ROXANA

I

Unde eşti, scumpul meu părinte duhovnicesc, să îngenunchez subt epitrahilul tău şi să las inima să plângă în susurul sfintelor cetanii ? Unde sunt ceasurile noastre de duhovnicie şi unde sunt cuvintele tale preaînţelepte ? Am fost şcolarul tău, am primit din mâna ta ucenicia cea pentru Christos şi am pornit în lume, ostaş unor convingeri uriaşe, pe care numai focul sufletului tău poate să le propage.

„Nu este durere mai mare decât să-ţi aduci aminte de vremea fericită, atunci când eşti în zile de ticăloşie"... Cât de înalte, cât de dragi, cât de neajunse mi se par astăzi petrecerea şi învăţătura mea în sfânta casă de creştere creştină pe care o conduci!... Am trecut eu cu adevărat prin aceşti ani de pregătire şi de înflorită primăvară ? Fusei eu cu adevărat elevul predilect şi speranţa rectorului meu ? O, Preacucernice părinte, pentru ce m-ai făcut să trăiesc îh aceste grădini ale spiritualităţii şi ale clarităţii evanghelice, fără să-mi spui, categoric, că dincolo de ele mă aşteaptă noaptea, zbuciumul şi dezastrul ?

Stau azi cu capul învelit în tristul meu suman călugăresc şi plâng frumuseţile de unde am pogorât, şi plâng ruinele subite ale visurilor mele de eroism creştin. De ce nu eşti lângă mine, să mă vezi cât sunt de abătut şi de sfărâmat ! De ce nu am acum, în manile mele, manile tale sfinte, să răcoresc cu ele obrajii mei cei ruşinaţi şi arşi ! Mi-ai spus adeseori: „Copilul meu, un învăţător adevărat, când îşi formează ucenicii, prin creşterea şi prin învăţătura ce le-o dă, trebuie să se încarneze nepieritor în sufletul lor. învăţătorul, ca sărmană persoană fizică, se veştejeşte,

se depărtează sau trece în lumea mai fericită pe care o aşteptăm, învăţătura lui însă îl hipostaziază în inima ucenicului"...

N-am uitat cuvintele tale şi le-am simţit, reale şi puternice, în mine, de multe ori. Ne despărţisem; pornisem în lume ca să mă lupt şi să biruiesc în numele flamurei în care mă învelisei. Dar te simţeam de faţă în inima mea. Credinţa ta de apostol, devotamentul tău pentru Mântuitorul, zilnica şi prelunga mea impregnare de miresmele idealului tău te prelungeau în conştiinţa mea şi te păstrau viu şi subtil în cămările mele sufleteşti. Dar astăzi te caut şi nu te mai găsesc ! Sfaturile tale sunt ca o poveste citită de demult. Viaţa pe care o revărsaseşi în mine somnolează. Disciplina şi militantismul meu creştinesc şi preoţesc sunt în dezordine.

Nu-mi mai rămân decât lacrămile şi sfânta spovedanie. Şi lacrămile mele curg zadarnic, iar duhovnicul meu iubit şi sfânt e departe de mine ! Am alergat la chilia ta, fără întârziere, după ce mi-am dat seama că toată construcţia pastorală ridicată de mine în câţiva ani s-a prăbuşit în capul meu. Nenorocul s-a ţinut de mine până la pragul tău, până la uşa ta, pe care am găsit-o închisă. Ai plecat la Ierusalim şi te vei înapoia de-abia la primăvară !

O, părinte duhovnice, cât mi-ai fi trebuit în aceste ceasuri grele ale sufletului meu ! Cum ţi-aş fi deschis această inimă, ticăloasă azi, nevinovată şi entuziastă altădată ! Preasfântă şi mângâietoare spovedanie, întinde mie celui rănit şi doborât, braţele tale părinteşti !

M-aş duce la alt doftor sufletesc - în biserica noastră sunt atâtea forţe şi atâtea nume venerate ! - dar care dintre toţi ar putea să înlocuiască pe cel ce m-a născut lui Iisus Christos şi m-a crescut lui cu laptele mântuitoarei învăţături !... Numai subt ochii părintelui meu sufletesc pot să descarc poverile ruşinii şi ale deznădejdii mele din aceste zile. Numai el trebuie să ştie silinţele, iluziile, smăcinările, biruinţa pare că deplină şi apoi crâncena bancrută pe care le-am agonisit cu talantul încredinţat mie la ieşirea mea din academia teologică !

„Milostiveşte-te de mine, Doamne, căci la strâmtoare sunt; căci s-au veştejit de jale ochiul meu, sufletul şi trupul meu, şi viaţa mea se iroseşte în durere, şi anii mei în suspine; din pricina ticăloşiei mele, puterea mea se dărăpănă şi oasele mele se macină" (Psalmul 31).

în această situaţie extremă în care mă găsesc, nu-mi rămân decât două căi deschise: sau să ajung cât mai curând la ţărmul mării şi să mă urc în prima corabie menită să atingă coastele Ţării Sfinte, sau - calea a doua plină de mărăcini şi de maceraţiile răbdării - să-mi deschid toate rănile şi să le storc pe aceste cearceafuri de hârtie albă... Să plec, să fug, să zbor !... acesta ar fi sfatul mântuitor pe care ştiu că mi-1 vei da acum ori mai târziu. Să viu să te găsesc la picioarele Golgotei, unde te afli astăzi, şi acolo să mă zvârcolesc ca un vierme în ţărâna stropită cu sudoarea şi cu sângele Izbăvitorului ! Aşa ar trebui; acesta ar fi primul ajutor pe care aş putea să mi-1 dau eu însumi.

Dar unde este sănătatea sufletească, proprie să mă aşeze pe această cale înţeleaptă ? Sunt incapabil să mă hotărăsc ! Duşmanul meu cel nevăzut m-a dezagregat atât de înfricoşat, încât nu mă mai recunosc. Din fapta acestui duşman, *„am ajuns de ocară, povară pentru vecini, pentru prieteni sperietoare; cei ce mă văd pe uliţă fug dinaintea mea. Uitat am fost, ca unul care a murit şi s-a desprins din inimi; am ajuns ca un vas dogit"...*

O rază de înţeles şi de preciziune începe să răzbată în întunericul acestei înfricoşate cisterne în care zac astăzi, fără nevinovăţia lui Iosif şi fără măreţia lui Ioan Botezătorul. M-am întâlnit cu prietenul nostru comun, cu arhimandritul Chesarie, care mi-a împărtăşit planul lui de apropiată călătorie la Locurile Sfinte. Potrivit înţelegerii ce aveţi, vă veţi întâlni în Sfânta Cetate şi veţi sălăşlui, poate, împreună. îl fac pe părintele Chesarie solul jalnicelor mele noutăţi ! Pleacă peste câteva săptămâni. îi dau această lungă scrisoare pe care am început să ţi-o scriu şi-1 fac - spre usturătoarea mea ruşine - un vestitor invers decât cei de altădată, cari brăzdară mările şi ţările cu mesagiile lor de lumină şi de dezrobire sufletească.

II

Scumpul meu tată duhovnicesc, am pornit acum trei ani de lângă tine plin de încredinţarea că ai izbutit să arunci în lume un exemplar desăvârşit, după chipul şi asemănarea ta. Nu voi uita şi nu le uit nici azi, în ceasurile umilinţei mele, ultimele tale lecţiuni şi supremele tale exhortări. Ieşeam, la lupta pentru *Evanghelie,* tcpit la focul tău apostolic şi turnat în tiparele Sf. Apostol Pavel! Să slujim aproapelui, pentru Iisus Christos ! Iată marele cuvânt în care rezumam lunga mea iniţiere şi toată strădania ta de pedagog creştin. Să facem din casele noastre, din parohiile noastre, din bisericile noastre, iar şi iar, acele focare sfinte ale dragostei de oameni, biruitoarea lumei greco-romane ! Să fim încă o dată marii animatori şi marii păstori ai mulţimilor muncitoare şi suferinde ! Să transvazăm în canalele inimii populare apa cea vie şi minunată care curge de la catedrele noastre şi din inima marilor noştri catiheţi !

„ Veniţi, binecuvântaţii Tatălui meu, moşteniţi împărăţia cea pregătită vouă de la întemeierea lumii, căci flămând am fost, şi mi-aţi dat să mănânc; însetat am fost, şi mi-aţi dat să beau; străin am fost, şi m-aţi adus la voi; gol am fost, şi m-aţi îmbrăcat; bolnav am fost, şi m-aţi căutat; în temniţă am fost, şi aţi venit la mine"... (Matei, 25, 34-35). Cu ce leac putea-vom încă o dată să vindecăm înfricoşata nevroză socială a vremurilor noastre dacă nu cu această atotbiruitoare iubire de oameni, strălucit exemplificată odinioară de eroii martiri ? în universala confuziune de azi, în putreziciunea inimei contimporane şi în spectacolul deznădăjduitor al egoismului dezmăţat, ce măsură, ce antiseptic, ce corectiv vom putea să mai găsim dacă divina vistierie a iubirii creştine s-ar dovedi sleită şi compromisă ?

Te-am urmat, te-am iubit şi te-am crezut din toată puterea sufletului meu, însetat de Iisus Christos şi dornic să slujească - slujind pe cei umili şi mici - pe Dumnezeiescul împărat: *„Adevăr grăiesc vouă, întrucât aţi făcut unuia dintr-aceşti fraţi ai mei prea mici, mie mi-aţi făcut"...*

Cu aceste încredinţări şi cu aceste nestrămutate hotărâri, am intrat în miliţiile Domnului, am renunţat la mângâierile căminului şi ale familiei şi m-am dus, cu binecuvântarea şi cu porunca ta, să încep războiul sfânt, pentru aproapele sărac şi dosădit. Ocrotit de recomandările şi de intervenţiile tale, n-am întârziat prea mult în anticamera formalităţilor şi am ajuns păstorul unei comunităţi lipsite şi uvriere, la marginea oraşului pe care îmi propuneam să-1 cuceresc.

începuturile au fost pline de dureroase dibuiri. Am găsit în foburgul meu cel înecat, când în noroaie, când în colb, o căsuţă cu faţa spre miazăzi şi m-am sălăşluit în ea, cugetând la intrarea Sf. Pavel în Corint şi la cocioaba sfinţilor soţi Acvila şi Priscila. în această lume, necăjită, bântuită de epidemii sufleteşti şi trupeşti, însetată şi flămândă, trebuia să ridic eu spitalul lui Iisus Christos şi ospătăria *Sfintei Evanghelii !*

Parohia mea era creată de curând, mai mult din faptul unor certuri şi unor rivalităţi limitrofe decât din convingerea superioară şi dezbătută că în acest centru muncitoresc trebuie înfiptă făclia directivelor creştine. Consecinţa firească a fost că sosirea mea în localitate a pricinuit deocamdată o surpriză neplăcută. Dar eram ucenicul rectorului meu, bine pregătit ca să rabd şi să mă resignez, mai ales în faţa vulgarităţii şi a obtuzităţii colegilor mei preoţi.

Nu numai parohia mea era nouă, dar nou era şi acest întreg cartier muncitoresc, tăiat în două de reţeaua drumului-de-fier şi încadrat între coşuri de fabrică. Nu aveam nici biserică, nici casă de rugăciune, şi nici măcar pilda sau amintirea, rămasă în popor, a vreunei activităţi pastorale anterioare... Era o strânsură de oameni de pretutindeni, vag botezaţi, vag cununaţi, neobişnuiţi cu prietenia şi cu solicitudinile preotului creştin. între ei se aflau şi câţiva potrivnici teoretici. Durerea cea mare pe care o cunosc azi apostolii Domnului, am cunoscut-o şi eu, nevrednicul tău ucenic. Doctrinele sociale revoluţionare ne-au înstrăinat inimile celor mulţi, şi cu jale trebuie să mărturisim că, întru aceasta, partea noastră de vină este considerabilă.

Ce era să mă fac ? De unde trebuia să încep ? Mi-aduceam aminte de sfinţii anahoreţi de odinioară, de pustnicii de pe ţărmul Nilului, şi-i găseam - între orizonul nisipurilor arzătoare şi păpuriştea marelui fluviu - mai fericiţi şi mai ajutoraţi decât cum eram eu în înfricoşatul meu pustiu moral. Nu întâlneam decât priviri bănuitoare, răspunsuri indiferente sau ironice şi o completă nesimţire religioasă.

Au venit pe lume câţiva copii... Alţii, mai fericiţi, s-au înapoiat la ceruri, evadând din această vale a plângerii, şi în special din foburgul părintesc bântuit de ftizie şi de alcoolism. Cele dintâi fiinţe omeneşti care mi-au trecut pragul au fost moaşele şi scăldătoarele. Am dat slavă lui Dumnezeu şi m-am dus pretutindeni unde am fost chemat, căutând să răspândesc, cu vorba şi cu fapta, mireasma dragostei de oameni, în numele lui Iisus Christos.

Dar atât era prea puţin. Am căutat să mă împrietenesc cu conducătorii şcoalei din cartier şi să-i conving să-mi dea pe seamă o sală în ceasurile de după apusul soarelui. în loc de biserică, în loc de capelă, voiam să am măcar o clasă şi o oră catihetică. Directorul şcoalei nu mi-a respins rugămintea, dar s-a arătat mirat şi neîncrezător. Ce voieşte acest biet teolog, de-abia ieşit din tiparniţa academiei lui ? Ce are el de spus unor muncitori nemulţumiţi, frânţi de munca zilei şi năluciţi de visuri primejdioase ?

Omul şcoalei nu avea aproape nici o idee de creştinismul viu şi închinat durerilor populare. Nu văzuse niciodată pe omul bisericii coborând în mijlocul mulţimilor agitate şi creând, din haosul inimilor, divina armonie a Celor Nouă Fericiri. M-a lăsat să intru în şcoala lui, după apusul soarelui, înălţând din umeri şi spunându-mi fără înconjur: „Umbli după potcoave de cai morţi !"

Am început cu câţiva copii, cu acele câteva femei bătrâne - primele mele cunoştinţe - şi cu câţiva moşnegi, foşti altădată cântăreţi bisericeşti prin satele lor. Luni întregi am catehizat acest auditor şi am privit cu bucurie crescândă, din seară în seară, cum băncile se populează şi coridorul începe să fie prea strâmt. Lumea pornea spre mine. Tainicul zefir al Sfântului Duh trecea, negrăit şi primăvăratic, peste gheţurile sufleteşti din parohia mea. Minunea cea veşnică începea să se dovedească de-a pururi consecinţe cu ea însăşi şi intactă la predica neputinciosului tău învăţăcel !

Directorul şcoalei şi colegii lui au evoluat. Li se părea acum şi lor că vreau ceva şi că stăruiesc în atitudinea mea. Dar pentru ce ? Pentru flori de măr ! Pentru un evanghelism nebulos, strein la vorbă şi la port, neobicinuit în lumea noastră bisericească. Oamenii şcoalei auziseră că există pe undeva, prin Austria de azi şi poate şi pe aiurea, un fel de socialism zis creştin. Ca să se dumirească în privinţa mea şi să mă aşeze într-o rubrică liniştitoare, mi-au spus într-un târziu: „Acum pare că te înţelegem; eşti un socialist creştin".

Prima datorie a unui păstor sufletesc, atunci când e trimis într-o comunitate nouă, este să caute fără întârziere să-şi cunoască personal, faţă către faţă, pe toţi fiii săi duhovniceşti. Aceasta a fost zilnica mea preocupare şi statornica mea străduinţă. Dar cum să intri, nechemat, în casele unor oameni rău dispuşi şi bănuitori ? Dumnezeu mi-a venit într-ajutor ! Am primit poruncă de la autorităţile mele bisericeşti să iau parte şi să dau tot sprijinul unei comisiuni de recensământ, care era gata să înceapă o nouă numărătoare a populaţiunei. Nu puteam să găsesc un prilej mai bun pentru scopul meu şi pentru cercetarea gospodăriilor din parohia mea.

M-am prins tovarăş cu membrii acestei comisiuni şi am făcut lucrurile atât de bine, încât am ajuns secretarul lor. Nu prea târziu, aceşti domni s-au cam obosit, s-au dus după afaceri şi nevoi, şi eu am rămas singur, să-mi vizitez pe enoriaşi şi să fac catagrafia necesară.

Astfel am ajuns să intru în fiecare casă, să stau de vorbă cu cei dinăuntru şi să cunosc de aproape oile mele cele cuvântătoare. Cercetarea aceasta mi-a dezvăluit o vastă şi variată ticăloşie ! Am văzut sărăcia, viţiul, lipsa de creştere, izina materială şi morală, ignoranţa sordidă, beţia şi destrăbălarea, setea de găteală absurdă şi foamea copiilor... bântuind, ca râia şi ca gălbeaza, în sărmana mea turmă duhovnicească !

Mai toate casele cercetate erau nişte maghernițe cu tălpile mâncate de igrasie. Ferestrele erau mici şi oarbe. în jurul caselor lipsea orice gospodărie. Copăcei roditori puşi în ordine, răzoare de flori, bolți de viță sau măcar de zorele... se iveau, ca lucruri curioase, numai la doi-trei negustbraşi. în schimb, pretutindeni, copiii erau nespălați, rahitici, desculți şi cu părul vâlvoi. Câinii şi pisicile se încovrigau de foame. Femeile şi fetele apăreau sulemenite, cu rochii scurte şi în ciorapi transparenți.

In această sărmană lume, oropsită şi degradată, eu veneam să ridic o imensă catedrală Mântuitorului, şi de jur-împrejurul ei să zidesc o mănăstire nouă, o casă pentru săraci, ca pe timpul marelui Vasilie, mitropolitul Chesariei Capadociei !

III

In acest ostrov de mizerie trupească şi sufletească de la marginea marelui oraş, creşteau, imense şi sfidătoare, clădirile oficiale, uzinele, atelierele, şoproanele locomotivelor şi fabricile de la orizon. Zecimi de trenuri veneau şi plecau, sporind pare că tristețea şi mizeria acestui cartier de oropsiți. Afară de cocioabele verzi de igrasie şi în afară de coloşii afumați şi gâfâitori, exista în parohia mea o singură apariție arhitectonică de un gen aparte, - o singură casă de om bogat.

O văzusem din primele zile ale sosirii mele, dar nu stabilisem decât mai târziu că poporul ei face parte din poporul meu parohial. Era un mic domeniu, împrejmuit cu zid şi cu grilaje, şi divizat în grădină, palat, terase, hangare şi magazine cu fațadă pe trei străzi. Aceasta era proprietatea marelui îmbogățit de război, multimilionarul Atanasie Ceaur.

Ascensiunea acestui om ar fi o poveste de necrezut dacă n-am fi văzut cu ochii noştri alte sute de poveşti analoage, înfiripându-se, după război, din realitatea milioanelor vânturate

cu lopata. Atanasie Ceaur, la izbucnirea războiului, era un simplu funcționar comercial, contabil în prăvălia unui angrosist din piață, diplomat al şcoalei de comerț şi cu doi ani de practică într-o casă din Germania. în zilele ocupației, Atanasie Ceaur - scutit de obligațiile militare - a rămas pe loc, ocrotind casa şi prăvălia stăpânului mobilizat. Vorbind limba ocupanților şi intrând în multiple legături cu intendența lor, neînsemnatul contabil a ajuns dintr-o dată o personalitate financiară. Peste toate, a avut norocul să regăsească printre ofițerii din Militar-Verwaltung pe fiul patronului în magazinele căruia slujise doi ani.

Aceasta a fost prima parte din calea scurtă şi uimitoare făcută de Atanasie Ceaur spre peştera comorilor. A venit un *intermezzo* dificil. Armistițiul universal a pus capăt măcelului; armatele inamice s-au scurs de pe pământul nostru şi restaurarea națională a început. A fost un an splendid şi ditirambic ! în entuziasmul victoriei, ca subt dogoarea unui soare tropical, au crescut miraculos averi de milioane, personalități politice, profeți inediți şi o psihologie obştească nouă. Trăim şi azi subt aceleaşi condiții, şi clarificările întârziază să se ivească. Din punctul de vedere al simțirii şi al concepției creştine, este greu de stabilit balanța câştigului şi a pierderilor aduse popoarelor creştine de războiul din decada a doua a secolului al XX-lea.

Atanasie Ceaur, deşi prieten cu ocupanții şi ridicat de vijelia războiului în vârful piramidei de aur, fusese om înțelept şi nu scosese ochii nimănui cu averea lui făcută în doi ani. Tăcut, gânditor, cu ambiții glaciale şi ascunse, acest îmbogățit de război ştiuse să rămână la o parte de centrul atențiunei publice şi de piața răfuielilor patriotice. Avea, însă, câțiva cunoscuți geloşi şi acri, cari nu puteau răbda norocul fostului contabil şi legăturile lui cu inimicul. Atanasie Ceaur avusese însă prevederea să potrivească lucrurile în chip superior. Afară de oarecari tainice servicii pe care le făcuse câtorva dintre ostatecii luați de germani, contabilul firmei „Trandafirescu & Chercea" condusese cu abilitate interesele casei lăsate în seamă-i şi'i păstrase prosperitatea.

Patronul Trandafirescu *(Chercea* era un pergament al trecutului), revenind din Moldova şi găsindu-şi avutul neatins,

nu şi-a mai simţit prea mari puteri de indignare împotriva funcţionarului îndemânatic, care ştiuse să scape averea stăpânului şi să-şi facă şi lui una, alăturea.

De felul său om de treabă şi optimist, Ilie Trandafirescu a descoperit ideea ingenioasă că este preferabil ca Atanasie Ceaur să nu mai treacă pe la Curtea Marţială şi prin dezbaterile ei oţioase, ci să intre ca ginere şi ca tovarăş în firma „Trandafirescu & Chercea".

Angrosistul din piaţă era un nume şi un stâlp nu numai în lumea neguţătorească, dar şi în clubul unui partid politic. Duşmanii lui Atanasie Ceaur au stricat câteva coli de hârtie pe la Curtea Marţială, au asmuţit, în coloanele ziarelor patriotice, câţiva zăvozi profesionişti, dar toate silinţele lor au rămas neroditoare. Atanasie Ceaur, ajuns ginerele lui Trandafirescu şi neofit politic, a impus tăcere tuturor, dovedind, acum, în zilele restaurării naţionale, aptitudini într-adevăr uimitoare. Care este secretul acestor mari izbânzi materiale, acestor averi uriaşe, agonisite în câtiva ani ? Şi care este complexiunea intimă sufletească a unor atari conchistadori financiari, sărmani numărători de gologani până mai ieri şi deodată personagii tolănite în automobile proprii şi inşi petrecători în palate princiare ? Slava unui poet - amară şi negativă - nu vine niciodată într-o noapte. Celebritatea unui chimist sau naturalist creşte trudnic, în vreme de decenii, până în ceasul încununării lui în academii sau în amfiteatrul opiniunei ştiinţifice. Faima şi puterea unui milionar - născut mai ales în mocirlele sângeroase ale războiului - se ridică deasupra noastră, deodată, ca pălălaia incendiului şi ca iazmele văzute în friguri.

Aşa îmi apărea Atanasie Ceaur din câte auzisem despre el, nu atât în suburbia pe care o strivea proprietatea lui apărată de ziduri şi de porţi de fier, cât în răspântiile şi uliţele zvonului public. E adevărat că uneori mă jignea această avere copleşitoare, cuibărită pe un pogon întreg, în mijlocul câtorva mii de locuinţe mizerabile şi al unui popor dezmoştenit. Vedeam în fiecare zi, când alergam prin parohie, galantarele, hangarele, terasele palatului acestui bogătaş şi firma gigantică, scrisă pe trei străzi:

„Ilie Trandafirescu & Atanasie Ceaur". Şi atunci, mă întrebam amărât: Nu se simte, oare, datoare cu nimic atâta avere insolentă faţă cu mulţimea aceasta de muncitori şi de răbdători ?

Iubitul meu părinte sufletesc, în preajma acestui palat trebuia să scot din sân talantul pe care Domnul mi-1 încredinţase - prin mâna ta - şi să încep negoţul evanghelic şi simbolic, poruncit nouă de sus. Trebuia să zidesc - aici, în inima noroaielor sociale şi morale - o catedrală lui Iisus Christos şi o mănăstire laică de jur-împrejurul ei. De unde era să încep şi cu cine era să încep munca pentru izbândirea planurilor mele ? Care era să fie pârghia principală la dizlocarea acestui munte sacru şi milostiv pe care îl priveam eu, seara şi dimineaţa, în lumina rugăciunilor mele ? Cine era să mă ajute în opera visată ? Poporul meu cel nevoiaş, autorităţile politice sau bisericeşti, totdeauna ocupate şi blazate, sau... cei ce locuiau în măreaţa casă cu coamă de terase ?...

IV

Am început, cum era şi firesc, de la apropiat spre depărtat, de la cunoscut spre necunoscut. M-am destăinuit mai întâi sufletelor simple şi iubitoare pe cari le catehizam în şcoala mea de seară. Le-am vorbit ca un frate unor fraţi:

- Ce bine ar fi să avem şi noi o biserică mare şi frumoasă, şi lângă ea un şir de chilii în care să adăpostim, cu o chirie foarte mică, pe văduvele parohiei, pe bătrâni şi pe neputincioşi !...

Mi-au răspuns toţi:

- Dacă e nevoie, vom face cărămidă, dacă nu este, vom căra cu spinarea varul şi cărămida.

Ştiam că în parohia mea există, printre muncitorii atelierelor, o tovărăşie politică, un nucleu socialist. M-am dus într-o seară în mijlocul lor şi le-am expus, cu deplină transparenţă sufletească, planul meu. Erau printre ei şi câţiva inşi inteligenţi. M-au ascultat cu linişte şi m-au poftit să viu într-o altă seară, ca să-mi

dea răspunsul cuvenit. Când am apărut a doua oară între ei, mi-au spus:

- S-ar părea că iubeşti poporul şi vrei să-i fii de folos. Dar eşti preot şi eşti încadrat milităreşte. Nu putem să-ţi dăm nici un ajutor, fiindcă ne temem de surprize neplăcute. D-ta ne pari sincer, şi am vrea să ne prindem tovarăşi. Dar cine ştie ce poate să iasă din capul şefilor d-tale ! Te pomeneşti că după ce zidim chiliile pentru săraci - acelea ne interesează - vlădicii d-tale ni le confiscă, sau le schimbă destinaţia, sau te permută pe d-ta şi noi rămânem păcăliţi...

M-am prezintat câtorva directori din protipendada administrativă care conducea, reglementa, supraveghea viaţa şi munca poporului meu uvrier. Am găsit obraze reci şi trufaşe. Am găsit în faţa mea o barieră de sârmă ghimpată... „încă o idee extravagantă, menită să amestece limbile şi să ne facă netrai cu muncitorii !... Dacă te bizuieşti să le faci o biserică - slobod ! Te vom ajuta, la timp, cu ce vom putea. Dar ce însemnează aceste chilii *pentru văduve, orfani, bătrâni şi neputincioşi ?* Ajutorarea socială pentru muncitori este azi în mâini oficiale. De ce te amesteci în treburi prea grele şi dincolo de competinţa d-tale ? Şi, mai întâi de toate, arată-ne documentul chiriarhiei cum că eşti autorizat să agiţi lumea şi să plictiseşti autorităţile cu această idee romantică !"

Cererea acestor domni bănuitori şi importanţi era, în fond, dreaptă. Trebuia să acopăr efervescenţa mea umanitară şi creştină cu o permisiune oficială. Nu aveam nevoie să învăţ lucrul acesta din gura unor streini. Pravila mea de preot mi-1 arăta pe prima filă, dar aşa s-au potrivit împrejurările, că n-am văzut pe şeful meu bisericesc decât după tribulaţiile istorisite.

De prisos să mai spun că am luat-o pe calea ierarhică până să ajung la uşa Marelui Vlădică. Nu-1 mai văzusem de la intrarea mea în eparhie, adică de la acele zile în cari m-ai purtat de mână, ca un părinte, pe la toate icoanele şi mi-ai asigurat actuala mea situaţie de preot paroh şi de duhovnic.

Nu vorbisem încă, între patru ochi, cu Şeful Bisericii. M-a primit fără multă grabă, dar şi fără carantină prea umilitoare. Pe

când stăteam şi aşteptam în sala de recepţiune ivirea Vlădicăi, mi-am adus aminte de audienţele Duhovniciei tale în acest palat metropolitan, de preocupările, de melancoliile şi de întrebările pe cari le purtai in inimă pe subt aceste portrete ale ierarhilor din trecut. Vlădica m-a întrebat întâi despre Duhovnicia ta. Apoi, câteva întrebări asupra aclimatizării mele în Capitală, şi, degrabă:

- Ce te aduce la mine ? .

I-am destăinuit cu stângace însufleţire tot proiectul meu. I-am spus cu naivitate:

- Stăpâne, trebuie să facem încă o dată faptele lui Ambrozie, ale lui Vasilie, ale lui Sinezie. Trebuie să ne îmbrăcăm cu suferinţele şi cu năzuinţele poporului. Odinioară, pridvorul Bisericii era Ministerul Săracilor, al Văduvelor şi al Orfanilor. Trebuie să reînfiinţăm acest minister !... Aşa cum suntem azi, sfânta noastră Biserică seamănă cu un castel, altădată înconjurat cu mari moşii care îi aparţineau, dar azi - prin repetată expropriere - redus numai la şanţuri şi la ziduri şi strâns de jur-împrejur de proprietari streini. Cum ieşi din biserică, dai de proprietate streină: strada streină, lumea de pe ea streină, birjarul, şoferul, gardistul, anunţurile de pe ziduri, ilustraţiile şi toate ziarele de la chioşcuri ! Păgânătate peste tot !

Am ieşit din viaţă ! Am lăsat pe săraci, pe bolnavi, pe vameşi, pe păcătoşi, pe părinţi şi pe copii, ca să ni-i ia alţii ! Trebuie să revenim între ai noştri! Ajutaţi-mă să fac o mănăstire laică în cartierul oropsit unde păstoresc în numele Î.P.S. voastre ! Vreau o casă cu o sută de chilii, pentru cerşetori, pentru bătrâni, pentru orfani şi pentru văduve. Biserica uriaşă pe care vreau s-o ridic trebuie să se prezinte încadrată, ca pe timpul marelui Vasilie, în aceste cohorte ale suferinţei omeneşti.

Vlădica mă privea cu nişte ochi care preţuiau diamante de aceeaşi mărime. Ştiam din gura Duhovniciei tale cât este de inteligent, de precaut, de subtil şi de doftor universal. Te întrebai odată dacă este un bine sau este o pagubă pentru noi că Şeful Bisericii e atât de maestru în arta textilă sufletească şi atât de bine apărat de incursiunile nevinovăţiei şi ale eroismului. M-a

învăluit într-un gest care era şi binecuvântare, şi plictiseală, şi compătimire, şi nobilă zdrobire de ierarh martir şi m-a oprit.

- Părinte Abele (a început Marele Vlădică), râvna d-tale e frumoasă şi mă încălzeşte. Vrei mult, vrei lucruri neobişnuite şi le vrei cu pasiune. Nu te mulţumeşti numai cu o biserică, dar vrei şi un popor vasal, cu bucuriile şi cu suferinţele lui, împrejurul acestei biserici. Minunată idee ! Ideea şi instituţia marelui Vasilie, readuse şi reîntrupate în vremurile noastre... N-am vorbit până acum împreună; te-am văzut numai în trecere. Ce poate să-ţi răspunză un sărman şef bisericesc, smuls de dimineaţa până seara de fel şi fel de griji, de interese, de propuneri, de deliberări şi de comploturi ? Cum pot să reacţionez eu faţă cu toţi interesaţii, vizionarii, uneori profeţii, de multe ori escrocii care vin să mă lege de gardul, de căruţa ori de steaua lor ? Nu te cunosc decât de azi. Poţi să fii sau un escroc, sau un poet, sau unul din urmaşii mei pe acest scaun metropolitan... Prima ipoteză o înlătur, deocamdată, fiindcă eşti ucenicul părintelui Veniamin. Fi-vei oare un simplu visător ?... Te las timpului şi hidroterapiei împrejurărilor, ca să te deştepte şi să te cuminţească. Fi-vei oare un nebănuit om de voinţă şi un viitor energic vlădică ? Te las în seama puterilor ascunse din d-ta, care, vorba *Psaltirei,* te vor purta ca pe braţe ca să nu izbeşti de piatră piciorul tău !

Ce ajutor pot să-i dau la îndeplinirea unui plan atât de cutezător ? Bani, recomandaţii, pantahuză ? Poate că îţi voi da ceva din toate acestea mai târziu. Dovedeşte-mi întâi, prin mijloacele d-tale proprii, că nu eşti nici escroc, nici poet, dar că eşti o chibzuită forţă creatoare. Dacă îţi trec prin cap asemenea idei, trebuie să ai şi puterea să începi să le aplici. Mulţumeşte-te că îţi acord acest credit. Altfel, ar trebui să te descalific imediat, să te declar suspect şi să te opresc de la cele preoţeşti. Eşti în categoria eroului din basmele orientale: dacă te-ai lăudat că poţi să săruţi pe fata sultanului, trebuie neapărat să dovedeşti, ca început de probă, că poţi să furi ciubucul marelui vizir. Du-te ! Nu vei mai călca pe aici decât precedat de crainicii veştilor excepţionale !

Am plecat, scumpe Duhovnice, din faţa Şefului Bisericii, greu zguduit şi întristat. Obişnuit cum eram cu terapeutica ta sufletească, această purtare, precaută şi molcomă în formă, dar brutală în fond şi în concluzie, mă uluia şi mă umplea de amărăciune. Mai târziu mi-am dat seama că acest consumat diplomat bisericesc avea dreptate. Dar unde era mansuetudinea chiriarhului ? Unde era dragostea Sf. Pavel ? Unde era ultima convorbire de la Cina cea de Taină ?...

M-am înapoiat în parohia mea în seara aceea - o seară ploioasă de început de toamnă - am răscolit noroiul de pe uliţele desfundate şi am căzut, trist de moarte, înaintea icoanei Maicii Domnului. A doua zi am fost cel dintâi solicitator la uşa d-lui primar.

împotriva aşteptărilor mele, am găsit un chip simpatic şi cu apucături de elegantă democraţie. Mi-a spus, de la început, că numele meu şi munca mea de la marginea capitalei i-au fost pomenite în chip avantajos. Se bucură că poate să mă socotească printre preoţii cei tineri, frământaţi de noile probleme bisericeşti. Primirea acestui înalt funcţionar mi-a dat curaj. I-am expus pe scurt de ce am venit la el şi ce vedenii mi se arată mie în nopţile mele fără somn. Părintele comunei m-a urmărit cu o crescândă lumină în ochi şi în obraz.

- Te înţeleg şi te aprob fără rezervă. Dacă aş fi în locul d-tale, aş concepe la fel obligaţiile mele şi situaţia mea de preot. Biserica, în primul loc, însemnează - precum zici - aceşti fraţi mai mici ai lui Iisus Christos: cei flămânzi, cei goi, cei bolnavi, cei ce sunt în temniţă. Aici nu mai încape între noi nici un distinguo, nici o discuţie. îmi ceri ajutorul meu pentru realizarea proiectului d-tale, vrednic de veacurile creştine primare. Ţi-1 voi da cu entuziasm. Dar sunt om politic, şi ca atare nu pot să fac nimic decât în deplină solidaritate cu partidul meu. în enoria d-tale este o importantă sucursală a prietenilor mei politici, Trandafirescu şi Atanasie Ceaur, cum şi locuinţa acestuia din urmă. Cunoşti pe d-1 Atanasie Ceaur ? I-ai vorbit vreodată de planurile d-tale ?

Am mărturisit d-lui primar că nu cunosc personal pe marele comerciant din enoria mea, fiindcă ori de câte ori am trecut prin magazinele sale şi am întrebat de stăpân, am primit mereu răspunsul: „Nu e acasă", sau: „Astăzi nu primeşte"...

- Atunci, dă-mi voie să ridic eu bariera de care te-ai lovit până acum. Te rog mai întârziază un minut, să-ţi scriu câteva rânduri de bună recomandaţie.

V

Am plecat şi de la d-l primar destul de amărât. Toată arvuna de bună primire şi de simpatie cu care mă momise era sau o chestiune de educaţie, sau o atitudine calculată. Mă trimetea cu un răvaş la marele său amic politic, la bogătaşul Atanasie Ceaur, desigur cu anumite intenţiuni. Acest rajah al trenţăroşilor era să evalueze mai bine decât primarul cam ce beneficii politice putea să scoată partidul lor din propunerea şi din pielea mea.

Am bătut la poarta lui Atanasie Ceaur. Era, faţă cu insuccesele mele de până aci, o supremă încercare. Am fracţionat demersul meu şi am păşit cu precauţiune. Am trecut seara pe la biurourile marei sucursale, am înştiinţat pe casier că am pentru patron o scrisoare din partea primarului şi că doresc o oră de audienţă pe a doua zi. A doua zi de dimineaţă am venit să aflu la ce oră pot să fiu primit. Mi s-a spus:

- Intraţi în camera de aşteptare, căci d-l Ceaur va coborî peste un sfert de ceas la biurou.

Am intrat în odaia arătată şi am urmărit pe ceasornicul-pendulă mersul lent al minutelor. Era o încăpere rece şi neprimitoare, ca toate încăperile prin cari se scurg prea multe nevoi, dureri şi deznădejdi. Enoriaşii mei erau toţi înglodaţi în datorii - datorii pe demâncare şi pe trenţe - si, deci, toţi robi cu partidă în registrele acestui patrician al vremurilor noastre.

N-am aşteptat prea mult. Atanasie Ceaur m-a chemat să-i predau scrisoarea. Am scos-o din buzunar şi i-am predat-o cu o precipitare pentru care mi-am muşcat buzele.

A desfăcut-o galeş, şi-a potrivit binoclul şi a citit-o ca pe ceva cunoscut de mai-nainte.

- Aşadar, eşti părintele Abel Pavel, parohul parohiei noastre, părinte tânăr şi venit de curând, dar inimos şi interesant. Mă bucur de cunoştinţă. Te rog ia loc şi permite-mi să examinez şi să expediez câteva hârtii mai grabnice... Apoi vom sta de vorbă.

M-am aşezat într-un colţ şi am privit pe îndelete pe acest om puţin comun care izbutise să adune o sută de milioane în câţiva ani. Din obscurul contabil în magazinul „Trandafirescu & Chercea", azi marele financiar şi economist Atanasie Ceaur, om politic de mâna întâi şi viitor ministru de Finanţe ! Oricare ar fi sistemul convingerilor noastre, fie el cel mai fericit şi mai salutar - acela al Bisericii şi al Sfinţilor Părinţi - un om ridicat prin naştere, sau prin noroc, sau prin abilitatea-i personală, până la cununa regală, sau până la comorile lui Aladin este un om pe care îl privim cu oarecare sfială superstiţioasă. Un rege, un prim-ministru, un multimilionar sunt beneficiarii unei tainice rezerve de teamă şi de idolatrie pe care ne-au lăsat-o moştenire părinţii din părinţi.

Atanasie Ceaur arăta a fi de vreo 40-45 de ani, dar era cărunt ca un bursuc. Nu radia şi nu încălzea. Avea o căpăţână rotundă şi voluntară, obraji grei ca de pământ, partea de jos a figurii pătrată şi arhiegoistă. Purta, subt nasul său cu nări porcine, această urâciune, jumătate rasă, jumătate tunsă şi absurdă, care este mustaţa modernă. Faptul că purta ochelari adăoga figurii sale închise şi respingătoare intermitenţele unei străluciri diabolice. Persoana lui întreagă, prin tot ce arăta - o cărare la mijlocul capului, nişte bosumflări dezgustătoare pe subt bărbie, o gură strânsă şi neagră ca o chisea de cămătar, zvârlitura ochilor, împungătoare şi ironică, în moalele privirii tale - persoana lui întreagă, îmbrăcată negru şi pretenţios, te înţepa şi te răzvrătea. Un om sanchiu, fără stimă pentru aproapele, fără dragoste şi fără pic de milă. Citeam, ca pe carte, în obrazul lui întunecos, hrănit cu icre negre: „Toţi oamenii sunt nişte bestii cari se dau pe faţă - când ştii să le smulgi masca - aşa cum sunt: lupi, câini, porci, vulpi, hiene şi măgari... Toţi mint, toţi

înşeală, toţi vânează banul, desfătarea gurii şi a sexului. Toţi sunt trufaşi, bandiţi şi vânzători ! Dă-i în tărbacă fără scrupule ! Fii mai şiret, mai cinic şi mai brutal decât ei, şi vei pune talpa cizmei tale pe grumajii lor guleraţi şi neguleraţi ! Adună saci de aur şi baricadează-te în dosul lor ! Apoi ascultă cum îţi urlă aproapele insulte, blesteme sau osanale. Ascultă imperturbabil, aşezat la masa ta, ca Vlad Tepeş la ospăţul lui, în mijlocul celor proaspăt traşi în ţeapă."

Antipaticul personaj, care îmi inspira aceste gânduri, isprăvi de examinat şi de iscălit vraful de hârtii de pe biurou şi mă pofti să viu mai aproape.

- Părinte Pavele, amicul şi coreligionarul meu politic, d-1 primar, te trimite la mine cu o recomandare foarte caldă, dar şi cu un mare semn de întrebare. Să vorbim negustoreşte şi să nu pierdem vremea... Sunt negustor şi îmi plac tratativele clare. Dacă vrei să intrăm în plug, d-ta cu mine şi eu cu d-ta, trebuie să ne cunoaştem. Vrei să ridici o biserică aici în cartierul meu şi vrei să faci lângă biserică şi o casă de adăpost pentru nevoiaşi. Ideea nu-mi displace. D-1 primar nu te cunoaşte, eu nu te cunosc. Să începem să ne cunoaştem. Părinte Pavele, nu sunt diplomat decât de-abia atâta cât trebuie în afaceri. Ştii că sunt înregimentat în partidul care conduce astăzi ţara, prin urmare, ţiu la faima şi la prosperitatea lui. Nu mă ascund deloc. Ideea cu care vii mă interesează numai prin latura ei practică. D-ta eşti preot; eu sunt negustor. Dacă este vorba să ne întovărăşim ca să facem opera visată de d-ta, te rog cugetă şi spune-mi, care poate să fie partea mea de câştig ? Ca să mă convingi pe mine despre folosul tainic al lucrului în sine este prea târziu. Religia şi Biserica sunt pentru mine numai fenomene sociale. Rămâne să te conving eu pe d-ta sau să te fac să primeşti, şi fără convingere, o atitudine politică pe placul meu.

L-am oprit pe interlocutorul meu şi i-am spus răspicat:

- D-le Ceaur, francheţa dv. vă dă în ochii mei drepturi şi privilegii preţioase. Dacă dv. - om de afaceri şi om politic - ştiţi să vorbiţi pe şleau, eu şi mai mult. Sunt ucenicul Mântuitorului şi,

după dumnezeiasca-i pildă, *„pentru aceasta am venit în lume, ca să mărturisesc adevărul".* îmi cereţi ca să îmbrac o atitudine politică ? Ce înţelegeţi cu aceasta ?

- Partidul meu şi cu mine te ajutăm să-ţi îndeplineşti ideea d-tale, dar îţi cerem să spui lumii întregi: Iată cine vă face biserica ! Iar când va veni ceasul luptelor electorale, vei fi lângă noi şi vei lupta cu noi în fruntea enoriaşilor d-tale.

- Domnule Ceaur, vă exprimaţi destul de clar. Dar îmi cereţi ceva analog cu ceea ce i se ceru Mântuitorului pe Muntele Carantania...

- Părinte Abele, am uitat cu totul ce am învăţat odinioară la orele de religie, şi nu mai ştiu ce s-a petrecut pe Muntele Carantania, dar ştiu o vorbă foarte uzuală şi banală - măcar că latinească - pe care trebuie s-o ştii mai bine decât mine: *do, ut des.*

- Mă declar complet luminat. Am onoarea să salut profund francheţa dv.

- Vrei să pleci ? Se vede că eşti tânăr şi fără experienţă, deşi ştii *Evanghelia* pe dinafară. Părinte dragă, a pleca din biroul meu cu acest aer de politicoasă indignare, însemnează pentru mine o jignire, iar pentru d-ta o primejdie. Hm ! E ceva în d-ta care începe să mă intereseze. Stăi pe loc şi să mai vorbim câteva minute. De unde eşti de fel ?

- Din Ardeal.

- Ce sunt părinţii d-tale ?

- Tata e mort de mult. Mama are câteva grădini şi câteva oi şi trăieşte la ţară.

- Cum ai ajuns dincoace de Carpaţi ?

- M-a adus un frate al tatii, fost secretar la un liceu. M-a dat la liceu şi m-a ţinut aici până când am terminat.

- Dar unde ai învăţat teologia ?

- în mai multe locuri. Sunt ucenicul părintelui Veniamin, despre care poate că aţi auzit.

- Da... Acel părinte care făcea într-o vreme multă vâlvă cu predicile lui. Soţia mea l-a auzit de câteva ori şi vorbeşte despre el cu admiraţie.

Aici convorbitorul meu voi să constate dacă ştiu limba germană şi întoarse convorbirea pe nemţeşte.

- îmi pare bine că vorbeşti nemţeşte. Cine ştie ! Limba germană poate să-ţi aducă noroc, cum mi-a adus şi mie... Ia ascultă încoace, părinte Abele: să lăsăm deocamdată proiectul d-tale şi neînţelegerea momentană dintre noi. Eu sunt om practic. Să nu rămânem păgubaşi de această jumătate de oră petrecută împreună ! Am doi copii, o fată şi un băiat. Fata a împlinit opt ani şi este în clasa a doua primară; băiatul împlineşte şi el şapte şi trebuie să facă clasa întâi. Dar nevastă-mea nu-i lasă să urmeze la şcoală cu alţi copii, ci îi învaţă acasă. Am avut anul trecut un pregătitor, am avut şi anul acesta unul, dar ne-am lipsit de el, căci nu prea era sănătos. îmi trebuie un pregătitor şi pentru fată, şi pentru băiat. Două ore pe zi. Plătesc îndoit leafa unui institutor. Gândeşte-te şi răspunde-mi: Vrei să vii să-mi meditezi copiii ? Iată primul câştig pe care îl întrevăd din această întâlnire a noastră, câştig şi pentru mine, şi pentru d-ta. De ce şovăieşti ? Eu capăt un meditator pentru copiii mei - după toate aparenţele un bun meditator - d-ta obţii, pe negândite, o leafă de profesor secundar şi încă ceva, contactul zilnic cu mine. Te pomeneşti că ne împrietenim şi ajungem să ne înţelegem !...

Ce zici ? Dar ce poţi să zici ? Onoarea tagmei d-tale şi datina Bisericii nu-ţi dau pas să te codeşti: Un preot este un învăţător, şi prin chemarea lui, şi prin tradiţia glorioasă a atâtor şi atâtor mari pedagogi creştini. Mai află un lucru: doamna Roxana Ceaur va fi mulţumită să aibă în casă, meditator la copii, o persoană ecleziastică. Este nepoată de arhiereu şi iubeşte Biserica. Concluzia: Te aşteptăm poimâine, joi, la ora cinci seara, sus, în apartamentele noastre...

VI

Pe ce cale să apuc ? Cu cine să mă chibzuiesc ? Cum să ies din acest laţ în care mi se părea că încep să mă încurc ? Atanasie Ceaur îmi inspira o adevărată aversiune. Urâcios, umflat,

mercantil, josnic prin toată concepţia lui despre viaţă, mai presus de toate plin de orgoliul unui noroc stupid, acest parvenit mă răzvrătea cu toate gesturile lui, cu toate cuvintele lui ? Ce-mi rămânea de făcut ? Ce cârdăşie puteam să leg cu atare personaj ? Primul sfat pe care mi-1 dădeam eu însumi era să opresc totul la această primă şi ultimă vizită. Nu trebuia să mai calc pragul acestui om. S-ar fi simţit destul de ofensat şi ar fi căutat cu siguranţă să mă prigonească şi să se răzbune. Dar mai bine vrăjmăşia lui decât dezgustătoarea lui ocrotire ! Totuşi, nu mă simţeam, cu hotărârea aceasta, nici împăcat, nici odihnit.

încercasem câteva căi, bătusem la câteva uşi. Singura pe care n-o găsisem definitiv închisă era uşa acestui îmbogăţit de război. Dar ce obraz ! Ce târg ruşinos ! îmi propunea să fiu vechilul lui politic ! Mă ajută să-mi realizez ideea, dar cu condiţia să intru în partidul lui politic, sau cel puţin să fac pe oameni să creadă că biserica şi aşezământul de lângă ea au venit din grija pentru popor, din îndurările democratice ale consorţiului de la putere ! îmi era mie iertat să primesc asemenea tranzacţie ? Puteam eu să admit atari mijloace, ca să realizez un scop, oricât de sfânt ?

Era o grea problemă, pe care o purtam şi o perindam în sufletul meu cu truda dureroasă şi cu lipsa de spor a lui Sisif. Nu puteam să ies la nici o certitudine, la nici o claritate. îngăduit este slujitorilor Domnului să măgulească pe principii acestei lumi şi să se îmbrace (fie şi în aparenţă) în livreaua lor politică atunci când ei nădăjduiesc sincer că, prin acest mijloc, vor ajunge să înmulţească lucrul evanghelic, să ridice o catedrală, sau să cucerească pentru biserică un mare avantaj ? Am ajuns la chilia mea frământându-mă cu aceste întrebări şi gândindu-mă să-ţi trimit o grabnică scrisoare, prin care să te fac judecătorul situaţiei mele. Acasă, însă, mă aştepta un spectacol care era să curme brutal şovăielile mele şi să mă împingă în calea hotărârilor.

O biată văduvă, una din ascultătoarele mele cele mai sârguincioase, fusese evacuată de proprietar, acum, în umezeala şi în noroiul lui octombrie, cu trei copii de gât şi cu o tărăboanţă de boarfe. Mă aştepta, sărmana, în tindă, plânsă şi deznădăjduită.

Un copil îi stătea în brațe, adormit, altul plângea de foame și al treilea (cel mai mare) se uita la mine cu ochi sfioşi şi trişti.

- M-a aruncat în uliță, cinstite părinte... Nu pot să-i plătesc mai mult... Câine fără inimă ! Om cu pământ, cu bani la bancă şi fără nici un copil ! Toată nădejdea mi-este la Sf. ta !

La mine, nenorocitul ! La mine, care nu aveam, în ziua aceea, nici măcar douăzeci de lei în buzunar ! La mine, care mă chinuiam cu problema morală: scopul sfânt scuză el mijloacele profane ? O răzvrătire seacă împotriva mea însumi mă strângea de gât. M-am stăpânit în fața acestor suflete simple şi am început să vântur aceastălaltă problemă: Ce pot să fac pentru această nenorocită ? De la cine să-i scot dreptatea ? Ce puteri, ce trecere am eu în această mahala, în care cânt ca un greier, de un an încoace, acestor sărmani greieri, mai golani şi mai flămânzi decât mine ? Să mă duc la neomenosul de proprietar care a dat-o afară ? O să-mi vâre în nas cine ştie ce sentință de evacuare ! Să-1 înduplec s-o mai păsuiască ? Probabil că n-a călcat niciodată în sala mea de predici. Să-1 constrâng s-o reprimească ? Cu ajutorul cui ? Al poliției, al sindicatului, al direcției, al lui Atanasie Ceaur ? N-am decât o singură putere: aceea de a mă ruga şi de a plânge la Mântuitorul. Dar azi sunt slab, suni: dezarticulat, sunt laş, sunt gol şi rece ca o cădelniță din care ai răsturnat şi tămâia, şi cărbunii...

Şi aceste două femei se uită la mine atât de naive şi nerăbdătoare ! Fireşte ! Nu le-am spus eu de atâtea ori: *„în lume aveți turburare, ci îndrăzniți. Eu am biruit lumea" (Ioan,* 16, 33). *„Nu te teme, turmă mică, pentru că Tatăl vostru bine a voit să vă dea vouă împărăția" (Luca,* 12, 32). *„Adevăr grăiesc vouă: dacă veți avea credință şi nu vă veți îndoi, şi acestui munte de-i veți zice: ridică-te şi aruncă-te în mare, aşa va fi" (Matei,* 21, 21). *„Du-te la mare, aruncă undița, şi peştele care va ieşi întâi ia-l, deschide-i gura şi vei găsi un ban de argint" (Matei,* 17, 27).

Ticălosul de mine ! Aruncă undița, şi vei scoate un hipopotam ca Atanasie Ceaur... Totuşi, sus ! sus inimile ! M-am îndreptat către bătrâna mea proprietăreasă şi i-am spus:

- Bunico, oprim acum pe Paraschiva aici la noi. Fă-i loc în odăița d-tale şi îngăduiți-vă cum veți putea azi şi mâine. Ai grijă şi dă copiilor ceva de mâncare din ce-ai pregătit pentru mine. După-amiază vom vorbi şi ne vom chibzui cum putem să biruim pe diavolul care a intrat în inima proprietarului Paraschivei.

Am cercetat cine este acest proprietar, ce lucrează, la ce domn slujeşte şi am aflat - fără nici o mirare - că face parte din armata acoliților şi a funcționarilor casei Atanasie Ceaur. A doua zi dimineața i-am scris acestui magnat următoarea scrisoare:

„Multstimate domnule Ceaur,

Viu mai curând decât credeam să vă aduc dovada că experiența şi dreptățile ei sunt de partea dv. Mi-ați făcut aleasa onoare să căutați a mă opri în preajma dv. Mă înclin. Să pornim de la un prilej care mi s-a oferit chiar ieri după ce am ieşit din biroul dv. Femeia Paraschiva Meca, văduvă cu trei copii, este chiriaşa lui Dragomir Elefterescu, unul dintre magazinerii dv. la depozitul de automobile şi benzină. Proprietarul - mi s-a spus, proprietar din grația şi din dărnicia dv. - a cerut Paraschivei să-i plătească o chirie mai mare. Nenorocita este lucrătoare la Regie, are trei copii, dintre cari cel mai mic de doi ani, şi cu cât câştigă ea de-abia astâmpără foamea copiilor. Zisul Dragomir Elefterescu a găsit-o tocmai pe ea să-i ceară spor de chirie ! Neputând să plătească acest spor, Paraschiva Meca a fost aruncată afară din casă.

Vin să vă reclam pe nemilosul Dragomir ca pe unul care e nevrednic de ajutoarele şi de indulgența dv. Suntem cu el exact în cazul parabolei din *Sfânta Evanghelie:* Un stăpân milostiv iartă unui datornic insolvabil o mare sumă de bani. Dar când acest datornic iertat pleacă din fața stăpânului, dă peste un tovarăş care-i datora o sumă neînsemnată, se repede la el, îl strânge de gât şi-i răcneşte: Plăteşte-mi datoria ! Şi-1 bagă în temniță până la achitare ! Vă reclam pe Dragomir Elefterescu şi vă rog călduros să-i aduceți aminte ce-ați făcut pentru el. Să se mulțumească cu chiria de până aci şi să reprimească, măcar până la primăvară, pe văduva Paraschiva. Voi căuta şi eu să chem în sala mea de predici şi să evanghelizez pe acest om fără inimă.

*

Marne la ora cinci seara voi suna la poarta dv."

In aceeaşi zi am primit câteva cuvinte, scrise cu maşina şi semnate A.C.:

„Cucernice părinte Pavele, enoriaşa Sf. tale va fi reprimită de proprietarul care a revenit la sentimente mai bune. Convino, te rog, că uneori nu strică să ai bune legături în această tristă societate omenească. Te aşteptăm cu plăcere."

vn

Proprietatea lui Atanasie Ceaur stătea sus, deasupra bojdeucelor şi şandramalelor dimprejur, ca o frunte de deal deasupra unor bostănării devastate. După cum aflasem, înainte de război fusese aici un mare depozit de cherestea şi nişte magazii de cereale. Cu schimbarea firmei „Trandafirescu & Chercea" în firma „Trandafirescu & Atanasie Ceaur" se schimbase şi faţa acestei proprietăţi. Din magaziile de cereale ieşiseră aceste prăvălii cu etaj, trainice şi largi, ale căror vitrine aruncau lumină seara pe trei străzi. Stăpânii prăvăliilor făceau aci, la porţile Capitalei, o întreită şi împătrită negustorie: băuturi spirtoase, băcănie, ospătărie, maşini agricole - acum înlocuite cu automobile - benzină, uleiuri şi, în sfârşit, lipscănie, fierărie, sticlărie. Pe o stradă se înşirau băuturile spirtoase, grătarele şi mesele ospătăriei; pe a doua erau benzina, uleiurile, cauciucurile şi holul cu automobile; pe a treia stradă era un lung magazin cu pânzărie, sforărie, fierărie, sticlărie şi toate articolele unui „universel" de mahala.

Subt tălpile acestor prăvălii erau pivniţe adânci cu felurite depozite solide şi lichide, iar în spatele prăvăliilor erau alte depozite, alte magazii, alte ferestre cu obloane de fier şi ganguri cu porţi zăbrelite. în etaj erau instalate biurourile care administrau această imensă avere, plus un serviciu de bancă la dispoziţia golanilor din cartier. Câteva sute de funcţionari se zbăteau şi munceau toată ziua jos în prăvălii, sus în biurouri, în

dosul aripelor uriaşe, ale triplei firme, albe şi negre: „Ilie Trandafirescu & Atanasie Ceaur".

Pe strada a patra erau grădinile, terasele şi foişorul în care locuia familia lui Atanasie Ceaur. Această latură a domeniului în patru laturi era formată dintr-un zid înalt, spintecat de porţi de fier, înalte ca şi zidul şi căptuşite cu tablă groasă. Am sunat la poarta centrală. Când am fost înăuntru, mi-am dat seama că această poartă intransparentă acoperea, ca o cortină, un adevărat fundal de scenă. Atât cât puteam să văd lucrurile la această oră de seară grabnică, pare că mă găseam în centrul unei scene proprii unui spectacol de operă. Mai târziu am verificat această viziune crepusculară şi am găsit-o exactă. Poarta prin care intrasem era pentru pietoni. De la ţâţânele ei, pornea în sus un şir de trepte de marmură. Apoi se arăta curtea înaltă, îmbrăcată în caldarâm şi strânsă de ambele laturi de o dublă coloană de stâlpi de fontă. Aceşti stâlpi susţineau nişte terase arcuite ca nişte viori şi legate cu punţi între ele. Pe aceste terase stăteau loji ca de teatru, închipuite de ondulaţia unui grilaj de ferigi împletite.

Atât jos, printre columnele de fontă, cât şi sus, în sânul lojilor, stăteau, după anotimpuri, sute de glastre, de vase şi de ghiveciuri cu arbuşti şi cu flori din toate colţurile pământului, în seara aceea, printre stâlpii năpădiţi de întuneric, stăteau în caturi lanuri întregi de crizanteme, şi toată scena aceasta din faţa casei mirosea ca un naos de biserică. în fund, deasupra unei scări străjuite de statui, era etajul locuit de familia bogătaşului. Dedesubt erau odăile pentru oaspeţi, vestmântăria, încăperile servitorilor, bucătăriile şi celarele.

Mi s-a deschis un salon mic, cu scoarţe şi cu icoane, şi am aşteptat pe stăpânul casei. Atanasie Ceaur s-a ivit de subt o perdea, şi cu toată sărăcăcioasa amabilitate pe care putea să şi-o adune m-a poftit, după două-trei întrebări indiferente, într-o încăpere de alături, unde era o masă de omăt şi un serviciu de ceai pe ea.

- Părinte Pavele, trebuie să faci cunoştinţă cu familia mea. îmi vei spune ultimul d-tale cuvânt după ce vei vedea copiii, sper, de azi încolo, elevii d-tale.

Ne aşezarăm în scaune şi începui să-i mulţumesc pentru fapta lui cea bună faţă de văduva Paraschiva. Atunci intrară în odaie o fetiţă, un băiat şi o femeie foarte blondă, care vorbea cu copiii în limba germană. înţelesei că era guvernanta teutonă de care Atanasie Ceaur - om cu convingeri definitive - nu putea să se lipsească. Intrai şi eu în convorbirea familiei şi sorbind ceaiul observam şi puneam întrebări. Fetiţa era atentă şi prietenoasă; băiatul părea spulberat şi egoist. Amândoi erau drăgălaşi şi nu aminteau deloc pe autorul lor. Copila părea că anunţă o remarcabilă frumuseţe viitoare, sau că e moştenitoarea unei distinse frumuseţi materne.

Deodată, în mijlocul convorbirii şi în zăngănitul linguriţelor de argint, se arătă doamna Roxana Ceaur. Nu mă aşteptasem deloc la ceea ce îmi vedeau ochii. Credeam că voi vedea o femeie de om bogat, o doamnă studiată şi pretenţioasă, o parvenită plutitoare în atmosferă nobilă şi făgăduitoare de protecţie, o păpuşă săltăreaţă şi neurastenică, sau mai ştiu eu ce comediană, cu mai mult sau mai puţin talent de salon... Nimic din toate acestea ! Doamna Roxana Ceaur părea în faţa mea o fată mare de ţară, rumenă şi mlădie ca un bujor, puţin sfioasă, îngândurată şi cumpănită de treburile casnice, care nu-i permit să se dezechilibreze, franc surâzătoare, firească şi bună, fără nici un artificiu de sulimeneală, îmbrăcată în port de musceleancă şi fără altă podoabă decât diadema grea a părului ei de aramă.

M-am înclinat în faţa ei mai mult decât aş fi făcut-o în faţa alteia şi am îngânat banalităţile introductive. Mi-a spus:

- Vă rog continuaţi şi iertaţi-mă că n-am putut să fiu aci din capul locului. Sunt bucuroasă că aţi primit invitarea soţului meu. Sunt informată că ştiţi suficient despre ce este vorba. Vă rog observaţi pe copiii mei şi spuneţi-mi dacă vi se par vrednici să ajungă elevii Preacucerniciei voastre. Cum vi pare Lia ? Cum vi se pare Bujorel ?

îmi vojbea cu nu ştiu ce rezervă, cu nu ştiu ce precauţiune, şi mândră, şi drăgălaşă, cu nu ştiu ce lumină interioară robitoare.

- Doamnă... *„Lăsaţipe copii să vină la mine" I*

Atanasie Ceaur, cu totul analfabet în cele evanghelice, rămase nedomirit, cu ceaşca dinaintea nasului.

- Cu alte cuvinte ?... Adică ?...

Doamna Roxana Ceaur plimbă un zâmbet puţin jenat de la bărbatu-său către mine, şi apoi, calculată:

- Tase dragă, cred că părintele Pavel primeşte sarcina ce-i oferim.

- Adevărat ? Bun de tot ! Iată o primă afacere pe care o încheiem între noi ! Nu protesta ! Orice pricină serioasă este o afacere, şi instrucţia copiilor este una din cele mai importante.

- D-le Ceaur, dacă ţineţi la acest cuvânt, putem să-1 păstrăm. Sunt şi eu de părerea dv., că educaţia şi instrucţia copiilor reprezintă cea mai importantă problemă a tuturor timpurilor şi mai cu seamă a zilelor noastre.

- Părinte Pavele, fiindcă n-am prea multe minute la dispoziţie, permite-mi să te întreb dacă cunoşti actualul program şcolar şi tendinţele lui pedagogice.

- D-le Ceaur, sunt zilnic în şcoala noastră primară din apropiere şi sunt suplinitor universal ori de câte ori lipseşte vreun dascăl sau vreo dăscăliţă cu concediu în regulă sau din întâmplare.

- Atunci stăm bine. (Aici interlocutorul meu trecu într-o cameră vecină şi reveni cu nişte cărţi în mână.) Oricum, iată, am la dispoziţia d-tale programul ministerului şi cărţile cele mai bune aprobate pentru curentul an şcolar.

Doamna Roxana Ceaur interveni:

- Altceva trebuie să stabilim cu părintele Pavel. întâi, care este timpul cel mai convenabil pentru cele două ore de clasă cu copiii ? Şi al doilea, acest timp teoretic poate să fie chiar timpul de care dispuneţi P.C. voastră ?

- Doamnă, timpul şcolar cel mai bun este timpul dimineţei. Aici trebuie să primim pilda şi experienţa tuturor. De altă parte,

nimic nu mă stinghereşte să viu şi să fac clasă cu copiii de la ora 9 1/2 dimineaţa până la ora 12.

- Accept ! aprobă, cu un pumn izbit în masă, fostul contabil. De mâine dimineaţă, intri în noua d-tale dregătorie. Acum poftim de vezi clasa unde vei preda cursurile d-tale.

Ne ridicarăm de la masa acoperită cu ustensile de argint şi de cristal şi trecurăm, printr-un mic coridor, într-o cameră nudă şi cu mobilier şcolar. Erau în ea două bănci, o masă şi un jilţ pentru profesor, o tablă neagră, hărţi geografice şi tablouri intuitive pe pereţi, o bibliotecă minusculă într-un colţ şi o frumoasă pictură în faţa băncilor - Mântuitorul binecuvântând pe copii.

- Sunt mulţumit de clasa mea. Şi vă sunt recunoscător pentru acest frumos tablou, aşezat aici, deasupra dascălului şi a şcolarilor.

Atanasie Ceaur zâmbi cu diplomaţie.

- Părinte Pavele, poate că voi ajunge, cu timpul, să strâng şi mai multe acţiuni emise şi iscălite de recunoştinţa d-tale.

- Voi fi prea bucuros, d-le Ceaur, zisei eu, fără să bag de seamă decât în minutul al doilea că omul meu la asemenea răspuns avea dreptul să cugete: „Popa începe să se dea pe brazdă".

D-na Roxana Ceaur mă întrebă, îh momentul când soţul ei şi eu eram gata să ieşim din clasă:

- Cum veţi face cu cei doi elevi ? Veţi face lecţii separate, sau comune ?

La această chestiune nu cugetasem, totuşi, nu-mi pierdui cumpătul şi răspunsei cu oarecare isteţime:

- La prima lecţie asistă obligator toată lumea, în frunte cu tata şi cu mama. Mai târziu, la lecţiile lui Bujorel poate să stea şi d-ra Lia, dar nu şi invers, căci ar fi nefiresc.

- Şi asta e bine, conchise Atanasie Ceaur.

M-am înclinat în faţa doamnei, am binecuvântat pe copii şi am strâns mâinile şefului familiei, care pe nesimţite începea să-mi fie mai puţin antipatic.,

VIII

Acasă, am stat şi m-am gândit la întâmplările din aceste ultime câteva zile şi mi s-a părut că au crescut în jurul meu ca nişte ape asupra cărora n-am avut nici o stăpânire. Pe neaşteptate, am intrat în casa acestor bogătaşi, şi încă, de aci înainte, dascălul copiilor lor.

Am cugetat apoi la ziua următoare, ziua primelor lecţii, şi mi-am întocmit cu deosebită grijă planul lor. Nu era pentru mine nici o noutate şi nici o povară, dar mi-am dat toată osteneala să nu cad în „mariiera" pedantă şi încărcată. O lecţie pentru un copil de 7-8 ani este uneori mai grea decât o conferinţă academică. în sfârşit, n-am uitat nici în seara aceea, nici a doua zi de dimineaţă să prelungesc rugăciunea mea şi să cer, pentru noua cărare pe care apucam, custodia sfinţilor îngeri şi raza milostivă a binecuvântărilor şi a ochilor Sfintei Fecioare.

Aşa am intrat în casa lui Atanasie Ceaur şi aşa am ajuns p^aj&gu4-coţ)iilQr şi prietenul părinţilor. Iubite Duhovnice, trebuie să prescurtez povestea acestor începuturi pentru că este lungă şi destul de comună. îţi voi istorisi mai departe numai capitolele principale, care să te facă să înţelegi aceea ce eu însumi n-am înţeles multă vreme şi ceea ce formează astăzi fondul tragic al inextricabilei mele situaţii.

Cu copiii m-am împrietenit curând, cu *Frau* Helen Hempel am rămas la politicoasă depărtare. La lecţiile mele asista de multe ori d-na Roxana Ceaur şi rareori (şi numai câteva minute) şi foarte ocupatul ei tovarăş. îţi închipuieşti că duhul acestor lecţii şi preocuparea mea capitală - manifestată şi nemanifestată - era creştinarea fragedului meu auditor. Câteodată, o idee, o învăţătură creştină rămânea suspendată între mine şi mama micilor şcolari, şi după lecţie ori a doua zi o reluam şi discutam asupra ei.

Nu mă înşelam în privinţa acestei femei. Avea un fond sufletesc sănătos şi cucernic. Primise de la maică-sa o elementară dar gospodărească educaţie, crescuse câtva timp în preajma arhiereului Varlaam (făuritorul blazonului acestei

familii de toptangii) şi dădea pe faţă, prin tot felul ei de a fi, o statornicie şi o seriozitate cam rare la femei. Aşa mic-burgheză cum era, îmi părea prea puţin ispitită de orgoliul şi de minciuna socială cu care o îmbia bogăţia ei de azi. Mă miram că a putut să rămână atât de firească şi de dreaptă subt cascada milioanelor, a luxului şi a corupţiunii spumegânde din casele pe cari le frecventa, de la recepţiile unde se arăta, de la seratele şi de la spectacolele adesea obligatorii în viaţa ei cea nouă.

Credinţa creştină a Roxanei Ceaur trebuia să mă ocupe din capul locului. Aveam destule indicii cari îmi spuneau că ar putea să fie o bună fiică a Bisericii. Pe de altă parte, aveam impresiunea că tot creştinismul ei însemnează un tradiţionalism rezistent, dar incult. în situaţia mea cea proaspătă de prieten şi de preceptor al unor odrasle de milionar, nu puteam să uit - mai puţin decât oricând ! - înfriguratele mele proiecte şi silueta instituţiei marelui Vasilie. Nu era oare un semn de sus şi o întorsătură providenţială împrietenirea mea cu nababul acestui cartier de paria ? Trebuia să lucrez ! Dacă Dumnezeu m-a făcut să pătrund subt aceste mărețe plafoane, de cari suspendă candelabre, draperii persane, plante tropicale, pânze de maeştri şi gâturile a câtorva mii de robi - spânzuraţi invizibili - desigur că el are planuri înfricoşate ! Din fundul acestui ostrov al multimilionarului Atanasie Ceaur, catedrala mea trebuie să irumpă, despicând ostrovul, trebuie să iasă deasupra ca o arzândă rocă de porfir ! Nu ştiu încă de unde voi începe şi ce materiale îmi va pune Dumnezeu în mână pentru realizarea visului meu suprem. Dar e clar că până acum aliatul meu firesc trebuie să fie Roxana Ceaur. Ea va fi unealta pe care Dumnezeu şi-o alege ca să răscumpere infamia bogăţiilor soţului şi să ridice sfânta-i dijmă din milioanele blestemate.

Era deci pentru mine o grijă statornică să ajung să consolidez convingerile şi devotamentul creştin al acestei femei şi să mă rog Mântuitorului s-o trimită, harnică secerătoare, la secerişul de care mă pregăteam. în ajunul sărbătorii Sfinţilor Arhangheli i-am făcut această invitare:

- După cum ştiţi, enoria noastră este până acum fără biserică şi parohul ei nu are altar. înalta chiriarhie a dispus să oficiez Sfânta Liturghie şi cele de nevoie la biserica din parohia vecină. Mâine liturghisesc împreună cu colegii mei, preoţii vecini, şi rostesc o predică în cinstea Sfinţilor Arhangheli. Vă rog mult, obligaţi pe *Frau* Helen să vie cu copiii la biserică; va găsi scaune şi va sta comod ca şi în biserica ei luterană. Şi - dacă se poate — vă rog veniţi şi dv.

A doua zi am fost prea mulţumit să văd că asistau la Sfânta Liturghie şi mama, şi copiii. M-am simţit, slujind cele sfinte, mai devotat, mai fierbinte şi mai recunoscător decât totdeauna. Mişcările rituale, frazele sacramentale, cântarea bisericească, clipirea făcliilor şi norii fumului de tămâie, rotitori în razele soarelui de toamnă, găseau în mine o rezonanţă, o dispoziţie, o receptivitate emoţionată şi fericită, care îmi aduceau lacrămi în ochi. La momentul culminant şi înfricoşat al transubstanţierii, am căzut în genunchi şi, deasupra crizantemelor risipite pe epitrahil, am pomenit Mântuitorului, vibrând şi plângând, dorul meu să-i ridic catedrala visată, rugăciunile mele de noapte şi de zi şi numele cele noi din care făceam de câtva timp stâlpii mei de nădejdie şi de ctitorie: Atanasie, Roxana, Natalia şi Bujor. M-am rugat îndeosebi pentru Roxana, pe care o vedeam ca o mesageră a lui Iisus Christos, şi am chemat asupra fiinţei ei - plecate în rugăciune atât de simplu şi de atingător - cununa binecuvântărilor Dumnezeului iubitor de oameni.

M-am suit în amvon şi am început o predică populară şi colorată asupra existenţei puterilor îngereşti, necesar intermediare între Dumnezeul cel preaînalt şi lumea noastră dublă, sufletească şi materială. Am despărţit apoi. din complexul ideilor introductive, ideea că Dumnezeu lucrează prin trimişii săi, prin solii săi, prin binevestitorii săi cunoscuţi şi necunoscuţi, însuşi Iisus Christos, care este strălucirea slavei şi icoana fiinţei lui Dumnezeu *(Evrei,* 1, 3), este diadema celor trimişi şi cel mai mare dintre ei: fiul lui Dumnezeu, trimis pe pământ. După aceea am scos în evidenţă neobişnuitul şi extraordinarul unor solii pornite din porunci fulgerătoare: Saul din Tars, Ioana d'Arc,

ctitorii aşezămintelor Notre Dame de Sion. La sfârşit, m-am adresat enoriaşilor mei, veniţi la această biserică limitrofă ca să asculte Sfânta Liturghie şi predica mea.

- Fraţii mei iubiţi, v-am chemat la această sfântă biserică, dincolo de hotarul parohiei noastre, fiindcă noi până acum nu avem cetate stătătoare, ci pe cea care va să vie o aşteptăm. Aveţi bună încredere în milostivul Dumnezeu şi luptaţi-vă alături cu mine în rugăciuni necurmate. Suntem o enorie mărginaşă, săracă, năpustită. Bucuraţi-vă, fraţilor ! Sf. Apostol Pavel scrie iubiţilor săi credincioşi din Corint ca şi cum ne-ar scrie nouă: *„ Uitaţi-vă la voi... că nu mulţi sunteţi înţelepţi omeneşte, nu mulţi sunteţi puternici, nu mulţi sunteţi de neam... " (1 Corinteni,* 1, 27).

Suntem sădiţi în gunoaiele de la margine, trăim cu chiu, cu vai, muncim greu de dimineaţa până seara, câştigăm puţin şi ne ştergem ochii de lacrămi adeseori. Bucuraţi-vă, fraţilor ! Mântuitorul a zis de-a dreptul pentru noi: *„Fericiţi cei ce plâng, că aceia se vor mângâia" (Matei,* 5, 4).

Suntem mai mici decât cei mai mici. N-avem nume, n-avem cinste, n-avem biserică ! Suntem coada cozilor ! Bucuraţi-vă, fraţilor, căci Sf. Pavel ne mângâie şi ne prooroceşte astfel: *„Dumnezeu şi-a ales pe cele nebune ale lumii ca să ruşineze pe înţelepţi; Dumnezeu şi-a ales pe cele slabe ale lumii ca să dea de ruşine pe cele tari; Dumnezeu şi-a ales pe cele de neam prost ale lumii, pe cele nebăgate în seamă, pe cele ce nu sunt ca să dea jos pe cele ce sunt" (1 Corinteni,* 1, 27-28).

Aveţi încredere în milostivul Dumnezeu şi rugaţi-vă neîncetat, lângă preotul vostru, să vă pogoare din ceruri minunea pe care o aşteptăm: biserica mângâierilor noastre ! Auziţi: vom da o pildă mare, noi, aceştia, săracii şi mărginaşii. Vom ruşina pe cei din centru, pe cei bogaţi, pe cei puternici, pe cei răsfăţaţi, cari n-au voit să auză de stăruinţele şi de suspinele noastre. Dumnezeu se va îndura de rugăciunile noastre, se va milostivi de ticăloşia noastră şi va ridica din noroaiele noastre, frământate cu lacrămi şi cu sânge, sfânta lui biserică cu cruci de aur !

O, dragii mei, nu vă uitaţi la mine ! Nu eu sunt îngerul trimis ! Eu sunt bietul vostru părinte sufletesc, sunt sărmanul preot

nevoiaş care păstorează, în parohia voastră, candela rugăciunilor nestinse, aşteptând altarul viitor la care s-o anine. Dar îngerul Domnului nu lipseşte ! El trebuie să fie în preajma noastră ! Nu-l cunoaştem până acum fiindcă ora hotărârii Domnului încă n-a sosit. Să stăruim neîncetat înaintea sfintelor icoane, ca să ajungem să auzim solia lui şi să privim faţa lui preafrumoasă ! Să cădem înaintea Maicii Domnului. Să cădem înaintea Sfinţilor Arhangheli pe cari îi cinstim astăzi. Să cădem mai vârtos înaintea Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Christos, cel ce trimite, în tot ceasul şi în tot locul, pe solii şi pe binevoitorii săi netrupeşti şi trupeşti.

Ascultătorii mei plângeau. Roxana, cu capul plecat deasupra lui Bujor, plângea şi ea.

Mai multe zile m-am întâlnit regulat cu Roxana la lecţiile copiilor, dar fără să pomenim nimic despre predica din ziua Sfinţilor Arhangheli. Mi-aduc aminte de vremea aceea cu o duioşie şi cu un farmec pe cari n-am puterea să le definesc. Erau zile cari începeau să înmugurească pentru mine certitudinea că mă apropii de hotarele visului. Roxana fusese zguduită, ca toţi cei din biserică şi mai mult decât ei, fiindcă înţelesese toată iconomia şi toată intenţiunea predicii mele. în sufletul ei se înfiripau acum marile hotărâri pe cari le aşteptam cu înfrigurare. Simţeam că în această făptură - plăsmuită de Creatorul cu prisos de preocupare şi de iubire - el voieşte să samene, prin mine, păcătosul, răzoarele sale înfloritoare de minune.

IX

în vremea aceasta, eu ţineam regulat, de două ori pe săptămână, cu enoriaşii mei, adunările mele religioase. Venea postul Crăciunului şi îmi propusesem să rostesc un şir de predici şi de exhortaţiuni asupra Sfintelor Taine - a Mărturisirii şi a Cuminecării. Voiam să pregătesc, pentru aceste înalte Taine, pe cei mai mulţi dintre ascultătorii mei şi - cu ajutorul Domnului -

voiam să fac şi o demonstraţie creştină publică în ziua de Crăciun. Este adevărat că Mântuitorul ne-a poruncit şi ne-a dat reguli infailibile în ce priveşte manifestarea pietăţii noastre: *„ Tu, însă, când te rogi, intră în cămara ta şi, închizând uşa ta, roagă-te Tatălui tău celui într-ascuns, şi Tatăl tău, care vede într-ascuns, îţi va răsplăti ţie " (Matei,* 6, 6). Dar aici socoteam că este un interes deosebit al Bisericii, ca sacră tovărăşie (nu al individului), ca să dăm pe faţă cu oarecare ostentaţie credinţa noastră şi îndeplinirea datoriilor noastre creştineşti.

M-am întrebat adeseori şi am întrebat şi pe alţii (când se ivea ocazia) pentru ce corporaţiile politice sau religioase (altele decât noi) sunt oricând îndreptăţite, nestingherite şi meritoase, să-şi vădească, în faţa lumii, prin adunări, prin procesiuni, prin largi demonstraţii de stradă şi de presă, existenţa lor şi evenimentele familiei lor, pe când Biserica noastră, singură, este osândită la o tăcere mormântală, la o discreţiune şi la o lipsă completă de exteriorizare şi de gesturi. îmi propuneam, deci, să pregătesc o însufleţită mişcare de Crăciun, punând la cale, în biserica din vecinătate, împărtăşirea câtorva sute de credincioşi. Cu acest scop, am început seria mea de predici, toate îndreptate spre preamărirea sacramentelor Mărturisirii şi Cuminecării şi spre înduplecarea inimilor celor ce mă ascultau.

într-o dimineaţă, venind să fac lecţia cu Bujor, aflu că băieţaşul este puţin răcit şi că d-na Ceaur - cedând stăruinţelor micului bolnav - mă cheamă un moment lângă patul lui. Izbutisem să câştig inima acestor copii, devotându-mă instrucţiunii lor şi iubindu-i ca pe nişte fraţi ai mei. Bujorel voia cu orice preţ să-şi vadă dascălul.

Ca să nu jignesc cu nimic doctrinele profilactice medicale şi să nu trezesc griji în inima mamei, am cerut cu dinadinsul să mă spăl pe mâini şi să trec printr-un nour de apă de Colonia. M-am apropiat de copil, am făcut deasupră-i semnul Biruitoarei Cruci şi am şoptit începutul *Psalmului* 91:

- „ Ca unul care locuieşte subt ocrotirea Celui Preaînalt şi se adăposteşte la umbra Celui Atotputernic, zic către Domnul: scăparea mea şi cetatea mea cea tare este Dumnezeul meu, în el nădăjduiesc." ...Apoi către Bujor: - Bujorel nu este bolnav. Bujorel până diseară se dă jos din pat şi mâine facem lecţie.

Roxana privea cu ochi mari, surprinsă şi biruită de încrederea mea creştină. Mântuitorul mi-a fost milostiv şi nu m-a dat de ruşine ! A doua zi copilul era desăvârşit de sănătos. Dar m-am adresat mamei şi i-am pus această condiţie:

- Medicul a prescris copilului ceea ce-i dictează ştiinţa lui. Daţi-mi voie să prescriu şi eu mamei ceea ce-mi dictează credinţa mea: vă rog să citiţi azi înaintea icoanelor *Psalmul 91.* Voi face şi eu tot aşa.

Am rămas apoi tăcuţi lângă patul lui Bujor. Roxana a întrerupt tăcerea cea dintâi:

- Nu uit deloc predica RC. tale. M-am gândit şi mă gândesc mereu la proiectul pe care îl ai în suflet şi la rolul ameţitor pe care vrei să mi-1 dai mie...

- Să dea Dumnezeu, doamnă, să nu mai aveţi de aci înainte nici o altă grijă, nici o altă preocupare şi nici o altă durere decât acelea că în parohia din care faceţi parte Mântuitorul nu are nici un altar, mamele n-au unde să se spovedească şi copilaşii n-au unde să primească Sfânta împărtăşanie !...

- E uriaş proiectul RC. tale şi este grea din cale-afară opera de persuasiune pe care trebuie s-o încep pe lângă soţul meu.

- în Biserica Mântuitorului cele cu neputinţă ajung uşoare de îndeplinit, cele înfricoşate ajung blajine, şi stâncile uscate de mii de ani se prefac în fântâni ţâşnitoare; dar ca să poţi să concepi acestea şi să le vezi aievea, trebuie să faci cu adevărat parte din Biserica Lui Preafericită.

- Spune-mi, cu o singură formulă, ce înseamnează a face parte din Biserica Mântuitorului ?

- înseamnează a primi cu inimă de copil (cu inima lui Bujor !...) învăţătura ei, poruncile ei şi Cele Şapte Taine ale ei. Biserica este însuşi trupul tainic al Mântuitorului. îndeosebi prin Sfânta împărtăşanie, primită cu frica şi cu iubirea îngerilor, ne facem una cu Iisus Christos, deci una cu Biserica Lui.

- Preacucernice părinte, creşterea mea şi dorinţa inimii mele mă îndeamnă puternic să primesc şi să cred aceste adevăruri.

- Ieşiţi din această stare teoretică - foarte frumoasă, mărturisesc - şi veniţi lângă mine, în arena luptelor pentru marea realizare. Ajutaţi-mă să ridic biserica visată şi să aprind în jurul ei o mie de candele ! o mie de inimi, arzând de recunoştinţă şi ridicând la ceruri mii de binecuvântări pentru dv. şi pentru copiii dv !

- Părinte Pavele, mă chemi la o muncă, la o încordare şi la o răsplată care intimidează modestia şi slăbiciunea mea femeiască.

- Şi cu toate acestea, doamnă, Biserica datoreşte jumătate din biruinţele, din slava şi din puterea ei tocmai femeiei creştine, acestei creaturi sfioase şi resignate al cărei prototip, îh ceruri, este Sfânta Fecioară. Dar am o rugăminte către dv., ori, mai exact, o foarte respectuoasă invitare. A început postul Crăciunului şi m-am hotărât să fac în decursul lui - în serile mele de adunare, adică marţea şi vinerea - o serie de lecţii şi de predici pentru cei ce vor să se mărturisească şi să se împărtăşească. V-a trimis Dumnezeu în calea mea. El are de-a pururi scopuri preaînalte şi mântuitoare. O nepoată de arhiereu - deci de principe bisericesc - nu poate şi nu trebuie să rămână, în materie de învăţământ religios, la rudimentele şcolare. Vă rog călduros, notaţi-vă zilele mele de predică: marţea şi vinerea, de la opt la zece seara, şi faceţi-mi cinstea să apăreţi, măcar o dată, între ascultătorii mei.

In acest moment, *Frau* Helen veni să mă vestească, prin deschizătura uşii, că d-ra Lia a trecut în clasă. Am lăsat discret pe d-na Ceaur să mediteze răspunsul pe care-1 aşteptam, am cerut, încă o dată, să trec prin spălător şi prin vaporii de apă de Colonia şi am intrat la lecţie.

X

Am început, în acele seri îngheţate de sfârşit de noiembrie, cuvântările şi lecţiile mele pregătitoare. După neuitatele norme pe cari le-am moştenit de la Duhovnicia ta, am plecat de la marele plan fundamental: Christos întemeiază Biserica şi, rămânând în ea de-a pururi dumnezeiesc şi euharistie, o încredinţează şi o lasă ucenicilor săi, apostolilor şi urmaşilor apostoleşti. *„Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit şi Eu pe voi" (Ioan,* 20, 21).

Cu mandatul lui Iisus Christos şi cu călăuzirea infailibilă a Sfântului Duh, urmaşii apostolilor, adică episcopii canonici, învaţă noroadele creştine, le păstoresc şi le sfinţesc. Episcopii şi delegaţii lor prin hirotonie, adică noi, preoţii, predăm fiilor noştri duhovniceşti sfânta doctrină a Bisericii, supraveghem viaţa lor, recomandându-le şi înlesnindu-le practica virtuţilor creştine, şi sfinţim această viaţă de la naştere până la mormânt. Botezăm pe prunci, îi întărim cu peceţiile darului Duhului Sfânt şi îi cuminecăm: spovedim, canonism şi cuminecăm pe adulţi: binecuvântăm cu binecuvântarea căsătoriei pe cei ce se însoţesc, slujim cu Sfintele Masle pe cei bolnavi; în sfârşit, prin mâinile arhiereilor, generăm Bisericii pe părinţii şi pe slujitorii ei, consacrând diaconi, preoţi şi arhierei.

între tainele lăsate Bisericii de întemeietorul ei, aceea care are o covârşitoare importanţă prin faptul că adânceşte conştiinţa creştinului, aprinde în el pocăinţa, râvna evanghelică şi dorul de desăvârşire, este Taina Sfintei Mărturisiri. Adâncă, sufletească, regeneratoare şi menită să strângă îh jurul duhovnicului pe fiii săi duhovniceşti, această divină taină este suflul şi roua Sf. Duh peste grădinile Bisericii. *‚JLste ca mirul de preţ de pe cap, care se pogoară pe barbă, pe barba lui Aaron, care se pogoară pe marginea veşmintelor lui ! Este ca roua Hermonului, care se pogoară pe munţii Sionului" (Psalmul 133).*

Oriunde a prosperat Sfânta Mărturisire, viaţa creştină a fost salubră, plină de vioiciune şi de fapte evanghelice. Cine cunoaşte de aproape şi iubeşte şi practică această taină este puternic asigurat împotriva izbiturilor, sfâşierilor şi dezastrelor inimii omeneşti. Când ai un duhovnic experient, este ca şi cum ai avea un protector ascuns, cu sfaturile şi cu influenţa căruia obstacolele ivite în calea ta pot fi escaladate sau înlăturate. învăţăturile, chibzuinţele, stăruinţele, sprijinul sufletesc, dojana, poruncile... pe cari le are în depozit duhovnicul sunt ca o minunată farmacie, pentru langorile, pentru ispitele, pentru bolile şi pentru căderile noastre. Fericit este cel ce cunoaşte calea mărturisirii şi fericit este cel ce, la capătul acestei căi, printre brazi dătători de ozon duhovnicesc, găseşte totdeauna pe sfântul lui sihastru, pe

integrul lui magistrat sufletesc, aşezat acolo de înţelepciunea şi de iubirea de oameni a întemeietorului Bisericii Creştine !

Mă plecam, mişcat şi intim, asupra sufletelor simple cari mă ascultau şi le dădeam pilde din viaţa lor zilnică:

- Voi, gospodari şi gospodine, cari lucraţi din greu de dimineaţa până seara, aveţi mare nevoie, măcar o dată pe săptămână, dacă nu de două ori, să cufundaţi trupul vostru trudit într-o albie cu apă caldă şi în spumele de săpun. Bietul nostru om pământesc simte nevoia să se curețe de praful meseriei, de pâraiele de sudoare, de fumul locomotivei ori al uzinei. De altă parte, tot aşa facem şi cu albiturile de pe noi şi de lângă noi: o cămaşă, o batistă, un prosop trebuiesc, iar şi iar, date la spălat, curăţite şi călcate. Care om, întreg la minte şi cu rost în casa lui, poate să se lipsească de baia trupului şi de spălatul rufăriei ? Dar sărmanul suflet omenesc, ce gândiţi voi, nu cere şi el, la fel, baia mărturisirii, măcar de două ori pe an, la Crăciun şi la Paşte ? Omul nostru dinăuntru, ascuns şi nevăzut, pe care zilnic îl purtăm prin praful, prin fumăria, prin mocirla atâtor înjurături, atâtor blesteme, atâtor viclenii, atâtor furtişaguri, atâtor pofte drăceşti, atâtor păcate şi atâtor spurcăciuni, ce credeţi voi, omul nostru dinăuntru nu este şi el vrednic, de două ori pe an, de o baie de o jumătate de ceas în apele spovedaniei creştine ? O, voi care cu drept cuvânt spălaţi trupurile voastre în apele pământeşti şi rufele voastre tot aşa, aduceţi-vă aminte că sufletele voastre mor de izină şi că în toată casa voastră nu se află otreapă mai murdară, mai soioasă, mai necinstită decât inima voastră cea nespovedită poate din copilărie !

Fără înştiinţare prealabilă, într-o seară Roxana s-a ivit în sala mea de predici. Am fost viu impresionat, şi cred că emoţiunea mea m-a făcut, în seara aceea, să fiu mai inspirat şi mai convingător ca alte dați. A doua zi, între lecţiile copiilor, Roxana m-a întrebat unele lucruri asupra cărora voia să fie mai de aproape instruită şi m-a anunţat că va veni regulat să mă asculte.

S-a ţinut de cuvânt. în toate serile în cari am mai vorbit, până la Crăciun, a fost de faţă la predicile mele. într-una din aceste predici am arătat, încă o dată, ce înseamnează existenţa şi puterea

unui duhovnic în viaţa noastră sufletească. Fireşte că în toată expunerea mea icoana Duhovniciei tale şi vraja ceasurilor noastre sfinte m-au călăuzit şi mi-au dat puteri convingătoare.

Ce poate fi mai de preț în această viaţă decât o prietenie sigură şi dezinteresată ? Cine nu doreşte şi cine nu caută un prieten ? Prietenia este una din mângâierile vieţii, şi farmecele prieteniei au inspirat pe mulţi nobili scriitori de azi şi de altădată. David, Socrate, Cicerone şi mulţi alţii ne-au lăsat, direct sau indirect, preţioase vibraţii sufleteşti pe această augustă coardă a prieteniei.

Dar ce vom zice când această prietenie este ridicată în cerurile învăţăturii creştine, sfinţită şi dăruită cu puteri suprafireşti şi legată cu toată măreţia răscumpărării prin Iisus Christos ? Duhovnicul este amicul nostru cel mai bun, este urechea Mântuitorului aplecată asupra inimii noastre, este mijlocitorul nostru între noi şi jilţul milostivirilor cereşti. Un duhovnic, adică preotul creştin întărit cu puterea de a lega şi dezlega, este ostiarul grădinilor Raiului ! Sub pravila precisă şi înfricoşată a spovedaniei, el ascultă, sfătuieşte, judecă, pedepseşte sau iartă, leagă şi dezleagă, iar după terminarea spovedaniei uită totul, ca şi cum niciodată n-ar fi auzit nimic. Discreţiunea duhovnicului este sigilată cu sigilii înfricoşate. Niciodată cel ce a auzit, subt epitrahil, mărturisirea mea nu poate să vorbească despre ea, nici cu mine (în orele şi în întâlnirile libere), nici cu vreo altă creatură pământească. Nu poate să vorbească decât cu Iisus Christos în rugăciunile sale, rugându-se pentru întărirea mea şi pentru mântuirea mea.

Avem, prin urmare, aici, pe pământ, un trimis dumnezeiesc pe care, din nefericire, îl ignorăm mai totdeauna. Orice durere, orice necaz, orice păcat, orice sfâşiere de conştiinţă, aduse înaintea lui, sunt aduse înaintea unui medic sufletesc instruit în şcoala terapeuticii sublime a Mântuitorului. Nici un amic de pe lume nu poate să aibă atâta luare-aminte, atâta discreţiune şi atâta dezinteresare ca un duhovnic creştin. El este dator, cu preţul mântuirii sale sufleteşti, să fie cu cel ce se mărturiseşte răbdător, mângâietor, curat în sfaturile sale, plin de compătimire

şi de iubire, energic cu păcatul, părintesc şi ceresc, precum a fost cu noi cu toţi Domnul Iisus Christos !

Ferice de preotul desăvârşit care, în biserica lui, în parohia lui, în cetatea lui, a ştiut şi a izbutit să aşeze statornic cortul mântuirii prin Sfânta Spovedanie ! Ferice de sufletul creştin, dornic şi plin de grijă, care a căutat până ce a găsit pe vrednicul duhovnic, pe omul de înaltă şi evanghelică încredere înaintea căruia să poată să se înfăţişeze, nesfielnic şi nud, ca un copil nevinovat înaintea mamei sale ! El este la fel cu neguţătorul de mărgăritare despre care ne vorbeşte *Sfânta Evanghelie,* care, aflând un mărgăritar de mult preţ, s-a dus, a vândut toate câte avea şi a cumpărat acest mărgăritar.

Vei recunoaşte, scumpe Duhovnice, în toate aceste gânduri şi imagini, adevărurile pe cari le-am cules din gura Sfinţiei tale în anii mei de ucenicie. Căutam şi mă străduiam sâ te copiez şi să te redau cât mai exact în doctrină şi în elocinţă... vai, totdeauna cu melancolica şi intima constatare că redau pe o vioară prea nouă şi nemlădiată nişte incomparabile concerte auzite de mine la un Stradivarius unic în orchestra Bisericii noastre !

După fiecare din aceste lecţii, la cari Roxana asista atentă şi învăluită în anonimat, urmau, a doua zi, convorbiri şi lămuriri, din cari vedeam cu bucurie că sămânţa ideilor salutare cade din ce în ce mai larg în pământul cel bun, dincolo de cărările bătătorite, dincolo de locurile pietroase şi de hăţişurile de mărăcini. Dar pe lângă preocuparea şi seriozitatea cu care Roxana mă urmărea şi mă invita la discuţii, mi se părea că întrevăd şi o crescândă tristeţe. Ochii ei negri se îtivăluiau uneori în nu ştiu ce păinjeniş de triste amintiri... Figura ei trandafirie, sănătoasă şi clasică - ai fi zis un chip de Venera, cu o uşoară retuşare modernă - se înfiora şi arăta, vizibil, deşteptarea unei tainice dureri sufleteşti. Roxana suferea. Şi mi se părea uneori că suferinţa aceasta ar sta în nu ştiu ce legătură cu lecţiile mele asupra Sfintei Mărturisiri.

într-o zi, Roxana mă vesteşte că sunt invitatul ei la o mică recepţiune care va avea loc în casa lor, la ora ceaiului. Ştiam prea bine că Atanasie Ceaur, om cu relaţiuni multe şi interesate,

pofteşte de multe ori în casă, ospătează şi măguleşte pe amicii lui politici şi financiari, şi că la rândul lui, este poftit, ospătat şi măgulit. Până aci însă nu întâlnisem pe nimeni din lumea lor bogată, trufaşă şi îmbrăcată în haine moi. Dintru întâi, i-am răspuns celei ce mă invita:

- Doamnă, îmi faceţi multă cinste că mă chemaţi - dincolo de orele şi de rostul meu în casa dv. - la această recepţiune, unde voi vedea oameni din lumea mare, dar vă rog, cugetaţi ce impresie voi face eu asupra lor ? Şi tot aşa, ce impresii voi culege eu din contactul cu ei ? Voi fi un element paradoxal şi rău venit în salonul dv. Toţi se vor împiedica de mine şi eu mă voi împiedica de toţi.

- Deocamdată poate că aşa va fi, dar eu am socotelile mele. Vei cunoaşte mai întâi pe tata. D-1 Trandafirescu, care este un brav burghez creştin în adâncul inimii lui, nu va fi deloc jignit de prezenţa P.C. tale, ba, dimpotrivă. Vei cunoaşte apoi pe câţiva amici ai soţului meu şi pe câteva amice ale mele. Vreau să te fac cunoscut acestor oameni. Şi te rog să crezi că nu este ambiţia vinovată a unei îmbogăţite de război care vrea să arate musafirilor că are - ca marchizii de altădată - preceptor la copii un erudit abate, cât este o dorinţă mai înaltă şi apropiată unei porunci din *Sfânta Evanghelie.* Nimeni nu aprinde făclie ca s-o pună subt obroc, ci ca s-o pună în sfeşnic, spre a lumina celor din casă.

Am rămas fără grai. Un neaşteptat val de sânge s-a ridicat în mine ca un gheizer. Am căutat să spun ceva, dar orice aş fi spus ar fi fost o stângăcie şi o scrinteală. în cele din urmă, m-am înclinat adânc şi am şoptit:

- Porunca dv. va fi îndeplinită...

XI

Am ieşit din această casă caldă, îmbietoare şi tămâiată de duhul plantelor exotice, afară, subt cerurile iernii, cu senzaţia că am fost rănit fără de veste: *„Şi nu ne ducepre noi întru ispită":*

mi-a fost, tot drumul, până acasă, ca o mână precaută care dibuia şi mă încredinţa că senzaţiunea mea e falsă... Dar îmi mărturiseam cu tristeţe că vorbele Roxanei frângeau linia cea dreaptă şi liniştită a psihologiei mele.

în odăiţa mea cu steble de busuioc uscat sub grindă m-am plimbat lung în sus şi în jos, căutând să înţeleg ce însemna subita mea turburare şi gândindu-mă care trebuie să fie atitudinea mea la recepţiunea de peste câteva ore. Mai întâi, nu pot să cuget că Roxana a voit să mă ironizeze. Ideea aceasta o înlătur. A dat pe faţă - poate fără multă intenţiune - o convingere pe care şi-a format-o despre mine cu încetul. Intenţiunea poate că este aiurea. Roxana voieşte să cunosc pe aceşti prieteni ai casei cu gândul că ar putea să-mi fie de folos la îndeplinirea uriaşelor mele proiecte pastorale. în acest caz, ea mă serveşte de minune. Câţi axiliari trebuiesc la această operă ! Cât concurs de puteri şi de bunăvoinţe pentru rezultatul dorit de mine !... Roxana mai voieşte poate să-şi recruteze asociaţi pentru acelaşi scop: comitete, propagandă, strângere de fonduri. Iar mai la urmă, dacă nu s-a gândit la toate aceste lucruri, poate s-a gândit la faptul principal că visătorul marii opere apostolice trebuie să-şi înceapă apostolatul în lumea acestor bogătaşi din care Roxana face parte.

Poate că Roxana a voit şi mai puţin decât toate acestea, voind însă foarte mult: a voit ca Mântuitorul să fie preamărit în casa ei şi în auzul acestor oameni ai veacului. Pot eu, oare, să mă dau la o parte ? Nu scrie Sf. Pavel: *„...mi s-a deschis o uşă mare, spre lucru mult, şi sunt mulţi potrivnici" (1 Corinteni,* 16, 9). Nu trebuie să primesc ocazia aceasta cu bravura marelui apostol ? Cine ştie care sunt intenţiile Celui Atotputernic ! Voi vedea eu diseară dacă trebuie să tac sau nu, voi vedea ce trebuie să vorbesc şi ce nu. Tot aşa, voi judeca dacă nu cumva este cazul să-mi aduc aminte de porunca Domnului: *„Nu aruncaţi mărgăritarele voastre în faţa porcilor l" (Matei, 7,* 6).

Dar ce trebuie să-mi bat capul cu toate acestea ! Mă rog Mântuitorului să-mi dea, diseară şi de-a pururi, înţelepciunea şerpilor şi neprihănirea porumbiţei ! Dezbracă-mă, Stăpâne, de

orice mândrie, de orice duşmănie, de orice aroganţă, de orice falsitate, de orice viclenie şi de orice intenţii, altele decât acelea cari privesc buna-cuviinţă a casei tale şi slava numelui tău ! îndeplineşte cu mine făgăduinţa ta: *„ Vă voi da vouă gură şi înţelepciune, căreia nu vor putea să stea împotrivă sau să răspundă toţiprotivnicii voştri" (Luca,* 21, 15).

Aceasta mi-a fost pregătirea sufletească pentru această oră neobişnuită şi poate cu nebănuită importanţă pe care Mântuitorul mi-o aducea înainte. Cât despre pregătirea exterioară... giubeaua mea de gală rămăsese, ca şi a Sf. Pavel, la Carp, în Troada... *(2 Timotei,* 4, 13). Când am intrat seara în palatul lui Atanasie Ceaur, curtea pentru vehicule era deschisă şi două automobile poposeau înăuntru. (în dreapta şi în stânga intrării principale, cu peronul ei de marmură, erau intrările pentru care, trăsuri şi maşini.) Sus, în salon, m-a întâmpinat Atanasie Ceaur, care m-a înfăţişat celor ce sosiseră înaintea mea cu ceva din trufia cu care ar fi înfăţişat un cal de curse, cumpărat de curând, sau o caramanie veritabilă.

- Preacucernicia sa este preotul parohiei noastre şi preceptorul micilor Ceaur.

în acel moment se găseau în salon un cunoscut ziarist, directorul primului oficios al guvernului, soţia directorului, ziaristă şi ea, şi un celebru bancher, unul din stâlpii templului lui Moloh, măcar că evreu autentic şi bun fiu al sinagogii. Bancherul, văduv, venise cu fiică-sa, d-ra Debora, o intimă prietenă a Roxanei. Curând s-au ivit şi ceilalţi musafiri: un diplomat, căruia îi ziceau toţi „domnule ministru" şi „excelenţă", d-1 primar al Capitalei, ambii cu soţiile, şi apoi tatăl Roxanei, d-1 Ilie Trandafirescu, văduv de multă vreme, negustor plin de încredere în steaua şi în persoana sa, popular, jovial, alb şi roşu ca Moş Crăciun.

Am stat mai deoparte, tihnit şi rezervat, fără nici o forţare. Rând pe rând, musafirii casei au luat notă de prezenţa mea după recomandaţia prealabilă a stăpânului, şi fiecare în felul său deosebit şi caracteristic:

Directorul de ziar şi soţia lui m-au salutat cu indiferenţă, poate chiar cu o nuanţă de ostilitate, cu ceva aşa care ar fi însemnat: „Tocmai de tine ne ardea inima... Tu ne lipseai în acest salon !"...

Bancherul Simon, cu totul dimpotrivă, s-a apropiat de mine cu respectuoasă precauţiune şi mi-a spus:

- Mă bucur de cunoştinţa dv. Un evreu este totdeauna încântat când se găseşte în preajma slujitorilor Domnului. Evreul este, din firea lui, un iubitor de cele sfinte.

I-am răspuns cu politeţă, dar fără pic de măgulire:

- Domnule Simon, nu sunt surprins deloc. Dv. sunteţi fiul unui popor al cărui leagăn a fost, odinioară, braţele şi sânul lui Dumnezeu.

D-l Simon mi-a răspuns, clipind din ochii săi mici şi negri, ca două litere ebraice, care ar ţâşni din încreţiturile unui pergament sacru, profanat şi mototolit de huligani:

- Se vede bine că sunteţi teolog... Permiteţi-mi să vă înfăţişez pe fiică-mea, d-ra Debora Simon.

Aici, d-na Roxana Ceaur, care se apropiase din depărtările întortocheate ale salonului fără să prind de veste, puse mâna pe braţul d-rei Simon:

- Permiteţi-mi, Preacucernice, să mă asociez d-lui Simon şi să vă prezint pe buna mea prietenă Debora.

M-am înclinat şi apoi am ridicat ochii să privesc în faţă pe cele două prietene. Era o pereche încântătoare ! Două capete din teofaniile *Vechiului Testament!* Doi îngeri din pictura maeştrilor Renaşterii ! (...dacă nu m-ar fi contrazis şi stingherit stilul rochiilor scurte, această modă deplorabilă a zilelor zănatice pe cari le trăim).

Domnişoara Debora mi-a spus:

- Părinte Pavele, aflaţi, fără supărare, că existenţa, ideile şi proiectele dv. au ajuns, graţie Roxanei, până la cunoştinţa unei fiice de bancher.

Am răspuns cu o mare naivitate, dar care a putut să treacă drept un compliment meşteşugit:

- D-ră Simon, numele dv. de Debora îmi recheamă atâta familiară poezie biblică, încât v-aş lua drept o veche cunoştinţă a mea dacă nu m-ar stingheri această rochie modernă...

Dar ceilalţi musafiri au intrat în salon şi ivirea lor ne-a scos din cercul închis o clipă. D-l primar mi-a prezintat întâi pe tovarăşa sa de viaţă şi m-a felicitat apoi cu un aer discret şi fin:

- Mă bucur foarte mult că ai răzbit până aici. Nu m-am înşelat. Eşti un om inteligent. M-ai priceput de minune. Mergi înainte ! Te'voi ajuta la *opera comună.*

N-am avut vreme să reacţionez şi să rectific pe d-l primar, fiindcă Excelenţa sa, fostul ministru plenipotenţiar, mi-a întins o mână palidă şi încovrigată ca o labă de lup bătrân. Lângă el aşteptau înclinările mele doamna ministru şi Ilie Trandafirescu. Diplomatul mi-a surâs blafard şi glacial dintr-o figură sură, încreţită, frumoasă poate altădată, dar acum funebru decorativă. Soţia lui s-a mulţumit să ridice binoclul pentru mine până la înălţimea nasului mare şi uscat.

Ilie Trandafirescu mi-a pus în palmă o mână uriaşă, grasă şi stacojie:

- Vasăzică d-ta eşti părinţelu de care toată ziua îmi împuiază urechile nepoţii: „aşa mi-a zis părintele, aşa a făcut părintele, uite ce rugăciune ne-a învăţat părintele"... Bravo, bravo ! sunt vesel că te cunosc ! Ei, tot nu ne lasă Dumnezeu, tot ne mai trimite câte un preot ca ăi de demult. Unde e cumnatu-meu, vlădica Varlaam, să te vază !... Te-ar face om ! Dar las', că nici în casa lui gineri-meu n-ai nemerit-o rău.

Doi servitori în mare ţinută au deschis uşile salonului, şi amfitrionii ne-au poftit în sofrageria cea mare. Nu văzusem până aci această încăpere. Era îmbrăcată toată în majolică şi în oglindă. Avea două bufete vaste de lemn de abanos, şi în aceste bufete, cu geamuri bizotate, un muzeu întreg de argintărie. Deasupra mesei, care părea un bloc lung, patrunghiular, tăiat dintr-un gheţar, stăteau nişte grinzi negre şi sculptate, care semănau cu grinzile unei clopotniţe şi de cari atârnau efectiv, ca nişte clopote, doi ciorchini electrici. Pe masa lilială şi printre şervetele ridicate ca un omăt răscolit străluceau farfurii mari şi

mici, porcelanuri, sticle, coşuri de argint, carafoane şi snopi de flori. Era un ceai ca într-o casă de bogătaşi, începând cu o decocţiune îndulcită cu câteva bucăţi de zahăr şi continuând cu un noian de accesorii: unt, icre, peşte, brânzeturi, şuncă, mezeluri, fructe şi vinuri spaniole.

Roxana îşi aşezase mosafirii probabil cu oarecare chibzuială. Pe o parte a mesei veneau Atanasie Ceaur, Simon bancherul, Roxana, diplomatul, soţia directorului de ziar şi cu mine. Pe partea cealaltă, în faţa noastră, se instalaseră directorul, soţia primarului, Ilie Trandafirescu, soţia diplomatului, primarul şi Debora. Aveam, deci, alături pe soţia directorului şi în faţă pe primar şi pe Debora.

Soţia directorului nu era prea fericită de vecinătatea mea, şi în decursul mesei m-a făcut s-o simt de mai multe ori. O ghiceam răuvoitoare şi dispusă să mă provoace şi să mă umilească. Mi-am ferit inima de amărăciune şi de duşmănie şi Dumnezeu m-a răsplătit. Din provocările şi din micile răutăţi ale acestei femei a ieşit tema principală a convorbirii din seara aceea şi un neaşteptat succes pentru mărturisirea mea creştină şi pentru marele meu plan ctitoricesc. Vecinătatea Deborei şi a primarului mi-a fost însă preţioasă. Amândoi (şi mai ales Debora) m-au ajutat să desfăşor câteva idei nu tocmai potrivite la ora ceaiului, dar obligatorii pentru mine, cel provocat şi aruncat atenţiei generale de vecina mea din coastă.

Mosafirii nu simţeau nevoia subiectelor de convorbire. Toţi vorbeau, răspundeau, glumeau, se interpelau, făcând mesei onorurile superlative de cari era vrednică. în colţul meu era mai puţină însufleţire. Soţia directorului de ziar gusta copios şi tăcea. Debora vorbea când cu primarul, când cu mine, căutând pare că un teren definitiv pentru un dialog inteligent. într-un minut de tăcere, vecina mea cea rău dispusă se întoarce către mine şi mă întreabă, muşcând dintr-un sandviş:

- Eşti parohul mahalalei, părinte ?

EU: Da, sunt parohul mahalalei.

SOŢIA DIRECTORULUI: Cum te simţi când vii de prin mahala, de pe la masle, de pe la pomeni, şi intri în paradisul acestor bogătaşi, în lumina aceasta, la masa aceasta ?

EU: Pentru mine, doamnă, acest contrast este un simbol mângâietor: La capătul acestei triste mahalale care este viaţa, se va deschide, într-o zi, pentru cei ce vor fi vrednici, raiul de lumină şi de slavă.

SOŢIA DIRECTORULUI: Părinte, las-o mai domol cu raiul de lumină şi de slavă. Asta s-o spui babelor d-tale de la pangar, nu mie.

EU: De ce, doamnă ? Credeţi că vreau să fac cu dv. comedie ? Sunt creştin şi preot creştin; cred în viaţa viitoare; cred în răsplătirea celor buni şi în repudierea celor răi.

SOŢIA DIRECTORULUI: Părinte, ori eşti un... rafinat, ori eşti un bigot şi un ignorant.

EU: Doamnă... am onoarea să mă prezint: Preotul Abel Pavel, doctor în teologie.

SOŢIA DIRECTORULUI: încântată... Te rog fă-mă şi pe mine să înţeleg, dacă eşti doctor în teologie, cum poate să mai creadă o persoană cultă, din vremea noastră, în viaţa viitoare ?

DEBORA: îmi daţi voie să mă amestec şi eu în convorbirea dv. ? Bun ! Mulţumesc. Doamnă, iată o reţetă foarte simplă: începeţi să citiţi literatura mistică mai veche şi mai nouă: Hello, Maeterlinck, Paul Claudel, Jean Cocteau, Stanislas Fumet, şi apoi, după suficientă atmosferizare, treceţi la corifeii filosofiei actuale.

SOŢIA DIRECTORULUI: Domnişoară, sfatul d-tale o fi bun, dar cere multă vreme. Eu aş vrea să-1 aud pe doctorul nostru în teologie acum, la repezeală, cum poate să-mi dea măcar un argument în sprijinul continuităţii noastre sufleteşti dincolo de mormânt.

SOŢIA DIPLOMATULUI: A, *ma chere...* Cum ceri aşa ceva la un ceai, între oameni preocupaţi de lucruri practice ?! Vino astă-seară cu mine la întrunirea noastră, la cercul nostru, *„Les amis de l'Invisible",* şi îţi vom da o sută de dovezi despre realitatea lumii suprasensibile.

ILIE TRANDAFIRESCU: Aoleo, doamnă ! Taci, că fug de lângă d-ta ! Mi-e frică de toți ăia care umblă cu mese, cu pahare, cu camere întunecoase cu fotografii pă întuneric și cu câte diavolii toate, cari îți fac părul măciucă !

PRIMARUL: Ei, stăi, cocoane Ilie, că nu mai orbecăim așa la întâmplare, ca pe timpul lui Hasdeu... Azi avem oameni serioși, care se ocupă cu științele oculte. Amicul meu Ștefănescu, de pildă, m-a inițiat în lucruri extraordinare. Cunoașteți cartea lui, *Adevărul și științele secrete* ? Vă rog s-o citiți și apoi să stăm de vorbă. Mai ales de când cu studiile lui Charles Richet, am ieșit de-a binelea din dibuială și din șarlatanism.

DIRECTORUL DE ZIAR: D-le primar, din dibuială om fi ieșit, dar din șarlatanism n-am ieșit deloc. Amicul nostru Ștefănescu este un om de perfectă bună-credință și vrednic de toată stima. Dar n-aveți idee câți cavaleri de industrie, câți *ocultiști,* câți fachiri (fără India și fără limba sanscrită) mișună azi în lume. Eu, ca director de gazetă, îi mătur în fiecare dimineață de la pragul redacției.

SOȚIA PRIMARULUI: Șarlatanii și șarlatanismul nu distrug faptele dovedite, după cum mincinoșii și minciuna nu desființează adevărul. între fenomenele pe cari metafizica le constată și le dă drept de cetățenie științifică sunt fenomenele de ectoplasmie și de telekinesie...

BANCHERU1 SIMON: Ce cuvinte ! Ce însemnează ele ? Pare că sunt cuvinte din *Dybuk...* Ați văzut piesa *Dybuk ?*

ROXANA: Am văzut-o eu. Anul trecut, pe când era aici trupa din Vilna, am fost cu amica mea Debora și am văzut această extraordinară reprezentație.

ATANASIE CEAUR: Atunci când te-ai înapoiat prinsă de friguri și ai bolit trei zile. Mersi !... Mai bine revistele revuiștilor noștri și veselia lui Tănase !

DEBORA: Vai, d-le Ceaur, cum puteți s*. depreciați atât de grav arta serioasă și problemele pe cari se încumetează să le ridice ?

DIPLOMATUL: Domnișoară, când ești prea ocupat toată ziua, când ți-ai bătut capul cu cine știe ce probleme de înaltă finanța sau de întortocheată diplomație, seara nu mai ești bucuros să iei *da capo* eforturile tale intelectuale. Noi, cei prea istoviți de munca cu capul, preferăm seara să petrecem, să râdem, să ascultăm muzică ușoară și să privim farse. E cu totul altceva cu cei ce așteaptă toată ziua, neocupați, încordările și emoțiile spectacolelor tragice sau psihologice, serale.

SOȚIA DIRECTORULUI: Toate bune, dar eu nu mă las de ideea mea. Cum ar putea cineva, cinstite părinte, cum ai putea Sfinția ta să deschizi ochii unei necredincioase ca mine și să mă faci să admit, fie și trecător, că deși voi muri, totuși rămân vie ?

SOȚIA PRIMARULUI, SOȚIA DIPLOMATULUI (una după alta): Vino, draga mea, la noi, astă-seară, și te vei lumina pentru toată viața !

EU: Vă rog să nu-mi faceți concurență ! Astăzi doamna mi se adresează mie. Dacă am găsit har în ochii dv., urmăriți-mă două minute. Ideea cum că moartea persoanei mele fizice însemnează nimicirea mea completă este legată de o aparență pe care știința modernă a ruinat-o cu desăvârșire. Când se credea că materia este materie - adică praful și cenușa care rămân după noi, în mormânt - atunci concepția materialistă avea oarecare umbră de dreptate. Dar în zilele noastre s-a petrecut, în Olimpul înaltei științe și al seninei filosofii, o revoluție extraordinară, de-abia observată de câțiva și multă vreme de aci înainte interzisă pentru cei ce se târăsc în fundul văilor. Ce revoluție anume ? Aceasta: Materia nu este materie...

Materia este numai energie ! Un mare matematician din zilele noastre și un abil vulgarizator zice: „Știința, după ce mi-a arătat complexitatea materiei, m-a făcut întâi s-o concep sub formă de atomi, extrem de fini și cu masă constantă". Dar încet-încet fizicienii au fost aduși să considere masa ultimei particule materiale ca dependentă de viteza ei și la urmă de tot s-o considere nu drept un receptacul al energiei, ci ca însăși energia, ca o forță constituind singura realitate accesibilă simțurilor noastre. Tot el zice: „Materia... pare a fi esențialmente activă, fără să fie concretizată într-un suport inert". Cu alte cuvinte, substanța materială nu ni se destăinuiește decât ca forță.

Toate corpurile materiale sunt constituite din îngrămădiri de electroni. Iar masa materială a electronului este nulă. Această masă e pur electrică ! Aşadar, toată diversitatea, numerozitatea, policromia şi clădăria acestui univers, de la infuzorii şi până la Calea Lactee şi dincolo de ea, totul, totul este energie, electromagnetism şi poruncă dumnezeiască în miraculoasă realizare ! „A zis şi s-a făcut !" Zice şi se face !

Insul nostru pipăit este un tegument electromagnetic. Noi, cei dinăuntru - sufletul, duhul, misterul nostru spiritual - suntem, evident, tot energie, o forţă cu conştiinţă de sine. Noi, această energie nevăzută, suntem închişi într-o capsulă de energie exteriorizată. în fond, suntem numai energie...

Iată marea revoluţie ştiinţifică a zilelor noastre ! S-a năruit concepţia trupului greoi, alcătuit din atomi şi molecule materiale, luate de materialişti drept un fel de ceară din care se aprindea flacăra spiritului. Azi, trupul nostru e pură forţă, electromagnetism, ca tot ce este materie şi material. Şi când ajungem să ne decorticăm, să lepădăm acest tegument, trupul nostru electromagnetic, cum o să mai credem că energia dinăuntru şi cea mai nobilă este în primejdie să se stingă fiindcă am pierdut ceva periferic şi inferior ?

CELE DOUĂ TEOSOAFE: A, părinte dragă, vino la noi de-ţi completează învăţătura ! Spune, unde să-ţi trimitem cărţile d-nei Annie Besant şi ale lui Eliphas Levy ?

SOŢIA DIRECTORULUI: Vă rog să nu-mi faceţi concurenţă ! Mai lăsaţi-mă lângă părintele !

EU: Daţi-mi voie să mă rezum. Azi, când nobilele teorii şi lucrări ale lui Poincare, Lorenz, Fitzgerald, Michelson, Einstein tind să ne dovedească cum că materia este numai energie şi că universul nostru este o minune mult mai uimitoare decât credea vechea ştiinţă, azi, când înţelegem din ce în ce mai clar că persoana noastră materială este un simbol şi o poruncă divină, este o copilărie să mai credem că, ajungând reci şi rigizi pe masa mortuară, ne-am şters din misterioasa şi infinita scară a energiilor ! De-abia azi începem să pricepem ce înseamnă cuvintele *Sfintei Scripturi: „A zis Dumnezeu să fie lumină, şi a fost lumină !"* A zis Dumnezeu să fie uscat, plante, vietăţi... şi au fost rând pe rând. Universul întreg este un miracol şi o poruncă a Celui Preaînalt ! Cuvântul lui Dumnezeu - Dumnezeiescul Logos - face lumile să fie ceea ce sunt, le oglindeşte ele înde ele şi în mintea noastră şi le păstrează în frâul legilor impecabile !

ILIE TRANDAFIRESCU: Bravo, părinte Pavele ! Ei, tot nu ne lasă Dumnezeu ! Tot ne mai trimite câte un preot învăţat ! Xanio, unde este unchi-tău Varlaam să-1 vază şi să-1 auză !...

DIRECTORUL DE ZIAR: Cinstite părinte, e frumos că te ocupi, că citeşti şi că ştii atâtea lucruri. Fiecare trebuie să exceleze din meseria lui. Dar, la urma urmei, totul se reduce la opiniune şi la credinţă. Aşa este părerea mea, aşa este credinţa mea.

PRIMARUL: Nu e tocmai aşa... Părintele Pavel ne-a pus nainte o idee nouă şi originală. Concepţia pe care o avem încă toţi (carnea care se destramă şi se face ţărână) este eronată. Trupul nostru este energie, şi anume: energie inferioară, faţă cu nobila energie care este sufletul. Cum va muri energia cea nobilă, fiindcă energia cea inferioară şi deserventă s-a dizolvat ?

DEBORA: Aceste idei, toate, trebuiesc ridicate la o potentă superioară; ca să putem să ne dăm bine seama de tot acest tărâm nou şi uimitor pe care ni-1 dezvăluieşte părintele Abel, trebuie să ne urcăm pe un vârf de munte: trebuie să citim pe Einstein şi să ne familiarizăm cu teoria relativităţii.

DIRECTORUL DE ZIAR: Domnişoară, lasă-ne unde ne găsim. Nu ne mai duce pe muntele d-tale, că ne apucă toate ameţelile şi cădem în prăpastie.

DEBORA: Totul depinde de călăuza pe care ţi-o alegi.

DIRECTORUL DE ZIAR: Zece călăuze o să-ţi spună: Ce splendori încununează acest vârf de munte ! O sută altele o să-ţi spună: Ce nouri, ce neguri, ce exageraţie şi ce legendă încununează acest vârf de munte ! Să rămânem unde ne găsim. Când vrei să faci pe cineva să-şi schimbe părerile sau să adopte altele câteva, lângă cele vechi, este ca şi cum ai vrea să tragi un bulevard printr-un cartier bătrân. Ce necaz, câte exproprieri, câte

proteste ! Să rămânem fiecare cu ce am învățat și cu ce credem. Mergi în pace ! Credința ta te va mântui ! Nu e așa, domnule Simon ? Nu e așa, cinstite părinte ?

EU: Domnule director, este adevărat că vorbele pe cari le spuneți se apropie de textul *Evangheliei: „Mergi în pace, credința ta te-a mântuit"*. Dați, însă, credinței un înțeles prea domestic și mărginit. Credința este ceva mai mult decât atât. Credința este *„ adeverirea celor nădăjduite și dovada lucrurilor celor nevăzute "*. Este o putere sufletească mai prețioasă și mai fericită decât toate pe care le avem.

DEBORA: Sunteți bun, cinstite părinte, să repetați definiția ?

EU: E clasică și sacră; nu este a mea. Credința este confirmarea celor ce nădăjduiesc și proba celor pe care încă nu le văd.

DEBORA: Cu alte cuvinte, *une seconde vue.*

EU: Da, domnișoară, ați interpretat bine. Vedeți, din punct de vedere al culorii, oamenii se împart în cinci rase: albă, galbenă, neagră, roșie și măslinie. Din punctul de vedere al credinței, se împart în două rase, poate și mai categoric deosebite: rasa celor ce cred și rasa celor fără de credință. Deosebirea între aceste două familii este pe cât de ascunsă în aparență, pe atât de esențială în realitate. Altă structură sufletească, altă atitudine în viață și cu totul altă viziune a existenței. Credința conferă celui ce o are o putere analoagă acelor raze tainice, descoperite de știință în zilele noastre.

DIRECTORUL DE ZIAR: Original, dar desigur exagerat.

EU: Fiindcă (iertați-mă că v-o spun) trăiți la antipozii acestei lumi a credinței făcătoare de minuni. Și între psihologie și psihologie punțile sunt rupte.

SOȚIA DIRECTORULUI: Poate să fie și așa, dar mi se pare că această credință de care vorbești trebuie să îndeplinească o condiție: Crede și nu cerceta !

EU: Acest loc comun, doamnă, este o fabricație calomnioasă a dușmanilor creștinismului. Cuvintele *„Crede și nu cerceta"* nu se găsesc nicăieri în *Sfânta Scriptură.* E adevărat că Mântuitorul îi spune lui Toma, după ce acesta se convinge că învățătorul său e viu: *„Pentru că M-ai văzut, Tomo, ai crezut. Fericiți cei ce n-au văzut și au crezut. "* Dar această expresie are altă adâncime decât cealaltă. Cuvintele Domnului rezumă o lume întreagă de idei și de realități. Credința este, cum a precizat domnișoara Simon, o a doua vedere. Este sintetică și rapidă. Nu are nevoie de întârzieri, de analize, de procese-verbale științifice. Știe de mai-nainte, fără să fi descins la fața locului. Știința este analitică și zăbavnică. Ea pipăie, măsoară, se târguiește și consolidează penibil ceea ce a dobândit. Ea nu vede de departe și nu vede dintr-o dată. Vă rog, însă, să nu înțelegeți că avem de-a face cu doi adversari. Știința și credința nu-și sunt antagonice, precum se pare unora. Ele par protivnice prin procedeele, prin armele și prin ostașii care le slujesc, dar nu prin țelul și izbânzile lor finale. Căci și una, și alta țintesc doar adevărul, și una, și alta tind să străbată vălul aparențelor și să contemple lucrul în sine, marele mister, la el acasă.

Credința însă e mai fericită și mai clarvăzătoare. Vălul aparențelor este pentru ea, în orele ei sacre, străveziu ca o maramă de borangic. Ceea ce este problematic, ceea ce este ascuns pentru știință, ceea ce trebuie să vie de aci înainte - pentru credința vie este dezvăluit și aci de față. De aci superioritatea credinței asupra științei și aureola pe care o poartă în jurul frunții marii eroi ai credinței. *„Prin credință* - zice un scriitor sacru - *când* s-a *născut Moise, a fost ascuns de părinții lui trei luni, căci l-au văzut prunc frumos și nu s-au temut de porunca împăratului. Prin credință, Moise a părăsit Egiptul fără să se teamă de urgia împăratului, căci a rămas neclintit, ca unul care a văzut pe nevăzutul împărat. Prin credință a rânduit Pastele și stropirea cu sânge, ca îngerul nimicitor să nu se atingă de întâii lor născuți. Prin credință au trecut israeliții Marea Roșie ca pe uscat, pe când egiptenii, încercând și ei s-o treacă, au fost înghițiți" (Evrei,* 11, 23-29).

BANCHERUL SIMON: Ce frumos, părinte ! Pare că aud *Hagada* noastră de Paște. Cine spune lucrurile acestea ?

EU: Domnule Simon, le spune un creştin mult mai mare decât mine şi în acelaşi timp un evreu mult mai mare decât dv., le spune Apostolul Pavel, alias Saul din Tarsul Ciliciei.

DIRECTORUL DE ZIAR: Frumos, cinstite părinte. Dar toate sunt literatură, teorie, retorică.

EU: Credinţa, domnule director, nu e din lumea aceasta, ea este mesagera şi garanta lumii superioare pe care o aşteptăm.

SOŢIA PRIMARULUI: La fel zicem şi noi.

SOŢIA DIRECTORULUI: Aşa să fie, dar eu tot nu am obţinut ce voiam: argumentul cel mare, semnul cel categoric ! Vorba din *Evanghelie: „ Ce semn faci ca să credem în tine ? "*...

EU: Doamnă, sunt cel mai mic, cel mai slab şi cel mai păcătos dintre toţi câţi au mărturisit vreodată pe Iisus Christos, înviat din morţi, împărat al cerului şi al pământului, dar iată ceea ce îmi porunceşte duhul să vă spun.

Atanasie Ceaur şi bancherul Simon se ridicară de la masă. Directorul îşi privi ceasornicul de la mână. Ceilalţi lăsară şervetele printre ceşti. M-am ridicat şi eu. Ca hipnotizat şi împins de o mână nevăzută, i-am chemat pe toţi cu gestul spre o fereastră. Am deschis geamul interior, care era un vitrou, şi am arătat celor ce se adunaseră miraţi în jurul meu blafarda perspectivă a unui teren imens şi gol, aproape de palatul lui Atanasie Ceaur.

- Vedeţi acest loc viran, închis cu scânduri ? îmi cereţi, doamnă, un semn al credinţei mele, o probă despre nevăzutele realităţi pe cari le predic şi le servesc. Vreţi să ştiţi dacă credinţa mea vede dincolo de perdeaua timpului şi a spaţiului. Iată, doamnă, pe acest loc gol şi nins, eu văd în acest moment o catedrală măreaţă, închisă într-un patrulater de chilii.

Această catedrală va fi o realitate vizibilă şi pentru dv. de acum în doi ani. O sută de familii nevoiaşe vor locui în chiliile din jurul ei, iar dv. şi soţul dv. veţi asista la târnosirea acestui sfânt locaş şi la inaugurarea acestui cămin al săracilor.

Un minut, două minute, toată lumea a rămas în jurul meu înmărmurită. M-am trezit şi eu ca dintr-o subită izbitură care m-ar fi aruncat alături de mine însumi, într-o lume sufletească

necunoscută. Un altul, nu ştiu cine, trecuse ca un fulger prin sufletul meu şi rostise cu gura mea lucruri care acum mă covârşeau. Am stat locului confuz, căutând să mă adun. Ca de departe, am prins unele reflexiuni ale musafirilor cari îşi scuturau uimirea şi-şi reluau atitudinile lor obişnuite. *// est tres interessant!* Trebuie neapărat să-1 aducem în cercul nostru ! Nu cumva e un comedian ?...

Bancherul Simon m-a luat la o parte:

- îmi pare foarte bine că te-am cunoscut. în oraşul meu natal era o şcoală de Ieşiva. Şi eu (de ce să ascund ?), mic copil, nu învăţam, dar aduceam apă la Ieşiva. între bacurimii de acolo era unul care semăna cu d-ta.

Directorul de ziar, gata de plecare, a venit la mine cu mâna întinsă, dar cu o mică răutate în vârful limbii:

- Părinte, eşti interesant. Ai însă un mare nenoroc... Suntem încă prea aproape de dezastrul rusesc, de evenimentele de la curtea lui Nicolae II şi de extraordinarul Rasputin !

Aş fi voit să-i răspund ceva, dar Debora, care era aproape, mi-a luat înainte:

- Trebuia să-ţi dai în petic ! Un ziarist nu are nimic sfânt. Brr ! Am oroare de breasla d-tale !

Directorul răspunde cu cinism:

- Ce vrei, domnişoară !... O meserie ticăloasă care tăbăceşte pe meseriaşi... De altfel, ca şi alte meserii; ia întreabă pe tatăl d-tale...

Soţia directorului îmi strânse mâna englezeşte:

- La revedere !... încântată... *sans rancune !...*

Primarul şi soţia lui fură curtenitori fără să se forţeze:

- Dă-ne voie să-ţi strecurăm adresa noastră şi ziua din săptămână când am fi fericiţi să te vedem la noi. Viziunea d-tale este cuceritoare ! Primarul e cucerit de-a binelea.

Pare că şi diplomatul mi-a spus ceva. Soţia lui, ceva mai dezgheţată, mi-a precizat:

- Ne vom revedea la cercul nostru.

Debora s-a apropiat de mine şi m-a întrebat:

- Când vom putea să vorbim nestânjeniți ? Trebuie să vii pe la noi. Roxana va fi bună să te zorească.

Mai rămăseseră, între palmierii şi lămâii din hol, Debora, bancherul Simon, Ilie Trandafirescu şi gazdele. Simon m-a oprit sub un lămâi şi m-a întrebat în şoaptă:

- Un credincios al *Vechiului Testament* este primit să contribuie şi el cu ceva la realizarea proiectelor d-tale ?

I-am răspuns:

- Domnule Simon, roagă pe domnişoara Debora să-ți citească al unsprezecelea capitol din *Epistola Sf. Pavel către romani.* Dar până atunci adu-ți aminte că Mântuitorul, prunc, este salutat de cei Trei Crai de la Răsărit, de cei trei regi profeți - Gaspar, Melchior şi Baltazar - cari vin şi-i aduc daruri: aur, tămâie şi smirnă. Aceşti regi-profeți sau magi porniseră din India, din Persia, din Babilonia. Tot din Babilonia pornise şi Abraham, şi anume, din oraşul Ur. Poate că unul din aceşti magi era strănepotul lui Abraham, după cum e foarte sigur că eşti d-ta. în fine, primul apostol al Domnului nu se numea Simon ?

Cele două litere ebraice de subt sprâncenele bancherului Simon tresăriră îri încrețiturile pergamentului lor mototolit, alerte şi mulțumite.

- Să trăieşti, părinte ? Vom şti în curând unul de altul.

Tatăl Roxanei mă prinse între brațele lui de uriaş şi îmi spuse fără de convenții:

- Tare mi-ai plăcut, părinte ! De !... Eu nu te prea pricep, că d-ta eşti preot învățat, ştii multă carte. Dacă ar fi trăit cumnatî-meu, vlădica Varlaam, şi te-ar fi cunoscut, te-ar fi făcut om !... Da' las, că nici în casa lui gineri-meu n-ai nimerit rău...

Atanasie Ceaur, în momentul când Roxana petrecea pe bătrân, mă luă de mână, zâmbitor şi subtil, ca după o farsă reuşită pe care trebuie s-o mărturisim înde noi:

- Ştiai că terenul pe care ni l-ai arătat este al Băncii Simon & Co?

- Terenul viran unde văz eu ridicându-se catedrala şi chiliile este al bancherului Simon ?!... Habar n-am avut ! Acum o aflu întâia oară !

- Nu se poate ! Desigur că te-ai dat cu Roxana în vorbă şi ai aflat de la ea...

- Domnule Ceaur, n-am avut această cunoştință. întrebați pe doamna Ceaur ! Ştiu numai atâta - astă-seară am văzut clar - că acolo va fi peste doi ani biserica aşteptărilor mele.

- Bine, bine... Ai fost foarte bine.

Roxana, cea din urmă, în această seară neuitată, îmi strânse mâna:

- Mă voi ruga şi eu lui Dumnezeu ca să îndeplinească profeția pe care ai făcut-o !

xn

în singurătatea chihei mele, am stat până dincolo de miezul nopții şi am examinat atitudinea, vorbele şi afirmarea mea de la urmă în casa şi între oamenii de unde veneam. Am făcut bine ce am făcut ? Puteam să mă port altfel decât m-am purtat ? Mă îngrija faptul că fusesem prea mult pe placul acestor oameni. Avusesem succes. Dar poți să mai fii pe placul lui Dumnezeu atunci când eşti pe placul oamenilor ? Nu scrie Sf. Pavel: *„Dacă aş fi pe placul oamenilor, atunci, de ce mai sunt prigonit ? "* Nu cumva, fără să-mi dau seama, fără s-o simt prea clar, în ceasul de față am început să pactizez cu ispita şi cu măgulirea ? Dar cum fac marii luptători pentru Christos, marii predicatori, marii organizatori, sfinții vlădici, cari sunt obligați să treacă prin saloane, prin parlamente, prin fel de fel de capişti idoleşti, mereu în urmărirea scopurilor lor sfinte şi apostolice, mereu spre cea mai mare slavă a lui Dumnezeu ?

Triumful unei predici, faima unei conferințe, succesul unei convorbiri - chiar dacă ar zgâria uşor cu spinii măgulirii inima omului bisericesc - se răsfrâng în cljip ferice asupra Bisericii. Am avut la urmă o cutezanță care i-a uimit pe toți. M-am ridicat, împins de o mână nevăzută, şi le-am făcut o proorocie de unde poate să iasă, cu voia Celui Preaînalt, desăvârşita mea umilire

sau sfântul locaş pe care îl aştept. Aici nu mai pot să analizez ce s-a petrecut cu mine. M-am supus unui avânt strein şi irezistibil! Nu mai ştiu să spun dacă am lucrat sau nu din propriile mele resorturi. Iubite Duhovnice, dacă mi-ai fi fost aproape, aş fi alergat fără întârziere să-ţi spun totul, să te rog să Cercetezi adâncurile conştiinţei mele şi să-mi dai poruncile tale duhovniceşti. îmi ziceam: voi aştepta, rugându-mă neîncetat lui Dumnezeu, destăinuirile viitorului şi verificarea nesiguranţelor mele de azi.

Au urmat câteva zile, în cari au trecut pe dinaintea mea trei sute, patru sute de spoveditori. Se apropiau zilele Crăciunului şi vedeam cu bucurie că dorinţele mele sunt pe cale de îndeplinire. Mă înţelesesem cu colegii mei de la biserica vecină să spovedesc în biserica lor 3-4 ore în fiecare după-amiază, şi discutasem cum vom împărtăşi în ziua de Crăciun pe cei aleşi.

Eu susţineam că trebuie să dăm acestui fapt proporţiile unei manifestări bisericeşti. Voiam să-i strâng pe cei pregătiţi la porţile unui atelier, şi de acolo, subt conducerea mea şi cântând cântece învăţate în serile noastre de predică, să-i aduc în procesiune solemnă înaintea sfântului altar. Colegii mei, preoţii vecini, se sfiau de atare manifestare şi propuneau alte modalităţi. Am stăruit, am căutat să-i fac să priceapă punctul meu de vedere, dar zadarnic ! Nu era întâia oară când întâlneam în calea mea copaci trântiţi şi gropi săpate tocmai de fraţii mei cei întru Christos.

Mai mult decât atâta, am fost nevoit să renunţ şi la adunarea laolaltă a celor ce urmau să primească Sfintele Taine. I-am împărţit în trei grupe: unul pentru biserica unde spovedeam şi alte două pentru două biserici mai depărtate. Dumnezeu, însă, îmi păstra o mângâiere pe care nu îndrăzneam s-o întrevăd. Ceva mai înainte de ziua de 23 decembrie - ziua vacanţei şcolare, a pomului de Crăciun şi a darurilor pentru copii - Roxana mă vesteşte că voi prezida, în şcoala predicilor mele de seara, o sărbătoare închinată elevilor săraci.

într-adevăr, funcţionarii lui Atanasie Ceaur au adus în sala cea mare a şcolii un brad înalt până în tavan şi l-au împodobit cu lumânări, cu ghirlande şi cu jucării. Iar la picioarele bradului au aşezat metodic o sută de flaneluţe, o sută de cuşme de flanelă şi o sută de perechi de ghete. Osebit de toate acestea, au mai adus o mulţime de lucruri de mâncare - pesmeţi, conserve şi diferite fructe.

M-am bucurat din toată inima. Stejarul bogăţiei mândre şi avare începea să hrănească, sus, în vârf, vâscul săracilor şi al milosteniei !

S-au petrecut toate cu bună rânduială şi cu creştinească voioşie. Am avut grijă din timp să fac lista copiilor săraci pe care era să-i îmbrace Moş Crăciun şi am potrivit lucrurile aşa ca să nu am nemulţumiri şi inimi zadarnic jinduite. Dar lumina şi podoaba serei de Ajun a fost ivirea Roxanei, între Bujor şi Lia, escortaţi de *Frau* Helen Hempel.

A fost o seară de care şi astăzi îmi aduc aminte cu suav freamăt sufletesc. Adâncurile sălii erau pline de ascultătorii mei obişnuiţi. în mijloc stătea drept, din podea până la lămpile electrice ale tavanului, bradul cu braţele largi şi împodobite, împrejurul copacului străluceau, extaziaţi, ochişorii a o sută de copii din mahala, iar în spatele lor stăteau - încovoiaţi, trenţăroşi şi înmărmuriţi - bunicii şi bunicile.

Am deschis gura în această adunare smerită şi plăcută Domnului şi am rostit nu o cuvântare ocazională, ci o predică de Crăciun: *„Fericiţi cei cu inima curată, că aceia vor vedea pe Dumnezeu !"*... cum l-au văzut păstorii din Betleem, cum l-au văzut cei Trei Crai de la Răsărit, cum l-au văzut Simeon şi Ana şi cum îl vedem şi noi în seara aceasta...

Aş fi vorbit mult, aş fi vorbit ceasuri întregi. O sete sfântă de lacrămile mele, de lacrămile ascultătorilor mei, de lacrămile Roxanei ardea inima mea şi-i dădea puteri de zguduitoare persuasiune. Un avânt de negrăită frenezie, dornică deopotrivă şi de stăruinţa în slujba către fraţi şi de definitiva eliberare, deschidea sufletul meu spre Domnul, ca pe ferestrele unei sere imensitatea mării. Era ceva asemănător cu misteriosul suspin al Apostolului Pavel în *Epistola a doua către corinteni* (5, 4):

„Noi, cei ce suntem în cortul acesta, suspinăm îngreuiați de vreme ce dorim nu să scoatem haina noastră, ci să ne îmbrăcăm cu cealaltă, pe deasupra, aşa încât ce este muritor să fie înghițit de viață. "

După predică am cântat cu copiii cântecele de Crăciun şi am pornit să împart darurile aşteptate. Când copilaşii au prins să treacă unul câte unul prin fața bradului şi să-şi ia fiecare legăturica destinată, Roxana s-a strecurat uşor şi a plecat.

A doua zi am ținut predică din amvon, am vorbit despre Sfânta Euharistie şi despre fericirea de a o primi, şi am primit-o eu însumi, cu suprema comoțiune pe care m-ai făcut s-o cunosc în anii uceniciei mele. Chiar în ziua de Crăciun am primit o telegramă de acasă. Mama mă chema degrabă în satul meu natal, fără nici un fel de explicare. Cunoşti, iubite Duhovnice, sufletul acestei femei sfinte, întâmplările, durerile şi toată viața ei, şi nu este nevoie să-ți mai vorbesc de ea. M-am gândit: Să dea Dumnezeu să nu fie bolnavă, ci să fie numai şi numai dornică să-şi revază feciorul şi să facă, împreună cu el, Sfintele Sărbători.

M-am prezintat şefilor mei bisericeşti, cum cere pravila, şi le-am cerut câteva zile de concediu. M-am prezintat apoi Roxanei şi lui Atanasie Ceaur şi le-am spus:

- Plec până la 2-3 ianuarie, dar plec numai cu trupul. Cu sufletul sunt mereu lângă dv., şi îndeosebi sunt înaintea Mântuitorului, pe care îl rog stăruitor să ne dăruiască, în anul care vine, prin mâna fericiților ctitori Atanasie şi Roxana, marea noastră mângâiere: biserica acestui cartier de oropsiți !

Am străbătut trecătorile Carpaților într-o după-amiază fumurie şi glacială. Toți brazii aveau chiciură în plete. Toate torentele se prefăcuseră în țurțuri şi în stâlpi de sare. Omăt adânc căptuşea fundul văilor, învelea pajiştile dintre culisele pădurii şi crea fagilor, scuturați de frunză, un fel de ipostază albă, un fel de frate geamăn, trup lângă trup, de la trunchiul repetat în alb, până la ramurile cele mai fine şi mai întortocheate - reproduse aidoma. Iar după această măreție a munților prăpăstioşi, zbârliți şi proptiți de ceruri, iată, din ce în ce mai largă, perspectiva

mănoasei câmpii a Braşovului ! în ora aceea crepusculară dormea tihnită, subt lințoliul de iarnă, păstrând la sânul ei comoara şi nădejdile, sămânța şi binecuvântările verii ce era să vie. Pe câmpia aceasta am deschis ochii mari de copil, am trecut cu bietul tata pe jos şi în căruță, am strâns primele mănunchiuri de bujori şi de aglici, ca să le aşez la icoana Sfintei Fecioare din biserica noastră !

Mulțumind lui Dumnezeu, am găsit pe mama sănătoasă. Mă chema fiindcă i se făcuse dor de înstreinatul ei de fecior şi voia să-1 mai vază o dată, măcar acum de Anul Nou, slujind în biserica părinților, alături cu preoții din sat. I-am făcut toată voia, am liturghisit împreună cu bătrânul meu catihet din anii claselor primare şi am ținut în auzul norodului, adunat din cele Şapte-Sate, un cuvânt de învățătură.

Am trăit aci, în această lume sănătoasă şi țărănească, o săptămână de viață atât de nouă, că mi se părea că este întâia oară când dau cu ochii de cele Şapte-Sate. Simțeam cu o intensitate surprinzătoare că sunt un dezrădăcinat ! Nu mai eram feciorul de țăran plecat din câmpia Braşovului, la vârsta de zece ani. Eram un orăşean crescut în sărăcie, în umilință şi în răzvrătire, ars de dogoarea marilor şi infernalelor cuptoare sociale, aşa cum ard ele subt zidurile oraşelor babilonice. Ascultam şi observam pe mama, pe câteva rude bătrâne (venite să mă vază), pe vechi prieteni din copilărie, şi constatam, cu mirare adâncă", depărtările dintre suflet şi suflet. Ce psihologie agrestă ! Ce ritm domol şi invariabil ! Ce lume rămasă la un singur anotimp sufletesc !

Mă gândeam la ivirea în Corint şi la luptele Sf. Pavel. Mă gândeam la oceanul de patimi, de păcate şi de idolatrie pe care trebuie să-1 înfrunte, aci, în metropola Ahaei, aprigul corăbier al Domnului. Dar cum ar fi putut să intre el, cu corăbiile mântuirii, pe care le comanda, nu în Corintul cel cu două porturi, ci în pârâiaşele care se scurg din Carpați şi spală cele Şapte-Sate ?

Am ieşit, într-o zi luminoasă şi cu totul învelită în lințoliul iernei, afară din linia locuințelor. Era pârtie bună şi am putut să merg departe, spre sura clădire a codrilor. Simțeam în mine ceva

analog cu senzația unui gospodar care și-a prefăcut casa și, din cât era mai înainte, a făcut-o de două ori mai largă și mai înaltă. Simțeam în mine adâncimi și rezonanțe pe cari nu le dovedisem până aci. Peisagiul de iarnă care se desfășura subt ochii mei, în soarele oblic și purpuriu, mă fermeca dincolo de normele mele obicinuite. Niciodată columnele tremurătoare ale fumului din coșuri nu mi se păruseră atât de pline de alean ca în ziua aceea. Niciodată dalba și încremenită ondulație a troienelor zăpezii nu mă găsise atât de simțitor. Și niciodată coama sură a leilor carpatini, tolăniți spre miazăzi, subt cerul de cristal albastru, nu mă înduioșase atât de adânc, atât de stăruitor ca în ora aceea !

Eram un altul. Izvoare noi și neașteptate sunau în pieptul meu, în fața acestei priveliști, atât de des contemplate și totuși atât de puțin înțelese, în zilele neștiutoarei copilării și mai încoace, în zilele vacanțelor școlare. Am dormit atâția ani ! Eu n-am simțit până acum fiorul gliei învelindu-se în această hermină a cerului! Eu n-am cunoscut până acum taina și puterea acestor muguri, cari biruiesc, în așteptarea lui april, înghețul și mânia lui ianuarie. Unde am fost atâta vreme de n-am văzut niciodată cum cresc codrii de argint, cum cresc stâncile cărunte subt pologul zărilor de miazăzi !

Un pârâu - pârâul în care mă scăldasem de atâtea ori în copilărie - scria în câmpul de omăt meandrele lui negre. Am privit în unda cristalină, am văzut verzile șuvițe de la fund jucând în ritmul fluid și mi-am adus aminte de oglinzile și de boschetele exotice din palatul Roxanei. Cuvintele Sibilei către Eneea *(Eneida,* cartea VI, 51-52) mi-au sunat în suflet ca un clopoțel liturgic:

...cessas in vota precesque,
...cessas ?

Cu adevărat întârziez cu făgăduințele și cu rugăciunile mele !... Ce fac eu aici ? Pierd vremea ! Porunca Mântuitorului mi-a hotărât o lume, un teren de luptă și o operă precisă, pe cari nu pot să le pierd din vedere nici un minut. Adio, Carpați cărunți ! Adio, pârâul copilăriei mele ! Adio, loc de tihnă părintească și țărănească ! Nu cei teferi au nevoie de doftor, dar cei bolnavi !

XI11

A treia zi de Anul Nou m-am înapoiat în Capitala zgomotoasă, colcăitoare și impie. Acasă, pe masa mea sărăcăcioasă, am găsit, între altele, preafina carte de vizită a d-rei Debora Simon, cu câteva cuvinte de urare și cu îndemnul: „Vino pe la noi în orice zi la ora ceaiului. Vei bucura mult și pe tată, și pe fiică."

Această potrivire, „și pe tată, și pe fiică", mi s-a părut din partea acestei inteligente și frumoase fiice a lui Israel o subtilă și măgulitoare asonantă la credința mea creștină și poate la unele locuri din *Epistola întâi* a Sf. Ioan Evanghelistul. Nu uitasem deloc pe bancherul Simon. De când aflasem că locul viran, unde vedeam înflorind mănăstirea mea, este proprietatea acestui evreu, mă întrebam cu fiori: când și cum va săvârși Domnul minunea lui cea nouă ?

M-am dus la palatul lui Atanasie Ceaur, am complimentat pe stăpâni de Anul Nou și am dăruit elevilor mei Bujorel și Lia câte o carte cu povești în icoane. După oboselile și durerile din Ajunul Botezului - o parohie de cocioabe, cercetată de un preot cu buzunarele goale - am vestit pe milionarul Simon că viu să-1 văd.

Iubite Duhovnice, stăruiesc de câteva zile asupra unor împrejurări poate neglijabile din tabloul sufletesc pe care voiesc să ți-1 înfățișez, căci, pe lângă mărturisirea durerii mele,îmi dau seama că simt și îndemnul unui examen general. Ucenicul ar voi să dovedească învățătorului său că în viața pe care a început-o, ca preot și ca ostaș al Domnului, a căutat neîncetat să-și aducă aminte și să traducă în faptă lecțiile și pildele din școală. Cu devotament și cu intimă satisfacție, mi-am apărut mie însumi, în calea grea pe care merg de când ne-am despărțit, ca un credincios care se întoarce de la biserică în noaptea învierii, ocrotind cu silințe și cu precațiuni ostenitoare făclioara de Paște, aprinsă din făclia altarului.

In întâlnirea mea cu familia Simon, și îndeobște în toate legăturile mele cu evreii, te-am avut model și pavăză, fără nici un

moment de şovăială. Concepţia largă, generoasă, mângâietoare cu care îmbrăţişezi destinele lui Israel şi pe toţi copiii acestui popor excepţional constituie articol neclintit în catehismul sufletului meu. Ca un elev al Spiritualităţii tale, am intrat în casa evreului Simon şi am dovedit, pentru mine însumi, câtă înţelepciune şi câtă dreptate implică adevărata iubire de oameni.

Fireşte că n-am călcat scările de marmură şi covoarele bancherului Simon cu mai puţină tresărire şi cu mai puţină răzvrătire decât parchetele lui Atanasie Ceaur. în privinţa aceasta, deşi nu uit că m-ai dojenit uneori, mă hrănesc cu fărămiturile ce cad de la masa Sf. Luca Evanghelistul, şi de la masa Sf. Vasilie, mitropolitul Chesariei Capadociei...

Un servitor în livrea m-a purtat printr-un şir de încăperi mărețe, pline de picturi, de păduri tropicale şi de oglinzi uriaşe, şi m-a scos la uşile unui palat mai mic, apartamentul d-rei Debora Simon.

Am fost primit cu neţărmurită voie bună. Această vioaie şi fermecătoare fecioară mi-a hărăzit câteva ore de complicată elevaţie sufletească. Dându-i mâna de bun găsit şi privind-o cum ondula în spuma rochiei, îmi ziceam cu încăpăţânare: Salomeea, fiica Irodiadei ! Strângându-i mâna la despărţire, mi-am spus şi fericit şi trist: O amică ideală, de care viaţa mea va fi de-a pururi stearpă !

în tumultul acestor ceasuri de spovedanie scrisă, nu am nici timp, nici putere să rechem această întâlnire deosebit de importantă în urmările ei. îmi dau seama că d-ra Debora voia să schiţeze un plan exact al configuraţiei mele morale şi mărturisesc că am ajutat-o din toată inima. Se vedea bine că Roxana îi vorbise adeseori despre ideile mele asupra poporului biblic, despre convingerile şi aşteptările pe cari le-ai semănat în inima mea şi în genere despre participarea, rezervată nouă, creştinilor, la impunătorul ideal sionist. înaintea Duhovniciei tale mă despoi de orice merit şi de orice originalitate. Tot ceea ce vorbisem cu Roxana şi confirmam acum în faţa Deborei era floarea lecţiilor de odinioară. Ucenicul tău dădea un examen izbutit.

Aproape întreaga noastră convorbire de trei ore s-a dus şi s-a întors printre columnele acestui labirint de azi şi de totdeauna: uriaşa problemă a soartei poporului evreu. La întrebările şi la mirările Deborei am răspuns cu o masivă simplitate:

- Domnişoară, sunt un elev care-ţi debitează o lecţie, învăţată cu convingerea că este o lecţie excelentă. îmi dau şi îmi voi da toată osteneala să fiu necontenit la înălţimea sufletească a dascălului meu şi să profesez totdeauna, fără exageraţie şi fără intime contraziceri, aceste idei generoase. Dacă vrei însă să ştii mai mult şi dacă este cineva către care poţi să ridici ochii d-tale recunoscători, este rectorul şi duhovnicul meu, părintele Veniamin.

Vădit emoţionată, Debora mi-a spus de mai multe ori:

- Cucernice părinte, când vei cunoaşte mai de aproape pe fiii poporului meu, vei înţelege mai drept emoţiunea mea. Sunt mii de ani de când bieţii evrei aşteaptă bunăvoinţa, prietenia şi surâsul neamurilor cu cari convieţuiesc. Voi fi fericită să privesc şi să ascult într-o zi pe misteriosul învăţător de care îmi vorbeşti. Dar sunt fericită şi acum că pot să prind în oglinda sufletească a ucenicului lumina acestor aştri ai iubirii de oameni.

Un ceai servit în ceşti subţiri, stropite cu crizanteme, a trecut discret, ca nişte lanuri aurii, pe subt nourii plini de freamăt ai convorbirii noastre. De câteva ori am încercat să vorbesc de alte lucruri. Bancherul Simon era atent de dimineaţa până seara la roata maşinii lui financiare. Regreta că n-a putut să mă aştepte şi mă ruga să nu iau în nume de rău absenţa lui. Dintr-o pornire care mă surprindea pe mine însumi, am voit s-o fac pe interlocutoarea mea să vorbească despre Roxana.

- De când cunoşti pe doamna Ceaur ? Aţi fost colege de şcoală ?

- Am învăţat în acelaşi institut, fără să fim colege. Roxana e ceva mai mare decât mine. Ne leagă însă o veche şi trainică prietenie. Preţuiesc şi iubesc pe Roxana pentru inima ei francă şi lipsită de prejudecăţi.

- Sunt cu totul de părerea d-tale. D-na Ceaur inspiră o caldă încredere şi face fericiţi pe cei ce trăiesc în preajma sa.

- E un suflet mare. E o eroină necunoscută. Cu cât pătrund mai adânc în intimitatea vieții ei, cu atâta o admir şi o ador mai pătimaş.

- Apropierea şi tovărăşia dv. mă interesează şi mă îmbie ca un simbol. Pe puntea mistică şi - pentru majoritatea credincioşilor - din nefericire invizibilă, care leagă cele două *Testamente,* vă văd, de când vă cunosc, întinzând brațele una către alta şi surâzând.

- Părinte Pavele, eşti nu numai un preot, dar şi un poet al păcii dintre frați... „*O, cât este de bine şi cât e de frumos când frații locuiesc împreună !*"...

- Domnişoară, sunt infimul închinător al Celui ce a făcut din salutul național evreiesc cheia de boltă a sufletelor noastre: *Pace vouă !*

M-am ridicat, gata de plecare. Debora şi-a împreunat mâinile într-un gest nevinovat şi atingător.

- O, părinte Pavele, cum să acopăr, cum să scuzez, să răscumpăr în ochii d-tale de apostol al *Evangheliei* şi al săracilor, insolența acestei case de bancher ?...

Şi pare că voi, răsturnând nu ştiu ce ezitare, să mai spună ceva. Dar se opri deodată. Lăsă o clipă brațele jos şi le uni din nou:

- Te rog mult dă-mi voie să suprim astă-seară, dintre casele noastre, pentru d-ta, depărtarea, cerul rece şi posomorât, zăpada terfelită şi pornită să se topească... Te aşteaptă la scară maşina mea şi înăuntru un buchet de crini de Florența, pentru icoana cea mare din chilia d-tale.

Am plecat, aiurit şi furnicat de o fericire serafică. Icoana cea mare, pe care Debora, în lipsa mea, o văzuse la mine acasă, era icoana Pururei Fecioare !

XIV

După o săptămână, un funcționar al Băncii Simon vine să-mi comunice, din partea stăpânului, că sunt aşteptat la bancă.

Discret, ceremonios, aproape tainic, bancherul îmi spune, în biroul lui cu uşi duble şi înăbuşite:

- Preacucernice părinte, fata mea, Debora, e încântată de vizita pe care i-ai făcut-o. Spre multa mea părere de rău, n-am putut să rămân acasă în seara aceea. E o mare mângâiere pentru noi, evreii, când întâlnim, printre neevrei, prietenia şi simpatia de care suntem atât de lipsiți... Şi mângâierea este şi mai mare când miniştrii Bisericii Creştine îşi aduc aminte de începuturile noastre comune şi ne tratează cum şi merităm, ca urmaşii lui Abraham, ai lui Isac şi ai lui Iacov... Bătrânul era mişcat. O adiere caldă şi îmbujorată trecea peste fața lui de pergament. Preacucernice părinte, te-am auzit în casa amicilor noştri Atanasie şi Roxana Ceaur vorbind despre proiectul sfânt ce ai, să ridici, în cartierul lor, o catedrală... Să-ți ajute Dumnezeu să-ți vezi visul împlinit ! Dar Dumnezeu lucrează prin noi, bieții oameni, şi oricât de nevrednici suntem, el face din noi solii şi colaboratorii săi. Am în parohia d-tale, lângă proprietatea Ceaur, un loc viran imens. O mănăstire întreagă ar încăpea în el... Domnişoara Debora Simon închină şi dăruieşte acest loc viitoarei d-tale opere religioase şi umanitare.

M-am ridicat din fotoliu şi am venit spre bancherul evreu.

- Adevărat, domnule Simon, adevărat ?!...

Şi am rămas amândoi fără de grai.

- E atât de frumoasă ofranda d-rei Debora şi atât de mărinimos consimțământul d-tale !... Apoi, după altă clipă de tăcere. Domnule Simon, sunt preot şi vistiernic al binecuvântării. Dă-mi voie să te îmbrățişez ! Dumnezeu-Tatăl, Dumnezeul lui Abraham, al lui Isac şi al lui Iacov, să-ți ție vecinie seama de jertfa pe care i-o aduci !

Ne-am aşezat la loc în fotolii.

- Cucernice părinte Pavele, această ideală afacere care ne încălzeşte are şi o parte pământească... Banca Simon *vinde* părintelui Abel Pavel terenul în cestiune cu această suprafață, cu aceste vecinătăți şi cu atâta preț... Iată aici, pe biurou, tot dosarul. Actul de vânzare e făcut, toate taxele sunt plătite. Mai rămâne un

singur lucru: să ne prezintăm împreună la secția de notariat și să semnăm în fața magistratului.

Până seara, am scris și am trimis d-rei Debora această scrisoare:

„Mi-ai hărăzit a doua zi de fericire din viața mea... Cea dintâi a fost ziua când am primit darul sfintei preoții. A doua e aceasta, când mâna d-tale providențială însemnează cu linii de flacără, pe peretele așteptărilor mele captive, hotarele sfintei opere așteptate ! Scumpă domnișoară Debora, ce-aș putea să cred și să mărturisesc decât că Dumnezeu te-a trimis în calea mea ?... Servitorul lui Abraham, la fântâna de subt cetatea lui Nahor, privind pe Rebeca, sprintenă și frumoasă, cum îi adapă cămilele, este mai puțin fericit decât mine când te privesc pe d-ta cum adăpi visurile și idealul meu !

Fericirea mea mă copleșește și destoinicia mea de a-ți mulțumi e risipită și năucă. Dacă darul d-tale ar fi pentru mine, cetățeanul cu carnet de identitate și cu stat personal la unul din ministere, poate că m-aș pricepe să-ți mulțumesc. Dar, domnișoară Debora, darul d-tale trece pe deasupra capului meu uimit și ajunge acolo unde nu pot să te însoțesc decât în genunchi și cu inima tumultuoasă !...

Poți să-ți închipuiești o confuziune mai dulce și mai proprie să se topească în lacrimi decât a mea ?... O, scumpă binefăcătoare, ce să fac, cum să mă mișc, ce să substanțiez din noianul de simțiri și de gândiri cari trec în furtună printre Sion și Colina Fericirilor ?...

Deși, omenește, suntem la începutul cunoștinței noastre, d-ta ai răzbătut departe în plaiurile și în tainele inimii mele. îți sunt dator ceasuri lungi de convorbire și de confruntare sufletească... Văd zile viitoare în care voi căuta să întorc măcar în parte farmecul de primăvară mistică pe care - o, strănepoată a Sulamitei! - l-ai revărsat astăzi sufletului meu.

Vino într-o seară la amica d-tale, vino la Roxana, ca să ne bucurăm laolaltă de sfânta-ți inspirație ! A, nu ! încă nu !... Să descoperim Roxanei mai târziu darul ce mi-ai dăruit... Trebuie să mă ajuți să potrivesc lucrurile cu oarecare abilitate și spre

folosul sacrei cauze urmărite. Te rog, nu divulga nimic Roxanei din această fericită taină. Să mai așteptăm...

Voiesc ca scrisoarea aceasta să-ți sosească chiar astă-seară. îți scriu de lângă crinii, încă fragezi, care își mențin locul de onoare voit de d-ta. O, domnișoară Debora ! Să cutez, astă-seară, să interpretez solia acestor flori, în rugăciunea mea, la jilțul împărătesei Cerului ?

Darnică și nobilă Debora ! Ridica-voi acești crini spre icoana Preacuratei - ca o «menora» cu înțeles cu totul nou - și-i voi lăsa, luminând binecuvântare și iubire, în pridvorul din care Stăpâna mea va privi, în noaptea aceasta, somnul d-tale de fecioară !"

XV

Iată cum, iubite părinte, am ajuns, la începutul primăverii, proprietarul marelui teren pe care vedeam, în înfrigurarea așteptării, năluca mea cu cruci de aur. Locul viitoarei mănăstiri laice îl aveam ! Ieșisem din haos ! în universul proiectelor mele nebuloase și arzătoare, salutam un punct de condensare și de siguranță !

Am avut norocul să descopăr că unul din prietenii mei din copilărie a ajuns arhitect și lucrează subt conducerea unui maestru celebru, consilier tehnic al Sfintei Mitropolii. Am limpezit cu acest amic, în câteva seri de consultare, viziunile mele și am stabilit viitoarea ordine de lucru.

întâi, după multă rezistență din partea mea, am primit să croim și să ridicăm numai sfântul locaș, lăsând deocamdată la o parte chenarul chiliilor pentru săraci. Eu aș fi voit să crească paralel și biserica, și pătratul împrejmuitor. Amicul arhitect mi-a dovedit că trebuie să mă supun și bunului-simț, și necesităților tehnice. A doua cestiune, în care m-am arătat foarte dârz și n-am cedat aproape nimic, a fost: Ce înfățișare va avea sfânta mea biserică ? Specialistul meu mi-a arătat zeci de siluete și de planuri. Mi-a propus un tip original, visat de el, și alte tipuri,

directe sau combinate, din cărțile și din experiența lui arhitectonică.

Am rămas încăpățânat și simplist ca un popă de la țară: Vreau ca biserica mea să semene aidoma cu Sfânta Mitropolie de lângă Camera deputaților !

Am discutat în lung și în lat. N-am vroit să aud nimic și am biruit ezitările și obiecțiunile arhitectului. Acest sfânt locaș mi-este mai drag decât toate celelalte pe care le-am văzut până azi îh țara noastră. Voiesc ca biserica visurilor mele să reproducă întocmai, sau cât mai apropiat cu putință, glorioasa noastră catedrală metropolitană.

Amicul meu s-a legat să-mi facă toate planurile și toate studiile necesare, ținând seamă cu tot dinadinsul de voința mea și silindu-se să-mi copieze - poate cu oarecare reducere - catedrala iubită.

Am mers mai departe: am locul trebuincios. Voi avea pe hârtie înfățișarea și măruntaiele viitoarei biserici. Presupun, aștept ca Atanasie Ceaur și Roxana să pună la mijloc milioanele necesare pentru marea izbândire. în ce condiții juridico-bisericești încep eu această operă ? Atanasie Ceaur și cu mine suntem *ctitorii* sfântului locaș și ai viitorului întreg așezământ. Ne găsim într-o situație specială - foarte cunoscută în vremile de aur ale Bisericii - și consfințită de *novelele* împăraților bizantini și de știința canoniștilor. „...*Dreptul ctitoricesc* s-a ivit în biserica creștină atunci când unii creștini cucernici au început să zidească din averile lor sfinte locașuri, să le înzestreze cu tot ce este necesar pentru serviciul divin și să ia asupră-le toată grija pentru întreținerea clerului deservent la bisericile făcute de ei"...

Dar cu cât creștea în mintea mea claritatea canonică a viitoarei noastre situații, cu atâta înțelegeam mai bine temeritatea așteptărilor și a planurilor mele ! Iată-1 pe Atanasie Ceaur ctitor preacreștin ! Vezi-1 luând asupra grumazilor săi bine hrăniți, jugul drepturilor și al datoriilor prevăzute în Novela 123 a lui Justinian ! închipuiește-ți pe acest industriaș, rece și ateu, iscălind în fața Î.P.S. sale Mitropolitului actul ctitoricesc de a întreține, el și urmașii lui, de a asigura și de-a perpetua în

biserica zidită, sfânta ei podoabă, regularitatea sfintelor servicii și plata personalului clerical !...

Totuși, proiectul meu trebuia conceput și prezentat ca o fundație ctitoricească. Aveam nevoie de o complectă simplificare în formă și în fond și de o urgentă traducere în faptă. Șeful meu bisericesc - clarvăzător și practic - trebuie să fie cucerit prin preciziunea și simplicitatea concepțiunei mele. Nu putea să șovăiască și să nu-mi aprobe planurile prezintate o dată ce ele reproduceau întocmai catedrala metropolitană. Și iarăși - gândeam în capul meu - n-avea cuvânt să mă supună la nici o carantină de nici un fel o dată ce opera propusă era o ctitorie apărată de străvechile drepturi și libertăți cunoscute dreptului bisericesc.

Mergeam cu îndrăzneala mea și mai departe și-mi ziceam: Dumnezeu va avea grijă de jertfa sa ! Eu ard de nerăbdare de a începe ! Ce va fi a doua zi, ce surprize voi avea, ce prăpăstii sau ce munți va trebui să înfrunt: totul stă la știrea și la mâna Stăpânului Ceresc.

O, să văd începutul ! Să văd adunate pe teren piatra, cărămida și câte mai trebuiesc ! Să văd șanțurile săpate și ziua pietrei fundamentale ! Dar deocamdată nu era sigur și câștigat decât locul pe care vâlvorea imaginara mea ctitorie !

XVI

Se apropia postul Paștelui. M-am hotărât, într-o zi, să mă duc să cercetez, unul câte unul, pe musafirii lui Atanasie Ceaur, cari îmi spuseseră că am la ei ușa deschisă. Am vizitat pe primar, pe diplomatul în retragere și chiar pe soții ziariști. N-am făcut rău. Afară de oarecari informații asupra lumei și doctrinei teozofice, am recoltat prețioase știri asupra situației politice și îndeosebi asupra treburilor amicului comun Atanasie Ceaur.

Marele industriaș era răsfățatul norocului. Toată lumea credea că, la o apropiată și așteptată remaniere ministerială, el

va fi ministru. Partidul din care făcea parte era încântat de serviciile şi sagacitatea lui financiară. Primarul mi-a spus ceva mai mult:

- Sunt impresionat de perseverenţa şi de frumosul d-tale entuziasm ! Şi îţi mărturisesc că nu mi-ar fi deloc indiferent ca, subt primariatul meu, să apară, într-un cartier muncitoresc, aşezământul nădejdiilor d-tale. îţi făgăduiesc că îţi voi da şi eu ceva... Dar ideea cea fericită şi mândria partidului meu ar fi ca Atanasie Ceaur să facă gestul nemuritor. Află - pentru moment, numai ca duhovnic - cum că amicul nostru a câştigat acum, în urmă, într-o afacere absolut onestă, o cotă personală de câteva zecimi de milioane.

Ştirea aceasta a fost pentru mine hotărâtoare^Atanasie Ceaur va trebui să dea zeciuială din uriaşul lui câştig şi să înceapă zidirea bisericii. Am zorit pe arhitectul amic să-mi termine planurile şi devizul lucrării, şi când le-am avut în mâna mea am cerut acestui Goliat al banului o audienţă la birou.

Din această întâlnire - în felul ei un duel misterios - era să iasă un înfrânt şi un biruitor ! Nu cer pentru mine nimic. Dumnezeu din ceruri citeşte în inima mea ca într-o carte ! Am sugrumat freamăt, emoţii, sfiiciune... şi am stat dârz în scaunul în care aşteptam să-mi vie rândul.

Am rămas singuri.

- Domnule Ceaur, vă rog să-mi dăruiţi un sfert de oră de convorbire între patru ochi

Patronul a dat poruncă să nu mai intre nimeni, apoi, cu o bunăvoinţă pe care persoana lui, antipatică din născare, nu putea s-o facă persuasivă, mi-a spus că e atent.

- Viu să vă aduc o veste bună şi, nădăjduiesc, o adevărată bucurie. Vă rog citiţi acest document.

I-am pus subt ochi actul prin care Banca Simon îmi vânduse terenul din apropiere.

Atanasie Ceaur şi-a plimbat ochelarii, încet şi impasibil, pe toate paginile documentului, mi 1-a restituit şi a zâmbit funebru:

- Simion nu are secrete faţă cu mine... Am ştiut la vreme darul pe care ţi 1-a făcut impulsiva şi idealista d-ră Debora...

Mi-am stăpânit greu mirarea şi m-am gândit: e tare ca Goliat!

- Nu te mira, Cucernice părinte Pavele. Simon este colegul şi tovarăşul meu.

- Domnule Ceaur, n-am voit şi n-am venit să vă minunez cu această primă izbândă a mea. Am venit să vă declar cu simplitate: Iată aici terenul aşezământului pe care îl aştept ! Daţi-mi acest aşezământ ! Daţi-mi, mai întâi biserica din centru !

- Părintele Pavele, nu-ţi mai iau în nume de rău această vioiciune şi această frenezie de convingeri, fiindcă mi-ai dovedit că poţi face minuni, dar mie dă-mi voie să fiu mai molâu şi mai tembel decât d-ra Debora...

- Ziceţi mai bine, domnule Ceaur: dă-mi voie să fiu om cu scaun la cap şi stăpân al realităţilor.

- Fie şi aşa, dacă vrei !...

- Cu claritate şi cu răceală, vorbesc unui maestru al situaţiilor clare...

- Vorbeşte.

- M-am mirat adineaori că îmi ştiaţi secretul. Dar dv. să nu vă miraţi că şi eu, la rândul meu, ştiu câteva din secretele dv. Găsesc, domnule Ceaur, că în ceasul de faţă interesele dv. pământeşti şi politice se întâlnesc amical cu interesele mele apostoleşti.

- Mi-a spus şi primarul acelaşi lucru. Probabil că ai vorbit cu el, sau cu socru-meu, Trandafirescu, care cugetă la fel...

- Domnule Ceaur, sunt încântat ! Asta înseamnează că prin două galerii diferite, săpate una la apus şi alta la răsărit, ne apropiem, încet şi sigur, unul de altul şi că, mâine-poimâine, unificăm tunelul care-a răzbit trecătoarea Simplon !

- Dragă părinte, opera pe care o iei termen de comparaţie a fost lung şi metodic pregătită de specialişti, de ingineri, de geologi.

- Opera la care vă chem colaborator pogoară din cer, ca intenţie şi finalitate, dar trebuie să treacă prin mâna aceloraşi pregătitori specialişti.

- Aşadar, ne trebuiesc studii, planuri, devize, demersuri, aprobări...

Am deschis ghiozdanul pe care îl ţineam pe genunchi şi am scos din el dosarul pregătit:

- Domnule Ceaur, aci stă *in nuce* toată opera noastră. Veți vedea aici planurile viitoarelor construcții, veți vedea, aproximativ, care este jertfa pe care v-o cere Cel Ce v-a dăruit viață, sănătate, avere și slavă... Veți vedea, mai departe, subt ce formă, comodă și scurtătoare de discuții, cerem chiriarhiei aprobarea întreprinderii noastre.

- Asta e ceva. Asta înseamnează că știi să aterizezi cu îndemânare ! Bine, bine... Lasă-mi dosarul câteva zile, ca să-1 studiez cu toată luarea-aminte pe care o reclamă această cestiune, de aci înainte... interesantă.

- Binecuvântată-și cerească, domnule Ceaur !

xvn

Grija, demersurile și lucrările preparatorii pentru concretizarea planului meu nu mă dispensau nici o zi de celelalte îndatoriri. Stabilisem cu severitate orele serviciului pastoral și continuam conștiincios, ca un bun învățător, lecțiile mele cu Lia și cu Bujorel.

O vedeam pe Roxana aproape în fiecare zi, mai ales în „clasa" copiilor, unde venea și rămânea uneori toată ora, tăcută și stăruitoare, la împletit, la brodat ori la cusut. Primeam înfățișarea ei și, aș zice, mă îmbrăcam sufletește în această înfățișare ca într-un vestmânt regal la nu știu ce slujbă de ministru oriental într-o țară a basmelor și a soarelui...

Astăzi, când privesc înapoi și revăd aceste lecții cu copiii, de obicei luminate de chipul de statuă grecească al mamei lor, sunt adânc și jalnic nedomirit asupra neprevederii și opacității mele sufletești. Priveam țintă înaintea mea, îmi încordam toate puterile, ca în stadion, și alergam după sacra fantomă a închipuirii mele, dar nu mă întrebam niciodată dacă avântul și izvorul energiilor dovedite nu au, cumva, afluenți din stratul inconștientului și al autoînșelării.

Atitudinea Roxanei față de mine a fost din prima zi și până la cea din urmă întrevedere de o cuviință exterioară admirabilă. Totdeauna binevoitoare, totdeauna stăpânită de evidența că se

găsește înaintea unui preot, totdeauna doritoare să asculte și să învețe, femeia aceasta ar fi meritat să găsească în ucenicul tău mai mult reazim și mai multă consistență duhovnicească decât a găsit.

Plâng și mă vaiet că această primă încercare pe care ai făcut-o cu mine, trimițându-mă la apostolia de probă, s-a isprăvit cu un tainic dezastru. Dar sunt dator să-ți dau bună seamă de toate etapele rătăcirii mele și să grămădesc lâ tribunalul tău toate elementele acestui proces în care mă pierd ca într-o rețea vrăjită.

Am răspuns Roxanei, zi cu zi, cu o purtare iluminată de tot devotamentul meu creștin. Mă verificam, mă cercetam în oglinda concepției iubitoare de oameni în care m-ai crescut și găseam (cu un farmec pe care de-abia acum încep să-1 suspectez) cum că Dumnezeu caută la jertfa mea ca la jertfa lui Abel și că drumul datoriei are uneori neașteptate despăgubiri. Plecasem în lume ca să câștig inimi lui Iisus Christos și să pregătesc emoționata așteptare a împărăției lui. în ogorul pe care-1 munceam și-1 sfărâmam de trei ani încoace, holda duhovnicească începea să se ridice. îngăduit îmi era - socoteam eu - să mă bucur că stăruințele și rugăciunile mele au fost primite și ascultate.

Apropierea Roxanei chema din adâncurile sufletului meu sărbătoare și melodie. Dar mi se părea firesc ca această ființă - vădit purtătoarea unui mesaj divin în viața mea - să aibă pentru mine privilegiul sufletesc pe care i-1 acordam. Mi-aduceam aminte de Tecla, de Paula, de Eustochium, de Melania și de atâtea alte sfinte femei creștine, ale căror îndemnuri, acțiuni și virtuți au întărit și au ridicat până la eroism pe mulți dintre legionarii lui Iisus Christos. Convorbirea noastră era pururea închinată ideilor severe și mântuitoare. Roxana dădea pe față o preocupare intimă, o sete de bună învățătură, o dorință religioasă care ar fi cinstit chiar pe un slujitor al altarului.

E adevărat că dincolo de toată această râvnă didactică, dincolo de dialogii noștri teologici, mi se părea că întrevăd în sufletul Roxanei umbrele unei taine dureroase. Roxana era setoasă de slaba mea știință despre cele dumnezeiești ca de o apă cerută de nu știu ce fffc ascuns al conștiinței ei. Când am ajuns

la bănuiala aceasta, mi-am impus o discreţiune desăvârşită şi am încetat să mai insist asupra capitolului mărturisirii. Neapărat era o renunţare momentană. Care prefacere sufletească, în numele şi cu puterile Mântuitorului, poate fi îndeplinită aici, pe pământ, dacă nu expulzăm cu totul, prin pocăinţă şi prin spovedanie, pe omul cel vechi şi putred, ca să facem loc omului pocăit şi renăscut ? Dar mă observam cu sfântă probitate şi mă cenzuram cu asprimea pe care trebuie s-o păstrăm în primul loc pentru noi înşine. Dacă într-adevăr femeia aceasta se simte despărţită de Biserică şi de Iisus Christos prin vreun obstacol greu, pe care numai Taina Mărturisirii poate să-1 înlăture, rugăciunile noastre unite îi vor aduce ziua eliberării. Ar fi un păcat de neiertat din partea mea să jignesc sau să bruschez timida evoluţie a unui suflet pornit să înflorească florile sfintei spovedanii.

A doua zi după audienţa mea la Atanasie Ceaur şi la sfârşitul lecţiei cu copiii, am rugat-o pe Roxana să mă asculte câteva minute.

- Doamnă, am să vă comunic câteva ştiri importante.

- Am şi eu una, dar importantă pentru mine...

- M-am prezintat ieri d-lui Atanasie Ceaur şi i-am făcut dovada că sunt proprietarul vastului teren viran pe care aştept să crească într-o zi Mănăstirea Sf. Vasilie.

- Ştirea nu mai este nouă de multe zile...

- Vă cer iertare, doamnă, că n-am fost eu primul vestitor... Mi-e greu să constat că sosesc atât de târziu cu informaţiile mele.

- Din câte mi-a spus d-1 Ceaur, reiese, cucernice părinte, că aţi lucrat cu înţelepciune. Tăcerea pe care aţi păstrat-o acoperea foarte bine toate acele chibzuiri şi pregătiri cuvenite lucrurilor serioase.

- Trebuia să-mi impun această discreţiune. Sunt mulţumit că m-aţi înţeles.

- Dacă am cunoscut un dram de tristeţe, este din altă pricină. Aş fi voit să aflu fapta Deborei nu din destăinuirea tatălui, ci din confidenţele fiicei...

- Doamnă, toată vina este a mea !... Am rugat-o în scris pe d-ra Debora să fie discretă şi să-mi lase mie dreptul divulgării.

- Atunci şi Debora a tăcut din înţelepciune...

- Din sfatul meu şi din porunca împrejurărilor. Să ne oprim însă asupra faptului în sine. Aştept ca Dumnezeu să ne dea semnul hotărâtor că jertfa pe care i-o pregătim e dezlegată.

- Mă voi bucura din toată inima să privesc izbânda Cucerniciei tale.

- Da, cu vorba *Sfintei Scripturi: „Acum mântuirea este mai aproape de noi decât atunci când am primit credinţa"...* Dar stăruinţa şi lupta noastră trebuiesc sporite.

- Sunt, înaintea lui Dumnezeu, care ştie toate, împreună luptătoare cu Cucernicia ta.

- Fiţi mai mult decât atât, doamnă ! Fiţi pentru mine ceea ce erau filipenii pentru Apostolul Neamurilor: *„bucuria şi cununa mea"...*

- Poate, în viitor... Deocamdată, Cucernice părinte, te aşteaptă un ceas greu. Săptămâna care vine este prima săptămână din marele post. Te rog să vii în câteva după-amiezi şi să citeşti, îh odăiţa cu icoane, rugăciunile prescrise.

- Doamnă, ştiţi prea bine că mă chemaţi nu la o corvoadă, ci la o sacră datorie.

- Nu e numai atâta. Vineri, după rugăciune, vreau, cu ajutorul Domnului, să mă mărturisesc... Vino pregătit să mă asculţi...

M-am înclinat adânc în faţa Roxanei.

- Bucurie mare va fi înaintea îngerilor lui Dumnezeu în ziua aceea !

XVIII

în această primă şi sfântă săptămână a Marelui Post, ca unul care nu am încă „cetate stătătoare", am ajutat pe fraţii mei, preoţii vecini, şi am continuat, după-amiază - pe cât cu putinţă

era - lecturile tipicale, în camera cu icoane din palatul lui Atanasie Ceaur.

Era un paraclis improvizat, fiindcă ziditorii palatelor de azi - at|t stăpânii, cât şi arhitecţii - sunt cu totul străini de ideea că, alături de atâtea şi atâtea încăperi, una trebuie hărăzită sfintelor icoane şi retragerilor cucernice. Roxana adunase într-un iatac o parte din odoarele sfinte de subt mâna răposatului vlădică Varlaam, crucile şi engolpioanele lui, cum şi o colecţie de icoane vechi şi noi.

în lumina stinsă a acestui iatac, Roxana îşi tăinuia clipele ei de reculegere şi de rugăciune. Ziua de vineri a sosit pentru mine solemnă şi apăsătoare. Nu mai sunt, de mult, la începutul experienţelor şi al carierii mele duhovniceşti, dar dacă te-aş fi ştiut cumva în apropierea mea, aş fi alergat la Duhovnicia ta şi te-aş fi rugat: „Şovăiesc, sunt slab, ia-mi după grumaji acest epitrahil ! Ascultă în locul meu spovedania Roxanei !..."

Mă miram eu însumi de această subită şovăială... Mă mustram cu asprime şi-mi spuneam: Slugi netrebnice suntem, dar trebuie să facem ceea ce ni s-a poruncit ! Mi-aduceam aminte de un cuvânt pe care-1 spuneai odinioară: înaintea celui ce se confesează, preotul confesor este, de multe ori, în aceeaşi situaţie în care se află medicul la patul bolnavului de tifos, sau - şi mai grav - soldatul, pe front...

îmi făceam o largă socoteală şi-mi ziceam: Dumnezeu priveşte cu îndurare spre mine, robul său nevrednic. Bogaţii, ca şi săracii, încep să vină, după strădania mea, pocăiţi şi setoşi la jgheaburile apei celei vii.

După-amiază, între lumânările aprinse pe un sfeşnic arhaic, am terminat lecturile mele cu *Psalmul 90:*

„ O, Doamne, tu te-ai făcut nouă scăpare în neam şi în neam.

Mai-nainte ca să se fi născut munţii şi mai-nainte ca pământul şi lumea să fi luat făptură, din veac şi până în veac, tu eşti, o, Dumnezeule ! Tu întorci pe om în pulbere şi zici: întoarceţi-vă, voi, fii ai oamenilor ! O mie de ani înaintea ochilor tăi sunt ca ziua de ieri care a trecut şi ca o streajă de noapte.

Tu îi faci să curgă neîncetat; ei sunt ca un somn de dimineaţă, ei sunt la fel cu iarba care trece: Dimineaţa creşte şi înfloreşte, iar seara se vestejeşte şi se usucă. Fiindcă mânia ta ne nimiceşte şi iuţimea ta ne înspăimântă ! Tu pui păcatele noastre înaintea ta şi greşalele noastre cele mai ascunse înaintea feţii tale; toate zilele vieţii noastre se şterg întru mânia ta, şi anii noştri îi sfârşim ca un suspin.

Zilele anilor noştri sunt şaptezeci de ani; la cei mai în putere: optzeci de ani; iar ceea ce este mai falnic în ei este osteneală şi deşertăciune, căci se duc degrabă şi noi zburăm.

O, de-am cunoaşte străşnicia mâniei tale şi teama de aprinderea iuţimii tale ! învaţă-ne să socotim bine zilele noastre, ca să dobândim o inimă înţeleaptă ! întoarce-te, Doamne ! Până când sta-vei departe ? Fii îndurător cu robii tăi ! Satură-ne dimineaţa de mila ta, ca să putem striga cu glas de bucurie şi să ne veselim în toate zilele vieţii noastre. Dă-ne atâtea zile de bucurie câte ne-ai dat de smerenie, atâţia ani (de fericire) câţi am văzut de nenorocire. Vadă robii tăi împlinirea lucrurilor tale, şi slava ta să strălucească peste fiii lor ! Şi să fie harul Domnului-Dumnezeului nostru peste noi ! Şi fă să sporească lucrul mâinilor noastre ! Lucrul mâinilor noastre fă-l ca să sporească !"

Am deschis *Evhologiul* şi am început serviciul Sfintei Mărturisiri. Există, oare, pe pământ o întâlnire sufletească mai mişcătoare şi mai sfântă decât aceasta dintre confesor şi penitent ?

Roxana în genunchi, cu capul acoperit de revărsarea epitarhilului, mă însoţea smerită şi adâncită, ca o domniţă din alte vremuri. Am stat apoi în jeţul lui Iisus Christos şi, ca de obicei' din îndemnul: *„Iată fiule ! Christos stă nevăzut, primind mărturisirea ta cea cu umilinţă ",* am făcut o parafrază largă şi pătrunzătoare.

Am păstrat, de data aceasta ca şi oricând, acea sobrietate în întrebări, acea discreţiune a îngerului terapeut, acea demnitate a sacrului tribunal despre care mi-ai vorbit de atâtea şi mi le-ai făcut sensibile în ceasurile noastre duhovniceşti. Roxana nu cerea formă şi echivocuri.

Precisă, clară, categorică, mărturisirea ei pornea dintr-o eroică hotărâre de a înfrunta şi a scutura robia păcatului. Aveam în faţa mea spectacolul suprem al sufletului care trece din întuneric la lumină, în aurora cea mai presus de ochiul omenesc şi subt zborul simbolicei Columbe.

Când Roxana, învăluită şi intim vibratoare ca un clavir în stingere, şi-a terminat mărturisirea, am rămas tăcut, cu ochii închişi... *„Nu vă îngrijiţi cum sau ce veţi vorbi, căci se va da vouă în ora aceea ce să vorbiţi"...*

- Fiică Roxano, stăpânul meu Iisus Christos a ascultat şi a primit mărturisirea ta, căinţa ta, zdrobirea inimii tale, mântuitoarele tale hotărâri şi avânturi spre viaţa cea plăcută lui. Iată canonul pe care el ţi-l porunceşte, prin mine, sluga lui netrebnică: să te îngrijeşti, să te străduieşti, să te lupţi, să nu te laşi odihnei nici un ceas până când nu vei vedea alături de casa ta turnurile viitoarei biserici sărutând cerul albastru cu crucile lor de aur. Iar la cea dintâi Sfântă Liturghie care se va sluji în biserica ta ctitoricească, eşti dezlegată şi eşti slobodă să primeşti Sfânta împărtăşanie. Dacă în ziua aceea sunt în viaţă şi de faţă, eu îţi voi deschide porţile împăratului; dacă sunt departe, aici, pe pământ, sau dincolo, atunci urmaşul meu va cunoaşte, prin tine, acest testament şi va face cele de cuviinţă.

După formula sacrosanctă, rostită silabă cu silabă - concluzie şi punte către împărăţia cea mai presus de fire - am închis gura... ca să n-o mai deschid niciodată către nimeni, afară doar către Roxana, la a doua mărturisire, sau către Iisus Christos, la a doua lui venire, când însuşi va sta în jilţul său şi interimatul nostru se va sfârşi.

XIX

Venerate părinte, toate câte ţi-am mărturisit până aici mi se par o înceată şi trudită urcare pe coastele sfâşiate ale unui munte. Iată, acum suntem pe vârful lui. Ne mai rămâne să coborâm. Şi

coborârea aceasta e bruscă, e nebunească şi dezastruoasă ! După spovedania Roxanei m-am simţit câteva zile ca într-o vacanţă imprecisă, ca într-un fel de subtilă dezlegare faţă de preocupările, de obligaţiile şi de tot preţul vieţii mele. Pare că eram în ajunul unei călătorii, pe care n-o voiam, dar pe care o ştiam inevitabilă şi dizolvantă pentru treburile şi pentru rostul meu. Nu-mi dădeam seama ce am, dar socoteam că m-a ajuns oboseala lungului meu zbucium sufletesc şi că trebuie să-mi dau mie însumi un concediu de câteva zile. Acest concediu însă nu atingea lecţiile cu Bujorel şi Lia, şi am urmat, fără ştirbire, munca mea dăscălească.

Am regăsit-o pe Roxana în atmosfera pacinică, îmbietoare şi caldă pe care o simţeam de obicei în jurul ei, şi am vorbit unul cu altul, şi ne-am purtat unul cu altul cu amicala neprevenire de mai-nainte. Dar îh mine era cineva care picota de somn sau care se deznoda încet, pentru nu ştiu ce boală lungă şi neînţeleasă.

Intr-o zi, m-am întâlnit, în casa Roxanei, cu tată-său, moşneagul Ilie Trandafirescu. Jovialul negustor mi-a spus că e fericit că mă revede.

- Dumnezeu te-a ascultat şi m-â ascultat şi pe mine ! Veste mare şi veste bună vei avea în curând ! Ei, dacă ne-ar trimite Dumnezeu, în fiecare mahala, câte un preot ca d-ta !...

Roxana a oprit în ochii mei o privire clară, mulţumită, plină de înţelesuri. Eram mai bătrân decât Ilie Trandafirescu şi uitam ceea ce Roxana nu uita nici o clipă ?...

In sfârşit, după alte câteva zile, Atanasie Ceaur m-a poftit în biuroul lui. Pare că trecuseră la mijloc ani de zile !... Nici încordare, nici neastâmpăr, nici acea curioasă, dilatare pe care o suferă lucrurile şi oamenii întâlniţi şi priviţi de noi prin lentilele emoţiunii.

Atanasie Ceaur - redus la proporţiile lui de contabil îmbogăţit - a deschis dosarul pe care i-l dădusem mai înainte şi mi-a pus câteva întrebări socotite de el importante. I-am răspuns într-un chip neted şi degajat care stingea orice replică.

- Bine, văd că te-ai gândit la toate greutăţile.

- Adică s-a gândit pentru mine amicul meu arhitect, şi eu mă fac ecoul lui. Vă rog să nu uitaţi pe acest băiat destoinic şi muncitor când va fi vorba să alegeţi pe omul de nădejde, pe directorul lucrării.

- Părinte Pavele, voi ţine socoteală şi de această dorinţă a Sf. tale. Dar recomandarea cea mai bună a autorului acestor planuri este însăşi opera lui. Ne mai rămâne de făcut un singur lucru, demersul cel din urmă.

- Spuneţi-mi când sunteţi liber, şi voi încerca, prin cancelaria Sfintei Mitropolii, să obţin o audienţă.

- Mâine, înainte de amiază.

- înţeleşi. Alerg la Mitropolie. Astă-seară aveţi rezultatul.

Pe drum mă gândeam biruit la mediocritatea acestei întrevederi hotărâtoare. Atanasie Ceaur a capitulat. Ideea mea a răzbit şi s-a impus. Dar iată cât de searbăd şi de meschin e ceasul marilor urziri ce vor să vie ! Concepem proiectele noastre în cântec şi în auroră, şi când ajungem la pragul realizării lor, e seară şi e chiot.

După-amiază am dat de veste lui Atanasie Ceaur că audienţa dorită a fost admisă. A doua zi, la ora 11, aşteptam amândoi în salonul oficial. Atanasie Ceaur a deschis albumul cu iscălituri - foarte multe obscure, câteva celebre... M-am gândit: Ce lucru de mirare !... Iată-1 pe Atanasie Ceaur intrând de-a-ndaratele în pronaosul bisericii şi în slava ctitoricească...

- Semnaţi şi dv., domnule Ceaur !

A des partis plus hauts Rodrigue doit pretendre...

Din fericire, cameristul ne-a vestit că înalt Preasfinţitul soseşte, şi întrebarea din ochi a lui Atanasie Ceaur a rămas fără răspuns.

Şeful meu bisericesc şi cu patronul meu laic se cunoşteau din alte zile. Au prins a vorbi despre atmosfera politică. Am rămas, cum mi se şi cădea, în respectuoasă aşteptare. Peste câtăva vreme, mitropolitul pune ochii pe mine.

- Dommile Ceaur, cunosc de aproape măreţul şi preacreştinescul plan pe care îl aveţi. Arhitectul nostru, prin cel dintâi al său ucenic, a fost unul dintre colaboratorii dv. în principiu, biserica

binecuvântează şi îmbrăţişează atari proiecte şi atari manifestări. Vă felicit din toată inima şi voi lua măsuri ca din partea noastră să vi se dea tot concursul şi să vi se facă toate înlesnirile.

- înalt Preasfinţite, am onoarea să vă înfăţişez aici cererea mea şi a cucernicului părinte Pavel, fiindcă Sfinţia sa este al doilea ctitor, ca unul ce e proprietarul locului ctitoricesc.

Mitropolitul m-a învăluit în lumina ochilor săi de mare diplomat ecleziastic şi, cu un zâmbet care îmi conferea drepturi aproape egale, a răspuns părinteşte:

- Da, sunt informat. Părintele Pavel este una din bucuriile şi nădejdile bătrâneţelor noastre. Modest şi singuratic cum îi place să fie, nu ne-a îmbulzit prea tare cu cereri de audienţă, dar a lucrat ca sluga cea bună şi credincioasă din parabolă... *„Peste puţine ai fost credincios, peste multe te voi pune"...*

- înalt Preasfinţite, credem că toate elementele problemei, şi tehnice, şi juridice, au fost prevăzute şi precizate. Depunem, o dată cu cererea noastră, şi acest dosar, cu atâtea şi atâtea schiţe şi pagini, de unde veţi degaja viziunea operei viitoare.

- Vă mulţumesc; lăsaţi totul pe mâna mea.

- Dacă veţi binevoi a ne face ceva observaţii sau obiecţii...

- Le voi face peste o săptămână sau două... domnului ministru Atanasie Ceaur.

La plecare, pe când cameristul ajuta pe industriaş să se îmbrace, mitropolitul îmi spune:

- Sunt mulţumit de frăţia ta.

I-am sărutat mâna, dar i-am răspuns în gândul meu cu cuvintele Ecleziastului.

Ieşind afară din verandă, subt cerul dezgheţat şi albastru de martie, biserica mea predilectă mi-a umplut ochii şi inima. Trecutul nostalgic povestit în această arhitectură strămoşească, amintirile mele personale legate de această catedrală, visul meu să transplantez silueta ei iubită m-au smuls o clipă din intima şi strania mea dezagregare.

- Mare baci de oi şi meşter sădilar mai este mitropolitul d-tale ! Vrea să-mi dea aprobarea când voi fi ministru !

- A, nu luați lucrurile așa ! Mitropolitul a voit, pur și simplu, să apropie bucuria lui că-i zidiți o biserică de satisfacția dv. că veți fi ministru. Cât pentru aprobarea materială - adresa Mitropoliei - vă sfătuiesc să n-o așteptați nici un ceas. Când o veni, atunci o veni. Permiteți-mi însă să vă propun altceva. Aidem să cerem o aprobare mai înaltă decât a mitropolitului. Aidem să îngenunchem împreună la racla Sfântului Dimitrie.

Atanasie Ceaur m-a privit înmărmurit. Apoi deodată sinceritatea măștii lui s-a topit în ceva subțire și superior:

- Ascultă, părinte Pavele, m-am prins în această horă popească fiindcă de un an de zile m-au tras sa-mi scoată mâinile din umăr, nevastă-mea, socru-meu, primarul, alți amici politici, chiar și Simon, președintele uniunii sacre evreiești. Dar să ne înțelegem ! Rămânem fiecare cu convingerile noastre și cu al nostru *in stătu quo ante.* Nu ne confundăm și nu ne amăgim.

- Domnule Ceaur, vă rog, iertați inadvertența mea. Vă încredințez că nu voi repeta greșala aceasta.

Am închis după el ușa automobilului și am intrat în catedrală. Din inima mea cenușie și jignită, din umbra sfântă, străpunsă de ochii lăcrămoși ai câtorva făclii, a crescut un val de suspine și de proorocie: Praful se alege, ori de operă, ori de făuritori !

Am căzut, în alte vremuri, de multe ori la racla Sfântului Dimitrie și am sărutat adesea mâna lui de abanos transfigurat. Această mână fină și crispată este pentru mine, după tainice împrejurări personale, când mângâioasă și placidă, când dură și rebelă la sărutat.

Am stat mult în genunchi lângă sfintele relicvii și am îndrăznit să mă aplec asupra lor. Mâna Sfântului Dimitrie nu mă mai cunoștea !

XX

De aci înainte toate s-au întâmplat, s-au întâlnit și s-au împletit cu o repeziciune amețitoare. Dar, pe măsură ce visul prindea consistență și începea să facă parte din lumea

realităților, sufletul meu se simțea rece și evacuat, ca o capsulă de mătase după ieșirea fluturelui. Singurul lucru care m-a mai încălzit, acum, când toată lumea era în fierbere, a fost directoratul tehnic al prietenului meu, colegul din clasele primare. Atanasie Ceaur, om de cugetare pozitivă și de fapte, a pornit la lucru cu metodică energie. Omul vedea toată această muncă și toată această uriașă cheltuială pe care o luase asupră-și numai subt latura ei utilitară și politică. Intrase în vârtejul forțelor dezlănțuite și voia să se impună privirii tuturor ca mare prieten al poporului și indispensabil element politic. Remanierea ministerială întârzia, dar șansele lui Atanasie Ceaur erau mereu aceleași. Firește, îi trebuia o zgomotoasă afirmare publică, și așternerea temeliilor unei biserici, într-un cartier de golani, era faptul care trebuia să preceadă, cu strălucit *aproposito,* intrarea lui în minister.

Până la Paște, pe locul viitoarei mele mănăstiri au crescut dealuri de nisip, de pietriș, de cărămidă. Varul a umplut bazine întregi. Vagoane de cherestea au fost depozitate și o armată de salahori a început să sape șanțurile temeliilor. Când totul a fost gata și ziarele au anunțat de repetate ori marea operă bisericească și filantropică pe cale de îndeplinire, Atanasie Ceaur a hotărât ziua de 1 Mai drept ziua cea mai bine găsită pentru punerea pietrei fundamentale. Va fi o zi de universală bucurie, civilă și spirituală, uvrieră și social-creștină !

Sufletul și toate resorturile acestor mișcări de oameni și de material nu mai porneau de la mine, nu mai erau în puterea mea, și nimeni nu găsea curios că nu mă mai zbucium și nu mai asurzesc lumea ca mai înainte. Am avut deci timpul să stau ceasuri lungi în sihăstria mea și să ascult streșinile mele sufletești cum picurau de tristețe și de gânduri absurde.

Intram acum în casa Roxanei cu niște preocupări și cu niște ochi pe cari nu mi-i văzuse nimeni mai înainte. Elevii mei, Lia și Bujorel, nu mai găseau în inima dascălului simplitatea onestă și iubitoare de la început. într-o zi, Roxana, după lecția cu copiii, a deschis ferestrele unei odăi vecine și m-a chemat să privesc vastul câmp plin de lucrători și desenul canalurilor negre. Era

primăvăratică, amicală şi luminoasă de recunoscătoare mulţumire. Figura ei de copil bucălat părea un dar şi un simbol al lui aprilie, stăpânitor în ceruri şi pe pământ. Vestmântul ei de casă lăsa braţele goale şi o dâră de parfum necunoscut. Departe cu mii de stadii de contaminarea mea sufletească, Roxana m-a privit ca pe un frate şi ca pe un binefăcător:

- Cu adevărat, Dumnezeu te-a trimis în casa noastră !

Poate că m-am îngălbenit, poate că m-am înroşit... O zguduitură dureroasă m-a smuls din linia dreaptă şi m-a frânt pe fereastra deschisă.

- Nu te simţi bine, părinte Pavele ? Ţi s-a făcut rău ?

- Nu e nimic, doamnă. Nu ştiu ce val de fierbinţeală şi de întunecare mi s-a urcat în cap... Trebuie să treacă.

- Poate n-ai gustat nimic azi de dimineaţă... Să-ţi aducă o cafea cu lapte, un ceai...

- Nu, doamnă, absolut nimic. îmi trebuie o plimbare în aerul de afară. Vă mulţumesc. N-aveţi nici o grijă.

Şi am fugit din faţa Roxanei.

Atanasie Ceaur a făcut mari pregătiri pentru ziua de 1 mai. A invitat autorităţile bisericeşti şi civile, a mobilizat pe reporterii ziarelor din capitală şi a organizat cu regimentul său de funcţionari un serviciu ingenios pentru împărţirea la săraci a câtorva mii de pâini şi a câteva boloboace de vin. însuşi mitropolitul a prezidat oficiul divin. O duzină de clerici, printre cari şi eu, am făcut escortă şi am sporit amploarea maiestăţii arhiereşti. Aproape toţi miniştrii, primarul, bancherul Simon, directorii marilor întreprinderi miniere, forestiere, metalurgice erau de faţă pe estrada construită deasupra valurilor populare.

A vorbit întâi mitropolitul. Fiu autentic al norodului, figură seducătoare şi orator din fire, mitropolitul este omul discursurilor totdeauna glorioase, când aceste discursuri se adresează mulţimii grămădite. Ideile exprimate n-au fost şi nu puteau să fie decât idei cu universală circulaţie, locuri comune, sfaturi bătrâneşti, dar toate debitate cu o uimitoare forţă de

pătrundere şi cu o tonică mată şi gravă, irezistibilă. Am prins această şoaptă de pe estradă:

- S-a născut ca să robească inimile !...

Om abil, mitropolitul a patinat tot timpul pe acest lac cu copci primejdioase, care îngheaţă, între Biserică şi Stat. Era vorba de o iniţiativă particulară, dar iniţiatorul era un viitor ministru, şi puterea laică era aci copios reprezintată. Ceilalţi oratori care au socotit că trebuie să vorbească după mitropolit - căci doar tocmai pentru aceea veniseră - s-au scufundat în chip jalnic.

Stăteam cu capul strâns în cuculion subt soarele sfredelitor de mai şi îmbrăcat greu în odăjdiile de fir. Stăteam trist şi mă gândeam la explozia lui Cicero: „Până când abuza-vei oare de răbdarea noastră ?" Un ministru guraliv, bârdăhănos şi trivial de simpatic, ca o precupeaţă din Gura Oborului, bariton răguşit şi şef de căprărie în mahala, a început să danseze pe estradă. La fiecare pas oratoric călca pe picioare sărmana sintaxă naţională. Dar acest ministru de iarmaroc apărea fioros din alt punct de vedere. Era cugetător, era generos, era exeget al *Noului Testament!*

Până când vom tolera acest amestec pângăritor în treburile Bisericii, în organizaţia ei şi în comentarea învăţăturii lui Iisus Christos ? Am ajuns astăzi la un aliaj monstruos între *Evanghelie* şi raţiunea de stat. Am ajuns la această monedă calpă şi repudiată de sufletele mistice, la dinarul care poartă simultan şi efigia cezarului, şi scriptura lui Dumnezeu !

M-au revoltat mai puţin ceilalţi vorbitori, cari au luat cădelniţa din mâinile mitropolitului şi au tămâiat partidul de la putere, faptele nemuritoare ale partidului, pe partizanul Atanasie Ceaur şi pe poporul suveran, nerăbdător să dea năvală peste grămezile de pâine şi peste butoaiele cu vin. Atanasie Ceaur a avut grijă de hrisovul care trebuie pus în temelii şi a pomenit în el şi numele meu. Când a început iscălirea acestui document, m-am lăsat mai la urmă. Nimic din toate câte vedeam şi auzeam nu se potrivea cu viziunea mea de altădată, şi eu însumi nu mai

eram la fel cu mine ! Mitropolitul m-a chemat şi mi-a spus părinteşte:

- îmi pari preocupat şi absent dintre noi. Poate că îţi ghicesc gândurile... Lasă-le deocamdată la o parte. Aceasta este ziua pe care ţi-a dăruit-o Domnul ca să te bucuri şi să te veseleşti într-îhsa ! E sărbătoarea frăţiei tale ! Vino încoace şi iscăleşte aici lângă mine.

Pergamentul a fost închis în cilindru de aramă, şi mitropolitul a coborât, între mine şi Atanasie Ceaur, ca să-1 aşeze într-un bloc găurit. M-am înfiorat şi m-am rugat: *„ Curăţeşte, Stăpâne, cu focul îndurărilor tale multa spurcăciune de care e mânjită jertfa aceasta şi mai vârtos curăţeşte prihana inimilor noastre l"*

Alături aştepta pe distinşii invitaţi ai lui Atanasie Ceaur un bufet arhibogat, clădit subt un şopron de scânduri. Toţi erau flămânzi şi însetaţi, şi orice ispită oratorică era neputincioasă. Ilie Trandafirescu împodobea adunarea cu obrajii săi de Moş Crăciun. Diplomatul pensionar gusta şampania, răpit de amintiri spaniole şi musulmane. Soţii ziarişti, acum îmblânziţi definitiv, făceau proaşcă în farfuriile cu gustări şi recunoşteau cu gura plină:

- Ai învins, galileene ! Eşti un popă care ne-ai băgat în cofă ! Hai să ciocnim ! Noroc ! Să-ţi trăiască mănăstirea !

Bancherul Simon, discret şi temperent în năvala generală după şampanie şi după icre negre, mi-a şoptit, luându-mă de braţ:

- Debora ţinea mult să vie şi ea. Dar n-a putut să lipsească, azi, 1 Mai, dintr-o tovărăşie a muncii dornice să reclădească Sionul. înţelege-o şi iart-o.

- Am aşteptat mereu un cuvânt din partea d-sale. Voi suna la uşa dv. mâine către seară. Mă închin d-rei Debora şi îi închin multe flori de recunoştinţă.

Primarul m-a luat la o parte, şi poate filosof fără să-1 ştiu eu, sau poate sporit şi iluminat de un pahar de şampanie, mi-a arătat, dincolo de cordonul de jandarmi în mare ţinută, norodul care se zbuciuma şi ridica valuri de gălăgie:

– Şi eu sunt socialist creştin. Şi mai mare decât noi toţi a fost Mântuitorul. Dar când predica mulţimilor pe ţărmul Tiberiadei, se urca într-o luntre, ca să nu fie îmbulzit. Iar la Cana Galileei, după ce a prefăcut apa în vin, sunt sigur că s-a dat la o parte dintre nuntaşi. Bagă de seamă, cinstite părinte, că treci o graniţă dificilă: treci graniţa dintre ţara gândului şi ţara faptei !

XXI

A doua zi am fost acasă la Debora. Era o datorie din partea mea să revăd pe această darnică şi enigmatică ajutătoare a planurilor mele. O cunoşteam prea puţin şi îi eram prea mult dator ! în concepţia mea, simplificată cu voinţă şi rezemată pe providenţa dumnezeiască, fapta Deborei nu trebuia prea mult întrebată şi discutată. Dar rămânea în faţa mea persoana binefăcătoarei, şi pentru raporturile noastre de aci înainte doream şi căutam calea unei nobile prietenii. O revedeam pe Debora în nişte zile de inextricabilă confuzie sufletească. Am găsit-o într-o grădiniţă interioară, între un boschet de liliac şi un lan de narcişi.

- N-am venit ieri... Tata ţi-a spus pentru ce... Iubesc pe toţi vizionarii, pe toţi cutezătorii... Cunoşti prea bine ideea sionistă şi ştii uriaşele eforturi pe cari le fac devotaţii Sionului, în lumea întreagă... Câţiva copii entuziaşti m-au chemat ieri să ascult sfaturile şi planurile lor.

- Domnişoară Debora, ai fost atât de munificentă cu mine, că îmi ridici orice drept de-a fi gelos !

- Cuvântul îmi place şi mă măguleşte. Ce face amica noastră Roxana ?

– Cred că este puţin cam bolnavă. Ieri n-a apărut deloc la solemnitatea pietrei fundamentale, şi azi, la lecţia cu copiii, am aflat că n-a părăsit camera de culcare.

- Roxana e tristă şi taciturnă de câtva timp. Ne-am văzut mereu în treacăt şi am simţit că nu-i zicea inima să întârziem una lângă alta.

-Poate că te înşeli... Roxana e prea sufletească şi prea conservatoare în prieteniile ei.

Debora făcu o pauză şi mă privi cu ochii ei de frumos sfinx ebraic:

- Ştii bine ce spui. Roxana e prea conservatoare în prieteniile ei, tocmai de aceea sunt uşor încurcată.

Am simţit în inimă o împunsătură rece. Ce vrea Debora ? Ce ştie Debora ? Şi pentru ce îmi întinde acest laţ în care un duhovnic nu poate să cază niciodată ?

- Bănuiesc că Roxana a avut lungi discuţii cu soţul ei şi a cheltuit comori de energie şi de strategie până când să-1 hotărască să intre în arenă. Are dreptul să fie tăcută şi obosită.

- Ascultă, părinte Pavele, peste câteva zile plec din ţară, plec într-o călătorie lungă şi imprecisă. Cred că voi trece prin Germania, prin Franţa, prin Elveţia. Poate că mă voi opri, un timp, la Berlin, în casa unor prieteni intimi, care mă cheamă şi mă aşteaptă din anul celălalt.

- Te voi însoţi cu binecuvântările mele şi îţi voi răspunde ori de câte ori îmi vei face cinstea să-mi scrii.

- îţi mulţumesc, dar eu aş vrea mai mult. Dacă mă stabilesc într-un loc - de pildă... o lună întreagă - şi aş avea capriciul de fată de bancher, voluntară şi răsfăţată, să chem în vila mea pe părintele Abel Pavel, ai aproba şi ai răspunde chemării mele ?

- Domnişoară, marele meu patron, Apostolul Pavel, zice într-o epistolă a lui: *„ Toate pot să le fac întru cel ce mă îmbracă cu putere ".* Şi în altă epistolă zice iarăşi: *„ Toate îmi sunt iertate, dar nu mă voi lăsa biruit de nimic ".*

Pe figura Deborei se lăsă umbra unei dureri umile şi reţinute.

- Nici chiar de tainica dorinţă a unei inimi care caută, de multă vreme, cărarea certitudinei creştine ?...

- O, domnişoară Debora, atunci nu mai este vorba de capriciul unei fete voluntare şi răsfăţate !

- Ştiu eu ce să mai spun ?... Vorbeşte-mi de credinţa d-tale ! Vorbeşte-mi de dumnezeiescul învăţător ! Vorbeşte-mi de minunatul Pavel, pe care mi-1 pomenişi acum ! Vino să citim şi să discutăm împreună o interesantă carte, de curând apărută, *Paulus unter den Juden...*

- Mă pui la grea şi fericită ispită... Să-ţi întorc cuvântul: ştiu şi eu ce să mai spun !... Ai asupra sufletului meu o ipotecă eternă. Şi apoi - *„mare îmi este jalea şi necurmată durerea inimii, pentru că aş dori să fiu eu însumi anatema, departe de Christos, pentru"...* d-ta, pentru fraţii d-tale, pentru evrei, *„a căror este înfierea, şi mărirea, şi aşezămintele, şi rânduiala legii, şi slujba dumnezeiască, şi făgăduinţele, şi din cari, după trup, este Christos"...* Grăieşte, precizează, porunceşte !

- Ce fericită e Roxana ! Ea poate să-şi deschidă inima în toată voia. Ea poate să-şi mărturisească, subt scutul şi garanţia Bisericii, gândurile ei, deziluziile ei, nebuniile închipuirii şi împleticirile pasului. O, cât sunt de fericite prietenele mele creştine care au avut norocul să găsească în duhovnicul lor pe magistrul vieţii şi al reconfortării !

Vorbea cu o vioiciune aproape dramatică. Obrajii ei erau bujori şi pară. O presimţire de lacrimi muia ochii ei migdalaţi şi verzi.

- Te ascult. Grăieşte, precizează, porunceşte !

- Uşor lucru să-mi ceri preciziune şi poruncă atunci când nu mai ştiu unde mi-e capul... Crezi că bietul suflet feminin e o fracţiune militară pe care poţi s-o faci să evolueze la comandă ? De câte ori ai vorbit cu Roxana până când să se limpezească şi să se decidă ? Noi ne-am văzut numai de câteva ori. Nu te mira, prin urmare, şi nu-mi lua în nume de rău gândul fantastic ce mi-a venit să te chem departe într-o vilă singuratică şi să ascult din gura d-tale cuvintele vieţii...

- Domnişoară Debora, toate pot să le fac întru cel ce mă îmbracă cu putere.

- Iartă-mă, părinte Pavele, trebuie să fiu congestionată... O, dacă ţi-ar fi iertat să te ocupi şi de alte dureri, şi de alte disperări înăbuşite, dincolo de turma d-tale legitimă ! Spune-mi, n-am eu

dreptul să invidiez pe Roxana ? Aşa e că de Paşte şi-a făcut datoria de creştină şi s-a mărturisit ?

în aceeaşi clipă un servitor se arătă, aducând, pe tavă de argint, o telegramă urgentă.

- E de la amicii mei din Berlin. îmi trimit un ultimatum: vii ori nu vii ? Au lângă Berlin o vilă încântătoare, şi stăpânii sunt inteligenţi, pasionaţi de idei şi de artă, iubitori de oameni şi primitori de oaspeţi.

Acelaşi servitor aduse o carte de vizită. M-am sculat şi am strâns mâna Deborei. Pe ochi mi s-a lăsat o ceaţă trandafirie.

- Domnişoară Debora, oricât de grele vor fi poverile pe care Dumnezeu mi le va pune în cârcă, eu îl voi binecuvânta de-a pururi... şi voi binecuvânta poverile impuse.

XXII

După întâlnirea şi convorbirea cu Debora, m-am simţit pare că şi mai dezorientat, şi mai întunecat. Unde erau liniile mele cele drepte, trase viguros în răsărit de soare ? Ce se întâmplase cu claritatea şi cu sănătatea cugetului meu ? Mă sculasem într-o zi altul decât cel ce mă culcasem în ajun. Mă întrebam: Cine a furat din inima mea sacrul entuziasm al acestui proiect, iubit atâta vreme ? Nu mai sunt eu soldatul unui ideal precis, apostolul unui devotament consolidat în atâţia ani de ucenicie şi de formare sufletească ? N-am pornit eu în lume dând celor ce m-au trimis supreme asigurări că voi lucra viaţa întreagă fără preget pentru slava lui Iisus Christos şi a sfintei lui Biserici ? După doi ani de stăruinţă, iată că Mântuitorul dă ogorului meu o roadă îmbelşugată. Orbii văd, leproşii se curăţă, surzii aud şi mănăstirea săracilor prinde să se ridice, aşa cum am visat-o, în inima acestui cartier bântuit de deznădejdie, de necredinţă, de alcoolism şi de crimă. în cuibul şarpelui, porumbiţa Sfântului Duh a venit şi a depus oul miraculos. De ce m-am îmbolnăvit

tocmai acum. când trebuie să fiu mai energic şi mai vigilent ca orişicând ?

îngenuncheam lung şi obstinat înaintea sfintelor icoane şi mă luptam să regăsesc cursul cel uşor şi fericit al rugăciunii mele de mai-nainte. Dar avântul meu se tăia şi piedicile creşteau ca într-un vis agitat şi inimic. O tainică înţepătură veninoasă orânduită de Cel Viclean căşuna în mine această învălmăşală dureroasă şi amară, pe care căutam, cu luptă grea, s-o stăpânesc, îmi mărturiseam, plin de tristeţe, că sunt într-o oră de eclipsă a graţiei viu-făcătoare şi viu-păstrătoare.

Printr-o nefericită potrivire de împrejurări, nu mai aveam de câteva luni nici mângâierea serilor mele de predică. Direcţiunea şcolii unde predicam hărăzise două ore de seară şcolarilor adulţi, aşa încât pentru predicile mele nu mai rămânea decât îngusta şi pripita jumătate de oră de la sfârşitul Sfintei Liturghii în zi de duminică şi în biserică streină. Dar ascultătorii mei erau răbdători şi împăcaţi. Ştiau că pentru ei se ridică, mândră şi largă, „o mitropolie nouă, la fel cu a mitropolitului", şi când ne întâlneam în enorie, atitudinea lor faţă de mine era atingătoare.

Cu atât mai mare era jalea mea ! Cu atât mai dureros îmi dădeam seama că trădez pe aceşti săraci cu duhul, pe aceşti curaţi cu inima, pe aceşti predilecţi ai lui Iisus Christos ! Prietenul meu, arhitectul-director, îşi ducea lucrarea cu mână hotărâtă şi spornică. Găsise în Atanasie Ceaur pe omul care pricepe dintr-o dată şi execută cu fermitate. Viziunea mea de noapte şi de zi, catedrala Sfântului Vasilie, începea să crească de la pământ, largă şi opulentă, din blocuri de piatră şi din cărămidă !

Ce s-a mai petrecut până în ceasul spintecat de fulger care isprăveşte chinuita mea istorisire ? Mai mi-aduc aminte de o convorbire cu Roxana, întâmplată la câtva timp după plecarea în străinătate a Deborei, şi mai-nainte de examenele copiilor. Veneam de pe schelele cari prindeau să îmbrace biserica de jur-împrejur şi căutam pe Atanasie Ceaur. Dar patronul era în oraş şi trebuia să sosească în curând. Roxana m-a poftit să iau loc.

Era o după-amiază fierbinte, şi în casa cu miresme şi cu răcoare de grădină odihna era binevenită. Un crepuscul sur şi verde, în care oglinzile clipeau ca nişte heleştaie, stăpânea în dosul perdelelor lăsate. Roxana ieşea din odaia copiilor, unde aşteptase până ce îi cuprinsese somnul. Părea visătoare şi cam tristă.

Venisem de afară cu un val de soare în inimă. Intrasem în casa Roxanei spunându-mi cu asprime: „Ia-ţi seama ! Biciul stăpânului e la spinarea ta !"... Dar lumina mea solară se stingea în amurgul răcoros şi parfumat dimprejurul Roxanei. Energia lozincilor mele se destrăma în timiditate. Mă dovedeam, din nou, deznodat, bântuit de vedenii tulburătoare, incorect cu numele meu, cu chemarea mea duhovnicească, şi cu toată atitudinea mea de până acum.

- Eşti mulţumit, cucernice părinte, de mersul lucrării ?

- Da, doamnă. Slavă lui Dumnezeu ! Toate decurg armonios şi cu spor. Arhitectul e tocmai omul care ne trebuia, şi domnul Ceaur îl secondează în chip superior.

- Dar de penitenta Sfinţiei tale eşti mulţumit ?

La această întrebare neaşteptată am rămas o clipă suspendat între cer şi pământ. S-o iau în glumă ? Să răspund cu o vorbă evazivă şi complimentoasă ? Mai întâi că pricina în sine nu îngăduia nici o uşurinţă, al doilea, figura Roxanei era de o palidă seriozitate. I-am răspuns cu glas adânc:

- Sunt foarte mulţumit, doamnă.

- Prea bine. Atunci, dă-mi voie să-ţi spun, fără nici o stinghereală, că penitenta nu e tocmai mulţumită de duhovnicul ei.

Am răspuns cu îndurerată umilinţă:

- Doamnă, fără să ştiu despre ce este vorba, sunt încredinţat că trebuie să aveţi dreptate. Sunt ceva şi cineva atunci când Mântuitorul meu ţine mâna-i atotputernică deasupra mea şi-mi dă curaj şi puteri nebiruite. Dar când îşi retrage mâna de deasupră-mi şi mă lasă la propria mea destoinicie, sunt lamentabil, neputincios şi jucăria Celui Viclean... întru fărădelegi m-am zămislit şi întru păcate m-a născut maica mea.

- O, înţelepte părinte Pavele, iartă cutezanţa mea ! iartă un necaz care mă roade la inimă din ziua când Debora a venit să-şi ia rămas bun ! Sunt poate nedreaptă, sunt absurdă...

- Poate că nu eşti nici nedreaptă, nici absurdă... Spune-mi, doamnă, despre ce este vorba ?

- Este o copilărie, ceva de care mă ruşinez singură, acum, la spovedit.

- Ascult, doamnă.

- E adevărat că Debora te-a invitat să te duci, în vara aceasta, la vila ei din Elveţia, sau la vila unor amici ai ei din preajma Berlinului ?

- Da, aşa este.

- Şi vei răspunde acestei invitaţii ?

- Cred că voi răspunde.

O vie neplăcere se zugrăvi pe chipul rotund şi de obicei tihnit al Roxanei.

- Iartă-mă, cinstite părinte, că mă amestec în lucruri cari, evident, nu mă privesc. Dar ce vrei ! Omul este egoist. Nu e niciodată bucuros să-şi vadă prietenii acaparaţi de alţii.

- O, doamnă Roxana, dar nu e deloc cazul acesta ! D-ra Debora mi-a comunicat lucruri grave sufleteşti şi a făcut apel la cinstea mea de apostol al Mântuitorului.

- Permite-mi să ştiu despre ce este vorba.

- Poate că ştii, dar eu trebuie să fiu, ca totdeauna, discret până la moarte.

- Părinte Pavele, ar fi nebunie din partea mea să vreau să monopolizez pentru mine şi pentru copiii mei zelul d-tale apostolic, ştiinţa d-tale teologică şi prietenia d-tale atât de binefăcătoare.

- Doamnă, mă doare inima că te aud spunâtod aceste lucruri, dar durerea mea are o savoare stranie.

- Părinte Pavele, sunt simplă şi sinceră, precum ştii mai bine decât orice om de pe pământ, fiindcă eşti duhovnicul meu. Nu înţeleg ce fel de savoare poate să aibă durerea Sfinţiei tale. A mea n-are nici o savoare, fiindcă mă doare...

- Lămureşte-mă, doamnă. Spune-mi, de ce nu-ţi convine invitarea pe care mi-a făcut-o d-ra Debora şi de ce te amărăşte acceptarea mea ?

- Părinte Pavele, m-am deprins (probabil din nerozie) să te privesc legat de copiii mei altfel decât ca un pedagog trecător. Aş vrea să fii şi mai departe dascălul lor şi soarele minţii lor primăvăratice. Credeam că vei voi să ne însoţeşti, sau că vei veni să ne găseşti la Sinaia, unde este vorba să petrecem luna lui iulie.

- Dar mi se pare că d-ra Debora stă în Apus toată vara. Aş putea să răspund invitării d-sale nu în iulie, ci în august.

- Nu e numai atât, cinstite părinte. Nu numai copiii au nevoie de Sfinţia ta, ci şi mama copiilor. M-ai făcut să întrevăd şi să doresc cu încordare o viaţă cu totul nouă. Idealul d-tale, convingerile d-tale, aspiraţiile d-tale după incomparabila lume a spiritului au trecut şi în inima mea. Am ieşit ca din copilărie şi din somn, şi mă simt azi coprinsă de vraja mistică de care însuţi eşti coprins. Nu mai preţuiesc lumea aceasta, am înţeles deşertăciunea ei şi mi-e sete de apa cea vie făgăduită samaritencei la fântâna lui Iacov. Vreau să urmez pe Iisus Christos după cuvântul d-tale elocinte şi cu abnegaţia pe care o pilduieşti. Dar sunt de-abia la început. Am nevoie de apropierea d-tale şi de certitudinea, verificată zilnic, că te rogi pentru mine.

- Aceasta va fi de-a pururi, doamnă, oriunde voi fi, aproape sau departe !

- Da, însă acum sunt prea începătoare ca să admit că poţi să fii departe. Trebuie să ai grijă de ce-ai sădit. în sfârşit, mi-ai dat un canon greu pe care nu voi putea să-1 port fără sminteală decât subt supravegherea d-tale. Voi împlini tot ce mi-ai poruncit, dar e nevoie să te întâlnesc zilnic în calea mea cea plină de obstacole şi de ispite.

Paşii lui Atanasie Ceaur au răsunat în hol. Convorbirea noastră a luat o albie indiferentă.

XXIII

Când eram copil, m-am rătăcit odată prin codrii noştri. Eram cu câţiva tovarăşi de aceeaşi vârstă şi pornisem să culegem mure. M-am răzleţit de ceată şi m-am pierdut în inima pădurii. Nu mai ştiam încotro e satul, încotro este muntele. Am alergat, sugrumat de emoţie şi asudat, un ceas sau două. Peste tot erau numai hăţişuri, numai copaci bătrâni şi fioroşi, numai troian de frunze moarte, nespintecat de nici o potecă. Mă zbăteam năuc, plin de spaimă, gata să izbucnesc în planşete. Târziu mi-a venit puţină minte în cap. M-am urcat într-un fag uriaş, şi de subt streşinile lui am văzut departe câmpia, satul nostru şi cam pe unde trebuia s-o croiesc ca să scap de capcana codrului.

Zguduitura de odinioară, deznădejdea acelui ceas din copilărie, furia cu care desfundam desişurile fără de poteci îmi reveneau în cuget, după atâţia ani de zile, acum, în faţa inextricabilei mele situaţii. A doua zi era o duminică, prima din luna iunie. Am gonit cu greutate de pe ochii mei, neînchişi aproape noaptea întreagă, hoarda viziunilor chinuitoare şi am venit dis-de-dimineaţă să privesc fără martori opera mea îti creştere.

M-am plimbat în jurul ei, m-am urcat pe schelă şi am complectat cu închipuirea zidurile începute. Aşadar, visul n-a fost zadarnic. Ideea trece, treptat şi sigur, din lumea ei cea impalpabilă în lumea tangibilă şi grea. Mănăstirea mea pogoară pe pământ ! N-am nici un cuvânt să mă îngrijesc pentru ceea ce mai trebuie: chinovia săracilor va urma după catedrala terminată şi târnosită. Roxana e garanta visului integral. Nimic nu va putea să zădărnicească înfăptuirea marelui şi generosului aşezământ ! Dar de ce, pe măsură ce pustiul acestui cartier se acoperă cu flori duhovniceşti, inima mea se usucă şi se preface în pustiu ? Pentru ce mărturisirea Roxanei s-a schimbat, în sufletul meu, într-un fel de băutură descântată şi malefică ? La acest faliment urâcios trebuie să iasă pregătirea mea de atâţia ani, darul meu preoţesc, încrederea mea în cerescul stăpân şi suprema lui asigurare: *„şerpi vor lua în mână, şi chiar ceva dătător de moarte de vor bea nu-i va vătăma !"*

Confesiunea unei penitente a fost destulă ca să răstoarne un piedestal de credinţă şi de teologie, consolidat cu trudă şi ridicat la răspântia mulţimilor dosădite şi părăsite ! Roxana are dreptate. Cum poţi să deschizi deasupra capului cuiva cerul fericirilor creştine şi apoi să-1 trimiţi în vilegiatură ? Şi, iarăşi, cum poţi să încarci în spinarea cuiva un canon înfricoşat, iar tu să cazi în greşala vechilor farisei, mustraţi de Domnul ? Dar Roxana nu bănuieşte că duhovnicul ei s-a poticnit dezastruos. Ea nu ştie că puterile şi siguranţa mea de astă-iarnă le caut şi nu le mai găsesc ! Ea gând nu are că o insectă a iadului a înţepat inima mea temerară şi azi mă zbat în frigurile unei conştiinţe înveninate.

M-am încrezut nebuneşte în Cel Ce nu iubeşte pe încrezuţi ? M-am trufit cu ceea ce nu era al meu, fiindcă era darul lui Dumnezeu ? Sunt în faţa acelor încercări care nu cruţă nici pe Abraham, nici pe Iov, nici pe Apostolul Petru, şi pe care trebuie să le primeşti şi să le rabzi cu inimă înfrântă şi smerită ? *„JEloi, Eloi, lama sabahtani".*

M-am oprit pe schelă în dreptul viitorului altar şi am privit, în viziune, adâncul plin de făclii şi de inimi fumegânde, ascuns în timp, ca o inimă de diamant, încă neexploatată, ascunsă în sânul pământului. Scris este în voia ta, Stăpâne, ca eu, r.evrednicul, să fiu primul tău preot la acest altar ? Veni-va pentru mine ziua de înaltă bucurie când, izbăvit de ispita de azi şi împăcat cu mine însumi, să jertfesc mielul cel fără de prihană şi să chem pe Roxana la divinul ospăţ ? O, scurtează durerile de azi, toarnă vin şi untdelemn peste rănile celui căzut între tâlhari şi binecuvântează convalescenţa lui !

Vor veni cei mulţi, cei săraci, cei dezmoşteniţi, vor veni nemângâiaţii acestei vieţi şi vor umplea pridvoarele tale, tinda şi naosul casei tale. Nu ruşina, nu fă de ocară pe păstorul lor ! I-am hrănit atâtea zile cu dorul acestui sfânt locaş ! Ştiu toţi visul meu, nădejdiile mele, luptele mele, încrederea mea în tine ! *„ O, tu, care asculţi rugăciunea ! Către tine să se îndrepteze toată făptura. Păcate şi iar păcate mă covârşesc, dar tu ierţi fărădelegile noastre ' Fericit este acel pe care l-ai ales şi l-ai*

apropiat de tine ca să locuiască în curţile tale ! Fă-ne să ne saturăm de bunătăţile casei tale, de sfinţenia locaşului tău !" (Psalmul 65).

XXIV

Nu stătusem niciodată prea mult de vorbă cu pedagoaga copiilor. Helen Hempel era pentru mine o figură corectă şi rece, pe care o vedeam aproape zilnic, dar pentru care nu aveam decât cuvinte de politeţe. Ştiam că e protestantă (fără să ştiu din care bisericuţă anume) şi mă feream să nu venim amândoi faţă în faţă pe vreo chestiune confesională. Oricâte merite şi oricâţi lauri ştiinţifici au cucerit aceşti reformatori, Biserica Integrală nu poate să uite şi să ierte nici un moment că ei, pentru popoarele lor, au făcut - ca altădată Titu - să înceteze Sfânta Jertfă şi să se prăbuşească altarul şi preoţia. Helen Hempel îşi făcea datoria cu admirabilă rigiditate şi, precum i se şi cădea, nu avea vorbă, luare-aminte şi tovărăşie decât cu Lia şi cu Bujorel. Ştiind bine că eu sunt mai mult decât dascălul de religie al copiilor, ea îmi lăsa cu discreţiune inima lor pe toată latura nevinovăţiei şi a curiozităţii lor religioase. La unele întrebări ce îi puneau, le răspundea şi-i amâna: „Să întrebaţi pe domnul paroh. El ştie să vă spună."

Această onestitate mă impresiona, şi uneori aş fi voit să nu mai existe între noi amândoi atâta depărtare sufletească. Puteam să încep oricând mereu evitata convorbire, de la *Biblia* pe care Helen Hempel o citea cu o asiduitate într-adevăr protestantă. Dar dădeam zi după zi, preocupările şi restriştea mă prinseră în drum şi pedagoaga germană privea din colţul ei cu părută indiferenţă diagrama activităţii mele şi nourii de pe fruntea mea.

Au sosit zilele socotelilor şcolare de sfârşit de an. Elevii mei, pregătiţi în particular, trebuia să. se prezinte la examen. Pregătitorul lor era dator să-i însoţească, şi cu prezenţa lui să

micşoreze, pentru bieții copii, emoțiile acestor momente totdeauna temute. într-o zi, având treburi, am înştiințat pe pedagoaga că de la şcoală mă voi duce aiurea şi că o rog să vie cu noi, ca să aducă pe copii acasă. Dar ceasul de examen a întârziat. O inspecție şcolară a modificat mersul lucrurilor, şi copiii pregătiți în particular, împreună cu părinții lor, au aşteptat pe bănci, subt salcâmii şcolii, un ceas întreg. Am vorbit cu Helen Hempel. Amândoi ne căutam cuvintele, eu, fiindcă trebuia să mi le aduc aminte, ea, fiindcă îmi spunea lucruri neaşteptat *de*-serioase.

- Ne cunoşteam puțin, *Hochwiirdiger,* adică d-ta nu mă cunoşti pe mine: eu te cunosc mult mai bine.

- Doamnă, suntem vinovați amândoi, dacă suntem.

- Nu venise timpul. Ecleziastul zice: *„E timp pentru orice lucru de sub ceruri. E timp ca să taci şi e timp ca să vorbeşti; e timp ca să iubeşti şi e timp ca să urăşti; e timp pentru război şi e timp pentru pace"...*

- Aşa trebuie să fie. întâi pentru că ne-o spune divinul înțelept şi al doilea pentru că ne-o confirmă experiența.

- Am urmărit cu luare-aminte acțiunea d-tale de paroh şi izbânda d-tale cea nouă.

- Sunt măgulit. Cu toate că facem parte din biserici deosebite, totuşi, progresul împărăției lui Iisus Christos trebuie să ne intereseze chiar şi atunci când îl realizează biserica vecinului.

-*Hochwiirdiger,* am o gravă obiecțiune de făcut cu privire la mijloacele pe cari le-ai ales ca să serveşti pe Domnul.

- Vreau s-o cunosc, doamnă.

- Ai voit să ridici o impunătoare biserică a săracilor şi să cc Ionizezi în jurul ei familiile cele mai împovărate şi mai nenorocite. Pentru aceasta, te-ai adresat bogaților, şi cu milioanele economului nedrept vrei să-ți îndeplineşti gândul gândit. Mă tem că n-ai luat calea cea bună !

- Cum ar fi trebuit să fac, doamnă ?

- Mai întâi iartă-mă că îndrăznesc să-ți destăinuiesc atari convingeri. Cred că nu mă înşel când presupun că între d-ta şi mine există un fond de identică simțire religioasă şi socială. Asupra multor lucruri avem concepții asemănătoare, fiindcă... stăm, clădiți sufleteşte, pe aceeaşi sfântă *Evanghelie,* adică pe vestea cea bună adusă dezmoşteniților acestei lumi...

- Pot să-ți spun altceva decât adevărul ? Este aşa cum zici ! Ne-am nutrit amândoi cu aceeaşi hrană spirituală.

- Ei bine, atunci ascultă-mă. N-ai urcat până acolo până unde trebuia să urci ! Marele templu al săracilor trebuia zidit din obolul familiei imense a lui Lazăr !

- O, doamnă, cât m-am zbuciumat, la câte uşi am bătut, cât am şovăit, până când m-am decis să asediez casa de fier a lui Atanasie Ceaur !...

- Nu îți aduc nici o învinuire; îți exprim o părere de rău personală. Ia cugetă cât de măreț ar fi fost apostolatul d-tale dacă ai fi mers din oraş în oraş şi din sat în sat, predicând împărăția cerului şi adunând ofrandele poporului pentru marea d-tale catedrală...

- Mă umileşti şi mă striveşti cu vedenia d-tale ! Sunt slab şi păcătos şi am făcut lucrurile după potriva nevredniciei mele !

- Domnule Abel Pavel, ai suflet şi puteri mai mari decât bănuieşti. Mântuitorul ți-ar fi dat energia şi izbânzile Apostolului Pavel, însă n-ar fi trebuit să intri în casa stăpânitorilor acestui veac. „ *Ce-ați ieşit să vedeți ? Oare om îmbrăcat în veşminte moi ? Iată, cei ce petrec în haine scumpe şi în desfătare sunt în casele împăraților !"* Poate Ioan Botezătorul să fie oaspetele tetrarhului Irod ? Cel mult legat în lanțuri şi sălăşluind în subteranele palatului ! Şi pentru mine, când te-am văzut întâi, erai un fel de Ioan Botezătorul.

- M-ai ridicat prea sus ! Era fatal să cad şi să te dezamăgesc ! Dar, lăsând la o parte aceste strivitoare comparații biblice, iată-ne pe amândoi în palatul acestui magnat, dându-ne osteneala să-i creştem copiii în legea lui Iisus Christos.

- Evident, facem o faptă bună, dar eu sunt o biată mercenară, pe când d-ta eşti un om liber, un apostol, un ostaş.

- Mi-este ruşine să-ți spun că rezist să-ți recunosc dreptatea.

- *Hochwiirdiger,* nu mă înşel. Te-am văzut în timpul din urmă împovărat de gânduri, abătut şi veştejit. Nici lui Ioan Botezătorul nu i-ar fi mers mai bine dacă în palatul lui Irod, în loc să găsească duşmănia Irodiadei şi planurile ei asasine, ar fi găsit numai vraja, dansurile şi făţărnicia Salomeei...

- Mă uimeşti şi mă îngrozeşti ! Cine ţi-a dat autoritatea aceasta şi ce semne faci ca să te legitimezi ?

- Sunt sora d-tale în Iisus Christos şi îţi spun adevărul. Nu-ţi cer nici o mărturisire şi nu urmăresc nici un fel de tribut al sufletului şi al prieteniei d-tale. Iubeşti pe mama acestor copii şi eşti victima unei rafinate diplomaţii feminine. Ce-ar folosi omului dacă ar câştiga lumea întreagă, iar sufletul şi l-ar pierde ? Te-ai gândit bine la târgul făcut ? Pe milioanele lui Atanasie Ceaur, făgăduite operei d-tale, şi pe chipul de făţarnică madonă al soţiei lui, eşti gata să-ţi vinzi sufletul, dacă nu cumva l-ai şi vândut !

Lia venea să se plângă că Bujorel i-a smuls panglica din vârful capului. Am cuprins-o pe Lia în braţe şi am ascuns în buclele ei de aur două lacrimi.

XXV

Venerate Duhovnice, ştii că în timpul din urmă au fost lungi şi pasionate discuţii în jurul noii legi bisericeşti. Principatul nostru ecleziastic a încercat să unească şi să armonizeze - după părerea multora, prea grabnic şi artificial - două curente de viaţă bisericească, două tradiţii deosebite şi două constituţii divers închegate dincolo şi dincoace de Carpaţi. Dibuirile, tratativele, pregătirea paragrafelor legii au durat multă vreme. Vlădicii noştri s-au întrunit de numeroase ori şi, în diferite locuri, timpuri şi proporţii, au discutat când ei între ei, când de faţă cu reprezentanţii statului, şi s-au oprit, extenuaţi, la a nu ştiu câta prelucrare în acestei legi menite să uniformizeze Biserica Naţională.

Dar deocamdată rezultatul tuturor acestor silinţe va fi, pare-mi-se, iluzoriu. Deosebirile rămân şi mai departe, rău acoperite cu noul vestmânt legal. De la provincie la provincie, de la eparhie la eparhie diversitatea se dă pe faţă, în formă şi în fond, în cult şi în administraţie, uneori (ai zice) chiar în concepţii şi în învăţătura teologică. Simbolul acestei întârzieri de aducere la acelaşi numitor este însuşi portul vlădicesc. Ierarhii noştri n-au izbutit încă să stabilească, ei între ei, care este uniforma episcopului român şi câte culori pot să aibă vestmintele de purtare ale unui arhiereu.

în toiul acestor dispute şi în dezbinarea greu de biruit a tendinţelor diverse şi a sufletelor şi mai diverse, mitropolitul mă chemă deunăzi şi îmi dădu o sarcină de încredere. Se pare că şeful nostru bisericesc este preocupat de existenţa mea şi ţine s-o ştiu şi eu. Cuvintele elogioase cu cari a binevoit să mă distingă în cuvântarea sa din ziua de 1 Mai pare să purced mai din adânc decât dintr-o convingere protocolară.

M-a chemat şi mi-a spus:

- Iată, aici pe masă, două scrisori: una este pentru mitropolitul Ardealului şi alta este pentru o persoană particulară din Sibiu. Sunt scrisori deosebit de importante şi trebuiesc predate destinatarilor printr-o mână credincioasă. în ceasul de faţă, subalternii mei de încredere sunt ocupaţi sau împrăştiaţi. Eşti suplinitorul lor şi omul meu de încredere. Iată aici bani de drum. în trei zile să fii înapoi, aducând plicurile iscălite. Dacă, din întâmplare, vreunul din aceşti doi nu este acasă, mi-aduci scrisoarea în sân.

Era un semn de reală favoare şi dovadă simţită că stăpânul meu bisericesc se reazimă, cu convingere, în devotamentul meu.

M-am înclinat şi i-am răspuns:

- Mâine la amiază, cu ajutorul Domnului, voi fi în Sibiu.

Lia şi Bujorel trecuseră examenele cu succes. Şi ei, şi eu eram acum la începutul vacanţei. Totuşi, am trecut pe la palatul lui Atanasie Ceaur să vestesc porunca primită şi plecarea mea din Bucureşti. Pe patron n-am putut să-1 văd. Era bolnav şi nu

primea pe nimeni. îl supăra o nevralgie facială sau o durere de dinți şi schimba compresă după compresă.

Am călătorit destul de bine. M-am odihnit câteva ceasuri şi m-am deşteptat când mă apropiam de Piatra Olt. Era dimineață înaltă şi luminoasă de iunie. Holdele rostogoleau aci valuri de aur, aci valuri de mare verde subt altarul din ce în ce mai ridicat al soarelui pontifice. Misterul rodniciei, al muncii şi al vieții se celebra încă o dată, în cer şi pe pământ, subt ochii îngerilor şi subt ochii fiilor lui Adam.

Rămăsesem singur într-un compartiment întreg, şi în aleanul ceasurilor aurii, scandate de ritmul monoton al trenului, mă revedeam, mă cercetam şi mă pipăiam pe mine însumi, ca într-un pat de sanatoriu. îmi luasem ziua bună şi de la Helen Hempel. Palidă şi solemnă, această evanghelistă îmi spusese în şoaptă:

- îngerul Domnului să-ți iasă în cale şi să facă cu d-ta minunea lui Tobie, să-ți deschiză ochii !

Intervenția acestei femei, cu avertismentele şi cu dreptele ei mustrări, făcea din inima mea un iarmaroc de voci contradictorii. Era Helen Hempel atât de curată în intenții şi atât de dezinteresată cât mi se părea ? Pe de altă parte, aveam eu oare dreptul să cred că judecățile ei asupra Roxanei au vreo temelie de adevăr ? Helen Hempel a înțeles exact şi are dreptate într-un singur punct: că eu am pierdut simplitatea şi libertatea mea sufletească de ostaş al lui Iisus Christos ! Şi acesta este dezastrul cel mai mare !

Am privit valea Oltului cu ochii micşorați şi am întrețesut, de-a lungul orelor de călătorie, dumbrăvile malurilor lui, munții grei şi priporoşi cari îi ațin calea, năvala când de păcură, când de beteală a valurilor lui, cu peisagiul mort şi cenuşiu al sufletului meu.

La ora unu după-amiază am fost în Sibiu şi am mers de-a dreptul la reşedința metropolitană. Vlădica nu era acasă ! Plecase de trei zile în inspecții canonice şi era aşteptat să sosească în ziua aceea sau a doua zi. M-am dus cu epistola a doua la cel în drept. Acesta nu plecase nicăieri. I-am dat misiva, am luat mărturia de primire şi am revenit la reşedință.

Oamenii de casă ai mitropolitului m-au primit cu cinstea cuvenită nu unui curier, ci unui trimis diplomatic şi m-au sfătuit să rămân şi să aştept. Am cerut, telegrafic, dezlegarea de la Bucureşti. Am primit răspunsul: „Aşteaptă până când se va înapoia".

Dar peste noapte munții Sibiului şi-au pus în cap nişte glugi întunecoase de nouri, vremea s-a răcit deodată şi a început să plouă cu găleata. Mitropolitul aşteptat a rămas prizonier prin nişte gâturi de munte înecate de puhoaie. A sosit în Sibiu de-abia a patra zi. M-am înfățişat cu scrisoarea mea şi i-am istorisit ce curier fără noroc fusesem.

De-abia se terminase audiența, şi primesc, din partea primatului, telegrama fatală:

„ Vino cu primul tren. Amicul nostru Atanasie Ceaur decedat azi-dimineață. "

XXVI

...Primul tren cu care mai puteam pleca era cel din zorii zilei şi acum era spre vecernie !

Am alergat la chioşcurile de ziare să văd dacă nu cumva foile locale conțin vreo telegramă. Nimic ! Am aşteptat în contorsiuni de nerăbdare până la unu noaptea, când soseşte un tren cu călători şi cu ziare din Bucureşti. La ultima oră a unui cotidian de dimineață, vestea morții lui Atanasie Ceaur făcea prag negru pe trei coloane.

Marele industriaş murise la trei dimineața într-un sanatoriu de la Şosea. Pricina morții era o infecțiune fulgerătoare, declarată în urma extragerii unei măsele. Uimirea şi consternarea erau universale. Atanasie Ceaur era, în partidul din care făcea parte, mare putere financiară şi rezerva remanierii aşteptate. La clubul partidului fâlfâie flamura de doliu. Urma o biografie inexactă şi lăbărțată, turnată anume pentru urgența momentului.

Am pândit prin fereastră revărsatul zorilor, depanând mii de paşi şi căutând să-mi dau seama unde mă mai găsesc în acest naufragiu omnilateral. Sărmanul Atanasie Ceaur îşi purtase moartea în obraji o viaţă întreagă... Sub masca lui respingătoare, sub maxilarele lui egoiste şi carnasiere, aştepta, în cuib nevăzut, stafia nimicirii ! Mi se părea fioros de logic ca moartea să fi găsit în el, ca prim canton, fălcile lui. O singură măsea stricată, operată rău sau fără vreme, destupase izvoarele unui puroi subit, unui puroi misterios, dar infailibil !

Existenţa lui acum este încheiată şi desăvârşită ca o sferă. Rapace, antipatic, sanchiu şi materialist, moartea îl varsă ca pe un cap-de-operă în visteriile lui Dumnezeu. Ce este acest dor fără nume, această admiraţie, această beatificare pe care o hărăzim, în taina subconştiinţei noastre, celor ce au murit înaintea noastră, fie buni, fie răi, fie cetăţeni ai necropolei creştine, fie adormiţi într-o lege străină ? Inima noastră depăşeşte cu reveria ei hotarele teologiei noastre, şi umilinţa singură ne izbăveşte de labirintul controversei inutile.

Apoi, din noianul gândurilor fără frâu, din mulţimea şi din ciocnirea atâtor întrebări smintite, vedeam crescând în faţa mea - ca acele catedrale din legendele Nordului, înghiţite de ocean şi renăscânde în noaptea de Anul Nou - făptura bisericii mele iubite şi oceanul noroadelor înconjurătoare. Ce va fi cu visul meu ? Ce se va întâmpla cu zidirea începută şi retezată pe la brâu de sabia Sfântului Arhanghel ? îngădui-va Domnul ca sfântul lui locaş să se cufunde în prăpastie, o dată cu ctitorii, unul mort şi celălalt trădător ?

Şi Roxana, ce va face ea de acum nainte ? O, aici inima mea trosnea şi urla ca o colivie de fiare sălbatice, nemâncate de câteva zile ! Cât îşi va purta văduvia ? Ce va povăţui-o tatăl ei ? încotro vor împinge-o preferinţele ei ? Cât aş fi dat, în ceasul acela, să nu ştiu nimic, să nu fi fost duhovnicul Roxanei, să nu fi primit; în înfricoşatele cămări ale spovedaniei, tot ceea ce primisem şi sigilasem cu sigiliul tăcerilor eterne !

Am plecat din chilia mea de gazdă cu mult mai-nainte de ora trenului. Vechiul oraş săsesc stătea încă, negru şi ţăpur, subt

ultimele stele stăruitoare la apus. Tăriile se limpeziseră. O răcoare umedă şi respiraţia munţilor apropiaţi dădeau nevinovăţia primei tinereţi acestor ziduri şi acestor turnuri mai vechi decât *Biblia* lui Luther.

în sfârşit, trenul s-a mişcat din gară şi a luat-o în jos, spre Olt. Zeci de kilometri am mers pe lângă el. în trei zile de ploaie crescuse fioros. îi veneau pâraie de pe toate văile, zguduia toate podurile şi azvârlea spume pe traversele liniei ferate. Se părea că, pe albia lui, nu mai curge apa cea cunoscută şi lesnicioasă pe care o tai cu un deget, ci o conjuraţie vrăjită şi dezastruoasă a tuturor stâncilor cărunte din ocnele acestor munţi. Cu tot zgomotul trenului, glasurile Oltului rămâneau distincte. Unde albia era mai largă şi mai revărsată, se ridica, spre codrii suspendaţi, stol de fluierături şi de ţipete de fierăstrău. Unde matca se strâmta şi se prăbuşea în subteranele de piatră, vijelia cea stridentă se prefăcea în mânie bubuitoare şi în horcăială de infern gâtuit. Valurile veneau călare pe valuri, până la un stâlp de pod, până la o stană curmezişă, se năpusteau în ea ca trăsnetul şi se risipeau într-un fulger de furie albă şi de spume.

Dar cât era de legitimă această răzvrătire a Oltului străvechilor balade ! Cât era de binevenită şi de dragomană această nebunie care-şi călca ţărmii şi zguduia pravila stâncilor constrângătoare de mii de ani ? Priveam iureşul viteaz al Oltului, priveam dezlănţuirea lui măreaţă şi absurdă, vedeam prăpădul fagilor, cu fruntea în vâltori, cu rădăcinile în văzduh, şi ochii mi se umpleau de lacrimi, şi o simpatie amară şi păgână dibuia în mine începutul nu mai ştiu cărei doine bătrâneşti... Cât eşti de frumos, Oltule ! Cât eşti de subjugător, Oltule, în răzvrătirea ta !...

Pe drum m-am întâlnit cu ziarele cari zburau din Capitală spre colţurile ţării. Atanasie Ceaur stătuse trei zile în sanatoriu. Medicii îşi frângeau mâinile şi deplorau acest caz arhinenorocit. Mitropolitul primat se interesase tot timpul de starea bolnavului şi se găsea lângă el când şi-a dat obştescul sfârşit. Preoţii Mitropiliei au administrat muribundului Sfintele Taine. Detaliu mişcător, pe care reporterii îl sunau ca pe clopotul cel mare din dealul Adunării Deputaţilor: preşedintele Consiliului de Miniştri

era să facă o sumară remaniere şi să încredinţeze lui Atanasie Ceaur portofoliul Finanţelor. Ziua hotărâtă pentru depunerea jurământului şi intrarea lui în cabinet a fost să fie tocmai ziua fulgerătorului deces ! Ziarele vorbeau cu prolixitate de ctitoria lui Atanasie Ceaur, de uriaşul lui proiect de-a ridica, în cel mai uvrier cartier al Capitalei, „mănăstirea săracilor"... Mai multe fotografii arătau diferite aspecte ale bisericii în construcţie şi chipul generosului defunct. Ziarele mai dădeau şi informaţia că Atanasie Ceaur va fi prohodit în biserica deocamdată acoperită numai cu bolta cerului şi va fi îngropat - potrivit vechilor datine bisericeşti - lângă sfântul altar.

La ora şase seara am ajuns în Bucureşti. Am luat o maşină şi am mers, fără să mai cuget la nimic, direct la casa cernită. Intram într-un palat de antracit şi de huilă. Peste tot erau draperii negre şi barizuri de doliu. Roxana era în salon, cu câţiva prieteni, veniţi pentru această dureroasă împrejurare. Printr-o nimicitoare asociaţie de idei, mi-a venit în minte învierea lui Lazăr şi toate peripeţiile premergătoare... *„învăţătorul este aici şi te cheamă !"...*

Mi-au ţâşnit lacrimi din ochi şi am gemut în inima mea. Am ridicat ochii spre policandrele însovonite şi mi s-a părut că privesc, de la rădăcină spre vârf, un stejar centenar. Acolo sus, în vârful lui, era un cuib de vulturi, şi puii aşteptau în el ceasul zburatului. Dar eu, de-abia ieşit din ou, alunecasem din cuib şi acum zăceam, strivit, şi-mi dădeam duhul.

Din porunca Roxanei, am aşteptat într-un iatac. La apropierea ei, o servitoare a deschis uşa. A intrat cu braţele întinse şi plângând:

- Părinte Pavele, ai plecat cu norocul nostru ! Dacă erai aici, poate că ne ocolea nenorocirea !

I-am răspuns cu glas sugrumat:

- Plângeţi cu înţelepciune, doamnă ! Oricât de mare ar fi durerea dv., nu uitaţi nici un moment că sunteţi fiica bisericii şi mărturisitoarea nemuririi. Credem cu neclintire că Iisus Christos este *Adevărul, Calea* şi *Viaţa.*

- Părinte, părinte ! Roagă-te pentru mine ! Ajută-mă în această o-ă grea a vieţii mele !

Lia şi Bujorel (probabil împinşi înainte de Helen Hempel) apărură în uşă cerniţi şi plânşi. La vederea lor, Roxana îşi acoperi faţa cu mâinile şi le plânse de milă:

- Bieţii copii ! Bieţii copii !...

îi trăsei spre pieptul meu şi-i îmbrăţişai, zguduit tot de jalea acelei ore şi de jalea mult mai grea a conştiinţei mele de duhovnic prins în laţul Celui Viclean.

Roxana ridică fruntea, văzu capul meu în ghirlandă cu capetele celor doi copii şi izbucni de-a binelea:

- O, părinte Abele ! Nu pleca de lângă ei ! Păzeşte-i ! Fă-i mari ! Fii tatăl lor !

Durerea ei de mamă o făcea să nu-şi mai aleagă cuvintele. Dar şi eu eram la capătul puterilor. Am început să plâng.

- Să ne rugăm fierbinte, doamnă ! Să cădem înaintea Preacuratei ! Să cerem cu lacrimi descătuşarea inimilor noastre ! Apoi, dezmeticindu-mă: Unde este catafalcul ?

- Afară, între zidurile începute. Sicriul este închis şi plumbuit. Bietul Tase nu mai era de recunoscut ! Vino de priveşte.

Cu cei doi copii de mână şi p ecedat de Roxana, m-am apropiat de o fereastră deschisă. Priveliştea nu era comună. Biserica - atâta câtă era - părea un gigantic catafalc. Zidurile erau îmbrăcate în negru. în mijloc, pe o estradă înaltă, era sicriul şi, de jur-împrejur, o seră de plante şi de flori. Patru stâlpi de ceară, la cele patru colţuri ale sicriului, creşteau peste grădina întreagă ca nişte trunchiuri de palmieri. Pe conturul zidurilor cernite fumegau, din loc în loc, casolete mari de aramă. Pentru paza bunei rânduieli şi pentru cinstirea celui adormit, sicriul era păzit de soldaţi în mare ţinută.

M-am plecat adânc, mi-am făcut semnul Sfintei Cruci şi am binecuvântat rămăşiţele lui Atanasie Ceaur.

- Locul meu este acolo, doamnă. Mă duc să-mi fac datoria. Permiteţi-mi să trec un moment la telefon şi să vestesc casa metropolitană că am sosit în Bucureşti.

XXVII

Am primit poruncă să mă înfățișez mitropolitului a doua zi de dimineață. în noaptea aceea am stat câteva ore de veghe lângă sicriu şi am citit *Evanghelia* Sf. Ioan. Pe cerul nopții, plutea, în azurul infinit, luna în creştere. Precipitarea celor întâmplate, funebrul decor în care mă găseam, vijelia sentimentelor mele mă aruncau pe un țărm fantastic, cu putință numai în vis. Palatul vecin cuprindea bună parte din văzduhul albastru, cu făptura lui mohorâtă, cu terasele lui muiate în argint şi cu piedestalul imens - de magazine, de depozite, de avere grămădită şi de muncă stoarsă - pe care culmina... Unde mă găsesc şi ce înțeles au toate câte văd ? Ce s-a ales din catedrala mea ? Un catafalc ! Ce s-a ales din avântul şi din eroismul meu creştin ? O capitulare, poate o apostazie ! Nu sunt într-un templu ruinat; nu stau în preajma unui palat cartaginez; Mântuitorul a venit pe pământ; Sf. Ioan şi-a scris *Evanghelia !* Dar în inima mea şi în jurul meu, această lună izvorâtoare de vrajă şi incertitudine, aceste plante tropicale, această împrejmuire de bazalt, această siluetă monstruoasă, cu coarne de argint, urzeau visul absurd, mă scoteau din poteca siguranțelor în timp şi în spațiu. Eram sleit. M-am dus şi m-am culcat.

A doua zi am stat îh fața mitropolitului primat. Ca totdeauna, era liniştit, lucid şi bun cârmaci în vremuri de furtună. M-a făcut să văd lucruri la cari nu mă gândisem.

- Ştii că situația e azi cu totul alta. Trebuie să auzim sfatul juriştilor. Averea lui Atanasie Ceaur aparține acum copiilor. Soția lui este numai o epitroapă. Azi sau mâine se instituie consiliul de familie. Te voi susține şi te voi impune membru în acest consiliu.

Eram atât de departe de toate aceste idei şi preocupări, încât mi-a fost teamă să deschid gura.

- Ctitoria frăției tale, pornită cu atâta brio şi cu atâtea aparențe fericite, s-ar putea să se prefacă în povară pentru umerii noştri.

- înalt Preasfinte Stăpâne, în cazul cel mai modest, voi umbla câțiva ani prin toată țara şi voi căra în cârcă materialul, clopotele şi icoanele sfântului locaş.

- Mai avem până acolo... Aşteaptă semnele şi instrucțiunile mele. Azi după-amiază este înmormântarea. Am auzit că eşti vajnic predicator. Te bizuieşti să rosteşti cuvântarea funebră ?

- Chiar dacă m-aş bizui, Stăpâne, cuvântarea aceasta trebuie rostită de Marele Vlădică. Este o situație deosebită, pe care trebuie s-o valorifice însuşi şeful bisericii.

- Da, ai dreptate. Mi-e urât, însă, că trebuie să scriu sau să dictez acest discurs. Protocolul cere să citeşti cuvântul funebru.

- înalt Preasfinte, protocolul este pentru gângavi şi pentru laici.

- Să vedem dacă pot să te ascult. La ora trei mă primeşti la picioarele catafalcului. Cere de la vestmântar odăjdiile care îți trebuiesc.

A fost o slujbă cu adevărat metropolitană. Falnicii noştri protoierei, cu îndemânarea lor rituală, cu glasurile lor bine deprinse şi melodioase, au ridicat în slăvi sufletul mulțimilor compacte din jurul estradei noastre. Corul Mitropoliei, sobru, disciplinat, mănunchi de spice de aur, a resfirat peste sicriul lui Atanasie Ceaur şi peste emoțiunea tuturor aleanul tânguirilor bisericeşti şi acele clipe de încredințare şi de convertire din calea mormântului încă gol.

„Cu adevărat deşertăciune sunt toate, şi viața aceasta este umbră şi vis, că în deşert se tulbură tot pământeanul; precum -a zis *Scriptura: când dobândim lumea, atunci în groapă ne sălăşluim, unde împreună sunt împărații şi săracii. Pentru aceasta, Christoase Dumnezeide, pe robul tău acesta, mutat de la noi, odihneşte-l, ca un iubitor de oameni !"...*

Apoi, după cântări, psalmi şi răspunsuri, iar şi iar, apariția ecteniei şi ecfonisul odihnitor - *„că tu eşti învierea, viața şi odihna răposatului, robul tău* Atanasie" - care trecea din preot în preot, isprăvind cu mine, cel din urmă.

Un protoiereu tenor a citit *Apostolul* cu acea măiastră bogăție de volute şi de spații proprie cititului oriental. Mitropolitul a citit *Sf. Evanghelie* jos şi fără legănări.

După rugăciunea arhierească, am ridicat capul şi am privit în fața mea. Mitropolitul şi-a început cuvântarea. Erau adunați cunoscuți şi necunoscuți. Roxana, de-abia vizibilă sub zăbranic, stătea lângă sicriu, între Ilie Trandafirescu şi copii. Nu lipsea nici unul dintre prieteni; numai Debora era departe...

Mitropolitul a pornit fără teologie şi fără grandilocvență. A evocat ziua punerii pietrei fundamentale, a schițat viața şi activitatea lui Atanasie Ceaur, a preamărit fapta lui, comparabilă cu a boierilor şi a domnilor de altădată, şi cu o mare îndemânare retorică ne-a făcut deodată să vedem fulgerul din ceruri, căzând şi mistuind nu turmele lui Iov, nu avuțiile lui, ci pe însuşi marele aducător de jertfă ! *„Eu tac şi gura n-o deschid, căci tu eşti carele faci toate" (Psalmul 39,* 10).

„Să nu ne mirăm şi să nu deznădăjduim. Aşa este taina tuturor inițiatorilor. Opera începe, urzitorul se duce. Dar opera trece moştenire în mâinile şi în grija urmaşilor. Marele pilduitor Atanasie Ceaur aşteaptă să-1 continuăm. O, printre aceşti continuatori, durerea şi înduioşarea noastră salută o soție tânără, toată, în înfățişare-i, îngerul durerii, şi doi copii nevârstnici !" Aici, mitropolitul, stăpân pe auditor, urcă, simplu şi puternic, din treaptă în treaptă, pe scara emoțiunii noastre. Când ne văzu pe toți plângând şi îndeosebi pe Roxana, se domoli cu artă, scăzu vocea, se făcu bătrân de o sută de ani şi se sprijini pe cârja păstorească. „Să ascultăm glasul străvechei înțelepciuni a poporului nostru, să ascultăm pe cel mai mare interpret al ei, poetul genial săvârşit din viață nu demult, şi în locul sfetnicului din poem să grăim durerii tale, doamnă:

De cum te zbuciumi, tu te stângi
Şi inima din noi o frângi.
Ne doare c-a fost scris aşa,
Ne dori mai râu cu jalea ta:
De-aceea, doamnă, te-am ruga
Să nu mai plângi !"

Sfârşitul venea de la sine, înaripat, glorios, admis de mainainte. Dar acest sfârşit s-a năruit deodată cu estrada pe care mă găseam, cu sicriul lui Atanasie Ceaur şi cu toată acea seară de iunie culcată pe capete descoperite... Roxana, secerată de puteri, se aşezase pe un scaun între Ilie Trandafirescu şi un necunoscut - un cap de imperator roman - apărut fără de veste şi care îi dădea să respire dintr-un flacon. N-am mai auzit nimic, n-am mai văzut nimic, n-am mai urmărit nimic decât atitudinea, apropierea, gesturile celor doi şi ritmul nebuniei progresive din capul meu pustiu !...

XXVIII

Cine a mai vorbit, câți au mai vorbit după mitropolitul primat am văzut mai târziu, din ziare. M-am dat jos de pe estradă, m-am dezbrăcat şi am rugat pe un coleg să facă în locul meu toate câte vor mai fi necesare. Am plecat în neştire. Când mă strecuram prin mulțime, dau de una dintre servitoarele din casă. Diavolul mi-o scotea înainte. Era un tip de jupânească, deprinsă cu boierii, cutezătoare şi alintată, care mă întrista ori de câte ori o întâlneam. I-am spus cu chip de dojana:

- De ce stai aici ? Du-te lângă stăpână-ta, că i s-a făcut rău !
- Să fii sănătos Sfinția ta ! E lângă dumneaiei domnu doftor !
- Care domnu doftor ?

Servitoarea mă privi cu un fel de perversitate milostivă.

- Doftorul care a picat azi de la Paris ! Ce, Sfinția ta nu ştii ?

Degradarea mea era deplină ! Tribunalul lui Iisus Christos îşi căuta şi îşi complecta informațiile din gunoiul slugărimii depravate !

Când am ajuns în ulițele pustii şi pline de pulbere, mi-a licărit în minte gândul să mă duc la chilia mea. Dar ce mai căutam acolo ? Era o cetate biruită şi devastată !... Am luat-o spre Hipodrom, am trecut pe lângă păduricea Mogoşoaia şi

m-am ținut pe linia ferată Mogoşoaia-Oltenița până în dreptul Mânăstirei Cernica.

Am intrat în mănăstire pe înserate. Lacurile răsfrângeau taina tăriilor liliachii între soarele pogorât de pe scară şi luna încă ascunsă în păduri. Bisericile, chiliile, pridvoarele încremeneau în pace sihăstrească. Prin stuhăria de pe baltă, prin sălcii şi prin nuci trecea arar câte-o întrebare răguşită sau câte un fior de flaut.

Am poposit în chilia unui ieromonah prieten şi la miezul nopții m-am dus la utrenie. Aici, pe lespezile sărutate de atâtea generații de călugări, de atâtea dureri şi de atâtea tragedii necunoscute, am descărcat inima mea, am plâns amar şi m-am judecat.

Iubite şi venerate Duhovnice, au trecut de atunci peste mine multe zile fumurii şi multe nopți fără odihnă. Sunt la sfârşitul spovedaniei mele. Aştept ca fratele Chesarie să vie să-mi ceară această jalnică epistolă. M-am cercetat de sute de ori, am examinat situația mea de azi şi, mereu nemulțumit cu judecata instanțelor conştiinței mele, viu astăzi la tribunalul tău, pentru mine cel din urmă aici pe pământ. Citeşte-mă, plânge-mă, judecă-mi, porunceşte şi scoate-mă din lațul păsărarului !

Cu moartea lui Atanasie Ceaur, catedrala mea e retezată ca un copac, la un stânjen mai sus de rădăcină. Mitropolitul îşi făcea iluzii. Nu se putea să fiu admis membru în consiliul de familie: sunt parte interesată ! Câteva zile, lucrările au rămas suspendate, dar mitropolitul a fost energic, a smuls guvernului un milion şi a împins pe arhitect de la spate bruscând politicos discuțiile, formalitățile, tergiversările şi tot dosarul succesiunii Atanasie Ceaur.

Situația e încurcată şi absurdă, şi maximul de încurcătură şi de absurditate este în conştiința mea. Dacă aş mai fi cel de acum un an, aş lupta alături de şeful meu bisericesc, şi totul s-ar clarifica. Ilie Trandafirescu nu şi-a schimbat sufletul; este acelaşi. Guvernanții, amicii lui politici, n-au cuvânt să ne întoarcă spatele. întrebarea cea grea pe care nu pot s-o ridic, precum nu pot să ridic clopotnița acestei mănăstiri, este aceasta: Sufletul şi hotărârile Roxanei sunt aceleaşi ?

E astăzi la Sinaia cu copiii în vila lui Ilie Trandafirescu. Mi-a trimis vorbă de câteva ori, mi-a şi scris să mă duc să-i văd. Dar pot eu să fac aşa ceva în starea dezastruoasă în care mă găsesc ? M-am descalificat singur ! Mi se pare uneori, când privesc în adâncul sufletului meu şi gem de durere, că asist la întâmplarea unui director de muzeu zoologic, imaginată de un urmaş al lui Edgar Poe: într-o dimineață, directorul, intrând în camera cu reptile, toate borcanele plesnesc şi reptilele năvălesc asupra lui'! Şerpii, despre cari Mântuitorul ne încredințează că-i vom lua în mână fără primejdie, muşcară şi otrăviră inima mea !

Mai am tristul noroc că mitropolitul a plecat la băi, în străinătate. Dar ce-i voi spune când se va înapoia ? Cum îi voi vorbi de retragerea mea din parohie şi cum va interpreta această dezertare ? Mai pot eu, oare, să rămân, între Roxana şi catedrala săracilor, duhovnic şi paroh ?

O, sărmanii mei enoriaşi ! Le-ai trimis, scumpe Duhovnice, un vicar prea tânăr, prea efervescent şi fără experiență cu vicleniile acestei lumi ! Ce ruină ! Ce faliment !

Am adunat, subt ochii tăi pătrunzători, toate elementele, toate cioburile, toate puzderiile fragilului castel, ridicat de ucenicul tău la granița dintre ideal şi realizabil. Care îți este socotința ? Ce mă înveți ? Ce îmi porunceşti ?

îți isprăvesc mărturisirea mea la Mănăstirea Cernica. Am părăsit totul (cât învoit, cât neînvoit) şi m-am ascuns aici. Mi-e frică să revăd toate câte am lăsat în urmă. Mi-e frică să deschid scrisorile şi telegramele pe cari le găsesc pe măsuța mea din Bucureşti...

XXIX

Debora îmi telegrafiază:

„Treci biruitor prin toate tristețile şi adversitățile de azi. Nu uita că ai prieteni, fericiți să te ajute. Nu uita nici obligațiile morale, consimțite. Informații şi restul te aşteaptă la bancă. "

Are dreptate şi Debora. I-am promis că stau la dispoziţia ei atunci când va fi gata să-şi deschidă inima şi să-mi destăinuiască nerăbdările religioase de cari mi-a pomenit.

Problema e delicată, dar nu deasupra puterilor şi râvnei mele. Dar unde este libertatea mea sufletească, necesară în cazul Deborei ? Va fi de-a pururi, pentru Biserica Mântuitorului, o pricină de onoare şi de iubire espectativă marele dezacord dintre ea şi fiii lui Israel. Nu voi uita niciodată ideile şi lecţiile Duhovniciei tale asupra acestei materii, şi nu voi fi niciodată, în viaţa şi în activitatea mea, decât ucenicul convins şi consecinţe. Darul Deborei rămâne columnă generoasă şi iniţială în tot ce-am putut ridica pe terenul faptei. Acest dar trebuie menţinut în lumină şi transformat în principiu de progresivă apropiere între inima acestei fecioare şi Sionul creştin.

Nu lipsesc însă din conştiinţa mea întrebările şi incertitudinile. Nu este oare această fată o curioasă de suflete, o iubitoare de extravaganţe şi o diletantă ? Totuşi, n-am dreptul să fac din darul ei fapta de fantazie darnică a unei *miss* plictisite, arhimilionare şi lacome de absurdităţi. N-am dreptul să cobor importanţa destăinuirilor ei şi să le iau ca suspinele unei nevropate, ahtiate de literatură mistică creştină.

îmi trebuiesc luminile şi tonul just pe cari numai Spiritualitatea ta vei putea să mi le dai în această atmosferă cenuşie şi în această distonantă în care trăiesc astăzi.

Helen Hempel îmi scrie în limba ei alambicată un bilet, care - spre ruşinea mea confesională - pare a fi crinul simbolic din mâna arhanghelului binevestitor:

„Dumnezeu ţi-a vorbit, nu în murmur dulce, ca odinioară lui Ilie, ci în vijelie şi în cutremur. Pentru mine este un semn definitiv. Catedrala săracilor, începută cu argintii storşi de la săraci, trebuie continuată şi terminată cu argintii daţi de săraci de bunăvoie. Apostolatul se sanctifică pe căile neamurilor, în osteneli, în umilinţe, în primejdii şi în cerşetorie. Dacă nu m-am înşelat iremediabil în privinţa d-tale, aştept să te văd intrând în arena luptelor cu adevărat apostolice. Catedrala plănuită trebuie să fie un simbol şi un monument: Aici s-a odihnit Abel Pavel

după ce, ani de zile, a cutreierat ţara părinţilor săi, a predicat în mii de sate şi de oraşe şi a logodit lui Iisus Christos şi împărăţiei lui sute de mii de suflete.

Nădăjduiesc să ne vedem, trebuie să ne vedem. Ai plecat brusc dintre noi. Poate că am înţeles ceva din această purtare. Dar află că ai fost victima închipuirilor d-tale fatale şi rătăcitoare. Ţi-o declară Helen Hempel, înaintea celui ce umblă în mijlocul celor şapte candelabre !

Vino; te aşteptăm !"

Ce comentar pot să mai fac unor convingeri atât de mărete şi de osânditoare pentru realitatea puterilor mele ? Această fiică a Rinului mă umileşte şi mă sângeră ! Dar comunicatul ei e dezastruos în ultimele-i rânduri. împărtăşindu-mi ceea ce crede ea că este adevărul, Helen Hempel răscoleşte din nou depozitele toride din adâncul inimii mele, dezleagă furtuna, un moment priponită, şi prăbuşeşte în ţeasta mea grinzile acestei tihnite chilii de refugiu !

O, părinte Duhovnice, de ce mi-eşti atâta de departe şi de ce secretul şi porţile spovedaniei sunt păzite de heruvimii cu sabia de foc !

XXX

în ceasul cel din urmă, când sunt gata să adun şi să pecetluiesc vraful acesta de pagini, primesc din partea Roxanei, prin trimis special, scrisoarea următoare:

„Preacucernice părinte Pavele, ai dispărut în chip inexplicabil. Am trimis după d-ta oameni cari să te caute şi să te roage să-ţi aduci aminte de noi. Ţi-am scris că te aşteptăm la Sinaia. Nu ne-ai răspuns nici un cuvânt.

Cum voieşti să interpretez tăcerea şi absenteismul d-tale ? Eşti jignit ? Eşti supărat ? Eşti obosit de noi şi nu vrei să ne-o spui ? Sunt o biată femeie proastă şi nu pot să măsor gândurile şi tainele Sfinţiei tale !

Dar sunt câteva lucruri concrete, existente între noi şi peste care nu putem să trecem ! Ce facem cu biserica ? Unde este entuziasmul de la început ? Unde este «catedrala săracilor», unde este Mănăstirea Sf. Vasilie ? Nu te simţi dator să vii să stăm de vorbă asupra atâtor complicaţii şi probleme ivite după moartea lui Tase ? îmi şade mie bine să bănuiesc că preotul de acum un an, că profetul de astă-iarnă a fost un simplu cântăreţ în «alăută duhovnicească» ? E adevărat că legea e foarte exigentă şi ia întinse măsuri de pază în jurul averei orfanilor minori, dar eu nu trădez nici o clipă sfânta idee şi locaşul care adăposteşte rămăşiţele soţului meu. Vino să ne chibzuim, vino să alegem împreună noile modalităţi de continuare şi noile garanţii de izbândă !

Dar, scumpe părinte Pavele, cu aceasta încă n-am limpezit situaţiile noastre. E o întrebare grea, pe care trebuie să ţi-o fac: Nu cumva duhovnicul meu fuge de mine ? Pentru ce ? Cu ce am greşit, păcătoasa de mine ? Ai văzut în ziua înmormântării oarecare figuri streine pe care le-ai recunoscut şi identificat, ca un suprem depozitar ce eşti al tristelor mele taine ? Ei şi ?! Puteai să mă chemi imediat dacă aveai vreo nelămurire înaintea atotputernicului tău tribunal !

Oricare ţi-ar fi fost gândurile şi bănuielile, socotesc că datoria unui director de conştiinţe era să rămână lângă cei ce s-au încredinţat vigilenţei lui. Trebuia să mă păzeşti, nu să fugi de mine !

Iartă-mă că îţi scriu cu atâta străvezietate ! Dacă în această tristă şi falsă lume pământească mai există bună-credinţă şi sinceritate, presupun că ele trebuie să existe între confesor şi penitenta lui. Cum voi îndeplini poruncile pe cari mi le-ai dat şi cum voi vedea venind ziua multdorită a dezlegării mele dacă rupi contractul făcut cu mine înaintea Supremului Judecător ?

Am visat eu, oare, acele predici cari mergeau la inimă şi cari descriau pe trimisul lui Dumnezeu, pe mângâietorul inimilor noastre ticăloase, pe amicul tainic, pe duhovnicul providenţial, limanul naufragiilor noastre ?

De ce ai făgăduit atât de mult şi ţii atât de puţin ? Sunt singură, sunt despărţită de lumea aceasta, sunt bătută de Dumnezeu ! De ce mă baţi şi Sfinţia ta ?

Copiii mei mă întreabă mereu: unde eşti, când vii ? Lia şi Bujorel te aşteaptă în fiecare zi ! Mama lor nenorocită te aşteaptă lângă ei !"

O, părinte Duhovnice ! O, preasfinte Veniamine, întinge în apă vârful degetului tău şi răcoreşte limba mea, căci în groaznică văpaie mă chinuiesc !

PAPUCII LUI MAHMUD

PARTEA I

I. CE SE PETRECE ÎN CÂRCIUMA LUI VANCEA DUPĂ CĂDEREA PLEVNEI

- Ştii, mă cioroiule, să zici *Hora Griviţii ?*
- Hapoi, să trăieşti, don sergent, ştiu, dacă mi-oi cânta-o uşurel, ca s-o fur cu arcuşul...
- Ascultă încoace:

„Fata lui Gazi Osman...
Griviţa are-un colan...
Colanul de i l-aş lua...
înapoi nu l-aş mai da..."

Vasile lăutarul şi cu ajutoarele lui - un cobzar şi un muscalagiu - pornesc domol şi nimerit, după podobia pe care o cântă, cu pleoapele lăsate peste ochii molatici, don sergent Iorgu Mutafu. Podobia merge dintr-o dată, dar stihul se opreşte în gâtul ţiganului ca un os de peşte:

- Zi, mă, după mine:

„Fata lui Gazi Osman...
Griviţa are-un colan..."

Vasile lăutarul, sperios, năuc, gata pare că să zboare - cu dibla într-o aripă, cu arcuşul în cealaltă - zice în bobote:

„Fata lui... Osman... Găzaru...
Are, măre, un golan..."

Muşterii lui Vancea se perpelesc de râs... Sfinţia sa părintele Năstase proistosul îşi şterge merele roşii din obraji cu o basma al cărei capăt a rămas în buzunarul antereului. Domnul Ţigle Iordănescu, grefierul, râde cu ochi de gheaţă, tihnit, bărbos şi

năsos ca un turc. Savu Pantofaru, Nicolache Piua-Petri, Iordan Orbul se izbesc cap în cap, prăvălindu-se de râs în dreapta şi în stânga, pe banca de la perete, unde stau. Dumitru Găzaru, cu ochelarii pe vârful nasului, râde şi el, dar subţire şi greceşte:

- Ma, fir-ai de risu de ţioară !... Unde este Gazi, unde este Gazaru !...

Don sergent Mutafu se plesneşte cu palmele peste nădragii lui de călăraş şi se îneacă şi orăcăie şi dă cu fruntea de masa de alături, plină de oale smălţuite, şi dă, apoi, cu ceafa de butoiul gol de la spate, în zgâţânarea unui râs nebunesc... Şi pe când râde, se uită printre lacrămi şi pieziş la Dumitru Grecu:

- Auzi, kir Dumitre !... Osman Găzaru !...

Vancea cârciumarul râde şi el, dar fără putere şi fără răbufniri. Umflat, greoi şi slut, ca un burduf de untdelemn sugrumat, el se zbuciumă mut pe scaunul de după tejghea. Şi ai fi zis că în bârdăhanul plin a căzut nu ştiu ce lighioană, şi acum, când se îneacă, lighioana se zbuciumă de moarte.

Părintele proistos îşi ia seama cel dintâi şi se opreşte. Şi-a adus aminte de păcatele pomenite în *Molitfelnic:* „...sau nebuneşte au râs"...

- Fire-ai să fii mărturisit de ţigan, că mă făcuşi să cad în certare !...

Don sergent vrea să se oprească şi el, dar de-abia isprăveşte o toană şi începe alta.

- Bată-te concenia de ţigan !... Griviţa are un *colan,* mă, nu un *golan !...* Hei, avea Griviţa mii şi mii de golani (scuipa-i-ar tunurile noastre, cum i-a şi scuipat) dar cântecul zice colan, ţigane, nu golan... Ştii tu ce este aia colan ?

- Ştiu, mânca-te-aş.

- Ce este ?

- Hapoi este... haia... hăla...

- Nu ştii, cioară ! Salbă, mă !... Salbă vasăzică ! Fata lui Osman are salbă la gât, adică salbă de tunuri ! Ia zi acum:

„Fata lui Gazi Osman...
Griviţa are-un colan..."

Vasile, ca o zburătoare cu aripa frântă, dă înainte, dă înapoi, cârâie şi şontâcâie, dar cârpeşte stihul de la el - el însuşi cântăreţ din plămădeală:

„Fata lui Hagi Osman...
Are... tunuri la gâtlan..."

Toţi cei din cârciumă se ţin de coaste. Râsul 1-a răzbit de-a binelea şi pe domnu Ţigle, măcar că ochii lui rămân reci şi deschişi; 1-a răzbit şi pe Dumitru Găzaru.

- Mă baragladină, zice don sergent (după ce s-a perpelit să-şi dea sufletul între butoi şi oalele de pe masă), mă proclete, ai nimerit-o din prostie, ori ai zis-o din deşteptăciune ?

Dar muşterii lui Vancea s-au săturat de râs şi de Vasile lăutarul. Savu Pantofaru se scoală de la masă şi spune dojenitor:

- Mă Iorgule, dă-1 lui Han-Tătar de ţigan ! Tu nu vezi că ne arde inima să te auzim pe tine ? Spune-ne, frate, ce-ai făcut pe unde ai umblat, cum ai scăpat de primejdiile războiului... Te vedem teafăr şi voios. Dumnezeu să-ţi ţie veselia !... Da', ia mai spune-ne cum a fost !

- Fraţilor... aşa ! vasăzică, eram la Olteniţa... Când au venit muscalii, le-am dat Olteniţa în primire şi noi am luat-o spre Bucureşti...

Vasile lăutarul şi cu ajutoarele lui s-au ghemuit pe banca de lângă uşa din fund şi, cu sculele pe genunchi, au întins urechile. Ceilalţi ascultători şi-au pus care barba, care bărbia pe buza oalei cu vin şi ascultă ce le spune don sergent.

- Mă fraţilor, am intrat în Bucureşti. Ce bairam ! Ce urale ! Ce flori aruncate de pe ferestre !... „Trăiască Divizia a patra ! Trăiască gheneralul Mânu !" Am trecut apoi Oltul şi ne-am lăsat încet înspre Dunăre... Am stat în tabără pe la Potelu, pe la Dăbuleni, până când, hai-hai, am ajuns la Turnu Măgurele. Mă fraţilor, dacă mă vedeţi azi întreg şi cu oala în mână, apoi... să-i dea Dumnezeu sănătate lui don gheneral Mânu !... Mă fraţilor, el m-a permutat în Reghimentul 7 de călăraşi. Şi dumitale, domnule Ţigle, să-ţi dea Dumnezeu sănătate, că bine ai scris ce-ai scris pentru mine către don gheneral. Mă, ce om bun !

Adevărat boier ! Pieptul şi-1 pune pentru ai lui şi nu-i lasă în ruptul capului !

Cei din prăvălie se uită unii la alţii. Domnul Ţigle şi cu Vancea ţin cu vechii boieri şi cu albii. Părintele Năstase, Nicolache Piua-Petri şi Savu Pantofaru se dau cu roşii şi, cum s-ar zice, sunt la putere. Dar toţi au mare evlavie faţă de gheneralul Mânu, căci moşia şi curţile lui sunt alături de Ruşii de Vede, aci la Scrioaştea, şi gheneralul e părintele Teleormanului. Totuşi, părintele Năstase, fără gând rău sau iscoditor, îl întreabă pe Mutafu:

- Da' ce-a fost, nepoate Iorgule, supărarea aia a gheneralului ? Ziceau unii că a trimis după el să-i ia sabia... A fost mare zavistie...

- Fleacuri, cinstite părinte !... Ceartă între cei de sus !... Ăla mare, ăla mare... Ăla priceput, ăla şi mai priceput... Nu s-au înţeles între ei: „Eu trec Dunărea !" „Ba eu nu trec Dunărea, că n-avem tot ce ne trebuie !"... Don gheneral avea dreptate, şi tot p-a lui a ieşit. Da' s-a întâmplat o schimbare şi, să vă spun drept, o băgasem pe mânecă. Don gheneral era comandantul Diviziei a patra. Ce-a făcut vodă, ce-a dres, că 1-a trecut pe don gheneral de la noi la artilerie, şi în locul dumisale a venit, la Divizia a patra, don colonel Anghelescu. Brigada noastră de cavalerie a avut mereu pe don colonel Roznovanu... Şi ăsta boier mare ! Mă fraţilor, viţa boierească e tot viţă boierească !

Domnul Ţigle şi Vancea clipesc voios, gâdilaţi de socotinţa lui Mutafu.

- Aşa e, mă Iorgule ? Boierii tot boieri ! Să trăiască boierii noştri !

Sergentul Mutafu se ridică cu mare însufleţire de pe banca lui, de lângă butoaie, şi vine la mijlocul mesei, închinând cu oala plină:

- Să trăiască don gheneral Mânu, să trăiască don colonel Roznovanu ! Să trăiască Divizia a patra ! Kir Vanceo, scoate canaua de la butie. Nu vezi că s-au golit ulcelele ?

Băieţii din prăvălie aduc încă o vadră de vin roşu - vin din Dealul Viilor - şi ascultătorii lui Mutafu îşi umplu oalele. Acum

L

se aprinde de curiozitate Iordan Orbul, feciorul răposatului preot Ostreanu şi cumnatul lui Piua-Petri. Bate cu pumnul în masă, gângav şi cu ochii pe ceea lume:

- Mu-mu-mu-ta-fu-le, spu-ne-ne-ne cum a fost, mă... la Griviţa şi la Ple-ple-ple-ve-na...

Mutafu îşi dă chipiul pe ceafă, aprinde încă o ţigare şi, copleşit pare că de vistieria lui de amintiri, spune suflând fumul în tavan:

- Nene Iordane, povestea e lungă... După ce muscalii luară NicopOlul - cu tunurile noastre şi cu planul lui don gheneral Mânu - ne lăsară pe noi să-1 ocupăm, şi ei se întinseră spre Plevna, între Vid şi Isker. Şi iacă-ne şi pe noi paşale la Nicopole !... Mânu şi Roznovanu să trăiască ! Sus steagul românesc, băiete ! Asta a fost pe la Sf. Ilie. Toată Divizia a patra a trecut Dunărea şi Reghimentul 7 de călăraşi, Reghimentul rusesc Kostroma de infanterie şi alte trupe au primit poruncă să păzească cetatea... Atunci a fost pricina de care vă spusei, şi don colonel Anghelescu a venit comandant la divizia noastră. Acum noi trebuia să ţinem streajă pe malul bulgăresc şi să ocrotim podul de peste Dunăre şi oştirea cealaltă, care trecea pe pod ziua şi noaptea. Şi mai trebuia să nu pierdem din ochi cuiburile turceşti de la Rahova şi de la Vidin. Pe urmă, când divizia noastră s-a scurs spre Plevna şi a intrat în foc, noi, cavaleria, am rămas: unii la vadurile Vidului şi ale Iskerului, alţii am împănat toate drumurile şi şoselele pe unde puteau să-i vie ajutoare lui Osman. Aoleo, fraţilor, ce alergătură, ce zile blestemate, ce viaţă de iscoade şi de ştafetari ! Ziua şi noaptea, fără masă, fără adăpost, fără somn pe căpătâi, ne-am zbânţuit aşa, pe coclaurile bulgăreşti. Mâneam călare, dormeam călare. La orice zgomot tresăream în şa: Ce este ? Cine vine ? Başbuzuci, cerchezi, vreun convoi cu proviant pentru Osman ? Câinele, câinele ! Multe capete de muscali şi de rumâni a mai ros el la Plevna !...

Nicolache Piua-Petri, ascultătorul cel mai isteţ din cârciumă, arendaşul de la Negară, crescut în casă boierească şi vorbind greceşte ca un grec, om cu închipuire şi cu multe întâmplări, vrea să-1 aducă pe sergentul Mutafu la fapte petrecute.

- Mă, ai dreptate... Am citit şi ştim şi noi că voi, cavaleria, aţi stat de pază în jurul taberei de la Plevna şi aţi patrulat, fără odihnă, pe Vid, pe Isker, spre Vidin, spre Rahova, şi spre Sofia. Dar tu, unul, n-ai călcat pe şarpe niciodată ? N-ai tras nici un pistol ? N-ai înţepat cu sabia nici un turc ?

Aici toţi întoarseră capul spre uşa dinspre stradă. Un călăraş intră în cârciumă, cu chiciură în barba crescută sălbatic, şi o dată cu el răbufni un val de abur şi de ger. Cu cojoc peste tunică, cu chipiul îndesat pe urechi, cu sabia târâş după el şi cu biciul gros de un deget învârtit pe braţul stâng, ostaşul salută scurt şi aspru pe superior:

- Să trăiţi, don sergent ! Tot mai avem vreo câţiva *prizioneri...* d-ăia rebegiţi. Pe ăia unde să-i mai punem ?

- Hm ! O să-i vârâm îh chiliile de la Sărdăreasa. Da' acum mai lasă-i acolo la primărie... Să mai aştepte şi ei, că şi noi am aşteptat trei luni, în şanţuri, cu noroiul până la genunchi !

- Să trăiţi, don sergent, am înţeles !

- Mă deşcă, mă Bucică, ia, mă, oala asta şi dă-o peste cap !

- Să trăiţi, don sergent !

- Aşa e, mă, că merge mai bine ca apa de la Mârteviţa şi de la Demirchioi ?

- Mai bine, să trăiţi, don sergent !

- Acum, stânga împrejur !... Staţi acolo cu mortăciunile alea, că vin şi eu... Ce mă întrebaşi, dom' Nicolache ? Dacă n-am pus gheara în beregăţile vreunui turc ? Ba bine că nu ! Nene Vanceo, de ce ne laşi pe întuneric ? M-am săturat de întuneric ! Zi să aprindă lămpile, ca să ne vedem bine la faţă unul cu altul, că am stat destul despărţiţi... Ei, dom' Nicolache, am însemnat eu pe mulţi turci şi bulgari... şi bulgari, da-da... Eşti de treabă - bine ! Nu eşti de treabă - ia-1, călăraş, în spinare ! Creştin, necreştin, la mine nu merge.

Părintele Năstase îşi dădu mirarea pe faţă:

- Cum, nepoate Iorgule, la tine creştinul şi păgânul sunt tot o mâncare de peşte ?

- Apoi să vezi, cinstite părinte...

Savu Pantofaru, prieten vechi cu Iorgu Mutafu, îl opri:

- Ce să vedem, mă Iorgule ! Spune-ne vreo cumpănă din alea prin care ai trecut.

Iorgu Mutafu, învăţat să se poarte smerit şi credincios faţă de superiori, avusese parte de ochi buni şi de ocrotire şi de la gheneral, şi de la colonel. Văzuse el şi păţise multe, dar nu la Riben, nu la Kaceamuniţa, nu la Etropol, ci la Nicopol, în garnizoană. După ce armata noastră a ocupat Nicopolul, două escadroane din Regimentul 7 de călăraşi au rămas acolo, statornic. Alte două escadroane din acelaşi regiment au intrat în grosul cavaleriei şi, când cu ai noştri, când cu muscalii, au dus vânătoarea împotriva cerchezilor şi a başbuzucilor şi au păzit şoselele care duceau la Plevna. Escadronul sergentului Mutafu a fost unul din cele două cari au rămas pe loc în Nicopol, dar el - băiat dezgheţat şi îndrăzneţ - a ajuns ştafetar şi a bătut mereu drumurile, cu poruncile în mâneca mantalei. Turcii şi bulgarii pe cari îi scărpinase erau civili din Nicopole. Dar situaţia lui cea adevărată îl privea numai pe el, şi nu găsea cu cale s-o dea pe faţă. Nu venea el de la Plevna ? Nu mâna el din urmă, ca pe o turmă de oi ofticoase, atâţia turci prizonieri ? Nu se mira o lume întreagă de vitejia şi de izbânzile românilor ? Ce trebuia să ştie cumetrii de la Vancea ce-a dres şi ce-a învârtit el dincolo de Dunăre ? Afară de aceasta, vinul lui Vancea sporeşte şi se preface acum în valuri de aur şi de încântare, peste dealurile Bulgariei, peste vadurile Vidului şi ale Iskerului, peste nopţile lui de pândă şi de trudă... A trecut prin o sută de sate bulgăreşti şi prin tot atâtea primejdii; a păzit cu credinţă, la Nicopol, siguranţa şi onorul drapelului; a dus prin zloate şi prin viscol, zeci de epistole şi de secrete^militare. Şi apoi, când ajungea la brigadă - la don colonel Formac, la don colonel Roznovanu, la don colonel Creţeanu - nu pornea el, buluc, cu toată cavaleria încotro era poruncă ?...

Aci, o amintire lămurită se desface din năvala celorlalte amintiri, mai mult administrative decât ostăşeşti.

- Sosisem, fraţilor, cu o ştafetă la brigadă, la don colonel Formac, care era atunci lângă Semeret-Trestenik... Don colonel trimite nişte patrule în recunoaştere şi mă iau şi eu cu camarazii.'

Ne prinde noaptea şi ne oprim într-un conac bulgăresc pustiu. Camarazii pun cailor traista cu grăunţe în cap şi se lungesc lângă ei, cu căpăstrul înfăşurat pe mână. Eu şi un sergent prieten stăm şi tragem din ţigare, la rădăcina unui nuc... Da' un nuc bătrân, cu crengi răsfirate, de umplea de întuneric o arie întreagă. Să fi fost pe la miezul nopţii. Ciulim urechile: şoapte, dincolo de gardul de pietroaie ! îi dau un ghiont sergentului: „Târăşte-te pe brânci şi trezeşte pe camarazi ! Eu rămân aici, cu carabina gata"... Ăla pleacă: eu mă ciuciulesc lângă nuc. Ce să vezi ? Printre stele, se ridică, dincolo de gard, câteva fesuri. Gardul era ca la o bătaie de pistol. Mă, spurcaţii! Ne-au simţit şi vor să ne ia ca din oală. Văd pe unul că sare peste gard; mai sare încă unul şi apoi încă doi... Mie - ce-mi veni - atârnai carabina de un clenci şi mă întinsei de-a lungul nucului, prinsei o cracă mai de jos şi... brotac în copac !... Unul dintre turci veni mai înspre nuc. Ai noştri, de pe lângă casă şi din casă, prrr ! o salvă de carabine ! Turcii pieriră ca nişte umbre. Da' ăl de lângă nuc făcu ţâşt ! în puieţii nucului. Călăraşii se chitiră pe împuşcături şi se risipiră prin toată curtea. Turcul venise tocmai în dreptul meu. „Al meu eşti, turcalete !" şi-mi dau drumul de pe cracă drept în capul lui şi-1 fac fleaşcă sub mine ! „Săriţi, camarazi, că am prins un tipar !"... După aia, le-am spus: „Luaţi-1, mă, voi, că a voastră e patrula şi porunca". A doua zi, camarazii au înfăţişat pe prizonier la cercetare. Eu am încălecat şi am plecat înapoi la Nicopol.

Vinul lui Vancea şi vitejiile lui Mutafu încep să se urce spre creştetul capului celor ce ascultă, ca omida spre creştetul merilor. Dumitru Grecu, zis şi Găzaru, stă mai deoparte. Are încredinţările lui deosebite şi dispreţuitoare. Domnul Ţigle, deşi face politică cu albii, se simte ceva mai înviorat şi mai înclinat ca să primească succesele de peste Dunăre. „Au biruit ai noştri, că a voit Dumnezeu să ne dea biruinţa... Dar poate că ieşea şi mai bine dacă puneau pe generalul Mânu îr; fruntea oştirii"...

Nicolache Piua-Petri, fire zvăpăiată şi călător prin toată Peninsula Balcanică, admite totul, dar cu o rezervă: nu poate să urască pe turci. I-a cunoscut prea bine în Ianina, în Salonic şi în Stambul !

Popa Năstase are simplitatea celor câteva clase de seminar pe care le-a făcut la Curtea de Argeş şi tipicul tradiţiei neştirbite strămoşeşti. „Nu i-a mai răbdat Dumnezeu pe păgâni !... S-a umplut măsura sângelui mucenicesc şi-a lacrămilor părinţilor !"

Savu Pantofaru, meseriaş cuminte, om cinstit şi creştin cu frica lui Dumnezeu, este, între toţi câţi sunt de faţă, fata mare care cutează întâia oară, astă-seară, să treacă, cu bătăi de inimă, peste pârleazul curţii părinteşti... adică să bea cinci ocale de vin şi să uite datoria cumpătării şi a cuviinţei. E adevărat că se află în tovărăşia Unei feţe bisericeşti, şi petrecerea nu are, până acum, nici un fel de ocară, dar nu degeaba Domnul ne-a învăţat să ne rugăm: *„şi nu ne ducepre noi întru ispită"*... Savu Pantofaru se deschide la zăbun, îşi şterge cu mâneca faţa de copil bălan, roşie ca bujorul, şi se roagă de Mutafu ca şi cum s-ar ruga pentru cine ştie ce lucruri neiertate, întrevăzute în aţâţările dorului:

- Spune, frate Iorgule... cum a fost cu Griviţa, cum a fost cu Plevna când ai fost tu acolo ?

- Ce să fie, Savule, a fost ce-a zis de la început şi vodă şi don gheneral Mânu: „Nu putem să scoatem pe Osman din Plevna cu iuruşul !" Osman-paşa avea mai mult cap de gheneral decât toţi muscalii şi decât toţi fraţii împăratului. Osman se închisese în Plevna ca ariciul în dăracul lui de ghimpi... Pe unde să-1 atingi ? Ori pe unde îl dibuiai, te înţepai şi te frigeai ! Ruşii, până la venirea noastră, au mâncat, la Plevna, de două ori papară. Aici a fost toată buba şi toată bălăbăneala. împăratul şi cu sfetnicii lui dădeau zor întruna: „Trebuie să luăm Plevna cu năvala !" Domnitorul nostru stăruia şi se ruga: „Unchiule, nu e bine ! Prăpădim atâta oştire de pomană. Trebuie să-1 închidem pe Osman de jur-împrejur şi să-i astupăm toate răsuflătorile, să-i tăiem toate şoselele !"

Aş !... împăratul se grăbea să ajungă la Stambul şi credea că Osman e aşa, un gard de richită ! Apoi şi domnitorul nostru ţinea la obrazul lui şi la obrazul oştirii: „Să nu crează muscalul că ne este frică să intrăm îh vâltoare !" Şi aţi văzut ce a fost la Griviţa ! Trei asalturi cumplite ! La 30 august, la 6 septembrie şi la 7 octombrie... Săraca Divizia a patra ! Săracile Reghimente 14 de

dorobanți și 15 de dorobanți și 7 de linie !... Când a văzut împăratul cum merg ai noștri la moarte, ca la nuntă, s-a îngrozit și el și a căzut la ideea domnitorului: „Adevărat, nepoate: pe câinele de Osman trebuie să-1 strângem de burtă și să-1 flămânzim până când o striga aman !" Asta a fost toată politicaua de la Plevna !

Sergentul Iorgu Mutafu spunea toate aceste lucruri și vederi politico-militare cu siguranță și cu pretenție. Le auzise de zeci de ori în slujba lui de ștafetar, le spusese și el altora cât putuse și le avea în tolbă - ca un marchitan tolbaș - gata pentru ochii și pentru gustul orișicui. Dar dintre ascultătorii lui numai câțiva citeau regulat ziare și se adunau la cafeneaua din târg ca să discute evenimentele zilei. Iordan Ostreanu - damblagiu și orb, care se țâra, sprijinit de câte cineva, de acasă până la Biserica Sf. Teodor, ca să cânte la strană, și uneori până la cârciuma lui Vancea - nu putea să înțeleagă, cu una, cu două, aceste judecăți istețe ale sergentului curier asupra lui Osman și asupra stărilor de la Plevna.

-Nu-nu-nu... în-îh-în-țe-leg... bi-bi-bi-ne, mă Ior-gu-gu-gu-le, cum făcea... și ci-ci-ci-ne îi aducea de-de-de mânca-re lui Osman în Ple-ple-ple-ve-na...

Sergentul Mutafu, cu toată oboseala zilei de escortă și cu toată dulcea moleșeală a vinului băut, se lasă cu plăcere ispitei de a face încă o lecție cu școlarii din clasa lui Vancea.

- Nene Iordane, Plevna vine lângă apa Vidului, cum vine Rusul nostru lângă apa Vezii, dar ceva mai departe. Vine într-o vale strâmtă, pe malul drept, și malul ăsta e nalt ca un zid, pe când malul stâng este teșit. De jur-împrejurul Plevnei sunt dealuri mari, hățișuri, pripoare, mâncaturi de ape, vii și porumbiști. Printre dealurile astea trec câteva gârle care se împreună și dau în Vid, de la Plevna înainte. Aici la Plevna, sub dealuri, și-a făcut Osman bârlog și 1-a încins și 1-a întărit cu vreo treizeci de reduți... Acum scoate-1 din Plevna dacă poți ! Bașca de asta, prin Plevna trec vreo patru-cinci șosele, de la Nicopol, de la Rusciuc, de la Sofia, de la Târnova... Rușii, care voiau să ia Plevna cu pieptul, nu s-au gândit ce înseamnează pentru Osman

aste căi slobode, și Osman trăia ca un pașă ce era, căci îi soseau mereu, de la ceilalți pași turcești, proviant, muniții și soldați. Domnitorul le-a deschis ochii: „Bă ! nu vedeți că hoțul de Osman își bate joc de voi ?" Și atunci s-au apucat să dea jos, una câte una, conacele și tăbiile pe unde îi veneau ajutoare și hrană lui Osman. Au dat jos Telișul, Dolni-Dubnic, Orhania, și-au tăiat, cu cavaleria noastră, și a lor, toate șoselele care răzbeau la Plevna. Așa, nene Iordane !...

Iordan Ostreanu, cu sprâncenele ridicate sus și larg peste ochii lui morți - ca niște arcade rămase în picioare peste un palat pustiu - rostește tare ceea ce este în gândul tuturor:

- Ma-ma-ma-re cap a-a-a...vut dom-ni-to-to-to-rul nostru !...

Dumitru Găzaru, deși nu poate să-și îngăduiască multă admirație pentru valahi și pentru isprăvile lor de la Plevna, își dă seama că sergentul Mutafu a înțeles multe lucruri și știe să le povestească cu sprintenie.

- Ma spune dimita, kir Iorgu, țe-ați făcutu la Plevna și cum s-a predatu Osman.

Sergentul Mutafu, ager și pui de lele, măcar că băuse o jumătate de vadră de vin, se scoală cu ocaua în mână și merge la grec:

- Ura ! Kir Dumitre ! Să trăiască vodă Carol, să trăiască oștirea română !

Ceilalți înțeleg pehlivănia lui Mutafu, râd zgomotos și ridică toți oalele, la nasul grecului, care se lasă înduplecat și-și scoate, cu mâna stângă, ochelarii de pe nas.

- Ma si eu tot asa zicu... sa trăiască voda Carol ! sa trăiască armata rumuna !

- Așa, kir Dumitre ! Să trăiască patrida !... Să trăiască și grecii, românii !

Apoi oalele se despart - ele goale, capetele pline de fum - și mușteriii lui Vancea se lasă iar pe bănci, sub lămpile chioare și în năduful răsuflărilor și al vinului. Vancea se deșteaptă pare că din burduful lui cu untdelemn și mai mult horcăiește decât întreabă:

- Toate bune, Iorgule, dar cum a fost, la urmă, cu Osman ?

- Să vă spun...Vasăzică;, l-au prins ca pe o vulpe în coteț ! Știau ai noștri de la dezertori că și demâncarea, și munițiile sunt, în Plevna, pe sfârșite... „Osmane, predă-te !" Aș, ți-ai găsit! Turcul ăsta se născuse din mă-sa: viteaz întreg ! „N-am să mă predau ! Am să rup cercul de împresurare și am să mă retrag în Sofia !" Stăteau șase armate în jurul lui Osman, fiecare cu sfoara ei. Ai noștri, cu don gheneral Cernat, se țineau cam spre miazănoapte de Plevna, și rușii, de jur-împrejur. Nădejdea turcului era să scape prin văile Tuceniței și ale Vidului. Dincolo de Vid, la Gorni-Etropol și la Dolni-Etropol, erau tăbărâți muscalii lui Ganețki și, mână în mână cu ei, era și divizia noastră, a patra (Divizia a patra, după 7 octombrie, trecuse la rezervă, și îh locul ei intrase Divizia a doua). Pe aici, peste șanțurile lui Ganețki, a voit să treacă Osman-pașa. Planul turcului era îndrăzneț și deslușit ca aste cinci degete de la mână.

A împărțit armata în două armate. Cu a dintâi a ieșit din Plevna, a trecut Vidul și s-a aruncat pe rușii de la Dolni-Etropol. A doua armată trebuia să-i apere deocamdată spatele și să vie să-1 sprijine după două ceasuri. La început, turcii i-au snopit pe ruși și le-au luat zece tunuri, dar rușii erau mulți! Au alergat toți din toate părțile, a alergat și divizia noastră, a patra, și puhoiul turcesc a fost stăvilit. Acum, dacă-i venea lui Osman armata a doua, scăpa din menghină, și noi rămâneam cu buzele umflate. Dar armata lui, a doua, trebuia să-i apere spatele, și aici a fost toată încurcătura !... Ai noștri - Diviziile a doua și a treia - când prind de veste că turcii au ieșit din Plevna, se reped, cu domnitorul în frunte, asupra Opanezului și-1 sfarmă ! Bat crâncen pe turci, iau câteva mii de prizonieri și aruncă pe fugari în valea Plevnei. Tot așa fac și rușii, la miazăzi de Plevna: cuceresc Muntele-Verde și iau alte mii de prizonieri... Vasăzică, de armata a doua, de pe malul drept al Vidului, se alege praful!

Turcii, câți nu căzuseră prizonieri, împinși și secerați din urmă, se înghesuiesc între Plevna și Vid, se împiedică în harabalele turcilor țivili, porniți pe fugă, aruncă armele și ridică steagul alb. Pe malul stâng, Osman-pașa dă îndărăt. Rușii și românii îl gonesc spre podurile Vidului și spre Plevna. O schijă de obuz spintecă armăsarul lui Osman, și Osman cade și el - greu rănit la picior !

îl ridică pașalele pe brațe și-1 duc într-o căsuță de pe malul drept al Vidului, la capătul podului de piatră. Românii noștri, care veneau biruitori dinspre Plevna, dau năvală. Osman trimite soli de pace. Don colonel Cherchez vine la Osman și-1 salută. „Colonele, mă predau ! Ține sabia !"... Atunci sosesc și rușii, gâfâind... Mă, ai dracului rumâni, și aici ne-au luat înainte ! Când a intrat gheneralul Ganețki în casa unde stătea Osman rănit, s-a făcut că nu vede pe don colonel Cherchez și pe ofițerii noștri!

Aici toți ascultătorii ridicară oalele în tavan, în frunte cu Savu Pantofaru:

- Auzi, măăă ! Să trăiască colonelul Cherchez ! Să trăiască vodă Carol ! Să trăiască vitejii lui vodă ! Să trăiești, Iorgule viteazule !

Vasile lăutarul și cu ai lui ridicară și ei sculele și acoperiră cu o trâmbă de zbârnâială uralele din cârciumă.

Savu Pantofaru, inima cea mai curată și mai deschisă dintre toți cei de față, cugetă cu glas mare, dar cu limba cleioasă:

- Bine de tine, frate Iorgule ! Ai trecut prin foc și ai scăpat ! Ți-ai slujit țara și ai făcut cinste târgului nostru !

Sergentul Iorgu Mutafu își aduce aminte de multe lucruri pe care le știa numai el și izbucnește vijelios:

- Să trăiască don gheneral Mânu ! Să trăiască don colonel Roznovanu !

Apoi, prididit, desigur, de câte și câte nădejdi, planuri și așteptări în legătură cu cei din casa părintească și cu puterea protectorilor săi, Iorgu Mutafu întreabă, înduioșat, pe ruda sa, părintele Năstase:

- Vasăzică, sunt sănătoși toți ai noștri: bătrânii, Sandu, Lisaveta...

- Toți, nepoate.... Mi-a venit un om de la Văleni, zilele trecute, când nu începuse mânia asta de viscol și mi-a spus că, din mila lui Dumnezeu, sunt toți sănătoși.

- O să fac și eu ce-oi face, după ce vom vărsa pe prizonieri la Pitești, și o să mă reped să-i văd...

Nicolache Piua-Petri stă cu ochii pierduți în rotocoalele albastre pe cari le lasă din țigareta de chihlimbar și vede luminoase și trufașe plaiuri macedonene, vede șanuri de mare și albe și molcome caice... A trăit între turci ani de zile, și-i cunoaște mai bine decât toți ăștia din cârciumă, mai bine chiar decât Dumitru Găzaru, grec plecat din Chefalonia de mic copil. Turcii au fost bătuți! S-a întors roata norocului! A venit vremea să cază și ei din rangurile lor, din vistieriile lor și din seraiurile lor cele ascunse între naramzi și trandafiri!... Așa o fi voința lui Allah al lor... Dar păcat... Ce mai oameni! Ce mai bărbăție ! Și ce mai cinste !

Nicolache Piua-Petri se întoarce spre Mutafu:

- Câți prizonieri ai sub mâna ta ?

- Eu am vreo cincizeci și ăilalți gradați vreo sută și cincizeci. Dar nu vor să stea în front, ticăloșii! Când unul, când altul cade în bot... O să lăsăm vreo douăzeci pe aici, prin spital.

- Iorgule, să știi că mâine dimineață eu le dau de mâncare prizonierilor tăi... Le plătesc eu salipul, pâinea și pastrama de berbec.

- Bine, dom' Nicolache; fă-ți pomană și cu turcii, că știu că faci destule pomeni și cu românii, și cu țiganii... Ce zici, mă Vasile ? Face dom' Nicolache pomeni cu țiganii voștri ?

- Să-1 trăiască Dumnezeu pe dom' Nicolache ! Că de nu era dom' Nicolache, să curăța din Ruși neamul nostru al țiganilor lăutari !

- Atunci, măi Vasile, ia arde-mi tu mie colea o horă bătăioasă să se cutremure și domnu Vancea, și toate butoaiele din pivniță - că de astea din spatele meu nu mai vorbesc, că sunt toate goale !

Dorința lui Mutafu fierbea în picioarele tuturor, poate chiar și în picioarele Sfinției sale părintelui Năstase. Dar dacă Sfinția sa băuse tot atâta cât și ceilalți, totuși era mai în vârstă și mai stăpân pe sine decât toți. Un obraz bisericesc nu trebuie să se întreacă cu veselia până la zbeguri și până la horă nici chiar atunci când a căzut Plevna și semiluna s-a ascuns în nouri de sânge... Părintele Năstase se scoală sigur pe sine, și ridică mâna dreaptă, de data aceasta fără oală:

- Nepoate Iorgule și feții mei, am început-o cu toții, acum isprăviți-o fără mine ! Lăudat fie Domnul că a căutat spre smerenia robilor săi și ne-a dat biruința ! Nepoate Iorgule, fă ce mai ai de făcut și vino de te odihnește la noi. Mătușă-ta mi-a dat în grijă să te poftesc.

Părintele Năstase se desparte de tovarăși, se oprește la tejghea și stabilește în șoaptă ceva cu cârciumarul și apoi iese afară, în noaptea frământată de viscol.

Hora izbucnește ca o pălălaie într-o arie cu snopi dezlegați. Sergentul Mutafu cu Savu Pantofaru se țin de brăcinar unul pe altul. Nicolache Piua-Petri - atlet ialomițean - apucă într-o mână pe Dumitru Găzaru, m cealaltă mână pe domnu Țigle, cel cu chip de musulman (e adevărat că amândoi uscați și noduroși ca niște arșice înșirate pe sfoară), și frământă cu ei noroiul din prăvălie. Vancea bagă de seamă că bietul Iordan, orb și damblagiu, bate și el cu țurloaiele pe sub masă... își pune tot untdelemnul în zdruncin, vine și-1 ridică pe damblagiu și-1 răstoarnă de câteva ori pe burdufurile sale asudate: „Să nu zică bietul Iordan că n-a jucat și el !"...

Dar Iordan s-a îmbătat înfricoșat și are arțag la beție... După ce Vancea 1-a adus la locul lui, pe bancă, îl apucă o furie grozavă împotriva turcilor:

- Dă-dă-dă... ce-ce-ce... n-a fost și el la Plevna ?... Să fi tras și el cu pușca în păgâni ! Să fi turtit fesul lui Osman !

în loc de fesul lui Osman, Iordan izbește cu pumnul într-o oală. Oala sare cât colo și se sparge... Nicolache Piua-Petri lasă pe Dumitru Găzaru și pe domnu Țigle și ia în brațe pe cumnatu-său Iordan:

- Domol, nene Iordane ! Ai nimerit o oală în loc de turci ! Ai răbdare până mâine... Mâine o să-ți aducă Iorgu Mutafu pe turcii lui și o să-i faci pe toți tăiței...

- Da-da-da !... cu-cu-cu... ia-ia-ia-ta-ga-nul ăla... dă la no-no-noi, de su-su-su'pat !

- Cu iataganul de la noi de su' pat, nene Iordane...

Savu Pantofaru a auzit de pofta lui Iordan. Se oprește din vârtejul horei și spune întunecos, cu ochii răi:

- Bravo, nene Iordane !... Nu mâine, acum să ne repezim la ei şi să-i ciopârţim !

Nicolache Piua-Petri se uită la Savu cu surprindere şi cu veselie:

- Uite, domnule, ce drăcie ! Auzisem că şoarecele, când mănâncă anafura, se preface în liliac, dar n-am ştiut până acum că pitpalacul, când bea din jgheabul cu must, se preface îh uliu !...

Savu Pantofaru, mai beat decât credea Piua-Petri, îşi strânse pumnii şi mută fălcile câtorva fantome din jurul lui:

- Câini spurcaţi ! Voi aţi tăiat pe unchiul Iordache lângă apa Vodislavei ! Voi aţi dat foc bisericii noastre, în Zaveră ! Voi aţi batjocorit pe mătuşa Profira !...

Nicolache Piua-Petri îi puse lui Vancea un galben pe tejghea.

- Hm ! s-a îmbătat Savu. Trebuia să cază Plevna ca să văz minunea asta ! Vinul şi lăutarii, kir Vanceo, sunt în sarcina schitului Negară. Să trăieşti, Mutafule ! Ne vedem mâine, îh târg. Să trăieşti, domnule Ţigle ! Când ne-o fi mai rău, să ne fie ca astă-seară. Apoi, pe greceşte, către Dumitru Găzaru: Haidem, Dimitrie, să ducem pe Iordan acasă !

Iordan rămăsese agăţat ca într-un clenci de cea din urmă a lui idee:

- Cu-cu-cu... ia-ia-ia-ta-ga-nul... de su-su-su' pat !...

Dar mai grav decât toţi rămăsese agăţat Savu Pantofaru ! Adevărat Abesalom, cu pletele sufletului încâlcite în întunecosul stejar al eredităţilor de-a pururi misterioase !

II. OBŞTESCUL ALB MORMÂNT

Ce mânie dumnezeiască ! Viscoleşte, urlă văzduhul şi geme pământul ca îh ziua de apoi ! Târgul Ruşii-de-Vede, cuibărit între pădurea de peste Vede şi Dealul Viilor - mai mult sat decât târg şi mai mult livadie de pomi decât sat - piere sub puzderiile jucăuşe şi sub jălania copacilor goi, cari scârţâie şi se ciocnesc. Aşa stă vremea de o săptămână. La câteva zile după căderea

Plevnei, din Carpaţi până în Balcani, a început o vifornită crâncenă, un potop alb şi oţelit, care a astupat bălţile de sânge, a troienit cadavrele şi a lăsat dvera omătului între naosul cerului şi pridvorul păcatelor omeneşti. Ca în zilele lui Noe, stăpânul lumilor îşi ascundea faţa, ca să nu mai vază faptele oamenilor, nici pedeapsa pe care le-o trimisese.

Din prima zi a lui decembrie, căpeteniile armatelor învingătoare luară măsuri să limpezească iadul de la Plevna şi să strămute peste Dunăre - parte în ţara noastră, parte mai-nainte, în împărăţia ţarilor — zdrobita armată a lui Osman. Divizia a treia a armatei noastre (din care acum făcea parte brigada Roznovanu) primi poruncă să escorteze pe prizonierii destinaţi să rămână la noi.

Prizonierii fură împărţiţi în opt „eşaloane". Primul eşalon plecă din Plevna la 1/13 decembrie 1877, iar cel din urmă ajunse la Bucureşti la 2/14 ianuarie 1878. Drumul pe care trebuia să-1 urmeze aceste convoiuri era: Plevna-Breslani-Nicopol-Turnu Măgurele. Aici, prizonierii poposeau câteva zile, şi apoi, câţi mai erau în viaţă, câţi se mai puteau ţine pe picioare porneau mai departe: Piatra (pe Călmăţui)-Alexandria-Atârnaţi-Putineiu-Frăţeşti-Călugăreni-Jilava-Bucureşti (cu încă două popasuri).

Acest drum, făcut în acele zile de decembrie, a fost - şi pentru captivi, şi pentru escortă - mai groaznic decât toate măcelurile de la Plevna. Primul transport de 4.000 de prizonieri a pornit sub conducerea colonelului Roznovanu. Trei companii din Regimentul 13 de dorobanţi şi două escadroane din Regimentul 7 de călăraşi alcătuiau escorta. A doua zi, 2/14 decembrie, a pornit al doilea transport, de 3.500 de prizonieri. Şi acesta era escortat la fel, de trei companii din acelaşi regiment de dorobanţi şi de două escadroane din acelaşi regiment de călăraşi.

Câteva zile (până la Nicopole), aceşti întâi plecaţi au putut merge mai uşor decât celelalte şase eşaloane. De la 4/16 decembrie înainte, văzduhul şi-a ieşit din pravilele lui şi s-a prefăcut în varga şi în urgie. Osman-paşa se îngropase în Plevna din iulie, şi ostaşii lui rămăseseră mai toţi cu hainele lor de vară, zăbun, şalvari şi iminei. Prea puţini putuseră să mai apuce câte

o zeghie bulgărească sau câte un cojoc. Dar nici soldații noștri nu erau îmbrăcați toți pe potriva cumplitelor harapnice de omăt care băteau și plesneau în valea Dunării. Când domnitorul pornește din Plevna, la 10/22 decembrie - cu zece cai înhămați la o trăsură, căci nu se găsise nici o sanie ! - drumul lui până la Nicopol și la Turnu, și de aci până la Rușii de Vede este o frescă fioroasă, albă și infinită, pe care Dante Florentinul nu putuse s-o conceapă - pentru *Infernul* său - la latitudinea unde înfloresc migdalii și portocalii...

De la Trestenic încep să se arate, în zăpadă, prizonierii cari rămăseseră înghețați. La Muselimselo, domnitorul ajunge din urmă un mare convoi care se târa jalnic, prin nămeți. Aproape la fiecare pas dă peste alți morți, peste alți muribunzi. Iar ici și colo se vede și câte un viteaz dorobanț sau călăraș înghețat (acest din urmă, cu cal cu tot !...)

Și domnitorul cugetă și domnitorul scrie în memorialul său: „Drumul acesta e mai înfricoșat decât un câmp de bătălie. E ceva sfâșietor să vezi grupele de oameni pe cari moartea i-a îmbrățișat în mijlocul zăpezii: un număr de turci stau ghemuiți și țepeni în jurul unei roți de car, deasupra căreia făcuseră ultimul lor foc..."

Când cele două prime convoiuri de prizonieri ajunseră în Alexandria, comandamentul militar găsi cu cale să scoată din ele 200 de inși și să-i pornească spre Pitești și spre Târgoviște, cu prim popas Rușii de Vede.

Au intrat în târg ostașii lui Osman, cu mâinile băgate în mânecile zăbunului, cu capul învelit în cealmale murdare, cu spinarea încovoiată, cu picioarele grele ca niște butuci. Cu toată strășnicia vremei, cu toată zăpada care te orbea și-ți tăia răsuflarea, au alergat târgoveții să vază ce nu se mai văzuse prin părțile noastre de multă vreme: oștire turcească răpusă și smerită. Dar nici o izbucnire ! nici o bucurie egoistă ! nici măcar legitima însuflețire a unui norod multă vreme împilat, care privește azi mărturia zguduitoare a eliberării sale ! Poporul românesc, dăscălit de veacurile de durere, înțeleptit de nestatornicia așezărilor pământești, privea mai mult trist decât triumfător la cetele înghețate și trențăroase ale foștilor săi

stăpâni. Se strânseseră în jurul turcilor târgoveți și țărani, români și venetici. Mulți dintre ei - bulgari, greci, chiar și români - știau turcește.

Soldații noștri din escortă slăbeau pe cât puteau asprimea situației și a poruncilor militare. Prizonierii fură împărțiți în grupuri, băgați în cvartire pe la autorități și pe la particularii mai înlesniți. Cei mai slabi dintre ei se grămădiră jos, pe rogojini, în niște maghernițe de la primărie, în așteptarea odăilor de la spital.

Albituri, zăbunuri vechi, iminei purtați, scurteici ale căror vulpi îmbătrâniseră și năpârliseră prea rău ieșiră de pretutindeni pentru sărmanii degerați. Tot așa, de-ale mâncării. Fiecare gospodină, fiecare mamă cu feciori, fiecare văduvă, fiecare bunică... aduse ce putu: o azimă, o bucată de brânză, un ou, o oală de lapte, ori măcar o pereche de covrigi... Autoritățile târgului și ostașii din escortă nu mai avură altă treabă decât să supravegheze și să împărțească prinoasele generos izvorâte.

Câțiva dintre gradații cari erau din partea locului ori aveau cunoscuți între rușani se întâlniră cu bucurie mare și se veseliră pe acasă și prin cârciumi. Dar la Rușii de Vede era numai un popas de o zi și o noapte... De aceea, voinicii noștri, de la un timp, se opriră din povestite, dădură la o parte mâncarea și băutura și alergă fiecare să îndeplinească poruncile și să-și facă datoria.

în cârciuma lui Vancea mai rămăsese Iorgu Mutafu și Savu Pantofaru. Erau prieteni din copilărie (deși Savu era mai în vârstă ca sergentul), și nu le venea să se despartă cu' una, cu două. în colțul lui, Vasile lăutarul mângâia lung și cătinel o baladă din bătrâni.

- Mă Iorgule, mă ! mă frati-meu, mă !... Noi ne-am avut bine de când ne-am pomenit... Ții tu minte cum îți luam parte și cum mă băteam cu băieții pentru zmeul tău și pentru arșicele tale ?...

Dar Savu mestecа vorbele din ce în ce mai greu. Fiindcă de felul lui nu bea niciodată, petrecerea de astă-seară îl prinsese rău și-1 doborâse. Nici don sergent nu se mai număra cu trejii, dar se ținea fudul și mai mult făcea pe beatul decât era beat cu adevărat.

- Da, mă frate Savule, am trăit ca frații și, de-o vrea Dumnezeu, o să trăim mereu... Stăi să mă liberez eu și să vezi tu ce planuri am !... Mai întâi, trebuie să ne însurăm. Nu merge să mai stăm așa, holtei... Eu am pus ochii pe o codană de la Dăbuleni, fata unui perceptor. Frumoasă, mă, și gospodină, și un car cu țesături de zestre, și două mii de galbeni!... Hei, ce zici, fârtate ? Mă Vasile, ia schimbă cântecul și zi-mi mie colea:

„Firicel de iarbă neagră,
Tudoriţo, mult mi-eşti dragă..."

Iorgu Mutafu își reazimă capul într-o mână și se lasă dezmierdat de amintirile lui de astă-vară... Ce-o mai fi făcând dorul lui ? I-a trimis două epistole de la Nicopole, dar n-a primit nici un răspuns... '

Savu îi spune, sughițând duios:

- Iorgule... să fie cu noroc ! ceasul bun... și sus căciula ! Să știi că sunt frate de mână la nunta ta ! Și p-ormă să știi că-i fac miresii tale o pereche de papuci... să râmnească la ei și cadâna lui Osman-pașa, așa de mândri și de înflorați am să-i fac !...

- Să treacă odată și pacostea asta de război! Să se astâmpere împărații și să ne întoarcem la sărăcia noastră. E bine când stai acasă și-ți vezi de treburi...

- Iorgule, tu poftești odihnă și liniște în țară... Ce-ți pasă ție !... Tu vii de la bătălie. Te-ai bătut cu Osman și l-ai dat gata. Da' nouă când ne vine rândul, mă ?... Sec am fost că n-am mers și eu volintir !...

- Savule, tot degeaba. Nu vedeai reduta. Te vârsa la cizmărie și la hamuri.

- Da' era să mă spui *taxă* sunt cizmar ? ! Eu ceream să mă trimită la redute !... Câinii de turci ! Ei au tăiat pe unchi-meu, Iordache Cojocaru, în bejenie, lângă apa Vodislavei ! Ei au batjocorit pe mătușa Profirița !

- Lasă, mă, că ne-a venit și nouă împrumuta ! Mai avem ceva de plată, kir Vanceo ?

- Stai, frati-meu ! Aici tu n-ai nimic de plătit. Plătim noi, ăștia care am rămas acasă, după sobă. Na și ție, Vasile, o sfănțoaică.

Savu Pantofaru se ridică în picioare, își încheie cojocu în bumbi și merge spre tejgheaua lui Vancea, să plătească, dar se vede bine că merge pe picioarele altuia.

- Savule, du-te acasă de te culcă. Dom' Nicolache a plătit și băutura, și lăutarii.

- Vanceo, dom' Nicolache ăsta plătește prea mult ! Vreau să plătesc și eu ! Ce, banii mei n-au trecere ?...

- Cum să n-aibă, Savule ? Vino mâine și ia-o înainte lui dom' Nicolache. Ce vrei, să primesc banii de două ori tot pentru vinul ăla?

Sergentul Mutafu, care și-a pus în front mustățile, sabia și mondirul, îl târăște pe Savu prietenește.

- Nu te supăra, Savule... Lac să fie, că broaște sunt destule ! Venim mâine și o luăm de la capăt ! Plătește tu, și bem... tot noi... *Hair-olsun, Vancea-efendi !*

Iorgu deschide ușâ și, cu Savu de braț, calcă afară în vârtejul roatelor diafane și șuierătoare. în fața prăvăliei, cât se vede prin geamlâcul luminat de lampă, băieții au rânit și au ridicat zăpada în delcele, dar încolo nu mai e nici un semn de pârtie.

- Măi frati-meu, bine de tine ! Ai învățat și turcește; le-ai luat turcilor și fesul, și limba ! Mă, să-nceapă din nou războiul, eu pornesc ăl dintâi !

- Bine... bine; da' acu țin-te de mine, că dai buf îh zăpadă.

- Ce, mă ? Ai uitat ce putere am eu ? Că mă fac eu, acum, muscal ? N-ai grijă, puiule !

- Savule, ai cu mine la primărie să văd ce-i acolo și pe urmă te petrec până acasă.

La primărie așteaptă, întinși pe rogojini, somnoroși și întunecați, și prizonierii, și călărașii din escortă. Don sergent primește raportul:

- Să trăiți, don sergent, au mai rămas ăștia șapte. Unul e mai zdravăn, cinci o să mai meargă cinci sute de pași, dar unul de-abia bleștește. Uite ăsta... Mahmudea ăsta...

E o boșcă îngropată în pământ, cu vatră, cu corlată și cu coș. Un foc dănțuitor luminează pe cei ce zac pe rogojini. Miroase greu a oameni nespălați, a seu și a rachiu. Turcii încep să se

ridice în capul oaselor. Sunt traşi la faţă, neraşi şi zdrenţăroşi. Fiecare are cu el câte o boccea. Sergentul pune mâna şi saltă pe turcul al şaptelea.

- I-ai turtit fesul, Mahmud ! Mi se pare că aduci din Plevna un pui de lungoare.

Turcul se clătină, oftează greu şi pune mâna la piept, deznădăjduit până la poala cerului.

-*Mahmud cioc hastă dăr...* (Mahmud foarte bolnav este.)

- Cioc-boc-ioc... trebuie s-o urnim din loc...

Savu Pantofaru a rămas la uşă şi se uită neînduplecat şi mârâind la turcii prizonieri. Bombăneşte singur:

- Ne-a venit şi nouă apa la moară, fir-aţi ai dracului !

Mahmud stă o clipă în bătaia focului de pe vatră şi în mijlocul tovarăşilor cari îl privesc. Topit de boală, cu mustăţile şi cu barba arămii şi năclăite, cu ochii stinşi sub pleoapele de ceară, cu cealmaua gata să se deznoade, el arată jalnic de frumos şi aduce aminte pe Domnul durerilor creştine.

Don sergent ordonează:

- Coloană, înainte, marş !... Bucică, ţine-te de Mahmud şi sprijineşte-1. Să vedem ce facem cu el... Acum, drept la Sărdăreasa !

Sărmană cherestea omenească ! Este de mirare câte puteri de rezistenţă poţi să storci din ea când te biciuieşte gândul că-iată, acum, peste un sfert de ceas, peste o sută de stânjeni, vei găsi locul de odihnă şi desconcentrarea bietelor ciolane... Merg încovoiaţi, sub urgia şi plesnetele viscolului, şi prizonierii, şi escorta. Uliţele târgului sunt tăiate de-a curmezişul de balauri albi, nalţi uneori cât şi ulucile dimprejur. Convoiul se deşiră şi-şi pierde caracterul. Soldaţii biruiţi se amestecă cu soldaţii biruitori. Sergentul Mutafu merge mai în urmă, alături cu Savu Pantofaru. Cizmarul a ajuns un alt om. Beţia i-a înfipt hi cap un piron de la Cel Viclean.

- Măi Iorgule !

- Ce, Savule ?

- Vreau să omor şi eu un turc.

- Bine, mă, treci peste Dunăre, că arde focul mereu de la Vidin până dincolo de Balcani.

- Nu aşa, bă; acu vreau să-1 omor. Uite, pe unul d-ăştia de ai tăi.

- Ce mai procopseală ! Să tragi cu puşca în iepurele pe care ţi-1 aduc eu gata împuşcat !

- Aşa ţii tu la mine, bă ? Am eu chef să omor un turc ! Car' vasăzică, am eu chef...

- Iartă-i astă-seară, Savule ! Mâine la ziuă îţi dau eu carabina să-i cureţi pe toţi !

- Mă Iorgule, nu fi porc de câine ! Acu, bă, acu...

Miorlăia vântul pe sub streşinile coşmeliilor rare, pierdute între copaci. Parii de la garduri ieşeau din troiene şi reaminteau uliţele desfiinţate. Nişte ziduri înalte, cu fantoma unei biserici deasupra, crescură din vifor şi din obştescul alb linţoliu înaintea convoiului deznodat. Oamenii se adunară lângă o paragină pe jumătate îngropată în zăpadă. Era o casă boierească din alte vremuri, azi risipită şi cerşetoare la porţile Bisericii Sărdăreasa. Uliţa cea nouă trecea acum pe lângă această ruină, şi fostele ei uşi şi ferestre se căscau oarbe şi dărăpănate deasupra pivniţei descoperite. Câteva capete de bârnă mai stăteau ici şi colea din lemnăria parte putrezită, parte furată...

- Bucică, rămâi aci cu Mahmud. îi fac eu, într-altă parte, un rost mai bun. Aşteaptă-mă, Savule, să-i bag pe ăştia la coteţ.

Sergentul bate cu mânerul săbiei în porţile de stejar ale cetăţii bisericeşti, clopotarul îi deschide, şi toată lumea, afară de cei doi, intră înăuntru.

Mahmud s-a lăsat jos, în văcălia unei ferestre de altădată, cu spinarea spre pivniţa umplută de omăt. Călăraşul Bucică tropăieşte din cizme şi le izbeşte cu biciul făcut în două, să mai curețe zăpada de pe ele. Savu stă în mijlocul drumului şi al viforniţei, ajuns de ceasul rău. Poarta de la Sărdăreasa se deschide cu scârţâiala, şi sergentul Mutafu strigă pe călăraş:

- Bucică, la tine sunt terfeloagele alea ? Vino încoace cu ele !

Călăraşul dă fuga la poruncă şi poarta se închide. Ochii lui Savu Pantofaru scăpărară atunci ca ochii unei fiare. Năvăli în

casa dărăpănată, smulse cu puteri de nebun o stinghie care ieşea dintr-un perete şi, venind cu paşi de lup în faţa turcului doborât în fereastră, îl trăsni în creştetul capului.

Turcul se duse peste cap, dincolo, în pivniţă, şi intră tot în nămetele afânat. Nici un geamăt ! Nici un scâncet ! îi rămaseră picioarele, băgate în papuci, la vedere, pe marginea ferestrei. Dar între ochii fiarei de un minut şi picioarele celui ucis mişeleşte scapără un fulger albastru, răzbunător în vecii vecilor, încălţămintea turcului avea botul căscat şi degetele de la picioare îi ieşeau afară !

III. UNDE ESTE FRATELE TĂU ABEL ?

Sergentul Mutafu potrivise lucrurile în capul lui destul de bine. Băgase pe prizonieri într-o odaie mai mare, încălzită, şi cu un pat lung ca de arhondaric, iar pe călăraşi, alături, în alta mai mică. Pe Mahmud, fiindcă era bolnav, voia să-1 ducă - fie măcar pentru noaptea asta - aci, la doi paşi de biserică, la părintele Năstase. Mătuşă-sa, preoteasa Smărăndiţa, era pâinea lui Dumnezeu şi miloasă cu toţi oropsiţii şi betegii pământului. Drept aceea, sergentul socoti că nu-i mai trebuie Bucică şi-i dădu răvaş de voie:

- Rămâi aci, deşcă, şi te odihneşte. E cald şi bine ca la mănăstire. Eu târăsc pe turc colea, la câtiva paşi, şi-1 dau în primire mătuşă-mii, preoteasa Smărăndiţa, să-1 doftorească, dacă o mai avea ce doftori...

Sergentul Mutafu trânteşte poarta îh care bătuseră gloanţele turcilor de la 1821 şi iese iar în viscol. Când se apropie de casa părăsită, deosebi, prin întunericul răscolit de vifor, pe Savu înfipt în mijlocul drumului, cu o gogeamite stinghie în mână.

- Ce-i asta, Savule ?

Dar Savu stătea ciudat ca o stafie şi nu spunea nimic. Sergentul se vârî în obrazul lui şi-i scrută întunericul din orbite.

- Dormi, Savule ? Şi asta mai e una !

îl luă de piept şi-1 zgudui cu putere. Pătăleaţa pe care o ţinea în mână căzu alături, dar Savu rămase nesimţitor.

Sergentul se uită împrejur:

- Unde-i turcu ? Mă Savule, mă, deşteaptă-te dracului ! M-ai făcut de ocară ! Dormi pe picioare !... Unde e Mahmud ! Spune, bă, ce s-a făcut turcu ?

Savu se scutură ca-n somn, răsuflă năduşit, vru să deschidă ochii şi bolborosi mânios:

- L-am omorât... şi... ce pofteşti ?! Apoi se prăbuşi peste sergent.

Iorgu Mutafu prinse în braţe turnul care venea peste el şi-1 lăsă să alunece în zăpadă. Sergentul se simţi deodată lac de sudoare.

- Mă, belea ca asta pe capul meu !... Bată-te Dumnezeu, Savule, să te bată şi te-ar lua dracul !...

Sergentul cercetă drumul şi apoi luă în şir ferestrele oarbe şi în parte astupate cu zăpadă ale dărâmăturii. Desluşi şi puse mâna pe imineii turcului, rămaşi în pervazul dărăpănat.

- Ia uite-1 pe Mahmud !

Sergentul îşi descarcă necazul şi compătimirea în câteva înjurături neutrale şi rămase pe gânduri.

„Acu, s-a dus, s-a dus... Am lăsat eu câte un prizonier, doi, prin fiecare oraş pe unde am trecut, trebuia să las unul de sămânţă şi la Ruşi... Şi pe urmă... unde s-a dus mia, ducă-se şi suta ! Da' ce facem cu turcu ? Treaba lui Savu ! Eu plec mâine cu prizonierii... «A mai murit, astă-noapte, încă unul...» îl tai de pe răboj şi merg înainte. Nici usturoi n-am mâncat, nici gura nu mi-a mirosit! Savule, băiete, încalţă-te şi descalţă-te cum oi şti, că d-aia eşti cizmar. Mai pot să-ţi fac atâta bine să-1 vâr pe turc mai adânc, ca să nu i se vadă picioarele."

Sergentul împinge în imineii îngheţaţi, şi cadavrul intră mai afund. Apoi prăvăleşte deasupră-i nămetele tencuit pe zid în sus, cum ar fi prăvălit o lespede la gura unui mormânt.

„O isprăvii cu Mahmud !... Ce facem acum cu nătăfleţul ăsta de Savu ? Să chem pe băieţi... Aş, ţi-ai găsit ! Ce-mi trebuiesc martori ?! O să mă tăbârcesc cu el cum oi putea. Să-1 duc la popa

Năstase: fac de râs pe Savu şi poate - cine ştie cum - îl dau şi de gol... Nu ! Trebuie să-1 duc la el acasă. Ori îi sunt prieten, ori nu-i sunt prieten !"

Tocmai atunci o sanie de rechiziţie, cu patru boi, care făcuse slujbă toată ziua, trecea pe acolo cu câţiva soldaţi infanterişti.

- Mă camarazi, ia staţi ! Ajutaţi-mă să încarc în sanie pe prietenul ăsta care a băut cam mult de bucurie că a căzut Plevna.

Soldaţii infanterişti îl recunoscură:

- E don sergent Mutafu.

- Hai, mă, puneţi mâna !

îl ridicară pe Savu, doi de cap şi doi de picioare, şi-1 întinseră în sanie pe paiele ninse.

- Merg şi eu cu voi, să-1 vărsăm pe negustor la domiţiliu.

Iorgu ştia şi prăvălia lui Savu, şi casa mică şi patriarhală, unde Savu trăia cu doi bunici, bătrâni, uitaţi, moş Pantilie şi mama Slamna. Vedea cu ochii amintirii căsuţa cu prispă şi cu parmaclâc, grădina mare şi întunecoasă (de atâta copăcărie câtă era în ea) şi lacul din fund, cu izvoare nesecate unde se scăldase cu Savu de atâtea ori în verile copilăriei.

A oprit sania în poarta căsuţei părinteşti şi a încercat să trezească pe Savu. Stearpă trudă !

- S-a îmbătat ca un muscal, don sergent !

- S-a îmbătat ca un marţafoi ! Din câteva oale de vin a fost gata. Sireaca militărie ! Dacă n-ai trecut prin ea, rămâi ca un topor ţigănesc, necălit în foc.

Sergentul Mutafu intră în curte şi apoi în casă, strigând tare pe cei doi bătrâni:

- Moş Pantilie, mătuşă Slamno !!! Ştiţi, noi ne-am adunat cu toţii la kir Vancea... Savu, neînvăţat cu meseria băuturii, a cam luat-o spre stânga. L-am adus să-1 culcăm la căldură, până mâine, şi mâine o să fie ca şi cum n-a fost nimic...

Moşnegii bâlbâiră, se cruciră, se mai supărară şi-1 văzură pe Savu al lor adus pe sus şi turnat ca un sac cu calapoade lângă sobă. Baba Slamna începu să se bocească:

- Am zis eu că n-o să fie bine... Când am văzut azi pe turci trecând pe uliţa noastră, m-a luat cu fiori: „N-o să fie bine, maică, n-o să fie bine"... Că tot aşa a fost şi în Zaveră... Treceau-treceau turcii, tot pe uliţa asta, şi n-a fost bine ! Tăiară pe alde Iordache, pângăriră muierile, dădură foc bisericii !

- Ei, mamă Slamno, ai încurcat călindarul ! Atunci era pe vremea lui Tudorin; acum e după Cuza Vodă, în zilele lui vodă Carol! Venim de la Plevna, măicuţă ! I-am turtit fesul lui Osman şi i-am luat prizonieri peste 40.000 de gealaţi.

- Nu ştiu, maică, nu ştiu... Da' văd că n-a ieşit bine ! Să se îmbete Savu al meu, care nu punea vin în gură decât la Paşte şi la Crăciun...

- Şi la predarea lui Osman-paşa, mătuşo Slamno !

- Nu ştiu, maică, nu ştiu, că semnul nu e bun !

- Hai, fiţi pe pace ! Un chef cu lăutari, şi atâta tot. Mâine dimineaţă o să fie ca şi cum n-a fost nimic. Noapte bună ! Viu mâine să-1 întreb pe Savu cum a dormit.

Baba Slamna zăvorî uşa după sergent, îi ridică - lui şi neamului lui întreg - câteva binecuvântări negative şi veni lângă Savu, care sforăia, ud ca un câine şi stacojiu la faţă.

A doua zi, Iorgu Mutafu se trezi cu noaptea în cap, militar agerit de răspunderile şi de primejdiile sub sabia cărora trăia de o jumătate de an. Alergă să-şi vadă oamenii, se întâlni la „cartierul general" cu ceilalţi şefi de convoi şi hotărâră ceasul de plecare.

Dar până atunci sergentul trebuia să vază pe prietenul său, Savu Pantofaru. Baba Slamna îl primi fără bunăvoinţă.

- Doarme şi acum. Ce-o mai fi şi asta ?! Nu m-am îndurat să-1 trezesc...

- Lasă, că-1 trezesc eu, bătrânico... Plec azi cu prizonierii şi am să-i spun lucruri mari...

- De, maică, fă cum crezi.

- Fii bună şi lasă-ne pe noi singuri.

Iorgu Mutafu intră în odăiţa unde sforăia prietenul din copilărie şi-1 strânse de nas.

- Sus, deşcă ! Destul ! Ce-a fost aseară nu trebuie să se mai vază astăzi!

Cizmarul se deşteaptă anevoie - năuc, cocoloşit, ciufulit şi fără să-şi dea seama cine e lângă el.

- Hai ?... Ce este ?... Tu eşti, bătrânico ?

- Scoală-te, bă Savule ! Ce dracu ? E ziua mare cât o iapă bălană !

- Tu eşti, Iorgule ?

- Păi cine vrei să fie ? !

- Mă frati-meu, am făcut-o lată ! Mi se pare că aseară am dat peste răscoale...

- Mi se pare şi mie. Ce să faci, mă Savule ! O dată s-a predat Osman ! O dată ai luat şi tu luleaua neamţului !

Savu Pantofaru îşi trece mâna peste ochi, ruşinat şi plin de păreri de rău.

- Am băut prea mult, Iorgule ! Eu nu beau şi nu pot să beau. Voi sunteţi tari ca naiba ! Mi-e necaz şi mi-e ruşine !

- Nu e nimica, Savule. Eram toţi ai noştri şi am băut paralele noastre, adică pe ale lui dom' Nicolache că ăla nu te lasă să plăteşti tu niciodată.

Sergentul se duce la fereastra cu perdelele ţesute în casă şi le dă la o parte. Tot geamul e zugrăvit cu un stufăriş alb, pufos, de care s-a lipit sulul de lână roşie pus între cercevele.

- Crâncenă iarnă, domnule ! Bine că s-a domolit viscolul !

- E târziu, Iorgule ? Ai văzut pe cineva din cei de aseară ?

- Numai pe dom' Nicolache.

Iorgu se aşeză la loc, pe ladă, între fereastră şi pat.

- Savule, despre partea cealaltă să n-ai nici o grijă... Turcu... *a căzut pe drum între Peret şi Ruşi...* care vasăzică n-a intrat aici în târg...

- Care turc, Iorgule ?

- Ei, Mahmud ăla, de aseară !

Pantofarul se îngălbeni ca un mort şi dinţii îi clănţăniră în gură.

- Ţine-ţi firea, mă, ce, eşti copil ?! Cine a văzut ? Cine ştie ? Eu, tu şi Dumnezeu ! N-ai nici o grijă !

- Iorgule, ce vrei să spui tu ? Ce-am făcut, păcatele mele ? Nu-mi aduc aminte decât greu, ca din vis...

- Vis a fost ! Ai visat şi tu că ai omorât un turc, şi basta !

- Am omorât eu un turc, Iorgule ?

- Ei, ba nu ! Du-te de-l vezi, îngropat în nămeţi, în casa aia pustie, de lângă Sărdăreasa. Aici trebuie să faci tu ceva... Dacă vrei, dacă nu...

- Ce spui, mă, că am omorât eu aseară un turc ?!

- Savule, erai beat cazac... Da, tu l-ai omorât.

- Vai de mine şi de mine !

- încet, Savule, să nu te auză baba Slamna. Că dacă o auzi baba Slamna, oricât ţi-o fi de credincioasă, până diseară ştie tot târgul ! încet, băiete. Nu te trece cu firea... Ho ! fii bărbat, nu muiere !...

- Fir-ar a dracului de beţie să fie ! D-aia mă feream eu de ea şi ocoleam chefurile şi cumetriile !

- Ei, te-ai ferit, te-ai ferit, până când te-ai opărit ! Da' ce, numai tu ?... Ei, băiete, se vede că n-ai făcut militărie... La militărie eşti ca fleica pe grătar... Până când nu te frigi pe toate părţile şi nu sfârâi sânge şi sudori, nu eşti bun de mâncat...

- Mă Iorgule[1], turcu ăla care mergea cu noi pe urmă, alături cu călăraşul tău ?

- Ăla, mă !

Savu Pantofaru se plesni cu palmele peste ochi.

- Ai dreptate, frati-meu ! Uite, uite ! acu mi-aduc aminte: a fulgerat albastru... şi am văzut... la o palmă de nasul meu... imineii turcului cu boturile căscate şi prin boturi, degetele de la picioare îi ieşeau afară... Şi mai înainte... da, da, eu l-am dat grămadă, că el şedea, săracul, ghemuit într-o fereastră... l-am pocnit în cap cu o beldie... şi s-a răsturnat în zăpadă... Şi atunci a fulgerat... şi... degetele de la picioare îi ieşeau prin botul imineilor... ,

Savu izbucni în plâns. Era în el o trezire de durere, de căinţă, de deznădejde atât de grabnică şi de înfricoşată, că simţirea lui

[1] în textul de bază: Savule.

întreagă se răsucea ca o pâlnie de vârtej pe mare, într-un burghiu năprasnic de vânturi întâlnite.

- Uite, bă ! Ce plângi, mă, ca muierile ?! Aoleo, Savule, nu te ştiam aşa de... să mă ierţi ! Ai omorât şi tu un turc ! Au omorât ai noştrii mii de turci ! Şi au omorât turcii zeci de mii de creştini! Dacă e război, e război! Şi războiul a ajuns, cu coada, până la tine... Ai omorât şi tu un turc ! Jaf în ciuperci !

- Bine, mă, da' ce-mi făcuse mie bietul Mahmud ? Acum toate ies ca din apă în faţa mea... Ceas rău şi blestemat !... Când ai chemat tu pe Bucică, m-am repezit în paragina aia şi am smuls o stinghie, pe care o văzusem de multe ori rămasă într-un perete... Şi cu stinghia aia am achitat pe bietul turc...

Baba Slamna tropăi în tindă şi deschise - cu altă faţă decât la venirea lui Iorgu - uşa de la odaie. Era bucuroasă bătrâna că vede pe Savu treaz şi cuviincios ca totdeauna.

- Eu zic să vă aduc câte o cafeluţă...

- Bucuroşi, mamă Slamno ! dar mie nu o cafeluţă, ci o cafea barosană, ca pentru un polcovnic...

Aşteptară să iasă bătrâna din tindă, şi Iorgu Mutafu începu cu glas de taină:

- Mă, atâta bucluc este că turcul e acolo în pivniţa cocioabelor. Stă el bine, că e frig şi se păstrează. Dar te pomeneşti că porneşte un dezgheţ şi-i ies ciolanele la iveală. La urma urmei, poale să rămână şi acolo până când l-o chema Mahomed al lor... Un turc - dintre prizonieri - a căzut într-o pivniţă părăsită ! Că este şi cu capul spart: cine o să se apuce să mai descurce dacă i 1-a spart cineva, ori şi 1-a spart el când a căzut...

- Iorgule, ştiu că nu este nici o răspundere, dar tocmai asta mă seacă la inimă.

- Vezi-ţi de treabă, omule ! Du-te la prăvălie, rosteşte-ţi calfele, trăieşte-ţi viaţa ca mai înainte. Şi după capul meu, mai dă câte o raită şi pe la Vancea...

- Să mă ferească sfântuleţu !

- Eşti boboc, Savule ! Şi boboc ai săi rămâi toată viaţa, că n-ai făcut milităria... Savule, lăutarii şi vinul sunt sanitarii soldatului, mica ambulanţă !

Mama Slamna aduse două bardace de cafea neagră şi câţiva covrigi proaspeţi cu susan.

- Să trăieşti, bătrânico ! Da' să ştii că nu-mi place cum îl ţii pe Savu.

. - De ce, măiculiţă ?

- Cafea văd că-i dai, da' vin nu-i dai deloc... Că de aveai obiceiul să-i dai câte puţin vin, Savu stătea aseară în rând cu noi şi nu se turtea numai cu două ocale.

- De, maică, oi fi având dreptate... Eu îl îndemn uneori să guste câte un păhărel, da' dacă Savu nu primeşte !... Pe uncheaşul meu nu pot să-1 dezbar de băute şi pe Savu nu pot să-1 fac să guste.

- Bătrânico, mi se pare că moş Pantilie a nimerit-o mai bine decât Savu... Cu ce te aperi de câini, mamă Slamno, când sar la dumneata pe uliţă ?

- Cu ce să mă apăr, nepoate ? Cu băţul...

- Ei vezi ! Aşa este şi cu băutura. Când dau peste tine gândurile rele, necazurile, frica şi... războiul, te aperi de ele cu oala plină !

IV. PRĂPASTIA NECUNOSCUTĂ

Sergentul Mutafu a plecat din odăiţa lui Savu. Peste două ore, a plecat de-a binelea şi din târg, cu convoiul de prizonieri, şi cei doi prieteni nu s-au mai văzut. Savu a rămas năuc lângă prăpastia deschisă deodată înaintea-i în dimineaţa aceea...

S-a purtat prin casă de colo până colo; a ieşit prin curte şi pe la grajdul vacii; a ascultat, fără *smme* pătrundă, vorbele celor doi bătrâni şi a pândit, la geamul spoit cu flori de gheaţă, pe care el le topea cu degete fierbinţi, căderea serii.

I se părea lui Savu că nu ştiu ce vrăjmaşi necuraţi, că nu ştiu ce cumetrie de vrăjitoare îl scosese din albia lui sufletească şi-1 turnase într-o groapă întunecoasă... Omul se căuta, se verifica şi

nu putea să răspundă categoric la întrebarea: Unde este Savu cel aşezat şi ce s-a făcut capul lui de până aseară ?

Venea şi revenea, căutând înţelesul şi obârşia subitei lui nenorociri: adevăr să fie că el a omorât aseară un om, el, care nu poate să taie nici un pui de găină ? Cum a putut să se strecoare, în firea lui blajină, în inima lui paşnică, fiara setoasă de sânge şi de răzbunare care a făptuit această moarte de om ? E drept, nu mai ştia ce face. îşi băuse minţile, dar mâinile făptaşe rămân tot ale lui, sângele nevinovat a ţâşnit şi 1-a mânjit pe el. Cugetul lui nu-i dă nici o dezvinovăţire că a săvârşit o crimă la beţie.

Ce să facă ? Cui să se destăinuiască ? Iorgu Mutafu a plecat. Dar şi cu el, şi fără el este acelaşi lucru. Sergentul, proaspăt sosit de pe câmpul de război, e tăbăcit ca un cojoc şi nu înţelege nimic. Cui să-şi deschiză Savu inima, cui să ceară sfaturi în această grea întâmplare sufletească ?

A rămas în casă toată ziua. La prăvălie nu-i venea să se ducă. Nevoie de un prieten şi de vorba lui simţea destulă, dar o teamă nedesluşită îl oprea pe loc şi-1 povăţuia să întârzieze. Ar fi voit să întrebe şi să înveţe: cine era acest om pe care-1 luase pe suflet ? De unde venea el ? Ce fel erau neamul şi ţara lui ? în ce parte a pământului îl aşteptau acum bieţii lui părinţi sau bieţii lui copii ? Era un gol, viu şi lacom, care sorbea inima lui Savu cu puterea şi cu setea a mii de guri însetate. Atâta ştia numai, că-1 chema Mahmud şi că-1 văzuse la faţă o singură dată, în bătaia focului din vatră.

Pe când Savu se tot uita pe uliţă prin rotocoalele umede pe cari le făcea în geamul îngheţat, zări pe Nicolache Piua-Petri, arendaşul de la Negară, trecând în şuba lui de lup şi cu căciula de astrahan înfundată pe urechi.

Savu alergă la poartă şi-1 opri.

- Ia pofteşte până la noi, dom' Nicolache ! Sunt singur, sunt cam şubred şi n-am cu cine bea o cafea.

Piua-Petri era cam grăbit, dar poftirea lui Savu îi făcu o întipărire parte curioasă, parte plăcută.

- Kir Savule, mă cam grăbesc. Astă-seară trebuie să fiu acasă, la Negară. Drept vorbind, ar fi trebuit să fiu acasă de ieri-seară, dar, precum bine ştii, ne încurcarăm ieri la Vancea... M-am apucat apoi să-i făgăduiesc lui Mutafu o vadră de salip pentru prizonieri şi am rămas pe azi, ca să îndeplinesc.

- Ia şezi colea, dom' Nicolache... Bunicuţo, degrabă două cafele, ca să cinstim pe boierul nostru.

Piua-Petri cunoaşte căsuţa pantofarului - cu care, după soţie, vine cam neam - şi cunoaşte firea lui cinstită.

- Kir Savule, aseară erai viteaz cum nu te-am văzut niciodată... îmi plăceai, dar erai alt om...

- Nu râde de mie, dom' Nicolache ! Am făcut-o fiartă. Băutura are socoteala ei. Cine n-a băut din vreme, să nu se apuce să bea, că dă de ruşine, cum am dat eu aseară.

- Da' de ce, kir Savule ? Dacă n-oi mai da şi tu, uneori, luleaua prin cenuşă, dacă n-oi mai călca alături din potecă, ţi se urăşte cu viaţa şi n-ai nici popii ce să-i spui la spovedanie.

Nicolache Piua-Petri începu să râdă prietenos şi răspânditor de prietenie.

- Aşa o fi, dom' Nicolache, da' mie, unuia, nu-mi prieşte. Poate că sunt bicisnic de felul meu şi bun numai pentru meseria mea de cârpaci. Uite, azi am stat toată ziua cu capul cât o baniţă şi n-am urnit un pai din loc. Halal băutor ! Nici n-am fost.îh stare să mai ies în târg. Plecară ai noştri cu prizonierii ?

- Au plecat de mult. Grea poruncă ! Vai şi de prizonier, vai şi de cel care îl duce din urmă !

- Ce să faci, dom' Nicolache... Dacă aşa vor împăraţii... De pe unde or fi fost bieţii oameni ? Erau toţi rebegiţi! Pe la ei n-or fi iernile astea cumplite de pe la noi...

- Cred că erau amestecaţi, unii din Europa, învăţaţi cu zăpada, alţii din Anatolia, din climă mai caldă. Pe cât am înţeles eu, cei mai mulţi erau din Asia Mică, de pe lângă ţărmul mării: Smirna, Izmid, Trebizonda...

Ai văzut părţile astea, dom' Nicolache ? Ştiu că ai călătorit mult...

- Nu prea... Eu cunosc Turcia europeană. în Asia am trecut şi eu cu caicul şi m-am plimbat.

- E frumos Stambulul lor, dom' Nicolache ?

- Kir Savule, socotesc că e oraşul cel mai frumos de pe pământ... Când intri cu corabia în Bosfor şi te apropii de inima Stambulului, te întrebi mereu: intru în Ţarigradul sultanilor, ori în raiul lui Dumnezeu ? Oraşul ăsta vine clădit, aproape tot, pe coastele mării. Bizanţul grecesc cel vechi, adică Stambulul turcesc de azi, intră în mare ca un pinten. Iar marea intră şi ea în uscat, între Stambul şi Galata, unde sunt ambasadorii creştini, şi intrarea asta a mării este Cornul de Aur. în faţă stă Asia Mică, Scutari, Haidar-Paşa, Kadikioi, şi la mijloc e Bosforul, albastru ca florile de stânjenel... Ce mândreţe, kir Savule ! Ce palate, ridicate unele peste altele ! Ce geamii de marmură şi ce păduri de chiparoşi! Când mă gândesc, Stambulul mi se pare ca o rodie plesnită în felii, şi printre felii, îh loc să curgă zeamă roşie, curge apa mării.

Savu ascultă cu ochii înecaţi de admiraţie. Fiecare cuvânt i-a mers la inimă, fiecare icoană s-a aşezat în amintirea lui, în pervazul nemuririi.

- Da' ce fel de oameni sunt turcii ăştia, dom' Nicolache ? Acu, noi nu-i scoatem din „păgâni" şi nu putem să le iertăm că ne-au robit şi ne-au mâncat ţara şi sufletele părinţilor atâtea sute de ani... Da' cum sunt ei la ei acasă ?

- Kir Savule, îţi vorbesc cinstit. Sunt oameni de credinţă şi de cuvânt. Când ţi-a vorbit turcul o vorbă, nu mai iese din ea. Stau başca de creştini şi sunt aspri cu ei - e adevărat... Dar nici noi, creştinii, nu suntem cu turcii te miri ce mieluşei. Eu am trăit la faţa locului şi ştiu ce spun. în casele lor e greu să pătrunzi. Casa turcului e închisă ca o mănăstire. Ei au câte cinci-şase neveste şi câte cinci-şase rânduri de copii. Pe boierii lor cei mari şi pe paşalele lor i-am văzut de departe, dar cunosc pe negustori, pe slujbaşi şi pe marinari. Sunt oameni de multă omenie ! Şi sunt buni prieteni. Dacă ai putut să câştigi inima unui turc şi să ţi-1 faci prieten, gâtul şi-1 pune pentru tine.

- Atunci de ce ne rupserăm noi de turci şi ne dădurăm cu muscalii ?

- Ce să facem, kir Savule, aşa a venit vremea ! Avem azi, pe scaunul ţării, viţă împărătească, un prinţ de Hohenzollern. Ne-am deşteptat, am făcut o singură ţară, am voit să trăim şi noi de capul nostru ! Şi ai văzut că a ieşit bine. Turcii sunt oameni buni şi filotimi, dar la ei acolo, nu stăpâni în ţara noastră.

- Ia poftim, dom' Nicolache... Bunicuţa ne-a adus şi câte o linguriţă de dulceaţă de trandafiri.

- Ce mai faci, mamă Slamno ? Unde e moş Pantilie, că nu-1 văd ?

- Apăi ce să mai fac !... Ia, păcate şi necazuri, bătrâneţe şi neputinţă ! Pantilie s-ajurat că nu mai bea apă decât pe lumea cealaltă.

Nicolache Piua-Petri râse cu hohot.

- Mă tem că a greşit socoteala. Apă bună şi rece, pe lumea cealaltă este numai în rai. Şi moş Pantilie, dacă umblă tot mereu. pe trei poteci nu se mai întâlneşte cu Sf. Petru.

- Nu ştiu, măiculiţă, că m-am luat de gânduri cu moşneagul meu. Da' ce mai face mama Uţa, preoteasa ? Ce face cocoana Cleopatra, ce fac copiii ?

- Bine toţi. Soacră-mea, cum o ştii. cu Iordan în casă nu mai are zi cu soare niciodată... E supărăcios, e arţăgos, vrea să umble şi nu poate, cere vin şi tutun, uneori chiar la miezul nopţii... Dar Cleopatra şi copiii, sărut mâna, sunt toţi sănătoşi.

- Ce mai face părintele Silvestru de la schit ?

- Cine 1-a mai zărit de astă-vară pe părintele Silvestru ? De când a început războiul, a intrat în beciul chiliilor şi n-a mai văzut faţă omenească. Fuge de priveliştea lumii de azi, plină de urgie şi de sânge.

- Adevărat călugăr, adevărat sfânt pe pământ !

- Puţine suflete răzbat până la el. Nevastă-mea îi poartă de grijă ca unui pusnic de la Sfântul Munte... De două ori pe săptămână îi trimete azimă, legume, poame şi untdelemn. Pe mine nu poate să mă rabde. „Nicolache, fugi din faţa mea ! Te văd negru de păcate !" Şi are dreptate ! Sunt un păcătos !...

Savu oftă cu năduf.

- Cine n-are păcate, dom' Nicolache ! Şi pe cine-1 iartă ispita şi ceasul rău !

- Adevărat, kir Savule ! Un ceas numai de am trăi pe pământ, şi nu suntem fără de păcat, o dată ce venim aici cu blestemul strămoşesc în spinare... Ei, da... eu o să vă las... Mă duc, să nu mă apuce noaptea... Sărut mâna, mamă Slamno ! Sănătate, kir Savule... şi inimă bună !...

V. UNDE VA AŞTEPTA MAHMUD ZIUA CEA MARE A LUI ALLAH

Sănătate, poate, dar inima bună cine ştie când va aduce-o Domnul înapoi lui Savu Pantofaru !

Savu era cizmar, fiu de cizmar. Tatăl său, Anghel, îi lăsase moştenire această meserie, prăvălia din târg, casele bătrâneşti şi un caracter cumpănit şi domol. Maică-sa, Raliţa, sora lui moş Pantilie, fusese o femeie ageră şi bărbătoasă, o „haiducă" - precum spuneau despre ea rudele şi cunoscuţii. Dar Savu semăna lui Anghel, cel cu pasul mic şi socotit. Cizmarul trimisese pe fiul său să înveţe ceva carte la şcoala ce se deschisese atunci, dar mai temeinic îl pusese să înveţe meşteşugul său cizmăresc, „brăţară de aur" la mâna dreaptă.

Părinţii lui Savu se mutaseră de timpuriu la cele veşnice, fără alt moştenitor decât Savu. Moş Pantilie şi mama Slamna, rude de aproape, au rămas pe lângă Savu, epitropi şi părinţi, în locul celor adormiţi.

Cizmăria lui Savu mergea destul de bine. Savu, deşi tânăr, avea cuvântul statornic şi obraz ca de negustor mare. Nu i-a lipsit nici norocul. Când a fost vorba să înceapă războiul, şi armata a avut nevoie de mii de perechi de bocanci şi de cizme, Savu, care se ţinea de roşii, a vândut toată încălţămintea din prăvălie şi alta luată de pe la alţi cizmari, pe aur zimţuit. Aşa l-au găsit ziua de ieri, sosirea convoiului de prizonieri, întâlnirea cu Mutafu şi neaşteptatele întâmplări de astă-noapte.

Ivirea şi vorba lui Nicolache Piua-Petri la început pare că i-au făcut bine, dar pe urmă l-au aţâţat şi mai rău. Toate cuvintele arendaşului de la Negară, toate icoanele pe cari le sufla cu argint darul lui de povestitor năluceau acum în noaptea înfricoşată căzută deodată peste Savu.

A ieşit din odăiţa caldă, unde Piua-Petri rechemase Bosforul şi Stambulul, şi a început să cerceteze prin chiler şi prin pivniţă, îi trebuia un sac mare, din acele în care îi soseau sulurile de toval, şi o rangă de săpat în pământ găuri pentru stâlpi. Le-a găsit, a înfăşurat ranga în sac, le-a pus deoparte şi a început din nou să se plimbe prin chilie. La ora cinei, a spus că nu i-e foame şi a plecat, cu ranga sucălită în sac, lăsând vorbă că se duce la prăvălie şi că va veni acasă mai târziu.

S-a dus cu adevărat, dar a luat-o pe din dos şi a intrat în prăvălie fără să fi întâlnit pe cineva. Ucenicii lui, afară de unul singur, plecaseră. Prăvălia avea, ca mai toate celelalte din târg, o odaie încăpătoare spre strada mare şi două-trei în fund, mici, întunecoase şi cocoţate sub tavan. Camera din faţă, prăvălia propriu-zisă, era cu câteva palme mai jos ca nivelul străzii, iar din ea te urcai în chiţimiile din fund pe o scară cu cinci-şase trepte. între camera principală şi „atelierul" unde lucrau ucenicii era un perete de geamlâc. De la tejgheaua din prăvălie Jupanul" vedea pe calfe cum băteau cuie la pingele, iar calfele vedeau pe jupan cum moţăia la tejghea, sau se tocmea cu muşterii.

Acolo sus, în odăiţe, erau grămădiţi cinci-şase lucrători şi toate sculele şi tot materialul (uneori iute de-ţi lăcrimau ochii) necesar meşteşugului. Jos în prăvălie, în rafturile suprapuse, stăteau şiruri lungi şi prăfuite de pantofi, de papuci, de iminei, de ghete cu elastic pentru muşterii mai subţiri şi de cizme cu armonică.

Savu Pantofaru pune pe calfă să tragă obloanele în faţă, să închidă uşa prăvăliei şi să se ducă acasă cu cheia îh buzunar. El o să iasă prin uşa din dos. în seara aceasta, Savu nu-şi vede nici prăvălia, nici marfa lui de sute de galbeni. Stinge lampa de jos şi se urcă în atelierul cald şi greu mirositor. Aici se aşează pe scăunelul cu trei picioare, îşi pune coatele pe măsuţa scundă şi

pătrată - printre cuie, sule, cleşte, cuţite, raşpile şi borcanele cu pap - şi aşteaptă să se potolească zgomotele târgului.

Pe aproape de miezul nopţii, ia sacul cu ranga la subţioară, bagă în buzunar o cutie cu chibrituri şi o lumânărică şi iese pe uşa din dosul prăvăliei. Târgul s-a culcat de un ceas. Frigul s-a mai muiat, şi acum ninge liniştit fulgi mari ca nişte fluturi. Nici ţipenie de om. într-o cârciumă cu obloanele lăsate, mai încolo, în dosul târgului, câţiva cheflii petrec cu lăutari. Savu, obidit şi plin de năduf se gândeşte: „Aşa făceam şi eu aseară şi mi-a dat petrecerea pe nas !"

El merge pe ocolite spre curţile Bisericii Sărdăreasa şi spre paragina de lângă biserică. Ninge tihnit şi nu se aude nici măcar lătrat de câine. Ajunge lângă ferestrele cele oarbe şi înecate de zăpadă şi caută să se îndrepteze. Aici, în fereastra asta, s-a aşezat Mahmud ! Savu se apleacă în deschizătura diformă şi începe să-şi adâncească braţele în omătul făcut troian. După câteva dibuieli, dă de vârful unui papuc. îl râcâie de zăpadă, îl pipăie ! Papucul e spart şi prin el simte - ieşite afară - nişte degete mai reci ca nişte ţurţuri de gheaţă. Prin trupul lui Savu, prin inima lui, fiorii acestei atingeri trec cu descărcare zguduitoare ! Foc şi gheaţă laolaltă are în braţe, are în ceafă şi în obraji ! Dar Savu, zdrobit de căinţă şi de apropierile unei mile nesfârşite, nu-şi trage mâna înapoi. Cât de smerit, cât de îngheţat, cât de fără plângere şi fără pâră e acest bot de papuc, cu piciorul lui cu tot ! Dar dincolo de el, în sfânta dreptate, la scaunul Judecăţii celei nevăzute: câtă dojana şi câtă osândă !... Savu ţine în mâna lui fierbinte, prinsă de friguri, papucul şi degetele care încep să se lipească.

Pantofarul potriveşte la loc zăpada scormonită şi porneşte înainte. Iese în câmp şi o ia spre cimitirul de sub deal. Acolo, într-un ocol de salcâmi, odihnesc părinţii lui, Anghel şi Raliţa. Savu sare peste şanţul înecat de zăpadă al cimitirului şi păşeşte, băgător de seamă, printre crucile de la căpătâiul adormiţilor.

Părinţii lui Savu au în pământ boltă de zid. Odihnesc unul lângă altul în coşciugele lor.«Savu a făcut mormânt zidit şi larg ca să aibă loc şi el, când i-o veni ceasul. Ajunge la mormânt şi

scoate ranga din sac. Colo e troiţa, acoperită cu şindrilă, şi acolo sunt capetele; dincoace sunt picioarele. Savu începe să sape cu ranga.

Ninge des şi ninge liniştit. Un vis cu cortine de omăt la suprafaţă şi cu cuptoarele arzătoarei remuşcări la fund ! Savu ajunge curând, cu ranga lui de fier, la bolta de zidărie ! Aici, în partea dinspre răsărit a mormântului, el sapă o groapă adâncă, atât cât îi trebuie ca să poată să scoată din peretele vertical o duzină de cărămizi. îi trebuie o deschizătură în mormânt şi o face pe la picioarele celor adormiţi. Scoate încet, cu luare-aminte, cărămidă după cărămidă şi potriveşte o gaură rotundă, prin care ar putea să intre un om de-a buşilea.

Acum se domoleşte în el năvala de uriaşă energie care i-a înzecit puterile. Savu rămâne ghemuit la ferăstruica deschisă. îşi face semnul sfintei cruci, aprinde lumânărică şi priveşte în mormânt. Coşciugele de stejar stau unul lângă altul, ceva mai scofâlcite şi mai spălăcite decât în zilele de înmormântare.

Savu se ridică, îşi şterge pâraiele de năduşeală de pe faţă cu sacul pe care 1-a adus, îl pune apoi pe grumaji ca un tartan şi iese din cimitir. Se opreşte locului, ascultă, merge câţiva paşi, iar se opreşte... Nimic decât noaptea lină, rece, îh care cad de sus fulgi largi şi obosiţi.

Ajunge la fereastra din paragină şi caută iarăşi în zăpadă papucii lui Mahmud. Se urcă pe fereastră, apucă amândouă gleznele turcului şi-1 trage încet afară din nămete. Mahmud intrase în zăpadă, puţin încovoiat, ca un hanger în teacă. Mâinile lui au înţepenit fără spasm. O mască de zăpadă întărită acoperii faţa turcului. Barba şi mustăţile i s-au împletit cu ghimpi de gheaţă. Cealmaua i-a rămas în cap, prinsă de sângele şi de creierii îngheţaţi...

Savu desface gura sacului, împinge pe Mahmud în sac, cu capul înainte şi, după ce sacul 1-a înghiţit până dincolo de încălţăminte, Savu leagă sacul şi-1 ia la spinare. Nu e mai greu ca un sul de toval din cele mari.

Peste omătul răvăşit, din casa părăsită, peste urmele lui Savu în cimitir, peste pământul răscolit şi bătătorit la loc, de la

mormântul lui Anghel şi al Raliţei ninge greu, ninge bogat... Ninge, ca într-o prăpastie sufletească, nădejdea psalmistului: *„Stropi-mă-vei cu isop, şi mă voi curaţi, spăla-mă-vei, şi mai vârtos decât zăpada mă voi albi"...*

VI. ÎNTRE VIAŢĂ ŞI MOARTE

A doua zi, Savu Pantofaru nu s-a mai sculat din pat. Nu s-a sculat nici a treia zi, nici după treizeci de zile... Un cort negru, cu rare fâlfâiri de lumină, s-a lăsat peste lumea lui sufletească. O boală lungă, soră cu moartea, 1-a ţinut, în călduri mari şi în aiureli, până pe la întâmpinarea Domnului. Erau zile când nu deschidea ochii deloc şi nu mai ştia ce e pe lumea aceasta. Erau zile când se ridica din aşternut, cu ochii de sticlă, cu părul vâlvoi, fără nici o amintire despre regulile cuviinţei şi ale goliciunii trupului, şi - cu totul aiurea decât acasă la el şi în ţesătura vieţii lui de până aci - vorbea lucruri de pe altă lume, care dădeau fiori babei Slamna.

Sărbătorile Crăciunului şi ale Anului Nou au trecut învăluite şi necunoscute pentru Savu; au trecut amărâte cu prisosinţă pentru cei doi bătrâni cari îl păzeau. Nimic din gândurile, din preocupările negustorului sau din treburile zilnice ale prăvăliei nu mai avea drumul cel obişnuit spre cugetul lui Savu. Căzuse într-un fel de jumătate moarte, şi câteva rude, câţiva prieteni veniţi să-1 vază îl priveau muţi şi jalnici - ca pe Iov cel plin de bube, amicii lui din *Biblie.* La câte trei-patru zile, părea că îşi aduce aminte de el însuşi şi de chipurile triste de lângă patu-i. Dar şi atunci vorbea şi cerea lucruri năzdrăvane, cari arătau că el este pe alte tărâmuri şi că vorbeşte cu duhurile, nu cu cei de faţă.

în conştiinţa pantofarului boala se întinsese pustie şi pustietoare ca o Sahară. îl furase cineva şi-1 ţinea zile întregi în întuneric. Popoarele nebuneşti şi dogoritoare cari treceau peste el şi peste înţelegerea despre sine însuşi - ca un pârjol peste o mirişte - se năşteau parte din fermentaţia trupului molipsit, parte

din fermentaţia conştiinţei greu împovărate. într-o vreme şi într-o burgadă semibarbară, unde termometrul nu exista decât, poate, în trusa medicului de plasă, Savu Pantofaru s-a perpelit o lună întreagă, ars în cuptorul fantastic al febrei tifoide şi al obsesiunilor răzbunătoare.

Veneau peste el spaime fără nume şi fără număr. Veneau peste el berbeci uriaşi ca nişte maluri. Veneau cohorte întregi de nebuni scăpaţi din balamuc, cari urlau, se călcau şi se muşcau între ei, dar fugăreau pe Savu până când îl prindeau şi-i înfigeau sub ţeastă unghii încovoiate ca secerea. Veneau înspre Savu nouri grei şi perne uriaşe, desfundate, cu un puf fierbinte şi puturos în care Savu se afunda până se îneca. Veneau urlete, bubuituri, chiote şi mii de căruţe, grele, ferecate, cari huruiau pe creştetul lui ca pe podul Vezii...

Mai târziu, aceste năstruşnicii ale creierilor arşi la 40° începură să fie tăiate periodic şi învârstate de o viziune, aproape mereu aceeaşi, care năştea din oul întunericului şi ajungea apoi să umple lumea întreagă... Savu nu mai era... Dar mai dăinuia, undeva, un cuib întunecos şi inimic, care nu-1 uita şi nu-1 ierta pe Savu, şi această neagră duşmănie îl zămislea din nou pe Savu spre bătaie şi chinuri... Savu începea să existe într-o arătare care nu era el, dar care îl privea numai pe el. în stepă, în soare, undeva unde îţi crăpa limba de sete, undeva unde şira spinării era articulată din cărbuni aprinşi, stătea întins pe spate, pustiu şi monstruos, nu ştiu cine, cu capul invizibil.

în jurul lui, din cercul de spuză, se clătinau deodată şiraguri lungi de corbi. Cădeau spre cel culcat pe spate ca nişte tăciuni spulberaţi şi ajungeau lângă el: corbi şi ciori... Şi din aceste păsări ce se scuturau din incendiul de sus, una singură ştia cine este cel întins şi mort. Şi corbul ştiutor al tainei se lăsa pe pieptul umflat cât o movilă, îşi vărsa pe el rubinele ochilor şi croncănea ritmic şi sinistru: „Mah-mud !... Mah-mud !... Mah-mud !"...

Alteori, cel ce acoperea cu leşul lui toată faţa pământului şi suprima diversitatea vieţii şi înţelesul existenţei începea să se mărginească, la cap, cu o cascadă de spume, la picioare, cu nişte

papuci înalţi ca nişte turnuri, din ale căror boturi căscate degetele ieşau ca nişte elefanţi traşi în ţeapă. în cele două coaste, leşul începea să se mărginească cu oceanul. Şi leşul se înfrăţea cu noianul apelor, şi o ciocăneală surdă pornea din ape, şi leşul ajungea o corabie cu proră stranie care plutea spre ţărmuri viermuitoare. Şi el, Savu, deşi nu era nicăieri, era totuşi aci, lângă papucii lui Mahmud - prora corăbiei - şi aştepta, cu moartea în inimă, apropierea de ţărmul ticsit de lume. Şi corabia intra în portul plin de zbierete şi energumeni... Căci toată această lume striga, urla, bubuia: „Mahmud ! Mahmud ! Mahmud !"... Şi tot aşa striga şi altă lume zbucnită deodată din sânul corăbiei şi care alerga furioasă şi cu scule de cizmărie în mână, ca să caute şi să prindă pe tainicul, pe nevăzutul ucigaş, dar totuşi aci, în corabie şi ipostatic cu ea !...

Apoi Savu cădea iar în peşteri succesive, diforme, contractate, fierbinţi şi strâmte, prin cari Savu trecea, cu capul în jos, ars de sete şi ars de spaimă. în câteva rânduri, ceva din Savu cel cu experienţă şi cu memorie a trecut ca o searbădă catenă ordonată, prin castelul prăjolit de zeiţele nebuniei. Gândul că va muri i-a adus înainte mormântul lui Anghel şi al Raliţei şi pe Mahmud, cel ce odihnea lângă coşciugele din boltă. Atunci a început să spună babei Slamna:

- Să nu-1 scoateţi pe Mahmud de acolo !... Pe mine să mă puneţi alăturea... Este loc destul şi pentru mine...

Mama Slamna îşi făcea cruce şi se jelea:

- Culcă-te, Savule, maică... Ce ţi se năluceşte ţie ?... Ce Mahmud, ce tătari ţi-au luat locul şi tu nu vrei să-i gonim ?...

Mama Slamna, mama Uţa preoteasa şi toate doftoroaiele din târg s-au întrecut una pe alta în descântece şi în leacuri. I-au descântat lui Savu de ochi vrăjmaş, de ceasul rău, de întâmpinate, de călcătură în cel spurcat. I-au fiert şi i-au dat să bea zeamă de pietricele roşii, l-au uns cu seu de câine, i-au pus la gât felurite boldoaşe, l-au oblojit, i-au mestecat fel de fel de ceaiuri; l-au băgat în băi de tărâţe, de foi de nuc şi de floare de fân. Unele din aceste practici aveau, poate, înţelesul şi puterea lor, dar

trebuiau urmărite cu stăruinţă, şi bătrâna era năucită de mulţimea leacurilor şi a părerilor auzite.

învălmăşagul acesta de doftori şi de doftorii ţinea boala pe loc. Savu stătea fără simţire, doborât în pat, descărnat şi dogoritor. Baba Slamna, tot ascultând pe vindecătorii târgului, n-a uitat nici biserica şi rugăciunile ei. A trimis vorbă şi plocoane pustnicului Silvestru, de la schitul Negară, a plătit liturghii şi molitfe părintelui Năstase. Şi fiindcă Dumnezeu zăbovea să tămăduiască pe Savu, bătrâna se hotărâse să facă bolnavului şi Sfintele Masle.

Savu bolea de moarte în odăiţa lui înăbuşitoare. Sudori reci îi năclăiau fruntea şi obrajii. Limba i se învârtea în gură, arsă şi cafenie, ca un „trandafir" la grătar. O spuzeală roşie, ca mii de pişcături de purece, îi ieşise pe piept şi pe spate. Căldurile cari urcau la cap erau atât de mari, încât bietul Savu era aci nebun (că paznicii de lângă el trebuiau să-1 adune în braţe din tindă şi de sub pat), aci neştiutor şi nevinovat ca un viţel, care n-are nici o cuviinţă şi nici o ruşine pentru întâmplările lui fireşti.

Tot târgul a aflat că Savu zace greu bolnav şi cercetătorii s-au înmulţit. Fiecare întreba pe cei din casă dacă au chemat pe cutare babă de la Peret, pe cutare moş descântător şi vraci de la Papa, pe cutare moaşă doftoroaie de la Dulceanca... Nicolache Piua-Petri a întrebat într-o zi, la cafenea, pe prietenii cari îi vorbeau de Savu şi-1 compătimeau:

- De ce nu daţi de veste doctorului Cloajă ?

Nimeni nu se gândise la aşa ceva ! Cineva dintre cei ce-şi luau cafeaua i-a spus lui Nicolache că doctorul Cloajă - împovărat cu două plăşi din judeţ - va veni în Ruşi a doua zi.

Doctorul Cloajă era doctor venit de peste munţi, învăţase la Pesta şi la Viena şi era pasăre fără pereche pe meleagurile noastre. Nu se potrivea în concepţii şi în practica meşteşugului doftoricesc cu nici unul dintre puţinii confraţi dintre Piteşti şi Turnu Măgurele. Unii credeau că e un empirist, mai mult sau mai puţin şarlatan. Alţii credeau că a fost doftor de cai şi că, prin abuz şi fraudă, a început să doftoricească pe oameni. Ciudăţia lui cea mare e că nu dădea medicamente şi nu scria reţete. Iar

când scria, scria numai - ca să nu uite bolnavul - scăldaturi, ceaiuri, ce să mănânce, ce să nu mănânce. Totuşi, bolnavii pe care îi tămăduia nu erau puţini şi, deci, o bună mărturie că acest doftor răzleţ ştia ce face.

Nicolache Piua-Petri, care venise în Ruşi pentru câteva treburi şi pentru un inevitabil chef cu lăutari, s-a întâlnit a doua zi cu doctorul Cloajă şi i-a vorbit de Savu:

- Hai, doctore, să-1 vedem. E păcat să moară omul cu zile. Zice că arde ca un cuptor şi aiurează... Nu mai are privire omenească, nu mai cunoaşte pe nimeni, nu mai are nici simţul nevoilor dobitoceşti...

- No, că eu n-am căzut în târgul ăsta, acum, întâia oară... De ce nu m-au chemat ? Auzit-au doar şi ei de doctorul Cloajă... Şi apoi cum vom „mere" nechemaţi ?...

- Te duc eu, ca prieten al lui Savu, pe socoteala mea.

- No, atunci să „merem"...

Era o zi luminoasă de iarnă. Cerul iertător, albastru învelea lumea albă şi pocăită. Scânteia zăpada pe acoperişuri şi era de-abia atât de frig ca să nu înceapă străşinile să picure. Au plecat amândoi de la cafenea şi au pornit spre casa lui Savu Pantofaru.

Doctorul Cloajă era scund, îndesat, puţin cam pântecos şi cu cizme cari îi veneau până la vintre. Pe deasupra purta un cojocel galben, şi în cap, o caschetă muscălească. Au intrat în odaia lui Savu, dar i-a izbit deodată în faţă o căldură, o duhoare puternică să dărâme pe Goliat! Savu zăcea inconştient şi sufla ca un foaie.

Doctorul Cloajă s-a oprit în prag, cu mâna la nas.

- No, de-acuma eu mi-s doctorul Cloajă. Să iasă afară de aici tot natul şi să-şi ia cojocul în spinare.

După ce au ieşit din odaie baba Slamna şi cu ajutoarele ei, doctorul a deschis toate uşile, a deschis şi fereastra şi a întins peste Savu un cearceaf. Piua-Petri, care urmărea curios şi admirativ pe doctor, îl întrebă discret:

- Nu e primejdie de răceală ?

- Apoi, dragule, dacă n-a murit el până acum, nu mai moare de aci înainte.

A trecut apoi în odaia de peste tindă şi a chemat pe mama Slamna.

- Ascultă, bătrâno, ai în casă vreo butie desfundată, vreo putină de murături ?

- Am, domnule doftor, da' sunt toate prinse...

- No, atunci aveţi vie ? Aveţi vreun teasc pentru struguri ?

Puia-Petri interveni:

- Adică un jgheab pentru călcat strugurii, mamă Slamno...

- Avem, măiculiţă.

- Aide, să-1 vedem.

Doctorul se duce după babă în şopronul din curte şi vede teascul - larg, în bună stare şi adânc destul să se poată ascunde în el doi oameni culcaţi.

- No, e bun. Mătuşo, să-mi scoţi teascul de aici, să mi-1 opăreşti, să mi-1 speli bine şi să-1 astupi cu un cep înfăşurat în cârpă ca să nu curgă.

Apoi doctorul se dezbracă, se suflecă, se spală şi vine la Savu. îl cercetează, îi priveşte limba, îi apasă pistruile roşii de pe trup, îi frământă pântecele, îi dibuieşte şi-i măsoară splina.

- Acu să-i pun şi gradul... deşi spun pe deasupra că puţin îi lipseşte ca să nu arză cu flacără.

Pe când casnicii spală şi pregătesc jgheabul, doctorul ia un ştergar, îl umple cu zăpadă, îl face colac şi vine de-1 împleteşte pe capul lui Savu. Peste câteva minute, Savu începe să suspine şi să mişte puţin pleoapele.

- No, că e semn bun !

Doctorul aşează jgheabul în tinda aerisită şi răcorită şi pune să-1 umple pe jumătate cu apă căldicică. Iar când porunca fu îndeplinită:

- Acum, săpun, un ciorap de lână şi toţi în jurul meu.

Luară pe Savu gol şi moale ca un mânzat înjunghiat şi-1 băgară în jgheab.

- Eu îi ţin capul în cealmaua asta cu zăpadă şi voi spălaţi-1 şi frecaţi-1.

Când baia fu gata, doctorul spuse:

- L-am spălat pe dinafară ! Acum trebuie să-1 spălăm şi pe dinăuntru... Băgaţi-1 în cearceaf şi treceţi-1 în odaia de alături până când voi aduce de acasă ce-mi trebuie.

Doctorul refăcu patul bolnavului. Aruncă salteaua de lână şi puse în locul ei o velinţă îndoită, aruncă pernele de puf şi apoi doborî şi perdelele de la fereastră.

Nicolache Piua-Petri se plimba pe-afară şi fuma. Doctorul Cloajă porunci din nou:

- Spălaţi bine teascul, opăriţi-1 încă o dată şi umpleţi-l, tot pe jumătate, cu apă rece de la fântână. Până când mă voi întoarce eu, găsiţi-mi o căldare mare, spurcată. Şi nu mai faceţi nimic ! Ţine-ţi numai ştergarul cu zăpadă la cap.

Cei doi amici plecară. Pe drum, doctorul îi spuse lui Piua-Petri:

- No, e lung să-ţi tâlcuiesc ce-ai văzut... Eu sunt învăţăcelul unei şcoli medicale neînţelese şi prigonite. Sunt doctor ca toţi ceilalţi, am patalamaua ca şi ei, dar lecuiesc altfel decât ei. De aceea nu prea trăiesc bine cu confraţii şi cu mai-mărimile de la Bucureşti... Savu e bolnav de tifos abdominal. Mai am câţiva bolnavi la fel, câţiva soldaţi şi câţiva prizonieri. E o boală de la Plevna, şi cu toate că aceştia au un tifos special - Flecktyphus - totuşi, tratamentul se apropie. Am să-1 bag pe Savu în apă rece până când i s-or limpezi minţile. îmi pare rău că nu ştii nemţeşte, căci ţi-aş da să citeşti lucruri interesante... Acum vreo douăzeci de ani, la Praga, tot pe vreme de iarnă, un tific zăcea sus, în etajul unei case înalte, şi pe sub ferestrele casei trecea râul Moldau. Bolnavul, într-un acces de delir, se aruncă de pe fereastră şi cade drept în apa râului, rece ca gheaţa. Nu s-a înecat. Curentul 1-a dus devale. Au sărit oamenii, l-au scos şi l-au dus acasă. Urmarea: a doua zi bolnavul de tifos s-a făcut sănătos ! în războiul de la 1866, dintre austrieci şi prusaci, un doctor prusac trata pe tificii dintr-un lagăr de prizonieri cu câte trei băi pe zi, făcute în râul rece care trecea prin lagăr. Acum iau tot ce-mi trebuie şi mă duc la Savu să-i descarc maţele şi să-1 spăl şi pe dinăuntru. Să vii diseară şi să-1 vezi întors acasă din Kukusheim, unde a fost până acum.

Doctorul Cloajă s-a întors lângă bolnav, a executat riguros şi repetat şi spălătura interioară şi a început apoi să-1 moaie pe Savu, cu cearceaf cu tot, în trocul cu apă rece. în câteva ceasuri,

cu ochii la termometru, doctorul 1-a trecut de câteva ori prin baia miraculoasă.

Savu a înviat ! I s-a umanizat privirea, a recunoscut pe cei din casă şi a recunoscut şi pe doctor. Piua-Petri a venit, după cuvânt.

- îl cunoşti, domnule Savu ?

- Cum de nu, e dom' Nicolache.

- No, domnule Savu, să-i mulţumeşti domnului Nicolache că ţi-au venit minţile la loc ! Acum să trăim ca fraţii, dar să ne socotim ca saşii. Munca mea pe ziua de azi mi-a plătit-o domnul Nicolache. Sunt mulţumit. Da' să ştii că nu e destul numai o zi de tratament... Măcar că tot ce ţi-am făcut a fost sub ochii tuturor, nimeni nu va putea să ducă, mâine, coarnele plugului aşa cum le-am dus eu. Vrei să viu şi mâine şi poimâine şi să te salt cu totul din nevoie ?

- Mai întrebi, domnule doctor ?

- Apoi bine, atunci să-ţi spună domnul Nicolache cât mi-a plătit ziua şi să-mi plăteşti la fel câte zile voi sta cu dumneata.

- Aşa să fie, domnule doctor !

- Fain !... Bătrâno, să fierbi, până mâine, cinci ocale de prune uscate cu zeamă multă şi să le pui pe urmă la răcit. Să-mi cauţi, în acelaşi timp, şi o oca de miere stoarsă. Până mâine, să nu-i daţi bolnavului să bea decât apă din sticlele pe care le-am adus eu. Vasăzică, până mâine: zăpadă la cap, foc puţin în sobă şi fereastra deschisă. Dacă s-o aprinde iar la faţă şi o începe să aiureze, să veniţi să mă chemaţi. Vă las. Noapte bună, domnule Savu ! Servus, domnule Nicolache !

VII. O OGLINDĂ CARE VEDE DEPARTE

în zilele următoare, doctorul Cloajă a venit regulat, dar chiar din ziua a treia i-a spus lui Savu, deschis şi cinstit:

- No, te-ai făcut bine. Vei fi slăbănog încă multă vreme şi vei sta în casă ca un sticlete îh colivie, dar nevoie de mine nu mai

este. De mâine încolo, cât voi mai veni, îmi vei plăti pe jumătate...

într-o zi de pe la mijlocul lui februarie, pantofarul, după ce revenise printre oamenii teferi, cu griji, cu treburi şi cu prăvălie, îşi aduse aminte de grădina lui, cu lac în fund, şi porni ca s-o cerceteze. Se simţea că iarna îşi strânge cortul şi că primăvara stă să vină. în soarele după-amiezii, crengile copacilor îmbrăţişaţi aruncau pe zăpada subţiată o broderie de umbră, capricioasă, nedescurcată, cu lipsuri mari pe ici, pe colo. Lacul din fundul grădinii mai păstra pe margini un tiv albăstrui de gheaţă, dar în mijloc era despovărat, străveziu până în fund şi înfiorat de pulsul izvoarelor ascunse. O dumbravă pitică de brădet creştea în profunzimile de viu cleştar şi făcea, în cadrul gol şi alb al lui februarie, poartă ca din poveşti spre primăveri fără de moarte, spre ţări dorite sau visate şi spre tainele cari înfloresc atât de felurit, de la inimă la inimă.

Savu Pantofaru se opreşte lângă lac şi se aşează, în soare, pe o bancă intrată cu un picior în apă. îşi pune un cot pe spătarul băncii şi pumnul sub bărbie. Aşa cum stă, chipul tot i se răsfrânge în lac, printre crengile desfrunzite, şi printre cei dintâi nori, pe cer albastru, cari prind să vestească primăvara. Se vede bine ca într-o oglindă... Săptămânile de boală au pus pe obrazul lui o pecetie nouă. Din chipul aproape rotund, îmbujorat şi copilăresc pe care-1 avea a ieşit un obraz prelung, brăzdat de suferinţă şi dospit în gânduri. Nasul i s-a făcut mai mare, ochii mai adânci şi gura strânsă şi rezervată. înainte, Savu, pentru privitorul destoinic să citească în pergamentul unei fizionomii, părea un negustor de treabă, cu gândurile la tejghea, la meseria lui, acasă şi, de câteva ori pe lună, la biserică. Acum Savu arăta ca un om duhovnicesc. Privirea lui ajunsese lăuntrică şi adâncă. Trăsăturile feţii lui ieşiseră din grăsime şi din mediocritate şi aveau arcuri dureroase şi inteligente. Din cizmarul cumsecade, tihnit şi uşor nerod ieşea acum - în faţa apei şi a zilelor viitoare - un om intim săpat şi şlefuit de dalta suferinţelor tăinuite. Savu priveşte imaginea din lac... E spânatică, liniştită şi... *dincoace* de vâltoare... Cealaltă era încadrată în turban şi în barbă arămie,

iar vâltoarea era, aci, setoasă, neiertătoare ! Şi vâltoarea aceasta era în inima lui Savu... Bietul Mahmud !... Stătea, cu ochii aproape închişi, secerat de boală, sleit de puteri şi - precum s-a dovedit pe urmă - cu imineii plesniţi de atâta drum...

Şi toată lumea era pornită spre îndurare. Iorgu Mutafu, chiar şi el, înăsprit de război şi de privelişti crude, se gândea să-1 scape pe bietul turc şi să-1 dea pe nişte mâini milostive. Dar el, Savu, n-a voit ! Cu o lovitură la cap, 1-a răsturnat pe sărman în vâltoare !...

Dacă nu se amesteca Savu, turcu era să ajungă la spital, doctorul Cloajă l-ar fi văzut, şi Mahmud scăpa de lungoare, precum a scăpat el însuşi. Şi acum Mahmud şi-ar fi venit în fire, ar fi aici în târg, ar fi învăţat două-trei boabe româneşti şi ar fi aşteptat şi el, ca toţi ceilalţi, împăcarea împăraţilor şi întoarcerea la vetre. Dar Savu s-a pus de-a curmezişul ! Departe, cine ştie unde, la ţărmul mării, acum, în ceasul ăsta, când soarele înfioară, prin pătura de omăt, măruntaiele pământului, cadâna lui Mahmud şi copilaşii lui privesc în zarea apelor şi pândesc coşurile vapoarelor aducătoare de veşti... Vor începe să vie vitejii de la Plevna. Prizonierii liberaţi vor începe să pogoare din corăbii, bărboşi, îmbătrâniţi şi cu hainele peticite. Dar Mahmud nu va pogorî deloc. Copiii şi soţia lui vor umbla plângând pe la pragurile celor întorşi din robie şi vor întreba de ce n-a venit şi Mahmud...

Şi acesta, care se vede aci, în apa înfiorată, singur ştie unde e Mahmud ! Singur ştie cum a ajuns Mahmud acolo unde este şi singur poartă pe suflet, astăzi, piatra de moară a acestei înfricoşate taine !

O lacrimă alunecă din ochii lui Savu şi cade pe banca bătrână, în raza soarelui, atât de bun, atât de împăciuitor ! Cine îi spune lui Savu care e ţara, unde este satul ori târgul şi care este casa lui Mahmud !... Ar porni acum pe jos, până acolo... Ar ajunge în piaţă, ar găsi un tâlmaci şi s-ar duce la Mahmud acasă: „Nu-1 mai aşteptaţi pe Mahmud. Nu mai vine. M-a trimis pe mine, în locul lui. Voi fi robul vostru. Voi aduce apă, voi tăia lemne, voi învăţa să vă gătesc bucate turceşti, voi lua pe copii

în cârcă şi-i voi plimba prin grădină... Voi învăţa limba voastră, voi răbda la foame, la frig, la palme... şi, dacă veţi găsi cu cale, voi răbda să-mi tăiaţi şi capul! Numai primiţi-mă să vă slujesc, să vă port de grijă şi să vă iubesc în locul lui Mahmud !"...

S-a gândit de câteva ori, la lumina rarelor fulgere care mai luminau în noaptea boalei lui, s-a gândit la moarte şi la Judecata care-1 aşteaptă... Dacă Dumnezeu i-a dăruit iarăşi sănătatea, Dumnezeu are cu el o deosebită socoteală. Să-1 fi chemat numaidecât, după uciderea lui Mahmud, ar fi fost amar şi vai de sufletu-i!... Dar cerescul Stăpân s-a răzgândit; 1-a trimis înapoi la viaţă şi la ispaşă. E gata s-o înceapă ! Şi cum s-o înceapă altfel decât cu prima treaptă: spovedania în faţa unui duhovnic ? E creştin, din părinţi creştini, a făcut un păcat mare: a omorât un om. A fost ceasul rău, a fost fumul beţiei, a fost ispită de la Cel Viclean, a fost sângele strămoşilor care cerea răzbunare... ce ştie un prost ca el ? Savu, care se ţinea de creştin şi de om milostiv, a căzut în păcat de moarte: a luat zilele unui om ! S-a născut în credinţa creştină şi urmează legea lui Iisus Christos, deşi n-a avut, până acum, niciodată gândul să cerceteze singur această lege şi să citească sfintele ceasloave... A fost şi e mereu unul din grămadă, prost şi necărturar... Dar a dat peste el un păcat greu şi nesuferit... Trebuie să-şi caute astâmpărul inimii şi să dea ispaşa pe care îi vor cere-o !... Atâta înţelege şi atâta stabileşte Savu Pantofaru, acum, pe marginea vâltoarei evitate, dincoace de moartea ocolită, când soarele pieziş de iarnă destăinuieşte brădetul viu din lac şi face, din suprafaţa lui, oglinda oscilaţiilor conştiinţei...

VIII. SINDROFIE TEOLOGICĂ, LA PĂRINTELE NĂSTASE ACASĂ

Cu toate că vremea se muiase pe la sfârşitul lui februarie, la începutul lui martie a fost din nou un crâncen iureş de zăpadă. În ziua de 6 martie, pe câmpia Munteniei viscolea, ca după căderea Plevnei, cu trei luni mai înainte. Aflase toată lumea, aflaseră

ostaşii, cari aşteptau cu arma la picior, că pacea între ruşi şi turci s-a iscălit, la San-Stefano. Dar pentru noi românii pacea venea nu cu ramura de măslin, ci cu creanga de măcieş. Protectorii creştinătăţii ne răşluiau trei judeţe basarabene şi vorbeau să ne dea Dobrogea - dacă vom fi cuminţi şi nu-i vom irita.

Aceste mari întâmplări europene ajungeau, prin zvon şi prin *Românul,* şi în cârciuma lui Vancea şi în cafeneaua lui Mavromati... Dar Savu Pantofaru le afla cel din urmă, fiindcă după ce se sculase din pat, se arăta rar de tot prin târg. La biserică se ducea mai regulat ca înainte, şi în ziua de Buna Vestire s-a întâlnit la biserica părintelui Năstase cu Iordan Ostreanu şi cu domnul Ţigle grefierul.

Iordan Ostreanu învăţase seminarul fără să-1 isprăvească. Băutura şi viaţa lui deşucheată îl făcuseră neom la treizeci de ani. Orbise şi damblagise. Dar, odinioară, în seminar, avusese o voce caldă şi dramatică, pe care o căuta acum la strană, în răspunsurile Sfintei Liturghii, cum ai căuta o pungă ascunsă şi nimicită în cenuşa unei case arse.

După slujbă, părintele Năstase pofti pe prieteni la Sfinţia sa acasă, să guste câte un pahar de vin şi câte o bucată de artos. Savu Pantofaru îl sprijinea pe Iordan.

Domnul Ţigle discuta cu părintele Năstase dacă nişii vor fi atât de neomenoşi şi de înşelători ca să ne jupoaie de cele trei judeţe.

- Vor să ne ia ochii cu ţinutul Tulcei şi al Kiustengei. Vor să ne ia creştini şi români şi să ne dea, în schimb, turci şi tătari.

Savu Pantofaru prinse cuvântul din urmă:

- Cine vrea să ne dea turci şi tătari, domnule Ţigle ?
- Ia, împăratul sfintei Rusii.
- Cum aşa ?... întrebă Savu cu neaşteptat interes.
- Poi, n-auzi ?... Ruşii cer înapoi cele trei judeţe de peste Prut şi ne îndeamnă să primim partea aia de sub gurile Dunării, limba aia de pământ dintre Dunăre şi Mare.
- Şi acolo sunt numai turci şi tătari ?
- Or mai fi ei şi bulgari şi greci, dar temelia e turcească.

Casa părintelui Năstase era curată şi rânduită, ca un stup, dar fără nici un zumzet de copii, fiindcă preoteasa Smârăndiţa era

stearpă ca Sara lui Avraam, iar părintele Năstase nu cuteza să nădăjduiască minunea unui fecior la bătrâneţe.

Savu Pantofaru se rugă de cucoana preoteasa să-1 cinstească mai curând cu o ceaşcă de cafea decât cu vin, şi când sosi cafeaua - „mai bună ca la Mavromati !" - cizmarul deschise cu părintele Năstase o mare pricină teologică:

- Cinstite părinte, mult mă cutremur în inima mea când aud în biserică: *„Aştept învierea morţilor şi viaţa veacului ce va să fie. Amin. "*... Mare taină ! Ce spun cărţile bisericeşti: învia-vor toţi morţii, cari au murit de când e lumea, sau numai cei ce au crezut în Iisus Christos ?

- Kir Savule, greu lucru mă-ntrebi!... Vor învia mai întâi fiii bisericii, botezaţi, spovediţi şi împărtăşiţi, dar vor învia, fără doar şi poate, şi toţi ceilalţi câţi au murit de la începutul lumii şi până la ceasul Judecăţii...

Iordan Ostreanu, cel care a învăţat odată mai multă carte bisericească decât părintele Năstase, îşi aduce aminte de citiri şi de discuţii din seminar:

- A-a-a-şa, este, cin-cin-cin-stite părinte; de-de-de-aceea zi-zi-zi-cem... „pă-pă-pă-nă la o-o-ob-ştească înviere"...

- Adevărat, aşa zicem în molitfa de la înmormântare: *„şi sufletul să se mute acolo de unde şi fiinţa şi-a luat, până la obşteasca înviere "*... adică până la învierea tuturor. De altă parte, tot la înmormântare, se zice, în *Sfânta Evanghelie: „Amin, amin zic vouă, că vine ceasul şi acum este când morţii vor auzi glasul Fiului lui Dumnezeu, şi cari vor auzi vor învia ".* Şi tot în *Sfânta Evanghelie* se zice, la Judeţul cel înfricoşat: *„ Când va veni Fiul Omului întru mărirea sa, şi toţi sfinţii îngeri cu el, atunci şedea-va în jeţul slavei sale, şi se vor aduna înaintea lui toate neamurile, şi îi va despărţi pe unii de alţii, precum desparte ciobanul pe oi dintre capre"*... Vasăzică, se vor aduna înaintea lui toate neamurile de pe pământ, şi creştini şi necreştini, cum i-o găsi ceasul judecăţii.

- înţeleg, cinstite părinte... Toţi vor învia şi toţi se vor înfăţişa ca la tribunal.

Domnul Ţigle grefierul, printr-o firească asociaţie de idei, dar fără pic de glumă ori de neîncredere, spune, cu ochii lui deschişi şi reci:

- Acolo să vezi dosare şi arhivă !

Iordan seminaristul, care e mai slab în credinţă decât toţi, nu vrea să admită această analogie:

- Do-do-domle Ţigle, a-a-a-colo tri-tri-tri-bu-nalul e fă-fă-fă-ră arhivă şi fă-fă-fă-ră grefieri...

Savu, care-şi urmăreşte gândurile lui, pune altă întrebare:

- Doamne, cinstite părinte, la Judecata viitoare, cei străini de Christos şi de biserică fi-vor oare osândiţi din capul locului, fără nici o întrebare şi fără nici o cercetare ?

- Kir Savule, înţelepciunea dumnezeiască nu poate să fie mai prejos decât cea omenească. Nu putem să ştim lămurit cum şi ce fel, dar nimănui nu i se va face nici o nedreptate. Cei ce au trăit mai înainte de Christos, cei ce n-au auzit niciodată de *Sfânta Evanghelie,* cei ce n-au văzut niciodată Sfânta Cruce cu Domnul răstignit (fiindcă nici un apostol n-a putut să pătrundă îh pădurile sau în gheţurile lor), unii ca aceştia vor fi judecaţi cu pogorământ. Dar ceilalţi cari au trăit lângă sfintele altare şi n-au întrebat niciodată ce este acolo...

- Dacă însă aceştia erau legaţi de altă lege pe care o socoteau adevărată şi sfântă, din toată inima, şi erau gata să-şi dea viaţa pentru ea întocmai ca mucenicii noştrii din vechime ?

- Ce să-ţi spun, kir Savule, toate legile celelalte trebuie să se sfârşească în Iisus Christos, precum toate râurile se sfârşesc în mare. Nu este iertat să rămână în drum şi să nu recunoască legea legilor...

- Aşa e, cinstite părinte, dar ce ne facem, că nu toate apele ajung în mare, ci unele se fac bălţi închise, şi nu toate legile recunosc biserica. Una rămâne lege ovreiască, alta lege turcească. Şi acum eu stau şi mă întreb câteodată, în prostia mea, cum va ieşi, de la Judecata viitoare, ovreiul care a ţinut la legea părinţilor, sau turcul care şi-a dat viaţa pentru credinţa în Allah ?

Domnul Ţigle, care trăieşte lângă cei ce împart dreptatea şi ştie ce este şi pravila veche, şi codul nou, ar fi de părere că judecata se va face după legea pretinsă de fiecare împricinat.

Părintele Năstase îşi goleşte paharul, surâde conciliant şi spune cu bun-simţ:

- Domnule Ţigle, într-o pricină ca asta ne găsim ca acei copii din poveste în inima pădurii fără de cărări... Să ne întoarcem acasă pe poteca însemnată cu cenuşă şi să nu ne îndoim nici o clipă că la Judecata lui Dumnezeu dreptatea va străluci ca soarele. Toţi vom fi judecaţi cu dreptate. Cum, ce fel, după ce pravilă - o ştie Judecătorul cel ceresc.

Savu se simţi mulţumit de socotinţa părintelui Năstase.

- Da, cinstite părinte, aceasta trebuie să fie încredinţarea noastră: la obştească judecată nimeni nu va fi nedreptăţit, nici turcul, nici ovreiul şi nici o altă lege.

Domnul Ţigle, care nu are multă înclinare către asemenea discuţie, aduce vorba mai întâi despre interpelarea din Cameră a lui Pache Protopopescu şi de răspunsul lui Kogălniceanu, ministrul de Externe. Apoi, ca unul care citeşte zilnic *Românul,* spune grav:

- Mi se pare că lucrurile, în loc să se descurce, se încurcă şi mai rău. Englitera şi-a trimis corăbiile de război la Constantinopol. Ruşii au cerut turcilor să poftească pe englezi să se depărteze. Englezii au răspuns: stăm pe loc nemişcaţi, până când ruşii se vor căra din jurul dumneavoastră...

Dar tot acest vălmăşag de interese internaţionale, de poteci diplomatice şi de ţesături împărăteşti n-are nici o trecere în ochii pantofarului. Cel mult îl îndeamnă să scoată, din inima lui tainic preocupată, această întrebare:

- Cum s-o împăca, cinstite părinte, învăţătura pe care o auzirăm astăzi la biserică cu sângele vărsat de împăraţi în războaiele dintre ei ? Cum şi-o da seama împăratul Alexandru în ziua cea de apoi ?

- Kir Savule, războiul pentru Cruce are osebită pravilă. Nu cântăm noi în biserică: *„Biruinţă pravoslavnicilor împăraţi*

asupra celor protivnici dăruieşte şi cu crucea ta păzeşte pe norodul tău " ?

Savu Pantofaru, fără să cuteze să măsoare prostia lui cu înţelepciunea părintelui Năstase, întreabă totuşi într-o doară:

- Iartă-mă, cinstite părinte, da' de ce pusnicul Silvestru, de la schitul Negară, zice că războiul este o urgie a iadului şi, ca să nu-1 mai vază, s-a ascuns de astă-vară în fundul pământului ?

- Ăla e călugăr, ăla e schivnic. Călugării şi călugăria merg pe alte căi, pe care noi nu putem să umblăm.

Iordan Ostreanu are, din zilele din seminar, urâte amintiri despre călugări. Este împotriva lor şi a precăderii pe care o au în biserică. Domnul Ţigle, care s-a întâlnit cândva pe la Giurgiu cu nişte călugări greci, este şi el rău dispus pentru cinul călugăresc:

- Călugăria o fi avut rostul şi folosul ei în vremurile vechi. Dar de atunci încoace lumea s-a schimbat şi călugăria a rămas ca un copac uscat.

Savu nu poate să spună pentru ce, dar crede în cugetul lui că aceşti prieteni, în frunte cu părintele Năstase, n-au cădere şi pricepere să judece călugăria şi pe călugări... Un sfânt ca schivnicul Silvestru cum poate să fie judecat de un părinte căldicel, pântecos şi cu nevastă, ca părintele Năstase ?...

îi mai era aminte lui Savu să întrebe încă un lucru:

- Când vin sanitarii şi culeg morţii de pe câmpul de război, îi îngroapă pe toţi, laolaltă ?

Domnul Ţigle răspunde:

- Turcii cu turcii, ruşii cu ruşii, românii cu românii...

- Da' de pildă, cu turcii cari au murit dincoace de Dunăre, prin meleagurile noastre, cum au făcut ?

Aici răspunde părintele Năstase:

- Când au fost mai mulţi, i-au adunat pe toţi într-un ţarc. Când a fost numai câte unul, l-au îngropat afară, lângă gardul cimitirului creştinesc.

- Nu era mai bine într-un colţ din cimitirul nostru ?

- Kir Savule, în cimitirul blagoslovit de biserică n-au loc decât cei botezaţi, spovediţi şi împărtăşiţi.

Savu ar fi voit să mai răspundă ceva... Dar se simte greu împovărat şi fără de cuvânt. îşi înghite amărăciunea şi de el ştiuta lui vinovăţie şi se scoală cu ceilalţi ca să plece.

Dar Iordan Ostreanu, fără de veste, îi aduce o rază de lumină:

- A-a-a-ici poate să fie şi a-a-altfel... Cu-cu-cum zici când arunci ţă-ţă-ţă-rână în coşciugul mo-mo-mortului ?

Părintele Năstase recitează:

r· *„Al Domnului este pământul şi plinirea lui, lumea şi toţi cei ce locuiesc într-însa. "*

- A-a-a-poi vezi!

Părintele Năstase începe să râză cu mare haz:

- Bravo, domnule Iordan ! Vasăzică mă ramaseşi ! Când îţi spun eu că eşti mai cărturar decât toţi popii din Teleorman, bez Vlaşca şi Ruşciucul !

IX. ÎN CIMITIR A ÎNFLORIT LILIACUL

Era după Sfântul Gheorghe. Grădinile şi codrul se învestmântaseră în frunză nouă, şi cântăreţii primăverii se desfătau în ramuri. Savu Pantofaru mergea încet, dar statornic pe linia cea nouă de mişcare sufletească şi de purtare în lume pe care pornise de când se ridicase din lungoare. Nu mai era negustorul cu încăpăţânări lungi la preţ şi cu trei noduri la pungă, cum fusese. Se învoia cu muşteriul mai degrabă, îşi plătea calfele mai bine şi dădea liturghii la toate bisericile târgului. Schimbarea aceasta nu supăra pe nimeni, fiindcă Savu nu avea nici nevastă, nici copii şi nimeni nu putea să-i bage vină că nu mai strânge bani, precum strângea. Dar erau alte părţi din felul cel nou al pantofarului care puneau pe oameni în mirare şi le dădeW de vorbă. Savu, cel ce până aci nu avea nici un gând deosebit în cap şi nu ştia şi nu poftea decât ce ştiau şi ce pofteau toţi târgoveţii din Ruşii de Vede, acum te uimea şi te zăpăcea cu fel de fel de întrebări şi de năzăreli, nepotrivite cu meseria şi cu prostia lui de mai-nainte.

Cei câţiva oameni inteligenţi din târg şi dimprejur, între care Piua-Petri şi doctorul Cloajă, vorbeau despre el cu mirare. Doctorul spunea:

- Şusterul nostru a ajuns alt om ! Uneori, după boala de care a zăcut el, te scoli slăbănog şi zănatic... Dar el s-a sculat cu mai multă lumină în cap decât avea.

Majoritatea târgoveţilor şi mai cu seamă tovarăşii lui de meserie îl compătimeau cu făţărnicie:

- Săracu Savu ! Nu se putea să nu-i rămână un pui de scrânteală după ce atâtea zile a fost nebun de legat... Te joci cu lungoarea, domle !... E boală afurisită !

Dar cei cari aveau cuvântul cel mai ascultat asupra stării lui Savu erau oamenii lui din prăvălie.

Aceştia îl văzuseră zi cu zi, ani întregi, înainte de boală şi-1 vedeau şi acum (nu atât de mult ca mai-nainte, dar destul de des), ca să fie cei mai buni observatori ai purtărilor pantofarului. Ziceau toţi, într-un glas:

- Jupanul nostru e om bun ca de când l-am pomenit. Dar înainte de boală era cu inima şi cu ochii numai la meserie. Era în fruntea breslaşilor. Ţinea la muncă, ţinea la marfă, ţinea şi la parale... Acum pare că doarme cu ochii deschişi ! Stă la tejghea şi citeşte cărţi; nu te aude când îl strigi; ne lasă pe noi să-i facem preţurile şi să-i vindem marfa şi ne întreabă uneori lucruri de te cruceşti - pesemne de prin cărţile alea, pesemne de pe lumea cealaltă !

Mama Slamna spunea confidenţial celor câteva surate ale sale - fete mari la Zaveră:

- Soro, ce să-ţi spun, Savu e tot aşa precum îl ştii, pâinea lui Dumnezeu ! Da' de una nu-mi place: că a lăsat prăvălia pe mâna ucenicilor şi nu-şi mai numără paralele. Ştiu eu ce să zic !... O fi mai bine primit aşa înaintea lui Dumnezeu. Că mai înainte, dimineaţa, se închina ce se închina şi pleca la prăvălie. Azi se închină câte un ceas, şi cu ceaslovul în mână, ca un popă !...

Alte apucături noi şi curioase pe cari i le găseau lui Savu prietenii şi concetăţenii erau multa lui plimbare afară din oraş şi cercetările la cimitir. Mai înainte, pantofarul era o fiinţă

sedentară, mai sedentar decât toţi cei din breasla cizmăriei. Nimeni nu-şi aducea aminte să-1 fi văzut pe Savu până a nu fi bolnav umblând singur prin pădurea Vezii, pe valea Bratcovului sau printre vii. Doar, cine ştie când, pentru vreo căruţă cu lemne, ori la culesul viilor, ori la culesul porumbului, şi atunci mai era cu el şi altă lume. Nu era nici o mirare şi nici o ghicitoare. Dar acum cine putea să ghicească pentru care pricină rătăceşte Savu prin pădure, sau bate câte o poştă pe potecile dintre vii ? Cu drumul la cimitir era o ciudăţenie şi mai mare. Savu a fost cel dintâi care a început Să facă grădinărie la capul răposaţilor din Ruşi. Până aci sădeau mamele şi bunicile câte o steblă de busuioc la mormântul celor adormiţi, dar răzoare de flori, ca în grădină, nu se pomeneau în cimitirul nostru. Sădeau rudele celor adormiţi copaci şi copăcei, salcâmi şi liliac şi (mai rar) altoiau trandafiri în măcieşi:

Savu a prefăcut în grădiniţă locul cel de veci unde odihneau părinţii lui. într-o zi, pantofarul stătea în cimitir, lângă florile tinere puse în pământ de el şi lângă pâlcurile de liliac sădite de bătrâni. Era înainte de amiază, şi tot cimitirul era un ostrov înflorit în oceanul cerului albastru. Iarba crescuse printre morminte şi peste ele mai grabnică şi mai viguroasă decât în cea mai grasă fâneaţă. Potecile de-abia se mai cunoşteau şi mirosul micilor dumbrăvi de liliac în floare mângâia inima şi trimitea departe tristeţea crucilor. Multe dintre ele nu se mai vedeau. Le doborâse vântul încă din anii trecuţi, sau le covârşise buruianul de estimp. Pe unele morminte creşteau copăceii cu floare albă; pe altele curgea fuiorul sur al sălciei pletoase. Cimitirul îşi pierduse jalea. Florile de câmp începeau să prevestească apropierea lunii mai prin hăţişurile proaspete, ridicate din ruina hăţişurilor de acum un an, moarte fără să cunoască coasa.

Savu îşi făcuse o bancă (întărind o scândură între trunchiurile a doi salcâmi şi bătând încă una, după trunchiuri, în chip de spătar) şi întârzia aci, adâncit sufleteşte, câte un ceas şi câte două. Nicăieri Savu nu găsea mai multă tihnă oaselor şi sufletului decât aci, între salcâmi şi alături de crucile cu numele

părinţilor. Se mira că trăise atâţia ani fără să bănuiască izvoarele de iertare şi de *pace-* cari susură la căpătâiul celor adormiţi. îşi aducea aminte de convorbirea din casa părintelui Năstase şi, fără pic de mândrie ori de bizuinţă în vreo închipuită înţelepciune, socotea că oamenii, oricât ar fi de iscusiţi şi de învăţaţi, nu pot să ştie mai mult decât acest mângâietor loc de odihnă. îi spunea inima că aci, sub leasă ierburilor înfrăţite şi sub liliacul înflorit, e mai multă învăţătură decât în toate cărţile de pe pământ.

Savu urmărea cu ochiul diversitatea tulpiniţelor şi a lujerilor, cari se ridicau din nevăzute rădăcini îngropate, şi urmărea mai ales florile felurite cari terminau sus lujerul mlădios, licăritor în soare. Imaginea aceasta se prefăcea, în laboratorul simţirii lui sporite, în fagure de analogie şi de revelaţie. I se păreau aceşti răposaţi, îngropaţi aci sub flori, rădăcinile nevăzute ale unor existenţe reale şi aeriene, care se ridicau în sus spre Dumnezeu, şi fiecare în parte desfăcea, acolo în slavă, spicul unei flori deosebite... Şi Savu era sigur că precum aici nu este nici o nesuferire şi nici o ceartă, între umbreluţele de liliac şi ghioceii sădiţi de el, tot aşa nu este nici o duşmănie între adormiţii cu oasele în pământ, dar cu floarea sufletului în ceruri.

Şi sufletul lui Savu se lăsa purtat molcom de această certitudine lăuntrică, aşa precum te laşi purtat de o luntre în josul unei ape. Dar, fără de veste, din unda înflorită şi zglobie, un ghiont de piatră izbea în fundul bărcii. Toată această dulce aţipeală de aprilie e spintecată de jos în sus ! Din fundul acestui mormânt, cu sălbi de ghiocei, răzbeşte tainic: „Mahmud !... Mahmud !"...

E prea slabă o conştiinţă omenească pentru a putea păstra în ea duhul unui vulcan pecetluit !... Lumina cea nouă din cugetul lui Savu, priceperea odihnei acestor răposaţi şi tot ce vede azi, cum nu vedea altădată, îl îndeamnă la descărcarea poverii strivitoare. Pădurile şi prăpăstiile străbătute în zilele de boală nălucesc, ca într-un fulger, când scoţi noaptea capul pe fereastră. Taina trebuie dată afară din castelul ei înfricoşat. Remuşcarea trebuie răstignită !

Aşa a dus-o Savu până la sfârşitul primăverii. în plimbările lui singuratice, în nopţile fără somn, ca şi în ceasurile de visare din cimitir s-a întărit în el definitiv gândul cel mare al destăinuirii cerute de biserică.

Se scula uneori noaptea, ca trezit de cineva, se ridica din aşternut şi vorbea cu el însuşi: „Câtă vreme pot să mai ascund fapta pe care am săvârşit-o ?.într-o zi voi cădea în genunchi în piaţă şi voi mărturisi tuturor: «Eu am omorât pe Mahmud !» Am vărsat sânge omenesc ! Ziua şi noaptea, gândul acesta stă colea, în ţeastă, ca un nevăzut, dar neobişnuit painjen. Mi-am încărcat sufletul cu păcatul cel mai grozav de pe pământ. Mahmud e bun şi doarme alinat, lângă tata şi mama, ca un copil al lor. Mi se pare uneori că simt cum se scurge, printre flori, pacea somnului lui Mahmud. Şi despre tata şi despre mama nu-mi spune inima nimic dojenitor. Dorm şi ei, fără stingherealǎ şi fără mânie asupra mea, că le-am adus pe acest musafir de altă lege.

Dar faţa lui Dumnezeu stă ascunsă - cu tot cerul - în nori posomorâţi şi ameninţători ! Mahmud poate să ierte; tata şi mama pot să ierte; stăpânul lor şi al meu, dătătorul de pravili nu poate să ierte sângele vărsat ! Se zice în psalmul din biserică: *«Izbăveşte-mă de săngiuiri, Dumnezeule, Dumnezeul mântuirii mele !»...* Ce poate să însemneze aceasta altceva decât: Izbăveşte-mă de omorul pe care l-am făcut ?... Cine poate să izbăvească de sângele vărsat decât numai singur Dumnezeu, el, care porunceşte: «Să nu ucizi !»"

Avem biserica lăsată nouă de Domnul Christos şi de sfinţii lui apostoli. Avem în ea preoţi, taine, pravili şi porunca spovedaniei măcar o dată pe an. Şi mai avem şi această înţeleaptă îngăduinţă să umbli lumea întreagă dacă pofteşti şi să-ţi alegi un duhovnic pe pofta inimii. Părinţii de la bisericile din târg sunt oameni cumsecade şi au toţi dar de la Dumnezeu. Unul e bun de împăciuire când se sfădesc soţii între ei. Altul are glas ca de privighetoare. Altul citeşte molitfe bine primite la Dumnezeu şi gonitoare de duhurile rele... Dar i se pare lui Savu

că aceşti preoţi, cunoscuţi şi prieteni cu el, o să stea înaintea tainei lui - dacă ar fi să se spovedească lor - ca înaintea ceaslovului grecesc pe care îl avea deunăzi Dumitru Găzaru şi-1 arăta prin târg.

Savu se gândeşte de mult - în fiecare zi mai înscăunat - să se ducă la schitul Negară şi să se mărturisească sihastrului Silvestru. Acest călugăr, despărţit de lume şi de amăgirile ei, ascuns în sihăstria lui cea fără soare, i se pare omul duhovnicesc cel mai potrivit ca să asculte spovedania gata să-i spargă inima. Auzise Savu mai demult şi a aflat încă o dată de la mama Slamna că bătrâna preoteasă Uţa, soacra lui Piua-Petri, cunoştea din tinereţe pe pusnicul de la schitul Negară. S-a dus la ea într-o seară - cu nişte papuci pe care preoteasa îi trimisese la tălpuit - şi a întrebat-o despre pusnic.

Casa în care preoteasa Uţa îşi trăia amărâtele ei bătrâneţe, purtând pe braţe un fiu în vârstă de peste treizeci de ani, era fără pereche în tot Rusul. Se pierdea, întreagă, între copaci bătrâni care lăcrămau, se desfoiau şi se premeneau deasupra acoperişului cu lepră verde. Printre copaci se ridica altă pădure de bălării amestecate şi mai ales de măturică - buruiana mormintelor - care dădea curţii dărăpănate o tristeţe mai grea decât a cimitirului, în hăţişurile nalte cât omul stăteau, doborâte de ani de zile şi vizibile iarna şi primăvara, o sanie putredă, un jgheab de fântână trântit cu gura în jos şi un patul de porumb (în zilele lui), acum cu coastele frânte şi ieşite.

Când a intrat Savu în noianul de buruieni şi s-a apropiat de prispa casei, o armonică ofticoasă şi ţâvlită se auzea înăuntru. Iordan Ostreanu, când nu mai chinuia pe preoteasa Uţa, chinuia această biată sculă, rămasă în casa lor de la muscalii cei vechi. Savu a dat bătrânei papucii dreşi şi i-a spus că n-are nimic de luat pe ei, fiindcă este dator domnului Nicolache. Au vorbit de una, de alta, pe când Iordan îşi umplea tabacherea cu un pac de tutun adus de Savu (tot în socoteala datoriei), şi după ginere, fată şi nepoţi, Savu a întrebat şi de sihastrul de la Negară.

Pe scăunelul ei - îh casa pleoştită şi înecată de jur-împrejur de ştevia care astupa ferestrele - mama Uța, zbârcită şi sinistră, părea sora îngropăciunii.

- Am auzit, zice Savu, despre părintele Silvestru lucruri mari şi înfricoşate... Un om ca Sfinția sa nu se găseşte azi nici pe scaunul Mitropoliei din Bucureşti. Dumneata, mamă preoteasă, îl ştii de multă vreme ? Grozav mă împinge inima să mă duc într-o zi să-1 văd şi să fac un dar bisericii schitului !...

- Numai să-1 nimereşti într-o zi dezlegată. El are zile când nu vede față omenească.

- Ce a fost el mai-nainte, mamă preoteasă ? A trăit şi el în lume, ori s-a pomenit printre călugări de mic copil ?

- Ei, kir Savule, a fost pandur de-ai lui Tudorin ! Când l-am văzut întâi, la moşia noastră de la Dulceanca, eu eram logodită cu bietul Ostreanu, venit de curând de la Curtea de Argeş, de la psaltichie. Pandurul Simion era o cadra, nu altceva ! Cu plete care îi umpleau umerii de inele, cu ochi de şoim şi cu brâul plin de pistoale !

- Şi cum a ajuns, mamă Uțo, între călugării de la schitul Negară ?

- Unul Dumnezeu o ştie ! Cât a fost schitul în putere şi avea egumen şi moşii, el a trăit în ascultare şi în schivnicie. Acum, când s-au dus moşiile şi călugării, a rămas şi el ca un ciuhurez pe coş pustiu...

Savu mai întrebă încă o vorbă:

- E numai pusnic ori e şi preot ?

- E preot şi călugăr. E duhovnic aspru ! Şi cu el singur a fost mai aspru decât cu toată lumea...

XI. DE LA RUŞI LA NEGARĂ

Cine a fost primul călugăr care s-a oprit pe malul stâng al Vezii şi a înfipt Sfânta Cruce, acolo unde i-a spus Duhul că va fi mai târziu schitul Negară ? Şi când s-a înfiripat schitul acesta ?

Cine au fost ctitorii lui şi ce s-a făcut pomelnicul ctitoricesc ? Nici Nicolache Piua-Petri, nici preoții de mir, părinții Mihail şi Atanasie, slujitori la biserica schitului, prefăcută în biserică de sat, n-au putut să mai afle. înşişi călugării din urmă nu mai cunoşteau obârşiile schitului.

Când a venit Nicolache Piua-Petri în Teleorman, schitul Negară mai avea câțiva părinți şi un cătun de țigani, liberați după lege, dar după trai şi după suflet, tot robi mănăstireşti. Era tocmai în anii grei ai secularizării şi ai multor învălmăşeli şi improvizări petrecute cu acest prilej. Statul a început să administreze, să arendeze şi uneori să vândă moşiile secularizate. Vatra schitului Negară a intrat sub regimul arendării. Nicolache Piua-Petri era tovarăşul şi finul lui Valeriu Clăbuceanu, arendaşul cel mare de la Mălineşti, cu care statul avea contract de arendare.

între condițiile contractului era şi curățirea unei părți din moşie de vlăstarii, de hățişurile şi de mărăcinii cari o acopereau. Ani întregi, în jurul schitului Negară, au căzut, sub secure, dumbrăvile şi luncile şi au sporit, sub fierul plugului, ogoarele negre în octombrie, lanurile de aur în iulie.

în acest colț de lume supus grabnicei prefaceri trăiau şi stăruiau în pravila cea veche câțiva monahi, rămaşi credincioşi schitului sărăcit. Secularizarea venise peste schit tocmai în ceasul când soborul cu egumenul în frunte pornise să facă mari prefaceri şi să ridice un rând de chilii noi în locul celor îmbătrânite şi putrede. Chiliile cele noi erau din cărămidă; cele vechi fuseseră de bârne. Părinții voiau acum să înalțe o clădire după chipul şi asemănarea marilor mănăstiri din țară şi din Răsărit, adică din patru laturi de chilii, încheiate în patru unghiuri drepte, de jur-împrejurul sfintei biserici. Dar pe când zideau latura dinspre miazănoapte şi un beci adânc şi trainic sub capătul lor de la apus, a venit vestea secularizării, şi râvna noilor ctitori şi toată bizuința lor s-a năruit. Ca să nu rămână schitul prea de jale, au făcut pe celelalte trei laturi, în loc de chilii, un zid, dar nici acesta întreg, căci spre apus clopotnița a rămas în câmp deschis.

Tot în aceşti ani de restrişte, cârmuirea bisericească din Bucureşti a dat poruncă părinţilor de la schit să lase acolo numai un ieromonah, şi ceilalţi (ameninţaţi să ajungă cerşetori) să-şi caute adăpost la alte mănăstiri. A rămas un ieromonah mai tânăr şi ieroshimonahul Silvestru, bătrân de aproape nouăzeci de ani, care a spus că are vorbă cu moartea să vie să-1 ia de la schitul Negară şi că, prin urmare, nu vrea s-o facă să umble după el prin alte mănăstiri.

Spre schitul de lângă Vedea a plecat Savu Pantofaru într-o zi din postul Sân-Pietrului. Mai fusese el o dată, în copilărie, împreună cu răposaţii lui părinţi, ca să ducă prinoase, dar uitase şi drumul, şi împrejurările călătoriei. De la Ruşi până acolo, este, cu trăsura, cale de un ceas. Pe jos, făceai două şi trei ceasuri, după cum era timp de vară ori de iarnă, după cum te grăbeai sau zăboveai pe sub bolţile pădurii.

Mergeai, neschimbat, spre miazănoapte, când mai aproape când mai departe de malul Vezii, treceai prin câteva cătune şi pe sub ceva zdrenţe de pădure, până ce ajungeai - la moară la Huidumac - în preajma pădurii celei mari. De acolo, cine ştia drumul prin pădure stăruia pe lângă Vede, până la locul unde Vedea primeşte, pe stânga, apa Zlatcului.

De aci, mai mergea câtva, pe Zlatcu în sus, şi ajungea între bordeiele ţiganilor de la Negară. Cine nu ştia să se descurce prin pădure ţinea - de la Huidumac nainte - pe şoseaua judeţeană, până când vedea satul şi biserica, devale, spre apus.

Savu călătorea încet, cu toiag noduros în mână şi cu icoana marelui ierarh Nicolae, îmbrăcată în argint, în traista din spate. O cumpărase de la un călugăr hagiu şi o ducea acum în dar bisericii schitului. Se gândea Savu la starea lui cea ticăloasă şi ascunsă, se gândea la crâncenul judecător cu care va da ochii şi călca măsurat şi hotărât. Până diseară, până mâine, va da jos, de pe umerii sufletului, această povară strivitoare pe care o poartă de o jumătate de an ! Ce va porunci duhovnicul, aceea va fi de aci înainte !

Se gândea, de altă parte, la prietenii săi de la Negară, Nicolache Piua-Petri şi nevastă-sa Cleopatra, şi plănuia să nu

dea pe la ei decât după ce va vedea pe duhovnic. A trecut prin Scrioaştea şi pe lângă conacul moşiei generalului Mânu, a trecut prin dreptul satului Papa şi a ajuns la Ştirbeţi. Aici, pădurea venea spre Vede, plină de stejari bătrâni şi de ulmi, şi din dreapta şi din stânga, şi se înnoda la podul de la Huidumac. Vedea, care în zilele de vară de-abia mai rămânea şi de-abia mai mişca - în albia ei largă şi plină de nisip - ca un şarpe cu capul spart, în zilele de primăvară venea prăpăstioasă, galbenă şi clocotitoare, umplea matca, lunca, se revărsa între Ruşi şi pădure şi făcea pe ruşanii de pe margine să fugă de acasă ori să doarmă în pod câteva zile.

Lângă podul de la Huidumac era conacul moşioarei Gresia, un trup particular al unor bogătaşi din Bucureşti, cari aveau ca arendaş pe alt ginere al Uţei Ostreanu, arvanitul Calfaiani, sau Caiafaiani, cum îi ziceau cei ce-1 cunoşteau de aproape.

Savu Pantofaru cunoştea pe arvanit şi cu atât mai vârtos pe jupâneasa Ileana, soţia lui Calfaiani, fata cea mare a răposatului proistos Ostreanu. Dar nu-i era aminte să întrebe nici de ei, şi a trecut nainte pe lângă conacul lor, pe lângă moara lor - atunci încremenită lângă Vedea secată - şi a pătruns în pădure.

Nu era un drum bătut, ci numai poteci de picior. Nu erau parcele şi nici un fel de exploatare, decât capriciul topoarelor intrate pe furiş.

Pădurea era bătrână, cât cei mai bătrâni goruni şi frasini, căzuţi din zile vechi peste noroadele vlăstarului şi cojiţi de ploi, de vânturi şi de -muierile din sat, ca nişte schelete de viermii mormântului. Copacii tineri scoteau capul cum puteau de sub poalele strămoşilor centenari. Vedea îşi purta apele - când erau - parte printre leşurile înecate de nisip, parte pe sub bolţile noduroase, încheiate de copacii groşi ca butiile, cari îşi aruncau ramurile unul către altul peste albia dintre ei. Iarba creştea naltă cât omul. Richiţile de lângă apă desfătau cu argintiul lor frunziş noaptea verde înconjurătoare. De la un loc începea „ceretul", adică peria stâlpilor subţiri şi nalţi, până la cerescul smalţ albastru care se vedea licărind - ca fundul unei cupole de moschee - dincolo de arabescurile vii şi mişcătoare.

Savu s-a descurcat încet din toată această sălbatică măreție a pădurii şi a ieşit, pe lângă apa Zlatcului, spre bordeiele robilor mănăstireşti. Satul Negară era înjghebat de curând în urma împroprietăririi, legiuite de Cuza Vodă. Mai vechi şi mai numeroşi decât românii erau țiganii dezrobiți. Unii îşi făcuseră casele spre câmp şi spre deal, ceilalți rămăseseră în vechile bordeie, lângă gârlă şi lângă mănăstirea fără colaci, fără mălai, fără putineie de lapte, dar şi fără gârbaci...

Pantofarul întreabă pe unul şi pe altul care e drumul către schit şi ajunge lângă zidurile începute şi neisprăvite. Câteva țigănci stăteau la umbră şi-şi pieptănau copiii.

- Unde-1 găsesc eu pe părintele Silvestru ?

- Apoi colo în beci, unde să-1 găseşti... Da' du-te întâi de vorbeşte cu părintele Agatanghel...

- Şi părintele Agatanghel unde este ?

- Uite colea sus, în prescurărie.

Părintele Agatanghel, un călugăr cărunt, stătea şi citea ceaslovul.

Savu îi spune cine este, ce vrea şi adaugă:

- Am adus aici o sfântă icoană, dar bisericii... şi ceva milostenii pentru părinții cari s-au rugat pentru mine, când eram bolnav, şi m-am făcut sănătos...

Părintele Agatanghel se duce şi vorbeşte cu sihastrul, prin răsuflătoarea beciului, şi vine cu răspunsul că Savu e primit la spovedanie peste un ceas.

XII. DANIIL ÎN GROAPA CU GUZGANI

în schit, afară de Agatanghel, nu mai era nimeni. Chiliile cele mari erau acum magaziile moşiei. La biserica schitului se terminase slujba de ziuă şi de noapte, şi cel din urmă călugăr preot era acum păstor de parohie. Singura viață care dăinuia în schit era gărăitul ciorilor, sălăşluite în turlele bisericii, şi gălăgia țiganilor flămânzi, nedomiriți în fața vremurilor noi.

în dosul prescurăriei - unde nimeni nu mai frământa prescuri - era beciul cu ziduri şi cu bolți trainice pentru sute de ani, dar fără chilii deasupra şi fără nici un acoperiş. Secularizarea şi descurajarea veniseră tocmai când urma să se isprăvească şirul de chilii şi, pe beci, să se ridice trapeza chinoviei.

La gura beciului era o movilă, înălțată din pământul săpat şi scos din beci. Movila, pe care o întărea acum un ocol de salcâmi tineri, stăpânea, ca şi tot schitul, valea Zlatcului cea năpădită de trestie şi de papură. Dincolo de gârlă, fusese, în zilele cele bune, o vie de câteva hectare, dar azi mai rămăseseră câțiva butuci, schilodiți şi prididiți de bălării. Un şirag de sălcii, mai toate scorburoase şi ciocârtite de țigani, arăta albia mocirloasă - cu apă puțină, cu lipitori multe - a Zlatcului leneş.

Aici sus, pe movilă, Savu Pantofaru a stat să se odihnească. Beciul ieşea din pământ numai de un stat de om. Avea un gârlici adânc, lăsat în voia ploilor şi a zăpezii, şi două ferestre-răsuflători spre miazănoapte şi spre miazăzi. Deasupra lui, prin varul turnat peste brâiele bolții, creşteau lumânărică, urzicile şi bojii. La subțioara pe care o făcea bolta cu zidul vertical se aduna apa - când ploua, când se topea zăpada - şi răzbea apoi în beci ca într-o peşteră cu stalagmite.

După vreun ceas, Savu auzi, din beci, un glas care îi dădu fiori:

- Slobod, creştine ! Vino !

Savu coborî, aprins la față şi cu inima înghețată.

- Blagosloveşte, cinstite părinte - şi făcu o metanie înaintea unor genunchi acoperiți cu o dulamă zdrențuită şi înaintea unor cizme răscoapte de vechi.

- Domnul să te blagoslovească ! Scoală-te şi dezleagă-ți inima.

- Cinstite părinte, sunt cizmar din Ruşi... Am fost bolnav greu... Sfinția ta te-ai rugat pentru mine...

- Băiete, uită-te la mine. Ți-e fruntea plină de sânge !

Savu scoase un ştergar şi se şterse pe frunte.

- Băiete, sângele ăsta nu se şterge cu una, cu două...

Pantofarul înţelese şi rămase înmărmurit. Apoi, gângăvind ca un copil şi înecându-se de plâns:

- Pentru... asta... am şi venit... la Cuvioşia ta... Am făcut... moarte de om, cinstite părinte ! M-a răbdat Dumnezeu până azi... Viu la spovedanie şi la canon...

- Nu plânge ca muierile, băiete. Bărbaţii trebuie să dea altfel de ispaşă. Am dat-o şi eu, timp de o jumătate de veac... Când am ieşit din lume, eram plin de sânge mai mult decât eşti tu...

Savu începe să se stăpânească şi să răzbată - cu ochii lui plini de lumina soarelui de afară - umbra de mormânt din beci. Stă înaintea unui moşneag cu ochi de flacără, alb şi zbârlit ca viscolul, şi cufundat într-un jilţ de lemn. Alături, lângă cotul drept, este o masă străveche cu ceva cărţi pe ea şi cu un patrafir mohorât. Moşneagul care intră în jilţ, ca într-un fel de canapea, ţine cizmele pe nişte potnojini de papură împletită. Atâta tot. încolo e hăul negru al beciului, vag tăiat sus de brâiele umede ale bolţii şi aiurit de ciripitul rândunelelor, cuibărite în răsuflători. Ceva mai târziu, Savu prinde de veste că în spatele lui atârnă, din boltă, un lanţ gros de fier - ca lanţul care atârnă pe vatră şi are cârlig pentru căldarea de mămăligă - şi că de acest lanţ sunt agăţate trăişti, oale şi zdrenţe. Aceasta era şi cămara şi garderoba sihastrului.

- Vasăzică, te cheamă Savu şi eşti pantofar... Savu Pantofaru... Mi-aduc aminte... Eşti ceva neam cu Nicolache Piua-Petri, după nevastă-sa, Cleopatra...

- Aşa este, cinstite părinte.

Savu simte că i se urcă ceva pe bocanci şi-şi aruncă ochii la picioare. Sunt câţiva guzgani cari îi miros şi-i inspectează încălţămintea.

Moşneagul vede că Savu se sfieşte. Goneşte guzganii şi-i spune:

- Nu te uita la ei. Au venit după demâncare. Stai colea în genunchi şi-ascultă.

Sihastrul îşi pune epitrahilul, acoperă capul pocăitului şi începe molitfa. Rândunelele ciripesc şi licăresc câte o clipă în lumina răsuflătorilor. Guzganii chiţăiesc prin colţuri. Prin capul

lui Savu, încovoiat sub epitrahil, trec, în ciocnetele şi în ritmul inimii, cârciuma lui Vancea, obrazul lui Mahmud, convoiul prizonierilor, degetele ieşite prin papuci, sacul dus la spinare, mormântul desfundat al lui Anghel şi al Raliţei...

Duhovnicul a rostit molitfa, cu ochii închişi, pe dinafară. Stă iar în jilţ şi oftează.

- Spune, pe cine ai omorât ? Cum l-ai omorât ?

Savu istoriseşte sobru împrejurările din seara petrecerii, nu ascunde nimic, nu împovărează pe duhovnic cu lucruri de prisos. Vorbeşte de boala lui, de jalea inimii lui când se gândeşte la casa şi la copiii lui Mahmud, de dorul nebunesc care-1 apucă să pornească în lume şi să-i găsească. Sihastrul întreabă, lămureşte, desăvârşeşte spovedania lui Savu. Apoi pune pe creştetul penitentului mâna dreaptă:

- Nelegiuirea ta are o înfăţişare deosebită, care îmi dă de gândit. Vei rămânea aici, la schit, până mâine dimineaţă. Mâine în zori de zi Sfântul Duh îmi va porunci ce să fac cu tine şi ce canon să-ţi dau. Dacă vrei, du-te la curte, la Nicolache şi la Cleopatra. Acum dezleagă de pe lanţul ăsta traista aceea cu coji de pâine şi dă-o încoace.

Savu sărută mâna duhovnicului, se scoală din genunchi şi dezleagă traista de pe lanţ.

- Du-te. Mâine dimineaţă eşti aici, la gura beciului.

Din toate părţile, guzganii săreau şi chiţăiau. Omul lui Dumnezeu revenea la tovărăşia făpturii necuvântătoare, instinctive şi neştiutoare de păcat...

XIII. OSPITALITATE

Casa lui Nicolache Piua-Petri era fostul arhondaric al schitului, cu puţine prefaceri. Stăpânii erau acasă. Bucuroşi de musafiri, ca totdeauna, primiră pe Savu şi-1 ospătară cu dragă inimă. înaintea casei, în zilele de vară, Nicolache adăoga un umbrar de crengi de stejar şi aci, la umbră, el şi familia lui luau cafeaua, prânzul şi cina.

Cocoana Cleopatra porunci jupânesei să sporească cina cu o prăjitură de casă şi primeni rufăria mesei. Ziua scădea, pe linia pădurii din faţă, într-o largă desfoiere de maci şi de răsuri. Nicolache pofti pe pantofar înăuntru. Voia să-i arate nişte pistoale turceşti. Arendaşul era măgulit de admiraţia cucernică cu care Savu asculta amintirile şi cunoştinţele lui răsăritene.

- Kir Savule, aceste pistoale au o poveste lungă. O să ţi-o spun la masă. Uite şi o sabie turcească. E un odor proaspăt. Am cumpărat-o, deunăzi, în Bucureşti, cu un galben, de la un muscal beat. Ia te uită, vine de la Plevha, are pe ea pete de sânge !

Savu priveşte cu fruntea palidă şi asudată. Odaia în care 1-a chemat Nicolache are la ferestre vergele de fier. Un perete, deasupra unui scrin, e plin cu arme. Lângă soba din colţ este o ladă de fier. Două paturi, cap la cap, aşternute cu macaturi roşii de lână, stau de-a lungul peretelui din faţă. Deasupra paturilor stau câteva cadre, mult răspândite în vremea aceea: *Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia, Otrăvirea lui Alexandru Lăpuşneanu, Slugerul Tudor Vladimirescu.*

Afară, sub umbrar, iau loc la masă mosafirul, stăpânii şi trei copii, toţi băieţi. Cocoana Cleopatra e o femeie oacheşă, sprâncenată şi plină ca o piersică. în ochii ei negri şi cuminţi se sprevăd tristeţi şi reverii care o scot din rândul fiicelor obişnuite ale Teleormanului şi-i acordă nu ştiu ce distincţiune de mucenicie şi de misticism. Ochii mamei trăiesc şi în căpşorul primului născut al lui Piua-Petri. Dimpotrivă, copilul al doilea e tatăl în miniatură. Al treilea are o figură dulce, imprecisă şi, ca o floare de nalbă, este, în acelaşi timp, şi fraged şi veşted.

E cald. S-a înserat de-a binelea. în sat, devale, cumpenele de la fântâni scot ţipete de lebădă.

- Kir Savule, ce să-ţi dau să beai ? Zău că nu eşti mosafir uşor de împăcat ! Tămâioasa asta după care se bat zapciii, ispravnicul şi toţi inspectorii silvici de la Bucureşti, pe dumneata te lasă nepăsător, ca un derviş. Cleopatro, zi să-i facă o limonada.

- Dom' Nicolache, nu-ţi bate capul cu mine ! Apa lui Dumnezeu este mai bună decât vinul oamenilor...

- Kir Savule, şi vinul este tot al lui Dumnezeu. Dacă am fi acum în Stambul, te-aş cinsti cu sorbet... Fac turcii un sorbet din dude negre, de-1 bei cu doniţa...

Nicolache Piua-Petri stă la masă numai în cămaşă şi cu mânecile sumese. Pe braţul drept se vede, la lumina lămpii, un tatuaj făcut cu iarbă de puşcă.

Pantofarul a prins de veste şi se uită la arendaş, întrebându-1 din ochi. Acesta apropie braţul de globul lămpii şi priveşte o clipă curiosul desen.

- Kir Savule, asta e povestea cu pistoalele. Eram în munţii Pindului, tovarăş cu o ceată de antarţi. Mă luasem după un prieten arvanit. Dar ei erau toţi legaţi cu jurământ împotriva turcilor. Mă ţineam după ei, aşa, într-o doară... Eu, unul, pe vremea aceea, n-aveam nimic de descurcat cu turcii... Căpitanul lor îmi spune: „Nicolache, trebuie să primeşti şi tu semnul nostru. Eşti copil, dar mâine vei fi bărbat." Unul meşter, dintre ei, mi-a făcut, cu ace şi cu praf de puşcă, toată zgârietura asta; cum vezi, un arnăut cu fustanelă ţine într-o mână un iatagan şi în cealaltă mână, un cap de turc, proaspăt tăiat. Ca să mă târnosească antart desăvârşit, mi-au pus la brâu şi două pistoale - pistoalele pe care ţi le-am arătat...Dar pentru mine toate acestea erau o horă în care mă pomenisem intrat fără să vreau. Peste câtva timp, am şters-o frumuşel dintre conjuraţi şi am ajuns la Constantinopol. Dar antarţii au gheară lungă... M-am suit într-o corabie şi-am venit iar acasă, la Brăila.

- Dom' Nicolache, cum o să iasă turcii din războiul ăsta, pe care îl pierdură ?

- Poi, n-ai văzut ? Se ridică creştini din Balcani, şi turcii dau înapoi spre mare şi spre Asia. Ne-au stăpânit destule sute de ani... Da' păcat de ei ! Frumoşi oameni ! Multă evghenie şi multă filotimie ! Cunosc şi pe greci, şi pe turci. Iubesc pe greci, admir pe turci !

- Ce cred ei, în legea lor, dom' Nicolache ?

- Stau aproape de ovreii cei vechi. E un singur Dumnezeu în cer şi pe pământ, care poartă de grijă, îndreptează, porunceşte, e sultan absolut ! Din când în când, trimite în lume câte un

prooroc, până când, acum vreo mie cinci sute de ani, a trimis pe Mohamed al lor, proorocul cel mai iubit. Trebuie să crezi în Dumnezeu, în apostoli, adică în trimişii lui Dumnezeu (şi în primul loc în Mohamed), în îngeri, în cărţile sfinte, şi în primul loc în *Coran,* şi în Judecata viitoare...

- E bună şi legea lor, precum văd eu...

. - Eu aş spune aici multe, dar mă tem că se supără cocoana Cleopatra, fiica duhovnicească a părintelui Silvestru...

- Dom' Nicolache, atunci te rog şi eu, nu le mai spune...

Cleopatra răspunde paşnică şi înţeleaptă:

- Legea fiecăruia trebuie să fie legea părinţilor. Şi legea părintească este ca fântâna, cu cât o sleieşti mai mult şi o faci mai adâncă, cu atât îţi dă apă mai rece şi mai multă. Dacă laşi însă să cază în ea toate gunoaiele şi n-o mai sleieşti, se dărăpănă şi apa seacă.

Nicolache zâmbeşte, îşi alintă mustaţa şi răspunde:

- Văd eu că părintele Silvestru a făcut din tine o şcolăriţă cu bună ţinere de minte.

Savu ia cuvântul cu o putere şi cu o convingere care se revarsă ca un vin spumos:

- Dom' Nicolache, ce bine ar fi de noi dacă părintele Silvestru şi alţii ca el ar fi dascălii noştri la tot pasul vieţii !

- Nu zic nu, kir Savule, dar la tot pasul vieţii socotesc că e prea-prea... Pentru asta, uneori mi se pare că legea turcească şi cea ovreiască (dacă nu cumva cu ovreii mă înşel) pun pe gâtul credincioşilor un jug mai uşor.

- Nu înţeleg bine, dom' Nicolache...

- Legea turcească nu-mi scormoneşte măruntaiele şi sufletul. Nu se face dăscăliţa neveste-mii. N-o cheamă la spovedanie, nu-i spune o mulţime de lucruri care o fac sfioasă, rezistentă şi chiar neatârnată faţă de mine, bărbatul ei. Cadâna nu are altă voinţă decât voinţa soţului. Nevestele noastre creştine îşi fac iatacuri sufleteşti, în care numai biserica şi duhovnicul ştiu ce se ascunde...

- Vezi bine, dom' Nicolache ! Femeia nu are şi ea suflet ? Nu va răspunde şi ea, odată şi odată, de faptele ei ? Trupul

femeii este al dumitale, după legea căsătoriei, dar sufletul ei este al lui Dumnezeu, după legea Judecăţii viitoare !

- Mare minune, kir Savule ! De-abia azi văzuşi şi vorbişi întâia oară cu sihastrul nostru, şi poftim ce învăţătură înaltă dă din gura dumitale !...

Savu se ruşina şi se umili cu sinceritate:

- Dom' Nicolache, pe lângă dumneata eu sunt şi rămân un nerod. Dar adu-ţi aminte ce se citeşte în biserică: *„Ce i-ar folosi omului dacă ar câştiga lumea întreagă, iar sufletul şi l-ar pierde !"...* Femeile noastre nu trebuie să-şi piardă sufletul.

- Ei, kir Savule, eşti la largul dumitale ! Eşti burlac. Nu ştii ce este aia traiul cu nevasta. Poftim de te căsătoreşte, şi pe urmă să stăm de vorbă...

- Dom' Nicolache, o să te fac să mă aştepţi cam mult...

- Atunci... rămâi colea în schit, fii moştenitorul părintelui Silvestru şi... o să ne împărţim părul cu furca amândoi !

- Nu, dom' Nicolache, să împărţim mereu gânduri frăţeşti... şi în seara asta, o azimă de mulţumiri că m-aţi primit în casă şi m-aţi omenit...

XVI. „SĂ NU UCIZI"

Conacul moşiei avea în grădină un foişor. Aci, în foişor, cocoana Cleopatra îi pregăti lui Savu patul de odihnă. Pantofarul veghie şi se rugă până la miezul nopţii. A doua zi, când se deşteptă, i se păru - dar de data asta fără fiori de spaimă - că unul din visele sale, din lungoare, izvorăşte râuri de rubine, de lapte şi de viorele. Coborî din pridvor, ocoli curtea şi, prin arie, ajunse la zidurile schitului.

De departe, văzu pe movila de la gura beciului, în roata de mărgean a soarelui, nou născut, creştetul alb al sihastrului. Ieroshimonahul primea cu ochii închişi, în jeţul său adânc şi lat ca o canapea, naşterea de cu vreme a soarelui de vară. Savu rămase locului, vibrator ca o coardă. Agatanghel, care supraveghea

movila de după zăbrelele prescurăriei, ieşi afară şi-1 chemă pe pantofar prin semne.

- A aţipit acum, la răsăritul soarelui. Ăsta e somnul lui. Noaptea se roagă, cântă, ori vorbeşte cu guzganii. Aşteaptă aici, lângă mine. Acum o să-i şoptească Duhul că ai venit... şi te cheamă.

într-adevăr, nu trecu mult şi sihastrul deschise, în lumina soarelui, ochii săi de vultur gârbovit. îi chemă pe amândoi cu mâna:

- Agatanghele, patrafirul ! Urcă-te aici, Savule, şi stai cu mine îh soare.

Apoi, unul cu epitrahilul înecat în barbă şi în plete, celălalt cu el pe creştet, ca o foaie de lipan, se despărţiră de lume, tot atât cât ieri, în fundul beciului.

- Savule, nelegiuirea ta este nelegiuirea lui Cain. Ai ucis pe fratele tău; ai ucis un om. L-ai ucis fără să fie război între el şi tine. L-ai ucis fără ca tu să fii soldat şi fără nici o poruncă ostăşească. L-ai ucis pe când el pica de boală. Da' şi tu picai de beţie. Erai beat. Alt duhovnic poate te-ar despovăra; eu te împovărez şi mai mult... Ai făcut două păcate deodată: te-ai îmbătat şi ai ucis. Ai călcat porunca a şasea din Decalog. Greşală înfricoşată şi cu ispaşă înfricoşată ! Ispaşa este una singură, de când a zidit Dumnezeu lumea, la toate seminţiile şi în toate legile: Ai vărsat sânge, sângele tău se va vărsa ! Dar Domnul şi Mântuitorul nostru Iisus Christos a venit şi a pus crucea lui, patimile lui, biserica lui şi tainele lui între Dumnezeu-Tatăl, răzbunătorul, şi nelegiuirile noastre ! *„Iartă-i pe ei, că nu ştiu ce fac !"...* Ai scăpat de tăierea capului, dar slobod nu mai eşti. Pentru viaţa pe care ai stins-o iau zălog viaţa ta.

Am întrebat îndelung pe Domnul, în rugăciunea mea, dacă îmi dă poruncă să te opresc la mănăstire. Nu mi-a dat asemenea poruncă. Schitul nostru e mort; celelalte mănăstiri sunt pe drojdie. Te vei zălogi Domnului pe altă cale. Ai meserie. Eşti cizmar. Cain cizmarul... Canonul tău va fi canonul lui Cain: *„Pribeag şi răzleţ să fii pe pământ!... "* Să umbli şi să rătăceşti în lume, pe toate căile, prin toate primejdiile şi pe toate vremurile de sub soare, până când vei strica o mie de perechi de încălţăminte, şi atunci te va ierta Dumnezeu ! Dar viaţa ta, oricât ar fi de lungă, nu va ajunge pentru asemenea canon. Atunci, iată ce porunceşte Duhul: să lucrezi cu mâinile tale o mie de perechi de încălţăminte - de tot felul şi pentru toată vârsta - să cutreieri lumea şi să dai de pomană încălţămintea făcută de tine tuturor nevoiaşilor şi tuturor degeraţilor. Şi când vei isprăvi o mie de perechi de încălţăminte, date de pomană, Dumnezeu se va îndura de tine şi te va ierta !

Acesta este canonul pe care ţi-1 dau. Nevastă nu ai; nici nu poţi să mai ai... Ai prăvălie, dar trebuie s-o desfaci. Or fi, poate, în ea, o mie de perechi de încălţăminte. Fă cu ele ce vrei; astea n-au a face cu canonul. Tu vei da de pomană încălţămintea făcută de mâna ta în sărăcie, îh pribegie, în cerşetorie şi - dacă o voi Domnul - în huiduielile lumii întregi. Vei fi calfă pe lângă alţi cizmari, şi cu ce vei scoate din munca ta vei face altă încălţăminte, pentru sufletul tău, orice fel de încălţăminte, din nou şi din vechi, opincă ori cizmă, pantof pentru copil ori botfor pentru moşneag...

Vei umbla din loc în loc, fiindcă tovarăşii tăi de breaslă vor prinde de veste şi te vor prigoni. Fugi din oraşul ăsta şi du-te în celălalt. Nu trebuie să aţâţi pe oameni, nici să le iei pâinea de la gură. Vei cerşi când vei putea şi unde vei putea, şi din banii cerşiţi vei face iarăşi încălţăminte, ca să-ţi împlineşti canonul. Ţi-am statornicit o mie de perechi. Fă-ţi răboj. Dar precum împăraţii pământului scad celor închişi în ocne din anii de osândă, cu atât mai vârtos marele Dumnezeu se îndură, scade şi iartă faţă cu noi, osândiţii.

Ridică osânda aceasta precum a ridicat David sabia lui Goliat! Taie cu ea capul păcatului ! Te leg azi şi te pecetluiesc. Duhul îmi arată o taină mare ! Să ştii că te va dezlega şi te va despecetlui unul din copiii mei duhovniceşti, botezaţi şi împărtăşiţi de mine... când o ajunge, în zilele lui, preot şi duhovnic.

Sihastrul era transfigurat. Privea, în împărătescul ceas al dimineţii, dincolo de timp şi dincolo de spaţiu... Ceva din

aureola legiuitorului din Sinai - contemplată de fiii lui Israel - scălda chipul lui viscolit şi diafan.

îşi isprăvi cuvintele, într-o susurare uimită:

- Pronie preaminunată !... unul din copiii cu cari te-ai întâlnit, venind încoace... Iată, duhovnicul tău creşte în lumina viitorului. Nu eu sunt cel ce va deschide lacătul lanţurilor tale. Aleargă, aleargă, Savule, colo, în zarea anilor, pâlpâie luceafărul dezlegării şi al biruinţei tale !

Şi, în acelaşi susur, vistiernicul lui Iisus Christos încheie rugăciunile mărturisirii. Savu rămase în genunchi încă multă vreme. Moşneagul aţipi din nou. Agatanghel ţinea streajă lângă clopotniţă. Pe şanţurile părăginite, priveau de departe câţiva copii desculţi şi descinşi, câteva femei cu urciorul pe umăr. în sat şi la câmp, zbura vestea cea bună !

- Pace şi noroc ! „Sfântul" a ieşit la soare !

PARTEA A II-A

I. „HAGI-PAPUC

Au trecut ani de zile... Amintirea nimicitorului vifor de gloanţe, de sânge şi de zăpadă dintre Carpaţi şi Balcani a început să scadă în sufletele oamenilor şi să se adune în rafturile bibliotecilor. România a ieşit din umbrele trecutului dureros şi smerit şi a ridicat fruntea în lumină, până la coroana regală. Căpitanul de la Plevna - mintosul, socotitul, iubitul de Dumnezeu Carol Vodă - este azi regele unei ţări cu energii dezlănţuite şi năvalnice, ca râul Peleş, lângă care regele stă vara şi-şi desăvârşeşte înţeleptele sale planuri. La răsărit, din Dobrogea, cea primită de nevoie şi cu inima îndoită, se ridică munţi de grâu, biserici, şcoli şi coşurile fumegânde ale primelor vapoare româneşti.

Pusnicul de la Negară a mai trăit până la Adormirea Maicii Domnului. în ziua aceea, ajutat de părintele Agatanghel, a slujit Sfânta Liturghie şi a împărtăşit pe cocoana Cleopatra şi pe copii. Apoi, luminos şi singur, ca soarele de iarnă, s-a stins în sihăstria lui de sub pământ. Soţii Piua-Petri şi Savu Pantofaru ar fi voit să-i facă o deosebită îngropăciune, dar pravila călugărească nu dă monahului adormit decât o cărămidă drept căpătâi şi mantia în care-1 înväleşte ca într-un giulgiu negru. Aşa l-au îngropat şi pe Silvestru, lângă zidul altarului.

Nu prea târziu după Silvestru, s-au dus în lumea drepţilor părintele Năstase şi Iordan Ostreanu. Iorgu Mutafu s-a însurat şi s-a sălăşluit la Dăbuleni, unde a moştenit slujba lui socru-său. Domnul Ţigle şi Vancea au rămas la aceleaşi îndeletniciri. Savu Pantofaru a ieşit din rostul lui, din casa lui şi din modesta lui constelaţie de târgoveţ breslaş şi s-a azvârlit în haos, ca acele

uimitoare stele fâlfâitoare care ni se par nişte răzvrătite ale văzduhului şi nişte contradicţii ale pravilelor cereşti. Fără grabă, dar cu plan neclintit, Savu s-a desfăcut de prăvălie şi a trecut-o în mâna calfei celei mai destoinice. A făcut casa vânzătoare celor doi bătrâni Pantilie şi Slamna şi a vândut de-a binelea cele câteva pogoane de vie pe care le avea în deal. Cât a mai rămas îh Ruşi, stătea acasă şi lucra în şopronul prefăcut în atelier, împlinea canonul dat de sihastru !... Cumpăra materialul ce-i trebuia, turna, cu îndemânarea şi cu repeziciunea pe care i le cunoşteau toţi ceilalţi cizmari, câteva perechi de încălţăminte, şi apoi, mai ales în sărbători, pornea cu ele în desagă. Bătea satele de primprejur, bordeiele, colibele, cocioabele mărginaşe... Şi copilul care alerga la şcoală, cu picioarele roşii de frig, şi moşneagul cu opincile sparte, şi baba desculţă, şi poştaşul care frământa noroaiele cu bocanci fără tălpi... se pomeneau aşa, pe neaşteptate, cu o pereche de încălţăminte trainică şi nouă ! „Când vă veţi gândi la Dumnezeu, să spuneţi: Dumnezeu să-i ierte păcatele lui Savu Pantofaru !"...

încet, săptămână cu săptămână şi lună cu lună, Savu şi-a cheltuit pe material de cizmărie tot ce strânsese din desfacerea prăvăliei şi din vânzarea viei. Cu vreo două sute de perechi de încălţăminte, Savu şi-a înscris numele în inima a vreo două sute de desculţi din Ruşi şi din satele vecine şi, fără s-o dorească nicidecum, a dat foc paielor închipuirii populare. Oricât de ascunsă şi de ferită era pomana pantofarului, legenda şi tâlcuirea ei au cuprins tot judeţul. în zilele de târg, în bâlciurile de peste an, în cârciumile de la drumul mare au început să vorbească şi să dea mărturie desculţii şi degeraţii - mângâiaţi în ceasul greu de Savu Pantofaru. Cu repeziciunea focului mânat de vânt şi a apelor pornite din munţii cu ploi multe, aşa s-a răspândit, aşa a trecut peste mii de capete faima lui „Hagi-Papuc"... Mulţimile povăţuite de instinct legau în această poreclă ingenioasă vagi impresiuni de cucernicie şi de înălţime sufletească, culese din preajma cizmarului penitent, cu însăşi meseria lui şi cu forma specială a dărniciei lui. Hagi-Papuc era pantofarul închinat unui ideal de sfinţenie şi de îndurare (de puţini cunoscut), şi care şi-a

găsit acest vad original că încalţă de pomană pe cei mai nevoiaşi şi mai desculţi dintre calici. Şi mitul adâncea pivniţe sub pământ, arunca foişoare până la nouri !... Hagi-Papuc fusese cel mai bogat cizmar din tot judeţul. într-o zi, ducându-se să se închine la schitul Negară, în zilele sfântului Silvestru, a văzut în vis pe Maica Domnului, cu picioarele goale, înţepate de mărăcini şi sângerânde. Cizmarul a căzut la pământ în faţa Preacuratei şi-a întrebat-o: „Maica Domnului, de ce-ţi sunt picioarele aşa de rănite ?"... „Fiindcă tu şi breslaşii tăi - a zis Preacurata - aţi scumpit papucii şi opincile... şi copiii cari pasc oile, şi fetele cari seceră desculţe prin pălămidă, şi drumeţii plecaţi după muncă... umblă cu picioarele crăpate şi umflate, zgâriate de pietre şi de spini"... „Stăpână milostivă - a răspuns pantofarul - ai grijă de sufletul meu pe lumea cealaltă, şi eu mă voi osteni, pe lumea aceasta, să încalţ pe calicii pe cari mi-i vei arăta Sfinţia ta"...

Şi Hagi-Papuc visează noaptea pe desculţul cutare, din satul cutare, îi ia măsura în vis şi ziua ţine minte, şi cât ai scoate zece ciuturi cu apă din fântână, ticluieşte perechea de pantofi ori de bocanci... Şi peste o zi, peste două, vine şi i-o pune în palmă aceluia pe care 1-a visat !

în drumurile şi în cercetările sale, pantofarul a început să vază mai bine ca înainte greşelile, strâmbătăţile, relele apucături ale unora, păcatele din neştiinţă şi păcatele din răutate. Lângă cele câteva perechi de încălţăminte pe cari le scotea din desagă, a prins a scoate din sufletul lui însetat de omenie şi de dreptate sfaturi şi învăţătură, aşa cum le auzea în biserică şi aşa cum le citea în cărţile lui Râureanu şi în *Vieţile sfinţilor...*

Pantofaru aducea aminte celor ce se certau, se înjurau, se încăierau... cuvintele sfinte ale Domnului, pildele mucenicilor şi poruncile dragostei creştine. Câteodată, unii se supărau; cei mai mulţi, dacă gâlceava nu era prea mare, îl luau în zeflemea. Şi supărarea, zeflemeaua, nedumerirea (întărite cu bănuiala că cel ce dădea papuci de pomană nu era în toate minţile) odrăsleau altă poreclă. Astfel, pe toată albia Vezii, Savu era Hagi-Papuc,

dar pe valea Călmățuiului și pe valea Oltului Savu era: „Savu Filoscosu", „Savu Vraciu", „Savu Deznoadă-Câini"...

II. VULPILE AU VIZUINI ŞI PĂSĂRILE CERULUI, CUIBURI...

Când Savu a sfârşit cu totul banii din cari cumpăra pielăria şi sculele trebuincioase, a plecat într-o dimineață cu traista în spinare şi nu s-a mai văzut prin Ruşi. Târgul îl judecase şi-i pusese cruce. Savu Pantofaru s-a smintit. A dat peste el o boală grea în iarna când a fost războiul, şi din boala aia i s-au întors mințile pe dos. Ce prăvălie avea, ce căsuță, ca un păhăruț, ce vie în deal !... Toate le-a vândut şi le-a risipit... Umblă pe coclauri, se vâră în treburile şi în certurile oamenilor, îi toacă la cap cu ce-a spus şi ce-a făcut Sf. Sisoie, înghite la bruftuieli şi la ocări şi pleacă mai departe. Cât a mai avut ceva parale, şi-a făcut damblaua lui de pomină, a umplut pe toți calicii de iminei şi de pantofi. într-o vreme se mâniaseră pe el toți cizmarii din Ruşi. „Nebunul ăsta ne ia pâinea de la gură !... Du-te, nene, de fă pomană cu încălțăminte şi prin alte târguri, că în târgul nostru nu putem să mai trăim de tine !"...

Savu răbda toate înfruntările, căuta pe desculți cât mai departe de târgul răzvrătit împotrivă-i şi aduna, în inima lui simplă, şi dezamăgiri, dar şi noi puteri duhovniceşti. Vedea pe foştii lui ucenici, pe prietenii de altădată şi pe rude aşa cum erau, în trista şi hrăpăreața lor goliciune. De când se ştia că nu mai are nici o avere, nu-i mai făcea nimeni nici o închinăciune, nu-1 mai poftea la sfat şi la petreceri, şi chiar cei pe cari îi credea mai aproape de sufletu-i se uitau la el cu compătimire. Era nebunul târgului! Bunătatea lui cu toată lumea, dărnicia lui (oricare i-ar fi fost taina şi obârşia), dragostea lui de oameni şi pornirea lui să sfătuiască şi să învețe de bine pe oricine se păreau tuturor semne de nebunie, şi câți erau cu inima mai moale îl căinau şi-1 jeleau !

Dar Savu ştia ce face. înaintea ochilor lui, din ce în ce mai pătrunzători, îşi făcea ziuă marele adevăr - rezervat celor puțini - că semenii noştri stau cufundați până peste creştet în nerozie şi în prejudecată.

Vasăzică (se gândea Savu), mulțimea cea mare a semenilor noştri se alcătuieşte din proşti şi din nătângi. Câtă minte au oile în turmă, atâta minte au şi oamenii în obştiile lor. Cui i-a dat Dumnezeu un dram de judecată peste măsura celorlalți, se află în mare cumpănă. înțeleptul Silvestru s-a ascuns în fundul pădurilor când a înțeles cât de nebună este lumea şi cât de robită patimei şi păcatului. Oamenii nu pot să te mai sufere dacă eşti bun, milostiv, iubitor de dreptate şi de adevăr, propovăduitor şi pilduitor din toată inima, cu tot dinadinsul şi fără să ții socoteală de pravilele lor cele înguste !

Dintre prietenii de altădată, i-au mai rămas lui Savu cocoana Cleopatra şi Nicolache Piua-Petri. Fiica duhovnicească a părintelui Silvestru pricepe şi primeşte cu mare însuflețire această curajoasă schimbare din viața pantofarului. Ori de câte ori s-a întâlnit cu el, 1-a întâmpinat cu un respect şi o evlavie aproape bisericească. Era singurul suflet, din vechii prieteni, care, în sărăcia şi în smerenia lui Savu, îl ridicase în cinste şi în prețuire cu mult peste ce-i arăta mai înainte.

- Mă evlavisesc şi prind puteri, kir Savule, când stau şi cuget la dumneata ! *„Adunați-vă comori în cer, unde molia şi rugina nu le strică, unde furii nu le sapă şi nu le fură"...*

Şi fiindcă ştia bine că pantofarul şi-a risipit toată averea în încălțăminte dată de pomană, cocoana Cleopatra îi vărsa lui Savu, în buzunar, tot ce putea să rupă din cheltuielile casei şi ale copiilor. îl înțelegea şi Nicolache Piua-Petri şi se purta cu Savu tot cu prietenia şi cu cinstirea de odinioară. Sărac, cu cămaşa neschimbată de multe zile, cu hainele ponosite şi cârpite, Savu era, pentru arendaşul de la Negară, tot omul luat în seamă şi bine primit din zilele cizmăriei grase şi înțolite. Dar Nicolache avea față de Hagi-Papuc cu totul alt punct de vedere şi alte socotințe decât evlavioasa Cleopatra.

Pe Savu îl mai ținuse legat de Ruşi viața celor doi bătrâni. Dumnezeu îi chemase într-o toamnă, unul după altul. Pantofarul le făcuse în cimitir mormânt deosebit şi plecase într-o pribegie fără cale întoarsă. Petrecuse iarna în Alexandria, lucrase până primăvara la un cizmar patron, şi cu ce câştigase mergea acum din sat în sat, făcând încălțăminte nouă, încăputând încălțăminte veche şi ridicând pretutindeni, din dulăpiorul lui cizmăresc, amvon de predicator.

In ziua aceea mergea spre Turnu, cu gândul să se aciueze lucrător pe lângă vreunul din cizmarii turneni. Fiindcă era deosebit de meşter şi lucra tot felul de modele, lucrul lui Savu era căutat, dar unii se sfiau să-1 primească în atelier, şi erau mai bucuroşi să-i dea comenzile acasă. Mergea pe şoseaua Ruşi-Putineiu-Turnu, cu sacul de scule la spinare, prin pulberea lui august. Când se apropia de Putineiu, aude în urma lui clopotele cailor unei trăsuri. Dăduse Dumnezeu Teleormanului câtiva ani de mare belşug şi, în vara aceea, grâul curgea spre schela Turnului ca pâraie de aur. Un moşier se ducea, în trăsura lui cu patru cai înaintaşi, spre desfătatul oraş de lângă Dunăre.

In dreptul lui Savu, trăsura cu coşul ridicat se opreşte, şi din fundul coşului şi din nourul de pulbere Savu aude glasul lui Nicolache Piua-Petri:

- Dumneata eşti, kir Savule ? Noroc să dea Dumnezeu ! Vino colea lângă mine... şi pune sacul la picioarele vizitiului.

- Ei... să trăieşti, dom' Nicolache ! Bogdaproste ! Mergi la Turnu ? Şi eu tot la Turnu...

- Să mergem împreună, kir Savule... Da' să poposim o jumătate de ceas colea, la Putineiu, ca să odihnim caii şi să adăpăm boierii.

- Aşa să facem, dom' Nicolache.

Şi râseră amândoi, bucuroşi de întâlnire şi chemați unul către altul de tainice potriviri sufleteşti, pe cari însă alte convingeri, alte cărări în viață, alte furtuni dezlănțuite le stingeau ca pe nişte lumânări, lăsând numai comunitatea miresmei de ceară şi fumul simpatiei.

La han,la Putineiu poposeau carele pline cu saci de grâu pentru şlepurile din port, şi cărăuşii stăteau şi se cinsteau sub un salcâm. Hangiul, văzând pe Nicolache Piua-Petri, muşteriul cel mai dorit, sări ars de la tejghea şi dădu peste cap şi prăvălia, şi celelalte odăi din dos, ca să iasă mai curând* fața de masă, şervetele curate şi tot serviciul unei gustări în grădiniță, sub o perdea de zorele. Avea un muşchiuleț proaspăt, avea nişte somn de Dunăre - viu, din dimineața aceea ! - avea nişte murături ca pentru vodă şi mai avea şi nişte pelin - îl ştie dom' Nicolache !

Mâncară cu poftă, arendaşul fiindcă aseară, cu plecarea, nu avusese vreme să cineze cu tot dichisul, Savu, fiindcă de multe zile nu mai mâncase decât pe sponci. Piua-Petri îşi turna pahar după pahar.

- Hangiule, n-ai gheață. De ce nu-ți faci boşcă de gheață ? Ți-am mai spus şi anul trecut...

- Dom' Nicolache, îmi fac la toamnă... zău îmi fac ! Mi-aş fi făcut mai demult... da' am eu mulți muşterii ca dumneavoastră ?...

Savu a scos dintr-un pahar de vin trei, amestecate cu apă. Se uită la tovarăşul lui de masă: voinic, cărnos, îmbujorat, cu lanț şi cu ceas de aur la piept, cu inele scânteietoare în degete, cu mustața răsucită. Şi se ştie şi pe sine cum este - s-a văzut azi-dimineață în găleata unei fântâni; îşi priveşte mânecile roase ale surtucului, peticile din genunchi şi bocancii lui gata să caşte boturile... ca imineii lui Mahmud, da, ca imineii lui Mahmud !... Dar Savu e mulțumit şi binecuvântează pe Dumnezeu. El îşi împarte darurile şi poverile după nesfârşita sa înțelepciune. Cine poate să cârtească şi să dea sfaturi lui Dumnezeu !...

- Kir Savule, am mare bucurie că ne-am văzut... Dumneata eşti, pentru mine, un om rar, vrednic să stai alături cu cărturarii, cu vlădicii şi cu sfinții.

- Dom' Nicolache, păcatele mele sunt multe ca nisipul mării şi prostia mea e mai lată ca marea...

- Kir Savule, chiar dacă ar fi aşa, acestea sunt cuvinte înțelepte şi smerite, pe cari nu poți să le auzi din gura orişicui... Eu vorbesc cu Cleopatra adesea despre dumneata. Dar ea îşi face despre dumneata o idee, eu îmi fac altă idee. Dumneata ai

umplut judeţul cu încălţămintea pe care o faci şi o dai de pomană şi tot aşa cu sfaturile şi cu predicile dumitale. Ai întărâtat pe cizmari împotrivă-ţi. Să ştii că nu-ţi lipseşte mult ca să întărâţi şi pe feţele bisericeşti. Kir Savule, lumea noastră e proastă şi nu ştie ce să zică despre dumneata... Cei pe cari îi faci cu ghete şi cu cizme te blagoslovesc, dar se întreabă şi ei în dos: Eşti un sfânt, ori eşti un nebun ?... Eu ştiu bine că nu-ţi pasă de gura şi de prostia lumii. Un om duhovnicesc precum eşti dumneata este neclintit şi puternic ca un stâlp de piatră. Pe meleagurile noastre n-ai pereche. Da' eu am văzut, pe unde am umblat, alţii tot ca dumneata. Am văzut mai ales printre turci oameni şi mai bătrâni şi mai tineri, cari nu se înghesuiesc în bâlciul vieţii, stau cu ceasurile la geamie şi ascultă pe muftiu cum tâlcuieşte *Coranul.* Acasă împart pâinea cu săracii şi nu ştiu ce este zavistia şi ochiul poftitor la norocul vecinului. Am văzut hagii greci, cu anteriu şi cu mătănii, oameni paşnici şi fără pic de răutate, pe cari trebuie să-i porţi de mână ca pe copii, fiindcă ei şi-au închis toată priceperea şi toată inima între Ierusalim şi Muntele Măslinilor. Am auzit că au fost şi pe la noi, în vremea părinţilor, asemenea oameni, închinaţi celor sufleteşti şi nepăsători de cele pământeşti. Dar la noi, de câtva timp, lucrurile şi oamenii s-au schimbat cu o iuţeală de vijelie... Dumneata nu mă miri când te pun alături în gândul meu cu rudele dumitale din Răsărit, creştini şi musulmani, suflete liniştite, iubitoare de aproapele şi iubitoare de Dumnezeu, dar mă miri când te văd amestecat - ca o oaie între capre - în lumea asta nouă care nu mai crede decât în bani, în desfătări şi în izbânzile vicleniei... Cum te-ai ivit dumneata între noi, păgânii şi vameşii ? Vezi cum se schimbă faţa ţării ! Vezi cum se scurg, spre Dunăre, cerealele câmpiilor noastre !... Vezi cum plouă peste noi maşini agricole, mode străine şi vin franţuzesc ! în curând, de la Costeşti la Turnu Măgurele vom călători cu trenul. Fiecare judeţ, fiecare plasă va fi străbătută de linii ferate principale şi secundare. Cad pădurile, se închid mănăstirile şi încep gările şi fabricile".

- Bme, dom' Nicolache... dumneata cu care ţii ? cu cei ce se duc, sau cu cei ce sosesc ?...

- îi cinstesc pe cei vechi, dar mă prind în horă lângă cei noi ! Dar ia ascultă încoace: am în Turnu un prieten vechi, cu care te vei înţelege mai bine decât cu mine. E de treabă, e cucernic, nu ştie să mintă, nu ştie să înşele pe muşterii, citeşte şi spune pe dinafară rugăciuni şi nu bea niciodată vin... fiindcă îl opreşte legea lui !... E negustor turc... cel din urmă care a mai rămas în judeţul nostru. înainte de război, avea prăvălie mare în Turnu, prăvălie mare în Nicopol şi tovărăşie cu alţi negustori din Stambul şi din Adrianopol. Făcea mare comerţ cu untdelemnuri, cu zaharicale, cu sulimanuri, cu stafide, cu măsline şi cu toate rodurile orientale. Dar războiul 1-a calicit. A plecat din Turnu când au început scărmănelile între noi şi turci, a lăsat prăvălia pe mâna unor greci cari au fost răi iconomi, a pierdut toată marfa din Nicopol şi când s-a încheiat pacea a venit iar în Turnu, să vază ce mai scoate dintre cioburi. Mi-e drag turcul şi-i fac întotdeauna de alişveriş. îl laud către toţi prietenii şi-i îndemn să târguiască de la el. Dar comerţul lui Ibraim se cufundă zi cu zi. Ibraim nu amestecă untdelemnurile - ca ăilalţi - Ibraim nu înşală la cântar, Ibraim dă pe datorie şi nu mai vede banii decât când l-o vedea pe Mohamed. Fiindcă intrăm împreună în Turnu, mi-a venit în minte să te duc la Ibraim şi să legi cu el prietenie. Vorbeşte binişor româneşte şi te înţelegi cu el. Dar o să te înţelegi cu el mai ales cu inima şi cu fapta. Ce milostenii făcea Ibraim înainte de război !... Şi n-alegea: turc, creştin... dacă era sărac şi necăjit era, pentru el, muşteriul lui Allah ! Ş-acum varsă destui bani turcilor caliciţi din Nicopol, dar bietul Ibraim a dat de fundul pungii !

- Sunt bucuros, dom' Nicolache ! Să mergem să vedem pe Ibraim... Dar care ar fi vremea cea mai potrivită ?...

- Ştii ce, kir Savule ? Să mă aştepţi astă-seară pe la aprinsul lumânărilor, la otel „Zottu"... Eu acolo poposesc. Până atunci, şi dumneata şi eu ne vedem de treburi, şi diseară, slobozi, ne ducem la prăvălia lui Ibraim.

în timpul zilei, arendaşul de la Negară trecu pe dinaintea prăvăliei lui Ibraim şi intră înăuntru să salute pe negustor.

- Intru numai să-ți dau bună ziua şi să te întreb de sănătate, fiindcă am de gând să viu astă-seară cu un prieten şi să stăm mai mult de vorbă...

- Să lăsăm serii bucuria ei, dar să nu lăsăm fără bucurie nici acest ceas al zilei. Vom bea împreună câte o cafea, colea, mai la o parte, ca să nu ne turbure muşteriii...

Ibraim avea în prăvălie doi vânzători. Trecură în fund, pe un fel de divan, ascuns şi despărțit de prăvălie printr-o perdea, şi se aşezară cu picioarele încrucişate lângă o măsuță scundă din mijlocul divanului. Un vânzător alergă să pună ibricul de cafea; celălalt rămase să slujească pe muşterii. Ibraim întrebă, politicos şi amical, de sănătatea celor de acasă, de treburile arendaşului, de opinia cocoanei Cleopatra asupra unui gavanos cu dulceață de trandafiri trimis de negustor acum în urmă. Apoi, mulțumit de răspunsuri, întrebă mai departe:

- Ce prieten vrei să-mi aduci astă-seară ?

- Boier Ibraime, un om de tot rar, de care trebuie să fi auzit. Sunt aproape cinci ani de când vorbeşte despre el tot Teleormanul. E un adevărat *hanif,* cum îmi spuneai odinioară că numeşte *Coranul* pe cei ce sunt atât de buni şi de neprihăniți, că îi primeşte şi-i fericeşte orice lege, şi turcească şi ovreiască şi creştinească. Este cu el o taină pe care o ştie numai Dumnezeu, înainte de război, era cizmar şi stăpân de cizmărie, poate cel mai bogat şi mai bine văzut cizmar din Ruşii de Vede... în timpul războiului, s-a îmbolnăvit greu şi a fost cât pe aci să treacă la cele veşnice. Doctorul Cloajă era pe atunci la noi în târg. L-am luat şi l-am dus la căpătâiul cizmarului. Era lungoare. Trăsnit cum îl ştii şi într-o ureche, doctorul Cloajă 1-a scos din gura morții ! Dar omul nostru, după ce s-a ridicat din pat, n-a mai semănat cu cel dinainte. A desfăcut prăvălia, casa, tot ce-a avut, le-a făcut bani gheață şi din banii ăştia a umplut calicimea cu încălțăminte de pomană.

- Atunci îl ştiu şi eu. Nu-i zice lumea Hagi-Papuc ?

- El este ! Hagi-Papuc, adică Savu Pantofaru, sufletul cel mai bun dintre creştini, precum dumneata, boier Ibraime, eşti sufletul cel mai bun dintre moslemi.

- Boier Nicolache, voi zice ca proorocul: *„Nu mă voi jura pe culcarea stelelor "*... că este aşa precum spui...

- Savu Pantofaru e acum în Turnu... l-am întâlnit azi la Putineiu şi l-am luat în trăsură: cârpit, prăfuit, neras şi cu sacul cizmăresc în spinare. Pe deasupra, pare un vagabond... care a ieşit din puşcărie, ori care n-are mult până va ajunge în puşcărie. Dar cine-1 priveşte de aproape şi-i ia seama este robit de bunătatea şi de cinstea din obrazul lui. Viața lui este asta: o vreme lucrează pe la alți cizmari, până adună ceva parale, iar cealaltă vreme, cu banii adunați, face tot felul de încălțăminte şi o dă pe la săraci...

- Am cunoscut şi eu în copilărie, la Salonic, pe unul la fel... da' ăsta dădea fesuri de pomană şi punea în fundul fesului câte-o vorbă din *Coran...*

Veniră ceştile cu cafea şi cei doi prieteni le goliră cu încetineala cuvenită aromei cafelei şi măiestriei pregătitorului.

- Mulțumesc cu temenea, boier Ibraime. Acum alerg la şlep să văd ce fac oamenii mei. Diseară viu cu Savu.

*

Nicolache Piua-Petri a fost prooroc. Savu şi Ibraim au ajuns buni prieteni. Pantofarul s-a tocmit lucrător la cel mai căutat patron din Turnu şi şi-a găsit o gazdă nu departe de prăvălia lui Ibraim. Turnu, în anii aceia, era cu adevărat cel dintâi oraş al județului. Calea ferată, de-abia atunci în construcție, nu ridicase încă magaziile din Ruşi şi pe grânarii lor deasupra celor din Turnu. Aci, în capitala județului erau contoarele agențiilor străine, vadul afacerilor socotite în lire sterline, iar jos, la schelă, popasul vapoarelor, cu coadă de şlepuri.

Lume multă, românească şi străină, avea nevoie de încălțăminte subțire. Savu era meşterul meşterilor. Lucra când la atelier, când acasă, după cum îi venea mai bine şi îl ajutau

sculele. însă măcar la două-trei zile o dată, aşa, cam pe la vecernie, venea să vază pe Ibraim.

îl găsea pe turc totdeauna la tejghea. Ibraim se bucura din toată inima. Savu deocamdată se aşeza pe un scăunel, într-un colț al prăvăliei. La ora aceea, muşteriii erau mai rari. întâlnirea celor doi prieteni începea cu o pauză. Printr-un fel de mimetism misterios, pantofarul îşi însuşea inconştient ritmul vieții prietenului turc. Ibraim stătea la tejghea, bărbos, cărunt, cu şal înnodat în jurul fesului şi cu anteriu vărgat. Era un chip uşor încrețit, dar încă păstrând frumoasa lui dăltuire orientală: orbite adânci, ochi visători şi negri, nas moştenit de la mama greacă sau circaziană. în spatele lui, creşteau până în tavan rafturile închise şi deschise şi, mai jos, de jur-împrejurul tejghelei sacii şi butoaiele venite din Stambul: untdelemn, orez, măsline şi cafea, migdale, stafide şi piper, smochine, scorțişoare şi - după vremuri - struguri cu boabe de chihlimbar, rodii, chitre sau portocale.

Savu stătea pe scăunel, mai tânăr decât Ibraim, lat în spete, ciolănos, spălăcit şi cu un aer de copil Goliat. Preocupările lui sufleteşti erau colbuite şi estompate, dacă nu chiar ascunse, de un fel de nerozie înşelătoare, iar nebănuita lui putere fizică era mascată de încovoierea profesională a cizmarului izinit de meserie.

Ibraim era îmbrăcat ca un negustor bogat. Era încins cu brâu de mătase, avea în picioare papuci galbeni şi spre umeri îi cobora, din fundul fesului, un canaf de ibrişim. Savu era trențăros ca un cerşetor. Dar democratismul oriental, irigat de energicele stihuri ale *Coranului,* în favoarea celor calici, înflorea aci, între Ibraim şi Savu, tainice flori de egalitate. Veneau apoi cafeaua şi ciubucul, aceşti doi insinuanți agenți ai apropierii dintre oameni.

Cei doi prieteni şedeau turceşte pe divanul din fund şi dădeau gândurilor lor molcomia şi spiralele fumului din ciubuce. Vorbeau puțin. îşi spuseseră pe scurt, unul altuia, povestea vieții, dar se simțeau legați nu prin ceea ce ştiau unul despre altul, ci prin puterea afinităților necunoscute şi negrăite. Când băieții

aprindeau lămpile în prăvălie, cafeaua era băută şi ciubucul stins. Savu se închina şi pleca.

într-o zi, spre iarnă, pantofarul vine cu traista la subțioară. Câştigase ceva parale şi intrase în anotimpul ghetelor de pomană. După cafea şi ciubuc, cotrobăieşte în traistă şi scoate la lumina lămpii o înflorată pereche de papuci, plini de arabescuri de piele roşie şi verde, pe saftian de lux.

Apoi, după o temenea către Ibraim:

- Boier Ibraime, ai auzit poate de Hagi-Papuc... Rabdă-i nebunia, ca un înțelept ce eşti !...

IV. CASA LUI IBRAIM

în dosul otelului „Zottu", într-o ulicioară pe care progresul edilitar a şters-o dintre străzile Turnului, exista, pe la 1885, o curte mare boierească, închisă de jur-împrejur cu ziduri nalte, isprăvite sus cu coamă de olane. Curtea şi casa dinăuntru erau de pe la începutul veacului, ridicate de un negustor creştin, dar după chipul locuințelor turceşti. Proprietatea trecuse prin mai multe mâini, până ce, înainte de război, intrase în stăpânirea lui Ibraim şi a tovarăşilor săi de negustorie. Turcul - însurat şi cu copii - nu-şi adusese familia niciodată pe malul stâng al Dunării, deşi uneori era nevoit să rămână la Turnu câte o jumătate de an. Familia lui, înainte de război, trăia, în belşug şi privilegii, în Adrianopol. El purta negoț înfloritor dincolo şi dincoace de Dunăre şi aducea acasă pungi cu aur. Dar în zilele războiului, şi după război, pagube mari, jafuri, rechiziții, necinstea unor tovarăşi şi moartea unui fecior în luptele din Caucazia au zdruncinat greu averea şi inima lui Ibraim şi i-au înflorit barba cu brânduşele cărunteții. Treburile turcului mergeau prost. Se schimbase fața lumii ! Prețurile, muşteriii, vadurile Dunării, puterea padişahului... toate erau acum cu totul altfel decât le apucase şi le ştia Ibraim. A trecut iar Dunărea ca să-şi prefacă averea în bani şi să se înapoieze de istov în Stambul, locul lui de

obârşie. Dar averea lui fusese administrată în timpul războiului de nişte tovarăşi neomenoşi. Cu mari stăruinţe, cu mari cheltuieli şi cu ajutorul câtorva avocaţi, prieteni cu Piua-Petri, a putut Ibraim să restabilească drepturile sale uzurpate. De nevoie, s-a hotărât să mai rămână în ţară şi să aştepte limpezirea în justiţie a procesului de revendicare.

Casa lui Ibraim era o mică cetate. în pătratul clasic al curţii orientale, locuinţa era lipită cu spatele de zidul dinspre miazănoapte şi cuprindea tot zidul, din cap până în cap. în faţa locuinţei era prăvălia al cărei zid dinspre miazăzi era fostul zid al cetăţuii, transformat în faţadă de prăvălie. Dar prăvălia nu se întindea cât zidul, ci mai lăsa loc pentru poarta veche de stejar, ferecată cu piroane, şi pentru o chilie în colţ, adăpostul fostului cavas al fortăreţei. Astăzi, vechea şi mohorâta curte turcească deschidea, spre miazăzi, în ulicioara menită să se prefacă în bulevard, pleoape de vitrină şi ochi de rodii, de struguri şi de portocale. însă numai cunoscătorii vaselor turceşti ar fi putut să bănuiască, în dosul prăvăliei şi în dosul porţii aproape seculare, raiul de flori pământeşti în care Ibraim aştepta pe celălalt, al lui Mohamed.

Turcul avea patima florilor. Dacă, pe vremea aceea, ar fi fost la noi cultul trandafirilor şi al crizantemelor, ca astăzi, Ibraim, în loc să vânză untdelemn şi gogoşi de ristic, se făcea florar şi-şi acoperea toate pagubele. Ibraim iubea florile, le sădea, le veghea, le uda, le apăra de duşmani, le disciplina cu foarfecă şi cu speteaza, revărsând asupra lor comoara de delicate purtări de grijă şi prisosul de iubire părintească, strânse celor din Stambul, dar vremelnic stăvilite de obstacolele situaţiei şi de surghiunul între ghiauri.

Coprinsul curţii era împărţit în două, grădina şi depozitele casei, adică butoaie, rafturi vechi, lăzi cu litere turceşti pe ele, lemne, scări, fierărie ruginită şi divane desfundate. Toate acestea stăteau ticsite la umbra unui stejar, poate mai bătrân ca locuinţa şi ale cărui ramuri superioare covârşeau zidul cu coamă de olane. Prăvălia avea în dos alte încăperi mai mici, pline cu mărfuri, iar dedesubt o pivniţă. Vânzătorii pe cari îi ţinea azi

Ibraim - unul grec şi unul român - aveau casele lor şi veneau la prăvălie dimineaţa. în alte vremuri negustorul avusese şi paznici, dar acum tot aştepta să-i vie un om de legea lui, şi turcul aşteptat nu mai venea.

Odăile de locuit - chilii aşezate una lângă alta şi dând toate într-un coridor ca de mănăstire - erau parte mici magazii, parte îmbrăcate cu divane şi cu covoare. Acestea din urmă erau la fel. Paturi fără picioare umpleau odaia întreagă sau lăsau la mijloc, între ele, loc pentru o masă rotundă, şi ea aproape tot fără picioare. Pereţii erau numai văruiţi.

în două camere stăteau, în câmpul de var, nişte fâşii de mătase verde, cusute cu aurite stihuri arăbeşti. Dintr-o panoplie, bogată altădată, mai rămăseseră câteva iatagane şi câteva pistoale. O atmosferă închisă şi mucedă stăruia în acest interior turcesc, fără copii şi fără cadâne. Ibraim îşi făcea singur toată gospodăria. Câteodată, la o lună sau două, venea să scoată covoarele şi pernele la soare o ţigancă bătrână care ştia turceşte.

Grădina lui Ibraim începea cu o perdea de viţă care creştea în faţa chiliilor şi-şi împletea curpenii cu toate gratiile de fier bătute la ferestre. Viţa se ofilea şi se sfârşea când ajungea la umbra stejarului, în partea cealaltă unde se grămădeau lăzile şi tinichelele. De la poartă spre casă, vechii proprietari făcuseră un drum de caldarâm, care era acum aproape îngropat în ierburi şi în flori de portulac.

Alţi copaci, afară de stejar, mai erau un cais, doi piersici, un migdal şi pe lângă ziduri o pădurice de oleandri în ghiveciuri, între aceşti copaci şi copăcei, Ibraim cultiva zeci de familii de flori pământene şi străine. Lângă răzoare veneau şiruri de glastre, lângă glastre veneau pămătufuri şi cuiburi. în mai, grădiniţa turcului era o leasă de trandafiri de toate neamurile. în iunie, apăreau şiragurile îngereşti ale crinilor. După crini înfloreau şi dăinuiau, sub cuptoarele verii, sângerândele pelagonii, cârciumăresele şi gura-leului. Iar la umbra acestor flori, corpolente şi decorative, făceau casă mică şi smerită, dar sfânt mirositoare ca o cădelniţă, rozeta şi busuiocul.

Ibraim hrănea, cu drojdie de cafea şi cu alte plămădeli cunoscute de el, o mulţime de existenţe plăpânde şi pipernicite, care găseau prea slab şi trecător soarele ţării noastre. O familie de cactuşi stătea aliniată în glastre verzi, puţin simţitoare şi zăbavnică la îngrijirile lui Ibraim. Câţiva rodii, câţiva lămâi, încălţaţi în cutii de lemn sau în tinichele de untdelemn, sporeau dorul turcului după coastele Bosforului şi ale ostroavelor din M arm ara.

Această lume nevinovată, scumpă inimii lui Ibraim, se adăpa dintr-o fântână cu roată şi cu scripete, cu lanţuri ruginite şi cu ghizduri de piatră. Dincolo de fântână, stătea în colţ, aproape mascată de perdeaua oleandrilor, chilia fostului paznic, veche, dărăpănată, fără sobă şi fără geamuri.

La această chilie Ibraim a început să se gândească spre începutul iernii. A pus să-i rezidească soba, a văruit-o, i-a dres uşa şi ferestrele şi-a făcut-o bună de locuit. Apoi, într-o zi i-a spus lui Savu:

- Frate Savule, m-am gândit să te chem să stai aici la mine, în odaia de la poartă. Eu am multe treburi la Nicopole şi trec mereu Dunărea. De altă parte, mă pregătesc de un drum mai lung la Stambul, şi mi-e greu să las toată casa pe mâna slugilor... Mută-te la mine, că-mi faci bună slujbă şi mare hatâr...

Astfel a intrat Savu în casa lui Ibraim.

V. ÎNGĂDUIALA ESTE AUXILIARUL TEOLOGIEI

Ibraim, cu toată pregătirea lui de călătorie, a rămas pe loc toată iarna. Savu s-a cuibărit în chilia premenită şi a făcut din ea atelier de cizmărie. A avut mai multe comenzi decât ar fi poftit şi a lucrat cu râvnă, aşteptând şi intercalând printre ghetele plătite cizmele şi imineii celor ce nu puteau plăti. Ibraim a început să vie îh cămăruţa cizmarului aproape în fiecare seară după ce închidea prăvălia.

Turcul, mâncător de fructe şi băutor de lapte, se potrivea cu Savu. O mână de măsline, sau o strachină de nuci, sau un şirag

de smochine şi două ceşti cu lapte erau destulă cină pentru doi oameni înclinaţi către meditare religioasă şi către întrebări duhovniceşti. Amândoi aduceau, în aceste întâlniri sufleteşti, o egală bunătate şi încredinţarea inconştientă că în lucrurile cari îl privesc pe Dumnezeu inima este dăscăliţa cea mai bună.

Savu, deprins să lucreze cu mâinile şi să urmărească cu mintea lucruri străine de cizmărie, era tot atât de slobod ca şi Ibraim, care stătea în fundul patului şi fuma. Teologia celor doi prieteni era rudimentară şi neagresivă. Cunoşteau de-abia elementele catehismului părintesc, şi fiecare îi dăruia un larg comentar de interpretări personale şi de simţire generoasă. Ibraim, care avea prin casă câteva sentinţe din *Coran,* ştia pe dinafară vestita declaraţie a profetului: *„ Cu adevărat cei ce cred* (adică moslemii) *şi cei ce sunt evrei, cum şi sabeenii şi creştinii şi oricare care crede în Allah şi în ziua de apoi şi care face fapte bune: unii ca aceştia nu au să se teamă, căci nu vor fi întristaţi"...*

Cizmarul îşi aducea şi el aminte de Judecata viitoare şi de pravila după care se va face Judecata. Mai ştia un cuvânt, pe care îl auzise din gura unui preot: să păstrăm credinţa, nădejdea şi dragostea, ştiind bine că mai mare între ele este dragostea. Dar şi turcul şi creştinul poposeau la răspântia comună şi mai presus de orice discuţiune a înfricoşatului tribunal. Creştinul vedea pe cei drepţi, aleşi de-a dreapta, veselindu-se ca Lazăr în sânul lui Abraham. Nu ştia prea bine ce este în sânul patriarhului, dar îl vedea larg şi desfătat ca o grădină. Musulmanul încredinţa pe Savu că trebuie să fie o grădină, fiindcă tot aşa a zis şi profetul: *„în grădinile raiului, acolo intra-vor cei drepţi; şi vor fi împodobiţi cu brăţări de aur şi cu mărgăritare, şi vestmintele lor fi-vor de mătase "...*

Această încredinţare neclintită pe care o aveau amândoi ducea la cealaltă, nedespărţită de ea: omul trebuie să fie bun, îngăduitor, iubitor de adevăr şi de cinste, zăbavnic la mânie şi milostiv cu toată lumea, dar mai ales cu cei săraci.

Milostenia era suprema ştiinţă şi suprema teologie a acestor doi oameni cari citeau cu greutate cărţile lor sacre. De aceea,

capitolele cele mai proprii erau câte o pereche de încălţăminte dăruită de Savu ultimului nevoiaş găsit pe drum, sau câte un galben dat de turc cutărui trenţăros cu fes din Nicopole. Uneori cei doi prieteni făceau schimb cu miluiţii lor. Savu dăruia papuci la Nicopol şi Ibraim ajuta cu bani pe săracii din Turnu.

Nici unul, nici altul nu-şi pusese întrebarea, nici măcar în singurătatea lui de cuget, care este legea cea mai bună dintre cele două ale lor. Fiecare căuta la credinţa celuilalt cu smerenie şi cu respect. Aşa voise Dumnezeu cu ei şi cu părinţii lor, ca unii să fie ai lui Christos şi alţii ai lui Mohamed.

Dar într-o zi, cei doi prieteni s-au întâlnit cu cineva mai cărturar şi mai isteţ ca ei, evreul Marcu Goldstein. Acesta cunoştea câteva limbi, dintre care una moartă, citea mult noaptea şi uneori şi ziua, când îi dădea răgaz meseria lui de curelar şi de reparator de hamuri. Avea o casă de copii şi trăia în mare sărăcie.

Mordehai, copilul lui cel mare, într-o zi ploioasă, venea de la şcoală. Era rău îmbrăcat şi mai ales rău încălţat, căci purta nişte ghete lepădate de tată-său. Savu îl întâlneşte şi intră cu el în vorbă:

- Al cui eşti tu, băiete ?
- Al lui Marcu Goldstein, curelarul.
- Da' ce sunt ghetele astea atât de scâlciate şi de rupte din picioarele tale ?
- ...Tata e curelar, dar nu şi cizmar.
- Sunteţi mulţi acasă ?
- Suntem cinci copii.
- Şi unde e prăvălia lui tată-tău ?
- La gura oborului.

Peste trei zile, Savu avea gata o pereche de ghete, nici prea strâmte, nici prea largi, bune pentru Mordehai. S-a dus pe seară la prăvălia de la gura oborului, cu ghetele înfăşurate în basma. Marcu Goldstein avea şi atelierul şi casa de locuit sub acelaşi acoperiş, aproape între aceiaşi patru pereţi. Era o singură odaie, despărţită îh două printr-un paravan de scânduri. Curelarul lucra, cu ochelari de miop, puşi călare pe vârful unui nas uscat şi

încovoiat. Mordehai scria pe tejghea temele de a doua zi. Prin peretele de scânduri se auzea zbârnâind restul familiei. Ivirea cizmarului a fost o mare şi ciudată întâmplare pentru casa colegului curelar.

- Kir Marcule, eu sunt Savu Pantofaru. Copilul dumitale stă prost cu ghetele... şi i-am adus aici o pereche de ghete... Socotesc că i le-am nimerit bunicele, dar vreau să le încerce, şi dacă m-am înşelat, îi aduc sâmbătă altele.
- Domnule Savu, cine ţi-a poruncit dumitale ghetele astea ? Eu nu ştiu nimic...
- Fără porunceală, kir Marcule.
- Cum aşa, dacă nu ţi le-a poruncit nimeni ?...
- Lasă pe copil să încerce. Nu e nici o supărare şi nici o pagubă... Aşa e ? Ia încearcă, micule, ghetele astea.

Mordehai căută din ochi învoirea lui tată-său. Rumen şi rotund la obraz, cârlionţat şi cu ochi frumoşi codaţi, copilul îşi lasă, o clipă, sufletul străveziu ca unda, între învoirea aşteptată şi bucuria ghetelor celor noi. Curelarul, mirat de purtarea acestui om strein, şovăieşte şi se uită la Savu ca la un ham greu de cârpit. Ce viclenie poate să fie aici ? Ce caută acest cizmar, cu înfăţişare de om cumsecade, dar cu cine ştie ce gânduri iscoditoare ? în sfârşit, lasă pe copil să încerce ghetele. Se potrivesc de minune ! Puţin cam lungi la bot, dar le va pune în vârf câte un smoc de lână, şi treaba va fi bună. Atunci intră îh prăvălie şi nevasta curelarului:

- Ce ghete bune şi frumoase ! şi tu nu mi-ai spus nimic până acum...
- Ce să-ţi spun, Ester, că nici acum nu ştiu ce este cu ghetele astea...

Savu stă jos pe un scaun şi prinde a zâmbi.

- Kir Marcule, staţi jos toţi !... Micule, să porţi ghetele sănătos şi să înveţi carte ! Ghetele nu vă costă nici un ban. Vi le dau eu degeaba. Şi dacă vreţi, aduceţi încoace şi pe ceilalţi copii, care ţipă dincolo, să văd cam ce ghete să le fac...

Marcu, Ester, Mordehai, profund miraţi, se privesc unul pe altul, privesc ghetele din picioarele lui Mordehai şi nu ştiu ce să

mai creadă: cizmarul e un nebun, e un duşman deghizat, ori este cel din urmă dintre acei „goim tovim", despre cari istorisesc cărţile părinţilor...

Savu limpezeşte situaţia:

- Kir Marcule, ia ascultă, de câţi ani lucrezi în Turnu ?

- De aproape zece ani, de la război.

- Ei, atunci n-ai auzit niciodată de Hagi-Papuc ?...

- Ba da... dar Hagi-Papuc... ce vorbeşti !... a trăit pe vremea lui Herşcu Astrapole...

- Kir Marcule, Hagi-Papuc trăieşte şi azi.

Marcu se luminează:

- Ester, adu toţi copiii încoace ! Ţi-aduci aminte ce ne-a spus Ficu Bohor, de la Ruşi ? Dumnealui este... domnul Hagi-Papuc !...

VI. CELE TREI INELE

După Mordehai au venit la rând toţi ceilalţi copii ai lui Marcu: Dina, Micol, Ghedalia şi Iosif, două fete şi doi băieţi. Fiecăruia Savu i-a făcut câte o pereche de ghetişoare. Şi când copiii au fost încălţaţi, Savu a băgat de seamă că Ester umblă în târlici. I-a luat măsură şi i-a făcut şi ei o pereche de ghete cu şireturi. Când i-a adus-o, Ester a lăcrămat de bucurie. De la nuntă, Ester nu mai purtase ghete cu şireturi !...

Dar cum putea să rămână fără mângâiere, acum, în apropierea Paştelui, Marcu curelarul, mucenicul care trăgea la ham pentru toată familia ? Savu şi-a adunat toate puterile şi i-a ticluit şi lui Marcu o mândră pereche de cizme...

Cunoştinţa cu Savu şi dărnicia lui au adus familiei lui Marcu câteva zile de uimită şi stăruitoare bucurie. Marcu Goldstein se oprea uneori din lucru şi spunea Esterei:

- Blagoslovit cizmar ! Goi plăcut lui Dumnezeu ! Se întreabă rabinii noştri cum va fi bucuria din zilele lui Mesia... Iată cum va fi ! Acest străin de neamul şi de legea noastră ne-a dat să gustăm o picătură din fericirea zilelor lui Mesia !

Curelarul s-a dus să vază pe Savu, a intrat în prăvălia lui Ibraim şi a legat prietenie şi cu el. Mare mirare ! N-ar fi crezut Marcu în ruptul capului că alături de el, îh Turnu, stau laolaltă un turc şi un creştin, doi oameni îngăduitori şi milostivi cu turcii, cu creştinii şi cu ovreii ! Singurul om purtat prin lume şi politicos cu ovreii pe care 1-a cunoscut Marcu printre toţi moşierii din Teleorman era Nicolache Piua-Petri. Şi acum iată că Savu şi Ibraim îl întrec pe moşier.

Marcu şi-a făcut potecă de la gura oborului până la cămara lui Savu Pantofaru. Ce plantă zgribulită de frig nu-şi deschide florile către soare ? Ce suflet omenesc nu vine, irezistibil, spre sorgintea razelor de simpatie trimise de alt suflet ? Marcu nu dădea prin cafenea decât la un an o dată, când îl poftea Piua-Petri sau vreun coreligionar, samsar de grâne. Şi uneori, cu gâtul acru de mirosul şi de praful hamurilor reparate, ar fi băut curelarul o cafea dulce şi fierbinte !... Dar cum s-o bei acasă, când bucăţile de zahăr sunt numărate şi cafeaua e măsurată cu ceşcuţa !... De aceea Marcu, când poate, rupe o jumătate de ceas, între asfinţitul soarelui şi închisul prăvăliilor, şi dă fuga bucuros la Savu acasă. E acelaşi miros şi aceeaşi privelişte ca şi la el, dar Marcu răsuflă un minut lângă ibricul care fierbe în soba cămăruţei şi lângă înţeleptul şi filantropul pantofar.

- Domnule Savu, spune Marcu uneori, dumneata n-ai învăţat multă carte omenească, fiindcă Dumnezeu ţi-a dat de-a dreptul din ştiinţa lui. Dar când stau aici, în atelierul dumitale, îmi aduc aminte de acei învăţaţi ai noştri din vechime, cari tâlcuiau legea şi lucrau cu mâinile, ca dumneata...

Uneori, când Marcu întârzia mai mult lângă Savu, venea şi Ibraim. Marcu nu fuma, dar bea bucuros câteva ceşti de cafea, mai cu seamă dacă avea de lucru în noaptea aceea. Tovărăşia lor era curioasă. Marcu vorbea mult, ceilalţi doi ascultau mult. Pe lângă Savu şi Ibraim - cugete simple şi tradiţionaliste - evreul era un intelectual. Nici Marcu nu era un rău fiu al legii lui Moise sau un emancipat. Dar el interpreta şi raţiona asupra predaniilor părinteşti mai mult decât cei doi, fără să le dispreţuiască ori să le scoată de la locul lor. Mai era în el, fie din născare, fie din

înrâurirea cărților citite, un fond de visător umanitarist, o pornire nelămurită spre marile dreptăți viitoare, care, de la distanță, putea să fie tot atât de bine mesianism, ca și socialism. Marcu era mulțumit că poate să-și spună gândurile unor oameni de încredere și poate să-și împărtășească - fără ca auditorul să adoarmă, cum pățea cu Ester - unele amintiri din cărțile citite.

într-o seară, câte trei prietenii stăteau, cu ușa deschisă, în atelierul cizmarului și priveau afară, printre ramurile stejarului cu frunză proaspătă, pâlpâitul primelor stele, solitoare nopții de primăvară. Din grădina lui Ibraim venea miros de pământ răscolit cu cazmaua și miros de liliac. Marcu, cel mai simțitor la premenirea firii și la evoluția cerului de deasupra, gândea cu glas tare, ținându-și cafeaua pe genunchi:

- El e unul singur, acolo sus, și noi suntem toți copiii lui... și facem atâta gălăgie, ne luptăm unii împotriva altor, ne prigonim și ne urâm... Unii suntem evrei, alții creștini, alții musulmani, dar suntem toți fiii aceluiași tată ceresc. Cum ne-am despărțit unii de alții și cum am apucat care încotro ? Tot așa ca Avraam cu Lot: „Dacă tu o iei la dreapta, eu o iau la stânga: dacă tu o iei la stânga, eu o iau la dreapta"... Dar, oricum o fi legea fiecăruia, e bine să arătăm că suntem frați și că nădăjduim să ne întâlnim din nou în aceeași casă cerească și părintească.

- Adevărat, kir Marcule... dumneata, care ești om citit, știi pilda Domnului Iisus Christos, cu samariteanul milostiv ?

- O știu, dar povestește-o ca s-o auză și efendi.

- Zice că un om călătorea de la Ierusalim la Ierihon prin loc pustiu și a căzut între tâlhari. Tâlharii l-au bătut, l-au dezbrăcat și l-au lăsat în drum, plin de sânge și pe jumătate mort. După câtva timp, a sosit un preot din legea lui, dar preotul a trecut pe lângă el și 1-a lăsat așa. Mai târziu, a trecut pe acolo și un ajutor preoțesc, dar și ăsta a avut tot atâta inimă. La urmă, a sosit și un samaritean, adică un om străin de neamul și de legea celui ce zăcea în drum. Samariteanul, când 1-a văzut, i s-a făcut milă. S-a oprit, i-a legat rănile, a turnat peste răni untdelemn și vin, 1-a pus călare pe dobitocul său și 1-a dus la un han, unde 1-a dat în grija hangiului. Iar a doua zi, la plecare, a scos doi arginți, i-a

dat hangiului și i-a zis: „Ai grijă de el, și ce vei mai cheltui, eu când mă voi întoarce îți voi da înapoi"... Vasăzică, Domnul Iisus Christos ne învață că frăția și dragostea omenească n-au hotare și trebuie să se întindă și să coprindă pe toți oamenii de orice , neam și de orice lege...

Ibraim, tihnit și visător, își aduce aminte de cuvântul din *Coran: „ Cei ce-și cheltuiesc averile în calea plăcută lui Allah sunt asemenea cu bobul de grâu care dă șapte spice, și în fiecare spic sunt câte o sută de boabe"...*

- Să vă spun, zice Marcu, o hagadă pe care am auzit-o de la un rabin și care pilduiește frumos cum trebuie să trăiască laolaltă cei de lege străină, și cum unii pe alții se cuvine să se întreacă prin fapte bune și prin inimă frățească.

Acum multe sute de ani, trăia un sultan vestit de viteaz, de bogat și de isteț, iar în țara lui trăia un negustor evreu, cinstit de toată lumea și cunoscut pentru marea lui înțelepciune. într-o zi, sultanul îl cheamă pe negustor și-i spune: „Toată lumea te laudă pentru cumpătarea și pentru mintea ta cea mare. Te-am chemat să-mi spui în taină care este legea cea mai bună dintre cele trei de pe pământ: legea ta ovreiască, legea mea turcească, sau legea lui Iisus din Nazaret ?"

Negustorul rămâne pe gânduri: „Ce i-a venit sultanului ? Ce întrebare poate să fie asta ? Se așteaptă el, oare, să mă auză lăudând altă lege decât legea mea și a părinților mei ?... Și dacă are gânduri viclene ?... Când voi începe să-i laud pe Moise, să-1 văd deodată supărat pentru Mohamed ?..." Atunci negustorul evreu se închină înaintea sultanului și-i spune: „Luminate împărate, să ai răbdare și să asculți o istorie din care înțelepciunea ta va scoate răspunsul așteptat. Era odată, în Răsărit, un om bogat care avea în deget un inel năzdrăvan. Puterea inelului era să facă pe purtătorul lui norocos, fericit, plăcut în fața lui Dumnezeu și în fața oamenilor. Acest inel trecea din tată în fiu, în felul că tatăl lăsa inelul moștenire celui mai iubit dintre feciori, fie că era, fie că nu era primul născut. Odată, după ce inelul trecuse prin câteva rânduri de oameni, ajunge la mâna unui tată care avea trei feciori, deopotrivă de

iubitori şi de iubiţi, deopotrivă de vrednici ca să moştenească inelul. Tatăl, iubindu-şi la fel cei trei feciori, făgăduieşte inelul când unuia, când altuia, îl făgăduieşte pe rând la toţi trei. Când îşi simte sfârşitul aproape, tatăl celor trei feciori cade în mare cumpănă şi în mare încurcătură. Cui să lase inelul moştenire ? Cheamă un giuvaergiu, îi dă inelul şi-i porunceşte să facă încă două, întocmai la fel între ele, oricât de mult ar fi să coste. Giuvaergiul îndeplineşte porunca şi face încă două inele, atât de aidoma cu cel dintâi, că părintele, când le vede, nu ştie să le mai deosebească ! Atunci îşi cheamă feciorii, îi blagosloveşte pe fiecare, îi dă fiecăruia inelul făgăduit şi închide ochii. După moartea părintelui, feciorul care avea inelul rămânea stăpânul casei şi ocrotitorul familiei. Dar cei trei feciori aveau acum câte trei inelul năzdrăvan ! Mare mirare, mare zavistie şi mare forfoteală ! Câte trei feciorii se duc să se plângă şi să se pârască unul pe altul înaintea judecătorului. Fiecare avea dreptate şi spunea adevărul: tatăl îi dăduse cu adevărat, după făgăduinţă, inelul năzdrăvan !... Judecătorul stă, se gândeşte şi rosteşte:

«Nu pot să fac dreptate până ce nu-mi veţi aduce aici la tribunal pe tatăl vostru, sau până ce inelul cel adevărat nu va deschide gura şi va vorbi !»

Acum să-mi spună Luminăţia ta, zice negustorul evreu către sultan, care din cele trei este inelul cel adevărat ? Tatăl îşi iubea la fel pe câte trei feciorii, şi feciorii aveau pentru el deopotrivă dragoste. Tatăl a dăruit fiecăruia inelul aşteptat şi fiecare fecior este desăvârşit de încredinţat că el are inelul năzdrăvan ! Dar când cei trei feciori stăteau cu gura închisă înaintea judecătorului, judecătorul le spune: «Inelul cel adevărat are puterea să facă pe stăpân plăcut în faţa lui Dumnezeu şi în faţa oamenilor. Aici să se arate blagoslovenia inelului ! Dovediţi fiecare, prin blândeţe, prin îngăduinţă, prin dragoste de oameni, prin milă şi milostenie nesecată, că inelul cel adevărat e în degetul şi în inima fiecăruia ! Pentru aceea, încheie judecătorul, amânăm judecata până peste vreo zece mii de ani. Până atunci, aveţi timp să vă adunaţi dovezile... Şi când, peste zece mii de ani, veţi veni din nou la

acest scaun de judecată, să nădăjduim că pe el va sta un judecător mai înţelept ca mine.»

Măria ta, zice evreul, vrei să stai pe scaunul judecătorului şi să deschizi procesul amânat Sultanul n-a mai întrebat nimic. I-a făcut negustorului un dar împărătesc şi 1-a trimis cu pace.

VII. TURNU MĂGURELE CHEFUIEŞTE

Pe când cei trei prieteni se întâlneau, o dată, de două ori pe săptămână, şi vorbeau tihnit şi înţelept lucruri sufleteşti, oraşul din jurul lor schimba, în contoarele societăţilor de export, grâul în aur, primea pe uscat şi pe apă mii de butelii cu vinuri străine şi petrecea cu lăutari din amurg şi până în zori. Nimeni n-ar fi bănuit că, în chefliul Turnu Măgurele, în dosul zidurilor cu coamă de olane, trei popoare şi trei religii fraternizează atât de simplu şi de nevinovat în casa turcului Ibraim.

Venise peste judeţul Teleorman încă o recoltă îmbelşugată. In general, vreo zece-doisprezece ani după războiul româno-ruso-turc, au fost ani *de mare prosperitate pentru câmpiile noastre. Au fost totdeodată şi anii consolidării averilor nou închegate. în locul vechii boierimi, adunate într-un partid fără viitor şi atunci în opoziţie, creştea, în zorii independenţei naţionale, o vajnică burghezie, netrăită, lacomă de parvenire şi de viaţă, plină de pofte şi de energii dezlănţuite. Cele câteva case boiereşti din judeţ s-au risipit şi s-au înecat în fluxul cumetriilor cu noii stăpânitori. Prietenii şi partizanii lui Ion C. Brătianu - ajutaţi de norocul de la Plevna şi consacraţi binefăcători ai patriei prin eroismul celor rămaşi în şanţuri - ridicară deasupra ţării recunoscătoare piramida capitalistă. Arendaşii, moşierii, dregătorii, concesionarii mari şi mici ajutară pe marele om de

[1] Celebra parabolă din *Nathan der Weise,* actul al treilea («.a.).

stat în opera lui de modernizare, adunând mari averi şi slăvind vremea cea nouă în petreceri, ca în basmele bătrâne.

Era ceasul grabnicelor prefaceri. Ţara intra şi se avânta, cu repeziciune de cataractă, în necunoscutul depărtat şi larg ca un abis al existenţei sale celei noi. Sfioasele târguleţe din câmpiile Teleormanului, adăpate de aurul german şi englezesc, se prefăceau văzând cu ochii. Turnu Măgurele se răsfăţa şi se desfăta ca vechile oraşe, mustrate de proorocii Sfintelor Scripturi. Alergau în Turnu tarafuri de lăutari din toate rezervoarele ţigăneşti existente între Carpaţi şi Dunăre. Alături de aceşti urmaşi ai lui Iubal, soseau, cu vapoarele şi cu trenul inaugurat de câţiva ani, preotesele desfrâului şi ale aventurii. Cântăreţe, dansatoare, pseudoturcoaice din lupanarele bucureştene, chelneriţe şi jupânese la oteluri se arătau în Turnu o dată cu misiţii caselor de export şi o dată cu primele transporturi din grâul teleormănean.

Trăsurile moşierilor coborau spre Turnu, trase de către patru cai înaintaşi, în zbieretele surugiului, în pocnetele biciului şi în viforniţe de pulbere. Otelurile şi hanurile nu puteau să prididească oaspeţii, vehiculele şi dobitoacele de ham şi de jug. Jos, la schelă, tumultul, chiolhanele şi cântecele din oraş se repetau - cu o brutalitate sporită, populară şi marinărească - în faţa Dunării clipitoare şi vaste şi în faţa Nicopolului, încăput sub austeră stăpânire bulgară.

Nicolache Piua-Petri era tot atât de vestit şi de căutat printre pleşcaşii chefului la Turnu, ca şi la Ruşi. Când aflau lăutarii că arendaşul de la Negară a sosit în Turnu, porneau după el şi-1 căutau pe la toţi grânarii, pe la prăvălia lui Ibraim, şi dacă nu-1 găseau, puneau iscoadă la otelul „Zottu".

Uneori, Ibraim ştia că amicul său a sosit în Turnu, mai întâi de la ţiganii cercetaşi.

într-o zi de vară, pe înserate, Ibraim şi Savu Pantofaru stăteau la umbră în grădina cu ziduri şi se bucurau în tăcere de dulcele amestec de miresme stoarse florilor de soarele încâlcit acum în crengile stejarului. Gealat, câinele mocănesc, credinciosul lui Ibraim, dormea cu botul pe labe la picioarele stăpânului. Marica

ţiganca deretecase prin casă, pusese la loc saltelele şi pernele scăldate în soare, şi acum, după ce-şi luase plata, după ce-şi umpluse şorţul cu toate câte îi dăduse Ibraim din prăvălie, mai cerea şi câţiva gologani pentru tutun.

- Boier Ibraime, îi spune Savu după ce ţiganca pierise de la faţa locului, nu-mi place şerpoaica asta bătrână... Poate o ştii de mult, poate ai dovedit-o credincioasă, dar eu mă scutur când dau cu ochii de ea, tot ce am făcut pentru ea, ce i-am dăruit, toate vorbele mele bune... au alunecat pe ea ca pe piele de şarpe...

- Nici pe mine nu mă încălzeşte, kir Savule, dar ştie turceşte şi mi-a intrat în casă de multă vreme.

Un vânzător din prăvălie veni şi vesti pe Ibraim că dom' Nicolache este aci. Ibraim ieşi ceremonios înaintea prietenului său şi-1 pofti să vie să se odihnească lângă ghiveciurile cu lămâi.

- Bine v-am găsit, boierilor ! Şi bine faceţi că mă chemaţi aici, în loc tăinuit şi preafrumos !

Savu şi Ibraim înţeleseră că arendaşul vine de la una din petrecerile sale, începută poate de la amiază, dar poate şi de ieri seară... Nicolache Piua-Petri era dârz ca puţini alţii la băute, dar după o masă lungă şi prea mult scăldată în vin, ajungea un al doilea Nicolache. Vorbea rar, suficient, măreţ, şi ceea ce de obicei ascundea cu bun-simţ acum dădea pe faţă: întâmplările lui, luptele lui, necazurile lui şi vechile lui experienţe sentimentale... Beţia lui era mândră şi narativă, fără nimic din slăbiciunile şi din accidentele celorlalţi confraţi.

Ibraim avea păreri de rău când vedea pe arendaş sosindu-i în prăvălie cu aerul măreţ şi pornit pe discursuri. Ştia că a lăsat în urmă o petrecere de ceasuri întregi, zeci de sticle goale, o zecime de golani beţi şi o pungă de bani. Savu cunoştea pe Nicolache cel de după chefuri mai puţin decât Ibraim. Turcul porunci să-i aducă lui Nicolache un divan din casă, şi arendaşul îl umplu cu trupul său de Samson biruit.

- Nicolache, începu cu tonul familiar Ibraim, ştii prea bine că mi se umple inima ori de câte ori te văd. Dar de ce, frate, nu te păzeşti mai mult de linguşitorii şi de haimanalele cari se ţin după dumneata ?!... Câţi au fost cu dumneata la masă ? Câţi bani

ai aruncat pe vin şi pe lăutari ? Cum se poate ca dumneata, care eşti atât de înţelept şi de înalt la mintea dumitale, să te laşi înşelat şi jefuit de caraghioşii din Turnu ?

- Boier Ibraime, eşti cuminte ca un musulman care nu bea vin niciodată. Ce să-ţi răspund ? Astea sunt păcate de-ale noastre, cari avem slobozenia vinului.

- Nu zău, dom' Nicolache, deschise gura Savu, ştii că şi eu, ca şi boier Ibraim, ţin la dumneata şi nu uit niciodată că ai venit cu doftorul Cloajă şi m-ai scos din gura morţii. De ce nu asculţi ce spune boier Ibraim ? De ce te laşi linguşit şi prădat de toate puşlamalele ?

- Frate Savule şi boier Ibraime, sunteţi prietenii mei cei mai de aproape şi voi puteţi să mă cercetaţi până în fundul inimii. Ştiu bine ce lichele şi ce borfaşi sunt cei ce se îmbată cu mine... Ştiu că hoţii de ţigani mă caută cu lumânarea când sosesc în Turnu... Fraţilor, îmi trebuie vinul şi îmi trebuie vioara ţiganului ! Tu, Savule, trăieşti ca un călugăr şi ca un sfânt dătător de papuci. Avut-ai tu vreo taină, vreun junghi nelecuit la inimă ? Ştiut-ai tu, vreodată, ce sunt cătuşele dragostei şi cum poţi să intri în iad din pricina unei muieri ? Dumneata, boier Ibraime, eşti liniştit şi preaînţelept ca un iman. E adevărat că ai şi avut necazuri, cu cei ce ţi-au şterpelit din avere, dar încet-încet isprăveşti şi ieşi la mal. Te-ai însurat devreme, ai trăit ca un paşă, ai copii mari, ca mâine scapi de buclucurile din Turnu şi te duci la Stambul, să te odihneşti lângă hanum-efendi... Cu mine a voit Dumnezeu să fie cu totul altfel... M-am însurat târziu şi m-am însurat cu o femeie sfântă, dar sfinţenia ei nu-mi ajută să tămăduiesc ranele mele cele vechi şi mustitoare... Fraţilor, şi în Janina, şi în Stambul, şi pe la gura Şiretului am lăsat câte-o iubită sub lespede de piatră...

în vocea lui Nicolache Piua-Petri fremătau coarde de sugrumată vijelie. Sub sprâncenele lui stufoase, pleoapele cădeau grele, ca nişte trâmbe de nouri cari îşi reţin ploaia.

- La Janina, îh cimitirul grecesc, am îngropat jumătate din inima mea... Iubeam nebuneşte pe fata unui negustor, dar ne vedeam numai la biserică. Am cumpărat pe robi şi ne-am întâlnit şi am vorbit. Biata mea Eftimia voia să fugă din casa părintească,

fiindcă tatăl ei pusese la cale s-o mărite cu un prieten al lui, bogat şi bătrân, negustor ca şi el. N-am stat la gânduri nici o clipă: fug cu Eftimia înapoi, în ţară ! Casa Eftimiei şi casa negustorului care voia s-o ia de soţie erau amândouă pe ţărmul lacului, aproape una de alta. M-am înţeles cu Eftimia să fugă din iatacul ei, cu fereastra spre lac, într-o noapte de noiembrie, când toate stelele sunt stinse. A legat o frânghie de stâlpii cerdacului şi-a alunecat devale. Sub cerdac o aşteptam eu cu barca. Dar ne vânduse cineva dintre slugi. Oamenii negustorului de care fugea Eftimia mă urmăreau fără să ştiu. Când am prins în braţe pe draga mea şi am întors luntrea spre larg, a bubuit noaptea, şi au trecut prin mine două gloanţe şi prin Eftimia trei, dintre care unul drept prin inimă...

N-am mai ştiut nimic decât când am deschis ochii, la spital. A fost mare zurbă, cercetări, proces. Dar eram prieten cu Izet-paşa - de care ţi-am vorbit de multe ori - şi Izet-paşa a stins procesul şi mi-a făcut vânt din Janina. Am apucat doar, după ce m-am înzdrăvenit, să mă duc o dată la cimitir şi să văd pe crucea de la căpătâiul ei poposind doi porumbei albi...

Aceste zguduitoare amintiri, petrecerea de-abia terminată şi vrăjitele viori ţigăneşti biruiau acum pe Nicolache Piua-Petri. Două şiruri de lacrimi curgeau din pleoapele lui grele şi închise.

Ibraim se ridică, subţire şi sacerdotal, în burnuzul lui de mătase şi trecu o mână mângâioasă peste fruntea lui Nicolache.

- Odihneşte-te, frate. Eu şi cu Savu trecem în prăvălie.

Apoi, pe divanul din fund, între patru ochi, cu Savu:

- Mult mi-e drag Nicolache ! Ce spune el scormoneşte inima ca o manea... Multe zac ascunse în sufletul omului... Dumnezeu, unul singur, le ştie !

VIII. PĂSĂRI DE PRADĂ

Vremea trecea. Ibraim scosese, cu proces, o parte din avere, vărsase în punga avocaţilor altă parte, şi acum, resignat cu ce-i mai rămăsese, voia să vânză prăvălia, cu case cu tot, şi să se

întoarcă lângă ai săi. Se mai dusese de două ori la Stambul, intrase în vorbă cu nişte greci din Pera - cari aveau rude angrosişti în Bucureşti - dar nu ajunsese la nici o înţelegere. Negustorii din Turnu şi toată clientela lor şi toţi oamenii de afaceri ştiau că Ibraim e pe cale să-şi desfacă prăvălia şi toată averea şi să plece din ţară. Aflase despre planurile turcului şi Tache Chimigea, hangiul de la Putineiu, şi venise de câteva ori pe la Ibraim să vorbească cu el şi să-1 întrebe cam la ce preţ se gândeşte. Când au auzit samsarii că Tache Chimigea, cârciumarul de la Putineiu, vrea să ajungă proprietar şi băcan în Turnu, şi-au adus aminte, batjocoritori, de salcie şi de scroafă, dar n-aveau dreptate, fiindcă Tache Chimigea era cel mai bogat şi mai bine dispus muşteriu din câţi trataseră cu Ibraim. Ar fi voit Chimigea să-şi deschiză inima către Piua-Petri, bun prieten al lui Ibraim, şi să scurteze astfel toate potecile şi toate dibuielile. Dar cârciumarul simţea faţă de Nicolache ruşinea încăpăţânată a golanului de până ieri, care nu-şi poate îngădui atitudini de egalitate faţă cu „boierul" ciupit de el, sistematic, de la vin, de la masă şi de la orzul cailor. Tache Chimigea era acum mai bogat decât Piua-Petri. Fără să ştie nimeni, el se vârâse în treburi de grâu şi de export, lângă câţiva dintre clienţii lui, mai puţin boieri, şi acum avea îngropată, sub temelia sobei, o vadră de aur englezesc.

Tache Chimigea, în ciuda samsarilor turneni, s-a suit în salcie de-a binelea. Dacă nu a cumpărat băcănia lui Ibraim, a cumpărat mai târziu două oteluri în Turnu şi o moşie întreagă aici, peste Olt, în Romanaţi. în sfârşit, peste un sfert de veac, unul dintre feciorii lui era să ajungă consilierul tronului.

Se împlineau cinci ani de când Savu Pantofaru se adăpostea în chilia lui Ibraim. Rob cu toată inima asprului canon dat de pusnicul Silvestru, pantofarul lucra cu mâini miraculoase - ca ale piticilor cizmari din basmele nordice - când o serie de încălţăminte plătite, când o serie de încălţăminte de pomană. Ghetele plătite de boieri odrăsleau opincile şi bocancii daţi de pomană celor desculţi. îşi împlinea canonul şi-şi revărsa acum

milostenia asupra pescarilor de lângă Dunăre şi asupra calicimii din Nicopole.

Ibraim, mereu departe de familia lui şi sihastru în casa şi în prăvălia lui, se sprijinea pe prietenia lui Savu ca pe braţul unui frate. Se gândise de multe ori ce să facă el cu Savu când o vinde prăvălia, şi ajunsese, regulat, să-şi răspundă sieşi: „Trebuie să iau pe Savu cu mine la Stambul !" Ibraim cugeta: „Sunt destui săraci şi în Stambul, cât despre cei ce au nevoie de ghete bune, papuci de piele de căprioară şi de pantofi, sunt mai mulţi decât îi trebuie lui Savu !"...

Ştia de proiectele şi de treburile lui Ibraim şi Marica ţiganca. Iar Marica le destăinuise lui Vătaşul Biolan, şeicul unui trib de ţigani zavragii, care cutreiera Muntenia de la gura Cernei până la gura Ialomiţei. în acele zile de belşug şi de mari prefaceri în ţara noastră, cetele ţiganilor nomazi erau semnul dezordinei primordiale şi al haosului social din care voiam să ne eliberăm. Deosebiţi de ţiganii mănăstireşti, acum înfrânţi şi subjugaţi vieţii sedentare, ţiganii zavragii erau urmaşii autentici şi direcţi ai hoardelor vagabonde, pornite în lume o dată cu aurora omenirii.

Ispravnicii, zapciii şi pomojnicii de acum o jumătate de veac aveau ca îndeletnicire de frunte să urmărească toată vremea pe aceşti ţigani şi să descurce, cu călăraşii după ei, furtişagurile, spargerile şi potecile vicleniei ţigăneşti. Nu arareori, ţiganii strângeau de gât ori înfigeau un cuţit în pieptul gospodarului deşteptat în ora prădăciunii.

De unde izvorau aceşti primitivi, care ştiau, afară de limba ţigănească, şi ceva turceşte ? Se pare că după războiul din 1877-78 şi după ridicarea Bulgariei independente, nomazii din Peninsula Balcanică se retrăseseră pe nesimţite la miazănoapte de Dunăre, în ţara grâului, a laptelui şi a mierii.

Vătaşul Biolan era unul dintre monarhii cu cojoc până la genunchi, cu căciulă neagră, frântă la o parte, şi cu cizme creţe, cari guvernau aceste triburi de pleşcaşi. Marica ţiganca era din sălaşul lui şi rudă cu el, dar din zile vechi rămăsese cu alţi ţigani în nişte gropniţe de la marginea Turnului, şi acum bordeiul ei

era loc de popas şi post de observaţie pentru iscoadele şi combinaţiile împăratului nomad.

Marica ştia că Ibraim a isprăvit procesul cu foştii lui tovarăşi şi că a scos de la ei despăgubiri de vreo mie de poli. Unde pusese turcul aceste parale ? Cu toate că era atâta vreme de când Marica venea şi scutura covoarele lui Ibraim, ea nu putea să spună hotărât dacă turcul îşi ţine banii în sipetul din casă, în lada din prăvălie ori în nişte tainiţe cu uşi de fier din fundul pivniţei. Vorbise cu Biolan de mai multe ori şi, în inima ei neagră, vânduse pe Ibraim fără pic de remuşcare. Vătaşul îi răspundea, socotit şi plin de experienţă:

- Buzdruno, unde-şi ţine turcu paralele ? Asta trebuie să mi-o spui ! Altfel, bucluc ! Dacă turcul e tare de boacă şi nu ne spune scurt unde sunt banii, atunci ne încurcăm... Poate îl chinuim rău, poate îl omoram la înfierbântare, poate zbiară şi prind alţii de veste.

- Manuşule, răspundea ţiganca, banii turcului trebuie să fie în sipet, şi dacă sunt în altă parte vi-i spune turcul. Să ştiţi numai ce să-i faceţi. Trebuie să vă scăpaţi de Gealat şi de sfântoiul ăla de Savu Pantofaru. De Gealat vă scap eu, atunci seara, când o fi să intraţi la turc. Pantofaru doarme în odaia de la poartă. E destul de departe de acolo şi până la iatacul lui Ibraim. Ori îl lăsaţi pe pantofar să doarmă şi-i puneţi streajă la uşă, ori îl strângeţi de gât... E mai bine să-1 lăsaţi să doarmă şi să-1 păziţi până când isprăviţi cu turcul. Dacă o trebui să-1 omorâţi pe turc şi voi ieşiţi fercheşi din daraveră, atunci, până una-alta, cade leapşa pe Savu Pantofaru şi avem vreme să ne strecurăm dincolo, peste Dunăre.

Marica şi Vătaşul Biolan ţeseau acest painjiniş drăcesc în întunericul bordeiului de la margine. O pădure de boji cu struguri negri şi de lauri cu nucile plesnite înconjura bordeiul, creştea pe coama lui şi-1 făcea de nerecunoscut pentru ochii trecătorului străin.

Stăteau amândoi tolăniţi pe nişte chilimuri luate pradă la o spargere şi trăgeau din lulele. Marica se ridică în genunchi şi scotoci câtva timp în păturile brâului ei lat şi nărânzat. Găsi un ştergar mototolit, cu o cheie legată la unul din colţuri.

- Uite cheia de la uşa turcului. I-am ciordit-o astă-toamnă, şi el a făcut alta la fel cu ea. Broasca a rămas tot aia şi am încercat-o cu cheia asta acum, în urmă. Merge bine. Turcu crede că a pierdut cheia în hazna. Când închide seara uşa pe dinăuntru, nu lasă cheia în broască, o ia la el, ca s-o aibă sub pernă şi s-o dea pe fereastră băiatului care-i aduce cafeaua. Ăla deschide uşa dimineaţa. M-am gândit şi într-altfel: dacă turcu lasă cheia îh broască şi nu puteţi să mai deschideţi pe dinafară, atunci împingeţi zdravăn de uşă, că pervazul e răscopt şi scoaba iese afară.

- Aferim, buzdruno, că deşteaptă mai eşti ! Şi dacă uşa zbiară de umple lumea, şi dacă turcul se deşteaptă, rămânem cu coada lui Gealat !...

- Atunci, călcaţi-i prăvălia. Lăsaţi-1 pe turc în pace. Intraţi în prăvălie prin uşa din dos. Are numai lacăt, şi toate lacătele ascultă de voi. Călcaţi-i prăvălia şi luaţi ce găsiţi în tejghea şi îh lada de fier...

- Şi dacă nu găsim nimic, ne procopsim cu măslinele şi cu rahatul turcului...

Aşa urzeau, discutau şi se certau seri întregi Vătaşul Biolan şi Marica ţiganca în bordeiul ei de la marginea Turnului. Pregătind prădarea lui Ibraim şi aşteptând ceasul cel mai potrivit, Vătaşul şi cu sălaşul lui - tăbărât mai încolo, pe lângă Olt - făceau alte prădăciuni mai mici, dar la depărtări foarte mari, aşa încât fulgii de găină să nu se afle niciodată lângă vizuina vulpii.

într-o seară din octombrie, pe o vreme de zloată şi de ceaţă, în bordeiul Maricăi, Vătaşul Biolan cu cinci zavragii de ai lui stăteau lângă focul din vatră. Treburile se încurcaseră. O năvală de noapte, la un conac boieresc de lângă Craiova, ieşise prost, şi un zapciu isteţ din partea locului era pe urma ţiganilor. Sălaşul trebuia să se mute degrabă, ori spre Brăila, ori dincolo, spre Samoviţ. Acum, la repezeală, trebuia o pleaşcă grasă, şi sorţul căzuse, în noaptea asta, pe Ibraim...

Marica spălase cârpeturi toată ziua la Ibraim acasă într-o magherniță din dos. La plecare, îi dăduse lui Gealat să mănânce o cheftea pregătită din vreme. Acum stătea, între cei șase țigani, mai infernală decât toți laolaltă:

- Acu e acu ! Eu plec drept spre podul Oltului. Nu săriți peste poartă, că este aproape de odaia lui Savu. Urcați-vă pe zid, și de pe zid suiți-vă în copac, și din copac lăsați-vă deyale, la ușa turcului. Gealat a amuțit, turcul doarme greu. I-am spus eu un descântec la pragul ușii. Savu doarme cu sfinții. Hai, manușule, mișcă-te !

IX. UN EPISOD ÎNTUNECOS

Țiganii se pregătiră de lucru. Erau toți spărgători încercați. Fiecare avea scrise pe față, ori pe spinare, ori măcar în amintire câteva prădăciuni și câteva vărsări de sânge. Iscru și Pașol făcuseră și câte un an de pușcărie. Paraipan era lat și puternic ca un urs. Sfârnoagă era ager și mlădios ca o vulpe. Bate-n-loc era mare strateg, dar și cel mai fricos dintre ei. De aceea el era, de obicei, cel ce rămânea afară și observa vecinătățile.

Intrară în oraș unul câte unul și fiecare cu treabă. Un topor în mână, o căldare la spinare, o traistă ori un sac la subțioară sunt semnele muncii și ale cinstitelor îndeletniciri. Dar fiecare mai avea în sân câte un cuțit, și trei dintre ei, între cari și Vătașul, și câte-un pistol. Era toamnă târzie, ploua, gemea vântul prin înfundături, și tot târgul, afară de oteluri și de cârciumi, se culcase...

Savu nu dormea. Lucrase până târziu, sub lampa lui, la o pereche de ghete poruncite, și acum, după rugăciune, stătea și medita... Afară se răsuceau, în vânt și în ploaie, copacii din grădină, și stropii nevăzuți izbeau, toane-toane, în ușă și în geam. în odăița lui Savu era cald. Munca zilei mâna somnul înainte ca pe un cârd de oi cari se întorc la staul. Savu se întreba

umil și grijuliu: „Oare cât va mai îngădui Domnul să poposesc sub streașină acestui prieten și când va veni porunca de plecare ?"

Când era să-1 fure somnul, Savu aude niște zvâcnituri în ușa lui și apoi un geamăt lung. Se ridică din pat și ascultă... Zvâcniturile s-au făcut slabe de tot și geamătul nu se mai aude.

Savu deschide ușa încet și vede ceva lungit pe prag. Se apleacă pe brânci și distinge pe Gealat în agonie. Cu coada lui, prinsă de spasmul morții, izbea mâinile și obrajii lui Savu.

„Ce să fie asta ? se întrebă pantofarul, cuprins de milă și de bănuieli. Moare Gealat de bătrânețe, ori otrăvit de un dușman ?"...

Dar nu-și isprăvește gândul, și vede înainte-i o mogâldeață care-i fluieră șerpește:

- Intră înăuntru și taci, că te omor !...

Era Pașol, care făcea de strajă în mijlocul grădinii și care prinsese de veste că Savu a deschis ușa. Lui Savu i-a trecut prin minte ca fulgerul: „Doamne, ajută-mă să nu fac moarte de om !" - și a sărit peste trupul lui Gealat drept în burta țiganului.

Pașol, care nu se aștepta nici la un atac de jos în sus, nici la această agilitate de pisică sălbatică, s-a dus peste cap cu pistol cu tot. Din câtiva pumni dați la tâmplă, țiganul s-a muiat ca o cârpă. Dar răbufnelile și gâfâielile luptei, cu tot vântul și cu toată ploaia, au ajuns la auzul lui Bate-n-loc, care veghea sus în stejar. Un miorlăit autentic și lugubru 1-a zguduit pe Sfârnoagă, paznic la ușa lui Ibraim. (Marica avusese orbul găinilor ! Ușa nu se deschisese; mai avea alt secret pe dinăuntru.) Biolan, Iscru și Paraipan erau în prăvălie. Goliseră tejgheaua - aramă și argint - și acum descântau casa de fier și aurul din ea.

Savu, în rostogoleala lui cu Pașol, a simțit pistolul căzut. L-a găsit și l-a ridicat. A înțeles într-o clipă cum stau lucrurile: „Ibraim e prădat ! Ăsta mă păzea pe mine. Tovarășii lui sunt ori în casă, ori în prăvălie. Doamne, ai milă de mine !"...

Pantofarul s-a strecurat pe lângă curpenii de viță spre fereastra lui Ibraim, ținând pistolul întins: „Slobod pistolul și trezesc pe Ibraim ori sperii pe tâlhari"... Dar pe când Savu se strecura pe lângă viță, printre viță și zidul casei se strecura Sfârnoagă. L-a lăsat pe Savu să treacă, și i-a ieșit deodată în

spate, cu cuțitul în mână. A ridicat cuțitul și s-a repezit în ceafa lui Savu. Dar Savu s-a ferit de un curpene care-i venea la gât, și brațul țiganului s-a teșit de spinarea lui Savu și a lovit în gol. Savu a întors pumnul care ținea pistolul, și în scăfârlia țiganului răscăcărat a slobozit, cu tocul pistolului, o lovitură năprasnică.

în stejar, miorlăiturile cotoiului erau tragice. Savu s-a uitat bine prin întuneric la motanul care miorlăia și a descărcat pistolul nu chiar în țintă, ci pe alăturea. Și hurrr ! prin crengile stejarului o matahală cade la picioarele lui Savu.

- Mânca-te-aș ! nu sunt cotoi, sunt țigan ! Să nu mă omori de tot, lasă-mă așa pe jumătate. Hauleu, mamă, rău m-a împănat !...

Savu se repezi și trânti cu putere de uriaș ușa prăvăliei în nasul celor ce auziseră detunătura pistolului. Trase zăvorul, puse drugul de fier și prăbuși, în câteva clipe, la gura ușii, toată lemnăria de sub stejar.

Ibraim se trezise și întreba prin gratia ferestrei, cu două pistoale în mână:

- Cine e acolo ? Savule, tu ești ? Cine este în prăvălie ?...

- Boier Ibraime, trage la pistoale să se auză în târg și să vie paznicii ! Tâlharii, boier Ibraime !... Ne-au prădat tâlharii ! Și Savu, ținând mâinile în beregata lui Bate-n-loc, striga din răsputeri: Ajutor ! Ajutor ! Săriți ! Tâlharii !...

- Tâlharii sunt, mânca-te-aș ! (gâfâia Bate-n-loc) dar nu mă strânge așa de gât, că rămâi fără ochi ! îmi ies ochii din cap !...

- Țigane, câți tovarăși sunt îh prăvălie ?

- Apoi câți să fie, n-aș fi avut parte de ei !...

- Câți sunt, țigane ?

- Iaca, trei sunt...

Afară la poartă și pe la ușa prăvăliei se auzeau glasuri și se vedeau mișcându-se câteva lumini.

- Boier Ibraime, aprinde lampa !

Cineva întrebă de afară:

- Ce este, Savule ?

- Sunt hoții în prăvălie. Păziți în față, să nu scape. Și aici sunt câțiva.

Dar Savu, cu mâinile în gâtul lui Bate-n-loc, simți că un fulger de durere îi trece printre coaste și se prăbuși în întuneric, cu Bate-n-loc sub el și cu Sfârnoagă deasupra lui !

X. ÎNTRE PATRU OCHI

Sfârnoagă și cu Bate-n-loc au scăpat. Până să iasă Ibraim din casă și să dea iureș lumea adunată afară, cei doi țigani s-au cățărat în copac - Bate-n-loc ușor rănit, Sfârnoagă dezmeticit - și din copac au încălecat zidul și s-au făcut nevăzuți. Au prins pe Pașol, care nu-și venise bine în fire, și pe cei dinăuntru.

Savu s-a trezit la spital, cu Ibraim la căpătâi. Sfârnoagă înjunghiase cu sete, dar fără să-și chibzuiască lovitura. Izbise pe Savu în partea dreaptă și inima rămăsese neatinsă. Mersul tămăduirii a fost fericit, și până la Anul Nou pantofarul a fost iar pe picioare.

Cât a stat la spital, Ibraim, Nicolache Piua-Petri, curelarul Marcu și alți prieteni mai umili n-au lipsit de lângă patul lui. Așteptându-și deplina vindecare, Savu a trăit ceasuri de mare odihnă sufletească. I se părea că boala lui de azi este un adevărat concediu, dăruit după atâția ani de încordată străduință și de îndeplinire a canonului pus asupră-i. Se simțea nevrednic să mulțumească lui Dumnezeu că scăpase viața unui om în schimbul celeilalte, pe care o răpusese... Și admira cu naivitate dumnezeiasca punere la cale care îl ajutase să se mângâie cu mântuirea lui Ibraim de pierzania lui Mahmud.

Când a fost să iasă din spital, Ibraim a venit să-1 ia pe Savu cu trăsura și l-a dus acasă cu aceeași sărbătoare sufletească cu care l-ar fi dus pe marele vizir. Savu a voit să tragă la cămăruța lui, dar Ibraim i-a spus:

- Frate Savule, odaia ta e dincolo, în casă. Cât ai stat tu în spital, pe aici s-au schimbat lucrurile. Vom vorbi pe urmă.

Cu adevărat, Ibraim, în urma prădăciunii țiganilor, se zorise să isprăvească și să-și desfacă toate chiotorile. Vânduse și casa,

şi prăvălia tot foştilor tovarăşi - acum chiaburi şi băcani mari - şi mai întârzia până la darea şi luarea în primire. Noii stăpâni începuseră să facă schimbări şi reparaţii.

Savu şi-a găsit în odaia lui cea nouă toate sculele lui de cizmărie şi, cu bucuria reîntâlnirii, a început iar să lucreze. Ibraim spunea pretutindeni:

- Savu mi-a scăpat viaţa... Savu de aci înainte este şi mai mult ca până aci fratele meu... Savu va trăi în casa mea toate zilele vieţii lui.

Pantofarul vedea cum sporise prietenia şi dărnicia lui Ibraim şi, în cugetul lui, se găsea la o răspântie: „Să-1 las pe Ibraim în gândurile şi în căldurile recunoştinţei Iui, ori să-i spun tot adevărul ? L-au ştiut numai doi oameni, dintre cari unul era duhovnic şi este azi în ceruri... Să-i spun şi lui Ibraim taina mea ? El vrea să mă ia cu el la Stambul. Pot să mă leg de el până ce nu voi isprăvi canonul meu ? Pot să intru în casa lui până ce nu-1 voi întreba: Tu ştii că eu am omorât pe Mahmud ?"

Ibraim, din parte-i, se deprinsese desăvârşit cu gândul că pleacă împreună cu Savu şi vestise pe feciorii lui din Stambul că-şi aduce prietenul care i-a scăpat viaţa şi averea. Savu, ori de câte ori Ibraim aducea vorba de plecarea la Ţarigrad, răspundea nehotărât:

- Să vedem, boier Ibraime. Să dea Dumnezeu să fim sănătoşi... Când o veni ceasul, vom vorbi.

- Frate Savule, îi spuse Ibraim într-o seară, mă duc mâine la aghenţie să scot bilete pentru vapor.

Pantofarul se opri din lucru, îşi puse braţele unul sub altul şi tăcu un răstimp.

- Să iai, boier Ibraime, dar unul până la Stambul şi altul până la Brăila.

- De ce aşa, frate Savule ?

- Boier Ibraime, m-ai primit în casa dumitale cu mare bunătate şi cu mare dragoste frăţească. Prietenul nostru, boier Nicolache, a fost naşul prieteniei noastre.

- Frate Savule, aşa a fost acum şase ani, când ai trecut pragul casei mele. Dar astăzi, pentru sufletul meu, vii la rând după tata

şi după mama. Mi-ai scăpat viaţa şi mi-ai scăpat averea. Un turc nu uită niciodată o asemenea binefacere. Numai Dumnezeu poate să-ţi plătească pentru fapta făcută. Şi cum ai făcut-o ? Ţi-ai pus viaţa pentru mine ! Ai fost înjunghiat în locul meu. Sângele tău l-ai vărsat pentru mine !

Ibraim vorbea cu zguduitoare însufleţire. Sub lacul molcom şi lenevos al atitudinii orientalului, recunoştinţa lui păstra - sigilate - izvoare clocotitoare şi abondente.

- E adevărat, boier Ibraime... Dumnezeu mi-a ajutat să-ţi fac un bine... Dar dumneata nu ştii de ce Dumnezeu m-a trimis pe mine şi nu pe altcineva...

- Asta o ştie numai Allah, frate Savule. Cum o să ştii dumneata ?

- Ascultă, boier Ibraime. Dumnezeu mi-a fost mult milostiv şi mi-a dat un semn mare. Din tot ce-am făcut eu până azi, nimic n-a fost mai mult pe placul inimii mele decât întâmplarea cu dumneata.

- Şi eu tot aşa zic, frate Savule, şi pentru asta nu te mai pot scoate din sufletul meu şi vreau să rămâi în casa mea până când ne-o chema Atotputernicul.

- Boier Ibraime, aşa să fie, dar eu trebuie să-ţi destăinuiesc întâi o faptă pe care n-o cunoşti şi n-o bănuieşti. Anul trecut, prietenul nostru, boierul Nicolache, ne-a spus, colea în grădină, o taină care ne-a făcut să plângem. Am şi eu o taină - mărturisită de mult duhovnicului - mai grea şi mai posomorâtă decât taina lui Nicolache...

- Frate Savule, deschide-ţi inima şi vorbeşte dacă crezi de cuviinţă... Dar cum poate să te oprească taina dumitale ca să mergi cu mine la Stambul ?

- Sunt cincisprezece ani, boier Ibraime, de când umblu pe un drum răzleţ şi nebunesc... Toată lumea mă socoteşte ieşit din minţi şi căzut la patima sfinţeniei. Ia, un biet amăgit de duhuri şi de arătări... Am dat toată averea la săraci; o dau şi azi, pentru că tot ce agonisesc se topeşte în încălţăminte dată de pomană. Boier Ibraime, eu cu asta împlinesc o poruncă aspră, pe care mi-a dat-o duhovnicul Silvestru acum cincisprezece ani... Dumneavoastră,

musulmanii, n-aveți spovedanie şi n-aveți duhovnic. Aşa este legea dumneavoastră şi aşa v-a lăsat Dumnezeu... Noi, creştinii, ne mărturisim la duhovnic, şi porunca dată, adică ispaşa socotită de cuviință, este mai puternică decât porunca împăratului. Am făcut un păcat greu, boier Ibraime, şi duhovnicul meu m-a legat pe toată viața.

- Aşa e legea voastră, frate Savule. Păstrați-o aşa precum v-au dat-o proorocii voştri şi părinții. Ei au fost mai înțelepți decât noi, cei de azi...

- Păcatul meu, boier Ibraime, este un omor... După ce s-a predat viteazul vostru muşir Osman, soldații lui - prizonieri - au început să treacă pe aici, pe la Turnu, spre inima țării. Vreo două sute au ajuns la noi, la Ruşii de Vede. Nenorocul meu a fost că un sergent din escortă era prieten cu mine din copilărie... M-am dus cu el la cârciumă, s-au strâns acolo şi alți prieteni şi ne-am îmbătat cu toții, dar eu mai mult decât ei toți.

Sergentul prieten cu mine - nu aşa de beat precum erau ceilalți - mai avea să îngrijească de găzduirea câtorva prizonieri. A doua zi porneau spre Piteşti. M-am ținut grapă de el... Mi-e jale şi ruşine, boier Ibraime, şi plâng când mi-aduc aminte... Diavolul intrase în mine: „Omoară şi tu un turc !" I-am spus sergentului (cum i-oi fi spus, că eram beat mort !): „Mă, vreau să omor şi eu un turc !" Ăla, care mai avea ceva minte în cap, şi-a văzut de treabă. între prizonierii pe cari îi ducea la cvartir era şi bietul Mahmud, bolnav de lungoare, subțiratic şi frumos ca un sfânt fără carne... Diavolul m-a biruit ! Am rămas afară în zăpadă, lângă Mahmud, iar sergentul a intrat cu ceilalți prizonieri în curtea unei biserici, unde erau chilii pregătite. Sergentul voia să-1 ducă pe Mahmud la o gazdă mai bună. M-am repezit atunci ca o fiară şi l-am ucis pe Mahmud... şi am căzut şi eu lângă el, mort de beat... A doua zi am aflat din gura sergentului isprava pe care o făcusem şi cur" că bietul Mahmud zace ascuns în zăpadă !...

Din ceasul acela, boier Ibraime, Savu Pantofaru ăl de până atunci s-a năruit şi alt Savu Pantofaru a venit în locul lui. Noaptea, fără să mă ştie şi fără să mă vadă nimeni, m-am dus la

cimitir, am deschis bolta mormântului părintesc, l-am adus pe Mahmud şi l-am culcat lângă părinții mei. Vreo două luni după aceea n-am mai fost nici cu viii, nici cu morții. M-am îmbolnăvit de lungoare şi am zăcut dus pe lumea cealaltă. Boier Nicolache mi-a adus pe doctorul Cloajă - Dumnezeu să-1 ierte ! - şi m-a scăpat.

Când am fost deplin sănătos, m-am dus şi mi-am spus păcatul unui sihastru de la schitul Negară, duhovnicul cocoanei Cleopatra, Silvestru, de care oi fi auzit şi dumneata. Era înfricoşat călugărul ! Fusese ostaş în tinerețe şi venise în mănăstire plin de sânge... Dar de cincizeci de ani era călugăr ! Şi faptele pocăinței lui cutremurau toate satele de primprejur. M-a ascultat, m-a judecat şi m-a osândit: „Să pribegeşti toată viața fără cămin şi fără legătură căsătorească. Să munceşti şi să cerşeşti. Să lucrezi cu mâinile tale şi să dai de pomană o mie de perechi de încălțăminte. Şi când vei găti o mie de perechi de încălțăminte date de pomană, unul din copiii botezați de mine (în vremea aceea, preot şi duhovnic) va dezlega legătura pe care eu o pun acum asupra ta, şi Dumnezeu te va ierta !"

- Aspră şi înfricoşată legătură, frate Savule ! Da' ce să faci... aşa ți-a poruncit imanul vostru, aşa rămâne... Eu, unul, după capul meu, socotesc că pentru Mahmud a fost o despovărare... L-ai trimis lui Allah mai degrabă şi i-ai scurtat toate suferințele... Dar sufletul tău a rămas legat în lanțuri...

- Aşa, boier Ibraime. Şi port lanțurile astea de cincisprezece ani ! Am făcut până acum şi am dat de pomană peste cinci sute de perechi de încălțăminte. Duhovnicul mi-a spus: „Dumnezeu poate să-ți micşoreze sau să-ți şteargă canonul, ca un împărat preamilostiv". Dar eu lucrez fără preget şi nu mă simt deloc împovărat. De altă parte, semnul pe care mi 1-a trimis cu dumneata mi-a umplut inima de lacrimi de cucernicie ! Cât e de bun Stăpânul cu sluga lui netrebnică !...

- Acum înțeleg, frate Savule... Ai pus viața lui Ibraim îh locul vieții lui Mahmud... Cu adevărat, Allah e Domnul puterii şi al îndurării !...

- Am stat atâta timp sub acoperişul casei dumitale... Mă întrebam cu grijă uneori: Aşa spune canonul ? Unde e porunca de pribegie ? Eu m-am aciuat pe lângă Ibraim şi mă fac a uita că sunt blestemat să n-am cămin...

- Savule, era poruncă de la Allah ! El ştia de ce te-a trimis la mine ! Dar ascultă, frate, aceste cuvinte din *Coran,* pe care le-am învăţat în copilărie: *„ O, voi, oamenilor, nu sunteţi decât nişte calici în faţa lui Allah ! Ci Allah este cel bogat şi cel preamărit. Dacă voieşte, poate să vă şteargă de pe pământ şi să aducă o făptură nouă"...* Şi apoi, ascultă mai departe: *„Nici un suflet greu împovărat nu trebuie să poarte povara altui suflet; şi dacă cel ce este greu împovărat cheamă la sarcina lui, el nu va fi deloc despovărat, chiar dacă ar fi alăturea de el o rudă "...*

Tot ce mi-ai spus este pricina lui Allah. El te-a împovărat, el te va despovăra ! Şi povara ta poţi s-o porţi şi în ţara ta, şi în ţara mea... Atunci, spune-mi, de ce vrei bilet numai până la Brăila ? De ce nu mergi cu mine până la Stambul ?

- Boier Ibraime, voi veni mai târziu... Ţi-am spus tot adâncul sufletului meu şi eşti al doilea, după duhovnic, care ai auzit taina mea, fiindcă, fără să ştii şi fără să vrei, mi-ai adus mare uşurare şi mare mângâiere. La început, când nu mă spovedisem încă pusnicului Silvestru, îmi venea să plec în ţara turcească şi să caut pretutindeni nevasta şi copiii lui Mahmud, şi când i-oi găsi, să le spun: „Sunt robul vostru ! Am venit să vă slujesc până la moarte !" Boier Nicolache, îndemnat de Dumnezeu, m-a adus în casa dumitale. Te-am privit cu drag, ţi-am fost credincios ca Gealat... şi am voit să mor ca Gealat, pentru dumneata, doar-doar... oi stinge de la inimă focul că am omorât pe Mahmud.

Savu se îneacă şi plânge ca un copil. Ibraim lasă să-i lunece din ochii lui adânci şi negri două lacrimi, cari se pierd în barba-i de sultan.

- Frate Savule, ia cuvântul Ibraim, îngânând râsul cu plânsul, de ce mă faci să calc *Coranul* ? De ce mă faci să iau în spinare jumătate din povara dumitale ? Lasă-1 pe Mahmud în pace ! El este azi preafericit în raiul lui Allah ! De ce-ţi răscoleşti inima şi de ce sângerezi aşa ? Să-ţi vorbesc ca un negustor. Ai făcut o datorie mare, ai cumpărat o corabie de marfă. Şi de atâţia ani de zile plăteşti cinstit, plăteşti mereu ! Ba încă ai scăpat de la moarte şi pe unul din fraţii celui căruia eşti dator... Atunci, linişteşte-te şi înseninează-te ! Hai cu mine la Stambul; eşti făcătorul meu de bine şi fratele meu ! Plăteşte-ţi datoria cum îţi cere legea dumitale şi odihneşte-ţi bătrâneţile lângă mine, în căsuţa mea de la Eyub.

- Voi veni, boier Ibraime, dar nu acum, cu dumneata... Canonul meu îmi cere pribegie, sărăcie, vânt şi ploi. în casa dumitale dau de odihnă şi de boierie. Mai lasă-mă pe meleagurile mele... Dar îţi dau cuvânt prietenesc că mă voi sili să te ascult şi să viu lângă dumneata cât mai curând. îţi voi trimite epistolă şi îmi vei răspunde cu epistolă, ori altfel, prin vreun călător de încredere.

- Bine, frate Savule... Mi-ar fi fost drag să plecăm împreună, dar mă mulţumesc şi cu cuvântul pe care mi l-ai dat. Mai rămâi, fă cum te îndeamnă inima şi cum îţi porunceşte biserica dumitale, dar să ştii că în Stambul ai un prieten turc îndatorat dumitale până la moarte. Ce-oi avea dumneata cu Mahmud e altă socoteală... Mie mi-ai scăpat viaţa şi averea. Un turc nu uită asta niciodată ! Dar ascultă şi răspunde-mi la ce te-oi întreba: Cui dai ispaşă şi pocăinţă pentru că ai ucis pe Mahmud ?

- Cui să dau ? Lui Dumnezeu, lui Christos, Mântuitorul meu...

- Da' Mahmud ce era şi al cui era ?

- Mahmud era musulman şi era şi el... al lui Dumnezeu, al lui Allah...

- Al lui Allah, dar şi al proorocului, al lui Mohamed.

- Adevărat, boier Ibraime, al lui Allah şi al lui Mohamed.

- Atunci, frate Savule, ascultă un sfat frăţesc: Fă cum ţi-a poruncit legea ta şi îndeplineşte pravila imanului vostru. Dar nu uita că Mahmud, pentru care te pocăieşti, a fost turc de al lui Mohamed... Şi atunci, frate Savule, când vei fi gata cu ispaşa ta creştină, vino la moscheia lui Eyub - prietenul proorocului - şi fă-i şi lui o temenea. Moscheia asta este clădită pe mormântul lui Eyub, cel iubit de Mohamed... Eyub va pune, pentru tine, cuvânt bun la Mohamed şi vei fi iertat şi bine primit şi într-o împărăţie, şi în cealaltă !...

PARTEA A III-A

I. PE DRUMURILE LUI CAIN, DAR CU FAPTELE LUI ABEL

Savu Pantofaru a plecat din Turnu împreună cu Ibraim. Ştiau şi cunoscuţii şi străinii că turcul pleacă la Stambul cu prietenul care i-a scăpat viaţa. De-abia mai târziu s-a aflat adevărul că Savu a rămas în ţară şi că străbate, cu sacul cizmăresc la spinare, oraşele Dunării de jos şi satele Dobrogei.

A intrat din nou în lungă pribegie şi a umblat printre pescari şi printre barcagii, de la Brăila până la Sulina. De la Sulina s-a înapoiat la Tulcea, şi de aci, cu popasuri multe şi inegale, a cutreierat în câţiva ani cele două judeţe dobrogene. Pe ici, pe colo, se ruga de câte un hoge ori de câte un turc cărturar să-i scrie lui Ibraim la Stambul că păstrează cu sfinţenie făgăduinţa dată şi că aşteaptă, din zi în zi, ca Dumnezeu să-i limpezească drumurile spre marele oraş al sultanului. Dar prin satele turceşti Savu nu mai putea să fie mare dăruitor de papuci, fiindcă n-avea cui să lucreze încălţăminte plătită. Pentru aceea s-a mulţumit şi el să pogoare mai jos, să ajungă cârpaci, şi să dreagă meşii şi imineii turcilor nevoiaşi. Din vremea cât stătuse lângă Ibraim, Savu prinsese câteva boabe turceşti, şi acum le sporea zilnic. Dar se înţelegea cu turcii şi cu tătarii, în primul loc prin faptele sale doveditoare de iubire şi de pace.

Pe la hanurile drumurilor, la cafenea, la poarta geamiilor, când vedea pe turc cu imineiul plesnit ori descusut, Savu începea prieteneşte:

- Efendi, dă papucul să-1 dregem...
- Ioc para, bre !
- Geaba, efendi !... Ben papugunu geabameremet iaparâm...

Şi ochii pantofarului erau atât de buni şi de prietenoşi, încât orice necaz, orice rea dispoziţie şi orice neîncredere din sufletul celui cu papucul spart se risipea.

Când plecaseră din Turnu, Savu se rugase de Ibraim să-i dăruiască lui una din acele poale de mătase verde, cu slove arăbeşti cusute în fir, pe care le avea pe pereţi. Şi Ibraim îi dăruise una. Odată, pantofarul a nimerit într-un sat tătărăsc, cu geamie îh mijlocul lui şi cu un hoge pripit şi vanitos. După ce Savu a dres câţiva pantofi, tătarii s-au adunat în juru-i şi au început să-1 întrebe despre rostul şi despre credinţa lui.

Câţiva nedumeriţi, câţiva bănuitori au dat fuga la hoge şi l-au neliniştit:

- Ce pofteşte acest ghiaur care drege geaba papucii credincioşilor lui Mohamed ?

Hogea s-a dus la primărie şi a cerut primarului să aresteze şi să cerceteze pe pantofar. Primarul, fără să se teamă de ce se temea hogea, 1-a chemat pe Savu şi i-a cerut să se legitimeze. Documentele pantofarului erau în regulă şi vrednice de credinţă. Dar pe când Savu, în mijlocul tătarilor adunaţi şi bănuitori, cotrobăia prin sacul lui cu scule, alunecă pe masa primăriei sulul de mătase cu litere turceşti.

Hogea şi cu muezinul îl desfac în văzul tuturor. Ghiaurul are în sac cuvinte din *Coran* ! îşi încordează amândoi până la sudori, puterile erudiţiei lor arabe şi ajung la acest înţeles: *„O, voi credincioşilor, aduceţi-vă neîncetat aminte de numele lui Allah, aduceţi-vă aminte şi cântaţi laudele lui dimineaţa şi seara !"*

Hogea îşi şterge fruntea mulţumit. Nu e puţin lucru să laşi înmărmuriţi de admiraţie pe credincioşii tăi... Apoi, aproape recunoscător, se întoarce către Savu:

- Efendi, fii binevenit ! Eşti musafirul meu. Cine poartă în spinare cuvintele proorocului este un prieten al lui.

Căile şi pribegiile lui Savu din cei din urmă cincisprezece ani ai vieţii lui se pierd în pâclele Dunării şi ale legendei. Pantofarul nu s-a mai înapoiat în judeţul nostru. După ce a răscolit Dobrogea timp de câţiva ani, a venit iar în părţile Brăilei,

încălțând pe desculți, potolind pe mânioşi şi mângâind pe cei cu lacrimi pe obraz.

într-o zi, când se apropia de comuna Viziru - prăfuit, scâlciat şi smerit ca un milog - vede nişte pluguri la capătul unei țarine şi o mulțime de țărani adunați laolaltă. Erau doi plugari cari se certau asupra mejdinei dintre locuri. Unul pe altul se învinovățea de înşelăciune şi de răşluire. Amândoi erau aprinşi ca nişte guri de cuptor, şi flăcările, blestemele şi spurcăciunile iadului curgeau pâraie între ei... Ceilalți plugari, neamuri şi prieteni, erau împărțiți şi ei în două.

Savu se apropie fără să fie băgat în seamă şi priveşte şi ascultă. Unul dintre cei doi îndârjiți scoate fierul plugului şi se repede asupra celuilalt. Ca o vijelie trece pe lângă Savu, dar Savu îi pune o piedică, şi turbatul cade pe burtă şi scapă fierul plugului. Se scoală şi se năpusteşte asupra lui Savu:

- Da' tu de unde ieşişi, mă ?

îl ia pe Savu la palme şi la pumni şi-1 scutură de tot colbul adunat de pe drum. Pantofarul rămâne nemişcat, nesimțitor, ca un stâlp de pod la năvala unui fumegând puhoi de ape... Această nepăsare la durere, această moarte a oricărei reacțiuni înhață şi zguduie pe toți câți sunt de față. Cine e acest om de piatră ? Furiosul care-1 bătea pe Savu începe să gâfâie. Atunci Savu, cu uşurința cu care ai prinde mâinile unui copil într-una din ale tale, prinde labele bătăuşului şi-1 țintuieşte. Orice zvârcolire este de prisos. Savu deschide gura şi spune cu o putere neînțeleasă şi biruitoare:

- Ascultă, nerodule ! Ți-am pus o piedică şi te-am trântit, fiindcă, dacă te lăsam, intrai în puşcărie... Ai fi omorât cu fierul plugului pe fratele tău şi praful se alegea de tine şi de casa ta ! Te-am lăsat să mă bați ca să te răcoreşti şi să-ți treacă nebunia. Acum vino-ți *în* fire şi vezi din ce primejdie ai scăpat. Ai ceva de împărțit cu celălalt ? Te crezi furat de el ? Plânge-te primarului, ori judecătorului, ori adună pe bătrânii din sat şi arată-le lor care crezi că-ți este dreptatea.

Plugarii care ascultau, ajutați de liniştea şi de înțelepciunea acestui om, se simțiră din nou pe linia bunului-simț şi a dreptei judecăți:

- Are dreptate, mă... Bine vorbeşti, jupâne ! Dumnezeu să-ți dea sănătate că împiedicaşi moarte de om !

Altă dată Savu era la gura Ialomiței. Plouase mult şi râul crescuse năprasnic, se revărsase peste maluri şi smulsese de pe ele tot ce întâlnise. Coşări, căpițe de fân, dobitoace înecate şi fel şi fel de lucruri casnice - din casele cotropite - veneau pe râul transformat în fluviu. Cădea un jalnic amurg de primăvară, şi oamenii din satele de pe margine priveau, îngroziți şi neputincioşi, la atâta muncă şi avere care se duceau spre Dunăre. Savu alerga prin mulțimea năucă, luptându-se s-o îmbărbăteze şi s-o îndrumeze cum cerea graba momentului. Vâjâiau apele, plângeau femeile şi copiii, şi mâniosul noian cotropitor părea de sânge. Departe, în mijlocul Ialomiței revărsate, venea ceva rotund şi sângerând. Părea o albioară sau o căpistere smulsă din vreo gospodărie. Câteva muieri începură să se smulgă din cap şi să spună că au văzut în albioară cum bâstâcăiesc mânuțele unui copil... Aşa părea... în lumina roşie a serii, pare că țâşneau din copaie nişte bețişoare mai albe.

- Ce ne facem, ticăloşii de noi !... E un copil în copaie !... Şi luntrea tocmai a trecut dincolo şi cei din luntre n-au văzut copaia !...

Savu aruncă hainele de pe el şi intră, făcându-şi cruce, în puhoaiele încrucişate şi mugitoare. Mai spre mijloc, la adânc, înoată mai în voie. Se luptă, îşi fereşte capul de grinzile şi de scândurile care sar ca din nişte plute sfărâmate şi se apropie de copaia miraculos rămasă deasupra apei.

într-adevăr e un copil în ea ! Un băiețel răguşit de plânset, flămând că şi-ar mânca degetele, roşii ca racul, dar încăpățânat şi neresignat să tacă şi să moară !...

Savu aduce albioară la uscat şi-1 dă pe flămând în seama câtorva femei cu ugerul plin de lapte şi de compătimire.

- Dacă nu şi-o mai găsi părinții, eu sunt părintele lui de aci înainte !

Dumnezeu îi hărăzise lui Savu alţi copii... Venind odată spre Brăila, se opreşte la han, într-un sat, şi observă pe uliţele satului o deosebită îngrămădeală. Se arătase perceptorul cu ajutoarele lui şi toată lumea se zbuciuma. Pe vremea aceea, nu se putea privelişte mai tristă, nici ceasuri mai amare în viaţa satului decât priveliştea vânzărilor cu toba şi ceasurile trăite de toată obştia, întărâtată şi solidară.

Hanul era peste drum de primărie, şi amândouă erau ceva mai sus, deasupra uliţei celei mari a satului. Pe uliţă, în sus, venea spre primărie un convoi jalnic. Un vătăşel, în frunte, ducea de funie o vacă bălţată, primprejur alţi vătăşei, iar pe urmă o droaie de femei şi de copii.

Perceptorul executa pe o văduvă pentru o rămăşiţă de o sută de lei. Văduva avea cinci copii şi, drept toată averea, o vacă cu lapte. Perceptorul constata, prin proces-verbal, că negăsind la casa debitoarei altă avere decât o vacă, urma să scoată în vânzare publică această avere, după ce toate avertizările şi păsuirile fuseseră la timp îndeplinite.

Văduva şi prietenele ei veneau în convoi, plângând ca la înmormântare; doi copii mai mari se ţineau de coada vacii, iar ceilalţi mai mici se ţineau de poalele mă-sii.

Bubuie toba, zbiară crainicul, întreabă perceptorul:

- Cine dă mai mult ?

Savu răspunde din mulţime:

- Staţi pe loc, domnule perceptor. Uite aici toată datoria femeii. Daţi-i vaca şi lăsaţi-o să-şi vază de sărăcie.

- Apoi trebuie să îndeplinim formele, domnule...

- Faceţi cum ştiţi, banii sunt aici şi vaca rămâne a copiilor.

Dar după două luni Savu trece a doua oară prin sat şi află că văduva cu cinci copii e îngropată de zece zile !... Se duce la casa orfanilor şi-i găseşte pe toţi nepieptănaţi, nepremeniţi şi cu ochii azâr la ceaunul de mămăligă care fierbea pe vatră. Era vreme de muncă şi rudele erau pe câmp. Fetiţa cea mare găsise, de dimineaţă, mălai de o mămăligă şi acum făcea de mâncare fraţilor.

Savu pricepea că o poruncă nouă vine să întregească pe cele vechi. A rămas lângă orfani. A dres casa, a închis curtea şi grădina cu ulucă, a făcut din grădină stearpă grădină de zarzavat şi a sădit în inima copiilor cuviinţa, dragostea de muncă şi frica de Dumnezeu.

Când fericitul vodă Carol a împlinit patruzeci de ani de domnie, fata cea mare, Safta, a împlinit optsprezece ani. Un flăcău din sat - fecior de oameni cu stare - a cerut-o în căsătorie. Savu, părinte adoptiv, ia dat-o cu condiţia să locuiască în casa orfanilor şi să aibă grijă de Miala, copilul cel mai mic. După căsătoria Saftei, Savu s-a mutat cu băieţii la Brăila şi a făcut dintr-o bojdeucă atelier de cizmărie. Savu începuse să-i înveţe meseria mai demult; ştiau toţi să pună tocuri şi sprâncene. Acum era vorba să facă din ei calfe şi meşteri.

Degrabă, din bojdeucă au trecut într-o prăvălioară. Ucenicii lui Savu erau dezgheţaţi, sârguincioşi şi simţitori faţă de puterea sufletească şi de jertfele binefăcătorului lor. Treburile au mers înfloritor. Muşteriii au sporit, dar pomenile lui Savu au înţărcat. Mai avea de dat vreo sută şi ceva de perechi de încălţăminte, până să ajungă să acopere canonul. Dar Savu se gândea: „Dumnezeu îşi împacă poruncile şi le cumpăneşte ca un stăpân preaînţelept. Trebuie să dau copiilor o pâine în mână, şi pe urmă mă înapoiez la canon"...

Cei trei copii erau acum adolescenţi. învăţaseră clasele primare în satul lor, învăţaseră de la Savu şi din cărţile lui învăţătura şi pravila creştină şi deprinseseră temeinic meseria cizmărească.

Cu toţi anii trecuţi la mijloc, Savu nu uita pe Ibraim, şi Ibraim nu uita făgăduiala lui Savu. în fiecare an schimbaseră între ei câteva scrisori. Turcul ştia ce piedică mare s-a ivit în calea libertăţii prietenului său ghiaur şi gândea, ca şi el, că poruncile lui Allah au precădere şi că trebuiesc îndeplinite înaintea dorinţelor noastre omeneşti.

Savu îi scria lui Ibraim (în scrisoare românească, pe care i-o citea acum turcului un funcţionar binevoitor de la legaţia noastră):

„Nădăjduiesc mereu că Dumnezeu îmi va ajuta să văd încă o dată faţa Evgheniei tale... Copiii cu care m-am zbătut atâta s-au făcut mari, ştiu meseria şi mi se pare că vor fi oameni de ispravă

şi temători de Dumnezeu... M-am trudit să pun în inima lor cuget cinstit şi drept, tot aşa precum m-am trudit să pun în mâna lor cuţitul, pila şi raşpilul. Milostivul Stăpân a blagoslovit munca mea. Matei e cucernic şi harnic lucrător. Florea e ager şi va ajunge stăpân de cizmărie. Constantin va merge mai departe decât toţi. învaţă pe ascuns şi vrea să dea examene la şcolile mai înalte.

M-am gândit şi mă gândesc mereu, boier Ibraime, în smerenia şi în prostia mea: Poate că aceştia sunt copiii lui Mahmud ! De câte ori, la început, voiam să pornesc în toată lumea turcească şi să întreb pretutindeni: Unde sunt copiii lui Mahmud ? Iată că i-am găsit ! Fata cea mare a avut parte de un om prea cumsecade. M-am înţeles cu el să ţină în casă pe Miala, fata cea mică, şi să-i facă zestre ca unui copil al lui. Şi face întocmai aşa, om de cuvânt şi de omenie ! Dumnezeu să-i întoarcă însutit !

O veste tristă şi târzie - pentru că şi eu am aflat-o foarte târziu - îţi trimit îh epistola aceasta: Prietenul nostru Nicolache a închis ochii anul trecut. Al treilea copil i l-a cerut Domnul, mai demult. Aş vrea să mai trec o dată prin Teleorman, şi mai cu seamă prin Turnu, dar mă tem că nici punga, nici vremea nu-mi vor da ascultare...

Aştept să aşez pe bieţii mei orfani în casele câtorva patroni brăileni şi să mă urc în vapor. Nu te uit, boier Ibraime, şi nu uit că m-am legat cu cuvânt de negustor să viu să-ţi văd casa şi feciorii. Ce va porunci Domnul când voi ajunge în Stambul şi la Eyub, aceea ştie singur el, şi vom auzi la timp şi noi."

III. A MIA PERECHE DE PAPUCI ŞI UN TESTAMENT VERBAL

Zilele trec, Savu a încărunţit, Dunărea, care curge largă şi plumburie prin văzul prăvălioarei lui Savu, poartă spre Sulina şi spre Stambul sute de vapoare şi de caice. Pantofarul şi-a cercetat tovarăşii de meserie şi a ales pe doi dintre ei, ca să le lase în grijă pe copiii lui de suflet. Matei şi Constantin vor fi primiţi la cutare patron, Florea va fi primit la un altul.

Apoi Savu a început să-şi facă propriile socoteli. Pleacă din ţară şi Dumnezeu ştie când se va mai întoarce... Ce va întâlni în Stambul, ce porunci noi va primi, pe ce căi va aduce Domnul la îndeplinire cuvântul sihastrului Silvestru - Savu nu se întreabă şi nu se îngrijeşte. Dumnezeu este pretutindeni la el acasă ! O singură preocupare a răsărit în mintea pantofarului acum, în urmă: să pregătească mai din vreme a mia pereche de încălţăminte, perechea de iertare ! Ce mai lipseşte din mia de perechi va pune mai târziu, când o fi în Stambul, dar perechea cea din urmă să fie gata de mai-nainte...

Şi Savu croieşte o pereche de meşi domneşti, cum se văd la pravoslavnicii ctitori - voievozi şi boieri - zugrăviţi prin mănăstiri: cu carâmbi largi şi răsfrânţi, din piele roşie, albă şi neagră. Cine va purta această încălţăminte, Dumnezeu ştie !... Pantofarul o lucrează ca din porunca unuia care ar fi însuşi sultanul sau patriarhul grec din Ierusalim. Când meşii au fost gata - plini de râuri şi de ochi de păun - Savu şi-a adunat familia lui adoptivă la o cină de despărţire.

în căsuţa de la ţară, unde pantofarul crescuse pe orfani şi unde acum trăia Safta cu bărbatu-său, Savu a pregătit, ca în alte vremuri, cu şorţul dinainte, mâncare pentru toţi. Safta, gospodină tânără, ar fi voit să-1 cruţe pe Savu şi să rostească ea în locul lui. Dar el s-a împotrivit şi când au stat cu toţii la masă, şi s-au închinat, i-a lămurit:

- Am pus iarăşi acest şorţ dinainte şi v-am făcut de mâncare, ca pe când eraţi copii, ca să nu mă uitaţi, ci să mă pomeniţi mereu când n-oi mai fi cu voi... M-a trimis Dumnezeu lângă voi când eraţi mici şi v-am învăţat să munciţi, să fiţi smeriţi, să ţineţi unul la altul şi să vă temeţi de Dumnezeu... Şi acum aceleaşi lucruri vi le spun încă o dată.

Să nu vă fie ruşine de muncă. Dumnezeu mi-a ajutat şi v-am învăţat meseria mea de cizmar. Păstraţi-o şi cinstiţi-o ! Munciţi pentru voi, dar munciţi şi pentru fratele sărac şi necăjit. Să nu vă bucuraţi la bani, să nu vă adunaţi comori aci, pe pământ, împărţiţi cu săracii. Adunaţi-vă comori în vistieriile Domnului

Iisus Christos. Munciți fără trufie. Trăiți smeriți, ca Domnul şi ca sfinții apostoli...

Iubiți-vă frățeşte, voi, cari sunteți frați, dar iubiți deopotrivă şi pe ceilalți. Ci ca să iubiți pe toată lumea, trebuie să vă curățați inima de orice trufie şi de orice închipuire măreață. Să țineți pe orice om mai bun şi mai de preț decât voi, şi atunci nu vă va fi greu să-1 iubiți.

Iubiți pe Mântuitorul mai mult decât pe voi înşivă şi decât pe toată lumea. Citiți şi luminați-vă din ce în ce mai mult, aşa precum făceam cu toții şi cum ştiu că faceți şi azi.

Domnul îmi porunceşte să încep un drum lung. El singur ştie când ne vom mai vedea... Dar inima voastră să nu se întristeze.

Safta îl opri din vorbă:

- Unchiule, spune-ne unde te duci, ca să ştim şi noi, şi când ne-om închina, să închinăm pământul înspre partea unde vei fi...

- Oriunde voi fi, şi eu şi voi suntem de-a pururi în mâna lui Dumnezeu... V-am spus, copiii mei, că acel ce iubeşte pe Dumnezeu şi crede în el din toată inima rămâne fără frică şi fără primejdie, ca şi cum ar fi pe palma lui Dumnezeu.

E adevărat, plec în călătorie lungă... Dar voi țineți minte ce zice cartea sfântă: *„De aş lua aripile dimineții şi m-aş sălăşlui la cea mai depărtată margine a mării, şi acolo mă va purta mâna ta şi dragostea ta mă va ajunge "...*

Ca oameni slabi ce suntem, plecarea aceasta ne întristează. Dar orice plecare şi orice despărțire de pe pământ îşi are în ceruri popasul cel din urmă şi bucuria revederii desăvârşite. Dacă va voi Domnul să mă cheme la el, să nu vă întristați, ci să vă bucurați. Fiindcă toți cu toții acolo trebuie să ne întâlnim, în locaşurile pe care Domnul ni le-a gătit de mai-nainte.

Drumul meu acum este spre Țarigrad. Mă aşteaptă acolo prietenul Ibraim, despre care v-am spus că este milostiv şi temător de Dumnezeu. Dar unii despre alții vom avea mereu ştire. Tu, Constantine, care ai condei frumos, îmi vei scrie la Țarigrad veşti despre tine şi despre frații tăi. Voi, Vlade şi Săftico, țineți casa, munciți fără preget şi aveți grijă de Miala. Voi, Matei şi Floreo, străduiți-vă să ieşiți calfe şi să deschideți

atelierul vostru. Răbdați şi lucrați! Dumnezeu vă va fi într-ajutor. Constantin are călcătură de iubitor de carte. Sprijiniți-1 frățeşte ! Mi s-ar umple inima de bucurie să-1 văd, într-o zi, meşter în *Sfintele Scripturi,* precum este în cizmărie...

Dragii moşului, veniți unul câte unul să vă binecuvântez şi să vă îmbrățişez. Miala tatei, fii cuminte ! Aşa, cu fața senină, cu ochii spre soarele nădejdii lui Christos !... Precum a spus el: „Puțin, şi iarăşi ne vom vedea !"...

Savu Pantofaru a pus în disagă *Noul Testament,* câteva albituri şi a mia pereche de papuci. A doua zi, dis-de-dimineață, a plecat pe jos spre Feteşti. Şi, din sat în sat, a ajuns până la podul cel mare, care stă ca o şa de fier pe spatele cenuşiu al Dunării.

IV. PE VAPORUL „COBRA"

De Sf. Ilie, Savu era în Constanța. I-a scris de aci lui Ibraim: „Mai zăbovesc vreo zece zile. Am găsit de lucru, dar într-o săptămână sunt gata." Ibraim a înțeles că pantofarul îşi strânge bani pentru plata vaporului şi i-a trimis, printr-un prieten care venea la Constanța, zece napoleoni de aur. Atunci Savu, bogat mai mult decât avea nevoie, a cercetat în port ce vapoare pleacă spre Stambul, când pleacă fiecare şi şi-a ales vaporul „Cobra", care mergea până la Atena şi la Smirna.

Savu s-a dus pe la scaunele stăpânirilor româneşti şi turceşti, a îndeplinit formalitățile necesare şi a venit, cu o jumătate de zi mai devreme, pe cheu, lângă vapor. „Cobra" pleca la miezul nopții. Cu alt vapor, Savu îi trimisese lui Ibraim încă o scrisoare, arătându-i în care *zi şi pe ce vreme soseşte „Cobra" în Bosfor.

Era o după-amiază toridă de vară şi tot văzduhul tremura ca dogoarea de la gura cuptorului. Țărmul mării, în dreapta portului, părea o clădire de cărămizi arse, dislocate din simetria inițială. Pe cheu, soarele izbea puternic în caldarâmul de piatră,

în grămezile de cărbuni şi în creştetul călătorilor de clasa a treia care aşteptau ora îmbarcării.

Marea palpita, printre vapoare şi printre otgoanele de sârmă, verzuie şi uleioasă, plină de floarea murdăriilor portului. De nicăieri nu venea nici o boare. De sus de pe dig, infinitul larg albastru părea de smalț care se coace, nu noian de ape răcoroase, în zările vibratoare şi indescifrabile, ochii marinarilor căutau cu teamă deznodământul brusc al acestei stări de arşiță, soră cu uraganul.

La umbra celor câteva magazii şi maghernițe de pe cheu, aşteptau, asudați şi aprinşi la față, pâlcuri-pâlcuri, călătorii în majoritate turci şi greci. Savu ar fi intrat bucuros în vorbă şi ar fi stat locului lângă ei dacă nu s-ar fi simțit cuprins şi copleşit de zbuciumul focului din văzduh. Ca niciodată, căldura zilei îl nelinişteа şi scotea vlaga din el.

A început să se plimbe prin umbra digului, aşteptând zefirii adormiți în larg, s-a spălat pe ochi de repetate ori şi şi-a poruncit răbdare. Soarele a început să decline. Fața mării a trecut, enigmatică şi mobilă, printr-un lung şir de aspecte, între soarele care descăleca pe spinarea dealurilor dobrogene şi cortegiul plumburiu al solilor furtunii, zămisliți din răsărit.

Ceasurile s-au scurs apăsate de temuta apropiere şi de sumbrele profeții ale nopții. Sub apăsarea aceasta, călătorii şi-au scos biletele de călătorie, au trecut prin cercetarea vamală şi au început să urce pe vapor. Afară de mulțimea cu turban, cu fes şi cu iaşmac, mai erau câtiva mosafiri de înaltă calitate, câțiva occidentali, câțiva diplomați, un ministru în concediu şi un arhimandrit sau vlădică, pelerin spre Muntele Athos.

Când toată lumea a fost pe vapor - mai multă pe covertă decât în cabine - şi căpitanul a început manevra dezlipirii de cheu, un torent de flăcări roşii s-a risipit în spațiu şi un bubuit adânc a însemnat că vaporul pleacă.

Peste un ceas, în largul mării, uraganul plesni cu nimicitoare vehemență. Comandantul vasului şi toată lumea de sub ascultarea sa veghează cu spirit lucid, cu mâini viguroase dansul pe abisul clocotitor. Era şi vânt, era şi ploaie, şi plesnetele lor

cădeau, ca mii de fulgere negre, în catargele, în coastele, în platforma şi mai ales în prora corăbiei. Stăruința vijeliosului ocean aerian asupra prorei şi urletele sfâşierii lui în vârful ascuțit şi în catarge răsturnau orice rezistență omenească normală. Urechile asurzeau, hainele zburau cu trup cu tot.

împrejurul vaporului clocotea o păcură universală care, sub plugul prorei şi la lumina farurilor de pe catarg, se prefăcea în fantastice havuzuri de viscol şi de omăt. Mişcarea de la proră spre pupă - temutul „tangaj" - începea să se răsfrângă în nervii şi în echilibrul sanitar al călătorilor.

Femeile, copiii, bărbații (mai slabi de înger) stăteau întinşi pe coridoare, pe podina holului de clasa a III-a, prin ungherele de pe covertă, unii zbuciumându-se şi muşcând lămâie, alții toropiți în aşteptarea alinării. Afară de oamenii vasului, cu ceasuri reglementare de odihnă, şi afară de un negutător englez, care trecuse prin furtunile Atlanticului, toate lumea cealaltă era trează. Căpitanul, învăluit în mantie se vedea prin visul luminilor bătute de vânt şi de puzderiile mării, încovoiat şi negru, la pâlnia de comandă. Era o vijelie oțerită, dar trecătoare. Zaua ei plesnise într-o parte a cerului, şi stelele eliberate pâlpâiau ca nişte semnale de încurajare. Prizărita dar dârza coajă de nucă începea să simtă că urgia împresurătoare se oboseşte. Departe, în răsăritul de vară, dincolo de fruntea fantomelor dănțuitoare, părea că o înfiorare de timide opalescențe ridică prima veste că ziua stă să se reverse pe câmpul tragicei licuidități.

în acel moment, când căpitanul începea să se convingă că poate fi înlocuit, medicul vasului urcă pe puntea de comandă şi-i făcu acest raport".

- Domnule comandor, am inspectat şi reinspectat pe toată lumea. Am dat mici ajutoare pe ici, pe colea şi totul merge bine, cu o excepțiune. E un călător de clasa a III-a, cetățean român, de meserie cizmar, cu destinația Constantinopol, care înfățişează nişte tulburări stranii. Ezit să spun ce are: rău de mare, insolație, sau un atac de nervi... Am procedat cu prudență şi am făcut puținul pe care mi l-a îngăduit neclaritatea în care mă găsesc. Omul care a avut până acum câteva eclipse ne cere un lucru

neobişnuit, şi asupra acestui lucru vreau să aud părerea dumneavoastră.

Comandantul se întoarce către „secundul" care veghează lângă el.

- Poruncă de rechemare... Tocmai ce aşteptam... Iţi cedez aripile îngerului păzitor... Ce cere, doctore, bolnavul dumitale ? Dar mai întâi îţi cer eu o ţigare, că pe ale mele le-am isprăvit.

Pogorâră scara unul după altul şi se opriră la adăpost.

- Domnule comandor, urmă doctorul, bolnavul cere un preot. I-am spus deocamdată, în ironie, că vapoarele noastre n-au nici capelă, nici capelan, ca transatlanticele americane... Dar omul nostru mi-a răspuns într-un chip smerit şi serios, care m-a înfiorat: „Domnule doctor, între călătorii vaporului este un preot ortodox... Vă rog spuneţi Cucerniciei sale numai atâta: un bolnav vă cheamă lângă el."

- Doctore dragă, sunt de părere că trebuie să îndeplinim dorinţa acestui om. Dacă preasfinţitul nostru pasager îşi cunoaşte datoria cel puţin cât noi pe a noastră, nici nu se va supăra, nici nu va întârzia să răspundă la chemare... Poate că doarme, poate că veghează... Scrie un bilet şi trimite să i-l înmâneze. Noapte bună sau... bună dimineaţa, după cum vrei s-o iei şi după cum te vor ierta împrejurările !...

V. UN BOLNAV ÎNTRE DOI TERAPEUŢI

Doctorul cercetează, află că persoana bisericească de pe vapor este arhimandritul Veniamin din Mitropolia Ungro-Vlahiei şi-i scrie aceste rânduri:

„Preacuvioase,

Un călător de pe vaporul nostru se află bolnav, probabil de mai-nainte de plecarea din Constanţa. El ne cere stăruitor asistenţa unui preot. Pentru că pe vasul nostru sunteţi singura persoană ecleziastică ortodoxă, din partea comandorului şi din partea mea, medicul vasului mai jos semnat, primiţi respectuoasă

rugăminte de a veni la căpătâiul bolnavului. El se află în camera de infirmerie. Servitorul cabinei P.C. voastre vă va conduce. Dacă nu puteţi veni imediat, vă rog să-mi răspundeţi un cuvânt."

Doctorul a trimis scrisoarea şi a trecut în infirmeria unde se găsea întins, cu capul sus, într-un hamac, Savu Pantofaru. O somnolenţă neînţeleasă, vecină cu leşinul şi cu inconştienţa, îi ridica orice putere şi stingea pentru el înţelesul timpului şi al locului. Savu zăcea într-un somn letargic. Alăturea, pe un scaun, erau hainele lui aspre, de aba, şi sacul de călătorie.

în loc de orice alt răspuns, arhimandritul Veniamin apăru în uşa cabinei. Doctorul îl pofti ceremonios.

- Intraţi, Preacuvioase. Nu e prea plăcut să chemi pe cineva la ora trei dimineaţa, dar cred că pentru preot, ca şi pentru doctor acestea sunt neplăceri profesionale.

- Domnule doctor, spuneţi mai exact: acestea sunt cortegiul asprei, dar sfintei datorii...

- Preacuvioase... *clientul* nostru îmi inspiră serioase temeri... Putem vorbi franţuzeşte ?

- A votre ai se...

- Deocamdată, cum vedeţi, cred că doarme, dar este un somn care nu mă reasigură. Nu pot să spun cu certitudine dacă mă aflu înaintea unei insolaţii sau înaintea unui... cataclism nervos... Furtuna prin care trecurăm şi tangajul vasului au fost numai un prilej binevenit pentru ascunsa maladie.

L-am manipulat cu prudenţă. I-am administrat câteva fricţiuni energice, i-am pus gheaţă la cap, i-am făcut câteva timide injecţiuni. Bolnavul mă derutează... Trebuie să fi fost cineva cu o excepţională putere fizică. Are o musculatură de oţel şi nici un pic de grăsime. Mai are în partea dreaptă, între coaste, o largă cicatrice a cărei provenienţă şi istorie ar trebui să le cunosc...

- De unde vine ? Cum îl cheamă ? în ce chip v-a cerut ajutorul unui preot ?

- Cred că Savu... cizmar din Brăila... Este a doua oară când cade în acest somn suspect. Când s-a deşteptat din cel dintâi, mi-a cerut, cuviincios şi stăruitor, să-i aduc lângă el pe părintele care s-a îmbarcat pe vapor...

- Pot să întreb de ce nu m-aţi chemat imediat ?

- Preacuvioase, să credeţi că n-am făcut-o din gelozie, ci, pe de o parte, din nelegitimitatea situaţiei şi, pe de altă parte, din datoria de a preveni prealabil pe comandantul vasului.

Arhimandritul tăcu un moment. Pe chipul de marmură sură şi variat scrijelată a celui ce dormea, lumina electrică lăsa loc clarităţilor aurorei. Ritmul surd al pistoanelor, care biruiseră încă o furtună, legăna, invita la odihnă şi aşternea nu ştiu ce temelii de vagă siguranţă.

Cei doi se priveau unul pe altul. Erau amândoi cam de aceeaşi vârstă, 35-40 de ani. Călugărul - subţiratic, pogonat şi cu ceva mireasmă de atavism oriental, medicul - durduliu, ras ca un actor şi cu ochi albaştri într-un cap rotund ca de panteră. Arhimandritul rupse tăcerea:

- ...*Nelegitimitatea situaţiei*... preţioasă expresiune ! De ce ? Pentru că nu sunt preotul vasului ? sau pentru alte cuvinte mai speciale ?

- *Mort reverend, n 'allez pas si loin*... Cum era să viu să dau buzna în cabina Sfinţiei voastre: „Veniţi, că vă reclamă un pasager bolnav"... Şi pe urmă... aveam dreptul de întâietate... trebuia să-1 manipulez întâi eu şi pe urmă să-1 cedez' Sfinţiei voastre...

- Şi dacă o fi acum prea târziu ?

- Conveniţi că n-am nici o vină, Preacuvioase...

- Ca medic, ce aşteptaţi pentru bolnav ?

- Să-1 debarc la Constantinopol - care este şi ţinta călătoriei lui - şi să-1 dau pe mâna poliţiei sanitare a portului. Colegii mei turci vor putea să-1 cerceteze la spital altfel decât pot eu să-1 cercetez în această infirmerie sumară. Sfinţia voastră vă opriţi la Constantinopol ?

- Nu, merg mai departe.

- Atunci, ce este de făcut ? Suntem în aceeaşi situaţie. Dacă bolnavul nu-şi redobândeşte claritatea conştiinţei decât la spital, va găsi acolo cu siguranţă preotul pe care-1 doreşte. Permiteţi-mi să vă exprim o bănuială.

- Vă rog, la dispoziţie.

- Bănuiesc că din punct de vedere... ca să zic aşa, tehnic, şi Sfinţia voastră, ca şi mine, nu aveţi la dispoziţie tot ce vă trebuieşte în cazul de faţă...

- Credeţi ?

- Oricât sunt de ignorant într-ale preoţiei, totuşi, presupun că n-aţi putea acum, pe vapor, să administraţi unui greu bolnav - ceea ce poate nu e cazul nostru - tot ceea ce vă prescrie datoria şi uzul.

- Vă înşelaţi, domnule doctor. Am cu mine tot ce trebuie unui preot în această circumstanţă.

- Veşminte, molitfelnic... cred că aveţi... poate chiar în această valiză pe care aţi adus-o. Dar nu trebuie, oare, şi Sfânta Cuminecătură ?

O undă de paloare şi de devoţiune trecu pe faţa smadă, pasionată şi atentă a arhimandritului Veniamin. Cu un gest de sentinelă lângă uşile în dosul cărora doarme împăratul, preotul răspunse în şoaptă:

- Mai cu seamă Sfânta Cuminecătură...

Doctorul se ridică şi lăsă capul pe piept.

- în cazul acesta, mă închin şi vă las stăpân pe situaţie. Mă duc să mă odihnesc. Mai avem patru ceasuri până la Cheile Bosforului. Dacă aveţi porunci de dat, dacă vi se va părea că trebuie să viu din nou lângă bolnav, iată, soneta asta răspunde la cabina infirmierului. La revedere, Preacuvioase.

- La revedere, domnule doctor.

VI. ÎNTRE CER ŞI MAREA ALINATĂ

Furtuna de peste noapte s-a lăsat, cu norii şi cu fulgerele ei, spre apus şi spre Balcani. Deasupra vaporului, cele din urmă stele se sting o dată cu luminile de pe catarge. în văzduhul răcoros, violentul zbucium de acum câteva ore a scăzut până la boarea de dimineaţă. Imensitatea mării şi a tăriei de deasupra, în faţa zilei ce se naşte, este încă o dată fragedă, preacurată şi fără

nici o amintire, ca în prologul Creaţiunii. La răsărit, între cer şi mare, porţile străvezii ale luminii încep să se mişte ca pe nişte imense ţâţâni de mărgean fixate orizontal.

întunericul gonit de pretutindeni stăruieşte încă în născătoarea za de ape de sub orizontul transfigurat. Dar din vasta câmpie sumbră, în care se alină răscoala valurilor, când şi când răzbesc şi se ridică stinghere creste albe, rostogolind deodată rubine printre perle. Spre punctul dintre cer şi apă, unde converg atâtea coarde trandafirii, marea azvârle un pod colcăitor şi strâmt din milioane de lame jucăuşe...

Minunea zilnică se reface, matematică şi glorioasă. O scoică de porfiră naşte din efervescenţa aurorei şi din adâncurile oceanului, strivite şi pacificate sub bara de oţel a zării. Soarele creşte, lasă în mare capişonul de bujori din prima clipă şi se avântă pe linia-i siderală în vibraţii de aur şi de foc.

Vaporul primeşte pieziş şi în coastă salutul seninei dimineţi de august. Peste brazdele largi şi liliachii, încă stăruitoare din crâncena arătură de astă-noapte, „Cobra" trece ca o grapă albă cu coamă de întuneric. Cu pieptul ei puternic dărâmă valul din cale-i şi-1 preface, ca la scocul morii, într-un măciniş cu inima de zăpadă şi cu cunună viorie, care se răstoarnă, pale-pale, şi se îneacă în păcura albastră. La grilajul covertei şi în foişoarele de sus încep să se adune, în faţa soarelui dătător de viaţă, învioratele victime ale furtunei.

Arhimandritul Veniamin a deschis ferestrele rotunde ale cabinei unde Savu zace ca un liliac spânzurat şi primeşte, pe paginile *Evhologiului,* solia dimineţii şi reverberarea apelor fugare. A pregătit, pentru acest suflet necunoscut şi gata de eterna călătorie, din dumbrava sfintelor rugăciuni seculare, coliba supremei întâlniri. Oricine ar fi el, oricare ar fi fost drumurile lui, intrate acum în amurg, o dată ce a dorit cu dor şi a cerut conmesenia la Cina cea de Taină, toate piedicile cad, toate lacătele se deschid şi masa slujită de îngeri pogoară din slavă.

Omul bisericii închide cartea şi rămâne în reculeasă şi de la o vreme cercetătoare aşteptare. Bolnavul din hamac stă în pârâul luminilor reflectate şi al aerului sărat care pătrunde prin ferestre.

Capul lui cărunt şi plebeian are o lumină proprie şi o intimă voie bună, dincolo de prestigiul şi de bucuria dimineţii... O destăinuire de neaşteptată şi de subjugătoare spiritualitate se desface din figura acestui bătrân, mascat până aci de anonimatul boalei şi de grosolanele lui straie de dimie. Din boala biruită sau transformată în definitiv ordin de chemare, sufletul captiv în acest trup trimite în pleoapele închise şi în obrajii albi ca floarea de nufăr nu ştiu ce lumină superioară celei materiale.

Arhimandritul Veniamin, impresionat şi cucerit, priveşte şi urmăreşte această schimbare la faţă. Cine e acest bătrân cu atâta luminoasă taină sufletească ? Şi ce boală enigmatică poate să fie boala lui, când înfloreşte şi înnobilează astfel această figură ţărănească ? Ştiinţa medicului de pe vas e timidă şi dă înapoi. Dar chiar dacă ar fi de faţă un mare neurolog, un mare medic psihologist, care i-ar fi ştiinţa şi iscusinţa în faţa eternului mister pe care îl ascund perdelele corporalităţii noastre ?... De unde vine această expresiune de robitoare frumuseţe lăuntrică la acest sărman cizmar, doborât de bătrâneţe, de muncă şi de ajunare ?...

Arhimandritul Veniamin priveşte cuprins de admiraţie această fizionomie atât de revelatoare şi de intim iluminată. Dar ca şi cum ritmul şi avântul gândurilor preotului ar fi zguduit şi redeşteptat suspendatul ritm al conştiinţei celui adormit, pleoapele acestuia tresăriră, trupul tot se înfiora de viaţă şi Savu Pantofaru deschise nişte ochi nesiguri, albaştri şi cercetători în lumina horbotată din cabină. Ochii lui Savu ocoliră cabina, ocoliră amintirea întâmplărilor de ieri şi de astă-noapte şi se opriră, miraţi şi fericiţi, asupra ieromonahului. O undă de energie şi de neaşteptată sănătate trecu zguduitoare prin trupul căţărat în sforile hamacului. Dar privirea pantofarului evolua de la nuanţa fericirii spre ceva imperios şi extatic, care zgudui pe preot.

- Preacuvioase... (şi vocea pantofarului avea rezonanţa vocii lui Lazăr, conştient de minunea petrecută cu el)... Preacuvioase... ori Preasfinţite... eşti din judeţul Teleorman !...

- Cu adevărat, sunt teleormănean, răspunse ieromonahul, uimit de siguranţa afirmării bătrânului. Şi sunt numai arhimandrit.

- Preacuvioase... eşti din satul Negară !

- Şi aceasta e adevărat...

- Preacuvioase, eşti botezat de duhovnicul Silvestru !

- Dacă ai fi fost de faţă ori ai aflat-o de la cei ce erau de faţă, ştii mai bine decât mine. Şi eu, şi fraţii mei am fost botezaţi de ieroshimonahul Silvestru.

-Atunci... sfinte părinte... eşti feciorul lui Nicolache Piua-Petri !

- Da, Valeriu, băiatul cel mai mare... azi ieromonahul Veniamin...

- O, milostive şi atotputernice Stăpâne ! O, preadulce Iisuse Christoase !... mari şi minunate sunt lucrurile tale şi nici un cuvânt nu este de ajuns spre lauda minunilor tale ! Degrabă, sfinte părinte ! Deschide-mi tribunalul Mântuitorului ! Este ceasul cel mare ! Fii gata să-mi asculţi mărturisirea ! O clipă de răgaz să-mi dăruieşti, să mă fac cuviincios, pentru sfânta spovedanie... Sfinte părinte, sunt treizeci de ani de când aştept să vii !...

VII. SUPREMA ÎNTÂLNIRE

„Cobra" se apropie de Cheile Bosforului. Din vastul şes fluid se ridică frunţile apropiate, coastele cu chiparoşi şi oraşele a două continente. Rumeli-Fener şi Anatoli-Fener stau faţă în faţă lângă turnurile lor cu semafoare. „Cobra" trece din Marea Neagră în Bosfor în şiragul infinit al năvilor vărsate de Pontul Euxin în băile calde şi albastre ale arhipelagului şi ale Mediteranei.

Primul şi ultimul popas între Constanţa şi Galata este Anatoli-Kavac, popas în largul mării, în aşteptarea formalităţilor de poliţie sanitară. Comandantul corăbiei a isprăvit somnul său uşor şi peticit şi a ieşit în foişor. Ceva mai târziu se arată şi medicul.

- Doctore, care ţi-e raportul ? Ce spunem trimişilor împărăteşti la Anatoli-Kavac ?

- Domnule comandor, bine, pace... Pacientul meu de astă-noapte e un subiect puţin comun... L-am lăsat, după înţelegerea

dintre noi şi după cererea lui, în grija Preacuviosului arhimandrit Veniamin. Mă întâlnii acum câteva minute cu Sfinţia sa... Bolnavul e pe picioare ! Am voit să-1 văd imediat, dar arhimandritul m-a rugat să-1 las să se reculeagă, probabil în urma unei dramatice confruntări duhovniceşti... Voi coborî în infirmerie peste câteva minute. Arhimandritul Veniamin părea şi el viu interesat de acest *caz profesional...* Fiecare cu meseria şi cu emoţiunile meseriei lui !... în ce mă priveşte, înclin a crede că mă găsesc în faţa unui fenomen de cripto isterie...

- Atunci, doctore, din punct de vedere strict sanitar, suntem cu conştiinţa curată.

- Aştept dezlegarea Sfinţiei sale arhimandritului Veniamin şi cobor să inspectez pe fostul bolnav. Iată pe arhimandrit că vine încoace. Poruncă, Preacuvioase !

- Bună dimineaţa, Preacuvioase !

- Bună dimineaţa, domnule comandor !

- Aşadar, am avut o noapte de furtună şi generală, şi diversă... Toţi i-am adus jertfă de ceasuri fără somn...

- Domnule comandor, frumuseţea şi măreţia vieţii, ca şi a mării stau în diversitate şi în dramatism. Am o rugăminte către dumneavoastră, pe care v-o prezint sub formă interogativă: puteţi îngădui ca bolnavul de astă-noapte să rămână izolat în infirmerie până la Galata ?

- Dar doctorul nostru şi Sfinţia voastră spuneţi că nu mai are nimic...

- E pe picioare, îmbrăcat şi cu mintea fericit de limpede... dar, din chibzuinţă medicului sufletesc, i s-a prescris o oră lungă de singurătate...

- Medicamentul acesta nu ne costă nimic şi putem să i-1 acordăm, dar după ce medicul al doilea va face şi el o vizită.

- Iată că am şi plecat.

Comandorul intră în cabină. Preotul rămâne o clipă singur în faţa fermecătoarelor golfuri străjuite de caice şi sub stăpânirea superioară a spovedaniei ascultate. Aceste ţărmuri scăldate în aur şi în azur, pline de milenare monumente şi de amintirea atleţilor creştinătăţii Grigore de Nazianz şi Ioan Gură de Aur,

sunt o privelişte de reazem şi de cucernică odihnă pentru inima duhovnicului Veniamin.

Corabia opreşte în larg. Rumeli-Kavac şi Anatoli-Kavac, despărţite de şoseaua albastră şi cu colb de spume a Bosforului, stau pe coastele lor cu case roşii, ca nişte ghirlande de maci şi de bujori. De sub poalele geamiei din Anatoli-Kavac se desprinde şi porneşte o barcă cu motor.

După o jumătate de oră, vaporul îşi urmează calea mai departe, printre şanurile licăritoare, printre dumbrăvile cari pogoară până în mare şi printre oraşele de avangardă ale marelui oraş împărătesc. Asia şi Europa îşi întind peste Bosfor, în oglinda apelor de safir, amintiri de mii de ani, analele câtorva împărăţii defuncte şi imaginile prăbuşite ale trufiei lor arhitectonice.

în acelaşi soare cu efuziuni de aur în care se răsfaţă porturile şi coloniile greceşti, turnurile bizantine, întrepozitele genoveze, se răsfaţă azi - efemere şi splendide - uşoare foburguri turceşti, ridicate din lemnărie şi din ţiglă. Asia desfoiază pe ţărmul Bosforului Beikos, Paşa-Bagce, Kanlidia, Anatoli-Hissar, Beylerbey... Şi la risipa ei, Europa răspunde şi răspândeşte în faţă Buiuk-Dere, Therapia, Stenia, Rumeli-Hissar, Bebek, Arnăut-Keoi, Orta-Keoi...

Pe o parte şi pe alta, printre treptele de case mohorâte, încep să înflorească, albe, marile palate şi marile moschei. în fundul podişului albastru, zgâriat de coşurile vapoarelor, feericul Stambul ridică în slavă coama Vechiului Serai şi havuzurile pietrificate ale sutelor de minarete.

„Cobra" îşi încetinează mersul. Medicul vasului şi arhimandritul Veniamin isprăvesc, între Ceragan şi Dolma-Bagce, o convorbire întreruptă de mai multe ori.

- Domnule doctor, toată educaţia şi toată ştiinţa dumneavoastră v-au înscris printre închinătorii *celor ce se văd...* dar în dosul paravanului fenomenelor sunt sorginţi, sunt realităţi nebănuite şi miraculoase !

- Preacuvioase, cred în... microscop, în telescop şi în evoluţia speciilor.

- Domnule doctor, cred în prezenţa vie şi personală a celui ce creează, fecundează şi stăpâneşte câmpiile infinite ale microscopului şi ale telescopului.

- Sunt prea mic ca să înţeleg pe marele şi anonimul autor, mă trudesc să studiez opera...

- Studiaz-o, domnule doctor. Numele autorului îl vei găsi în admirabila finalitate a operei, dar până atunci şi ca să revenim cumva la punctul de plecare - cazul bolnavului nostru - aduceţi-vă aminte de cuvintele lui Hamlet: *„în cer şi pe pământ sunt, Horaţio, mai multe lucruri decât visează jilosojia ta !"...*

- Preacuvioase... ne vedem la masă.

- Spre plăcerea mea, domnule doctor.

Călătorii de pe „Cobra" umplu coverta şi foişoarele. Echipajul vaporului, cu comandorul în frunte, veghează şi îndreptează linia precaută şi precisă a intrării în port. Turnul Galata tronează, în cerul fără de nouri, deasupra babiloniei de călători, de catarge, de culori, de mişcare viermuitoare şi de stridenţe felurite cari împovărează marea şi uscatul.

Arhimandritul Veniamin îl găseşte pe Savu adâncit în reveria prelungă în care 1-a lăsat. Capul lui pare un vârf muntos, acoperit de nea, gata să se piardă în clarităţile unei zile serenisime şi dematerializate. Un nimb de taină şi de pătrunzătoare solemnitate se simte în jurul acestui umilit, acestui cerşetor, chemat de la răspântii la ospăţul împăratului din *Sf. Evanghelie.* Preotul întârziază un minut în tăcerea reculeasă şi legănată a cabinei şi apoi deşteaptă pe bătrân.

- Galata. . Trebuie să te cobori. Ne despărţim. Să vedem dacă mai recunosc pe Ibraim. L-am văzut de mult, la Turnu, când eram în clasele primare. Am fost la el cu tata. îmi aduc aminte bine cum arăta la faţă. Dar de atunci a trecut mai mult ca un sfert de veac, şi Ibraim trebuie să fie acum bătrân ca un patriarh...

- Preacuvioase părinte... ajungem la ţărm... mai bine şi mai fericit decât puteam să gândesc eu în nevrednicia mea... Dumnezeu a avut grijă de jertfa sa. Dumnezeu s-a ţinut de cuvântul pe care 1-a dat lui Simeon. Când vei face calea înapoi, opreşte-te în acest oraş şi vino la Eyub, la Ibraim... Turcul va fi

fericit să primească în casa lui pe feciorul lui Nicolache Piua-Petri. Uite aici adresa lui Ibraim... Dacă mai sunt şi eu... voi săruta încă o dată mâinile acestea, cari au îndeplinit proorocia sihastrului Silvestru.

Stăpânit de sfântă emoţiune şi cu ochii plini de lacrimi, arhimandritul Veniamin opreşte mişcarea lui Savu, îi prinde mâinile şi i le sărută.

- Nu, tată Savule, acum eşti mai mare decât mine ! Vii de la ospăţul lui Iisus Christos !..

Preotul l-a luat de braţ pe Savu şi l-a scos pe covertă, prin mulţimea şi prin înghesuiala călătorilor. S-au oprit mai la o parte şi au început să caute din ochi pe Ibraim în iarmarocul de pe cheu. Dar erau prea mulţi turci la fel de bătrâni, toţi cu cealma, toţi cu anterie şi cu barba până la brâu... Ibraim era de faţă. L-a cunoscut pe Savu şi, până când să-1 vază coborât pe cheu, au început vorba de la distanţă.

Credinciosul Ibraim, încă drept şi viguros sub povara anilor, era fericit că-şi vede prietenul. Dar mare i-a fost surprinderea când a aflat că preotul care stătea lângă Savu este feciorul lui Nicolache Piua-Petri.

- Atunci Dumnezeu mă bucură azi cu bucurie îndoită ! Sunteţi amândoi mosafirii mei.

- Boier Ibraime, va fi cinste şi mulţiimire mare pentru mine să intru în casa prietenului lăudat şi iubit de tata. Dar astăzi nu mă opresc în Constantinopol. Mă duc la Sfântul Munte. Cu ajutorul Domnului, nădăjduiesc că, la înapoiere, voi face popas...

- Te rog cu stăruinţă să vii atunci la mine, la Eyub...

- Mulţumesc, boier Ibraime, tata Savu- mi-a dat adresa dumitale.

- Cuvioase părinte, toată casa mea cinsteşte şi pomeneşte pe Nicolache Piua-Petri. Când mi-a scris Savu că a închis ochii, l-am plâns ca pe un frate. Cum a călătorit fratele Savu ? A îmbătrânit şi el destul...

- Boier Ibraime, ne-a cam zdruncinat marea. Am avut o noapte de furtună şi toţi îi ducem amintirea în spinare.

- Un pic de răbdare, şi fratele Savu scapă de zdruncinul apei. Am, aci alăturea, caicul meu, urcăm în el şi peste o jumătate de ceas suntem acasă.

Savu şi arhimandritul Veniamin se despart cu tainic freamăt. Ibraim, de pe cheu, salută cu mâna la piept. Savu trece, cu hârtiile lui, printre funcţionarii turci şi pogoară de pe vapor cel din urmă. E alb şi luminos ca o zi de iarnă şi se topeşte şi se pierde în soarele virulent, care dogoreşte amfiteatrul Perei şi al Galatei.

- Frate Savule, eşti ostenit... Sprijineşte-te de mine...

- Boier Ibraime, mi-e inima plină până sus ! Lăudat fie Domnul că ne-a dăruit ceasul de faţă !

- Uite caicul meu e în spatele movilei de cărbuni. Mai avem câţiva paşi...

Cei doi prieteni intră în caic, şi oamenii lui Ibraim îl scot la larg, îh splendoarea albastră - cu minarete rigide în cer, cu minarete tremurătoare în apă - a Cornului de Aur...

Dar toate, pentru Savu, îşi schimbă înfăţişarea şi toată plutirea lui pe apă - între cele două ţărmuri, clădite din vistieriile sultanilor din *Halima* şi din istorie - rămâne numai o cadenţă uşoară, simţită vag, între două lumi, una care se topeşte şi alta care se deschide... O amintire subtilă, mai mult a trupului decât a cugetului, însoţeşte ritmul lopeţilor, cari se afundă şi ies ca din untdelemn. A mai trecut Savu, demult, demult, prin această numărătoare astăzi stinsă, atunci toridă... Ceva asemănător apropie depărtările şi uneşte cele două visuri, cum s-ar uni două pâraie într-unui singur. Dar spaimele, dar cataractele de jăratic, dar corbii şi zgripţorii de odinioară şi corabia-fantomă care-i remorca şi toată furtuna urletelor răzbunătoare s-au şters în zări albastre şi fericite.

Savu dibuieşte împrejur, ca unul care nu are lumina ochilor.

- Boier Ibraime, unde eşti ?

- Sunt lângă dumneata, frate Savule. Ţi-e rău... Fă-ţi curaj... într-un sfert de ceas, am ajuns.

Din feeria Cornului de Aur, pe care Savu n-o mai vede, răsare alta, superioară, definitivă.

- Eşti lângă mine, boier Ibraime... dar nu te mai văd... Iată că ajungem la liman...

- Mai avem, frate Savule...

- Ce de lume ! Ce de flori! Ce sărbătoare împărătească ! Da' unde suntem ?

Savu s-a ridicat în genunchi, cu mâinile întinse şi cu uşoara lui traistă agăţată de o mână. în faţa lui, extatică şi străvezie, se răsfrâng luminile, misterele şi apropierea unei alte lumi.

- Sunt mulţi... Sunt zeci de mii... Nicolache e printre ei ! E de mână cu copilul cel mic... Este şi mama Uţa şi Iordan... şi părintele Năstase... şi ai mei toţi... mama, tata ! Se dă lumea la o parte, se despart florile şi fac cărare printre ele... Tu eşti ?... Mahmud !... Tu eşti ?... O, cât eşti de frumos !... Ca un sultan eşti îmbrăcat !... Cum ? Ai rămas tot cu imineii ăia cu boturile căscate !... înţeleg, Mahmud ! Ai aşteptat perechea de iertare ! E aici, Mahmud, e aici în sac ! Iată, iată, Mahmud... iată, iubite frate !

Şi Savu smulge din sacul atârnat de cotu-i meşii împărăteşti... Dar picioarele pe care Savu le cuprinde strălucesc goale şi străpunse de piroane ! Şi străpunse de piroane sunt şi mâinile cari pogoară pe capul lui Savu !...

Şi deodată, dincolo - pe planul eternităţii - Savu înţelege totul, iar pe planul de dincoace Savu încremeneşte cu a mia pereche de papuci îh braţe...

Ibraim şi oamenii lui - cari au îngheţat cu mâinile pe lopeţi - îşi vin în fire. Ibraim plimbă prelung, pe sub sprâncenele lui albe, o maramă de mătase...

- A murit !...

- A trecut în raiul lui Allah ! răspunde Ibraim.

- Unde-1 ducem acum ?

- La Sivri-tepe, la grădină !

Apoi turcul, închizând ochii amicului său ghiaur şi acoperindu-i faţa cu marama de mătase, îi spuse, în limba plaiurilor valahe:

- Frate Savule... Mahmud, pe care l-ai văzut pretutindeni şi l-ai slujit o viaţă întreagă, se odihneşte în cimitir ghiaur, lângă părinţii tăi... Vino şi tu de te odihneşte în pământ turcesc, lângă părinţii lui Ibraim.

Iubite amice, se împlinesc, anul acesta, patruzeci de ani de când am trimis revistei Viața - condusă de Al. Vlahuță și dr. Ureche - întâia mea încercare literară. Iar în 1936 vor fi patruzeci de ani de când am debutat, în Adevărul ilustrat, cu nuveleta mea Pe terasă... Suntem prieteni și aproape colegi, de pe atunci. Debutul meu se învecinează cu debutul tău, la același ziar, și țiu bine minte să era între noi un oarecare joc de întrecere și de copilărească gelozie.

Au trecut apoi ani mulți. Tu te-ai dedicat studiilor tale migăloase și absorbitoare; eu m-am consacrat teologiei și amvonului. Dar tu ai făcut-o în chip definitiv, înmormântând în Cimitirul rozelor (bucata ta de debut) orice veleități de literatură imaginativă, pe când eu am rămas fără leac, bântuit de nostalgii și de recidive...

Ai binevoit, amice, să mă urmărești cu ochi simpatici și, din laboratorul tău de specialist al literaturilor, să-mi dai, din când în când, semne de cordială aprobare.

Prima ta manifestare — scumpă mie - e de acum vreo douăzeci de ani. Erai la Viena, și acolo, la Universitate, înaintea dascălilor tăi, ai încadrat într-o conferință recolta anului meu literar 1910.

Dacă nu mă înșel, dacă nu fac nedreptate cuiva, ești primul specialist conațional care ai binevoit să împodobești portalul literaturii mele cu o torță de entuziastă semnalizare. Știu că au fost câțiva cari s-au plâns că torța ta ba îi îneacă, ba le scoate ochii. Au spus apoi între ei: „Ce să faci !... Se iubesc din copilărie... sunt camarazi de școală"...

De atunci, iubite frate Caracostea, am dat în vileag **Bisericuța din Răzoare. Clopotele din M-rea Neamțu, Răboji pe bradul verde, Caligraful Terțiu, în Pământul Făgăduinței, Roxana, Papucii lui Mahmud,** *alte câteva cărți mai mici... și azi* **Doctorul Taifun.**

M-ai poftit deunăzi la seminarul tău de literatură, în rând cu alți confrați, și mi-ai cerut, pentru studenții tăi, cari umpleau amfiteatrul, să răspund la un chestionar metodic întocmit. Cu acest prilej, m-ai făcut să simt încă o dată continuitatea bunelor tale convingeri în privința literaturii mele și ai accentuat unele rezerve și unele deziderate ale tale, formulate încă de pe vremea intrării mele în milițiile Bisericii.

Direct sau indirect, am căutat, la institutul tău de istorie literară și de folclor, să mă lămuresc asupra acestor filoane de credință și de entuziasm creștin care răzbat pretutindeni prin stratul creațiunii mele literare. Nu știu dacă am izbutit să fac să stea în picioare — în convingerea ta și a tineretului care mă asculta - stâlparul meu de explicații.

Voi rezuma și voi completa, la pragul **Doctorului Taifun,** *cele două conferințe pe cari le-am rostit la seminarul tău, dar nu în literă, ci în spirit.*

Mi-ai spus, de multe ori, între patru ochi: „Intoarce-te la literatură !... întoarce-te la **Gloria Constantini !** *Mai puțin moralism, mai puțină predică în ceea ce scrii !"...*

Scumpe Caracostea, ți-am răspuns și îți voi răspunde de-a pururi: din prisosul inimii vorbim și scriem !... Pe cât este de adevărat că opera de artă este riguros solidară cu mediul, cu timpul și cu ancestralitățile artistului, tot atât este de adevărat că artistul e liber să ungă fruntea operei sale cu mirul credințelor și al idealului la care se închină.

Iată acest ev, în care Dumnezeu ne-a trimis și spectatori, și participanți. Iată oceanul omenesc în care rătăcim și noi, printre alge, printre epave, printre monștri și printre monstruoase deznodăminte... Ce vei face tu, sărman artist, când privești din lucarna ta, la ora aceasta, pe contemporanii tăi, biciuiți de jazul patimilor infernale și învârtind toate dansurile nelegiuirii ?

Ii vei zugrăvi placizi, înțelepți, virtuoși, paznici credincioși ai datoriilor familiale și sociale, sau le vei vârî în ochi cu energie propria lor imagine - capturată în oglinzile tale - ca să se vază cât sunt de respingători și de degradați ?...

Suntem înțeleși. Arta nu poate să mintă. Cine are în el această putere curioasă,să spioneze, să surprindă și să redea legănările, visurile și fosforescențele operei lui Dumnezeu și ale inimii omului este - să vrea, sau să nu vrea - sclavul adevărului. Dar ce face el acum, după ce a adunat în tainicele lui colecții tipuri, caractere, grimase, întâmplări, drame, păcate, infamii... și tot ce i-au descărcat mediul și contimporanii, adeseori cu implicarea și arsura pielii bietului artist, în mii și mii de ocurențe și de complicații ?...

Se va mulțumi el să creeze galerii, spectacole și teatre de păpuși, ascunzând cu totul între culise orice preferințe, orice învățătură și orice destăinuire morală ?...

Așa ceva este cu neputință. Arta pentru artă este o iluzie și o deșartă fanfaronadă. Un artist nu poate să expulzeze din opera de artă propria lui inimă. Și care artist nu vine pe lumea aceasta cu inima plină de doruri, de preferințe, de rancune, de revendicări (o dată ce este solul tainic al unei familii, al unei clase sociale, al unui neam întreg), și care artist, trăind în lumea aceasta, nu adună din câmpiile ei, pe lângă materialul operei viitoare, și înțelesul, și stilul, și dedicația acestei opere ?

Poate că ai prins de veste, din hebdomaderul parizian și literar **Candide,** *despre ancheta pe care Andre Rousseaux o face azi printre scriitorii francezi, cu întrebarea: ce raporturi stabiliți și predicați între* **La chose litteraire et la chose publique ?**

Cred că suntem și aici bine înțeleși. S-a zis cu dreptate că arta este o funcțiune socială. Limitându-ne la literatură și cugetând la câțiva scriitori mai familiari de odinioară și de azi, funcțiunea socială a artei ne apare ca un splendid răsărit de soare. Aristophane, Juvenal, Cervantes, Moliere, La Fontaine, Swift, Caragiale... și alții câțiva din nobila lor familie sunt cei mai chemați ca să ne instruiască și să ne clarifice.

Primim şi aplaudăm verva lor, satira lor necruţătoare, tendinţele lor de pedagogi caustici. în numele bunului-simţ, în numele virtuţii, în numele dreptăţii ofensate, aceşti artişti de geniu ne-au pus pe frontul bunului-simţ, au cenzurat dezordinile noastre şi au răzbunat pe cei nedreptăţiţi.

Scriitorul creştin - dacă are talent - se va justifica de-a pururi cu aceste nume şi exemple. Dacă satira, comedia, fabula... au înaltele lor drepturi justiţiare şi umanitare, cu atât mai mult Evangeliul *lui Iisus Christos şi darul cel pus în slujba lui. Doar Mântuitorul este cel ce a proclamat în lumea aceasta:*

„...Fericiţi cei ce plâng că aceia se vor mângâia...
Fericiţi cei blânzi că aceia vor moşteni pământul...
Fericiţi cei milostivi că aceia se vor milui...
Fericiţi cei curaţi cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu.
Fericiţi făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema"...

Folosind termenii lui Andre Rousseaux, vom conchide, iubite frate Caracostea, că la chose litteraire et la chose du Christ *au fost, pot să fie, vor fi de-a pururi: vase comunicante, căi cu binevenită încrucişare şi domenii fără graniţe duşmane.*

Dar, scumpe doctore al literaturilor şi al psihologiei scriitoriceşti, rezerva ta faţă de literatura creştină are o mare explicaţie şi o perfectă îndreptăţire. Una este să ai talent literar şi alta este să fii (dacă eşti) creştin pravoslavnic. Cea mai frumoasă şi mai intimă credinţă creştină, dacă poate să-ţi dea, în taină, negrăite mulţumiri şi încântări, nu poate să-ţi dea şi darul să cucereşti în scris pe semenii tăi, dacă Vistierul Bunătăţilor şi Dătătorul de viaţă nu ţi-a dăruit suplimentar şi harul poeziei.

Sfiala ta e legitimă. Rezerva ta se tălcuieşte aşa cum o tâlcuiesc eu. Excelentele intenţiuni creştine nu pot să dea viaţă şi valoare unei literaturi produse de autori fără talent, deşi poate buni fii ai Bisericii. în privinţa aceasta eu, unul, am o experienţă sfâşietoare... Sunt oameni cari nu pot să mă ierte nici azi pentru că le-am spus odată: „Preacucemice (sau preasfinte), darurile cu care v-a împodobit biserica nu pot înlocui darul literar, care vă lipseşte !"

Mi se pare că nemuritorul Caragiale a spus în privinţa artei tendenţioase (şi arta creştină este tendenţioasă) cele mai predicabile sentinţe. Cred că era (acum patruzeci de ani !...) după discuţia aldor Vlahuţă, Bacalbaşa, Stere, Ibrăileanu asupra artei pentru artă. în substanţă, Caragiale zicea: Convinge-mă că ai talent, adevărat talent!... Arta nu se împarte în artă pentru artă şi artă tendenţioasă, ci în artă veritabilă şi artă contrafăcută, adică proastă !

Aşadar, iubite amice, nici o tendinţă - cinstită, utilă, legitimă, morală... şi cu atât mai mult creştină - nu poate să constituie vină şi nu poate să aducă descalificare operei de artă. Vină şi descalificare aduc artei numai lipsa de talent şi prostia înfumurată, cari sunt verişoare primare.

*

Ca să spun o vorbă şi despre romanul Doctorul Taifun *- din pragul căruia îţi recapitulez această profesiune de credinţă literară - voi nota că toate câte am declarat şi revendicat mai sus au în cazul de faţă o indirectă şi acoperită aplicaţie.*

In Doctorul Taifun, *preocuparea mea creştină rămâne mascată, perceptibilă numai pentru cei ce mă vor citi cu luare-aminte, şi scandalos de absentă, pe de o parte pentru câţiva Tartuffi, cari mă vor amuza, iar pe de altă parte pentru câţiva oameni nevinovaţi, cari mă vor împovăra cu păreri de rău...*

Alte lămuriri, observaţii, preîntâmpinări... asupra acestui roman (afară de acelea cu cari am împăcat curiozitatea câtorva reporteri) le socotesc deocamdată inutile. Doctorul Taifun *trebuie să spună singur ce are de spus.*

Iubite frate Caracostea, nu-mi mai rămâne decât să fac, în cinstea ta, gestul de la inaugurarea unei case: să tai cu foarfecă ghirlanda de flori care barează intrarea !

15 octombrie 1933

D-sale

Domnului profesor universitar
Dimitrie Caracostea
la Facultatea de Litere din Bucureşti

I

- "Apioxov SeÎTtvov ! A,xu.ixpcoc. e6euvîcxu.£v I' Am nimerit-o, Dodorache ?... Ajută-mă să alcătuiesc, în cinstea doamnei Aspazia, o mulțumită... vrednică de eroii lui Lucian... Ia să vedem...

- 'Ao7T&£onoa xf)v uție-cepav xîepav xvp'x 'AoTiaoia ... xaî Eu^apiOTâ) uțiîv 6iâ xr^v... Cum se zice, Dodorache, amabilitate !... ?... a 6id xfjv *ăya.Q(jio{)\>r]v* u|iâ>v... xaî 6od nâvxa xâ... lucruri alese de mâncare... ajută-mă, Dodorache !...

- 'Ex^exxd s8îp.ccxa...

- xai 6v& Tidvxoc xd exXexxd E6eoțiaxa... pe cari ni le-ați pus înainte...

- "Tvnep 7i;xpa(7EOxe r|țiiv.

- Bun !... *nousy sommes !...* ccKep 7iapa0eoaxe fîțiîv...[2]

Soția doctorului Hristudorache, măgulită de mulțumirile pe cari celebrul profesor, doctorul Bobircă, ținea să i le facă în această grecească fantomală, rechemată din anii de liceu, râdea cu toți dinții ei frumoşi, neconvențională şi nevinovată.

Apoi, destul de corect româneşte, dar cu o vagă savoare elinească:

- îmi faceți prea multă cinste, domnule profesor. Eu, una, sunt fericită că am ospătat la masa mea pe marele maestru al

[1] Excelentă masă ! Strălucit am prânzit ! *(n.a.).*

[2] Vă sărut mâna, doamnă Aspazia... şi vă mulțumesc pentru... amabilitatea dv. ...şi pentru toate demâncările alese pe cari ni le-ați pus înainte *(n.a.).*

medicinii româneşti şi colegul soţului meu ! Şi măgulită sunt că n-aţi uitat ce-aţi învăţat în şcoală din limba strămoşilor mei...

Doctorul Hristudorache, amicul de totdeauna al ilustrului cardiolog, îşi goli ceaşca de cafea şi, îmbujorat la faţă şi bine dispus, interveni cu prefăcută bănuială:

- Nu ne mai păcăli, Boby dragă !... toate aceste cuvinte greceşti le scoţi tu acum din traistă, după patruzeci de ani de recluziune ?...

- Precum vezi !... Ce, eu am avut prilejul să reîmprospătez ca tine, în Tomisul lui Ovidiu şi lângă o soţie încântătoare - strănepoata eroilor de la Maraton - dacă nu sintaxa, măcar vocabularul grecesc ?...

-*Â d'autres,* dragă Boby !... Probabil că ai recitit pe Xenofon, ai mai deschis pe Demostene, ori cel puţin pe Lucian, de care pomenişi adineaori...

- Să-ţi spun drept, când eram la Paris şi lucram cu Vaquez, aveam un coleg grec din Constantinopol, şi uneori mă lăsam cu el legănat de amintiri filologice... Iar astă-vară, la Techirghiol, mă împrietenisem cu preotul grec din Chişinău.

Doctorul Hristudorache se întâlni ochi în ochi, o clipă, cu nevastă-sa şi schimbă vorba cu dezinvoltură:

- Bine, domnule profesor... Curiozitatea noastră e împăcată... Dar, spune-ne, te rog, ce facem'cu asistolia lui Arvanitide ?... Colegul pe care l-ai văzut astăzi la consult nu prea e tare în cardiologie... Iar eu te-am chemat de urgenţă de la Bucureşti - e adevărat, rugat cu disperare de bietul bolnav - pentru acelaşi cuvânt...

Profesorul se răsturnă puţin pe spătarul scaunului şi, cu oarecare aer de mister, corespunzător unor convingeri de înaltă autopreţuire, suflă între sine şi vechiul său coleg un nour de fum albastru. Doctorul provincial întoarse lucrul în comedie:

- Nu cumva îmi răspunzi fără vorbe, prin acest simbol al fumului din ţigară ?

Doctorul Bobircă se porni pe râs, goni cu mâna meandrele de fum, şi pare că descoperind de-abia acum, prin geamul larg, tumultul mării depărtate, răspunse, sculându-se de la masă:

- Haidem devale, la Cazino, să privim această frumuseţe... *Thalatta ! Thalatta !...* Vă mulţumim din toată inima, dragă doamnă ! Vă mulţumim de data aceasta româneşte... Vă mulţumeşte Prutul, vă mulţumesc ogoarele Covurluiului natal !

Aspazia, grecoaică fină şi mamă excelentă, care pregătea cu copiii lecţiile lor de la şcoală, răspunse, spre uimirea profesorului:

- ...O, paşă, cât de darnic eşti !...
Să-ţi răsplătească Dumnezeu
Aşa cum îmi plăteşti...

Era acum rândul lui Hristudorache să se simtă intim încântat şi să se exalteze într-un nour de fum de ţigară.

- Bravo, dragă doamnă ! Bravo, Dodorache ! Se putea, oare, ca acest doctor poet să nu-şi aleagă o soţie pe potrivă ?... O, dragii mei, voi sunteţi fericiţi !... Inteligenţă, delicateţe, bună înţelegere casnică, copii sănătoşi... Eu, săracul de mine, sunt milionar, adică preafericit, în opiniunea publică şi pe piaţa medicală, dar sunt un cerşetor în conştiinţa mea, da, un cerşetor la uşile altora...

Aspazia şi Iancu Hristudorache se întâlniră iar ochi în ochi, pe când Bobircă întindea mâinile spre paltonul din cuier. Jupâneasa, care aştepta în dosul stăpânilor, se grăbi să ridice paltonul şi să servească pe importantul musafir.

- Dodorache, arhitectul vine de la Techirghiol cu maşina acum, după-amiază. Trebuie să mă duc cu el neapărat, să văd ce a meşterit la vila mea. Dacă pot să mă înapoiez până diseară la ora trenului, plec chiar astă-seară, dacă nu, atunci mâine de dimineaţă...

- Bine, bine, dar pe la noi tot mai dai un moment. Aşa încât, Aspazio, spune profesorului nostru numai un provizoriu bună ziua...

- Sărut mâinile, doamnă ! La bună vedere ! Arhitectul vine să mă caute aici, la dv. ... Vă rog trimiteţi-1 după noi, la Cazino. Ne plimbăm pe ţărm şi declamăm ca Demostene...

II

Casa doctorului Hristudorache era nu departe de biserica greacă, şi cu ferestrele din etaj privea spre mare. Cei doi prieteni

ieşiră afară, în vântul aspru care sufla în această timpurie zi de toamnă, şi porniră devale. Pe stânga lor, imensitatea lividă şi zbuciumată năvălea, din ce în ce mai sus, printre clădirile golfului şi ale promontoriului.

- Iată muzica favorită ! Iată vremea cea mai bună, care te obligă să constaţi că rezistenţa cojocului e suficientă şi că locomotiva a înghiţit cărbuni din belşug ! Bună masă, mă Dodorache ! Minunată gospodină e nevastă-ta ! Cum îi ziceţi voi acelui pateu delicios, cu spanac ?

- Spanacopita, Boby. E un produs al bucătăriei greceşti.

- Şi marinată aceea, mai clasică decât Homer, şi peştele cu scordolea... şi sarailia de la urmă...

- Toate roduri ale mării şi ale Dobrogei...

- Şi ale mâinilor Aspaziei...

- Numai vinul era de la sfânta Vale Călugărească, trimis de cumnată-meu...

- Dodorache, te fericesc ! Ai găsit în viaţă pe tovarăşul ideal.

- *O, Meliboee !.. Deus nobis haec otia fecit...*

- Da, cred... Desigur că ai dreptate... Dar cum să-1 conjurăm, Dodorache, pe acest *Deus Ignotus* să pună puţină ordine şi puţin noroc şi în inima, şi în viaţa mea ?...

- Ordine şi noroc în inima şi în viaţa ta ? Dar ce-ţi mai trebuie, Boby ?... Nu eşti tu, de aproape cincizeci de ani de când te cunosc, premiantul seriei noastre, studentul cu uimitoare puteri de muncă şi cu strălucite aptitudini, tânărul doctor plecat mai târziu la Paris ca să ajungă, după ani de sârguinţă şi de opere, marele savant, specialistul celebru pe care îl sărbătoreşte azi toată lumea medicală şi şi-1 dispută toţi suferinzii ?... Porecla ta de odinioară, de când eram amândoi elevii profesorului Asaky, azi este o podoabă şi o victorie !... *Doctorul Taifun !...* Pare că e titlul imnului regal al medicinii româneşti >

Ieşiră deasupra boschetelor şi a cuiburilor de flori cari îmbracă promontoriul spre miazăzi. Dar boschetele erau zdrenţuite şi ruginite, iar florile rămase se încovoiau spre pământ, răscolite de vântul aprig. Doctorul Bobircă, pare că

zguduit şi el de apostrofa vechiului său amic, se sprijini de braţul lui, şi într-un suspin îmbrăţişa infinitul învolburat.

- Dodorache, *psihi-mu* !... Vezi tu marea cum este ? Atâta tihnă şi disciplină se află acum în inima mea câtă vezi în colcăiala asta monstruoasă şi în asaltul valurilor mugitoare !... Sunt tulburat, sunt răsturnat, sunt chinuit, Dodorache, mai presus de orice bănuială şi închipuire !... Vorbeşti de lucrările mele, de faima mea şi de regalitatea mea ştiinţifică... îţi aduci tu aminte de rugăciunea lui Hyperion din *Luceafărul* lui Eminescu către părintele tuturor lumilor ?

„Reia-mi al nemuririi nimb
Şi focul din privire,
Şi pentru toate dă-mi în schimb
O oră de iubire !..."

Hristudorache stătu câteva clipe nehotărât şi mut, ca un om care nu ştie cum să sară peste un şanţ ivit fără de veste de-a curmezişul potecii...

- Mi-aduc aminte foarte bine, Boby... că doar la mine Esculap a rămas fără nădragi tocmai de răul muzelor... însă cum se face că tu ai ţinut minte rugăciunea lui Hyperion ?

- Dragul meu, sunt aproape trei ani de zile de când citesc şi iar citesc *Luceafărul* luceafărului nostru naţional... Dodorache, avem înaintea noastră o oră de libertate şi putem s-o prelungim. Ascultă-mi spovedania ! în acest moment ea urcă în mine năvalnică ! Pare că este acest iureş clocotitor şi spumegând care se striveşte, subt ochii noştri, de blocurile cheiului !... Nu pot s-o mai reţin... Icoana modestei, dar trainicei tale fericiri, farmecul cast şi subjugător al soţiei tale, vechea noastră prietenie şi vechile noastre mărturisiri... mă biruiesc şi mă deznoadă... Trebuie să-ţi spun totul !... Trebuie să las pe doctorul Taifun să-şi răcnească tainele cari îl sugrumă, să spulbere concepţiile tale despre situaţia lui de azi şi să arunce în slavă spumele durerii lui... Să stăm colea pe bancă, umăr lângă umăr şi inimă lângă inimă...

m

Se aşezară pe o bancă, solemni ca într-o catedrală, pe când, îh faţa lor, orga mării bubuia şi stăruia în tonalităţi de bas şi de cavernă.

- Scumpe Hristudorache, mă analizez în faţa ta şi-ţi mărturisesc că mi-e greu, mi-e ruşine, calc pe jeratic cu aceşti paşi de spovedanie, dar în acelaşi timp simt şi o păgânească fericire... Mi-e ruşine de destăinuirea mea, dar sunt criminal de fericit că mă zdrobeşte şi mă dezonorează această povară a tainei mele !... Fericirea ta e cinstită, legitimă, cu nimbul virtuţilor conjugale... Dragul meu, roşesc să-ţi spun că, în faţa fericirii tale, fericirea mea se înalţă necinstită, furată, adulteră, dogorâtă de focul infamiei !... Ce demon cântă în mine în clipa aceasta ? Ce măgulire misterioasă şi impură mă face să opun starea mea odioasă stării lui binecuvântate ? Vinul tău a fost prea bun... Aspazia ta, cu sfântul ei prestigiu, e prea chemătoare de comparaţii şi de contraste... Marea aceasta îmbată cu imensitatea şi cu orga ei... Te-ai întrebat tu de ce, astă-vară, am trecut prin Constanţa de atâtea ori îh sus şi în jos şi numai de două ori, şi încă pe fugă, am venit să-ţi strâng mâna şi să salut pe soţia ta ?...

- Marele meu prieten, acesta este un secret al tău, pe care niciodată nu mi-am permis să caut să-1 dezleg cu ajutorul şoaptelor şi al cancanurilor suburbane. Mi-am zis: Bobircă trebuie să aibă cuvintele lui că nu se abate pe la mine şi, într-o zi, îmi va da el însuşi explicaţia cea mai bună. înţeleaptă mea Aspazie a cugetat la fel şi niciodată nu m-a întrebat ce cred despre zvonurile mahalalei, deşi ştiu că au ajuns şi până la ea.

- Hristudorache, mahalaua are dreptate ! Iubesc ca un smintit o femeie măritată şi am cu ea un copil, pentru care sângerez că nu poartă numele meu !...

Lăuntric zbuciumat şi cu fruntea umedă, doctorul Bobircă se ridică de pe bancă, se căută prin buzunare, dar la urmă nu scoase decât o batistă, pe care o trecu pe faţa-i aspră şi rasă.

- Şezi, Boby dragă, şi linişteşte-te. Situaţia ta e gravă, dar, ca orice lucru omenesc, poate să se schimbe, trebuie să se schimbe, şi anume, să se schimbe în chip prielnic pentru toată lumea. Cea dintâi întrebare pe care ţi-o pune prietenia mea adânc înduioşată este cea mai simplă: De ce n-o desparţi de bărbată-său ca să te însori cu ea ? E o cârpeală vulgară, dar universal practicată, şi veche ca Troia şi ca eroii lui Homer !

- De ce, Dodorache, de ce ? E o afacere banală şi uşoară pe care ţi-o dezleagă, în câteva luni, un avocat prieten. Dar, în cazul meu ai de-a face cu o încurcătură subtilă, cu un păinjiniş absurd, în care eu - *musca găleata et laureata* - m-am prins prosteşte şi mă zbat de atâta timp, alimentând cronica scandaloasă şi dezolând pe oamenii serioşi...

- Este oare nevoie să-ţi mai spun că devotamentul meu şi dorinţa să-ţi fiu de folos sunt mult mai puternice decât curiozitatea de a auzi *un caz interesant* ?... Lămureşte-te şi lămureşte-mă.

IV

- Dragul meu, ne cunoaştem şi suntem prieteni de un veac de om. Am fost colegi în liceu, am fost colegi la Medicină. Tu, cu chipul tău feminin, ai fost totdeauna băiat simpatic, binevenit şi bine primit... Eu am fost urât de când m-a făcut mama. Desigur că biata femeie mă alăpta întorcând capul şi lăcrămând... în şcoală, ţii minte că, până când să ajung să mă impun, nu atât cu destoinicia şi cu succesele mele şcolare, pe cât cu pumnii mei, eram martirul clasei. „Bobircă Făt-Frumos" era injuria cea mai concesivă cu care mă mângâiau câţiva colegi mai milostivi... Această infirmitate a mea a fost în taină resortul înverşunării mele la muncă, generatoarea imensei mele ambiţii şi explicaţia inflexibilei mele purtări călugăreşti printre voi, răsfăţaţii soartei şi ai fetelor. Cine se uita la mine ? Pe cine aş fi putut eu să cuceresc cu nasul meu de pătlăgea şi cu obrazul meu alb şi neted... ca un cuib de rândunică ? Eram intim încredinţat că inspir oroare oricărei femei, şi mai ales celor însărcinate. Nu

ştiam cum să-mi ascund capul când treceam pe lângă perechile tinere, vesele, fericite de tinereţea şi de frumuseţea lor... Colegul nostru Vlad Gherasimescu - duşmanul meu de altădată, de azi şi de totdeauna - frumosul Vlad, falnicul Vlad, Vlad, sultanul cu sute de cadâne, dar fără harem, fără cheltuială şi fără bătaie de cap, Vlad Gherasimescu a fost de ani de zile (şi mai este şi azi) cununa mea de spini, inchizitorul neştiut al cărnii mele, jeraticul aşternut subt plapuma mea, blestemul zilelor mele, „bestia mea neagră", cauza eclipselor soarelui pentru mine, ori de câte ori îl întâlneam braţ la braţ, ori de câte ori (şi azi !) îl întâlnesc, braţ la braţ, cu o nouă captură !... De patruzeci şi atâţia de ani mă prigoneşte şi mă face să sfârâi pe cărbuni ! Nepotrivirea, antagonismul, războiul a izbucnit din clasa întâi de liceu şi vor ţinea până în lumea cealaltă ! El: efebul splendid, băiatul de boier, linguşitorul dascălilor, tare în sporturi şi mediocru la învăţătură, flacăra trandafirie şi albastră care topea, la distanţă de câtiva metri, orice făclie feminină ! Eu: slutul sluţilor, odrasla unor bieţi pescari din Galaţi - se vede că mama, săraca, pe când mă purta în pântece, se uitase numai la somni şi la broscoi - „tocilarul" clasei, strigoiul din podul internatului şi migrena sexului slab imediat ce dădea cu ochii de mine !

- Nu exagerezi tu, Bobircă ? Ceea ce aud acum din gura ta nu rimează în totul cu amintirile mele...

- Ei, Iancule dragă, cine poate, în anii adolescenţei (unei tragice adolescente) să-şi smulgă cămaşa de la piept şi să-şi arate atâtea bube purulente !... Şi, pe urmă, şi tu erai frumos, Iancule, şi mai eşti şi azi. Ar fi trebuit să găsesc un monstru ca mine ca să-1 fac confidentul disperărilor şi al putreziciunilor inimii mele... Ce-mi rămânea de făcut ? Cine putea să mă mângâie în ascunsa mea nenorocire ? învăţătura şi castitatea ! M-am afundat în cărţi cu frenezie. V-am uimit pe voi, colegii, şi am uimit pe dascăli. Dacă aş fi fost bogat, poate că aş fi căzut în corupţia rece. Aş fi pus la mijloc banii mei, aş fi înflăcărat de „dragoste" pe cele mai frumoase femei de vânzare, şi urâţenia mea ar fi fost proclamată picantă şi provocatoare... Dar sfânta sărăcie mi-a purtat o grijă neadormită până hăt-departe, în preajma doctoratelor.

Furia de învăţătură mi-a rămas în sânge... Cartea era acum tot plămânul meu, toată raţiunea mea de a fi şi, ţi-o mărturisesc, toată răzbunarea mea. Poţi să-ţi închipui tu, Dodorache, tainica mea satisfacţie când, la prezentările clinice, voi, colegii mei, şi în special duduitele noastre camarade, făceaţi cerc în jurul meu şi vă uitaţi la mine cu gura căscată ?... Mă ştiam insuportabil cu figura mea, dar eram o crescândă autoritate. Mă simţeam puternic prin munca mea şi prin distanţa unde lăsasem pe batjocoritorii mei de mai-nainte. Nu mai eram prieten decât cu tine; gonisem gluma şi râsul din viaţa mea, ca nimeni să nu mai cuteze să glumească şi să râdă în faţa sluţeniei mele. Era pe vremea marelui succes al piesei lui Rostand, *Cyrano de Bergerac...* Cine mai mult decât mine înţelegea severitatea acestui falnic nasogan, în faţa cui a-ţi scoate batista să te ştergi la nas era totuna cu a-ţi scoate giulgiul de înmormântare ?... Erai de faţă, la spital, la Mavrogheni, când am făcut scandalul cu Paşaliu şi mi-a pornit porecla de *doctorul Taifun ?*

- Nu eram de faţă şi niciodată n-am ştiut prea bine ce s-a întâmplat.

- De unde până unde, infirmierele şi servitorii din spital mă porecliseră *doctorul Tifon.* Cine ştie cum prinseseră din gura mea acest cuvânt, şi acum eu, fără să ştiu, îl purtam înfipt în căciulă. Colegii mei aud cuvântul (poate l-ai auzit şi tu) şi încep să şi-1 şoptească între ei... Era tot vechea poveste... Era nevoia de-a găsi o poreclă poznaşă pentru cea mai poznaşă mutră de viitor medic. O servitoare naivă, nou venită în spital, m-a învăţat, cu nevinovăţie, pseudonimul meu spitalicesc. M-am hotărât să pândesc împrejurările şi, când mi-o veni bine, să fac un tărăboi de pomină. Eram sătul de sobrichete. Nu mai voiam nici unul. într-o zi, după o operaţie a lui Asaky, pe când studenţii şi infirmierele stăteau grămadă, aud pe nebunul de Paşaliu: „întreabă şi tu pe doctorul Tifon !"...

Stăpân pe mine, dar vulcanic ca un tragedian, am început să răcnesc, să trântesc obiectele pe cari le ajungeam cu mâna şi să declar, la urmă, în auzul înmărmuriţilor mei spectatori, că voi sparge capul oricui va îndrăzni să-mi mai spună doctorul Tifon...

Dar Paşaliu a fost mai tare decât mine. Mare mucalit cum era, şi jucând comedie mai bine decât mine tragedie, exclamă în tăcerea glacială: „Fraţilor, ăsta nu mai e doctorul Tifon, ăsta e doctorul Taifun !"

într-o clipă, am judecat situaţia. Doctorul Taifun era o biruinţă şi un omagiu !... Am izbucnit în râs - şi cu mine toată lumea - şi m-am împăcat pe loc cu autorul noului meu sobrichet, menit celebrităţii...

- Ştiam că doctorul Paşaliu a născocit porecla ta, dar când şi cum nu mai ţineam minte. Eu pe atunci pregăteam internatul. Ţiu minte însă că odată, după ce am ajuns intern, te-am însoţit la Sanatoriul Diaconeselor, unde aveai tu nu ştiu ce bolnav de îngrijit...

- Ei, da... Aşa a început primul capitol sentimental al vieţii mele. Acolo am cunoscut-o pe Fritzi Kostlin, scumpa mea bavareză, întâia mea iubire, soţia mea tainică ani de zile... Cam ştii tu cum au mers treburile... Am vorbit noi de asta şi la Iaşi, în timpul refugiului. Cât de mult sunt pedepsit azi că n-am fost mai hotărât şi am lăsat situaţia încurcată până când m-a apucat războiul !... Dacă mă căsătoream cu Fritzi, inima mea rămânea nepângărită, şi respectul de mine însumi neatins !

- Mergi mai departe, Boby, şi dovedeşte-mi că nu exagerezi...

V

- Priveşte, Hristudorache, cum cad pe marea asta, plină cu spasmuri şi de spume, foarfecele şi forfecuţele pescăruşilor. Ce vor aceste păsări ? Ce caută ele, cu ciocul, în volbura valurilor ? Ai zice că sunt nişte dalbi îngeri de mângâiere şi de pace, trimişi ca să aline pe uriaşa turburată... Ţi-ai găsit ! Aşa graţioase şi angelice cum se văd, aceste păsări sunt nişte pescuitori în apă tulbure, sunt nişte bandiţi pe cont propriu. Aşa păţim şi noi de multe ori în viaţă. în zbuciumul, în durerile sau în trista noastră

izolare, ne pomenim deodată vizitaţi de un vis de frumuseţe, care pe urmă ne ciuguleşte cu cioc de fier !...

- Arată-mi ce-ai păţit tu cu aceste păsări ale cerului.

- Am văzut din biblioteca ta că ţi-am trimis şi ţie, pe când făceam al doilea al meu stagiu la Paris, monografia mea asupra *Maladiei lui Stokes-Adams.* Dar, vai ! nu la Paris era să-mi iasă înainte, atât de tâlhăreşte:

„Fiul cerului albastru
Şi-al iluziei deşerte."

Am cunoscut la Paris numai spitalul Laennec, biblioteca şi laboratorul, câteodată - în ceasuri fugare - muzeele şi concertele lui Enescu şi aproape deloc cealaltă glorie a Parisului: femeia şi petrecerile. Deprinderea ajunsese a doua natură. Eram acum un pătimaş al meseriei şi al cercetărilor migăloase. Bani aveam; urâţenia mea nu mă mai prigonea; ideea răstignitoare că sunt odios femeilor începuse să se risipească înaintea experienţei contradictorii. Dar eu stăteam treaz şi sceptic. Mâ gândeam: averea câştigată, ştiinţa mea medicală, faima şi admiraţia din jurul meu ar putea - pentru cine ştie ce inimă pribeagă - să-mi prefacă obrazul şi să-mi scază urâţenia, însă... ce mă fac cu oglinda din camera mea de culcare ?...

Cunoşti ca şi mine accidentele, crizele nervoase, trăsnetele din senin, păcatele sincere, pe negândite, cum şi pehlivăniile calculate şi cursele pe cari ni le întind, uneori, la consultaţii, clienţii noştri feminini.

- ...Cunoscut, mai-nainte de căsătorie; de atunci încoace... noapte bună !

- Cu tine lucrurile s-au petrecut mai normal decât cu mine... Eu am fost destul de prudent la începutul carierei mele şi m-am poticnit grav tocmai acum; spre bătrâneţe...

- Ce vasăzică habitudinea şi disciplina profesorală !... Dintr-o puzderie de fapte mici, mă duci spre concluzia generală; prin atâtea rigole, mă duci spre canalul colector. Dar mă tem să nu sosească arhitectul tău de la Techirghiol şi să nu-mi ciuntească această nespus de preţioasă oră...

- N-ai nici o grijă. Chiar dacă ar sosi acum, mai are încă treburi prin oraş. Şi apoi îmi dau seama că nu voi izbuti să te fac să pricepi tocmai ilogismul unde vreau să te debarc, tocmai situaţia absurdă a conştiinţei mele: autodescalificarea mea şi fericirea că mă bălăcăresc în noroiul unui Techirghiol din geografia infamiei pure. Iată acum faptul brutal care a schimbat cu totul viaţa mea de trei ani încoace. într-o zi, acum trei ani, prin august - zi nenorocită când lipseau de lângă mine şi asistentul meu, şi orice alt personal, afară de servitoarea de la scară - vine la ora de consult o doamnă înaltă, zveltă, oacheşă şi mi se plânge că suferă de palpitaţii. Nu părea nici aristocrată, nici burgheză. Părea mai mult o femeie liberă, o artistă, o studentă, o aventurieră. Era un tip vibratil, dogorâtor, un fel de semiisterică, pe care n-am putut s-o clasific de la prima vedere. M-au sfredelit, însă, deodată ochii ei verzi şi primejdioşi, cari cercau zadarnic să se împăinjineze în nu ştiu ce nedovedită suferinţă. Nu avea nimic, sau aproape nimic. în schimb, avea un trup vrednic de admiraţia şi de dalta lui Rodin, cu ascunzişuri de chihlimbar, cu palori de marmură şi cu străveziu ţesut de viorele. Ce s-a petrecut atunci cu mine ? Cu ce vrăji, cu ce puteri hipnotice m-a învăluit această andaluză bucureşteană ? Cum a putut ea să înţepe atât de exact nodul vital al mândriei mele bărbăteşti, al seriozităţii şi al demnităţii mele de om de ştiinţă ?...

M-am deşteptat ca dintr-o căzătură din vârful unui copac ! Creatura de flacără şi de aprigă revelaţie care mă doborâse s-a strecurat din cabinetul meu cu foşniri şi cu mlădieri de şarpe. Am stat multă vreme în urmă, ruşinat, iritat, revoltat împotriva mea însumi...

Unde mi-a fost capul ? Se mai poate, în situaţia mea şi când mă cheamă cum mă cheamă, asemenea aventură de doctorand ? Au trecut zile, săptămâni şi chiar luni. Au trecut patru luni. Aproape că uitasem de ruşinea întâmplată bietului profesor. Conştiinţa e o cămilă răbdătoare şi rezistentă... într-o zi, spre iarnă, uitându-mă în salonul de aşteptare la capetele clienţilor veniţi, văd, într-un colţ, doi ochi fosforescenţi, într-o faţă palidă, meridională, încordată de voinţă şi de intenţiune. Rămân pironit

locului. Deschid gura şi spun, ca un actor, cuvintele suflate de nu ştiu ce sufleur al diavolului: „Pe dv. vă rog să veniţi astă-seară la ora opt. Cazul dv. e special"...

La ora opt nu mai rămăsese la mine îh casă decât bucătăreasa. Vrăjitoarea cu nume necunoscut a venit. Am primit-o cu o febrilitate pe care era cu neputinţă s-o mai ascund. Am început părinteşte - singura modalitate în care mai puteam să mă menţin: „Ce este, fetiţo ?" A izbucnit în plâns şi s-a aruncat la pieptul meu: „Domnule profesor... sunt în luna a patra ! Azi sunt tocmai patru luni de când... am fost la dv."...

Am luat-o de pe mine, mi-au sărit ochelarii cât colo şi am bâlbâit stupiditatea clasică, uzuală de la grajd până la Academie: „A... nu se poate !"

„Vă rog, convingeţi-vă şi dv."... Şi într-o clipă fu goală ca *Suzana la baie !...* Ce să-ţi mai spun, cum să-ţi mai spun ?... A doua oară, a treia oară, a treisprezecea oară... am înţeles că sunt prizonierul unor puteri necunoscute, iraţionale, înfricoşate... Am aflat că e măritată, că bărbată-său este şef de serviciu în cutare minister, că au o fetiţă care umblă la şcoală...

- Pot să te întreb cum o cheamă ? Cine e bărbată-său ?

- Ba bine că nu !... Doamna Florica Vasilescu-Plopu, soţia lui Manole Vasilescu-Plopu.

- Atunci, mahalaua e bine informată...

- Cum naiba să nu fie, când mă tăvălesc în acest bălegar de doi ani şi mai bine !... Trebuie să te încurci cu o femeie măritată ca să ajungi să cunoşti cât de profundă şi de lamentabilă poate să fie degradarea sufletului omenesc...

VI

- în întâlnirile noastre - fireşte, aiurea decât la mine acasă, atâta ar mai fi lipsit ! - am început să bag de seamă şi să aflu că demonul meu cu pielea de rodie are botinele uzate, sau are lenjeria grosolană, sau n-a plătit taxa şcolară pentru fată, sau n-a

plătit rata de amortisment pentru locuinţă, sau n-are bani de vilegiatură.

- înţeleg... Şi au început să vină darurile, belşugul casei lui Vasilescu-Plopu, Techirghiolul şi vila doctorului Taifun, Vlaşca şi Teleormanul !... Vorbeşte-mi despre copil.

- A venit şi el... cu exactitate matematică şi după toate regulile obstetricale. E frumuşel... Şi totuşi, pentru ochiul pătrunzător, seamănă cu mine... Ar trebui să mă mulţumesc cu această evidenţă şi să trag consecinţele. Dar cât sunt de misterioase legile eredităţii şi ce bizare însuşiri de peliculă fotografică are embrionul, mai ales în unele cazuri de isterie ! Floreal (ăsta e numele cu care am răsfăţat-o) este o isterică şi o mitomană. Asemănarea copilului cu mine nu dovedeşte - spre nenorocirea mea şi spre tortura nopţilor mele - în chip peremptoriu că eu sunt autorul.

- Bobircă, prea eşti prăpăstios ! Copilul îţi seamănă, copilul e al tău. Acum, amice, fii bun şi răspunde la câteva întrebări: Femeia pe care o iubeşti... este o agramată ?

- Departe de acolo !... Când a luat-o Vasilescu-Plopu, urma ştiinţele fizico-chimice. Are o inteligenţă ascuţită, ba chiar sofistică. în discuţiile cu ea, eu mai totdeauna ies bătut. Fireşte, nu discutăm despre bolile cordului. Pe urmă, este un cameleon extraordinar: e mahalagioaică, burgheză sau doamnă din lumea mare, după mediul în care poposeşte. Astă-vară, la Techirghiol, cu copiii lângă ea şi cu servitorii mei la dispoziţie, era o... *Haus-frau* desăvârşită.

- Altă întrebare, dragă Boby: Cum e bărbată-său şi... ce pretenţiuni are ?

- Dacă îţi voi spune că nu pot să-1 sufăr, nu ţi-am făcut nici o surpriză. îţi vor schiţa alţii un portret mai bun. Pentru mine e un biurocrat fermentat ca un rocfort. Un tip înalt şi microcefal, cu un nas de babiţă într-o figură de fătălău. Când îi vezi ochii de oaie bolnavă de gălbează, când auzi trivialităţile importante pe cari le debitează şi când observi cum se comportă în faţa ultimelor prosperităţi din casa lui...

- Boby dragă, nu fi nedrept... mai ales cu bietul Vasilescu-Plopu...

- Da, fireşte... Dar te-am prevenit că alţii pot să-ţi facă un pastel mai trandafiriu... Totuşi, se pricepe să viseze cu voce tare în faţa nevestei că i-ar reda libertatea pentru un milion lichid, uitând că locuinţa lor de azi - înscrisă pe numele lui şi treptat achitată - cu mobila din ea... şi câte şi mai câte... mă costă aproape tot atâta...

- Zici că au o fată de şcoală ?

- Da, în clasele primare, internă la călugăriţele de la Pitar-Moşu.

- Tocmai bine: una mie, una ţie !... Ultima întrebare... Dar aici, din păcate, oricare ar fi sagacitatea ta, impresiunile tale, observaţiile tale şi... jurămintele ei, plutim în haosul primordial...

- Am priceput totul !... Ai atins tocmai punga cu puroi... Am nişte nesiguranţe şi nişte bănuieli cari îmi bat îh ţeastă piroanele nebuniei ! Vasilescu-Plopu este şef de serviciu în ministerul lui Vlad Gherasimescu, şi chiar Vlad l-a făcut cu casă şi l-a înaintat şef de serviciu acum trei ani, când a intrat în partidul de la cârmă şi a luat secretariatul-general.

vn

Prin vâjâitul şi răbufnelile mării răzbiră chemările ascuţite ale unui claxon de automobil. Doctorul Bobircă îşi consultă ceasornicul.

- Trebuie să fie arhitectul meu, Pogonici.

Hristudorache se ridică în picioare şi privi către portul de unde venea chemarea. O maşină cobora, într-adevăr, pe şoseaua înclinată.

- Păcat ! Cade tocmai când era rândul meu să vorbesc şi să scot o concluzie din toate câte am auzit...

- Dar ţi-am spus că nu e nici o grabă. El mai are treabă prin oraş. Da, este chiar Pogonici. Ne-a văzut şi vine încoace.

Maşina se opri şi arhitectul Pogonici - un vlăjgan cu mâini late cât volanul pe care-1 părăsise - salută, cu pălăria la genunchi, pe profesor.

- Bună ziua, Pogonici. Ai fost exact. Cunoşteai pe colegul meu, doctorul Hristudorache ? Cum merge lucrarea ?

- Domnule profesor, mai am vreo două săptămâni de lucru şi sunt gata. Gata cu totul, şi cu reparaţiile şi cu partea adăugată.

- Bun ! Mi-ai spus la telefon că mai trebuie ceva material. Du-te de-1 alege şi apoi te înapoiezi să mă iei. Noi rămânem aici şi te aşteptăm.

- Prea bine, domnule profesor. Dar permiteţi-mi să vă predau această telegramă, care v-a sosit azi la Techirghiol. Vedeţi: *urgentă...* Am semnat eu pentru dv.

Doctorul Bobircă desfăcu în grabă neaşteptata telegramă şi citi:

„Pupu greu bolnav. Vă rog veniţi primul tren — Floreal".

Dispoziţia şi expansivitatea profesorului se vestejiră dintr-o dată.

- Hristudorache, o veste rea... Citeşte telegrama...

Cu un braţ gârbov de octogenar, îi întinse hârtia. Hristudorache o citi, o învârti şi spuse dârz şi optimist:

- E o veste rea, dar e precipitată. Sunt încredinţat că nu e nici o primejdie.

- Oricum ar fi, trebuie să plec imediat. Ce tren am eu acum spre Bucureşti ?

Arhitectul Pogonici răspunse, părtaş şi el la această tristeţe căzută pe negândite:

- Peste zece minute pleacă ultimul tren de sezon. Am adus de la Techirghiol pe nişte prieteni cu bilete de băi...

- Du-ne la gară ! Dar treci încă o dată pe la doctor pe acasă, să-mi iau lucrurile.

Se aşezară în maşina sprintenă, şi într-o clipă fură la poarta lui Hristudorache.

- Te rog, Hristudorache... nu vreau să arăt soţiei tale această figură opărită... Adu-mi tu ghiozdanul şi valiza. îi vei explica pe urmă ce a venit pe capul meu.

VIII

Pe peronul gării, doctorul Bobircă se despărţi de Pogonici:

- Ia tot ce mai trebuie şi peste câteva zile cred că ne revedem...

împreună cu Hristudorache, veni până în dreptul unui vagon de clasa întâia şi, pare că răspunzând unei întrebări din clipa aceea, spuse pripit, mutându-şi bagajele între ele dintr-un braţ în celălalt:

- Bolnavul tău se ridică. Asistolia e curabilă, dar şi revine. Fii sever cu el. Scade-i raţia de alimente. Pune-1 la regim declorurat şi administrează-i digitalină. Cum ? Digitalină în tratament sistematizat. Din când în când, la rigoare, poţi să-i mai faci şi câte-o injecţie intravenoasă cu uabaină... Principalul este să scapi de edemele acumulate, adică să-ţi dezinfiltrezi clientul. Şi dacă îl dezinfiltrezi, trimite-1 la Buziaş.

- Urcă-te, Bobircă. Mai este un minut. Bolnavul meu rămâne, un moment, pe planul al doilea. Mă apasă gândurile şi grija ta. Totuşi, nu ştiu cine mă încredinţează că totul va fi spre bine.

Se îmbrăţişară frăţeşte şi Bobircă se urcă în vagon.

- Până mâine, pe vremea asta, voi avea o telegramă de la tine ?

- Vei avea-o ! Soţiei tale, încă o dată, vii mulţumiri şi vii dezvinovăţiri...

Trenul porni din gară. Marea plină de zbucium, digul bătut de spurrfe, coşurile vapoarelor din port, drumul către miazăzi şi visul coastelor cunoscute - strivit azi de cerul posomorât - trecură încă o dată nostalgice, şi pare că definitiv rechemate prin ochii şi prin tristeţea profesorului. Era singur în compartiment, întinderile Dobrogei, cu sate rare, cu smârcuri uscate acum, spre toamnă, cu străvechi cimitire musulmane, se stinseră încet sub pleoapele amurgului. Podul de la Cernavodă şi Dunărea pustie tresăriră vagi sub puzderiile serii pornite către noapte.

Doctorul Bobircă oscilă ca un pendul, o oră, două, în compartimentul gol... Făcând trei paşi spre uşă şi înapoi trei paşi, către fereastră, şi repetându-se fără intermitenţă şi fără număr, el

se cufundă în noianul amintirilor, pe când trenul-nălucă tăia sumbra odihnă a Bărăganului invizibil.

Doctorul Taifun simțea în el ceva dureros şi cald, ca o rană proaspătă ce sângerează. Aşadar, acest copil, cu alt nume decât al lui şi adăpostit îh casa altuia, a ajuns stăpân pe inimă-i şi principiul durerilor şi al zbuciumului ceasului de față ! Acum câteva zile, era sănătos, neastâmpărat şi îmbujorat, pe aleile cu covor de frunze moarte de la Şosea. Ce a putut să i se întâmple ? De felul lui, copilul e delicat, deşi zvăpăiat şi voluntar. E vreo boală infecțioasă ? E vreo intoxicație trecătoare ? Şi ce manifestări poate să aibă, ca să alarmeze pe Floreal şi s-o facă să-i telegrafieze ?

Dacă Pupu e bolnav mai greu, încep iar echivocurile, jena, întâlnirile cu Vasilescu-Plopu, toate detaliile şi toți ghimpii unei situații false şi ruşinoase. Când se va termina această perioadă de tensiune şi de nesinceritate ? Zilele de astă-vară petrecute la vila de lângă țărmul mării sunt o chezăşie fericită şi un îndemn puternic ca să pună capăt şovăielilor şi unui provizorat scandalos pentru toată lumea. Oricât ai disprețui părerile vulgului, opiniunea zisă publică are totdeauna ceva dreptate de partea ei. Toți îndrăzneții, toți cinicii şi toți corsarii sociali s-au dat de gol foarte des şi au dovedit că nici ei nu erau cu totul emancipați față de superstiția socială. Dar, aparte această preocupare, cât de line şi de odihnitoare au fost zilele de la Techirghiol, în vila lui răzleață de celelalte, în văzul mării dătătoare de viață şi de visuri şi lângă această femeie de care se simte legat atât de dureros şi de indisolubil ! Vila era o sihăstrie. Cei mai mulți credeau că este închiriată unei familii din Bucureşti şi că doctorul, care vine uneori, şi-a rezervat o cameră în etaj. O lună întreagă, Floreal a stat cu Tudorița şi cu Pupu, departe de odiosul ei cămin, aci, în vila lui. Tudorița seamănă cu maică-sa. Doctorul, uitând de genealogia ei, începuse s-o iubească şi pe ea. Când se uita de sus, de pe terasa vilei, şi-i privea pe copii cum se jucau pe plajă, îi învăluia pe amândoi în aceleaşi gânduri înduioşate şi ocrotitoare. Dacă legea divorțului ar permite, ar fi bucuros s-o ia la el pe Floreal cu amândoi copiii...

Dar când va veni această zi a excluderii lui Vasilescu-Plopu ? Floreal a fost tot timpul o delicioasă parteneră. Deocamdată, amică şi tovarăşă ilegitimă, l-a făcut pe doctor să întrevadă ce-ar fi viața lor laolaltă atunci când el va ieşi din potecile încurcate ale îndoielii şi ale tergiversării. Din odaia lui de sus - unde părea cufundat în cărți şi în pregătirea nu ştiu cărei lucrări - privea şi asculta pe Floreal cum rostea pe copii, cum gospodărea, cum îndruma casa şi servitorii. Inteligentă, meşteră să cruțe vremea, oamenii şi materialul gospodăresc, stăpână care ştie să dea pilda hărniciei, Floreal era sufletul casei şi podoaba ei cea mai frumoasă. Şi când credeai că e mai obosită sau mai cufundată în treburile bucătăriei, se arăta, deodată, în odaia doctorului Taifun, curată, fragedă, bine mirositoare, şi flexibilă, şi lipicioasă ca o pisică de Angora !...

Ce folos !... în aceeaşi vreme, scrisorile anonime picau când la Bucureşti, când la Techirghiol. Oameni compătimitori şi „preocupați numai şi numai de reputația şi de liniştea marelui savant" îi destăinuiau, când mai ocolit, când mai brutal, că femeia de care vrea să-şi lege capul îl păcăleşte groaznic, că este o ipocrită şi o perversă, care îşi împarte grațiile în trei-patru direcții deodată, că el, bietul om de ştiință, n-ar avea decât să facă cercetări printre funcționarii ministerului, unde serveşte de mai multe ori încornoratul Vasilescu-Plopu... etc, etc. Numele secretarului general Vlad Gherasimescu şi al nepotului acestuia, Titu Mărgărit - în acelaşi timp şeful său de cabinet - erau cele mai pomenite şi mai acreditate.

într-o seară, la Techirghiol, când sosise o asemenea scrisoare, doctorul Taifun a vegheat până târziu, plimbându-se prin cameră îngândurat şi taciturn. A doua zi, dis-de-dimineață, a găsit lângă el în aşternut, pe femeia iubită furişată din odaia copiilor. Plânsese şi se strângea la pieptul lui, suspinând şi tremurând. A înțeles ce se întâmplase. Scrisoarea rămăsese deschisă pe masă, şi Floreal - avertizată şi condusă de instinctul ei cel sigur - o găsise şi o citise. A evitat orice explicare nu atât din înțelepciune, cât din laşitate. Acest om disciplinat şi aspru o viață întreagă, monah al spitalului şi al cabinetului de lucru, se

găsea încă o dată, dar mai grav decât în zilele Fredericăi Kâstlin, mut, covârşit de situaţie şi prizonier farmecelor traiului alături de o femeie... Când a mai sosit încă o anonimă - de data aceasta o neruşinată carte poştală - Floreal era pe plajă cu copiii. Doctorul Taifun a dat foc cărţii poştale şi i-a aruncat cenuşa în vântul mării. Dar ce trebuia să crează el despre toate aceste delaţiuni ? Sentimentele şi scopurile delatorilor aveau importanţă numai pentru ei. întrebarea chinuitoare şi persistentă era aceasta: aveau ei, sau nu aveau dreptate ?

Şi aceeaşi întrebare, şi aceleaşi nesiguranţe, şi aceeaşi asfixie a voinţei împovărează pe doctorul Taifun în această oră de călătorie, între Feteşti şi Bucureşti... Când a sosit ziua de plecare, astă-vară, la Techirghiol, Floreal a fost admirabilă în purtarea ei reţinută şi demnă. A venit la el în cabinet şi, ca o fetiţă cuminte care şi-a încheiat vacanţa, i-a spus, înghiţindu-şi lacrimile:

- îţi mulţumesc, domnule profesor. Ai dăruit provizie de sănătate copiilor mei (unul este şi al d-tale) şi ai dăruit câteva zile de tihnă şi de iluziune sărmanului meu suflet...

Doctoral Taifun, zguduit şi torturat, a prins-o în braţe:

- Floreal... ţi-am spus că nu mai vreau să te aud zicându-mi „domnule profesor"... Şi a fost cât pe aci să strige, biruit: „Rămâi, Floreal !... Eşti în casa ta ! Eşti lângă soţul tău !"... dar şi-a adus brusc aminte că găsise în Bucureşti, alaltăieri de dimineaţă, încă o scrisoare anonimă, şi mai precisă şi mai acuzatoare !...

IX

Câteva zile, doctorul Taifun a rămas singur în vila lui de la Techirghiol. Dar cât de pustie arăta acum această vilă ! Grădiniţa de subt ferestre, fără copii şi fără jocurile lor, părea un cimitir fără cruci. Marea largă şi rostogolitoare de safire, plaja clară şi uşor horbotată de valurile domolite rupeau inima cu zădărnicia

lor. Păsările care treceau pe deasupra ţărmului, copiii din vecinătăţi, rămaşi încă lângă marea binefăcătoare, servitorii vilei, fără rost şi fără veselie, i se păreau celui rămas pe gânduri la masa lui de lucru solii unor destăinuiri amare şi târzii. Femeia aceasta a cucerit aspra lui singurătate, ca o cohortă de zorele împletitura de fier a unui grilaj... Cum a putut el să lase vila aceasta fără cei ce se găseau atât de bine în ea ! Cum a putut el să creadă că Floreal mai poate fi smulsă şi expulzată din reveria lui, dintr-o viaţă nouă şi năvalnică (cu cât mai târzie, cu atât mai subjugătoare) şi din toate braţele încordate şi pasionate care o cer înapoi, o cer definitiv în taina arzătoare a stării lui de azi!... Şi pe lângă toate acestea, ce lipsă de inimă, ce egoism feroce, ce pseudoprudenţă revoltătoare, să arunci înapoi într-un menaj dizolvat şi în ghearele infamiei (poate regretate şi părăsite), pe o femeie care-şi cerşeşte redempţiunea şi care ţi-a dăruit un copil!... O fi fost vinovată, o fi încă vinovată, dar ce face el - beneficiarul evident al uşurinţei acestei femei - pentru îndreptarea şi mântuirea ei ? Soţul ei, după lege, începe să fie cutezător şi brutal, după ce atâta vreme a făcut pe heruvimul... Mai poate să încapă vreo amânare ?

în aceste ultime zile de vară, cu marea palpitătoare îh preajmă, cu sfâşietoare păreri de rău în aer, doctorul Taifun a hotărât să prefacă şi să mărească vila lui, în vederea neapăratelor evenimente pe cari le vedea petrecându-se de acum şi până la anul. Preparativele unui apropiat congres medical l-au împiedicat să mai dea pe la Techirghiol. Apelul urgent al lui Hristudorache şi drumul la Constanţa ar fi fost tocmai prilejul binevenit să-şi revază casa şi lucrările efectuate de Pogonici. Dar iată că o ciocnitură violentă îl aruncă înapoi spre Bucureşti !

în ce stare o fi bietul copil ? Şi care dintre lamentabilii lui părinţi este mai vrednic de stimă şi mai uman în ceasul acesta ? Sărmana Floreal îşi frânge mâinile lângă un copil bolnav, pe când tatăl adevărat îşi cultivă, în depărtare, clienţii şi celebritatea, iar celălalt, de paie, pufneşte, înjură şi ameninţă. Dacă el, doctorul Taifun, îşi normaliza situaţia, şi mama şi copilul ar fi fost acum la el acasă, şi măcar atmosfera morală

ajungea respirabilă. Hristudorache vede lucrurile simplist şi sănătos. Mai ai dreptul să fii cunctator şi sofist când copilul seamănă cu tine ? Convorbirea cu Hristudorache a fost un *intermezzo* fericit. Acest prieten, tată de copii legitimi şi soțul unei femei din legiunea clasică, e bun de sfat şi bun la inimă. Lângă el, viața îşi redobândeşte toată puterea şi toată nobila ei seninătate. Hristudorache nu se înşală şi nu-l înşală.

O, de-ar trece cu bine boala lui Pupu şi s-ar reduce toată spaima şi toată alarma numai la aceste triste ceasuri petrecute în tren şi la acest ultim şi decisiv examen de conştiință !

Mai sunt câteva gări până la Bucureşti. Doctorul Taifun îşi lipeşte fruntea întunecată de geamul rece şi caută, spre poalele cerului înnoptat, coama de luminişuri şi de licurici care fâlfâie deasupra marelui oraş. îşi aduce aminte că Pupu, când a împlinit un an, trecând de la regimul pur lactat la altul mai consistent, a dat într-o tulburare gastrică serioasă. Atunci l-a îngrijit doctorul Samuely, un elev inteligent şi devotat. Floreal n-a putut să uite destoinicia lui Samuely în bolile de copii. De ce nu l-a chemat pe acest doctor ? Sau poate că l-a chemat, dar... cine ştie ce ticăloşie nouă s-a ivit deodată în această stare de lucruri, în total ticăloasă şi repulsivă !

Nebuloasa din zarea nopții începe să se diversifice. Fântâni luminoase împung pe ici, pe colo. Sori electrici răsar pe frunțile fabricilor. Sălbile Şoselei Kiseleff se pierd în marea fosforescentă centrală. Trenul intră în labirintul depozitelor şi al atelierelor, micşorându-şi iuțeala, dar înzecind, prin ecou, cascada lui de pocnete şi de vuiete. Dincolo de stelele înfipte în stâlpii stațiunii fără fir, doctorul Taifun se gândeşte: în dreptul acesta e noul cartier, cu casa odiosului Vasilescu-Plopu, dar şi cu iatacul femeii iubite, dar şi cu pătucul lui Pupuşor... Pe cine va găsi în gară doctorul Taifun ? Cum va putea să vază el, astă-seară, pe

micul bolnav ? Preoția lui ştiințifică este degradată şi anulată de scandalul legăturii cu mama adulteră ! Dar trebuie să-i iasă cineva înainte. Floreal, de bună seamă, a aflat care este primul tren cu care el a putut să plece din Constanța...

XI

Doctorul Taifun îşi ia din plasă trusa şi ghiozdanul, rămas nedesfăcut, şi coboară din trenul asediat de hamali. Dar după câțiva paşi făcuți în gloata călătorilor, o pălărie cade respectuoasă sub ochelarii lui.

- Bine-ai sosit, domnule profesor !

Doctorul Taifun se opreşte şi vede, la lumina soarelui electric, o figură subțiratică, aproape feminină, dar de mare preț prin destăinuirile ochilor şi ale surâsului.

- A... bună seara, Samuely !... Ce gând fericit ai avut să vii să mă întâmpini !... Spune-mi, ce face copilul ?

- Uşurat şi liniştit, domnule profesor. îmi pare nespus de rău că doamna Vasilescu v-a alarmat zadarnic şi v-a făcut, probabil, să lăsați încurcate treburile dv. de la Constanța şi de la Techirghiol.

Profesorul îşi ridică pieptul şi respiră profund.

- Doctore, îți mulțumesc din toată inima ! Eşti acelaşi ca totdeauna: alert, discret şi devotat...

- Domnule profesor, elevul n-a uitat şi nu uită niciodată nu pe savantul celebru peste mări şi peste țări, fiindcă uitarea nu ar fi cu putință, dar pe dascălul drept, reconfortant şi părintesc care mi-ați fost... Şi nu uitați nici dv. că sunt din neamul acela care moare când iubeşte.

- Ştiu, Samuely... Ce-a avut copilul ? Acum vreo patru zile era sănătos şi zglobiu...

- O inofensivă otită medie. Doamna Vasilescu s-a speriat de debutul boalei. Copilul a avut temperatură, puls frecvent, se agita,

țipa. Și necontenit ducea mâna la urechea dreaptă. Cunoșteam pe copil de anul trecut. Noroc că d-na Vasilescu și-a adus aminte de mine și a trimis să mă cheme. Am înțeles imediat de ce este vorba. Timpanul era bombat și roșu, și perforarea lui era o chestiune de câteva ore. Am făcut paracenteza timpanului și puroiul a început să curgă, iar temperatura, zvârcolirile și țipetele au încetat. Totuși, doamna, mai agitată decât copilul, pe când mă chema pe mine, vă telegrafia și dv. Grozavă iubire de mamă !... Rar mi s-a întâmplat să văd atâta zbucium în jurul unui copil bolnav cum am văzut la d-na Vasilescu...

- Cum tratezi acum urechea care supurează ?

- La sânta natura far a da se !... I-am făcut câteva spălaturi cu apă oxigenată și am pus în ureche prima meșă sterilizată.

- Nu mergi mai departe ? Nu vei întrebuința vreo soluție antiseptică, de pildă acid fenic cu glicerina, ca pe vremea mea ?

Doctorul Taifun, ținându-se de brațul ucenicului, care-i ducea trusa, se opri lângă un stâlp de fontă, afară din șuvoiul călătorilor.

- Domnule profesor, este inutil. Puroiul se scurge singur. Trebuie să schimb, din când în când, tifonul. Copilul trebuie mereu culcat pe urechea bolnavă.

- N-ai nici o teamă de complicații ? De vreo propagare a inflamației în celulele mastoidiene ?

- Voi fi mereu lângă copil. Dar cazul mi se pare fără perspective îngrijitoare. Dacă în câteva zile nu sunt mulțumit de evoluția boalei, voi face copilului un autovaccin.

- De unde știai că sosesc la ora asta ?

- A ghicit-o d-na Vasilescu. D-sa a avut toată inițiativa. Sunt mesagerul d-sale. Și prin mine vă roagă să veniți lângă patul micului bolnav.

- Atunci, mergem împreună...

- Mandatul meu este să vă conduc până la d-sa acasă.

- Eu te rog să faci mai mult: să-mi prezinți pe micul bolnav ca odinioară, când erai elevul meu.

- Și cum am rămas de-a pururi... La poruncă, domnule profesor !

XII

Se urcară într-una din mașinile aliniate la peron și porniră spre Șosea. Doctorul Taifun își dădea seama că inteligentul ucenic cunoștea, direct sau indirect, multe din intimitățile inimii profesorului. Dar, cel puțin verbal, situația trebuia lăsată subt sigiliile desăvârșitei discrețiuni. Pentru aceea, profesorul, deși torturat de câteva întrebări, nu formulă nici una.

Casa familiei Vasilescu-Plopu era pe lângă Șoseaua Kiseleff, într-unui din cartierele create în anii din urmă. Șoseaua era aproape pustie. Teii presimțitori de toamnă lăsau să cadă, în undele capricioase ale vântului, prima lor recoltă îngălbenită. Unele frunze suflate în sus se izbeau, ca niște fluturi uriași, de lampioanele clătinate.

Profesorul curmă tăcerea și vorbi ucenicului:

- Doctore, îmi dai voie să-ți cer încă un serviciu ?

- Mai e vorbă, domnule profesor ?!

- Casa Vasilescu știu că n-are telefon. De aceea, te rog, când te vei înapoia, treci pe la mine și vestește pe oamenii mei că sunt în București, iar ei să spună același lucru celor ce vor întreba la telefon sau vor veni acasă.

- S-a făcut, domnule profesor ! Dar la ce oră credeți că veți fi acasă ?

- A... curând, peste un ceas, două... Mă asiguri că Pupu e cu totul liniștit...

- îl veți vedea imediat. L-am lăsat doborât de somn. Temperatura, turbulența boalei l-au obosit și l-au muiat...

Mașina ieși din aleea teilor și apucă pe o cale laterală, intrând într-un cartier nou, plin încă de lacune și locuri virane. Apoi frânse linia dreaptă, și după mai multe întorsături se opri în fața unei grădinițe cu crizanteme albe, destăinuită de lumina becului din stradă, ca și de lumina unor ferestre cu tăietură orizontală, modernistă. La oprirea mașinii, o lumină se aprinse în grădiniță și ușile de la intrare se deschiseră. O servitoare cu bonetă albă pofti pe musafiri să urce în etaj.

XIII

Era o casă nouă, cu puţine lucruri în ea şi din două epoci diferite, din epoca unei existenţe strâmtorate şi din zilele unui trai mai înlesnit, care începea acum. Mama micului bolnav coborî câteva trepte întru întâmpinarea celor ce se urcau pe scară şi le întinse amândouă mâinile cu nişte mişcări febrile şi dezordonate. Apoi, trăgându-i spre ea pe scară în sus, îi lăsă când ajunseră deasupra. Cu vocea scăzută - ca să nu deştepte pe copilul aţipit - începu să se tânguiască:

- Domnule profesor ! Ce-am suferit de la plecarea d-tale ! Câte ceasuri de chin şi de lacrămi am trăit ! Puţin a lipsit să nu înnebunesc şi să nu mă găseşti în cămaşa de forţă !...

- Pentru ce toate acestea, dragă doamnă ? Doar amicul Samuely era, cum a şi fost, la dispoziţia d-tale !

Floreal Vasilescu-Plopu vorbea în şoapte, îşi frângea mâinile, se mlădia, se zbuciuma într-o revărsare de clocotindă sensibilitate.

- Ia să vedem pe Pupuşor...

- îngeraşul mamei !... Doarme, dar nu adânc. Mai suspină, mai scânceşte, dar, slavă lui Dumnezeu, a trecut criza de ţipete şi de zvârcoliri ! Domnule profesor, am crezut că-1 pierd ! Am crezut că mă trăsneşte Dumnezeu !

Intrară câte trei îh odaia de culcare (cu un singur pat îngust, pentru o singură persoană, şi cu pătuceanul copilului, alăturea).

Pupu dormea pe partea dreaptă, cu urechea bolnavă înfundată în pernă. Părul cârlionţat şi pieptănat în sus de degetele mamei arăta o frunte bombată, de viitor om inteligent. Lângă patul copilului era o masă cu flacoane, cu pachete de vată şi cu un ibric electric.

Doctorul Samuely, respectuos dar degajat ca un elev care-şi simte îh el posibilităţi de maestru, recapitula situaţia, chemând martori, cu ambele mâini, când pe micul adormit, când materialul spitalicesc de pe masă.

- în scurt, domnule profesor, copilul este îh afară de orice pericol. Câteva spălaturi pe zi, pe care le voi face eu, şi vindecarea timpanului, pe care va face-o natura generoasă, iată

tot ce mai avem de aşteptat. Cred că va dormi până mâine de dimineaţă... Dacă însă se va deştepta mai devreme, doamna îi va scoate cu precauţiune fitilul din ureche, va şterge uşor, pe dinafară, puroiul scurs şi va pune un alt fitil - din cele pregătite - apoi va culca pe copil tot pe partea dreaptă. Mâine de dimineaţă trec să-1 văd.

- Şi după vizită treci neapărat pe la mine, căci sunt îh drumul d-tale. Deocamdată, eu mai rămân aici. Dacă clientul d-tale se deşteaptă, îl îngrijesc eu. Dar pentru ce, doamnă, nu este mai cald în camera asta ?

- Domnule profesor, este o dispoziţie a mea. Am premenit atmosfera camerei astă-seară şi am rugat pe doamna să nu mai aţâţe focul. Copilul va dormi mai liniştit la 13° de căldură.

- Bine, doctore. Tot ce-ai dispus va fi îndeplinit întocmai.

Uşor măgulit de toată această atitudine aprobativă şi colegială a fostului său profesor, doctorul Samuely sărută mâna mamei, doborâtă într-un fotoliu, şi se îndreptă spre scară, însoţit de zbuciumatul şi mascatul tată.

- Aşadar, mâine dimineaţă, după vizita făcută aici, dai pe la mine... Dar acum opreşte-te din drum şi spune celor de acasă să mă aştepte...

- înţeleşi, domnule profesor !

XIV

Doctorul Taifun reveni în camera de culcare. Deodată, strania femeie, care părea sfârşită de nesomn şi de emoţii, izbucni - din fotoliul unde căzuse - ca dintr-o vatră în aparenţă stinsă: o neaşteptată coloană de scântei şi de flăcări ! Venind în faţa profesorului şi învăluindu-1 ca o flacără, i se rugă cu vocea în surdină:

- Omoară-mă, Bobircă ! Scurtează-mi zilele şi ticăloşia ! Dă-mi ceva să beau şi adoarme-mă pentru vecie ! Nu mai pot

trăi! Nu mai pot răbda ! Dacă n-ar fi între noi bietul copil, astăzi treceai cu roatele trenului peste mine !...

- Vino-ți în fire, Floreal ! Liniștește-te, draga mea ! Vom vorbi mâine la mine acasă. Aici nu suntem singuri... Unde este Tudorița ? Unde este Vasilescu-Plopu ?

- Nu-mi mai pasă de nimeni și de nimic ! Ucide-mă și isprăvește cu mine !

Doctorul Taifun, încăierat de durerea acestei femei, chinuit de propria-i povară sufletească și paralizat de teama cine știe căror martori ascunși după ușă, se încercă să liniștească pe exaltată:

- Te rog, Floreal, fii înțeleaptă, fii ascultătoare cum știi să fii de obicei !... Ce pot să-ți spun aici, când nu știu dacă mă auzi, numai tu sau mă aude și altă lume...

Floreal aruncă la o parte, cu amândouă mâinile, de pe fața-i înlăcrămată, năvala părului lung și ondulat și spuse cu crescândă iritare:

- Nu te aude nimeni ! Tudorița e la școala ei, la călugărițe. Servitoarea s-a culcat, iar Vasilescu a plecat azi, pe seară, la Găești, să aducă pe maică-sa. Sunt trei zile de când o duc cu el într-o ceartă. Azi a fost să ne omoram !... Nu mai merge ! îmi iau copilul și mă duc în lume ! Pe Tudorița i-o las s-o crească și s-o învețe carte... Mă doare inima de ea, draga mamei!... Dar ce putere am ! Cum s-o iau cu mine, cum să-i stric rostul de la școală !... De trei zile, de când s-a îmbolnăvit copilul, casa a ajuns un balamuc... Vasilescu urăște pe Pupu. Simte că nu e copilul lui. Oricât ar fi de nătărău, el știe bine ce-i spune inima. A început la mine: „Iar s-a îmbolnăvit jigodia asta ! Să nu-mi ceri nici o para, nici pentru doctorii, nici pentru doctor, că nu-ți dau chiar dacă aș avea... Du-te cu el la doctorul Taifun, mută-te la spital, fă ce-oi ști"... Ce era să fac ?... Te știam plecat... Dar nu mi-ar fi fost de ceartă și de mojiciile lui V?*ilescu... Mi-era de copil ! Mititelul !... Cum se zvârcolea ! Cum țipa și-și băga mâinile în gură și în ureche !... Și tată-său, doftorul doftorilor, habar n-avea ! Alerga după bolnavi străini !... Și acum, când a sosit, ce mă încălzește ! Ce este pentru copilul meu și pentru

mine decât... *domnul profesor !...* Mai depărtat și mai rece decât bietul Samuely !...

Floreal izbucni în plâns de-a binelea și se lăsă să cadă în fotoliu. Brațele ei, proptite în orbitele ochilor, intrară încă o dată în șuvoaiele de fluid abanos.

- îmi sfâșii inima, Floreal ! Te rog, nu mai plânge ! Totul se va îndrepta. Zilele cele bune de la Techirghiol au fost un început și o chezășie. Aide, fii cuminte ! Doctorul Taifun e un zănatic... Dar își va lua seama și va intra în rândul lumii și va aduce acasă la el și pe Pupu, și pe Floreal...

Profesorul, înduioșat și încălzit de toate câte vorbise și gândise peste zi, se apropie de Floreal și începu să dezmierde cosița ei, rămasă întreagă, în ciuda modei devastatoare.

- Am vorbit astăzi la Constanța cu amicul meu intim, doctorul Hristudorache, aproape două ceasuri în fața mării, și i-am mărturisit toată situația mea, toată tragedia conștiinței mele. Hristudorache are o inimă caldă și curată. M-a îndemnat prietenește...

- Te-a îndemnat să mai aștepți, să fii prudent, să mă pui subt observație... ca și cum copilul ăsta n-ar fi venit pe lume și de-abia acum ne încercăm să-1 facem !...

Se ridică brusc și rămase în fața lui Bobircă, agresivă, întărâtată, cu un umăr gol și cu un sân dând buzna prin cosiță.

Doctorul Taifun se simți cuprins de o caldă și scormonitoare lașitate.

- Dimpotrivă, Floreal! Doctorul Hristudorache mă îndeamnă să trag consecințele și să te despart urgent de Vasilescu-Plopu.

- Bine că se mai găsește câte unu care să ne înțeleagă și pe noi, bietele roabe, și să ne ție parte în aceste procese în cari numai bărbații au dreptate !

Doctorul Taifun ocoli odaia cu o privire rătăcită și spioană. văzu capul lui Pupu culcat pe pernă și prinse pe Floreal, mână în mână.

- Ești a mea, Floreal ! Rămâi a mea ! Câteva zile de răbdare... Să așteptăm ziua de mâine...

O privea în ochii verzi, plini de înfricoșată enigmă, imperativi, dureroși și vrăjitori. Privea această figură toridă și oacheșă, de'la sprâncenele arcuite până la gura pasionată și amară. Privea

rochia de casă, care aci învelea, aci dezvelea frumusețile de ambra palid şi de palizi trandafiri ale trupului tânăr şi dogoritor.

Floreal îşi smulse mâinile din mâinile doctorului Taifun, îşi strânse rochia la piept cu un gest sever şi scaldă pe cardiolog într-o privire amestecată ca un duş scoțian:

- Ziua de mâine, domnule profesor !... Se vede pe cât colo că nu te identifici cu starea mea şi cu mucenicia mea ! Până mâine, cu un copil bolnav pe brațe şi în casa unui om care te-a scos din inima lui şi te urăşte ! Până mâine, când eşti tatăl copilului meu, locuieşti singur într-un palat şi ai câteva milioane adunate, afară de toate celelalte milioane, care se zbat în arterele bolnavilor de inimă !...

Iartă-mă, Bobircă, iartă pe Floreal !... Dar ai milă de copilul nostru ! Ai milă de mine, păcătoasa ! Ia-mă din casa asta care mă duşmăneşte ! Mi se pare că Pupu e în primejdie în fiecare clipă ! Mi se pare că privirile lui Vasilescu cad pe el ca un blestem şi ca o soartă rea...

îşi aduse mâinile la ochi - ca şi cum ar fi fost pline cu apă rece - se scutură, îşi schimbă privirea şi apoi, cu o naturalețe dolentă de mare comediană, îşi aminti că profesorul vine de pe dram:

- Păcatele mele !... am uitat să te întreb dacă ai avut vagon-restaurant, dacă te-ai gândit să mănânci ceva... Să trecem alăturea, să-ți pregătesc un ceai, ori să-ți dau un pahar de vin...

- Floreal... dacă vrei tu... Altfel, nu-mi este aminte nici o clipă...

- Vino, Bobircă... Vino să luăm ceva... Eu, azi, m-am ospătat numai cu supărare şi cu lacrimi...

- Draga mea fetiță ! Este cea din urmă zi a durerilor tale şi a întârzierii mele.

XV

Trecură în camera de alături. Era un fel de încăpere intermediară, între odaia de culcare şi o altă încăpere, transformată în cameră de baie. în mijloc era o masă improvizată.

Pe farfurii erau câteva lucruri de mâncare, aduse gata de afară. Deasupra acestui minuscul bufet rece domina o sticlă cu vin negru, cu sigiliile intacte.

Doctorul Taifun avu, în prima clipă, un freamăt de mirare, apoi o capitulare măgulită, dar la urmă se pierdu într-un nour de neîncredere şi de bănuieli. Inexplicabilă creatură ! Cum a putut ea să mai improvizeze gustarea aceasta, între înjurăturile soțului şi zvârcolirile copilului ?...

- Pentru mine ai grămădit tu aici jambon, cremă de Jiu, *anchois,* fructe, prăjituri, *Pinât noir ?...*

- Dar pentru cine, Boby dragă ? Pentru soacră-mea, care soseşte mâine de la Găeşti ? Ce doreşti, ceai sau vin ?

- Aş vrea un pahar de ceai.

- Un minut, şi totul e gata.

Pe când Floreal pregătea ceaiul, doctorul Taifun se lăsă pe o canapea cu spătarul înalt şi se uită la lucrurile dimprejur. Pe canapea şi pe pereți, pe jos şi pe jilțuri erau câteva scoarțe, lângă fereastră era un mic scriitor. O oglindă, care răsfrângea un colț din camera de culcare, muta dincoace o veche icoană, îmbrăcată în argint, şi candela aprinsă dedesubt. Cu aceste imagini cucernice şi fixe se amestecau mişcările tinere, stinse în rochia de casă, cari evoluau în jurul mesei.

- Eşti bun să te apropii ?

Şezură unul lângă altul şi continuară vorbirea lor şoptită. Copilul dormea-nainte în camera vecină. După o primă ceaşcă de ceai, profesorul se simți flămând. Floreal îi ținu bună tovărăşie şi ridică frumoasele ei brațe goale spre sticla cu Pinot.

- Numai câte un pahar... Dar când mă gândesc că mâine în zori dau năvală în casă Vasilescu şi cu soacră-mea...

i

- Să vedem dacă te mai întâlneşti cu ei...

- Boby, nu te juca aşa cu mine !.. Te-ai jucat de atâtea ori ! Cât de bine eram la Techirghiol! Cum înflorea bietul Pupu ! Cât de drag stăteam noi alături ! Ce ne lipsea ? De ce n-am rămas acolo ? Dragul mamei nu s-ar fi îmbolnăvit. Vasilescu s-ar fi risipit ca un vis urât. Zilele astea de scandal şi de dureri de cap n-ar mai fi fost...

- Toate au rămas în urmă. Ziua care vine este o zi nouă...

- Nu mă amăgeşti, Boby ?

Şi Floreal apleca spre doctorul Taifun ochii ei umezi şi umiliţi, mâinile împreunate a rugăciune şi un sân aproape gol.

- Floreal, astăzi la ţărmul mării, spovedindu-mă bunului meu Hristudorache, am verificat situaţia inimii mele şi am găsit că trebuie să te declar, în faţa lumii, soţia mea, aşa precum eşti în realitate.

- Boby, da' până atunci trebuie să mai treacă un an de zile ! Ce facem astăzi ? Unde mă ascund de zmeoaica de soacră-mea ?

- Floreal, plecăm toţi în noaptea asta. Nu te mai las o clipă ! Vino lângă mine, Floreal !

Doctorul Taifun se ridică de la masă şi, cuprinzând mijlocul amicei sale, o îmbie spre canapeaua cu spătar înalt şi acoperită cu scoarţă.

- Spune, mica mea dragă... Nu eşti tu nevasta mea ? Nu e Pupu copilul nostru ?

- Atunci, de ce ne laşi, Boby, subt acoperişul altuia ?

- Totul s-a isprăvit. Stai colea lângă mine, dulcea mea... Draga mea vrăjitoare...

Conştiinţa doctorului Taifun începu să se clatine şi să pâlpâie, ca o lampă subt un abajur de dantelă. Savantul se dizolvă în vulgara dezordine de gesturi a insului muşcat de patimă. Dar Floreal se smulse din braţele lui, reintră îh rochie, ca o lamă în teacă, şi deodată, rigidă şi glacială, curmă efervescenţa cardiologului.

- Nu, Bobircă !... Nu acum, nu aici, lângă Pupu bolnav ! Şi mai ales nu subt ochii Sfântului Nicolae din icoană !

- Iar sfinţi, iar icoane, iar superstiţiile tale !

- Ssst ! Tu cu medicina ta, eu cu sfinţii şi cu icoanele mele. Eu nu mă pricep în tainele meşteşugului tău; la rândul tău, tu habar n-ai de puterea şi de minunile credinţei.

- Le cunosc, FloreaL dar izvorul lor este altul decât socoteşti tu.

Floreal închise ochii şi încremeni o clipă într-o atitudine de statuă din catedralele Occidentului. Apoi, cu o voce de serafim:

- Am aţipit azi o clipă lângă Pupu, privind printre lacrimi icoana care atârnă în oglinda din faţa noastră: „Sfinte Nicolae, roagă-te pentru bietul meu copil şi pentru mine, păcătoasa !"... Cât oi fi dormit eu, nu ştiu... Poate zece minute... Vedeam mereu capul sfântului moşneag din icoană. Şi iată că ochii lui încep să se mişte, barba lui iese afară din pieptarul de argint şi braţul lui se întinde spre Pupu şi spre mine. Şi deodată, mâna lui se răsfiră deasupra copilului, ca cinci petale de crin, şi apoi se strânse în semnul binecuvântării. Am tresărit. Am îngenuncheat subt Sfânta Icoană şi am plâns mult, uşurată şi mângâiată. O, Sfântul Nicolae e un sfânt puternic ! Duhovnicul meu, când mi-a hărăzit patron pe Sfântul Nicolae, mi-a spus aceste vorbe neuitate: „Fata mea, cere necontenit rugăciunile Sf. Nicolae, arhiepiscopul din Myra Likiei. El are mare trecere la Domnul... El are putere să izbăvească de sărăcie şi de prostituţie !" Statua învie brusc, într-o scăpărare de ochi dilataţi şi îngrijoraţi: Auzi, copilul se deşteaptă ! Şi alergă lângă patul lui Pupu. Doctorul Taifun fu şi el alăturea într-o secundă. Dar Pupu se întoarse puţin pe pernă, scânci prin somn şi începu iar să respire ritmic şi potolit.

XVI

- Aşa, puiul mamei ! Dormi tihnit ! Dormi subt ochii Sfântului Nicolae... O, cât sunt de obosită şi cum aş pune capul pe căpătâi măcar o jumătate de ceas !

- Fata mea dragă ! Culcă-te în toată pacea ! Eu stau lângă Pupu şi-1 veghez.

- Dar n-am stabilit încă nimic... Iată, mai este o oră până la miezul nopţii. La cinci dimineaţa trebuie să ştiu ce fac. Vasilescu aduce încoace pe maică-sa, stăpână în casă. Ne-am certat crâncen şi ne-am dorit unul altuia să nu ne mai întâlnim decât la morgă sau la tribunal! Mâine de dimineaţă, când o intra cucoana Patiţa, maică-sa, pe uşa din faţă, eu trebuie să fug, cu copilul în

brațe, pe la bucătărie. Ce mai aștept eu ? Ce mai aștepți tu ? Cred că nu vrei să mă lași în mâinile cucoanei Pățiții și ale lui Vasilescu, ca să mă găsești pe urmă (plină de vânătăi și cu părul smuls) dacă nu la morgă, apoi cu siguranță la spital... Cucoana Patița este o aprigă femeie. Dacă n-ar fi ținut-o Dumnezeu la Găești, lângă bruma de avere pe care o are acolo și lângă fiică-sa nemăritată, și ar fi fost să vie să trăiască în casă cu fi-său și cu noră-sa, demult, demult se isprăvea cu această nenorocită de căsnicie... Eu nu pot să mai zăbovesc în casa lui Vasilescu. Mi-a spus-o și mi-a răsspus-o: „Pâine și sare, împreună, noi nu putem să mai mâncăm"...

- Liniștește-te, Floreal. Treci în odăiță, culcă-te și dormi. Dacă până la ora două nu te deștepți, vin eu și te scol. Eu mă reped pe urmă acasă și la ora patru dimineața vin cu cel mai confortabil autobuz și... te răpesc, ca în basme și ca în romane... Ileana Cosânzeana și... doctorul Taifun !...

- Slavă ție, Stăpâne ! De când aștept, Boby, să-mi spui acest cuvânt !... O, mulțumesc, mulțumesc !

Floreal se încolăci pe pieptul profesorului, cu ochii plini de lacrimi, cu trupul plin de freamăt.

- Ei, acum du-te de fă nani. Ai trei ceasuri pline.

- Și tu ce vei face ? Sunt câteva cărți colea, pe policioară.

- N-ai nici o grijă. Dacă mi-o fi de citit, ghiozdanul meu e plin. Nu vezi bagajul meu de drum ? O farmacie și o bibliotecă !

- Atunci, noapte bună, Boby...

- Noapte bună... și o sărutare... chezășie...

XVII

Floreal se retrase în odăița de alături, închise ușa de la mijloc și, poate din obișnuință, o întări cu un zăvor ascuns. Doctorul Taifun rămase încă o dată față în față cu el însuși. începu să se plimbe cu pași precauți și înăbușiți între soba din colț și ușa pe care o închisese Floreal. Mai venise de câteva ori în casa lui

Vasilescu-Plopu, totdeauna ca medic gratuit și pentru cazuri străine de cardiologie. Un sentiment penibil și complex stăpânea cugetul savantului când se apropia fie în gând, fie în faptă de această casă de care îl legau patima și rușinea. Pătrunsese și aici, în camera unde se plimba, chemat o dată de Floreal, bolnavă închipuită. Dar acum o privea pe îndelete întâia oară, cu toate detaliile ei.

Era așternută cu un covor adânc, probabil lucrul cel mai de preț din odaie, exceptând icoana ferecată în argint a Sf. Nicolae, care stătea subt un văl de borangic, în colțul dinspre răsărit. în rând cu icoana, și tot spre răsărit, erau două ferestre mari, dreptunghiulare, tăiate orizontal, după noua factură. Mobila și celelalte obiecte din odaie păreau, toate, ca vârstă și ca pretenții, niște emancipate copile moderne, alături cu o străbunică - icoana cu maramă și cu candelă - în etate de peste o sută de ani. Camera era zugrăvită într-o culoare alburie, tulbure și plină de colb, ca o zi de vară când se apropie un uragan, și câteva paie și câteva fire de telegraf rupte și câteva flori teoretice zburau, rare, pe pereți, în presimțirea tragediei apropiate.

în fața ferestrelor și a icoanei stăteau, perpendicular pe zidul din fund, două paturi, unul mare și unul mic, aproape lipite unul de altul. într-un colț, lângă patul copilului - și despărțită de pat prin măsuța cu flacoane - era o sobă de teracotă albastră. în celălalt colț, lângă patul cel mare, era un șifonier cu oglinzi, pus așa ca să facă un triunghi cu cei doi pereți. între sobă și ușa de intrare era o policioară suspendată și cu câteva cărți pe ea. Un coș de răchită albă, plin cu lemne de fag scurt tăiate și un mănunchi de țăndărele de brad, pentru aprins focul, așteptau la gura sobei.

Doctorul Taifun se așeză într-un fotoliu subt policioara cu cărți și, în respirația calmă a copilului, legănă gânduri de tată risipitor, în sfârșit înapoiat la hotărârea mântuitoare.

De ce a întârziat el până acum ? Pentru ce a lăsat atâta vreme pe copil și pe mamă în această zonă de incertitudine, de dușmănie și de ocară ? Vasilescu-Plopu, chiar dacă ar fi rămas complezent și infam până la urmă, trebuia debarcat și uitat, ca hainele din

noaptea crimei şi ca martorii celui mai penibil capitol din viaţa noastră. Şi cum poţi să te scapi de Vasilescu-Plopu altfel decât prin sfărâmarea căsătoriei lui ?

Doctorul Taifun priveşte înăuntru, pe plaiurile sale intime, şi amestecă, în examenul său, o imensă satisfacţie cu oarecare dojana, pe care însă n-ar primi-o din gura nici unui om de pe pământ. Semenii lui l-au făcut să fie sfios, sihastru şi întunecos, dar în dosul acestui gard, împletit de alţii, el a ştiut să se consolideze într-un egoism masiv şi inexpugnabil. A trăit prea mult pentru el. A adunat bani, celebritate şi o amabilă făţărnicie universală, izolată de oameni şi de umanitate. Binefacerile lui de medic salvator, devotamentul lui profesional şi toată fanfara de filantropie cu care îl escortează universitatea, presa şi spitalul, toate fac parte din mitul fatal legat de paşii celebrităţii. Adevărul este că în faţa patului acestui copil - copilul lui, născut în casa altuia - doctorul Taifun se simte, în ora aceasta, un feroce egoist, asfixiat de tot felul de circumstanţe atenuante şi dulce zdrobit de povara renumelui său cu două motoare: Bobircă şi Taifun...

Ar fi putut să aibă un copil de multă vreme. Dar pe atunci cardiologul nu bănuia viitoarea sa inimă de tată.

Sărmana Fritzi Kostlin, cât de mult ar fi dorit să aibă o păpuşă adevărată, un copil vorace, agăţat de ugerul ei splendid, dar, în aşteptare, inutil !... Bobircă a controlat-o totdeauna riguros şi i-a respins dorinţa cu încăpăţânare. Un pui de om care să semene cu el ? încă un monstru care să ucidă lumea de ilaritate ? încă un suflet răstignit, care să-şi smulgă cuiele şi crucea în douăzeci de ani de muncă, de ambiţie exasperată şi de ascensiune sângerândă ? Biata bavareză ! A plecat de lângă el nu atât din pricina războiului Germaniei, cât din pricina revoltei şi a dezgustului... Bobircă n-a pierdut-o din vedere. Fritzi s-a măritat după încheierea păcii şi s-a răzbunat. Pe fiecare an face câte-un copil!

Desigur că Fritzi avea dreptate. Copilul lor n-ar fi ieşit urât. Pupu e destul de drăgălaş. Are el ceva broscoid în frenologia lui, dar numai atâta cât trebuie unui observator sagace ca să

descopere pe procreator. „Dragul tatei băieţaş ! O să-1 poarte tata iar în braţe, ca pe terasa de la Techirghiol, şi o să-1 înveţe să zică: «tată... tată» în loc de «Doame Sefesol», cum îi zicea astă-vară... Ce va fi el în zilele lui ? Fruntea lui nu te lasă să crezi că va fi un cretin. Poate nu va fi un geniu, dar va fi un om de acută sensibilitate. Hiperestezia maică-sii şi camuflata mea vibralitate nu se pot preface pentru el într-o moştenire antipodică. Dar oricare îi va fi calitatea simţirii - pasională, artistică ori generoasă - la adăpostul averii mele actuale, el nu va cunoaşte calvarul tinereţii lui tată-său"...

Ce bombă neaşteptată a fost Floreal, în viaţa lui ermetică şi egoistă ! Zidurile au cedat exploziei. Singuraticul (bănuitor şi zăvorât) a fost răsturnat de o surpriză a simţurilor. Dar Bobircă simte o ciudată mulţumire în această mare capitulare a vieţii lui. El, cel de altădată, monahul prin constrângere şi prin intimă deznădejde, are astăzi un copil, şi mama copilului este vrăjitoarea Floreal, de aci încolo tovarăşa mărturisită şi acreditată a savantului, convertit la morala vulgară dar sănătoasă.

Profesorul se opreşte o clipă asupra făgăduielii de adineaori: „La ora patru dimineaţa viu, cu cel mai confortabil autobuz, şi te răpesc ca în basme şi ca în romane"... A făgăduit prea mult. însă nu mai este nici o putinţă de amânare. A sosit ceasul din urmă. Chiar dacă lucrurile nu sunt aşa cum le-a anunţat Floreal şi cocoana soacra nu va veni cu fi-său, situaţia este supraîncordată, şi orice întârziere începe să oscileze între absurd şi monstruos. E curios cum nu simte Bobircă înţelesul lucrurilor decât aşa, la intervale mari şi pare că la lumina nu ştiu căror fulgere - zor, dramă, spaimă - ca astă-seară... E nevoie, însă, şi de apropierea stăruitoare a acestei fascinante femei. Profesorul se analizează şi recunoaşte că Floreal are asupra-i, când sunt aproape unul de altul, un imperiu misterios şi înfricoşat. Este peste puterile lui s-o mai dezrădăcineze din pajiştile şi din răzoarele domeniului său psihofiziologic. E ca un arbust prolific şi tenace, care a făcut subt pământ plasă de rădăcini, iar deasupra a întins încă o plasă de flori năvălitoare, cu miros îmbătător, cu sân pasionat şi sângerând. Şi atunci care mai este logica rezistenţei ? Floreal îi

trebuie. E un venin cu care s-a obişnuit pe nesimţite. Şi încă este socoteala cea mai egoistă şi mai cinică. Doar Floreal e mama lui Pupu, şi Pupu e copilul lui, e os din oasele lui !

„Doarme, dragul tatei, doarme dulce... Mâine, când se va deştepta, va fi în casa tatălui său. Echivocul, ticăloşia şi miasmele din jurul acestui pătucean vor fi măturate"...

Doctorul Taifun îşi simte spinarea rece, se scutură din reveria lui meditativă şi priveşte termometrul din perete. „Cred că Samuely exagerează. Aici în odaie începe să fie frig. Un grad sau două de căldură mai mult va fi tocmai ceea ce ne trebuie."

XVIII

înaintea sobei stă coşul cu lemne şi cu surcele. Pe măsuţa de lângă patul copilului e o cutie cu chibrituri. Profesorul va aprinde focul în sobă. Ştia, odinioară, să-1 facă atât de bine şi sunt atâţia ani de când n-a mai pus la probă vechea lui dexteritate...

Deschide uşa sobei cu băgare de seamă şi cu o surcea în mână dă la o parte nişte hârtii de pe grătar. Dar un petec de hârtie alunecă în casă, şi pe colţul lui este *en-tete-ul* unui minister... Doctorul Taifun culege fragmentele şi începe să reconstituie o pagină de scrisoare. Este din Cabinetul secretarului-general, şi autorul este însuşi secretarul Vlad Gherasimescu. Profesorul recunoaşte scrisul vechiului conşcolar, protivnicul din liceu şi din toată viaţa de atunci încoace. E acel scris rotund, clar, elegant, pe care îl urăşte încă de la orele de caligrafie, fiindcă în caligrafie Vlad era, pe cât colo, mai tare decât Bobircă. Răceala de adineaori se preface în sudoare îngheţată. Profesorul aşază cu mâini înfrigurate fragment lângă fragmejtit, caută în sobă încă unul, scăpat din vedere, şi reîncepe. A luat de sus, de pe poliţă, un atlas geografic înscorţat, a reconstituit scrisoarea şi, ţinând în braţe atlasul, ca pe o planşă de capital interes ştiinţific, Bobircă citeşte, sub becul cu capişon... Scrisoarea era din seara

aceea şi fusese adusă, citită şi apoi ruptă degrabă şi aruncată în sobă, puţin mai-nainte de sosirea doctorului Taifun. Vlad scria:

„Scumpa mea Floramie,

M-am grăbit să dau lui Vasilescu-Plopu un concediu de trei zile. (I-aş fi dat, de-aş fi putut, treizeci de ani!:..) Foarte bine ai făcut că ai chemat pe doctorul Samuely. E un bun medic pentru copii. Cred că ai mers prea departe cu spaimele tale... îmi pare grozav de rău că nu pot şi eu să văd pe Pupuşor. Mi se pare că plecarea lui Vasilescu-Plopu nu ne va aduce, de data aceasta, nici un folos. Am pe cap o mie de belele ! Mosafirii polonezi, ultimul scandal cu minoritarii, o lege la care colaborez cu ministrul, un consiliu astă-seară la noi la minister şi un dineu diplomatic mâine seară ! Pare că a fost un făcut să se adune toate o dată !

Dar linişteşte-te, draga mea. Mititelul nostru se va face bine. Perfidă Floramie ! Mi-ai băgat în cap că e al nostru... în sfârşit, dacă n-o fi el, o să fie al doilea... Iată, aci alăturat, suma de lei cinci mii (5.000).

Nu te mira că nu ţi-am trimis pe Neagu, uşierul meu, ci pe uşierul lui Titu. Ticălosul de Neagu s-a îmbătat ca un pahonţ. Noroc că suntem în afară de orele de serviciu, că altfel aş fi în grea cumpănă cu el.

La revedere, dulcea mea descântătoare ! O, dacă s-ar putea să fie în noaptea aceasta... Aş închide mâine gura neveste- mii cu un aplomb supraministerial: - *Ma chere,* a ţinut consiliul până adineaori !..."

Fiinţa sufletească a doctorului Taifun izbucni ca un gheizer gigantic, aruncând perdele de apă fiartă şi bolovani până în cerurile cele mai de sus ale turbării şi ale setei de răzbunare !..'. Durerile copilăriei şi ale tinereţei, necunoscutele rezervoare ale suferinţei lui prefăcute în ambiţie şi în încordată activitate, rănile tainice ale inimii lui, întunecoasa şi vechea lui duşmănie faţă de camaradul frumos, plin de succese şi sărbătorit, făcură noapte de iad în cugetul savantului, spulberând cu neagra lor vijelie construcţia noţiunilor convenţionale şi toată pojghiţa deprinderilor

sufletești, impuse de traiul între oameni... Doctorul Taifun se simți fiară troglodită !

Așadar, el este, încă o dată, martirul din liceu, batjocorit de toată lumea, călcat în picioare de Vlad Gherasimescu, înlăturat și anulat de acest fante unsuros, trivial și sterp sufletește, premiant al pomezilor, al cravatei și al alcovurilor escaladate ! Dezastrul de astă-seară desființează toată ascensiunea doctorului Taifun, prăbușește o carieră întreagă, profilată pe cerul celebrității, și-1 scoate pe savant dintre ruine: cu statura, cu obrazul și cu inima ulcerată a elevului de clasa a VH-a Dimitrie Bobircă, față în față cu superbul adolescent Vlad Gherasimescu, idolul școlărițelor pregătite în particular !...

O, dar atunci elevul slut și scăldat în batjocurile colegilor știuse să-și alcătuiască, îh singurătate, armura sfântului orgoliu, se aruncase cu aprigă voluptate în studiul de zi și de noapte și izbutise, tăcut și tenace, să uimească și să lase la picioare-i toată generația din care făcea parte... Azi armura a plesnit; celebritatea lui se arată arhiridiculă, și o viață întreagă, rezervată și precaută, compromisă de această curtezană de mahala, care 1-a băgat, până peste creștet, în sacul vicleniei și al aventurilor ei !

Pe dinaintea ochilor lui Bobircă defilară, pe un fond roșu ca de incendiu, etapele unei fresce libidinoase, în care plastica și energiile lui Vlad Gherasimescu colaborau cu nuditatea frenetică a infamei de Floreal-Floramie. Din această acuplare ticăloasă a ieșit acest avorton care stoarce preocupările, insomniile și mistificată duioșie a doctorului Taifun ! Groaznică păcăleală ! Nemaipomenită tragere pe sfoară ! S-au întâlnit doi escroci pasionali, s-au întâlnit doi profesioniști ai libidinei și ai adulterului, ca să-și facă cuib și să-și ouă plodul în sanctuarul vieții lui claustrate și închinate științei! Morala, umanitatea și toată profilaxia convențională sunt prea slabe și prea timide ca să smulgă pe un savant, util omenirii, din această nimicitoare escrocherie și, în același timp, să pedepsească exemplar pe escroci. Savantul însuși își va face dreptate. La îndemâna lui stau mijloace discrete și suveran expeditive, iar conștiința lui în cazul de față este o supremă și unică instanță judiciară.

„Spurcăciunea asta de copil trebuie suprimat! Sămânța lui Vlad Gherasimescu trebuie urgisită și ștearsă de pe fața pământului! Și pentru că împotriva mea au pus în mișcare prefăcătoria și toate aparențele mironosițe și fățarnice, le voi întoarce-o cu aceeași măsură ! O criză neprevăzută s-a declarat în starea bolnavului. A avut dureri mari, convulsiuni, spasme. Doctorul Taifun, care se interesa de copil, a voit să-i facă o injecțiune calmantă și probabil că, la acea oră de noapte și de enervare, a confundat fiolele. Cine va putea și cine va cuteza să cerceteze și să analizeze de aproape împrejurările acestei erori medicale ?"

Doctorul Taifun se adună, crispat, sumbru, satanic îh mijlocul odăii, între patul lui Pupu și trusa cu veninuri. Cine va îndrăzni măcar să presupună că marele savant, marele iubitor de oameni, a putut, în miez de noapte, să stingă, cu o împunsătură criminală, viața unui copil ?...

XIX

Pupu doarme somn de înger. Zbuciumul în care a trăit atâtea ore 1-a sleit de puteri și 1-a făcut aproape diafan. E un somn adânc și reparator, care va ține mult. Doctorul iese din nemișcarea lui de tragică statuie și se apropie de capul copilului. Se apleacă asupra lui, privindu-1 cu ochi măriți, și tresare brusc, ca un arc ce și-a descărcat săgeata.

Este spăimântător ! Doctorul Taifun și-a adus aminte deodată unde a mai văzut el această particulară inscripție frenologică. A mai văzut-o la un copil de trei ani, într-o fotografie privită în mâinile maică-sii, și care îl înfățișa pe el, Dimitrie Bobircă ! Copilul care doarme este leit copilul din fotografia de acum o jumătate de veac !

Cine poate să descurce azi, cu insuficientele cunoștințe adunate, întortocheatele legi ale eredității ? Pupu seamănă cu doctorul Taifun, dar prin ce fenomen de impregnare nervoasă,

sau de fraudă, sau de farsă, datorit unei fiziologii de procreatoare isterică ?...

Cu toată vijelia-i sufletească şi cu toată dezordinea lui logică, doctorul Taifun conveni că Floreal prinsese de veste de existenţa savantului nu numai cu ochii, dar şi cu toată puterea ei de receptivitate sexuală. Atunci de ce această curtezană n-ar fi putut să fie fecundată chiar de doctorul Taifun şi ar fi nevoie de o improbabilă trişerie isterică pentru a explica izbitoarea asemănare a lui Pupu cu torturatul profesor ?

Doctorul Taifun îşi cuprinse capul între palme. Turbarea lui, cruda lui certitudine şi ura lui gata de crimă începură să se clatine. Copilul putea să fie copilul lui... Această asemănare, descoperită într-un fulger de amintire, este un indiciu revelator pentru conştiinţa unui om deprins cu cercetarea adevărului.

Lovit de această intimă nesiguranţă ca de o criză de slăbiciune, doctorul se trase înapoi de lângă patul lui Pupu şi căută un scaun. Atunci dădu cu ochii de fotoliul pe care lăsase scrisoarea fatală. Fântânile mâniei lui ţâşniră din nou, aprige şi clocotinde de ură. Răzbunarea lui n-are ce căuta la patul acestui copil. Oricare ar fi enigma eredităţii lui Pupu, acest biet copil este, cel mult, rodul vinei, dar nu el este vinovatul. Vinovaţii sunt cei doi ticăloşi divulgaţi de această scrisoare criminală, şi în primul loc scelerata care speculează boala fiului ei şi cere bani abjectului tovarăş. Ce-i trebuiau cinci mii de lei acestei curve, când el, doctorul Taifun, îi dăduse, mai săptămânile trecute, de două ori atâta ?... Purtarea ei azvârle lumină într-un colcăitor abis de turpitudine ! Acest monstru nu trebuie să mai trăiască ! Doctorul trebuie să fie acum, imediat, executorul sentinţei de moarte, cu aceeaşi mască dulceagă şi compătimitoare, cu aceeaşi solicitudine de medic care voieşte să facă o injecţie calmantă sau reconfortantă mamei decimate de griji şi de nesomn. Din nenorocire, profesorul a calculat greşit, a exagerat doza, sau a luat o fiolă drept alta. Cine poate să judece vreodată sfintele greşeli ale medicinei, istovite de încordare şi de pasiune umanitară, lângă patul clienţilor ei !...

Atunci, un monstru mai puţin pe lume ! Infernala Floreal ! (sau Floramie, cum îi va scrie pe panglicile mortuare cosmeticianul de Vlad). Auzi, să ceară ea bani şi să vânză durerile lui fiu-său... Dar... poate că i-au trebuit... Doctorul Taifun era plecat. Vasilescu-Plopu o dădea afară cu copil cu tot... De ce adică Floreal era de laudă primind banii profesorului, şi era infamă primind banii lui Vlad Gherasimescu ?...

Deprinderea critică a omului de ştiinţă biruia irezistibil şi începea să pună ordine în cugetul lui devastat de pasiunea elementară. Cine era Bobircă şi cine era Vlad ? în definitiv, două regretabile personaje ! Amanţii unei femei măritate ! Ce drepturi avea doctorul Taifun asupra acestei femei mai mult decât secretarul-general o dată ce amândoi erau pângăritorii căsniciei (unui imbecil, e adevărat) dar unui soţ legitim ? Plăteau amândoi... Erau perfect egali în aceeaşi infamie a preacurviei.

Dreptatea ar cere să meargă mai departe şi să cerceteze şi să pună în imparţială lumină inima, situaţia, cazul special al acestei femei adultere. Printr-o firească răsturnare a sensibilităţii lui bătute de furtună, doctorul o simţi pe vinovată cu totul aproape de el, o simţi pătimaşă şi încolăcită, doborâtă în amintirea lui, în nervii lui, aderentă epidermei lui sufleteşti.

Furia lui se împletici şi căzu alături. Asemenea unui nebun sau unui barbar care ar sta cu ciocanul ridicat deasupra unei capodopere de maestru sculptor şi care, deodată, s-ar simţi fulgerat de nu ştiu ce lumină revelatorie, aşa doctorul Taifun şovăi şi se descumpăni subt povara ideii de-a ucide pe Floreal. Experienţa lui medicală îl făcu să vază pe o masă de morgă ruina rigidă şi glacială a acestui trup atât de armonios, atât de plastic şi de scăldat în nuanţele ambrului...

„Ticăloasa de Floreal! Să mă înşele ea cu protivnicul meu cel mai detestat, cu Vlad Gherasimescu, bestia neagră a vieţii mele !"

Doctorul Taifun se simţi mai întâi ridicul, apoi treptat, pe măsură ce logica lui se dezbăra de broboadele furiei, începu să se simtă odios. Ticăloasa de Floreal ?... Dar el, ilustrul vindecător de oameni, în ce categorie trebuie aşezat ? De ce n-a limpezit, energic şi cinstit, situaţia femeii adultere ? De ce n-a

luat-o în casă la el când s-a încredinţat că a ajuns stăpâna lubricităţii lui, dacă n-a putut să se convingă că Pupu este carne din carnea lui ?

Copleşit, ajuns de oboseală, năvălit de o hoardă de gânduri noi, doctorul Taifun puse pe măsuţă atlasul cu scrisoarea lui Vlad şi căzu în fotoliu.

XX

Licht, mehr Licht!... Acest imens dezastru pe care-1 priveşte azi în jurul lui cere o lămurire şi cere o ispaşă. O imperioasă nevoie de logică împinge înainte pe savantul istovit de stearpa lui turbare. Acest sărman copil nu explică nimic, nu poartă nici o vină şi nu repară nimic, dacă ar fi făcut ispaşa stării de faţă. Ticăloasa de maică-sa sau abjectul de Vlad se găsesc înjugaţi prea bine unul lângă altul. O femeie ca Floreal - nenorocită în căminul ei, constrânsă de împrejurări - a putut să evadeze din rândul cuviinţei şi al datoriei. Cât despre Vlad, el a venit pe lumea aceasta pentru ruşine şi prostituţie. Dezordinea morală din centrul căreia doctorul Taifun priveşte şi deliberează nu poate fi adusă la cauza ei suficientă prin vinovăţia celor doi. Şi ce reparaţie, şi ce ispaşă ar aduc ruprimarea unuia sau altuia ? Profesorul îşi aduce aminte de fabula lui La Fontaine: *Les animaux malades de la peste.* Unde ar fi judecata şi dreptatea când am scoate pe măgar drept marele păcătos, drept unicul vinovat în faţa mâniei cerului, şi am acoperi pe sceleraţii veritabili ?

Vinovatul este altcineva, cu altă suprafaţă şi cu altă răspundere ! O linişte stranie limpezeşte cugetul acestui om, sclavul metodei şi pasionatul cercetării. Doctorul Taifun începe să fie mulţumit: a găsit pe marele vinovat ! Din vijelia care trecuse peste el, din cataclismul intim de adineaori, din nebunia care îl împingea spre crimă, profesorul ieşea acum aproape biruitor: avea cuvântul dezastruoasei enigme !

Vinovatul adevărat este el, doctorul Taifun ! Ce caută el aici ? Cine poate fi răspunzător, în primul loc dacă nu exclusiv, de

toată această dezgustătoare aventură, începută acum trei ani ? Pot sta alături, în balanţa judecătorului, capriciile şi zigzagurile unei isterice cu personalitatea aproape sacerdotală a unui ilustru savant ?

A, nenorocitul de savant! Vinovăţia lui urcă până la fatalitate şi la antica tragedie. Trebuia să capituleze mai demult. Ar fi fost un noroc universal dacă ieşea din viaţă încă de odinioară, când a început să-şi dea seama că e o povară estetică pentru semenii săi. Vinovăţia lui a venit cu el odată în lume. Cu mutra lui antisocială şi cu simţirea lui de jupuit de viu, ar fi trebuit să nu întârzie printre oameni. Dar s-a încăpăţânat să rămână. S-a închis îh mincinosul turn de ivoriu al studiului, al monahismului ştiinţific şi al renunţării orgolioase. N-a trăit, n-a iubit, n-a făcut nici o nebunie - la vremea când nebuniile sunt iertate - şi s-a îmbrăcat sufleteşte în pielea cu solzi a balaurului din poveste: urâcios, egoist, nedorindu-şi progenitură, torturând pe biata Fritzi, singura femeie care s-a lipit de el. Şi iată acum că respingătoarea jivină pretinde cum că nu este balaur adevărat, ci este Făt-Frumos, descântat şi prefăcut în balaur, şi voieşte să se dezbrace de solzii claustrului şi ai egoismului !

Crimă fără de nume ! Destrăbălarea savantului, apostazia preotului şi dezertarea soldatului sunt una şi aceeaşi crimă, privite de la distanţe deosebite şi din tribunale diverse.

Crima lui este înfricoşată ! Iubeşte dincolo de vreme, peste barierele onoarei şi în răspăr cu tot trecutul lui de călugăr al laboratorului!

Ce putea să se întâmple, în asemenea condiţii, dacă nu nenorocirea de azi ? Cum era să-i rămână credincioasă o femeie - pocit şi bătrân cum este - chiar dacă n-ar fi avut stigmatele şi strechea isteriei, cum le are Floreal ? Soarta lui este pecetluită. Femeia aceasta este stăpâna crudă a simţirii lui. Se simte închis în ruşinoasa lui patimă de sexagenar ca într-o ergastulă de oţel. Nu mai poate trăi fără Floreal ! Şi iată - cu dovezi definitive - că tirana cărnii lui e o perversă care-şi oferă isteria pe parale !

Concluzia... Concluzia nu poate fi decât una singură. Dezastrul nu poate fi răscumpărat decât într-un singur fel.

(Doctorul Taifun se uită la ceasornic.) „Peste optsprezece minute, când va fi ora două, fiolele mele cu veninuri îmi vor face cel din urmă serviciu, supremul serviciu !"

XXI

Cu o acuitate de viziune proprie imaginativilor şi comedianilor, doctorul Taifun văzu ca înaintea ochilor titlurile mari din ziare:

Moartea profesorului Dimitrie Bobircă... Neaşteptata moarte a ilustrului cardiolog profesor dr. Bobircă... Doliul ştiinţei româneşti...

Şi apoi, rapide ca la cinematograf, subtitlurile articolelor de reportaj: *S-a stins o glorie naţională: „Doctorul Taifun": o poreclă schimbată în renume... O viaţă austeră... Enigma morţii... Moarte firească, sau ?... Casa în care s-a sfârşit amicul omenirii suferinde...*

Profesorul avu o mişcare repulsivă şi goni cu mâna zborul acestor negre libelule... Moartea lui în casa aceasta i se pare o pată dezgustătoare în tot reportajul... Ce vâlvă ! ce cancanuri! ce scandal între confraţi, la Universitate şi la spital!... Se va stabili, fără doar şi poate, că moartea profesorului a fost urmarea unei injecţii suspecte. Chiar dacă amicii şi admiratorii lui din presă vor lăsa peste cauza decesului vălul enigmei sau al abilităţii, totuşi, acest sfârşit, într-o casă unde nu fusese chemat ca medic, între patul unui copil bolnav şi o mamă cu nume prost, şi în absenţa din casă a presupusului părinte... este de o sluţenie care goneşte pe răposat din groapă...

Doctorul Taifun este dator să dea plecării sale din lumea aceasta măcar ceva din seriozitatea şi din prestigiul unei vieţi petrecute în atmosfera austeră a bibliotecii şi a laboratorului. *Tout este perdu, hors l 'honneur !* Profesorul trebuie să facă ultima lui haltă de cugetare, de deliberare şi de energie, acasă, în faţa biroului, martorul muncii lui de patruzeci de ani, şi în mijlocul cărţilor amice. în sfârşit, el nu trebuie să împovăreze şi să pună piatră de poticneală înaintea celor ce vor ridica glasul

la catafalcul lui şi vor aduce, în ceasul despărţirii, salutul ştiinţei şi al omenirii suferinde celui ce a fost - între elevi, între colegi, la spital, pe catedră, în presa şi în literatura medicală universală - profesorul Dimitrie Bobircă !

Doctorul Taifun vede aievea - în Biserica Sf. Gheorghe Nou - o mulţime de capete, făcliile cele mari din cele patru colţuri ale catafalcului şi coroanele de flori subt care se ascunde sicriul cu ilustrele rămăşiţe. Şi o lacrimă alunecă din ochii dedublatului comedian.

Două ore !... Nu e nimic. Va fi un ceas mai târziu, dar va fi la el acasă, între pereţii cari ştiu să mărturisească, în ciuda rătăcirii de azi, eforturile şi nobleţă unei vieţi de apostol.

In amintirea doctorului Taifun începu să se insinueze într-un ritm de farmec sfâşietor şi cu o suavitate ucigaşă (stăruitoare peste cei patruzeci de ani trecuţi din epoca adolescenţii închinate lui Eminescu) cântecul nemuritor al *Despărţirii:*

„Cântări tânguitoare prin zidurile reci
Porni-vor să-mi cerşească repaosul de veci...
Apoi - de vor - m-arunce în margine de drum,
Tot îmi va fi mai bine ca-n ceasul de acum...
Ci tu rămâi în floare ca luna lui april,
Cu ochii mari şi umezi, cu zâmbet de copil;
Din cât eşti de copilă să-ntinereşti mereu,
Să nu mă ştii pe mine, cum nu m-oi şti nici eu !"

Sărmanul Eminescu ! N-o fi scris şi el această genială *Despărţire* după ce găsise, în soba iubitei, vreo scrisoare de la un Vlad Gherasimescu oarecare ?...

Oricum, aici socotelile sunt clare. Adio, Floreal ! Doctorul Taifun nu poate însă să-şi smulgă gândurile incerte, şovăielile conştiinţei şi perdeaua de întuneric agăţată iremediabil de acest piron bătut îh inimă-i: Este Pupu copilul lui, ori nu este ?... Poate că mai târziu, în anii lui de bărbăţie şi de luptă, prin caracterul lui, prin destoiniciile lui şi prin biruinţele lui, va spune cine a fost adevăratul lui părinte celor ce vor şti să înţeleagă.

„In definitiv, iată povara de durere, de dezolare şi de ignoranţă pe care o duc cu mine în mormânt. Nu mai ştiu dacă

Pupu e copilul meu ! încolo, toate sunt în ordine. Plecăm *â l'anglaise* şi din casa aceasta, şi din viaţă. Să iau şi scrisoarea lui Vlad, ori s-o las destinatarei ? E mai bine s-o iau cu mine. Dar trebuie să las o chitanţă în locul ei"...

Doctorul Taifun strânse fragmentele scrisorii şi le puse în servietă, apoi, pe o pagină albă, scrise cu litere uriaşe:

„Dragă Floreal, nu mai căuta în sobă scrisoarea secretarului-general, fiindcă am luat-o eu. Adio !"

Aşeză pagina la loc vizibil, pe măsuţă, îşi luă trusa şi servieta şi ieşi din odaie fără nici un zgomot. Scara era suficient luminată de lumina globului electric din faţa casei.

Uşa exterioară era închisă pe dinăuntru cu zăvorul Yale.

XXII

Răcoarea nopţii de toamnă şi tăcerea acestui cartier nou creat împresurară binefăcător fruntea împovărată de hotărâri funeste.

Doctorul Taifun străbătu precaut ocolul cu crizanteme şi, prin portiţa liberă, ieşi pe trotuar. Dar, în acelaşi minut, din colţul trotuarului şi din dosul unui masiv de lilieci se ivi un om de statură înaltă sub o pălărie cu streaşină largă. La doi paşi de doctorul Taifun, omul îşi luă pălăria cu ceremonie şi exclamă mirat:

- Tu eşti, Bobircă ?...

Era Vlad Gherasimescu.

Cea dintâi zvâcnire a resorturilor voinţii profesorului fu să se repeadă la Gherasimescu şi să-1 sfâşie cu unghiile şi cu dinţii. Din fericire, o veche dar neştearsă amintire ţinu frâu şi anihila orice năvală. într-o încăierare de odinioară, cu toată violenţa atacurilor lui Bobircă, Vlad Gherasimescu aruncase pe adversar cu capul într-un morman de nisip. îşi propti atunci călcâiele în trotuar şi, fără să-şi elibereze mâinile," ca să întâmpine mâna întinsă a lui Vlad, doctorul Taifun izbucni, dar cu vocea în surdină:

- Ce demon te scoate înainte-mi în această oră supremă a vieţii mele ?

Vlad îşi puse pălăria cam pe ceafă şi îşi vârî mâinile în buzunarele pardesiului.

Apoi, cu o figură amuzată, dar cu destulă şi concesivă prietenie, privind când la globul electric, când la sumbrul şi duşmănosul său camarad:

- Aşadar, trebuie să treacă o mie de ani ca să vindecăm inima unui cardiolog de micile zgârieturi din anii de şcoală ?...

Doctorul îl privi de jos în sus, cu drăgălăşia unui broscoi care s-a întâlnit cu un cocostârc.

- Ascultă... nu e timp de amintiri şi de recriminări. Poate că o providenţă (în care eu nu cred) te scoate în calea mea, ca să risipeşti din cugetul meu, închinat clarităţii, noaptea unei probleme grele ca mormântul...

- Bobircă, la dispoziţia ta, în eternitate !

- Nu te bucura prea mult. Ne întâlnim într-un minut fatal. Nu ştiu dacă peste câteva ore nu-ţi vei frânge mâinile de toate câte vei afla şi vei vedea...

- Până atunci, Bobircă, eu, unul, regăsesc cu farmec pe camaradul tragedian de altădată... E adevărat că ai cucerit lumea cu ştiinţa şi cu faima ta de doftor, dar cred că mai grozav ai/i fost dacă te făceai actor.

- Diavol intuitiv, care m-ai prigonit şi m-ai persiflat de pe băncile liceului... ţine-ţi gura, că altfel, în loc de solemnitate testamentară, iese o vulgară încăierare !...

Vlad îşi scoase mâinile din buzunare şi le încrucişa pe pieptul lui de semiexcelenţă.

- Este evident că nu eşti în noaptea ta cea mai amabilă !... Dar ivirea ta neaşteptată m-a făcut să pierd din vedere ce caut pe aici. Dacă am văzut bine, ai ieşit din casa lui Vasilescu-Plopu, un dobitoc al meu de funcţionar.

- Ei, şi pe urmă ?

- Tot aici veneam şi eu...

- La dobitocul tău de funcţionar ?

- Nu, la curva de nevastă-sa, ca să-i trag două palme şi un picior undeva...

Bobircă lăsă pe trotuar servieta şi trusa şi sări ca o pisică în gulerul lui Vlad.

- Le-am primit eu, şi palmele şi piciorul !

Gherasimescu se clătină şi se trase înapoi.

- Ai turbat, Bobircă ?

- Domnule secretar-general, m-ai insultat sângeros şi onoarea te obligă să-mi dai neîntârziată satisfacție !

- Bine, Bobircă. Să discutăm această paradoxală ofensă !

- Vino la mine acasă ! Aici nu putem să ne explicăm. La d-ta acasă, tot atât. Vino, deci, la mine acasă. Trebuie să luminăm în noaptea aceasta toate colțurile iadului !

- încântat şi foarte interesat! Cât pofteşti, cum pofteşti, unde pofteşti !

- Hai, acum, cu mine.

- Te urmez. Dar nu pe jos. Dă-mi voie să te invit în maşina mea, care aşteaptă colea, în strada vecină.

Porniră amândoi de subt globul electric şi drncfața casei moderniste, fără ca nici unul să observe cum se zbuciumă, sus, o perdea de la fereastră.

XXIII

Chryslerul ministerial făcu numai câteva minute de lângă Hipodrom şi până în Bulevardul Lascăr Catargiu. Doctorul Taifun arătă şoferului un mic palat, la un colț de stradă, şi maşina se opri.

Vlad Gherasimescu se coborî cel dintâi şi spuse tare omului de la volan:

- Nu mai aştepta. Eu rămân aici, la d-1 profesor Bobircă. Mâine de dimineață nu am nevoie de serviciile tale. Eşti liber până după-amiază.

Doctorul Taifun deschise, în grila dinspre bulevard, cu cheile pe cari le avea la el, o poartă secundară şi, tot aşa, în palat, o uşă secretă mascată de o cortină de trandafiri agățători. Profesorul mergea înainte, şi fostul lui conşcolar, intrigat şi curios, îl urma în tăcere. întoarse mai multe butoane electrice şi trecu prin diferite coridoare, până când ajunse într-un hol pretențios şi înalt, unde lumina nu era stinsă. Probabil că servitorii, aşteptând pe stăpân, adormiseră şi lăsaseră becurile aprinse... Alături, în sala de aşteptare a clienților, acelaşi lucru, cu amănuntul supărător că cineva era trântit pe o canapea şi sforăia...

- A... Iată un scandal pe care-1 voi pedepsi aspru !..

Şi doctorul Taifun trase de picioare pe adormit. Dar şi doctorul Taifun şi Vlad, care se apropiase, căscară ochii mari. Adormitul sări în sus, şovăi o clipă, apoi se lovi cu palmele peste ochi:

- M-am deşteptat de-a-binelea, sau am trecut dintr-un vis într-altul ? Boby şi cu Vlad împreună !...

- Hristudorache al nostru !

- Iancule ! Cum ai ajuns tu în Bucureşti ? Ce vasăzică asta ? Nu mai înțeleg nimic !...

- Bobircă dragă, e foarte simplu. E adevărat că dacă am fi pe vremea lui Euripide ar trebui să încep să rostesc jalnic, ca Polidor:

"Hxo) vexpâ>v xev0u,â)vaxv OXOTOV *nvkaț*
A,jnd>v îv' "Ai6c, X°>pk wixvoxax ©cuv[1]

...Dar pe vremea noastră ce minune poate să mai fie ? Am plecat din Constanța la câteva ceasuri după tine, cu trenul reglementar, şi am ajuns la miezul nopții în Bucureşti, oraş mare, populat şi fericit[2]. Şi chiar dacă n-aş fi avut un tren atât de potrivit, ai uitat că de la Constanța la Bucureşti faci cu avionul un ceas şi ceva ? Ajungând aici la tine pe la 12 noaptea, am găsit pe oamenii tăi în aşteptare. Pasămite le-ai trimis cuvânt

[1] Sosesc, lăsând tărâmul celor morți şi porțile întunericului, unde sălăşluieşte Hades, başca de ceilalți zei *(Ecuba,* Euripide) («.«.).

[2] *Anabasis,* cârteai, cap. 2 *(n.a.).*

că vii spre miezul nopţii, şi veghind noi şi aşteptându-te, am păţit ca fecioarele din *Evanghelie,* cari aşteptau pe mire...

- Ne-ai convins, Dodorache. Cazul tău o fi cazul fecioarelor din *Evanghelie,* dar nu este cazul lui Polidor, fiul Ecubei. Eşti tu în carne şi oase. însă n-a lipsit mult ca eu să ajung să dublez pe Polidor... Să trecem în bibliotecă şi să deşteptăm pe oamenii mei, ca să ne pună samovarul de ceai. Orice ar fi să iasă din întâlnirea şi din dezbaterile noastre, vreau lângă noi susurul samovarului, sfetnicul meu din campanie...

Vlad şi Hristudorache rămăseseră un minut de vorbă, pe când doctorul Taifun îşi chema servitorii şi deschidea uşa bibliotecii, uşă largă şi sculptată ca de biserică. Intrară câte trei în camera înaltă, tencuită pe toţi pereţii cu rafturi de cărţi, în dulapuri deschise, şi se aşezară la masa dreptul ;hiulară din mijloc, subt policandrul cu globuri mate.

Doctorul Taifun avea în faţă pe Hristudorache. Vlad ocupă latura a treia. Hristudorache ridică două degete în sus, ca la şcoală şi ca la Cameră:

- Vorbesc cel dintâi. Domnule profesor, subita d-tale plecare din Constanţa a consternat pe clientul nostru Arvanitide şi pe toată familia lui !! ASevăr îţi spun: au plâns când m-am dus la ei şi le-am anunţat că ai plecat fără de veste la Bucureşti, chemat de o telegramă urgentă. Ce să-ţi mai istorisesc ce-a mai fost o dată cu criza de lacrimi!... Dar, deşi zgomotoşi şi melodramatici, grecii sunt şi oameni de acţiune. Arvanitide e armator şi arhibogat. S-a dat jos din pat, m-a luat de braţ şi m-a dus la casa de bani. Mi-a deschis-o şi mi-a pus subt ochi sertarele, pline cu valută forte. Apoi bietul om mi-a vorbit cu un accent care făcea de prisos orice discuţie:

„Ia de aici cât vrei. Ia trenul sau avionul... (Fă cum ştii.) Dar du-te la Bucureşti şi adu-mi înapoi pe profesor. îl voi plăti ca un rege ! însă nu ca un rege îl chem, ci ca un bolnav nenorocit, pe care marea lui datorie de vindecător i-1 pune în sarcină şi pe conştiinţă."

- Iancule, armatorul tău vine şi mă răstigneşte cu al doilea rând de piroane !...

Doctorul Taifun îşi încleşta pumnii, se posomori groaznic, apoi sări în sus, ca aruncat de resortul unei energii eroice:

- Grecul tău are dreptate ! întâi datoria şi onoarea, întâi cele clare şi apoi cele obnubilate ! Voi amâna totul şi, până când va fi să dau ochi cu moartea, îi voi face încă o farsă: îl voi reţine în viaţă pe Arvanitide ! Vom pleca la Constanţa cu primul tren !

Hristudorache se ridică în picioare şi, cu braţele la piept, execută un salamalek oriental.

- Bobircă dragă, să trăieşti ! Mai-nainte de a-i da viaţă lui Arvanitide, mi-ai dat mie obraz şi crezământ. Şi acum, întrebarea care îmi frige gâtul de când m-ai tras de picioare şi m-ai deşteptat... Bolnavul tău e bine, nu e aşa ?

Cu ochii în jos, cu vocea surdă, doctorul Taifun răspunse:

- E în afară de orice primejdie...

- Slavă ţie, Stăpâne ! Deşi tu, Bobircă, eşti straniu de concentrat şi mi-ai spus câteva cuvinte enigmatice, nu mai întreb nimic şi las totul la dispoziţia ta. Dar cel puţin tu, Vlade, ai putea să-mi spui de când această schimbare fericită şi cuminte în raporturile dintre voi ?

- Hristudorache, întreabă pe Bobircă... Ne-am întâlnit acum vreo jumătate de oră şi sunt... un fel de captură de război...

Mătăhălos şi liniştit,Vlad Gherasimescu îşi aprinsese o ţigare şi o fuma lăsând capul într-o parte.

Doctorul Taifun se ridică dârz, solemn, profesoral, ca la o dispută academică.

- Hristudorache, deşi suntem în jurul unei mese civile, şi în mijlocul ei, în loc de crucifix, va fi un samovar, tu ai, în noaptea aceasta, chemare şi fotoliu de mare judecător... Tu ne prezidezi, tu ne judeci, iar eu şi cu Vlad suntem, în jurul tău, de-a valma, martori, advocaţi, acuzatori şi acuzaţi.

- Cu o singură condiţie, Bobircă, să nu-1 obligi pe judecător să-şi falsifice natura lui de brav burghez şi să te imiteze în gravitate.

- Ascultă, Hristudorache ! Acuz pe Vlad Gherasimescu că a insultat trivial în faţa mea pe o femeie pe care o iubesc.

Am luat asupra mea insulta şi pretind lui Vlad să-mi dea satisfacţie. Dacă nu era situaţia noastră socială, trebuia să umplem imediat de sânge locul unde am auzit insulta,.. Nu ştiu dacă acest sânge nu va trebui să curgă şi acum, cu martori, cu proces-verbal şi cu toate formele duelului...

- Tribunalul primeşte consternat această plângere adusă împotriva lui Vlad Gherasimescu. Când s-a produs insulta şi unde ?

- Acum mai puţin ca un ceas, înaintea casei femeii ce mi-e dragă şi fără ca ea să fie de faţă.

- Vlade, ai cuvântul!

XXIV

Uşa bibliotecii se deschise şi feciorul de casă, ajutat de jupâneasă, aduse şi instala în centrul mesei un maiestuos samovar, cu toată pompa lui de ceşti, de chisele şi de gustări.

După ce servitorii se retraseră, Vlad Gherasimescu, tot cu ţigara între degete, întrebă, jumătate mucalit, jumătate plictisit:

- Onorat tribunal, daţi-mi voie să întreb dacă situaţia mea de acuzat nu desfiinţează sau nu confiscă cumva titlul meu de invitat al profesorului şi colegului Bobircă...

Doctorul Taifun se grăbi să declare, turnând lui Vlad primul pahar de ceai:

- Cele două planuri nu se intersectează: eşti mosafirul meu şi totuşi cel ce m-ai insultat.

- Bine, aşa să fie. Domnule preşedinte, vă rog să suspendaţi şedinţa până după primul pahar.

Degajat şi plin de poftă, ca după un spectacol târziu, secretarul-general se servi copios din toate anexele samovarului. Apoi, cu al treilea pahar în mână, deschise singur şedinţa:

- Scumpe Bobircă, îţi jur că până în noaptea aceasta eu n-am ştiut ce rol, ce parte, ce importanţă are în viaţa ta doamna Floarea Vasilescu-Plopu. Oarecari flecarii mi-au ajuns la ureche.

Dar cine ia în seamă şoaptele mahalalei !... Ce căutam acasă la ea şi pentru ce am rostit acele cuvinte de insultă, pe cari sunt dezolat că le-ai luat asupră-ţi ? Iată adevărul şi iartă-mă că ţi-1 spun pe şleau: Doamna aceasta mă costă o mulţime de parale, şi bărbatî-său, care este funcţionar în ministerul meu, mă costă o mulţime de favoruri, locuinţă, avansare etc, etc. Are un copil în vârstă de doi ani, şi aproape m-a convins că eu aş fi adevăratul lui părinte. De câteva zile, copilul e bolnav. Doamna mi-a cerut bani şi un concediu de trei zile pentru Vasilescu-Plopu. I-am trimis azi cinci mii de lei. Dar ce s-a întâmplat ? De obicei, curier între noi este uşierul meu Neagu, un om devotat, însă cu dambla. Aseară nu se mai ţinea pe picioare. Atunci am trimis banii şi o scrisoare printr-un alt servitor. Probabil că acest al doilea servitor, după ce mi-a făcut comisionul, a fost imprudent, s-a lăudat faţă de Neagu, a provocat invidia lui... în sfârşit, nu ştiu ce a fost... Atâta numai că, după ce s-au certat şi s-au încăierat, Neagu, încă destul de beat, dă buzna - acum câteva ore - în cabinetul meu şi-mi pune sub nas, cu nişte aere şi cu nişte gesturi pe cari numai marele nostru Ion Brezeanu ar putea să le redea, o scrisoare smulsă din mâinile adversarului: „Ca să se încredinţeze Excelenţa voastră cine sunt oamenii pe cari vreţi să-i faceţi oameni de încredere în locul meu... în locul lui Neagu, câinele credincios al Excelenţei voastre !" Am scrisoarea la mine în buzunar. Este o scrisoare a şefului meu de cabinet şi, în acelaşi timp, spre ruşinea mea, nepotul meu, Titu Mărgărit, către d-na Vasilescu-Plopu. Scrisoarea trebuie să fie de aseară, dar n-are dată, n-are stil, n-are educaţie şi e un monument de destrăbălare şi de anarhie sufletească. Deşi citirea acestei scrisori este penibilă, te rog, iubite Hristudorache, s-o citeşti cu glas tare, căci ea explică, dacă nu şi justifică, exasperarea mea, demersul meu şi insultele pe cari le-am rostit...

Hristudorache luă scrisoarea -. grozav de mototolită, ca un document smuls prin luptă — şi o netezi cu palma sub lumina abundentă şi mată. Era cu *en-tete* oficial. Hristudorache citi:

„Să fiu al dracului, Floflocel, dacă am cu ce plăti manichiura Şi bacşişurile de mâine de la dineul diplomatic ! De câtva timp,

nimic nu mai pică, vorba ăluia de la Sinaia !... Toată nădejdea - şi a mea, şi a ta - este la harpagonul de Hagi-Tudose, adică la unchi-meu... Pă el, Floflocel! Mi se pare că iar s-a oprit barza, cu milioane în cioc, pe coşul ministerului nostru. Scrie-i că s-a îmbolnăvit ploduleţul (al cui este, Floflocel ticălos, al lui ori al meu ?) şi cere-i gologani. Vezi, eu sunt modest, nici inimă de tată nu prea am, nici bani la buzunar...

Da' nu te mai boci atâta ! Lasă, că nu piere sămânţa rea ! Fie că o fi a lui unchi-meu, fie că o fi a mea... îmi cunosc bine rezistenţa neamului!... Un fleac de boală de copil, şi atâta tot!

Nu mai plânge, Bebi,
Nu te izmeni;
Nu mai plânge, Bebi,
Nu mă plictisi !

sau cam aşa ceva... Alivoar, Floflocel! Spune-mi când..."

Hristudorache îşi întrerupse lectura. Scandalizat şi el de ultima frază din scrisoare, rosti mai mult dramatic decât comic:

- Tribunalul nu mai poate citi sfârşitul...

XXV

O tăcere jenată şi grea încovoie capetele celor trei colegi, cari - împovăraţi şi ei de păcate mari şi mici - erau totuşi fiii unei generaţii crescute în cultul formelor exterioare şi în tradiţia convenienţelor civilizate.

în această tăcere prelungită, se auzi din stradă zgomotul unei maşini şi pocnitura portierei care se închide, iar îndată după aceea, în palatul cufundat în tăcere, zbârnâi soneria de la intrare.

După oarecare parlamentare depărtată, amestecată cu paşi cari se apropiau, uşa bibliotecii se deschise şi feciorul se arătă, somnoros şi rău dispus:

- E o doamnă cu un copil în braţe, care voieşte numaidecât să vorbească cu domnul profesor... Zice că e un caz grav...

Surprinşi, dar toţi deodată bănuitori, cei trei colegi se uitară unul la altul. Doctorul Taifun porunci servitorului:

- Pofteşte pe această doamnă aici, în bibliotecă.

Mai înainte ca să fie văzută şi recunoscută, Floreal văzu de departe, din umbră, pe cei ce stăteau în jurul mesei, subt policandrul cu lune pline. Apriga ei intuiţie de mamă şi de femeie în primejdie o făcu să prindă aproape întocmai cuvântul situaţiei. „S-au împăcat ciobanii...Vai de biata lupoaică ! Dar cine o fi celălalt ? Cu ajutorul Sfântului Nicolae, un prieten"...

- Poftiţi, doamnă ! Intraţi.

Floreal apăru în lumină, într-o mantie neagră, lungă, ca de călugăriţă, şi subt un văl des, care o acoperea şi pe ea, şi pe copilul ţinut în braţe. Vălul căzu deodată cu o preciziune pare că învăţată în douăzeci de repetiţii. Ca şi cum n-ar fi văzut decât pe doctorul Taifun, Floreal înainta spre el, arătându-i copilul palid, pare că fără viaţă, şi dând pe spate splendida ei cosiţă de inele negre. Femeia din *Biblie* înfăţişa regelui Solomon copilul pe care trebuia să-1 spintece gealatul !...

Doctorul Hristudorache îngălbeni, fără ca să prindă de veste altcineva decât Floreal, şi se rugă în taină:

„O 0e6c, iA.do0r|Ti u,oi T U *cc\ixpxwXu>* î"[1]

Cu glasul în surdină, răguşit de emoţie, dar imperios şi dramatic, Floreal interpelă pe doctorul Taifun:

- Ce otravă i-ai dat copilului, domnule profesor ? De ce este aşa moale ca o cârpă şi nu se mai deşteaptă ? Să nu te fi împins necuratul să-i fi făcut vreo injecţie copilului! Cu mine ţi-ai găsit nănaşa !... Sunt nepoată de ţigancă vrăjitoare, domnule profesor, şi pentru viaţa copiilor mei pun viaţa mea ! Eu nu sunt cocoană de alea care azvârlă copiii în closet ! Dacă nu vrei să înţelegi cine e tat-său, eu sunt mă-sa. Să nu fie vreo drăcie la mijloc, că, aşa cum mă vezi, mă duc să scol din somn pe primul procuror şi bem toţi ceaiul al doilea la Parchet !...

[1] Dumnezeule, îndură-te de mine, păcătosul ! *(n.a.).*

Mama, plină de dureri, dădea vădit actriței cu mult înainte, şi viața pasionată, alarmată şi sălbatică răscumpăra cu abundență pe femeia vicleană...

Vijelia acestor sentimente, primitive şi irezistibile, răscoli pe cei trei ca pe nişte frunze de toamnă şi-i aruncă în sus de la locurile lor. Se grămădiră în jurul copilului - în primul loc cei doi medici - complex şi divers emoționați.

Hristudorache, care îl vedea pe Pupu întâia oară, îi apucă mânuța, îi urmări pulsul câtva timp şi apoi, contemplând capul galeş, răsturnat pe sânul maică-sii, exclamă ca un Arhimede iluminat, care nu mai ține seama de nimic şi fuge gol din baie:

- Bobircă, este copilul tău ! Este leit capul tău de acum aproape cincizeci de ani, când dădurăm împreună examenul de bursă ! Ți-o afirm cu dovezi pe cari tu le-ai uitat. Am între amintirile mele o fotografie de pe atunci: tu şi eu după ce am izbutit la examenul de bursă. Mai ții minte ? Bietul tata, Dumnezeu să-1 odihnească, ne-a dus pe amândoi la Mandy şi ne-a fotografiat. Păstrez şi azi fotografia. Ți-o arăt astăzi la Constanța ! Extraordinar ! Bobircă, este copilul tău ! Te rog, doamnă, lasă-1 în brațele mele şi linişteşte-te, că nu-1 amenință nici o primejdie. Dă-1 încoace la mine fără teamă; sunt şi eu doftor... Sluga d-tale, doctorul Hristudorache din Constanța...

Apoi, privind la doctorul Taifun şi pipăind bandajul de la urechea copilului:

- Ce a fost ?
- Otită medie, operată.
- Vasăzică, ceva care a trecut...

Cuvintele şi atitudinea lui Hristudorache limpeziră, pentru Floreal, punctele dificile, pozițiile respective şi tot înțelesul strategic al situației. Doctorul din Constanța a rămas şi continuă să fie aliatul ei ! Zguduită de acest ajutor neaşteptat, de duioşia cu care Hristudorache ținea pe Pupu în brațe şi de tăria convingerii lui - Pupu este copilul lui Bobircă ! - Floreal fu gata să izbucnească în lacrimi. Dar, atentă şi intuitivă ca o vulpe, ea zări pe masă, între farfurioare, scrisoarea citită adineaori, îşi comprimă lacrimile şi, făcând nişte cruci mari, pravoslavnice, binecuvânta pe Hristudorache:

- O, domnule doctor Hristudorache ! Dumnezeu să-ți dea tot binele şi tot norocul, d-tale şi familiei d-tale, că vrei să înțelegi adevărul şi nu te dai în lături să-1 mărturiseşti !

- Doamnă, dacă îți inspir această încredere, şi fiindcă mai sunt şi doftor de copii - îndeosebi pentru copiii pe cari mi i-a dăruit Aspazia, nevastă-mea - te rog lasă-1 pe copil în grija mea. Boby dragă, ajută-mă să-i fac un locşor bun între perne, colea, pe canapea...

- Nu, Hristudorache... Dă-mi voie să sun să-i aducă de sus un pled şi o perniță.

- Te rog stăruitor, nu te osteni şi nu-ți osteni oamenii. Am eu un pled excelent şi o perniță făcută de mâna Aspaziei. Vlade, fii bun, adu-mi din hol căpătâiul pe care dormeam adineaori. E sacul meu de noapte.

în acest minut de dizlocare generală, Floreal se apropie de masă şi, cu aerul că-şi pune în ordine mantia de pe ea şi cosița revărsată, fură cu ochii toată scrisoarea lui Titu Mărgărit. Dar Pupu - în brațele abile şi afectuoase ale lui Hristudorache - suspină de câteva ori, porni pare că să plângă şi apoi se cufundă, toropit de somn şi cu capul pe urechea bandajată, în coca de puf, de olandă şi de lână. Floreal alergă lângă el.

- Nici o grijă, doamnă ! Doarme ca un paşă !... E un noroc că doarme atât de bine. Când va binevoi să se deştepte, îi vom premeni pansamentul. Ce doctor l-a îngrijit ?
- Un elev al profesorului, doctorul Samuely.
- Sau el, sau eu... vom vedea !

XXVI

Floreal întârzie o clipă lângă copil, se apleacă asupră-i, îl sărută uşor şi-1 închină.

Apoi, hotărâtă, oțelită de voință şi de planuri superior stăpânite, reveni lângă masă. Cei trei aşteptau în picioare. Bobircă se uita la ceasornic, fără să-1 vadă; Gherasimescu îşi căuta țigările;

Hristudorache ațintise scrisoarea și pare că întindea mâna ca s-o ascundă.

Cu o cutezanță de mare strateg în fața unui obstacol ce trebuie răsturnat, Floreal opri gestul lui Hristudorache.

- Nu, scumpe doctore !... Las-o aici, la vedere ! Domnule profesor, mai este încă vreme. Domnule secretar-general, luați loc, vă rog... Apoi, indiferentă și superbă, ridică scrisoarea între două degete, se făcu că o străbate într-o clipă și, ca și când ar fi fost o notiță de avocat sau de parlamentar, o păstră între degete, plimbând-o în sus și în jos. Domnilor, erați trei la această masă. Dați-mi voie să ocup eu latura a patra. Dar să-i zicem banca acuzaților. Domnule doctor Hristudorache, deși mi se pare că te văd în această noapte, ori mai bine în această dimineață, întâia oară în viața mea (ochii lui Hristudorache avură un joc speriat și curios), totuși, simt în d-ta pe cel ce mă înțelege, mă compătimește și poate să-mi susțină procesul. Fii apărătorul meu ! Nu !... fii judecătorul meu, tribunalul meu, divanul care ascultă, cântărește cu înțelepciune și se rostește cu dreptate !

Hristudorache, Vlad și Bobircă se priviră unul pe altul, mirându-se, în conștiința lor, că Floreal îi readuce - pare că în felul unui mediu cu ochii legați - la nivelul și în atmosfera întreruptă adineaori prin invaziunea ei. Hristudorache îi răspunse:

- Doamnă, îmi reînnoiți un mandat și o calitate pe cari le dețineam, prin voința amicilor mei, în momentul când ați intrat în bibliotecă.

- Cu atât mai bine ! Domnule doctor Hristudorache, sunt la tribunal, la Curtea marțială, la Casație... unde poftiți! Ascultă-mă și judecă-mă ! Iată și un început de dosar. Și probabil că mai aveți încă o scrisoare, încă un document în servieta d-lui profesor... Pe celelalte documente vi le voi prezenta eu, în copie sufletească... a, un dosar enorm, ud de lacrimi și de sânge... Floreal aruncă scrisoarea dintre degete și lăsă capul în piept, cu aerul că gonește un val de emoțiune intempestivă. Apoi, cu fruntea sus: Domnilor, nu vă cer milă, ci dreptate. întâi dreptate ! Când veți recunoaște că am dreptate și îmi veți da-o, atunci mila dv. va fi nu o pomană, ci un balsam evanghelic. Recunosc că stau înaintea dv. ca o mare vinovată... Aveți aci de față dovezi zdrobitoare și dv., domnule profesor, și dv., domnule secretar-general - *sauf respect* - sunteți tovarășii mei de infamie și de adulter. Ați citit la mine acasă, d-le profesor, scrisoarea trimisă mie de d-l secretar-general, și din această scrisoare ați înțeles natura raporturilor dintre d-sa și mine, ați înțeles că i-am cerut bani și că l-am făcut să se creadă tatăl copilului meu. Ați citit probabil tot așa aici, între dv., scrisoarea aceasta, scrisă mie de d-l Titu Mărgărit, nepotul și șeful de cabinet al d-lui secretar-general, și ați stabilit aceeași situație, aceeași legătură rușinoasă, aceiași bani ceruți și aceeași mistificare cu paternitatea copilului... Suntem la tălpile ticăloșiei: adulter, mistificare și escrocherie... Și să credeți că nu scot nici o consolație din faptul că partenerii mei aparțin Universității și înaltei administrații...

E adevărat, d-le profesor, că situația dv. față de mine (dacă nu și a mea față de dv.) intră într-o categorie specială. Vom ajunge la ea în curând. în această clipă nu pot goni dinaintea ochilor minții mele icoana atâtor femei cinstite, atâtor venerabile matroane, cari, acum, spre dimineață, dorm între copiii lor, subt candela și icoanele sfinte din perete. Cât am dorit să fiu și eu la fel cu ele !.. Și după ce am căzut și mi-am pângărit căsătoria, cât m-am luptat și m-am rugat să nu cad mai jos, ci să mă opresc măcar aci, între femeile care au greșit, s-au pocăit și au fost iertate... Dar pentru asta trebuia, d-le profesor, să-mi întinzi o mână iertătoare, să mă declari absolvită, fiindcă sunt mama copilului ce mi-ai dăruit, și să-mi dai adăpostul și cinstea numelui d-tale !

XXVII

- Cine sunt, de unde viu și cum am ajuns complicea dv. ? Tatăl meu este un pictor celebru, unul dintre numele glorioase ale picturii românești, mort pe când eram de-abia copilă, și căruia nu i-am zis niciodată tată fiindcă eram copil nelegitim. Mamă-mea era țigancă florăreasă și modelul pictorului. Sunt

câteva pânze vestite, cari o arată pe biată mama, în anii ei - puţini şi grabnici - de oacheşă frumuseţe. A murit înaintea tatei. Au venit atunci rudele mamei, în frunte cu mama bătrâna (toţi ţigani de şatră de prin Vlaşca) şi m-au cerut cu tămbălău. Aşa am auzit de la bunica de culoare albă, care m-a crescut. Tata n-a voit să mă dea şi şi-a gonit rudele cu poliţia. Ce gânduri o fi avut el cu mine, nu ştiu ! A făcut o mare greşală ! Aş fi crescut între ţigani, aş fi trăit după pravilele lor barbare, n-aş fi cunoscut nici infamia socială, nici infamia conştiinţei...

Părăsindu-mă şi tata pe când aveam de-abia trei ani, am trăit în casa bunicăi, o sfântă femeie, vrednică să stea între sfintele din călindar. Fără să fiu copil recunoscut, totuşi, tata a lăsat cu limbă de moarte ca din venitul cutărei case pe care o avea şi el, neamurile să mă crească şi să mă ţină în şcoli. Dar neamurile m-ar fi trimis la mături şi la bidinele. Sfânta bunicuţă însă m-a dus de mână la şcoală, precum mă ducea şi la biserică, şi nu s-a odihnit, şi a alergat, şi s-a zbătut, şi s-a luptat cu toată lumea până ce m-a văzut absolventă a claselor primare şi apoi bursieră într-un mare liceu de fete de aici din Bucureşti.

S-a dovedit că bunica avea dreptate. Nu eram proastă, m-am simţit iubitoare de carte şi am fost mereu printre elevele cari îşi dispută primele distincţiuni. Scumpa bătrânică şi-a încheiat viaţa ei de jertfe, de milostenii şi de cucernicie după ce am trecut examenul de bacalaureat, la care am fost clasificată cea dintâi.

Rudele mele de pe tată s-au grăbit să pună mâna pe venitul căsuţei, rămas mie prin testament verbal. Rudele de pe mamă se risipiseră de mult... Mai văzusem uneori pe mama mamei, căruntă, coroiată, cu pipa în dinţi şi cu ghiocul la brâu.

M-am găsit singură în acest oraş, haotic, crescut şi învârfuit după război cu lopeţile avidităţii şi ale desfrâului. Fată de nouăsprezece ani, urcând scările tuturor autorităţilor şi instituţiilor - subt ochii lubrici ai domnilor de la ghişeuri şi de la biurouri - ca să găsesc ticăloasa de leafă din care să trăiesc şi să-mi sfârşesc studiile universitare... Mă înscrisesem la Facultatea de Ştiinţe şi am trecut anul întâi cu bun examen. Dar cum să merg mai departe ? Cine te ajută să complectezi ori să corectezi cinstit

lipsurile unei educaţii numai teoretice ? Aş fi voit să învăţ vreo meserie manuală, să lucrez noaptea, şi ziua să mă duc la facultate.

M-am îndreptat către unul din foştii prieteni ai tatălui meu, singurul care nu uitase că răposatul lui amic are un copil din flori... Era şi el tot pictor, celebru ca şi tatăl meu, şi un om de o îngerească bunătate. A murit anul trecut. M-a primit cu nobleţe, m-a ajutat adeseori cu bani şi a stăruit să învăţ dactilografia în biuroul unei surori a lui.

Am învăţat dactilografia şi am ajuns, în iuţeală şi în exactitate, pe cele mai bune lucrătoare. Dar am făcut greşala neiertată să nu rămân în acel biurou modest, ci să mă prezint la un concurs de dactilografe deschis de ministerul dv., d-le secretar-general, pe vremea când dv. făceaţi parte din altă formaţie politică şi nu conduceaţi trebile departamentului.

Spre nenorocirea mea, am izbutit la concurs şi am fost repartizată în biuroul d-lui Vasilescu-Plopu. Omul acesta a fost piaza rea a vieţii mele şi pragul peste care am trecut în beciurile infamiei. Domnule secretar-general, când staţi în măreţul dv. biurou şi discutaţi şi dezlegaţi problemele grave ale gospodăriei naţionale, nu simţiţi cum urcă spre dv., din adâncurile piramidei administrative, suspinele şi deznădejdile bietelor femei funcţionare ? Ce atmosferă ! Ce constrângere sufletească ! Ce vastă cultură de bacili ai disoluţiei morale ! De la biurou la biurou, se înnoadă şi se deznoadă zilnic miile de reţele ale ochilor vicleni, ale flirtului, ale cancanului, ale poftei curvare şi precurvare, ale geloziei şi ale spionajului ! Apostolii emancipării femeilor, când trec prin biurourile noastre mixte, trebuie să încerce mari şi înfricoşate zguduiri sufleteşti !...

Am trăit un an de zile în această lume înăbuşitoare şi am căutat s-o neutralizez printr-o muncă încordată şi exemplară. Pe fetele colege le-am câştigat cu răbdarea şi cu purtarea mea totdeauna discretă. Cu şefii mei am dus-o însă greu. Nu mi se întâmplase până aci să văd oameni cari să-şi pună toate silinţele şi să voiască din răsputeri să fie năzuroşi, mojici, tirani, într-o ureche, călcători ai dreptăţii şi ai demnităţii omeneşti. Dar

/

tiranul cel mai nesuferit, caracterul cel mai prefăcut şi mai viclean, sufletul cel mai diform din toată colecţia şefilor mei era şeful de biurou de care depindeam: d. Manole Vasilescu-Plopu.

într-o sâmbătă, înainte de amiază, îmi aduce un vraf de hârtii de copiat şi-mi spune ursuz şi privindu-şi vârful ghetelor: „Să ştii că trebuie să mi le scrii până diseară. Şi mâine, după-prânz, să mi le aduci negreşit acasă, pentru că vreau să le prezint secretarului-general la d-sa Ia domiciliu"...

Era o corvoadă ilegală. N-am protestat, m-am supus, am lucrat hârtiile, şi a doua zi, duminică după-prânz, i le-am adus acasă. D-1 Vasilescu-Plopu, care potrivise lucrurile astfel ca să fie singur, m-a prins în cursă şi m-a necinstit !

Vă daţi seama, judecătorii mei, de prăpastia sufletească în care m-am văzut după fapta fără nume a şefului meu de biurou ? Aşa începea viaţa pentru mine ? Aceasta era realitatea în care trebuia să răsădesc sărmanele mele visuri de fată dornică să muncească cinstit şi să se ţină întocmai de principiile auzite de la bunică-sa ? Acestea erau omenia, mila, probitatea, ocrotirea pe cari o biată fată orfană şi săracă le găsea în inima şi în atitudinea celor chemaţi să-i apere şi să-i asigure moralitatea ?... închipuiţi-vă starea mea sufletească de atunci şi înţelegeţi cum germinează şi evoluează, în sute de cazuri analoage, cruda dezamăgire, răzvrătirea, anarhia şi toate proiectele răzbunătoare !

XXVIII

- Rămăsesem însărcinată... M-am dus la binefăcătorul meu şi i-am spus toată tragica mea întâmplare. Acest om bun şi iubitor de oameni a găsit în fiinţa lui năvala unei sfinte indignări. Era intim prieten cu ministrul nostru de pe atunci. Dar mai-nainte de a ajunge la ministru, a avut câteva întrevederi cu omul care mă necinstise. L-a pus înaintea acestei alternative:

„Ori te căsătoreşti cu funcţionara de care ţi-ai bătut joc, ori te chem la răspundere în faţa ministrului şi a opiniei publice"...

Nici eu n-am rămas cu braţele încrucişate. I-am vârât lui Vasilescu-Plopu între ochi ţeava revolverului: „Ori mă duci la primărie, ori te duce mă-ta la cimitir"...

Şiret, perfid, fără pic de nobleţă precum era, trebuia să fie şi poltron. Nu atât de frica scandalului, cât de frica revolverului, a trebuit să cedeze şi să mototolească la repezeală o căsătorie civilă şi religioasă, pe care am săvârşit-o în Găeşti, târgul său de obârşie. Atunci am cunoscut a doua piază-rea a vieţii mele, pe cocoana Patiţa, mama lui Vasilescu-Plopu.

Ar trebui să umbli şi să răscoleşti multe ţări ca să-i găseşti pereche cocoanei Păţiţii... Vreo câteva luni, când am trăit subt acelaşi acoperiş cu ea, aici, prin Dealul-Spirii, au fost luni de mucenicie şi de răbdare supraomenească. Voia, dragă Doamne, să înveţe pe noră-sa cum să-şi chibzuiască gospodăria şi cum să facă fericirea casei şi a bărbatului. Din mila Domnului, n-a putut să stea până la naşterea fetiţei şi s-a înapoiat lângă cumnată-mea, fată mare, la Găeşti.

Soacră-mea nu m-a iertat niciodată că am intrat în casa lui fiu-său „goală puşcă"... A rămas neclintit încredinţată că eu am sărit în capul lui Vasilescu-Plopu şi că toată neomenia lui a fost, în realitate, o şarlatanie a mea. Soacră-mea mi-a scos ochii fără milă, ca la privighetori, că dacă nu cădeam eu, belea, în vatra lui fii-său, el era să se însoare cu fata unui băcan milionar din Găeşti, pe care cocoana Patiţa o pândea ca pe o cireaşă coaptă.

Am tăcut, am înghiţit, m-am resignat... O mângâiere tristă şi dulce începea să mă cuprindă pe măsură ce mă apropiam de ceasul facerii. Judecătorii mei, fiind bărbaţi, nu puteţi să cunoaşteţi energiile, efluviile şi duioşiile pe cari maternitatea le dăruieşte sexului nostru... Uram pe cel ce mă făcuse, cu sila, mamă, dar iubeam de mai-nainte pe bietul copil, nevinovat de monstruozitatea tatălui...

Părăsisem ministerul imediat după căsătorie, deşi Vasilescu-Plopu mi-a tras din pricina aceasta prima pereche de palme. Voiam din tot sufletul să fiu şi să rămân cinstită. Voiam să nu

mai văd toată ziua, cot la cot cu mine, alți bărbați, toți mai politicoşi şi mai puțin respingători ca Vasilescu-Plopu. Am rămas deci acasă, cosând bonetele şi cămeşuici pentru bietul şi aşteptatul meu odor, cântând de jale şi pregătind de mâncare pentru bărbatul care se înapoia de la biurou.

Am născut în bune condiții. Am îndurat cu tăria strămoaşelor mele oacheşe tratamentul barbar al moaşei din mahala şi am putut să pun îh gura fetiței un uger plin. Cocoana Patița, spre norocul meu, a renunțat să mă mai învețe cum să fiu mamă şi a rămas la Găeşti. Am cumpărat cărți de puericultura, am gonit multe din superstițiile tradiționale de lângă leagănul copilului şi am găsit o ascunsă mulțumire să veghez, ziua şi noaptea, vlăstăraşul care îmbobocea trandafiri de sănătate.

Am trăit trei ani liniştiți şi ascunşi. M-am închis în mine însămi, am citit în taină cât am putut mai mult şi m-am deprins să contrafac în ochii lui Vasilescu-Plopu pe soția cadână, muncind toată ziua, înghițind toate capriciile şi mojiciile bărbatului şi numărând toți paşii copilului. Ieşeam rar din casă, mă feream să leg prietenie cu vecinii şi nu aveam prieten şi sfetnic decât pe înțeleptul părinte Vasilie, parohul parohiei noastre.

Timp de trei ani, Vasilescu-Plopu a găsit aceste condiții de viață casnică aproape pe gustul lui şi acceptabile. Foarte rar îmi cerea să apar cu el în lume şi câteodată - când dădea de bilete gratuite - mă lua la teatru sau la cinema. îmbrăcămintea, toaleta, apa mea de Colonia rămăseseră, tainic, tot în sarcina scumpului meu protector, pictorul şi tatăl meu adoptiv. Lucrul acesta cred că n-a rămas nemirosit de Vasilescu-Plopu, dar s-a făcut n-aude, n-a vede, şi mai pe urmă, pe intuițiile lui fals interpretate, şi-a permis să construiască nişte planuri şi nişte tendințe de o răzvrătitoare infamie. Această letargie conjugală a ținut trei ani. Dar după trei ani a început era construcției cartierelor funcționăreşti, cu facerea tablourilor, cu repartizarea loturilor, cu intervențiile şi cu luptele de influență cari nu puteau să lipsească. Vasilescu-Plopu, urâcios şi nesuferit, cum se simte şi el din când în când, a conceput o idee simplistă şi practică: să se dea la o parte şi să vâre pe nevastă-sa în acest concurs de intrigă şi de favoruri... Lucrurile

s-au tărăgănat, miniştrii şi partidele politice au făcut cu schimbul, până când amicii dv. de azi au fost chemați încă o dată la cârma treburilor publice.

Vasilescu-Plopu a început cu mine un fel de curs de morală specială, tratând despre „femeile inteligente" cari, în cazuri grele şi grabnice, pot să ajungă, prin dexteritatea lor firească, acolo unde soții greoi, boccii şi militarizați nu pot să răzbată. Pleca mereu de la pilda soției, să zicem, a unui căpitan, care poate să răzbească la toți şefii soțului ei, pe când el, paralizat de reglementele militare, nu poate... decât să conteze pe abilitatea neveste-sii. în acelaşi timp, Vasilescu-Plopu mă trimitea cu fel de fel de cereri şi de instrucții pe la directorii de serviciu, pe la ingineri şi pe la toți oamenii îh mâna cărora ştia sau credea el că stă afacerea viitoarei noastre case.

într-o zi, la masă, revoltată de toate aceste demersuri la care mă împingea soțul filosof şi îndeosebi alarmată de prea marea amabilitate a arhitectului-şef - gata să-mi acorde tot ceea ce cerusem - am intrat într-o crâncenă explicație conjugală.

„Nu înțelegi ce preț îmi cere arhitectul d-tale pentru acest tip de casă şi pentru lotul pe care-1 pofteşti ?"

„Te-am întrebat eu ?"

„Da, dar te întreb eu ! Vrei să cumperi cu cinstea neveste-tii, protecția şi consimțământul acestui om ?"

Atunci Vasilescu-Plopu a avut o mutră şi nişte priviri cari echivalau cu un fel de întoarcere pe țevi, în casă şi în chiuvetă, a dejecțiunilor din hazna.

„Ia ascultă, madam, pe mine nici nu mă cumperi, nici nu mă vinzi ! Ce tot îmi dai zor cu sfielile şi cu scrupulele d-tale ?! Ne cunoaştem de atâția ani... Ce, crezi că eu nu ştiu cu ce plăteşti d-ta ciorapii, pantofii şi parfumurile d-tale ?... Ia să mă slăbeşti !"

I-am răspuns într-un acces de subită nebunie:

„De cine vrei să vorbeşti, canalie ? De tatăl meu adoptiv, de sfântul care mă ajută de când eram copil ?"

„Ba bine că nu ! De sfântul ăla care-ți cumpără chiloți"...

Atâta mai țin minte, că i-am astupat gura cu o palmă straşnică şi m-am prăbuşit lângă masă...

XXIX

- Când m-am ridicat din pat, după câteva zile, am constatat în mine o stranie prefacere sufletească. Pare că un copac care ar fi foşnit multă vreme afară, lângă ferestrele mele, acum izbutise să intre în casă şi s-o umple, toată, cu frunzişul lui... Turpitudinea omului lângă care trăiam mă sfărâmase şi mă lăsase accesibilă sfatului viclean şi ceasului rău. Eram alta, sau cel puţin nu mai simţeam în mine claritatea, convingerile de mai-nainte şi voinţa categorică şi onestă să stau de pază la poarta conştiinţei mele. Eram poate şi bolnavă. Un fir morbid, pornit poate din tainica ereditate, se înmulţea acum rapid în jurul meu şi mă învăluia în plasa lui fatală.

Ceea ce mă îngrijea însă mai mult decât orice erau nişte junghiuri în inimă şi nişte palpitaţii cari mă sufocau şi mă ridicau noaptea de pe pernă. Mai era - acum trei ani - şi o vară înăbuşitoare. Nu putusem să mă clintesc din Bucureşti, nu putusem să trimit pe fetiţă nicăieri, şi Vasilescu-Plopu stătea în capul meu ca o cucuvea pe un turn care e gata să se năruiască.

în aceste condiţii, domnule profesor, m-am hotărât şi am venit într-o zi la orele dv. de consultaţie. Ce s-a întâmplat între noi n-am putut să-mi mai dau seama decât prin crâmpeie de amintire şi prin demonstraţia consecinţelor... După zece zile a fost clar pentru mine că am rămas însărcinată. Fusese ziua de 17 august. în anul următor, exact la 17 mai, am născut pe Pupu. La 17 decembrie am venit şi v-am spus că sunt în luna a patra.

Din nenorocire, domnule secretar-general, în septembrie acelaşi an aţi avut ideea să luaţi asupră-vă afacerea noilor cartiere funcţionăreşti şi să verificaţi întreaga situaţie şi pe toţi beneficiarii.

Floreal făcu o pauză, cu aerul că se apropie de nişte amintiri prea dureroase sau prea greu de exprimat. în severa cameră, căptuşită cu tomuri negre până sub tavan, cei trei foşti colegi ascultau, palizi de insomnie şi de încordare. în măsuri deosebite, fiecare era surprins şi răscolit. Floreal vorbea cu o uşurinţă de orator care se ignoră. Pe lângă aceasta, disciplina gândului şi

alcătuirea frazei dovedeau cu prisos că iubirea ei de carte şi lecturile în taină despre care vorbea nu erau laudă deşartă. Auditorii ei puteau să se creadă la o conferinţă intimă, ţinută de o intelectuală sau de o artistă. Pe măsură ce vorbea, talarul cel negru pe care îl aruncase pe deasupra la plecarea ei de acasă se desfăcea şi atârna ca nişte sepale negre, eliberând inima petalelor de mătase şi de chihlimbar.

Floreal ridică fruntea şi urmă:

- Aţi pus la cale, domnule secretar-general, adunări, discuţii, ceaiuri şi petreceri pentru familiile funcţionarilor şi mi-aţi acordat o foarte măgulitoare luare-aminte. Tot aşa a făcut şi nepotul dv., d-l şef de cabinet Titu Mărgărit. Când a fost vorba să se repartizeze locuinţele şi să se încheie actele de vânzare între minister şi noi, funcţionarii, aţi provocat câteva comparițiii în cabinetul dv, şi în locul lui Vasilescu-Plopu am apărut eu, soţie şi mamă nenorocită, ale cărei sfieli, scrupule şi rezistenţe dv. le-aţi brutalizat şi le-aţi doborât. Ca un supliment de ruşine şi de degradare, şeful dv. de cabinet, care înţelegea şi urmărea *tratativele* din biuroul marelui funcţionar, unchiul său, nu voia să se lase cu nimic mai pe jos în îndrăzneală şi în asiduitate.

Aşa am ajuns, judecătorii mei, să primesc, pe de o parte, omagiile, invitaţiile, darurile şi protecţia şefilor soţului meu, iar pe de altă parte, am ajuns să mă bucur de intima prietenie şi de larga generozitate a d-lui profesor Bobircă, cel ce-mi dăruise un copil în ziua de 17 august, deci cu vreo patruzeci de zile mai înainte de tristele complicaţii din septembrie-octombrie, acelaşi an.

Sunt trei ani de când trăiesc în acest abis de ticăloşie. Mint, înşel şi exploatez ! Am adunat în ruşinoasa casă a lui Vasilescu-Plopu tot ce am putut să vă scot din buzunar. Ştiam bine că va trebui să plec odată din această casă, dar strânsura mea era să rămâie copilei mele. Mă simt vinovată şi mă doare inima, îndeosebi când stau faţă în faţă cu această realitate: am sfâşiat inima, încrederea şi proiectele profesorului Bobircă !

Nădăjduiam să ies din casa lui Vasilescu-Plopu altfel decât în aceste condiţii de fugăreală. Nădăjduiam să scot gâtul din jugul infamiei mele, să lepăd numele lui Vasilescu-Plopu şi

tutela dv., d-le secretar-general, şi a nepotului dv. şi să rămân, în toată cinstea inimii şi a trupului, soţia profesorului Bobircă - pe faţă sau în ascuns, după alegere...

Din casa imundului Vasilescu-Plopu am ieşit definitiv în noaptea aceasta. Acum, la ziuă, sosesc în casă cocoana Patiţa şi cu fiu-său, şi primul lor gest ar fi fost să mă arunce în stradă, cu copilul de gât. Atâta câştig am şi eu, că am luat înainte conflictului şi scandalului. Şi acum priviţi-mă cu un copil bolnav pe braţe şi aduceţi-vă aminte de nu ştiu care scenă biblică, unde o mamă nenorocită ca şi mine e gonită din casă şi ajunge în pustiu să-şi vază copilul murind de sete...

Da, judecătorii mei, strig sus şi tare: sunt o femeie adulteră, vicleană şi o escroacă ! Am făcut pe doi mari dregători ai ţării să se creadă autorii copilului meu, le-am stors câte parale am putut şi am măsluit jocul meu până la demascarea de astă-seară ! Şi, în acelaşi timp, am înşelat, am trădat şi am rănit, poate iremediabil, prietenia progresivă, încrederea din ce în ce mai mare şi caldele bune dispoziţii ale celui ce a binevoit să mă facă mamă.

De ce, domnule profesor, n-ai luat înainte împrejurărilor şi ai aşteptat până dincolo de limită ? Chiar dacă nu erai convins că Pupu este copilul d-tale, când ne întâlneam în taină, pe unde mă chemai, şi mă vedeai, lângă pieptul d-tale, supusă, zdrobită, unealta încântării d-tale, cu ochii plini de lacrimi şi cu gura plină de implorări, de ce, domnule profesor, nu ţi-ai călcat pe inimă şi nu m-ai oprit definitiv lângă d-ta, pentru d-ta ?... Ştiai iadul meu de acasă, bănuiai că vor veni peste mine şi alte infidelităţi şi alte turpitudini - poate le şi credeai venite - de ce n-ai vrut să mă ridici cu un ceas mai devreme din canalul din care mă pescuiai numai din când în când, pentru desfătările d-tale ? Pentru cine păstrai palatul acesta, bogăţiile acestea, veniturile d-tale, masa şi servitorii d-tale ? De câte ori, după ce te smulgeai din braţele mele, n-am plâns cu faţa la perete, şi nu te-am rugat la plecare, ca un copil cerşetor: „De ce nu mă opreşti lângă tine ?... Am să fiu cuminte, am să fiu cinstită ! Am să fiu câinele tău credincios !... Iar mă trimiţi lângă omul pe care-l urăsc şi îl înşel ? Iar mă laşi la voia întâmplării, în bătaia poftelor străine şi la pragul aventurilor ticăloase ?"

Şi astă-vară, la Techirghiol, cum ai putut să sfâşii acea broderie de armonie sufletească, de viaţă comună începută şi de duioşie familială împletită între noi, ceas cu ceas, de bieţii mei copii, dintre cari al doilea este al d-tale ?...

O, domnilor bărbaţi, am dreptul, în ceasul acesta şi în acest proces al meu, să chem în juru-mi - solidare cu mine, ameninţătoare şi răzbunătoare - acele legiuni de martire ale prostituţiei şi ale egoismului dv. Câte din aceste nenorocite, domnule profesor, pe cari le aruncaţi în groapa comună după ce le-aţi măturat din clinici şi din casa de nebuni, n-ar fi fost şi n-ar fi rămas femei cinstite, elemente devotate şi folositoare, dacă primul curtezan, dacă primul tovarăş de greşală (ca să nu mai vorbim de soţul legal) ar fi fost un suflet milostiv, un om cu conştiinţă capabilă de remuşcări, un om întreg, supus greşelii, dar destoinic să fie mare prin pocăinţă şi prin răscumpărare !... Am aşteptat şi eu, domnule profesor, am cerut-o cu lacrimi, am cerut în genunchi mila d-tale omenească, pentru femeia adulteră, dar adulteră cu d-ta şi mamă cu colaborarea d-tale. Şi dacă n-ar fi fost copilul la mijloc, era oare mai puţin adevărat că eram odalisca d-tale, partenera escapadelor d-tale de ilustru şi venerat pontifice al ştiinţei durerilor omeneşti ? Şi ca om cu fruntea înaltă, şi ca gânditor aplecat deasupra bietei mele existenţe de femeie vinovată, d-ta, domnule profesor, n-aveai faţă de mine nici o obligaţie, nici o solidaritate, nici o oră de răzgândire şi de răspundere ?...

O emoţiune autentică, indiscutabilă radia din cuvintele, din ochii scăpărători şi umezi ai vorbitoarei, din ritmul pieptului ei de statuă vie. Doctorul Taifun, doctorul Hristudorache, chiar secretarul-general comprimau în tăcere, dar subt nişte măşti involuntar expresive, taina şi tăria impresiilor lor.

- Judecătorii mei, întrebaţi fiecare inima voastră dacă, în ciuda acestor elemente ale ticăloşiei şi ale vinovăţiei mele, nu simţiţi ridicându-se spre voi şi limpezindu-se amara mea dreptate... Ştiu, o dreptate care osândeşte viaţa, concepţiile

curente, actuala stare juridică şi socială a femeii şi mai cu seamă întâietatea şi egoismul bărbatului. Dar eu nu voiesc să intrăm în acest labirint. Să rămânem la portalul lui. Dacă dreptatea mea vă jigneşte, daţi-mi atunci îndurarea voastră ! Daţi-o femeiei vinovate, dar femeiei vinovate ajunsă mamă !

Căci iată adevărul! Iată îngeraşul meu păzitor ! Iată apărarea şi dezvinovăţirea mea ! Sunt mamă, domnii mei ! Ce puteţi să mai argumentaţi împotriva femeiei adultere, care şi-a răscumpărat crima cu acest preţ capital: a rămas însărcinată, a păstrat ispaşa în sânul ei şi a adus societăţii un copil, un viitor om ! Ce zice lumea, ce spuneţi dv. despre această supremă expiaţie a femeiei care a luat asupra-şi nouă luni de suferinţă, a trecut prin ceasurile morţii şi a făcut tată pe colaboratorul laş, cel ce acum - ocrotit de o lege nedreaptă - se plimbă anonim, liber, cu conştiinţa aerisită... sau vine să se amestece, străin cu totul, îh mulţimea de gură-cască adunată în jurulstâlpului meu de infamie !?...

Vinovată, adulteră, criminală ! Aşa este ! Eu sunt aceea ! Dar iată aici rodul îndrăznelii mele ! Iată preţul meu de răscumpărare ! Iată copilul care (poate un om excepţional, în zilele lui) va ridica deasupra memoriei maicii sale nu numai cortul iertărilor omeneşti, dar, cine ştie... poate semnul unei dispense dumnezeieşti... Ei, domnilor judecători, în decăderea mea, n-am uitat că sunt creştină şi am plâns de multe ori la picioarele duhovnicului meu, înţeleptul părinte Vasilie...

Am învăţat din gura lui lucruri despre care probabil că dv. nu aveţi nici o idee, oricât sunteţi de doctori şi de profesori !

Am isprăvit ! Domnule profesor, domnule secretar-general, dacă credeţi că trebuie să vă recuzaţi în acest proces al meu, recuzaţi-vă singuri. Eu, una, vă accept judecători. Pe d-ta, domnule doctor Hristudorache, te las suprem arbitru. Ne vedem întâia oară. N-am ştiut despre existenţa d-tale decât în noaptea aceasta. Şi cred că nici d-ta n-ai auzit de mine de prea multă vreme. Sunteţi câte trei un tribunal, pe care-1 primesc. Judecaţi-mă şi hotărâţi !

Un moment de elocventă şi de solemnă tăcere transformă această bibliotecă particulară într-un adevărat templu al dreptăţii. Floreal căzu pe scaun şi reintră în talarul ei cel negru, ca o lună de vară subt plocada unor nouri furtunoşi. Doctorul Taifun, nemişcat şi concentrat, nu lăsase zbuciumului său lăuntric decât o singură mărturie şi o singură eliberare: spasmul sprâncenelor, care, comunicat ochelarilor, îi făcea jucăuşi şi tragici.

Vlad Gherasimescu, inadecvat situaţiei, stingherit în cinismul şi în vulgaritatea sa funciară, se simţea fiziceşte nenorocit, cu totul fără reazim şi mahmur, fiindcă terminase provizia de ţigări, şi cei doi colegi nu putuseră să-i vie într-ajutor. Doctorul Hristudorache, fire meridională, impulsivă şi francă, se zbuciumase în scaun tot timpul, îşi sugrumase cu ultima energie exclamaţiile şi întreruperile care-i fierbeau în piept şi-şi făcuse batista mototol. Venise acum momentul să vorbească. Era preşedintele acestui bizar tribunal, care trebuia să judece pe femeia adulteră.

XXX

Se ridică de pe scaun şi, cu paşi nervoşi, făcu ocolul bibliotecii, căutând cu ochii, printre cărţile din rafturi, o anumită carte... O găsi - în raftul cărţilor decorative şi nefrecventate - o scoase din rând şi o puse pe masă.

Apoi, cu glas vibrator şi într-o ipostază sufletească neaşteptată, proprie să surprinză şi să instruiască pe foştii săi colegi, doctorul Hristudorache se adresă femeiei vinovate:

- Doamnă, o singură pravilă, o singură dreptate şi un singur judecător sunt îh stare să se rostească valabil în cazul dv. Iată pravila aci şi iată paragraful care vă priveşte.

Şi Hristudorache citi, cu singulară şi comunicativă solemnitate:

„...Fariseii şi cărturarii aduseră pe o femeie prinsă în precurvie, şi punând-o la mijloc, grăiră către Iisus: «Învăţătorule, această femeie a fost prinsă asupra faptului de precurvie. Moise ne-a poruncit, în lege, pe unele ca acestea să le omoram cu

pietre. Dar tu ce zici ?» Aceasta o ziceau ca să-l ispitească şi ca să aibă ce cleveti împotriva lui. Ci Iisus s-a plecat jos şi scria cu degetul pe pământ. Ei însă stăruiau cu întrebarea lor. Atunci el s-a ridicat şi le-a zis: «Care dintre voi este fără de păcat să arunce cel dintâi piatra asupra ei».

Şi din nou s-a plecat jos şi scria pe pământ. Când au auzit aceasta, mustraţi de cuget, au ieşit unul câte unul, începând de la cei mai bătrâni şi până la cel din urmă, şi a rămas Iisus singur şi femeia stând la mijloc. Ridicându-se Iisus şi nevăzând pe nimeni, fără numai pe femeie, a întrebat-o: «Femeie, unde sunt pârâşii tăi ? Nu te-a osândit nici unul ?» Ea răspunse: «Nici unul, Doamne». Atunci Iisus i-a zis: «Nu te osândesc nici eu. Du-te, de acum să nu mai păcătui eşti»" (Ioan, VIII, 3-11).

Doctorul Hristudorache închise cartea şi aşteptă câteva clipe.

- Tribunalul de la care aşteptaţi judecata d-tale, doamnă, a intrat în gaură de şarpe ! Dacă fiziceşte ne vezi încă stând la masa aceasta, moralmente ne găsim într-o fugă nebună, gonind după ceilalţi, judecătorii din *Evanghelie.* Şi te rog să afli că pe mine, unul, nu mă mustră cugetul *in abstracto* pentru teoretica mea stare de omenească imperfecţiune. Nu, doamnă ! Ţi se pare că te-ai întâlnit cu mine în noaptea aceasta întâia oară. Te înşeli, doamnă ! Măgarul e mai bătrân. Te-ai întâlnit cu mine astă-vară, la Constanţa, într-o seară tulbure şi asfixiată, când m-am ţinut după d-ta un ceas întreg pe la magazinele pe unde târguiai şi când cu siguranţă că aş fi intrat în vorbă cu d-ta dacă nu te urcai în maşină şi nu plecai (înţeleg azi că la Techirghiol...). N-ai luat seama celui ce se ţinea după d-ta şi n-ai putut să mă recunoşti. Eu te-am recunoscut şi o mărturisesc aici, spre ruşinea sexului din care fac parte şi spre clarificarea procesului d-tale. Şi să crezi, doamnă, că nu te-am uitat deloc. Te-am mai căutat prin Piaţa Ovidiu şi pe la Cazino şi în alte seri... Ţi-o spun eu, soţ model şi tatăl a patru îngeraşi. Ţi-o spun eu, bărbatul unei femei de o puritate spartană şi de o încântătoare complexiune fizică. Ţi-o spun eu, doctorul Hristudorache, asul virtuţilor sociale şi domestice de pe toată coasta dobrogeană !

Am tresărit la ivirea d-tale, cred că am şi îngălbenit, dacă ar fi putut cineva să mă observe... D-ta eşti eroina acestei nopţi ?... D-ta eşti aceea care apelezi la judecata mea imparţială ?... Sunt un ticălos, doamnă ! Şi ţi-o spun pe şleau: e un mare noroc pentru amândoi că între d-ta şi mine este această dublă gratie morală: veneraţia pe care o am pentru sfânta mea Aspazia şi sacra prietenie care mă leagă de profesorul Bobircă. Căci, iată, *„întru fărădelegi m-am zămislit şi în păcate m-a născut maica mea*

Doamnă, amicii mei Bobircă şi Gherasimescu vor spune ce au de spus acum sau altă dată...

Dacă-mi este iertat să anticipez şi să traduc sentimentele lui Vlad, el regretă toată această complicaţie, pe care nu numai că n-a dorit-o, dar nici n-a bănuit-o, şi nu are altă tendinţă decât aceea de a dispărea cu totul dintre Bobircă şi d-ta. Amicul Bobircă are cuvântul cel mai greu şi mai hotărâtor. îl vom auzi la timp. Până atunci, doamnă, eu, doctorul Hristudorache, sunt cu totul la dispoziţia d-tale şi a copilului d-tale. Prietenia mea, casa mea, punga mea, experienţa juridică a fratelui meu, avocatul Hristudorache, de care vei fi auzit, sunt, pentru d-ta, puncte câştigate şi avantaje de cari te poţi folosi din această clipă.

Oricât de sincer, oricât de impetuos era Hristudorache în iureşul său de mărinimie, el amesteca cu bună socoteală şi oarecare abilitate levantină. Doctorul Taifun trebuia provocat şi împins spre alte sentimente. Pasiunea lui pentru Floreal trebuia, pentru utilitatea cauzei, biciuită cu biciul geloziei.

- In concluziune, doamnă... Tribunalul s-a recuzat singur în întregime. Amicul Bobircă, om al metodei şi al prudenţei ştiinţifice, îşi studiază inima şi situaţia. Vlad - nu e aşa, Vlade ? - nu are nimic de adăugat la ceea ce eu am anticipat să spun ca din partea lui. Eu, doamnă, am trecut cu totul de partea d-tale. M-ai câştigat fără rezerve. O achiziţie mediocră, nu zic altfel, dar bună şi ea până va veni alta, superioară, definitivă.

[1] *Psalmul 50,* 6 (w.a.).

XXXI

Doctorul Hristudorache aruncă o privire calculată şi atentă amicului său Bobircă şi voi să se aşeze, dar deodată semnalul telefonic umplu camera poruncitor şi insistent.

Telefonul era alături, în cabinetul de consultaţii al profesorului, şi uşa de la mijloc era înlocuită cu o perdea.

Hristudorache rămase în picioare şi întrebă pe Bobircă:

- îmi dai voie să mă duc să văd cine ce voieşte ?

- Te rog, Hristudorache.

Trecu alături, lumină cabinetul şi ridică receptorul. Liniştea acestui ceas de dimineaţă, acalmia centralei telefonice, sau poate buna instalaţie din casa profesorului dădea o neobişnuită rezonanţă vocii celui ce nu putuse să mai doarmă sau nu dormise toată noaptea.

- Alo ! mă rog frumos, casa domnului profesor Bobircă ?

- Da... casa d-lui profesor Bobircă. Ce doriţi ?

- Mă rog frumos, coconaşul nostru, d. secretar-general Gherasimescu, este acolo la dv. ?

- Nu ştiu ! Să mă duc să întreb. Dar d-ta cine eşti ?

- Eu, mă rog frumos, sunt Iulia, fata din casă de la d. secretar-general.

- Şi ce doreşti ?

- Vă rog să chemaţi la telefon pe d. secretar-general.

- Bine, mă duc să văd. Aşteaptă la telefon.

Hristudorache reintră în bibliotecă.

- Vlade, este o servitoare din casa ta, care vrea să-ţi vorbească.

Vlad era în picioare

- Am auzit de aici. Ai, Bobircă, un telefon... adevărat *enfant terrible l*

Trecu dincolo, după perdea, şi începu convorbirea.

- Alo ! Cine e acolo ? Tu eşti, Iulia ?

- Eu sunt, coconaşule.

- Ce este, Iulia ?

- Mă rog frumos, coconaşule, au întrebat de două ori de dv. de la Preşedinţia Consiliului... aseară târziu şi acum de dimineaţă... Am căutat pretutindeni pe coconaşul Titu, ca să alerge şi să vă dea de veste, dar n-am putut să-1 găsesc nicăieri. Alo !

- Da, Iulia, spune, că te aud foarte bine.

- Atunci am trimis pe sergent la şofer acasă, şi şoferul i-a spus că v-a lăsat la domnul profesor Bobircă.

- Am înţeles, Iulia.

- Da, coconaşule... să vă mai spun... coconita iar v-a aşteptat până târziu. A plâns... I s-a făcut rău. Şi atunci am chemat, tot aşa, pe domnul doftor, vărul coconiţii. A stat domnul doftor la noi până adineaori... până i-a trecut coconiţii.

- Bine aţi făcut, Iulia, foarte bine aţi făcut. Viu şi eu peste o jumătate de ceas. Tu pregăteşte-mi baia. Şi să laşi deschisă portiţa din dos, că am uitat cheile acasă.

- Am înţeles, coconaşule !

- Alo, Iulia...

- Da, coconaşule...

- Pune pe Erji să deretice sus, în locul tău. E ordin de la mine. Şi fără zgomot... Să se odihnească coconita...

Vlad Gherasimescu apăru de după perdea, gata de plecare şi surâzând cu o monstruoasă bonomie. Din nefericire, convorbirea lui telefonică fusese auzită de toată lumea. Hristudorache şi Bobircă îl priveau consternaţi. Floreal trecuse lângă Pupu şi părea că pândeşte să se deştepte.

Placid şi cinic, Vlad îşi legăna cheresteaua când pe un picior când pe altul şi-şi dădu filosofia pe faţă, în câteva vorbe:

- Dragii mei, e aşa şi nu e într-altfel. Şandramaua pocneşte din toate încheieturile. *Votre fameuse familie finit sa carriere.* Pretutindeni dezbinare, minciună şi substituire ! *Allons,* Bobircă, *donne-moi ta main, et crois-moi, mon vieux... dans toute cette affaire il n'y a pas de quoi fouetter un chat.* Apoi se întoarse către Hristudorache: Dragă Hristudorache, mi-a plăcut şi evanghelia ta, şi sinceritatea ta. Dar cum le legi una cu alta ?

- Vlade, nu e prea uşor nici de explicat, nici de îndeplinit...

- A... tu şi grecii tăi aţi umplut mintea oamenilor cu fantasmagorii şi cu ghicitori ! Noroc că faţa pământului se mai schimbă, şi acest dovleac cranian se mai aeriseşte ! La revedere, Hristudorache ! Adio, doamnă !

Floreal nu răspunse.

Doctorul Taifun se simţi obligat să însoţească pe fostul său coleg până la uşa cea mare.

Se despărţiră cu glacială ceremonie.

Dar în aceeaşi clipă o gălăgie infernală şi vâjâitul a două maşini care veneau dinspre Piaţa Victoriei măturară somnul de dimineaţă al bulevardului. Două echipe de cheflii se întorceau spre casă după o ispravă de o noapte întreagă. într-una din maşini, unul dintre beţivani zbiera cu turbare:

- Nu mai plânge, Bebi,
Nu te izmeni;
Nu mai plânge, Bebi,
Nu mă plictisi !

Doctorul Taifun, dincoace de grilă, şi Vlad Gherasimescu, dincolo de grilă, rămaseră o clipă nemişcaţi.

Şi unul, şi altul pricepuseră cine este zurbagiul din maşină. Dar, fără nici o vorbă, profesorul intră în casă, şi secretarul-general apucă pe bulevardul pustiu şi rece.

XXXII

în hol, doctorul Taifun observă că pe o masă din apropiere stă un pachet dreptunghiular şi plat, tare la pipăit ca o cutie de lemn. Vârî capul pe uşa bibliotecii şi întrebă:

- Hristudorache, al tău este pachetul de pe masă ?

- Nu, Boby, eu n-am decât sacul meu de călătorie.

Atunci Floreal se ridică de lângă Pupu şi se apropie.

Cu un grai nuanţat, ca o piatră de opal, Floreal se adresă celor doi prieteni:

- Este pachetul meu. Este icoana marelui meu ocrotitor, Sfanţul Nicolae.

Hristudorache îşi împreună mâinile într-un gest irezistibil de admiraţie.

- Câtă dreptate ai, doamnă ! Cum te înţeleg şi cum te admir !

Doctorul Taifun isprăvi în cugetu-i un lung monolog, plin de oscilări şi de nedumeriri: „Mistică, halucinată, perfidă, vicleană, comediană fără ştiinţă sau cu bună-ştiinţă - nu voi înţelege niciodată ! Un singur lucru e clar: Mi-e dragă până la moarte şi nu mai pot să trăiesc fără de ea."

Hristudorache se îndreptă inspirat către Bobircă:

- *„Multe lucruri sunt în cer şi pe pământ, Horaţio, de cari filosofia ta nici nu visează"*\ Dar e timpul să ajungem la concluzie. Amicii mei dragi, tu, Boby şi d-ta, scumpă doamnă - de aci înainte marea acţionară a prieteniei şi a admiraţiei mele - veniţi încoace. Daţi-mi fiecare mâna dreaptă. Cu dreptul pe care mi-1 dă puternicul sentiment ce mă stăpâneşte şi păşind înaintea reprezentanţilor lui Dumnezeu şi ai societăţii, vă reconciliez şi vă dau în păstrare unul altuia !

Şi Hristudorache puse în mâna lui Bobircă mâna mică pe care Floreal i-o întindea, înflorită cu tot braţul, gol până sus, din talarul de dantelă neagră.

Covârşită de acest moment, aşteptat cu atâta încordare şi de-a lungul atâtor ceasuri grele, Floreal se simţi la capătul rezistenţelor ei trupeşti.

- Cât eşti de bun, doctore Hristudorache şi cât mă voi ruga pentru casa şi pentru copiii d-tale !... Simt că mă sfârşesc... Bobircă, doctore Hristudorache, aveţi grijă de Pupu mamei !

- Boby, să-i dăm să respire puţin eter. Dar de unde să-1 iau ?

- A... de sus, din dormitor, de pe masa mea de noapte.

- Atunci, du-o sus, în dormitor.

Floreal lăsă capul pe pieptul lui Bobircă şi rămase în braţele lui, moale.

-Ajută-mă, Hristudorache...

Hamlet, actul I, scena V *(n.a.).*

- Nu, Bobircă, du-ți crucea singur ! Aici Simon Chirineul n-ar putea să fie decât un înger şi poate nici un înger, dacă citim un oarecare verset ciudat din *Geneza* lui Moise[1].

XXXIII

Servitorii veniră şi luară de pe masă samovarul şi tot cortegiul lui.

Când se întoarse în bibliotecă, peste câteva minute, doctorul Taifun îl găsi pe Hristudorache cu pana în mână, chibzuind o telegramă către Arvanitide.

- Boby, trebuie să fim diseară la Constanța. Telegrama aceasta va fi pentru Arvanitide o adevărată injecție cu strofantină. Nu vom pleca decât după-amiază. Acum de dimineață suspendăm serviciul şi mergem să ne odihnim. Eu rămân de veghe lângă copil până va veni doctorul Samuely.

- Pentru asta, replică doctorul Taifun, trebuie să-1 înştiințez ps Samuely, ca să vie direct încoace şi să nu-şi mai caute clientul la fostul domiciliu. Dă-mi voie să-i telefonez.

Hristudorache refăcu telegrama pe un al doilea sfert de hârtie. Apoi scoase scrisoarea lui Titu Mărgărit de subt mapa unde o strecurase pe nevăzute şi o rupse în bucățele o dată cu ciorna telegramei.

- Ei, acum, Boby, du-te de închide ochii măcar un ceas.

- Voi încerca, Dodorache, dar nu prea cred că voi izbuti... înțelept a fost acela care a zis: „N-aduce anul ce-aduce ceasul"... Noaptea asta, pentru mine, se rostogoleşte acum ca lăuntrul unui cilindru monstruos, şi toată viața mea, şi toate zilele trăite, şi toată închipuirea a ce mai sunt, şi toată închipuirea a ce mai pot să fiu în viitor se inelează şi se răstoarnă, la infinit, înăuntrul cilindrului şi cu cilindru cu tot. Pare că de ieri după-amiază,

[1] *Geneză,* 6, 1-2 (n.a.).

când stăteam amândoi în fața mării, şi până azi au trecut peste mine o mie de ani şi o mie de oceane... Scumpe Iancule, ai căzut în noaptea aceasta ca un sol împărătesc, care aleargă să omoare calul şi ajunge, cu firmanul de grațiere, tocmai când osânditul era cu gâtul în juvăț.

- Boby dragă, bietul împărat - ca să glumim puțin - este bolnav de asistolie şi tu eşti adevăratul dătător de firmane mântuitoare.

- Voi face tot ce voi putea ca să scap pe grecul tău. Dar ce ciudate sunt conjuncturile vieții ! Boala lui Arvanitide, alarma lui, sosirea ta mă scot din impasul cel mai înfricoşat al vieții mele ! Dodorache, frate scump, lasă pe nebunul de Taifun să cuprindă grumajii tăi...

- ...Dar să-mi dea, în acelaşi timp, cuvânt solemn că va urma întocmai câteva sfaturi pe care i le voi înfățişa.

- Scumpe Dodorache, mi se pare că am intrat pe calea sfaturilor tale mai demult.

- Ascultă, Boby, nu te împotrivi, nu te tulbura, nu stingheri cu nimic misticismul acestei extraordinare femei, care de aci înainte va fi soția ta. Fă cum am făcut şi eu. Supune-te şi fii isonarul ei. Dacă mi-ai luat seama, încep să am călcătură ecleziastică. Sunt seminaristul neveste-mii. Boby dragă, îmi vine să cred că femeile au dreptate. Noi, bărbații, în ceasul de față, am încurcat ițele civilizației, ale politicei, ale economiei mondiale, ale sufletului, ale pământului şi ale cerului într-un mod inexplicabil ! Poate că tocmai femeile le vor descurca... în orice caz, noi, bărbații, nu mai avem dreptul să fim înfumurați şi disprețuitori... Când este vorba mai ales de devinația lor mistică şi de uimitoarele lor certitudini, cum să zic, metafizice, aici cred că trebuie, pentru sănătatea noastră sufletească şi pentru însorirea acestei clipe pământeşti, să le urmăm cu docilitate, dacă nu şi cu convingere. Ce vrei ! Ochii sufleteşti ai acestor feline umane văd razele ultraviolete ale misteriosului nostru cosmos !

Acum, Boby, încă un sfat pe care ți-1 dau, sau o favoare pe care ți-o cer. Toată lumea merge la Constanța. în locul lui Samuely, mă instalez eu infirmier şi doctor lângă copil. Călătoria

îl va distra şi-1 va tonifica. La, noapte dormiţi toţi în casa mea, sau la hotelul „Palace" după cum veţi binevoi a alege.

Mâine, după ce vom consolida inima lui Arvanitide, plecăm cu toţii la Techirghiol, la vila profesorului Bobircă, şi stabilim acolo un provizoriu dar confortabil cartier de toamnă. Nu te gândi la nici o piedică. Arvanitide va aşterne cu valută forte toate drumurile tale, de la Eforie la Constanţa şi înapoi.

- Dodorache, toate bune ! Se vede că eşti, cât direct, cât indirect, urmaşul acelor cutezători corăbieri - negustori şi poeţi - cari ne-au dăruit Tomisul şi toate florile Pontului Euxin... Dar dă-mi voie să-ţi fac câteva obiecţiuni.

- Nu acum ! Să le faci după ce vei dormi un ceas, două. Acum porunceşte să vie un om de serviciu să ducă telegrama. O dau urgentă. Aşa ! *Ende gut, alles gut.*

- Pune-ţi în minte însă,Dodorache, că, pentru raţiuni de antică morală, trebuie să cerem diseară găzduire nu doamnei Aspazia Hristudorache, ci hotelului „Palace"...

XXXIV

Nu trecuse un sfert de oră de când doctorul Taifun trecuse în cabinetul său de consultaţiuni, şi Hristudorache (care se plimba printre rafturi, veghind somnul lui Pupu şi clasificând elementele dramei din noaptea aceea) se pomeni cu un musafir vioi, mlădios şi cu aerul de obişnuit al casei.

Hristudorache şovăi o clipă şi apoi îi întinse amândouă mîinile:

- Eşti doctorul Samuely ?

- Da, domnule doctor, nu m-aţi uitat. Ne-am întâlnit de câteva ori şi la Constanţa şi la Techirghiol-sat (la coloniile şcolare) acum vreo trei ani...

- Foarte adevărat ! Te felicit pentru rapiditatea cu care îţi serveşti bolnavii ! Nu mai vorbesc de competinţă, fiindcă, iată,

profesorul d-tale, în casa căruia ne găsim, continuă să-ţi dea bile albe şi astăzi, după atâţia ani de la ultimele examene. De-abia adineaori ţi-a telefonat profesorul. Trebuie să fii foarte matinal, dacă mai pot zice aşa, o dată ce i-ai luat dimineţii cu mult înainte. Ia să stăm colea, la masă. Ce e aici ? Trusa d-tale ?

- Da şi nu prea ! Veţi vedea imediat. Trebuie să ştiţi, însă, că nu sunt eu vinovat dacă sosesc aproape imediat după chemarea domnului profesor. Clientul meu...

- Iată clientul d-tale doarme colea, ca un diadoh, înfăşurat îh pledul meu...

- A... daţi-mi voie să-i spun un mic *bonjour...* Da... în regulă ! Clientul meu trebuia să doarmă fără întrerupere cel puţin zece ore. De la nouă seara până la şapte dimineaţa, şi chiar până la opt. Aşa încât nu aveam nevoie să mă grăbesc prea mult. Dar un incident neprevăzut m-a făcut să sar din pat şi să încep dimineaţa mai devreme.

- Altceva decât chemarea telefonică a profesorului ?

- Chemarea domnului profesor a venit pe urmă şi mi-a explicat, în parte, lucrurile.

- Şezi, doctore, te rog. Dar prealabil... eşti aici mai de casă decât mine. Să chemăm pe fecior să ne pregătească... Ce vrei, ceai, cafea ? Eu sunt constănţean, şi la noi cafeaua de dimineaţă este articol dogmatic.

- Iau şi eu tot o cafea, dar să-mi daţi voie să mă ocup eu de această afacere.

- Cum asta ?

- Eu, afară de pretinsele sau realele mele aptitudini medicale, am nişte neastâmpărate predispoziţii de bucătar. Uneori, pe clienţii mei excepţionali îi servesc nu numai ca medic, dar şi ca bucătăreasă.

- Doctore dragă, eşti căsătorit ?

- Nu încă.

- Atunci, trebuie să te căsătoreşti, neapărat, cu o intelectuală. Ar fi păcat să te devalorezi ! Voieşti, prin urmare, să pregăteşti d-ta cafeaua...

- Tot mă duc să pregătesc, pentru clientul meu, tapioca cu lapte... Iată aici cel mai bun lapte din Bucureşti... Şi iată şi tapioca. Aceasta am luat-o ca prevedere. Când profesorul mi-a telefonat că trebuie să-mi caut clientul aici, la d-sa acasă, mi-am luat toate măsurile.

- Dar spune-mi, te rog, ce incident te-a făcut să te scoli cu noaptea în cap ?

Doctorul Samuely făcu o mică pauză de tăcere subtilă şi surâzătoare. Apoi, cu o oarecare sprinţară importanţă:

- Domnule doctor, sunt elevul devotat al marelui nostru profesor şi cunosc pe clientul care doarme de când a venit pe lume. Deci şi pe maică-sa şi o mulţime de alte lucruri... Am cinstea să fiu tot atât de devotat doamnei Floreal, cât sunt şi dascălului meu...

Doctorul Hristudorache se scarpină după ureche.

- Cunosc, deci, pe Vasilescu-Plopu şi tot interesantul său cazier. Ceea ce a fost însă mai prost este că şi Vasilescu-Plopu cunoaşte foarte bine adresa mea. Şi acum, de dimineaţă, pe la ora şase, m-am pomenit cu el la mine acasă, răcnind ca un energumen că (aici un calificativ de mahalagiu) nevastă-sa a fugit de acasă şi a luat cu ea tot ce aveau mai de preţ... argintăria, toate albiturile de masă şi de pat, încă nu ştiu mai ce şi... icoana din perete !

L-am întrebat, drapându-mă în halatul meu de noapte şi încrucişând braţele: „Vii să mi te plângi ca unui prieten, sau ca unui complice al soţiei d-tale ?"

S-a făcut că se domoleşte şi mi-a răspuns, privindu-mă pieziş: „Dacă te bănuiam de complicitate, intram aici cu porunca procurorului. Viu numai să-ţi spun - ca să auză din gura d-tale şi (aici iar calificativul)... aia de nevastă-mea - că mă duc la Parchet să depun plângere împotriva ei. Oriunde s-o fi vârât, Parchetul îi va da de urmă."

Despre copil, despre boala lui, nici o vorbă ! Totuşi, el presupunea că voi fi chemat azi lângă copil şi că, deci, voi da ochi cu maică-sa...

Am încercat să dau curs gândurilor lui Vasilescu-Plopu şi, în acelaşi timp, să-i verific seriozitatea ameninţărilor.

„Domnule Vasilescu, ce să-ţi spun... sunt surprins şi dezolat de această întâmplare familială. Dar fii şi d-ta ceva mai discret, în astfel de lucruri trebuie mult tact şi multă răbdare. Ce să faci... aşa e lumea... Ştii cum zice Eminescu: *«Toate-s praf... Lumea-i cum este, şi ca dânsa suntem noi.»*... O să te duci la Parchet, da, pentru despărţire. Dar pentru argintărie şi albituri... Doar jumătate din ele erau şi ale soţiei d-tale"...

Dar Vasilescu-Plopu nu e permeabil nici pentru poezia lui Eminescu, nici pentru dreptatea elementară.

- Doctore dragă, îmi vine să cred că acest individ sau minţea, sau fusese zadarnic alarmat de maică-sa, cocoana Patiţa, care, văzând casa răscolită, o fi crezut că noră-sa a golit toate dulapurile... Doamna Floreal a luat cu ea numai copilul şi icoana din perete... aşa, ca prin *Iliada* sau *Eneida*...

Doctorul Samuely surâse cu sceptică condescendenţă:

- Doamna Floreal e ceva mai practică decât Enea... Ca să câştig vreme şi să mai pun un băţ în roatele psihologiei lui Vasilescu-Plopu, i-am spus:

„Cât despre faptul că soţia d-tale a luat şi icoana din perete, aici orice procuror care a citit *Biblia* va fi în mare cumpănă să-ţi dea dreptate"...

Vasilescu-Plopu mă privea curios, cu ochii lui de porc, camuflat în oaie.

- Doctore dragă, curios te privesc şi eu, însă... declinând restul cu modestie...

„Orice procuror care cunoaşte *Biblia* va fi în mare cumpănă să judece fapta soţiei d-tale, fiindcă îţi va aduce aminte de cazul Rahelei, care, plecând din casa tatălui ei Laban, a luat cu ea şi «terafimii» patriarhului"[1]...

Hristudorache începu să râdă:

- Tocmai ! bravo ! Ce-a zis Vasilescu-Plopu ?

- Această amintire din *Biblie* a fost şi mai rău primită decât citatul din Eminescu. Vasilescu-Plopu şi-a trântit căciula în cap şi a plecat bombănind: „Ia lasă-mă în pace cu jidanii d-tale !"

[1] *Geneză,* 31, 34-35 *(n.a.).*

- Totuşi, nouă ne rămâne un câştig... Trebuie să vorbesc chiar azi cu fratele meu, avocatul Hristudorache, ca să ia toate măsurile de ariergardă.

XXXV

A patra zi, un soare generos de toamnă încălzea oblic, dar cu puteri văratice, coasta Mării Negre, de la Constanța la Mangalia. Artificialele orăşele Eforia, Techirghiol-sat şi Carmen Sylva construiau în soare şi în azur vetrele lor arhitectonice, aproape stinse, o dată cu începutul lui septembrie. Lacul sur şi verde dintre dealurile cu ondulații joase stătea pustiu, sleit, după frământările şi după exploatările unei veri întregi. Câmpia dobrogeană suia şi cobora, desfăşurând ogoarele tunse de recoltă şi drumurile albe, cu căruțe puține, una în deal şi alta în vale.

Vila doctorului Taifun era una din cele trei-patru vile care-şi prelungeau viața în toamnă aci, în cartierul Techirghiol-Eforie. Oamenii arhitectului Pogonici isprăveau din daltă, din pensulă şi din ciocan partea care fusese adăogată vilei în ultimul timp. Spre mare, vila, cu balcoanele şi cu terasa ei suspendată, începea să întindă timpuria umbră a după-amiezii. Podişul înalt al mării, crescând din miliarde de safire şi de topaze, venea, paradoxal, până în dreptul ochilor celor ce isprăveau prânzul pe terasă în dulcea moleşală tomnatică şi în adormirea obştească a zefirilor din larg. Soarele, care trecuse în coasta vilei, învăluia încă terasa şi pe comeseni, răzbind prin umbrela uriaşă desfăcută deasupra mesei.

Floreal dezlegă şervețelul de la gâtul lui Pupu, îi puse căciuliță cu precauțiune şi cam la o parte, peste bandajul de la ureche, şi-l ridică în brațe.

- Pe noi iertați-ne, domnule profesor şi domnule doctor. Mergem să căutăm melcişori prin nisip şi să ne bucurăm de ora aceasta de soare fără vânt. Pa, domnule profesor ! Pa, domnule doctor !

- Venim şi noi, Floreal Să stingem lulelile astea şi coborâm...

Floreal porni pe scări în jos, cu copilul în brațe, într-o fericită armonie de umeri involți, de şolduri care ondulau impecabil şi de pulpe încordate la descinderea din treaptă în treaptă. Se simțea în ea ritmul şi hegemonia biruințelor străbune asupra acestor poveri infantile, purtate prin veacuri, din Orient spre Occident. în ochi, în zâmbet, în brațele care pluteau în mânecile largi şi străvezii, în făptura ei întreagă de brună arzătoare era un farmec imperios de poemă senzuală orientală şi de grădină de rodii escaladată şi jefuită.

- Dodorache dragă, să mai bem un păhărel. Vinul ăsta italienesc are mai mult zahăr decât alcool.

Doctorul Taifun turnă şi bău cel dintâi.

- Ei, amice, iată-ne față în față cu visul împlinit !...

- Boby dragă, suportă-ți fericirea cu resignare. Pe lângă mine, tu eşti un începător. De-abia acum începi să cunoşti acele zile de beatitudine casnică - interminabile, serenisime, dulci să-ți vină leşin - când ai dori, cu nebunie, un *intermezzo,* oricare ar fi el, un pui de ceartă, un joc de-a gelozia, o reconciliere cu ceva lacrimi...

Hristudorache îşi goli paharul şi apoi, amestecând comedia cu persuasiunile vinului băut:

- Hei, Bobircă dragă: *on n 'est pas heureux impunement !*

- Hristudorache amice, pe cât mi se pare mie, eu nu sunt amenințat din latura aceasta, ci din altele.

- Tâlcuieşte mie parabola aceasta, adică din care laturi vezi tu venind amenințarea ?

- Hristudorache, azi întâia oară iau cu Floreal. ca să zic aşa, o masă civilă, adică o masă la care mai ia parte încă o persoană de sex masculin. Până acum, îți închipuieşti prea bine că mesele noastre erau mese între patru ochi, deci mese la cari nu vezi nimic, nu observi nimic şi de unde pleci mai orb decât intraseşi. întâia oară am prilejul să văd pe Floreal cum se comportă la masă cu un bărbat, altul decât mine.

- Ei, da, Bobircă, şi cari sunt observațiile tale ?

- Ai răbdare. Ştiința când observă nu se precipită.

- Să te auzim !

- Hristudorache, am făcut o lungă comparaţie mintală între atitudinea soţiei tale, când eram musafirul tău, deunăzi, şi atitudinea pe care o are Floreal faţă cu tine şi tu faţă cu Floreal.

- încep să înţeleg. Zi mai departe...

- Dragul meu, vreau să fiu în ceasul acesta un găgăuţ, un Vlăduţu-mamei, un buchinist absurd, un savant care se ramoleşte, un ignorant care trebuie trimis de urgenţă la şcoala lui Freud...Vreau să fiu orice ţi-ar trece ţie prin cap, dar trebuie să-ţi spun pe şleau: Eu stau lângă Aspazia ta la masă ca lângă soră-mea sau lângă mama (deşi e atât de frumoasă şi de soră cu vechile statui greceşti), pe când tu nu poţi să spui acelaşi lucru când stai cum ai stat acum lângă Floreal...

Hristudorache îşi împreună mâinile ca în faţa unei catastrofe:

- Boby, ce să admir întâi, sfânta ta naivitate sau sinceritatea ta de savant ?

- Ca să fiu mai liber în examenul meu, voi lua alt termen de comparaţie. Am cunoscut de aproape pe Fritzi Kostlin, o fată încântătoare, pe care ai văzut-o de câteva ori şi tu... Cine lua foc când trecea pe lângă Fritzi Kostlin ? Stăteam ceasuri întregi unul lângă altul, ba şi dormeam spate la spate, ca doi camarazi, uitând cu totul că suntem bărbat şi femeie. Cine poate să uite o clipă că e bărbat când stă alături de Floreal ?...

Hristudorache izbucni în hohote:

- Boby, eşti fără pereche şi între erudiţi, şi între copiii înţărcaţi! Eşti mai prunc decât Pupu, care, la cei doi anişori ai lui - după teoriile lui Freud - trebuie să fie mai savant decât tine ! Dragul meu, ce vrei tu să stabileşti ? Că Aspazia şi Fritzi Kostlin sunt nişte femei care nu tulbură decât pe bărbaţii lor, la... ceasuri reglementare, pe când Floreal, Elena lui Menelaos, Aspazia lui Pericle, Marozzia şi Teodora au tulburat veacurile şi împărăţiile... Mare descoperire, Boby ! Principiul lui Arhimede descoperit de tine la Techirghiol, după ce, acum două mii şi mai bine de ani, geometrul grec îl descoperise în Siracuza !

- Dodorache, râzi de mine în toată voia, fiindcă asta am şi voit şi asta am căutat !

- Acum, la masă, sau mai-nainte ?

- Şi acum, şi mai-nainte.

- Asta înseamnează că trebuie să surprind şi să reţiu, din pârâul rândurilor tale, o rădăcioară de întristare şi de amărăciune...

- *Il faut en rabattre...* Nu e vorba de o adevărată amărăciune, cât e vorba de această deprindere amară de a analiza şi de a străpunge toate fenomenele din jurul nostru.

- Scumpe Bobircă, să lăsăm la o parte jargonul nostru medical şi toate pretenţiile şi subtilităţile psihanalizei. Nu-ţi creşte inima când vezi lângă Floreal încă un bărbat, fie el chiar doctorul Hristudorache, Fenixul virtuţilor conjugale dobrogene (afară de acea uşoară măgărie pe care am mărturisit-o în adunarea poporului, adică în *ecclesia).* Probabil că aceeaşi vicleană nelinişte m-ar împresura şi pe mine, aşezat în alte condiţii şi lângă o soţie ceva mai puţin frigidă ca Aspazia. în treacăt vorbind, iaşmacul cadânelor - acest glorios simbol al unei lumi înmormântate în romanele lui Pierre Loti - avea, când avea, utilitatea şi filosofia lui. Hristudorache se opri. Ia să vedem cât e ceasul... La ora trei trebuie să fiu lângă Arvanitide. La iaşmac şi la harem nu ne mai putem gândi. Azi, când mai toţi suntem, din convingere sau din modă, partizanii revendicărilor feministe, vom tăcea şi vom înghiţi, sau, mai lăudabil, vom căuta viitoarele metode de educaţie şi de transformare a naturii rebele.

Dragă Boby, ai un prim mijloc să pui stavilă impresiilor tale stingheritoare: nu primi pe nimeni în casă. închide pe această femeie, la care ţii cu patimă, într-un harem al izolării. Iarna care vine, mai ales, va fi foarte prielnică pentru experienţă. Cred că Floreal, cel puţin deocamdată, va fi cu totul încântată să se izoleze, să citească şi să-şi crească copilul. Ce va fi mai târziu, Domnul ştie !...

Ceea ce ai făcut însă, scumpe amice, trebuia să faci. Uite, colo în Constanţa, lângă cazinoul care se vede atât de limpede în acest moment, am simţit foarte bine că ţi-a sosit vremea să te bagi la stăpân. Iar deunăzi, noaptea, când te-am văzut fatal şi

livid, mi-am sprs: „Rău cu rău, dar mai rău fără rău"... Auzi, vine maşina lui Arvanitide. Poate să mai aştepte, nu voi întârzia.

- Spune lui Arvanitide încă o dată că nu trebuie să mai glumească, ci să urmeze cu severitate regimul declorurat pe care i l-am impus. Nu putem abuza de injecţii.

- Ce vrei, Boby ! Grec obişnuit cu marea şi cu peştele sărat !

Pe drumul gol, bătut de soarele simţitor oblic, venea, cu o lungă coadă de pulbere răscolită, Fordul armatorului din Constanţa. Intră în curtea vilei şi bătu claxonul de înştiinţare.

Doctorul Hristudorache se ridică de la masă şi vorbi cu şoferul:

- Plecăm peste zece minute.

Apoi reveni lângă doctorul Taifun şi privi spre ţărmul cu poteci şi cu snopi de dalia, pe unde se vedeau, lângă înfioratul sân al mării, două siluete: una înaltă, roşie, şi alta mititică, albă.

- Floreal şi cu Pupu s-au dus prea departe, nu pot să-i mai ajung. Fii interpretul politeţelor mele. Dar ascultă ce mai am de spus. De când e lumea lume femeile au fost unele univire şi altele plurivire. Religiunea Mântuitorului, care stă cu picioarele pe pământ, dar cu fruntea răzbate în ceruri, printre naramzii paradisului, a binecuvântat univiratul, a întemeiat pe el căsătoria creştină şi i-a poruncit bărbatului: „Fii şi tu la fel! Mulţumeşte-te cu o singură femeie !"

Bărbatul a fost mai totdeauna călcătorul poruncii: femeia a fost multă vreme (şi prin părţile noastre este şi azi) castă şi univiră.

Femeia plurivită a avut, în şiragul vremurilor şi al transformărilor sociale, felurite nume, porecle şi ponoase. Evreii o ucideau cu pietre. Grecii - mai păcătoşi - o numeau hetairă, dar o lăsau uneori să se cocoţeze până la sânul lui Pericle. Creştinii, mai târziu, o plimbau prin târg în pielea goală, călare pe măgar şi cu faţa spre coada dobitocului.

Noi, cei de azi, am trecut departe peste vocabularul şi peste procedeele înaintaşilor noştri. O femeie plurivită astăzi nu se mai numeşte nici curvă, nici precurvară... Englezii - aceşti negustori de nomenclatură mondială - i-au inventat un nume nou... O femeie plurivită e o femeie cu... *sex-appeal !*

Scumpe Boby, iată lucruri de cari trebuie să te ocupi acum, la bătrâneţe, alături de cardiologia ta. Practic vorbind, afară de porunca severului Moise - ucideţi cu pietre pe adulteră ! - la care nu trebuie să ne mai gândim nici măcar la Techirghiol-Eforie, afară de terapeutica bisericii creştine (nu uita că Floreal are un duhovnic, care-ţi va fi mai de folos decât toată lumea) eu, unul, în acest moment, nu pot să-ţi recomand decât sfatul provizoriu, dar cu adevărat sibilin, al anticului Homer, cu alte cuvinte, sentinţa pe care am învăţat-o odinioară, pe dinafară, la profesorul nostru Nicolae Barbu:

Ouvep.eoi<; Tpcoxc, xccî euxvfţu.i&ac, AxcaovjX
xoifjo' ocţiqu YUVCUXÎ xpovov *âXysa* TIEOXEIV'

' „Nu e o crimă ca troienii şi aheii, cu frumoasele pulpare, pentru o astfel de femeie să îndure suferinţe multă vreme" *(Iliada,* III 156-157} *(n.a.).*

ADDENDA

MARGO

ÎN TREN

E prea cald şi convorbirea celor din vagon ajunge pătimaşă. Socialistul de lângă uşă a intrat din nou în vorbă, cu gesturi de tribună, cu ochi înflăcăraţi, şi elocinţa lui - o lopată de fier ! - aruncă cenuşă şi jăratec peste zdrenţele şi peste putregaiul „acestei ruşinoase societăţi burghezo-capitaliste". Margo, plictisită, închide cartea, se ridică în picioare la fereastră, întorcând spatele către cel ce vociferează şi-şi reazimă fruntea de bara rece. Noroc că e lângă fereastră ! Huruitul roţilor acoperă mânia revoltatului ca şi exclamările şi întreruperile celorlalţi. Trenul a plecat din Tg. Frumos şi urcă spre Ruginoasa în gâfâitul greu şi rărit al locomotivei.

„Cum poate cineva să-şi bolnăvească nervii şi să-şi spargă pieptul pentru lucruri cari nu-l privesc, pentru oameni cu cari nu are nici în clin nici în mânecă !... Ce-i pasă acestui socialist de surghiunul mitropolitului şi de procesiunea la Căldăruşani ?"

Dispreţuitoare, şi mai ales supărată că nu-şi poate urmări citirea, Margo lasă afară, în vioiciunea curentului, căpuşorul ei cu şuviţe nebunatice şi arămii, căutând să-şi asurzească auzul în zarva trenului târât pe creastă în sus. Vorbele dinăuntru se amestecă, se afundă şi se pierd în păcănitul ritmic. Valea largă - plină de lumină şi de sclipiri de apă - prin care au tot venit, de la Iaşi, se îngustează şi se adânceşte. Pogoanele cu iarbă înaltă, călcată uşor din spic în spic, de adierea zefirilor dimineţii, trestia şi păpurica înflorită rămân în urmă, cu bălţile lor ascunse. Velinţe-velinţe de semănături coboară de pe coaste şi se împreună în vale, printr-un chenar capricios şi inegal. Pe unele

locuri, coasta e prea repede şi acolo porumbarii şi măceşii cresc în pâlcuri înfigându-se ca nişte buloane de siguranţă, în terenul pornit să se prevale. Dimineaţa e diafană şi aurie. Şiragul văilor străbătute se pare ochiului care priveşte în urmă numai un fum albastru, persistent în strălucirea soarelui, şi lăsat în dâră şerpuitoare de trenul grăbit să ajungă la podul Şiretului.

Margo priveşte printre gene această fragedă şi luminoasă dimineaţă de iunie şi, uitând un moment supărătoarea discuţie din vagon, trece iarăşi, cu gândul, în lumea închipuirei şi a magiei literare din cartea ţinută la piept cu mâna stângă. îndată după cel din urmă examen, a cumpărat cartea cea nouă a poetului Teodor Moscu-Duţu - *Suflete pribege* - o colecţie de nuvele, „scrise într-o fermecătoare limbă românească şi cu o profunzime de analiză psihologică unică în tânăra noastră literatură". Revede în ochii ei, uşor împerdelaţi de păinjenişul genelor, plaiurile, zările, chipurile şi mai cu seamă lupta de dureri şi de suflete pe care talentul poetului a pus-o, cu atâta vibraţie în cartea lui măiastră. Ce lucru sfânt, ce lucru mare este talentul literar ! Şi cât talent are poetul Moscu-Duţu !... Tot ce scrie el e numai duioşie şi tristeţă. De ce e atât de trist omul acesta ? în viaţa lui intimă s-a petrecut, nu prea de mult, o dramă sfâşietoare... Dar tot ce a scris el, şi mai nou şi mai vechi, respiră aceeaşi nespusă melancolie...

Tocmai atunci, numele poetului admirat, rostit la spatele Margaretei, birui vuietul trenului în mers. Mirată, Margo îşi întoarse puţin capul, ca să audă cine şi ce vorbeşte despre poet. Era socialistul de la uşă, care, cu un ton amar şi îndurerat, jelea pe Moscu-Duţu.

- îl priveam toţi ca pe profetul nostru ! A scris pagini strălucite, pline de durere şi de revoltă socială. Unele din poeziile lui sunt inspirate de cea mai nobilă iubire pentru dezmoşteniţii acestei societăţi... Altele sunt satire sângeroase la adresa celor nemiloşi şi îmbuibaţi... Era al nostru şi ne mândream cu el ! Ei, nu ! Burghezia dv. ni l-a furat ! L-a momit, i-a luat ochii, l-a însurat cu o odraslă bogată, egoistă şi perversă şi l-a nenorocit !...

Margo îşi luă iar locul pe canapea şi se prefăcu că citeşte mai departe. Dar observă că toată lumea ia aminte şi ascultă la tânguirea socialistului. Pe aceeaşi canapea cu Margareta şedeau, la rând, mătuşă-sa Bica Piersiceanu (o fată bătrână şi urâtă), preotul Dorofteі Irugă, neam cu ele, şi fiul preotului, seminaristul Vasile. Pe canapeaua din faţă şedeau, tot de la fereastră înspre uşă, Rebeca şi Marcu Hartenstein, o pereche de ovrei din Tg. Neamţ, apoi un gospodar cărunt din Fălticeni şi în fine apostolul socialist Fulgenţiu Siminoc. Marcu Hartenstein întrebă curios:

- Cum s-a nenorocit un om aşa de învăţat, dacă s-a căsătorit cu-o fată bogată ?

- S-a nenorocit, d-le Marcu, răspunse cu năduf socialistul, tocmai aşa cum se nenoroceşte o fată de-ale dv., când se botează şi trece prin căsătorie între goi.

Marcu şi Rebeca se priviră uimiţi.

- Ce spui ?! zise Rebeca. Dar dădu cu ochii de barba venerabilă şi inspicată a părintelui Dorofteі Irugă şi rămase aiurită.

Preotul interveni cu fineţe.

- De ce faceţi, d-le Siminoc, comparaţii nepotrivite ! Scriitorul dv., dacă a fost nefericit în căsnicia lui, a fost din cauze intime necunoscute. Mi se pare că a fost la mijloc o infidelitate, o trădare din partea unui prieten... dar nicidecum un credo social.

- Nu, Preacucernice, vă înşelaţi ! Poetul Moscu-Duţu, căsătorindu-se cu o burgheză crescută în lux, în idei meschine şi în ură cu cei nevoiaşi, a făcut, cum se zice, o mezalianţă. El, fiul din popor, el, proletarul intelectual hrănit cu ideile lui Karl Marx, el cântăreţul ţărănimii iobage, a căzut, ca din cer, în casa unor burghezi avari, strâmţi la minte şi strânşi la pungă, în casa unor parveniţi, îmbogăţiţi din spolierea robilor pământului, şi pe lângă o femeie cu tot atât suflet cât păpuşile acelea cari zic *papă !... mamă !...*

Seriozitatea şi accentul tragic al socialistului, ciocnindu-se pe neşteptate, în atenţia celor ce ascultau, cu această imitare puerilă, scânteia fu inevitabilă - toţi pufniră de râs. Gospodarul

din Fălticeni, fericit de acest incident, care descrețea pe toată lumea, se perpeli pe spătarul canapelei...

- Da' mucalit mi-ai fost, cucoane.

Fulgențiu Siminoc, deşi tainic măgulit de succesul pe care-1 avusese fără să-1 pregătească, îşi păstră cumpătul şi gravitatea lui amară. Suspină adânc, spre a goni definitiv veselia auditorului şi biciui mai departe.

PROFET ÎN ȚARA LUI

- O, s-a simțit profund strein, în lumea în care îl aruncase orbirea lui prostească (citiți romanul lui *La răspântie)* şi şi-a dat seama, dar prea târziu, de fatalitatea pasului făcut. Urmările acestei revoluții din viața poetului s-au dat curând pe față... Dezorientare, alergări în sus şi în jos de şoricel prins în capcană, lipsă de putere în tot ce-a mai scris de la apostazie încoace şi arțag şi scărmăneli cu vechii lui tovarăşi... A început să se certe cu noi, pentru lucruri evidente ca lumina zilei. A deschis o polemică terminată cu înfundarea lui, ne-a tăgăduit, ne-a batjocorit, ne-a insultat... Noi, fireşte, nu puteam să ne lăsăm împroşcați cu noroi... Şi-am ieşit cu toții păgubaşi şi deochiați ! Dar pe când de noi se lepăda, de familia lui prin alianță nu se putea lipi în ruptul capului. Şi soția, şi socrii, şi tot neamul i-au rămas streini şi inimici. Iar când amicul burghez binevoitor s-a ivit să consoleze pe plictisita şi nefericita burgheză - soția nenorocitului renegat - atunci căsătoria cea nefirească s-a dizolvat în adulter.

Trădarea soției a fost un amănunt secundar. în casa trântorilor noştri sociali aceasta e o regulă atât de comună şi de acceptată, încât despre un adulter se vorbeşte ca despre un fapt sportiv, la ora ceaiului şi a lenei elegante. Dar prostul nostru de Moscu-Duțu, ieşit dintr-o clasă pentru care cinstea căsătoriei e lucru mare, trebuia să ia aventura în tragic precum a şi luat-o şi să ajungă - dat afară pe fereastră şi ruşinat - tot între noi, familia lui

firească. Iată unde duce prietenia cu trântorii şi cu îmbuibații; iată cât de scump se plătesc compromisurile şi mezalianțele !... De aceea eu unul sunt duşmanul ireductibil al acestei societăți burghezo-capitaliste ! De aceea nu pierd niciodată prilejul să arăt cât de interesată şi de fățarnică e burghezia în tot ce întreprinde, fie chiar şi atunci când se face mironosiță şi se duce la Căldăruşani să sărute papucii unui mitropolit caterisit pentru arghirofilie, trufie, ierosilie şi alte păcate burghezo-călugăreşti !

Siminoc termină cu un gest larg care seceră jumătate din compartiment şi înfundă în canapea pe seminaristul Vasile şi pe gospodarul din Fălticeni. Din vorba lui, se dădeau pe față formulele cursive ale doctrinei socialiste, obişnuința cu tribuna şi naivitatea unui apostolat purtat cu destulă suficiență. Margo nu putu pricepe bine cum alunecase convorbirea asupra poetului ei iubit, dar concluzia lui Siminoc era de ajuns. Socialistul dădea cu pumnii şi cu picioarele, oriunde nemerea. Orice împrejurare era binevenită, orice incident era favorabil pentru exercițiile lui de gimnastică burghezofobă.

Cei din compartiment rămăseseră cam în aer. Bica Piersiceanu reveni cea dintâi, la iglița şi la împletitura ei. Marcu şi Rebeca surâseră vag. Gospodarul din Fălticeni ceru un armistițiu.

- Ira !... d-le Siminoc ! dar n-o fi naiba aşa di negru cum îl zugrăveşti mata. Ce păcatele ! suntem oameni toți, şi mai bogați şi mai săraci. Fiecare avem şi bune şi rele.

Părintele Doroftei căuta, cu mâna stângă, în barba-i înspicată, un răspuns pe care figura Sf. sale cuvioasă şi fină îl făgăduia interesant. Numai seminaristul Vasile nu stătea la îndoială. în ochii băietanului se citea o sinceră admirație pentru profetul socialist.

Margo nu mai era supărată. Aprecierile lui Fulgențiu Siminoc asupra poetului Moscu-Duțu o mulțumeau şi o întăreau şi mai mult în convingerile proprii. Iar destăinuirea din urmă, cu pretinsa dezorientare a poetului şi cu nenorocirea lui familială, o înduioşa într-un chip intim şi neînțeles.

Părintele Doroftei privi pe socialist cu bunătate, făcu un gest introductiv şi voi să înceapă, dar fluierul locomotivei dădu de veste că gara Ruginoasa e aci.

Siminoc se ridică în picioare, luă din plasa de deasupra o pălărie largă de plăieş şi ascunzându-se în ea până la sprâncene făcu o mişcare resignată şi nobil obosită:

- Trebuie să mă dau jos aici la Ruginoasa... Ţelul meu, fireşte, sunt atelierile din Paşcani, sunt acele sute de proletari, încovoiaţi pe nicovală, orbiţi de fum şi de scântei, sunt acei tovarăşi ai lui Vulcan, pedepsiţi în Tartar cu făurirea săgeţilor lui Jupiter - pentru ca deasupra, colo în Olimp, să huzurească zeiţele lascive, zeii beţi de şampanie şi tatăl lor, Zeus Nefelegeretes, Capitalul ! Dar mă dau jos la Ruginoasa. Dacă m-aş coborî de-a dreptul la Paşcani s-ar cutremura gardiştii, ipocomisarii, comisarii, prefecţii şi toate sârmele de telegraf, până la Bucureşti !... La revedere, Preacucernice ! la revedere, d-le Marcu (sper să trec peste vreo două săptămâni prin Tg. Neamţ); la revedere, moş Andronică; vă salut, doamnelor !...

Siminoc pieri în coridor, mai înainte ca îmbulzeala şi vulgaritatea mişcărilor, fatale într-un vagon ajuns în staţie, să jignească ceva din maiestatea tribunului.

Copacii din grădina fostului palat, heleşteul părăginit şi stăvilarul plin de muşchi se iviră prin ferestrele fugare. Părintele Doroftei, prea apăsat de ceea ce voia să spună, se uită la moş Andronică şi, cu modificările cerute de plecarea lui Siminoc, începu dibuind.

- îl cunosc de mic copil - de pe când răposatul tată-său, cu toţi ai lui, era la noi în Bacău, inginer al judeţului... A învăţat multă carte; a fost la Paris.

- Mie-mi spui ! fu răspunsul. Mi-i olecuţă de nepot !... Ştii pe preuteasa Profiriţa... pe bătrâna, pe cuscră-mea, de Profiriţa... Ei, preuteasa Profiriţa e vară cu cocoana Aglaia, care i-a crescut pe băieţii iştia, după ce a murit întâia nevastă a lui Siminoc; ştii că pe cocoana Aglaia a luat-o încoace, la bătrâneţe.

- Da, da, da... interveni Marcu Hartenstein, iluminat. Aşa e; el nu e făcut cu cucoana Aglaia. Siminoc, bătrânul, cu cucoana Aglaia a avut numai două fete...

Crestele palatului lui Cuza Vodă apărură tăiate în cer albastru, dar imediat gara Ruginoasa acoperi palatul cu silueta ei galbenă şi crenelată.

- Păcat de băieţii iştia, urmă părintele Doroftei, întorcându-se uşor spre Bica Piersiceanu şi spre Marcu Hartenstein, şi păcat de banii pe cari îi cheltuim cu instrucţiunea lor prin ţări streine. In loc să revie printre noi cu idei şi cu sisteme sănătoase, aplicabile ţărişoarei noastre, cu planuri de viaţă şi de muncă potrivite nevoilor şi puţinei noastre dezvoltări, poftim de vezi că ei ne aduc visurile cele mai cutezătoare ale gânditorilor streini, idei care aşteaptă să fie puse la probă de-abia de aci înainte, mă rog ! tot ce este trufanda, pe piaţa teoriilor, în lumea întreagă !

GARA PAŞCANI

Părintele Doroftei, om cinstit, judecător în consistoriul Episcopiei Romanului, îşi dădu seama, că la rândul Sf. sale, vorbise prea înalt şi că nu era - cu atari observaţii - pe potriva celor ce-l ascultau. De fapt, numai Margareta şi Vasile îi pricepeau tot gândul. Totuşi, Bica Piersiceanu zise şi ea la nimereală, moţăind din cap pe împletitura pe care o migălea.

- Aşa e, părinte Doroftei, îi îngrijim, îi facem mari, cheltuim cu ei şi cât avem şi cât n-avem, şi când să te bucuri şi tu de sacrificiile făcute, te miri ce le tună prin cap, ce drum greşit apucă şi în ce râpă te răstoarnă !... de aceea, zic eu tot mereu copiilor istoria care se ridică.

Dar Marcu Hartenstein îi luă vorba. Avea o idee care-l ispitea prea mult, ca s-o mai poată stăpâni.

- Să mă iertaţi, duduie, să mă iertaţi, părinte Doroftei, dar la noi, ovreii, este mai bine decât la dv... Sunt şi la noi destui ovrei cari n-au vreme şi cari n-au pricepere să îndrumeze un copil... Dar oricât de sărac şi de prost o fi ovreiul, el aleargă la rabin !... Rabinul nostru este totdeauna un om cu multă înţelepciune şi cu

multă carte... (Marcu zâmbi cu satisfacție și urmă concesiv.) Nu zic, aveți și dv. preoți învățați, mitropoliți mari... (Aici Marcu își aduse aminte de procesul sinodal din București și se gândi că n-a nimerit-o bine.) Sunt și la dv. vlădici sfinți, ca părintele Narcis de la M-rea Neamțului, dar nu-i căutați și nu-i întrebați toată ziua, cum facem noi cu rabinul nostru... Rabinul nostru nu se supără... De ce a învățat el atâta carte și de ce este el atât de înțelept ? Numai pentru el ? Ce să facă el cu tot ce știe ? Trebuie să ne dea și nouă cari nu suntem preoți, cari n-avem nici putere nici vreme să stăm toată ziua cu nasul în carte... De aceea, mergem la rabin și rabinul nu se supără și ne dă povață totdeauna, când ne trebuie și unde trebuie... Iacă eu am șapte copii, să-mi trăiască... (- Rabecă, am să spun părintelui ce era să pățim noi cu Ștrul acum doi ani...)

Conductorul se ivi în ușă:

- Biletele pentru Pașcani, domnilor !

în spinarea conductorilor apăru un biet ovrei jerpelit, cu o figură îngrijată, care făcu semn lui Marcu Hartenstein să iasă în coridor. Noul venit avea nevoie de ajutorul lui Marcu, într-o afacere în care conductorul se arăta prea dificil. Povestea cu Ștrul rămase uitată. Trenul intră în colivia podului de pe Șiret și într-o truruială de ferărie rostogolită trecu peste volburile cenușii ale râului venit mare în urma ploilor din zilele trecute. Călătorii se mișcară de la locurile lor și gara Pașcani, atelierele, locuințele și bisericuța ei catolică se iviră galbene și negre, din linia imensă, onduloasă și verde a livezilor din valea Șiretului.

- Mergeți la M-rea Agapia, duduie ? întrebă, cu geanta în mână, Rabeca Hartenstein pe Margo.

- Da, doamnă, mergem la M-rea Agapia.

- Și ați scris cuiva, să vă trimeată trăsura, la Pașcani ?

- Da, da... Mătușa mea s-a înțeles cu maicele, la cari am luat casa, și maicele ne-au scris că trăsura ne așteaptă de azi de dimineață, aci la gară...

- Duduie, dacă n-a venit trăsura, să n-aveți grijă; mergeți cu noi. Noi n-avem nici un bagaj și suntem numai doi... Marcu stă

pe capră și noi câte trele în trăsură... Și ne costă pe fiecare mai ieftin.

- Vă mulțumesc, doamnă; să vedem ce găsim la gară.

Călătorii se salutară și se despărțiră. Gospodarul din Fălticeni se ducea acasă, la grădina lui cu meri și cu perji. Rudele Margaretei, preotul Irugă și seminaristul Vasile se înapoiau la Bacău, unde părintele consistoriu era paroh, față bisericească cu mare vază. Dar până una alta, coborâră cu toții din vagonul înțesat și anume între linii, dincolo de primele două, rezervate celor două trenuri mari cari vin din sus și din jos și se întâlnesc dimineața la Pașcani. Preotul și fiu-său ajutară pe Bica și pe Margo să se strecoare prin obșteasca îmbulzeală și fiecare mai luă câteva din bagajele și din pachetele celor două călătoare, prea multe pentru un singur hamal. Vasile se întorcea acasă, după examenele fericit isprăvite. Toată povara lui era în vagonul de bagaje.

- Ce de omărie, sfinte Dumnezeule ! gâfâi mătușa Bica. Toți iștia să fie călători ?

- A, nu... răspunse preotul. Cei mai mulți sunt ovrei din Pașcani... negustori, samsari, comisionari, cari așteaptă comisioane, noutăți, tovarăși, bani... Și, poftim și birjari cari așteaptă muștereii...

- Vezi, părinte moșule, să nu pierdeți trenul, păcatele mele...

- Fii pe pace, nepoată Bică; mai avem douăzeci și cinci de minute... Uite cum să facem: să trecem de-a dreptul în dosul gărei, să vedem dacă a venit trăsura și dacă a venit, să vă așezăm lucrurile m trăsură... Pe urmă, dacă aveți plăcere, veniți cu noi în restaurant și gustați ceva...

- Ira... da' ce ne trebuie restaurantul... avem cu noi merinde berechet !... Mai întâi, să văd cufărul scos de la bagaje.

- Dă recipisa încoacea... să se repeadă tregherul să-1 scoată.

Margareta și Vasile veneau în urmă.

- Prinde-te de brațul meu, duduie, zise Vasile, după oarecare ezitare, când văzu că Margareta, împinsă încoace și încolo, înainta greu, prin mulțimea haotică și viermuitoare.

Margo se prinse de brațul oferit și Vasile, cu capul în piept, despică energic, măgulit de-o fericire vagă, gloata celor cu treabă sau fără treabă cari încurcau peronul.

- Vasile, am observat că te uitai la oratorul din vagon cu niște ochi plini de admirație...

- E adevărat, duduie Margo.

- Atunci cum rămâne cu sentința lui moș Doroftei ? Cine are dreptate, tatăl tău sau socialistul ?

- Duduie, îmi ceri lucruri grele... între două trenuri, unul din care de-abia mă cobor și altul cu care trebuie să plec, peste douăzeci de minute... Cum să-ți spun ? Și socialistul și tatăl meu, fiecare în felul lui, are dreptate... Dar dreptatea unuia este, ca să zică așa, la miazănoapte, iar a celuilalt la miazăzi, așa încât nu se poate întâlni una cu alta...

- Taci, Vasile ! Așa sofiști ieșiți voi din seminar ?

- Râzi de mine! Vezi, cine mă pune să-ți răspund... Mă voi despăgubi altă dată... Azi mă mulțumesc să-ți spun că admiram pe socialist pentru două lucruri: întâi fiindcă vorbea cu multă convingere (deși cu destulă naivitate) și al doilea, fiindcă avea stofă de orator... Convingerea și darul vorbirei, pentru noi, seminariștii, sunt lucruri de mare preț.

UN POPAS

Margo simți în sufletu-i acel necaz ușor pe care îl încercăm uneori când auzim din gura cuiva, crezut de noi prea copil sau prea nătărău, răspunsuri de o neașteptată istețime. „Când s-a deșteptat băiatul ăsta ? Acum doi ani, în vacanță, la Bacău, mi se părea un bleg și un adormit..." Margo nu mai avu vreme de replică. Mătușa Bica o chema cu nerăbdare.

- Vino, fată hăi, să vedem odată ce pachete avem și câte am pierdut !

- N-ai grijă, tanti, că n-am pierdut nici unul !

Erau în dosul gărei. Așezară pachetele grămadă mai la o parte, subt ferestrele restaurantului și numărară; nu lipsea nici unul. Mătușa Bica dădu slavă lui Dumnezeu:

- Am atâta grijă, pe drum, cu buclucurile istea !... Să vedem acum ce noroc avem cu trăsura...

În coprinsul larg din dosul gărei, erau vreo zece trăsuri cari așteptau, cele mai multe cu vizitii ovrei. Vehiculele, caii și conducătorii prezentau celui ce i-ar fi văzut întâia oară o priveliște deosebit de curioasă. Trăsurile erau cenușii de praf, postavul dinăuntru era soios și sfâșiat, pernele plesnite toate, ca broasca din fabulă. Poditul și toată curelăria arătau pline de noroi, scofâlcite și scorojite. Dobitoacele cari trăgeau la aceste trăsuri stăteau, în soarele de iunie, triste și deșirate ca subt o ploaie de noiembrie. Coastele, șira spinărei și șoldurile lor erau externe corpului, ca un fel de șa macabră, pusă pentru călărețul care poartă în mână coasa simbolică. Iar despre țăsală parcă mai trebuia să treacă o mie de ani până la născocirea ei.

Vizitii acestor cai erau tot atât de pitorești. Mai toți purtau niște cizme grele, boccii și unse (în alte timpuri) cu păcură. De greutatea lor, mersul ajungea un fel de bocăneală împiedicată și posacă. Deși era cald, nu toți aruncaseră căciulile și unii le mai țineau și acum, îndesate în jos, cu urechi cu tot, până spre vârful nasului. Hainele acestor oameni triști erau tăvălite și cu zecimi de petice. Câțiva aveau barbă lungă și inextricabilă, dar nici unul perciuni, ca fiind nepotriviți cu meseria birjărească. La întrebarea părintelui Doroftei:

- Cine dintre voi e de la Agapia ? mai toți se găsiră că sunt de prin partea locului. Atunci părintele consistoriot întrebă mai deslușit:

- Care dintre voi a fost trimis, aici, de maicele Negară ?

Un țăran, care sta la o parte, alergă înaintea Cucerniciei sale:

- Eu, sărut mâinile...

- Ai vreo țidulă de la maice ?

- Iacă îndată; o am aici... Băgă mâna în chimir, scoase un ștergar și din ștergar o hârtioară chitită.

Birjarii ovrei se depărtară şi se amestecară cu ceilalţi călători, veniţi pentru mănăstirile sau pentru staţiunile balneare din preajma mănăstirilor nemţene.

Părintele Doroftei citi... „Bine aţi venit... Vă trimit pe Ion Mihalache, om de încredere, vizitiu încercat...

L-am tocmit cu cincisprezece lei, Paşcani-Agapia...

Să ne sosiţi sănătoşele... Xenia Negară."

- Bine, bade Mihalache; trage trăsura încoace... Nepoată Bico, v-a venit cufărul... Ei, apoi, călătoriţi cu sănătate ! S-auzim de bine. Arătaţi maicilor Negară închinăciunile noastre... Dacă s-o putea, mai târziu ne repezim şi noi câteva zile pe la Agapia. Bade Mihalache, mergi cu grijă. Dumnezeu să vă călăuzească !

- Sărutăm dreapta, cinstite părinte. Fiţi în bună pace.

Vasile îşi luă şi el ziua bună de la cele două rude şi dispăru după preot, printre grupurile pestriţe cari ieşeau din gară, se tocmeau cu birjarii, sau încărcau bagaje în trăsurile cenuşii şi derăpănate. Printre aceste trăsuri risipite în dosul gărei era una cu o înfăţişare aparte, un fel de cutie galbenă dreptunghiulară, cu ferestre în părţi, cu uşă în fund şi cu un gard de fier, deasupra. Aceasta era diligenta din Târgu Neamţ. Caii cari trăgeau la ea erau cele mai nenorocite dobitoace nu numai de pe calea Paşcani-Tg. Neamţ, dar de pe toate căile pământului.

Ion Mihalache era vizitiu vechi. Mistui, mai întâi, în trăsura lui largă şi mai bine îngrijită decât celelalte, legăturile şi cutiile celor două călătoare. După aceea, ajutat de hamal, aşeză cufărul pe o scândură pusă anume subt coşul trăsurii şi cu o frânghie zdravănă îl legă acolo să nu mai mişte, petrecând, de mai multe ori, frânghia prin tortele cufărului şi pe după capetele unei vergele de fier, care susţinea cele două arcuri. Drumul putea să fie de sute de kilometri, cufărul legat subt coş, nu mai putea să cadă, decât după smulgerea toartelor. Peste cufăr, Ion Mihalache puse un braţ de fân şi peste fân burduful chitit şi prins, să nu se mai desfacă.

Margo zăbovea lângă trăsură privind lucrul nepripit şi temeinic al ţăranului. Era un om de stat mijlociu, purta plete retezate şi cărunte, pălărie de plăieş, strâmtari albi, zeghe de

şiac şi bocanci. încolo un obraz de nepătruns, aspru, neras şi nişte ochi tăietori, fără comunicativitate. Margo îşi aduse aminte de lucruri citite, de literatura bucolică la modă pe atunci, de *Făclia de Paşti* a lui Caragiale... şi de depărtarea, de obicei considerabilă, dintre viaţa aşa cum ne-o prezintă cărţile şi aşa cum este ea, când ne aplecăm asupră-i şi privim cu ochii proprii. „Nici aceşti ovrei nu sunt de invidiat, nici badea Mihalache nu e vrednic de plâns..."

- De-amu, suntem gata, duduie. Mai aveţi ceva de târguit ?

- Ce să mai avem, bade Mihalache, mila Domnului şi rugăciunile Născătoarei.

- Atunci, suiţi în trăsură !

Mătuşa Bica se închină cucernică:

- Doamne ajută !

Margo, din obişnuinţă, din imitaţie, voi să facă la fel, dar mâna i se opri în zăbranicul înnodat subt bărbie şi se prefăcu că-1 înnoadă mai bine. „Pentru ce un semn văzut, care nu se mai potriveşte cu intimitatea gândurilor mele !"

PE DRUM DE ŢARA

Târgul Paşcanilor - din punct de vedere administrativ simplă comună rurală - începe din dosul gărei, cu o linie lungă de prăvălii, învăluite vara în praful trăsurilor, înecate, restul anului, în mocirle şi în bălţi endemice. Fiindcă terenul e prea jos şi Şiretul prea aproape, toate casele din această parte a târguşorului sunt igrasioase până subt bagdadie. Nici gara n-a scăpat. în restaurantul gărei igrasia decorează toţi pereţii. Dar laşi gara în urmă, treci printre dughenile, şandramalele şi căsuţele îngropate de lucrătorii lor din atelier şi iai şoseaua largă spre Paşcanii de sus. Şoseaua urcă destul de repede, pe lângă o grădină cu arbori nalţi, adunaţi în masiv puternic împrejurul unei case pe care nu poţi s-o vezi bine niciodată şi care poate să fie o vilă desfătată,

în mijlocul parcului stăpânitor din deal în vale. Orice car, orice trăsură urcă şi coboară această coastă cu mare pază.

Tot târgul Paşcanilor stă în vreo două străzi lungi şi paralele trase pe vârful dealului, şi în câteva uliţe strâmte, murdare, greu văzute de soare. Pe cele două străzi s-au aşezat atâţia negustoraşi ovrei câţi au putut să încapă - băcani, cizmari, brutari, mici marchidani, fierari, cârciumari - ale căror prăvălii sunt căutate, şase zile pe săptămână, de ţărănimea din satele vecine, afară de ziua de sâmbătă, când târguşorul e închis. Vara însă în timpul când mii de călători se duc şi se întorc, prin gara Paşcani, chemaţi de mănăstirile şi de băile din poalele Munţilor Neamţului, acest târguşor e deosebit de însufleţit şi de interesant. Cârduri de copii, cu ochi verzi, cu păr de flacără se joacă pe stradă sau se opresc şi se uită cu sfială la „purăţul" călător. Câte un patriarh în halat lung, cu barba şi cu perciunii ninşi se sprijină în toiag şi, domol, îşi face cale printre veselul alăstăriş al lui Israel. Gospodinele roşii şi rotunde, cu mâinile petrecute subt pestelcă, privesc din uşile prăvăliilor sau ceartă pe ştrengarii de pe uliţă. Ţărani, în port alb, cu sumanul aninat pe un umăr, se îmbulzesc prin dughenile cu sticle în fereastră.

Vizitiul opreşte trăsura în dreptul negustorului prieten care-i cere un franc din tocmă, pentru un pahar cu vin, o chiflă şi o bucată de caş. „Caş de Dorna, cocoane, care nu se mai dovedeşte... Puteţi să luaţi o roată întreagă..." Nici Ion Mihalache nu poate să treacă peste unele reguli birjăreşti. Până la M-rea Agapia e cale de cinci ceasuri, cu un popas la Podul Moldovei, spre amiază. Un pahar cu vin, un covrig, câteva măsline... amăgesc oleacă foamea, până la Iţic sin Iţic, de la Podul Moldovei.

Câteva trăsuri pornesc înainte, alte câteva vin din urmă. Diligenta este cea mai zăbavnică, fiindcă ia din gară corespondenţa şi pachetele aduse de trenuri şi la oficiul poştal Paşcani descarcă o parte din ele.

Trăsura lasă uliţa cea mare, lasă la colţ, pe stânga, casa arătoasă şi coprinsă a rabinului şi apucă şoseaua, spre codrul Paşcanilor. Locuinţele se răresc şi dispar; holdele încep să se

împânzească pe coastele din ce în ce mai nalte. O lumină scăpărătoare şi cu aur în ea îmbracă tot pământul în olean şi în dragoste de viaţă. După ploile de până mai deunăzi, cari au adăpat răzoarele şi au stâmpărat colbăria drumului, cerul arată prielnic şi albastru, fără nici o tulburare, fără pic de nouri, cât coprinde ochiul încântat, de la Lespezi spre Stolniceni şi din dealul Paşcanilor spre Ruginoasa. Soarele e sus; căldura se înteţeşte. Dar cum se ridică coşul trăsurei, când valea Şiretului se dezveleşte din ce în ce mai largă şi mai povestitoare, când dealurile, scăldate în abur uşor şi fericit, se încovoaie, pline de sămănături şi de nuanţe ! Deschizi umbrelele şi priveşti nesăturat - ÎQ dreapta, în stânga şi înapoi - măreţia crescând a perspectivelor, a Şiretului, domn dornic, dar uneori tiran nimicitor, a pământului Moldovei, cel plin de armonie şi de unde.

Pe aproape de drum, printre grânele înalte şi printre copacii rari sunt risipite câteva cătune - unul încolăcit împrejurul unei bisericuţe. Sunt Gâşteştii, Boştenii Sodomeni şi mai spre miazănoapte, Topile, agăţate deasupra acestei văi, prin care se scurg atâtea trenuri, pe linia ferată, şi atâtea valuri, pe Şiret.

Coama păduroasă a Paşcanilor se apropie şi creşte, depărtările Şiretului se şterg în licărirea soarelui şi în zăpuşeala zilei. Adieri uşoare clatină spicul grânelor şi puzderia de romănite, crescute pretutindeni, pe linia mejdimelor şi prin ocoalele nearate. Ca o minge mititică, aruncată iar şi iar spre cerul cald şi albastru, ciocârlia se ridică şi se lasă peste holdele dogorâte de soare.

Mătuşa Bica declară că îi este foame şi desface pe genunchi o cutie în care, de acasă, a pus cu grijă demâncare pentru o zi întreagă. Margo îi spune:

- Tanti dragă, d-ta mănâncă şi eu îţi ţiu umbrela... Mie fă-mi numai o tartină cu unt şi cu icre.

Trăsura merge la deal, caii ţin capul în pământ. Ion Mihalache s-a dat jos de pe capră şi merge în pas cu ei, răsucind o ţigară şi îndemnându-i:

- I, mă, i-i !...

Pe vârful dealului este conacul moşiei Paşcanilor, altădată proprietatea Roznovenilor, astăzi trecută în alte mâini. Casa conacului are înfăţişarea unei vile, înconjurată într-o parte de grădină, într-alta de pădure. în coastele casei, creşte un stejar bătrân, băgat ca într-o colivie în cheresteaua unei scări largi, ocolitoare, pe treptele căreia te urci, până subt crengile de sus ale stejarului.

Privind din vârful dealului spre răsărit, valea lăsată în urmă arată, încă o dată, şarpele argintat al râului, păinjinişul alburiu şi indistinct al podului dintre Ruginoasa şi Paşcani şi satele risipite: Fântânele, Brăteştii, Lunca, Blăgeştii şi Conţeştii - înecate în luncile Şiretului.

Aceste înfăţişări desfăşurate când mai aproape când mai departe, subt unda aurie şi fierbinte a soarelui de iunie, îi sunt Margaretei familiare. Frumuseţea lor caută în sufletu-i ecoul amintitei. A mai făcut drumul acesta spre M-rea Agapia, de două ori. întâia oară, cu şapte ani din urmă, când de-abia terminase clasele primare; e a doua oară după patru ani, când trecuse în cursul liceal superior. Şi atunci ca şi acum era numai cu mătuşa Bica, adevărata ei mamă, fiindcă aceea care a născut-o i-a fost întotdeauna o streină, un suflet rece şi nepăsător.

DEBORA

Abel Pavel merge călare, în fruntea micului convoi de închinători internaţionali, plecat din Mănăstirea Vatoped, spre Mănăstirea Zografu. în sufletul lui se adună în fluviu de încântare toate câte cuprind ochii şi suspinul, în această grădină închinată Sfintei Fecioare. Drumul dintre cele două mănăstiri este o anticipare a cărărilor Paradisului... Abel Pavel uită un moment şirul zilelor de până aci, odiseea unui an întreg, petrecut prin schiturile din patrie, convorbirile lui cu duhovnicul Veniamin, înapoiat de la Ierusalim, şi dureroasa dramă a propriei conştiinţe... E cerul prea aproape ! Marea care până adineaori spăla cu dalbe spume ţărmul încovoiat, acum, albastră şi ireală, ca un basm mitologic, se lasă în jos şi se resfiră spre ostroave depănate şi aurii, cu nume de altădată, din mitologie şi din istorie. Coasta peninsulei atonite, capricioasă şi stâncoasă, desparte valurile cerului de covoarele onduloase ale mării şi între ele desfăşoară sălbatice şi miresmate dumbrăvi.

Merg în convoi: un pictor cehoslovac, un învăţat francez şi un călugăr rutean ortodox. Sunt toţi călări pe catâri, cu bagajele atârnate de samare şi pe lângă mosafiri merg pe jos stăpânii catârilor. Abel Pavel a pornit înainte, bucuros să se depărteze şi să-şi lase gândurile vagabonde pe această coastă sfinţită şi de Dumnezeu şi de oameni. Ceilalţi tovarăşi vin la distanţe mari unul de altul. Pictorul e la urmă de tot. Ochiul lui extaziat şî ager aleargă vultureşte peste acest amfiteatru de castani şi de dafini, de smochini şi de mărăcini balsamici, se cufundă jos în prăpăstiile verzi, cu funduri nevăzute, dar suplinite de bara de

safir a mării, şi se reînalță spre crestele muiate în soare. A schițat cu mâna înfrigurată după primele trepte urcate, spre coama păduroasă, înfățişarea M-rei Vatopedu, văzută oblic, din cărarea suitoare a țărmului. Carnetul lui de pictor se acoperă ceas cu ceas. A făcut încă o schiță - tot M-rea Vatopedu - când de sus de pe un platou cu dafini a văzut deodată, între mare şi brâiele codrilor, profilul sacru şi bizantin al lavrei imperiale... Dar ce poți să notezi şi să culegi, mai întâi, din această peninsulă a frumuseților ieratice ?...

învățatul francez se luptă să adapteze pentru priceperea şi analfabetismul însoțitorului grec elineasca lui Demostene. Călugărul rutean a înțeles că stăpânul catârului pe care călăreşte ştie ceva limbă rusească şi înnoadă cu el o convorbire primitivă.

Abel Pavel merge în fruntea convoiului. De multă vreme n-a mai simțit, ca azi, de jur-împrejurul inimii, farmecul însorit şi liberator al naturii generoase. Cărăruia urmată - prin poiene, printre stâncile picate din fruntea Atonului, printre hățişurile îmbălsămate - duce tot în sus, descriind o scară de zigzaguri, deocamdată toate în văzul mării şi al soarelui prevestitor de seară, iar mai apoi în taina crescândă a dumbrăvilor ajunse codri. Cum se numesc, cum recunoşti toate aceste odrasle ale pământului şi ale stâncii, toate aceste vii podoabe - flori şi arbuşti, buruieni şi copaci - cari îmbracă lumea lui Dumnezeu şi îndeosebi acest ca şi ostrov al Preacuratei ?...

Sunt dafinii clasici, sunt mulți smochini sălbatici, sunt castani, sunt un neam de stejari de climă caldă, dar sunt mulțime de copăcei necunoscuți, aceştia cu floare galbenă, ceilalți cu frunza lată, ca o palmă de uriaş, de-un verde negru de bronz antic, şi mai ales acele familii numeroase şi drag mirositoare, cari dau văzduhului peninsulei această respirație de cădelnițe, oscilând m mințile unor îngeri invizibili...

Abel Pavel pogoară ochii asupra sa însuşi... Umil preot ortoclox, călare apostoleşte pe acest dobitoc blând şi înțelept şi răzbătând codrii Sfântului Munte, într-o zi de mai... Câte gânduri, cât zbucium, câte dureri au trecut pe albia inimii lui, de acum un an şi până azi!... A trebuit să se despartă de enoria lui.

A trebuit - cu câtă sfâşiere sufletească ! - să lase pe copiii pe cari îi adunase în mică şcoală catehetică, pe oamenii de bunăvoință şi cucernici cari veneau la adunările de seara; a trebuit să lase o întreagă situație preoțească, un popor întreg duhovnicesc, un curent mântuitor pornit spre ascultarea *Evangheliei* şi peste toate acestea: visul lui de flacără apostolică şi de piatră disciplinată arhitectonic: catedrala săracilor, gata de biruință, în mijlocul viitoarei mănăstiri a Sf. Vasilie !... A trebuit să treacă prin focul jertfei poruncite de Mântuitorul: *Dacă ochiul tău cel drept te sminteşte pe tine, scoate-l şi aruncă-l de la tine... Dacă mâna ta cea dreaptă te sminteşte pe tine, taie-o şi aruncă-o de la tine...*

Cumplite au fost zilele de după sfâşiere ! Haine au fost ceasurile petrecute în zbucium şi în întuneric !... Dureros, amar, încet ca veacul, un început de amorțire a lăsat peste inima lui şi pătrunderea rătăcirei lui l-a readus pe calea înțelepciunei creştine... Era la mijloc un păcat. Şi ce putea să fie altceva, când atâta dureroasă răzvrătire urla în cugetul lui ?... Cum se numeşte izvorul tuturor suferințelor şi al tuturor nenorocirilor noastre ? De unde, dacă nu din străvechiul păcat, au pornit în lume, prin milioane şi milioane de inimi omeneşti, dezordinea, nelegiuirea, trufia, ura dintre oameni şi veninul voluptăților ?... Duhovnicul Abel Pavel, deşi la începutul carierii şi al experienței, nu avea nevoie să adăste până la sosirea duhovnicului Veniamin ca să desfacă în părțile componente o problemă de proprie conştiință.

Roxana era fiica lui duhovnicească, iar el, Abel Pavel, era vistiernicul tainelor ei şi al mântuirii ei sufleteşti. Ce duhovnic țăran, ce călugăr, preot grămătic, s-ar fi putut încurca în judecarea unei pricine atât de simple ? Trebuia să fie dârjenia patimei şi viclenia diavolului, ca să-1 răstoarne, de pe linia logicei elementare, şi să-1 lase, nopți întregi, să bâjbâie în fundul prăpastiei: *Poate să fie Roxana sofia lui ?...*

Abel Pavel îşi trece încet pe frunte o mână plină cu răcoroase frunze de dafin.

Duhovnicul Veniamin, sosind în țară, a găsit pe ucenic în situația descrisă de Sf. Pavel:

„Pe această temelie, care ce zidește: aur, argint, pietre scumpe, lemne, fân ori trestie: lucrul fiecăruia se va face cunoscut... Focul însuşi va cerca-o. Dacă lucrul lui pe care l-a clădit va rămânea, va lua plată. Dacă lucrul lui va crede, va fi păgubaş de plată, dar el se va mântui, aşa însă ca prin foc..." (1 Corinteni 3, 12-15).

Totul era pierdut, afară doar de cinstea duhovnicului !... Părintele Veniamin a judecat înțelepțește. Ar fi fost o mare pierdere pentru credință, dacă munca din parohia lui Abel Pavel şi începută catedrală ar fi rămas la întâmplarea cine ştie cărei succesiuni. Bătrânul duhovnic s-a hotărât să înlocuiască pe ucenicul căzut pe front şi să termine lucrul Domnului. Iar lui Abel Pavel i-a dat sfatul unei călătorii la Locurile Sfinte.

A pornit spre Locurile Sfinte, dar trecând încă o dată Carpații, ca să revadă căminul sfânt în care trăia şi-1 aştepta bătrâna lui mamă. Apoi, mai târziu, a plecat pe apă spre Stambul, spre Salonic şi spre Sf. Munte... Dar cerul nu i-a fost senin, în cale, şi libertatea cugetului lui e încă enigmatică...

Prietenia Deborei îl însoțeşte - în pelerinajul lui, cu pasul şi cu gândul - ca un nour de dulce amintire, de măgulire, de părere de rău şi de nelinişte vinovată... Această fată, frumoasă ca străbunicile ei din *Biblie,* inteligentă şi bogată i-a dovedit şi-i dovedeşte o amiciție vigilentă şi absolut atingătoare. N-a putut să urmeze nici unul din sfaturile ei şi n-a putut să se folosească de ospitalitatea regală pe care i-a oferit-o în atâtea rânduri - mai ales de un an încoace - şi în țară şi peste graniță... A cerut luminile duhovnicului Veniamin asupra acestei pricini, generatoare de cine ştie ce complicații viitoare... Veniamin i-a răspuns avar şi categoric: *„Fiți înțelepți ca şerpii şi curați ca porumbița l"*

De departe, ori de aproape, în lumea aceasta sau în cealaltă, Abel Pavel nu poate să uite generozitatea Deborei şi calitatea ei de ctitoră, la zămislirea catedralei visurilor lui. Această fiică a *Vechiului Testament* a voit să fie şi a fost urzitoarea unei biserici creştine !

A văzut-o, în acest an din urmă, numai de câteva ori... Umblând din mănăstire în mănăstire, ocolind Bucureştii (şi din propriu îndemn şi din porunca duhovnicului) a văzut-o pe Debora o dată la Sinaia şi de două ori la M-rea Neamțu. Ea venea la mănăstire cu maşina, de la o moşie a lor din Botoşani... I s-a arătat, totdeauna, mângâioasă, compătimitoare, gata de servicii şi de sacrificii, numai să-i fi spus Abel Pavel care anume... Când s-au văzut, ultima oară, astă-primavară, şi urcau dealul dinspre Vovidenie - față în față cu fostul ospiciu unde Eminescu a petrecut o amară jumătate de an - Debora i-a spus cu nişte ochi cari străbăteau în viitor, dincolo de perdelele momentului şi ale prejudecăților:

- Plec în Eretz-Israel... Ne vom întâlni în preajma Sionului... *La anul, la Ierusalim !...*

Abel Pavel nu putea să-i ascundă îndemnurile lui Veniamin şi planul lui de călătorie. I-a spus deci că, într-adevăr, şi el va porni, îhtr-o zi, spre Soare-Răsare. Debora, atunci, i-a răspuns cu simplitatea unui camarad:

- Banii, cari te aşteaptă de atâta vreme, te aşteaptă, cu atât mai mare cuvânt, de data asta...

Oricât de mult ar zăbovi Abel Pavel - bănuitor, iscoditor, îndărătnic - în fața acestei prietenii a Deborei, el nu poate vedea decât delicatețǎ, discrețiune şi devotament... Fata aceasta s-a purtat şi se poartă cu el ca un înger întrupat !...

Ea a plecat acum o lună, cu vaporul „Dacia" spre coastele biblice. După trei săptămâni, a plecat şi el spre Sf. Munte. Sunt câteva zile de când a venit de la Salonic la Dafne, portul sfintei peninsule; a urcat la Kareia, capitala republicei monahale, să-şi ia binecuvântarea de rigoare şi a poposit două nopți la schitul rusesc Sf. Andrei. Azi de dimineață, a plecat cu cei câțiva tovarăşi spre Vatoped şi spre Zografu. S-a înțeles cu Debora să-şi scrie unul altuia; ea să-i scrie la poşta din Kareia şi el la poşta din Ierusalim.

Călăuza lui Abel Pavel îi dă de veste că sosesc la Zografu. Pe cărări cari dau devale, împletindu-se cu viroagele adânci ale unui torent, altădată vijelios, azi subțire şi ascuns, micul convoi se descurcă cu greu dintre hăţişurile desfătate şi rumenite de soarele în amurg. Marea dinspre răsărit nu se mai vede. Au

căzut, peste ea, rânduri-rânduri, perdele de platani, de stejari şi de arbuşti lucioşi, ca muiaţi în untdelemn. Marea dinspre apus e prea departe. Până acolo pârâul Zografu mai trebuie să facă o mie de zvârcoliri, să ocolească platouri şi masive cari stau într-un picior şi să adape câteva grădini de legume (mândria călugărilor bulgari), de la mănăstirea din deal.

în faţa călătorilor, coprinşi de umbra serii, apare, roşie în soare, vechea ctitorie a lui Ştefan, domnul Moldovei. E aşezată ca într-o lojă de chiparoşi, deasupra unei văi destul de largi şi plină de răzoare grădinăreşti.

E o cetate tare, cu poartă ferecată, cu ganguri sonore şi numai când ai intrat înăuntru: o mănăstire plină de pace, de trandafiri şi de altare. Abel Pavel şi ceilalţi tovarăşi pun înainte, tâlmaci, pe călugărul rutean. Este un supliment de bună recomandaţie, pe lângă epistola irenică a Epistasiei din Kareia.

Călugării bulgari sunt primitori, buni gospodari, iubitori de ordine şi de curăţie ca nişte adevăraţi soldaţi. Chinovia lor este o cazarmă care aşteaptă nu ştiu ce inspecţie regală. Are trei caturi, pe cât de puternice, pe atât de aeriane, trei rânduri de pridvoare suprapuse şi cascade de vrejuri şi de flori. Două biserici, una mică şi veche - a voievozilor Moldovei - alta mare şi mai nouă, stau alături, între obeliscurile arhicentenare ale unor chiparoşi cari poate au văzut pe vistiernicii lui Ştefan.

Sus în mănăstire sunt coridoare largi, pardosite cu cărămidă, sunt cişmele şi jgheaburi de piatră, la fiecare coridor, şi chilii nenumărate... După întâlnirea obligatorie şi ceremonioasă cu stareţul chinoviei, mosafirii sunt poftiţi jos în trapeză, ca să guste, în rând cu călugării, vegetariana masă monahală...

învăţatul francez, pictorul cehoslovac şi iconomul mănăstirii, care e un poliglot, rămân de vorbă în balconul arhondaricului. Călugărul rutean şi Abel Pavel se duc la chilii.

Chilia lui Abel Pavel dă spre codrul de chiparoşi. Între chilia lui şi cer se ridică, printre stele, turla unui paraclis. Abel Pavel deschide larg fereastra şi rămâne, înfiorat şi cucernic, ca la pragul unei catedrale înnoptate...

In tăcerea aceasta, pe care o prezidează din cerurile sumbru albastre candelabrele aprinse ale altarelor eterne, sufletul lui Abel Pavel adună şi sintetizează impresiile şi învăţătura ultimelor zile. Se găseşte, cu evidenţă, în faţa piscurilor înţelepciunei pământeşti. Creşterea lui trudnică, ucenicia lui lângă duhovnicul Veniamin, experienţa şi cugetarea lui de soldat al lui Iisus Christos îl ridică fără greş pe aripile largei înţelegeri, până la înălţimea acestui ceas de sihastră contemplaţie. De câte ori, altădată, în seri de visare sau de muncă pastorală, în nopţi de lectură sau de rugăciune, n-a suspinat şi n-a dorit el o fericită sosire la Muntele Athos !... De patru zile, poposeşte între cele douăzeci de mănăstiri, pe împărătească peninsulă athonită, în acest colţ unic de pe pământ, unde cerul, marea, convulsiunile stâncii şi efuziunea lumei vegetale înalţă un sacru foişor, pentru popasul îngerilor şi al inimii omeneşti...

Aici este cel din urmă conac pe care putem să ni-l dorim !... Tot ce va veni mai pe urmă este pogorâre în vale şi în mediocritate !...

Totuşi Abel Pavel a privit şi priveşte în juru-i cu ochi treji... încântarea aceasta duhovnicească: să fii în Sf. Munte, între mări albastre, sub coroană de paltini centenari şi în preajma unor chinovii, cari sunt comori de sfinte odoare, de cărţi şi de documente, nu desfiinţează şi nu acoperă sărmana, uneori meschina realitate a elementului omenesc. Şi aici, deşi în condiţiile cele mai riguroase şi subt garanţia celor mai originale măsuri, omul rămâne mic, trufaş, răufăcător, ascuns, formalist, plin de eresuri, plin de prejudecăţi şi de lepra strămoşească !... Dar în aceste majorităţi monahale, roabe formalismului şi crustei petrificate, câte personalităţi neaşteptate, câte fântâni sufleteşti cu elanuri până la cer, câţi nobili refugiaţi, din furtunile nimicniciei pământeşti !...

A găsit, printre rândurile lor negre şi anonime, un profesor de matematici, un ofiţer rus din fosta gardă imperială, un celebru învăţat grec... Abel Pavel însă nu poate să nu recunoască - intim îndurerat - că un neînvins amurg duhovnicesc se întinde peste această fortăreaţă a creştinismului ortodox. Egoismul naţional, de după marele război, prăbuşirea Bisericei Ruseşti, confuziunea

nebiruită din sufletele, din ţările şi din bisericile ortodoxe, se regăsesc în Sf. Munte, captate şi trecute ca printr-o lentilă paradoxală. Nu ţi-ar veni să crezi că tocmai în această peninsulă, suspendată deasupra deşertăciunei, a neroziei şi a sterpelor noastre lupte, ai putea să găseşti punctul arzător, focarul unde converge totul !

Abel Pavel îşi reaminteşte de aceste vorbe spuse în şoaptă de către un călugăr cu care se dăduse în vorbă: - Să ştii că războiul, când se va aprinde încă o dată, se aprinde de la Sf. Munte !...

A fost, pe lângă toate, şi este jalnic impresionat de viaţa monahilor români din această eparhie a statului elen... Sunt călugării cei mai umili: risipiţi pe la toate schiturile şi mănăstirile, slugi celorlalţi călugări de alte neamuri, dezbinaţi între ei, ignoranţi şi devastaţi duhovniceşte de problema calendaristică !...

Ce folos că numele şi chipurile voievozilor români te întâmpină mai în toate mănăstirile ! Ce folos că Zimbrul şi Vulturul stau săpate în stejar, chiar în marea mănăstire rusească a Sf. Panteleimon !... Ignoranţa, dezorientarea şi rebeliunea veştejesc şi ucid, în Sf. Munte, viţa duhovnicească, sădită de părinţi !...

Abel Pavel scrutează noaptea de violete şi de diamante care înfăşoară sfânta peninsulă şi vede, ca într-o viziune, ce-ar putea să fie in viitor - în concepţia şi în fapta unui mare urmaş al lui Antim Ivireanu - viaţa, reorganizarea şi menirea monahismului românesc din Sf. Munte... Este ori nu este definitiv stabilit că Biserica pe pământ însemnează castrele lui Iisus Christos în eternă încordare şi în eternă poziţiune războinică; faţă în faţă cu aberaţiunea şi nelegiuirea acestei lumi ? Atunci, la ce şcoală militară superioară am putea să trimitem, mai nimerit, noi ortodocşii, pe viitorii noştri generali ?... Şi ce mândră afirmare românească ar fi aici, lângă sfintele temelii puse de voievozii şi de boierii neamului nostru, acest fel de... *Ecole du Mont Athos,* pe care diplomaţia diplomaţilor noştri şi indestructibila simpatie elino-română ar putea să ne-o negocieze şi să ne-o acorde !...

O, fireşte, n-am trimite la Sf. Munte copii din seminar şi plăpânzi licenţiaţi în teologie... Am trimite legionari reveniţi de pe front; am trimite oameni excepţionali, preocupaţi şi împovăraţi

cu proiecte de lucrări, stăpâniţi de planuri eroice şi arzătoare sete mistică.

...Şi care ar putea să fie partea lui de contribuţie şi rolul lui, în această uriaşă operă de recucerire sufletească şi teritorială, în numele energiei religioase româneşti ? Ce cale imensă şi apostolească ! Ce lupte în jurul birourilor diplomatice şi ecleziastice ! Ce stânci de mutat din loc şi uneori de aruncat în aer ! Cine ar putea să-i fie icoană, ajutător cu slova lui de foc de altădată şi, azi, intercesor la tronul împăratului tuturor biruinţelor, dacă nu marele străbătător de ţări şi mări, apostolul neamurilor şi atletul creştinătăţii, Pavel cel din Tarsul Ciliciei !...

A trecut pe aici prin apropiere, acum douăzeci de veacuri. A privit, în faţa Salonicului, Olimpul de pe care el însuşi, Pavel, dădea jos toată camarila mitologică. A văzut, cel puţin în zarea apelor, şi printre profilele insulelor, profilul Muntelui Athos. O, cât ar trebui, azi, în această lume care pare că îşi dă singură drumul în cataractele Apocalipsului, energia incomparabilă, puterea de comandă şi geniul renovator al dumnezeiescului Pavel !

*

A doua zi, Abel Pavel, cu aceiaşi tovarăşi, pogorî din M-rea Zografu la „arsanaua" Zografului - un turn la ţărmul mării, ridicat de voievozii Moldovei - şi apoi, pe linia desfătată şi capricioasă dintre păduri şi mare, cercetă, în treacăt, mănăstirile Dochiaru şi Xenofonu şi ajunse, seara, la marea lavră rusească a Sf. Panteleimon.

A treia zi, găsi la poşta din Kareia următoarea scrisoare, din partea Deborei:

„Ierusalim...
(din otelul călugăresc «Notre Dame de France»).

Scumpe apostole, cred că eşti astăzi în Kareia. Presupun că ai primit cele câteva cuvinte laconice pe cari ţi le-am trimis din Eretz-Israel. Sunt din nou în Ierusalim.

Am cercetat Haifa, Iafa, Emekul (valea minunilor) şi acum fac un popas mai lung în cetatea străbunului David. Sunt

împovărată şi ameţită ca o ...albină, care se înapoiază la stup, după o zi de strânsură, într-o pădure de tei...

Ce să-ţi spun mai întâi ? înduioşarea mea cucernică în faţa acestei vetre pline de poveştile trecutului şi de jalea zidurilor ??... Desfătarea ochilor şi a epidermei mele, sub cerul fără pereche al Palestinei şi în îmbrăţişarea zefirilor lui ? Sau entuziasmul bahic al convingerilor mele sioniste, băut - cupă după cupă - în douăzeci de colonii, vizitate până astăzi ?...

îţi spun însă, pe faţă, că mă sfiesc de ispitele efuziunei literare. Ceea ce văd acum în jurul meu mă învaţă o învăţătură nouă: Cât de mult poate să facă omul, uitând că ştie să vorbească şi (după cazuri) să şi scrie...

Crede-mă: mi-e ruşine să-ţi destăinuiesc fericirea sufletului meu, când văd şi constat că acei ce mi-o prilejuiesc sunt atât de muţi în măreaţa lor activitate... Dar voi birui sfiala aceasta. Trebuie să-ţi scriu, cât de sumar, cum renaşte din cenuşă eternul Phoenix şi cât de mult doresc să vii încoace să priveşti cu ochii d-tale cea mai nouă minune a Dumnezeului pe care îl serveşti.

Am cercetat până acum de două ori Galileea, am cercetat ţărmul Tiberiadei, am cercetat coloniile de lângă Iordan, am cercetat coloniile de pe ţărmul mării şi te aştept să vii să întreprind cu d-ta o călătorie până la izvoarele Iordanului. Am văzut la marginea pustiului cum apar deodată insule de portocali, ogoare grase şi pâlcuri de locuinţe, cu apă curentă şi cu electricitate... Am văzut, pe fundul unor foste smârcuri, stătătoare de sute de ani, dar acum gonite ca prin minune, dumbrăvi de eucaliptus, grădini prospere şi gospodării ultramoderne... Am văzut pretutindeni oameni - de multe ori, copii! - muncind din greu, tăcând ca glia şi zâmbind sub pălăriile lor coloniale, ca nişte Buda, convertiţi la sionism !

Am înţeles, am interpretat cu fericire şi sunt gata să ţi-o prezint această lume nouă, colonizată în ţara *Bibliei...* Dar sunt nepricepută şi dezorientată în faţa monumentelor trecutului... îndeosebi, mă intimidează această severă şi inextricabilă cetate pe care o privesc din fereastra odăii mele, de la «Notre Dame de France»... Stă în faţa mea ca o enigmă arhitectonică; stă ca o sfidare şi ca o ameninţare...

Numai d-ta poţi să mi-o faci amicală şi accesibilă... Dar toate celelalte coline presărate cu rămăşiţe milenare, dar atâtea sanctuare ajunse cioburi, dar toată această augustă «hagada», izvorâtoare pretutindeni, din peşteri, din ziduri, din morminte regale şi din autentice fântâni, zidite de Patriarhi ?...

Am nevoie de inima, de ştiinţa şi de comentariile d-tale... Cât mai întârziezi, departe de ţara biblică ? Ştiu prea bine că, în aceste zile, eşti şi d-ta tot în pământ sfânt... Dar o sfinţenie rigidă şi exclusivă, pe care n-o înţeleg şi care mă ţine la distanţă (şi fiziceşte şi moralmente)... Mai ştiu că scumpul meu stareţ Abel Pavel este un fel de... *hapax legomenon* al lui.Dumnezeu, o întâlnire armonioasă şi inimitabilă între Sion şi Athos, între credinţa lui Abraham şi misterul Golgotei...

Scrie-mi şi bucură-mă cu vestea mult dorită. Am fost pe Cârmei, pe Tabor, pe dealul Scopus, la Hebron şi la Betleem, în Nazaret şi în Capernaum... Şi am răspuns mereu reveriei, nedumeririlor, întrebărilor şi contrazicerilor inimii mele: Domoliţi-vă şi aşteptaţi! Cel pe care vi l-am făgăduit: soseşte !"

GALA GALACTION

O P E R E

IV

ROMANE

Ediție îngrijită, prefață,
note fi comentarii
de
TEODOR- VĂRGOLICI

SCRIITORI ROMÂNI
EDITURA MINERVA
București • 1998

ROMANELE LUI GALA GALACTION

Spre sfârşitul celui de al treilea deceniu al secolului nostru, în perioada în care romanul românesc modern se desăvârşeşte şi cunoaşte o continuă înflorire, Gala Galaction se orientează şi el, ca mai toţi prozatorii timpului, către această specie a genului epic. într-un interviu acordat lui L. Leoneanu şi apărut în *Adevărul literar şi artistic* din 29 septembrie 1929, declara: „Cât despre roman, mă ispiteşte foarte mult, acum când am împlinit cincizeci de ani." Abordarea romanului de către cei mai mulţi prozatori ai vremii a constituit un fenomen caracteristic literaturii române de după primul război mondial. în articolul *De ce nu avem roman ?,* publicat în *Viaţa românească* din aprilie 1927, Minai Ralea sublinia că „înainte de război nuvela şi schiţa au fost genurile preferate ale scriitorilor noştri. După război, cu tenacitate conştientă, toată lumea s-a îndreptat către roman. De unde mai înainte acest gen era o excepţie, astăzi el constituie punctul de plecare al oricărui prozator." Influenţat, fără îndoială, de întreaga atmosferă literară postbelică, de noile ei coordonate de dezvoltare, şi căutând, poate, să-şi îmbogăţească propria-i operă cu noi aspecte, Gala Galaction se dedică cu pasiune, în jurul anului 1930, romanului. Astfel, în decurs de câţiva ani îi apar consecutiv romanele *Roxana* (1930), *Papucii lui Mahmud* (1932), *Doctorul Taifun* (1933) şi *La răspântie de veacuri* (1935).

Gala Galaction a fost însă tentat să-şi încerce puterile în construcţia grea şi complexă a romanului încă din 1918, deci din perioada în care dobândise notorietatea literară ca nuvelist. Astfel, în revista *Cartea vremii,* chiar în primul ei număr, din noiembrie 1918, începe să publice romanul intitulat *Margo.* Din păcate, romanul a rămas neterminat, din el fiind tipărite numai primele cinci capitole, rămase necunoscute până acum. Conceput în 1918, deci în perioada în care Gala Galaction se ataşează de mişcarea socialistă, sprijinindu-i acţiunile prin colaborarea sa la ziare şi reviste ca *Socialismul, Chemarea, Luptătorul, Cuvântul liber* şi altele, romanul *Margo* reflectă această poziţie a scriitorului şi totodată aduce câteva imagini semnificative din epoca respectivă. Iată, pe scurt, conţinutul celor cinci fragmente ale romanului, câte au fost publicate în revista *Cartea vremii.* în compartimentul unui tren care se

îndreaptă de la Târgu Frumos spre Paşcani, se află tânăra Margo, mătuşa ei Bica Piersiceanu, preotul Doroftei Irugă, fiul acestuia, Rebeca şi Marcu Hartenstein şi un tânăr socialist. Ceea ce reţine atenţia în primul rând este discuţia dintre Margo şi tânărul socialist, la care, din când în când, participă şi ceilalţi călători aflaţi în compartiment. Discuţia se poartă în jurul căsătoriei poetului Teodor Moscu-Duţu cu fiica unor burghezi bogaţi, în urma căreia abdică de la atitudinea lui de cântăreţ al durerilor şi aspiraţiilor maselor muncitoare. Tânărul socialist îl condamnă pe poet pentru dezertarea lui, dar acuză totodată burghezia care 1-a ademenit şi 1-a corupt.

Din 1918-1919, când simte prima dată tentaţia romanului, şi până în 1929-1930, când se dedică cu o pasiune aproape frenetică acestei specii epice, publicând patru romane în decurs de numai cinci ani, Gala Galaction cunoaşte însă un nou şi intens proces de conştiinţă, la 21 septembrie 1922, la vârsta de 43 de ani, fiind hirotonit preot, începând să propage manifest, prin literatura sa, principiile şi învăţăturile religiei creştine. Romanele pe care le tipăreşte după 1930 reliefează pregnant această nouă etapă din evoluţia gândirii scriitorului, devin un mijloc de afirmare a convingerilor sale creştine. Se pune întrebarea: a suferit viziunea lui Gala Galaction o transformare radicală, o întorsătură de 180 de grade ? Cumpănind bine lucrurile, nu se poate răspunde categoric nici afirmativ, nici negativ. Şi iată de ce: Gala Galaction nu şi-a depăşit niciodată condiţia sa de scriitor cu o personalitate cu totul singulară, care a căutat permanent, potrivit unei convingeri pe deplin personale, să îmbine, să armonizeze viziunea laică cu cea religioasă, creştină. Această simbioză unică specifică operei sale nu s-a manifestat însă întotdeauna în mod egal, sub aceleaşi forme şi cu aceeaşi intensitate. Dimpotrivă, îi putem distinge câteva mari etape şi, în cadrul acestora, o varietate de nuanţe. în nuvele, fuziunea celor două concepţii - laică şi religioasă - este desăvârşită, intenţiile moralizatoare neavând nimic ostentativ, fiind contopite, absorbite de conţinutul epic obiectiv, având o prezenţă discretă, uneori imperceptibilă, convertindu-se în dublele semnificaţii ale conflictelor zugrăvite. în activitatea publicistică de după primul război mondial, deşi mai apelează la precepte biblice, Gala Galaction se defineşte un scriitor militant, privind realităţile din jurul său de pe poziţia vizionarului social. După ce se preoţeşte, acordă preponderenţă preocupărilor ecleziastice, gravitează spre o literatură cu conţinut profund creştin.

Nicăieri ca în romane nu este mai evidentă împletirea concepţiei laice cu cea religioasă, într-un aliaj *sui-generis,* specific personalităţii şi originalităţii scriitorului. Pare paradoxal, dar în mod firesc imprimă romanelor sale şi o finalitate socială, precum şi, simultan, o tendinţă moralizatoare creştină. Concepţia sa o întâlnim mărturisită în prefaţa romanului *Doctorul Taifun.* Preluând termenii lui Andre Rousseaux, Gala Galaction conchidea că „la chose litteraire et la chose du Christ" sunt „vase comunicante, căi de binevenită încrucişare şi domenii fără graniţe duşmane". Gala Galaction extrage din creştinism sensurile cu aspect social şi uman, închinate „durerilor populare", cum însuşi le defineşte. Creştinismul infuzat în romane este mai mult o concepţie umanitară, preconizând iubirea de oameni, de cei aflaţi în nevoi şi suferinţă, dreapta judecată a celui căzut în greşeală, toleranţa şi convieţuirea paşnică dintre cei de neamuri diferite, mila şi iertarea. Apelând la această viziune umanitară a creştinismului, Gala Galaction pătrunde în clocotul vieţii obişnuite, în complexitatea problemelor de natură umană, sufletească sau socială, grefând intenţiile moralizatoare creştine pe fapte capabile să spună ceva cititorului, să-1 atragă şi să-1 emoţioneze. într-un articol publicat în *Adevărul literar şi artistic* din 24 ianuarie 1932, Al. Philippide remarca: „în opera sa citaţiile din *Sfânta Scriptură* au început să apară, în cursive şi cu precise indicaţii de capitol şi paragraf, din ce în ce mai des. Dar aceste miresme ecleziaste nu ne fac să nu mai adulmecăm, cu voluptate, mirosul crunt şi crâncen al jertfelor păgâne pe care Gala Galaction-omul le aduce şi acum din când în când unor divinităţi mai palpabile şi mai savuroase. Nu e vorba de niscaiva zeităţi misterioase sau perverse. Una din ele poartă numele de *Viaţă,* pur şi simplu. Viaţă reală, omenească şi adevărată."

Romanul *Roxana* este ilustrativ în această direcţie. Conflictul său are un dublu aspect: unul de natură socială şi altul de natură sufletească, împletindu-se şi condiţionându-se reciproc. Acest dublu conflict al romanului rezultă din modul specific în care acţionează, simte şi gândeşte personajul central, preotul Abel Pavel. El întrupează concepţia creştinismului privit sub latura umanitarismului şi democratismului, încercând să-1 aplice la realităţile din prima jumătate a celui de-al douăzecilea veac. El e convins că *„trebuie să ne îmbrăcăm cu suferinţele şi cu năzuinţele poporului".* Numit paroh într-un cartier muncitoresc, de la marginea capitalei, Abel Pavel îşi propune să zidească aici o biserică şi, împrejurul ei, chilii pentru bătrâni, invalizi, văduve şi orfani. Tânărul preot este animat de dorinţa sinceră de a contribui la ameliorarea situaţiei celor oropsiţi, se simte solidar cu cei „săraci şi dosădiţi". Deşi e de bună-credinţă, cu ţeluri nobile, preotul este, în fond, un inocent, un mare naiv. El crede că ceea ce ar fi fost posibil cu veacuri în urmă, când Apostolul Pavel iniţiase un fel de comunism creştin, se putea lesne înfăptui şi în condiţiile particulare ale secolului al XX-lea. Cu o totală lipsă de orientare în problemele specifice ale contemporaneităţii sale, inimosul preot se hrăneşte cu iluzia că poate înlătura nedreptatea, sărăcia şi mizeria prin intermediul exclusiv al bisericii, că pentru a ridica starea materială a oropsiţilor mahalalei unde este paroh, ar fi de ajuns ridicarea unui lăcaş de rugăciune şi a unor chilii. începând să acţioneze pentru atingerea scopului propus, Abel Pavel se loveşte însă treptat de o serie de adversităţi care, în cele din urmă, îl readuc la realitate, îl fac să

înțeleagă adevărul, dramatic pentru ingenuitatea lui sufletească, pentru himericul lui țel, că lumea în care trăiește nu e cea de pe vremea sfinților Ambrozie, Vasile și Sinezie, că, în afară de împărțirea în bogați și săraci, această lume mai are și o sumă de ascunse, complicate și teribile mecanisme, greu sau imposibil de manevrat cu ajutorul credinței.

Tribulațiile preotului pentru atingerea scopului propus îmbracă de aceea un caracter social. In naivitatea lui, Abel Pavel se adresează mai întâi forurilor ecleziastice superioare, mitropolitului primat, sperând că va obține ajutorul necesar. Aici are însă întâia deziluzie. Șeful său ierarhic, un „consumat diplomat bisericesc", îl respinge aparent blajin, dar „brutal în fond și în concluzie", considerându-1 un visător indezirabil. După acest eșec, apelează la reprezentanții administrației oficiale, dar nici de data aceasta nu izbutește să obțină sprijinul necesar. Ba mai mult, este apostrofat că vrea să introducă printre muncitorii din cartier idei „extravagante", care ar pune în pericol „ordinea" statului. în cele din urmă se decide să reclame sprijin de la bogătașul Atanasie Ceaur, care locuia în parohia sa. De aici încolo, conflictul social devine acut, dinamic, zugrăvirea lui revelându-1 din nou pe scriitorul realist. Romanul, alcătuit sub forma unei confesiuni epistolare, cu caracter retrospectiv, nu dezvăluie în adâncime toate resorturile mentalității și faptelor lui Atanasie Ceaur și ale celor din tagma sa, însă reușește să surprindă, în câteva scene dense, o serie de elemente caracteristice atât atitudinii acestui bogătaș cât și clasei sociale din care face parte. în Atanasie Ceaur, îmbogățitul de pe urma primului război mondial, multimilionarul care avea palatul sfidător alături de „cocioabele verzi de igrasie", Gala Galaction a întrupat - în câteva linii esențiale, definitorii - imaginea profitorului cinic, a arivistului. Când preotul îi propune să-i sprijine acțiunea, el îi răspunde: „D-ta ești preot: eu sunt negustor. Dacă este vorba să ne întovărășim, ca să facem opera visată de d-ta, te rog cugetă și spune-mi care poate să fie partea mea de câștig ?" în urma intervenției Roxanei, soția sa, și a unor prieteni, ca bancherul evreu Simon, și Debora, fiica acestuia, Ceaur consimte să colaboreze cu preotul. El face însă acest lucru mânat de interese meschine, de goana după profit, după parvenire politică și socială. începe să conlucreze cu preotul deoarece „voia să se impună privirii tuturor ca mare prieten al poporului și indispensabil element politic... Firește, îi trebuia o zgomotoasă afirmare publică și așternerea temeliilor unei biserici, într-un cartier de golani, era faptul care trebuia să preceadă, cu strălucit aproposito, intrarea lui în minister."

Este evident că în prezentarea relațiilor dintre preot și bogătaș, scriitorul se plasează pe o poziție de netă aversiune față de acesta din urmă. Conducând cu abilitate firul acțiunii, izbutește la un moment dat, aproape pe neobservate, să șteargă hotarul dintre confesiunea personajului central și propriile sale comentarii, prin care dă verdicte asupra realităților zugrăvite. De pildă, vorbind despre îmbogățirea rapidă a lui Ceaur, scriitorul notează: „Care este secretul acestor mari izbânzi materiale, acestor averi uriașe, agonisite în câtiva ani ? Și care este complexiunea intimă, sufletească a unor atari conchistadori financiari, sărmani numărători de gologani până mai ieri, și deodată: personaje tolănite în automobile proprii și inși petrecători în palate princiare... ? ...Slava unui poet - amară și negativă - nu vine niciodată într-o noapte. Celebritatea unui chimist sau naturalist crește trudnic, în vreme de decenii, până în ceasul încununării lui, în academii sau în amfiteatrul opiniunii științifice. Faima și puterea unui milionar - născut mai ales în mocirlele sângeroase ale războiului - se ridică deasupra noastră, deodată, ca pălălaia incendiului și ca iazmele văzute în friguri..."

Luând ca personaj central un preot, însuflețit de țelurile creștinismului, Gala Galaction l-ar fi putut prezenta subiectiv, conform unor teze moralizatoare, ca pe un erou exemplar, care biruie prin puterea credinței și a predicii din amvon. Dar nu a procedat așa, ci a înfățișat în mod veridic evoluția faptelor, nu și-a constrâns eroul să acționeze potrivit unor scheme prestabilite, ci 1-a lăsat să-și urmeze destinul propriu. Procedând astfel, a potențat realist aspectul social al conflictului și, implicit, drama eroului.

Naiv, sau mai precis - cum se spune - slab de înger, Abel Pavel se lasă sedus de manevrele și calculele egoiste ale lui Ceaur. Mai întâi acceptă să fie preceptorul copiilor lui. Devine un obișnuit al casei, sfârșind apoi prin a se transforma în „vechilul politic" al bogătașului. Abia când se pun temeliile bisericii, preotul înțelege că tot sprijinul primit din partea lui Ceaur nu avea ca substrat decât dorința lui de parvenire politică. Ceea ce Abel Pavel nu a înțeles decât târziu, a înțeles perfect de bine Gala Galaction, încă de la început, dar nu a intervenit mecanic în dirijarea eroului său. Abia după ce generosul preot își vede idealul uzurpat și prăbușit sub murdare combinații politice, abia atunci scriitorul îl admonestează pentru vinovata lui naivitate. Nu o face însă retoric, ci prin desfășurarea firească a acțiunii, prin intermediul unui personaj secundar, *Frau* Helen Hempel, guvernanta copiilor lui Ceaur. Stând de vorbă cu preotul ortodox, guvernanta protestantă îi demonstrează că nu a mers pe calea cea mai bună în realizarea scopului propus: „Ai voit să ridici o impunătoare biserică a săracilor și să colonizezi înjurai ei familiile cele mai împovărate și mai nenorocite. Pentru aceasta, te-ai adresat bogaților și cu milioanele economului nedrept vrei să-ți împlinești gândul gândit. Mă tem că n-ai luat calea cea bună... N-ar fi trebuit să intri în casa stăpânitorilor acestui veac." Aceste cuvinte rostite de un personaj episodic, dar care decurg ca o concluzie logică a întregii acțiuni, concentrează sensul polemic al romanului.

Cel de-al doilea aspect al conflictului este de esență sufletească, mai precis spus de natură erotică, ilustrând marea problemă asupra căreia s-a concentrat continuu Gala Galaction în opera sa, aceea a înfruntării

dintre spiritualitate şi senzualitate, dintre puritate morală şi ispită vinovată. Pătrunzând în mijlocul familiei şi al prietenilor lui Atanasie Ceaur, Abel Pavel devine ţinta unei duble pasiuni erotice, pe de o parte a Roxanei, soţia lui Ceaur, iar pe de alta a Deborei, fiica bancherului evreu Simon. Ambele îşi dispută cu secretă persuasiune prioritatea în a dobândi graţiile tânărului în reverendă, care le fascinează prin idealismul său, prin inocenţa şi cucernicia sa, ca şi prin bogata cultură filosofică pe care o posedă, prin elocinţa cu care îşi argumentează şi-şi apără ideile. Paginile în care Gala Galaction zugrăveşte această dublă poveste de dragoste sunt, incontestabil, remarcabile, sunt pagini de mare artă literară. Sentimentele tainice ale celor două bune prietene, devenite, nemărturisit, rivale, sunt ţesute de scriitor cu o rară subtilitate, într-o urzeală de mare fineţe, îmbinând firele cu discreţie dar şi cu o voită transparenţă. Farmecul dublei pasiuni erotice rezultă din meşteşugul cu care prozatorul dozează şi gradează efectele, adaptându-se excelent formei epistolare a romanului, de autoconfesiune, de sesizare a nuanţelor exterioare care răsfrâng stările intime ale altor personaje. Gala Galaction evocă în clarobscur, lasă multe aspecte uşor umbrite, enigmatice, ca să le lumineze ulterior, printr-un detaliu neaşteptat. Deseori oferă numai anumite indicii, unele fraze eliptice, chiar criptice, al căror înţeles poate scăpa la o lectură fugară. Un rol important în descifrarea resorturilor intime ale protagoniştilor îl joacă aluzia, sugerarea printr-un simplu gest, printr-o singură expresie a tot ce plănuiesc sau trăiesc lăuntric cele două îndrăgostite. în roman se întâmplă mult mai multe lucruri decât se afirmă. De aceea, *Roxana* este, în această direcţie, un roman de sugestii, pe care cititorul le poate cunoaşte şi trăi printr-o mai mare participare emoţională.

între Roxana şi Abel Pavel se stabileşte la început o prietenie spirituală. Nepoată de arhimandrit şi fiică de om evlavios, Roxana se aplatizase, se înstrăinase de biserică lângă un soţ cinic şi fără nici un scrupul moral ca Atanasie Ceaur. De aceea, la întâlnirea cu generosul şi cucernicul preot care devine preceptorul copiilor ei, are revelaţia credinţei şi a idealismului creştin. Cu timpul, afecţiunea ei pur spirituală pentru duhovnic suferă însă o inefabilă transformare, începând să ardă cu flacăra unei adevărate pasiuni erotice. Serioasă şi cucernică, îşi înăbuşă stările lăuntrice, dar acestea găsesc totuşi mijloace de a se exterioriza, cu discreţie, împotriva voinţei ei. Preotul le observă şi le transcrie în epistola sa: „Pe lângă preocuparea şi seriozitatea cu cari Roxana mă urmărea şi mă invita la discuţii, mi se părea că întrevăd o crescândă tristeţe. Ochii ei negri se învăluiau uneori în nu ştiu ce păinjiniş de amintiri... Figura ei, trandafirie şi clasică - ai fi zis un chip de Venera, cu o uşoară retuşare modernă - se înfiora şi arăta, vizibil, deşteptarea unei tainice dureri sufleteşti. Roxana suferea..." Când preotul e invitat de Debora să petreacă o scurtă vacanţă la vila unor prieteni din Germania, Roxana nu-şi mai poate reţine sentimentele, dar şi le mărturiseşte aluziv, prin parabole, ceea ce potenţează şi mai mult paginile care evocă această scenă. Spre deosebire de Borivoje, *din De la noi, la Cladova,* care îi declarase deschis preotului Tonea că-1 iubeşte, Roxana îşi dezvăluie pasiunea prin subtile insinuări, prin expresii cu dublu înţeles, prin gesturi aparent enigmatice, dar deplin transparente. Astfel, pentru a contracara invitaţia adresată preotului de Debora, îl cheamă la Sinaia, sub pretextul meditării mai departe a copiilor, dar adăugând: „Nu numai copiii au nevoie de Sfinţia ta, ci şi mama copiilor"...

Pentru a-1 sustrage de sub tentaţiile Roxanei, prietena ei, Debora, devenită rivală, în umbră, pune în aplicare metode mai practice. Seducătoare, „fermecătoare fecioară", cum o caracterizează însuşi Abel Pavel, hărăzindu-i o „complicată elevaţie sufletească", Debora ia ca pretext, real sau simulat, convertirea ei la creştinism, ceea ce, bineînţeles, îl încântă pe preotul ortodox. Ea îl determină pe bancherul Simon să-i doneze lui Abel Pavel un loc viran pentru mult visata lui „operă religioasă şi umanitară". Altă dată îi oferă, graţioasă, „un buchet de crini de Florenţa", pentru „icoana cea mare din chilia" în care locuieşte, fapt care-1 determină pe Abel Pavel să se simtă „aiurit şi furnicat de o fericire serafică". Debora schiţează gesturi mai rafinate şi mai tulburătoare decât Roxana, care au un ecou mai larg şi mai intens în sensibilitatea de cucernic slujitor al altarului a lui Abel Pavel. Ea accentuează permanent dorinţa intimă de a îmbrăţişa religia creştină.

Văzând că tânărul şi inocentul preot evită să accepte invitaţia ei de a petrece vara la vila prietenilor din Germania, Debora îşi întipăreşte pe figură „umbra unei dureri umile şi reţinute", strecurându-i lui Abel Pavel insinuarea care e gata să-1 convingă: nu se va lăsa oare biruit „nici chiar de tainica dorinţă a unei inimi care caută, de multă vreme, cărarea certitudinei creştine ?..." Şi ca să fie şi mai uşor crezută, exclamă cu patetică întristare, nu însă şi fără o probabilă intenţie ascunsă de a-1 îndepărta pe preot de lângă prietena ei: „Ce fericită e Roxana !... Ea poate să-şi deschidă inima în toată voia. Ea poate să-şi mărturisească, sub scutul şi garanţia bisericii, gândurile ei, deziluziile ei, nebuniile închipuirii şi împleticirile pasului... O, cât sunt de fericite prietenele mele creştine, cari au avut norocul să găsească în duhovnicul lor pe magistrul vieţii şi al reconfortării !"

Prins în mrejele acestei duble pasiuni erotice, asaltat şi dintr-o parte şi din alta, tânărul preot nu poate rezista, nu poate rămâne insensibil, ca om, simţind cum i se strecoară în suflet ispita dragostei. Dar nu se gândeşte să-i dea curs liber, ci şi-o înfrânge, străduindu-se să rămână credincios canoanelor şi dogmelor religioase. între preotul Abel Pavel şi preotul Tonea, din nuvela *De la noi, la Cladova,* există şi o asemănare, dar şi o flagrantă deosebire. Şi unul şi altul se îndrăgostesc. Dar, pe când preotul Tonea trăieşte o dramă profund omenească, izvorâtă din situaţia sa de cleric căsătorit şi tată a cinci copii, preotul Abel Pavel nu trăieşte

decât sentimentul fricii de a nu săvârşi ceva care este oprit de canoane. Preotul Tonea se zbuciumă amarnic, cu sufletul cuprins de furtună, e aproape gata să facă pasul spre limanul iubirii, iar după ce se abţine, cu preţul unei grele sfârtecări lăuntrice, se duce „să plângă pe cununa biruinţii sale". Preotul Abel Pavel nu trece prin asemenea învolburări autentic umane sau nu este înfăţişat de scriitor în aceste ipostaze. Frământările lui n-au rezonanţă, deşi adesea se manifestă şi sub forma autoflagelării. Lunga sa confesiune epistolară, adresată ieromonahului Veniamin, părintele său spiritual, conţine, de aceea, mai mult lamentaţii, făcute într-un stil impregnat de retorica ecleziastică.

Dacă preotul Tonea nu trece pragul fatal al ispitei, biruind-o, aceasta apare ca rezultat al unui zguduitor proces de conştiinţă, al unei îndelungate şi grave analize, al unei dramatice înfruntări cu sine însuşi, încercat fiind deopotrivă şi de sentimentele lui adânc omeneşti, şi de preceptele religiei pe care o slujeşte. în schimb, preotul Abel Pavel, mistuit de acelaşi foc al iubirii, rămâne pur nu prin energiile lui lăuntrice, prin puterea de a se autodepăşi, ci prin fugă înfricoşată, prin dezertare. Pentru a înfrânge ispita, el se retrage la Mănăstirea Cernica.

Fuga la mănăstire, cu care se încheie romanul, nu rezolvă însă drama psihologică a lui Abel Pavel. La Cernica, unde îşi scrie confesiunea către duhovnicul Veniamin, ni se înfăţişează căzut pradă unei grele tulburări sufleteşti, unei devastatoare remuşcări. în mod firesc, cititorul ar vrea să afle cum se soluţionează drama eroului, în ce sens, pe care căi. Aceasta cu atât mai mult cu cât însuşi Abel Pavel, la începutul epistolei sale, se întreabă ce mijloace ar trebui să aleagă pentru a-şi tămădui rănile sufletului. „în această situaţie extremă în care mă găsesc - îi scrie duhovnicului Veniamin - nu-mi rămân decât două căi deschise: sau să ajung cât mai curând la ţărmul mării şi să mă urc în prima corabie menită să atingă coastele Ţării Sfinte, sau - calea a doua plină de mărăcini şi de maceraţiile răbdării - să-mi deschid toate rănile şi să le storc pe aceste cearceafuri de hârtie albă... Să plec, să fug, să zbor !... acesta ar fi sfatul mântuitor pe care ştiu că mi-1 vei da acum ori mai târziu... Să viu să te găsesc, la picioarele Golgotei unde te afli astăzi, şi acolo să mă zvârcolesc ca un vierme, în ţărâna stropită cu sudoarea şi cu sângele Izbăvitorului ! Aşa ar trebui; acesta ar fi primul ajutor pe care aş putea să mi-1 dau eu însumi."

Gala Galaction a intenţionat să-şi continue romanul, proiectându-1 într-o trilogie. în articolul *Reverii şi proiecte literare,* publicat în revista *Adam* din 15 decembrie 1930, menţiona: „După *Roxana,* vreau să mai scriu două romane afiliate (aşadar, o trilogie): *Mă iubeşti tu, Simone ?...* şi *Pax.* " Peste trei ani, în 1933, într-un interviu acordat revistei *Viaţa literară,* făcea aceeaşi precizare, dar propunea, pentru romanele ulterioare ale trilogiei, alte titluri: „Romanele viitoare ale ciclului se vor numi probabil *între Abel şi Debora,* iar al doilea *Insula Pathmos.* Eroul pe care-1 urmăresc este acelaşi preot Abel Pavel, care apare în *Roxana.* "[1] Abia în 1935, în volumul colectiv de *Nuvele inedite,* publică un singur fragment, intitulat *Debora,* care, în mod cert, trebuia să facă parte din cel de al doilea roman al trilogiei, *Intre Abel şi Debora.* Renunţând la formula epistolară şi adoptând relatarea directă, scriitorul îl prezintă pe Abel Pavel călător pe Muntele Athos, de la Mănăstirea Vatoped la Mănăstirea Zografu, într-un grup de pelerini creştini. Dintr-o succintă relatare iniţială aflăm că preotul petrecuse „prin schiturile din patrie" un an întreg, ca să-şi vindece sufletul căzut în ispita dragostei vinovate. Ceea ce în romanul anterior era numai sugerat, în fragmentul la care ne referim este spus de-a dreptul, revelându-se mobilul dramei de conştiinţă a eroului: „Trebuia să fie dârzenia patimei şi viclenia diavolului, ca să-1 răstoarne de pe linia logicei elementare şi să-1 lase, nopţi întregi, să bâjbâie în fundul prăpastiei: *poate să fie Roxana soţia lui ?"*

Pentru a-1 readuce pe Abel Pavel „pe calea înţelepciunii creştine", duhovnicul Veniamin „i-a dat sfatul unei călătorii la Locurile Sfinte". Iată-1, aşadar, pe fostul îndrăgostit bătând cărările Muntelui Athos, din mănăstire în mănăstire. Dar se pune întrebarea: a ieşit el definitiv din criza sufletească ce-1 bântuia după retragerea la Cernica ? într-o anume măsură, se pare că da, că a uitat-o pe Roxana. Fragmentul care aparţine celui de al doilea roman al ciclului indică însă o nouă dramă lăuntrică, o recrudescenţă a tentaţiei erotice, provocată de data aceasta de imaginea Deborei. Informându-ne că „libertatea cugetului" lui Abel Pavel „e încă enigmatică", Gala Galaction arată, mai departe, că „prietenia Deborei îl însoţeşte - în pelerinajul lui, cu pasul şi cu gândul - ca un nour de dulce amintire, de măgulire, de părere de rău şi de nelinişte vinovată". Fragmentul se încheie aici, dar dacă s-ar fi transformat într-un al doilea roman este neîndoios că ar fi zugrăvit în continuare, în împrejurări schimbate, drama sufletească a preotului Abel Pavel, până la clarificarea ei, într-un sens sau altul.

Dacă romanul *Roxana* se citeşte şi astăzi cu interes, aceasta se datoreşte mesajului lui social-uman, ca şi admirabilei subtilităţi analitice cu care înfăţişează pasiunea erotică nemărturisită a celor două prietene devenite rivale în a-1 cuceri pe tânărul şi inocentul preot.

Cel mai izbutit dintre romanele lui Gala Galaction este *Papucii lui Mahmud.* Subiectul lui are un nucleu real, cum însuşi scriitorul notifică: „Romanul meu porneşte de la o întâmplare reală, petrecută pe locurile mele de naştere, pe vremea războiului de la 1877; copil, am auzit-o de la toţi, am cunoscut-o de la câţiva care trăiseră cot la cot cu eroul

[1] G. Preda, *De vorbă cu d. Gala Galaction,* în *Viaţa literară,* an. VIII, nr. 147; 1-15 octombrie 1933, p. 1.

întâmplărilor, am înţeles-o prin mine însumi şi prin viaţă"[1]. Transfigurată artistic, prin viziunea specifică lui Gala Galaction, cu superioare mijloace compoziţionale, această întâmplare reală a căpătat proporţiile şi intensitatea unui impresionant proces de conştiinţă. Acţiunea romanului începe în timpul războiului de independenţă, dincoace de linia frontului, în Roşiorii de Vede. Savu Pantofaru, eroul central al romanului, cuprins de nebuniile beţiei, omoară pe prizonierul turc Mahmud. După ce îl doboară la pământ, printr-o lovitură de par în creştetul capului, observă însă că imineii turcului erau sparţi, iar degetele, ieşite afară, erau înţepenite de ger. A doua zi trezindu-se din imperiul beţiei, Savu, cuprins de o mistuitoare remuşcare, este chinuit de gândul că a făcut moarte de om, că a săvârşit o crimă, nefiind nici în condiţiile luptei şi nici în legitimă apărare. îmbolnăvindu-se de febră tifoidă, zace mai bine de o lună de zile, în cele mai năprasnice vedenii şi coşmaruri. După vindecare, remuşcarea continuă să-1 sfâşie, îl dezechilibrează, imaginea lui Mahmud urmărindu-1 ca un spectru. Nemaiputând suporta, se mărturiseşte schivnicului Silvestru, de la care primeşte canonul să lucreze cu mâinile lui o mie de perechi de încălţăminte de tot felul, să străbată necontenit lumea şi să le dăruiască celor sărmani, iar izbăvirea să nu-i vină decât după împlinirea acestui canon, de la un urmaş direct al schivnicului.

Scriitorul înfăţişează, aşadar, reabilitarea morală a eroului prin împlinirea unui canon religios. O asemenea perspectivă nu anulează însă interesul şi valoarea deosebită a romanului. Şi aceasta pentru că scriitorul a ştiut să transpună zguduitorul proces de conştiinţă al eroului cu mijloace consecvent realiste, cu un excepţional talent de analist al sufletului omenesc, într-o naraţiune străbătută de fiorul vieţii reale, plină de dramatism, de veridicitate, din care se desprind semnificaţii etice şi social-umane de esenţă majoră, pe linia aceluiaşi umanism şi democratism propriu întregii opere a lui Gala Galaction. într-un anume sens, ideea reabilitării morale a eroului prin împlinirea unui canon religios poate fi considerată un ax compoziţional, în jurul căruia se polarizează o sumă de fapte şi întâmplări în măsură să transmită cititorului un nobil mesaj.

Procesul de conştiinţă al lui Savu Pantofaru impresionează prin caracterul lui profund omenesc. Gala Galaction îl zugrăveşte realist, în pagini analitice de o remarcabilă consistenţă şi adâncime psihologică, îi urmăreşte evoluţia cu acelaşi mare meşteşug al potenţării scenelor şi episoadelor, al dozării logice şi gradate a efectelor. Scriitorul nu face din Savu Pantofaru un posedat, căzut pradă unei obsesii metafizice. Dacă se poate spune că remuşcarea eroului devine o obsesie, atunci

[1] *Un interviu al d-lui Gaia Galaction, în Adevărul literar fi artistic,* an. X, nr. 554, 19 iulie 1931, p. 7.

trebuie precizat că această stare psihologică este condiţionată de anumiţi factori fireşti, apare motivată verosimil. De ce se zbuciumă Savu Pantofaru, de ce este cuprins de remuşcare ? Pentru că este un om onest, un suflet curat, condus de o concepţie de viaţă simplă dar sănătoasă, al cărei atribut fundamental este omenia. Om obişnuit, înzestrat cu spiritul dreptei judecăţi al omului din popor, Savu îşi dă seama că a săvârşit o greşeală, că a luat viaţa cuiva, chiar inamic fiind, nu în chip vitejeşte, loial, ci în condiţii total inegale, când Mahmud nu numai că nu putea schiţa nici un gest de apărare, dar era şi aproape sfârşit de boală. Din această perspectivă, apare firească încercarea lui Savu de a-şi răscumpăra greşeala prin înmormântarea lui Mahmud în mod tainic, în cripta părinţilor săi, în cimitirul creştin.

Agravarea zbuciumului lăuntric al lui Savu, declanşarea maximă a procesului său de conştiinţă se întâmplă în răstimpul îndelungat în care zace răpus de febră tifoidă. Din modul consecvent realist în care scriitorul prezintă faptele, rezultă clar că delirul eroului este cauzat de boală, că starea de halucinaţie, când are permanent în faţă chipul lui Mahmud, nu devine o obsesie în sine, ci o consecinţă a suferinţei fizice. Pasajul în care Gala Galaction zugrăveşte dramatica zbatere din subconştientul eroului este de o uluitoare forţă de sugerare, se concretizează în imagini tulburătoare ca scenele apocaliptice. îmbolnăvirea de febră tifoidă, cu năprasnicele ei vedenii şi coşmaruri, este, aşadar, un accident cu grave repercusiuni în psihologia lui Savu, explică transformarea interioară a eroului, intensifică mustrările lui de cuget. După ce se însănătoşeşte, Savu rămâne bântuit de fulgerările bolii, dar nu este nici pe departe atins de alienare. Remuşcarea, cu tot caracterul ei obsesiv, nu este un impuls abstract, o fixaţiune stranie, ci e condiţionată de sentimentele şi gândurile unui om de omenie. De data aceasta, mustrarea de cuget a lui Savu implică şi regretul că a îndurerat o prezumtivă familie din cine ştie ce colţ al lumii. Din milă, din omenie, din dorinţa de a-şi răscumpăra greşeala, Savu e gata să meargă la familia lui Mahmud, dacă ar şti unde se află, ca să-1 înlocuiască pe cel dispărut, să-i iubească, să-i apere pe cei rămaşi fără sprijin.

Un moment-cheie în desfăşurarea procesului de conştiinţă al lui Savu Pantofaru este spovedania în faţa ieroshimonahului Silvestru. Această hotărâre a eroului corespunde modului în care e structurat lăuntric. Savu Pantofaru, deşi e om onest şi curat la inimă, nu ştie prea multe lucruri despre religia creştină, în care a crescut şi în care crede. Mai mult empiric, el deduce că, fiind creştin, trebuie să-şi mărturisească crima, considerată de religia creştină ca unul dintre cele mai grele şi înfricoşate păcate. Pivotul creştin al romanului îl constituie canonul pe care anahoretul Silvestru i-1 dă lui Savu, ca să se izbăvească de păcat. Ca duhovnic schivnic, deci mult mai aspru şi mai ascet decât alte feţe bisericeşti, ieroshimonahul Silvestru nu poate proceda în alt fel decât împovărându-1 pe Savu cu o grea ispăşire, pentru că a încălcat porunca

a şasea din Decalog: „Să nu ucizi !" El îi dă canonul lui Cain, să fie pribeag şi răzleţ pe pământ, dar cu un scop precis.

Privind lucrurile cu atenţie, în profunzime, nu trebuie să cădem în eroarea de a subaprecia valoarea şi interesul romanului datorită faptului că prezintă reabilitarea morală a eroului prin împlinirea unui canon religios. Ceea ce trebuie să ne reţină cu deosebire este modul în care îl ispăşeşte. Gala Galaction imprimă modului practic în care Savu îşi împlineşte canonul o finalitate umanitară şi democratică. Poate părea paradoxal acest lucru, dar rezultă întocmai, cu o evidenţă logică, incontestabilă, din toate faptele săvârşite de Savu. Scopul suprem al eroului este acela al iubirii şi ajutorării nenorociţilor, a nevoiaşilor şi năpăstuiţilor. Cutreierând drumurile ţării, împarte gratuit încălţăminte lucrată de mâinile lui, numai la cei săraci şi oropsiţi, indiferent nu numai de vârstă, ci şi de naţionalitate şi religie. El întemeiază o frumoasă prietenie şi comuniune sufletească cu turcul Ibraim şi cu evreul Marcu Goldstein, sub semnul aceloraşi convingeri umanitare. Rătăcind continuu, Savu nu se limitează la împlinirea strictă a canonului. Finalitatea umanitară şi democratică a acestuia se răsfrânge asupra tuturor faptelor săvârşite.

în *Papucii lui Mahmud,* umanitarismul şi democratismul viziunii cu care Gala Galaction prezintă împlinirea canonului religios al eroului se afirmă plenar, impresionant, în paginile care evocă prietenia dintre Savu Pantofaru, Ibraim şi Marcu Goldstein. Adăpostit în casa lui Ibraim, Savu nu pregetă să apere chiar cu preţul vieţii sale avutul şi viaţa prietenului turc, atunci când acesta e atacat, noaptea, de o bandă de ţigani. Convieţuirea lor se bazează pe principiul săvârşirii binelui, al ajutorării celui umilit şi necăjit: „Omul trebuie să fie bun, îngăduitor, iubitor de adevăr şi de cinste, zăbavnic la minte şi milostiv cu toată lumea, dar mai ales cu cei săraci". Savu şi Ibraim ţin sincer şi adânc unul la altul, se respectă reciproc indiferent de faptul că unul este creştin şi celălalt mahomedan, că unul este român şi altul turc. Deosebirea dintre ei nu-i tulbură cu nimic, nici nu-i îndeamnă măcar să constate care religie e mai bună: „Fiecare caută la credinţa celuilalt cu smerenie şi cu respect. Aşa voise Dumnezeu cu ei şi cu părinţii lor, ca unii să fie ai lui Christos şi alţii ai lui Mahomed." Asemenea convingeri îi înfrăţesc pe Savu şi Ibraim şi cu Marcu Goldstein, umilul curelar evreu împovărat de necazuri. în discuţiile dintre ei, purtate simplu, în spiritul omeniei, ajung la concluzia unui monism religios. Iată, de pildă, cum argumentează Marcu Goldstein: „El e unul singur, acolo sus, şi noi suntem toţi copiii lui... şi facem atâta gălăgie, ne luptăm unii împotriva altora, ne prigonim şi ne urâm..." Şi pentru a fi mai convingător şi mai explicit, în ideea că nu se poate afirma categoric care religie e mai bună, Marcu Goldstein reproduce, din cunoscuta piesă a lui Lessing, *Nathan înţeleptul* (actul III), povestea celor trei inele, care simbolizează cele trei religii, lucrate de giuvaergiu într-o atât de desăvârşită asemănare încât nu puteau fi deosebite unele de altele şi două dintre ele de cel adevărat. Iar Savu Pantofaru, ca bun creştin, dar plin de respect faţă de credinţele celor doi prieteni, invocă din religia sa tocmai principiile cu aspect umanitar şi democratic, expunându-le cu simplitate: „Iisus Christos ne învaţă că frăţia şi dragostea omenească n-au hotare şi trebuie să se întindă şi să cuprindă pe toţi oamenii de orice neam şi de orice lege".

Finalul romanului este, în acelaşi sens, o apoteoză a înfrăţirii oamenilor indiferent de religia şi de originea lor etnică. Simţind că i se apropie sfârşitul, având gata a mia pereche de încălţăminte, izbăvitoare de păcat, Savu Pantofaru se îmbarcă pe un vapor, spre a merge la Constantinopol, unde îl aştepta, de multă vreme, Ibraim. Dar, în caicul care-1 transporta la ţărm, Savu se stinge în extaz, transfigurat de împăcarea sufletească a celui curăţat de păcat. El are în faţă imaginea lui Mahmud, dar când vrea să-i dea cea de a mia pereche de încălţăminte, observă că picioarele, ca şi mâinile care se pogoară deasupra sa, purtau urme de piroane, adică aparţineau lui Iisus Christos. Viziunea este simbolică. La fel de simbolice sunt şi cuvintele pe care Ibraim le rosteşte în faţa trupului neînsufleţit al lui Savu:

„— Frate Savule... Mahmud, pe care l-ai văzut pretutindeni şi l-ai slujit o viaţă întreagă, se odihneşte, în cimitir ghiaur, lângă părinţii tăi. Vino şi tu de te odihneşte, în pământ turcesc, lângă părinţii lui Ibraim !"

Romanul *Papucii lui Mahmud,* construit pe un proces de conştiinţă, este ilustrativ pentru modul specific în care Gala Galaction a îmbinat concepţia creştinismului cu convingerile umanitare şi democratice ce l-au însoţit întotdeauna. Având ca premisă o idee umanitarist-creştină, romanul se transformă, în întregul lui, într-o pasionată pledoarie pentru săvârşirea binelui, pentru iubirea de cei aflaţi în sărăcie şi suferinţă, dar mai ales pentru buna convieţuire şi înţelegere reciprocă dintre oamenii de religii şi naţionalităţi diferite. în cronica literară publicată în *Adevărul literar şi artistic* din 10 ianuarie 1932, G. Călinescu scria: „Suavă, plină de luminişuri, această operă este nu numai o scriere foarte valoroasă şi o izbândă stilistică, dar şi o scriere morală bună de pus în mâinile tinerilor". Tot astfel, într-un articol apărut în *România literară* din 20 februarie 1932, Mihail Sebastian arăta că romanul *Papucii lui Mahmud* conţine „o legendă dintre cele mai frumoase, scrisă într-un stil de zile mari. Şi «de zile mari» nu vrea să spună stil împodobit, ci inspirat."

într-adevăr, cel de al doilea roman al lui Gala Galaction emoţionează şi oferă cititorului momente de elevaţie spirituală datorită şi „stilului admirabil, omogen, modern totodată", cum remarca tot G. Călinescu, în cronica amintită. în ceea ce priveşte mijloacele de expresie, stilul, între *Roxana* şi *Papucii lui Mahmud* există o sensibilă diferenţă. în primul roman, fiind vorba de confesiunea unui preot faţă de duhovnicul său, formulele sacramentale, retorismul ecleziastic,

citatele biblice şi afectarea patetică abundă. Totuşi, în *Roxana* îl putem recunoaşte pe marele stilist din nuvele, printr-un şir de expresii, metafore şi comparaţii de aceeaşi forţă sugestivă. Bunăoară, după afrontul primit din partea lui Atanasie Ceaur, preotul Abel Pavel îşi simte sufletul „rece şi evacuat, ca o capsulă de mătase după ieşirea fluturelui". Stările sufleteşti ale preotului încercat de ispita dragostei vinovate sunt sugerate prin evocarea peisajului înconjurător, prin stabilirea unei analogii inefabile între zbuciumul lăuntric al eroului şi cursul vijelios al Oltului: „în trei zile de ploaie crescuse fioros. îi veneau pâraie de pe toate văile, zguduia toate podurile şi azvârlea spume pe traversele liniei ferate. Se părea că, pe albia lui, nu mai curge apa cea cunoscută şi lesnicioasă, pe care o tai cu un deget, ci o conjuraţie vrăjită şi dezastruoasă a tuturor stâncilor cărunte, din ocnele acestor munţi. Cu tot zgomotul trenului, glasurile Oltului rămâneau distincte. Unde albia era mai largă şi mai revărsată, se ridica, spre codrii suspendaţi, stol de fluierături şi de ţipete de fierăstrău. Unde matca se strâmta şi se prăbuşea în subteranele de piatră, vijelia cea stridentă se prefăcea în mânie bubuitoare şi în horcăială de infern gâtuit. Valurile veneau călare pe valuri, până la un stâlp de pod, până la o stană curmezişă, se năpusteau în ea ca trăsnetul şi se risipeau într-un fulger de furie albă şi de spume.

Dar cât era de legitimă această răzvrătire a Oltului străvechilor balade ! Cât era de binevenită şi de dragomană această nebunie, care-şi călca ţărmii şi zguduia pravila stâncilor constrângătoare de mii de ani !... Priveam iureşul viteaz al Oltului, priveam dezlănţuirea lui măreaţă şi absurdă, vedeam prăpădul fagilor, cu fruntea în vâltori, cu rădăcinile în văzduh, şi ochii mi se umpleau de lacrimi şi o simpatie amară şi păgână dibuia în mine începutul nu mai ştiu cărei doine bătrâneşti..."

în *Papucii lui Mahmud,* stilul lui Gala Galaction deşi mai este - ca să folosim din nou remarca lui G. Călinescu - „uşor parfumat cu demnitatea şi culoarea unei naraţiuni cu caracter biblic", totuşi se distinge printr-o mai mare sobrietate, printr-o largă nuanţare, dobândind consistenţa, vibraţia şi forţa expresivă din nuvele. Proiecţia în peisajul înconjurător a stărilor lăuntrice ale personajului central este realizată cu aceeaşi consecvenţă şi evidentă iscusinţă artistică, în pagini de intensă rezonanţă stilistică. Starea de halucinaţie, de suprasolicitare psihologică, sub imperiul remuşcării, din timpul bolii lui Savu, este sugerată printr-o acumulare vertiginoasă de imagini şi senzaţii terifiante: „Veneau peste el spaime fără nume şi fără număr. Veneau peste el berbeci uriaşi ca nişte maluri. Veneau cohorte întregi de nebuni scăpaţi din balamuc, cari urlau, se călcau şi se muşcau între ei, dar fugăreau pe Savu până când îl prindeau şi-i înfigeau sub ţeastă unghii încovoiate ca secera. Veneau înspre Savu nouri grei şi perne uriaşe, desfundate, cu un puf fierbinte şi puturos, în care Savu se afunda până se îneca. Veneau urlete, bubuituri, chiote şi mii de căruţe, grele, ferecate, cari huruiau pe creştetul lui, ca pe podul Vezii..."

Facultatea dominantă a stilului lui Gala Galaction - expresivitatea - încununează naraţiunea pe toată întinderea romanului. Ca şi în nuvele, ea rezultă din aceeaşi măiestrită îmbinare a expresiilor neologistice cu cele arhaice şi populare, ca şi din transcrierea plină de savoare a vorbirii curente, a comunicării orale. Iată, spre exemplu, cum înfăţişează scriitorul, în câteva fraze succinte, dar de condensată substanţă sugerativă, plecarea lui Savu în lume, pentru a-şi îndeplini canonul, după ce a părăsit tot ceea ce-i aparţinuse până atunci: „Savu Pantofaru a ieşit din rostul lui, din casa lui şi din modesta lui constelaţie de târgoveţ breslaş şi s-a azvârlit în haos, ca acele uimitoare stele fâlfâitoare, cari ni se par nişte răzvrătite ale văzduhului şi nişte contradicţii ale pravilelor cereşti". Armonizarea atât de echilibrată, de seducătoare a neologismelor cu termenii populari este constantă în paginile romanului. încă un exemplu, de data aceasta de natură descriptivă: „împrejurul vaporului clocotea o păcură universală care, sub plugul prorei şi la lumina farurilor de pe catarge, se prefăcea în fantastice havuzuri de viscol şi de omăt". Atunci când îşi propune să reproducă intervenţiile în discuţie ale diferitelor personaje, Gala Galaction respectă întocmai modul lor propriu de a gândi şi de a se exprima, nuanţând astfel naraţiunea. Bunăoară, introducând relatarea sergentului Iorgu Mutafu, întors din luptele de la Plevna, scriitorul ştie să se menţină la nivelul stilului oral, transcriindu-1 în concreteţea lui, dar cu o insesizabilă participare la înzestrarea frazelor cu vibraţii interioare.

Ca şi nuvelele, romanul *Papucii lui Mahmud* are o curgere cursivă, liniară, fără planuri suprapuse, fiind, în fond, tot o povestire, cu preponderenţa relatării scriitorului însuşi. Nici de data aceasta Gala Galaction nu creează caractere, tipuri umane complexe, deoarece preocuparea sa fundamentală rămâne aceea de a întreprinde analize sufleteşti, de a zugrăvi evoluţia dramatică a unui proces de conştiinţă, apelând din nou la inegalabilele sale mijloace de introspecţie, de pătrundere până în cele mai ascunse şi imperceptibile straturi ale psihologiei umane. Ca scriitor analist, Gala Galaction a preferat, ca fiind mai adecvată, forma naraţiunii continui, a povestirii. Romanul *Papucii lui Mahmud* ne revelă însă, într-o mai largă măsură, şi pe creatorul epic propriu-zis, capabil să construiască scene şi episoade dinamice, cu prezenţa bogată a dialogului. Prima parte a romanului este edificatoare în acest sens, dar cu deosebire capitolul iniţial, care prezintă atmosfera din cârciuma lui Vancea, unde sergentul Iorgu Mutafu, sosit cu uri convoi de prizonieri turci, bea cu vechii săi prieteni şi le istoriseşte luptele de la Plevna. în această scenă, dialogurile sunt vii, se succed cu repeziciune, integrându-se firesc în firul naraţiunii, expusă sobru, cu concizie şi precizie verbală. Scriitorul surprinde, cu

evident meşteşug compoziţional, chiar şi devierile întâmplătoare de la linia discuţiei, însă le prezintă în aşa fel încât nu ştirbeşte cu nimic continuitatea şi unitatea ansamblului, creând o mai puternică senzaţie de autenticitate, de viaţă reală.

Farmecul romanului *Papucii lui Mahmud,* ca de altfel al mai tuturor operelor lui Gala Galaction, este asigurat şi de nenumăratele şi amplele pasaje descriptive. Pentru Gala Galaction, descripţiile de natură constituie, fără doar şi poate, o condiţie şi o coordonată esenţială a preocupărilor şi artei sale scriitoriceşti. înzestrat cu un remarcabil simţ plastic, cu o viziune de un bogat cromatism, sensibil la o infinită varietate de forme şi nuanţe sub care se prezintă natura înconjurătoare, pe care le armonizează printr-o prodigioasă inventivitate imagistică, Galaction realizează descripţii de o rară expresivitate şi savoare, de o excepţională putere de a comunica direct cu afectivitatea cititorului. Desprindem, din romanul la care ne referim, pasajul unde zugrăveşte ivirea zorilor pe marea liniştită, de după furtună: „în văzduhul răcoros, violentul zbucium de acum câteva ore a scăzut până la boarea de dimineaţă. Imensitatea mării şi a tăriei de deasupra, în faţa zilei ce se naşte, este încă o dată fragedă, preacurată şi fără nici o amintire, ca în prologul Creaţiunii. La răsărit, între cer şi mare, porţile străvezii ale luminii încep să se mişte ca pe nişte imense ţâţâni de mărgean fixate orizontal.

întunericul gonit de pretutindeni stăruieşte încă în mişcătoarea za de ape, de sub orizontul transfigurat. Dar din vasta câmpie sumbră, în care se alină răscoala valurilor, când şi când răzbesc şi se ridică stinghere creste albe, rostogolind deodată rubine, printre perle. Spre punctul dintre cer şi apă, unde converg atâtea coarde trandafirii, marea azvârle un pod colcăitor şi strâmt, din milioane de lame jucăuşe.

Minunea zilnică se reface, matematică şi glorioasă. O scoică de porfiră naşte din efervescenţa aurorei şi din adâncurile oceanului, strivite şi pacificate sub bara de oţel a zării. Soarele creşte, lasă în mare capişonul de bujori din prima clipă şi se avântă pe linia-i siderală, în vibraţii de aur şi de foc.

Vaporul primeşte pieziş şi în coastă salutul seninei dimineţi de august. Peste brazdele largi şi liliachii, încă stăruitoare din crâncena arătură de astă-noapte, «Cobra» trece ca o grapă albă cu coamă de întuneric. Cu pieptul ei puternic dărâmă valul din cale-i şi-1 preface, ca la scocul morii, într-un măciniş cu inima de zăpadă şi cu cunună viorie, care se răstoarnă, pale-pale, şi se îneacă în păcura albastră. La grilajul covertei şi în foişoarele de sus încep să se adune, în faţa soarelui dătător de viaţă, învioratele victime ale furtunei..."

în întregul lui, romanul *Papucii lui Mahmud* rămâne una dintre operele reprezentative ale lui Gala Galaction, cu o permanentă viabilitate.

Doctorul Taifun, cel de al treilea roman al lui Gala Galaction, apărut în 1933, a fost conceput, ca idee, încă din 1911, sub formă de nuvelă, într-o scrisoare adresată lui G. Ibrăileanu, la 25 februarie 1911, prozatorul îl informa că, în locul nuvelei *Mi-e dragă Nonora !,* neacceptată la *Viaţa românească,* îi va trimite o alta, intitulată, *Doctorul Gorilă*[1]. Promisiunea nu a fost realizată la timpul indicat, însă proiectul nuvelei nu 1-a abandonat, ci 1-a purtat vreme de două decenii, până când s-a concretizat într-o construcţie ceva mai amplă, în romanul la care ne referim. în perioada în care încă lucra la *Doctorul Taifun,* Gala Galaction mărturisea public: „Fantoma aceasta mă prigoneşte de nu mai ştiu câţi ani de zile... Cred că de vreo douăzeci de ani."[2]

Elaborat, aşadar, în anii 1932-1933, *Doctorul Taifun* reflectă, pe de o parte, viziunea specifică a scriitorului din această perioadă, iar pe de alta, realităţile social-umane caracteristice societăţii româneşti din vremea respectivă, în aspectele lor particulare. Romanul se bazează pe observarea şi cunoaşterea atentă a acestor aspecte. într-o declaraţie făcută revistei *România literară,* la apariţia scrierii sale, Galaction preciza: „Persoanele din romanul meu nu sunt inventate. Persoanele pe care le veţi întâlni în romanul *Doctorul Taifun* sunt furate, cu coada ochiului, din stradă, din tren, din saloane şi din cronica imensă a ziarelor şi a vieţii bucureştene."[3]

Conflictul romanului este axat pe legătura sentimentală dintre doctorul savant Bobircă, poreclit Taifun, şi Floreal Vasilescu-Plopu. în urma acestei legături, expusă printr-o succintă şi indirectă relatare retrospectivă, se naşte un copil. După doi ani - în momentul care marchează începutul acţiunii propriu-zise a romanului - doctorul Taifun se decide să se căsătorească cu aceea care i-a dăruit un copil, pentru a-şi întemeia o familie, dar mai ales pentru a o scuti de situaţia penibilă în care se afla, pentru a o salva din atmosfera convenţională şi insuportabilă a vieţii ei conjugale. Până să-şi pună în aplicare hotărârea luată, află însă - cruntă dezamăgire ! - că Floreal este, în acelaşi timp, şi amanta lui Vlad Gherasimescu, secretarul-general al ministrului unde lucrează soţul ei, şi a lui Titu Mărgărit, nepotul lui Gherasimescu, paternitatea copilului fiind pusă pe seama fiecăruia în parte. Printr-un concurs de împrejurări, doctorul Taifun se întâlneşte acasă la el şi cu Vlad Gherasimescu şi cu Floreal, care fugise cu copilul de la locuinţa

[1] I. Lăzărescu, *Gala Galaction către G. Ibrăileanu,* în *Viaţa romaneascâ,* nr. 12, decembrie 1963, p. 148.

[2] Gala Galaction, *Răvaş către un prieten,* în *Dimineaţa,* nr. 9 345, 2 ianuarie 1933, p. 3.

[3] Gala Galaction, *Doctorul Taifun,* în *România literară,* an. II, nr. 82, 30 septembrie 1933, p. 1.

ei, de teama soţului. în urma unui adevărat consiliu judecătoresc - prezidat de prietenul lor comun, doctorul Hristudorache - în care Floreal îşi povesteşte viaţa şi drumul ei spre decădere, doctorul Taifun o iartă şi o opreşte lângă el, împreună cu copilul.

Spre deosebire de *Roxana* şi *Papucii lui Mahmud,* romanul *Doctorul Taifun* nu mai conţine nici o referinţă manifestă la principiile ecleziastice. Poate că şi subiectul lui nu s-a mai pretat la ademenea interpolări şi coloraturi biblice. Este însă romanul complet detaşat de sfera preocupărilor creştine ale scriitorului ? La o lectură atentă, observăm că nu. Substratul lui religios, moralizator, constă tocmai în iertarea păcatelor femeii de către doctor, iertare făcută în numele preceptului evanghelic referitor la femeia desfrânată: „Care dintre voi este fără de păcat, să arunce cel dintâi piatra asupra ei", precept care este invocat de doctor ca argument al hotărârii sale, în consiliul judecătoresc la care ia parte. Această intenţie moralizator-creştină este însă introdusă fugitiv, cu o deplină discreţie, într-un mod aproape insesizabil. într-un anumit sens, ea poate constitui un simplu detaliu al discuţiei care are loc, pentru că scriitorul nu insistă asupra preceptului evanghelic invocat, nu-i acordă vizibil un rol determinativ în evoluţia faptelor, nu-1 pune în corelaţie imediată cu deznodământul conflictului, lăsând personajele să acţioneze în voie. De altfel, însuşi Gala Galaction a ţinut să precizeze: „Punctul meu de vedere creştin şi candela preocupărilor mele stau ascunse într-un colţ, după perdea. Eroii mei sunt veseli, trişti, dramatici, uşuratici, adulteri şi eu îi las să se desfăşoare aşa cum psihologia lor îi face să fie."[1]

Doctorul Taifun are comparativ cu *Roxana* şi *Papucii lui Mahmud,* un mai accentuat sens polemic, o mai clară finalitate socială. Gala Galaction a scris acest roman cu scopul declarat de a dezbate condiţia femeii în cadrul societăţii din acea vreme, a moralei caracteristice acelei societăţi, de a pleda pentru emanciparea femeii şi a respectării demnităţii ei umane. în confesiunea din *România literară* arăta că ideea centrală a romanului este „ridicarea la majoratul drepturilor, al răspunderii, al seriozităţii, al deplinei egalităţi, cu noi bărbaţii - ridicarea femeii, la acest majorat, atât de revoltător tăgăduit, atât de cinic pus sub sechestru". Practic, în cadrul romanului, al conflictului lui, scriitorul nu dezbătea însă în abstract problema eliberării femeii de sub sclavajul bărbatului. Gala Galaction prezintă în mod realist drumul parcurs de Floreal de la onestitate şi demnitate la decădere şi adulter, acuzând societatea, mediul înconjurător la abdicarea femeii în imoralitate. Recurgând la mărturiile eroinei, el are posibilitatea să contureze întregul proces al disoluţiei ei etice. Floreal, pe numele ei real Floricica,

[1] G. Preda, *De vorbă cu d Gala Galaction,* în *Viaţa literară,* nr. 147, 1-5 octombrie 1933, p. 2.

este fata orfană care în anii copilăriei s-a zbătut în mizerie şi suferinţă. Venind la Bucureşti, la Facultatea de Ştiinţe, nu are cu ce să se întreţie, pentru a-şi continua studiile, şi atunci e nevoită să caute de lucru. Din acest moment începe dramaticul ei calvar, sub presiunea destructivă a mediului, a ipocritelor şi viciatelor relaţii sociale. „M-am găsit singură în acest oraş haotic, crescut şi învârfuit după război cu lopeţile avidităţii şi ale desfrâului... Fată de nouăsprezece ani, urcând scările tuturor autorităţilor şi instituţiilor, sub ochii lubrici ai domnilor de la ghişeuri şi de la birouri ca să găsesc ticăloasa de leafă din care să trăiesc şi să-mi sfârşesc studiile universitare" - mărturiseşte eroina. învăţând dactilografia, intră în serviciul ministerului condus de Vlad Gherasimescu, în biroul lui Vasilescu-Plopu. Ea munceşte cu încordare, în mod exemplar, plină de modestie şi demnitate. Dar şefii îi sapă, îi ultragiază onoarea şi cinstea. Vasilescu-Plopu o siluieşte şi, pentru a preveni scandalul, contractează căsătoria. însă - vai ! - chiar soţul ei îi provoacă, deliberat, decăderea ulterioară. Acesta, pentru a-şi atinge scopurile lui murdare, pentru a parveni, o constrânge cu sadică violenţă să se vândă şefilor lui. Floreal refuză, se împotriveşte cu îndârjire, se zbate, dar tirania soţului, vicleniile diabolice ale şefilor o silesc să alunece pe panta imoralităţii. Ea este conştientă că a căzut în imoralitate, dar această ipostază nu este deloc liniştitoare, ci dimpotrivă. întrebările pe care le pune lui Vlad Gherasimescu şi doctorului sunt întrebări pline de revoltă, sunt adevărate acte de acuzare. Vorbind despre nelegiuirea lui Vasilescu-Plopu, când se afla în serviciul lui, Floreal rosteşte: „Acestea erau omenia, mila, probitatea, ocrotirea pe care o biată fată orfană şi săracă le găsea în inima şi în atitudinea celor chemaţi să-i apere şi să-i asigure moralitatea ?" întrebările eroinei sunt şi ale scriitorului, conţin în ele atitudinea protestatară a lui Gala Galaction. „Domnule secretar-general - se adresează Floreal lui Vlad Gherasimescu - când staţi în măreţul dvs. birou şi discutaţi şi dezlegaţi probleme grave ale gospodăriei naţionale, nu simţiţi cum se urcă spre dvs., din adâncurile piramidei administrative, suspinele şi deznădejdile bietelor femei funcţionare ? Ce atmosferă ! Ce constrângere sufletească ? Ce vastă cultură de bacili ai disoluţiei morale ! De la birou la birou se înnoadă şi deznoadă zilnic miile de reţele ale ochilor vicleni, ale flirtului, ale cancanului, ale poftei curvare şi preacurvare, ale geloziei şi ale spionajului." Adăugând: „Apostolii emancipării femeilor, când trec prin birourile noastre mixte, trebuie să încerce mari şi înfricoşate zguduiri sufleteşti".

în partea ultimă a romanului, şi mai precis în deznodământul lui, prezentarea condiţiei femeii pierde însă din intransigenţa şi obiectivitatea realistă iniţială, transformându-se într-o pledoarie nu atât de esenţă creştină, cât de natură romantică. Scriitorul pare că nu dezaprobă faptul că Floreal este, în acelaşi timp, cu bună ştiinţă, amanta a trei bărbaţi, pe fiecare în parte făcându-1 să se creadă tatăl adevărat al copilului, cu scopul de a obţine de la ei, cu regularitate, diferite sume de bani. în

mod naiv, sentimental, Galaction încearcă să o absolve pe Floreal de vina moravurilor practicate şi dirijate cu abilitate de femeie uşoară, întreţinută, calculată în a stoarce avantaje şi profituri personale. Cu o întârziată viziune romantică, se preocupă numai de dorinţa ei de reabilitare şi de mijloacele prin care se realizează această reabilitare, pornind de la premisa că eroina, în situaţia extremă în care a ajuns, regretă sincer faptele ei, are mustrări de cuget şi îşi propune, pentru viitor, să revină la onestitate şi demnitate, dacă i se oferă această posibilitate. într-adevăr, posibilitatea i-o oferă doctorul Taifun, aşezat de scriitor într-o voită lumină favorabilă. în condiţiile vremii sale, doctorul apare ca o excepţie, ca un om singular, de o generozitate fără seamăn şi de o exemplară frumuseţe de caracter. Gala Galaction şi-a construit personajul tot cu intenţii polemice, opunându-1 celorlalţi eroi ai romanului care întrupează morala coruptă a societăţii din vremea respectivă. în articolul *Răvaş către un prieten,* publicat în *Dimineaţa* din 2 ianuarie 1933, expunând conflictul romanului şi fizionomia personajelor, prozatorul preciza că doctorul Taifun este „un om din vechea gardă", cu o intactă vertebraţie etică. „încrederea, avântul, devotamentul şi cavalerismul ideii au rămas cu noi, cei născuţi în jumătatea a doua a veacului trecut", afirma Galaction, solidar cu doctorul, blamând în continuare pe „desfrunziţii, gârboviţii, faliţii în vlagă şi în convingeri", recte pe Vasilescu-Plopu, Vlad Gherasimescu şi Titu Mărgărit, reprezentanţii modului de viaţă din societatea românească interbelică. Conturarea eroului central în raport cu ceilalţi semeni ai lui îmbracă însă, în ultima analiză, tot o coloratură romantică. Şi aceasta pentru că gestul de largă generozitate al doctorului apare ca o chestiune strict intimă, personală, iese din ordinea firească a lucrurilor şi trece în zona cazurilor singulare. Acest gest nu poate genera concluzii de ansamblu, privitoare la mijloacele generale, şi mai ales eficace, de salvare a femeii, ci îndeamnă la soluţii sentimentale, de filantropism sau de iertare creştină. E drept, perspectiva realistă a conflictului se rarefiază prin această finală pledoarie romantică, însă nu este mai puţin adevărat că, în ceea ce priveşte atitudinea scriitorului faţă de aspectele negative ale societăţii din acel timp, sensul polemic al romanului se păstrează neştirbit.

în *Doctorul Taifun* Gala Galaction şi-a propus să trateze un subiect care, printr-o serie de laturi de prim-plan, nu-i prea venea la îndemână, în situaţia sa de preot. Fiind vorba de amanţi, adultere, practici şi moravuri vecine cu prostituţia, prozatorul nu s-a simţit în largul său, în sfera preocupărilor obişnuite, ceea ce se resimte pe parcursul romanului. De altfel, în interviul din *Viaţa literară* a şi declarat că romanul este „străin de idealul meu creştin". O anumită neaderenţă la obiect, o anumită răceală şi reţinere în expunere au făcut ca romanul să aibă o restrânsă intensitate dramatică, o vibraţie epică diminuată. Neavând o participare afectivă la consumarea conflictului, Galaction şi-a cenzurat cu impusă luciditate modul de înfăţişare a faptelor, ceea ce a avut drept rezultat o accentuată intelectualizare a mijloacelor de expresie. îndeosebi dialogul apare „lucrat", transpus cu o elocinţă care depăşeşte spontaneitatea unei obişnuite înfruntări orale dintre personaje. Dispunând însă de un rar simţ al limbii, scriitorul a ştiut să evite stridenţele, discursivităţile, asigurând naraţiunii o desfăşurare fluidă. Aşa se face că, în întregul lui, romanul *Doctorul Taifun* constituie, şi pentru cititorul de azi, o lectură interesantă şi atractivă.

în perioada de elaborare a romanelor, pentru Gala Galaction literatura nu mai constituie, integral, un scop în sine, creator, ci devine mai mult un mijloc de a ilustra artistic o idee. Cel de al patrulea şi ultimul roman, *La răspântie de veacuri* (1935), se înscrie, în chip manifest, pe această direcţie.

Punctul de plecare al romanului se află în prelegerile inaugurale ale cursului de istoria filosofiei engleze, ţinut de Titu Maiorescu la sfârşitul veacului trecut, în 1898, în faţa studenţilor Facultăţii de Litere şi Filosofie, curs pe care tânărul Grigore Pişculescu, în cel dintâi an al său universitar, 1-a rezumat fidel în revista *Literatură şi artă română.* Reproducând identic aceste rezumate, Gala Galaction se opreşte cu insistenţă, în comentariile sale auxiliare, asupra prelegerii în care Titu Maiorescu a prezentat celebra prietenie a filosofului englez John Stuart Mill cu doamna Taylor. Această comuniune sufletească ce a durat imaculată timp de două decenii, evoluând într-o exemplară căsătorie abia după ce doamna Taylor a rămas văduvă, era dată de Titu Maiorescu, şi implicit de Gala Galaction, ca „lecţie de înaltă moralitate", ca model de virtute etică în prietenie şi căsnicie, revelându-se rolul sublim pe care doamna Taylor 1-a jucat în viaţa şi activitatea filosofului. Rezumând prelegerea lui Titu Maiorescu, Galaction subliniază că „doamna Taylor ajunge confidentul, sora sufletească, sfetnicul, inspiratoarea şi colaboratoarea filosofului" şi că „timp de douăzeci de ani, John Stuart Mill trăieşte o viaţă incomparabilă, de fericită amplificare sufletească şi de nobilă muncă intelectuală, într-o rară ascensiune, statornic susţinută de două minţi superioare şi de două inimi adecvate". în concluzie, autorul romanului subscria la apelul adresat de profesor tinerilor săi auditori: „Vorbind de fericita completare sufletească pe Care şi-o simte John Stuart Mill în intimitatea sufletească a doamnei Taylor, profesorul făcea o staţiune în dreptul inimii celor ce-1 ascultau: ar fi de dorit ca această mare pildă din viaţa filosofului să găsească, aci în sala noastră, dreapta pricepere ce i se cuvine. Ar fi de dorit ca tinerii care mă ascultă să înţeleagă şi să simtă, pentru toată viaţa lor, serioasa şi vitala problemă care începe să-i asalteze acum în primăvara vieţii, întâlnirea bărbatului cu femeia, cinstita şi severa orientare în raporturile dintre cele două sexe sunt lucruri atât de capitale, în viaţa noastră, încât cea mai mică uşurătate sau incorectitudine pot să aibă urmări dezastruoase. Să nădăjduim că priveliştea acestei neprihănite prietenii,

convertite la timp favorabil în onestă şi fericită căsătorie, va rămâne pentru ascultătorii mei o statornică şi profitabilă amintire..."

Ideea expusă în concluzie, referitoare la sensul moral al feminismului, în prietenie şi căsnicie, ca mijloc de elevaţie spirituală şi umană, constituie motivul esenţial al romanului, nuclelil dezbaterii etice pe care şi-o propune. De altfel - fapt semnificativ - romanul *La răspântie de veacuri* a fost intitulat iniţial *O lecţie asupra lui John Stuart Mill,* la prima lui publicare, pe capitole, în *Revista Fundaţiilor Regale* din ianuarie-mai 1934. Gala Galaction n-a abandonat decât temporar acest titlu, considerându-1 cel mai adecvat subiectului, la apariţia în volum a romanului mărturisind, în *Preliminarii:* „Fabula mea aparţine veacului trecut. Ea începe într-o seară de toamnă, la lecţia inaugurală a lui Titu Maiorescu asupra filosofi ei engleze. Principalii mei eroi apar în sala de cursuri, ascultând această lecţie şi lecţiile următoare.

Adevăratul titlu al fabulei este: *O lecţie asupra lui John Stuart Mill.* Cu prilejul vreunei ediţii viitoare, poate că voi restabili adevăratul titlu."

Aşadar, luând ca punct de plecare prelegerea lui Titu Maiorescu, Gala Galaction îşi propune să ilustreze ideea că frumuseţea, trăinicia şi demnitatea unei prietenii şi a unei căsnicii pot fi asigurate prin comportarea femeii în stilul doamnei Taylor. O declaraţie în acest sens făcea şi într-un interviu acordat *Faclei,* la apariţia romanului, precizând că a fost preocupat să demonstreze „în ce chip un temperament de artist (un real talent) poate să fie păstrat pe calea cea bună, multiplicat cu putere profesională şi ferit de nenorocirile foarte frecvente într-o viaţă de artist, printr-o căsnicie înţeleaptă şi purtată cu eroism".

Concret, ideea este ilustrată prin evoluţia relaţiilor dintre Doru Filipache şi Antonina Ţanţu, eroii principali ai romanului, amândoi studenţi în Litere şi Filosofic Ascultând prelegerea lui Titu Maiorescu, în momentul indistinct al începutului suavei lor idile, se simt apropiaţi de un inefabil fluid sufletesc, înţeles reciproc, din priviri: „Doru Filipache întoarse capul spre Antonina Ţanţu. Ochii lor se întâlniră într-o încrucişare de raze sufleteşti, care se frânseră şi căzură în nevăzute scântei, spre tainicul fund al inimii..." Ulterior, când ajung să-şi destăinuie chemarea inimii, îşi propun să urmeze pilda prieteniei dintre John Stuart Mill şi doamna Taylor. Doru Filipache îi scrie Antoninei Ţanţu: „Scumpă domnişoară Antonino, să recapitulăm povestea atât de rapidă, dar atât de dragă, a celor cinci luni de când ne cunoaştem. Am prins de veste, cu uimire, de existenţa inimilor noastre, în sala dascălului Maiorescu, cu prilejul lecţiilor lui asupia lui John Stuart Mill. Iată idealul tinereţii noastre ! Ce poate să-şi dorească un om al gândului şi al cărţii (cu atât mai mare cuvânt un poet !) decât prietenia fericită şi fecundă a unei inimi devotate ! Şi a început discreta şi fina noastră poveste... Dacă mă gândesc bine, cum am ajuns eu să cred şi să primesc poemul vieţii lui John Stuart Mill şi al doamnei

Taylor ? Scumpă domnişoară Antonino, dulcea d-tale prietenie şi sentimentul care mă stăpâneşte azi - iată ceea ce mă face atât de iubitor de basme şi de credul."

înfăţişând idila dintre Doru Filipache şi Antonina Ţanţu, sub semnul exemplului oferit de prietenia lui John Stuart Mill cu doamna Taylor, Gala Galaction nu s-a îndepărtat însă prea mult de dezbaterea etică fundamentală pentru opera sa, aceea a luptei dintre spiritualitate şi senzualitate, dintre puritate sufletească şi ispită vinovată, dintre dionisiac şi apolinic. Doru Filipache face parte din categoria eroilor specifici literaturii lui Gala Galaction, îndeosebi a celor din nuvele. El este originar din părţile sudice ale ţării, din zona balcano-dunăreană, are deci un temperament aprins, înclinat visării, vieţii pasionale şi mai puţin activităţii practice, o fire nestatornică, senzuală, impulsuri meridionale. „Fizionomia lui Doru Filipache - notează scriitorul - spunea călătorii şi emigrări de la miazăzi spre miazănoapte, din Epir sau din Constantinopole, spre văile Oltului şi ale Dunării. Capul lui rotund şi cârlionţat era ca dintr-o friză grecească. Şi ochii lui, la fel, spuneau uimiri şi apoteoze privite la ţărmul mărilor. Din acest amestec de caractere fizionomice, decurgea negreşit nu ştiu ce impreciziune morală în personalitatea lui Teodor Filipache... Ceva şovăielnic şi feminin se dădea pe faţă din langoarea şi din rezerva ochilor. Iar surâsul prea gras şi prea roşu al buzelor mărturisea că, în misterioasa plămădeală a lui Teodor, Dionysos era mai tare decât Apollo."

Doru Filipache este astfel construit încât să poată oferi un material prielnic acţiunii modelatoare a Antoninei Ţanţu care, în intenţia scriitorului, trebuie să ilustreze, în mediul românesc, tipul de femeie britanică al doamnei Taylor. Antonina, diametral opusă lui Doru, este sobră şi pozitivă, aplicată activităţii practice şi utile, lucidă şi echilibrată. Crescută de mică la Mănăstirea Agapia, la o mătuşă călugăriţă, are, în plus, puritatea creştină, în numele căreia acţionează adesea. încă din perioada idilei, Antonina începe să-şi exercite înrâurirea ei pozitivă asupra exuberantului şi visătorului Doru Filipache. Acesta ar putea fascina şi descumpăni pe oricare altă tânără, prin gesturile şi elocinţa lui de viitor scriitor, cu uriaşe aspiraţii literare: „Simt cu preciziune că voi fi cineva... - declară patetic în faţa Antoninei. Ţi-am scris-o, ţi-am repetat-o prin grai şi azi ţi-o spun cu încordarea tuturor nerăbdărilor mele ! Antonino, nu mă înşel şi nu te înşel. Voi fi într-o zi cineva ! Dar iată condiţia supremă pe care o cere azi sufletul meu: voi fi, dacă vii lângă mine şi ajuţi şi ocroteşti şi disciplinezi debutul vieţii şi al energiilor mele !... Voi fi ucenicul tău. Voi fi copilul risipitor, care se întoarce acasă lângă mama lui ! Voi fi visătorul, voi fi pribeagul, care, după pribegii mici, după pribegii mari, va găsi unde să-şi plece capul, va găsi iar şi iar odihna, confortarea şi înţelesul datoriei, lângă draga lui Antonina !" Fără a fi apatică, insensibilă, Antonina îi răspunde cu luciditate, temperându-i învolburarea romantică: „Teodor, sinceritatea

ta mă înduioşează. Cred că este elementul cel mai preţios, cu care pornim la drum. Să începem necontenit de la franca privire a lucrurilor. Suntem de-abia studenţi. Eu mai am doi ani, tu încă trei. Nu suntem nici bogaţi, nici săraci lipiţi pământului. Trebuie să muncim cu sârguinţă şi să terminăm onorabil studiile noastre. Vom fi amândoi licenţiaţi. Trebuie să fim. Vom fi într-o zi amândoi profesori de liceu. Trebuie să fim."

„Taylorismul" Antoninei se revelă, în paginile romanului, îndeosebi după căsătoria ei cu Doru Filipache. Asemenea ilustrei doamne britanice, tânăra doamnă Filipache are de făcut faţă unei grele şi nobile îndatoriri. Nu după mult timp observă că nestatornicul ei soţ este predispus să devieze de la conduita morală a vieţii conjugale, sedus de graţiile bunei ei prietene, Elvira Iatropol, studentă în medicină. Cu calm, cu răbdare, cu o subtilă şi graţioasă tactică feminină, cu înţelegere şi încredere, Antonina izbuteşte să-1 readucă pe Doru la linia de plutire, la îndatoririle de soţ onest, de student silitor şi de entuziast aspirant la gloria literară.

Aceasta este, sau ar trebui să fie, substanţa lirică propriu-zisă a romanului. Spunem „ar trebui să fie", pentru că, de fapt, ea este foarte anemică, se reduce la câteva linii, la câteva elemente disparate, pe care le-am reunit în rândurile de mai sus. Lipsa de consistenţă epică provine din intenţia scriitorului de a urmări, prin acest roman, un dublu scop: pe de o parte, de a ilustra ideea taylorismului feminin, iar pe de alta, de a alcătui o frescă a epocii de „la răspântia de veacuri", de la sfârşitul veacului al XlX-lea şi începutul celui pe care-1 trăim. Punctul nevralgic constă în neizbutita proporţionare şi armonizare a acestor două planuri. Gala Galaction a amplificat enorm planul al doilea, al evocării epocii, în detrimentul problematicii umane din primul plan, axată pe evoluţia idilei şi căsniciei lui Doru cu Antonina. Povestea celor doi tineri se subţiază, se pierde printre prolixele şi neomogenele tablouri de epocă. Acestea nu numai că nu fac corp comun, unitar cu firul principal al naraţiunii, dar distonează şi prin aceea că nu au un caracter epic, ci sunt, în marea lor majoritate, evocări cu aspect de cronică. însuşi scriitorul precizează, în *Preliminarii,* că „fabula mea are picioare de cronică". Astfel, se reproduc *in extenso* prelegerile lui Titu Maiorescu de la cursul de istoria filosofiei, se relatează pe larg discuţiile din parlament în problema „rentelor şcoalelor româneşti din Braşov", se descriu amănunţit luptele electorale, agitaţiile studenţeşti, manifestaţiile de stradă, se întocmesc adevărate dări de seamă asupra expoziţiilor de artă plastică şi asupra spectacolelor teatrale din perioada respectivă etc, etc.

Luate în sine, evocările prezintă, fără îndoială, un interes documentar şi, deseori, o anume savoare. în mare măsură ele conţin date de ordin autobiografic, fapte cunoscute şi trăite nemijlocit de scriitor în anii adolescenţei. De pildă, casa familiei lui Doru Filipache din Strada Semicerc este chiar casa în care a locuit Galaction, în timpul liceului:

Casa cu fereastra deschisă este o arhaică zămislire, ridicată în vremuri, pare-se în ograda Bisericii Sfinţii Voievozi, şi, după glasul gângav al legendei, chiar casa vestitului haiduc Tunsul, paracliserul acestui sfânt locaş". Atmosfera liceală de la „Sf. Sava", creată în jurul polemicii Gherea-Maiorescu, este, de asemenea, atmosfera în care s-a format Gala Galaction şi pe care a evocat-o deseori: „Prin clasa a patra şi a cincea de liceu, Filipache şi câţiva prieteni erau socialişti şi admiratorii lui Dobrogeanu-Gherea. Pe vremea aceea, pontiful socialismului român ducea cu estetul Titu Maiorescu o polemică literară, calmă, bine crescută, obiectivă şi cu totul deasupra nivelului intelectual al cititorilor români, fie maiorescieni, fie socialişti.

Elevii din clasa a patra şi a cincea erau partizanii criticului Gherea. Elevii din clasa a şasea şi a şaptea erau admiratorii *Logicei* lui Maiorescu şi adversarii teoriilor socialiste."

Vrednic de reamintit este portretul lui Titu Maiorescu, aşa cum apărea el studenţilor în Litere şi Filosofie din ultimii ani ai secolului trecut: „Pare bine legat, îndesat şi rezistent, ceea ce măreşte surpriza să observi că mâinile sunt mici şi degetele sunt *fuseles* ca la femei.

Privirea ochilor este neagră şi fără mângâiere. Ochii lui privesc adânc, străbătător, dar sunt reci, fără vino încoace şi par a fi paznicii unor porţi de fier, încărcate cu lacăte grele. Mişcările mâinilor, evoluţia bustului, tendinţa capului, de a se aşeza tot în profil, în faţa sălii pline, dovedesc, laolaltă, şi o bogăţie de eleganţă nativă şi o superioară preocupare de a o păstra şi de a o spori...

Titu Maiorescu vorbeşte cu un glas aşezat şi egal, alb ca o zi de toamnă acoperită de nouri. în vorba lui se dă pe faţă o multiplă şi greu de analizat preocupare. Vorbeşte nu ca un orator, ci ca un profesor de elocinţă. Şi ar părea că voieşte să ţină o lecţie model, după ce într-o lecţie anterioară a expus elevilor care sunt principalele reguli ale bunei elocuţiuni."

Dintre prietenii şi colegii lui Doru Filipache, reţine atenţia în mod deosebit poetul Lara Teobald, care nu este altul decât Tudor Arghezi. După cum bine se ştie, în acea perioadă, cel ce se numea Ion N. Teodorescu şi iscălea Ion Theo era ajutor de chimist la fabrica de zahăr de la Chitila. în roman, el apare într-o calitate similară, la moara de la Herăstrău.

Sunt însă şi o serie de pasaje parazitare, care sparg în chip nedorit unitatea şi cursul firesc al romanului, chiar sub aspect documentar. Bunăoară, descriind momentul în care Doru Filipache şi prietenii săi merg la teatru, Galaction forţează nota evocării rezumând amplu piesa *Magda* de Suderman, ba mai mult, citând integral şi unele scene.

In afară de Antonina Ţanţu şi Doru Filipache, celelalte personaje sunt apariţii episodice, sunt figuri palide, servind mai ales ca elemente de legătură între diversele pasaje de cronică documentară. Datorită acestui fapt, ele acţionează prea puţin şi conversează prea mult.

Discuţiile lor, inclusiv ale lui Doru şi ale Antoninei, sunt însă dilatate şi intelectualizate la maximum, sunt ostentativ volubile. Dialogurile sunt preţioase, livreşti, dând uneori impresia unei insistenţe didactice. Pentru nişte tineri la vârsta de 19-20 de ani, fie ei studenţi în Litere şi Filosofie, este desigur impropriu modul de a se exprima, în discuţiile particulare, intime,<ca şi când s-ar afla în faţa profesorului de filosofie, la seminar sau la eîţâmen. Iată, spre exemplu, ce haine pedant dichisite şi înhorbotate îmbracă o discuţie „amicală" între Doru Filipache şi colegul său Boruzescu: „Deasupra oraşului frivol, cerul iernatic mâna, spre un confuz răsărit de lună plină, neguri şi nouri, prea slabi ca să se închege în catapeteasma opacă:

- Spune-mi, Dorule, ce proiecte ai, în seara aceasta ?

- Boruzescule, să-ţi spun drept, sunt dezorientat şi plictisit ! Mă duceam spre casă. Aş fi vrut să dau prin Cişmigiu, ca să fac o baie vizuală de alb şi de nevinovăţie.

- E cam târziu. Nu vezi că se aprind lumânările ? Să-ţi propun eu o baie internă, de ceai, la mine acasă.

- La tine acasă ! Lângă Palatul Cotroceni ! Aidem mai bine colea, la «Fialkowsky». Suport eu riscurile invitaţiei.

- Filipache, eşti îndatoritor ca de obicei, dar nu eşti în curent cu istoria emigrării popoarelor. Tribul meu a emigrat, sau a imigrat, cum vrei s-o iei. Nu mai locuim lângă palatul princiar, ci în centrul Capitalei, colea, la doi paşi, într-un palat veritabil, dar la mansardă [...]. Ai citit azi vreun ziar ?

- îţi spun drept că n-am citit.

- întâmplător eu am citit. Să te învăţ atunci ce se întâmplă astă-seară.

- Dacă e vorba de politică, păstrează orzul în hambar: nu-1 risipi.

- Fii pe pace ! Din puţinul pe care-1 ştiu asupra acestui capitol, interpelarea lui Maiorescu, în chestiunea rentei şcoalelor din Braşov este singurul fapt remarcabil din ultimele zile. Este vorba de altceva, deasupra foburgului politic, deasupra viermuielii noastre omeneşti şi deasupra acestui subţire înveliş de iarnă. Este vorba de... eclipsa totală de lună, pe care vom privi-o în noaptea asta (dacă norii româneşti vor fi binevoitori) de la ora unsprezece şi jumătate înainte.

- Vestea pe care mi-o dai este în perfect acord cu tine întreg. Din partea ta, n-aveam dreptul să mă aştept la alte noutăţi. [...]

- Costache, am dat gata universul. Noroc că suntem tot lângă aceste ceşti de porţelan, tot în mansarda ta, tot în luna decembrie şi tot în... (aici nu mai e noroc) obscuritatea noastră studenţească. Dar iată o întrebare: tu aştepţi să priveşti, la miezul nopţii, o eclipsă de lună. Colo departe, în câmpiile spaţiale, luna se va stinge treptat şi va ajunge aproape invizibilă, pentru că pământul, aşezat exact între lună şi soare, va îneca luna în conul lui de umbră. Poţi tu să gândeşti că toată această

fenomenologie cerească este legată şi condiţionată de biata noastră existenţă ?..." etc, etc.

Poate pentru a preîntâmpina unele obiecţii referitoare la modul preţios în care dialoghează personajele, Gala Galaction a ţinut să-şi precizeze punctul său de vedere în *Preliminarii:* „Mi s-a spus uneori de către cititori inteligenţi: Eroii tăi prea vorbesc ca din carte. Sunt prea preocupaţi să spună bine, nu numai fără greşeli de gramatică, dar, vădit, cu mai multă elocinţă şi cu mai multă sintaxă decât obişnuim în viaţa de toate zilele.

Cred că aşa este. Aceasta provine din marea mea convingere că îndeletnicirea literară trebuie să fie prevăzătoare, dornică să instruiască pe ceilalţi şi să le folosească. Cine scrie, chiar şi literatură, trebuie să fie cel puţin un pedagog dacă nu un profesor."

Din punct de vedere pedagogic, educativ, poate că a făcut bine procedând astfel, oferind cititorilor un model de conversaţie. Din punct de vedere literar n-a mers însă pe calea cea mai indicată. Supralicitarea stilului intelectualist în discuţiile particulare, intime, ştirbeşte oarecum fizionomia reală, firească a personajelor.

Romanul *La răspântie de veacuri* rămâne interesant prin ideile etice pe care îşi propune să le dezbată, ca şi prin multe din paginile lui de cronică, de netăgăduită valoare autobiografică şi documentară.

Şi în romane, Gala Galaction şi-a afirmat trăsătura fundamentală a individualităţii sale artistice, aceea de povestitor. Judecate din punct de vedere compoziţional, romanele sale nu sunt propriu-zis romane, în accepţia curentă a noţiunii, ci mai mult naraţiuni de largă respiraţie, evocări amplificate. Desfăşurarea lor urmează un fir continuu, liniar, fără acţiuni paralele, simultane, şi fără ramificaţii complexe ale intrigii. Cu toate acestea, ca şi nuvelele, captivează lectorul prin rezonanţa lirică a expunerii, prin vibraţia interioară a scenelor zugrăvite, prin intensitatea emoţională a analizelor psihologice întreprinse.

Nu întâlnim în romane, după cum nu întâlnim nici în nuvele, personaje conturate complex, individualizate distinct, care să poată fi trecute în galeria eroilor literari cu fizionomii aparte, singulare, rămase memorabile. Scriitorul nu şi-a propus acest lucru. Galaction nu a fost preocupat de a zugrăvi tipuri cu o precisă identitate literară, ci drame sufleteşti, procese de conştiinţă, pasiuni, pentru aceasta neavând nevoie de prea multe şi stricte determinări caracterologice. De aceea, romanele sale sunt, în esenţă, dezbateri etice, ilustrări ale unor principii morale referitoare la conduita fie intimă, particulară, fie civică, socială. Accentul principal cade, ca mai în toate scrierile lui Galaction, pe înfruntarea dintre spiritualitate şi senzualitate, dintre puritate sufletească şi ispită vinovată, îmbrăcând forme şi nuanţe variate, căpătând rezolvări diferite, în raport cu viziunea specifică a scriitorului.

Elaborate în perioada în care, după hirotonire, Gala Galaction trece iarăşi pe primul plan preocupările religioase, a fost oarecum fatal ca

romanele să răsfrângă aceste preocupări, imprimând dezbaterii lor etice o coloratură creştină. Aşa cum am încercat să arătăm în paginile de mai sus, această coloratură creştină nu este însă ostentativă, nu transformă romanele în scrieri teziste, didactic-moralizatoare, ci este infuzată cu echilibru, discret, prin intermediul unor fapte de viaţă reală, al unor sentimente, stări sufleteşti şi frământări profund omeneşti. Pe de altă parte, pozitiv şi interesant este faptul că scriitorul a adoptat concepţia creştinismului „închinat durerilor populare", după propria-i expresie, preluându-i îndeosebi aspectele umanitare, sensurile polemice, pe care a încercat, după o convingere personală, să le integreze în finalitatea viziunii cu care a zugrăvit existenţa umană şi socială. Se. poate spune că, în această direcţie, s-a petrecut o reciprocă, o dublă convertire. Dacă principiile moralei creştine l-au convertit pe scriitor, la rândul său scriitorul a convertit aceste principii în argumente ajutătoare pentru atitudinea sa umanitară şi democratică. Marele merit, şi totodată cea mai distinctă particularitate a individualităţii sale artistice, constă tocmai în faptul că, pornind de la premise creştine, Gala Galaction a ştiut să asigure scrierilor sale un mesaj nobil, semnificaţii majore, în spiritul umanismului şi democratismului, la un nivel de artă superior.

TEODOR VÂRGOLICI

NOTĂ LA VOLUMUL AL IV-LEA

Cu volumul al IV-lea al ediţiei noastre începem publicarea romanelor lui Gala Galaction. în acest volum sunt incluse, în ordinea apariţiei lor, rom anei *e:Roxana,* Bucureşti, Editura Naţională, 1930, reprodus după unica ediţie apărută în timpul vieţii scriitorului; *Papucii lui Mahmud,* Bucureşti, Editura „Adevărul", 1932, reprodus după ediţia a Il-a, Sighişoara, Editura „Miron Neagu", 1939,; şi *Doctorul Taifun,* Bucureşti, Editura Cultura Naţională, 1933, reprodus tot după unica ediţie apărută în timpul vieţii scriitorului.

în *Addenda* am introdus cea dintâi tentativă de roman a lui Gala Galaction, cu titlul *Margo,* din care au fost publicate cinci fragmente în revista *Cartea vremii,* între noiembrie 1918 şi martie 1919, rămase până acum necunoscute. De asemenea, am inclus fragmentul de roman *Debora,* apărut în volumul colectiv de *Nuvele inedite,* Bucureşti, Editura „Adevărul", 1935, rămas şi acesta necunoscut până acum, fragment care urma să facă parte dintr-un roman proiectat să continue *Roxana.*

T. V.

ROXANA

I

Unde eşti, scumpul meu părinte duhovnicesc, să îngenunchez subt epitrahilul tău şi să las inima să plângă în susurul sfintelor cetanii ? Unde sunt ceasurile noastre de duhovnicie şi unde sunt cuvintele tale preaînţelepte ? Am fost şcolarul tău, am primit din mâna ta ucenicia cea pentru Christos şi am pornit în lume, ostaş unor convingeri uriaşe, pe care numai focul sufletului tău poate să le propage.

„Nu este durere mai mare decât să-ţi aduci aminte de vremea fericită, atunci când eşti în zile de ticăloşie"... Cât de înalte, cât de dragi, cât de neajunse mi se par astăzi petrecerea şi învăţătura mea în sfânta casă de creştere creştină pe care o conduci!... Am trecut eu cu adevărat prin aceşti ani de pregătire şi de înflorită primăvară ? Fusei eu cu adevărat elevul predilect şi speranţa rectorului meu ? O, Preacucernice părinte, pentru ce m-ai făcut să trăiesc îh aceste grădini ale spiritualităţii şi ale clarităţii evanghelice, fără să-mi spui, categoric, că dincolo de ele mă aşteaptă noaptea, zbuciumul şi dezastrul ?

Stau azi cu capul învelit în tristul meu suman călugăresc şi plâng frumuseţile de unde am pogorât, şi plâng ruinele subite ale visurilor mele de eroism creştin. De ce nu eşti lângă mine, să mă vezi cât sunt de abătut şi de sfărâmat ! De ce nu am acum, în manile mele, manile tale sfinte, să răcoresc cu ele obrajii mei cei ruşinaţi şi arşi ! Mi-ai spus adeseori: „Copilul meu, un învăţător adevărat, când îşi formează ucenicii, prin creşterea şi prin învăţătura ce le-o dă, trebuie să se încarneze nepieritor în sufletul lor. învăţătorul, ca sărmană persoană fizică, se veştejeşte,

se depărtează sau trece în lumea mai fericită pe care o aşteptăm, învăţătura lui însă îl hipostaziază în inima ucenicului"...

N-am uitat cuvintele tale şi le-am simţit, reale şi puternice, în mine, de multe ori. Ne despărţisem; pornisem în lume ca să mă lupt şi să biruiesc în numele flamurei în care mă învelisei. Dar te simţeam de faţă în inima mea. Credinţa ta de apostol, devotamentul tău pentru Mântuitorul, zilnica şi prelunga mea impregnare de miresmele idealului tău te prelungeau în conştiinţa mea şi te păstrau viu şi subtil în cămările mele sufleteşti. Dar astăzi te caut şi nu te mai găsesc ! Sfaturile tale sunt ca o poveste citită de demult. Viaţa pe care o revărsaseşi în mine somnolează. Disciplina şi militantismul meu creştinesc şi preoţesc sunt în dezordine.

Nu-mi mai rămân decât lacrămile şi sfânta spovedanie. Şi lacrămile mele curg zadarnic, iar duhovnicul meu iubit şi sfânt e departe de mine ! Am alergat la chilia ta, fără întârziere, după ce mi-am dat seama că toată construcţia pastorală ridicată de mine în câţiva ani s-a prăbuşit în capul meu. Nenorocul s-a ţinut de mine până la pragul tău, până la uşa ta, pe care am găsit-o închisă. Ai plecat la Ierusalim şi te vei înapoia de-abia la primăvară !

O, părinte duhovnice, cât mi-ai fi trebuit în aceste ceasuri grele ale sufletului meu ! Cum ţi-aş fi deschis această inimă, ticăloasă azi, nevinovată şi entuziastă altădată ! Preasfântă şi mângâietoare spovedanie, întinde mie celui rănit şi doborât, braţele tale părinteşti !

M-aş duce la alt doftor sufletesc - în biserica noastră sunt atâtea forţe şi atâtea nume venerate ! - dar care dintre toţi ar putea să înlocuiască pe cel ce m-a născut lui Iisus Christos şi m-a crescut lui cu laptele mântuitoarei învăţături !... Numai subt ochii părintelui meu sufletesc pot să descarc poverile ruşinii şi ale deznădejdii mele din aceste zile. Numai el trebuie să ştie silinţele, iluziile, smăcinările, biruinţa pare că deplină şi apoi crâncena bancrută pe care le-am agonisit cu talantul încredinţat mie la ieşirea mea din academia teologică !

„Milostiveşte-te de mine, Doamne, căci la strâmtoare sunt; căci s-au veştejit de jale ochiul meu, sufletul şi trupul meu, şi viaţa mea se iroseşte în durere, şi anii mei în suspine; din pricina ticăloşiei mele, puterea mea se dărăpănă şi oasele mele se macină" (Psalmul 31).

în această situaţie extremă în care mă găsesc, nu-mi rămân decât două căi deschise: sau să ajung cât mai curând la ţărmul mării şi să mă urc în prima corabie menită să atingă coastele Ţării Sfinte, sau - calea a doua plină de mărăcini şi de macerațiile răbdării - să-mi deschid toate rănile şi să le storc pe aceste cearceafuri de hârtie albă... Să plec, să fug, să zbor !... acesta ar fi sfatul mântuitor pe care ştiu că mi-1 vei da acum ori mai târziu. Să viu să te găsesc la picioarele Golgotei, unde te afli astăzi, şi acolo să mă zvârcolesc ca un vierme în ţărâna stropită cu sudoarea şi cu sângele Izbăvitorului ! Aşa ar trebui; acesta ar fi primul ajutor pe care aş putea să mi-1 dau eu însumi.

Dar unde este sănătatea sufletească, proprie să mă aşeze pe această cale înţeleaptă ? Sunt incapabil să mă hotărăsc ! Duşmanul meu cel nevăzut m-a dezagregat atât de înfricoşat, încât nu mă mai recunosc. Din fapta acestui duşman, *„am ajuns de ocară, povară pentru vecini, pentru prieteni sperietoare; cei ce mă văd pe uliţă fug dinaintea mea. Uitat am fost, ca unul care a murit şi s-a desprins din inimi; am ajuns ca un vas dogit"...*

O rază de înţeles şi de preciziune începe să răzbată în întunericul acestei înfricoşate cisterne în care zac astăzi, fără nevinovăţia lui Iosif şi fără măreţia lui Ioan Botezătorul. M-am întâlnit cu prietenul nostru comun, cu arhimandritul Chesarie, care mi-a împărtăşit planul lui de apropiată călătorie la Locurile Sfinte. Potrivit înţelegerii ce aveţi, vă veţi întâlni în Sfânta Cetate şi veţi sălăşlui, poate, împreună. îl fac pe părintele Chesarie solul jalnicelor mele noutăţi ! Pleacă peste câteva săptămâni. îi dau această lungă scrisoare pe care am început să ţi-o scriu şi-1 fac - spre usturătoarea mea ruşine - un vestitor invers decât cei de altădată, cari brăzdară mările şi ţările cu mesagiile lor de lumină şi de dezrobire sufletească.

II

Scumpul meu tată duhovnicesc, am pornit acum trei ani de lângă tine plin de încredințarea că ai izbutit să arunci în lume un exemplar desăvârșit, după chipul și asemănarea ta. Nu voi uita și nu le uit nici azi, în ceasurile umilinței mele, ultimele tale lecțiuni și supremele tale exhortări. Ieșeam, la lupta pentru *Evanghelie,* tcpit la focul tău apostolic și turnat în tiparele Sf. Apostol Pavel! Să slujim aproapelui, pentru Iisus Christos ! Iată marele cuvânt în care rezumam lunga mea inițiere și toată strădania ta de pedagog creștin. Să facem din casele noastre, din parohiile noastre, din bisericile noastre, iar și iar, acele focare sfinte ale dragostei de oameni, biruitoarea lumei greco-romane ! Să fim încă o dată marii animatori și marii păstori ai mulțimilor muncitoare și suferinde ! Să transvazăm în canalele inimii populare apa cea vie și minunată care curge de la catedrele noastre și din inima marilor noștri catiheți !

„ Veniți, binecuvântații Tatălui meu, moșteniți împărăția cea pregătită vouă de la întemeierea lumii, căci flămând am fost, și mi-ați dat să mănânc; însetat am fost, și mi-ați dat să beau; străin am fost, și m-ați adus la voi; gol am fost, și m-ați îmbrăcat; bolnav am fost, și m-ați căutat; în temniță am fost, și ați venit la mine"... (Matei, 25, 34-35). Cu ce leac putea-vom încă o dată să vindecăm înfricoșata nevroză socială a vremurilor noastre dacă nu cu această atotbiruitoare iubire de oameni, strălucit exemplificată odinioară de eroii martiri ? în universala confuziune de azi, în putreziciunea inimei contimporane și în spectacolul deznădăjduitor al egoismului dezmățat, ce măsură, ce antiseptic, ce corectiv vom putea să mai găsim dacă divina vistierie a iubirii creștine s-ar dovedi sleită și compromisă ?

Te-am urmat, te-am iubit și te-am crezut din toată puterea sufletului meu, însetat de Iisus Christos și dornic să slujească - slujind pe cei umili și mici - pe Dumnezeiescul împărat: *„Adevăr grăiesc vouă, întrucât ați făcut unuia dintr-aceşti frați ai mei prea mici, mie mi-ați făcut"...*

Cu aceste încredințări și cu aceste nestrămutate hotărâri, am intrat în milițiile Domnului, am renunțat la mângâierile căminului și ale familiei și m-am dus, cu binecuvântarea și cu porunca ta, să încep războiul sfânt, pentru aproapele sărac și dosădit. Ocrotit de recomandările și de intervențiile tale, n-am întârziat prea mult în anticamera formalităților și am ajuns păstorul unei comunități lipsite și uvriere, la marginea orașului pe care îmi propuneam să-1 cuceresc.

începuturile au fost pline de dureroase dibuiri. Am găsit în foburgul meu cel înecat, când în noroaie, când în colb, o căsuță cu fața spre miazăzi și m-am sălășluit în ea, cugetând la intrarea Sf. Pavel în Corint și la cocioaba sfinților soți Acvila și Priscila. în această lume, necăjită, bântuită de epidemii sufletești și trupești, însetată și flămândă, trebuia să ridic eu spitalul lui Iisus Christos și ospătăria *Sfintei Evanghelii !*

Parohia mea era creată de curând, mai mult din faptul unor certuri și unor rivalități limitrofe decât din convingerea superioară și dezbătută că în acest centru muncitoresc trebuie înfiptă făclia directivelor creștine. Consecința firească a fost că sosirea mea în localitate a pricinuit deocamdată o surpriză neplăcută. Dar eram ucenicul rectorului meu, bine pregătit ca să rabd și să mă resignez, mai ales în fața vulgarității și a obtuzității colegilor mei preoți.

Nu numai parohia mea era nouă, dar nou era și acest întreg cartier muncitoresc, tăiat în două de rețeaua drumului-de-fier și încadrat între coșuri de fabrică. Nu aveam nici biserică, nici casă de rugăciune, și nici măcar pilda sau amintirea, rămasă în popor, a vreunei activități pastorale anterioare... Era o strânsură de oameni de pretutindeni, vag botezați, vag cununați, neobișnuiți cu prietenia și cu solicitudinile preotului creștin. între ei se aflau și câțiva potrivnici teoretici. Durerea cea mare pe care o cunosc azi apostolii Domnului, am cunoscut-o și eu, nevrednicul tău ucenic. Doctrinele sociale revoluționare ne-au înstrăinat inimile celor mulți, și cu jale trebuie să mărturisim că, întru aceasta, partea noastră de vină este considerabilă.

Ce era să mă fac ? De unde trebuia să încep ? Mi-aduceam aminte de sfinţii anahoreţi de odinioară, de pustnicii de pe ţărmul Nilului, şi-i găseam - între orizonul nisipurilor arzătoare şi păpuriştea marelui fluviu - mai fericiţi şi mai ajutoraţi decât cum eram eu în înfricoşatul meu pustiu moral. Nu întâlneam decât priviri bănuitoare, răspunsuri indiferente sau ironice şi o completă nesimţire religioasă.

Au venit pe lume câţiva copii... Alţii, mai fericiţi, s-au înapoiat la ceruri, evadând din această vale a plângerii, şi în special din foburgul părintesc bântuit de ftizie şi de alcoolism. Cele dintâi fiinţe omeneşti care mi-au trecut pragul au fost moaşele şi scăldătoarele. Am dat slavă lui Dumnezeu şi m-am dus pretutindeni unde am fost chemat, căutând să răspândesc, cu vorba şi cu fapta, mireasma dragostei de oameni, în numele lui Iisus Christos.

Dar atât era prea puţin. Am căutat să mă împrietenesc cu conducătorii şcoalei din cartier şi să-i conving să-mi dea pe seamă o sală în ceasurile de după apusul soarelui. în loc de biserică, în loc de capelă, voiam să am măcar o clasă şi o oră catihetică. Directorul şcoalei nu mi-a respins rugămintea, dar s-a arătat mirat şi neîncrezător. Ce voieşte acest biet teolog, de-abia ieşit din tiparniţa academiei lui ? Ce are el de spus unor muncitori nemulţumiţi, frânţi de munca zilei şi năluciţi de visuri primejdioase ?

Omul şcoalei nu avea aproape nici o idee de creştinismul viu şi închinat durerilor populare. Nu văzuse niciodată pe omul bisericii coborând în mijlocul mulţimilor agitate şi creând, din haosul inimilor, divina armonie a Celor Nouă Fericiri. M-a lăsat să intru în şcoala lui, după apusul soarelui, înălţând din umeri şi spunându-mi fără înconjur: „Umbli după potcoave de cai morţi !"

Am început cu câţiva copii, cu acele câteva femei bătrâne - primele mele cunoştinţe - şi cu câţiva moşnegi, foşti altădată cântăreţi bisericeşti prin satele lor. Luni întregi am catehizat acest auditor şi am privit cu bucurie crescândă, din seară în seară, cum băncile se populează şi coridorul începe să fie prea strâmt. Lumea pornea spre mine. Tainicul zefir al Sfântului Duh trecea, negrăit şi primăvăratic, peste gheţurile sufleteşti din parohia mea. Minunea cea veşnică începea să se dovedească de-a pururi consecinţe cu ea însăşi şi intactă la predica neputinciosului tău învăţăcel !

Directorul şcoalei şi colegii lui au evoluat. Li se părea acum şi lor că vreau ceva şi că stăruiesc în atitudinea mea. Dar pentru ce ? Pentru flori de măr ! Pentru un evanghelism nebulos, strein la vorbă şi la port, neobicinuit în lumea noastră bisericească. Oamenii şcoalei auziseră că există pe undeva, prin Austria de azi şi poate şi pe aiurea, un fel de socialism zis creştin. Ca să se dumirească în privinţa mea şi să mă aşeze într-o rubrică liniştitoare, mi-au spus într-un târziu: „Acum pare că te înţelegem; eşti un socialist creştin".

Prima datorie a unui păstor sufletesc, atunci când e trimis într-o comunitate nouă, este să caute fără întârziere să-şi cunoască personal, faţă către faţă, pe toţi fiii săi duhovniceşti. Aceasta a fost zilnica mea preocupare şi statornica mea străduinţă. Dar cum să intri, nechemat, în casele unor oameni rău dispuşi şi bănuitori ? Dumnezeu mi-a venit într-ajutor ! Am primit poruncă de la autorităţile mele bisericeşti să iau parte şi să dau tot sprijinul unei comisiuni de recensământ, care era gata să înceapă o nouă numărătoare a populaţiunei. Nu puteam să găsesc un prilej mai bun pentru scopul meu şi pentru cercetarea gospodăriilor din parohia mea.

M-am prins tovarăş cu membrii acestei comisiuni şi am făcut lucrurile atât de bine, încât am ajuns secretarul lor. Nu prea târziu, aceşti domni s-au cam obosit, s-au dus după afaceri şi nevoi, şi eu am rămas singur, să-mi vizitez pe enoriaşi şi să fac catagrafia necesară.

Astfel am ajuns să intru în fiecare casă, să stau de vorbă cu cei dinăuntru şi să cunosc de aproape oile mele cele cuvântătoare. Cercetarea aceasta mi-a dezvăluit o vastă şi variată ticăloşie ! Am văzut sărăcia, viţiul, lipsa de creştere, izina materială şi morală, ignoranţa sordidă, beţia şi destrăbălarea, setea de găteală absurdă şi foamea copiilor... bântuind, ca râia şi ca gălbeaza, în sărmana mea turmă duhovnicească !

Mai toate casele cercetate erau nişte maghernițe cu tălpile mâncate de igrasie. Ferestrele erau mici şi oarbe. în jurul caselor lipsea orice gospodărie. Copăcei roditori puşi în ordine, răzoare de flori, bolți de viță sau măcar de zorele... se iveau, ca lucruri curioase, numai la doi-trei negustbraşi. în schimb, pretutindeni, copiii erau nespălați, rahitici, desculți şi cu părul vâlvoi. Câinii şi pisicile se încovrigau de foame. Femeile şi fetele apăreau sulemenite, cu rochii scurte şi în ciorapi transparenți.

In această sărmană lume, oropsită şi degradată, eu veneam să ridic o imensă catedrală Mântuitorului, şi de jur-împrejurul ei să zidesc o mănăstire nouă, o casă pentru săraci, ca pe timpul marelui Vasilie, mitropolitul Chesariei Capadociei !

III

In acest ostrov de mizerie trupească şi sufletească de la marginea marelui oraş, creşteau, imense şi sfidătoare, clădirile oficiale, uzinele, atelierele, şoproanele locomotivelor şi fabricile de la orizon. Zecimi de trenuri veneau şi plecau, sporind pare că tristețea şi mizeria acestui cartier de oropsiți. Afară de cocioabele verzi de igrasie şi în afară de coloşii afumați şi gâfâitori, exista în parohia mea o singură apariție arhitectonică de un gen aparte, - o singură casă de om bogat.

O văzusem din primele zile ale sosirii mele, dar nu stabilisem decât mai târziu că poporul ei face parte din poporul meu parohial. Era un mic domeniu, împrejmuit cu zid şi cu grilaje, şi divizat în grădină, palat, terase, hangare şi magazine cu fațadă pe trei străzi. Aceasta era proprietatea marelui îmbogățit de război, multimilionarul Atanasie Ceaur.

Ascensiunea acestui om ar fi o poveste de necrezut dacă n-am fi văzut cu ochii noştri alte sute de poveşti analoage, înfiripându-se, după război, din realitatea milioanelor vânturate

cu lopata. Atanasie Ceaur, la izbucnirea războiului, era un simplu funcționar comercial, contabil în prăvălia unui angrosist din piață, diplomat al şcoalei de comerț şi cu doi ani de practică într-o casă din Germania. în zilele ocupației, Atanasie Ceaur - scutit de obligațiile militare - a rămas pe loc, ocrotind casa şi prăvălia stăpânului mobilizat. Vorbind limba ocupanților şi intrând în multiple legături cu intendența lor, neînsemnatul contabil a ajuns dintr-o dată o personalitate financiară. Peste toate, a avut norocul să regăsească printre ofițerii din Militar-Verwaltung pe fiul patronului în magazinele căruia slujise doi ani.

Aceasta a fost prima parte din calea scurtă şi uimitoare făcută de Atanasie Ceaur spre peştera comorilor. A venit un *intermezzo* dificil. Armistițiul universal a pus capăt măcelului; armatele inamice s-au scurs de pe pământul nostru şi restaurarea națională a început. A fost un an splendid şi ditirambic ! în entuziasmul victoriei, ca subt dogoarea unui soare tropical, au crescut miraculos averi de milioane, personalități politice, profeți inediți şi o psihologie obştească nouă. Trăim şi azi subt aceleaşi condiții, şi clarificările întârziază să se ivească. Din punctul de vedere al simțirii şi al concepției creştine, este greu de stabilit balanța câştigului şi a pierderilor aduse popoarelor creştine de războiul din decada a doua a secolului al XX-lea.

Atanasie Ceaur, deşi prieten cu ocupanții şi ridicat de vijelia războiului în vârful piramidei de aur, fusese om înțelept şi nu scosese ochii nimănui cu averea lui făcută în doi ani. Tăcut, gânditor, cu ambiții glaciale şi ascunse, acest îmbogățit de război ştiuse să rămână la o parte de centrul atențiunei publice şi de piața răfuielilor patriotice. Avea, însă, câțiva cunoscuți geloşi şi acri, cari nu puteau răbda norocul fostului contabil şi legăturile lui cu inimicul. Atanasie Ceaur avusese însă prevederea să potrivească lucrurile în chip superior. Afară de oarecari tainice servicii pe care le făcuse câtorva dintre ostatecii luați de germani, contabilul firmei „Trandafirescu & Chercea" condusese cu abilitate interesele casei lăsate în seamă-i şi'i păstrase prosperitatea.

Patronul Trandafirescu *(Chercea* era un pergament al trecutului), revenind din Moldova şi găsindu-şi avutul neatins,

nu şi-a mai simţit prea mari puteri de indignare împotriva funcţionarului îndemânatic, care ştiuse să scape averea stăpânului şi să-şi facă şi lui una, alăturea.

De felul său om de treabă şi optimist, Ilie Trandafirescu a descoperit ideea ingenioasă că este preferabil ca Atanasie Ceaur să nu mai treacă pe la Curtea Marţială şi prin dezbaterile ei oţioase, ci să intre ca ginere şi ca tovarăş în firma „Trandafirescu & Chercea".

Angrosistul din piaţă era un nume şi un stâlp nu numai în lumea neguţătorească, dar şi în clubul unui partid politic. Duşmanii lui Atanasie Ceaur au stricat câteva coli de hârtie pe la Curtea Marţială, au asmuţit, în coloanele ziarelor patriotice, câţiva zăvozi profesionişti, dar toate silinţele lor au rămas neroditoare. Atanasie Ceaur, ajuns ginerele lui Trandafirescu şi neofit politic, a impus tăcere tuturor, dovedind, acum, în zilele restaurării naţionale, aptitudini într-adevăr uimitoare. Care este secretul acestor mari izbânzi materiale, acestor averi uriaşe, agonisite în câţiva ani ? Şi care este complexiunea intimă sufletească a unor atari conchistadori financiari, sărmani numărători de gologani până mai ieri şi deodată personagii tolănite în automobile proprii şi inşi petrecători în palate princiare ? Slava unui poet - amară şi negativă - nu vine niciodată într-o noapte. Celebritatea unui chimist sau naturalist creşte trudnic, în vreme de decenii, până în ceasul încununării lui în academii sau în amfiteatrul opiniunei ştiinţifice. Faima şi puterea unui milionar - născut mai ales în mocirlele sângeroase ale războiului - se ridică deasupra noastră, deodată, ca pălălaia incendiului şi ca iazmele văzute în friguri.

Aşa îmi apărea Atanasie Ceaur din câte auzisem despre el, nu atât în suburbia pe care o strivea proprietatea lui apărată de ziduri şi de porţi de fier, cât în răspântiile şi uliţele zvonului public. E adevărat că uneori mă jignea această avere copleşitoare, cuibărită pe un pogon întreg, în mijlocul câtorva mii de locuinţe mizerabile şi al unui popor dezmoştenit. Vedeam în fiecare zi, când alergam prin parohie, galantarele, hangarele, terasele palatului acestui bogătaş şi firma gigantică, scrisă pe trei străzi:

„Ilie Trandafirescu & Atanasie Ceaur". Şi atunci, mă întrebam amărât: Nu se simte, oare, datoare cu nimic atâta avere insolentă faţă cu mulţimea aceasta de muncitori şi de răbdători ?

Iubitul meu părinte sufletesc, în preajma acestui palat trebuia să scot din sân talantul pe care Domnul mi-1 încredinţase - prin mâna ta - şi să încep negoţul evanghelic şi simbolic, poruncit nouă de sus. Trebuia să zidesc - aici, în inima noroaielor sociale şi morale - o catedrală lui Iisus Christos şi o mănăstire laică de jur-împrejurul ei. De unde era să încep şi cu cine era să încep munca pentru izbândirea planurilor mele ? Care era să fie pârghia principală la dizlocarea acestui munte sacru şi milostiv pe care îl priveam eu, seara şi dimineaţa, în lumina rugăciunilor mele ? Cine era să mă ajute în opera visată ? Poporul meu cel nevoiaş, autorităţile politice sau bisericeşti, totdeauna ocupate şi blazate, sau... cei ce locuiau în măreaţa casă cu coamă de terase ?...

IV

Am început, cum era şi firesc, de la apropiat spre depărtat, de la cunoscut spre necunoscut. M-am destăinuit mai întâi sufletelor simple şi iubitoare pe cari le catehizam în şcoala mea de seară. Le-am vorbit ca un frate unor fraţi:

- Ce bine ar fi să avem şi noi o biserică mare şi frumoasă, şi lângă ea un şir de chilii în care să adăpostim, cu o chirie foarte mică, pe văduvele parohiei, pe bătrâni şi pe neputincioşi !...

Mi-au răspuns toţi:

- Dacă e nevoie, vom face cărămidă, dacă nu este, vom căra cu spinarea varul şi cărămida.

Ştiam că în parohia mea există, printre muncitorii atelierelor, o tovărăşie politică, un nucleu socialist. M-am dus într-o seară în mijlocul lor şi le-am expus, cu deplină transparenţă sufletească, planul meu. Erau printre ei şi câţiva inşi inteligenţi. M-au ascultat cu linişte şi m-au poftit să viu într-o altă seară, ca să-mi

dea răspunsul cuvenit. Când am apărut a doua oară între ei, mi-au spus:

- S-ar părea că iubeşti poporul şi vrei să-i fii de folos. Dar eşti preot şi eşti încadrat milităreşte. Nu putem să-ţi dăm nici un ajutor, fiindcă ne temem de surprize neplăcute. D-ta ne pari sincer, şi am vrea să ne prindem tovarăşi. Dar cine ştie ce poate să iasă din capul şefilor d-tale ! Te pomeneşti că după ce zidim chiliile pentru săraci - acelea ne interesează - vlădicii d-tale ni le confiscă, sau le schimbă destinaţia, sau te permută pe d-ta şi noi rămânem păcăliţi...

M-am prezintat câtorva directori din protipendada administrativă care conducea, reglementa, supraveghea viaţa şi munca poporului meu uvrier. Am găsit obraze reci şi trufaşe. Am găsit în faţa mea o barieră de sârmă ghimpată... „încă o idee extravagantă, menită să amestece limbile şi să ne facă netrai cu muncitorii !... Dacă te bizuieşti să le faci o biserică - slobod ! Te vom ajuta, la timp, cu ce vom putea. Dar ce însemnează aceste chilii *pentru văduve, orfani, bătrâni şi neputincioşi ?* Ajutorarea socială pentru muncitori este azi în mâini oficiale. De ce te amesteci în treburi prea grele şi dincolo de competinţa d-tale ? Şi, mai întâi de toate, arată-ne documentul chiriarhiei cum că eşti autorizat să agiţi lumea şi să plictiseşti autorităţile cu această idee romantică !"

Cererea acestor domni bănuitori şi importanţi era, în fond, dreaptă. Trebuia să acopăr efervescenţa mea umanitară şi creştină cu o permisiune oficială. Nu aveam nevoie să învăţ lucrul acesta din gura unor streini. Pravila mea de preot mi-1 arăta pe prima filă, dar aşa s-au potrivit împrejurările, că n-am văzut pe şeful meu bisericesc decât după tribulaţiile istorisite.

De prisos să mai spun că am luat-o pe calea ierarhică până să ajung la uşa Marelui Vlădică. Nu-1 mai văzusem de la intrarea mea în eparhie, adică de la acele zile în cari m-ai purtat de mână, ca un părinte, pe la toate icoanele şi mi-ai asigurat actuala mea situaţie de preot paroh şi de duhovnic.

Nu vorbisem încă, între patru ochi, cu Şeful Bisericii. M-a primit fără multă grabă, dar şi fără carantină prea umilitoare. Pe

când stăteam şi aşteptam în sala de recepţiune ivirea Vlădicăi, mi-am adus aminte de audienţele Duhovniciei tale în acest palat metropolitan, de preocupările, de melancoliile şi de întrebările pe cari le purtai in inimă pe subt aceste portrete ale ierarhilor din trecut. Vlădica m-a întrebat întâi despre Duhovnicia ta. Apoi, câteva întrebări asupra aclimatizării mele în Capitală, şi, degrabă:

- Ce te aduce la mine ? .

I-am destăinuit cu stângace însufleţire tot proiectul meu. I-am spus cu naivitate:

- Stăpâne, trebuie să facem încă o dată faptele lui Ambrozie, ale lui Vasilie, ale lui Sinezie. Trebuie să ne îmbrăcăm cu suferinţele şi cu năzuinţele poporului. Odinioară, pridvorul Bisericii era Ministerul Săracilor, al Văduvelor şi al Orfanilor. Trebuie să reînfiinţăm acest minister !... Aşa cum suntem azi, sfânta noastră Biserică seamănă cu un castel, altădată înconjurat cu mari moşii care îi aparţineau, dar azi - prin repetată expropriere - redus numai la şanţuri şi la ziduri şi strâns de jur-împrejur de proprietari streini. Cum ieşi din biserică, dai de proprietate streină: strada streină, lumea de pe ea streină, birjarul, şoferul, gardistul, anunţurile de pe ziduri, ilustraţiile şi toate ziarele de la chioşcuri ! Păgânătate peste tot !

Am ieşit din viaţă ! Am lăsat pe săraci, pe bolnavi, pe vameşi, pe păcătoşi, pe părinţi şi pe copii, ca să ni-i ia alţii ! Trebuie să revenim între ai noştri! Ajutaţi-mă să fac o mănăstire laică în cartierul oropsit unde păstoresc în numele Î.P.S. voastre ! Vreau o casă cu o sută de chilii, pentru cerşetori, pentru bătrâni, pentru orfani şi pentru văduve. Biserica uriaşă pe care vreau s-o ridic trebuie să se prezinte încadrată, ca pe timpul marelui Vasilie, îh aceste cohorte ale suferinţei omeneşti.

Vlădica mă privea cu nişte ochi care preţuiau diamante de aceeaşi mărime. Ştiam din gura Duhovniciei tale cât este de inteligent, de precaut, de subtil şi de doftor universal. Te întrebai odată dacă este un bine sau este o pagubă pentru noi că Şeful Bisericii e atât de maestru în arta textilă sufletească şi atât de bine apărat de incursiunile nevinovăţiei şi ale eroismului. M-a

învăluit într-un gest care era şi binecuvântare, şi plictiseală, şi compătimire, şi nobilă zdrobire de ierarh martir şi m-a oprit.

- Părinte Abele (a început Marele Vlădică), râvna d-tale e frumoasă şi mă încălzeşte. Vrei mult, vrei lucruri neobişnuite şi le vrei cu pasiune. Nu te mulţumeşti numai cu o biserică, dar vrei şi un popor vasal, cu bucuriile şi cu suferinţele lui, împrejurul acestei biserici. Minunată idee ! Ideea şi instituţia marelui Vasilie, readuse şi reîntrupate în vremurile noastre... N-am vorbit până acum împreună; te-am văzut numai în trecere. Ce poate să-ţi răspunză un sărman şef bisericesc, smuls de dimineaţa până seara de fel şi fel de griji, de interese, de propuneri, de deliberări şi de comploturi ? Cum pot să reacţionez eu faţă cu toţi interesaţii, vizionarii, uneori profeţii, de multe ori escrocii care vin să mă lege de gardul, de căruţa ori de steaua lor ? Nu te cunosc decât de azi. Poţi să fii sau un escroc, sau un poet, sau unul din urmaşii mei pe acest scaun metropolitan... Prima ipoteză o înlătur, deocamdată, fiindcă eşti ucenicul părintelui Veniamin. Fi-vei oare un simplu visător ?... Te las timpului şi hidroterapiei împrejurărilor, ca să te deştepte şi să te cuminţească. Fi-vei oare un nebănuit om de voinţă şi un viitor energic vlădică ? Te las în seama puterilor ascunse din d-ta, care, vorba *Psaltirei,* te vor purta ca pe braţe ca să nu izbeşti de piatră piciorul tău !

Ce ajutor pot să-i dau la îndeplinirea unui plan atât de cutezător ? Bani, recomandaţii, pantahuză ? Poate că îţi voi da ceva din toate acestea mai târziu. Dovedeşte-mi întâi, prin mijloacele d-tale proprii, că nu eşti nici escroc, nici poet, dar că eşti o chibzuită forţă creatoare. Dacă îţi trec prin cap asemenea idei, trebuie să ai şi puterea să începi să le aplici. Mulţumeşte-te că îţi acord acest credit. Altfel, ar trebui să te descalific imediat, să te declar suspect şi să te opresc de la cele preoţeşti. Eşti în categoria eroului din basmele orientale: dacă te-ai lăudat că poţi să săruţi pe fata sultanului, trebuie neapărat să dovedeşti, ca început de probă, că poţi să furi ciubucul marelui vizir. Du-te ! Nu vei mai călca pe aici decât precedat de crainicii veştilor excepţionale !

Am plecat, scumpe Duhovnice, din faţa Şefului Bisericii, greu zguduit şi întristat. Obişnuit cum eram cu terapeutica ta sufletească, această purtare, precaută şi molcomă în formă, dar brutală în fond şi în concluzie, mă uluia şi mă umplea de amărăciune. Mai târziu mi-am dat seama că acest consumat diplomat bisericesc avea dreptate. Dar unde era mansuetudinea chiriarhului ? Unde era dragostea Sf. Pavel ? Unde era ultima convorbire de la Cina cea de Taină ?...

M-am înapoiat în parohia mea în seara aceea - o seară ploioasă de început de toamnă - am răscolit noroiul de pe uliţele desfundate şi am căzut, trist de moarte, înaintea icoanei Maicii Domnului. A doua zi am fost cel dintâi solicitator la uşa d-lui primar.

împotriva aşteptărilor mele, am găsit un chip simpatic şi cu apucături de elegantă democraţie. Mi-a spus, de la început, că numele meu şi munca mea de la marginea capitalei i-au fost pomenite în chip avantajos. Se bucură că poate să mă socotească printre preoţii cei tineri, frământaţi de noile probleme bisericeşti. Primirea acestui înalt funcţionar mi-a dat curaj. I-am expus pe scurt de ce am venit la el şi ce vedenii mi se arată mie în nopţile mele fără somn. Părintele comunei m-a urmărit cu o crescândă lumină în ochi şi în obraz.

- Te înţeleg şi te aprob fără rezervă. Dacă aş fi în locul d-tale, aş concepe la fel obligaţiile mele şi situaţia mea de preot. Biserica, în primul loc, înseamnează - precum zici - aceşti fraţi mai mici ai lui Iisus Christos: cei flămânzi, cei goi, cei bolnavi, cei ce sunt în temniţă. Aici nu mai încape între noi nici un distinguo, nici o discuţie. îmi ceri ajutorul meu pentru realizarea proiectului d-tale, vrednic de veacurile creştine primare. Ţi-1 voi da cu entuziasm. Dar sunt om politic, şi ca atare nu pot să fac nimic decât în deplină solidaritate cu partidul meu. în enoria d-tale este o importantă sucursală a prietenilor mei politici, Trandafirescu şi Atanasie Ceaur, cum şi locuinţa acestuia din urmă. Cunoşti pe d-1 Atanasie Ceaur ? I-ai vorbit vreodată de planurile d-tale ?

Am mărturisit d-lui primar că nu cunosc personal pe marele comerciant din enoria mea, fiindcă ori de câte ori am trecut prin magazinele sale şi am întrebat de stăpân, am primit mereu răspunsul: „Nu e acasă", sau: „Astăzi nu primeşte"...

- Atunci, dă-mi voie să ridic eu bariera de care te-ai lovit până acum. Te rog mai întârziază un minut, să-ţi scriu câteva rânduri de bună recomandaţie.

V

Am plecat şi de la d-l primar destul de amărât. Toată arvuna de bună primire şi de simpatie cu care mă momise era sau o chestiune de educaţie, sau o atitudine calculată. Mă trimetea cu un răvaş la marele său amic politic, la bogătaşul Atanasie Ceaur, desigur cu anumite intenţiuni. Acest rajah al trenţăroşilor era să evalueze mai bine decât primarul cam ce beneficii politice putea să scoată partidul lor din propunerea şi din pielea mea.

Am bătut la poarta lui Atanasie Ceaur. Era, faţă cu insuccesele mele de până aci, o supremă încercare. Am fracţionat demersul meu şi am păşit cu precauţiune. Am trecut seara pe la biurourile marei sucursale, am înştiinţat pe casier că am pentru patron o scrisoare din partea primarului şi că doresc o oră de audienţă pe a doua zi. A doua zi de dimineaţă am venit să aflu la ce oră pot să fiu primit. Mi s-a spus:

- Intraţi în camera de aşteptare, căci d-l Ceaur va coborî peste un sfert de ceas la biurou.

Am intrat în odaia arătată şi am urmărit pe ceasornicul-pendulă mersul lent al minutelor. Era o încăpere rece şi neprimitoare, ca toate încăperile prin cari se scurg prea multe nevoi, dureri şi deznădejdi. Enoriaşii mei erau toţi înglodaţi în datorii - datorii pe demâncare şi pe trenţe - si, deci, toţi robi cu partidă în registrele acestui patrician al vremurilor noastre.

N-am aşteptat prea mult. Atanasie Ceaur m-a chemat să-i predau scrisoarea. Am scos-o din buzunar şi i-am predat-o cu o precipitare pentru care mi-am muşcat buzele.

A desfăcut-o galeş, şi-a potrivit binoclul şi a citit-o ca pe ceva cunoscut de mai-nainte.

- Aşadar, eşti părintele Abel Pavel, parohul parohiei noastre, părinte tânăr şi venit de curând, dar inimos şi interesant. Mă bucur de cunoştinţă. Te rog ia loc şi permite-mi să examinez şi să expediez câteva hârtii mai grabnice... Apoi vom sta de vorbă.

M-am aşezat într-un colţ şi am privit pe îndelete pe acest om puţin comun care izbutise să adune o sută de milioane în câţiva ani. Din obscurul contabil în magazinul „Trandafirescu & Chercea", azi marele financiar şi economist Atanasie Ceaur, om politic de mâna întâi şi viitor ministru de Finanţe ! Oricare ar fi sistemul convingerilor noastre, fie el cel mai fericit şi mai salutar - acela al Bisericii şi al Sfinţilor Părinţi - un om ridicat prin naştere, sau prin noroc, sau prin abilitatea-i personală, până la cununa regală, sau până la comorile lui Aladin este un om pe care îl privim cu oarecare sfială superstiţioasă. Un rege, un prim-ministru, un multimilionar sunt beneficiarii unei tainice rezerve de teamă şi de idolatrie pe care ne-au lăsat-o moştenire părinţii din părinţi.

Atanasie Ceaur arăta a fi de vreo 40-45 de ani, dar era cărunt ca un bursuc. Nu radia şi nu încălzea. Avea o căpăţână rotundă şi voluntară, obraji grei ca de pământ, partea de jos a figurii pătrată şi arhiegoistă. Purta, subt nasul său cu nări porcine, această urâciune, jumătate rasă, jumătate tunsă şi absurdă, care este mustaţa modernă. Faptul că purta ochelari adăoga figurii sale închise şi respingătoare intermitenţele unei străluciri diabolice. Persoana lui întreagă, prin tot ce arăta - o cărare la mijlocul capului, nişte bosumflări dezgustătoare pe subt bărbie, o gură strânsă şi neagră ca o chisea de cămătar, zvârlitura ochilor, împungătoare şi ironică, în moalele privirii tale - persoana lui întreagă, îmbrăcată negru şi pretenţios, te înţepa şi te răzvrătea. Un om sanchiu, fără stimă pentru aproapele, fără dragoste şi fără pic de milă. Citeam, ca pe carte, în obrazul lui întunecos, hrănit cu icre negre: „Toţi oamenii sunt nişte bestii cari se dau pe faţă - când ştii să le smulgi masca - aşa cum sunt: lupi, câini, porci, vulpi, hiene şi măgari... Toţi mint, toţi

înşeală, toţi vânează banul, desfătarea gurii şi a sexului. Toţi sunt trufaşi, bandiţi şi vânzători ! Dă-i în tărbacă fără scrupule ! Fii mai şiret, mai cinic şi mai brutal decât ei, şi vei pune talpa cizmei tale pe grumajii lor guleraţi şi neguleraţi ! Adună saci de aur şi baricadează-te în dosul lor ! Apoi ascultă cum îţi urlă aproapele insulte, blesteme sau osanale. Ascultă imperturbabil, aşezat la masa ta, ca Vlad Tepeş la ospăţul lui, în mijlocul celor proaspăt traşi în ţeapă."

Antipaticul personaj, care îmi inspira aceste gânduri, isprăvi de examinat şi de iscălit vraful de hârtii de pe biurou şi mă pofti să viu mai aproape.

- Părinte Pavele, amicul şi coreligionarul meu politic, d-1 primar, te trimite la mine cu o recomandare foarte caldă, dar şi cu un mare semn de întrebare. Să vorbim negustoreşte şi să nu pierdem vremea... Sunt negustor şi îmi plac tratativele clare. Dacă vrei să intrăm în plug, d-ta cu mine şi eu cu d-ta, trebuie să ne cunoaştem. Vrei să ridici o biserică aici în cartierul meu şi vrei să faci lângă biserică şi o casă de adăpost pentru nevoiaşi. Ideea nu-mi displace. D-1 primar nu te cunoaşte, eu nu te cunosc. Să începem să ne cunoaştem. Părinte Pavele, nu sunt diplomat decât de-abia atâta cât trebuie în afaceri. Ştii că sunt înregimentat în partidul care conduce astăzi ţara, prin urmare, ţiu la faima şi la prosperitatea lui. Nu mă ascund deloc. Ideea cu care vii mă interesează numai prin latura ei practică. D-ta eşti preot; eu sunt negustor. Dacă este vorba să ne întovărăşim ca să facem opera visată de d-ta, te rog cugetă şi spune-mi, care poate să fie partea mea de câştig ? Ca să mă convingi pe mine despre folosul tainic al lucrului în sine este prea târziu. Religia şi Biserica sunt pentru mine numai fenomene sociale. Rămâne să te conving eu pe d-ta sau să te fac să primeşti, şi fără convingere, o atitudine politică pe placul meu.

L-am oprit pe interlocutorul meu şi i-am spus răspicat:

- D-le Ceaur, francheţa dv. vă dă în ochii mei drepturi şi privilegii preţioase. Dacă dv. - om de afaceri şi om politic - ştiţi să vorbiţi pe şleau, eu şi mai mult. Sunt ucenicul Mântuitorului şi,

după dumnezeiasca-i pildă, *„pentru aceasta am venit în lume, ca să mărturisesc adevărul".* îmi cereţi ca să îmbrac o atitudine politică ? Ce înţelegeţi cu aceasta ?

- Partidul meu şi cu mine te ajutăm să-ţi îndeplineşti ideea d-tale, dar îţi cerem să spui lumii întregi: Iată cine vă face biserica ! Iar când va veni ceasul luptelor electorale, vei fi lângă noi şi vei lupta cu noi în fruntea enoriaşilor d-tale.

- Domnule Ceaur, vă exprimaţi destul de clar. Dar îmi cereţi ceva analog cu ceea ce i se ceru Mântuitorului pe Muntele Carantania...

- Părinte Abele, am uitat cu totul ce am învăţat odinioară la orele de religie, şi nu mai ştiu ce s-a petrecut pe Muntele Carantania, dar ştiu o vorbă foarte uzuală şi banală - măcar că latinească - pe care trebuie s-o ştii mai bine decât mine: *do, ut des.*

- Mă declar complet luminat. Am onoarea să salut profund francheţa dv.

- Vrei să pleci ? Se vede că eşti tânăr şi fără experienţă, deşi ştii *Evanghelia* pe dinafară. Părinte dragă, a pleca din biroul meu cu acest aer de politicoasă indignare, însemnează pentru mine o jignire, iar pentru d-ta o primejdie. Hm ! E ceva în d-ta care începe să mă intereseze. Stăi pe loc şi să mai vorbim câteva minute. De unde eşti de fel ?

- Din Ardeal.

- Ce sunt părinţii d-tale ?

- Tata e mort de mult. Mama are câteva grădini şi câteva oi şi trăieşte la ţară.

- Cum ai ajuns dincoace de Carpaţi ?

- M-a adus un frate al tatii, fost secretar la un liceu. M-a dat la liceu şi m-a ţinut aici până când am terminat.

- Dar unde ai învăţat teologia ?

- în mai multe locuri. Sunt ucenicul părintelui Veniamin, despre care poate că aţi auzit.

- Da... Acel părinte care făcea într-o vreme multă vâlvă cu predicile lui. Soţia mea 1-a auzit de câteva ori şi vorbeşte despre el cu admiraţie.

Aici convorbitorul meu voi să constate dacă ştiu limba germană şi întoarse convorbirea pe nemţeşte.

- îmi pare bine că vorbeşti nemţeşte. Cine ştie ! Limba germană poate să-ţi aducă noroc, cum mi-a adus şi mie... Ia ascultă încoace, părinte Abele: să lăsăm deocamdată proiectul d-tale şi neînţelegerea momentană dintre noi. Eu sunt om practic. Să nu rămânem păgubaşi de această jumătate de oră petrecută împreună ! Am doi copii, o fată şi un băiat. Fata a împlinit opt ani şi este în clasa a doua primară; băiatul împlineşte şi el şapte şi trebuie să facă clasa întâi. Dar nevastă-mea nu-i lasă să urmeze la şcoală cu alţi copii, ci îi învaţă acasă. Am avut anul trecut un pregătitor, am avut şi anul acesta unul, dar ne-am lipsit de el, căci nu prea era sănătos. îmi trebuie un pregătitor şi pentru fată, şi pentru băiat. Două ore pe zi. Plătesc îndoit leafa unui institutor. Gândeşte-te şi răspunde-mi: Vrei să vii să-mi meditezi copiii ? Iată primul câştig pe care îl întrevăd din această întâlnire a noastră, câştig şi pentru mine, şi pentru d-ta. De ce şovăieşti ? Eu capăt un meditator pentru copiii mei - după toate aparenţele un bun meditator - d-ta obţii, pe negândite, o leafă de profesor secundar şi încă ceva, contactul zilnic cu mine. Te pomeneşti că ne împrietenim şi ajungem să ne înţelegem !...

Ce zici ? Dar ce poţi să zici ? Onoarea tagmei d-tale şi datina Bisericii nu-ţi dau pas să te codeşti: Un preot este un învăţător, şi prin chemarea lui, şi prin tradiţia glorioasă a atâtor şi atâtor mari pedagogi creştini. Mai află un lucru: doamna Roxana Ceaur va fi mulţumită să aibă în casă, meditator la copii, o persoană ecleziastică. Este nepoată de arhiereu şi iubeşte Biserica. Concluzia: Te aşteptăm poimâine, joi, la ora cinci seara, sus, în apartamentele noastre...

VI

Pe ce cale să apuc ? Cu cine să mă chibzuiesc ? Cum să ies din acest laţ în care mi se părea că încep să mă încurc ? Atanasie Ceaur îmi inspira o adevărată aversiune. Urâcios, umflat, mercantil, josnic prin toată concepţia lui despre viaţă, mai presus de toate plin de orgoliul unui noroc stupid, acest parvenit mă răzvrătea cu toate gesturile lui, cu toate cuvintele lui ? Ce-mi rămânea de făcut ? Ce cârdăşie puteam să leg cu atare personaj ? Primul sfat pe care mi-1 dădeam eu însumi era să opresc totul la această primă şi ultimă vizită. Nu trebuia să mai calc pragul acestui om. S-ar fi simţit destul de ofensat şi ar fi căutat cu siguranţă să mă prigonească şi să se răzbune. Dar mai bine vrăjmăşia lui decât dezgustătoarea lui ocrotire ! Totuşi, nu mă simţeam, cu hotărârea aceasta, nici împăcat, nici odihnit.

încercasem câteva căi, bătusem la câteva uşi. Singura pe care n-o găsisem definitiv închisă era uşa acestui îmbogăţit de război. Dar ce obraz ! Ce târg ruşinos ! îmi propunea să fiu vechilul lui politic ! Mă ajută să-mi realizez ideea, dar cu condiţia să intru în partidul lui politic, sau cel puţin să fac pe oameni să creadă că biserica şi aşezământul de lângă ea au venit din grija pentru popor, din îndurările democratice ale consorţiului de la putere ! îmi era mie iertat să primesc asemenea tranzacţie ? Puteam eu să admit atari mijloace, ca să realizez un scop, oricât de sfânt ?

Era o grea problemă, pe care o purtam şi o perindam în sufletul meu cu truda dureroasă şi cu lipsa de spor a lui Sisif. Nu puteam să ies la nici o certitudine, la nici o claritate. îngăduit este slujitorilor Domnului să măgulească pe principii acestei lumi şi să se îmbrace (fie şi în aparenţă) în livreaua lor politică atunci când ei nădăjduiesc sincer că, prin acest mijloc, vor ajunge să înmulţească lucrul evanghelic, să ridice o catedrală, sau să cucerească pentru biserică un mare avantaj ? Am ajuns la chilia mea frământându-mă cu aceste întrebări şi gândindu-mă să-ţi trimit o grabnică scrisoare, prin care să te fac judecătorul situaţiei mele. Acasă, însă, mă aştepta un spectacol care era să curme brutal şovăielile mele şi să mă împingă în calea hotărârilor.

O biată văduvă, una din ascultătoarele mele cele mai sârguincioase, fusese evacuată de proprietar, acum, în umezeala şi în noroiul lui octombrie, cu trei copii de gât şi cu o tărăboanţă de boarfe. Mă aştepta, sărmana, în tindă, plânsă şi deznădăjduită.

Un copil îi stătea în brațe, adormit, altul plângea de foame și al treilea (cel mai mare) se uita la mine cu ochi sfioși și triști.

- M-a aruncat în uliță, cinstite părinte... Nu pot să-i plătesc mai mult... Câine fără inimă ! Om cu pământ, cu bani la bancă și fără nici un copil ! Toată nădejdea mi-este la Sf. ta !

La mine, nenorocitul ! La mine, care nu aveam, în ziua aceea, nici măcar douăzeci de lei în buzunar ! La mine, care mă chinuiam cu problema morală: scopul sfânt scuză el mijloacele profane ? O răzvrătire seacă împotriva mea însumi mă strângea de gât. M-am stăpânit în fața acestor suflete simple și am început să vântur aceastălaltă problemă: Ce pot să fac pentru această nenorocită ? De la cine să-i scot dreptatea ? Ce puteri, ce trecere am eu în această mahala, în care cânt ca un greier, de un an încoace, acestor sărmani greieri, mai golani și mai flămânzi decât mine ? Să mă duc la neomenosul de proprietar care a dat-o afară ? O să-mi vâre în nas cine știe ce sentință de evacuare ! Să-1 înduplec s-o mai păsuiască ? Probabil că n-a călcat niciodată în sala mea de predici. Să-1 constrâng s-o reprimească ? Cu ajutorul cui ? Al poliției, al sindicatului, al direcției, al lui Atanasie Ceaur ? N-am decât o singură putere: aceea de a mă ruga și de a plânge la Mântuitorul. Dar azi sunt slab, suni: dezarticulat, sunt laș, sunt gol și rece ca o cădelniță din care ai răsturnat și tămâia, și cărbunii...

Și aceste două femei se uită la mine atât de naive și nerăbdătoare ! Firește ! Nu le-am spus eu de atâtea ori: *„în lume aveți turburare, ci îndrăzniți. Eu am biruit lumea" (Ioan,* 16, 33). *„Nu te teme, turmă mică, pentru că Tatăl vostru bine a voit să vă dea vouă împărăția" (Luca,* 12, 32). *„Adevăr grăiesc vouă: dacă veți avea credință și nu vă veți îndoi, și acestui munte de-i veți zice: ridică-te și aruncă-te în mare, așa va fi" (Matei,* 21, 21). *„Du-te la mare, aruncă undița, și peștele care va ieși întâi ia-l, deschide-i gura și vei găsi un ban de argint" (Matei,* 17, 27).

Ticălosul de mine ! Aruncă undița, și vei scoate un hipopotam ca Atanasie Ceaur... Totuși, sus ! sus inimile ! M-am îndreptat către bătrâna mea proprietăreasă și i-am spus:

- Bunico, oprim acum pe Paraschiva aici la noi. Fă-i loc în odăița d-tale și îngăduiți-vă cum veți putea azi și mâine. Ai grijă și dă copiilor ceva de mâncare din ce-ai pregătit pentru mine. După-amiază vom vorbi și ne vom chibzui cum putem să biruim pe diavolul care a intrat în inima proprietarului Paraschivei.

Am cercetat cine este acest proprietar, ce lucrează, la ce domn slujește și am aflat - fără nici o mirare - că face parte din armata acoliților și a funcționarilor casei Atanasie Ceaur. A doua zi dimineața i-am scris acestui magnat următoarea scrisoare:

„Multstimate domnule Ceaur,

Viu mai curând decât credeam să vă aduc dovada că experiența și dreptățile ei sunt de partea dv. Mi-ați făcut aleasa onoare să căutați a mă opri în preajma dv. Mă înclin. Să pornim de la un prilej care mi s-a oferit chiar ieri după ce am ieșit din biroul dv. Femeia Paraschiva Meca, văduvă cu trei copii, este chiriașa lui Dragomir Elefterescu, unul dintre magazinerii dv. la depozitul de automobile și benzină. Proprietarul - mi s-a spus, proprietar din grația și din dărnicia dv. - a cerut Paraschivei să-i plătească o chirie mai mare. Nenorocita este lucrătoare la Regie, are trei copii, dintre cari cel mai mic de doi ani, și cu cât câștigă ea de-abia astâmpără foamea copiilor. Zisul Dragomir Elefterescu a găsit-o tocmai pe ea să-i ceară spor de chirie ! Neputând să plătească acest spor, Paraschiva Meca a fost aruncată afară din casă.

Vin să vă reclam pe nemilosul Dragomir ca pe unul care e nevrednic de ajutoarele și de indulgența dv. Suntem cu el exact în cazul parabolei din *Sfânta Evanghelie:* Un stăpân milostiv iartă unui datornic insolvabil o mare sumă de bani. Dar când acest datornic iertat pleacă din fața stăpânului, dă peste un tovarăș care-i datora o sumă neînsemnată, se repede la el, îl strânge de gât și-i răcnește: Plătește-mi datoria ! Și-1 bagă în temniță până la achitare ! Vă reclam pe Dragomir Elefterescu și vă rog călduros să-i aduceți aminte ce-ați făcut pentru el. Să se mulțumească cu chiria de până aci și să reprimească, măcar până la primăvară, pe văduva Paraschiva. Voi căuta și eu să chem îh sala mea de predici și să evanghelizez pe acest om fără inimă.

*

Marne la ora cinci seara voi suna la poarta dv."

In aceeaşi zi am primit câteva cuvinte, scrise cu maşina şi semnate A.C.:

„Cucernice părinte Pavele, enoriaşa Sf. tale va fi reprimită de proprietarul care a revenit la sentimente mai bune. Convino, te rog, că uneori nu strică să ai bune legături în această tristă societate omenească. Te aşteptăm cu plăcere."

vn

Proprietatea lui Atanasie Ceaur stătea sus, deasupra bojdeucelor şi şandramalelor dimprejur, ca o frunte de deal deasupra unor bostănării devastate. După cum aflasem, înainte de război fusese aici un mare depozit de cherestea şi nişte magazii de cereale. Cu schimbarea firmei „Trandafirescu & Chercea" în firma „Trandafirescu & Atanasie Ceaur" se schimbase şi faţa acestei proprietăţi. Din magaziile de cereale ieşiseră aceste prăvălii cu etaj, trainice şi largi, ale căror vitrine aruncau lumină seara pe trei străzi. Stăpânii prăvăliilor făceau aci, la porţile Capitalei, o întreită şi împătrită negustorie: băuturi spirtoase, băcănie, ospătărie, maşini agricole - acum înlocuite cu automobile - benzină, uleiuri şi, în sfârşit, lipscănie, fierărie, sticlărie. Pe o stradă se înşirau băuturile spirtoase, grătarele şi mesele ospătăriei; pe a doua erau benzina, uleiurile, cauciucurile şi holul cu automobile; pe a treia stradă era un lung magazin cu pânzărie, sforărie, fierărie, sticlărie şi toate articolele unui „universel" de mahala.

Subt tălpile acestor prăvălii erau pivniţe adânci cu felurite depozite solide şi lichide, iar în spatele prăvăliilor erau alte depozite, alte magazii, alte ferestre cu obloane de fier şi ganguri cu porţi zăbrelite. în etaj erau instalate biurourile care administrau această imensă avere, plus un serviciu de bancă la dispoziţia golanilor din cartier. Câteva sute de funcţionari se zbăteau şi munceau toată ziua jos în prăvălii, sus în biurouri, în

dosul aripelor uriaşe, ale triplei firme, albe şi negre: „Ilie Trandafirescu & Atanasie Ceaur".

Pe strada a patra erau grădinile, terasele şi foişorul în care locuia familia lui Atanasie Ceaur. Această latură a domeniului în patru laturi era formată dintr-un zid înalt, spintecat de porţi de fier, înalte ca şi zidul şi căptuşite cu tablă groasă. Am sunat la poarta centrală. Când am fost înăuntru, mi-am dat seama că această poartă intransparentă acoperea, ca o cortină, un adevărat fundal de scenă. Atât cât puteam să văd lucrurile la această oră de seară grabnică, pare că mă găseam în centrul unei scene proprii unui spectacol de operă. Mai târziu am verificat această viziune crepusculară şi am găsit-o exactă. Poarta prin care intrasem era pentru pietoni. De la ţâţânele ei, pornea în sus un şir de trepte de marmură. Apoi se arăta curtea înaltă, îmbrăcată în caldarâm şi strânsă de ambele laturi de o dublă coloană de stâlpi de fontă. Aceşti stâlpi susţineau nişte terase arcuite ca nişte viori şi legate cu punţi între ele. Pe aceste terase stăteau loji ca de teatru, închipuite de ondulaţia unui grilaj de ferigi împletite.

Atât jos, printre columnele de fontă, cât şi sus, în sânul lojilor, stăteau, după anotimpuri, sute de glastre, de vase şi de ghiveciuri cu arbuşti şi cu flori din toate colţurile pământului, în seara aceea, printre stâlpii năpădiţi de întuneric, stăteau în caturi lanuri întregi de crizanteme, şi toată scena aceasta din faţa casei mirosea ca un naos de biserică. în fund, deasupra unei scări străjuite de statui, era etajul locuit de familia bogătaşului. Dedesubt erau odăile pentru oaspeţi, vestmântăria, încăperile servitorilor, bucătăriile şi celarele.

Mi s-a deschis un salon mic, cu scoarţe şi cu icoane, şi am aşteptat pe stăpânul casei. Atanasie Ceaur s-a ivit de subt o perdea, şi cu toată sărăcăcioasa amabilitate pe care putea să şi-o adune m-a poftit, după două-trei întrebări indiferente, într-o încăpere de alături, unde era o masă de omăt şi un serviciu de ceai pe ea.

- Părinte Pavele, trebuie să faci cunoştinţă cu familia mea. îmi vei spune ultimul d-tale cuvânt după ce vei vedea copiii, sper, de azi încolo, elevii d-tale.

Ne aşezarăm în scaune şi începui să-i mulţumesc pentru fapta lui cea bună faţă de văduva Paraschiva. Atunci intrară în odaie o fetiţă, un băiat şi o femeie foarte blondă, care vorbea cu copiii în limba germană. înţelesei că era guvernanta teutonă de care Atanasie Ceaur - om cu convingeri definitive - nu putea să se lipsească. Intrai şi eu în convorbirea familiei şi sorbind ceaiul observam şi puneam întrebări. Fetiţa era atentă şi prietenoasă; băiatul părea spulberat şi egoist. Amândoi erau drăgălaşi şi nu aminteau deloc pe autorul lor. Copila părea că anunţă o remarcabilă frumuseţe viitoare, sau că e moştenitoarea unei distinse frumuseţi materne.

Deodată, în mijlocul convorbirii şi în zăngănitul linguriţelor de argint, se arătă doamna Roxana Ceaur. Nu mă aşteptasem deloc la ceea ce îmi vedeau ochii. Credeam că voi vedea o femeie de om bogat, o doamnă studiată şi pretenţioasă, o parvenită plutitoare în atmosferă nobilă şi făgăduitoare de protecţie, o păpuşă săltăreaţă şi neurastenică, sau mai ştiu eu ce comediană, cu mai mult sau mai puţin talent de salon... Nimic din toate acestea ! Doamna Roxana Ceaur părea în faţa mea o fată mare de ţară, rumenă şi mlădie ca un bujor, puţin sfioasă, îngândurată şi cumpănită de treburile casnice, care nu-i permit să se dezechilibreze, franc surâzătoare, firească şi bună, fără nici un artificiu de sulimeneală, îmbrăcată în port de musceleancă şi fără altă podoabă decât diadema grea a părului ei de aramă.

M-am înclinat în faţa ei mai mult decât aş fi făcut-o în faţa alteia şi am îngânat banalităţile introductive. Mi-a spus:

- Vă rog continuaţi şi iertaţi-mă că n-am putut să fiu aci din capul locului. Sunt bucuroasă că aţi primit invitarea soţului meu. Sunt informată că ştiţi suficient despre ce este vorba. Vă rog observaţi pe copiii mei şi spuneţi-mi dacă vi se par vrednici să ajungă elevii Preacucerniciei voastre. Cum vi pare Lia ? Cum vi se pare Bujorel ?

îmi vojbea cu nu ştiu ce rezervă, cu nu ştiu ce precauţiune, şi mândră, şi drăgălaşă, cu nu ştiu ce lumină interioară robitoare.

- Doamnă... *„Lăsaţipe copii să vină la mine" I*

Atanasie Ceaur, cu totul analfabet în cele evanghelice, rămase nedomirit, cu ceaşca dinaintea nasului.

- Cu alte cuvinte ?... Adică ?...

Doamna Roxana Ceaur plimbă un zâmbet puţin jenat de la bărbatu-său către mine, şi apoi, calculată:

- Tase dragă, cred că părintele Pavel primeşte sarcina ce-i oferim.

- Adevărat ? Bun de tot ! Iată o primă afacere pe care o încheiem între noi ! Nu protesta ! Orice pricină serioasă este o afacere, şi instrucţia copiilor este una din cele mai importante.

- D-le Ceaur, dacă ţineţi la acest cuvânt, putem să-1 păstrăm. Sunt şi eu de părerea dv., că educaţia şi instrucţia copiilor reprezintă cea mai importantă problemă a tuturor timpurilor şi mai cu seamă a zilelor noastre.

- Părinte Pavele, fiindcă n-am prea multe minute la dispoziţie, permite-mi să te întreb dacă cunoşti actualul program şcolar şi tendinţele lui pedagogice.

- D-le Ceaur, sunt zilnic în şcoala noastră primară din apropiere şi sunt suplinitor universal ori de câte ori lipseşte vreun dascăl sau vreo dăscăliţă cu concediu în regulă sau din întâmplare.

- Atunci stăm bine. (Aici interlocutorul meu trecu într-o cameră vecină şi reveni cu nişte cărţi în mână.) Oricum, iată, am la dispoziţia d-tale programul ministerului şi cărţile cele mai bune aprobate pentru curentul an şcolar.

Doamna Roxana Ceaur interveni:

- Altceva trebuie să stabilim cu părintele Pavel. întâi, care este timpul cel mai convenabil pentru cele două ore de clasă cu copiii ? Şi al doilea, acest timp teoretic poate să fie chiar timpul de care dispuneţi P.C. voastră ?

- Doamnă, timpul şcolar cel mai bun este timpul dimineţei. Aici trebuie să primim pilda şi experienţa tuturor. De altă parte,

nimic nu mă stinghereşte să viu şi să fac clasă cu copiii de la ora 9 1/2 dimineaţa până la ora 12.

- Accept ! aprobă, cu un pumn izbit în masă, fostul contabil. De mâine dimineaţă, intri în noua d-tale dregătorie. Acum poftim de vezi clasa unde vei preda cursurile d-tale.

Ne ridicarăm de la masa acoperită cu ustensile de argint şi de cristal şi trecurăm, printr-un mic coridor, într-o cameră nudă şi cu mobilier şcolar. Erau în ea două bănci, o masă şi un jilţ pentru profesor, o tablă neagră, hărţi geografice şi tablouri intuitive pe pereţi, o bibliotecă minusculă într-un colţ şi o frumoasă pictură în faţa băncilor - Mântuitorul binecuvântând pe copii.

- Sunt mulţumit de clasa mea. Şi vă sunt recunoscător pentru acest frumos tablou, aşezat aici, deasupra dascălului şi a şcolarilor.

Atanasie Ceaur zâmbi cu diplomaţie.

- Părinte Pavele, poate că voi ajunge, cu timpul, să strâng şi mai multe acţiuni emise şi iscălite de recunoştinţa d-tale.

- Voi fi prea bucuros, d-le Ceaur, zisei eu, fără să bag de seamă decât în minutul al doilea că omul meu la asemenea răspuns avea dreptul să cugete: „Popa începe să se dea pe brazdă".

D-na Roxana Ceaur mă întrebă, îh momentul când soţul ei şi eu eram gata să ieşim din clasă:

- Cum veţi face cu cei doi elevi ? Veţi face lecţii separate, sau comune ?

La această chestiune nu cugetasem, totuşi, nu-mi pierdui cumpătul şi răspunsei cu oarecare isteţime:

- La prima lecţie asistă obligator toată lumea, în frunte cu tata şi cu mama. Mai târziu, la lecţiile lui Bujorel poate să stea şi d-ra Lia, dar nu şi invers, căci ar fi nefiresc.

- Şi asta e bine, conchise Atanasie Ceaur.

M-am înclinat în faţa doamnei, am binecuvântat pe copii şi am strâns mâinile şefului familiei, care pe nesimţite începea să-mi fie mai puţin antipatic.,

VIII

Acasă, am stat şi m-am gândit la întâmplările din aceste ultime câteva zile şi mi s-a părut că au crescut în jurul meu ca nişte ape asupra cărora n-am avut nici o stăpânire. Pe neaşteptate, am intrat în casa acestor bogătaşi, şi încă, de aci înainte, dascălul copiilor lor.

Am cugetat apoi la ziua următoare, ziua primelor lecţii, şi mi-am întocmit cu deosebită grijă planul lor. Nu era pentru mine nici o noutate şi nici o povară, dar mi-am dat toată osteneala să nu cad în „maniera" pedantă şi încărcată. O lecţie pentru un copil de 7-8 ani este uneori mai grea decât o conferinţă academică. în sfârşit, n-am uitat nici în seara aceea, nici a doua zi de dimineaţă să prelungesc rugăciunea mea şi să cer, pentru noua cărare pe care apucam, custodia sfinţilor îngeri şi raza milostivă a binecuvântărilor şi a ochilor Sfintei Fecioare.

Aşa am intrat în casa lui Atanasie Ceaur şi aşa am ajuns *pMa&Q&ul-somilQl*-si prietenul părinţilor. Iubite Duhovnice, trebuie să prescurtez povestea acestor începuturi pentru că este lungă şi destul de comună. îţi voi istorisi mai departe numai capitolele principale, care să te facă să înţelegi aceea ce eu însumi n-am înţeles multă vreme şi ceea ce formează astăzi fondul tragic al inextricabilei mele situaţii.

Cu copiii m-am împrietenit curând, cu *Frau* Helen Hempel am rămas la politicoasă depărtare. La lecţiile mele asista de multe ori d-na Roxana Ceaur şi rareori (şi numai câteva minute) şi foarte ocupatul ei tovarăş. îţi închipuieşti că duhul acestor lecţii şi preocuparea mea capitală - manifestată şi nemanifestată - era creştinarea fragedului meu auditor. Câteodată, o idee, o învăţătură creştină rămânea suspendată între mine şi mama micilor şcolari, şi după lecţie ori a doua zi o reluam şi discutam asupra ei.

Nu mă înşelam în privinţa acestei femei. Avea un fond sufletesc sănătos şi cucernic. Primise de la maică-sa o elementară dar gospodărească educaţie, crescuse câtva timp în preajma arhiereului Varlaam (făuritorul blazonului acestei

familii de toptangii) şi dădea pe faţă, prin tot felul ei de a fi, o statornicie şi o seriozitate cam rare la femei. Aşa mic-burgheză cum era, îmi părea prea puţin ispitită de orgoliul şi de minciuna socială cu care o îmbia bogăţia ei de azi. Mă miram că a putut să rămână atât de firească şi de dreaptă subt cascada milioanelor, a luxului şi a corupţiunii spumegânde din casele pe cari le frecventa, de la recepţiile unde se arăta, de la seratele şi de la spectacolele adesea obligatorii în viaţa ei cea nouă.

Credinţa creştină a Roxanei Ceaur trebuia să mă ocupe din capul locului. Aveam destule indicii cari îmi spuneau că ar putea să fie o bună fiică a Bisericii. Pe de altă parte, aveam impresiunea că tot creştinismul ei înseamnează un tradiţionalism rezistent, dar incult. în situaţia mea cea proaspătă de prieten şi de preceptor al unor odrasle de milionar, nu puteam să uit - mai puţin decât oricând ! - înfriguratele mele proiecte şi silueta instituţiei marelui Vasilie. Nu era oare un semn de sus şi o întorsătură providenţială împrietenirea mea cu nababul acestui cartier de paria ? Trebuia să lucrez ! Dacă Dumnezeu m-a făcut să pătrund subt aceste mărețe plafoane, de cari suspendă candelabre, draperii persane, plante tropicale, pânze de maeştri şi gâturile a câtorva mii de robi - spânzuraţi invizibili - desigur că el are planuri înfricoşate ! Din fundul acestui ostrov al multimilionarului Atanasie Ceaur, catedrala mea trebuie să irumpă, despicând ostrovul, trebuie să iasă deasupra ca o arzândă rocă de porfir ! Nu ştiu încă de unde voi începe şi ce materiale îmi va pune Dumnezeu în mână pentru realizarea visului meu suprem. Dar e clar că până acum aliatul meu firesc trebuie să fie Roxana Ceaur. Ea va fi unealta pe care Dumnezeu şi-o alege ca să răscumpere infamia bogăţiilor soţului şi să ridice sfânta-i dijmă din milioanele blestemate.

Era deci pentru mine o grijă statornică să ajung să consolidez convingerile şi devotamentul creştin al acestei femei şi să mă rog Mântuitorului s-o trimită, harnică secerătoare, la secerişul de care mă pregăteam. în ajunul sărbătorii Sfinţilor Arhangheli i-am făcut această invitare:

- După cum ştiţi, enoria noastră este până acum fără biserică şi parohul ei nu are altar. înalta chiriarhie a dispus să oficiez Sfânta Liturghie şi cele de nevoie la biserica din parohia vecină. Mâine liturghisesc împreună cu colegii mei, preoţii vecini, şi rostesc o predică în cinstea Sfinţilor Arhangheli. Vă rog mult, obligaţi pe *Frau* Helen să vie cu copiii la biserică; va găsi scaune şi va sta comod ca şi în biserica ei luterană. Şi - dacă se poate — vă rog veniţi şi dv.

A doua zi am fost prea mulţumit să văd că asistau la Sfânta Liturghie şi mama, şi copiii. M-am simţit, slujind cele sfinte, mai devotat, mai fierbinte şi mai recunoscător decât totdeauna. Mişcările rituale, frazele sacramentale, cântarea bisericească, clipirea făcliilor şi norii fumului de tămâie, rotitori în razele soarelui de toamnă, găseau în mine o rezonanţă, o dispoziţie, o receptivitate emoţionată şi fericită, care îmi aduceau lacrămi în ochi. La momentul culminant şi înfricoşat al transubstanţierii, am căzut în genunchi şi, deasupra crizantemelor risipite pe epitrahil, am pomenit Mântuitorului, vibrând şi plângând, dorul meu să-i ridic catedrala visată, rugăciunile mele de noapte şi de zi şi numele cele noi din care făceam de câtva timp stâlpii mei de nădejdie şi de ctitorie: Atanasie, Roxana, Natalia şi Bujor. M-am rugat îndeosebi pentru Roxana, pe care o vedeam ca o mesageră a lui Iisus Christos, şi am chemat asupra fiinţei ei - plecate în rugăciune atât de simplu şi de atingător - cununa binecuvântărilor Dumnezeului iubitor de oameni.

M-am suit în amvon şi am început o predică populară şi colorată asupra existenţei puterilor îngereşti, necesar intermediare între Dumnezeul cel preaînalt şi lumea noastră dublă, sufletească şi materială. Am despărţit apoi. din complexul ideilor introductive, ideea că Dumnezeu lucrează prin trimişii săi, prin solii săi, prin binevestitorii săi cunoscuţi şi necunoscuţi, însuşi Iisus Christos, care este strălucirea slavei şi icoana fiinţei lui Dumnezeu *(Evrei,* 1, 3), este diadema celor trimişi şi cel mai mare dintre ei: fiul lui Dumnezeu, trimis pe pământ. După aceea am scos în evidenţă neobişnuitul şi extraordinarul unor solii pornite din porunci fulgerătoare: Saul din Tars, Ioana d'Arc,

ctitorii aşezămintelor Notre Dame de Sion. La sfârşit, m-am adresat enoriaşilor mei, veniţi la această biserică limitrofă ca să asculte Sfânta Liturghie şi predica mea.

- Fraţii mei iubiţi, v-am chemat la această sfântă biserică, dincolo de hotarul parohiei noastre, fiindcă noi până acum nu avem cetate stătătoare, ci pe cea care va să vie o aşteptăm. Aveţi bună încredere în milostivul Dumnezeu şi luptaţi-vă alături cu mine în rugăciuni necurmate. Suntem o enorie mărginaşă, săracă, năpustită. Bucuraţi-vă, fraţilor ! Sf. Apostol Pavel scrie iubiţilor săi credincioşi din Corint ca şi cum ne-ar scrie nouă: *„ Uitaţi-vă la voi... că nu mulţi sunteţi înţelepţi omeneşte, nu mulţi sunteţi puternici, nu mulţi sunteţi de neam... " (1 Corinteni,* 1, 27).

Suntem sădiţi în gunoaiele de la margine, trăim cu chiu, cu vai, muncim greu de dimineaţa până seara, câştigăm puţin şi ne ştergem ochii de lacrămi adeseori. Bucuraţi-vă, fraţilor ! Mântuitorul a zis de-a dreptul pentru noi: *„Fericiţi cei ce plâng, că aceia se vor mângâia" (Matei,* 5, 4).

Suntem mai mici decât cei mai mici. N-avem nume, n-avem cinste, n-avem biserică ! Suntem coada cozilor ! Bucuraţi-vă, fraţilor, căci Sf. Pavel ne mângâie şi ne prooroceşte astfel: *„Dumnezeu şi-a ales pe cele nebune ale lumii ca să ruşineze pe înţelepţi; Dumnezeu şi-a ales pe cele slabe ale lumii ca să dea de ruşine pe cele tari; Dumnezeu şi-a ales pe cele de neam prost ale lumii, pe cele nebăgate în seamă, pe cele ce nu sunt ca să dea jos pe cele ce sunt" (1 Corinteni,* 1, 27-28).

Aveţi încredere în milostivul Dumnezeu şi rugaţi-vă neîncetat, lângă preotul vostru, să vă pogoare din ceruri minunea pe care o aşteptăm: biserica mângâierilor noastre ! Auziţi: vom da o pildă mare, noi, aceştia, săracii şi mărginaşii. Vom ruşina pe cei din centru, pe cei bogaţi, pe cei puternici, pe cei răsfăţaţi, cari n-au voit să auză de stăruinţele şi de suspinele noastre. Dumnezeu se va îndura de rugăciunile noastre, se va milostivi de ticăloşia noastră şi va ridica din noroaiele noastre, frământate cu lacrămi şi cu sânge, sfânta lui biserică cu cruci de aur !

O, dragii mei, nu vă uitaţi la mine ! Nu eu sunt îngerul trimis ! Eu sunt bietul vostru părinte sufletesc, sunt sărmanul preot

nevoiaş care păstorează, în parohia voastră, candela rugăciunilor nestinse, aşteptând altarul viitor la care s-o anine. Dar îngerul Domnului nu lipseşte ! El trebuie să fie în preajma noastră ! Nu-l cunoaştem până acum fiindcă ora hotărârii Domnului încă n-a sosit. Să stăruim neîncetat înaintea sfintelor icoane, ca să ajungem să auzim solia lui şi să privim faţa lui preafrumoasă ! Să cădem înaintea Maicii Domnului. Să cădem înaintea Sfinţilor Arhangheli pe cari îi cinstim astăzi. Să cădem mai vârtos înaintea Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Christos, cel ce trimite, în tot ceasul şi în tot locul, pe solii şi pe binevoitorii săi netrupeşti şi trupeşti.

Ascultătorii mei plângeau. Roxana, cu capul plecat deasupra lui Bujor, plângea şi ea.

Mai multe zile m-am întâlnit regulat cu Roxana la lecţiile copiilor, dar fără să pomenim nimic despre predica din ziua Sfinţilor Arhangheli. Mi-aduc aminte de vremea aceea cu o duioşie şi cu un farmec pe cari n-am puterea să le definesc. Erau zile cari începeau să înmugurească pentru mine certitudinea că mă apropii de hotarele visului. Roxana fusese zguduită, ca toţi cei din biserică şi mai mult decât ei, fiindcă înţelesese toată iconomia şi toată intenţiunea predicii mele. în sufletul ei se înfiripau acum marile hotărâri pe cari le aşteptam cu înfrigurare. Simţeam că în această făptură - plăsmuită de Creatorul cu prisos de preocupare şi de iubire - el voieşte să samene, prin mine, păcătosul, răzoarele sale înfloritoare de minune.

IX

în vremea aceasta, eu ţineam regulat, de două ori pe săptămână, cu enoriaşii mei, adunările mele religioase. Venea postul Crăciunului şi îmi propusesem să rostesc un şir de predici şi de exhortaţiuni asupra Sfintelor Taine - a Mărturisirii şi a Cuminecării. Voiam să pregătesc, pentru aceste înalte Taine, pe cei mai mulţi dintre ascultătorii mei şi - cu ajutorul Domnului -

voiam să fac şi o demonstraţie creştină publică în ziua de Crăciun. Este adevărat că Mântuitorul ne-a poruncit şi ne-a dat reguli infailibile în ce priveşte manifestarea pietăţii noastre: *„Tu, însă, când te rogi, intră în cămara ta şi, închizând uşa ta, roagă-te Tatălui tău celui într-ascuns, şi Tatăl tău, care vede într-ascuns, îţi va răsplăti ţie " (Matei,* 6, 6). Dar aici socoteam că este un interes deosebit al Bisericii, ca sacră tovărăşie (nu al individului), ca să dăm pe faţă cu oarecare ostentaţie credinţa noastră şi îndeplinirea datoriilor noastre creştineşti.

M-am întrebat adeseori şi am întrebat şi pe alţii (când se ivea ocazia) pentru ce corporaţiile politice sau religioase (altele decât noi) sunt oricând îndreptăţite, nestingherite şi meritoase, să-şi vădească, în faţa lumii, prin adunări, prin procesiuni, prin largi demonstraţii de stradă şi de presă, existenţa lor şi evenimentele familiei lor, pe când Biserica noastră, singură, este osândită la o tăcere mormântală, la o discreţiune şi la o lipsă completă de exteriorizare şi de gesturi. îmi propuneam, deci, să pregătesc o însufleţită mişcare de Crăciun, punând la cale, în biserica din vecinătate, împărtăşirea câtorva sute de credincioşi. Cu acest scop, am început seria mea de predici, toate îndreptate spre preamărirea sacramentelor Mărturisirii şi Cuminecării şi spre înduplecarea inimilor celor ce mă ascultau.

într-o dimineaţă, venind să fac lecţia cu Bujor, aflu că băieţaşul este puţin răcit şi că d-na Ceaur - cedând stăruinţelor micului bolnav - mă cheamă un moment lângă patul lui. Izbutisem să câştig inima acestor copii, devotându-mă instrucţiunii lor şi iubindu-i ca pe nişte fraţi ai mei. Bujorel voia cu orice preţ să-şi vadă dascălul.

Ca să nu jignesc cu nimic doctrinele profilactice medicale şi să nu trezesc griji în inima mamei, am cerut cu dinadinsul să mă spăl pe mâini şi să trec printr-un nour de apă de Colonia. M-am apropiat de copil, am făcut deasupră-i semnul Biruitoarei Cruci şi am şoptit începutul *Psalmului* 91:

- „Ca unul care locuieşte subt ocrotirea Celui Preaînalt şi se adăposteşte la umbra Celui Atotputernic, zic către Domnul: scăparea mea şi cetatea mea cea tare este Dumnezeul meu, în el nădăjduiesc." ...Apoi către Bujor: - Bujorel nu este bolnav. Bujorel până diseară se dă jos din pat şi mâine facem lecţie.

Roxana privea cu ochi mari, surprinsă şi biruită de încrederea mea creştină. Mântuitorul mi-a fost milostiv şi nu m-a dat de ruşine ! A doua zi copilul era desăvârşit de sănătos. Dar m-am adresat mamei şi i-am pus această condiţie:

- Medicul a prescris copilului ceea ce-i dictează ştiinţa lui. Daţi-mi voie să prescriu şi eu mamei ceea ce-mi dictează credinţa mea: vă rog să citiţi azi înaintea icoanelor *Psalmul 91.* Voi face şi eu tot aşa.

Am rămas apoi tăcuţi lângă patul lui Bujor. Roxana a întrerupt tăcerea cea dintâi:

- Nu uit deloc predica RC. tale. M-am gândit şi mă gândesc mereu la proiectul pe care îl ai în suflet şi la rolul ameţitor pe care vrei să mi-1 dai mie...

- Să dea Dumnezeu, doamnă, să nu mai aveţi de aci înainte nici o altă grijă, nici o altă preocupare şi nici o altă durere decât acelea că în parohia din care faceţi parte Mântuitorul nu are nici un altar, mamele n-au unde să se spovedească şi copilaşii n-au unde să primească Sfânta împărtăşanie !...

- E uriaş proiectul RC. tale şi este grea din cale-afară opera de persuasiune pe care trebuie s-o încep pe lângă soţul meu.

- în Biserica Mântuitorului cele cu neputinţă ajung uşoare de îndeplinit, cele înfricoşate ajung blajine, şi stâncile uscate de mii de ani se prefac în fântâni ţâşnitoare; dar ca să poţi să concepi acestea şi să le vezi aievea, trebuie să faci cu adevărat parte din Biserica Lui Preafericită.

- Spune-mi, cu o singură formulă, ce însemnează a face parte din Biserica Mântuitorului ?

- însemnează a primi cu inimă de copil (cu inima lui Bujor !...) învăţătura ei, poruncile ei şi Cele Şapte Taine ale ei. Biserica este însuşi trupul tainic al Mântuitorului. îndeosebi prin Sfânta împărtăşanie, primită cu frica şi cu iubirea îngerilor, ne facem una cu Iisus Christos, deci una cu Biserica Lui.

- Preacucernice părinte, creşterea mea şi dorinţa inimii mele mă îndeamnă puternic să primesc şi să cred aceste adevăruri.

- Ieşiţi din această stare teoretică - foarte frumoasă, mărturisesc - şi veniţi lângă mine, în arena luptelor pentru marea realizare. Ajutaţi-mă să ridic biserica visată şi să aprind în jurul ei o mie de candele ! o mie de inimi, arzând de recunoştinţă şi ridicând la ceruri mii de binecuvântări pentru dv. şi pentru copiii dv !

- Părinte Pavele, mă chemi la o muncă, la o încordare şi la o răsplată care intimidează modestia şi slăbiciunea mea femeiască.

- Şi cu toate acestea, doamnă, Biserica datoreşte jumătate din biruinţele, din slava şi din puterea ei tocmai femeiei creştine, acestei creaturi sfioase şi resignate al cărei prototip, în ceruri, este Sfânta Fecioară. Dar am o rugăminte către dv., ori, mai exact, o foarte respectuoasă invitare. A început postul Crăciunului şi m-am hotărât să fac în decursul lui - în serile mele de adunare, adică marţea şi vinerea - o serie de lecţii şi de predici pentru cei ce vor să se mărturisească şi să se împărtăşească. V-a trimis Dumnezeu în calea mea. El are de-a pururi scopuri preaînalte şi mântuitoare. O nepoată de arhiereu - deci de principe bisericesc - nu poate şi nu trebuie să rămână, în materie de învăţământ religios, la rudimentele şcolare. Vă rog călduros, notaţi-vă zilele mele de predică: marţea şi vinerea, de la opt la zece seara, şi faceţi-mi cinstea să apăreţi, măcar o dată, între ascultătorii mei.

In acest moment, *Frau* Helen veni să mă vestească, prin deschizătura uşii, că d-ra Lia a trecut în clasă. Am lăsat discret pe d-na Ceaur să mediteze răspunsul pe care-1 aşteptam, am cerut, încă o dată, să trec prin spălător şi prin vaporii de apă de Colonia şi am intrat la lecţie.

X

Am început, în acele seri îngheţate de sfârşit de noiembrie, cuvântările şi lecţiile mele pregătitoare. După neuitatele norme pe cari le-am moştenit de la Duhovnicia ta, am plecat de la marele plan fundamental: Christos întemeiază Biserica şi, rămânând în ea de-a pururi dumnezeiesc şi euharistie, o încredinţează şi o lasă ucenicilor săi, apostolilor şi urmaşilor apostoleşti. *„Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit şi Eu pe voi" (Ioan,* 20, 21).

Cu mandatul lui Iisus Christos şi cu călăuzirea infailibilă a Sfântului Duh, urmaşii apostolilor, adică episcopii canonici, învaţă noroadele creştine, le păstoresc şi le sfinţesc. Episcopii şi delegaţii lor prin hirotonie, adică noi, preoţii, predăm fiilor noştri duhovniceşti sfânta doctrină a Bisericii, supraveghem viaţa lor, recomandându-le şi înlesnindu-le practica virtuţilor creştine, şi sfinţim această viaţă de la naştere până la mormânt. Botezăm pe prunci, îi întărim cu peceţiile darului Duhului Sfânt şi îi cuminecăm: spovedim, canonism şi cuminecăm pe adulţi: binecuvântăm cu binecuvântarea căsătoriei pe cei ce se însoţesc, slujim cu Sfintele Masle pe cei bolnavi; în sfârşit, prin mâinile arhiereilor, generăm Bisericii pe părinţii şi pe slujitorii ei, consacrând diaconi, preoţi şi arhierei.

între tainele lăsate Bisericii de întemeietorul ei, aceea care are o covârşitoare importanţă prin faptul că adânceşte conştiinţa creştinului, aprinde în el pocăinţa, râvna evanghelică şi dorul de desăvârşire, este Taina Sfintei Mărturisiri. Adâncă, sufletească, regeneratoare şi menită să strângă în jurul duhovnicului pe fiii săi duhovniceşti, această divină taină este suflul şi roua Sf. Duh peste grădinile Bisericii. *„JLste ca mirul de preţ de pe cap, care se pogoară pe barbă, pe barba lui Aaron, care se pogoară pe marginea veşmintelor lui ! Este ca roua Hermonului, care se pogoară pe munţii Sionului" (Psalmul 133).*

Oriunde a prosperat Sfânta Mărturisire, viaţa creştină a fost salubră, plină de vioiciune şi de fapte evanghelice. Cine cunoaşte de aproape şi iubeşte şi practică această taină este puternic asigurat împotriva izbiturilor, sfâşierilor şi dezastrelor inimii omeneşti. Când ai un duhovnic experient, este ca şi cum ai avea un protector ascuns, cu sfaturile şi cu influenţa căruia obstacolele ivite în calea ta pot fi escaladate sau înlăturate. învăţăturile, chibzuinţele, stăruinţele, sprijinul sufletesc, dojana, poruncile... pe cari le are în depozit duhovnicul sunt ca o minunată farmacie, pentru langorile, pentru ispitele, pentru bolile şi pentru căderile noastre. Fericit este cel ce cunoaşte calea mărturisirii şi fericit este cel ce, la capătul acestei căi, printre brazi dătători de ozon duhovnicesc, găseşte totdeauna pe sfântul lui sihastru, pe

integrul lui magistrat sufletesc, aşezat acolo de înţelepciunea şi de iubirea de oameni a întemeietorului Bisericii Creştine !

Mă plecam, mişcat şi intim, asupra sufletelor simple cari mă ascultau şi le dădeam pilde din viaţa lor zilnică:

- Voi, gospodari şi gospodine, cari lucraţi din greu de dimineaţa până seara, aveţi mare nevoie, măcar o dată pe săptămână, dacă nu de două ori, să cufundaţi trupul vostru trudit într-o albie cu apă caldă şi în spumele de săpun. Bietul nostru om pământesc simte nevoia să se curețe de praful meseriei, de pâraiele de sudoare, de fumul locomotivei ori al uzinei. De altă parte, tot aşa facem şi cu albiturile de pe noi şi de lângă noi: o cămaşă, o batistă, un prosop trebuiesc, iar şi iar, date la spălat, curăţite şi călcate. Care om, întreg la minte şi cu rost în casa lui, poate să se lipsească de baia trupului şi de spălatul rufăriei ? Dar sărmanul suflet omenesc, ce gândiţi voi, nu cere şi el, la fel, baia mărturisirii, măcar de două ori pe an, la Crăciun şi la Paşte ? Omul nostru dinăuntru, ascuns şi nevăzut, pe care zilnic îl purtăm prin praful, prin fumăria, prin mocirla atâtor înjurături, atâtor blesteme, atâtor viclenii, atâtor furtişaguri, atâtor pofte drăceşti, atâtor păcate şi atâtor spurcăciuni, ce credeţi voi, omul nostru dinăuntru nu este şi el vrednic, de două ori pe an, de o baie de o jumătate de ceas în apele spovedaniei creştine ? O, voi care cu drept cuvânt spălaţi trupurile voastre în apele pământeşti şi rufele voastre tot aşa, aduceţi-vă aminte că sufletele voastre mor de izină şi că în toată casa voastră nu se află otreapă mai murdară, mai soioasă, mai necinstită decât inima voastră cea nespovedită poate din copilărie !

Fără înştiinţare prealabilă, într-o seară Roxana s-a ivit în sala mea de predici. Am fost viu impresionat, şi cred că emoţiunea mea m-a făcut, în seara aceea, să fiu mai inspirat şi mai convingător ca alte daţi. A doua zi, între lecţiile copiilor, Roxana m-a întrebat unele lucruri asupra cărora voia să fie mai de aproape instruită şi m-a anunţat că va veni regulat să mă asculte.

S-a ţinut de cuvânt. în toate serile în cari am mai vorbit, până la Crăciun, a fost de faţă la predicile mele. într-una din aceste predici am arătat, încă o dată, ce înseamnează existenţa şi puterea

unui duhovnic în viaţa noastră sufletească. Fireşte că în toată expunerea mea icoana Duhovniciei tale şi vraja ceasurilor noastre sfinte m-au călăuzit şi mi-au dat puteri convingătoare.

Ce poate fi mai de preţ în această viaţă decât o prietenie sigură şi dezinteresată ? Cine nu doreşte şi cine nu caută un prieten ? Prietenia este una din mângâierile vieţii, şi farmecele prieteniei au inspirat pe mulţi nobili scriitori de azi şi de altădată. David, Socrate, Cicerone şi mulţi alţii ne-au lăsat, direct sau indirect, preţioase vibraţii sufleteşti pe această augustă coardă a prieteniei.

Dar ce vom zice când această prietenie este ridicată în cerurile învăţăturii creştine, sfinţită şi dăruită cu puteri suprafireşti şi legată cu toată măreţia răscumpărării prin Iisus Christos ? Duhovnicul este amicul nostru cel mai bun, este urechea Mântuitorului aplecată asupra inimii noastre, este mijlocitorul nostru între noi şi jilţul milostivirilor cereşti. Un duhovnic, adică preotul creştin întărit cu puterea de a lega şi dezlega, este ostiarul grădinilor Raiului ! Sub pravila precisă şi înfricoşată a spovedaniei, el ascultă, sfătuieşte, judecă, pedepseşte sau iartă, leagă şi dezleagă, iar după terminarea spovedaniei uită totul, ca şi cum niciodată n-ar fi auzit nimic. Discreţiunea duhovnicului este sigilată cu sigilii înfricoşate. Niciodată cel ce a auzit, subt epitrahil, mărturisirea mea nu poate să vorbească despre ea, nici cu mine (în orele şi în întâlnirile libere), nici cu vreo altă creatură pământească. Nu poate să vorbească decât cu Iisus Christos în rugăciunile sale, rugându-se pentru întărirea mea şi pentru mântuirea mea.

Avem, prin urmare, aici, pe pământ, un trimis dumnezeiesc pe care, din nefericire, îl ignorăm mai totdeauna. Orice durere, orice necaz, orice păcat, orice sfâşiere de conştiinţă, aduse înaintea lui, sunt aduse înaintea unui medic sufletesc instruit în şcoala terapeuticii sublime a Mântuitorului. Nici un amic de pe lume nu poate să aibă atâta luare-aminte, atâta discreţiune şi atâta dezinteresare ca un duhovnic creştin. El este dator, cu preţul mântuirii sale sufleteşti, să fie cu cel ce se mărturiseşte răbdător, mângâietor, curat în sfaturile sale, plin de compătimire

şi de iubire, energic cu păcatul, părintesc şi ceresc, precum a fost cu noi cu toţi Domnul Iisus Christos !

Ferice de preotul desăvârşit care, în biserica lui, în parohia lui, în cetatea lui, a ştiut şi a izbutit să aşeze statornic cortul mântuirii prin Sfânta Spovedanie ! Ferice de sufletul creştin, dornic şi plin de grijă, care a căutat până ce a găsit pe vrednicul duhovnic, pe omul de înaltă şi evanghelică încredere înaintea căruia să poată să se înfăţişeze, nesfielnic şi nud, ca un copil nevinovat înaintea mamei sale ! El este la fel cu neguţătorul de mărgăritare despre care ne vorbeşte *Sfânta Evanghelie,* care, aflând un mărgăritar de mult preţ, s-a dus, a vândut toate câte avea şi a cumpărat acest mărgăritar.

Vei recunoaşte, scumpe Duhovnice, în toate aceste gânduri şi imagini, adevărurile pe cari le-am cules din gura Sfinţiei tale în anii mei de ucenicie. Căutam şi mă străduiam sâ te copiez şi să te redau cât mai exact în doctrină şi în elocinţă... vai, totdeauna cu melancolica şi intima constatare că redau pe o vioară prea nouă şi nemlădiată nişte incomparabile concerte auzite de mine la un Stradivarius unic în orchestra Bisericii noastre !

După fiecare din aceste lecţii, la cari Roxana asista atentă şi învăluită în anonimat, urmau, a doua zi, convorbiri şi lămuriri, din cari vedeam cu bucurie că sămânţa ideilor salutare cade din ce în ce mai larg în pământul cel bun, dincolo de cărările bătătorite, dincolo de locurile pietroase şi de hăţişurile de mărăcini. Dar pe lângă preocuparea şi seriozitatea cu care Roxana mă urmărea şi mă invita la discuţii, mi se părea că întrevăd şi o crescândă tristeţe. Ochii ei negri se îtivăluiau uneori în nu ştiu ce păinjeniş de triste amintiri... Figura ei trandafirie, sănătoasă şi clasică - ai fi zis un chip de Venera, cu o uşoară retuşare modernă - se înfiora şi arăta, vizibil, deşteptarea unei tainice dureri sufleteşti. Roxana suferea. Şi mi se părea uneori că suferinţa aceasta ar sta în nu ştiu ce legătură cu lecţiile mele asupra Sfintei Mărturisiri.

într-o zi, Roxana mă vesteşte că sunt invitatul ei la o mică recepţiune care va avea loc în casa lor, la ora ceaiului. Ştiam prea bine că Atanasie Ceaur, om cu relaţiuni multe şi interesate,

pofteşte de multe ori în casă, ospătează şi măguleşte pe amicii lui politici şi financiari, şi că la rândul lui, este poftit, ospătat şi măgulit. Până aci însă nu întâlnisem pe nimeni din lumea lor bogată, trufaşă şi îmbrăcată în haine moi. Dintru întâi, i-am răspuns celei ce mă invita:

- Doamnă, îmi faceţi multă cinste că mă chemaţi - dincolo de orele şi de rostul meu în casa dv. - la această recepţiune, unde voi vedea oameni din lumea mare, dar vă rog, cugetaţi ce impresie voi face eu asupra lor ? Şi tot aşa, ce impresii voi culege eu din contactul cu ei ? Voi fi un element paradoxal şi rău venit în salonul dv. Toţi se vor împiedica de mine şi eu mă voi împiedica de toţi.

- Deocamdată poate că aşa va fi, dar eu am socotelile mele. Vei cunoaşte mai întâi pe tata. D-1 Trandafirescu, care este un brav burghez creştin în adâncul inimii lui, nu va fi deloc jignit de prezenţa RC. tale, ba, dimpotrivă. Vei cunoaşte apoi pe câţiva amici ai soţului meu şi pe câteva amice ale mele. Vreau să te fac cunoscut acestor oameni. Şi te rog să crezi că nu este ambiţia vinovată a unei îmbogăţite de război care vrea să arate musafirilor că are - ca marchizii de altădată - preceptor la copii un erudit abate, cât este o dorinţă mai înaltă şi apropiată unei porunci din *Sfânta Evanghelie.* Nimeni nu aprinde făclie ca s-o pună subt obroc, ci ca s-o pună în sfeşnic, spre a lumina celor din casă.

Am rămas fără grai. Un neaşteptat val de sânge s-a ridicat în mine ca un gheizer. Am căutat să spun ceva, dar orice aş fi spus ar fi fost o stângăcie şi o scrinteală. în cele din urmă, m-am înclinat adânc şi am şoptit:

- Porunca dv. va fi îndeplinită...

XI

Am ieşit din această casă caldă, îmbietoare şi tămâiată de duhul plantelor exotice, afară, subt cerurile iernii, cu senzaţia că am fost rănit fără de veste: *„Şi nu ne ducepre noi întru ispită":*

mi-a fost, tot drumul, până acasă, ca o mână precaută care dibuia şi mă încredinţa că senzaţiunea mea e falsă... Dar îmi mărturiseam cu tristeţe că vorbele Roxanei frângeau linia cea dreaptă şi liniştită a psihologiei mele.

în odăiţa mea cu steble de busuioc uscat sub grindă m-am plimbat lung în sus şi în jos, căutând să înţeleg ce însemna subita mea turburare şi gândindu-mă care trebuie să fie atitudinea mea la recepţiunea de peste câteva ore. Mai întâi, nu pot să cuget că Roxana a voit să mă ironizeze. Ideea aceasta o înlătur. A dat pe faţă - poate fără multă intenţiune - o convingere pe care şi-a format-o despre mine cu încetul. Intenţiunea poate că este aiurea. Roxana voieşte să cunosc pe aceşti prieteni ai casei cu gândul că ar putea să-mi fie de folos la îndeplinirea uriaşelor mele proiecte pastorale. în acest caz, ea mă serveşte de minune. Câţi axiliari trebuiesc la această operă ! Cât concurs de puteri şi de bunăvoinţe pentru rezultatul dorit de mine !... Roxana mai voieşte poate să-şi recruteze asociaţi pentru acelaşi scop: comitete, propagandă, strângere de fonduri. Iar mai la urmă, dacă nu s-a gândit la toate aceste lucruri, poate s-a gândit la faptul principal că visătorul marii opere apostolice trebuie să-şi înceapă apostolatul în lumea acestor bogătaşi din care Roxana face parte.

Poate că Roxana a voit şi mai puţin decât toate acestea, voind însă foarte mult: a voit ca Mântuitorul să fie preamărit în casa ei şi în auzul acestor oameni ai veacului. Pot eu, oare, să mă dau la o parte ? Nu scrie Sf. Pavel: *„...mi s-a deschis o uşă mare, spre lucru mult, şi sunt mulţi potrivnici" (1 Corinteni,* 16, 9). Nu trebuie să primesc ocazia aceasta cu bravura marelui apostol ? Cine ştie care sunt intenţiile Celui Atotputernic ! Voi vedea eu diseară dacă trebuie să tac sau nu, voi vedea ce trebuie să vorbesc şi ce nu. Tot aşa, voi judeca dacă nu cumva este cazul să-mi aduc aminte de porunca Domnului: *„Nu aruncaţi mărgăritarele voastre în faţa porcilor l" (Matei,* 7, 6).

Dar ce trebuie să-mi bat capul cu toate acestea ! Mă rog Mântuitorului să-mi dea, diseară şi de-a pururi, înţelepciunea şerpilor şi neprihănirea porumbiţei ! Dezbracă-mă, Stăpâne, de

orice mândrie, de orice duşmănie, de orice aroganţă, de orice falsitate, de orice viclenie şi de orice intenţii, altele decât acelea cari privesc buna-cuviinţă a casei tale şi slava numelui tău ! îndeplineşte cu mine făgăduinţa ta: *„ Vă voi da vouă gură şi înţelepciune, căreia nu vor putea să stea împotrivă sau să răspundă toţiprotivnicii voştri" (Luca,* 21, 15).

Aceasta mi-a fost pregătirea sufletească pentru această oră neobişnuită şi poate cu nebănuită importanţă pe care Mântuitorul mi-o aducea înainte. Cât despre pregătirea exterioară... giubeaua mea de gală rămăsese, ca şi a Sf. Pavel, la Carp, în Troada... *(2 Timotei,* 4, 13). Când am intrat seara în palatul lui Atanasie Ceaur, curtea pentru vehicule era deschisă şi două automobile poposeau înăuntru. (în dreapta şi în stânga intrării principale, cu peronul ei de marmură, erau intrările pentru care, trăsuri şi maşini.) Sus, în salon, m-a întâmpinat Atanasie Ceaur, care m-a înfăţişat celor ce sosiseră înaintea mea cu ceva din trufia cu care ar fi înfăţişat un cal de curse, cumpărat de curând, sau o caramanie veritabilă.

- Preacucernicia sa este preotul parohiei noastre şi preceptorul micilor Ceaur.

în acel moment se găseau în salon un cunoscut ziarist, directorul primului oficios al guvernului, soţia directorului, ziaristă şi ea, şi un celebru bancher, unul din stâlpii templului lui Moloh, măcar că evreu autentic şi bun fiu al sinagogii. Bancherul, văduv, venise cu fiică-sa, d-ra Debora, o intimă prietenă a Roxanei. Curând s-au ivit şi ceilalţi musafiri: un diplomat, căruia îi ziceau toţi „domnule ministru" şi „excelenţă", d-l primar al Capitalei, ambii cu soţiile, şi apoi tatăl Roxanei, d-l Ilie Trandafirescu, văduv de multă vreme, negustor plin de încredere în steaua şi în persoana sa, popular, jovial, alb şi roşu ca Moş Crăciun.

Am stat mai deoparte, tihnit şi rezervat, fără nici o forţare. Rând pe rând, musafirii casei au luat notă de prezenţa mea după recomandaţia prealabilă a stăpânului, şi fiecare în felul său deosebit şi caracteristic:

Directorul de ziar şi soţia lui m-au salutat cu indiferenţă, poate chiar cu o nuanţă de ostilitate, cu ceva aşa care ar fi însemnat: „Tocmai de tine ne ardea inima... Tu ne lipseai în acest salon !"...

Bancherul Simon, cu totul dimpotrivă, s-a apropiat de mine cu respectuoasă precauţiune şi mi-a spus:

- Mă bucur de cunoştinţa dv. Un evreu este totdeauna încântat când se găseşte în preajma slujitorilor Domnului. Evreul este, din firea lui, un iubitor de cele sfinte.

I-am răspuns cu politeţă, dar fără pic de măgulire:

- Domnule Simon, nu sunt surprins deloc. Dv. sunteţi fiul unui popor al cărui leagăn a fost, odinioară, braţele şi sânul lui Dumnezeu.

D-l Simon mi-a răspuns, clipind din ochii săi mici şi negri, ca două litere ebraice, care ar ţâşni din încreţiturile unui pergament sacru, profanat şi mototolit de huligani:

- Se vede bine că sunteţi teolog... Permiteţi-mi să vă înfăţişez pe fiică-mea, d-ra Debora Simon.

Aici, d-na Roxana Ceaur, care se apropiase din depărtările întortocheate ale salonului fără să prind de veste, puse mâna pe braţul d-rei Simon:

- Permiteţi-mi, Preacucernice, să mă asociez d-lui Simon şi să vă prezint pe buna mea prietenă Debora.

M-am înclinat şi apoi am ridicat ochii să privesc în faţă pe cele două prietene. Era o pereche încântătoare ! Două capete din teofaniile *Vechiului Testament!* Doi îngeri din pictura maeştrilor Renaşterii ! (...dacă nu m-ar fi contrazis şi stingherit stilul rochiilor scurte, această modă deplorabilă a zilelor zănatice pe cari le trăim).

Domnişoara Debora mi-a spus:

- Părinte Pavele, aflaţi, fără supărare, că existenţa, ideile şi proiectele dv. au ajuns, graţie Roxanei, până la cunoştinţa unei fiice de bancher.

Am răspuns cu o mare naivitate, dar care a putut să treacă drept un compliment meşteşugit:

- D-ră Simon, numele dv. de Debora îmi recheamă atâta familiară poezie biblică, încât v-aş lua drept o veche cunoştinţă a mea dacă nu m-ar stingheri această rochie modernă...

Dar ceilalţi musafiri au intrat în salon şi ivirea lor ne-a scos din cercul închis o clipă. D-l primar mi-a prezintat întâi pe tovarăşa sa de viaţă şi m-a felicitat apoi cu un aer discret şi fin:

- Mă bucur foarte mult că ai răzbit până aici. Nu m-am înşelat. Eşti un om inteligent. M-ai priceput de minune. Mergi înainte ! Te'voi ajuta la *opera comună.*

N-am avut vreme să reacţionez şi să rectific pe d-l primar, fiindcă Excelenţa sa, fostul ministru plenipotenţiar, mi-a întins o mână palidă şi încovrigată ca o labă de lup bătrân. Lângă el aşteptau înclinările mele doamna ministru şi Ilie Trandafirescu. Diplomatul mi-a surâs blafard şi glacial dintr-o figură sură, încreţită, frumoasă poate altădată, dar acum funebru decorativă. Soţia lui s-a mulţumit să ridice binoclul pentru mine până la înălţimea nasului mare şi uscat.

Ilie Trandafirescu mi-a pus în palmă o mână uriaşă, grasă şi stacojie:

- Vasăzică d-ta eşti părinţelu de care toată ziua îmi împuiază urechile nepoţii: „aşa mi-a zis părintele, aşa a făcut părintele, uite ce rugăciune ne-a învăţat părintele"... Bravo, bravo ! sunt vesel că te cunosc ! Ei, tot nu ne lasă Dumnezeu, tot ne mai trimite câte un preot ca ăi de demult. Unde e cumnatu-meu, vlădica Varlaam, să te vază !... Te-ar face om ! Dar las', că nici în casa lui gineri-meu n-ai nemerit-o rău.

Doi servitori în mare ţinută au deschis uşile salonului, şi amfitrionii ne-au poftit în sofrageria cea mare. Nu văzusem până aci această încăpere. Era îmbrăcată toată în majolică şi în oglindă. Avea două bufete vaste de lemn de abanos, şi în aceste bufete, cu geamuri bizotate, un muzeu întreg de argintărie. Deasupra mesei, care părea un bloc lung, patrunghiular, tăiat dintr-un gheţar, stăteau nişte grinzi negre şi sculptate, care semănau cu grinzile unei clopotniţe şi de cari atârnau efectiv, ca nişte clopote, doi ciorchini electrici. Pe masa lilială şi printre şervetele ridicate ca un omăt răscolit străluceau farfurii mari şi

mici, porcelanuri, sticle, coşuri de argint, carafoane şi snopi de flori. Era un ceai ca într-o casă de bogătaşi, începând cu o decocţiune îndulcită cu câteva bucăţi de zahăr şi continuând cu un noian de accesorii: unt, icre, peşte, brânzeturi, şuncă, mezeluri, fructe şi vinuri spaniole.

Roxana îşi aşezase mosafirii probabil cu oarecare chibzuială. Pe o parte a mesei veneau Atanasie Ceaur, Simon bancherul, Roxana, diplomatul, soţia directorului de ziar şi cu mine. Pe partea cealaltă, în faţa noastră, se instalaseră directorul, soţia primarului, Ilie Trandafirescu, soţia diplomatului, primarul şi Debora. Aveam, deci, alături pe soţia directorului şi în faţă pe primar şi pe Debora.

Soţia directorului nu era prea fericită de vecinătatea mea, şi în decursul mesei m-a făcut s-o simt de mai multe ori. O ghiceam răuvoitoare şi dispusă să mă provoace şi să mă umilească. Mi-am ferit inima de amărăciune şi de duşmănie şi Dumnezeu m-a răsplătit. Din provocările şi din micile răutăţi ale acestei femei a ieşit tema principală a convorbirii din seara aceea şi un neaşteptat succes pentru mărturisirea mea creştină şi pentru marele meu plan ctitoricesc. Vecinătatea Deborei şi a primarului mi-a fost însă preţioasă. Amândoi (şi mai ales Debora) m-au ajutat să desfăşor câteva idei nu tocmai potrivite la ora ceaiului, dar obligatorii pentru mine, cel provocat şi aruncat atenţiei generale de vecina mea din coastă.

Mosafirii nu simţeau nevoia subiectelor de convorbire. Toţi vorbeau, răspundeau, glumeau, se interpelau, făcând mesei onorurile superlative de cari era vrednică. în colţul meu era mai puţină însufleţire. Soţia directorului de ziar gusta copios şi tăcea. Debora vorbea când cu primarul, când cu mine, căutând pare că un teren definitiv pentru un dialog inteligent. într-un minut de tăcere, vecina mea cea rău dispusă se întoarce către mine şi mă întreabă, muşcând dintr-un sandviş:

- Eşti parohul mahalalei, părinte ?

EU: Da, sunt parohul mahalalei.

SOŢIA DIRECTORULUI: Cum te simţi când vii de prin mahala, de pe la masle, de pe la pomeni, şi intri în paradisul acestor bogătaşi, în lumina aceasta, la masa aceasta ?

EU: Pentru mine, doamnă, acest contrast este un simbol mângâietor: La capătul acestei triste mahalale care este viaţa, se va deschide, într-o zi, pentru cei ce vor fi vrednici, raiul de lumină şi de slavă.

SOŢIA DIRECTORULUI: Părinte, las-o mai domol cu raiul de lumină şi de slavă. Asta s-o spui babelor d-tale de la pangar, nu mie.

EU: De ce, doamnă ? Credeţi că vreau să fac cu dv. comedie ? Sunt creştin şi preot creştin; cred în viaţa viitoare; cred în răsplătirea celor buni şi în repudierea celor răi.

SOŢIA DIRECTORULUI: Părinte, ori eşti un... rafinat, ori eşti un bigot şi un ignorant.

EU: Doamnă... am onoarea să mă prezint: Preotul Abel Pavel, doctor în teologie.

SOŢIA DIRECTORULUI: încântată... Te rog fă-mă şi pe mine să înţeleg, dacă eşti doctor în teologie, cum poate să mai creadă o persoană cultă, din vremea noastră, în viaţa viitoare ?

DEBORA: îmi daţi voie să mă amestec şi eu în convorbirea dv. ? Bun ! Mulţumesc. Doamnă, iată o reţetă foarte simplă: începeţi să citiţi literatura mistică mai veche şi mai nouă: Hello, Maeterlinck, Paul Claudel, Jean Cocteau, Stanislas Fumet, şi apoi, după suficientă atmosferizare, treceţi la corifeii filosofiei actuale.

SOŢIA DIRECTORULUI: Domnişoară, sfatul d-tale o fi bun, dar cere multă vreme. Eu aş vrea să-1 aud pe doctorul nostru în teologie acum, la repezeală, cum poate să-mi dea măcar un argument în sprijinul continuităţii noastre sufleteşti dincolo de mormânt.

SOŢIA DIPLOMATULUI: A, *ma chere...* Cum ceri aşa ceva la un ceai, între oameni preocupaţi de lucruri practice ?! Vino astă-seară cu mine la întrunirea noastră, la cercul nostru, *„Les amis de l 'Invisible",* şi îţi vom da o sută de dovezi despre realitatea lumii suprasensibile.

ILIE TRANDAFIRESCU: Aoleo, doamnă ! Taci, că fug de lângă d-ta ! Mi-e frică de toţi ăia care umblă cu mese, cu pahare, cu camere întunecoase cu fotografii pă întuneric şi cu câte diavolii toate, cari îţi fac părul măciucă !

PRIMARUL: Ei, stăi, cocoane Ilie, că nu mai orbecăim aşa la întâmplare, ca pe timpul lui Hasdeu... Azi avem oameni serioşi, care se ocupă cu ştiinţele oculte. Amicul meu Ştefănescu, de pildă, m-a iniţiat în lucruri extraordinare. Cunoaşteţi cartea lui, *Adevărul şi ştiinţele secrete* ? Vă rog s-o citiţi şi apoi să stăm de vorbă. Mai ales de când cu studiile lui Charles Richet, am ieşit de-a binelea din dibuială şi din şarlatanism.

DIRECTORUL DE ZIAR: D-le primar, din dibuială om fi ieşit, dar din şarlatanism n-am ieşit deloc. Amicul nostru Ştefănescu este un om de perfectă bună-credinţă şi vrednic de toată stima. Dar n-aveţi idee câţi cavaleri de industrie, câţi *ocultişti,* câţi fachiri (fără India şi fără limba sanscrită) mişună azi în lume. Eu, ca director de gazetă, îi mătur în fiecare dimineaţă de la pragul redacţiei.

SOŢIA PRIMARULUI: Şarlatanii şi şarlatanismul nu distrug faptele dovedite, după cum mincinoşii şi minciuna nu desfiinţează adevărul. între fenomenele pe cari metafizica le constată şi le dă drept de cetăţenie ştiinţifică sunt fenomenele de ectoplasmie şi de telekinesie...

BANCHERU1 SIMON: Ce cuvinte ! Ce însemnează ele ? Pare că sunt cuvinte din *Dybuk...* Aţi văzut piesa *Dybuk ?*

ROXANA: Am văzut-o eu. Anul trecut, pe când era aici trupa din Vilna, am fost cu amica mea Debora şi am văzut această extraordinară reprezentaţie.

ATANASIE CEAUR: Atunci când te-ai înapoiat prinsă de friguri şi ai bolit trei zile. Mersi !... Mai bine revistele revuiştilor noştri şi veselia lui Tănase !

DEBORA: Vai, d-le Ceaur, cum puteţi s*. depreciaţi atât de grav arta serioasă şi problemele pe cari se încumetează să le ridice ?

DIPLOMATUL: Domnişoară, când eşti prea ocupat toată ziua, când ţi-ai bătut capul cu cine ştie ce probleme de înaltă

finanţa sau de întortocheată diplomaţie, seara nu mai eşti bucuros să iei *da capo* eforturile tale intelectuale. Noi, cei prea istoviţi de munca cu capul, preferăm seara să petrecem, să râdem, să ascultăm muzică uşoară şi să privim farse. E cu totul altceva cu cei ce aşteaptă toată ziua, neocupaţi, încordările şi emoţiile spectacolelor tragice sau psihologice, serale.

SOŢIA DIRECTORULUI: Toate bune, dar eu nu mă las de ideea mea. Cum ar putea cineva, cinstite părinte, cum ai putea Sfinţia ta să deschizi ochii unei necredincioase ca mine şi să mă faci să admit, fie şi trecător, că deşi voi muri, totuşi rămân vie ?

SOŢIA PRIMARULUI, SOŢIA DIPLOMATULUI (una după alta): Vino, draga mea, la noi, astă-seară, şi te vei lumina pentru toată viaţa !

EU: Vă rog să nu-mi faceţi concurenţă ! Astăzi doamna mi se adresează mie. Dacă am găsit har în ochii dv., urmăriţi-mă două minute. Ideea cum că moartea persoanei mele fizice însemnează nimicirea mea completă este legată de o aparenţă pe care ştiinţa modernă a ruinat-o cu desăvârşire. Când se credea că materia este materie - adică praful şi cenuşa care rămân după noi, în mormânt - atunci concepţia materialistă avea oarecare umbră de dreptate. Dar în zilele noastre s-a petrecut, în Olimpul înaltei ştiinţe şi al seninei filosofii, o revoluţie extraordinară, de-abia observată de câţiva şi multă vreme de aci înainte interzisă pentru cei ce se târăsc în fundul văilor. Ce revoluţie anume ? Aceasta: Materia nu este materie...

Materia este numai energie ! Un mare matematician din zilele noastre şi un abil vulgarizator zice: „Ştiinţa, după ce mi-a arătat complexitatea materiei, m-a făcut întâi s-o concep sub formă de atomi, extrem de fini şi cu masă constantă". Dar încet-încet fizicienii au fost aduşi să considere masa ultimei particule materiale ca dependentă de viteza ei şi la urmă de tot s-o considere nu drept un receptacul al energiei, ci ca însăşi energia, ca o forţă constituind singura realitate accesibilă simţurilor noastre. Tot el zice: „Materia... pare a fi esenţialmente activă, fără să fie concretizată într-un suport inert". Cu alte cuvinte, substanţa materială nu ni se destăinuieşte decât ca forţă.

Toate corpurile materiale sunt constituite din îngrămădiri de electroni. Iar masa materială a electronului este nulă. Această masă e pur electrică ! Aşadar, toată diversitatea, numerozitatea, policromia şi clădăria acestui univers, de la infuzorii şi până la Calea Lactee şi dincolo de ea, totul, totul este energie, electromagnetism şi poruncă dumnezeiască în miraculoasă realizare ! „A zis şi s-a făcut !" Zice şi se face !

Insul nostru pipăit este un tegument electromagnetic. Noi, cei dinăuntru - sufletul, duhul, misterul nostru spiritual - suntem, evident, tot energie, o forţă cu conştiinţă de sine. Noi, această energie nevăzută, suntem închişi într-o capsulă de energie exteriorizată. în fond, suntem numai energie...

Iată marea revoluţie ştiinţifică a zilelor noastre ! S-a năruit concepţia trupului greoi, alcătuit din atomi şi molecule materiale, luate de materialişti drept un fel de ceară din care se aprindea flacăra spiritului. Azi, trupul nostru e pură forţă, electromagnetism, ca tot ce este materie şi material. Şi când ajungem să ne decorticăm, să lepădăm acest tegument, trupul nostru electromagnetic, cum o să mai credem că energia dinăuntru şi cea mai nobilă este în primejdie să se stingă fiindcă am pierdut ceva periferic şi inferior ?

CELE DOUĂ TEOSOAFE: A, părinte dragă, vino la noi de-ţi completează învăţătura ! Spune, unde să-ţi trimitem cărţile d-nei Annie Besant şi ale lui Eliphas Levy ?

SOŢIA DIRECTORULUI: Vă rog să nu-mi faceţi concurenţă ! Mai lăsaţi-mă lângă părintele !

EU: Daţi-mi voie să mă rezum. Azi, când nobilele teorii şi lucrări ale lui Poincare, Lorenz, Fitzgerald, Michelson, Einstein tind să ne dovedească cum că materia este numai energie şi că universul nostru este o minune mult mai uimitoare decât credea vechea ştiinţă, azi, când înţelegem din ce în ce mai clar că persoana noastră materială este un simbol şi o poruncă divină, este o copilărie să mai credem că, ajungând reci şi rigizi pe masa mortuară, ne-am şters din misterioasa şi infinita scară a energiilor ! De-abia azi începem să pricepem ce înseamnează cuvintele *Sfintei Scripturi: „A zis Dumnezeu să fie lumină, şi a*

fost lumină !" A zis Dumnezeu să fie uscat, plante, vietăţi... şi au fost rând pe rând. Universul întreg este un miracol şi o poruncă a Celui Preaînalt ! Cuvântul lui Dumnezeu - Dumnezeiescul Logos - face lumile să fie ceea ce sunt, le oglindeşte ele înde ele şi în mintea noastră şi le păstrează în frâul legilor impecabile !

ILIE TRANDAFIRESCU: Bravo, părinte Pavele ! Ei, tot nu ne lasă Dumnezeu ! Tot ne mai trimite câte un preot învăţat ! Xanio, unde este unchi-tău Varlaam să-1 vază şi să-1 auză !...

DIRECTORUL DE ZIAR: Cinstite părinte, e frumos că te ocupi, că citeşti şi că ştii atâtea lucruri. Fiecare trebuie să exceleze din meseria lui. Dar, la urma urmei, totul se reduce la opiniune şi la credinţă. Aşa este părerea mea, aşa este credinţa mea.

PRIMARUL: Nu e tocmai aşa... Părintele Pavel ne-a pus nainte o idee nouă şi originală. Concepţia pe care o avem încă toţi (carnea care se destramă şi se face ţărână) este eronată. Trupul nostru este energie, şi anume: energie inferioară, faţă cu nobila energie care este sufletul. Cum va muri energia cea nobilă, fiindcă energia cea inferioară şi deserventă s-a dizolvat ?

DEBORA: Aceste idei, toate, trebuiesc ridicate la o potentă superioară; ca să putem să ne dăm bine seama de tot acest tărâm nou şi uimitor pe care ni-1 dezvăluieşte părintele Abel, trebuie să ne urcăm pe un vârf de munte: trebuie să citim pe Einstein şi să ne familiarizăm cu teoria relativităţii.

DIRECTORUL DE ZIAR: Domnişoară, lasă-ne unde ne găsim. Nu ne mai duce pe muntele d-tale, că ne apucă toate ameţelile şi cădem în prăpastie.

DEBORA: Totul depinde de călăuza pe care ţi-o alegi.

DIRECTORUL DE ZIAR: Zece călăuze o să-ţi spună: Ce splendori încununează acest vârf de munte ! O sută altele o să-ţi spună: Ce nouri, ce neguri, ce exageraţie şi ce legendă încununează acest vârf de munte ! Să rămânem unde ne găsim. Când vrei să faci pe cineva să-şi schimbe părerile sau să adopte altele câteva, lângă cele vechi, este ca şi cum ai vrea să tragi un bulevard printr-un cartier bătrân. Ce necaz, câte exproprieri, câte

proteste ! Să rămânem fiecare cu ce am învăţat şi cu ce credem. Mergi în pace ! Credinţa ta te va mântui ! Nu e aşa, domnule Simon ? Nu e aşa, cinstite părinte ?

EU: Domnule director, este adevărat că vorbele pe cari le spuneţi se apropie de textul *Evangheliei: „Mergi în pace, credinţa ta te-a mântuit".* Daţi, însă, credinţei un înţeles prea domestic şi mărginit. Credinţa este ceva mai mult decât atât. Credinţa este *„ adeverirea celor nădăjduite şi dovada lucrurilor celor nevăzute ".* Este o putere sufletească mai preţioasă şi mai fericită decât toate pe care le avem.

DEBORA: Sunteţi bun, cinstite părinte, să repetaţi definiţia ?

EU: E clasică şi sacră; nu este a mea. Credinţa este confirmarea celor ce nădăjduiesc şi proba celor pe care încă nu le văd.

DEBORA: Cu alte cuvinte, *une seconde vue.*

EU: Da, domnişoară, aţi interpretat bine. Vedeţi, din punct de vedere al culorii, oamenii se împart în cinci rase: albă, galbenă, neagră, roşie şi măslinie. Din punctul de vedere al credinţei, se împart în două rase, poate şi mai categoric deosebite: rasa celor ce cred şi rasa celor fără de credinţă. Deosebirea între aceste două familii este pe cât de ascunsă în aparenţă, pe atât de esenţială în realitate. Altă structură sufletească, altă atitudine în viaţă şi cu totul altă viziune a existenţei. Credinţa conferă celui ce o are o putere analoagă acelor raze tainice, descoperite de ştiinţă în zilele noastre.

DIRECTORUL DE ZIAR: Original, dar desigur exagerat.

EU: Fiindcă (iertaţi-mă că v-o spun) trăiţi la antipozii acestei lumi a credinţei făcătoare de minuni. Şi între psihologie şi psihologie punţile sunt rupte.

SOŢIA DIRECTORULUI: Poate să fie şi aşa, dar mi se pare că această credinţă de care vorbeşti trebuie să îndeplinească o condiţie: Crede şi nu cerceta !

EU: Acest loc comun, doamnă, este o fabricaţie calomnioasă a duşmanilor creştinismului. Cuvintele *„Crede şi nu cerceta"* nu se găsesc nicăieri în *Sfânta Scriptură.* E adevărat că Mântuitorul îi spune lui Toma, după ce acesta se convinge că învăţătorul său e viu: *„Pentru că M-ai văzut, Tomo, ai crezut. Fericiţi cei ce n-au văzut şi au crezut. "* Dar această expresie are altă adâncime decât cealaltă. Cuvintele Domnului rezumă o lume întreagă de idei şi de realităţi. Credinţa este, cum a precizat domnişoara Simon, o a doua vedere. Este sintetică şi rapidă. Nu are nevoie de întârzieri, de analize, de procese-verbale ştiinţifice. Ştie de mai-nainte, fără să fi descins la faţa locului. Ştiinţa este analitică şi zăbavnică. Ea pipăie, măsoară, se târguieşte şi consolidează penibil ceea ce a dobândit. Ea nu vede de departe şi nu vede dintr-o dată. Vă rog, însă, să nu înţelegeţi că avem de-a face cu doi adversari. Ştiinţa şi credinţa nu-şi sunt antagonice, precum se pare unora. Ele par protivnice prin procedeele, prin armele şi prin ostaşii care le slujesc, dar nu prin ţelul şi izbânzile lor finale. Căci şi una, şi alta ţintesc doar adevărul, şi una, şi alta tind să străbată vălul aparenţelor şi să contemple lucrul în sine, marele mister, la el acasă.

Credinţa însă e mai fericită şi mai clarvăzătoare. Vălul aparenţelor este pentru ea, în orele ei sacre, străveziu ca o maramă de borangic. Ceea ce este problematic, ceea ce este ascuns pentru ştiinţă, ceea ce trebuie să vie de aci înainte - pentru credinţa vie este dezvăluit şi aci de faţă. De aci superioritatea credinţei asupra ştiinţei şi aureola pe care o poartă în jurul frunţii marii eroi ai credinţei. *„Prin credinţă* - zice un scriitor sacru - *când* s-a *născut Moise, a fost ascuns de părinţii lui trei luni, căci l-au văzut prunc frumos şi nu s-au temut de porunca împăratului. Prin credinţă, Moise a părăsit Egiptul fără să se teamă de urgia împăratului, căci a rămas neclintit, ca unul care a văzut pe nevăzutul împărat. Prin credinţă a rânduit Pastele şi stropirea cu sânge, ca îngerul nimicitor să nu se atingă de întâii lor născuţi. Prin credinţă au trecut israeliţii Marea Roşie ca pe uscat, pe când egiptenii, încercând şi ei s-o treacă, au fost înghiţiţi" (Evrei,* 11, 23-29).

BANCHERUL SIMON: Ce frumos, părinte ! Pare că aud *Hagada* noastră de Paşte. Cine spune lucrurile acestea ?

EU: Domnule Simon, le spune un creştin mult mai mare decât mine şi în acelaşi timp un evreu mult mai mare decât dv., le spune Apostolul Pavel, alias Saul din Tarsul Ciliciei.

DIRECTORUL DE ZIAR: Frumos, cinstite părinte. Dar toate sunt literatură, teorie, retorică.

EU: Credinţa, domnule director, nu e din lumea aceasta, ea este mesagera şi garanta lumei superioare pe care o aşteptăm.

SOŢIA PRIMARULUI: La fel zicem şi noi.

SOŢIA DIRECTORULUI: Aşa să fie, dar eu tot nu am obţinut ce voiam: argumentul cel mare, semnul cel categoric ! Vorba din *Evanghelie: „ Ce semn faci ca să credem în tine ? "*...

EU: Doamnă, sunt cel mai mic, cel mai slab şi cel mai păcătos dintre toţi câţi au mărturisit vreodată pe Iisus Christos, înviat din morţi, împărat al cerului şi al pământului, dar iată ceea ce îmi porunceşte duhul să vă spun.

Atanasie Ceaur şi bancherul Simon se ridicară de la masă. Directorul îşi privi ceasornicul de la mână. Ceilalţi lăsară şervetele printre ceşti. M-am ridicat şi eu. Ca hipnotizat şi împins de o mână nevăzută, i-am chemat pe toţi cu gestul spre o fereastră. Am deschis geamul interior, care era un vitrou, şi am arătat celor ce se adunaseră miraţi în jurul meu blafarda perspectivă a unui teren imens şi gol, aproape de palatul lui Atanasie Ceaur.

- Vedeţi acest loc viran, închis cu scânduri ? îmi cereţi, doamnă, un semn al credinţei mele, o probă despre nevăzutele realităţi pe cari le predic şi le servesc. Vreţi să ştiţi dacă credinţa mea vede dincolo de perdeaua timpului şi a spaţiului. Iată, doamnă, pe acest loc gol şi nins, eu văd în acest moment o catedrală măreaţă, închisă într-un patrulater de chilii.

Această catedrală va fi o realitate vizibilă şi pentru dv. de acum în doi ani. O sută de familii nevoiaşe vor locui în chiliile din jurul ei, iar dv. şi soţul dv. veţi asista la târnosirea acestui sfânt locaş şi la inaugurarea acestui cămin al săracilor.

Un minut, două minute, toată lumea a rămas în jurul meu înmărmurită. M-am trezit şi eu ca dintr-o subită izbitură care m-ar fi aruncat alături de mine însumi, într-o lume sufletească necunoscută. Un altul, nu ştiu cine, trecuse ca un fulger prin sufletul meu şi rostise cu gura mea lucruri care acum mă covârşeau. Am stat locului confuz, căutând să mă adun. Ca de departe, am prins unele reflexiuni ale musafirilor cari îşi scuturau uimirea şi-şi reluau atitudinile lor obişnuite. *// est tres interessant!* Trebuie neapărat să-1 aducem în cercul nostru ! Nu cumva e un comedian ?...

Bancherul Simon m-a luat la o parte:

- îmi pare foarte bine că te-am cunoscut. în oraşul meu natal era o şcoală de Ieşiva. Şi eu (de ce să ascund ?), mic copil, nu învăţam, dar aduceam apă la Ieşiva. între bacurimii de acolo era unul care semăna cu d-ta.

Directorul de ziar, gata de plecare, a venit la mine cu mâna întinsă, dar cu o mică răutate în vârful limbii:

- Părinte, eşti interesant. Ai însă un mare nenoroc... Suntem încă prea aproape de dezastrul rusesc, de evenimentele de la curtea lui Nicolae II şi de extraordinarul Rasputin !

Aş fi voit să-i răspund ceva, dar Debora, care era aproape, mi-a luat înainte:

- Trebuia să-ţi dai în petic ! Un ziarist nu are nimic sfânt. Brr ! Am oroare de breasla d-tale !

Directorul răspunde cu cinism:

- Ce vrei, domnişoară !... O meserie ticăloasă care tăbăceşte pe meseriaşi... De altfel, ca şi alte meserii; ia întreabă pe tatăl d-tale...

Soţia directorului îmi strânse mâna englezeşte:

- La revedere !... încântată... *sans rancune !...*

Primarul şi soţia lui fură curtenitori fără să se forţeze:

- Dă-ne voie să-ţi strecurăm adresa noastră şi ziua din săptămână când am fi fericiţi să te vedem la noi. Viziunea d-tale este cuceritoare ! Primarul e cucerit de-a binelea.

Pare că şi diplomatul mi-a spus ceva. Soţia lui, ceva mai dezgheţată, mi-a precizat:

- Ne vom revedea la cercul nostru.

Debora s-a apropiat de mine şi m-a întrebat:

- Când vom putea să vorbim nestânjeniți ? Trebuie să vii pe la noi. Roxana va fi bună să te zorească.

Mai rămăseseră, între palmierii şi lămâii din hol, Debora, bancherul Simon, Ilie Trandafirescu şi gazdele. Simon m-a oprit sub un lămâi şi m-a întrebat în şoaptă:

- Un credincios al *Vechiului Testament* este primit să contribuie şi el cu ceva la realizarea proiectelor d-tale ?

I-am răspuns:

- Domnule Simon, roagă pe domnişoara Debora să-ți citească al unsprezecelea capitol din *Epistola Sf. Pavel către romani.* Dar până atunci adu-ți aminte că Mântuitorul, prunc, este salutat de cei Trei Crai de la Răsărit, de cei trei regi profeți - Gaspar, Melchior şi Baltazar - cari vin şi-i aduc daruri: aur, tămâie şi smirnă. Aceşti regi-profeți sau magi porniseră din India, din Persia, din Babilonia. Tot din Babilonia pornise şi Abraham, şi anume, din oraşul Ur. Poate că unul din aceşti magi era strănepotul lui Abraham, după cum e foarte sigur că eşti d-ta. în fine, primul apostol al Domnului nu se numea Simon ?

Cele două litere ebraice de subt sprâncenele bancherului Simon tresăriră îri încrețiturile pergamentului lor mototolit, alerte şi mulțumite.

- Să trăieşti, părinte ? Vom şti în curând unul de altul.

Tatăl Roxanei mă prinse între brațele lui de uriaş şi îmi spuse fără de convenții:

- Tare mi-ai plăcut, părinte ! De !... Eu nu te prea pricep, că d-ta eşti preot învățat, ştii multă carte. Dacă ar fi trăit cumnatî-meu, vlădica Varlaam, şi te-ar fi cunoscut, te-ar fi făcut om !... Da' las, că nici în casa lui gineri-meu n-ai nimerit rău...

Atanasie Ceaur, în momentul când Roxana petrecea pe bătrân, mă luă de mână, zâmbitor şi subtil, ca după o farsă reuşită pe care trebuie s-o mărturisim înde noi:

- Ştiai că terenul pe care ni l-ai arătat este al Băncii Simon & Co?

- Terenul viran unde văz eu ridicându-se catedrala şi chiliile este al bancherului Simon ?!... Habar n-am avut ! Acum o aflu întâia oară !

- Nu se poate ! Desigur că te-ai dat cu Roxana în vorbă şi ai aflat de la ea...

- Domnule Ceaur, n-am avut această cunoştință. întrebați pe doamna Ceaur ! Ştiu numai atâta - astă-seară am văzut clar - că acolo va fi peste doi ani biserica aşteptărilor mele.

- Bine, bine... Ai fost foarte bine.

Roxana, cea din urmă, în această seară neuitată, îmi strânse mâna:

- Mă voi ruga şi eu lui Dumnezeu ca să îndeplinească profeția pe care ai făcut-o !

XII

în singurătatea chiriei mele, am stat până dincolo de miezul nopții şi am examinat atitudinea, vorbele şi afirmarea mea de la urmă în casa şi între oamenii de unde veneam. Am făcut bine ce am făcut ? Puteam să mă port altfel decât m-am purtat ? Mă îngrija faptul că fusesem prea mult pe placul acestor oameni. Avusesem succes. Dar poți să mai fii pe placul lui Dumnezeu atunci când eşti pe placul oamenilor ? Nu scrie Sf. Pavel: *„Dacă aş fi pe placul oamenilor, atunci, de ce mai sunt prigonit ?"* Nu cumva, fără să-mi dau seama, fără s-o simt prea clar, în ceasul de față am început să pactizez cu ispita şi cu măgulirea ? Dar cum fac marii luptători pentru Christos, marii predicatori, marii organizatori, sfinții vlădici, cari sunt obligați să treacă prin saloane, prin parlamente, prin fel de fel de capişti idoleşti, mereu în urmărirea scopurilor lor sfinte şi apostolice, mereu spre cea mai mare slavă a lui Dumnezeu ?

Triumful unei predici, faima unei conferințe, succesul unei convorbiri - chiar dacă ar zgâria uşor cu spinii măgulirii inima omului bisericesc - se răsfrâng în cljip ferice asupra Bisericii. Am avut la urmă o cutezanță care i-a uimit pe toți. M-am ridicat, împins de o mână nevăzută, şi le-am făcut o proorocie de unde poate să iasă, cu voia Celui Preaînalt, desăvârşita mea umilire

sau sfântul locaş pe care îl aştept. Aici nu mai pot să analizez ce s-a petrecut cu mine. M-am supus unui avânt strein şi irezistibil! Nu mai ştiu să spun dacă am lucrat sau nu din propriile mele resorturi. Iubite Duhovnice, dacă mi-ai fi fost aproape, aş fi alergat fără întârziere să-ţi spun totul, să te rog să Cercetezi adâncurile conştiinţei mele şi să-mi dai poruncile tale duhovniceşti. îmi ziceam: voi aştepta, rugându-mă neîncetat lui Dumnezeu, destăinuirile viitorului şi verificarea nesiguranţelor mele de azi.

Au urmat câteva zile, în cari au trecut pe dinaintea mea trei sute, patru sute de spoveditori. Se apropiau zilele Crăciunului şi vedeam cu bucurie că dorinţele mele sunt pe cale de îndeplinire. Mă înţelesesem cu colegii mei de la biserica vecină să spovedesc în biserica lor 3-4 ore în fiecare după-amiază, şi discutasem cum vom împărtăşi în ziua de Crăciun pe cei aleşi.

Eu susţineam că trebuie să dăm acestui fapt proporţiile unei manifestări bisericeşti. Voiam să-i strâng pe cei pregătiţi la porţile unui atelier, şi de acolo, subt conducerea mea şi cântând cântece învăţate în serile noastre de predică, să-i aduc în procesiune solemnă înaintea sfântului altar. Colegii mei, preoţii vecini, se sfiau de atare manifestare şi propuneau alte modalităţi. Am stăruit, am căutat să-i fac să priceapă punctul meu de vedere, dar zadarnic ! Nu era întâia oară când întâlneam în calea mea copaci trântiţi şi gropi săpate tocmai de fraţii mei cei întru Christos.

Mai mult decât atâta, am fost nevoit să renunţ şi la adunarea laolaltă a celor ce urmau să primească Sfintele Taine. I-am împărţit în trei grupe: unul pentru biserica unde spovedeam şi alte două pentru două biserici mai depărtate. Dumnezeu, însă, îmi păstra o mângâiere pe care nu îndrăzneam s-o întrevăd. Ceva mai înainte de ziua de 23 decembrie - ziua vacanţei şcolare, a pomului de Crăciun şi a darurilor pentru copii - Roxana mă vesteşte că voi prezida, în şcoala predicilor mele de seara, o sărbătoare închinată elevilor săraci.

într-adevăr, funcţionarii lui Atanasie Ceaur au adus în sala cea mare a şcolii un brad înalt până în tavan şi l-au împodobit

cu lumânări, cu ghirlande şi cu jucării. Iar la picioarele bradului au aşezat metodic o sută de flaneluţe, o sută de cuşme de flanelă şi o sută de perechi de ghete. Osebit de toate acestea, au mai adus o mulţime de lucruri de mâncare - pesmeţi, conserve şi diferite fructe.

M-am bucurat din toată inima. Stejarul bogăţiei mândre şi avare începea să hrănească, sus, în vârf, vâscul săracilor şi al milosteniei !

S-au petrecut toate cu bună rânduială şi cu creştinească voioşie. Am avut grijă din timp să fac lista copiilor săraci pe care era să-i îmbrace Moş Crăciun şi am potrivit lucrurile aşa ca să nu am nemulţumiri şi inimi zadarnic jinduite. Dar lumina şi podoaba serei de Ajun a fost ivirea Roxanei, între Bujor şi Lia, escortaţi de *Frau* Helen Hempel.

A fost o seară de care şi astăzi îmi aduc aminte cu suav freamăt sufletesc. Adâncurile sălii erau pline de ascultătorii mei obişnuiţi. în mijloc stătea drept, din podea până la lămpile electrice ale tavanului, bradul cu braţele largi şi împodobite, împrejurul copacului străluceau, extaziaţi, ochişorii a o sută de copii din mahala, iar în spatele lor stăteau - încovoiaţi, trenţăroşi şi înmărmuriţi - bunicii şi bunicile.

Am deschis gura în această adunare smerită şi plăcută Domnului şi am rostit nu o cuvântare ocazională, ci o predică de Crăciun: *„Fericiţi cei cu inima curată, că aceia vor vedea pe Dumnezeu !"*... cum l-au văzut păstorii din Betleem, cum l-au văzut cei Trei Crai de la Răsărit, cum l-au văzut Simeon şi Ana şi cum îl vedem şi noi în seara aceasta...

Aş fi vorbit mult, aş fi vorbit ceasuri întregi. O sete sfântă de lacrămile mele, de lacrămile ascultătorilor mei, de lacrămile Roxanei ardea inima mea şi-i dădea puteri de zguduitoare persuasiune. Un avânt de negrăită frenezie, dornică deopotrivă şi de stăruinţa în slujba către fraţi şi de definitiva eliberare, deschidea sufletul meu spre Domnul, ca pe ferestrele unei sere imensitatea mării. Era ceva asemănător cu misteriosul suspin al Apostolului Pavel în *Epistola a doua către corinteni* (5, 4):

„Noi, cei ce suntem în cortul acesta, suspinăm îngreuiați de vreme ce dorim nu să scoatem haina noastră, ci să ne îmbrăcăm cu cealaltă, pe deasupra, aşa încât ce este muritor să fie înghițit de viață. "

După predică am cântat cu copiii cântecele de Crăciun şi am pornit să împart darurile aşteptate. Când copilaşii au prins să treacă unul câte unul prin fața bradului şi să-şi ia fiecare legăturica destinată, Roxana s-a strecurat uşor şi a plecat.

A doua zi am ținut predică din amvon, am vorbit despre Sfânta Euharistie şi despre fericirea de a o primi, şi am primit-o eu însumi, cu suprema comoțiune pe care m-ai făcut s-o cunosc în anii uceniciei mele. Chiar în ziua de Crăciun am primit o telegramă de acasă. Mama mă chema degrabă în satul meu natal, fără nici un fel de explicare. Cunoşti, iubite Duhovnice, sufletul acestei femei sfinte, întâmplările, durerile şi toată viața ei, şi nu este nevoie să-ți mai vorbesc de ea. M-am gândit: Să dea Dumnezeu să nu fie bolnavă, ci să fie numai şi numai dornică să-şi revază feciorul şi să facă, împreună cu el, Sfintele Sărbători.

M-am prezintat şefilor mei bisericeşti, cum cere pravila, şi le-am cerut câteva zile de concediu. M-am prezintat apoi Roxanei şi lui Atanasie Ceaur şi le-am spus:

- Plec până la 2-3 ianuarie, dar plec numai cu trupul. Cu sufletul sunt mereu lângă dv., şi îndeosebi sunt înaintea Mântuitorului, pe care îl rog stăruitor să ne dăruiască, în anul care vine, prin mâna fericiților ctitori Atanasie şi Roxana, marea noastră mângâiere: biserica acestui cartier de oropsiți !

Am străbătut trecătorile Carpaților într-o după-amiază fumurie şi glacială. Toți brazii aveau chiciură în plete. Toate torentele se prefăcuseră în țurțuri şi în stâlpi de sare. Omăt adânc căptuşea fundul văilor, învelea pajiştile dintre culisele pădurii şi crea fagilor, scuturați de frunză, un fel de ipostază albă, un fel de frate geamăn, trup lângă trup, de la trunchiul repetat în alb, până la ramurile cele mai fine şi mai întortocheate - reproduse aidoma. Iar după această măreție a munților prăpăstioşi, zbârliți şi proptiți de ceruri, iată, din ce în ce mai largă, perspectiva

mănoasei câmpii a Braşovului ! în ora aceea crepusculară dormea tihnită, subt lințoliul de iarnă, păstrând la sânul ei comoara şi nădejdile, sămânța şi binecuvântările verii ce era să vie. Pe câmpia aceasta am deschis ochii mari de copil, am trecut cu bietul tata pe jos şi în căruță, am strâns primele mănunchiuri de bujori şi de aglici, ca să le aşez la icoana Sfintei Fecioare din biserica noastră !

Mulțumind lui Dumnezeu, am găsit pe mama sănătoasă. Mă chema fiindcă i se făcuse dor de înstreinatul ei de fecior şi voia să-1 mai vază o dată, măcar acum de Anul Nou, slujind în biserica părinților, alături cu preoții din sat. I-am făcut toată voia, am liturghisit împreună cu bătrânul meu catihet din anii claselor primare şi am ținut în auzul norodului, adunat din cele Şapte-Sate, un cuvânt de învățătură.

Am trăit aci, în această lume sănătoasă şi țărănească, o săptămână de viață atât de nouă, că mi se părea că este întâia oară când dau cu ochii de cele Şapte-Sate. Simțeam cu o intensitate surprinzătoare că sunt un dezrădăcinat ! Nu mai eram feciorul de țăran plecat din câmpia Braşovului, la vârsta de zece ani. Eram un orăşean crescut în sărăcie, în umilință şi în răzvrătire, ars de dogoarea marilor şi infernalelor cuptoare sociale, aşa cum ard ele subt zidurile oraşelor babilonice. Ascultam şi observam pe mama, pe câteva rude bătrâne (venite să mă vază), pe vechi prieteni din copilărie, şi constatam, cu mirare adâncă", depărtările dintre suflet şi suflet. Ce psihologie agrestă ! Ce ritm domol şi invariabil ! Ce lume rămasă la un singur anotimp sufletesc !

Mă gândeam la ivirea în Corint şi la luptele Sf. Pavel. Mă gândeam la oceanul de patimi, de păcate şi de idolatrie pe care trebuie să-1 înfrunte, aci, în metropola Ahaei, aprigul corăbier al Domnului. Dar cum ar fi putut să intre el, cu corăbiile mântuirii, pe care le comanda, nu în Corintul cel cu două porturi, ci în pârâiaşele care se scurg din Carpați şi spală cele Şapte-Sate ?

Am ieşit, într-o zi luminoasă şi cu totul învelită în lințoliul iernei, afară din linia locuințelor. Era pârtie bună şi am putut să merg departe, spre sura clădire a codrilor. Simțeam în mine ceva

analog cu senzația unui gospodar care și-a prefăcut casa și, din cât era mai înainte, a făcut-o de două ori mai largă și mai înaltă. Simțeam în mine adâncimi și rezonanțe pe cari nu le dovedisem până aci. Peisagiul de iarnă care se desfășura subt ochii mei, în soarele oblic și purpuriu, mă fermeca dincolo de normele mele obicinuite. Niciodată columnele tremurătoare ale fumului din coșuri nu mi se păruseră atât de pline de alean ca în ziua aceea. Niciodată dalba și încremenită ondulație a troienelor zăpezii nu mă găsise atât de simțitor. Și niciodată coama sură a leilor carpatini, tolăniți spre miazăzi, subt cerul de cristal albastru, nu mă înduioșase atât de adânc, atât de stăruitor ca în ora aceea !

Eram un altul. Izvoare noi și neașteptate sunau în pieptul meu, în fața acestei priveliști, atât de des contemplate și totuși atât de puțin înțelese, în zilele neștiutoarei copilării și mai încoace, în zilele vacanțelor școlare. Am dormit atâția ani ! Eu n-am simțit până acum fiorul gliei învelindu-se în această hermină a cerului! Eu n-am cunoscut până acum taina și puterea acestor muguri, cari biruiesc, în așteptarea lui april, înghețul și mânia lui ianuarie. Unde am fost atâta vreme de n-am văzut niciodată cum cresc codrii de argint, cum cresc stâncile cărunte subt pologul zărilor de miazăzi !

Un pârâu - pârâul în care mă scăldasem de atâtea ori în copilărie - scria în câmpul de omăt meandrele lui negre. Am privit în unda cristalină, am văzut verzile șuvițe de la fund jucând în ritmul fluid și mi-am adus aminte de oglinzile și de boschetele exotice din palatul Roxanei. Cuvintele Sibilei către Eneea *(Eneida,* cartea VI, 51-52) mi-au sunat în suflet ca un clopoțel liturgic:

...cessas in vota precesque,
...cessas ?

Cu adevărat întârziez cu făgăduințele și cu rugăciunile mele !... Ce fac eu aici ? Pierd vremea ! Porunca Mântuitorului mi-a hotărât o lume, un teren de luptă și o operă precisă, pe cari nu pot să le pierd din vedere nici un minut. Adio, Carpați cărunți ! Adio, pârâul copilăriei mele ! Adio, loc de tihnă părintească și țărănească ! Nu cei teferi au nevoie de doftor, dar cei bolnavi !

XI11

A treia zi de Anul Nou m-am înapoiat în Capitala zgomotoasă, colcăitoare și impie. Acasă, pe masa mea sărăcăcioasă, am găsit, între altele, preafina carte de vizită a d-rei Debora Simon, cu câteva cuvinte de urare și cu îndemnul: „Vino pe la noi în orice zi la ora ceaiului. Vei bucura mult și pe tată, și pe fiică."

Această potrivire, „și pe tată, și pe fiică", mi s-a părut din partea acestei inteligente și frumoase fiice a lui Israel o subtilă și măgulitoare asonantă la credința mea creștină și poate la unele locuri din *Epistola întâi* a Sf. Ioan Evanghelistul. Nu uitasem deloc pe bancherul Simon. De când aflasem că locul viran, unde vedeam înflorind mănăstirea mea, este proprietatea acestui evreu, mă întrebam cu fiori: când și cum va săvârși Domnul minunea lui cea nouă ?

M-am dus la palatul lui Atanasie Ceaur, am complimentat pe stăpâni de Anul Nou și am dăruit elevilor mei Bujorel și Lia câte o carte cu povești în icoane. După oboselile și durerile din Ajunul Botezului - o parohie de cocioabe, cercetată de un preot cu buzunarele goale - am vestit pe milionarul Simon că viu să-1 văd.

Iubite Duhovnice, stăruiesc de câteva zile asupra unor împrejurări poate neglijabile din tabloul sufletesc pe care voiesc să ți-1 înfățișez, căci, pe lângă mărturisirea durerii mele,îmi dau seama că simt și îndemnul unui examen general. Ucenicul ar voi să dovedească învățătorului său că în viața pe care a început-o, ca preot și ca ostaș al Domnului, a căutat neîncetat să-și aducă aminte și să traducă în faptă lecțiile și pildele din școală. Cu devotament și cu intimă satisfacție, mi-am apărut mie însumi, în calea grea pe care merg de când ne-am despărțit, ca un credincios care se întoarce de la biserică în noaptea învierii, ocrotind cu silințe și cu precațiuni ostenitoare făclioara de Paște, aprinsă din făclia altarului.

In întâlnirea mea cu familia Simon, și îndeobște în toate legăturile mele cu evreii, te-am avut model și pavăză, fără nici un

moment de şovăială. Concepţia largă, generoasă, mângâietoare cu care îmbrăţişezi destinele lui Israel şi pe toţi copiii acestui popor excepţional constituie articol neclintit în catehismul sufletului meu. Ca un elev al Spiritualităţii tale, am intrat în casa evreului Simon şi am dovedit, pentru mine însumi, câtă înţelepciune şi câtă dreptate implică adevărata iubire de oameni.

Fireşte că n-am călcat scările de marmură şi covoarele bancherului Simon cu mai puţină tresărire şi cu mai puţină răzvrătire decât parchetele lui Atanasie Ceaur. în privinţa aceasta, deşi nu uit că m-ai dojenit uneori, mă hrănesc cu fărămiturile ce cad de la masa Sf. Luca Evanghelistul, şi de la masa Sf. Vasilie, mitropolitul Chesariei Capadociei...

Un servitor în livrea m-a purtat printr-un şir de încăperi mărețe, pline de picturi, de păduri tropicale şi de oglinzi uriaşe, şi m-a scos la uşile unui palat mai mic, apartamentul d-rei Debora Simon.

Am fost primit cu neţărmurită voie bună. Această vioaie şi fermecătoare fecioară mi-a hărăzit câteva ore de complicată elevaţie sufletească. Dându-i mâna de bun găsit şi privind-o cum ondula în spuma rochiei, îmi ziceam cu încăpăţânare: Salomeea, fiica Irodiadei ! Strângându-i mâna la despărţire, mi-am spus şi fericit şi trist: O amică ideală, de care viaţa mea va fi de-a pururi stearpă !

în tumultul acestor ceasuri de spovedanie scrisă, nu am nici timp, nici putere să rechem această întâlnire deosebit de importantă în urmările ei. îmi dau seama că d-ra Debora voia să schiţeze un plan exact al configuraţiei mele morale şi mărturisesc că am ajutat-o din toată inima. Se vedea bine că Roxana îi vorbise adeseori despre ideile mele asupra poporului biblic, despre convingerile şi aşteptările pe cari le-ai semănat în inima mea şi în genere despre participarea, rezervată nouă, creştinilor, la impunătorul ideal sionist. înaintea Duhovniciei tale mă despoi de orice merit şi de orice originalitate. Tot ceea ce vorbisem cu Roxana şi confirmam acum în faţa Deborei era floarea lecţiilor de odinioară. Ucenicul tău dădea un examen izbutit.

Aproape întreaga noastră convorbire de trei ore s-a dus şi s-a întors printre columnele acestui labirint de azi şi de totdeauna: uriaşa problemă a soartei poporului evreu. La întrebările şi la mirările Deborei am răspuns cu o masivă simplitate:

- Domnişoară, sunt un elev care-ţi debitează o lecţie, învăţată cu convingerea că este o lecţie excelentă. îmi dau şi uni voi da toată osteneala să fiu necontenit Ia înălţimea sufletească a dascălului meu şi să profesez totdeauna, fără exageraţie şi fără intime contraziceri, aceste idei generoase. Dacă vrei însă să ştii mai mult şi dacă este cineva către care poţi să ridici ochii d-tale recunoscători, este rectorul şi duhovnicul meu, părintele Veniamin.

Vădit emoţionată, Debora mi-a spus de mai multe ori:

- Cucernice părinte, când vei cunoaşte mai de aproape pe fiii poporului meu, vei înţelege mai drept emoţiunea mea. Sunt mii de ani de când bieţii evrei aşteaptă bunăvoinţa, prietenia şi surâsul neamurilor cu cari convieţuiesc. Voi fi fericită să privesc şi să ascult într-o zi pe misteriosul învăţător de care îmi vorbeşti. Dar sunt fericită şi acum că pot să prind în oglinda sufletească a ucenicului lumina acestor aştri ai iubirii de oameni.

Un ceai servit în ceşti subţiri, stropite cu crizanteme, a trecut discret, ca nişte lanuri aurii, pe subt nourii plini de freamăt ai convorbirii noastre. De câteva ori am încercat să vorbesc de alte lucruri. Bancherul Simon era atent de dimineaţa până seara la roata maşinii lui financiare. Regreta că n-a putut să mă aştepte şi mă ruga să nu iau în nume de rău absenţa lui. Dintr-o pornire care mă surprindea pe mine însumi, am voit s-o fac pe interlocutoarea mea să vorbească despre Roxana.

- De când cunoşti pe doamna Ceaur ? Aţi fost colege de şcoală ?

- Am învăţat în acelaşi institut, fără să fim colege. Roxana e ceva mai mare decât mine. Ne leagă însă o veche şi trainică prietenie. Preţuiesc şi iubesc pe Roxana pentru inima ei francă şi lipsită de prejudecăţi.

- Sunt cu totul de părerea d-tale. D-na Ceaur inspiră o caldă încredere şi face fericiţi pe cei ce trăiesc în preajma sa.

- E un suflet mare. E o eroină necunoscută. Cu cât pătrund mai adânc în intimitatea vieții ei, cu atâta o admir şi o ador mai pătimaş.

- Apropierea şi tovărăşia dv. mă interesează şi mă îmbie ca un simbol. Pe puntea mistică şi - pentru majoritatea credincioşilor - din nefericire invizibilă, care leagă cele două *Testamente,* vă văd, de când vă cunosc, întinzând brațele una către alta şi surâzând.

- Părinte Pavele, eşti nu numai un preot, dar şi un poet al păcii dintre frați... *„O, cât este de bine şi cât e de frumos când frații locuiesc împreună !"...*

- Domnişoară, sunt infimul închinător al Celui ce a făcut din salutul național evreiesc cheia de boltă a sufletelor noastre: *Pace vouă !*

M-am ridicat, gata de plecare. Debora şi-a împreunat mâinile într-un gest nevinovat şi atingător.

- O, părinte Pavele, cum să acopăr, cum să scuzez, să răscumpăr în ochii d-tale de apostol al *Evangheliei* şi al săracilor, insolența acestei case de bancher ?...

Şi pare că voi, răsturnând nu ştiu ce ezitare, să mai spună ceva. Dar se opri deodată. Lăsă o clipă brațele jos şi le uni din nou:

- Te rog mult dă-mi voie să suprim astă-seară, dintre casele noastre, pentru d-ta, depărtarea, cerul rece şi posomorât, zăpada terfelită şi pornită să se topească... Te aşteaptă la scară maşina mea şi înăuntru un buchet de crini de Florența, pentru icoana cea mare din chilia d-tale.

Am plecat, aiurit şi furnicat de o fericire serafică. Icoana cea mare, pe care Debora, în lipsa mea, o văzuse la mine acasă, era icoana Pururei Fecioare !

XIV

După o săptămână, un funcționar al Băncii Simon vine să-mi comunice, din partea stăpânului, că sunt aşteptat la bancă.

Discret, ceremonios, aproape tainic, bancherul îmi spune, în biroul lui cu uşi duble şi înăbuşite:

- Preacucernice părinte, fata mea, Debora, e încântată de vizita pe care i-ai făcut-o. Spre multa mea părere de rău, n-am putut să rămân acasă în seara aceea. E o mare mângâiere pentru noi, evreii, când întâlnim, printre neevrei, prietenia şi simpatia de care suntem atât de lipsiți... Şi mângâierea este şi mai mare când miniştrii Bisericii Creştine îşi aduc aminte de începuturile noastre comune şi ne tratează cum şi merităm, ca urmaşii lui Abraham, ai lui Isac şi ai lui Iacov... Bătrânul era mişcat. O adiere caldă şi îmbujorată trecea peste fața lui de pergament. Preacucernice părinte, te-am auzit în casa amicilor noştri Atanasie şi Roxana Ceaur vorbind despre proiectul sfânt ce ai, să ridici, în cartierul lor, o catedrală... Să-ți ajute Dumnezeu să-ți vezi visul împlinit ! Dar Dumnezeu lucrează prin noi, bieții oameni, şi oricât de nevrednici suntem, el face din noi solii şi colaboratorii săi. Am în parohia d-tale, lângă proprietatea Ceaur, un loc viran imens. O mănăstire întreagă ar încăpea în el... Domnişoara Debora Simon închină şi dăruieşte acest loc viitoarei d-tale opere religioase şi umanitare.

M-am ridicat din fotoliu şi am venit spre bancherul evreu.

- Adevărat, domnule Simon, adevărat ?!...

Şi am rămas amândoi fără de grai.

- E atât de frumoasă ofranda d-rei Debora şi atât de mărinimos consimțământul d-tale !... Apoi, după altă clipă de tăcere. Domnule Simon, sunt preot şi vistiernic al binecuvântării. Dă-mi voie să te îmbrățişez ! Dumnezeu-Tatăl, Dumnezeul lui Abraham, al lui Isac şi al lui Iacov, să-ți ție vecinie seama de jertfa pe care i-o aduci !

Ne-am aşezat la loc în fotolii.

- Cucernice părinte Pavele, această ideală afacere care ne încălzeşte are şi o parte pământească... Banca Simon *vinde* părintelui Abel Pavel terenul în cestiune cu această suprafață, cu aceste vecinătăți şi cu atâta preț... Iată aici, pe biurou, tot dosarul. Actul de vânzare e făcut, toate taxele sunt plătite. Mai rămâne un

singur lucru: să ne prezintăm împreună la secția de notariat și să semnăm în fața magistratului.

Până seara, am scris și am trimis d-rei Debora această scrisoare:

„Mi-ai hărăzit a doua zi de fericire din viața mea... Cea dintâi a fost ziua când am primit darul sfintei preoții. A doua e aceasta, când mâna d-tale providențială însemnează cu linii de flacără, pe peretele așteptărilor mele captive, hotarele sfintei opere așteptate ! Scumpă domnișoară Debora, ce-aș putea să cred și să mărturisesc decât că Dumnezeu te-a trimis în calea mea ?... Servitorul lui Abraham, la fântâna de subt cetatea lui Nahor, privind pe Rebeca, sprintenă și frumoasă, cum îi adapă cămilele, este mai puțin fericit decât mine când te privesc pe d-ta cum adăpi visurile și idealul meu !

Fericirea mea mă copleșește și destoinicia mea de a-ți mulțumi e risipită și năucă. Dacă darul d-tale ar fi pentru mine, cetățeanul cu carnet de identitate și cu stat personal la unul din ministere, poate că m-aș pricepe să-ți mulțumesc. Dar, domnișoară Debora, darul d-tale trece pe deasupra capului meu uimit și ajunge acolo unde nu pot să te însoțesc decât în genunchi și cu inima tumultuoasă !...

Poți să-ți închipuiești o confuziune mai dulce și mai proprie să se topească în lacrimi decât a mea ?... O, scumpă binefăcătoare, ce să fac, cum să mă mișc, ce să substanțiez din noianul de simțiri și de gândiri cari trec în furtună printre Sion și Colina Fericirilor ?...

Deși, omenește, suntem la începutul cunoștinței noastre, d-ta ai răzbătut departe în plaiurile și în tainele inimii mele. îți sunt dator ceasuri lungi de convorbire și de confruntare sufletească... Văd zile viitoare în care voi căuta să întorc măcar în parte farmecul de primăvară mistică pe care - o, strănepoată a Sulamitei! - l-ai revărsat astăzi sufletului meu.

Vino într-o seară la amica d-tale, vino la Roxana, ca să ne bucurăm laolaltă de sfânta-ți inspirație ! A, nu ! încă nu !... Să descoperim Roxanei mai târziu darul ce mi-ai dăruit... Trebuie să mă ajuți să potrivesc lucrurile cu oarecare abilitate și spre folosul sacrei cauze urmărite. Te rog, nu divulga nimic Roxanei din această fericită taină. Să mai așteptăm...

Voiesc ca scrisoarea aceasta să-ți sosească chiar astă-seară. îți scriu de lângă crinii, încă fragezi, care își mențin locul de onoare voit de d-ta. O, domnișoară Debora ! Să cutez, astă-seară, să interpretez solia acestor flori, în rugăciunea mea, la jilțul împărătesei Cerului ?

Darnică și nobilă Debora ! Ridica-voi acești crini spre icoana Preacuratei - ca o «menora» cu înțeles cu totul nou - și-i voi lăsa, luminând binecuvântare și iubire, în pridvorul din care Stăpâna mea va privi, în noaptea aceasta, somnul d-tale de fecioară !"

XV

Iată cum, iubite părinte, am ajuns, la începutul primăverii, proprietarul marelui teren pe care vedeam, în înfrigurarea așteptării, năluca mea cu cruci de aur. Locul viitoarei mănăstiri laice îl aveam ! Ieșisem din haos ! în universul proiectelor mele nebuloase și arzătoare, salutam un punct de condensare și de siguranță !

Am avut norocul să descopăr că unul din prietenii mei din copilărie a ajuns arhitect și lucrează subt conducerea unui maestru celebru, consilier tehnic al Sfintei Mitropolii. Am limpezit cu acest amic, în câteva seri de consultare, viziunile mele și am stabilit viitoarea ordine de lucru.

întâi, după multă rezistență din partea mea, am primit să croim și să ridicăm numai sfântul locaș, lăsând deocamdată la o parte chenarul chiliilor pentru săraci. Eu aș fi voit să crească paralel și biserica, și pătratul împrejmuitor. Amicul arhitect mi-a dovedit că trebuie să mă supun și bunului-simț, și necesităților tehnice. A doua cestiune, în care m-am arătat foarte dârz și n-am cedat aproape nimic, a fost: Ce înfățișare va avea sfânta mea biserică ? Specialistul meu mi-a arătat zeci de siluete și de planuri. Mi-a propus un tip original, visat de el, și alte tipuri,

directe sau combinate, din cărțile și din experiența lui arhitectonică.

Am rămas încăpățânat și simplist ca un popă de la țară: Vreau ca biserica mea să semene aidoma cu Sfânta Mitropolie de lângă Camera deputaților !

Am discutat în lung și în lat. N-am vroit să aud nimic și am biruit ezitările și obiecțiunile arhitectului. Acest sfânt locaș mi-este mai drag decât toate celelalte pe care le-am văzut până azi în țara noastră. Voiesc ca biserica visurilor mele să reproducă întocmai, sau cât mai apropiat cu putință, glorioasa noastră catedrală metropolitană.

Amicul meu s-a legat să-mi facă toate planurile și toate studiile necesare, ținând seamă cu tot dinadinsul de voința mea și silindu-se să-mi copieze - poate cu oarecare reducere - catedrala iubită.

Am mers mai departe: am locul trebuincios. Voi avea pe hârtie înfățișarea și măruntaiele viitoarei biserici. Presupun, aștept ca Atanasie Ceaur și Roxana să pună la mijloc milioanele necesare pentru marea izbândire. în ce condiții juridico-bisericești încep eu această operă ? Atanasie Ceaur și cu mine suntem *ctitorii* sfântului locaș și ai viitorului întreg așezământ. Ne găsim într-o situație specială - foarte cunoscută în vremile de aur ale Bisericii - și consfințită de *novelele* împăraților bizantini și de știința canoniștilor. „...*Dreptul ctitoricesc* s-a ivit în biserica creștină atunci când unii creștini cucernici au început să zidească din averile lor sfinte locașuri, să le înzestreze cu tot ce este necesar pentru serviciul divin și să ia asupră-le toată grija pentru întreținerea clerului deservent la bisericile făcute de ei"...

Dar cu cât creștea în mintea mea claritatea canonică a viitoarei noastre situații, cu atâta înțelegeam mai bine temeritatea așteptărilor și a planurilor mele ! Iată-1 pe Atanasie Ceaur ctitor preacreștin ! Vezi-1 luând asupra grumazilor săi bine hrăniți, jugul drepturilor și al datoriilor prevăzute în Novela 123 a lui Justinian ! închipuiește-ți pe acest industriaș, rece și ateu, iscălind în fața Î.P.S. sale Mitropolitului actul ctitoricesc de a întreține, el și urmașii lui, de a asigura și de-a perpetua în

biserica zidită, sfânta ei podoabă, regularitatea sfintelor servicii și plata personalului clerical !...

Totuși, proiectul meu trebuia conceput și prezentat ca o fundație ctitoricească. Aveam nevoie de o complectă simplificare în formă și în fond și de o urgentă traducere în faptă. Șeful meu bisericesc - clarvăzător și practic - trebuie să fie cucerit prin preciziunea și simplicitatea concepțiunei mele. Nu putea să șovăiască și să nu-mi aprobe planurile prezintate o dată ce ele reproduceau întocmai catedrala metropolitană. Și iarăși - gândeam în capul meu - n-avea cuvânt să mă supună la nici o carantină de nici un fel o dată ce opera propusă era o ctitorie apărată de străvechile drepturi și libertăți cunoscute dreptului bisericesc.

Mergeam cu îndrăzneala mea și mai departe și-mi ziceam: Dumnezeu va avea grijă de jertfa sa ! Eu ard de nerăbdare de a începe ! Ce va fi a doua zi, ce surprize voi avea, ce prăpăstii sau ce munți va trebui să înfrunt: totul stă la știrea și la mâna Stăpânului Ceresc.

O, să văd începutul ! Să văd adunate pe teren piatra, cărămida și câte mai trebuiesc ! Să văd șanțurile săpate și ziua pietrei fundamentale ! Dar deocamdată nu era sigur și câștigat decât locul pe care vâlvorea imaginara mea ctitorie !

XVI

Se apropia postul Paștelui. M-am hotărât, într-o zi, să mă duc să cercetez, unul câte unul, pe musafirii lui Atanasie Ceaur, cari îmi spuseseră că am la ei ușa deschisă. Am vizitat pe primar, pe diplomatul în retragere și chiar pe soții ziariști. N-am făcut rău. Afară de oarecari informații asupra lumei și doctrinei teozofice, am recoltat prețioase știri asupra situației politice și îndeosebi asupra treburilor amicului comun Atanasie Ceaur.

Marele industriaș era răsfățatul norocului. Toată lumea credea că, la o apropiată și așteptată remaniere ministerială, el

va fi ministru. Partidul din care făcea parte era încântat de serviciile şi sagacitatea lui financiară. Primarul mi-a spus ceva mai mult:

- Sunt impresionat de perseverenţa şi de frumosul d-tale entuziasm ! Şi îţi mărturisesc că nu mi-ar fi deloc indiferent ca, subt primariatul meu, să apară, într-un cartier muncitoresc, aşezământul nădejdiilor d-tale. îţi făgăduiesc că îţi voi da şi eu ceva... Dar ideea cea fericită şi mândria partidului meu ar fi ca Atanasie Ceaur să facă gestul nemuritor. Află - pentru moment, numai ca duhovnic - cum că amicul nostru a câştigat acum, în urmă, într-o afacere absolut onestă, o cotă personală de câteva zecimi de milioane.

Ştirea aceasta a fost pentru mine hotărâtoare^Atanasie Ceaur va trebui să dea zeciuială din uriaşul lui câştig şi să înceapă zidirea bisericii. Am zorit pe arhitectul amic să-mi termine planurile şi devizul lucrării, şi când le-am avut în mâna mea am cerut acestui Goliat al banului o audienţă la birou.

Din această întâlnire - în felul ei un duel misterios - era să iasă un înfrânt şi un biruitor ! Nu cer pentru mine nimic. Dumnezeu din ceruri citeşte în inima mea ca într-o carte ! Am sugrumat freamăt, emoţii, sfiiciune... şi am stat dârz în scaunul în care aşteptam să-mi vie rândul.

Am rămas singuri.

- Domnule Ceaur, vă rog să-mi dăruiţi un sfert de oră de convorbire între patru ochi

Patronul a dat poruncă să nu mai intre nimeni, apoi, cu o bunăvoinţă pe care persoana lui, antipatică din născare, nu putea s-o facă persuasivă, mi-a spus că e atent.

- Viu să vă aduc o veste bună şi, nădăjduiesc, o adevărată bucurie. Vă rog citiţi acest document.

I-am pus subt ochi actul prin care Banca Simon îmi vânduse terenul din apropiere.

Atanasie Ceaur şi-a plimbat ochelarii, încet şi impasibil, pe toate paginile documentului, mi 1-a restituit şi a zâmbit funebru:

- Simion nu are secrete faţă cu mine... Am ştiut la vreme darul pe care ţi 1-a făcut impulsiva şi idealista d-ră Debora...

Mi-am stăpânit greu mirarea şi m-am gândit: e tare ca Goliat!

- Nu te mira, Cucernice părinte Pavele. Simon este colegul şi tovarăşul meu.

- Domnule Ceaur, n-am voit şi n-am venit să vă minunez cu această primă izbândă a mea. Am venit să vă declar cu simplitate: Iată aici terenul aşezământului pe care îl aştept ! Daţi-mi acest aşezământ ! Daţi-mi, mai întâi biserica din centru !

- Părintele Pavele, nu-ţi mai iau în nume de rău această vioiciune şi această frenezie de convingeri, fiindcă mi-ai dovedit că poţi face minuni, dar mie dă-mi voie să fiu mai molâu şi mai tembel decât d-ra Debora...

- Ziceţi mai bine, domnule Ceaur: dă-mi voie să fiu om cu scaun la cap şi stăpân al realităţilor.

- Fie şi aşa, dacă vrei !...

- Cu claritate şi cu răceală, vorbesc unui maestru al situaţiilor clare...

- Vorbeşte.

- M-am mirat adineaori că îmi ştiaţi secretul. Dar dv. să nu vă miraţi că şi eu, la rândul meu, ştiu câteva din secretele dv. Găsesc, domnule Ceaur, că în ceasul de faţă interesele dv. pământeşti şi politice se întâlnesc amical cu interesele mele apostoleşti.

- Mi-a spus şi primarul acelaşi lucru. Probabil că ai vorbit cu el, sau cu socru-meu, Trandafirescu, care cugetă la fel...

- Domnule Ceaur, sunt încântat ! Asta înseamnează că prin două galerii diferite, săpate una la apus şi alta la răsărit, ne apropiem, încet şi sigur, unul de altul şi că, mâine-poimâine, unificăm tunelul care-a răzbit trecătoarea Simplon !

- Dragă părinte, opera pe care o iei termen de comparaţie a fost lung şi metodic pregătită de specialişti, de ingineri, de geologi.

- Opera la care vă chem colaborator pogoară din cer, ca intenţie şi finalitate, dar trebuie să treacă prin mâna aceloraşi pregătitori specialişti.

- Aşadar, ne trebuiesc studii, planuri, devize, demersuri, aprobări...

Am deschis ghiozdanul pe care îl ţineam pe genunchi şi am scos din el dosarul pregătit:

- Domnule Ceaur, aci stă *in nuce* toată opera noastră. Veți vedea aici planurile viitoarelor construcții, veți vedea, aproximativ, care este jertfa pe care v-o cere Cel Ce v-a dăruit viață, sănătate, avere și slavă... Veți vedea, mai departe, subt ce formă, comodă și scurtătoare de discuții, cerem chiriarhiei aprobarea întreprinderii noastre.

- Asta e ceva. Asta însemnează că știi să aterizezi cu îndemânare ! Bine, bine... Lasă-mi dosarul câteva zile, ca să-1 studiez cu toată luarea-aminte pe care o reclamă această cestiune, de aci înainte... interesantă.

- Binecuvântată-și cerească, domnule Ceaur !

xvn

Grija, demersurile și lucrările preparatorii pentru concretizarea planului meu nu mă dispensau nici o zi de celelalte îndatoriri. Stabilisem cu severitate orele serviciului pastoral și continuam conștiincios, ca un bun învățător, lecțiile mele cu Lia și cu Bujorel.

O vedeam pe Roxana aproape în fiecare zi, mai ales în „clasa" copiilor, unde venea și rămânea uneori toată ora, tăcută și stăruitoare, la împletit, la brodat ori la cusut. Primeam înfățișarea ei și, aș zice, mă îmbrăcam sufletește în această înfățișare ca într-un vestmânt regal la nu știu ce slujbă de ministru oriental într-o țară a basmelor și a soarelui...

Astăzi, când privesc înapoi și revăd aceste lecții cu copiii, de obicei luminate de chipul de statuă grecească al mamei lor, sunt adânc și jalnic nedomirit asupra neprevederii și opacității mele sufletești. Priveam țintă înaintea mea, îmi încordam toate puterile, ca în stadion, și alergam după sacra fantomă a închipuirii mele, dar nu mă întrebam niciodată dacă avântul și izvorul energiilor dovedite nu au, cumva, afluenți din stratul inconștientului și al autoînșelării.

Atitudinea Roxanei față de mine a fost din prima zi și până la cea din urmă întrevedere de o cuviință exterioară admirabilă. Totdeauna binevoitoare, totdeauna stăpânită de evidența că se

găsește înaintea unui preot, totdeauna doritoare să asculte și să învețe, femeia aceasta ar fi meritat să găsească în ucenicul tău mai mult reazim și mai multă consistență duhovnicească decât a găsit.

Plâng și mă vaiet că această primă încercare pe care ai făcut-o cu mine, trimițându-mă la apostolia de probă, s-a isprăvit cu un tainic dezastru. Dar sunt dator să-ți dau bună seamă de toate etapele rătăcirii mele și să grămădesc lâ tribunalul tău toate elementele acestui proces în care mă pierd ca într-o rețea vrăjită.

Am răspuns Roxanei, zi cu zi, cu o purtare iluminată de tot devotamentul meu creștin. Mă verificam, mă cercetam în oglinda concepției iubitoare de oameni în care m-ai crescut și găseam (cu un farmec pe care de-abia acum încep să-1 suspectez) cum că Dumnezeu caută la jertfa mea ca la jertfa lui Abel și că drumul datoriei are uneori neașteptate despăgubiri. Plecasem în lume ca să câștig inimi lui Iisus Christos și să pregătesc emoționata așteptare a împărăției lui. în ogorul pe care-1 munceam și-1 sfărâmam de trei ani încoace, holda duhovnicească începea să se ridice. îngăduit îmi era - socoteam eu - să mă bucur că stăruințele și rugăciunile mele au fost primite și ascultate.

Apropierea Roxanei chema din adâncurile sufletului meu sărbătoare și melodie. Dar mi se părea firesc ca această ființă - vădit purtătoarea unui mesaj divin în viața mea - să aibă pentru mine privilegiul sufletesc pe care i-1 acordam. Mi-aduceam aminte de Tecla, de Paula, de Eustochium, de Melania și de atâtea alte sfinte femei creștine, ale căror îndemnuri, acțiuni și virtuți au întărit și au ridicat până la eroism pe mulți dintre legionarii lui Iisus Christos. Convorbirea noastră era pururea închinată ideilor severe și mântuitoare. Roxana dădea pe față o preocupare intimă, o sete de bună învățătură, o dorință religioasă care ar fi cinstit chiar pe un slujitor al altarului.

E adevărat că dincolo de toată această râvnă didactică, dincolo de dialogii noștri teologici, mi se părea că întrevăd în sufletul Roxanei umbrele unei taine dureroase. Roxana era setoasă de slaba mea știință despre cele dumnezeiești ca de o apă cerută de nu știu ce fffc ascuns al conștiinței ei. Când am ajuns

la bănuiala aceasta, mi-am impus o discreţiune desăvârşită şi am încetat să mai insist asupra capitolului mărturisirii. Neapărat era o renunţare momentană. Care prefacere sufletească, în numele şi cu puterile Mântuitorului, poate fi îndeplinită aici, pe pământ, dacă nu expulzăm cu totul, prin pocăinţă şi prin spovedanie, pe omul cel vechi şi putred, ca să facem loc omului pocăit şi renăscut ? Dar mă observam cu sfântă probitate şi mă cenzuram cu asprimea pe care trebuie s-o păstrăm în primul loc pentru noi înşine. Dacă într-adevăr femeia aceasta se simte despărţită de Biserică şi de Iisus Christos prin vreun obstacol greu, pe care numai Taina Mărturisirii poate să-1 înlăture, rugăciunile noastre unite îi vor aduce ziua eliberării. Ar fi un păcat de neiertat din partea mea să jignesc sau să bruschez timida evoluţie a unui suflet pornit să înflorească florile sfintei spovedanii.

A doua zi după audienţa mea la Atanasie Ceaur şi la sfârşitul lecţiei cu copiii, am rugat-o pe Roxana să mă asculte câteva minute.

- Doamnă, am să vă comunic câteva ştiri importante.

- Am şi eu una, dar importantă pentru mine...

- M-am prezintat ieri d-lui Atanasie Ceaur şi i-am făcut dovada că sunt proprietarul vastului teren viran pe care aştept să crească într-o zi Mănăstirea Sf. Vasilie.

- Ştirea nu mai este nouă de multe zile...

- Vă cer iertare, doamnă, că n-am fost eu primul vestitor... Mi-e greu să constat că sosesc atât de târziu cu informaţiile mele.

- Din câte mi-a spus d-1 Ceaur, reiese, cucernice părinte, că aţi lucrat cu înţelepciune. Tăcerea pe care aţi păstrat-o acoperea foarte bine toate acele chibzuiri şi pregătiri cuvenite lucrurilor serioase.

- Trebuia să-mi impun această discreţiune. Sunt mulţumit că m-aţi înţeles.

- Dacă am cunoscut un dram de tristeţe, este din altă pricină. Aş fi voit să aflu fapta Deborei nu din destăinuirea tatălui, ci din confidenţele fiicei...

- Doamnă, toată vina este a mea !... Am rugat-o în scris pe d-ra Debora să fie discretă şi să-mi lase mie dreptul divulgării.

- Atunci şi Debora a tăcut din înţelepciune...

- Din sfatul meu şi din porunca împrejurărilor. Să ne oprim însă asupra faptului în sine. Aştept ca Dumnezeu să ne dea semnul hotărâtor că jertfa pe care i-o pregătim e dezlegată.

- Mă voi bucura din toată inima să privesc izbânda Cucerniciei tale.

- Da, cu vorba *Sfintei Scripturi: „Acum mântuirea este mai aproape de noi decât atunci când am primit credinţa"...* Dar stăruinţa şi lupta noastră trebuiesc sporite.

- Sunt, înaintea lui Dumnezeu, care ştie toate, împreună luptătoare cu Cucernicia ta.

- Fiţi mai mult decât atât, doamnă ! Fiţi pentru mine ceea ce erau filipenii pentru Apostolul Neamurilor: *„bucuria şi cununa mea"...*

- Poate, în viitor... Deocamdată, Cucernice părinte, te aşteaptă un ceas greu. Săptămâna care vine este prima săptămână din marele post. Te rog să vii în câteva după-amiezi şi să citeşti, îh odăiţa cu icoane, rugăciunile prescrise.

- Doamnă, ştiţi prea bine că mă chemaţi nu la o corvoadă, ci la o sacră datorie.

- Nu e numai atâta. Vineri, după rugăciune, vreau, cu ajutorul Domnului, să mă mărturisesc... Vino pregătit să mă asculţi...

M-am înclinat adânc în faţa Roxanei.

- Bucurie mare va fi înaintea îngerilor lui Dumnezeu în ziua aceea !

XVIII

în această primă şi sfântă săptămână a Marelui Post, ca unul care nu am încă „cetate stătătoare", am ajutat pe fraţii mei, preoţii vecini, şi am continuat, după-amiază - pe cât cu putinţă

era - lecturile tipicale, în camera cu icoane din palatul lui Atanasie Ceaur.

Era un paraclis improvizat, fiindcă ziditorii palatelor de azi - at|t stăpânii, cât şi arhitecţii - sunt cu totul străini de ideea că, alături de atâtea şi atâtea încăperi, una trebuie hărăzită sfintelor icoane şi retragerilor cucernice. Roxana adunase într-un iatac o parte din odoarele sfinte de subt mâna răposatului vlădică Varlaam, crucile şi engolpioanele lui, cum şi o colecţie de icoane vechi şi noi.

în lumina stinsă a acestui iatac, Roxana îşi tăinuia clipele ei de reculegere şi de rugăciune. Ziua de vineri a sosit pentru mine solemnă şi apăsătoare. Nu mai sunt, de mult, la începutul experienţelor şi al carierii mele duhovniceşti, dar dacă te-aş fi ştiut cumva în apropierea mea, aş fi alergat la Duhovnicia ta şi te-aş fi rugat: „Şovăiesc, sunt slab, ia-mi după grumaji acest epitrahil ! Ascultă în locul meu spovedania Roxanei !..."

Mă miram eu însumi de această subită şovăială... Mă mustram cu asprime şi-mi spuneam: Slugi netrebnice suntem, dar trebuie să facem ceea ce ni s-a poruncit ! Mi-aduceam aminte de un cuvânt pe care-1 spuneai odinioară: înaintea celui ce se confesează, preotul confesor este, de multe ori, în aceeaşi situaţie în care se află medicul la patul bolnavului de tifos, sau - şi mai grav - soldatul, pe front...

îmi făceam o largă socoteală şi-mi ziceam: Dumnezeu priveşte cu îndurare spre mine, robul său nevrednic. Bogaţii, ca şi săracii, încep să vină, după strădania mea, pocăiţi şi setoşi la jgheaburile apei celei vii.

După-amiază, între lumânările aprinse pe un sfeşnic arhaic, am terminat lecturile mele cu *Psalmul 90:*

„ O, Doamne, tu te-ai făcut nouă scăpare în neam şi în neam.

Mai-nainte ca să se fi născut munţii şi mai-nainte ca pământul şi lumea să fi luat făptură, din veac şi până în veac, tu eşti, o, Dumnezeule ! Tu întorci pe om în pulbere şi zici: întoarceţi-vă, voi, fii ai oamenilor ! O mie de ani înaintea ochilor tăi sunt ca ziua de ieri care a trecut şi ca o streajă de noapte.

Tu îi faci să curgă neîncetat; ei sunt ca un somn de dimineaţă, ei sunt la fel cu iarba care trece: Dimineaţa creşte şi înfloreşte, iar seara se vestejeşte şi se usucă. Fiindcă mânia ta ne nimiceşte şi iuţimea ta ne înspăimântă ! Tu pui păcatele noastre înaintea ta şi greşalele noastre cele mai ascunse înaintea feţii tale; toate zilele vieţii noastre se şterg întru mânia ta, şi anii noştri îi sfârşim ca un suspin.

Zilele anilor noştri sunt şaptezeci de ani; la cei mai în putere: optzeci de ani; iar ceea ce este mai falnic în ei este osteneală şi deşertăciune, căci se duc degrabă şi noi zburăm.

O, de-am cunoaşte străşnicia mâniei tale şi teama de aprinderea iuţimii tale ! învaţă-ne să socotim bine zilele noastre, ca să dobândim o inimă înţeleaptă ! întoarce-te, Doamne ! Până când sta-vei departe ? Fii îndurător cu robii tăi ! Satură-ne dimineaţa de mila ta, ca să putem striga cu glas de bucurie şi să ne veselim în toate zilele vieţii noastre. Dă-ne atâtea zile de bucurie câte ne-ai dat de smerenie, atâţia ani (de fericire) câţi am văzut de nenorocire. Vadă robii tăi împlinirea lucrurilor tale, şi slava ta să strălucească peste fiii lor ! Şi să fie harul Domnului-Dumnezeului nostru peste noi ! Şi fă să sporească lucrul mâinilor noastre ! Lucrul mâinilor noastre fă-l ca să sporească !"

Am deschis *Evhologiul* şi am început serviciul Sfintei Mărturisiri. Există, oare, pe pământ o întâlnire sufletească mai mişcătoare şi mai sfântă decât aceasta dintre confesor şi penitent ?

Roxana în genunchi, cu capul acoperit de revărsarea epitarhilului, mă însoţea smerită şi adâncită, ca o domniţă din alte vremuri. Am stat apoi în jeţul lui Iisus Christos şi, ca de obicei' din îndemnul: *„Iată fiule ! Christos stă nevăzut, primind mărturisirea ta cea cu umilinţă ",* am făcut o parafrază largă şi pătrunzătoare.

Am păstrat, de data aceasta ca şi oricând, acea sobrietate în întrebări, acea discreţiune a îngerului terapeut, acea demnitate a sacrului tribunal despre care mi-ai vorbit de atâtea şi mi le-ai făcut sensibile în ceasurile noastre duhovniceşti. Roxana nu cerea formă şi echivocuri.

Precisă, clară, categorică, mărturisirea ei pornea dintr-o eroică hotărâre de a înfrunta şi a scutura robia păcatului. Aveam în faţa mea spectacolul suprem al sufletului care trece din întuneric la lumină, în aurora cea mai presus de ochiul omenesc şi subt zborul simbolicei Columbe.

Când Roxana, învăluită şi intim vibratoare ca un clavir în stingere, şi-a terminat mărturisirea, am rămas tăcut, cu ochii închişi... *„Nu vă îngrijiţi cum sau ce veţi vorbi, căci se va da vouă în ora aceea ce să vorbiţi"...*

- Fiică Roxano, stăpânul meu Iisus Christos a ascultat şi a primit mărturisirea ta, căinţa ta, zdrobirea inimii tale, mântuitoarele tale hotărâri şi avânturi spre viaţa cea plăcută lui. Iată canonul pe care el ţi-l porunceşte, prin mine, sluga lui netrebnică: să te îngrijeşti, să te străduieşti, să te lupţi, să nu te laşi odihnei nici un ceas până când nu vei vedea alături de casa ta turnurile viitoarei biserici sărutând cerul albastru cu crucile lor de aur. Iar la cea dintâi Sfântă Liturghie care se va sluji în biserica ta ctitoricească, eşti dezlegată şi eşti slobodă să primeşti Sfânta împărtăşanie. Dacă în ziua aceea sunt în viaţă şi de faţă, eu îţi voi deschide porţile împăratului; dacă sunt departe, aici, pe pământ, sau dincolo, atunci urmaşul meu va cunoaşte, prin tine, acest testament şi va face cele de cuviinţă.

După formula sacrosanctă, rostită silabă cu silabă - concluzie şi punte către împărăţia cea mai presus de fire - am închis gura... ca să n-o mai deschid niciodată către nimeni, afară doar către Roxana, la a doua mărturisire, sau către Iisus Christos, la a doua lui venire, când însuşi va sta în jilţul său şi interimatul nostru se va sfârşi.

XIX

Venerate părinte, toate câte ţi-am mărturisit până aici mi se par o înceată şi trudită urcare pe coastele sfâşiate ale unui munte. Iată, acum suntem pe vârful lui. Ne mai rămâne să coborâm. Şi

coborârea aceasta e bruscă, e nebunească şi dezastruoasă ! După spovedania Roxanei m-am simţit câteva zile ca într-o vacanţă imprecisă, ca într-un fel de subtilă dezlegare faţă de preocupările, de obligaţiile şi de tot preţul vieţii mele. Pare că eram în ajunul unei călătorii, pe care n-o voiam, dar pe care o ştiam inevitabilă şi dizolvantă pentru treburile şi pentru rostul meu. Nu-mi dădeam seama ce am, dar socoteam că m-a ajuns oboseala lungului meu zbucium sufletesc şi că trebuie să-mi dau mie însumi un concediu de câteva zile. Acest concediu însă nu atingea lecţiile cu Bujorel şi Lia, şi am urmat, fără ştirbire, munca mea dăscălească.

Am regăsit-o pe Roxana în atmosfera pacinică, îmbietoare şi caldă pe care o simţeam de obicei în jurul ei, şi am vorbit unul cu altul, şi ne-am purtat unul cu altul cu amicala neprevenire de mai-nainte. Dar în mine era cineva care picota de somn sau care se deznoda încet, pentru nu ştiu ce boală lungă şi neînţeleasă.

Intr-o zi, m-am întâlnit, în casa Roxanei, cu tată-său, moşneagul Ilie Trandafirescu. Jovialul negustor mi-a spus că e fericit că mă revede.

- Dumnezeu te-a ascultat şi m-â ascultat şi pe mine ! Veste mare şi veste bună vei avea în curând ! Ei, dacă ne-ar trimite Dumnezeu, în fiecare mahala, câte un preot ca d-ta !...

Roxana a oprit în ochii mei o privire clară, mulţumită, plină de înţelesuri. Eram mai bătrân decât Ilie Trandafirescu şi uitam ceea ce Roxana nu uita nici o clipă ?...

In sfârşit, după alte câteva zile, Atanasie Ceaur m-a poftit în biuroul lui. Pare că trecuseră la mijloc ani de zile !... Nici încordare, nici neastâmpăr, nici acea curioasă, dilatare pe care o suferă lucrurile şi oamenii întâlniţi şi priviţi de noi prin lentilele emoţiunii.

Atanasie Ceaur - redus la proporţiile lui de contabil îmbogăţit - a deschis dosarul pe care i-l dădusem mai înainte şi mi-a pus câteva întrebări socotite de el importante. I-am răspuns într-un chip neted şi degajat care stingea orice replică.

- Bine, văd că te-ai gândit la toate greutăţile.

- Adică s-a gândit pentru mine amicul meu arhitect, şi eu mă fac ecoul lui. Vă rog să nu uitaţi pe acest băiat destoinic şi muncitor când va fi vorba să alegeţi pe omul de nădejde, pe directorul lucrării.

- Părinte Pavele, voi ţine socoteală şi de această dorinţă a Sf. tale. Dar recomandarea cea mai bună a autorului acestor planuri este însăşi opera lui. Ne mai rămâne de făcut un singur lucru, demersul cel din urmă.

- Spuneţi-mi când sunteţi liber, şi voi încerca, prin cancelaria Sfintei Mitropolii, să obţin o audienţă.

- Mâine, înainte de amiază.

- înţeleşi. Alerg la Mitropolie. Astă-seară aveţi rezultatul.

Pe drum mă gândeam biruit la mediocritatea acestei întrevederi hotărâtoare. Atanasie Ceaur a capitulat. Ideea mea a răzbit şi s-a impus. Dar iată cât de searbăd şi de meschin e ceasul marilor urziri ce vor să vie ! Concepem proiectele noastre în cântec şi în aurora, şi când ajungem la pragul realizării lor, e seară şi e chiot.

După-amiază am dat de veste lui Atanasie Ceaur că audienţa dorită a fost admisă. A doua zi, la ora 11, aşteptam amândoi în salonul oficial. Atanasie Ceaur a deschis albumul cu iscălituri - foarte multe obscure, câteva celebre... M-am gândit: Ce lucru de mirare !... Iată-1 pe Atanasie Ceaur intrând de-a-ndaratele în pronaosul bisericii şi în slava ctitoricească...

- Semnaţi şi dv., domnule Ceaur !

A des partis plus hauts Rodrigue doit pretendre...

Din fericire, cameristul ne-a vestit că înalt Preasfinţitul soseşte, şi întrebarea din ochi a lui Atanasie Ceaur a rămas fără răspuns.

Şeful meu bisericesc şi cu patronul meu laic se cunoşteau din alte zile. Au prins a vorbi despre atmosfera politică. Am rămas, cum mi se şi cădea, în respectuoasă aşteptare. Peste câtăva vreme, mitropolitul pune ochii pe mine.

- Dommile Ceaur, cunosc de aproape măreţul şi preacreştinescul plan pe care îl aveţi. Arhitectul nostru, prin cel dintâi al său ucenic, a fost unul dintre colaboratorii dv. în principiu, biserica

binecuvântează şi îmbrăţişează atari proiecte şi atari manifestări. Vă felicit din toată inima şi voi lua măsuri ca din partea noastră să vi se dea tot concursul şi să vi se facă toate înlesnirile.

- înalt Preasfinţite, am onoarea să vă înfăţişez aici cererea mea şi a cucernicului părinte Pavel, fiindcă Sfinţia sa este al doilea ctitor, ca unul ce e proprietarul locului ctitoricesc.

Mitropolitul m-a învăluit în lumina ochilor săi de mare diplomat ecleziastic şi, cu un zâmbet care îmi conferea drepturi aproape egale, a răspuns părinteşte:

- Da, sunt informat. Părintele Pavel este una din bucuriile şi nădejdile bătrâneţelor noastre. Modest şi singuratic cum îi place să fie, nu ne-a îmbulzit prea tare cu cereri de audienţă, dar a lucrat ca sluga cea bună şi credincioasă din parabolă... *„Peste puţine ai fost credincios, peste multe te voi pune"...*

- înalt Preasfinţite, credem că toate elementele problemei, şi tehnice, şi juridice, au fost prevăzute şi precizate. Depunem, o dată cu cererea noastră, şi acest dosar, cu atâtea şi atâtea schiţe şi pagini, de unde veţi degaja viziunea operei viitoare.

- Vă mulţumesc; lăsaţi totul pe mâna mea.

- Dacă veţi binevoi a ne face ceva observaţii sau obiecţii...

- Le voi face peste o săptămână sau două... domnului ministru Atanasie Ceaur.

La plecare, pe când cameristul ajuta pe industriaş să se îmbrace, mitropolitul îmi spune:

- Sunt mulţumit de frăţia ta.

I-am sărutat mâna, dar i-am răspuns în gândul meu cu cuvintele Ecleziastului.

Ieşind afară din verandă, subt cerul dezgheţat şi albastru de martie, biserica mea predilectă mi-a umplut ochii şi inima. Trecutul nostalgic povestit în această arhitectură strămoşească, amintirile mele personale legate de această catedrală, visul meu să transplantez silueta ei iubită m-au smuls o clipă din intima şi strania mea dezagregare.

- Mare baci de oi şi meşter sădilar mai este mitropolitul d-tale ! Vrea să-mi dea aprobarea când voi fi ministru !

- A, nu luați lucrurile așa ! Mitropolitul a voit, pur și simplu, să apropie bucuria lui că-i zidiți o biserică de satisfacția dv. că veți fi ministru. Cât pentru aprobarea materială - adresa Mitropoliei - vă sfătuiesc să n-o așteptați nici un ceas. Când o veni, atunci o veni. Permiteți-mi însă să vă propun altceva. Aidem să cerem o aprobare mai înaltă decât a mitropolitului. Aidem să îngenunchem împreună la racla Sfântului Dimitrie.

Atanasie Ceaur m-a privit înmărmurit. Apoi deodată sinceritatea măștii lui s-a topit în ceva subțire și superior:

- Ascultă, părinte Pavele, m-am prins în această horă popească fiindcă de un an de zile m-au tras sa-mi scoată mâinile din umăr, nevastă-mea, socru-meu, primarul, alți amici politici, chiar și Simon, președintele uniunii sacre evreiești. Dar să ne înțelegem ! Rămânem fiecare cu convingerile noastre și cu al nostru *in stătu quo ante.* Nu ne confundăm și nu ne amăgim.

- Domnule Ceaur, vă rog, iertați inadvertența mea. Vă încredințez că nu voi repeta greșala aceasta.

Am închis după el ușa automobilului și am intrat în catedrală. Din inima mea cenușie și jignită, din umbra sfântă, străpunsă de ochii lăcrămoși ai câtorva făclii, a crescut un val de suspine și de proorocie: Praful se alege, ori de operă, ori de făuritori !

Am căzut, în alte vremuri, de multe ori la racla Sfântului Dimitrie și am sărutat adesea mâna lui de abanos transfigurat. Această mână fină și crispată este pentru mine, după tainice împrejurări personale, când mângâioasă și placidă, când dură și rebelă la sărutat.

Am stat mult în genunchi lângă sfintele relicvii și am îndrăznit să mă aplec asupra lor. Mâna Sfântului Dimitrie nu mă mai cunoștea !

XX

De aci înainte toate s-au întâmplat, s-au întâlnit și s-au împletit cu o repeziciune amețitoare. Dar, pe măsură ce visul prindea consistență și începea să facă parte din lumea

realităților, sufletul meu se simțea rece și evacuat, ca o capsulă de mătase după ieșirea fluturelui. Singurul lucru care m-a mai încălzit, acum, când toată lumea era în fierbere, a fost directoratul tehnic al prietenului meu, colegul din clasele primare. Atanasie Ceaur, om de cugetare pozitivă și de fapte, a pornit la lucru cu metodică energie. Omul vedea toată această muncă și toată această uriașă cheltuială pe care o luase asupră-și numai subt latura ei utilitară și politică. Intrase în vârtejul forțelor dezlănțuite și voia să se impună privirii tuturor ca mare prieten al poporului și indispensabil element politic. Remanierea ministerială întârzia, dar șansele lui Atanasie Ceaur erau mereu aceleași. Firește, îi trebuia o zgomotoasă afirmare publică, și așternerea temeliilor unei biserici, într-un cartier de golani, era faptul care trebuia să preceadă, cu strălucit *aproposito,* intrarea lui în minister.

Până la Paște, pe locul viitoarei mele mănăstiri au crescut dealuri de nisip, de pietriș, de cărămidă. Varul a umplut bazine întregi. Vagoane de cherestea au fost depozitate și o armată de salahori a început să sape șanțurile temeliilor. Când totul a fost gata și ziarele au anunțat de repetate ori marea operă bisericească și filantropică pe cale de îndeplinire, Atanasie Ceaur a hotărât ziua de 1 Mai drept ziua cea mai bine găsită pentru punerea pietrei fundamentale. Va fi o zi de universală bucurie, civilă și spirituală, uvrieră și social-creștină !

Sufletul și toate resorturile acestor mișcări de oameni și de material nu mai porneau de la mine, nu mai erau în puterea mea, și nimeni nu găsea curios că nu mă mai zbucium și nu mai asurzesc lumea ca mai înainte. Am avut deci timpul să stau ceasuri lungi în sihăstria mea și să ascult streșinile mele sufletești cum picurau de tristețe și de gânduri absurde.

Intram acum în casa Roxanei cu niște preocupări și cu niște ochi pe cari nu mi-i văzuse nimeni mai înainte. Elevii mei, Lia și Bujorel, nu mai găseau în inima dascălului simplitatea onestă și iubitoare de la început. într-o zi, Roxana, după lecția cu copiii, a deschis ferestrele unei odăi vecine și m-a chemat să privesc vastul câmp plin de lucrători și desenul canalurilor negre. Era

primăvăratică, amicală şi luminoasă de recunoscătoare mulţumire. Figura ei de copil bucălat părea un dar şi un simbol al lui aprilie, stăpânitor în ceruri şi pe pământ. Vestmântul ei de casă lăsa braţele goale şi o dâră de parfum necunoscut. Departe cu mii de stadii de contaminarea mea sufletească, Roxana m-a privit ca pe un frate şi ca pe un binefăcător:

- Cu adevărat, Dumnezeu te-a trimis în casa noastră !

Poate că m-am îngălbenit, poate că m-am înroşit... O zguduitură dureroasă m-a smuls din linia dreaptă şi m-a frânt pe fereastra deschisă.

- Nu te simţi bine, părinte Pavele ? Ţi s-a făcut rău ?

- Nu e nimic, doamnă. Nu ştiu ce val de fierbinţeală şi de întunecare mi s-a urcat în cap... Trebuie să treacă.

- Poate n-ai gustat nimic azi de dimineaţă... Să-ţi aducă o cafea cu lapte, un ceai...

- Nu, doamnă, absolut nimic. îmi trebuie o plimbare în aerul de afară. Vă mulţumesc. N-aveţi nici o grijă.

Şi am fugit din faţa Roxanei.

Atanasie Ceaur a făcut mari pregătiri pentru ziua de 1 mai. A invitat autorităţile bisericeşti şi civile, a mobilizat pe reporterii ziarelor din capitală şi a organizat cu regimentul său de funcţionari un serviciu ingenios pentru împărţirea la săraci a câtorva mii de pâini şi a câteva boloboace de vin. însuşi mitropolitul a prezidat oficiul divin. O duzină de clerici, printre cari şi eu, am făcut escortă şi am sporit amploarea maiestăţii arhiereşti. Aproape toţi miniştrii, primarul, bancherul Simon, directorii marilor întreprinderi miniere, forestiere, metalurgice erau de faţă pe estrada construită deasupra valurilor populare.

A vorbit întâi mitropolitul. Fiu autentic al norodului, figură seducătoare şi orator din fire, mitropolitul este omul discursurilor totdeauna glorioase, când aceste discursuri se adresează mulţimii grămădite. Ideile exprimate n-au fost şi nu puteau să fie decât idei cu universală circulaţie, locuri comune, sfaturi bătrâneşti, dar toate debitate cu o uimitoare forţă de

pătrundere şi cu o tonică mată şi gravă, irezistibilă. Am prins această şoaptă de pe estradă:

- S-a născut ca să robească inimile !...

Om abil, mitropolitul a patinat tot timpul pe acest lac cu copci primejdioase, care îngheaţă, între Biserică şi Stat. Era vorba de o iniţiativă particulară, dar iniţiatorul era un viitor ministru, şi puterea laică era aci copios reprezintată. Ceilalţi oratori care au socotit că trebuie să vorbească după mitropolit - căci doar tocmai pentru aceea veniseră - s-au scufundat în chip jalnic.

Stăteam cu capul strâns în cuculion subt soarele sfredelitor de mai şi îmbrăcat greu în odăjdiile de fir. Stăteam trist şi mă gândeam la explozia lui Cicero: „Până când abuza-vei oare de răbdarea noastră ?" Un ministru guraliv, bârdăhănos şi trivial de simpatic, ca o precupeaţă din Gura Oborului, bariton răguşit şi şef de căprărie în mahala, a început să danseze pe estradă. La fiecare pas oratoric călca pe picioare sărmana sintaxă naţională. Dar acest ministru de iarmaroc apărea fioros din alt punct de vedere. Era cugetător, era generos, era exeget al *Noului Testament!*

Până când vom tolera acest amestec pângăritor în treburile Bisericii, în organizaţia ei şi în comentarea învăţăturii lui Iisus Christos ? Am ajuns astăzi la un aliaj monstruos între *Evanghelie* şi raţiunea de stat. Am ajuns la această monedă calpă şi repudiată de sufletele mistice, la dinarul care poartă simultan şi efigia cezarului, şi scriptura lui Dumnezeu !

M-au revoltat mai puţin ceilalţi vorbitori, cari au luat cădelniţa din mâinile mitropolitului şi au tămâiat partidul de la putere, faptele nemuritoare ale partidului, pe partizanul Atanasie Ceaur şi pe poporul suveran, nerăbdător să dea năvală peste grămezile de pâine şi peste butoaiele cu vin. Atanasie Ceaur a avut grijă de hrisovul care trebuie pus în temelii şi a pomenit în el şi numele meu. Când a început iscălirea acestui document, m-am lăsat mai la urmă. Nimic din toate câte vedeam şi auzeam nu se potrivea cu viziunea mea de altădată, şi eu însumi nu mai

eram la fel cu mine ! Mitropolitul m-a chemat şi mi-a spus părinteşte:

- îmi pari preocupat şi absent dintre noi. Poate că îţi ghicesc gândurile... Lasă-le deocamdată la o parte. Aceasta este ziua pe care ţi-a dăruit-o Domnul ca să te bucuri şi să te veseleşti într-îhsa ! E sărbătoarea frăţiei tale ! Vino încoace şi iscăleşte aici lângă mine.

Pergamentul a fost închis în cilindru de aramă, şi mitropolitul a coborât, între mine şi Atanasie Ceaur, ca să-1 aşeze într-un bloc găurit. M-am înfiorat şi m-am rugat: *„ Curăţeşte, Stăpâne, cu focul îndurărilor tale multa spurcăciune de care e mânjită jertfa aceasta şi mai vârtos curăţeşte prihana inimilor noastre l"*

Alături aştepta pe distinşii invitaţi ai lui Atanasie Ceaur un bufet arhibogat, clădit subt un şopron de scânduri. Toţi erau flămânzi şi însetaţi, şi orice ispită oratorică era neputincioasă. Ilie Trandafirescu împodobea adunarea cu obrajii săi de Moş Crăciun. Diplomatul pensionar gusta şampania, răpit de amintiri spaniole şi musulmane. Soţii ziarişti, acum îmblânziţi definitiv, făceau proaşcă în farfuriile cu gustări şi recunoşteau cu gura plină:

- Ai învins, galileene ! Eşti un popă care ne-ai băgat în cofă ! Hai să ciocnim ! Noroc ! Să-ţi trăiască mănăstirea !

Bancherul Simon, discret şi temperent în năvala generală după şampanie şi după icre negre, mi-a şoptit, luându-mă de braţ:

- Debora ţinea mult să vie şi ea. Dar n-a putut să lipsească, azi, 1 Mai, dintr-o tovărăşie a muncii dornice să reclădească Sionul. înţelege-o şi iart-o.

- Am aşteptat mereu un cuvânt din partea d-sale. Voi suna la uşa dv. mâine către seară. Mă închin d-rei Debora şi îi închin multe flori de recunoştinţă.

Primarul m-a luat la o parte, şi poate filosof fără să-1 ştiu eu, sau poate sporit şi iluminat de un pahar de şampanie, mi-a arătat, dincolo de cordonul de jandarmi în mare ţinută, norodul care se zbuciuma şi ridica valuri de gălăgie:

– Şi eu sunt socialist creştin. Şi mai mare decât noi toţi a fost Mântuitorul. Dar când predica mulţimilor pe ţărmul Tiberiadei, se urca într-o luntre, ca să nu fie îmbulzit. Iar la Cana Galileei, după ce a prefăcut apa în vin, sunt sigur că s-a dat la o parte dintre nuntaşi. Bagă de seamă, cinstite părinte, că treci o graniţă dificilă: treci graniţa dintre ţara gândului şi ţara faptei !

XXI

A doua zi am fost acasă la Debora. Era o datorie din partea mea să revăd pe această darnică şi enigmatică ajutătoare a planurilor mele. O cunoşteam prea puţin şi îi eram prea mult dator ! în concepţia mea, simplificată cu voinţă şi rezemată pe providenţa dumnezeiască, fapta Deborei nu trebuia prea mult întrebată şi discutată. Dar rămânea în faţa mea persoana binefăcătoarei, şi pentru raporturile noastre de aci înainte doream şi căutam calea unei nobile prietenii. O revedeam pe Debora în nişte zile de inextricabilă confuzie sufletească. Am găsit-o într-o grădiniţă interioară, între un boschet de liliac şi un lan de narcişi.

- N-am venit ieri... Tata ţi-a spus pentru ce... Iubesc pe toţi vizionarii, pe toţi cutezătorii... Cunoşti prea bine ideea sionistă şi ştii uriaşele eforturi pe cari le fac devotaţii Sionului, în lumea întreagă... Câţiva copii entuziaşti m-au chemat ieri să ascult sfaturile şi planurile lor.

- Domnişoară Debora, ai fost atât de munificentă cu mine, că îmi ridici orice drept de-a fi gelos !

- Cuvântul îmi place şi mă măguleşte. Ce face amica noastră Roxana ?

– Cred că este puţin cam bolnavă. Ieri n-a apărut deloc la solemnitatea pietrei fundamentale, şi azi, la lecţia cu copiii, am aflat că n-a părăsit camera de culcare.

- Roxana e tristă şi taciturnă de câtva timp. Ne-am văzut mereu în treacăt şi am simţit că nu-i zicea inima să întârziem una lângă alta.

-Poate că te înşeli... Roxana e prea sufletească şi prea conservatoare în prieteniile ei.

Debora făcu o pauză şi mă privi cu ochii ei de frumos sfinx ebraic:

- Ştii bine ce spui. Roxana e prea conservatoare în prieteniile ei, tocmai de aceea sunt uşor încurcată.

Am simţit în inimă o împunsătură rece. Ce vrea Debora ? Ce ştie Debora ? Şi pentru ce îmi întinde acest laţ în care un duhovnic nu poate să cază niciodată ?

- Bănuiesc că Roxana a avut lungi discuţii cu soţul ei şi a cheltuit comori de energie şi de strategie până când să-1 hotărască să intre în arenă. Are dreptul să fie tăcută şi obosită.

- Ascultă, părinte Pavele, peste câteva zile plec din ţară, plec într-o călătorie lungă şi imprecisă. Cred că voi trece prin Germania, prin Franţa, prin Elveţia. Poate că mă voi opri, un timp, la Berlin, în casa unor prieteni intimi, care mă cheamă şi mă aşteaptă din anul celălalt.

- Te voi însoţi cu binecuvântările mele şi îţi voi răspunde ori de câte ori îmi vei face cinstea să-mi scrii.

- îţi mulţumesc, dar eu aş vrea mai mult. Dacă mă stabilesc într-un loc - de pildă... o lună întreagă - şi aş avea capriciul de fată de bancher, voluntară şi răsfăţată, să chem în vila mea pe părintele Abel Pavel, ai aproba şi ai răspunde chemării mele ?

- Domnişoară, marele meu patron, Apostolul Pavel, zice într-o epistolă a lui: „ *Toate pot să le fac întru cel ce mă îmbracă cu putere* ". Şi în altă epistolă zice iarăşi: „ *Toate îmi sunt iertate, dar nu mă voi lăsa biruit de nimic* ".

Pe figura Deborei se lăsă umbra unei dureri umile şi reţinute.

- Nici chiar de tainica dorinţă a unei inimi care caută, de multă vreme, cărarea certitudinei creştine ?...

- O, domnişoară Debora, atunci nu mai este vorba de capriciul unei fete voluntare şi răsfăţate !

- Ştiu eu ce să mai spun ?... Vorbeşte-mi de credinţa d-tale ! Vorbeşte-mi de dumnezeiescul învăţător ! Vorbeşte-mi de minunatul Pavel, pe care mi-1 pomenişi acum ! Vino să citim şi să discutăm împreună o interesantă carte, de curând apărută, *Paulus unter den Juden...*

- Mă pui la grea şi fericită ispită... Să-ţi întorc cuvântul: ştiu şi eu ce să mai spun !... Ai asupra sufletului meu o ipotecă eternă. Şi apoi - *„mare îmi este jalea şi necurmată durerea inimii, pentru că aş dori să fiu eu însumi anatema, departe de Christos, pentru"...* d-ta, pentru fraţii d-tale, pentru evrei, *„a căror este înfierea, şi mărirea, şi aşezămintele, şi rânduiala legii, şi slujba dumnezeiască, şi făgăduinţele, şi din cari, după trup, este Christos"...* Grăieşte, precizează, porunceşte !

- Ce fericită e Roxana ! Ea poate să-şi deschidă inima în toată voia. Ea poate să-şi mărturisească, subt scutul şi garanţia Bisericii, gândurile ei, deziluziile ei, nebuniile închipuirii şi împleticirile pasului. O, cât sunt de fericite prietenele mele creştine care au avut norocul să găsească în duhovnicul lor pe magistrul vieţii şi al reconfortării !

Vorbea cu o vioiciune aproape dramatică. Obrajii ei erau bujori şi pară. O presimţire de lacrimi muia ochii ei migdalaţi şi verzi.

- Te ascult. Grăieşte, precizează, porunceşte !

- Uşor lucru să-mi ceri preciziune şi poruncă atunci când nu mai ştiu unde mi-e capul... Crezi că bietul suflet feminin e o fracţiune militară pe care poţi s-o faci să evolueze la comandă ? De câte ori ai vorbit cu Roxana până când să se limpezească şi să se decidă ? Noi ne-am văzut numai de câteva ori. Nu te mira, prin urmare, şi nu-mi lua în nume de rău gândul fantastic ce mi-a venit să te chem departe într-o vilă singuratică şi să ascult din gura d-tale cuvintele vieţii...

- Domnişoară Debora, toate pot să le fac întru cel ce mă îmbracă cu putere.

- Iartă-mă, părinte Pavele, trebuie să fiu congestionată... O, dacă ţi-ar fi iertat să te ocupi şi de alte dureri, şi de alte disperări înăbuşite, dincolo de turma d-tale legitimă ! Spune-mi, n-am eu

dreptul să invidiez pe Roxana ? Aşa e că de Paşte şi-a făcut datoria de creştină şi s-a mărturisit ?

în aceeaşi clipă un servitor se arătă, aducând, pe tavă de argint, o telegramă urgentă.

- E de la amicii mei din Berlin. îmi trimit un ultimatum: vii ori nu vii ? Au lângă Berlin o vilă încântătoare, şi stăpânii sunt inteligenţi, pasionaţi de idei şi de artă, iubitori de oameni şi primitori de oaspeţi.

Acelaşi servitor aduse o carte de vizită. M-am sculat şi am strâns mâna Deborei. Pe ochi mi s-a lăsat o ceaţă trandafirie.

- Domnişoară Debora, oricât de grele vor fi poverile pe care Dumnezeu mi le va pune în cârcă, eu îl voi binecuvânta de-a pururi... şi voi binecuvânta poverile impuse.

XXII

După întâlnirea şi convorbirea cu Debora, m-am simţit pare că şi mai dezorientat, şi mai întunecat. Unde erau liniile mele cele drepte, trase viguros în răsărit de soare ? Ce se întâmplase cu claritatea şi cu sănătatea cugetului meu ? Mă sculasem într-o zi altul decât cel ce mă culcasem în ajun. Mă întrebam: Cine a furat din inima mea sacrul entuziasm al acestui proiect, iubit atâta vreme ? Nu mai sunt eu soldatul unui ideal precis, apostolul unui devotament consolidat în atâţia ani de ucenicie şi de formare sufletească ? N-am pornit eu în lume dând celor ce m-au trimis supreme asigurări că voi lucra viaţa întreagă fără preget pentru slava lui Iisus Christos şi a sfintei lui Biserici ? După doi ani de stăruinţă, iată că Mântuitorul dă ogorului meu o roadă îmbelşugată. Orbii văd, leproşii se curăţă, surzii aud şi mănăstirea săracilor prinde să se ridice, aşa cum am visat-o, în inima acestui cartier bântuit de deznădejdie, de necredinţă, de alcoolism şi de crimă. în cuibul şarpelui, porumbiţa Sfântului Duh a venit şi a depus oul miraculos. De ce m-am îmbolnăvit

tocmai acum. când trebuie să fiu mai energic şi mai vigilent ca orişicând ?

îngenuncheam lung şi obstinat înaintea sfintelor icoane şi mă luptam să regăsesc cursul cel uşor şi fericit al rugăciunii mele de mai-nainte. Dar avântul meu se tăia şi piedicile creşteau ca într-un vis agitat şi inimic. O tainică înţepătură veninoasă orânduită de Cel Viclean căşuna în mine această învălmăşală dureroasă şi amară, pe care căutam, cu luptă grea, s-o stăpânesc, îmi mărturiseam, plin de tristeţe, că sunt într-o oră de eclipsă a graţiei viu-făcătoare şi viu-păstrătoare.

Printr-o nefericită potrivire de împrejurări, nu mai aveam de câteva luni nici mângâierea serilor mele de predică. Direcţiunea şcolii unde predicam hărăzise două ore de seară şcolarilor adulţi, aşa încât pentru predicile mele nu mai rămânea decât îngusta şi pripita jumătate de oră de la sfârşitul Sfintei Liturghii în zi de duminică şi în biserică streină. Dar ascultătorii mei erau răbdători şi împăcaţi. Ştiau că pentru ei se ridică, mândră şi largă, „o mitropolie nouă, la fel cu a mitropolitului", şi când ne întâlneam în enorie, atitudinea lor faţă de mine era atingătoare.

Cu atât mai mare era jalea mea ! Cu atât mai dureros îmi dădeam seama că trădez pe aceşti săraci cu duhul, pe aceşti curaţi cu inima, pe aceşti predilecţi ai lui Iisus Christos ! Prietenul meu, arhitectul-director, îşi ducea lucrarea cu mână hotărâtă şi spornică. Găsise în Atanasie Ceaur pe omul care pricepe dintr-o dată şi execută cu fermitate. Viziunea mea de noapte şi de zi, catedrala Sfântului Vasilie, începea să crească de la pământ, largă şi opulentă, din blocuri de piatră şi din cărămidă !

Ce s-a mai petrecut până în ceasul spintecat de fulger care isprăveşte chinuita mea istorisire ? Mai mi-aduc aminte de o convorbire cu Roxana, întâmplată la câtva timp după plecarea în străinătate a Deborei, şi mai-nainte de examenele copiilor. Veneam de pe schelele cari prindeau să îmbrace biserica de jur-împrejur şi căutam pe Atanasie Ceaur. Dar patronul era în oraş şi trebuia să sosească în curând. Roxana m-a poftit să iau loc.

Era o după-amiază fierbinte, şi în casa cu miresme şi cu răcoare de grădină odihna era binevenită. Un crepuscul sur şi verde, în care oglinzile clipeau ca nişte heleştaie, stăpânea în dosul perdelelor lăsate. Roxana ieşea din odaia copiilor, unde aşteptase până ce îi cuprinsese somnul. Părea visătoare şi cam tristă.

Venisem de afară cu un val de soare în inimă. Intrasem în casa Roxanei spunându-mi cu asprime: „Ia-ţi seama ! Biciul stăpânului e la spinarea ta !"... Dar lumina mea solară se stingea în amurgul răcoros şi parfumat dimprejurul Roxanei. Energia lozincilor mele se destrăma în timiditate. Mă dovedeam, din nou, deznodat, bântuit de vedenii tulburătoare, incorect cu numele meu, cu chemarea mea duhovnicească, şi cu toată atitudinea mea de până acum.

- Eşti mulţumit, cucernice părinte, de mersul lucrării ?

- Da, doamnă. Slavă lui Dumnezeu ! Toate decurg armonios şi cu spor. Arhitectul e tocmai omul care ne trebuia, şi domnul Ceaur îl secondează în chip superior.

- Dar de penitenta Sfinţiei tale eşti mulţumit ?

La această întrebare neaşteptată am rămas o clipă suspendat între cer şi pământ. S-o iau în glumă ? Să răspund cu o vorbă evazivă şi complimentoasă ? Mai întâi că pricina în sine nu îngăduia nici o uşurinţă, al doilea, figura Roxanei era de o palidă seriozitate. I-am răspuns cu glas adânc:

- Sunt foarte mulţumit, doamnă.

- Prea bine. Atunci, dă-mi voie să-ţi spun, fără nici o stinghereală, că penitenta nu e tocmai mulţumită de duhovnicul ei.

Am răspuns cu îndurerată umilinţă:

- Doamnă, fără să ştiu despre ce este vorba, sunt încredinţat că trebuie să aveţi dreptate. Sunt ceva şi cineva atunci când Mântuitorul meu ţine mâna-i atotputernică deasupra mea şi-mi dă curaj şi puteri nebiruite. Dar când îşi retrage mâna de deasupră-mi şi mă lasă la propria mea destoinicie, sunt lamentabil, neputincios şi jucăria Celui Viclean... întru fărădelegi m-am zămislit şi întru păcate m-a născut maica mea.

- O, înţelepte părinte Pavele, iartă cutezanţa mea ! iartă un necaz care mă roade la inimă din ziua când Debora a venit să-şi ia rămas bun ! Sunt poate nedreaptă, sunt absurdă...

- Poate că nu eşti nici nedreaptă, nici absurdă... Spune-mi, doamnă, despre ce este vorba ?

- Este o copilărie, ceva de care mă ruşinez singură, acum, la spovedit.

- Ascult, doamnă.

- E adevărat că Debora te-a invitat să te duci, în vara aceasta, la vila ei din Elveţia, sau la vila unor amici ai ei din preajma Berlinului ?

- Da, aşa este.

- Şi vei răspunde acestei invitaţii ?

- Cred că voi răspunde.

O vie neplăcere se zugrăvi pe chipul rotund şi de obicei tihnit al Roxanei.

- Iartă-mă, cinstite părinte, că mă amestec în lucruri cari, evident, nu mă privesc. Dar ce vrei ! Omul este egoist. Nu e niciodată bucuros să-şi vadă prietenii acaparaţi de alţii.

- O, doamnă Roxana, dar nu e deloc cazul acesta ! D-ra Debora mi-a comunicat lucruri grave sufleteşti şi a făcut apel la cinstea mea de apostol al Mântuitorului.

- Permite-mi să ştiu despre ce este vorba.

- Poate că ştii, dar eu trebuie să fiu, ca totdeauna, discret până la moarte.

- Părinte Pavele, ar fi nebunie din partea mea să vreau să monopolizez pentru mine şi pentru copiii mei zelul d-tale apostolic, ştiinţa d-tale teologică şi prietenia d-tale atât de binefăcătoare.

- Doamnă, mă doare inima că te aud spunâtid aceste lucruri, dar durerea mea are o savoare stranie.

- Părinte Pavele, sunt simplă şi sinceră, precum ştii mai bine decât orice om de pe pământ, fiindcă eşti duhovnicul meu. Nu înţeleg ce fel de savoare poate să aibă durerea Sfinţiei tale. A mea n-are nici o savoare, fiindcă mă doare...

- Lămureşte-mă, doamnă. Spune-mi, de ce nu-ţi convine invitarea pe care mi-a făcut-o d-ra Debora şi de ce te amărăşte acceptarea mea ?

- Părinte Pavele, m-am deprins (probabil din nerozie) să te privesc legat de copiii mei altfel decât ca un pedagog trecător. Aş vrea să fii şi mai departe dascălul lor şi soarele minţii lor primăvăratice. Credeam că vei voi să ne însoţeşti, sau că vei veni să ne găseşti la Sinaia, unde este vorba să petrecem luna lui iulie.

- Dar mi se pare că d-ra Debora stă în Apus toată vara. Aş putea să răspund invitării d-sale nu în iulie, ci în august.

- Nu e numai atât, cinstite părinte. Nu numai copiii au nevoie de Sfinţia ta, ci şi mama copiilor. M-ai făcut să întrevăd şi să doresc cu încordare o viaţă cu totul nouă. Idealul d-tale, convingerile d-tale, aspiraţiile d-tale după incomparabila lume a spiritului au trecut şi în inima mea. Am ieşit ca din copilărie şi din somn, şi mă simt azi coprinsă de vraja mistică de care însuţi eşti coprins. Nu mai preţuiesc lumea aceasta, am înţeles deşertăciunea ei şi mi-e sete de apa cea vie făgăduită samaritencei la fântâna lui Iacov. Vreau să urmez pe Iisus Christos după cuvântul d-tale elocinte şi cu abnegaţia pe care o pilduieşti. Dar sunt de-abia la început. Am nevoie de apropierea d-tale şi de certitudinea, verificată zilnic, că te rogi pentru mine.

- Aceasta va fi de-a pururi, doamnă, oriunde voi fi, aproape sau departe !

- Da, însă acum sunt prea începătoare ca să admit că poţi să fii departe. Trebuie să ai grijă de ce-ai sădit. în sfârşit, mi-ai dat un canon greu pe care nu voi putea să-1 port fără sminteală decât subt supravegherea d-tale. Voi împlini tot ce mi-ai poruncit, dar e nevoie să te întâlnesc zilnic în calea mea cea plină de obstacole şi de ispite.

Paşii lui Atanasie Ceaur au răsunat în hol. Convorbirea noastră a luat o albie indiferentă.

XXIII

Când eram copil, m-am rătăcit odată prin codrii noştri. Eram cu câţiva tovarăşi de aceeaşi vârstă şi pornisem să culegem mure. M-am răzleţit de ceată şi m-am pierdut în inima pădurii. Nu mai ştiam încotro e satul, încotro este muntele. Am alergat, sugrumat de emoţie şi asudat, un ceas sau două. Peste tot erau numai hăţişuri, numai copaci bătrâni şi fioroşi, numai troian de frunze moarte, nespintecat de nici o potecă. Mă zbăteam năuc, plin de spaimă, gata să izbucnesc în planşete. Târziu mi-a venit puţină minte în cap. M-am urcat într-un fag uriaş, şi de subt streşinile lui am văzut departe câmpia, satul nostru şi cam pe unde trebuia s-o croiesc ca să scap de capcana codrului.

Zguduitura de odinioară, deznădejdea acelui ceas din copilărie, furia cu care desfundam desişurile fără de poteci îmi reveneau în cuget, după atâţia ani de zile, acum, în faţa inextricabilei mele situaţii. A doua zi era o duminică, prima din luna iunie. Am gonit cu greutate de pe ochii mei, neînchişi aproape noaptea întreagă, hoarda viziunilor chinuitoare şi am venit dis-de-dimineaţă să privesc fără martori opera mea în creştere.

M-am plimbat în jurul ei, m-am urcat pe schelă şi am complectat cu închipuirea zidurile începute. Aşadar, visul n-a fost zadarnic. Ideea trece, treptat şi sigur, din lumea ei cea impalpabilă în lumea tangibilă şi grea. Mănăstirea mea pogoară pe pământ ! N-am nici un cuvânt să mă îngrijesc pentru ceea ce mai trebuie: chinovia săracilor va urma după catedrala terminată şi târnosită. Roxana e garanta visului integral. Nimic nu va putea să zădărnicească înfăptuirea marelui şi generosului aşezământ ! Dar de ce, pe măsură ce pustiul acestui cartier se acoperă cu flori duhovniceşti, inima mea se usucă şi se preface în pustiu ? Pentru ce mărturisirea Roxanei s-a schimbat, în sufletul meu, într-un fel de băutură descântată şi malefică ? La acest faliment urâcios trebuie să iasă pregătirea mea de atâţia ani, darul meu preoţesc, încrederea mea în cerescul stăpân şi suprema lui asigurare: *„şerpi vor lua în mână, şi chiar ceva dătător de moarte de vor bea nu-i va vătăma !"*

Confesiunea unei penitente a fost destulă ca să răstoarne un piedestal de credinţă şi de teologie, consolidat cu trudă şi ridicat la răspântia mulţimilor dosădite şi părăsite ! Roxana are dreptate. Cum poţi să deschizi deasupra capului cuiva cerul fericirilor creştine şi apoi să-1 trimiţi în vilegiatură ? Şi, iarăşi, cum poţi să încarci în spinarea cuiva un canon înfricoşat, iar tu să cazi în greşala vechilor farisei, mustraţi de Domnul ? Dar Roxana nu bănuieşte că duhovnicul ei s-a poticnit dezastruos. Ea nu ştie că puterile şi siguranţa mea de astă-iarnă le caut şi nu le mai găsesc ! Ea gând nu are că o insectă a iadului a înţepat inima mea temerară şi azi mă zbat în frigurile unei conştiinţe înveninate.

M-am încrezut nebuneşte în Cel Ce nu iubeşte pe încrezuţi ? M-am trufit cu ceea ce nu era al meu, fiindcă era darul lui Dumnezeu ? Sunt în faţa acelor încercări care nu cruţă nici pe Abraham, nici pe Iov, nici pe Apostolul Petru, şi pe care trebuie să le primeşti şi să le rabzi cu inimă înfrântă şi smerită ? *„JEloi, Eloi, lama sabahtani".*

M-am oprit pe schelă în dreptul viitorului altar şi am privit, în viziune, adâncul plin de făclii şi de inimi fumegânde, ascuns în timp, ca o inimă de diamant, încă neexploatată, ascunsă în sânul pământului. Scris este în voia ta, Stăpâne, ca eu, r.evrednicul, să fiu primul tău preot la acest altar ? Veni-va pentru mine ziua de înaltă bucurie când, izbăvit de ispita de azi şi împăcat cu mine însumi, să jertfesc mielul cel fără de prihană şi să chem pe Roxana la divinul ospăţ ? O, scurtează durerile de azi, toarnă vin şi untdelemn peste rănile celui căzut între tâlhari şi binecuvântează convalescenţa lui !

Vor veni cei mulţi, cei săraci, cei dezmoşteniţi, vor veni nemângâiaţii acestei vieţi şi vor umplea pridvoarele tale, tinda şi naosul casei tale. Nu ruşina, nu fă de ocară pe păstorul lor ! I-am hrănit atâtea zile cu dorul acestui sfânt locaş ! Ştiu toţi visul meu, nădejdiile mele, luptele mele, încrederea mea în tine ! *„ O, tu, care asculţi rugăciunea ! Către tine să se îndrepteze toată făptura. Păcate şi iar păcate mă covârşesc, dar tu ierţi fărădelegile noastre ' Fericit este acel pe care l-ai ales şi l-ai*

apropiat de tine ca să locuiască în curţile tale ! Fă-ne să ne săturăm de bunătăţile casei tale, de sfinţenia locaşului tău !" (Psalmul 65).

XXIV

Nu stătusem niciodată prea mult de vorbă cu pedagoaga copiilor. Helen Hempel era pentru mine o figură corectă şi rece, pe care o vedeam aproape zilnic, dar pentru care nu aveam decât cuvinte de politeţe. Ştiam că e protestantă (fără să ştiu din care bisericuţă anume) şi mă feream să nu venim amândoi faţă în faţă pe vreo chestiune confesională. Oricâte merite şi oricâţi lauri ştiinţifici au cucerit aceşti reformatori, Biserica Integrală nu poate să uite şi să ierte nici un moment că ei, pentru popoarele lor, au făcut - ca altădată Titu - să înceteze Sfânta Jertfă şi să se prăbuşească altarul şi preoţia. Helen Hempel îşi făcea datoria cu admirabilă rigiditate şi, precum i se şi cădea, nu avea vorbă, luare-aminte şi tovărăşie decât cu Lia şi cu Bujorel. Ştiind bine că eu sunt mai mult decât dascălul de religie al copiilor, ea îmi lăsa cu discreţiune inima lor pe toată latura nevinovăţiei şi a curiozităţii lor religioase. La unele întrebări ce îi puneau, le răspundea şi-i amâna: „Să întrebaţi pe domnul paroh. El ştie să vă spună."

Această onestitate mă impresiona, şi uneori aş fi voit să nu mai existe între noi amândoi atâta depărtare sufletească. Puteam să încep oricând mereu evitata convorbire, de la *Biblia* pe care Helen Hempel o citea cu o asiduitate într-adevăr protestantă. Dar dădeam zi după zi, preocupările şi restriştea mă prinseră în drum şi pedagoaga germană privea din colţul ei cu părută indiferenţă diagrama activităţii mele şi nourii de pe fruntea mea.

Au sosit zilele socotelilor şcolare de sfârşit de an. Elevii mei, pregătiţi în particular, trebuia să. se prezinte la examen. Pregătitorul lor era dator să-i însoţească, şi cu prezenţa lui să

micşoreze, pentru bieţii copii, emoţiile acestor momente totdeauna temute. într-o zi, având treburi, am înştiinţat pe pedagoaga că de la şcoală mă voi duce aiurea şi că o rog să vie cu noi, ca să aducă pe copii acasă. Dar ceasul de examen a întârziat. O inspecţie şcolară a modificat mersul lucrurilor, şi copiii pregătiţi în particular, împreună cu părinţii lor, au aşteptat pe bănci, subt salcâmii şcolii, un ceas întreg. Am vorbit cu Helen Hempel. Amândoi ne căutam cuvintele, eu, fiindcă trebuia să mi le aduc aminte, ea, fiindcă îmi spunea lucruri neaşteptat *de*-serioase.

- Ne cunoşteam puţin, *Hochwurdiger,* adică d-ta nu mă cunoşti pe mine: eu te cunosc mult mai bine.

- Doamnă, suntem vinovaţi amândoi, dacă suntem.

- Nu venise timpul. Ecleziastul zice: *„E timp pentru orice lucru de sub ceruri. E timp ca să taci şi e timp ca să vorbeşti; e timp ca să iubeşti şi e timp ca să urăşti; e timp pentru război şi e timp pentru pace"...*

- Aşa trebuie să fie. întâi pentru că ne-o spune divinul înţelept şi al doilea pentru că ne-o confirmă experienţa.

- Am urmărit cu luare-aminte acţiunea d-tale de paroh şi izbânda d-tale cea nouă.

- Sunt măgulit. Cu toate că facem parte din biserici deosebite, totuşi, progresul împărăţiei lui Iisus Christos trebuie să ne intereseze chiar şi atunci când îl realizează biserica vecinului.

-*Hochwurdiger,* am o gravă obiecţiune de făcut cu privire la mijloacele pe cari le-ai ales ca să serveşti pe Domnul.

- Vreau s-o cunosc, doamnă.

- Ai voit să ridici o impunătoare biserică a săracilor şi să cc Ionizezi în jurul ei familiile cele mai împovărate şi mai nenorocite. Pentru aceasta, te-ai adresat bogaţilor, şi cu milioanele economului nedrept vrei să-ţi îndeplineşti gândul gândit. Mă tem că n-ai luat calea cea bună !

- Cum ar fi trebuit să fac, doamnă ?

- Mai întâi iartă-mă că îndrăznesc să-ţi destăinuiesc atari convingeri. Cred că nu mă înşel când presupun că între d-ta şi mine există un fond de identică simţire religioasă şi socială. Asupra multor lucruri avem concepţii asemănătoare, fiindcă... stăm, clădiţi sufleteşte, pe aceeaşi sfântă *Evanghelie,* adică pe vestea cea bună adusă dezmoşteniţilor acestei lumi...

- Pot să-ţi spun altceva decât adevărul ? Este aşa cum zici ! Ne-am nutrit amândoi cu aceeaşi hrană spirituală.

- Ei bine, atunci ascultă-mă. N-ai urcat până acolo până unde trebuia să urci ! Marele templu al săracilor trebuia zidit din obolul familiei imense a lui Lazăr !

- O, doamnă, cât m-am zbuciumat, la câte uşi am bătut, cât am şovăit, până când m-am decis să asediez casa de fier a lui Atanasie Ceaur !...

- Nu îţi aduc nici o învinuire; îţi exprim o părere de rău personală. Ia cugetă cât de măreţ ar fi fost apostolatul d-tale dacă ai fi mers din oraş în oraş şi din sat în sat, predicând împărăţia cerului şi adunând ofrandele poporului pentru marea d-tale catedrală...

- Mă umileşti şi mă striveşti cu vedenia d-tale ! Sunt slab şi păcătos şi am făcut lucrurile după potriva nevredniciei mele !

- Domnule Abel Pavel, ai suflet şi puteri mai mari decât bănuieşti. Mântuitorul ţi-ar fi dat energia şi izbânzile Apostolului Pavel, însă n-ar fi trebuit să intri în casa stăpânitorilor acestui veac. *„ Ce-aţi ieşit să vedeţi ? Oare om îmbrăcat în veşminte moi ? Iată, cei ce petrec în haine scumpe şi în desfătare sunt în casele împăraţilor !"* Poate Ioan Botezătorul să fie oaspetele tetrarhului Irod ? Cel mult legat în lanţuri şi sălăşluind în subteranele palatului ! Şi pentru mine, când te-am văzut întâi, erai un fel de Ioan Botezătorul.

- M-ai ridicat prea sus ! Era fatal să cad şi să te dezamăgesc ! Dar, lăsând la o parte aceste strivitoare comparaţii biblice, iată-ne pe amândoi în palatul acestui magnat, dându-ne osteneala să-i creştem copiii în legea lui Iisus Christos.

- Evident, facem o faptă bună, dar eu sunt o biată mercenară, pe când d-ta eşti un om liber, un apostol, un ostaş.

- Mi-este ruşine să-ţi spun că rezist să-ţi recunosc dreptatea.

- *Hochwurdiger,* nu mă înşel. Te-am văzut în timpul din urmă împovărat de gânduri, abătut şi veştejit. Nici lui Ioan Botezătorul nu i-ar fi mers mai bine dacă în palatul lui Irod, în loc să găsească duşmănia Irodiadei şi planurile ei asasine, ar fi găsit numai vraja, dansurile şi făţărnicia Salomeei...

- Mă uimeşti şi mă îngrozeşti ! Cine ţi-a dat autoritatea aceasta şi ce semne faci ca să te legitimezi ?

- Sunt sora d-tale în Iisus Christos şi îţi spun adevărul. Nu-ţi cer nici o mărturisire şi nu urmăresc nici un fel de tribut al sufletului şi al prieteniei d-tale. Iubeşti pe mama acestor copii şi eşti victima unei rafinate diplomaţii feminine. Ce-ar folosi omului dacă ar câştiga lumea întreagă, iar sufletul şi l-ar pierde ? Te-ai gândit bine la târgul făcut ? Pe milioanele lui Atanasie Ceaur, făgăduite operei d-tale, şi pe chipul de făţarnică madonă al soţiei lui, eşti gata să-ţi vinzi sufletul, dacă nu cumva l-ai şi vândut !

Lia venea să se plângă că Bujorel i-a smuls panglica din vârful capului. Am cuprins-o pe Lia în braţe şi am ascuns în buclele ei de aur două lacrimi.

XXV

Venerate Duhovnice, ştii că în timpul din urmă au fost lungi şi pasionate discuţii în jurul noii legi bisericeşti. Principatul nostru ecleziastic a încercat să unească şi să armonizeze - după părerea multora, prea grabnic şi artificial - două curente de viaţă bisericească, două tradiţii deosebite şi două constituţii divers închegate dincolo şi dincoace de Carpaţi. Dibuirile, tratativele, pregătirea paragrafelor legii au durat multă vreme. Vlădicii noştri s-au întrunit de numeroase ori şi, în diferite locuri, timpuri şi proporţii, au discutat când ei între ei, când de faţă cu reprezentanţii statului, şi s-au oprit, extenuaţi, la a nu ştiu câta prelucrare în acestei legi menite să uniformizeze Biserica Naţională.

Dar deocamdată rezultatul tuturor acestor silinţe va fi, pare-mi-se, iluzoriu. Deosebirile rămân şi mai departe, rău acoperite cu noul vestmânt legal. De la provincie la provincie, de la eparhie la eparhie diversitatea se dă pe faţă, în formă şi în fond, în cult şi în administraţie, uneori (ai zice) chiar în concepţii şi în învăţătura teologică. Simbolul acestei întârzieri de aducere la acelaşi numitor este însuşi portul vlădicesc. Ierarhii noştri n-au izbutit încă să stabilească, ei între ei, care este uniforma episcopului român şi câte culori pot să aibă vestmintele de purtare ale unui arhiereu.

în toiul acestor dispute şi în dezbinarea greu de biruit a tendinţelor diverse şi a sufletelor şi mai diverse, mitropolitul mă chemă deunăzi şi îmi dădu o sarcină de încredere. Se pare că şeful nostru bisericesc este preocupat de existenţa mea şi ţine s-o ştiu şi eu. Cuvintele elogioase cu cari a binevoit să mă distingă în cuvântarea sa din ziua de 1 Mai pare să purced mai din adânc decât dintr-o convingere protocolară.

M-a chemat şi mi-a spus:

- Iată, aici pe masă, două scrisori: una este pentru mitropolitul Ardealului şi alta este pentru o persoană particulară din Sibiu. Sunt scrisori deosebit de importante şi trebuiesc predate destinatarilor printr-o mână credincioasă. în ceasul de faţă, subalternii mei de încredere sunt ocupaţi sau împrăştiaţi. Eşti suplinitorul lor şi omul meu de încredere. Iată aici bani de drum. în trei zile să fii înapoi, aducând plicurile iscălite. Dacă, din întâmplare, vreunul din aceşti doi nu este acasă, mi-aduci scrisoarea în sân.

Era un semn de reală favoare şi dovadă simţită că stăpânul meu bisericesc se reazimă, cu convingere, în devotamentul meu.

M-am înclinat şi i-am răspuns:

- Mâine la amiază, cu ajutorul Domnului, voi fi în Sibiu.

Lia şi Bujorel trecuseră examenele cu succes. Şi ei, şi eu eram acum la începutul vacanţei. Totuşi, am trecut pe la palatul lui Atanasie Ceaur să vestesc porunca primită şi plecarea mea din Bucureşti. Pe patron n-am putut să-1 văd. Era bolnav şi nu

primea pe nimeni. îl supăra o nevralgie facială sau o durere de dinți şi schimba compresă după compresă.

Am călătorit destul de bine. M-am odihnit câteva ceasuri şi m-am deşteptat când mă apropiam de Piatra Olt. Era dimineață înaltă şi luminoasă de iunie. Holdele rostogoleau aci valuri de aur, aci valuri de mare verde subt altarul din ce în ce mai ridicat al soarelui pontifice. Misterul rodniciei, al muncii şi al vieții se celebra încă o dată, în cer și pe pământ, subt ochii îngerilor şi subt ochii fiilor lui Adam.

Rămăsesem singur într-un compartiment întreg, și în aleanul ceasurilor aurii, scandate de ritmul monoton al trenului, mă revedeam, mă cercetam și mă pipăiam pe mine însumi, ca într-un pat de sanatoriu. îmi luasem ziua bună şi de la Helen Hempel. Palidă şi solemnă, această evanghelistă îmi spusese în șoaptă:

- îngerul Domnului să-ți iasă în cale şi să facă cu d-ta minunea lui Tobie, să-ți deschiză ochii !

Intervenția acestei femei, cu avertismentele şi cu dreptele ei mustrări, făcea din inima mea un iarmaroc de voci contradictorii. Era Helen Hempel atât de curată în intenții şi atât de dezinteresată cât mi se părea ? Pe de altă parte, aveam eu oare dreptul să cred că judecățile ei asupra Roxanei au vreo temelie de adevăr ? Helen Hempel a înțeles exact şi are dreptate într-un singur punct: că eu am pierdut simplitatea şi libertatea mea sufletească de ostaş al lui Iisus Christos ! Şi acesta este dezastrul cel mai mare !

Am privit valea Oltului cu ochii micşorați şi am întrețesut, de-a lungul orelor de călătorie, dumbrăvile malurilor lui, munții grei și priporoși cari îi ațin calea, năvala când de păcură, când de beteală a valurilor lui, cu peisagiul mort şi cenuşiu al sufletului meu.

La ora unu după-amiază am fost în Sibiu şi am mers de-a dreptul la reşedința metropolitană. Vlădica nu era acasă ! Plecase de trei zile în inspecții canonice şi era aşteptat să sosească în ziua aceea sau a doua zi. M-am dus cu epistola a doua la cel în drept. Acesta nu plecase nicăieri. I-am dat misiva, am luat mărturia de primire şi am revenit la reşedință.

Oamenii de casă ai mitropolitului m-au primit cu cinstea cuvenită nu unui curier, ci unui trimis diplomatic şi m-au sfătuit să rămân şi să aştept. Am cerut, telegrafic, dezlegarea de la Bucureşti. Am primit răspunsul: „Aşteaptă până când se va înapoia".

Dar peste noapte munții Sibiului și-au pus în cap niște glugi întunecoase de nouri, vremea s-a răcit deodată şi a început să plouă cu găleata. Mitropolitul aşteptat a rămas prizonier prin nişte gâturi de munte înecate de puhoaie. A sosit în Sibiu de-abia a patra zi. M-am înfățişat cu scrisoarea mea şi i-am istorisit ce curier fără noroc fusesem.

De-abia se terminase audiența, şi primesc, din partea primatului, telegrama fatală:

„ Vino cu primul tren. Amicul nostru Atanasie Ceaur decedat azi-dimineață. "

XXVI

...Primul tren cu care mai puteam pleca era cel din zorii zilei şi acum era spre vecernie !

Am alergat la chioşcurile de ziare să văd dacă nu cumva foile locale conțin vreo telegramă. Nimic ! Am aşteptat în contorsiuni de nerăbdare până la unu noaptea, când soseşte un tren cu călători şi cu ziare din Bucureşti. La ultima oră a unui cotidian de dimineață, vestea morții lui Atanasie Ceaur făcea prag negru pe trei coloane.

Marele industriaş murise la trei dimineața într-un sanatoriu de la Şosea. Pricina morții era o infecțiune fulgerătoare, declarată în urma extragerii unei măsele. Uimirea şi consternarea erau universale. Atanasie Ceaur era, în partidul din care făcea parte, mare putere financiară şi rezerva remanierii aşteptate. La clubul partidului fâlfâie flamura de doliu. Urma o biografie inexactă şi lăbărțată, turnată anume pentru urgența momentului.

Am pândit prin fereastră revărsatul zorilor, depanând mii de paşi şi căutând să-mi dau seama unde mă mai găsesc în acest naufragiu omnilateral. Sărmanul Atanasie Ceaur îşi purtase moartea în obraji o viaţă întreagă... Sub masca lui respingătoare, sub maxilarele lui egoiste şi carnasiere, aştepta, în cuib nevăzut, stafia nimicirii ! Mi se părea fioros de logic ca moartea să fi găsit în el, ca prim canton, fălcile lui. O singură măsea stricată, operată rău sau fără vreme, destupase izvoarele unui puroi subit, unui puroi misterios, dar infailibil !

Existenţa lui acum este încheiată şi desăvârşită ca o sferă. Rapace, antipatic, sanchiu şi materialist, moartea îl varsă ca pe un cap-de-operă în visteriile lui Dumnezeu. Ce este acest dor fără nume, această admiraţie, această beatificare pe care o hărăzim, în taina subconştiinţei noastre, celor ce au murit înaintea noastră, fie buni, fie răi, fie cetăţeni ai necropolei creştine, fie adormiţi într-o lege străină ? Inima noastră depăşeşte cu reveria ei hotarele teologiei noastre, şi umilinţa singură ne izbăveşte de labirintul controversei inutile.

Apoi, din noianul gândurilor fără frâu, din mulţimea şi din ciocnirea atâtor întrebări smintite, vedeam crescând în faţa mea - ca acele catedrale din legendele Nordului, înghiţite de ocean şi renăscânde în noaptea de Anul Nou - făptura bisericii mele iubite şi oceanul noroadelor înconjurătoare. Ce va fi cu visul meu ? Ce se va întâmpla cu zidirea începută şi retezată pe la brâu de sabia Sfântului Arhanghel ? îngădui-va Domnul ca sfântul lui locaş să se cufunde în prăpastie, o dată cu ctitorii, unul mort şi celălalt trădător ?

Şi Roxana, ce va face ea de acum nainte ? O, aici inima mea trosnea şi urla ca o colivie de fiare sălbatice, nemâncate de câteva zile ! Cât îşi va purta văduvia ? Ce va povăţui-o tatăl ei ? încotro vor împinge-o preferinţele ei ? Cât aş fi dat, în ceasul acela, să nu ştiu nimic, să nu fi fost duhovnicul Roxanei, să nu fi primit; în înfricoşatele cămări ale spovedaniei, tot ceea ce primisem şi sigilasem cu sigiliul tăcerilor eterne !

Am plecat din chilia mea de gazdă cu mult mai-nainte de ora trenului. Vechiul oraş săsesc stătea încă, negru şi ţăpur, subt

ultimele stele stăruitoare la apus. Tăriile se limpeziseră. O răcoare umedă şi respiraţia munţilor apropiaţi dădeau nevinovăţia primei tinereţi acestor ziduri şi acestor turnuri mai vechi decât *Biblia* lui Luther.

în sfârşit, trenul s-a mişcat din gară şi a luat-o în jos, spre Olt. Zeci de kilometri am mers pe lângă el. în trei zile de ploaie crescuse fioros. îi veneau pâraie de pe toate văile, zguduia toate podurile şi azvârlea spume pe traversele liniei ferate. Se părea că, pe albia lui, nu mai curge apa cea cunoscută şi lesnicioasă pe care o tai cu un deget, ci o conjuraţie vrăjită şi dezastruoasă a tuturor stâncilor cărunte din ocnele acestor munţi. Cu tot zgomotul trenului, glasurile Oltului rămâneau distincte. Unde albia era mai largă şi mai revărsată, se ridica, spre codrii suspendaţi, stol de fluierături şi de ţipete de fierăstrău. Unde matca se strâmta şi se prăbuşea în subteranele de piatră, vijelia cea stridentă se prefăcea în mânie bubuitoare şi în horcăială de infern gâtuit. Valurile veneau călare pe valuri, până la un stâlp de pod, până la o stană curmezişă, se năpusteau în ea ca trăsnetul şi se risipeau într-un fulger de furie albă şi de spume.

Dar cât era de legitimă această răzvrătire a Oltului străvechilor balade ! Cât era de binevenită şi de dragomană această nebunie care-şi călca ţărmii şi zguduia pravila stâncilor constrângătoare de mii de ani ? Priveam iureşul viteaz al Oltului, priveam dezlănţuirea lui măreaţă şi absurdă, vedeam prăpădul fagilor, cu fruntea în vâltori, cu rădăcinile în văzduh, şi ochii mi se umpleau de lacrimi, şi o simpatie amară şi păgână dibuia în mine începutul nu mai ştiu cărei doine bătrâneşti... Cât eşti de frumos, Oltule ! Cât eşti de subjugător, Oltule, în răzvrătirea ta !...

Pe drum m-am întâlnit cu ziarele cari zburau din Capitală spre colţurile ţării. Atanasie Ceaur stătuse trei zile în sanatoriu. Medicii îşi frângeau mâinile şi deplorau acest caz arhinenorocit. Mitropolitul primat se interesase tot timpul de starea bolnavului şi se găsea lângă el când şi-a dat obştescul sfârşit. Preoţii Mitropiliei au administrat muribundului Sfintele Taine. Detaliu mişcător, pe care reporterii îl sunau ca pe clopotul cel mare din dealul Adunării Deputaţilor: preşedintele Consiliului de Miniştri

era să facă o sumară remaniere şi să încredinţeze lui Atanasie Ceaur portofoliul Finanţelor. Ziua hotărâtă pentru depunerea jurământului şi intrarea lui în cabinet a fost să fie tocmai ziua fulgerătorului deces ! Ziarele vorbeau cu prolixitate de ctitoria lui Atanasie Ceaur, de uriaşul lui proiect de-a ridica, în cel mai uvrier cartier al Capitalei, „mănăstirea săracilor"... Mai multe fotografii arătau diferite aspecte ale bisericii în construcţie şi chipul generosului defunct. Ziarele mai dădeau şi informaţia că Atanasie Ceaur va fi prohodit în biserica deocamdată acoperită numai cu bolta cerului şi va fi îngropat - potrivit vechilor datine bisericeşti - lângă sfântul altar.

La ora şase seara am ajuns în Bucureşti. Am luat o maşină şi am mers, fără să mai cuget la nimic, direct la casa cernită. Intram într-un palat de antracit şi de huilă. Peste tot erau draperii negre şi barizuri de doliu. Roxana era în salon, cu câţiva prieteni, veniţi pentru această dureroasă împrejurare. Printr-o nimicitoare asociaţie de idei, mi-a venit în minte învierea lui Lazăr şi toate peripeţiile premergătoare... *„învăţătorul este aici şi te cheamă !"...*

Mi-au ţâşnit lacrimi din ochi şi am gemut în inima mea. Am ridicat ochii spre policandrele însovonite şi mi s-a părut că privesc, de la rădăcină spre vârf, un stejar centenar. Acolo sus, în vârful lui, era un cuib de vulturi, şi puii aşteptau în el ceasul zburatului. Dar eu, de-abia ieşit din ou, alunecasem din cuib şi acum zăceam, strivit, şi-mi dădeam duhul.

Din porunca Roxanei, am aşteptat într-un iatac. La apropierea ei, o servitoare a deschis uşa. A intrat cu braţele întinse şi plângând:

- Părinte Pavele, ai plecat cu norocul nostru ! Dacă erai aici, poate că ne ocolea nenorocirea !

I-am răspuns cu glas sugrumat:

- Plângeţi cu înţelepciune, doamnă ! Oricât de mare ar fi durerea dv., nu uitaţi nici un moment că sunteţi fiica bisericii şi mărturisitoarea nemuririi. Credem cu neclintire că Iisus Christos este *Adevărul, Calea* şi *Viaţa.*

- Părinte, părinte ! Roagă-te pentru mine ! Ajută-mă în această o-ă grea a vieţii mele !

Lia şi Bujorel (probabil împinşi înainte de Helen Hempel) apărură în uşă cerniţi şi plânşi. La vederea lor, Roxana îşi acoperi faţa cu mâinile şi le plânse de milă:

- Bieţii copii ! Bieţii copii !...

îi trăsei spre pieptul meu şi-i îmbrăţişai, zguduit tot de jalea acelei ore şi de jalea mult mai grea a conştiinţei mele de duhovnic prins în laţul Celui Viclean.

Roxana ridică fruntea, văzu capul meu în ghirlandă cu capetele celor doi copii şi izbucni de-a binelea:

- O, părinte Abele ! Nu pleca de lângă ei ! Păzeşte-i ! Fă-i mari ! Fii tatăl lor !

Durerea ei de mamă o făcea să nu-şi mai aleagă cuvintele. Dar şi eu eram la capătul puterilor. Am început să plâng.

- Să ne rugăm fierbinte, doamnă ! Să cădem înaintea Preacuratei ! Să cerem cu lacrimi descătuşarea inimilor noastre ! Apoi, dezmeticindu-mă: Unde este catafalcul ?

- Afară, între zidurile începute. Sicriul este închis şi plumbuit. Bietul Tase nu mai era de recunoscut ! Vino de priveşte.

Cu cei doi copii de mână şi p ecedat de Roxana, m-am apropiat de o fereastră deschisă. Priveliştea nu era comună. Biserica - atâta câtă era - părea un gigantic catafalc. Zidurile erau îmbrăcate în negru. în mijloc, pe o estradă înaltă, era sicriul şi, de jur-împrejur, o seră de plante şi de flori. Patru stâlpi de ceară, la cele patru colţuri ale sicriului, creşteau peste grădina întreagă ca nişte trunchiuri de palmieri. Pe conturul zidurilor cernite fumegau, din loc în loc, casolete mari de aramă. Pentru paza bunei rânduieli şi pentru cinstirea celui adormit, sicriul era păzit de soldaţi în mare ţinută.

M-am plecat adânc, mi-am făcut semnul Sfintei Cruci şi am binecuvântat rămăşiţele lui Atanasie Ceaur.

- Locul meu este acolo, doamnă. Mă duc să-mi fac datoria. Permiteţi-mi să trec un moment la telefon şi să vestesc casa metropolitană că am sosit în Bucureşti.

XXVII

Am primit poruncă să mă înfățișez mitropolitului a doua zi de dimineață. în noaptea aceea am stat câteva ore de veghe lângă sicriu şi am citit *Evanghelia* Sf. Ioan. Pe cerul nopții, plutea, în azurul infinit, luna în creştere. Precipitarea celor întâmplate, funebrul decor în care mă găseam, vijelia sentimentelor mele mă aruncau pe un țărm fantastic, cu putință numai în vis. Palatul vecin cuprindea bună parte din văzduhul albastru, cu făptura lui mohorâtă, cu terasele lui muiate în argint şi cu piedestalul imens - de magazine, de depozite, de avere grămădită şi de muncă stoarsă - pe care culmina... Unde mă găsesc şi ce înțeles au toate câte văd ? Ce s-a ales din catedrala mea ? Un catafalc ! Ce s-a ales din avântul şi din eroismul meu creştin ? O capitulare, poate o apostazie ! Nu sunt într-un templu ruinat; nu stau în preajma unui palat cartaginez; Mântuitorul a venit pe pământ; Sf. Ioan şi-a scris *Evanghelia !* Dar în inima mea şi în jurul meu, această lună izvorâtoare de vrajă şi incertitudine, aceste plante tropicale, această împrejmuire de bazalt, această siluetă monstruoasă, cu coarne de argint, urzeau visul absurd, mă scoteau din poteca siguranțelor în timp şi în spațiu. Eram sleit. M-am dus şi m-am culcat.

A doua zi am stat în fața mitropolitului primat. Ca totdeauna, era liniştit, lucid şi bun cârmaci în vremuri de furtună. M-a făcut să văd lucruri la cari nu mă gândisem.

- Ştii că situația e azi cu totul alta. Trebuie să auzim sfatul juriştilor. Averea lui Atanasie Ceaur aparține acum copiilor. Soția lui este numai o epitroapă. Azi sau mâine se instituie consiliul de familie. Te voi susține şi te voi impune membru în acest consiliu.

Eram atât de departe de toate aceste idei şi preocupări, încât mi-a fost teamă să deschid gura.

- Ctitoria frăției tale, pornită cu atâta brio şi cu atâtea aparențe fericite, s-ar putea să se prefacă în povară pentru umerii noştri.

- înalt Preasfinte Stăpâne, în cazul cel mai modest, voi umbla câțiva ani prin toată țara şi voi căra în cârcă materialul, clopotele şi icoanele sfântului locaş.

- Mai avem până acolo... Aşteaptă semnele şi instrucțiunile mele. Azi după-amiază este înmormântarea. Am auzit că eşti vajnic predicator. Te bizuieşti să rosteşti cuvântarea funebră ?

- Chiar dacă m-aş bizui, Stăpâne, cuvântarea aceasta trebuie rostită de Marele Vlădică. Este o situație deosebită, pe care trebuie s-o valorifice însuşi şeful bisericii.

- Da, ai dreptate. Mi-e urât, însă, că trebuie să scriu sau să dictez acest discurs. Protocolul cere să citeşti cuvântul funebru.

- înalt Preasfinte, protocolul este pentru gângavi şi pentru laici.

- Să vedem dacă pot să te ascult. La ora trei mă primeşti la picioarele catafalcului. Cere de la vestmântar odăjdiile care îți trebuiesc.

A fost o slujbă cu adevărat metropolitană. Falnicii noştri protoierei, cu îndemânarea lor rituală, cu glasurile lor bine deprinse şi melodioase, au ridicat în slăvi sufletul mulțimilor compacte din jurul estradei noastre. Corul Mitropoliei, sobru, disciplinat, mănunchi de spice de aur, a resfirat peste sicriul lui Atanasie Ceaur şi peste emoțiunea tuturor aleanul tânguirilor bisericeşti şi acele clipe de încredințare şi de convertire din calea mormântului încă gol.

„Cu adevărat deşertăciune sunt toate, şi viața aceasta este umbră şi vis, că în deşert se tulbură tot pământeanul; precum -a zis *Scriptura: când dobândim lumea, atunci în groapă ne sălăşluim, unde împreună sunt împărații şi săracii. Pentru aceasta, Christoase Dumnezeide, pe robul tău acesta, mutat de la noi, odihneşte-l, ca un iubitor de oameni !"...*

Apoi, după cântări, psalmi şi răspunsuri, iar şi iar, apariția ecteniei şi ecfonisul odihnitor - *„că tu eşti învierea, viața şi odihna răposatului, robul tău* Atanasie" - care trecea din preot în preot, isprăvind cu mine, cel din urmă.

Un protoiereu tenor a citit *Apostolul* cu acea măiastră bogăție de volute și de spații proprie cititului oriental. Mitropolitul a citit *Sf. Evanghelie* jos și fără legănări.

După rugăciunea arhierească, am ridicat capul și am privit în fața mea. Mitropolitul și-a început cuvântarea. Erau adunați cunoscuți și necunoscuți. Roxana, de-abia vizibilă sub zăbranic, stătea lângă sicriu, între Ilie Trandafirescu și copii. Nu lipsea nici unul dintre prieteni; numai Debora era departe...

Mitropolitul a pornit fără teologie și fără grandilocvență. A evocat ziua punerii pietrei fundamentale, a schițat viața și activitatea lui Atanasie Ceaur, a preamărit fapta lui, comparabilă cu a boierilor și a domnilor de altădată, și cu o mare îndemânare retorică ne-a făcut deodată să vedem fulgerul din ceruri, căzând și mistuind nu turmele lui Iov, nu avuțiile lui, ci pe însuși marele aducător de jertfă ! „*Eu tac și gura n-o deschid, căci tu ești carele faci toate" (Psalmul 39,* 10).

„Să nu ne mirăm și să nu deznădăjduim. Așa este taina tuturor inițiatorilor. Opera începe, urzitorul se duce. Dar opera trece moștenire în mâinile și în grija urmașilor. Marele pilduitor Atanasie Ceaur așteaptă să-1 continuăm. O, printre acești continuatori, durerea și înduioșarea noastră salută o soție tânără, toată, în înfățișare-i, îngerul durerii, și doi copii nevârstnici !" Aici, mitropolitul, stăpân pe auditor, urcă, simplu și puternic, din treaptă în treaptă, pe scara emoțiunii noastre. Când ne văzu pe toți plângând și îndeosebi pe Roxana, se domoli cu artă, scăzu vocea, se făcu bătrân de o sută de ani și se sprijini pe cârja păstorească. „Să ascultăm glasul străvechei înțelepciuni a poporului nostru, să ascultăm pe cel mai mare interpret al ei, poetul genial săvârșit din viață nu demult, și în locul sfetnicului din poem să grăim durerii tale, doamnă:

De cum te zbuciumi, tu te stângi
Și inima din noi o frângi.
Ne doare c-a fost scris așa,
Ne dori mai râu cu jalea ta:
De-aceea, doamnă, te-am ruga
Să nu mai plângi !"

Sfârșitul venea de la sine, înaripat, glorios, admis de mainainte. Dar acest sfârșit s-a năruit deodată cu estrada pe care mă găseam, cu sicriul lui Atanasie Ceaur și cu toată acea seară de iunie culcată pe capete descoperite... Roxana, secerată de puteri, se așezase pe un scaun între Ilie Trandafirescu și un necunoscut - un cap de imperator roman - apărut fără de veste și care îi dădea să respire dintr-un flacon. N-am mai auzit nimic, n-am mai văzut nimic, n-am mai urmărit nimic decât atitudinea, apropierea, gesturile celor doi și ritmul nebuniei progresive din capul meu pustiu !...

XXVIII

Cine a mai vorbit, câți au mai vorbit după mitropolitul primat am văzut mai târziu, din ziare. M-am dat jos de pe estradă, m-am dezbrăcat și am rugat pe un coleg să facă în locul meu toate câte vor mai fi necesare. Am plecat în neștire. Când mă strecuram prin mulțime, dau de una dintre servitoarele din casă. Diavolul mi-o scotea înainte. Era un tip de jupâneasă, deprinsă cu boierii, cutezătoare și alintată, care mă întrista ori de câte ori o întâlneam. I-am spus cu chip de dojana:

- De ce stai aici ? Du-te lângă stăpână-ta, că i s-a făcut rău !
- Să fii sănătos Sfinția ta ! E lângă dumneaiei domnu doftor !
- Care domnu doftor ?

Servitoarea mă privi cu un fel de perversitate milostivă.

- Doftorul care a picat azi de la Paris ! Ce, Sfinția ta nu știi ?

Degradarea mea era deplină ! Tribunalul lui Iisus Christos își căuta și își complecta informațiile din gunoiul slugărimii depravate !

Când am ajuns în ulițele pustii și pline de pulbere, mi-a licărit în minte gândul să mă duc la chilia mea. Dar ce mai căutam acolo ? Era o cetate biruită și devastată !... Am luat-o spre Hipodrom, am trecut pe lângă păduricea Mogoșoaia și

m-am ținut pe linia ferată Mogoşoaia-Oltenița până în dreptul Mânăstirei Cernica.

Am intrat în mănăstire pe înserate. Lacurile răsfrângeau taina tăriilor liliachii între soarele pogorât de pe scară şi luna încă ascunsă în păduri. Bisericile, chiliile, pridvoarele încremeneau în pace sihăstrească. Prin stuhăria de pe baltă, prin sălcii şi prin nuci trecea arar câte-o întrebare răguşită sau câte un fior de flaut.

Am poposit în chilia unui ieromonah prieten şi la miezul nopții m-am dus la utrenie. Aici, pe lespezile sărutate de atâtea generații de călugări, de atâtea dureri şi de atâtea tragedii necunoscute, am descărcat inima mea, am plâns amar şi m-am judecat.

Iubite şi venerate Duhovnice, au trecut de atunci peste mine multe zile fumurii şi multe nopți fără odihnă. Sunt la sfârşitul spovedaniei mele. Aştept ca fratele Chesarie să vie să-mi ceară această jalnică epistolă. M-am cercetat de sute de ori, am examinat situația mea de azi şi, mereu nemulțumit cu judecata instanțelor conştiinței mele, viu astăzi la tribunalul tău, pentru mine cel din urmă aici pe pământ. Citeşte-mă, plânge-mă, judecă-mi, porunceşte şi scoate-mă din lațul păsărarului !

Cu moartea lui Atanasie Ceaur, catedrala mea e retezată ca un copac, la un stânjen mai sus de rădăcină. Mitropolitul îşi făcea iluzii. Nu se putea să fiu admis membru în consiliul de familie: sunt parte interesată ! Câteva zile, lucrările au rămas suspendate, dar mitropolitul a fost energic, a smuls guvernului un milion şi a împins pe arhitect de la spate bruscând politicos discuțiile, formalitățile, tergiversările şi tot dosarul succesiunii Atanasie Ceaur.

Situația e încurcată şi absurdă, şi maximul de încurcătură şi de absurditate este în conştiința mea. Dacă aş mai fi cel de acum un an, aş lupta alături de şeful meu bisericesc, şi totul s-ar clarifica. Ilie Trandafirescu nu şi-a schimbat sufletul; este acelaşi. Guvernanții, amicii lui politici, n-au cuvânt să ne întoarcă spatele. întrebarea cea grea pe care nu pot s-o ridic, precum nu pot să ridic clopotnița acestei mănăstiri, este aceasta: Sufletul şi hotărârile Roxanei sunt aceleaşi ?

E astăzi la Sinaia cu copiii în vila lui Ilie Trandafirescu. Mi-a trimis vorbă de câteva ori, mi-a şi scris să mă duc să-i văd. Dar pot eu să fac aşa ceva în starea dezastruoasă în care mă găsesc ? M-am descalificat singur ! Mi se pare uneori, când privesc în adâncul sufletului meu şi gem de durere, că asist la întâmplarea unui director de muzeu zoologic, imaginată de un urmaş al lui Edgar Poe: într-o dimineață, directorul, intrând în camera cu reptile, toate borcanele plesnesc şi reptilele năvălesc asupra lui'! Şerpii, despre cari Mântuitorul ne încredințează că-i vom lua în mână fără primejdie, muşcară şi otrăviră inima mea !

Mai am tristul noroc că mitropolitul a plecat la băi, în străinătate. Dar ce-i voi spune când se va înapoia ? Cum îi voi vorbi de retragerea mea din parohie şi cum va interpreta această dezertare ? Mai pot eu, oare, să rămân, între Roxana şi catedrala săracilor, duhovnic şi paroh ?

O, sărmanii mei enoriaşi ! Le-ai trimis, scumpe Duhovnice, un vicar prea tânăr, prea efervescent şi fără experiență cu vicleniile acestei lumi ! Ce ruină ! Ce faliment !

Am adunat, subt ochii tăi pătrunzători, toate elementele, toate cioburile, toate puzderiile fragilului castel, ridicat de ucenicul tău la granița dintre ideal şi realizabil. Care îți este socotința ? Ce mă înveți ? Ce îmi porunceşti ?

îți isprăvesc mărturisirea mea la Mănăstirea Cernica. Am părăsit totul (cât învoit, cât neînvoit) şi m-am ascuns aici. Mi-e frică să revăd toate câte am lăsat în urmă. Mi-e frică să deschid scrisorile şi telegramele pe cari le găsesc pe măsuța mea din Bucureşti...

XXIX

Debora îmi telegrafiază:

„Treci biruitor prin toate tristețile şi adversitățile de azi. Nu uita că ai prieteni, fericiți să te ajute. Nu uita nici obligațiile morale, consimțite. Informații şi restul te aşteaptă la bancă. "

Are dreptate şi Debora. I-am promis că stau la dispoziţia ei atunci când va fi gata să-şi deschidă inima şi să-mi destăinuiască nerăbdările religioase de cari mi-a pomenit.

Problema e delicată, dar nu deasupra puterilor şi râvnei mele. Dar unde este libertatea mea sufletească, necesară în cazul Deborei ? Va fi de-a pururi, pentru Biserica Mântuitorului, o pricină de onoare şi de iubire espectativă marele dezacord dintre ea şi fiii lui Israel. Nu voi uita niciodată ideile şi lecţiile Duhovniciei tale asupra acestei materii, şi nu voi fi niciodată, în viaţa şi în activitatea mea, decât ucenicul convins şi consecinţe. Darul Deborei rămâne columnă generoasă şi iniţială în tot ce-am putut ridica pe terenul faptei. Acest dar trebuie menţinut în lumină şi transformat în principiu de progresivă apropiere între inima acestei fecioare şi Sionul creştin.

Nu lipsesc însă din conştiinţa mea întrebările şi incertitudinile. Nu este oare această fată o curioasă de suflete, o iubitoare de extravaganţe şi o diletantă ? Totuşi, n-am dreptul să fac din darul ei fapta de fantazie darnică a unei *miss* plictisite, arhimilionare şi lacome de absurdităţi. N-am dreptul să cobor importanţa destăinuirilor ei şi să le iau ca suspinele unei nevropate, ahtiate de literatură mistică creştină.

îmi trebuiesc luminile şi tonul just pe cari numai Spiritualitatea ta vei putea să mi le dai în această atmosferă cenuşie şi în această distonantă în care trăiesc astăzi.

Helen Hempel îmi scrie în limba ei alambicată un bilet, care - spre ruşinea mea confesională - pare a fi crinul simbolic din mâna arhanghelului binevestitor:

„Dumnezeu ţi-a vorbit, nu în murmur dulce, ca odinioară lui Ilie, ci în vijelie şi în cutremur. Pentru mine este un semn definitiv. Catedrala săracilor, începută cu argintii storşi de la săraci, trebuie continuată şi terminată cu argintii daţi de săraci de bunăvoie. Apostolatul se sanctifică pe căile neamurilor, în osteneli, în umilinţe, în primejdii şi în cerşetorie. Dacă nu m-am înşelat iremediabil în privinţa d-tale, aştept să te văd intrând în arena luptelor cu adevărat apostolice. Catedrala plănuită trebuie să fie un simbol şi un monument: Aici s-a odihnit Abel Pavel

după ce, ani de zile, a cutreierat ţara părinţilor săi, a predicat în mii de sate şi de oraşe şi a logodit lui Iisus Christos şi împărăţiei lui sute de mii de suflete.

Nădăjduiesc să ne vedem, trebuie să ne vedem. Ai plecat brusc dintre noi. Poate că am înţeles ceva din această purtare. Dar află că ai fost victima închipuirilor d-tale fatale şi rătăcitoare. Ţi-o declară Helen Hempel, înaintea celui ce umblă în mijlocul celor şapte candelabre !

Vino; te aşteptăm !"

Ce comentar pot să mai fac unor convingeri atât de mărețe şi de osânditoare pentru realitatea puterilor mele ? Această fiică a Rinului mă umileşte şi mă sângeră ! Dar comunicatul ei e dezastruos în ultimele-i rânduri. îinpărtăşindu-mi ceea ce crede ea că este adevărul, Helen Hempel răscoleşte din nou depozitele toride din adâncul inimii mele, dezleagă furtuna, un moment priponită, şi prăbuşeşte în ţeasta mea grinzile acestei tihnite chilii de refugiu !

O, părinte Duhovnice, de ce mi-eşti atâta de departe şi de ce secretul şi porţile spovedaniei sunt păzite de heruvimii cu sabia de foc !

XXX

în ceasul cel din urmă, când sunt gata să adun şi să pecetluiesc vraful acesta de pagini, primesc din partea Roxanei, prin trimis special, scrisoarea următoare:

„Preacucernice părinte Pavele, ai dispărut în chip inexplicabil. Am trimis după d-ta oameni cari să te caute şi să te roage să-ţi aduci aminte de noi. Ţi-am scris că te aşteptăm la Sinaia. Nu ne-ai răspuns nici un cuvânt.

Cum voieşti să interpretez tăcerea şi absenteismul d-tale ? Eşti jignit ? Eşti supărat ? Eşti obosit de noi şi nu vrei să ne-o spui ? Sunt o biată femeie proastă şi nu pot să măsor gândurile şi tainele Sfinţiei tale !

Dar sunt câteva lucruri concrete, existente între noi şi peste care nu putem să trecem ! Ce facem cu biserica ? Unde este entuziasmul de la început ? Unde este «catedrala săracilor», unde este Mănăstirea Sf. Vasilie ? Nu te simţi dator să vii să stăm de vorbă asupra atâtor complicaţii şi probleme ivite după moartea lui Tase ? îmi şade mie bine să bănuiesc că preotul de acum un an, că profetul de astă-iarnă a fost un simplu cântăreţ în «alăută duhovnicească» ? E adevărat că legea e foarte exigentă şi ia întinse măsuri de pază în jurul averei orfanilor minori, dar eu nu trădez nici o clipă sfânta idee şi locaşul care adăposteşte rămăşiţele soţului meu. Vino să ne chibzuim, vino să alegem împreună noile modalităţi de continuare şi noile garanţii de izbândă !

Dar, scumpe părinte Pavele, cu aceasta încă n-am limpezit situaţiile noastre. E o întrebare grea, pe care trebuie să ţi-o fac: Nu cumva duhovnicul meu fuge de mine ? Pentru ce ? Cu ce am greşit, păcătoasa de mine ? Ai văzut în ziua înmormântării oarecare figuri streine pe care le-ai recunoscut şi identificat, ca un suprem depozitar ce eşti al tristelor mele taine ? Ei şi ?! Puteai să mă chemi imediat dacă aveai vreo nelămurire înaintea atotputernicului tău tribunal !

Oricare ţi-ar fi fost gândurile şi bănuielile, socotesc că datoria unui director de conştiinţe era să rămână lângă cei ce s-au încredinţat vigilenţei lui. Trebuia să mă păzeşti, nu să fugi de mine !

Iartă-mă că îţi scriu cu atâta străvezietate ! Dacă în această tristă şi falsă lume pământească mai există bună-credinţă şi sinceritate, presupun că ele trebuie să existe între confesor şi penitenta lui. Cum voi îndeplini poruncile pe cari mi le-ai dat şi cum voi vedea venind ziua multdorită a dezlegării mele dacă rupi contractul făcut cu mine înaintea Supremului Judecător ?

Am visat eu, oare, acele predici cari mergeau la inimă şi cari descriau pe trimisul lui Dumnezeu, pe mângâietorul inimilor noastre ticăloase, pe amicul tainic, pe duhovnicul providenţial, limanul naufragiilor noastre ?

De ce ai făgăduit atât de mult şi ţii atât de puţin ? Sunt singură, sunt despărţită de lumea aceasta, sunt bătută de Dumnezeu ! De ce mă baţi şi Sfinţia ta ?

Copiii mei mă întreabă mereu: unde eşti, când vii ? Lia şi Bujorel te aşteaptă în fiecare zi ! Mama lor nenorocită te aşteaptă lângă ei !"

O, părinte Duhovnice ! O, preasfinte Veniamine, întinge în apă vârful degetului tău şi răcoreşte limba mea, căci în groaznică văpaie mă chinuiesc !

PAPUCII LUI MAHMUD

PARTEA I

I. CE SE PETRECE ÎN CÂRCIUMA LUI VANCEA DUPĂ CĂDEREA PLEVNEI

- Ştii, mă cioroiule, să zici *Hora Griviţii ?*
- Hapoi, să trăieşti, don sergent, ştiu, dacă mi-oi cânta-o uşurel, ca s-o fur cu arcuşul...
- Ascultă încoace:

„Fata lui Gazi Osman...
Griviţa are-un colan...
Colanul de i l-aş lua...
înapoi nu l-aş mai da..."

Vasile lăutarul şi cu ajutoarele lui - un cobzar şi un muscalagiu - pornesc domol şi nimerit, după podobia pe care o cântă, cu pleoapele lăsate peste ochii molatici, don sergent Iorgu Mutafu. Podobia merge dintr-o dată, dar stihul se opreşte în gâtul ţiganului ca un os de peşte:

- Zi, mă, după mine:

„Fata lui Gazi Osman...
Griviţa are-un colan..."

Vasile lăutarul, sperios, năuc, gata pare că să zboare - cu dibla într-o aripă, cu arcuşul în cealaltă - zice în bobote:

„Fata lui... Osman... Găzaru...
Are, măre, un golan..."

Muşterii lui Vancea se perpelesc de râs... Sfinţia sa părintele Năstase proistosul îşi şterge merele roşii din obraji cu o basma al cărei capăt a rămas în buzunarul antereului. Domnul Ţigle Iordănescu, grefierul, râde cu ochi de gheaţă, tihnit, bărbos şi

năsos ca un turc. Savu Pantofaru, Nicolache Piua-Petri, Iordan Orbul se izbesc cap în cap, prăvălindu-se de râs în dreapta şi în stânga, pe banca de la perete, unde stau. Dumitru Găzaru, cu ochelarii pe vârful nasului, râde şi el, dar subțire şi greceşte:

- Ma, fir-ai de risu de țioară !... Unde este Gazi, unde este Gazaru !...

Don sergent Mutafu se plesneşte cu palmele peste nădragii lui de călăraş şi se îneacă şi orăcăie şi dă cu fruntea de masa de alături, plină de oale smălțuite, şi dă, apoi, cu ceafa de butoiul gol de la spate, în zgâțânarea unui râs nebunesc... Şi pe când râde, se uită printre lacrămi şi pieziş la Dumitru Grecu:

- Auzi, kir Dumitre !... Osman Găzaru !...

Vancea cârciumarul râde şi el, dar fără putere şi fără răbufniri. Umflat, greoi şi slut, ca un burduf de untdelemn sugrumat, el se zbuciumă mut pe scaunul de după tejghea. Şi ai fi zis că în bârdăhanul plin a căzut nu ştiu ce lighioană, şi acum, când se îneacă, lighioana se zbuciumă de moarte.

Părintele proistos îşi ia seama cel dintâi şi se opreşte. Şi-a adus aminte de păcatele pomenite în *Molitfelnic:* „...sau nebuneşte au râs"...

- Fire-ai să fii mărturisit de țigan, că mă făcuşi să cad în certare !...

Don sergent vrea să se oprească şi el, dar de-abia isprăveşte o toană şi începe alta.

- Bată-te concenia de țigan !... Grivița are un *colan,* mă, nu un *golan !...* Hei, avea Grivița mii şi mii de golani (scuipa-i-ar tunurile noastre, cum i-a şi scuipat) dar cântecul zice colan, țigane, nu golan... Ştii tu ce este aia colan ?

- Ştiu, mânca-te-aş.

- Ce este ?

- Hapoi este... haia... hăla...

- Nu ştii, cioară ! Salbă, mă !... Salbă vasăzică ! Fata lui Osman are salbă la gât, adică salbă de tunuri ! Ia zi acum:

„Fata lui Gazi Osman...
Grivița are-un colan..."

Vasile, ca o zburătoare cu aripa frântă, dă înainte, dă înapoi, cârâie şi şontâcâie, dar cârpeşte stihul de la el - el însuşi cântăreț din plămădeală:

„Fata lui Hagi Osman...
Are... tunuri la gâtlan..."

Toți cei din cârciumă se țin de coaste. Râsul 1-a răzbit de-a binelea şi pe domnu Țigle, măcar că ochii lui rămân reci şi deschişi; 1-a răzbit şi pe Dumitru Găzaru.

- Mă baragladină, zice don sergent (după ce s-a perpelit să-şi dea sufletul între butoi şi oalele de pe masă), mă proclete, ai nimerit-o din prostie, ori ai zis-o din deşteptăciune ?

Dar muşterii lui Vancea s-au săturat de râs şi de Vasile lăutarul. Savu Pantofaru se scoală de la masă şi spune dojenitor:

- Mă Iorgule, dă-1 lui Han-Tătar de țigan ! Tu nu vezi că ne arde inima să te auzim pe tine ? Spune-ne, frate, ce-ai făcut pe unde ai umblat, cum ai scăpat de primejdiile războiului... Te vedem teafăr şi voios. Dumnezeu să-ți ție veselia !... Da', ia mai spune-ne cum a fost !

- Fraților... aşa ! vasăzică, eram la Oltenița... Când au venit muscalii, le-am dat Oltenița în primire şi noi am luat-o spre Bucureşti...

Vasile lăutarul şi cu ajutoarele lui s-au ghemuit pe banca de lângă uşa din fund şi, cu sculele pe genunchi, au întins urechile. Ceilalți ascultători şi-au pus care barba, care bărbia pe buza oalei cu vin şi ascultă ce le spune don sergent.

- Mă fraților, am intrat în Bucureşti. Ce bairam ! Ce urale ! Ce flori aruncate de pe ferestre !... „Trăiască Divizia a patra ! Trăiască gheneralul Mânu !" Am trecut apoi Oltul şi ne-am lăsat încet înspre Dunăre... Am stat în tabără pe la Potelu, pe la Dăbuleni, până când, hai-hai, am ajuns la Turnu Măgurele. Mă fraților, dacă mă vedeți azi întreg şi cu oala în mână, apoi... să-i dea Dumnezeu sănătate lui don gheneral Mânu !... Mă fraților, el m-a permutat în Reghimentul 7 de călăraşi. Şi dumitale, domnule Țigle, să-ți dea Dumnezeu sănătate, că bine ai scris ce-ai scris pentru mine către don gheneral. Mă, ce om bun !

Adevărat boier ! Pieptul şi-1 pune pentru ai lui şi nu-i lasă în ruptul capului !

Cei din prăvălie se uită unii la alţii. Domnul Ţigle şi cu Vancea ţin cu vechii boieri şi cu albii. Părintele Năstase, Nicolache Piua-Petri şi Savu Pantofaru se dau cu roşii şi, cum s-ar zice, sunt la putere. Dar toţi au mare evlavie faţă de gheneralul Mânu, căci moşia şi curţile lui sunt alături de Ruşii de Vede, aci la Scrioaştea, şi gheneralul e părintele Teleormanului. Totuşi, părintele Năstase, fără gând rău sau iscoditor, îl întreabă pe Mutafu:

- Da' ce-a fost, nepoate Iorgule, supărarea aia a gheneralului ? Ziceau unii că a trimis după el să-i ia sabia... A fost mare zavistie...

- Fleacuri, cinstite părinte !... Ceartă între cei de sus !... Ăla mare, ăla mare... Ăla priceput, ăla şi mai priceput... Nu s-au înţeles între ei: „Eu trec Dunărea !" „Ba eu nu trec Dunărea, că n-avem tot ce ne trebuie !"... Don gheneral avea dreptate, şi tot p-a lui a ieşit. Da' s-a întâmplat o schimbare şi, să vă spun drept, o băgasem pe mânecă. Don gheneral era comandantul Diviziei a patra. Ce-a făcut vodă, ce-a dres, că 1-a trecut pe don gheneral de la noi la artilerie, şi în locul dumisale a venit, la Divizia a patra, don colonel Anghelescu. Brigada noastră de cavalerie a avut mereu pe don colonel Roznovanu... Şi ăsta boier mare ! Mă fraţilor, viţa boierească e tot viţă boierească !

Domnul Ţigle şi Vancea clipesc voios, gâdilaţi de socotinţa lui Mutafu.

- Aşa e, mă Iorgule ? Boierii tot boieri ! Să trăiască boierii noştri !

Sergentul Mutafu se ridică cu mare însufleţire de pe banca lui, de lângă butoaie, şi vine la mijlocul mesei, închinând cu oala plină:

- Să trăiască don gheneral Mânu, să trăiască don colonel Roznovanu ! Să trăiască Divizia a patra ! Kir Vanceo, scoate canaua de la butie. Nu vezi că s-au golit ulcelele ?

Băieţii din prăvălie aduc încă o vadră de vin roşu - vin din Dealul Viilor - şi ascultătorii lui Mutafu îşi umplu oalele. Acum

se aprinde de curiozitate Iordan Orbul, feciorul răposatului preot Ostreanu şi cumnatul lui Piua-Petri. Bate cu pumnul în masă, gângav şi cu ochii pe ceea lume:

- Mu-mu-mu-ta-fu-le, spu-ne-ne-ne cum a fost, mă... la Griviţa şi la Ple-ple-ple-ve-na...

Mutafu îşi dă chipiul pe ceafă, aprinde încă o ţigare şi, copleşit pare că de vistieria lui de amintiri, spune suflând fumul în tavan:

- Nene Iordane, povestea e lungă... După ce muscalii luară NicopOlul - cu tunurile noastre şi cu planul lui don gheneral Mânu - ne lăsară pe noi să-1 ocupăm, şi ei se întinseră spre Plevna, între Vid şi Isker. Şi iacă-ne şi pe noi paşale la Nicopole !... Mânu şi Roznovanu să trăiască ! Sus steagul românesc, băiete ! Asta a fost pe la Sf. Ilie. Toată Divizia a patra a trecut Dunărea şi Reghimentul 7 de călăraşi, Reghimentul rusesc Kostroma de infanterie şi alte trupe au primit poruncă să păzească cetatea... Atunci a fost pricina de care vă spusei, şi don colonel Anghelescu a venit comandant la divizia noastră. Acum noi trebuia să ţinem streajă pe malul bulgăresc şi să ocrotim podul de peste Dunăre şi oştirea cealaltă, care trecea pe pod ziua şi noaptea. Şi mai trebuia să nu pierdem din ochi cuiburile turceşti de la Rahova şi de la Vidin. Pe urmă, când divizia noastră s-a scurs spre Plevna şi a intrat în foc, noi, cavaleria, am rămas: unii la vadurile Vidului şi ale Iskerului, alţii am împânat toate drumurile şi şoselele pe unde puteau să-i vie ajutoare lui Osman. Aoleo, fraţilor, ce alergătură, ce zile blestemate, ce viaţă de iscoade şi de ştafetari ! Ziua şi noaptea, fără masă, fără adăpost, fără somn pe căpătâi, ne-am zbânţuit aşa, pe coclaurile bulgăreşti. Mâneam călare, dormeam călare. La orice zgomot tresăream în şa: Ce este ? Cine vine ? Başbuzuci, cerchezi, vreun convoi cu proviant pentru Osman ? Câinele, câinele ! Multe capete de muscali şi de rumâni a mai ros el la Plevna !...

Nicolache Piua-Petri, ascultătorul cel mai isteţ din cârciumă, arendaşul de la Negară, crescut în casă boierească şi vorbind greceşte ca un grec, om cu închipuire şi cu multe întâmplări, vrea să-1 aducă pe sergentul Mutafu la fapte petrecute.

L

- Mă, ai dreptate... Am citit şi ştim şi noi că voi, cavaleria, aţi stat de pază în jurul taberei de la Plevna şi aţi patrulat, fără odihnă, pe Vid, pe Isker, spre Vidin, spre Rahova, şi spre Sofia. Dar tu, unul, n-ai călcat pe şarpe niciodată ? N-ai tras nici un pistol ? N-ai înţepat cu sabia nici un turc ?

Aici toţi întoarseră capul spre uşa dinspre stradă. Un călăraş intră în cârciumă, cu chiciură în barba crescută sălbatic, şi o dată cu el răbufni un val de abur şi de ger. Cu cojoc peste tunică, cu chipiul îndesat pe urechi, cu sabia târâş după el şi cu biciul gros de un deget învârtit pe braţul stâng, ostaşul salută scurt şi aspru pe superior:

- Să trăiţi, don sergent ! Tot mai avem vreo câţiva*prizioneri...* d-ăia rebegiţi. Pe ăia unde să-i mai punem ?

- Hm ! O să-i vârâm îh chiliile de la Sărdăreasa. Da' acum mai lasă-i acolo la primărie... Să mai aştepte şi ei, că şi noi am aşteptat trei luni, în şanţuri, cu noroiul până la genunchi !

- Să trăiţi, don sergent, am înţeles !

- Mă deşcă, mă Bucică, ia, mă, oala asta şi dă-o peste cap !

- Să trăiţi, don sergent !

- Aşa e, mă, că merge mai bine ca apa de la Mârteviţa şi de la Demirchioi ?

- Mai bine, să trăiţi, don sergent !

- Acum, stânga împrejur !... Staţi acolo cu mortăciunile alea, că vin şi eu... Ce mă întrebaşi, dom' Nicolache ? Dacă n-am pus gheara în beregăţile vreunui turc ? Ba bine că nu ! Nene Vanceo, de ce ne laşi pe întuneric ? M-am săturat de întuneric ! Zi să aprindă lămpile, ca să ne vedem bine la faţă unul cu altul, că am stat destul despărţiţi... Ei, dom' Nicolache, am însemnat eu pe mulţi turci şi bulgari... şi bulgari, da-da... Eşti de treabă - bine ! Nu eşti de treabă - ia-1, călăraş, în spinare ! Creştin, necreştin, la mine nu merge.

Părintele Năstase îşi dădu mirarea pe faţă:

- Cum, nepoate Iorgule, la tine creştinul şi păgânul sunt tot o mâncare de peşte ?

- Apoi să vezi, cinstite părinte...

Savu Pantofaru, prieten vechi cu Iorgu Mutafu, îl opri:

- Ce să vedem, mă Iorgule ! Spune-ne vreo cumpănă din alea prin care ai trecut.

Iorgu Mutafu, învăţat să se poarte smerit şi credincios faţă de superiori, avusese parte de ochi buni şi de ocrotire şi de la gheneral, şi de la colonel. Văzuse el şi păţise multe, dar nu la Riben, nu la Kaceamuniţa, nu la Etropol, ci la Nicopol, în garnizoană. După ce armata noastră a ocupat Nicopolul, două escadroane din Regimentul 7 de călăraşi au rămas acolo, statornic. Alte două escadroane din acelaşi regiment au intrat în grosul cavaleriei şi, când cu ai noştri, când cu muscalii, au dus vânătoarea împotriva cerchezilor şi a başbuzucilor şi au păzit şoselele care duceau la Plevna. Escadronul sergentului Mutafu a fost unul din cele două cari au rămas pe loc în Nicopol, dar el - băiat dezgheţat şi îndrăzneţ - a ajuns ştafetar şi a bătut mereu drumurile, cu poruncile în mâneca mantalei. Turcii şi bulgarii pe cari îi scărpinase erau civili din Nicopole. Dar situaţia lui cea adevărată îl privea numai pe el, şi nu găsea cu cale s-o dea pe faţă. Nu venea el de la Plevna ? Nu mâna el din urmă, ca pe o turmă de oi ofticoase, atâţia turci prizonieri ? Nu se mira o lume întreagă de vitejia şi de izbânzile românilor ? Ce trebuia să ştie cumetrii de la Vancea ce-a dres şi ce-a învârtit el dincolo de Dunăre ? Afară de aceasta, vinul lui Vancea sporeşte şi se preface acum în valuri de aur şi de încântare, peste dealurile Bulgariei, peste vadurile Vidului şi ale Iskerului, peste nopţile lui de pândă şi de trudă... A trecut prin o sută de sate bulgăreşti şi prin tot atâtea primejdii; a păzit cu credinţă, la Nicopol, siguranţa şi onorul drapelului; a dus prin zloate şi prin viscol, zeci de epistole şi de secrete^militare. Şi apoi, când ajungea la brigadă - la don colonel Formac, la don colonel Roznovanu, la don colonel Creţeanu - nu pornea el, buluc, cu toată cavaleria încotro era poruncă ?...

Aci, o amintire lămurită se desface din năvala celorlalte amintiri, mai mult administrative decât ostăşeşti.

- Sosisem, fraţilor, cu o ştafetă la brigadă, la don colonel Formac, care era atunci lângă Semeret-Trestenik... Don colonel trimite nişte patrule în recunoaştere şi mă iau şi eu cu camarazii.'

Ne prinde noaptea şi ne oprim într-un conac bulgăresc pustiu. Camarazii pun cailor traista cu grăunţe în cap şi se lungesc lângă ei, cu căpăstrul înfăşurat pe mână. Eu şi un sergent prieten stăm şi tragem din ţigare, la rădăcina unui nuc... Da' un nuc bătrân, cu crengi răsfirate, de umplea de întuneric o arie întreagă. Să fi fost pe la miezul nopţii. Ciulim urechile: şoapte, dincolo de gardul de pietroaie ! îi dau un ghiont sergentului: „Târăşte-te pe brânci şi trezeşte pe camarazi ! Eu rămân aici, cu carabina gata"... Ăla pleacă: eu mă ciuciulesc lângă nuc. Ce să vezi ? Printre stele, se ridică, dincolo de gard, câteva fesuri. Gardul era ca la o bătaie de pistol. Mă, spurcaţii! Ne-au simţit şi vor să ne ia ca din oală. Văd pe unul că sare peste gard; mai sare încă unul şi apoi încă doi... Mie - ce-mi veni - atârnai carabina de un clenci şi mă întinsei de-a lungul nucului, prinsei o cracă mai de jos şi... brotac în copac !... Unul dintre turci veni mai înspre nuc. Ai noştri, de pe lângă casă şi din casă, prrr ! o salvă de carabine ! Turcii pieriră ca nişte umbre. Da' ăl de lângă nuc făcu ţâşt ! în puieţii nucului. Călăraşii se chitiră pe împuşcături şi se risipiră prin toată curtea. Turcul venise tocmai în dreptul meu. „Al meu eşti, turcalete !" şi-mi dau drumul de pe cracă drept în capul lui şi-1 fac fleaşcă sub mine ! „Săriţi, camarazi, că am prins un tipar !"... După aia, le-am spus: „Luaţi-1, mă, voi, că a voastră e patrula şi porunca". A doua zi, camarazii au înfăţişat pe prizonier la cercetare. Eu am încălecat şi am plecat înapoi la Nicopol.

Vinul lui Vancea şi vitejiile lui Mutafu încep să se urce spre creştetul capului celor ce ascultă, ca omida spre creştetul merilor. Dumitru Grecu, zis şi Găzaru, stă mai deoparte. Are încredinţările lui deosebite şi dispreţuitoare. Domnul Ţigle, deşi face politică cu albii, se simte ceva mai înviorat şi mai înclinat ca să primească succesele de peste Dunăre. „Au biruit ai noştri, că a voit Dumnezeu să ne dea biruinţa... Dar poate că ieşea şi mai bine dacă puneau pe generalul Mânu îi; fruntea oştirii"...

Nicolache Piua-Petri, fire zvăpăiată şi călător prin toată Peninsula Balcanică, admite totul, dar cu o rezervă: nu poate să urască pe turci. I-a cunoscut prea bine în Ianina, în Salonic şi în Stambul !

Popa Năstase are simplitatea celor câteva clase de seminar pe care le-a făcut la Curtea de Argeş şi tipicul tradiţiei neştirbite strămoşeşti. „Nu i-a mai răbdat Dumnezeu pe păgâni !... S-a umplut măsura sângelui mucenicesc şi-a lacrămilor părinţilor !"

Savu Pantofaru, meseriaş cuminte, om cinstit şi creştin cu frica lui Dumnezeu, este, între toţi câţi sunt de faţă, fata mare care cutează întâia oară, astă-seară, să treacă, cu bătăi de inimă, peste pârleazul curţii părinteşti... adică să bea cinci ocale de vin şi să uite datoria cumpătării şi a cuviinţei. E adevărat că se află în tovărăşia Unei feţe bisericeşti, şi petrecerea nu are, până acum, nici un fel de ocară, dar nu degeaba Domnul ne-a învăţat să ne rugăm: *„şi nu ne ducepre noi întru ispită"...* Savu Pantofaru se deschide la zăbun, îşi şterge cu mâneca faţa de copil bălan, roşie ca bujorul, şi se roagă de Mutafu ca şi cum s-ar ruga pentru cine ştie ce lucruri neiertate, întrevăzute în aţâţările dorului:

- Spune, frate Iorgule... cum a fost cu Griviţa, cum a fost cu Plevna când ai fost tu acolo ?

- Ce să fie, Savule, a fost ce-a zis de la început şi vodă şi don gheneral Mânu: „Nu putem să scoatem pe Osman din Plevna cu iuruşul !" Osman-paşa avea mai mult cap de gheneral decât toţi muscalii şi decât toţi fraţii împăratului. Osman se închisese în Plevna ca ariciul în dăracul lui de ghimpi... Pe unde să-1 atingi ? Ori pe unde îl dibuiai, te înţepai şi te frigeai ! Ruşii, până la venirea noastră, au mâncat, la Plevna, de două ori papară. Aici a fost toată buba şi toată bălăbăneala. împăratul şi cu sfetnicii lui dădeau zor întruna: „Trebuie să luăm Plevna cu năvala !" Domnitorul nostru stăruia şi se ruga: „Unchiule, nu e bine ! Prăpădim atâta oştire de pomană. Trebuie să-1 închidem pe Osman de jur-împrejur şi să-i astupăm toate răsuflătorile, să-i tăiem toate şoselele !"

Aş !... împăratul se grăbea să ajungă la Stambul şi credea că Osman e aşa, un gard de richită ! Apoi şi domnitorul nostru ţinea la obrazul lui şi la obrazul oştirii: „Să nu crează muscalul că ne este frică să intrăm îh vâltoare !" Şi aţi văzut ce a fost la Griviţa ! Trei asalturi cumplite ! La 30 august, la 6 septembrie şi la 7 octombrie... Săraca Divizia a patra ! Săracile Reghimente 14 de

dorobanți și 15 de dorobanți și 7 de linie !... Când a văzut împăratul cum merg ai noștri la moarte, ca la nuntă, s-a îngrozit și el și a căzut la ideea domnitorului: „Adevărat, nepoate: pe câinele de Osman trebuie să-1 strângem de burtă și să-1 flămânzim până când o striga aman !" Asta a fost toată politicaua de la Plevna !

Sergentul Iorgu Mutafu spunea toate aceste lucruri și vederi politico-militare cu siguranță și cu pretenție. Le auzise de zeci de ori în slujba lui de ștafetar, le spusese și el altora cât putuse și le avea în tolbă - ca un marchitan tolbaș - gata pentru ochii și pentru gustul orișicui. Dar dintre ascultătorii lui numai câțiva citeau regulat ziare și se adunau la cafeneaua din târg ca să discute evenimentele zilei. Iordan Ostreanu - damblagiu și orb, care se țâra, sprijinit de câte cineva, de acasă până la Biserica Sf. Teodor, ca să cânte la strană, și uneori până la cârciuma lui Vancea - nu putea să înțeleagă, cu una, cu două, aceste judecăți istețe ale sergentului curier asupra lui Osman și asupra stărilor de la Plevna.

-Nu-nu-nu... în-îh-în-țe-leg... bi-bi-bi-ne, mă Ior-gu-gu-gu-le, cum făcea... și ci-ci-ci-ne îi aducea de-de-de mânca-re lui Osman în Ple-ple-ple-ve-na...

Sergentul Mutafu, cu toată oboseala zilei de escortă și cu toată dulcea moleșeală a vinului băut, se lasă cu plăcere ispitei de a face încă o lecție cu școlarii din clasa lui Vancea.

- Nene Iordane, Plevna vine lângă apa Vidului, cum vine Rusul nostru lângă apa Vezii, dar ceva mai departe. Vine într-o vale strâmtă, pe malul drept, și malul ăsta e nalt ca un zid, pe când malul stâng este teșit. De jur-împrejurul Plevnei sunt dealuri mari, hățișuri, pripoare, mâncaturi de ape, vii și porumbiști. Printre dealurile astea trec câteva gârle care se împreună și dau în Vid, de la Plevna înainte. Aici la Plevna, sub dealuri, și-a făcut Osman bârlog și 1-a încins și 1-a întărit cu vreo treizeci de reduți... Acum scoate-1 din Plevna dacă poți ! Bașca de asta, prin Plevna trec vreo patru-cinci șosele, de la Nicopol, de la Rusciuc, de la Sofia, de la Târnova... Rușii, care voiau să ia Plevna cu pieptul, nu s-au gândit ce însemnează pentru Osman

aste căi slobode, și Osman trăia ca un pașă ce era, căci îi soseau mereu, de la ceilalți pași turcești, proviant, muniții și soldați. Domnitorul le-a deschis ochii: „Bă ! nu vedeți că hoțul de Osman își bate joc de voi ?" Și atunci s-au apucat să dea jos, una câte una, conacele și tăbiile pe unde îi veneau ajutoare și hrană lui Osman. Au dat jos Telișul, Dolni-Dubnic, Orhania, și-au tăiat, cu cavaleria noastră, și a lor, toate șoselele care răzbeau la Plevna. Așa, nene Iordane !...

Iordan Ostreanu, cu sprâncenele ridicate sus și larg peste ochii lui morți - ca niște arcade rămase în picioare peste un palat pustiu - rostește tare ceea ce este în gândul tuturor:

- Ma-ma-ma-re cap a-a-a...vut dom-ni-to-to-to-rul nostru !...

Dumitru Găzaru, deși nu poate să-și îngăduiască multă admirație pentru valahi și pentru isprăvile lor de la Plevna, își dă seama că sergentul Mutafu a înțeles multe lucruri și știe să le povestească cu sprintenie.

- Ma spune dimita, kir Iorgu, țe-ați făcutu la Plevna și cum s-a predatu Osman.

Sergentul Mutafu, ager și pui de lele, măcar că băuse o jumătate de vadră de vin, se scoală cu ocaua în mână și merge la grec:

- Ura ! Kir Dumitre ! Să trăiască vodă Carol, să trăiască oștirea română !

Ceilalți înțeleg pehlivănia lui Mutafu, râd zgomotos și ridică toți oalele, la nasul grecului, care se lasă înduplecat și-și scoate, cu mâna stângă, ochelarii de pe nas.

- Ma si eu tot asa zicu... sa trăiască voda Carol ! sa trăiască armata rumuna !

- Așa, kir Dumitre ! Să trăiască patrida !... Să trăiască și grecii, românii !

Apoi oalele se despart - ele goale, capetele pline de fum - și mușteriii lui Vancea se lasă iar pe bănci, sub lămpile chioare și în năduful răsuflărilor și al vinului. Vancea se deșteaptă pare că din burduful lui cu untdelemn și mai mult horcăiește decât întreabă:

- Toate bune, Iorgule, dar cum a fost, la urmă, cu Osman ?

- Să vă spun...Vasăzică;, l-au prins ca pe o vulpe în coteț ! Știau ai noștri de la dezertori că și demâncarea, și munițiile sunt, în Plevna, pe sfârșite... „Osmane, predă-te !" Aș, ți-ai găsit! Turcul ăsta se născuse din mă-sa: viteaz întreg ! „N-am să mă predau ! Am să rup cercul de împresurare și am să mă retrag în Sofia !" Stăteau șase armate în jurul lui Osman, fiecare cu sfoara ei. Ai noștri, cu don gheneral Cernat, se țineau cam spre miazănoapte de Plevna, și rușii, de jur-împrejur. Nădejdea turcului era să scape prin văile Tucenițеi și ale Vidului. Dincolo de Vid, la Gorni-Etropol și la Dolni-Etropol, erau tăbărâți muscalii lui Ganețki și, mână în mână cu ei, era și divizia noastră, a patra (Divizia a patra, după 7 octombrie, trecuse la rezervă, și îh locul ei intrase Divizia a doua). Pe aici, peste șanțurile lui Ganețki, a voit să treacă Osman-pașa. Planul turcului era îndrăzneț și deslușit ca aste cinci degete de la mână.

A împărțit armata în două armate. Cu a dintâi a ieșit din Plevna, a trecut Vidul și s-a aruncat pe rușii de la Dolni-Etropol. A doua armată trebuia să-i apere deocamdată spatele și să vie să-1 sprijine după două ceasuri. La început, turcii i-au snopit pe ruși și le-au luat zece tunuri, dar rușii erau mulți! Au alergat toți din toate părțile, a alergat și divizia noastră, a patra, și puhoiul turcesc a fost stăvilit. Acum, dacă-i venea lui Osman armata a doua, scăpa din menghină, și noi rămâneam cu buzele umflate. Dar armata lui, a doua, trebuia să-i apere spatele, și aici a fost toată încurcătura !... Ai noștri - Diviziile a doua și a treia - când prind de veste că turcii au ieșit din Plevna, se reped, cu domnitorul în frunte, asupra Opanezului și-1 sfarmă ! Bat crâncen pe turci, iau câteva mii de prizonieri și aruncă pe fugari în valea Plevnei. Tot așa fac și rușii, la miazăzi de Plevna: cuceresc Muntele-Verde și iau alte mii de prizonieri... Vasăzică, de armata a doua, de pe malul drept al Vidului, se alege praful!

Turcii, câți nu căzuseră prizonieri, împinși și secerați din urmă, se înghesuiesc între Plevna și Vid, se împiedică în harabalele turcilor țivili, porniți pe fugă, aruncă armele și ridică steagul alb. Pe malul stâng, Osman-pașa dă îndărăt. Rușii și românii îl gonesc spre podurile Vidului și spre Plevna. O schijă

de obuz spintecă armăsarul lui Osman, și Osman cade și el - greu rănit la picior !

îl ridică pașalele pe brațe și-1 duc într-o căsuță de pe malul drept al Vidului, la capătul podului de piatră. Românii noștri, care veneau biruitori dinspre Plevna, dau năvală. Osman trimite soli de pace. Don colonel Cherchez vine la Osman și-1 salută. „Colonele, mă predau ! Ține sabia !"... Atunci sosesc și rușii, gâfâind... Mă, ai dracului rumâni, și aici ne-au luat înainte ! Când a intrat gheneralul Ganețki în casa unde stătea Osman rănit, s-a făcut că nu vede pe don colonel Cherchez și pe ofițerii noștri!

Aici toți ascultătorii ridicară oalele în tavan, în frunte cu Savu Pantofaru:

- Auzi, măăă ! Să trăiască colonelul Cherchez ! Să trăiască vodă Carol ! Să trăiască vitejii lui vodă ! Să trăiești, Iorgule viteazule !

Vasile lăutarul și cu ai lui ridicară și ei sculele și acoperiră cu o trâmbă de zbârnâială uralele din cârciumă.

Savu Pantofaru, inima cea mai curată și mai deschisă dintre toți cei de față, cugetă cu glas mare, dar cu limba cleioasă:

- Bine de tine, frate Iorgule ! Ai trecut prin foc și ai scăpat ! Ți-ai slujit țara și ai făcut cinste târgului nostru !

Sergentul Iorgu Mutafu își aduce aminte de multe lucruri pe care le știa numai el și izbucnește vijelios:

- Să trăiască don gheneral Mânu ! Să trăiască don colonel Roznovanu !

Apoi, prididit, desigur, de câte și câte nădejdi, planuri și așteptări în legătură cu cei din casa părintească și cu puterea protectorilor săi, Iorgu Mutafu întreabă, înduioșat, pe ruda sa, părintele Năstase:

- Vasăzică, sunt sănătoși toți ai noștri: bătrânii, Sandu, Lisaveta...

- Toți, nepoate.... Mi-a venit un om de la Văleni, zilele trecute, când nu începuse mânia asta de viscol și mi-a spus că, din mila Iui Dumnezeu, sunt toți sănătoși.

- O să fac și eu ce-oi face, după ce vom vărsa pe prizonieri la Pitești, și o să mă reped să-i văd...

Nicolache Piua-Petri stă cu ochii pierduţi în rotocoalele albastre pe cari le lasă din ţigareta de chihlimbar şi vede luminoase şi trufaşe plaiuri macedonene, vede şanuri de mare şi albe şi molcome caice... A trăit între turci ani de zile, şi-i cunoaşte mai bine decât toţi ăştia din cârciumă, mai bine chiar decât Dumitru Găzaru, grec plecat din Chefalonia de mic copil. Turcii au fost bătuţi! S-a întors roata norocului! A venit vremea să cază şi ei din rangurile lor, din vistieriile lor şi din seraiurile lor cele ascunse între naramzi şi trandafiri!... Aşa o fi voinţa lui Allah al lor... Dar păcat... Ce mai oameni! Ce mai bărbăţie ! Şi ce mai cinste !

Nicolache Piua-Petri se întoarce spre Mutafu:

- Câţi prizonieri ai sub mâna ta ?

- Eu am vreo cincizeci şi ăilalţi gradaţi vreo sută şi cincizeci. Dar nu vor să stea în front, ticăloşii! Când unul, când altul cade în bot... O să lăsăm vreo douăzeci pe aici, prin spital.

- Iorgule, să ştii că mâine dimineaţă eu le dau de mâncare prizonierilor tăi... Le plătesc eu salipul, pâinea şi pastrama de berbec.

- Bine, dom' Nicolache; fă-ţi pomană şi cu turcii, că ştiu că faci destule pomeni şi cu românii, şi cu ţiganii... Ce zici, mă Vasile ? Face dom' Nicolache pomeni cu ţiganii voştri ?

- Să-1 trăiască Dumnezeu pe dom' Nicolache ! Că de nu era dom' Nicolache, să curăţa din Ruşi neamul nostru al ţiganilor lăutari !

- Atunci, măi Vasile, ia arde-mi tu mie colea o horă bătăioasă să se cutremure şi domnu Vancea, şi toate butoaiele din pivniţă - că de astea din spatele meu nu mai vorbesc, că sunt toate goale !

Dorinţa lui Mutafu fierbea în picioarele tuturor, poate chiar şi în picioarele Sfinţiei sale părintelui Năstase. Dar dacă Sfinţia sa băuse tot atâta cât şi ceilalţi, totuşi era mai în vârstă şi mai stăpân pe sine decât toţi. Un obraz bisericesc nu trebuie să se întreacă cu veselia până la zbeguri şi până la horă nici chiar atunci când a căzut Plevna şi semiluna s-a ascuns în nouri de sânge... Părintele Năstase se scoală sigur pe sine, şi ridică mâna dreaptă, de data aceasta fără oală:

- Nepoate Iorgule şi feţii mei, am început-o cu toţii, acum isprăviţi-o fără mine ! Lăudat fie Domnul că a căutat spre smerenia robilor săi şi ne-a dat biruinţa ! Nepoate Iorgule, fă ce mai ai de făcut şi vino de te odihneşte la noi. Mătuşă-ta mi-a dat în grijă să te poftesc.

Părintele Năstase se desparte de tovarăşi, se opreşte la tejghea şi stabileşte în şoaptă ceva cu cârciumarul şi apoi iese afară, în noaptea frământată de viscol.

Hora izbucneşte ca o pălălaie într-o arie cu snopi dezlegaţi. Sergentul Mutafu cu Savu Pantofaru se ţin de brăcinar unul pe altul. Nicolache Piua-Petri - atlet ialomiţean - apucă într-o mână pe Dumitru Găzaru, m cealaltă mână pe domnu Ţigle, cel cu chip de musulman (e adevărat că amândoi uscaţi şi noduroşi ca nişte arşice înşirate pe sfoară), şi frământă cu ei noroiul din prăvălie. Vancea bagă de seamă că bietul Iordan, orb şi damblagiu, bate şi el cu ţurloaiele pe sub masă... îşi pune tot untdelemnul în zdruncin, vine şi-1 ridică pe damblagiu şi-1 răstoarnă de câteva ori pe burdufurile sale asudate: „Să nu zică bietul Iordan că n-a jucat şi el !"...

Dar Iordan s-a îmbătat înfricoşat şi are arţag la beţie... După ce Vancea 1-a adus la locul lui, pe bancă, îl apucă o furie grozavă împotriva turcilor:

- Dă-dă-dă... ce-ce-ce... n-a fost şi el la Plevna ?... Să fi tras şi el cu puşca îh păgâni ! Să fi turtit fesul lui Osman !

în loc de fesul lui Osman, Iordan izbeşte cu pumnul într-o oală. Oala sare cât colo şi se sparge... Nicolache Piua-Petri lasă pe Dumitru Găzaru şi pe domnu Ţigle şi ia în braţe pe cumnatu-său Iordan:

- Domol, nene Iordane ! Ai nimerit o oală în loc de turci ! Ai răbdare până mâine... Mâine o să-ţi aducă Iorgu Mutafu pe turcii lui şi o să-i faci pe toţi tăiţei...

- Da-da-da !... cu-cu-cu... ia-ia-ia-ta-ga-nul ăla... dă la no-no-noi, de su-su-su'pat !

- Cu iataganul de la noi de su' pat, nene Iordane...

Savu Pantofaru a auzit de pofta lui Iordan. Se opreşte din vârtejuft horei şi spune întunecos, cu ochii răi:

- Bravo, nene Iordane !... Nu mâine, acum să ne repezim la ei şi să-i ciopârţim !

Nicolache Piua-Petri se uită la Savu cu surprindere şi cu veselie:

- Uite, domnule, ce drăcie ! Auzisem că şoarecele, când mănâncă anafura, se preface în liliac, dar n-am ştiut până acum că pitpalacul, când bea din jgheabul cu must, se preface îh uliu !...

Savu Pantofaru, mai beat decât credea Piua-Petri, îşi strânse pumnii şi mută fălcile câtorva fantome din jurul lui:

- Câini spurcaţi ! Voi aţi tăiat pe unchiul Iordache lângă apa Vodislavei ! Voi aţi dat foc bisericii noastre, în Zaveră ! Voi aţi batjocorit pe mătuşa Profira !...

Nicolache Piua-Petri îi puse lui Vancea un galben pe tejghea.

- Hm ! s-a îmbătat Savu. Trebuia să cază Plevna ca să văz minunea asta ! Vinul şi lăutarii, kir Vanceo, sunt în sarcina schitului Negară. Să trăieşti, Mutafule ! Ne vedem mâine, îh târg. Să trăieşti, domnule Ţigle ! Când ne-o fi mai rău, să ne fie ca astă-seară. Apoi, pe greceşte, către Dumitru Găzaru: Haidem, Dimitrie, să ducem pe Iordan acasă !

Iordan rămăsese agăţat ca într-un clenci de cea din urmă a lui idee:

- Cu-cu-cu... ia-ia-ia-ta-ga-nul... de su-su-su' pat !...

Dar mai grav decât toţi rămăsese agăţat Savu Pantofaru ! Adevărat Abesalom, cu pletele sufletului încâlcite în întunecosul stejar al eredităţilor de-a pururi misterioase !

II. OBŞTESCUL ALB MORMÂNT

Ce mânie dumnezeiască ! Viscoleşte, urlă văzduhul şi geme pământul ca îh ziua de apoi ! Târgul Ruşii-de-Vede, cuibărit între pădurea de peste Vede şi Dealul Viilor - mai mult sat decât târg şi mai mult livadie de pomi decât sat - piere sub puzderiile jucăuşe şi sub jălania copacilor goi, cari scârţâie şi se ciocnesc. Aşa stă vremea de o săptămână. La câteva zile după căderea

Plevnei, din Carpaţi până în Balcani, a început o vifornită crâncenă, un potop alb şi oţelit, care a astupat bălţile de sânge, a troienit cadavrele şi a lăsat dvera omătului între naosul cerului şi pridvorul păcatelor omeneşti. Ca în zilele lui Noe, stăpânul lumilor îşi ascundea faţa, ca să nu mai vază faptele oamenilor, nici pedeapsa pe care le-o trimisese.

Din prima zi a lui decembrie, căpeteniile armatelor învingătoare luară măsuri să limpezească iadul de la Plevna şi să strămute peste Dunăre - parte în ţara noastră, parte mai-nainte, în împărăţia ţarilor — zdrobita armată a lui Osman. Divizia a treia a armatei noastre (din care acum făcea parte brigada Roznovanu) primi poruncă să escorteze pe prizonierii destinaţi să rămână la noi.

Prizonierii fură împărţiţi în opt „eşaloane". Primul eşalon plecă din Plevna la 1/13 decembrie 1877, iar cel din urmă ajunse la Bucureşti la 2/14 ianuarie 1878. Drumul pe care trebuia să-1 urmeze aceste convoiuri era: Plevna-Breslani-Nicopol-Turnu Măgurele. Aici, prizonierii poposeau câteva zile, şi apoi, câţi mai erau în viaţă, câţi se mai puteau ţine pe picioare porneau mai departe: Piatra (pe Călmăţui)-Alexandria-Atârnaţi-Putineiu-Frăţeşti-Călugăreni-Jilava-Bucureşti (cu încă două popasuri).

Acest drum, făcut în acele zile de decembrie, a fost - şi pentru captivi, şi pentru escortă - mai groaznic decât toate măcelurile de la Plevna. Primul transport de 4.000 de prizonieri a pornit sub conducerea colonelului Roznovanu. Trei companii din Regimentul 13 de dorobanţi şi două escadroane din Regimentul 7 de călăraşi alcătuiau escorta. A doua zi, 2/14 decembrie, a pornit al doilea transport, de 3.500 de prizonieri. Şi acesta era escortat la fel, de trei companii din acelaşi regiment de dorobanţi şi de două escadroane din acelaşi regiment de călăraşi.

Câteva zile (până la Nicopole), aceşti întâi plecaţi au putut merge mai uşor decât celelalte şase eşaloane. De la 4/16 decembrie înainte, văzduhul şi-a ieşit din pravilele lui şi s-a prefăcut în varga şi în urgie. Osman-paşa se îngropase în Plevna din iulie, şi ostaşii lui rămăseseră mai toţi cu hainele lor de vară, zăbun, şalvari şi iminei. Prea puţini putuseră să mai apuce câte

o zeghie bulgărească sau câte un cojoc. Dar nici soldații noștri nu erau îmbrăcați toți pe potriva cumplitelor harapnice de omăt care băteau și plesneau în valea Dunării. Când domnitorul pornește din Plevna, la 10/22 decembrie - cu zece cai înhămați la o trăsură, căci nu se găsise nici o sanie ! - drumul lui până la Nicopol și la Turnu, și de aci până la Rușii de Vede este o frescă fioroasă, albă și infinită, pe care Dante Florentinul nu putuse s-o conceapă - pentru *Infernul* său - la latitudinea unde înfloresc migdalii și portocalii...

De la Trestenic încep să se arate, în zăpadă, prizonierii cari rămăseseră înghețați. La Muselimselo, domnitorul ajunge din urmă un mare convoi care se târa jalnic, prin nămeți. Aproape la fiecare pas dă peste alți morți, peste alți muribunzi. Iar ici și colo se vede și câte un viteaz dorobanț sau călăraș înghețat (acest din urmă, cu cal cu tot !...)

Și domnitorul cugetă și domnitorul scrie în memorialul său: „Drumul acesta e mai înfricoșat decât un câmp de bătălie. E ceva sfâșietor să vezi grupele de oameni pe cari moartea i-a îmbrățișat în mijlocul zăpezii: un număr de turci stau ghemuiți și țepeni în jurul unei roți de car, deasupra căreia făcuseră ultimul lor foc..."

Când cele două prime convoiuri de prizonieri ajunseră în Alexandria, comandamentul militar găsi cu cale să scoată din ele 200 de inși și să-i pornească spre Pitești și spre Târgoviște, cu prim popas Rușii de Vede.

Au intrat în târg ostașii lui Osman, cu mâinile băgate în mânecile zăbunului, cu capul învelit în cealmale murdare, cu spinarea încovoiată, cu picioarele grele ca niște butuci. Cu toată strășnicia vremei, cu toată zăpada care te orbea și-ți tăia răsuflarea, au alergat târgoveții să vază ce nu se mai văzuse prin părțile noastre de multă vreme: oștire turcească răpusă și smerită. Dar nici o izbucnire ! nici o bucurie egoistă ! nici măcar legitima însuflețire a unui norod multă vreme împilat, care privește azi mărturia zguduitoare a eliberării sale ! Poporul românesc, dăscălit de veacurile de durere, înțeleptit de nestatornicia așezărilor pământești, privea mai mult trist decât triumfător la cetele înghețate și trențăroase ale foștilor săi

stăpâni. Se strânseseră în jurul turcilor târgoveți și țărani, români și venetici. Mulți dintre ei - bulgari, greci, chiar și români - știau turcește.

Soldații noștri din escortă slăbeau pe cât puteau asprimea situației și a poruncilor militare. Prizonierii fură împărțiți în grupuri, băgați în cvartire pe la autorități și pe la particularii mai înlesniți. Cei mai slabi dintre ei se grămădiră jos, pe rogojini, în niște maghernițe de la primărie, în așteptarea odăilor de la spital.

Albituri, zăbunuri vechi, iminei purtați, scurteici ale căror vulpi îmbătrâniseră și năpârliseră prea rău ieșiră de pretutindeni pentru sărmanii degerați. Tot așa, de-ale mâncării. Fiecare gospodină, fiecare mamă cu feciori, fiecare văduvă, fiecare bunică... aduse ce putu: o azimă, o bucată de brânză, un ou, o oală de lapte, ori măcar o pereche de covrigi... Autoritățile târgului și ostașii din escortă nu mai avură altă treabă decât să supravegheze și să împărțească prinoasele generos izvorâte.

Câțiva dintre gradații cari erau din partea locului ori aveau cunoscuți între rușani se întâlniră cu bucurie mare și se veseliră pe acasă și prin cârciumi. Dar la Rușii de Vede era numai un popas de o zi și o noapte... De aceea, voinicii noștri, de la un timp, se opriră din povestite, dădură la o parte mâncarea și băutura și alergă fiecare să îndeplinească poruncile și să-și facă datoria.

în cârciuma lui Vancea mai rămăsese Iorgu Mutafu și Savu Pantofaru. Erau prieteni din copilărie (deși Savu era mai în vârstă ca sergentul), și nu le venea să se despartă cu' una, cu două. în colțul lui, Vasile lăutarul mângâia lung și cătinel o baladă din bătrâni.

- Mă Iorgule, mă ! mă frati-meu, mă !... Noi ne-am avut bine de când ne-am pomenit... Ții tu minte cum îți luam parte și cum mă băteam cu băieții pentru zmeul tău și pentru arșicele tale ?...

Dar Savu mesteca vorbele din ce în ce mai greu. Fiindcă de felul lui nu bea niciodată, petrecerea de astă-seară îl prinsese rău și-1 doborâse. Nici don sergent nu se mai număra cu trejii, dar se ținea fudul și mai mult făcea pe beatul decât era beat cu adevărat.

- Da, mă frate Savule, am trăit ca fraţii şi, de-o vrea Dumnezeu, o să trăim mereu... Stăi să mă liberez eu şi să vezi tu ce planuri am !... Mai întâi, trebuie să ne însurăm. Nu merge să mai stăm aşa, holtei... Eu am pus ochii pe o codană de la Dăbuleni, fata unui perceptor. Frumoasă, mă, şi gospodină, şi un car cu ţesături de zestre, şi două mii de galbeni!... Hei, ce zici, fârtate ? Mă Vasile, ia schimbă cântecul şi zi-mi mie colea:

„Firicel de iarbă neagră,
Tudoriţo, multmi-eşti dragă..."

Iorgu Mutafu îşi reazimă capul într-o mână şi se lasă dezmierdat de amintirile lui de astă-vară... Ce-o mai fi făcând dorul lui ? I-a trimis două epistole de la Nicopole, dar n-a primit nici un răspuns... '

Savu îi spune, sughiţând duios:

- Iorgule... să fie cu noroc ! ceasul bun... şi sus căciula ! Să ştii că sunt frate de mână la nunta ta ! Şi p-ormă să ştii că-i fac miresii tale o pereche de papuci... să râmnească la ei şi cadâna lui Osman-paşa, aşa de mândri şi de înfloraţi am să-i fac !...

- Să treacă odată şi pacostea asta de război! Să se astâmpere împăraţii şi să ne întoarcem la sărăcia noastră. E bine când stai acasă şi-ţi vezi de treburi...

- Iorgule, tu pofteşti odihnă şi linişte în ţară... Ce-ţi pasă ţie !... Tu vii de la bătălie. Te-ai bătut cu Osman şi l-ai dat gata. Da' nouă când ne vine rândul, mă ?... Sec am fost că n-am mers şi eu volintir !...

- Savule, tot degeaba. Nu vedeai reduta. Te vărsa la cizmărie şi la hamuri.

- Da' era să mă spui *taxă* sunt cizmar ? ! Eu ceream să mă trimită la redute !... Câinii de turci ! Ei au tăiat pe unchi-meu, Iordache Cojocaru, în bejenie, lângă apa Vodislavei ! Ei au batjocorit pe mătuşa Profiriţa !

- Lasă, mă, că ne-a venit şi nouă împrumuta ! Mai avem ceva de plată, kir Vanceo ?

- Stai, frati-meu ! Aici tu n-ai nimic de plătit. Plătim noi, ăştia care am rămas acasă, după sobă. Na şi ţie, Vasile, o sfănţoaică.

Savu Pantofaru se ridică în picioare, îşi încheie cojocu în bumbi şi merge spre tejgheaua lui Vancea, să plătească, dar se vede bine că merge pe picioarele altuia.

- Savule, du-te acasă de te culcă. Dom' Nicolache a plătit şi băutura, şi lăutarii.

- Vanceo, dom' Nicolache ăsta plăteşte prea mult ! Vreau să plătesc şi eu ! Ce, banii mei n-au trecere ?...

- Cum să n-aibă, Savule ? Vino mâine şi ia-o înainte lui dom' Nicolache. Ce vrei, să primesc banii de două ori tot pentru vinul ăla?

Sergentul Mutafu, care şi-a pus în front mustăţile, sabia şi mondirul, îl târăşte pe Savu prieteneşte.

- Nu te supăra, Savule... Lac să fie, că broaşte sunt destule ! Venim mâine şi o luăm de la capăt ! Plăteşte tu, şi bem... tot noi... *Hair-olsun, Vancea-efendi !*

Iorgu deschide uşâ şi, cu Savu de braţ, calcă afară în vârtejul roatelor diafane şi şuierătoare. în faţa prăvăliei, cât se vede prin geamlâcul luminat de lampă, băieţii au rânit şi au ridicat zăpada în delcele, dar încolo nu mai e nici un semn de pârtie.

- Măi frati-meu, bine de tine ! Ai învăţat şi turceşte; le-ai luat turcilor şi fesul, şi limba ! Mă, să-nceapă din nou războiul, eu pornesc ăl dintâi !

- Bine... bine; da' acu ţin-te de mine, că dai buf îh zăpadă.

- Ce, mă ? Ai uitat ce putere am eu ? Că mă fac eu, acum, muscal ? N-ai grijă, puiule !

- Savule, ai cu mine la primărie să văd ce-i acolo şi pe urmă te petrec până acasă.

La primărie aşteaptă, întinşi pe rogojini, somnoroşi şi întunecaţi, şi prizonierii, şi călăraşii din escortă. Don sergent primeşte raportul:

- Să trăiţi, don sergent, au mai rămas ăştia şapte. Unul e mai zdravăn, cinci o să mai meargă cinci sute de paşi, dar unul de-abia bleşteşte. Uite ăsta... Mahmudea ăsta...

E o boşcă îngropată în pământ, cu vatră, cu corlată şi cu coş. Un foc dănţuitor luminează pe cei ce zac pe rogojini. Miroase greu a oameni nespălaţi, a seu şi a rachiu. Turcii încep să se

ridice în capul oaselor. Sunt traşi la faţă, neraşi şi zdrenţăroşi. Fiecare are cu el câte o boccea. Sergentul pune mâna şi saltă pe turcul al şaptelea.

- I-ai turtit fesul, Mahmud ! Mi se pare că aduci din Plevna un pui de lungoare.

Turcul se clătină, oftează greu şi pune mâna la piept, deznădăjduit până la poala cerului.

-*Mahmud cioc hastă dăr...* (Mahmud foarte bolnav este.)

- Cioc-boc-ioc... trebuie s-o urnim din loc...

Savu Pantofaru a rămas la uşă şi se uită neînduplecat şi mârâind la turcii prizonieri. Bombăneşte singur:

- Ne-a venit şi nouă apa la moară, fir-aţi ai dracului !

Mahmud stă o clipă în bătaia focului de pe vatră şi în mijlocul tovarăşilor cari îl privesc. Topit de boală, cu mustăţile şi cu barba arămii şi năclăite, cu ochii stinşi sub pleoapele de ceară, cu cealmaua gata să se deznoade, el arată jalnic de frumos şi aduce aminte pe Domnul durerilor creştine.

Don sergent ordonează:

- Coloană, înainte, marş !... Bucică, ţine-te de Mahmud şi sprijineşte-1. Să vedem ce facem cu el... Acum, drept la Sărdăreasa !

Sărmană cherestea omenească ! Este de mirare câte puteri de rezistenţă poţi să storci din ea când te biciuieşte gândul că-iată, acum, peste un sfert de ceas, peste o sută de stânjeni, vei găsi locul de odihnă şi desconcentrarea bietelor ciolane... Merg încovoiaţi, sub urgia şi plesnetele viscolului, şi prizonierii, şi escorta. Uliţele târgului sunt tăiate de-a curmezişul de balauri albi, nalţi uneori cât şi ulucile dimprejur. Convoiul se deşiră şi-şi pierde caracterul. Soldaţii biruiţi se amestecă cu soldaţii biruitori. Sergentul Mutafu merge mai în urmă, alături cu Savu Pantofaru. Cizmarul a ajuns un alt om. Beţia i-a înfipt în cap un piron de la Cel Viclean.

- Măi Iorgule !

- Ce, Savule ?

- Vreau să omor şi eu un turc.

- Bine, mă, treci peste Dunăre, că arde focul mereu de la Vidin până dincolo de Balcani.

- Nu aşa, bă; acu vreau să-1 omor. Uite, pe unul d-ăştia de ai tăi.

- Ce mai procopseală ! Să tragi cu puşca în iepurele pe care ţi-1 aduc eu gata împuşcat !

- Aşa ţii tu la mine, bă ? Am eu chef să omor un turc ! Car' vasăzică, am eu chef...

- Iartă-i astă-seară, Savule ! Mâine la ziuă îţi dau eu carabina să-i cureţi pe toţi !

- Mă Iorgule, nu fi porc de câine ! Acu, bă, acu...

Miorlăia vântul pe sub streşinile coşmeliilor rare, pierdute între copaci. Parii de la garduri ieşeau din troiene şi reaminteau uliţele desfiinţate. Nişte ziduri înalte, cu fantoma unei biserici deasupra, crescură din vifor şi din obştescul alb linţoliu înaintea convoiului deznodat. Oamenii se adunară lângă o paragină pe jumătate îngropată în zăpadă. Era o casă boierească din alte vremuri, azi risipită şi cerşetoare la porţile Bisericii Sărdăreasa. Uliţa cea nouă trecea acum pe lângă această ruină, şi fostele ei uşi şi ferestre se căscau oarbe şi dărăpănate deasupra pivniţei descoperite. Câteva capete de bârnă mai stăteau ici şi colea din lemnăria parte putrezită, parte furată...

- Bucică, rămâi aci cu Mahmud. îi fac eu, într-altă parte, un rost mai bun. Aşteaptă-mă, Savule, să-i bag pe ăştia la coteţ.

Sergentul bate cu mânerul săbiei în porţile de stejar ale cetăţii bisericeşti, clopotarul îi deschide, şi toată lumea, afară de cei doi, intră înăuntru.

Mahmud s-a lăsat jos, în văcălia unei ferestre de altădată, cu spinarea spre pivniţa umplută de omăt. Călăraşul Bucică tropăieşte din cizme şi le izbeşte cu biciul făcut în două, să mai curețe zăpada de pe ele. Savu stă în mijlocul drumului şi al viforniţei, ajuns de ceasul rău. Poarta de la Sărdăreasa se deschide cu scârţâiala, şi sergentul Mutafu strigă pe călăraş:

- Bucică, la tine sunt terfeloagele alea ? Vino încoace cu ele !

Călăraşul dă fuga la poruncă şi poarta se închide. Ochii lui Savu Pantofaru scăpărară atunci ca ochii unei fiare. Năvăli în

casa dărăpănată, smulse cu puteri de nebun o stinghie care ieşea dintr-un perete şi, venind cu paşi de lup în faţa turcului doborât în fereastră, îl trăsni în creştetul capului.

Turcul se duse peste cap, dincolo, în pivniţă, şi intră tot în nămetele afânat. Nici un geamăt ! Nici un scâncet ! îi rămaseră picioarele, băgate în papuci, la vedere, pe marginea ferestrei. Dar între ochii fiarei de un minut şi picioarele celui ucis mişeleşte scapără un fulger albastru, răzbunător în vecii vecilor, încălţămintea turcului avea botul căscat şi degetele de la picioare îi ieşeau afară !

III. UNDE ESTE FRATELE TĂU ABEL ?

Sergentul Mutafu potrivise lucrurile în capul lui destul de bine. Băgase pe prizonieri într-o odaie mai mare, încălzită, şi cu un pat lung ca de arhondaric, iar pe călăraşi, alături, în alta mai mică. Pe Mahmud, fiindcă era bolnav, voia să-1 ducă - fie măcar pentru noaptea asta - aci, la doi paşi de biserică, la părintele Năstase. Mătuşă-sa, preoteasa Smărăndiţa, era pâinea lui Dumnezeu şi miloasă cu toţi oropsiţii şi betegii pământului. Drept aceea, sergentul socoti că nu-i mai trebuie Bucică şi-i dădu răvaş de voie:

- Rămâi aci, deşcă, şi te odihneşte. E cald şi bine ca la mănăstire. Eu târăsc pe turc colea, la câţiva paşi, şi-1 dau în primire mătuşă-mii, preoteasa Smărăndiţa, să-1 doftorească, dacă o mai avea ce doftori...

Sergentul Mutafu trânteşte poarta în care bătuseră gloanţele turcilor de la 1821 şi iese iar în viscol. Când se apropie de casa părăsită, deosebi, prin întunericul răscolit de vifor, pe Savu înfipt în mijlocul drumului, cu o gogeamite stinghie în mână.

- Ce-i asta, Savule ?

Dar Savu stătea ciudat ca o stafie şi nu spunea nimic. Sergentul se vârî în obrazul lui şi-i scrută întunericul din orbite.

- Dormi, Savule ? Şi asta mai e una !

îl luă de piept şi-1 zgudui cu putere. Pătăleaţa pe care o ţinea în mână căzu alături, dar Savu rămase nesimţitor.

Sergentul se uită împrejur:

- Unde-i turcu ? Mă Savule, mă, deşteaptă-te dracului ! M-ai făcut de ocară ! Dormi pe picioare !... Unde e Mahmud ! Spune, bă, ce s-a făcut turcu ?

Savu se scutură ca-n somn, răsuflă năduşit, vru să deschidă ochii şi bolborosi mânios:

- L-am omorât... şi... ce pofteşti ?! Apoi se prăbuşi peste sergent.

Iorgu Mutafu prinse în braţe turnul care venea peste el şi-1 lăsă să alunece în zăpadă. Sergentul se simţi deodată lac de sudoare.

- Mă, belea ca asta pe capul meu !... Bată-te Dumnezeu, Savule, să te bată şi te-ar lua dracul !...

Sergentul cercetă drumul şi apoi luă în şir ferestrele oarbe şi în parte astupate cu zăpadă ale dărâmăturii. Desluşi şi puse mâna pe imineii turcului, rămaşi în pervazul dărăpănat.

- Ia uite-1 pe Mahmud !

Sergentul îşi descarcă necazul şi compătimirea în câteva înjurături neutrale şi rămase pe gânduri.

„Acu, s-a dus, s-a dus... Am lăsat eu câte un prizonier, doi, prin fiecare oraş pe unde am trecut, trebuia să las unul de sământă şi la Ruşi... Şi pe urmă... unde s-a dus mia, ducă-se şi suta ! Da' ce facem cu turcu ? Treaba lui Savu ! Eu plec mâine cu prizonierii... «A mai murit, astă-noapte, încă unul...» îl tai de pe răboj şi merg înainte. Nici usturoi n-am mâncat, nici gura nu mi-a mirosit! Savule, băiete, încalţă-te şi descalţă-te cum oi şti, că d-aia eşti cizmar. Mai pot să-ţi fac atâta bine să-1 vâr pe turc mai adânc, ca să nu i se vadă picioarele."

Sergentul împinge în imineii îngheţaţi, şi cadavrul intră mai afund. Apoi prăvăleşte deasupră-i nămetele tencuit pe zid în sus, cum ar fi prăvălit o lespede la gura unui mormânt.

„O isprăvii cu Mahmud !... Ce facem acum cu nătăfleţul ăsta de Savu ? Să chem pe băieţi... Aş, ţi-ai găsit ! Ce-mi trebuiesc martori ?! O să mă tăbârcesc cu el cum oi putea. Să-1 duc la popa

Năstase: fac de râs pe Savu şi poate - cine ştie cum - îl dau şi de gol... Nu ! Trebuie să-1 duc la el acasă. Ori îi sunt prieten, ori nu-i sunt prieten !"

Tocmai atunci o sanie de rechiziţie, cu patru boi, care făcuse slujbă toată ziua, trecea pe acolo cu câţiva soldaţi infanterişti.

- Mă camarazi, ia staţi ! Ajutaţi-mă să încarc în sanie pe prietenul ăsta care a băut cam mult de bucurie că a căzut Plevna.

Soldaţii infanterişti îl recunoscură:

- E don sergent Mutafu.

- Hai, mă, puneţi mâna !

îl ridicară pe Savu, doi de cap şi doi de picioare, şi-1 întinseră în sanie pe paiele ninse.

- Merg şi eu cu voi, să-1 vărsăm pe negustor la domiţiliu.

Iorgu ştia şi prăvălia lui Savu, şi casa mică şi patriarhală, unde Savu trăia cu doi bunici, bătrâni, uitaţi, moş Pantilie şi mama Slamna. Vedea cu ochii amintirii căsuţa cu prispă şi cu parmaclâc, grădina mare şi întunecoasă (de atâta copăcărie câtă era în ea) şi lacul din fund, cu izvoare nesecate unde se scăldase cu Savu de atâtea ori în verile copilăriei.

A oprit sania în poarta căsuţei părinteşti şi a încercat să trezească pe Savu. Stearpă trudă !

- S-a îmbătat ca un muscal, don sergent !

- S-a îmbătat ca un marţafoi ! Din câteva oale de vin a fost gata. Sireaca militărie ! Dacă n-ai trecut prin ea, rămâi ca un topor ţigănesc, necălit în foc.

Sergentul Mutafu intră în curte şi apoi în casă, strigând tare pe cei doi bătrâni:

- Moş Pantilie, mătuşă Slamno !!! Ştiţi, noi ne-am adunat cu toţii la kir Vancea... Savu, neînvăţat cu meseria băuturii, a cam luat-o spre stânga. L-am adus să-1 culcăm la căldură, până mâine, şi mâine o să fie ca şi cum n-a fost nimic...

Moşnegii bâlbâiră, se cruciră, se mai supărară şi-1 văzură pe Savu al lor adus pe sus şi turnat ca un sac cu calapoade lângă sobă. Baba Slamna începu să se bocească:

- Am zis eu că n-o să fie bine... Când am văzut azi pe turci trecând pe uliţa noastră, m-a luat cu fiori: „N-o să fie bine, maică, n-o să fie bine"... Că tot aşa a fost şi în Zaveră... Treceau-treceau turcii, tot pe uliţa asta, şi n-a fost bine ! Tăiară pe alde Iordache, pângăriră muierile, dădură foc bisericii !

- Ei, mamă Slamno, ai încurcat călindarul ! Atunci era pe vremea lui Tudorin; acum e după Cuza Vodă, în zilele lui vodă Carol! Venim de la Plevna, măicuţă ! I-am turtit fesul lui Osman şi i-am luat prizonieri peste 40.000 de gealaţi.

- Nu ştiu, maică, nu ştiu... Da' văd că n-a ieşit bine ! Să se îmbete Savu al meu, care nu punea vin în gură decât la Paşte şi la Crăciun...

- Şi la predarea lui Osman-paşa, mătuşo Slamno !

- Nu ştiu, maică, nu ştiu, că semnul nu e bun !

- Hai, fiţi pe pace ! Un chef cu lăutari, şi atâta tot. Mâine dimineaţă o să fie ca şi cum n-a fost nimic. Noapte bună ! Viu mâine să-1 întreb pe Savu cum a dormit.

Baba Slamna zăvorî uşa după sergent, îi ridică - lui şi neamului lui întreg - câteva binecuvântări negative şi veni lângă Savu, care sforăia, ud ca un câine şi stacojiu la faţă.

A doua zi, Iorgu Mutafu se trezi cu noaptea în cap, militar agerit de răspunderile şi de primejdiile sub sabia cărora trăia de o jumătate de an. Alergă să-şi vadă oamenii, se întâlni la „cartierul general" cu ceilalţi şefi de convoi şi hotărâră ceasul de plecare.

Dar până atunci sergentul trebuia să vază pe prietenul său, Savu Pantofaru. Baba Slamna îl primi fără bunăvoinţă.

- Doarme şi acum. Ce-o mai fi şi asta ?! Nu m-am îndurat să-1 trezesc...

- Lasă, că-1 trezesc eu, bătrânico... Plec azi cu prizonierii şi am să-i spun lucruri mari...

- De, maică, fă cum crezi.

- Fii bună şi lasă-ne pe noi singuri.

Iorgu Mutafu intră în odăiţa unde sforăia prietenul din copilărie şi-1 strânse de nas.

- Sus, deşcă ! Destul ! Ce-a fost aseară nu trebuie să se mai vază astăzi!

Cizmarul se deşteaptă anevoie - năuc, cocoloşit, ciufulit şi fără să-şi dea seama cine e lângă el.

- Hai ?... Ce este ?... Tu eşti, bătrânico ?

- Scoală-te, bă Savule ! Ce dracu ? E ziua mare cât o iapă bălană !

- Tu eşti, Iorgule ?

- Păi cine vrei să fie ? !

- Mă frati-meu, am făcut-o lată ! Mi se pare că aseară am dat peste răscoale...

- Mi se pare şi mie. Ce să faci, mă Savule ! O dată s-a predat Osman ! O dată ai luat şi tu luleaua neamţului !

Savu Pantofaru îşi trece mâna peste ochi, ruşinat şi plin de păreri de rău.

- Am băut prea mult, Iorgule ! Eu nu beau şi nu pot să beau. Voi sunteţi tari ca naiba ! Mi-e necaz şi mi-e ruşine !

- Nu e nimica, Savule. Eram toţi ai noştri şi am băut paralele noastre, adică pe ale lui dom' Nicolache că ăla nu te lasă să plăteşti tu niciodată.

Sergentul se duce la fereastra cu perdelele ţesute în casă şi le dă la o parte. Tot geamul e zugrăvit cu un stufăriş alb, pufos, de care s-a lipit sulul de lână roşie pus între cercevele.

- Crâncenă iarnă, domnule ! Bine că s-a domolit viscolul !

- E târziu, Iorgule ? Ai văzut pe cineva din cei de aseară ?

- Numai pe dom' Nicolache.

Iorgu se aşează la loc, pe ladă, între fereastră şi pat.

- Savule, despre partea cealaltă să n-ai nici o grijă... Turcu... *a căzut pe drum între Peret şi Ruşi...* care vasăzică n-a intrat aici în târg...

- Care turc, Iorgule ?

- Ei, Mahmud ăla, de aseară !

Pantofarul se îngălbeni ca un mort şi dinţii îi clănţăniră în gură.

- Ţine-ţi firea, mă, ce, eşti copil ?! Cine a văzut ? Cine ştie ? Eu, tu şi Dumnezeu ! N-ai nici o grijă !

- Iorgule, ce vrei să spui tu ? Ce-am făcut, păcatele mele ? Nu-mi aduc aminte decât greu, ca din vis...

- Vis a fost ! Ai visat şi tu că ai omorât un turc, şi basta !

- Am omorât eu un turc, Iorgule ?

- Ei, ba nu ! Du-te de-1 vezi, îngropat în nămeţi, în casa aia pustie, de lângă Sărdăreasa. Aici trebuie să faci tu ceva... Dacă vrei, dacă nu...

- Ce spui, mă, că am omorât eu aseară un turc ?!

- Savule, erai beat cazac... Da, tu l-ai omorât.

- Vai de mine şi de mine !

- încet, Savule, să nu te auză baba Slamna. Că dacă o auzi baba Slamna, oricât ţi-o fi de credincioasă, până diseară ştie tot târgul ! încet, băiete. Nu te trece cu firea... Ho ! fii bărbat, nu muiere !...

- Fir-ar a dracului de beţie să fie ! D-aia mă feream eu de ea şi ocoleam chefurile şi cumetriile !

- Ei, te-ai ferit, te-ai ferit, până când te-ai opărit ! Da' ce, numai tu ?... Ei, băiete, se vede că n-ai făcut militărie... La militărie eşti ca fleica pe grătar... Până când nu te frigi pe toate părţile şi nu sfârâi sânge şi sudori, nu eşti bun de mâncat...

- Mă Iorgule[1], turcu ăla care mergea cu noi pe urmă, alături cu călăraşul tău ?

- Ăla, mă !

Savu Pantofaru se plesni cu palmele peste ochi.

- Ai dreptate, frati-meu ! Uite, uite ! acu mi-aduc aminte: a fulgerat albastru... şi am văzut... la o palmă de nasul meu... imineii turcului cu boturile căscate şi prin boturi, degetele de la picioare îi ieşeau afară... Şi mai înainte... da, da, eu l-am dat grămadă, că el şedea, săracul, ghemuit într-o fereastră... l-am pocnit îh cap cu o beldie... şi s-a răsturnat în zăpadă... Şi atunci a fulgerat... şi... degetele de la picioare îi ieşeau prin botul imineilor... ,

Savu izbucni în plâns. Era în el o trezire de durere, de căinţă, de deznădejde atât de grabnică şi de înfricoşată, că simţirea lui

[1] în textul de bază: Savule.

întreagă se răsucea ca o pâlnie de vârtej pe mare, într-un burghiu năprasnic de vânturi întâlnite.

- Uite, bă ! Ce plângi, mă, ca muierile ?! Aoleo, Savule, nu te ştiam aşa de... să mă ierţi ! Ai omorât şi tu un turc ! Au omorât ai noştrii mii de turci ! Şi au omorât turcii zeci de mii de creştini! Dacă e război, e război! Şi războiul a ajuns, cu coada, până la tine... Ai omorât şi tu un turc ! Jaf în ciuperci !

- Bine, mă, da' ce-mi făcuse mie bietul Mahmud ? Acum toate ies ca din apă în faţa mea... Ceas rău şi blestemat !... Când ai chemat tu pe Bucică, m-am repezit în paragina aia şi am smuls o stinghie, pe care o văzusem de multe ori rămasă într-un perete... Şi cu stinghia aia am achitat pe bietul turc...

Baba Slamna tropăi în tindă şi deschise - cu altă faţă decât la venirea lui Iorgu - uşa de la odaie. Era bucuroasă bătrâna că vede pe Savu treaz şi cuviincios ca totdeauna.

- Eu zic să vă aduc câte o cafeluţă...

- Bucuroşi, mamă Slamno ! dar mie nu o cafeluţă, ci o cafea barosană, ca pentru un polcovnic...

Aşteptară să iasă bătrâna din tindă, şi Iorgu Mutafu începu cu glas de taină:

- Mă, atâta bucluc este că turcul e acolo în pivniţa cocioabelor. Stă el bine, că e frig şi se păstrează. Dar te pomeneşti că porneşte un dezgheţ şi-i ies ciolanele la iveală. La urma urmei, poale să rămână şi acolo până când l-o chema Mahomed al lor... Un turc - dintre prizonieri - a căzut într-o pivniţă părăsită ! Că este şi cu capul spart: cine o să se apuce să mai descurce dacă i 1-a spart cineva, ori şi 1-a spart el când a căzut...

- Iorgule, ştiu că nu este nici o răspundere, dar tocmai asta mă seacă la inimă.

- Vezi-ţi de treabă, omule ! Du-te la prăvălie, rosteşte-ţi calfele, trăieşte-ţi viaţa ca mai înainte. Şi după capul meu, mai dă câte o raită şi pe la Vancea...

- Să mă ferească sfântuleţu !

- Eşti boboc, Savule ! Şi boboc ai săi rămâi toată viaţa, că n-ai făcut milităria... Savule, lăutarii şi vinul sunt sanitarii soldatului, mica ambulanţă !

Mama Slamna aduse două bardace de cafea neagră şi câţiva covrigi proaspeţi cu susan.

- Să trăieşti, bătrânico ! Da' să ştii că nu-mi place cum îl ţii pe Savu.

. - De ce, măiculiţă ?

- Cafea văd că-i dai, da' vin nu-i dai deloc... Că de aveai obiceiul să-i dai câte puţin vin, Savu stătea aseară în rând cu noi şi nu se turtea numai cu două ocale.

- De, maică, oi fi având dreptate... Eu îl îndemn uneori să guste câte un păhărel, da' dacă Savu nu primeşte !... Pe uncheaşul meu nu pot să-1 dezbar de băute şi pe Savu nu pot să-1 fac să guste.

- Bătrânico, mi se pare că moş Pantilie a nimerit-o mai bine decât Savu... Cu ce te aperi de câini, mamă Slamno, când sar la dumneata pe uliţă ?

- Cu ce să mă apăr, nepoate ? Cu băţul...

- Ei vezi ! Aşa este şi cu băutura. Când dau peste tine gândurile rele, necazurile, frica şi... războiul, te aperi de ele cu oala plină !

IV. PRĂPASTIA NECUNOSCUTĂ

Sergentul Mutafu a plecat din odăiţa lui Savu. Peste două ore, a plecat de-a binelea şi din târg, cu convoiul de prizonieri, şi cei doi prieteni nu s-au mai văzut. Savu a rămas năuc lângă prăpastia deschisă deodată înaintea-i în dimineaţa aceea...

S-a purtat prin casă de colo până colo; a ieşit prin curte şi pe la grajdul vacii; a ascultat, fără *smme* pătrundă, vorbele celor doi bătrâni şi a pândit, la geamul spoit cu flori de gheaţă, pe care el le topea cu degete fierbinţi, căderea serii.

I se părea lui Savu că nu ştiu ce vrăjmaşi necuraţi, că nu ştiu ce cumetrie de vrăjitoare îl scosese din albia lui sufletească şi-1 turnase într-o groapă întunecoasă... Omul se căuta, se verifica şi

nu putea să răspundă categoric la întrebarea: Unde este Savu cel aşezat şi ce s-a făcut capul lui de până aseară ?

Venea şi revenea, căutând înţelesul şi obârşia subitei lui nenorociri: adevăr să fie că el a omorât aseară un om, el, care nu poate să taie nici un pui de găină ? Cum a putut să se strecoare, în firea lui blajină, în inima lui paşnică, fiara setoasă de sânge şi de răzbunare care a făptuit această moarte de om ? E drept, nu mai ştia ce face. îşi băuse minţile, dar mâinile făptaşe rămân tot ale lui, sângele nevinovat a ţâşnit şi 1-a mânjit pe el. Cugetul lui nu-i dă nici o dezvinovăţire că a săvârşit o crimă la beţie.

Ce să facă ? Cui să se destăinuiască ? Iorgu Mutafu a plecat. Dar şi cu el, şi fără el este acelaşi lucru. Sergentul, proaspăt sosit de pe câmpul de război, e tăbăcit ca un cojoc şi nu înţelege nimic. Cui să-şi deschiză Savu inima, cui să ceară sfaturi în această grea întâmplare sufletească ?

A rămas în casă toată ziua. La prăvălie nu-i venea să se ducă. Nevoie de un prieten şi de vorba lui simţea destulă, dar o teamă nedesluşită îl oprea pe loc şi-1 povăţuia să întârzieze. Ar fi voit să întrebe şi să înveţe: cine era acest om pe care-1 luase pe suflet ? De unde venea el ? Ce fel erau neamul şi ţara lui ? în ce parte a pământului îl aşteptau acum bieţii lui părinţi sau bieţii lui copii ? Era un gol, viu şi lacom, care sorbea inima lui Savu cu puterea şi cu setea a mii de guri însetate. Atâta ştia numai, că-1 chema Mahmud şi că-1 văzuse la faţă o singură dată, în bătaia focului din vatră.

Pe când Savu se tot uita pe uliţă prin rotocoalele umede pe cari le făcea în geamul îngheţat, zări pe Nicolache Piua-Petri, arendaşul de la Negară, trecând în şuba lui de lup şi cu căciula de astrahan înfundată pe urechi.

Savu alergă la poartă şi-1 opri.

- Ia pofteşte până la noi, dom' Nicolache ! Sunt singur, sunt cam şubred şi n-am cu cine bea o cafea.

Piua-Petri era cam grăbit, dar poftirea lui Savu îi făcu o întipărire parte curioasă, parte plăcută.

- Kir Savule, mă cam grăbesc. Astă-seară trebuie să fiu acasă, la Negară. Drept vorbind, ar fi trebuit să fiu acasă de ieri-seară, dar, precum bine ştii, ne încurcarăm ieri la Vancea... M-am apucat apoi să-i făgăduiesc lui Mutafu o vadră de salip pentru prizonieri şi am rămas pe azi, ca să îndeplinesc.

- Ia şezi colea, dom' Nicolache... Bunicuţo, degrabă două cafele, ca să cinstim pe boierul nostru.

Piua-Petri cunoaşte căsuţa pantofarului - cu care, după soţie, vine cam neam - şi cunoaşte firea lui cinstită.

- Kir Savule, aseară erai viteaz cum nu te-am văzut niciodată... îmi plăceai, dar erai alt om...

- Nu râde de mie, dom' Nicolache ! Am făcut-o fiartă. Băutura are socoteala ei. Cine n-a băut din vreme, să nu se apuce să bea, că dă de ruşine, cum am dat eu aseară.

- Da' de ce, kir Savule ? Dacă n-oi mai da şi tu, uneori, luleaua prin cenuşă, dacă n-oi mai călca alături din potecă, ţi se urăşte cu viaţa şi n-ai nici popii ce să-i spui la spovedanie.

Nicolache Piua-Petri începu să râdă prietenos şi răspânditor de prietenie.

- Aşa o fi, dom' Nicolache, da' mie, unuia, nu-mi prieşte. Poate că sunt bicisnic de felul meu şi bun numai pentru meseria mea de cârpaci. Uite, azi am stat toată ziua cu capul cât o baniţă şi n-am urnit un pai din loc. Halal băutor ! Nici n-am fost.îh stare să mai ies în târg. Plecară ai noştri cu prizonierii ?

- Au plecat de mult. Grea poruncă ! Vai şi de prizonier, vai şi de cel care îl duce din urmă !

- Ce să faci, dom' Nicolache... Dacă aşa vor împăraţii... De pe unde or fi fost bieţii oameni ? Erau toţi rebegiţi! Pe la ei n-or fi iernile astea cumplite de pe la noi...

- Cred că erau amestecaţi, unii din Europa, învăţaţi cu zăpada, alţii din Anatolia, din climă mai caldă. Pe cât am înţeles eu, cei mai mulţi erau din Asia Mică, de pe lângă ţărmul mării: Smirna, Izmid, Trebizonda...

Ai văzut părţile astea, dom' Nicolache ? Ştiu că ai călătorit mult...

- Nu prea... Eu cunosc Turcia europeană. în Asia am trecut şi eu cu caicul şi m-am plimbat.

- E frumos Stambulul lor, dom' Nicolache ?

- Kir Savule, socotesc că e oraşul cel mai frumos de pe pământ... Când intri cu corabia în Bosfor şi te apropii de inima Stambulului, te întrebi mereu: intru în Ţarigradul sultanilor, ori în raiul lui Dumnezeu ? Oraşul ăsta vine clădit, aproape tot, pe coastele mării. Bizanţul grecesc cel vechi, adică Stambulul turcesc de azi, intră în mare ca un pinten. Iar marea intră şi ea în uscat, între Stambul şi Galata, unde sunt ambasadorii creştini, şi intrarea asta a mării este Cornul de Aur. în faţă stă Asia Mică, Scutari, Haidar-Paşa, Kadikioi, şi la mijloc e Bosforul, albastru ca florile de stânjenel... Ce mândreţe, kir Savule ! Ce palate, ridicate unele peste altele ! Ce geamii de marmură şi ce păduri de chiparoşi! Când mă gândesc, Stambulul mi se pare ca o rodie plesnită în felii, şi printre felii, îh loc să curgă zeamă roşie, curge apa mării.

Savu ascultă cu ochii înecaţi de admiraţie. Fiecare cuvânt i-a mers la inimă, fiecare icoană s-a aşezat în amintirea lui, în pervazul nemuririi.

- Da' ce fel de oameni sunt turcii ăştia, dom' Nicolache ? Acu, noi nu-i scoatem din „păgâni" şi nu putem să le iertăm că ne-au robit şi ne-au mâncat ţara şi sufletele părinţilor atâtea sute de ani... Da' cum sunt ei la ei acasă ?

- Kir Savule, îţi vorbesc cinstit. Sunt oameni de credinţă şi de cuvânt. Când ţi-a vorbit turcul o vorbă, nu mai iese din ea. Stau başca de creştini şi sunt aspri cu ei - e adevărat... Dar nici noi, creştinii, nu suntem cu turcii te miri ce mieluşei. Eu am trăit la faţa locului şi ştiu ce spun. în casele lor e greu să pătrunzi. Casa turcului e închisă ca o mănăstire. Ei au câte cinci-şase neveste şi câte cinci-şase rânduri de copii. Pe boierii lor cei mari şi pe paşalele lor i-am văzut de departe, dar cunosc pe negustori, pe slujbaşi şi pe marinari. Sunt oameni de multă omenie ! Şi sunt buni prieteni. Dacă ai putut să câştigi inima unui turc şi să ţi-1 faci prieten, gâtul şi-1 pune pentru tine.

- Atunci de ce ne rupserăm noi de turci şi ne dădurăm cu muscalii ?

- Ce să facem, kir Savule, aşa a venit vremea ! Avem azi, pe scaunul ţării, viţă împărătească, un prinţ de Hohenzollern. Ne-am deşteptat, am făcut o singură ţară, am voit să trăim şi noi de capul nostru ! Şi ai văzut că a ieşit bine. Turcii sunt oameni buni şi filotimi, dar la ei acolo, nu stăpâni în ţara noastră.

- Ia poftim, dom' Nicolache... Bunicuţa ne-a adus şi câte o linguriţă de dulceaţă de trandafiri.

- Ce mai faci, mamă Slamno ? Unde e moş Pantilie, că nu-1 văd ?

- Apăi ce să mai fac !... Ia, păcate şi necazuri, bătrâneţe şi neputinţă ! Pantilie s-ajurat că nu mai bea apă decât pe lumea cealaltă.

Nicolache Piua-Petri râse cu hohot.

- Mă tem că a greşit socoteala. Apă bună şi rece, pe lumea cealaltă este numai în rai. Şi moş Pantilie, dacă umblă tot mereu. pe trei poteci nu se mai întâlneşte cu Sf. Petru.

- Nu ştiu, măiculiţă, că m-am luat de gânduri cu moşneagul meu. Da' ce mai face mama Uţa, preoteasa ? Ce face cocoana Cleopatra, ce fac copiii ?

- Bine toţi. Soacră-mea, cum o ştii. cu Iordan în casă nu mai are zi cu soare niciodată... E supărăcios, e arţăgos, vrea să umble şi nu poate, cere vin şi tutun, uneori chiar la miezul nopţii... Dar Cleopatra şi copiii, sărut mâna, sunt toţi sănătoşi.

- Ce mai face părintele Silvestru de la schit ?

- Cine 1-a mai zărit de astă-vară pe părintele Silvestru ? De când a început războiul, a intrat în beciul chiliilor şi n-a mai văzut faţă omenească. Fuge de priveliştea lumii de azi, plină de urgie şi de sânge.

- Adevărat călugăr, adevărat sfânt pe pământ !

- Puţine suflete răzbat până la el. Nevastă-mea îi poartă de grijă ca unui pusnic de la Sfântul Munte... De două ori pe săptămână îi trimete azimă, legume, poame şi untdelemn. Pe mine nu poate să mă rabde. „Nicolache, fugi din faţa mea ! Te văd negru de păcate !" Şi are dreptate ! Sunt un păcătos !...

Savu oftă cu năduf.

- Cine n-are păcate, dom' Nicolache ! Şi pe cine-1 iartă ispita şi ceasul rău !

- Adevărat, kir Savule ! Un ceas numai de am trăi pe pământ, şi nu suntem fără de păcat, o dată ce venim aici cu blestemul strămoşesc în spinare... Ei, da... eu o să vă las... Mă duc, să nu mă apuce noaptea... Sărut mâna, mamă Slamno ! Sănătate, kir Savule... şi inimă bună !...

V. UNDE VA AŞTEPTA MAHMUD ZIUA CEA MARE A LUI ALLAH

Sănătate, poate, dar inima bună cine ştie când va aduce-o Domnul înapoi lui Savu Pantofaru !

Savu era cizmar, fiu de cizmar. Tatăl său, Anghel, îi lăsase moştenire această meserie, prăvălia din târg, casele bătrâneşti şi un caracter cumpănit şi domol. Maică-sa, Raliţa, sora lui moş Pantilie, fusese o femeie ageră şi bărbătoasă, o „haiducă" - precum spuneau despre ea rudele şi cunoscuţii. Dar Savu semăna lui Anghel, cel cu pasul mic şi socotit. Cizmarul trimisese pe fiul său să înveţe ceva carte la şcoala ce se deschisese atunci, dar mai temeinic îl pusese să înveţe meşteşugul său cizmăresc, „brăţară de aur" la mâna dreaptă.

Părinţii lui Savu se mutaseră de timpuriu la cele veşnice, fără alt moştenitor decât Savu. Moş Pantilie şi mama Slamna, rude de aproape, au rămas pe lângă Savu, epitropi şi părinţi, în locul celor adormiţi.

Cizmăria lui Savu mergea destul de bine. Savu, deşi tânăr, avea cuvântul statornic şi obraz ca de negustor mare. Nu i-a lipsit nici norocul. Când a fost vorba să înceapă războiul, şi armata a avut nevoie de mii de perechi de bocanci şi de cizme, Savu, care se ţinea de roşii, a vândut toată încălţămintea din prăvălie şi alta luată de pe la alţi cizmari, pe aur zimţuit. Aşa l-au găsit ziua de ieri, sosirea convoiului de prizonieri, întâlnirea cu Mutafu şi neaşteptatele întâmplări de astă-noapte.

Ivirea şi vorba lui Nicolache Piua-Petri la început pare că i-au făcut bine, dar pe urmă l-au aţâţat şi mai rău. Toate cuvintele arendaşului de la Negară, toate icoanele pe cari le sufla cu argint darul lui de povestitor năluceau acum în noaptea înfricoşată căzută deodată peste Savu.

A ieşit din odăiţa caldă, unde Piua-Petri rechemase Bosforul şi Stambulul, şi a început să cerceteze prin chiler şi prin pivniţă, îi trebuia un sac mare, din acele în care îi soseau sulurile de toval, şi o rangă de săpat în pământ găuri pentru stâlpi. Le-a găsit, a înfăşurat ranga în sac, le-a pus deoparte şi a început din nou să se plimbe prin chilie. La ora cinei, a spus că nu i-e foame şi a plecat, cu ranga sucălită în sac, lăsând vorbă că se duce la prăvălie şi că va veni acasă mai târziu.

S-a dus cu adevărat, dar a luat-o pe din dos şi a intrat în prăvălie fără să fi întâlnit pe cineva. Ucenicii lui, afară de unul singur, plecaseră. Prăvălia avea, ca mai toate celelalte din târg, o odaie încăpătoare spre strada mare şi două-trei în fund, mici, întunecoase şi cocoţate sub tavan. Camera din faţă, prăvălia propriu-zisă, era cu câteva palme mai jos ca nivelul străzii, iar din ea te urcai în chiţimiile din fund pe o scară cu cinci-şase trepte. între camera principală şi „atelierul" unde lucrau ucenicii era un perete de geamlâc. De la tejgheaua din prăvălie Jupanul" vedea pe calfe cum băteau cuie la pingele, iar calfele vedeau pe jupan cum moţăia la tejghea, sau se tocmea cu muşterii.

Acolo sus, în odăiţe, erau grămădiţi cinci-şase lucrători şi toate sculele şi tot materialul (uneori iute de-ţi lăcrimau ochii) necesar meşteşugului. Jos în prăvălie, în rafturile suprapuse, stăteau şiruri lungi şi prăfuite de pantofi, de papuci, de iminei, de ghete cu elastic pentru muşterii mai subţiri şi de cizme cu armonică.

Savu Pantofaru pune pe calfă să tragă obloanele în faţă, să închidă uşa prăvăliei şi să se ducă acasă cu cheia îh buzunar. El o să iasă prin uşa din dos. în seara aceasta, Savu nu-şi vede nici prăvălia, nici marfa lui de sute de galbeni. Stinge lampa de jos şi se urcă în atelierul cald şi greu mirositor. Aici se aşează pe scăunelul cu trei picioare, îşi pune coatele pe măsuţa scundă şi

pătrată - printre cuie, sule, cleşte, cuţite, raşpile şi borcanele cu pap - şi aşteaptă să se potolească zgomotele târgului.

Pe aproape de miezul nopţii, ia sacul cu ranga la subţioară, bagă în buzunar o cutie cu chibrituri şi o lumânărică şi iese pe uşa din dosul prăvăliei. Târgul s-a culcat de un ceas. Frigul s-a mai muiat, şi acum ninge liniştit fulgi mari ca nişte fluturi. Nici ţipenie de om. într-o cârciumă cu obloanele lăsate, mai încolo, în dosul târgului, câţiva cheflii petrec cu lăutari. Savu, obidit şi plin de năduf se gândeşte: „Aşa făceam şi eu aseară şi mi-a dat petrecerea pe nas !"

El merge pe ocolite spre curţile Bisericii Sărdăreasa şi spre paragina de lângă biserică. Ninge tihnit şi nu se aude nici măcar lătrat de câine. Ajunge lângă ferestrele cele oarbe şi înecate de zăpadă şi caută să se îndrepteze. Aici, în fereastra asta, s-a aşezat Mahmud ! Savu se apleacă în deschizătura diformă şi începe să-şi adâncească braţele în omătul făcut troian. După câteva dibuieli, dă de vârful unui papuc. îl râcâie de zăpadă, îl pipăie ! Papucul e spart şi prin el simte - ieşite afară - nişte degete mai reci ca nişte ţurţuri de gheaţă. Prin trupul lui Savu, prin inima lui, fiorii acestei atingeri trec cu descărcare zguduitoare ! Foc şi gheaţă laolaltă are în braţe, are în ceafă şi în obraji ! Dar Savu, zdrobit de căinţă şi de apropierile unei mile nesfârşite, nu-şi trage mâna înapoi. Cât de smerit, cât de îngheţat, cât de fără plângere şi fără pâră e acest bot de papuc, cu piciorul lui cu tot ! Dar dincolo de el, în sfânta dreptate, la scaunul Judecăţii celei nevăzute: câtă dojana şi câtă osândă !... Savu ţine în mâna lui fierbinte, prinsă de friguri, papucul şi degetele care încep să se lipească.

Pantofarul potriveşte la loc zăpada scormonită şi porneşte înainte. Iese în câmp şi o ia spre cimitirul de sub deal. Acolo, într-un ocol de salcâmi, odihnesc părinţii lui, Anghel şi Raliţa. Savu sare peste şanţul înecat de zăpadă al cimitirului şi păşeşte, băgător de seamă, printre crucile de la căpătâiul adormiţilor.

Părinţii lui Savu au în pământ boltă de zid. Odihnesc unul lângă altul în coşciugele lor.«Savu a făcut mormânt zidit şi larg ca să aibă loc şi el, când i-o veni ceasul. Ajunge la mormânt şi

scoate ranga din sac. Colo e troiţa, acoperită cu şindrilă, şi acolo sunt capetele; dincoace sunt picioarele. Savu începe să sape cu ranga.

Ninge des şi ninge liniştit. Un vis cu cortine de omăt la suprafaţă şi cu cuptoarele arzătoarei remuşcări la fund ! Savu ajunge curând, cu ranga lui de fier, la bolta de zidărie ! Aici, în partea dinspre răsărit a mormântului, el sapă o groapă adâncă, atât cât îi trebuie ca să poată să scoată din peretele vertical o duzină de cărămizi. îi trebuie o deschizătură în mormânt şi o face pe la picioarele celor adormiţi. Scoate încet, cu luare-aminte, cărămidă după cărămidă şi potriveşte o gaură rotundă, prin care ar putea să intre un om de-a buşilea.

Acum se domoleşte în el năvala de uriaşă energie care i-a înzecit puterile. Savu rămâne ghemuit la ferăstruica deschisă. îşi face semnul sfintei cruci, aprinde lumânărică şi priveşte în mormânt. Coşciugele de stejar stau unul lângă altul, ceva mai scofâlcite şi mai spălăcite decât în zilele de înmormântare.

Savu se ridică, îşi şterge pâraiele de năduşeală de pe faţă cu sacul pe care 1-a adus, îl pune apoi pe grumaji ca un tartan şi iese din cimitir. Se opreşte locului, ascultă, merge câţiva paşi, iar se opreşte... Nimic decât noaptea lină, rece, îh care cad de sus fulgi largi şi obosiţi.

Ajunge la fereastra din paragină şi caută iarăşi în zăpadă papucii lui Mahmud. Se urcă pe fereastră, apucă amândouă gleznele turcului şi-1 trage încet afară din nămete. Mahmud intrase în zăpadă, puţin încovoiat, ca un hanger în teacă. Mâinile lui au înţepenit fără spasm. O mască de zăpadă întărită acoperii faţa turcului. Barba şi mustăţile i s-au împletit cu ghimpi de gheaţă. Cealmaua i-a rămas în cap, prinsă de sângele şi de creierii îngheţaţi...

Savu desface gura sacului, împinge pe Mahmud în sac, cu capul înainte şi, după ce sacul 1-a înghiţit până dincolo de încălţăminte, Savu leagă sacul şi-1 ia la spinare. Nu e mai greu ca un sul de toval din cele mari.

Peste omătul răvăşit, din casa părăsită, peste urmele lui Savu în cimitir, peste pământul răscolit şi bătătorit la loc, de la

mormântul lui Anghel şi al Raliţei ninge greu, ninge bogat... Ninge, ca într-o prăpastie sufletească, nădejdea psalmistului: *„Stropi-mă-vei cu isop, şi mă voi curaţi, spăla-mă-vei, şi mai vârtos decât zăpada mă voi albi"...*

VI. ÎNTRE VIAŢĂ ŞI MOARTE

A doua zi, Savu Pantofaru nu s-a mai sculat din pat. Nu s-a sculat nici a treia zi, nici după treizeci de zile... Un cort negru, cu rare fâlfâiri de lumină, s-a lăsat peste lumea lui sufletească. O boală lungă, soră cu moartea, l-a ţinut, în călduri mari şi în aiureli, până pe la întâmpinarea Domnului. Erau zile când nu deschidea ochii deloc şi nu mai ştia ce e pe lumea aceasta. Erau zile când se ridica din aşternut, cu ochii de sticlă, cu părul vâlvoi, fără nici o amintire despre regulile cuviinţei şi ale goliciunii trupului, şi - cu totul aiurea decât acasă la el şi în ţesătura vieţii lui de până aci - vorbea lucruri de pe altă lume, care dădeau fiori babei Slamna.

Sărbătorile Crăciunului şi ale Anului Nou au trecut învăluite şi necunoscute pentru Savu; au trecut amărâte cu prisosinţă pentru cei doi bătrâni cari îl păzeau. Nimic din gândurile, din preocupările negustorului sau din treburile zilnice ale prăvăliei nu mai avea drumul cel obişnuit spre cugetul lui Savu. Căzuse într-un fel de jumătate moarte, şi câteva rude, câţiva prieteni veniţi să-1 vază îl priveau muţi şi jalnici - ca pe Iov cel plin de bube, amicii lui din *Biblie.* La câte trei-patru zile, părea că îşi aduce aminte de el însuşi şi de chipurile triste de lângă patu-i. Dar şi atunci vorbea şi cerea lucruri năzdrăvane, cari arătau că el este pe alte tărâmuri şi că vorbeşte cu duhurile, nu cu cei de faţă.

în conştiinţa pantofarului boala se întinsese pustie şi pustietoare ca o Sahară. îl furase cineva şi-1 ţinea zile întregi în întuneric. Popoarele nebuneşti şi dogoritoare cari treceau peste el şi peste înţelegerea despre sine însuşi - ca un pârjol peste o mirişte - se năşteau parte din fermentaţia trupului molipsit, parte

din fermentaţia conştiinţei greu împovărate. într-o vreme şi într-o burgadă semibarbară, unde termometrul nu exista decât, poate, în trusa medicului de plasă, Savu Pantofaru s-a perpelit o lună întreagă, ars în cuptorul fantastic al febrei tifoide şi al obsesiunilor răzbunătoare.

Veneau peste el spaime fără nume şi fără număr. Veneau peste el berbeci uriaşi ca nişte maluri. Veneau cohorte întregi de nebuni scăpaţi din balamuc, cari urlau, se călcau şi se muşcau între ei, dar fugăreau pe Savu până când îl prindeau şi-i înfigeau sub ţeastă unghii încovoiate ca secerea. Veneau înspre Savu nouri grei şi perne uriaşe, desfundate, cu un puf fierbinte şi puturos în care Savu se afunda până se îneca. Veneau urlete, bubuituri, chiote şi mii de căruţe, grele, ferecate, cari huruiau pe creştetul lui ca pe podul Vezii...

Mai târziu, aceste năstruşnicii ale creierilor arşi la 40° începură să fie tăiate periodic şi învârstate de o viziune, aproape mereu aceeaşi, care năştea din oul întunericului şi ajungea apoi să umple lumea întreagă... Savu nu mai era... Dar mai dăinuia, undeva, un cuib întunecos şi inimic, care nu-1 uita şi nu-1 ierta pe Savu, şi această neagră duşmănie îl zămislea din nou pe Savu spre bătaie şi chinuri... Savu începea să existe într-o arătare care nu era el, dar care îl privea numai pe el. în stepă, în soare, undeva unde îţi crăpa limba de sete, undeva unde şira spinării era articulată din cărbuni aprinşi, stătea întins pe spate, pustiu şi monstruos, nu ştiu cine, cu capul invizibil.

în jurul lui, din cercul de spuză, se clătinau deodată şiraguri lungi de corbi. Cădeau spre cel culcat pe spate ca nişte tăciuni spulberaţi şi ajungeau lângă el: corbi şi ciori... Şi din aceste păsări ce se scuturau din incendiul de sus, una singură ştia cine este cel întins şi mort. Şi corbul ştiutor al tainei se lăsa pe pieptul umflat cât o movilă, îşi vărsa pe el rubinele ochilor şi croncănea ritmic şi sinistru: „Mah-mud !... Mah-mud !... Mah-mud !"...

Alteori, cel ce acoperea cu leşul lui toată faţa pământului şi suprima diversitatea vieţii şi înţelesul existenţei începea să se mărginească, la cap, cu o cascadă de spume, la picioare, cu nişte

papuci înalţi ca nişte turnuri, din ale căror boturi căscate degetele ieşau ca nişte elefanţi traşi în ţeapă. în cele două coaste, leşul începea să se mărginească cu oceanul. Şi leşul se înfrăţea cu noianul apelor, şi o ciocăneală surdă pornea din ape, şi leşul ajungea o corabie cu proră stranie care plutea spre ţărmuri viermuitoare. Şi el, Savu, deşi nu era nicăieri, era totuşi aci, lângă papucii lui Mahmud - prora corăbiei - şi aştepta, cu moartea în inimă, apropierea de ţărmul ticsit de lume. Şi corabia intra în portul plin de zbierete şi energumeni... Căci toată această lume striga, urla, bubuia: „Mahmud ! Mahmud ! Mahmud !"... Şi tot aşa striga şi altă lume zbucnită deodată din sânul corăbiei şi care alerga furioasă şi cu scule de cizmărie în mână, ca să caute şi să prindă pe tainicul, pe nevăzutul ucigaş, dar totuşi aci, în corabie şi ipostatic cu ea !...

Apoi Savu cădea iar în peşteri succesive, diforme, contractate, fierbinţi şi strâmte, prin cari Savu trecea, cu capul în jos, ars de sete şi ars de spaimă. în câteva rânduri, ceva din Savu cel cu experienţă şi cu memorie a trecut ca o searbădă catenă ordonată, prin castelul prăjolit de zeiţele nebuniei. Gândul că va muri i-a adus înainte mormântul lui Anghel şi al Raliţei şi pe Mahmud, cel ce odihnea lângă coşciugele din boltă. Atunci a început să spună babei Slamna:

- Să nu-1 scoateţi pe Mahmud de acolo !... Pe mine să mă puneţi alăturea... Este loc destul şi pentru mine...

Mama Slamna îşi făcea cruce şi se jelea:

- Culcă-te, Savule, maică... Ce ţi se năluceşte ţie ?... Ce Mahmud, ce tătari ţi-au luat locul şi tu nu vrei să-i gonim ?...

Mama Slamna, mama Uţa preoteasa şi toate doftoroaiele din târg s-au întrecut una pe alta în descântece şi în leacuri. I-au descântat lui Savu de ochi vrăjmaş, de ceasul rău, de întâmpinate, de călcătură în cel spurcat. I-au fiert şi i-au dat să bea zeamă de pietricele roşii, l-au uns cu seu de câine, i-au pus la gât felurite boldoaşe, l-au oblojit, i-au mestecat fel de fel de ceaiuri; l-au băgat în băi de tărâţe, de foi de nuc şi de floare de fân. Unele din aceste practici aveau, poate, înţelesul şi puterea lor, dar

trebuiau urmărite cu stăruinţă, şi bătrâna era năucită de mulţimea leacurilor şi a părerilor auzite.

învălmăşagul acesta de doftori şi de doftorii ţinea boala pe loc. Savu stătea fără simţire, doborât în pat, descărnat şi dogoritor. Baba Slamna, tot ascultând pe vindecătorii târgului, n-a uitat nici biserica şi rugăciunile ei. A trimis vorbă şi plocoane pustnicului Silvestru, de la schitul Negară, a plătit liturghii şi molitfe părintelui Năstase. Şi fiindcă Dumnezeu zăbovea să tămăduiască pe Savu, bătrâna se hotărâse să facă bolnavului şi Sfintele Masle.

Savu bolea de moarte în odăiţa lui înăbuşitoare. Sudori reci îi năclăiau fruntea şi obrajii. Limba i se învârtea în gură, arsă şi cafenie, ca un „trandafir" la grătar. O spuzeală roşie, ca mii de pişcături de purece, îi ieşise pe piept şi pe spate. Căldurile cari urcau la cap erau atât de mari, încât bietul Savu era aci nebun (că paznicii de lângă el trebuiau să-1 adune în braţe din tindă şi de sub pat), aci neştiutor şi nevinovat ca un viţel, care n-are nici o cuviinţă şi nici o ruşine pentru întâmplările lui fireşti.

Tot târgul a aflat că Savu zace greu bolnav şi cercetătorii s-au înmulţit. Fiecare întreba pe cei din casă dacă au chemat pe cutare babă de la Peret, pe cutare moş descântător şi vraci de la Papa, pe cutare moaşă doftoroaie de la Dulceanca .. Nicolache Piua-Petri a întrebat într-o zi, la cafenea, pe prietenii cari îi vorbeau de Savu şi-1 compătimeau:

- De ce nu daţi de veste doctorului Cloajă ?

Nimeni nu se gândise la aşa ceva ! Cineva dintre cei ce-şi luau cafeaua i-a spus lui Nicolache că doctorul Cloajă - împovărat cu două plăşi din judeţ - va veni în Ruşi a doua zi.

Doctorul Cloajă era doctor venit de peste munţi, învăţase la Pesta şi la Viena şi era pasăre fără pereche pe meleagurile noastre. Nu se potrivea în concepţii şi în practica meşteşugului doftoricesc cu nici unul dintre puţinii confraţi dintre Piteşti şi Turnu Măgurele. Unii credeau că e un empirist, mai mult sau mai puţin şarlatan. Alţii credeau că a fost doftor de cai şi că, prin abuz şi fraudă, a început să doftoricească pe oameni. Ciudăţia lui cea mare e că nu dădea medicamente şi nu scria reţete. Iar

când scria, scria numai - ca să nu uite bolnavul - scăldaturi, ceaiuri, ce să mănânce, ce să nu mănânce. Totuşi, bolnavii pe care îi tămăduia nu erau puţini şi, deci, o bună mărturie că acest doftor răzleţ ştia ce face.

Nicolache Piua-Petri, care venise în Ruşi pentru câteva treburi şi pentru un inevitabil chef cu lăutari, s-a întâlnit a doua zi cu doctorul Cloajă şi i-a vorbit de Savu:

- Hai, doctore, să-1 vedem. E păcat să moară omul cu zile. Zice că arde ca un cuptor şi aiurează... Nu mai are privire omenească, nu mai cunoaşte pe nimeni, nu mai are nici simţul nevoilor dobitoceşti...

- No, că eu n-am căzut în târgul ăsta, acum, întâia oară... De ce nu m-au chemat ? Auzit-au doar şi ei de doctorul Cloajă... Şi apoi cum vom „mere" nechemaţi ?...

- Te duc eu, ca prieten al lui Savu, pe socoteala mea.

- No, atunci să „merem"...

Era o zi luminoasă de iarnă. Cerul iertător, albastru învelea lumea albă şi pocăită. Scânteia zăpada pe acoperişuri şi era de-abia atât de frig ca să nu înceapă străşinile să picure. Au plecat amândoi de la cafenea şi au pornit spre casa lui Savu Pantofaru.

Doctorul Cloajă era scund, îndesat, puţin cam pântecos şi cu cizme cari îi veneau până la vintre. Pe deasupra purta un cojocel galben, şi în cap, o caschetă muscălească. Au intrat în odaia lui Savu, dar i-a izbit deodată în faţă o căldură, o duhoare puternică să dărâme pe Goliat! Savu zăcea inconştient şi sufla ca un foaie.

Doctorul Cloajă s-a oprit în prag, cu mâna la nas.

- No, de-acuma eu mi-s doctorul Cloajă. Să iasă afară de aici tot natul şi să-şi ia cojocul în spinare.

După ce au ieşit din odaie baba Slamna şi cu ajutoarele ei, doctorul a deschis toate uşile, a deschis şi fereastra şi a întins peste Savu un cearceaf. Piua-Petri, care urmărea curios şi admirativ pe doctor, îl întrebă discret:

- Nu e primejdie de răceală ?

- Apoi, dragule, dacă n-a murit el până acum, nu mai moare de aci înainte.

A trecut apoi în odaia de peste tindă şi a chemat pe mama Slamna.

- Ascultă, bătrâno, ai în casă vreo butie desfundată, vreo putină de murături ?

- Am, domnule doftor, da' sunt toate prinse...

- No, atunci aveţi vie ? Aveţi vreun teasc pentru struguri ?

Puia-Petri interveni:

- Adică un jgheab pentru călcat strugurii, mamă Slamno...

- Avem, măiculiţă.

- Aide, să-1 vedem.

Doctorul se duce după babă în şopronul din curte şi vede teascul - larg, în bună stare şi adânc destul să se poată ascunde în el doi oameni culcaţi.

- No, e bun. Mătuşo, să-mi scoţi teascul de aici, să mi-1 opăreşti, să mi-1 speli bine şi să-1 astupi cu un cep înfăşurat în cârpă ca să nu curgă.

Apoi doctorul se dezbracă, se suflecă, se spală şi vine la Savu. îl cercetează, îi priveşte limba, îi apasă pistruile roşii de pe trup, îi frământă pântecele, îi dibuieşte şi-i măsoară splina.

- Acu să-i pun şi gradul... deşi spun pe deasupra că puţin îi lipseşte ca să nu arză cu flacără.

Pe când casnicii spală şi pregătesc jgheabul, doctorul ia un ştergar, îl umple cu zăpadă, îl face colac şi vine de-1 împleteşte pe capul lui Savu. Peste câteva minute, Savu începe să suspine şi să mişte puţin pleoapele.

- No, că e semn bun !

Doctorul aşează jgheabul în tinda aerisită şi răcorită şi pune să-1 umple pe jumătate cu apă căldicică. Iar când porunca fu îndeplinită:

- Acum, săpun, un ciorap de lână şi toţi în jurul meu.

Luară pe Savu gol şi moale ca un mânzat înjunghiat şi-1 băgară în jgheab.

- Eu îi ţin capul în cealmaua asta cu zăpadă şi voi spălaţi-1 şi frecaţi-1.

Când baia fu gata, doctorul spuse:

- L-am spălat pe dinafară ! Acum trebuie să-1 spălăm şi pe dinăuntru... Băgaţi-1 în cearceaf şi treceţi-1 în odaia de alături până când voi aduce de acasă ce-mi trebuie.

Doctorul refăcu patul bolnavului. Aruncă salteaua de lână şi puse în locul ei o velinţă îndoită, aruncă pernele de puf şi apoi doborî şi perdelele de la fereastră.

Nicolache Piua-Petri se plimba pe-afară şi fuma. Doctorul Cloajă porunci din nou:

- Spălaţi bine teascul, opăriţi-1 încă o dată şi umpleţi-l, tot pe jumătate, cu apă rece de la fântână. Până când mă voi întoarce eu, găsiţi-mi o căldare mare, spurcată. Şi nu mai faceţi nimic ! Ţine-ţi numai ştergarul cu zăpadă la cap.

Cei doi amici plecară. Pe drum, doctorul îi spuse lui Piua-Petri:

- No, e lung să-ţi tâlcuiesc ce-ai văzut... Eu sunt învăţăcelul unei şcoli medicale neînţelese şi prigonite. Sunt doctor ca toţi ceilalţi, am patalamaua ca şi ei, dar lecuiesc altfel decât ei. De aceea nu prea trăiesc bine cu confraţii şi cu mai-mărimile de la Bucureşti... Savu e bolnav de tifos abdominal. Mai am câţiva bolnavi la fel, câţiva soldaţi şi câţiva prizonieri. E o boală de la Plevna, şi cu toate că aceştia au un tifos special - Flecktyphus - totuşi, tratamentul se apropie. Am să-1 bag pe Savu în apă rece până când i s-or limpezi minţile. îmi pare rău că nu ştii nemţeşte, căci ţi-aş da să citeşti lucruri interesante... Acum vreo douăzeci de ani, la Praga, tot pe vreme de iarnă, un tific zăcea sus, în etajul unei case înalte, şi pe sub ferestrele casei trecea râul Moldau. Bolnavul, într-un acces de delir, se aruncă de pe fereastră şi cade drept în apa râului, rece ca gheaţa. Nu s-a înecat. Curentul 1-a dus devale. Au sărit oamenii, l-au scos şi l-au dus acasă. Urmarea: a doua zi bolnavul de tifos s-a făcut sănătos ! în războiul de la 1866, dintre austrieci şi prusaci, un doctor prusac trata pe tificii dintr-un lagăr de prizonieri cu câte trei băi pe zi, făcute în râul rece care trecea prin lagăr. Acum iau tot ce-mi trebuie şi mă duc la Savu să-i descarc maţele şi să-1 spăl şi pe dinăuntru. Să vii diseară şi să-1 vezi întors acasă din Kukusheim, unde a fost până acum.

Doctorul Cloajă s-a întors lângă bolnav, a executat riguros şi repetat şi spălătura interioară şi a început apoi să-1 moaie pe Savu, cu cearceaf cu tot, în trocul cu apă rece. în câteva ceasuri,

cu ochii la termometru, doctorul 1-a trecut de câteva ori prin baia miraculoasă.

Savu a înviat ! I s-a umanizat privirea, a recunoscut pe cei din casă şi a recunoscut şi pe doctor. Piua-Petri a venit, după cuvânt.

- îl cunoşti, domnule Savu ?

- Cum de nu, e dom' Nicolache.

- No, domnule Savu, să-i mulţumeşti domnului Nicolache că ţi-au venit minţile la loc ! Acum să trăim ca fraţii, dar să ne socotim ca saşii. Munca mea pe ziua de azi mi-a plătit-o domnul Nicolache. Sunt mulţumit. Da' să ştii că nu e destul numai o zi de tratament... Măcar că tot ce ţi-am făcut a fost sub ochii tuturor, nimeni nu va putea să ducă, mâine, coarnele plugului aşa cum le-am dus eu. Vrei să viu şi mâine şi poimâine şi să te salt cu totul din nevoie ?

- Mai întrebi, domnule doctor ?

- Apoi bine, atunci să-ţi spună domnul Nicolache cât mi-a plătit ziua şi să-mi plăteşti la fel câte zile voi sta cu dumneata.

- Aşa să fie, domnule doctor !

- Fain !... Bătrâno, să fierbi, până mâine, cinci ocale de prune uscate cu zeamă multă şi să le pui pe urmă la răcit. Să-mi cauţi, în acelaşi timp, şi o oca de miere stoarsă. Până mâine, să nu-i daţi bolnavului să bea decât apă din sticlele pe care le-am adus eu. Vasăzică, până mâine: zăpadă la cap, foc puţin în sobă şi fereastra deschisă. Dacă s-o aprinde iar la faţă şi o începe să aiureze, să veniţi să mă chemaţi. Vă las. Noapte bună, domnule Savu ! Servus, domnule Nicolache !

VII. O OGLINDĂ CARE VEDE DEPARTE

în zilele următoare, doctorul Cloajă a venit regulat, dar chiar din ziua a treia i-a spus lui Savu, deschis şi cinstit:

- No, te-ai făcut bine. Vei fi slăbănog încă multă vreme şi vei sta în casă ca un sticlete în colivie, dar nevoie de mine nu mai

este. De mâine încolo, cât voi mai veni, îmi vei plăti pe jumătate...

într-o zi de pe la mijlocul lui februarie, pantofarul, după ce revenise printre oamenii teferi, cu griji, cu treburi şi cu prăvălie, îşi aduse aminte de grădina lui, cu lac în fund, şi porni ca s-o cerceteze. Se simţea că iarna îşi strânge cortul şi că primăvara stă să vină. în soarele după-amiezii, crengile copacilor îmbrăţişaţi aruncau pe zăpada subţiată o broderie de umbră, capricioasă, nedescurcată, cu lipsuri mari pe ici, pe colo. Lacul din fundul grădinii mai păstra pe margini un tiv albăstrui de gheaţă, dar în mijloc era despovărat, străveziu până în fund şi înfiorat de pulsul izvoarelor ascunse. O dumbravă pitică de brădet creştea în profunzimile de viu cleştar şi făcea, în cadrul gol şi alb al lui februarie, poartă ca din poveşti spre primăveri fără de moarte, spre ţări dorite sau visate şi spre tainele cari înfloresc atât de felurit, de la inimă la inimă.

Savu Pantofaru se opreşte lângă lac şi se aşează, în soare, pe o bancă intrată cu un picior în apă. îşi pune un cot pe spătarul băncii şi pumnul sub bărbie. Aşa cum stă, chipul tot i se răsfrânge în lac, printre crengile desfrunzite, şi printre cei dintâi nori, pe cer albastru, cari prind să vestească primăvara. Se vede bine ca într-o oglindă... Săptămânile de boală au pus pe obrazul lui o pecetie nouă. Din chipul aproape rotund, îmbujorat şi copilăresc pe care-1 avea a ieşit un obraz prelung, brăzdat de suferinţă şi dospit în gânduri. Nasul i s-a făcut mai mare, ochii mai adânci şi gura strânsă şi rezervată. înainte, Savu, pentru privitorul destoinic să citească în pergamentul unei fizionomii, părea un negustor de treabă, cu gândurile la tejghea, la meseria lui, acasă şi, de câteva ori pe lună, la biserică. Acum Savu arăta ca un om duhovnicesc. Privirea lui ajunsese lăuntrică şi adâncă. Trăsăturile feţii lui ieşiseră din grăsime şi din mediocritate şi aveau arcuri dureroase şi inteligente. Din cizmarul cumsecade, tihnit şi uşor nerod ieşea acum - în faţa apei şi a zilelor viitoare - un om intim săpat şi şlefuit de dalta suferinţelor tăinuite. Savu priveşte imaginea din lac... E spânatică, liniştită şi... *dincoace* de vâltoare... Cealaltă era încadrată în turban şi în barbă arămie, iar vâltoarea era, aci, setoasă, neiertătoare ! Şi vâltoarea aceasta era în inima lui Savu... Bietul Mahmud !... Stătea, cu ochii aproape închişi, secerat de boală, sleit de puteri şi - precum s-a dovedit pe urmă - cu imineii plesniţi de atâta drum...

Şi toată lumea era pornită spre îndurare. Iorgu Mutafu, chiar şi el, înăsprit de război şi de priveli şti crude, se gândea să-1 scape pe bietul turc şi să-1 dea pe nişte mâini milostive. Dar el, Savu, n-a voit ! Cu o lovitură la cap, 1-a răsturnat pe sărman în vâltoare !...

Dacă nu se amesteca Savu, turcu era să ajungă la spital, doctorul Cloajă l-ar fi văzut, şi Mahmud scăpa de lungoare, precum a scăpat el însuşi. Şi acum Mahmud şi-ar fi venit în fire, ar fi aici în târg, ar fi învăţat două-trei boabe româneşti şi ar fi aşteptat şi el, ca toţi ceilalţi, împăcarea împăraţilor şi întoarcerea la vetre. Dar Savu s-a pus de-a curmezişul ! Departe, cine ştie unde, la ţărmul mării, acum, în ceasul ăsta, când soarele înfioară, prin pătura de omăt, măruntaiele pământului, cadâna lui Mahmud şi copilaşii lui privesc în zarea apelor şi pândesc coşurile vapoarelor aducătoare de veşti... Vor începe să vie vitejii de la Plevna. Prizonierii liberaţi vor începe să pogoare din corăbii, bărboşi, îmbătrâniţi şi cu hainele peticite. Dar Mahmud nu va pogorî deloc. Copiii şi soţia lui vor umbla plângând pe la pragurile celor întorşi din robie şi vor întreba de ce n-a venit şi Mahmud...

Şi acesta, care se vede aci, în apa înfiorată, singur ştie unde e Mahmud ! Singur ştie cum a ajuns Mahmud acolo unde este şi singur poartă pe suflet, astăzi, piatra de moară a acestei înfricoşate taine !

O lacrimă alunecă din ochii lui Savu şi cade pe banca bătrână, în raza soarelui, atât de bun, atât de împăciuitor ! Cine îi spune lui Savu care e ţara, unde este satul ori târgul şi care este casa lui Mahmud !... Ar porni acum pe jos, până acolo... Ar ajunge în piaţă, ar găsi un tâlmaci şi s-ar duce la Mahmud acasă: „Nu-1 mai aşteptaţi pe Mahmud. Nu mai vine. M-a trimis pe mine, în locul lui. Voi fi robul vostru. Voi aduce apă, voi tăia lemne, voi învăţa să vă gătesc bucate turceşti, voi lua pe copii

în cârcă şi-i voi plimba prin grădină... Voi învăţa limba voastră, voi răbda la foame, la frig, la palme... şi, dacă veţi găsi cu cale, voi răbda să-mi tăiaţi şi capul! Numai primiţi-mă să vă slujesc, să vă port de grijă şi să vă iubesc în locul lui Mahmud !"...

S-a gândit de câteva ori, la lumina rarelor fulgere care mai luminau în noaptea boalei lui, s-a gândit la moarte şi la Judecata care-1 aşteaptă... Dacă Dumnezeu i-a dăruit iarăşi sănătatea, Dumnezeu are cu el o deosebită socoteală. Să-1 fi chemat numaidecât, după uciderea lui Mahmud, ar fi fost amar şi vai de sufletu-i!... Dar cerescul Stăpân s-a răzgândit; 1-a trimis înapoi la viaţă şi la ispaşă. E gata s-o înceapă ! Şi cum s-o înceapă altfel decât cu prima treaptă: spovedania în faţa unui duhovnic ? E creştin, din părinţi creştini, a făcut un păcat mare: a omorât un om. A fost ceasul rău, a fost fumul beţiei, a fost ispită de la Cel Viclean, a fost sângele strămoşilor care cerea răzbunare... ce ştie un prost ca el ? Savu, care se ţinea de creştin şi de om milostiv, a căzut în păcat de moarte: a luat zilele unui om ! S-a născut în credinţa creştină şi urmează legea lui Iisus Christos, deşi n-a avut, până acum, niciodată gândul să cerceteze singur această lege şi să citească sfintele ceasloave... A fost şi e mereu unul din grămadă, prost şi necărturar... Dar a dat peste el un păcat greu şi nesuferit... Trebuie să-şi caute astâmpărul inimii şi să dea ispaşa pe care îi vor cere-o !... Atâta înţelege şi atâta stabileşte Savu Pantofaru, acum, pe marginea vâltoarei evitate, dincoace de moartea ocolită, când soarele pieziş de iarnă destăinuieşte brădetul viu din lac şi face, din suprafaţa lui, oglinda oscilaţiilor conştiinţei...

VIII. SINDROFIE TEOLOGICĂ, LA PĂRINTELE NĂSTASE ACASĂ

Cu toate că vremea se muiase pe la sfârşitul lui februarie, la începutul lui martie a fost din nou un crâncen iureş de zăpadă. În ziua de 6 martie, pe câmpia Munteniei viscolea, ca după căderea Plevnei, cu trei luni mai înainte. Aflase toată lumea, aflaseră

ostaşii, cari aşteptau cu arma la picior, că pacea între ruşi şi turci s-a iscălit, la San-Stefano. Dar pentru noi românii pacea venea nu cu ramura de măslin, ci cu creanga de măcieş. Protectorii creştinătăţii ne răşluiau trei judeţe basarabene şi vorbeau să ne dea Dobrogea - dacă vom fi cuminţi şi nu-i vom irita.

Aceste mari întâmplări europene ajungeau, prin zvon şi prin *Românul,* şi în cârciuma lui Vancea şi îh cafeneaua lui Mavromati... Dar Savu Pantofaru le afla cel din urmă, fiindcă după ce se sculase din pat, se arăta rar de tot prin târg. La biserică se ducea mai regulat ca înainte, şi în ziua de Buna Vestire s-a întâlnit la biserica părintelui Năstase cu Iordan Ostreanu şi cu domnul Ţigle grefierul.

Iordan Ostreanu învăţase seminarul fără să-1 isprăvească. Băutura şi viaţa lui deşucheată îl făcuseră neom la treizeci de ani. Orbise şi damblagise. Dar, odinioară, în seminar, avusese o voce caldă şi dramatică, pe care o căuta acum la strană, în răspunsurile Sfintei Liturghii, cum ai căuta o pungă ascunsă şi nimicită în cenuşa unei case arse.

După slujbă, părintele Năstase pofti pe prieteni la Sfinţia sa acasă, să guste câte un pahar de vin şi câte o bucată de artos. Savu Pantofaru îl sprijinea pe Iordan.

Domnul Ţigle discuta cu părintele Năstase dacă nişii vor fi atât de neomenoşi şi de înşelători ca să ne jupoaie de cele trei judeţe.

- Vor să ne ia ochii cu ţinutul Tulcei şi al Kiustengei. Vor să ne ia creştini şi români şi să ne dea, în schimb, turci şi tătari.

Savu Pantofaru prinse cuvântul din urmă:

- Cine vrea să ne dea turci şi tătari, domnule Ţigle ?
- Ia, împăratul sfintei Rusii.
- Cum aşa ?... întrebă Savu cu neaşteptat interes.
- Poi, n-auzi ?... Ruşii cer înapoi cele trei judeţe de peste Prut şi ne îndeamnă să primim partea aia de sub gurile Dunării, limba aia de pământ dintre Dunăre şi Mare.
- Şi acolo sunt numai turci şi tătari ?
- Or mai fi ei şi bulgari şi greci, dar temelia e turcească.

Casa părintelui Năstase era curată şi rânduită, ca un stup, dar fără nici un zumzet de copii, fiindcă preoteasa Smărăndiţa era

stearpă ca Sara lui Avraam, iar părintele Năstase nu cuteza să nădăjduiască minunea unui fecior la bătrâneţe.

Savu Pantofaru se rugă de cucoana preoteasa să-l cinstească mai curând cu o ceaşcă de cafea decât cu vin, şi când sosi cafeaua - „mai bună ca la Mavromati !" - cizmarul deschise cu părintele Năstase o mare pricină teologică:

- Cinstite părinte, mult mă cutremur în inima mea când aud în biserică: *„Aştept învierea morţilor şi viaţa veacului ce va să fie. Amin. "*... Mare taină ! Ce spun cărţile bisericeşti: învia-vor toţi morţii, cari au murit de când e lumea, sau numai cei ce au crezut în Iisus Christos ?

- Kir Savule, greu lucru mă-ntrebi!... Vor învia mai întâi fiii bisericii, botezaţi, spovediţi şi împărtăşiţi, dar vor învia, fără doar şi poate, şi toţi ceilalţi câţi au murit de la începutul lumii şi până la ceasul Judecăţii...

Iordan Ostreanu, cel care a învăţat odată mai multă carte bisericească decât părintele Năstase, îşi aduce aminte de citiri şi de discuţii din seminar:

- A-a-a-şa, este, cin-cin-cin-stite părinte; de-de-de-aceea zi-zi-zi-cem... „pă-pă-pă-nă la o-o-ob-ştească înviere"...

- Adevărat, aşa zicem în molitfa de la înmormântare: *„şi sufletul să se mute acolo de unde şi fiinţa şi-a luat, până la obşteasca înviere "*... adică până la învierea tuturor. De altă parte, tot la înmormântare, se zice, în *Sfânta Evanghelie: „Amin, amin zic vouă, că vine ceasul şi acum este când morţii vor auzi glasul Fiului lui Dumnezeu, şi cari vor auzi vor învia "*. Şi tot în *Sfânta Evanghelie* se zice, la Judeţul cel înfricoşat: *„ Când va veni Fiul Omului întru mărirea sa, şi toţi sfinţii îngeri cu el, atunci şedea-va în jeţul slavei sale, şi se vor aduna înaintea lui toate neamurile, şi îi va despărţi pe unii de alţii, precum desparte ciobanul pe oi dintre capre"*... Vasăzică, se vor aduna înaintea lui toate neamurile de pe pământ, şi creştini şi necreştini, cum i-o găsi ceasul judecăţii.

- înţeleg, cinstite părinte... Toţi vor învia şi toţi se vor înfăţişa ca la tribunal.

Domnul Ţigle grefierul, printr-o firească asociaţie de idei, dar fără pic de glumă ori de neîncredere, spune, cu ochii lui deschişi şi reci:

- Acolo să vezi dosare şi arhivă !

Iordan seminaristul, care e mai slab în credinţă decât toţi, nu vrea să admită această analogie:

- Do-do-domle Ţigle, a-a-a-colo tri-tri-tri-bu-nalul e fă-fă-fă-ră arhivă şi fă-fă-fă-ră grefieri...

Savu, care-şi urmăreşte gândurile lui, pune altă întrebare:

- Doamne, cinstite părinte, la Judecata viitoare, cei străini de Christos şi de biserică fi-vor oare osândiţi din capul locului, fără nici o întrebare şi fără nici o cercetare ?

- Kir Savule, înţelepciunea dumnezeiască nu poate să fie mai prejos decât cea omenească. Nu putem să ştim lămurit cum şi ce fel, dar nimănui nu i se va face nici o nedreptate. Cei ce au trăit mai înainte de Christos, cei ce n-au auzit niciodată de *Sfânta Evanghelie,* cei ce n-au văzut niciodată Sfânta Cruce cu Domnul răstignit (fiindcă nici un apostol n-a putut să pătrundă în pădurile sau în gheţurile lor), unii ca aceştia vor fi judecaţi cu pogorământ. Dar ceilalţi cari au trăit lângă sfintele altare şi n-au întrebat niciodată ce este acolo...

- Dacă însă aceştia erau legaţi de altă lege pe care o socoteau adevărată şi sfântă, din toată inima, şi erau gata să-şi dea viaţa pentru ea întocmai ca mucenicii noştrii din vechime ?

- Ce să-ţi spun, kir Savule, toate legile celelalte trebuie să se sfârşească în Iisus Christos, precum toate râurile se sfârşesc în mare. Nu este iertat să rămână în drum şi să nu recunoască legea legilor...

- Aşa e, cinstite părinte, dar ce ne facem, că nu toate apele ajung în mare, ci unele se fac bălţi închise, şi nu toate legile recunosc biserica. Una rămâne lege ovreiască, alta lege turcească. Şi acum eu stau şi mă întreb câteodată, în prostia mea, cum va ieşi, de la Judecata viitoare, ovreiul care a ţinut la legea părinţilor, sau turcul care şi-a dat viaţa pentru credinţa în Allah ?

Domnul Ţigle, care trăieşte lângă cei ce împart dreptatea şi ştie ce este şi pravila veche, şi codul nou, ar fi de părere că judecata se va face după legea pretinsă de fiecare împricinat.

Părintele Năstase îşi goleşte paharul, surâde conciliant şi spune cu bun-simţ:

- Domnule Ţigle, într-o pricină ca asta ne găsim ca acei copii din poveste în inima pădurii fără de cărări... Să ne întoarcem acasă pe poteca însemnată cu cenuşă şi să nu ne îndoim nici o clipă că la Judecata lui Dumnezeu dreptatea va străluci ca soarele. Toţi vom fi judecaţi cu dreptate. Cum, ce fel, după ce pravilă - o ştie Judecătorul cel ceresc.

Savu se simţi mulţumit de socotinţa părintelui Năstase.

- Da, cinstite părinte, aceasta trebuie să fie încredinţarea noastră: la obşteasca judecată nimeni nu va fi nedreptăţit, nici turcul, nici ovreiul şi nici o altă lege.

Domnul Ţigle, care nu are multă înclinare către asemenea discuţie, aduce vorba mai întâi despre interpelarea din Cameră a lui Pache Protopopescu şi de răspunsul lui Kogălniceanu, ministrul de Externe. Apoi, ca unul care citeşte zilnic *Românul,* spune grav:

- Mi se pare că lucrurile, în loc să se descurce, se încurcă şi mai rău. Englitera şi-a trimis corăbiile de război la Constantinopol. Ruşii au cerut turcilor să poftească pe englezi să se depărteze. Englezii au răspuns: stăm pe loc nemişcaţi, până când ruşii se vor căra din jurul dumneavoastră...

Dar tot acest vălmăşag de interese internaţionale, de poteci diplomatice şi de ţesături împărăteşti n-are nici o trecere în ochii pantofarului. Cel mult îl îndeamnă să scoată, din inima lui tainic preocupată, această întrebare:

- Cum s-o împăca, cinstite părinte, învăţătura pe care o auzirăm astăzi la biserică cu sângele vărsat de împăraţi în războaiele dintre ei ? Cum şi-o da seama împăratul Alexandru în ziua cea de apoi ?

- Kir Savule, războiul pentru Cruce are osebită pravilă. Nu cântăm noi în biserică: *„Biruinţă pravoslavnicilor împăraţi*

asupra celor protivnici dăruieşte şi cu crucea ta păzeşte pe norodul tău " ?

Savu Pantofaru, fără să cuteze să măsoare prostia lui cu înţelepciunea părintelui Năstase, întreabă totuşi într-o doară:

- Iartă-mă, cinstite părinte, da' de ce pusnicul Silvestru, de la schitul Negară, zice că războiul este o urgie a iadului şi, ca să nu-1 mai vază, s-a ascuns de astă-vară în fundul pământului ?

- Ăla e călugăr, ăla e schivnic. Călugării şi călugăria merg pe alte căi, pe care noi nu putem să umblăm.

Iordan Ostreanu are, din zilele din seminar, urâte amintiri despre călugări. Este împotriva lor şi a precăderii pe care o au în biserică. Domnul Ţigle, care s-a întâlnit cândva pe la Giurgiu cu nişte călugări greci, este şi el rău dispus pentru cinul călugăresc:

- Călugăria o fi avut rostul şi folosul ei în vremurile vechi. Dar de atunci încoace lumea s-a schimbat şi călugăria a rămas ca un copac uscat.

Savu nu poate să spună pentru ce, dar crede în cugetul lui că aceşti prieteni, în frunte cu părintele Năstase, n-au cădere şi pricepere să judece călugăria şi pe călugări... Un sfânt ca schivnicul Silvestru cum poate să fie judecat de un părinte căldicel, pântecos şi cu nevastă, ca părintele Năstase ?...

îi mai era aminte lui Savu să întrebe încă un lucru:

- Când vin sanitarii şi culeg morţii de pe câmpul de război, îi îngroapă pe toţi, laolaltă ?

Domnul Ţigle răspunde:

- Turcii cu turcii, ruşii cu ruşii, românii cu românii...

- Da' de pildă, cu turcii cari au murit dincoace de Dunăre, prin meleagurile noastre, cum au făcut ?

Aici răspunde părintele Năstase:

- Când au fost mai mulţi, i-au adunat pe toţi într-un ţarc. Când a fost numai câte unul, l-au îngropat afară, lângă gardul cimitirului creştinesc.

- Nu era mai bine într-un colţ din cimitirul nostru ?

- Kir Savule, în cimitirul blagoslovit de biserică n-au loc decât cei botezaţi, spovediţi şi împărtăşiţi.

Savu ar fi voit să mai răspundă ceva... Dar se simte greu împovărat şi fără de cuvânt. îşi înghite amărăciunea şi de el ştiuta lui vinovăţie şi se scoală cu ceilalţi ca să plece.

Dar Iordan Ostreanu, fără de veste, îi aduce o rază de lumină:

- A-a-a-ici poate să fie şi a-a-altfel... Cu-cu-cum zici când arunci ţă-ţă-ţă-rână în coşciugul mo-mo-mortuhu ?

Părintele Năstase recitează:

r· *„Al Domnului este pământul şi plinirea lui, lumea şi toţi cei ce locuiesc într-însa. "*

- A-a-a-poi vezi!

Părintele Năstase începe să râză cu mare haz:

- Bravo, domnule Iordan ! Vasăzică mă ramaseşi ! Când îţi spun eu că eşti mai cărturar decât toţi popii din Teleorman, bez Vlaşca şi Ruşciucul !

IX. ÎN CIMITIR A ÎNFLORIT LILIACUL

Era după Sfântul Gheorghe. Grădinile şi codrul se învestmântaseră în frunză nouă, şi cântăreţii primăverii se desfătau în ramuri. Savu Pantofaru mergea încet, dar statornic pe linia cea nouă de mişcare sufletească şi de purtare în lume pe care pornise de când se ridicase din lungoare. Nu mai era negustorul cu încăpăţânări lungi la preţ şi cu trei noduri la pungă, cum fusese. Se învoia cu muşteriul mai degrabă, îşi plătea calfele mai bine şi dădea liturghii la toate bisericile târgului. Schimbarea aceasta nu supăra pe nimeni, fiindcă Savu nu avea nici nevastă, nici copii şi nimeni nu putea să-i bage vină că nu mai strânge bani, precum strângea. Dar erau alte părţi din felul cel nou al pantofarului care puneau pe oameni în mirare şi le dădeW de vorbă. Savu, cel ce până aci nu avea nici un gând deosebit în cap şi nu ştia şi nu poftea decât ce ştiau şi ce pofteau toţi târgoveţii din Ruşii de Vede, acum te uimea şi te zăpăcea cu fel de fel de întrebări şi de năzăreli, nepotrivite cu meseria şi cu prostia lui de mai-nainte.

Cei câţiva oameni inteligenţi din târg şi dimprejur, între care Piua-Petri şi doctorul Cloajă, vorbeau despre el cu mirare. Doctorul spunea:

- Şusterul nostru a ajuns alt om ! Uneori, după boala de care a zăcut el, te scoli slăbănog şi zănatic... Dar el s-a sculat cu mai multă lumină în cap decât avea.

Majoritatea târgoveţilor şi mai cu seamă tovarăşii lui de meserie îl compătimeau cu făţărnicie:

- Săracu Savu ! Nu se putea să nu-i rămână un pui de scrânteală după ce atâtea zile a fost nebun de legat... Te joci cu lungoarea, domle !... E boală afurisită !

Dar cei cari aveau cuvântul cel mai ascultat asupra stării lui Savu erau oamenii lui din prăvălie.

Aceştia îl văzuseră zi cu zi, ani întregi, înainte de boală şi-1 vedeau şi acum (nu atât de mult ca mai-nainte, dar destul de des), ca să fie cei mai buni observatori ai purtărilor pantofarului. Ziceau toţi, într-un glas:

- Jupanul nostru e om bun ca de când l-am pomenit. Dar înainte de boală era cu inima şi cu ochii numai la meserie. Era în fruntea breslaşilor. Ţinea la muncă, ţinea la marfă, ţinea şi la parale... Acum pare că doarme cu ochii deschişi ! Stă la tejghea şi citeşte cărţi; nu te aude când îl strigi; ne lasă pe noi să-i facem preţurile şi să-i vindem marfa şi ne întreabă uneori lucruri de te cruceşti - pesemne de prin cărţile alea, pesemne de pe lumea cealaltă !

Mama Slamna spunea confidenţial celor câteva surate ale sale - fete mari la Zaveră:

- Soro, ce să-ţi spun, Savu e tot aşa precum îl ştii, pâinea lui Dumnezeu ! Da' de una nu-mi place: că a lăsat prăvălia pe mâna ucenicilor şi nu-şi mai numără paralele. Ştiu eu ce să zic !... O fi mai bine primit aşa înaintea lui Dumnezeu. Că mai înainte, dimineaţa, se închina ce se închina şi pleca la prăvălie. Azi se închină câte un ceas, şi cu ceaslovul în mână, ca un popă !...

Alte apucături noi şi curioase pe cari i le găseau lui Savu prietenii şi concetăţenii erau multa lui plimbare afară din oraş şi cercetările la cimitir. Mai înainte, pantofarul era o fiinţă

sedentară, mai sedentar decât toţi cei din breasla cizmăriei. Nimeni nu-şi aducea aminte să-1 fi văzut pe Savu până a nu fi bolnav umblând singur prin pădurea Vezii, pe valea Bratcovului sau printre vii. Doar, cine ştie când, pentru vreo căruţă cu lemne, ori la culesul viilor, ori la culesul porumbului, şi atunci mai era cu el şi altă lume. Nu era nici o mirare şi nici o ghicitoare. Dar acum cine putea să ghicească pentru care pricină rătăceşte Savu prin pădure, sau bate câte o poştă pe potecile dintre vii ? Cu drumul la cimitir era o ciudăţenie şi mai mare. Savu a fost cel dintâi care a început Să facă grădinărie la capul răposaţilor din Ruşi. Până aci sădeau mamele şi bunicile câte o steblă de busuioc la mormântul celor adormiţi, dar răzoare de flori, ca în grădină, nu se pomeneau în cimitirul nostru. Sădeau rudele celor adormiţi copaci şi copăcei, salcâmi şi liliac şi (mai rar) altoiau trandafiri în măcieşi:

Savu a prefăcut în grădiniţă locul cel de veci unde odihneau părinţii lui. într-o zi, pantofarul stătea în cimitir, lângă florile tinere puse în pământ de el şi lângă pâlcurile de liliac sădite de bătrâni. Era înainte de amiază, şi tot cimitirul era un ostrov înflorit în oceanul cerului albastru. Iarba crescuse printre morminte şi peste ele mai grabnică şi mai viguroasă decât în cea mai grasă fâneaţă. Potecile de-abia se mai cunoşteau şi mirosul micilor dumbrăvi de liliac în floare mângâia inima şi trimitea departe tristeţea crucilor. Multe dintre ele nu se mai vedeau. Le doborâse vântul încă din anii trecuţi, sau le covârşise buruianul de estimp. Pe unele morminte creşteau copăceii cu floare albă; pe altele curgea fuiorul sur al sălciei pletoase. Cimitirul îşi pierduse jalea. Florile de câmp începeau să prevestească apropierea lunii mai prin hăţişurile proaspete, ridicate din ruina hăţişurilor de acum un an, moarte fără să cunoască coasa.

Savu îşi făcuse o bancă (întărind o scândură între trunchiurile a doi salcâmi şi bătând încă una, după trunchiuri, în chip de spătar) şi întârzia aci, adâncit sufleteşte, câte un ceas şi câte două. Nicăieri Savu nu găsea mai multă tihnă oaselor şi sufletului decât aci, între salcâmi şi alături de crucile cu numele

părinţilor. Se mira că trăise atâţia ani fără să bănuiască izvoarele de iertare şi de *pace*- cari susură la căpătâiul celor adormiţi. îşi aducea aminte de convorbirea din casa părintelui Năstase şi, fără pic de mândrie ori de bizuinţă în vreo închipuită înţelepciune, socotea că oamenii, oricât ar fi de iscusiţi şi de învăţaţi, nu pot să ştie mai mult decât acest mângâietor loc de odihnă. îi spunea inima că aci, sub leasă ierburilor înfrăţite şi sub liliacul înflorit, e mai multă învăţătură decât în toate cărţile de pe pământ.

Savu urmărea cu ochiul diversitatea tulpiniţelor şi a lujerilor, cari se ridicau din nevăzute rădăcini îngropate, şi urmărea mai ales florile felurite cari terminau sus lujerul mlădios, licăritor în soare. Imaginea aceasta se prefăcea, în laboratorul simţirii lui sporite, în fagure de analogie şi de revelaţie. I se păreau aceşti răposaţi, îngropaţi aci sub flori, rădăcinile nevăzute ale unor existenţe reale şi aeriene, care se ridicau în sus spre Dumnezeu, şi fiecare în parte desfăcea, acolo în slavă, spicul unei flori deosebite... Şi Savu era sigur că precum aici nu este nici o nesuferire şi nici o ceartă, între umbreluţele de liliac şi ghioceii sădiţi de el, tot aşa nu este nici o duşmănie între adormiţii cu oasele în pământ, dar cu floarea sufletului în ceruri.

Şi sufletul lui Savu se lăsa purtat molcom de această certitudine lăuntrică, aşa precum te laşi purtat de o luntre în josul unei ape. Dar, fără de veste, din unda înflorită şi zglobie, un ghiont de piatră izbea în fundul bărcii. Toată această dulce aţipeală de aprilie e spintecată de jos în sus ! Din fundul acestui mormânt, cu sălbi de ghiocei, răzbeşte tainic: „Mahmud !... Mahmud !"...

E prea slabă o conştiinţă omenească pentru a putea păstra în ea duhul unui vulcan pecetluit !... Lumina cea nouă din cugetul lui Savu, priceperea odihnei acestor răposaţi şi tot ce vede azi, cum nu vedea altădată, îl îndeamnă la descărcarea poverii strivitoare. Pădurile şi prăpăstiile străbătute în zilele de boală nălucesc, ca într-un fulger, când scoţi noaptea capul pe fereastră. Taina trebuie dată afară din castelul ei înfricoşat. Remuşcarea trebuie răstignită !

Aşa a dus-o Savu până la sfârşitul primăverii. în plimbările lui singuratice, în nopţile fără somn, ca şi în ceasurile de visare din cimitir s-a întărit în el definitiv gândul cel mare al destăinuirii cerute de biserică.

Se scula uneori noaptea, ca trezit de cineva, se ridica din aşternut şi vorbea cu el însuşi: „Câtă vreme pot să mai ascund fapta pe care am săvârşit-o ?.într-o zi voi cădea în genunchi în piaţă şi voi mărturisi tuturor: «Eu am omorât pe Mahmud !» Am vărsat sânge omenesc ! Ziua şi noaptea, gândul acesta stă colea, în ţeastă, ca un nevăzut, dar neobişnuit painjen. Mi-am încărcat sufletul cu păcatul cel mai grozav de pe pământ. Mahmud e bun şi doarme alinat, lângă tata şi mama, ca un copil al lor. Mi se pare uneori că simt cum se scurge, printre flori, pacea somnului lui Mahmud. Şi despre tata şi despre mama nu-mi spune inima nimic dojenitor. Dorm şi ei, fără stingherească şi fără mânie asupra mea, că le-am adus pe acest musafir de altă lege.

Dar faţa lui Dumnezeu stă ascunsă - cu tot cerul - în nori posomorâţi şi ameninţători ! Mahmud poate să ierte; tata şi mama pot să ierte; stăpânul lor şi al meu, dătătorul de pravili nu poate să ierte sângele vărsat ! Se zice în psalmul din biserică: *«Izbăveşte-mă de săngiuiri, Dumnezeule, Dumnezeul mântuirii mele !»...* Ce poate să însemneze aceasta altceva decât: Izbăveşte-mă de omorul pe care l-am făcut ?... Cine poate să izbăvească de sângele vărsat decât numai singur Dumnezeu, el, care porunceşte: «Să nu ucizi !»"

Avem biserica lăsată nouă de Domnul Christos şi de sfinţii lui apostoli. Avem în ea preoţi, taine, pravili şi porunca spovedaniei măcar o dată pe an. Şi mai avem şi această înţeleaptă îngăduinţă să umbli lumea întreagă dacă pofteşti şi să-ţi alegi un duhovnic pe pofta inimii. Părinţii de la bisericile din târg sunt oameni cumsecade şi au toţi dar de la Dumnezeu. Unul e bun de împăciuire când se sfădesc soţii între ei. Altul are glas ca de privighetoare. Altul citeşte molitfe bine primite la Dumnezeu şi gonitoare de duhurile rele... Dar i se pare lui Savu

că aceşti preoţi, cunoscuţi şi prieteni cu el, o să stea înaintea tainei lui - dacă ar fi să se spovedească lor - ca înaintea ceaslovului grecesc pe care îl avea deunăzi Dumitru Găzaru şi-1 arăta prin târg.

Savu se gândeşte de mult - în fiecare zi mai înscăunat - să se ducă la schitul Negară şi să se mărturisească sihastrului Silvestru. Acest călugăr, despărţit de lume şi de amăgirile ei, ascuns în sihăstria lui cea fără soare, i se pare omul duhovnicesc cel mai potrivit ca să asculte spovedania gata să-i spargă inima. Auzise Savu mai demult şi a aflat încă o dată de la mama Slamna că bătrâna preoteasă Uţa, soacra lui Piua-Petri, cunoştea din tinereţe pe pusnicul de la schitul Negară. S-a dus la ea într-o seară - cu nişte papuci pe care preoteasa îi trimisese la tălpuit - şi a întrebat-o despre pusnic.

Casa în care preoteasa Uţa îşi trăia amărâtele ei bătrâneţe, purtând pe braţe un fiu în vârstă de peste treizeci de ani, era fără pereche în tot Rusul. Se pierdea, întreagă, între copaci bătrâni care lăcrămau, se desfoiau şi se premeneau deasupra acoperişului cu lepră verde. Printre copaci se ridica altă pădure de bălării amestecate şi mai ales de măturică - buruiana mormintelor - care dădea curţii dărăpănate o tristeţe mai grea decât a cimitirului, în hăţişurile nalte cât omul stăteau, doborâte de ani de zile şi vizibile iarna şi primăvara, o sanie putredă, un jgheab de fântână trântit cu gura în jos şi un patul de porumb (în zilele lui), acum cu coastele frânte şi ieşite.

Când a intrat Savu în noianul de buruieni şi s-a apropiat de prispa casei, o armonică ofticoasă şi ţăvlită se auzea înăuntru. Iordan Ostreanu, când nu mai chinuia pe preoteasa Uţa, chinuia această biată sculă, rămasă în casa lor de la muscalii cei vechi. Savu a dat bătrânei papucii dreşi şi i-a spus că n-are nimic de luat pe ei, fiindcă este dator domnului Nicolache. Au vorbit de una, de alta, pe când Iordan îşi umplea tabacherea cu un pac de tutun adus de Savu (tot în socoteala datoriei), şi după ginere, fată şi nepoţi, Savu a întrebat şi de sihastrul de la Negară.

Pe scăunelul ei - îh casa pleoştită şi înecată de jur-împrejur de ştevia care astupa ferestrele - mama Uța, zbârcită şi sinistră, părea sora îngropăciunii.

- Am auzit, zice Savu, despre părintele Silvestru lucruri mari şi înfricoşate... Un om ca Sfinția sa nu se găseşte azi nici pe scaunul Mitropoliei din Bucureşti. Dumneata, mamă preoteasă, îl ştii de multă vreme ? Grozav mă împinge inima să mă duc într-o zi să-1 văd şi să fac un dar bisericii schitului !...

- Numai să-1 nimereşti într-o zi dezlegată. El are zile când nu vede față omenească.

- Ce a fost el mai-nainte, mamă preoteasă ? A trăit şi el în lume, ori s-a pomenit printre călugări de mic copil ?

- Ei, kir Savule, a fost pandur de-ai lui Tudorin ! Când l-am văzut întâi, la moşia noastră de la Dulceanca, eu eram logodită cu bietul Ostreanu, venit de curând de la Curtea de Argeş, de la psaltichie. Pandurul Simion era o cadra, nu altceva ! Cu plete care îi umpleau umerii de inele, cu ochi de şoim şi cu brâul plin de pistoale !

- Şi cum a ajuns, mamă Uțo, între călugării de la schitul Negară ?

- Unul Dumnezeu o ştie ! Cât a fost schitul în putere şi avea egumen şi moşii, el a trăit în ascultare şi în schivnicie. Acum, când s-au dus moşiile şi călugării, a rămas şi el ca un ciuhurez pe coş pustiu...

Savu mai întrebă încă o vorbă:

- E numai pusnic ori e şi preot ?

- E preot şi călugăr. E duhovnic aspru ! Şi cu el singur a fost mai aspru decât cu toată lumea...

XI. DE LA RUŞI LA NEGARĂ

Cine a fost primul călugăr care s-a oprit pe malul stâng al Vezii şi a înfipt Sfânta Cruce, acolo unde i-a spus Duhul că va fi mai târziu schitul Negară ? Şi când s-a înfiripat schitul acesta ?

Cine au fost ctitorii lui şi ce s-a făcut pomelnicul ctitoricesc ? Nici Nicolache Piua-Petri, nici preoții de mir, părinții Mihail şi Atanasie, slujitori la biserica schitului, prefăcută în biserică de sat, n-au putut să mai afle. înşişi călugării din urmă nu mai cunoşteau obârşiile schitului.

Când a venit Nicolache Piua-Petri în Teleorman, schitul Negară mai avea câțiva părinți şi un cătun de țigani, liberați după lege, dar după trai şi după suflet, tot robi mănăstireşti. Era tocmai în anii grei ai secularizării şi ai multor învălmăşeli şi improvizări petrecute cu acest prilej. Statul a început să administreze, să arendeze şi uneori să vândă moşiile secularizate. Vatra schitului Negară a intrat sub regimul arendării. Nicolache Piua-Petri era tovarăşul şi finul lui Valeriu Clăbuceanu, arendaşul cel mare de la Mălineşti, cu care statul avea contract de arendare.

între condițiile contractului era şi curățirea unei părți din moşie de vlăstarii, de hățişurile şi de mărăcinii cari o acopereau. Ani întregi, în jurul schitului Negară, au căzut, sub secure, dumbrăvile şi luncile şi au sporit, sub fierul plugului, ogoarele negre în octombrie, lanurile de aur în iulie.

în acest colț de lume supus grabnicei prefaceri trăiau şi stăruiau în pravila cea veche câțiva monahi, rămaşi credincioşi schitului sărăcit. Secularizarea venise peste schit tocmai în ceasul când soborul cu egumenul în frunte pornise să facă mari prefaceri şi să ridice un rând de chilii noi în locul celor îmbătrânite şi putrede. Chiliile cele noi erau din cărămidă; cele vechi fuseseră de bârne. Părinții voiau acum să înalțe o clădire după chipul şi asemănarea marilor mănăstiri din țară şi din Răsărit, adică din patru laturi de chilii, încheiate în patru unghiuri drepte, de jur-împrejurul sfintei biserici. Dar pe când zideau latura dinspre miazănoapte şi un beci adânc şi trainic sub capătul lor de la apus, a venit vestea secularizării, şi râvna noilor ctitori şi toată bizuința lor s-a năruit. Ca să nu rămână schitul prea de jale, au făcut pe celelalte trei laturi, în loc de chilii, un zid, dar nici acesta întreg, căci spre apus clopotnița a rămas în câmp deschis.

Tot în aceşti ani de restrişte, cârmuirea bisericească din Bucureşti a dat poruncă părinţilor de la schit să lase acolo numai un ieromonah, şi ceilalţi (ameninţaţi să ajungă cerşetori) să-şi caute adăpost la alte mănăstiri. A rămas un ieromonah mai tânăr şi ieroshimonahul Silvestru, bătrân de aproape nouăzeci de ani, care a spus că are vorbă cu moartea să vie să-1 ia de la schitul Negară şi că, prin urmare, nu vrea s-o facă să umble după el prin alte mănăstiri.

Spre schitul de lângă Vedea a plecat Savu Pantofaru într-o zi din postul Sân-Pietrului. Mai fusese el o dată, în copilărie, împreună cu răposaţii lui părinţi, ca să ducă prinoase, dar uitase şi drumul, şi împrejurările călătoriei. De la Ruşi până acolo, este, cu trăsura, cale de un ceas. Pe jos, făceai două şi trei ceasuri, după cum era timp de vară ori de iarnă, după cum te grăbeai sau zăboveai pe sub bolţile pădurii.

Mergeai, neschimbat, spre miazănoapte, când mai aproape când mai departe de malul Vezii, treceai prin câteva cătune şi pe sub ceva zdrenţe de pădure, până ce ajungeai - la moară la Huidumac - în preajma pădurii celei mari. De acolo, cine ştia drumul prin pădure stăruia pe lângă Vede, până la locul unde Vedea primeşte, pe stânga, apa Zlatcului.

De aci, mai mergea câtva, pe Zlatcu în sus, şi ajungea între bordeiele ţiganilor de la Negară. Cine nu ştia să se descurce prin pădure ţinea - de la Huidumac nainte - pe şoseaua judeţeană, până când vedea satul şi biserica, devale, spre apus.

Savu călătorea încet, cu toiag noduros în mână şi cu icoana marelui ierarh Nicolae, îmbrăcată în argint, în traista din spate. O cumpărase de la un călugăr hagiu şi o ducea acum în dar bisericii schitului. Se gândea Savu la starea lui cea ticăloasă şi ascunsă, se gândea la crâncenul judecător cu care va da ochii şi călca măsurat şi hotărât. Până diseară, până mâine, va da jos, de pe umerii sufletului, această povară strivitoare pe care o poartă de o jumătate de an ! Ce va porunci duhovnicul, aceea va fi de aci înainte !

Se gândea, de altă parte, la prietenii săi de la Negară, Nicolache Piua-Petri şi nevastă-sa Cleopatra, şi plănuia să nu

dea pe la ei decât după ce va vedea pe duhovnic. A trecut prin Scrioaştea şi pe lângă conacul moşiei generalului Mânu, a trecut prin dreptul satului Papa şi a ajuns la Ştirbeţi. Aici, pădurea venea spre Vede, plină de stejari bătrâni şi de ulmi, şi din dreapta şi din stânga, şi se înnoda la podul de la Huidumac. Vedea, care în zilele de vară de-abia mai rămânea şi de-abia mai mişca - în albia ei largă şi plină de nisip - ca un şarpe cu capul spart, în zilele de primăvară venea prăpăstioasă, galbenă şi clocotitoare, umplea matca, lunca, se revărsa între Ruşi şi pădure şi făcea pe ruşanii de pe margine să fugă de acasă ori să doarmă în pod câteva zile.

Lângă podul de la Huidumac era conacul moşioarei Gresia, un trup particular al unor bogătaşi din Bucureşti, cari aveau ca arendaş pe alt ginere al Uţei Ostreanu, arvanitul Calfaiani, sau Caiafaiani, cum îi ziceau cei ce-1 cunoşteau de aproape.

Savu Pantofaru cunoştea pe arvanit şi cu atât mai vârtos pe jupâneasa Ileana, soţia lui Calfaiani, fata cea mare a răposatului proistos Ostreanu. Dar nu-i era aminte să întrebe nici de ei, şi a trecut nainte pe lângă conacul lor, pe lângă moara lor - atunci încremenită lângă Vedea secată - şi a pătruns în pădure.

Nu era un drum bătut, ci numai poteci de picior. Nu erau parcele şi nici un fel de exploatare, decât capriciul topoarelor intrate pe furiş.

Pădurea era bătrână, cât cei mai bătrâni goruni şi frasini, căzuţi din zile vechi peste noroadele vlăstarului şi cojiţi de ploi, de vânturi şi de -muierile din sat, ca nişte schelete de viermii mormântului. Copacii tineri scoteau capul cum puteau de sub poalele strămoşilor centenari. Vedea îşi purta apele - când erau - parte printre leşurile înecate de nisip, parte pe sub bolţile noduroase, încheiate de copacii groşi ca butiile, cari îşi aruncau ramurile unul către altul peste albia dintre ei. Iarba creştea naltă cât omul. Richiţile de lângă apă desfătau cu argintiul lor frunziş noaptea verde înconjurătoare. De la un loc începea „ceretul", adică peria stâlpilor subţiri şi nalţi, până la cerescul smalţ albastru care se vedea licărind - ca fundul unei cupole de moschee - dincolo de arabescurile vii şi mişcătoare.

Savu s-a descurcat încet din toată această sălbatică măreție a pădurii şi a ieşit, pe lângă apa Zlatcului, spre bordeiele robilor mănăstireşti. Satul Negară era înjghebat de curând în urma împroprietăririi, legiuite de Cuza Vodă. Mai vechi şi mai numeroşi decât românii erau țiganii dezrobiți. Unii îşi făcuseră casele spre câmp şi spre deal, ceilalți rămăseseră în vechile bordeie, lângă gârlă şi lângă mănăstirea fără colaci, fără mălai, fără putineie de lapte, dar şi fără gârbaci...

Pantofarul întreabă pe unul şi pe altul care e drumul către schit şi ajunge lângă zidurile începute şi neisprăvite. Câteva țigănci stăteau la umbră şi-şi pieptănau copiii.

- Unde-1 găsesc eu pe părintele Silvestru ?

- Apoi colo în beci, unde să-1 găseşti... Da' du-te întâi de vorbeşte cu părintele Agatanghel...

- Şi părintele Agatanghel unde este ?

- Uite colea sus, în prescurărie.

Părintele Agatanghel, un călugăr cărunt, stătea şi citea ceaslovul.

Savu îi spune cine este, ce vrea şi adaugă:

- Am adus aici o sfântă icoană, dar bisericii... şi ceva milostenii pentru părinții cari s-au rugat pentru mine, când eram bolnav, şi m-am făcut sănătos...

Părintele Agatanghel se duce şi vorbeşte cu sihastrul, prin răsuflătoarea beciului, şi vine cu răspunsul că Savu e primit la spovedanie peste un ceas.

XII. DANIIL ÎN GROAPA CU GUZGANI

în schit, afară de Agatanghel, nu mai era nimeni. Chiliile cele mari erau acum magaziile moşiei. La biserica schitului se terminase slujba de ziuă şi de noapte, şi cel din urmă călugăr preot era acum păstor de parohie. Singura viață care dăinuia în schit era gărăitul ciorilor, sălăşluite în turlele bisericii, şi gălăgia țiganilor flămânzi, nedomiriți în fața vremurilor noi.

în dosul prescurăriei - unde nimeni nu mai frământa prescuri - era beciul cu ziduri şi cu bolți trainice pentru sute de ani, dar fără chilii deasupra şi fără nici un acoperiş. Secularizarea şi descurajarea veniseră tocmai când urma să se isprăvească şirul de chilii şi, pe beci, să se ridice trapeza chinoviei.

La gura beciului era o movilă, înălțată din pământul săpat şi scos din beci. Movila, pe care o întărea acum un ocol de salcâmi tineri, stăpânea, ca şi tot schitul, valea Zlatcului cea năpădită de trestie şi de papură. Dincolo de gârlă, fusese, în zilele cele bune, o vie de câteva hectare, dar azi mai rămăseseră câțiva butuci, schiloditi şi prididiți de bălării. Un şirag de sălcii, mai toate scorburoase şi ciocârtite de țigani, arăta albia mocirloasă - cu apă puțină, cu lipitori multe - a Zlatcului leneş.

Aici sus, pe movilă, Savu Pantofaru a stat să se odihnească. Beciul ieşea din pământ numai de un stat de om. Avea un gârlici adânc, lăsat în voia ploilor şi a zăpezii, şi două ferestre-răsuflători spre miazănoapte şi spre miazăzi. Deasupra lui, prin varul turnat peste brâiele bolții, creşteau lumânărică, urzicile şi bojii. La subțioara pe care o făcea bolta cu zidul vertical se aduna apa - când ploua, când se topea zăpada - şi răzbea apoi în beci ca într-o peşteră cu stalagmite.

După vreun ceas, Savu auzi, din beci, un glas care îi dădu fiori:

- Slobod, creştine ! Vino !

Savu coborî, aprins la față şi cu inima înghețată.

- Blagosloveşte, cinstite părinte - şi făcu o metanie înaintea unor genunchi acoperiți cu o dulamă zdrențuită şi înaintea unor cizme răscoapte de vechi.

- Domnul să te blagoslovească ! Scoală-te şi dezleagă-ți inima.

- Cinstite părinte, sunt cizmar din Ruşi... Am fost bolnav greu... Sfinția ta te-ai rugat pentru mine...

- Băiete, uită-te la mine. Ți-e fruntea plină de sânge !

Savu scoase un ştergar şi se şterse pe frunte.

- Băiete, sângele ăsta nu se şterge cu una, cu două...

Pantofarul înțelese şi rămase înmărmurit. Apoi, gângăvind ca un copil şi înecându-se de plâns:

- Pentru... asta... am şi venit... la Cuvioşia ta... Am făcut... moarte de om, cinstite părinte ! M-a răbdat Dumnezeu până azi... Viu la spovedanie şi la canon...

- Nu plânge ca muierile, băiete. Bărbații trebuie să dea altfel de ispaşă. Am dat-o şi eu, timp de o jumătate de veac... Când am ieşit din lume, eram plin de sânge mai mult decât eşti tu...

Savu începe să se stăpânească şi să răzbată - cu ochii lui plini de lumina soarelui de afară - umbra de mormânt din beci. Stă înaintea unui moşneag cu ochi de flacără, alb şi zbârlit ca viscolul, şi cufundat într-un jilț de lemn. Alături, lângă cotul drept, este o masă străveche cu ceva cărți pe ea şi cu un patrafir mohorât. Moşneagul care intră în jilț, ca într-un fel de canapea, ține cizmele pe nişte potnojini de papură împletită. Atâta tot. încolo e hăul negru al beciului, vag tăiat sus de brâiele umede ale bolții şi aiurit de ciripitul rândunelelor, cuibărite în răsuflători. Ceva mai târziu, Savu prinde de veste că în spatele lui atârnă, din boltă, un lanț gros de fier - ca lanțul care atârnă pe vatră şi are cârlig pentru căldarea de mămăligă - şi că de acest lanț sunt agățate trăişti, oale şi zdrențe. Aceasta era şi cămara şi garderoba sihastrului.

- Vasăzică, te cheamă Savu şi eşti pantofar... Savu Pantofaru... Mi-aduc aminte... Eşti ceva neam cu Nicolache Piua-Petri, după nevastă-sa, Cleopatra...

- Aşa este, cinstite părinte.

Savu simte că i se urcă ceva pe bocanci şi-şi aruncă ochii la picioare. Sunt câțiva guzgani cari îi miros şi-i inspectează încălțămintea.

Moşneagul vede că Savu se sfieşte. Goneşte guzganii şi-i spune:

- Nu te uita la ei. Au venit după demâncare. Stai colea în genunchi şi-ascultă.

Sihastrul îşi pune epitrahilul, acoperă capul pocăitului şi începe molitfa. Rândunelele ciripesc şi licăresc câte o clipă în lumina răsuflătorilor. Guzganii chițăiesc prin colțuri. Prin capul lui Savu, încovoiat sub epitrahil, trec, în ciocnetele şi în ritmul inimii, cârciuma lui Vancea, obrazul lui Mahmud, convoiul prizonierilor, degetele ieşite prin papuci, sacul dus la spinare, mormântul desfundat al lui Anghel şi al Raliței...

Duhovnicul a rostit molitfa, cu ochii închişi, pe dinafară. Stă iar în jilț şi oftează.

- Spune, pe cine ai omorât ? Cum l-ai omorât ?

Savu istoriseşte sobru împrejurările din seara petrecerii, nu ascunde nimic, nu împovărează pe duhovnic cu lucruri de prisos. Vorbeşte de boala lui, de jalea inimii lui când se gândeşte la casa şi la copiii lui Mahmud, de dorul nebunesc care-l apucă să pornească în lume şi să-i găsească. Sihastrul întreabă, lămureşte, desăvârşeşte spovedania lui Savu. Apoi pune pe creştetul penitentului mâna dreaptă:

- Nelegiuirea ta are o înfățişare deosebită, care îmi dă de gândit. Vei rămânea aici, la schit, până mâine dimineață. Mâine în zori de zi Sfântul Duh îmi va porunci ce să fac cu tine şi ce canon să-ți dau. Dacă vrei, du-te la curte, la Nicolache şi la Cleopatra. Acum dezleagă de pe lanțul ăsta traista aceea cu coji de pâine şi dă-o încoace.

Savu sărută mâna duhovnicului, se scoală din genunchi şi dezleagă traista de pe lanț.

- Du-te. Mâine dimineață eşti aici, la gura beciului.

Din toate părțile, guzganii săreau şi chițăiau. Omul lui Dumnezeu revenea la tovărăşia făpturii necuvântătoare, instinctive şi neştiutoare de păcat...

XIII. OSPITALITATE

Casa lui Nicolache Piua-Petri era fostul arhondaric al schitului, cu puține prefaceri. Stăpânii erau acasă. Bucuroşi de musafiri, ca totdeauna, primiră pe Savu şi-l ospătară cu dragă inimă. înaintea casei, în zilele de vară, Nicolache adăoga un umbrar de crengi de stejar şi aci, la umbră, el şi familia lui luau cafeaua, prânzul şi cina.

Cocoana Cleopatra porunci jupânesei să sporească cina cu o prăjitură de casă şi primeni rufăria mesei. Ziua scădea, pe linia pădurii din faţă, într-o largă desfoiere de maci şi de răsuri. Nicolache pofti pe pantofar înăuntru. Voia să-i arate nişte pistoale turceşti. Arendaşul era măgulit de admiraţia cucernică cu care Savu asculta amintirile şi cunoştinţele lui răsăritene.

- Kir Savule, aceste pistoale au o poveste lungă. O să ţi-o spun la masă. Uite şi o sabie turcească. E un odor proaspăt. Am cumpărat-o, deunăzi, în Bucureşti, cu un galben, de la un muscal beat. Ia te uită, vine de la Plevha, are pe ea pete de sânge !

Savu priveşte cu fruntea palidă şi asudată. Odaia în care l-a chemat Nicolache are la ferestre vergele de fier. Un perete, deasupra unui scrin, e plin cu arme. Lângă soba din colţ este o ladă de fier. Două paturi, cap la cap, aşternute cu macaturi roşii de lână, stau de-a lungul peretelui din faţă. Deasupra paturilor stau câteva cadre, mult răspândite în vremea aceea: *Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia, Otrăvirea lui Alexandru Lăpuşneanu, Slugerul Tudor Vladimirescu.*

Afară, sub umbrar, iau loc la masă mosafirul, stăpânii şi trei copii, toţi băieţi. Cocoana Cleopatra e o femeie oacheşă, sprâncenată şi plină ca o piersică. în ochii ei negri şi cuminţi se sprevăd tristeţi şi reverii care o scot din rândul fiicelor obişnuite ale Teleormanului şi-i acordă nu ştiu ce distincţiune de mucenicie şi de misticism. Ochii mamei trăiesc şi în căpşorul primului născut al lui Piua-Petri. Dimpotrivă, copilul al doilea e tatăl în miniatură. Al treilea are o figură dulce, imprecisă şi, ca o floare de nalbă, este, în acelaşi timp, şi fraged şi veşted.

E cald. S-a înserat de-a binelea. în sat, devale, cumpenele de la fântâni scot ţipete de lebădă.

- Kir Savule, ce să-ţi dau să beai ? Zău că nu eşti mosafir uşor de împăcat ! Tămâioasa asta după care se bat zapciii, ispravnicul şi toţi inspectorii silvici de la Bucureşti, pe dumneata te lasă nepăsător, ca un derviş. Cleopatro, zi să-i facă o limonada.

- Dom' Nicolache, nu-ţi bate capul cu mine ! Apa lui Dumnezeu este mai bună decât vinul oamenilor...

- Kir Savule, şi vinul este tot al lui Dumnezeu. Dacă am fi acum în Stambul, te-aş cinsti cu sorbet... Fac turcii un sorbet din dude negre, de-1 bei cu doniţa...

Nicolache Piua-Petri stă la masă numai în cămaşă şi cu mânecile sumese. Pe braţul drept se vede, la lumina lămpii, un tatuaj făcut cu iarbă de puşcă.

Pantofarul a prins de veste şi se uită la arendaş, întrebându-1 din ochi. Acesta apropie braţul de globul lămpii şi priveşte o clipă curiosul desen.

- Kir Savule, asta e povestea cu pistoalele. Eram în munţii Pindului, tovarăş cu o ceată de antarţi. Mă luasem după un prieten arvanit. Dar ei erau toţi legaţi cu jurământ împotriva turcilor. Mă ţineam după ei, aşa, într-o doară... Eu, unul, pe vremea aceea, n-aveam nimic de descurcat cu turcii... Căpitanul lor îmi spune: „Nicolache, trebuie să primeşti şi tu semnul nostru. Eşti copil, dar mâine vei fi bărbat." Unul meşter, dintre ei, mi-a făcut, cu ace şi cu praf de puşcă, toată zgârietura asta; cum vezi, un arnăut cu fustanelă ţine într-o mână un iatagan şi în cealaltă mână, un cap de turc, proaspăt tăiat. Ca să mă târnosească antart desăvârşit, mi-au pus la brâu şi două pistoale - pistoalele pe care ţi le-am arătat...Dar pentru mine toate acestea erau o horă în care mă pomenisem intrat fără să vreau. Peste câtva timp, am şters-o frumuşel dintre conjuraţi şi am ajuns la Constantinopol. Dar antarţii au gheară lungă... M-am suit într-o corabie şi-am venit iar acasă, la Brăila.

- Dom' Nicolache, cum o să iasă turcii din războiul ăsta, pe care îl pierdură ?

- Poi, n-ai văzut ? Se ridică creştini din Balcani, şi turcii dau înapoi spre mare şi spre Asia. Ne-au stăpânit destule sute de ani... Da' păcat de ei ! Frumoşi oameni ! Multă evghenie şi multă filotimie ! Cunosc şi pe greci, şi pe turci. Iubesc pe greci, admir pe turci !

- Ce cred ei, în legea lor, dom' Nicolache ?

- Stau aproape de ovreii cei vechi. E un singur Dumnezeu în cer şi pe pământ, care poartă de grijă, îndreptează, porunceşte, e sultan absolut ! Din când în când, trimite în lume câte un

prooroc, până când, acum vreo mie cinci sute de ani, a trimis pe Mohamed al lor, proorocul cel mai iubit. Trebuie să crezi în Dumnezeu, în apostoli, adică în trimişii lui Dumnezeu (şi în primul loc în Mohamed), în îngeri, în cărţile sfinte, şi în primul loc în *Coran,* şi în Judecata viitoare...

- E bună şi legea lor, precum văd eu...

. - Eu aş spune aici multe, dar mă tem că se supără cocoana Cleopatra, fiica duhovnicească a părintelui Silvestru...

- Dom' Nicolache, atunci te rog şi eu, nu le mai spune...

Cleopatra răspunde paşnică şi înţeleaptă:

- Legea fiecăruia trebuie să fie legea părinţilor. Şi legea părintească este ca fântâna, cu cât o sleieşti mai mult şi o faci mai adâncă, cu atât îţi dă apă mai rece şi mai multă. Dacă laşi însă să cază în ea toate gunoaiele şi n-o mai sleieşti, se dărăpănă şi apa seacă.

Nicolache zâmbeşte, îşi alintă mustaţa şi răspunde:

- Văd eu că părintele Silvestru a făcut din tine o şcolăriţă cu bună ţinere de minte.

Savu ia cuvântul cu o putere şi cu o convingere care se revarsă ca un vin spumos:

- Dom' Nicolache, ce bine ar fi de noi dacă părintele Silvestru şi alţii ca el ar fi dascălii noştri la tot pasul vieţii !

- Nu zic nu, kir Savule, dar la tot pasul vieţii socotesc că e prea-prea... Pentru asta, uneori mi se pare că legea turcească şi cea ovreiască (dacă nu cumva cu ovreii mă înşel) pun pe gâtul credincioşilor un jug mai uşor.

- Nu înţeleg bine, dom' Nicolache...

- Legea turcească nu-mi scormoneşte măruntaiele şi sufletul. Nu se face dăscăliţa neveste-mii. N-o cheamă la spovedanie, nu-i spune o mulţime de lucruri care o fac sfioasă, rezistentă şi chiar neatârnată faţă de mine, bărbatul ei. Cadâna nu are altă voinţă decât voinţa soţului. Nevestele noastre creştine îşi fac iatacuri sufleteşti, în care numai biserica şi duhovnicul ştiu ce se ascunde...

- Vezi bine, dom' Nicolache ! Femeia nu are şi ea suflet ? Nu va răspunde şi ea, odată şi odată, de faptele ei ? Trupul

femeii este al dumitale, după legea căsătoriei, dar sufletul ei este al lui Dumnezeu, după legea Judecăţii viitoare !

- Mare minune, kir Savule ! De-abia azi văzuşi şi vorbişi întâia oară cu sihastrul nostru, şi poftim ce învăţătură înaltă dă din gura dumitale !...

Savu se ruşina şi se umili cu sinceritate:

- Dom' Nicolache, pe lângă dumneata eu sunt şi rămân un nerod. Dar adu-ţi aminte ce se citeşte în biserică: *„Ce i-ar folosi omului dacă ar câştiga lumea întreagă, iar sufletul şi l-ar pierde !"...* Femeile noastre nu trebuie să-şi piardă sufletul.

- Ei, kir Savule, eşti la largul dumitale ! Eşti burlac. Nu ştii ce este aia traiul cu nevasta. Poftim de te căsătoreşte, şi pe urmă să stăm de vorbă...

- Dom' Nicolache, o să te fac să mă aştepţi cam mult...

- Atunci... rămâi colea în schit, fii moştenitorul părintelui Silvestru şi... o să ne împărţim părul cu furca amândoi !

- Nu, dom' Nicolache, să împărţim mereu gânduri frăţeşti... şi în seara asta, o azimă de mulţumiri că m-aţi primit în casă şi m-aţi omenit...

XVI. „SÂ NU UCIZI"

Conacul moşiei avea în grădină un foişor. Aci, în foişor, cocoana Cleopatra îi pregăti lui Savu patul de odihnă. Pantofarul veghie şi se rugă până la miezul nopţii. A doua zi, când se deşteptă, i se păru - dar de data asta fără fiori de spaimă - că unul din visele sale, din lungoare, izvorăşte râuri de rubine, de lapte şi de viorele. Coborî din pridvor, ocoli curtea şi, prin arie, ajunse la zidurile schitului.

De departe, văzu pe movila de la gura beciului, în roata de mărgean a soarelui, nou născut, creştetul alb al sihastrului. Ieroshimonahul primea cu ochii închişi, în jeţul său adânc şi lat ca o canapea, naşterea de cu vreme a soarelui de vară. Savu rămase locului, vibrator ca o coardă. Agatanghel, care supraveghea

movila de după zăbrelele prescurăriei, ieşi afară şi-1 chemă pe pantofar prin semne.

- A aţipit acum, la răsăritul soarelui. Ăsta e somnul lui. Noaptea se roagă, cântă, ori vorbeşte cu guzganii. Aşteaptă aici, lângă mine. Acum o să-i şoptească Duhul că ai venit... şi te cheamă.

într-adevăr, nu trecu mult şi sihastrul deschise, în lumina soarelui, ochii săi de vultur gârbovit. îi chemă pe amândoi cu mâna:

- Agatanghele, patrafirul ! Urcă-te aici, Savule, şi stai cu mine în soare.

Apoi, unul cu epitrahilul înecat în barbă şi în plete, celălalt cu el pe creştet, ca o foaie de lipan, se despărţiră de lume, tot atât cât ieri, în fundul beciului.

- Savule, nelegiuirea ta este nelegiuirea lui Cain. Ai ucis pe fratele tău; ai ucis un om. L-ai ucis fără să fie război între el şi tine. L-ai ucis fără ca tu să fii soldat şi fără nici o poruncă ostăşească. L-ai ucis pe când el pica de boală. Da' şi tu picai de beţie. Erai beat. Alt duhovnic poate te-ar despovăra; eu te împovărez şi mai mult... Ai făcut două păcate deodată: te-ai îmbătat şi ai ucis. Ai călcat porunca a şasea din Decalog. Greşală înfricoşată şi cu ispaşă înfricoşată ! Ispaşa este una singură, de când a zidit Dumnezeu lumea, la toate seminţiile şi în toate legile: Ai vărsat sânge, sângele tău se va vărsa ! Dar Domnul şi Mântuitorul nostru Iisus Christos a venit şi a pus crucea lui, patimile lui, biserica lui şi tainele lui între Dumnezeu-Tatăl, răzbunătorul, şi nelegiuirile noastre ! *„Iartă-i pe ei, că nu ştiu ce fac !"...* Ai scăpat de tăierea capului, dar slobod nu mai eşti. Pentru viaţa pe care ai stins-o iau zălog viaţa ta.

Am întrebat îndelung pe Domnul, în rugăciunea mea, dacă îmi dă poruncă să te opresc la mănăstire. Nu mi-a dat asemenea poruncă. Schitul nostru e mort; celelalte mănăstiri sunt pe drojdie. Te vei zălogi Domnului pe altă cale. Ai meserie. Eşti cizmar. Cain cizmarul... Canonul tău va fi canonul lui Cain: *„Pribeag şi răzleţ să fii pe pământ!... "* Să umbli şi să rătăceşti în lume, pe toate căile, prin toate primejdiile şi pe toate vremurile de sub soare, până când vei strica o mie de perechi de încălţăminte, şi atunci te va ierta Dumnezeu ! Dar viaţa ta, oricât ar fi de lungă, nu va ajunge pentru asemenea canon. Atunci, iată ce porunceşte Duhul: să lucrezi cu mâinile tale o mie de perechi de încălţăminte - de tot felul şi pentru toată vârsta - să cutreieri lumea şi să dai de pomană încălţămintea făcută de tine tuturor nevoiaşilor şi tuturor degeraţilor. Şi când vei isprăvi o mie de perechi de încălţăminte, date de pomană, Dumnezeu se va îndura de tine şi te va ierta !

Acesta este canonul pe care ţi-1 dau. Nevastă nu ai; nici nu poţi să mai ai... Ai prăvălie, dar trebuie s-o desfaci. Or fi, poate, în ea, o mie de perechi de încălţăminte. Fă cu ele ce vrei; astea n-au a face cu canonul. Tu vei da de pomană încălţămintea făcută de mâna ta în sărăcie, în pribegie, în cerşetorie şi - dacă o voi Domnul - în huiduielile lumii întregi. Vei fi calfă pe lângă alţi cizmari, şi cu ce vei scoate din munca ta vei face altă încălţăminte, pentru sufletul tău, orice fel de încălţăminte, din nou şi din vechi, opincă ori cizmă, pantof pentru copil ori botfor pentru moşneag...

Vei umbla din loc în loc, fiindcă tovarăşii tăi de breaslă vor prinde de veste şi te vor prigoni. Fugi din oraşul ăsta şi du-te în celălalt. Nu trebuie să aţâţi pe oameni, nici să le iei pâinea de la gură. Vei cerşi când vei putea şi unde vei putea, şi din banii cerşiţi vei face iarăşi încălţăminte, ca să-ţi împlineşti canonul. Ţi-am statornicit o mie de perechi. Fă-ţi răboj. Dar precum împăraţii pământului scad celor închişi în ocne din anii de osândă, cu atât mai vârtos marele Dumnezeu se îndură, scade şi iartă faţă cu noi, osândiţii.

Ridică osânda aceasta precum a ridicat David sabia lui Goliat! Taie cu ea capul păcatului ! Te leg azi şi te pecetluiesc. Duhul îmi arată o taină mare ! Să ştii că te va dezlega şi te va despecetlui unul din copiii mei duhovniceşti, botezaţi şi împărtăşiţi de mine... când o ajunge, în zilele lui, preot şi duhovnic.

Sihastrul era transfigurat. Privea, în împărătescul ceas al dimineţii, dincolo de timp şi dincolo de spaţiu... Ceva din

aureola legiuitorului din Sinai - contemplată de fiii lui Israel - scălda chipul lui viscolit şi diafan.

îşi isprăvi cuvintele, într-o susurare uimită:

- Pronie preaminunată !... unul din copiii cu cari te-ai întâlnit, venind încoace... Iată, duhovnicul tău creşte în lumina viitorului. Nu eu sunt cel ce va deschide lacătul lanţurilor tale. Aleargă, aleargă, Savule, colo, în zarea anilor, pâlpâie luceafărul dezlegării şi al biruinţei tale !

Şi, în acelaşi susur, vistiernicul lui Iisus Christos încheie rugăciunile mărturisirii. Savu rămase în genunchi încă multă vreme. Moşneagul aţipi din nou. Agatanghel ţinea streajă lângă clopotniţă. Pe şanţurile părăginite, priveau de departe câţiva copii desculţi şi descinşi, câteva femei cu urciorul pe umăr. în sat şi la câmp, zbura vestea cea bună !

- Pace şi noroc ! „Sfântul" a ieşit la soare !

PARTEA A II-A

I. „HAGI-PAPUC

Au trecut ani de zile... Amintirea nimicitorului vifor de gloanţe, de sânge şi de zăpadă dintre Carpaţi şi Balcani a început să scadă în sufletele oamenilor şi să se adune în rafturile bibliotecilor. România a ieşit din umbrele trecutului dureros şi smerit şi a ridicat fruntea în lumină, până la coroana regală. Căpitanul de la Plevna - mintosul, socotitul, iubitul de Dumnezeu Carol Vodă - este azi regele unei ţări cu energii dezlănţuite şi năvalnice, ca râul Peleş, lângă care regele stă vara şi-şi desăvârşeşte înţeleptele sale planuri. La răsărit, din Dobrogea, cea primită de nevoie şi cu inima îndoită, se ridică munţi de grâu, biserici, şcoli şi coşurile fumegânde ale primelor vapoare româneşti.

Pusnicul de la Negară a mai trăit până la Adormirea Maicii Domnului. în ziua aceea, ajutat de părintele Agatanghel, a slujit Sfânta Liturghie şi a împărtăşit pe cocoana Cleopatra şi pe copii. Apoi, luminos şi singur, ca soarele de iarnă, s-a stins în sihăstria lui de sub pământ. Soţii Piua-Petri şi Savu Pantofaru ar fi voit să-i facă o deosebită îngropăciune, dar pravila călugărească nu dă monahului adormit decât o cărămidă drept căpătâi şi mantia în care-1 învăleşte ca într-un giulgiu negru. Aşa l-au îngropat şi pe Silvestru, lângă zidul altarului.

Nu prea târziu după Silvestru, s-au dus în lumea drepţilor părintele Năstase şi Iordan Ostreanu. Iorgu Mutafu s-a însurat şi s-a sălăşluit la Dăbuleni, unde a moştenit slujba lui socru-său. Domnul Ţigle şi Vancea au rămas la aceleaşi îndeletniciri. Savu Pantofaru a ieşit din rostul lui, din casa lui şi din modesta lui constelaţie de târgoveţ breslaş şi s-a azvârlit în haos, ca acele

uimitoare stele fâlfâitoare care ni se par nişte răzvrătite ale văzduhului şi nişte contradicţii ale pravilelor cereşti. Fără grabă, dar cu plan neclintit, Savu s-a desfăcut de prăvălie şi a trecut-o în mâna calfei celei mai destoinice. A făcut casa vânzătoare celor doi bătrâni Pantilie şi Slamna şi a vândut de-a binelea cele câteva pogoane de vie pe care le avea în deal. Cât a mai rămas îh Ruşi, stătea acasă şi lucra în şopronul prefăcut în atelier, împlinea canonul dat de sihastru !... Cumpăra materialul ce-i trebuia, turna, cu îndemânarea şi cu repeziciunea pe care i le cunoşteau toţi ceilalţi cizmari, câteva perechi de încălţăminte, şi apoi, mai ales în sărbători, pornea cu ele în desagă. Bătea satele de primprejur, bordeiele, colibele, cocioabele mărginaşe... Şi copilul care alerga la şcoală, cu picioarele roşii de frig, şi moşneagul cu opincile sparte, şi baba desculţă, şi poştaşul care frământa noroaiele cu bocanci fără tălpi... se pomeneau aşa, pe neaşteptate, cu o pereche de încălţăminte trainică şi nouă ! „Când vă veţi gândi la Dumnezeu, să spuneţi: Dumnezeu să-i ierte păcatele lui Savu Pantofaru !"...

încet, săptămână cu săptămână şi lună cu lună, Savu şi-a cheltuit pe material de cizmărie tot ce strânsese din desfacerea prăvăliei şi din vânzarea viei. Cu vreo două sute de perechi de încălţăminte, Savu şi-a înscris numele în inima a vreo două sute de desculţi din Ruşi şi din satele vecine şi, fără s-o dorească nicidecum, a dat foc paielor închipuirii populare. Oricât de ascunsă şi de ferită era pomana pantofarului, legenda şi tâlcuirea ei au cuprins tot judeţul. în zilele de târg, în bâlciurile de peste an, în cârciumile de la drumul mare au început să vorbească şi să dea mărturie desculţii şi degeraţii - mângâiaţi în ceasul greu de Savu Pantofaru. Cu repeziciunea focului mânat de vânt şi a apelor pornite din munţii cu ploi multe, aşa s-a răspândit, aşa a trecut peste mii de capete faima lui „Hagi-Papuc"... Mulţimile povăţuite de instinct legau în această poreclă ingenioasă vagi impresiuni de cucernicie şi de înălţime sufletească, culese din preajma cizmarului penitent, cu însăşi meseria lui şi cu forma specială a dărniciei lui. Hagi-Papuc era pantofarul închinat unui ideal de sfinţenie şi de îndurare (de puţini cunoscut), şi care şi-a

găsit acest vad original că încalţă de pomană pe cei mai nevoiaşi şi mai desculţi dintre calici. Şi mitul adâncea pivniţe sub pământ, arunca foişoare până la nouri !... Hagi-Papuc fusese cel mai bogat cizmar din tot judeţul. într-o zi, ducându-se să se închine la schitul Negară, în zilele sfântului Silvestru, a văzut în vis pe Maica Domnului, cu picioarele goale, înţepate de mărăcini şi sângerânde. Cizmarul a căzut la pământ în faţa Preacuratei şi-a întrebat-o: „Maica Domnului, de ce-ţi sunt picioarele aşa de rănite ?"... „Fiindcă tu şi breslaşii tăi - a zis Preacurata - aţi scumpit papucii şi opincile... şi copiii cari pasc oile, şi fetele cari seceră desculţe prin pălămidă, şi drumeţii plecaţi după muncă... umblă cu picioarele crăpate şi umflate, zgâriate de pietre şi de spini"... „Stăpână milostivă - a răspuns pantofarul - ai grijă de sufletul meu pe lumea cealaltă, şi eu mă voi osteni, pe lumea aceasta, să încalţ pe calicii pe cari mi-i vei arăta Sfinţia ta"...

Şi Hagi-Papuc visează noaptea pe desculţul cutare, din satul cutare, îi ia măsura în vis şi ziua ţine minte, şi cât ai scoate zece ciuturi cu apă din fântână, ticluieşte perechea de pantofi ori de bocanci... Şi peste o zi, peste două, vine şi i-o pune în palmă aceluia pe care 1-a visat !

în drumurile şi în cercetările sale, pantofarul a început să vază mai bine ca înainte greşelile, strâmbătăţile, relele apucături ale unora, păcatele din neştiinţă şi păcatele din răutate. Lângă cele câteva perechi de încălţăminte pe cari le scotea din desagă, a prins a scoate din sufletul lui însetat de omenie şi de dreptate sfaturi şi învăţătură, aşa cum le auzea în biserică şi aşa cum le citea în cărţile lui Râureanu şi în *Vieţile sfinţilor...*

Pantofaru aducea aminte celor ce se certau, se înjurau, se încăierau... cuvintele sfinte ale Domnului, pildele mucenicilor şi poruncile dragostei creştine. Câteodată, unii se supărau; cei mai mulţi, dacă gâlceava nu era prea mare, îl luau în zeflemea. Şi supărarea, zeflemeaua, nedumerirea (întărite cu bănuiala că cel ce dădea papuci de pomană nu era în toate minţile) odrăsleau altă poreclă. Astfel, pe toată albia Vezii, Savu era Hagi-Papuc,

dar pe valea Călmăţuiului şi pe valea Oltului Savu era: „Savu Filoscosu", „Savu Vraciu", „Savu Deznoadă-Câini"...

II. VULPILE AU VIZUINI ŞI PĂSĂRILE CERULUI, CUIBURI...

Când Savu a sfârşit cu totul banii din cari cumpăra pielăria şi sculele trebuincioase, a plecat într-o dimineaţă cu traista în spinare şi nu s-a mai văzut prin Ruşi. Târgul îl judecase şi-i pusese cruce. Savu Pantofaru s-a smintit. A dat peste el o boală grea în iarna când a fost războiul, şi din boala aia i s-au întors minţile pe dos. Ce prăvălie avea, ce căsuţă, ca un păhăruţ, ce vie în deal !... Toate le-a vândut şi le-a risipit... Umblă pe coclauri, se vâră în treburile şi în certurile oamenilor, îi toacă la cap cu ce-a spus şi ce-a făcut Sf. Sisoie, înghite la bruftuieli şi la ocări şi pleacă mai departe. Cât a mai avut ceva parale, şi-a făcut damblaua lui de pomină, a umplut pe toţi calicii de iminei şi de pantofi. într-o vreme se mâniaseră pe el toţi cizmarii din Ruşi. „Nebunul ăsta ne ia pâinea de la gură !... Du-te, nene, de fă pomană cu încălţăminte şi prin alte târguri, că în târgul nostru nu putem să mai trăim de tine !"...

Savu răbda toate înfruntările, căuta pe desculţi cât mai departe de târgul răzvrătit împotrivă-i şi aduna, în inima lui simplă, şi dezamăgiri, dar şi noi puteri duhovniceşti. Vedea pe foştii lui ucenici, pe prietenii de altădată şi pe rude aşa cum erau, în trista şi hrăpăreaţa lor goliciune. De când se ştia că nu mai are nici o avere, nu-i mai făcea nimeni nici o închinăciune, nu-1 mai poftea la sfat şi la petreceri, şi chiar cei pe cari îi credea mai aproape de sufletu-i se uitau la el cu compătimire. Era nebunul târgului! Bunătatea lui cu toată lumea, dărnicia lui (oricare i-ar fi fost taina şi obârşia), dragostea lui de oameni şi pornirea lui să sfătuiască şi să înveţe de bine pe oricine se păreau tuturor semne de nebunie, şi câţi erau cu inima mai moale îl căinau şi-1 jeleau !

Dar Savu ştia ce face. înaintea ochilor lui, din ce în ce mai pătrunzători, îşi făcea ziuă marele adevăr - rezervat celor puţini - că semenii noştri stau cufundaţi până peste creştet în nerozie şi în prejudecată.

Vasăzică (se gândea Savu), mulţimea cea mare a semenilor noştri se alcătuieşte din proşti şi din nătângi. Câtă minte au oile în turmă, atâta minte au şi oamenii în obştiile lor. Cui i-a dat Dumnezeu un dram de judecată peste măsura celorlalţi, se află în mare cumpănă. înţeleptul Silvestru s-a ascuns în fundul pădurilor când a înţeles cât de nebună este lumea şi cât de robită patimei şi păcatului. Oamenii nu pot să te mai sufere dacă eşti bun, milostiv, iubitor de dreptate şi de adevăr, propovăduitor şi pilduitor din toată inima, cu tot dinadinsul şi fără să ţii socoteală de pravilele lor cele înguste !

Dintre prietenii de altădată, i-au mai rămas lui Savu cocoana Cleopatra şi Nicolache Piua-Petri. Fiica duhovnicească a părintelui Silvestru pricepe şi primeşte cu mare însufleţire această curajoasă schimbare din viaţa pantofarului. Ori de câte ori s-a întâlnit cu el, 1-a întâmpinat cu un respect şi o evlavie aproape bisericească. Era singurul suflet, din vechii prieteni, care, în sărăcia şi în smerenia lui Savu, îl ridicase în cinste şi în preţuire cu mult peste ce-i arăta mai înainte.

- Mă evlavisesc şi prind puteri, kir Savule, când stau şi cuget la dumneata ! *„Adunaţi-vă comori în cer, unde molia şi rugina nu le strică, unde furii nu le sapă şi nu le fură"...*

Şi fiindcă ştia bine că pantofarul şi-a risipit toată averea în încălţăminte dată de pomană, cocoana Cleopatra îi vărsa lui Savu, în buzunar, tot ce putea să rupă din cheltuielile casei şi ale copiilor. îl înţelegea şi Nicolache Piua-Petri şi se purta cu Savu tot cu prietenia şi cu cinstirea de odinioară. Sărac, cu cămaşa neschimbată de multe zile, cu hainele ponosite şi cârpite, Savu era, pentru arendaşul de la Negară, tot omul luat în seamă şi bine primit din zilele cizmăriei grase şi înţolite. Dar Nicolache avea faţă de Hagi-Papuc cu totul alt punct de vedere şi alte socotinţe decât evlavioasa Cleopatra.

Pe Savu îl mai ținuse legat de Ruşi viața celor doi bătrâni. Dumnezeu îi chemase într-o toamnă, unul după altul. Pantofarul le făcuse în cimitir mormânt deosebit şi plecase într-o pribegie fără cale întoarsă. Petrecuse iarna în Alexandria, lucrase până primăvara la un cizmar patron, şi cu ce câştigase mergea acum din sat în sat, făcând încălțăminte nouă, încăputând încălțăminte veche şi ridicând pretutindeni, din dulăpiorul lui cizmăresc, amvon de predicator.

In ziua aceea mergea spre Turnu, cu gândul să se aciueze lucrător pe lângă vreunul din cizmarii turneni. Fiindcă era deosebit de meşter şi lucra tot felul de modele, lucrul lui Savu era căutat, dar unii se sfiau să-1 primească în atelier, şi erau mai bucuroşi să-i dea comenzile acasă. Mergea pe şoseaua Ruşi-Putineiu-Turnu, cu sacul de scule la spinare, prin pulberea lui august. Când se apropia de Putineiu, aude în urma lui clopotele cailor unei trăsuri. Dăduse Dumnezeu Teleormanului câtiva ani de mare belşug şi, în vara aceea, grâul curgea spre schela Turnului ca pâraie de aur. Un moşier se ducea, în trăsura lui cu patru cai înaintaşi, spre desfătatul oraş de lângă Dunăre.

In dreptul lui Savu, trăsura cu coşul ridicat se opreşte, şi din fundul coşului şi din nourul de pulbere Savu aude glasul lui Nicolache Piua-Petri:

- Dumneata eşti, kir Savule ? Noroc să dea Dumnezeu ! Vino colea lângă mine... şi pune sacul la picioarele vizitiului.

- Ei... să trăieşti, dom' Nicolache ! Bogdaproste ! Mergi la Turnu ? Şi eu tot la Turnu...

- Să mergem împreună, kir Savule... Da' să poposim o jumătate de ceas colea, la Putineiu, ca să odihnim caii şi să adăpăm boierii.

- Aşa să facem, dom' Nicolache.

Şi râseră amândoi, bucuroşi de întâlnire şi chemați unul către altul de tainice potriviri sufleteşti, pe cari însă alte convingeri, alte cărări în viață, alte furtuni dezlănțuite le stingeau ca pe nişte lumânări, lăsând numai comunitatea miresmei de ceară şi fumul simpatiei.

La han,la Putineiu poposeau carele pline cu saci de grâu pentru şlepurile din port, şi cărăuşii stăteau şi se cinsteau sub un salcâm. Hangiul, văzând pe Nicolache Piua-Petri, muşteriul cel mai dorit, sări ars de la tejghea şi dădu peste cap şi prăvălia, şi celelalte odăi din dos, ca să iasă mai curând* fața de masă, şervetele curate şi tot serviciul unei gustări în grădiniță, sub o perdea de zorele. Avea un muşchiuleț proaspăt, avea nişte somn de Dunăre - viu, din dimineața aceea ! - avea nişte murături ca pentru vodă şi mai avea şi nişte pelin - îl ştie dom' Nicolache !

Mâncară cu poftă, arendaşul fiindcă aseară, cu plecarea, nu avusese vreme să cineze cu tot dichisul, Savu, fiindcă de multe zile nu mai mâncase decât pe sponci. Piua-Petri îşi turna pahar după pahar.

- Hangiule, n-ai gheață. De ce nu-ți faci boşcă de gheață ? Ți-am mai spus şi anul trecut...

- Dom' Nicolache, îmi fac la toamnă... zău îmi fac ! Mi-aş fi făcut mai demult... da' am eu mulți muşterii ca dumneavoastră ?...

Savu a scos dintr-un pahar de vin trei, amestecate cu apă. Se uită la tovarăşul lui de masă: voinic, cărnos, îmbujorat, cu lanț şi cu ceas de aur la piept, cu inele scânteietoare în degete, cu mustața răsucită. Şi se ştie şi pe sine cum este - s-a văzut azi-dimineață în găleata unei fântâni; îşi priveşte mânecile roase ale surtucului, peticile din genunchi şi bocancii lui gata să caşte boturile... ca imineii lui Mahmud, da, ca imineii lui Mahmud !... Dar Savu e mulțumit şi binecuvântează pe Dumnezeu. El îşi împarte darurile şi poverile după nesfârşita sa înțelepciune. Cine poate să cârtească şi să dea sfaturi lui Dumnezeu !...

- Kir Savule, am mare bucurie că ne-am văzut... Dumneata eşti, pentru mine, un om rar, vrednic să stai alături cu cărturarii, cu vlădicii şi cu sfinții.

- Dom' Nicolache, păcatele mele sunt multe ca nisipul mării şi prostia mea e mai lată ca marea...

- Kir Savule, chiar dacă ar fi aşa, acestea sunt cuvinte înțelepte şi smerite, pe cari nu poți să le auzi din gura orişicui... Eu vorbesc cu Cleopatra adesea despre dumneata. Dar ea îşi face despre dumneata o idee, eu îmi fac altă idee. Dumneata ai

umplut județul cu încălțămintea pe care o faci și o dai de pomană și tot așa cu sfaturile și cu predicile dumitale. Ai întărâtat pe cizmari împotrivă-ți. Să știi că nu-ți lipsește mult ca să întărâți și pe fețele bisericești. Kir Savule, lumea noastră e proastă și nu știe ce să zică despre dumneata... Cei pe cari îi faci cu ghete și cu cizme te blagoslovesc, dar se întreabă și ei în dos: Ești un sfânt, ori ești un nebun ?... Eu știu bine că nu-ți pasă de gura și de prostia lumii. Un om duhovnicesc precum ești dumneata este neclintit și puternic ca un stâlp de piatră. Pe meleagurile noastre n-ai pereche. Da' eu am văzut, pe unde am umblat, alții tot ca dumneata. Am văzut mai ales printre turci oameni și mai bătrâni și mai tineri, cari nu se înghesuiesc în bâlciul vieții, stau cu ceasurile la geamie și ascultă pe muftiu cum tâlcuiește *Coranul.* Acasă împart pâinea cu săracii și nu știu ce este zavistia și ochiul poftitor la norocul vecinului. Am văzut hagii greci, cu anteriu și cu mătănii, oameni pașnici și fără pic de răutate, pe cari trebuie să-i porți de mână ca pe copii, fiindcă ei și-au închis toată priceperea și toată inima între Ierusalim și Muntele Măslinilor. Am auzit că au fost și pe la noi, în vremea părinților, asemenea oameni, închinați celor sufletești și nepăsători de cele pământești. Dar la noi, de câtva timp, lucrurile și oamenii s-au schimbat cu o iuțeală de vijelie... Dumneata nu mă miri când te pun alături în gândul meu cu rudele dumitale din Răsărit, creștini și musulmani, suflete liniștite, iubitoare de aproapele și iubitoare de Dumnezeu, dar mă miri când te văd amestecat - ca o oaie între capre - în lumea asta nouă care nu mai crede decât în bani, în desfătări și în izbânzile vicleniei... Cum te-ai ivit dumneata între noi, păgânii și vameșii ? Vezi cum se schimbă fața țării ! Vezi cum se scurg, spre Dunăre, cerealele câmpiilor noastre !... Vezi cum plouă peste noi mașini agricole, mode străine și vin franțuzesc ! în curând, de la Costești la Turnu Măgurele vom călători cu trenul. Fiecare județ, fiecare plasă va fi străbătută de linii ferate principale și secundare. Cad pădurile, se închid mănăstirile și încep gările și fabricile".

- Bme, dom' Nicolache... dumneata cu care ții ? cu cei ce se duc, sau cu cei ce sosesc ?...

- îi cinstesc pe cei vechi, dar mă prind în horă lângă cei noi ! Dar ia ascultă încoace: am în Turnu un prieten vechi, cu care te vei înțelege mai bine decât cu mine. E de treabă, e cucernic, nu știe să mintă, nu știe să înșele pe mușterii, citește și spune pe dinafară rugăciuni și nu bea niciodată vin... fiindcă îl oprește legea lui !... E negustor turc... cel din urmă care a mai rămas în județul nostru. înainte de război, avea prăvălie mare în Turnu, prăvălie mare în Nicopol și tovărășie cu alți negustori din Stambul și din Adrianopol. Făcea mare comerț cu untdelemnuri, cu zaharicale, cu sulimanuri, cu stafide, cu măsline și cu toate rodurile orientale. Dar războiul 1-a calicit. A plecat din Turnu când au început scărmănelile între noi și turci, a lăsat prăvălia pe mâna unor greci cari au fost răi iconomi, a pierdut toată marfa din Nicopol și când s-a încheiat pacea a venit iar în Turnu, să vază ce mai scoate dintre cioburi. Mi-e drag turcul și-i fac întotdeauna de alișveriș. îl laud către toți prietenii și-i îndemn să târguiască de la el. Dar comerțul lui Ibraim se cufundă zi cu zi. Ibraim nu amestecă untdelemnurile - ca ăilalți - Ibraim nu înșală la cântar, Ibraim dă pe datorie și nu mai vede banii decât când l-o vedea pe Mohamed. Fiindcă intrăm împreună în Turnu, mi-a venit în minte să te duc la Ibraim și să legi cu el prietenie. Vorbește binișor românește și te înțelegi cu el. Dar o să te înțelegi cu el mai ales cu inima și cu fapta. Ce milostenii făcea Ibraim înainte de război !... Și n-alegea: turc, creștin... dacă era sărac și necăjit era, pentru el, mușteriul lui Allah ! Ș-acum varsă destui bani turcilor caliciți din Nicopol, dar bietul Ibraim a dat de fundul pungii !

- Sunt bucuros, dom' Nicolache ! Să mergem să vedem pe Ibraim... Dar care ar fi vremea cea mai potrivită ?...

- Știi ce, kir Savule ? Să mă aștepți astă-seară pe la aprinsul lumânărilor, la otel „Zottu"... Eu acolo poposesc. Până atunci, și dumneata și eu ne vedem de treburi, și diseară, slobozi, ne ducem la prăvălia lui Ibraim.

în timpul zilei, arendaşul de la Negară trecu pe dinaintea prăvăliei lui Ibraim şi intră înăuntru să salute pe negustor.

- Intru numai să-ți dau bună ziua şi să te întreb de sănătate, fiindcă am de gând să viu astă-seară cu un prieten şi să stăm mai mult de vorbă...

- Să lăsăm serii bucuria ei, dar să nu lăsăm fără bucurie nici acest ceas al zilei. Vom bea împreună câte o cafea, colea, mai la o parte, ca să nu ne turbure muşteriii...

Ibraim avea în prăvălie doi vânzători. Trecură în fund, pe un fel de divan, ascuns şi despărțit de prăvălie printr-o perdea, şi se aşezară cu picioarele încrucişate lângă o măsuță scundă din mijlocul divanului. Un vânzător alergă să pună ibricul de cafea; celălalt rămase să slujească pe muşterii. Ibraim întrebă, politicos şi amical, de sănătatea celor de acasă, de treburile arendaşului, de opinia cocoanei Cleopatra asupra unui gavanos cu dulceață de trandafiri trimis de negustor acum în urmă. Apoi, mulțumit de răspunsuri, întrebă mai departe:

- Ce prieten vrei să-mi aduci astă-seară ?

- Boier Ibraime, un om de tot rar, de care trebuie să fi auzit. Sunt aproape cinci ani de când vorbeşte despre el tot Teleormanul. E un adevărat *hanif,* cum îmi spuneai odinioară că numeşte *Coranul* pe cei ce sunt atât de buni şi de neprihăniți, că îi primeşte şi-i fericeşte orice lege, şi turcească şi ovreiască şi creştinească. Este cu el o taină pe care o ştie numai Dumnezeu, înainte de război, era cizmar şi stăpân de cizmărie, poate cel mai bogat şi mai bine văzut cizmar din Ruşii de Vede... în timpul războiului, s-a îmbolnăvit greu şi a fost cât pe aci să treacă la cele veşnice. Doctorul Cloajă era pe atunci la noi în târg. L-am luat şi l-am dus la căpătâiul cizmarului. Era lungoare. Trăsnit cum îl ştii şi într-o ureche, doctorul Cloajă 1-a scos din gura morții ! Dar omul nostru, după ce s-a ridicat din pat, n-a mai semănat cu cel dinainte. A desfăcut prăvălia, casa, tot ce-a avut, le-a făcut bani gheață şi din banii ăştia a umplut calicimea cu încălțăminte de pomană.

- Atunci îl ştiu şi eu. Nu-i zice lumea Hagi-Papuc ?

- El este ! Hagi-Papuc, adică Savu Pantofaru, sufletul cel mai bun dintre creştini, precum dumneata, boier Ibraime, eşti sufletul cel mai bun dintre moslemi.

- Boier Nicolache, voi zice ca proorocul: *„Nu mă voi jura pe culcarea stelelor "...* că este aşa precum spui...

- Savu Pantofaru e acum în Turnu... l-am întâlnit azi la Putineiu şi l-am luat în trăsură: cârpit, prăfuit, neras şi cu sacul cizmăresc în spinare. Pe deasupra, pare un vagabond... care a ieşit din puşcărie, ori care n-are mult până va ajunge în puşcărie. Dar cine-1 priveşte de aproape şi-i ia seama este robit de bunătatea şi de cinstea din obrazul lui. Viața lui este asta: o vreme lucrează pe la alți cizmari, până adună ceva parale, iar cealaltă vreme, cu banii adunați, face tot felul de încălțăminte şi o dă pe la săraci...

- Am cunoscut şi eu în copilărie, la Salonic, pe unul la fel... da' ăsta dădea fesuri de pomană şi punea în fundul fesului câte-o vorbă din *Coran...*

Veniră ceştile cu cafea şi cei doi prieteni le goliră cu încetineala cuvenită aromei cafelei şi măiestriei pregătitorului.

- Mulțumesc cu temenea, boier Ibraime. Acum alerg la şlep să văd ce fac oamenii mei. Diseară viu cu Savu.

*

Nicolache Piua-Petri a fost prooroc. Savu şi Ibraim au ajuns buni prieteni. Pantofarul s-a tocmit lucrător la cel mai căutat patron din Turnu şi şi-a găsit o gazdă nu departe de prăvălia lui Ibraim. Turnu, în anii aceia, era cu adevărat cel dintâi oraş al județului. Calea ferată, de-abia atunci în construcție, nu ridicase încă magaziile din Ruşi şi pe grânarii lor deasupra celor din Turnu. Aci, în capitala județului erau contoarele agențiilor străine, vadul afacerilor socotite în lire sterline, iar jos, la schelă, popasul vapoarelor, cu coadă de şlepuri.

Lume multă, românească şi străină, avea nevoie de încălțăminte subțire. Savu era meşterul meşterilor. Lucra când la atelier, când acasă, după cum îi venea mai bine şi îl ajutau

sculele. însă măcar la două-trei zile o dată, aşa, cam pe la vecernie, venea să vază pe Ibraim.

îl găsea pe turc totdeauna la tejghea. Ibraim se bucura din toată inima. Savu deocamdată se aşeza pe un scăunel, într-un colţ al prăvăliei. La ora aceea, muşteriii erau mai rari. întâlnirea celor doi prieteni începea cu o pauză. Printr-un fel de mimetism misterios, pantofarul îşi însuşea inconştient ritmul vieţii prietenului turc. Ibraim stătea la tejghea, bărbos, cărunt, cu şal înnodat în jurul fesului şi cu anteriu vărgat. Era un chip uşor încreţit, dar încă păstrând frumoasa lui dăltuire orientală: orbite adânci, ochi visători şi negri, nas moştenit de la mama greacă sau circaziană. în spatele lui, creşteau până în tavan rafturile închise şi deschise şi, mai jos, de jur-împrejurul tejghelei sacii şi butoaiele venite din Stambul: untdelemn, orez, măsline şi cafea, migdale, stafide şi piper, smochine, scorţişoare şi - după vremuri - struguri cu boabe de chihlimbar, rodii, chitre sau portocale.

Savu stătea pe scăunel, mai tânăr decât Ibraim, lat în spete, ciolănos, spălăcit şi cu un aer de copil Goliat. Preocupările lui sufleteşti erau colbuite şi estompate, dacă nu chiar ascunse, de un fel de nerozie înşelătoare, iar nebănuita lui putere fizică era mascată de încovoierea profesională a cizmarului izinit de meserie.

Ibraim era îmbrăcat ca un negustor bogat. Era încins cu brâu de mătase, avea în picioare papuci galbeni şi spre umeri îi cobora, din fundul fesului, un canaf de ibrişim. Savu era trenţăros ca un cerşetor. Dar democratismul oriental, irigat de energicele stihuri ale *Coranului,* în favoarea celor calici, înflorea aci, între Ibraim şi Savu, tainice flori de egalitate. Veneau apoi cafeaua şi ciubucul, aceşti doi insinuanţi agenţi ai apropierii dintre oameni.

Cei doi prieteni şedeau turceşte pe divanul din fund şi dădeau gândurilor lor molcomia şi spiralele fumului din ciubuce. Vorbeau puţin. îşi spuseseră pe scurt, unul altuia, povestea vieţii, dar se simţeau legaţi nu prin ceea ce ştiau unul despre altul, ci prin puterea afinităţilor necunoscute şi negrăite. Când băieţii aprindeau lămpile în prăvălie, cafeaua era băută şi ciubucul stins. Savu se închina şi pleca.

într-o zi, spre iarnă, pantofarul vine cu traista la subţioară. Câştigase ceva parale şi intrase în anotimpul ghetelor de pomană. După cafea şi ciubuc, cotrobăieşte în traistă şi scoate la lumina lămpii o înflorată pereche de papuci, plini de arabescuri de piele roşie şi verde, pe saftian de lux.

Apoi, după o temenea către Ibraim:

- Boier Ibraime, ai auzit poate de Hagi-Papuc... Rabdă-i nebunia, ca un înţelept ce eşti !...

IV. CASA LUI IBRAIM

în dosul otelului „Zottu", într-o ulicioară pe care progresul edilitar a şters-o dintre străzile Turnului, exista, pe la 1885, o curte mare boierească, închisă de jur-împrejur cu ziduri nalte, isprăvite sus cu coamă de olane. Curtea şi casa dinăuntru erau de pe la începutul veacului, ridicate de un negustor creştin, dar după chipul locuinţelor turceşti. Proprietatea trecuse prin mai multe mâini, până ce, înainte de război, intrase în stăpânirea lui Ibraim şi a tovarăşilor săi de negustorie. Turcul - însurat şi cu copii - nu-şi adusese familia niciodată pe malul stâng al Dunării, deşi uneori era nevoit să rămână la Turnu câte o jumătate de an. Familia lui, înainte de război, trăia, în belşug şi privilegii, în Adrianopol. El purta negoţ înfloritor dincolo şi dincoace de Dunăre şi aducea acasă pungi cu aur. Dar în zilele războiului, şi după război, pagube mari, jafuri, rechiziţii, necinstea unor tovarăşi şi moartea unui fecior în luptele din Caucazia au zdruncinat greu averea şi inima lui Ibraim şi i-au înflorit barba cu brânduşele căruntetii. Treburile turcului mergeau prost. Se schimbase faţa lumii ! Preţurile, muşteriii, vadurile Dunării, puterea padişahului... toate erau acum cu totul altfel decât le apucase şi le ştia Ibraim. A trecut iar Dunărea ca să-şi prefacă averea în bani şi să se înapoieze de istov în Stambul, locul lui de

obârşie. Dar averea lui fusese administrată în timpul războiului de nişte tovarăşi neomenoşi. Cu mari stăruinţe, cu mari cheltuieli şi cu ajutorul câtorva avocaţi, prieteni cu Piua-Petri, a putut Ibraim să restabilească drepturile sale uzurpate. De nevoie, s-a hotărât să mai rămână în ţară şi să aştepte limpezirea în justiţie a procesului de revendicare.

Casa lui Ibraim era o mică cetate. în pătratul clasic al curţii orientale, locuinţa era lipită cu spatele de zidul dinspre miazănoapte şi cuprindea tot zidul, din cap până în cap. în faţa locuinţei era prăvălia al cărei zid dinspre miazăzi era fostul zid al cetăţuii, transformat în faţadă de prăvălie. Dar prăvălia nu se întindea cât zidul, ci mai lăsa loc pentru poarta veche de stejar, ferecată cu piroane, şi pentru o chilie în colţ, adăpostul fostului cavas al fortăreţei. Astăzi, vechea şi mohorâta curte turcească deschidea, spre miazăzi, în ulicioara menită să se prefacă în bulevard, pleoape de vitrină şi ochi de rodii, de struguri şi de portocale. însă numai cunoscătorii vaselor turceşti ar fi putut să bănuiască, în dosul prăvăliei şi în dosul porţii aproape seculare, raiul de flori pământeşti în care Ibraim aştepta pe celălalt, al lui Mohamed.

Turcul avea patima florilor. Dacă, pe vremea aceea, ar fi fost la noi cultul trandafirilor şi al crizantemelor, ca astăzi, Ibraim, în loc să vânză untdelemn şi gogoşi de ristic, se făcea florar şi-şi acoperea toate pagubele. Ibraim iubea florile, le sădea, le veghea, le uda, le apăra de duşmani, le disciplina cu foarfecă şi cu speteaza, revărsând asupra lor comoara de delicate purtări de grijă şi prisosul de iubire părintească, strânse celor din Stambul, dar vremelnic stăvilite de obstacolele situaţiei şi de surghiunul între ghiauri.

Coprinsul curţii era împărţit în două, grădina şi depozitele casei, adică butoaie, rafturi vechi, lăzi cu litere turceşti pe ele, lemne, scări, fierărie ruginită şi divane desfundate. Toate acestea stăteau ticsite la umbra unui stejar, poate mai bătrân ca locuinţa şi ale cărui ramuri superioare covârşeau zidul cu coamă de olane. Prăvălia avea în dos alte încăperi mai mici, pline cu mărfuri, iar dedesubt o pivniţă. Vânzătorii pe cari îi ţinea azi Ibraim - unul grec şi unul român - aveau casele lor şi veneau la prăvălie dimineaţa. în alte vremuri negustorul avusese şi paznici, dar acum tot aştepta să-i vie un om de legea lui, şi turcul aşteptat nu mai venea.

Odăile de locuit - chilii aşezate una lângă alta şi dând toate într-un coridor ca de mănăstire - erau parte mici magazii, parte îmbrăcate cu divane şi cu covoare. Acestea din urmă erau la fel. Paturi fără picioare umpleau odaia întreagă sau lăsau la mijloc, între ele, loc pentru o masă rotundă, şi ea aproape tot fără picioare. Pereţii erau numai văruiţi.

în două camere stăteau, în câmpul de var, nişte fâşii de mătase verde, cusute cu aurite stihuri arăbeşti. Dintr-o panoplie, bogată altădată, mai rămăseseră câteva iatagane şi câteva pistoale. O atmosferă închisă şi mucedă stăruia în acest interior turcesc, fără copii şi fără cadâne. Ibraim îşi făcea singur toată gospodăria. Câteodată, la o lună sau două, venea să scoată covoarele şi pernele la soare o ţigancă bătrână care ştia turceşte.

Grădina lui Ibraim începea cu o perdea de viţă care creştea în faţa chiliilor şi-şi împletea curpenii cu toate gratiile de fier bătute la ferestre. Viţa se ofilea şi se sfârşea când ajungea la umbra stejarului, în partea cealaltă unde se grămădeau lăzile şi tinichelele. De la poartă spre casă, vechii proprietari făcuseră un drum de caldarâm, care era acum aproape îngropat în ierburi şi în flori de portulac.

Alţi copaci, afară de stejar, mai erau un cais, doi piersici, un migdal şi pe lângă ziduri o pădurice de oleandri în ghiveciuri, între aceşti copaci şi copăcei, Ibraim cultiva zeci de familii de flori pământene şi străine. Lângă răzoare veneau şiruri de glastre, lângă glastre veneau pămătufuri şi cuiburi. în mai, grădiniţa turcului era o leasă de trandafiri de toate neamurile. în iunie, apăreau şiragurile îngereşti ale crinilor. După crini înfloreau şi dăinuiau, sub cuptoarele verii, sângerândele pelagonii, cârciumăresele şi gura-leului. Iar la umbra acestor flori, corpolente şi decorative, făceau casă mică şi smerită, dar sfânt mirositoare ca o cădelniţă, rozeta şi busuiocul.

Ibraim hrănea, cu drojdie de cafea şi cu alte plămădeli cunoscute de el, o mulţime de existenţe plăpânde şi pipernicite, care găseau prea slab şi trecător soarele ţării noastre. O familie de cactuşi stătea aliniată în glastre verzi, puţin simţitoare şi zăbavnică la îngrijirile lui Ibraim. Câţiva rodii, câţiva lămâi, încălţaţi în cutii de lemn sau în tinichele de untdelemn, sporeau dorul turcului după coastele Bosforului şi ale ostroavelor din Marmara.

Această lume nevinovată, scumpă inimii lui Ibraim, se adăpa dintr-o fântână cu roată şi cu scripete, cu lanţuri ruginite şi cu ghizduri de piatră. Dincolo de fântână, stătea în colţ, aproape mascată de perdeaua oleandrilor, chilia fostului paznic, veche, dărăpănată, fără sobă şi fără geamuri.

La această chilie Ibraim a început să se gândească spre începutul iernii. A pus să-i rezidească soba, a văruit-o, i-a dres uşa şi ferestrele şi-a făcut-o bună de locuit. Apoi, într-o zi i-a spus lui Savu:

- Frate Savule, m-am gândit să te chem să stai aici la mine, în odaia de la poartă. Eu am multe treburi la Nicopole şi trec mereu Dunărea. De altă parte, mă pregătesc de un drum mai lung la Stambul, şi mi-e greu să las toată casa pe mâna slugilor... Mută-te la mine, că-mi faci bună slujbă şi mare hatâr...

Astfel a intrat Savu în casa lui Ibraim.

V. ÎNGĂDUIALA ESTE AUXILIARUL TEOLOGIEI

Ibraim, cu toată pregătirea lui de călătorie, a rămas pe loc toată iarna. Savu s-a cuibărit în chilia premenită şi a făcut din ea atelier de cizmărie. A avut mai multe comenzi decât ar fi poftit şi a lucrat cu râvnă, aşteptând şi intercalând printre ghetele plătite cizmele şi imineii celor ce nu puteau plăti. Ibraim a început să vie în cămăruţa cizmarului aproape în fiecare seară după ce închidea prăvălia.

Turcul, mâncător de fructe şi băutor de lapte, se potrivea cu Savu. O mână de măsline, sau o strachină de nuci, sau un şirag

de smochine şi două ceşti cu lapte erau destulă cină pentru doi oameni înclinaţi către meditare religioasă şi către întrebări duhovniceşti. Amândoi aduceau, în aceste întâlniri sufleteşti, o egală bunătate şi încredinţarea inconştientă că în lucrurile cari îl privesc pe Dumnezeu inima este dăscăliţa cea mai bună.

Savu, deprins să lucreze cu mâinile şi să urmărească cu mintea lucruri străine de cizmărie, era tot atât de slobod ca şi Ibraim, care stătea în fundul patului şi fuma. Teologia celor doi prieteni era rudimentară şi neagresivă. Cunoşteau de-abia elementele catehismului părintesc, şi fiecare îi dăruia un larg comentar de interpretări personale şi de simţire generoasă. Ibraim, care avea prin casă câteva sentinţe din *Coran,* ştia pe dinafară vestita declaraţie a profetului: *„Cu adevărat cei ce cred* (adică moslemii) *şi cei ce sunt evrei, cum şi sabeenii şi creştinii şi oricare care crede în Allah şi în ziua de apoi şi care face fapte bune: unii ca aceştia nu au să se teamă, căci nu vor fi întristaţi"...*

Cizmarul îşi aducea şi el aminte de Judecata viitoare şi de pravila după care se va face Judecata. Mai ştia un cuvânt, pe care îl auzise din gura unui preot: să păstrăm credinţa, nădejdea şi dragostea, ştiind bine că mai mare între ele este dragostea. Dar şi turcul şi creştinul poposeau la răspântia comună şi mai presus de orice discuţiune a înfricoşatului tribunal. Creştinul vedea pe cei drepţi, aleşi de-a dreapta, veselindu-se ca Lazăr în sânul lui Abraham. Nu ştia prea bine ce este în sânul patriarhului, dar îl vedea larg şi desfătat ca o grădină. Musulmanul încredinţa pe Savu că trebuie să fie o grădină, fiindcă tot aşa a zis şi profetul: *„în grădinile raiului, acolo intra-vor cei drepţi; şi vor fi împodobiţi cu brăţări de aur şi cu mărgăritare, şi vestmintele lor fi-vor de mătase "...*

Această încredinţare neclintită pe care o aveau amândoi ducea la cealaltă, nedespărţită de ea: omul trebuie să fie bun, îngăduitor, iubitor de adevăr şi de cinste, zăbavnic la mânie şi milostiv cu toată lumea, dar mai ales cu cei săraci.

Milostenia era suprema ştiinţă şi suprema teologie a acestor doi oameni cari citeau cu greutate cărţile lor sacre. De aceea,

capitolele cele mai proprii erau câte o pereche de încălţăminte dăruită de Savu ultimului nevoiaş găsit pe drum, sau câte un galben dat de turc cutărui trenţăros cu fes din Nicopole. Uneori cei doi prieteni făceau schimb cu miluiţii lor. Savu dăruia papuci la Nicopol şi Ibraim ajuta cu bani pe săracii din Turnu.

Nici unul, nici altul nu-şi pusese întrebarea, nici măcar în singurătatea lui de cuget, care este legea cea mai bună dintre cele două ale lor. Fiecare căuta la credinţa celuilalt cu smerenie şi cu respect. Aşa voise Dumnezeu cu ei şi cu părinţii lor, ca unii să fie ai lui Christos şi alţii ai lui Mohamed.

Dar într-o zi, cei doi prieteni s-au întâlnit cu cineva mai cărturar şi mai isteţ ca ei, evreul Marcu Goldstein. Acesta cunoştea câteva limbi, dintre care una moartă, citea mult noaptea şi uneori şi ziua, când îi dădea răgaz meseria lui de curelar şi de reparator de hamuri. Avea o casă de copii şi trăia în mare sărăcie.

Mordehai, copilul lui cel mare, într-o zi ploioasă, venea de la şcoală. Era rău îmbrăcat şi mai ales rău încălţat, căci purta nişte ghete lepădate de tată-său. Savu îl întâlneşte şi intră cu el în vorbă:

- Al cui eşti tu, băiete ?
- Al lui Marcu Goldstein, curelarul.
- Da' ce sunt ghetele astea atât de scâlciate şi de rupte din picioarele tale ?
- ...Tata e curelar, dar nu şi cizmar.
- Sunteţi mulţi acasă ?
- Suntem cinci copii.
- Şi unde e prăvălia lui tată-tău ?
- La gura oborului.

Peste trei zile, Savu avea gata o pereche de ghete, nici prea strâmte, nici prea largi, bune pentru Mordehai. S-a dus pe seară la prăvălia de la gura oborului, cu ghetele înfăşurate în basma. Marcu Goldstein avea şi atelierul şi casa de locuit sub acelaşi acoperiş, aproape între aceiaşi patru pereţi. Era o singură odaie, despărţită îh două printr-un paravan de scânduri. Curelarul lucra, cu ochelari de miop, puşi călare pe vârful unui nas uscat şi

încovoiat. Mordehai scria pe tejghea temele de a doua zi. Prin peretele de scânduri se auzea zbârnâind restul familiei. Ivirea cizmarului a fost o mare şi ciudată întâmplare pentru casa colegului curelar.

- Kir Marcule, eu sunt Savu Pantofaru. Copilul dumitale stă prost cu ghetele... şi i-am adus aici o pereche de ghete... Socotesc că i le-am nimerit bunicele, dar vreau să le încerce, şi dacă m-am înşelat, îi aduc sâmbătă altele.

- Domnule Savu, cine ţi-a poruncit dumitale ghetele astea ? Eu nu ştiu nimic...
- Fără porunceală, kir Marcule.
- Cum aşa, dacă nu ţi le-a poruncit nimeni ?...
- Lasă pe copil să încerce. Nu e nici o supărare şi nici o pagubă... Aşa e ? Ia încearcă, micule, ghetele astea.

Mordehai căută din ochi învoirea lui tată-său. Rumen şi rotund la obraz, cârlionţat şi cu ochi frumoşi codaţi, copilul îşi lasă, o clipă, sufletul străveziu ca unda, între învoirea aşteptată şi bucuria ghetelor celor noi. Curelarul, mirat de purtarea acestui om strein, şovăieşte şi se uită la Savu ca la un ham greu de cârpit. Ce viclenie poate să fie aici ? Ce caută acest cizmar, cu înfăţişare de om cumsecade, dar cu cine ştie ce gânduri iscoditoare ? în sfârşit, lasă pe copil să încerce ghetele. Se potrivesc de minune ! Puţin cam lungi la bot, dar le va pune în vârf câte un smoc de lână, şi treaba va fi bună. Atunci intră în prăvălie şi nevasta curelarului:

- Ce ghete bune şi frumoase ! şi tu nu mi-ai spus nimic până acum...

- Ce să-ţi spun, Ester, că nici acum nu ştiu ce este cu ghetele astea...

Savu stă jos pe un scaun şi prinde a zâmbi.

- Kir Marcule, staţi jos toţi !... Micule, să porţi ghetele sănătos şi să înveţi carte ! Ghetele nu vă costă nici un ban. Vi le dau eu degeaba. Şi dacă vreţi, aduceţi încoace şi pe ceilalţi copii, care ţipă dincolo, să văd cam ce ghete să le fac...

Marcu, Ester, Mordehai, profund miraţi, se privesc unul pe altul, privesc ghetele din picioarele lui Mordehai şi nu ştiu ce să

mai creadă: cizmarul e un nebun, e un duşman deghizat, ori este cel din urmă dintre acei „goim tovim", despre cari istorisesc cărţile părinţilor...

Savu limpezeşte situaţia:

- Kir Marcule, ia ascultă, de câţi ani lucrezi în Turnu ?
- De aproape zece ani, de la război.
- Ei, atunci n-ai auzit niciodată de Hagi-Papuc ?...
- Ba da... dar Hagi-Papuc... ce vorbeşti !... a trăit pe vremea lui Herşcu Astrapole...
- Kir Marcule, Hagi-Papuc trăieşte şi azi.

Marcu se luminează:

- Ester, adu toţi copiii încoace ! Ţi-aduci aminte ce ne-a spus Ficu Bohor, de la Ruşi ? Dumnealui este... domnul Hagi-Papuc !...

VI. CELE TREI INELE

După Mordehai au venit la rând toţi ceilalţi copii ai lui Marcu: Dina, Micol, Ghedalia şi Iosif, două fete şi doi băieţi. Fiecăruia Savu i-a făcut câte o pereche de ghetişoare. Şi când copiii au fost încălţaţi, Savu a băgat de seamă că Ester umblă în târlici. I-a luat măsură şi i-a făcut şi ei o pereche de ghete cu şireturi. Când i-a adus-o, Ester a lăcrămat de bucurie. De la nuntă, Ester nu mai purtase ghete cu şireturi !...

Dar cum putea să rămână fără mângâiere, acum, în apropierea Paştelui, Marcu curelarul, mucenicul care trăgea la ham pentru toată familia ? Savu şi-a adunat toate puterile şi i-a ticluit şi lui Marcu o mândră pereche de cizme...

Cunoştinţa cu Savu şi dărnicia lui au adus familiei lui Marcu câteva zile de uimită şi stăruitoare bucurie. Marcu Goldstein se oprea uneori din lucru şi spunea Esterei:

- Blagoslovit cizmar ! Goi plăcut lui Dumnezeu ! Se întreabă rabinii noştri cum va fi bucuria din zilele lui Mesia... Iată cum va fi ! Acest străin de neamul şi de legea noastră ne-a dat să gustăm o picătură din fericirea zilelor lui Mesia !

Curelarul s-a dus să vază pe Savu, a intrat în prăvălia lui Ibraim şi a legat prietenie şi cu el. Mare mirare ! N-ar fi crezut Marcu în ruptul capului că alături de el, îh Turnu, stau laolaltă un turc şi un creştin, doi oameni îngăduitori şi milostivi cu turcii, cu creştinii şi cu ovreii ! Singurul om purtat prin lume şi politicos cu ovreii pe care 1-a cunoscut Marcu printre toţi moşierii din Teleorman era Nicolache Piua-Petri. Şi acum iată că Savu şi Ibraim îl întrec pe moşier.

Marcu şi-a făcut potecă de la gura oborului până la cămara lui Savu Pantofaru. Ce plantă zgribulită de frig nu-şi deschide florile către soare ? Ce suflet omenesc nu vine, irezistibil, spre sorgintea razelor de simpatie trimise de alt suflet ? Marcu nu dădea prin cafenea decât la un an o dată, când îl poftea Piua-Petri sau vreun coreligionar, samsar de grâne. Şi uneori, cu gâtul acru de mirosul şi de praful hamurilor reparate, ar fi băut curelarul o cafea dulce şi fierbinte !... Dar cum s-o bei acasă, când bucăţile de zahăr sunt numărate şi cafeaua e măsurată cu ceşcuţa !... De aceea Marcu, când poate, rupe o jumătate de ceas, între asfinţitul soarelui şi închisul prăvăliilor, şi dă fuga bucuros la Savu acasă. E acelaşi miros şi aceeaşi privelişte ca şi la el, dar Marcu răsuflă un minut lângă ibricul care fierbe în soba cămăruţei şi lângă înţeleptul şi filantropul pantofar.

- Domnule Savu, spune Marcu uneori, dumneata n-ai învăţat multă carte omenească, fiindcă Dumnezeu ţi-a dat de-a dreptul din ştiinţa lui. Dar când stau aici, în atelierul dumitale, îmi aduc aminte de acei învăţaţi ai noştri din vechime, cari tâlcuiau legea şi lucrau cu mâinile, ca dumneata...

Uneori, când Marcu întârzia mai mult lângă Savu, venea şi Ibraim. Marcu nu fuma, dar bea bucuros câteva ceşti de cafea, mai cu seamă dacă avea de lucru în noaptea aceea. Tovărăşia lor era curioasă. Marcu vorbea mult, ceilalţi doi ascultau mult. Pe lângă Savu şi Ibraim - cugete simple şi tradiţionaliste - evreul era un intelectual. Nici Marcu nu era un rău fiu al legii lui Moise sau un emancipat. Dar el interpreta şi raţiona asupra predaniilor părinteşti mai mult decât cei doi, fără să le dispreţuiască ori să le scoată de la locul lor. Mai era în el, fie din născare, fie din

înrâurirea cărților citite, un fond de visător umanitarist, o pornire nelămurită spre marile dreptăți viitoare, care, de la distanță, putea să fie tot atât de bine mesianism, ca şi socialism. Marcu era mulțumit că poate să-şi spună gândurile unor oameni de încredere şi poate să-şi împărtăşească - fără ca auditorul să adoarmă, cum pățea cu Ester - unele amintiri din cărțile citite.

într-o seară, câte trei prietenii stăteau, cu uşa deschisă, în atelierul cizmarului şi priveau afară, printre ramurile stejarului cu frunză proaspătă, pâlpâitul primelor stele, solitoare nopții de primăvară. Din grădina lui Ibraim venea miros de pământ răscolit cu cazmaua şi miros de liliac. Marcu, cel mai simțitor la premenirea firii şi la evoluția cerului de deasupra, gândea cu glas tare, ținându-şi cafeaua pe genunchi:

- El e unul singur, acolo sus, şi noi suntem toți copiii lui... şi facem atâta gălăgie, ne luptăm unii împotriva altor, ne prigonim şi ne urâm... Unii suntem evrei, alții creştini, alții musulmani, dar suntem toți fiii aceluiaşi tată ceresc. Cum ne-am despărțit unii de alții şi cum am apucat care încotro ? Tot aşa ca Avraam cu Lot: „Dacă tu o iei la dreapta, eu o iau la stânga: dacă tu o iei la stânga, eu o iau la dreapta"... Dar, oricum o fi legea fiecăruia, e bine să arătăm că suntem frați şi că nădăjduim să ne întâlnim din nou în aceeaşi casă cerească şi părintească.

- Adevărat, kir Marcule... dumneata, care eşti om citit, ştii pilda Domnului Iisus Christos, cu samariteanul milostiv ?

- O ştiu, dar povesteşte-o ca s-o auză şi efendi.

- Zice că un om călătorea de la Ierusalim la Ierihon prin loc pustiu şi a căzut între tâlhari. Tâlharii l-au bătut, l-au dezbrăcat şi l-au lăsat în drum, plin de sânge şi pe jumătate mort. După câtva timp, a sosit un preot din legea lui, dar preotul a trecut pe lângă el şi 1-a lăsat aşa. Mai târziu, a trecut pe acolo şi un ajutor preoțesc, dar şi ăsta a avut tot atâta inimă. La urmă, a sosit şi un samaritean, adică un om străin de neamul şi de legea celui ce zăcea în drum. Samariteanul, când 1-a văzut, i s-a făcut milă. S-a oprit, i-a legat rănile, a turnat peste răni untdelemn şi vin, 1-a pus călare pe dobitocul său şi 1-a dus la un han, unde 1-a dat în grija hangiului. Iar a doua zi, la plecare, a scos doi arginți, i-a

dat hangiului şi i-a zis: „Ai grijă de el, şi ce vei mai cheltui, eu când mă voi întoarce îți voi da înapoi"... Vasăzică, Domnul Iisus Christos ne învață că frăția şi dragostea omenească n-au hotare şi trebuie să se întindă şi să coprindă pe toți oamenii de orice , neam şi de orice lege...

Ibraim, tihnit şi visător, îşi aduce aminte de cuvântul din *Coran: „ Cei ce-şi cheltuiesc averile în calea plăcută lui Allah sunt asemenea cu bobul de grâu care dă şapte spice, şi în fiecare spic sunt câte o sută de boabe"...*

- Să vă spun, zice Marcu, o hagadă pe care am auzit-o de la un rabin şi care pilduieşte frumos cum trebuie să trăiască laolaltă cei de lege străină, şi cum unii pe alții se cuvine să se întreacă prin fapte bune şi prin inimă frățească.

Acum multe sute de ani, trăia un sultan vestit de viteaz, de bogat şi de isteț, iar în țara lui trăia un negustor evreu, cinstit de toată lumea şi cunoscut pentru marea lui înțelepciune. într-o zi, sultanul îl cheamă pe negustor şi-i spune: „Toată lumea te laudă pentru cumpătarea şi pentru mintea ta cea mare. Te-am chemat să-mi spui în taină care este legea cea mai bună dintre cele trei de pe pământ: legea ta ovreiască, legea mea turcească, sau legea lui Iisus din Nazaret ?"

Negustorul rămâne pe gânduri: „Ce i-a venit sultanului ? Ce întrebare poate să fie asta ? Se aşteaptă el, oare, să mă auză lăudând altă lege decât legea mea şi a părinților mei ?... Şi dacă are gânduri viclene ?... Când voi începe să-i laud pe Moise, să-1 văd deodată supărat pentru Mohamed ?..." Atunci negustorul evreu se închină înaintea sultanului şi-i spune: „Luminate împărate, să ai răbdare şi să asculți o istorie din care înțelepciunea ta va scoate răspunsul aşteptat. Era odată, în Răsărit, un om bogat care avea în deget un inel năzdrăvan. Puterea inelului era să facă pe purtătorul lui norocos, fericit, plăcut în fața lui Dumnezeu şi în fața oamenilor. Acest inel trecea din tată în fiu, în felul că tatăl lăsa inelul moştenire celui mai iubit dintre feciori, fie că era, fie că nu era primul născut. Odată, după ce inelul trecuse prin câteva rânduri de oameni, ajunge la mâna unui tată care avea trei feciori, deopotrivă de

iubitori şi de iubiţi, deopotrivă de vrednici ca să moştenească inelul. Tatăl, iubindu-şi la fel cei trei feciori, făgăduieşte inelul când unuia, când altuia, îl făgăduieşte pe rând la toţi trei. Când îşi simte sfârşitul aproape, tatăl celor trei feciori cade în mare cumpănă şi în mare încurcătură. Cui să lase inelul moştenire ? Cheamă un giuvaergiu, îi dă inelul şi-i porunceşte să facă încă două, întocmai la fel între ele, oricât de mult ar fi să coste. Giuvaergiul îndeplineşte porunca şi face încă două inele, atât de aidoma cu cel dintâi, că părintele, când le vede, nu ştie să le mai deosebească ! Atunci îşi cheamă feciorii, îi blagosloveşte pe fiecare, îi dă fiecăruia inelul făgăduit şi închide ochii. După moartea părintelui, feciorul care avea inelul rămânea stăpânul casei şi ocrotitorul familiei. Dar cei trei feciori aveau acum câte trei inelul năzdrăvan ! Mare mirare, mare zavistie şi mare forfoteală ! Câte trei feciorii se duc să se plângă şi să se pârască unul pe altul înaintea judecătorului. Fiecare avea dreptate şi spunea adevărul: tatăl îi dăduse cu adevărat, după făgăduinţă, inelul năzdrăvan !... Judecătorul stă, se gândeşte şi rosteşte:

«Nu pot să fac dreptate până ce nu-mi veţi aduce aici la tribunal pe tatăl vostru, sau până ce inelul cel adevărat nu va deschide gura şi va vorbi !»

Acum să-mi spună Luminăţia ta, zice negustorul evreu către sultan, care din cele trei este inelul cel adevărat ? Tatăl îşi iubea la fel pe câte trei feciorii, şi feciorii aveau pentru el deopotrivă dragoste. Tatăl a dăruit fiecăruia inelul aşteptat şi fiecare fecior este desăvârşit de încredinţat că el are inelul năzdrăvan ! Dar când cei trei feciori stăteau cu gura închisă înaintea judecătorului, judecătorul le spune: «Inelul cel adevărat are puterea să facă pe stăpân plăcut în faţa lui Dumnezeu şi în faţa oamenilor. Aici să se arate blagoslovenia inelului ! Dovediţi fiecare, prin blândeţe, prin îngăduinţă, prin dragoste de oameni, prin milă şi milostenie nesecată, că inelul cel adevărat e în degetul şi în inima fiecăruia ! Pentru aceea, încheie judecătorul, amânăm judecata până peste vreo zece mii de ani. Până atunci, aveţi timp să vă adunaţi dovezile... Şi când, peste zece mii de ani, veţi veni din nou la

acest scaun de judecată, să nădăjduim că pe el va sta un judecător mai înţelept ca mine.»

Măria ta, zice evreul, vrei să stai pe scaunul judecătorului şi să deschizi procesul amânat Sultanul n-a mai întrebat nimic. I-a făcut negustorului un dar împărătesc şi 1-a trimis cu pace.

VII. TURNU MĂGURELE CHEFUIEŞTE

Pe când cei trei prieteni se întâlneau, o dată, de două ori pe săptămână, şi vorbeau tihnit şi înţelept lucruri sufleteşti, oraşul din jurul lor schimba, în contoarele societăţilor de export, grâul în aur, primea pe uscat şi pe apă mii de butelii cu vinuri străine şi petrecea cu lăutari din amurg şi până în zori. Nimeni n-ar fi bănuit că, în chefliul Turnu Măgurele, în dosul zidurilor cu coamă de olane, trei popoare şi trei religii fraternizează atât de simplu şi de nevinovat în casa turcului Ibraim.

Venise peste judeţul Teleorman încă o recoltă îmbelşugată. In general, vreo zece-doisprezece ani după războiul româno-ruso-turc, au fost ani *de mare prosperitate pentru câmpiile noastre. Au fost totdeodată şi anii consolidării averilor nou înjghebate. în locul vechii boierimi, adunate într-un partid fără viitor şi atunci în opoziţie, creştea, în zorii independenţei naţionale, o vajnică burghezie, netrăită, lacomă de parvenire şi de viaţă, plină de pofte şi de energii dezlănţuite. Cele câteva case boiereşti din judeţ s-au risipit şi s-au înecat în fluxul cumetriilor cu noii stăpânitori. Prietenii şi partizanii lui Ion C. Brătianu - ajutaţi de norocul de la Plevna şi consacraţi binefăcători ai patriei prin eroismul celor rămaşi în şanţuri - ridicară deasupra ţării recunoscătoare piramida capitalistă. Arendaşii, moşierii, dregătorii, concesionarii mari şi mici ajutară pe marele om de

[1] Celebra parabolă din *Nathan der Weise,* actul al treilea («.a.).

stat în opera lui de modernizare, adunând mari averi şi slăvind vremea cea nouă în petreceri, ca în basmele bătrâne.

Era ceasul grabnicelor prefaceri. Ţara intra şi se avânta, cu repeziciune de cataractă, în necunoscutul depărtat şi larg ca un abis al existenţei sale celei noi. Sfioasele târguleţe din câmpiile Teleormanului, adăpate de aurul german şi englezesc, se prefăceau văzând cu ochii. Turnu Măgurele se răsfăţa şi se desfăta ca vechile oraşe, mustrate de proorocii Sfintelor Scripturi. Alergau în Turnu tarafuri de lăutari din toate rezervoarele ţigăneşti existente între Carpaţi şi Dunăre. Alături de aceşti urmaşi ai lui Iubal, soseau, cu vapoarele şi cu trenul inaugurat de câţiva ani, preotesele desfrâului şi ale aventurii. Cântăreţe, dansatoare, pseudoturcoaice din lupanarele bucureştene, chelneriţe şi jupânese la oteluri se arătau în Turnu o dată cu misiţii caselor de export şi o dată cu primele transporturi din grâul teleormănean.

Trăsurile moşierilor coborau spre Turnu, trase de către patru cai înaintaşi, în zbieretele surugiului, în pocnetele biciului şi în vifornițe de pulbere. Otelurile şi hanurile nu puteau să prididească oaspeţii, vehiculele şi dobitoacele de ham şi de jug. Jos, la schelă, tumultul, chiolhanele şi cântecele din oraş se repetau - cu o brutalitate sporită, populară şi marinărească - în faţa Dunării clipitoare şi vaste şi în faţa Nicopolului, încăput sub austeră stăpânire bulgară.

Nicolache Piua-Petri era tot atât de vestit şi de căutat printre pleşcaşii chefului la Turnu, ca şi la Ruşi. Când aflau lăutarii că arendaşul de la Negară a sosit în Turnu, porneau după el şi-1 căutau pe la toţi grânarii, pe la prăvălia lui Ibraim, şi dacă nu-1 găseau, puneau iscoadă la otelul „Zottu".

Uneori, Ibraim ştia că amicul său a sosit în Turnu, mai întâi de la ţiganii cercetaşi.

într-o zi de vară, pe înserate, Ibraim şi Savu Pantofaru stăteau la umbră în grădina cu ziduri şi se bucurau în tăcere de dulcele amestec de miresme stoarse florilor de soarele încâlcit acum în crengile stejarului. Gealat, câinele mocănesc, credinciosul lui Ibraim, dormea cu botul pe labe la picioarele stăpânului. Marica

ţiganca deretecase prin casă, pusese la loc saltelele şi pernele scăldate în soare, şi acum, după ce-şi luase plata, după ce-şi umpluse şorţul cu toate câte îi dăduse Ibraim din prăvălie, mai cerea şi câţiva gologani pentru tutun.

- Boier Ibraime, îi spune Savu după ce ţiganca pierise de la faţa locului, nu-mi place şerpoaica asta bătrână... Poate o ştii de mult, poate ai dovedit-o credincioasă, dar eu mă scutur când dau cu ochii de ea, tot ce am făcut pentru ea, ce i-am dăruit, toate vorbele mele bune... au alunecat pe ea ca pe piele de şarpe...

- Nici pe mine nu mă încălzeşte, kir Savule, dar ştie turceşte şi mi-a intrat în casă de multă vreme.

Un vânzător din prăvălie veni şi vesti pe Ibraim că dom' Nicolache este aci. Ibraim ieşi ceremonios înaintea prietenului său şi-1 pofti să vie să se odihnească lângă ghiveciurile cu lămâi.

- Bine v-am găsit, boierilor ! Şi bine faceţi că mă chemaţi aici, în loc tăinuit şi preafrumos !

Savu şi Ibraim înţeleseră că arendaşul vine de la una din petrecerile sale, începută poate de la amiază, dar poate şi de ieri seară... Nicolache Piua-Petri era dârz ca puţini alţii la băute, dar după o masă lungă şi prea mult scăldată în vin, ajungea un al doilea Nicolache. Vorbea rar, suficient, măreţ, şi ceea ce de obicei ascundea cu bun-simţ acum dădea pe faţă: întâmplările lui, luptele lui, necazurile lui şi vechile lui experienţe sentimentale... Beţia lui era mândră şi narativă, fără nimic din slăbiciunile şi din accidentele celorlalţi confraţi.

Ibraim avea păreri de rău când vedea pe arendaş sosindu-i în prăvălie cu aerul măreţ şi pornit pe discursuri. Ştia că a lăsat în urmă o petrecere de ceasuri întregi, zeci de sticle goale, o zecime de golani beţi şi o pungă de bani. Savu cunoştea pe Nicolache cel de după chefuri mai puţin decât Ibraim. Turcul porunci să-i aducă lui Nicolache un divan din casă, şi arendaşul îl umplu cu trupul său de Samson biruit.

- Nicolache, începu cu tonul familiar Ibraim, ştii prea bine că mi se umple inima ori de câte ori te văd. Dar de ce, frate, nu te păzeşti mai mult de linguşitorii şi de haimanalele cari se ţin după dumneata ?!... Câţi au fost cu dumneata la masă ? Câţi bani

ai aruncat pe vin şi pe lăutari ? Cum se poate ca dumneata, care eşti atât de înţelept şi de înalt la mintea dumitale, să te laşi înşelat şi jefuit de caraghioşii din Turnu ?

- Boier Ibraime, eşti cuminte ca un musulman care nu bea vin niciodată. Ce să-ţi răspund ? Astea sunt păcate de-ale noastre, cari avem slobozenia vinului.

- Nu zău, dom' Nicolache, deschise gura Savu, ştii că şi eu, ca şi boier Ibraim, ţin la dumneata şi nu uit niciodată că ai venit cu doftorul Cloajă şi m-ai scos din gura morţii. De ce nu asculţi ce spune boier Ibraim ? De ce te laşi linguşit şi prădat de toate puşlamalele ?

- Frate Savule şi boier Ibraime, sunteţi prietenii mei cei mai de aproape şi voi puteţi să mă cercetaţi până în fundul inimii. Ştiu bine ce lichele şi ce borfaşi sunt cei ce se îmbată cu mine... Ştiu că hoţii de ţigani mă caută cu lumânarea când sosesc în Turnu... Fraţilor, îmi trebuie vinul şi îmi trebuie vioara ţiganului ! Tu, Savule, trăieşti ca un călugăr şi ca un sfânt dătător de papuci. Avut-ai tu vreo taină, vreun junghi nelecuit la inimă ? Ştiut-ai tu, vreodată, ce sunt cătuşele dragostei şi cum poţi să intri în iad din pricina unei muieri ? Dumneata, boier Ibraime, eşti liniştit şi preaînţelept ca un iman. E adevărat că ai şi avut necazuri, cu cei ce ţi-au şterpelit din avere, dar încet-încet isprăveşti şi ieşi la mal. Te-ai însurat devreme, ai trăit ca un paşă, ai copii mari, ca mâine scapi de buclucurile din Turnu şi te duci la Stambul, să te odihneşti lângă hanum-efendi... Cu mine a voit Dumnezeu să fie cu totul altfel... M-am însurat târziu şi m-am însurat cu o femeie sfântă, dar sfinţenia ei nu-mi ajută să tămăduiesc ranele mele cele vechi şi mustitoare... Fraţilor, şi în Janina, şi în Stambul, şi pe la gura Şiretului am lăsat câte-o iubită sub lespede de piatră...

în vocea lui Nicolache Piua-Petri fremătau coarde de sugrumată vijelie. Sub sprâncenele lui stufoase, pleoapele cădeau grele, ca nişte trâmbe de nouri cari îşi reţin ploaia.

- La Janina, în cimitirul grecesc, am îngropat jumătate din inima mea... Iubeam nebuneşte pe fata unui negustor, dar ne vedeam numai la biserică. Am cumpărat pe robi şi ne-am întâlnit şi am vorbit. Biata mea Eftimia voia să fugă din casa părintească,

fiindcă tatăl ei pusese la cale s-o mărite cu un prieten al lui, bogat şi bătrân, negustor ca şi el. N-am stat la gânduri nici o clipă: fug cu Eftimia înapoi, în ţară ! Casa Eftimiei şi casa negustorului care voia s-o ia de soţie erau amândouă pe ţărmul lacului, aproape una de alta. M-am înţeles cu Eftimia să fugă din iatacul ei, cu fereastra spre lac, într-o noapte de noiembrie, când toate stelele sunt stinse. A legat o frânghie de stâlpii cerdacului şi-a alunecat devale. Sub cerdac o aşteptam eu cu barca. Dar ne vânduse cineva dintre slugi. Oamenii negustorului de care fugea Eftimia mă urmăreau fără să ştiu. Când am prins în braţe pe draga mea şi am întors luntrea spre larg, a bubuit noaptea, şi au trecut prin mine două gloanţe şi prin Eftimia trei, dintre care unul drept prin inimă...

N-am mai ştiut nimic decât când am deschis ochii, la spital. A fost mare zurbă, cercetări, proces. Dar eram prieten cu Izet-paşa - de care ţi-am vorbit de multe ori - şi Izet-paşa a stins procesul şi mi-a făcut vânt din Janina. Am apucat doar, după ce m-am înzdrăvenit, să mă duc o dată la cimitir şi să văd pe crucea de la căpătâiul ei poposind doi porumbei albi...

Aceste zguduitoare amintiri, petrecerea de-abia terminată şi vrăjitele viori ţigăneşti biruiau acum pe Nicolache Piua-Petri. Două şiruri de lacrimi curgeau din pleoapele lui grele şi închise.

Ibraim se ridică, subţire şi sacerdotal, în burnuzul lui de mătase şi trecu o mână mângâioasă peste fruntea lui Nicolache.

- Odihneşte-te, frate. Eu şi cu Savu trecem în prăvălie.

Apoi, pe divanul din fund, între patru ochi, cu Savu:

- Mult mi-e drag Nicolache ! Ce spune el scormoneşte inima ca o manea... Multe zac ascunse în sufletul omului... Dumnezeu, unul singur, le ştie !

VIII. PĂSĂRI DE PRADĂ

Vremea trecea. Ibraim scosese, cu proces, o parte din avere, vărsase în punga avocaţilor altă parte, şi acum, resignat cu ce-i mai rămăsese, voia să vânză prăvălia, cu case cu tot, şi să se

întoarcă lângă ai săi. Se mai dusese de două ori la Stambul, intrase în vorbă cu nişte greci din Pera - cari aveau rude angrosişti în Bucureşti - dar nu ajunsese la nici o înţelegere. Negustorii din Turnu şi toată clientela lor şi toţi oamenii de afaceri ştiau că Ibraim e pe cale să-şi desfacă prăvălia şi toată averea şi să plece din ţară. Aflase despre planurile turcului şi Tache Chimigea, hangiul de la Putineiu, şi venise de câteva ori pe la Ibraim să vorbească cu el şi să-1 întrebe cam la ce preţ se gândeşte. Când au auzit samsarii că Tache Chimigea, cârciumarul de la Putineiu, vrea să ajungă proprietar şi băcan în Turnu, şi-au adus aminte, batjocoritori, de salcie şi de scroafă, dar n-aveau dreptate, fiindcă Tache Chimigea era cel mai bogat şi mai bine dispus muşteriu din câţi trataseră cu Ibraim. Ar fi voit Chimigea să-şi deschiză inima către Piua-Petri, bun prieten al lui Ibraim, şi să scurteze astfel toate potecile şi toate dibuielile. Dar cârciumarul simţea faţă de Nicolache ruşinea încăpăţânată a golanului de până ieri, care nu-şi poate îngădui atitudini de egalitate faţă cu „boierul" ciupit de el, sistematic, de la vin, de la masă şi de la orzul cailor. Tache Chimigea era acum mai bogat decât Piua-Petri. Fără să ştie nimeni, el se vârâse în treburi de grâu şi de export, lângă câţiva dintre clienţii lui, mai puţin boieri, şi acum avea îngropată, sub temelia sobei, o vadră de aur englezesc.

Tache Chimigea, în ciuda samsarilor turneni, s-a suit în salcie de-a binelea. Dacă nu a cumpărat băcănia lui Ibraim, a cumpărat mai târziu două oteluri în Turnu şi o moşie întreagă aici, peste Olt, în Romanaţi. în sfârşit, peste un sfert de veac, unul dintre feciorii lui era să ajungă consilierul tronului.

Se împlineau cinci ani de când Savu Pantofaru se adăpostea în chilia lui Ibraim. Rob cu toată inima asprului canon dat de pusnicul Silvestru, pantofarul lucra cu mâini miraculoase - ca ale piticilor cizmari din basmele nordice - când o serie de încălţăminte plătite, când o serie de încălţăminte de pomană. Ghetele plătite de boieri odrăsleau opincile şi bocancii daţi de pomană celor desculţi. îşi împlinea canonul şi-şi revărsa acum

milostenia asupra pescarilor de lângă Dunăre şi asupra calicimii din Nicopole.

Ibraim, mereu departe de familia lui şi sihastru în casa şi în prăvălia lui, se sprijinea pe prietenia lui Savu ca pe braţul unui frate. Se gândise de multe ori ce să facă el cu Savu când o vinde prăvălia, şi ajunsese, regulat, să-şi răspundă sieşi: „Trebuie să iau pe Savu cu mine la Stambul !" Ibraim cugeta: „Sunt destui săraci şi în Stambul, cât despre cei ce au nevoie de ghete bune, papuci de piele de căprioară şi de pantofi, sunt mai mulţi decât îi trebuie lui Savu !"...

Ştia de proiectele şi de treburile lui Ibraim şi Marica ţiganca. Iar Marica le destăinuise lui Vătaşul Biolan, şeicul unui trib de ţigani zavragii, care cutreiera Muntenia de la gura Cernei până la gura Ialomiţei. în acele zile de belşug şi de mari prefaceri în ţara noastră, cetele ţiganilor nomazi erau semnul dezordinei primordiale şi al haosului social din care voiam să ne eliberăm. Deosebiţi de ţiganii mănăstireşti, acum înfrânţi şi subjugaţi vieţii sedentare, ţiganii zavragii erau urmaşii autentici şi direcţi ai hoardelor vagabonde, pornite în lume o dată cu aurora omenirii.

Ispravnicii, zapciii şi pomojnicii de acum o jumătate de veac aveau ca îndeletnicire de frunte să urmărească toată vremea pe aceşti ţigani şi să descurce, cu călăraşii după ei, furtişagurile, spargerile şi potecile vicleniei ţigăneşti. Nu arareori, ţiganii strângeau de gât ori înfigeau un cuţit în pieptul gospodarului deşteptat în ora prădăciunii.

De unde izvorau aceşti primitivi, care ştiau, afară de limba ţigănească, şi ceva turceşte ? Se pare că după războiul din 1877-78 şi după ridicarea Bulgariei independente, nomazii din Peninsula Balcanică se retrăseseră pe nesimţite la miazănoapte de Dunăre, în ţara grâului, a laptelui şi a mierii.

Vătaşul Biolan era unul dintre monarhii cu cojoc până la genunchi, cu căciulă neagră, frântă la o parte, şi cu cizme creţe, cari guvernau aceste triburi de pleşcaşi. Marica ţiganca era din sălaşul lui şi rudă cu el, dar din zile vechi rămăsese cu alţi ţigani în nişte gropniţe de la marginea Turnului, şi acum bordeiul ei

era loc de popas şi post de observaţie pentru iscoadele şi combinaţiile împăratului nomad.

Marica ştia că Ibraim a isprăvit procesul cu foştii lui tovarăşi şi că a scos de la ei despăgubiri de vreo mie de poli. Unde pusese turcul aceste parale ? Cu toate că era atâta vreme de când Marica venea şi scutura covoarele lui Ibraim, ea nu putea să spună hotărât dacă turcul îşi ţine banii în sipetul din casă, în lada din prăvălie ori în nişte tainiţe cu uşi de fier din fundul pivniţei. Vorbise cu Biolan de mai multe ori şi, în inima ei neagră, vânduse pe Ibraim fără pic de remuşcare. Vătaşul îi răspundea, socotit şi plin de experienţă:

- Buzdruno, unde-şi ţine turcu paralele ? Asta trebuie să mi-o spui ! Altfel, bucluc ! Dacă turcul e tare de boacă şi nu ne spune scurt unde sunt banii, atunci ne încurcăm... Poate îl chinuim rău, poate îl omoram la înfierbântare, poate zbiară şi prind alţii de veste.

- Manuşule, răspundea ţiganca, banii turcului trebuie să fie în sipet, şi dacă sunt în altă parte vi-i spune turcul. Să ştiţi numai ce să-i faceţi. Trebuie să vă scăpaţi de Gealat şi de sfântoiul ăla de Savu Pantofaru. De Gealat vă scap eu, atunci seara, când o fi să intraţi la turc. Pantofaru doarme în odaia de la poartă. E destul de departe de acolo şi până la iatacul lui Ibraim. Ori îl lăsaţi pe pantofar să doarmă şi-i puneţi streajă la uşă, ori îl strângeţi de gât... E mai bine să-1 lăsaţi să doarmă şi să-1 păziţi până când isprăviţi cu turcul. Dacă o trebui să-1 omorâţi pe turc şi voi ieşiţi fercheşi din daraveră, atunci, până una-alta, cade leapşa pe Savu Pantofaru şi avem vreme să ne strecurăm dincolo, peste Dunăre.

Marica şi Vătaşul Biolan ţeseau acest painjiniş drăcesc în întunericul bordeiului de la margine. O pădure de boji cu struguri negri şi de lauri cu nucile plesnite înconjura bordeiul, creştea pe coama lui şi-1 făcea de nerecunoscut pentru ochii trecătorului străin.

Stăteau amândoi tolăniţi pe nişte chilimuri luate pradă la o spargere şi trăgeau din lulele. Marica se ridică în genunchi şi

scotoci câtva timp în păturile brâului ei lat şi nărânzat. Găsi un ştergar mototolit, cu o cheie legată la unul din colţuri.

- Uite cheia de la uşa turcului. I-am ciordit-o astă-toamnă, şi el a făcut alta la fel cu ea. Broasca a rămas tot aia şi am încercat-o cu cheia asta acum, în urmă. Merge bine. Turcu crede că a pierdut cheia în hazna. Când închide seara uşa pe dinăuntru, nu lasă cheia în broască, o ia la el, ca s-o aibă sub pernă şi s-o dea pe fereastră băiatului care-i aduce cafeaua. Ăla deschide uşa dimineaţa. M-am gândit şi într-altfel: dacă turcu lasă cheia în broască şi nu puteţi să mai deschideţi pe dinafară, atunci împingeţi zdravăn de uşă, că pervazul e răscopt şi scoaba iese afară.

- Aferim, buzdruno, că deşteaptă mai eşti ! Şi dacă uşa zbiară de umple lumea, şi dacă turcul se deşteaptă, rămânem cu coada lui Gealat !...

- Atunci, călcaţi-i prăvălia. Lăsaţi-1 pe turc în pace. Intraţi în prăvălie prin uşa din dos. Are numai lacăt, şi toate lacătele ascultă de voi. Călcaţi-i prăvălia şi luaţi ce găsiţi în tejghea şi îh lada de fier...

- Şi dacă nu găsim nimic, ne procopsim cu măslinele şi cu rahatul turcului...

Aşa urzeau, discutau şi se certau seri întregi Vătaşul Biolan şi Marica ţiganca în bordeiul ei de la marginea Turnului. Pregătind prădarea lui Ibraim şi aşteptând ceasul cel mai potrivit, Vătaşul şi cu sălaşul lui - tăbărât mai încolo, pe lângă Olt - făceau alte prădăciuni mai mici, dar la depărtări foarte mari, aşa încât fulgii de găină să nu se afle niciodată lângă vizuina vulpii.

într-o seară din octombrie, pe o vreme de zloată şi de ceaţă, în bordeiul Maricăi, Vătaşul Biolan cu cinci zavragii de ai lui stăteau lângă focul din vatră. Treburile se încurcaseră. O năvală de noapte, la un conac boieresc de lângă Craiova, ieşise prost, şi un zapciu isteţ din partea locului era pe urma ţiganilor. Sălaşul trebuia să se mute degrabă, ori spre Brăila, ori dincolo, spre Samoviţ. Acum, la repezeală, trebuia o pleaşcă grasă, şi sorţul căzuse, în noaptea asta, pe Ibraim...

Marica spălase cârpeturi toată ziua la Ibraim acasă într-o maghernită din dos. La plecare, îi dăduse lui Gealat să mănânce o cheftea pregătită din vreme. Acum stătea, între cei şase ţigani, mai infernală decât toţi laolaltă:

- Acu e acu ! Eu plec drept spre podul Oltului. Nu săriţi peste poartă, că este aproape de odaia lui Savu. Urcaţi-vă pe zid, şi de pe zid suiţi-vă în copac, şi din copac lăsaţi-vă devale, la uşa turcului. Gealat a amuţit, turcul doarme greu. I-am spus eu un descântec la pragul uşii. Savu doarme cu sfinţii. Hai, manuşule, mişcă-te !

IX. UN EPISOD ÎNTUNECOS

Ţiganii se pregătiră de lucru. Erau toţi spărgători încercaţi. Fiecare avea scrise pe faţă, ori pe spinare, ori măcar în amintire câteva prădăciuni şi câteva vărsări de sânge. Iscru şi Paşol făcuseră şi câte un an de puşcărie. Paraipan era lat şi puternic ca un urs. Sfârnoagă era ager şi mlădios ca o vulpe. Bate-n-loc era mare strateg, dar şi cel mai fricos dintre ei. De aceea el era, de obicei, cel ce rămânea afară şi observa vecinătăţile.

Intrară în oraş unul câte unul şi fiecare cu treabă. Un topor în mână, o căldare la spinare, o traistă ori un sac la subţioară sunt semnele muncii şi ale cinstitelor îndeletniciri. Dar fiecare mai avea în sân câte un cuţit, şi trei dintre ei, între cari şi Vătaşul, şi câte-un pistol. Era toamnă târzie, ploua, gemea vântul prin înfundături, şi tot târgul, afară de oteluri şi de cârciumi, se culcase...

Savu nu dormea. Lucrase până târziu, sub lampa lui, la o pereche de ghete poruncite, şi acum, după rugăciune, stătea şi medita... Afară se răsuceau, în vânt şi în ploaie, copacii din grădină, şi stropii nevăzuţi izbeau, toane-toane, în uşă şi în geam. în odăiţa lui Savu era cald. Munca zilei mâna somnul înainte ca pe un cârd de oi cari se întorc la staul. Savu se întreba umil şi grijuliu: „Oare cât va mai îngădui Domnul să poposesc sub streaşină acestui prieten şi când va veni porunca de plecare ?"

Când era să-1 fure somnul, Savu aude nişte zvâcnituri în uşa lui şi apoi un geamăt lung. Se ridică din pat şi ascultă... Zvâcniturile s-au făcut slabe de tot şi geamătul nu se mai aude.

Savu deschide uşa încet şi vede ceva lungit pe prag. Se apleacă pe brânci şi distinge pe Gealat în agonie. Cu coada lui, prinsă de spasmul morţii, izbea mâinile şi obrajii lui Savu.

„Ce să fie asta ? se întrebă pantofarul, cuprins de milă şi de bănuieli. Moare Gealat de bătrâneţe, ori otrăvit de un duşman ?"...

Dar nu-şi isprăveşte gândul, şi vede înainte-i o mogâldeaţă care-i fluieră şerpeşte:

- Intră înăuntru şi taci, că te omor !...

Era Paşol, care făcea de strajă în mijlocul grădinii şi care prinsese de veste că Savu a deschis uşa. Lui Savu i-a trecut prin minte ca fulgerul: „Doamne, ajută-mă să nu fac moarte de om !" - şi a sărit peste trupul lui Gealat drept în burta ţiganului.

Paşol, care nu se aştepta nici la un atac de jos în sus, nici la această agilitate de pisică sălbatică, s-a dus peste cap cu pistol cu tot. Din câtiva pumni daţi la tâmplă, ţiganul s-a muiat ca o cârpă. Dar răbufnelile şi gâfâielile luptei, cu tot vântul şi cu toată ploaia, au ajuns la auzul lui Bate-n-loc, care veghea sus în stejar. Un miorlăit autentic şi lugubru 1-a zguduit pe Sfârnoagă, paznic la uşa lui Ibraim. (Marica avusese orbul găinilor ! Uşa nu se deschisese; mai avea alt secret pe dinăuntru.) Biolan, Iscru şi Paraipan erau în prăvălie. Goliseră tejgheaua - aramă şi argint - şi acum descântau casa de fier şi aurul din ea.

Savu, în rostogoleala lui cu Paşol, a simţit pistolul căzut. L-a găsit şi l-a ridicat. A înţeles într-o clipă cum stau lucrurile: „Ibraim e prădat ! Ăsta mă păzea pe mine. Tovarăşii lui sunt ori în casă, ori în prăvălie. Doamne, ai milă de mine !"...

Pantofarul s-a strecurat pe lângă curpenii de viţă spre fereastra lui Ibraim, ţinând pistolul întins: „Slobod pistolul şi trezesc pe Ibraim ori sperii pe tâlhari"... Dar pe când Savu se strecura pe lângă viţă, printre viţă şi zidul casei se strecura Sfârnoagă. L-a lăsat pe Savu să treacă, şi i-a ieşit deodată în

spate, cu cuțitul în mână. A ridicat cuțitul și s-a repezit în ceafa lui Savu. Dar Savu s-a ferit de un curpene care-i venea la gât, și brațul țiganului s-a teșit de spinarea lui Savu și a lovit în gol. Savu a întors pumnul care ținea pistolul, și în scăfârlia țiganului răscăcărat a slobozit, cu tocul pistolului, o lovitură năprasnică.

în stejar, miorlăiturile cotoiului erau tragice. Savu s-a uitat bine prin întuneric la motanul care miorlăia și a descărcat pistolul nu chiar în țintă, ci pe alăturea. Și hurrr ! prin crengile stejarului o matahală cade la picioarele lui Savu.

- Mânca-te-aș ! nu sunt cotoi, sunt țigan ! Să nu mă omori de tot, lasă-mă așa pe jumătate. Hauleu, mamă, rău m-a împănat !...

Savu se repezi și trânti cu putere de uriaș ușa prăvăliei în nasul celor ce auziseră detunătura pistolului. Trase zăvorul, puse drugul de fier și prăbuși, în câteva clipe, la gura ușii, toată lemnăria de sub stejar.

Ibraim se trezise și întreba prin gratia ferestrei, cu două pistoale în mână:

- Cine e acolo ? Savule, tu ești ? Cine este în prăvălie ?...

- Boier Ibraime, trage la pistoale să se auză în târg și să vie paznicii ! Tâlharii, boier Ibraime !... Ne-au prădat tâlharii ! Și Savu, ținând mâinile în beregata lui Bate-n-loc, striga din răsputeri: Ajutor ! Ajutor ! Săriți ! Tâlharii !...

- Tâlharii sunt, mânca-te-aș ! (gâfâia Bate-n-loc) dar nu mă strânge așa de gât, că rămâi fără ochi ! îmi ies ochii din cap !...

- Țigane, câți tovarăși sunt în prăvălie ?

- Apoi câți să fie, n-aș fi avut parte de ei !...

- Câți sunt, țigane ?

- Iaca, trei sunt...

Afară la poartă și pe la ușa prăvăliei se auzeau glasuri și se vedeau mișcându-se câteva lumini.

- Boier Ibraime, aprinde lampa !

Cineva întrebă de afară:

- Ce este, Savule ?

- Sunt hoții în prăvălie. Păziți în față, să nu scape. Și aici sunt câțiva.

Dar Savu, cu mâinile în gâtul lui Bate-n-loc, simți că un fulger de durere îi trece printre coaste și se prăbuși în întuneric, cu Bate-n-loc sub el și cu Sfârnoagă deasupra lui !

X. ÎNTRE PATRU OCHI

Sfârnoagă și cu Bate-n-loc au scăpat. Până să iasă Ibraim din casă și să dea iureș lumea adunată afară, cei doi țigani s-au cățărat în copac - Bate-n-loc ușor rănit, Sfârnoagă dezmeticit - și din copac au încălecat zidul și s-au făcut nevăzuți. Au prins pe Pașol, care nu-și venise bine în fire, și pe cei dinăuntru.

Savu s-a trezit la spital, cu Ibraim la căpătâi. Sfârnoagă înjunghiase cu sete, dar fără să-și chibzuiască lovitura. Izbise pe Savu în partea dreaptă și inima rămăsese neatinsă. Mersul tămăduirii a fost fericit, și până la Anul Nou pantofarul a fost iar pe picioare.

Cât a stat la spital, Ibraim, Nicolache Piua-Petri, curelarul Marcu și alți prieteni mai umili n-au lipsit de lângă patul lui. Așteptându-și deplina vindecare, Savu a trăit ceasuri de mare odihnă sufletească. I se părea că boala lui de azi este un adevărat concediu, dăruit după atâția ani de încordată străduință și de îndeplinire a canonului pus asupră-i. Se simțea nevrednic să mulțumească lui Dumnezeu că scăpase viața unui om în schimbul celeilalte, pe care o răpusese... Și admira cu naivitate dumnezeiasca punere la cale care îl ajutase să se mângâie cu mântuirea lui Ibraim de pierzania lui Mahmud.

Când a fost să iasă din spital, Ibraim a venit să-1 ia pe Savu cu trăsura și 1-a dus acasă cu aceeași sărbătoare sufletească cu care l-ar fi dus pe marele vizir. Savu a voit să tragă la cămăruța lui, dar Ibraim i-a spus:

- Frate Savule, odaia ta e dincolo, în casă. Cât ai stat tu în spital, pe aici s-au schimbat lucrurile. Vom vorbi pe urmă.

Cu adevărat, Ibraim, în urma prădăciunii țiganilor, se zorise să isprăvească și să-și desfacă toate chiotorile. Vânduse și casa,

şi prăvălia tot foştilor tovarăşi - acum chiaburi şi băcani mari - şi mai întârzia până la darea şi luarea în primire. Noii stăpâni începuseră să facă schimbări şi reparaţii.

Savu şi-a găsit în odaia lui cea nouă toate sculele lui de cizmărie şi, cu bucuria reîntâlnirii, a început iar să lucreze. Ibraim spunea pretutindeni:

- Savu mi-a scăpat viaţa... Savu de aci înainte este şi mai mult ca până aci fratele meu... Savu va trăi în casa mea toate zilele vieţii lui.

Pantofarul vedea cum sporise prietenia şi dărnicia lui Ibraim şi, în cugetul lui, se găsea la o răspântie: „Să-1 las pe Ibraim în gândurile şi în căldurile recunoştinţei Iui, ori să-i spun tot adevărul ? L-au ştiut numai doi oameni, dintre cari unul era duhovnic şi este azi în ceruri... Să-i spun şi lui Ibraim taina mea ? El vrea să mă ia cu el la Stambul. Pot să mă leg de el până ce nu voi isprăvi canonul meu ? Pot să intru în casa lui până ce nu-1 voi întreba: Tu ştii că eu am omorât pe Mahmud ?"

Ibraim, din parte-i, se deprinsese desăvârşit cu gândul că pleacă împreună cu Savu şi vestise pe feciorii lui din Stambul că-şi aduce prietenul care i-a scăpat viaţa şi averea. Savu, ori de câte ori Ibraim aducea vorba de plecarea la Ţarigrad, răspundea nehotărât:

- Să vedem, boier Ibraime. Să dea Dumnezeu să fim sănătoşi... Când o veni ceasul, vom vorbi.

- Frate Savule, îi spuse Ibraim într-o seară, mă duc mâine la aghenţie să scot bilete pentru vapor.

Pantofarul se opri din lucru, îşi puse braţele unul sub altul şi tăcu un răstimp.

- Să iai, boier Ibraime, dar unul până la Stambul şi altul până la Brăila.

- De ce aşa, frate Savule ?

- Boier Ibraime, m-ai primit în casa dumitale cu mare bunătate şi cu mare dragoste frăţească. Prietenul nostru, boier Nicolache, a fost naşul prieteniei noastre.

- Frate Savule, aşa a fost acum şase ani, când ai trecut pragul casei mele. Dar astăzi, pentru sufletul meu, vii la rând după tata

şi după mama. Mi-ai scăpat viaţa şi mi-ai scăpat averea. Un turc nu uită niciodată o asemenea binefacere. Numai Dumnezeu poate să-ţi plătească pentru fapta făcută. Şi cum ai făcut-o ? Ţi-ai pus viaţa pentru mine ! Ai fost înjunghiat în locul meu. Sângele tău l-ai vărsat pentru mine !

Ibraim vorbea cu zguduitoare însufleţire. Sub lacul molcom şi lenevos al atitudinii orientalului, recunoştinţa lui păstra - sigilate - izvoare clocotitoare şi abondente.

- E adevărat, boier Ibraime... Dumnezeu mi-a ajutat să-ţi fac un bine... Dar dumneata nu ştii de ce Dumnezeu m-a trimis pe mine şi nu pe altcineva...

- Asta o ştie numai Allah, frate Savule. Cum o să ştii dumneata ?

- Ascultă, boier Ibraime. Dumnezeu mi-a fost mult milostiv şi mi-a dat un semn mare. Din tot ce-am făcut eu până azi, nimic n-a fost mai mult pe placul inimii mele decât întâmplarea cu dumneata.

- Şi eu tot aşa zic, frate Savule, şi pentru asta nu te mai pot scoate din sufletul meu şi vreau să rămâi în casa mea până când ne-o chema Atotputernicul.

- Boier Ibraime, aşa să fie, dar eu trebuie să-ţi destăinuiesc întâi o faptă pe care n-o cunoşti şi n-o bănuieşti. Anul trecut, prietenul nostru, boierul Nicolache, ne-a spus, colea în grădină, o taină care ne-a făcut să plângem. Am şi eu o taină - mărturisită de mult duhovnicului - mai grea şi mai posomorâtă decât taina lui Nicolache...

- Frate Savule, deschide-ţi inima şi vorbeşte dacă crezi de cuviinţă... Dar cum poate să te oprească taina dumitale ca să mergi cu mine la Stambul ?

- Sunt cincisprezece ani, boier Ibraime, de când umblu pe un drum răzleţ şi nebunesc... Toată lumea mă socoteşte ieşit din minţi şi căzut la patima sfinţeniei. Ia, un biet amăgit de duhuri şi de arătări... Am dat toată averea la săraci; o dau şi azi, pentru că tot ce agonisesc se topeşte în încălţăminte dată de pomană. Boier Ibraime, eu cu asta împlinesc o poruncă aspră, pe care mi-a dat-o duhovnicul Silvestru acum cincisprezece ani... Dumneavoastră,

musulmanii, n-aveți spovedanie și n-aveți duhovnic. Așa este legea dumneavoastră și așa v-a lăsat Dumnezeu... Noi, creștinii, ne mărturisim la duhovnic, și porunca dată, adică ispașa socotită de cuviință, este mai puternică decât porunca împăratului. Am făcut un păcat greu, boier Ibraime, și duhovnicul meu m-a legat pe toată viața.

- Așa e legea voastră, frate Savule. Păstrați-o așa precum v-au dat-o proorocii voștri și părinții. Ei au fost mai înțelepți decât noi, cei de azi...

- Păcatul meu, boier Ibraime, este un omor... După ce s-a predat viteazul vostru mușir Osman, soldații lui - prizonieri - au început să treacă pe aici, pe la Turnu, spre inima țării. Vreo două sute au ajuns la noi, la Rușii de Vede. Nenorocul meu a fost că un sergent din escortă era prieten cu mine din copilărie... M-am dus cu el la cârciumă, s-au strâns acolo și alți prieteni și ne-am îmbătat cu toții, dar eu mai mult decât ei toți.

Sergentul prieten cu mine - nu așa de beat precum erau ceilalți - mai avea să îngrijească de găzduirea câtorva prizonieri. A doua zi porneau spre Pitești. M-am ținut grapă de el... Mi-e jale și rușine, boier Ibraime, și plâng când mi-aduc aminte... Diavolul intrase în mine: „Omoară și tu un turc !" I-am spus sergentului (cum i-oi fi spus, că eram beat mort !): „Mă, vreau să omor și eu un turc !" Ăla, care mai avea ceva minte în cap, și-a văzut de treabă. între prizonierii pe cari îi ducea la cvartir era și bietul Mahmud, bolnav de lungoare, subțiratic și frumos ca un sfânt fără carne... Diavolul m-a biruit ! Am rămas afară în zăpadă, lângă Mahmud, iar sergentul a intrat cu ceilalți prizonieri în curtea unei biserici, unde erau chilii pregătite. Sergentul voia să-1 ducă pe Mahmud la o gazdă mai bună. M-am repezit atunci ca o fiară și l-am ucis pe Mahmud... și am căzut și eu lângă el, mort de beat... A doua zi am aflat din gura sergentului isprava pe care o făcusem și cur" că bietul Mahmud zace ascuns în zăpadă !...

Din ceasul acela, boier Ibraime, Savu Pantofaru ăl de până atunci s-a năruit și alt Savu Pantofaru a venit în locul lui. Noaptea, fără să mă știe și fără să mă vadă nimeni, m-am dus la

cimitir, am deschis bolta mormântului părintesc, l-am adus pe Mahmud și l-am culcat lângă părinții mei. Vreo două luni după aceea n-am mai fost nici cu viii, nici cu morții. M-am îmbolnăvit de lungoare și am zăcut dus pe lumea cealaltă. Boier Nicolache mi-a adus pe doctorul Cloajă - Dumnezeu să-1 ierte ! - și m-a scăpat.

Când am fost deplin sănătos, m-am dus și mi-am spus păcatul unui sihastru de la schitul Negară, duhovnicul cocoanei Cleopatra, Silvestru, de care oi fi auzit și dumneata. Era înfricoșat călugărul ! Fusese ostaș în tinerețe și venise în mănăstire plin de sânge... Dar de cincizeci de ani era călugăr ! Și faptele pocăinței lui cutremurau toate satele de primprejur. M-a ascultat, m-a judecat și m-a osândit: „Să pribegești toată viața fără cămin și fără legătură căsătorească. Să muncești și să cerșești. Să lucrezi cu mâinile tale și să dai de pomană o mie de perechi de încălțăminte. Și când vei găti o mie de perechi de încălțăminte date de pomană, unul din copiii botezați de mine (în vremea aceea, preot și duhovnic) va dezlega legătura pe care eu o pun acum asupra ta, și Dumnezeu te va ierta !"

- Aspră și înfricoșată legătură, frate Savule ! Da' ce să faci... așa ți-a poruncit imanul vostru, așa rămâne... Eu, unul, după capul meu, socotesc că pentru Mahmud a fost o despovărare... L-ai trimis lui Allah mai degrabă și i-ai scurtat toate suferințele... Dar sufletul tău a rămas legat în lanțuri...

- Așa, boier Ibraime. Și port lanțurile astea de cincisprezece ani ! Am făcut până acum și am dat de pomană peste cinci sute de perechi de încălțăminte. Duhovnicul mi-a spus: „Dumnezeu poate să-ți micșoreze sau să-ți șteargă canonul, ca un împărat preamilostiv". Dar eu lucrez fără preget și nu mă simt deloc împovărat. De altă parte, semnul pe care mi 1-a trimis cu dumneata mi-a umplut inima de lacrimi de cucernicie ! Cât e de bun Stăpânul cu sluga lui netrebnică !...

- Acum înțeleg, frate Savule... Ai pus viața lui Ibraim îh locul vieții lui Mahmud... Cu adevărat, Allah e Domnul puterii și al îndurării !...

- Am stat atâta timp sub acoperişul casei dumitale... Mă întrebam cu grijă uneori: Aşa spune canonul ? Unde e porunca de pribegie ? Eu m-am aciuat pe lângă Ibraim şi mă fac a uita că sunt blestemat să n-am cămin...

- Savule, era poruncă de la Allah ! El ştia de ce te-a trimis la mine ! Dar ascultă, frate, aceste cuvinte din *Coran,* pe care le-am învățat în copilărie: *„ O, voi, oamenilor, nu sunteți decât nişte calici în fața lui Allah ! Ci Allah este cel bogat şi cel preamărit. Dacă voieşte, poate să vă şteargă de pe pământ şi să aducă o făptură nouă"*... Şi apoi, ascultă mai departe: *„Nici un suflet greu împovărat nu trebuie să poarte povara altui suflet; şi dacă cel ce este greu împovărat cheamă la sarcina lui, el nu va fi deloc despovărat, chiar dacă ar fi alăturea de el o rudă "...*

Tot ce mi-ai spus este pricina lui Allah. El te-a împovărat, el te va despovăra ! Şi povara ta poți s-o porți şi în țara ta, şi în țara mea... Atunci, spune-mi, de ce vrei bilet numai până la Brăila ? De ce nu mergi cu mine până la Stambul ?

- Boier Ibraime, voi veni mai târziu... Ți-am spus tot adâncul sufletului meu şi eşti al doilea, după duhovnic, care ai auzit taina mea, fiindcă, fără să ştii şi fără să vrei, mi-ai adus mare uşurare şi mare mângâiere. La început, când nu mă spovedisem încă pusnicului Silvestru, îmi venea să plec în țara turcească şi să caut pretutindeni nevasta şi copiii lui Mahmud, şi când i-oi găsi, să le spun: „Sunt robul vostru ! Am venit să vă slujesc până la moarte !" Boier Nicolache, îndemnat de Dumnezeu, m-a adus în casa dumitale. Te-am privit cu drag, ți-am fost credincios ca Gealat... şi am voit să mor ca Gealat, pentru dumneata, doar-doar... oi stinge de la inimă focul că am omorât pe Mahmud.

Savu se îneacă şi plânge ca un copil. Ibraim lasă să-i lunece din ochii lui adânci şi negri două lacrimi, cari se pierd în barba-i de sultan.

- Frate Savule, ia cuvântul Ibraim, îngânând râsul cu plânsul, de ce mă faci să calc *Coranul* ? De ce mă faci să iau în spinare jumătate din povara dumitale ? Lasă-1 pe Mahmud în pace ! El este azi preafericit în raiul lui Allah ! De ce-ți răscoleşti inima şi de ce sângerezi aşa ? Să-ți vorbesc ca un negustor. Ai făcut o

datorie mare, ai cumpărat o corabie de marfă. Şi de atâția ani de zile plăteşti cinstit, plăteşti mereu ! Ba încă ai scăpat de la moarte şi pe unul din frații celui căruia eşti dator... Atunci, linişteşte-te şi înseninează-te ! Hai cu mine la Stambul; eşti făcătorul meu de bine şi fratele meu ! Plăteşte-ți datoria cum îți cere legea dumitale şi odihneşte-ți bătrânețile lângă mine, în căsuța mea de la Eyub.

- Voi veni, boier Ibraime, dar nu acum, cu dumneata... Canonul meu îmi cere pribegie, sărăcie, vânt şi ploi. în casa dumitale dau de odihnă şi de boierie. Mai lasă-mă pe meleagurile mele... Dar îți dau cuvânt prietenesc că mă voi sili să te ascult şi să viu lângă dumneata cât mai curând. îți voi trimite epistolă şi îmi vei răspunde cu epistolă, ori altfel, prin vreun călător de încredere.

- Bine, frate Savule... Mi-ar fi fost drag să plecăm împreună, dar mă mulțumesc şi cu cuvântul pe care mi l-ai dat. Mai rămâi, fă cum te îndeamnă inima şi cum îți porunceşte biserica dumitale, dar să ştii că în Stambul ai un prieten turc îndatorat dumitale până la moarte. Ce-oi avea dumneata cu Mahmud e altă socoteală... Mie mi-ai scăpat viața şi averea. Un turc nu uită asta niciodată ! Dar ascultă şi răspunde-mi la ce te-oi întreba: Cui dai ispaşă şi pocăință pentru că ai ucis pe Mahmud ?

- Cui să dau ? Lui Dumnezeu, lui Christos, Mântuitorul meu...

- Da' Mahmud ce era şi al cui era ?

- Mahmud era musulman şi era şi el... al lui Dumnezeu, al lui Allah...

- Al lui Allah, dar şi al proorocului, al lui Mohamed.

- Adevărat, boier Ibraime, al lui Allah şi al lui Mohamed.

- Atunci, frate Savule, ascultă un sfat frățesc: Fă cum ți-a poruncit legea ta şi îndeplineşte pravila imanului vostru. Dar nu uita că Mahmud, pentru care te pocăieşti, a fost turc de al lui Mohamed... Şi atunci, frate Savule, când vei fi gata cu ispaşa ta creştină, vino la moscheia lui Eyub - prietenul proorocului - şi fă-i şi lui o temenea. Moscheia asta este clădită pe mormântul lui Eyub, cel iubit de Mohamed... Eyub va pune, pentru tine, cuvânt bun la Mohamed şi vei fi iertat şi bine primit şi într-o împărăție, şi în cealaltă !...

PARTEA A III-A

I. PE DRUMURILE LUI CAIN, DAR CU FAPTELE LUI ABEL

Savu Pantofaru a plecat din Turnu împreună cu Ibraim. Ştiau şi cunoscuţii şi străinii că turcul pleacă la Stambul cu prietenul care i-a scăpat viaţa. De-abia mai târziu s-a aflat adevărul că Savu a rămas în ţară şi că străbate, cu sacul cizmăresc la spinare, oraşele Dunării de jos şi satele Dobrogei.

A intrat din nou în lungă pribegie şi a umblat printre pescari şi printre barcagii, de la Brăila până la Sulina. De la Sulina s-a înapoiat la Tulcea, şi de aci, cu popasuri multe şi inegale, a cutreierat în câţiva ani cele două judeţe dobrogene. Pe ici, pe colo, se ruga de câte un hoge ori de câte un turc cărturar să-i scrie lui Ibraim la Stambul că păstrează cu sfinţenie făgăduinţa dată şi că aşteaptă, din zi în zi, ca Dumnezeu să-i limpezească drumurile spre marele oraş al sultanului. Dar prin satele turceşti Savu nu mai putea să fie mare dăruitor de papuci, fiindcă n-avea cui să lucreze încălţăminte plătită. Pentru aceea s-a mulţumit şi el să pogoare mai jos, să ajungă cârpaci, şi să dreagă meşii şi imineii turcilor nevoiaşi. Din vremea cât stătuse lângă Ibraim, Savu prinsese câteva boabe turceşti, şi acum le sporea zilnic. Dar se înţelegea cu turcii şi cu tătarii, în primul loc prin faptele sale doveditoare de iubire şi de pace.

Pe la hanurile drumurilor, la cafenea, la poarta geamiilor, când vedea pe turc cu imineiul plesnit ori descusut, Savu începea prieteneşte:

- Efendi, dă papucul să-1 dregem...
- Ioc para, bre !
- Geaba, efendi !... Ben papugunu geabameremet iaparâm...

Şi ochii pantofarului erau atât de buni şi de prietenoşi, încât orice necaz, orice rea dispoziţie şi orice neîncredere din sufletul celui cu papucul spart se risipea.

Când plecaseră din Turnu, Savu se rugase de Ibraim să-i dăruiască lui una din acele poale de mătase verde, cu slove arăbeşti cusute în fir, pe care le avea pe pereţi. Şi Ibraim îi dăruise una. Odată, pantofarul a nimerit într-un sat tătărăsc, cu geamie în mijlocul lui şi cu un hoge pripit şi vanitos. După ce Savu a dres câţiva pantofi, tătarii s-au adunat în juru-i şi au început să-1 întrebe despre rostul şi despre credinţa lui.

Câţiva nedumeriţi, câţiva bănuitori au dat fuga la hoge şi l-au neliniştit:

- Ce pofteşte acest ghiaur care drege geaba papucii credincioşilor lui Mohamed ?

Hogea s-a dus la primărie şi a cerut primarului să aresteze şi să cerceteze pe pantofar. Primarul, fără să se teamă de ce se temea hogea, 1-a chemat pe Savu şi i-a cerut să se legitimeze. Documentele pantofarului erau în regulă şi vrednice de credinţă. Dar pe când Savu, în mijlocul tătarilor adunaţi şi bănuitori, cotrobăia prin sacul lui cu scule, alunecă pe masa primăriei sulul de mătase cu litere turceşti.

Hogea şi cu muezinul îl desfac în văzul tuturor. Ghiaurul are în sac cuvinte din *Coran* ! îşi încordează amândoi până la sudori, puterile erudiţiei lor arabe şi ajung la acest înţeles: *„O, voi credincioşilor, aduceţi-vă neîncetat aminte de numele lui Allah, aduceţi-vă aminte şi cântaţi laudele lui dimineaţa şi seara l"*

Hogea îşi şterge fruntea mulţumit. Nu e puţin lucru să laşi înmărmuriţi de admiraţie pe credincioşii tăi... Apoi, aproape recunoscător, se întoarce către Savu:

- Efendi, fii binevenit ! Eşti musafirul meu. Cine poartă în spinare cuvintele proorocului este un prieten al lui.

Căile şi pribegiile lui Savu din cei din urmă cincisprezece ani ai vieţii lui se pierd în pâclele Dunării şi ale legendei. Pantofarul nu s-a mai înapoiat în judeţul nostru. După ce a răscolit Dobrogea timp de câţiva ani, a venit iar în părţile Brăilei,

încălţând pe desculţi, potolind pe mânioşi şi mângâind pe cei cu lacrimi pe obraz.

într-o zi, când se apropia de comuna Viziru - prăfuit, scâlciat şi smerit ca un milog - vede nişte pluguri la capătul unei ţarine şi o mulţime de ţărani adunaţi laolaltă. Erau doi plugari cari se certau asupra mejdinei dintre locuri. Unul pe altul se învinovăţea de înşelăciune şi de răşluire. Amândoi erau aprinşi ca nişte guri de cuptor, şi flăcările, blestemele şi spurcăciunile iadului curgeau pâraie între ei... Ceilalţi plugari, neamuri şi prieteni, erau împărţiţi şi ei în două.

Savu se apropie fără să fie băgat în seamă şi priveşte şi ascultă. Unul dintre cei doi îndârjiţi scoate fierul plugului şi se repede asupra celuilalt. Ca o vijelie trece pe lângă Savu, dar Savu îi pune o piedică, şi turbatul cade pe burtă şi scapă fierul plugului. Se scoală şi se năpusteşte asupra lui Savu:

- Da' tu de unde ieşişi, mă ?

îl ia pe Savu la palme şi la pumni şi-1 scutură de tot colbul adunat de pe drum. Pantofarul rămâne nemişcat, nesimţitor, ca un stâlp de pod la năvala unui fumegând puhoi de ape... Această nepăsare la durere, această moarte a oricărei reacţiuni înhaţă şi zguduie pe toţi câţi sunt de faţă. Cine e acest om de piatră ? Furiosul care-1 bătea pe Savu începe să gâfâie. Atunci Savu, cu uşurinţa cu care ai prinde mâinile unui copil într-una din ale tale, prinde labele bătăuşului şi-1 ţintuieşte. Orice zvârcolire este de prisos. Savu deschide gura şi spune cu o putere neînţeleasă şi biruitoare:

- Ascultă, nerodule ! Ţi-am pus o piedică şi te-am trântit, fiindcă, dacă te lăsam, intrai în puşcărie... Ai fi omorât cu fierul plugului pe fratele tău şi praful se alegea de tine şi de casa ta ! Te-am lăsat să mă baţi ca să te răcoreşti şi să-ţi treacă nebunia. Acum vino-ţi *în* fire şi vezi din ce primejdie ai scăpat. Ai ceva de împărţit cu celălalt ? Te crezi furat de el ? Plânge-te primarului, ori judecătorului, ori adună pe bătrânii din sat şi arată-le lor care crezi că-ţi este dreptatea.

Plugarii care ascultau, ajutaţi de liniştea şi de înţelepciunea acestui om, se simţiră din nou pe linia bunului-simţ şi a dreptei judecăţi:

- Are dreptate, mă... Bine vorbeşti, jupâne ! Dumnezeu să-ţi dea sănătate că împiedicaşi moarte de om !

Altă dată Savu era la gura Ialomiţei. Plouase mult şi râul crescuse năprasnic, se revărsase peste maluri şi smulsese de pe ele tot ce întâlnise. Coşări, căpiţe de fân, dobitoace înecate şi fel şi fel de lucruri casnice - din casele cotropite - veneau pe râul transformat în fluviu. Cădea un jalnic amurg de primăvară, şi oamenii din satele de pe margine priveau, îngroziţi şi neputincioşi, la atâta muncă şi avere care se duceau spre Dunăre. Savu alerga prin mulţimea năucă, luptându-se s-o îmbărbăteze şi s-o îndrumeze cum cerea graba momentului. Vâjâiau apele, plângeau femeile şi copiii, şi mâniosul noian cotropitor părea de sânge. Departe, în mijlocul Ialomiţei revărsate, venea ceva rotund şi sângerând. Părea o albioară sau o căpistere smulsă din vreo gospodărie. Câteva muieri începură să se smulgă din cap şi să spună că au văzut în albioară cum bâstăcăiesc mânuţele unui copil... Aşa părea... în lumina roşie a serii, pare că ţâşneau din copaie nişte beţişoare mai albe.

- Ce ne facem, ticăloşii de noi !... E un copil în copaie !... Şi luntrea tocmai a trecut dincolo şi cei din luntre n-au văzut copaia !...

Savu aruncă hainele de pe el şi intră, făcându-şi cruce, în puhoaiele încrucişate şi mugitoare. Mai spre mijloc, la adânc, înoată mai în voie. Se luptă, îşi fereşte capul de grinzile şi de scândurile care sar ca din nişte plute sfărâmate şi se apropie de copaia miraculos rămasă deasupra apei.

într-adevăr e un copil în ea ! Un băieţel răguşit de plânset, flămând că şi-ar mânca degetele, roşii ca racul, dar încăpăţânat şi neresignat să tacă şi să moară !...

Savu aduce albioară la uscat şi-1 dă pe flămând în seama câtorva femei cu ugerul plin de lapte şi de compătimire.

- Dacă nu şi-o mai găsi părinţii, eu sunt părintele lui de aci înainte !

Dumnezeu îi hărăzise lui Savu alți copii... Venind odată spre Brăila, se oprește la han, într-un sat, și observă pe ulițele satului o deosebită îngrămădeală. Se arătase perceptorul cu ajutoarele lui și toată lumea se zbuciuma. Pe vremea aceea, nu se putea priveliște mai tristă, nici ceasuri mai amare în viața satului decât priveliștea vânzărilor cu toba și ceasurile trăite de toată obștia, întărâtată și solidară.

Hanul era peste drum de primărie, și amândouă erau ceva mai sus, deasupra uliței celei mari a satului. Pe uliță, în sus, venea spre primărie un convoi jalnic. Un vătășel, în frunte, ducea de funie o vacă bălțată, primprejur alți vătășei, iar pe urmă o droaie de femei și de copii.

Perceptorul executa pe o văduvă pentru o rămășiță de o sută de lei. Văduva avea cinci copii și, drept toată averea, o vacă cu lapte. Perceptorul constata, prin proces-verbal, că negăsind la casa debitoarei altă avere decât o vacă, urma să scoată în vânzare publică această avere, după ce toate avertizările și păsuirile fuseseră la timp îndeplinite.

Văduva și prietenele ei veneau în convoi, plângând ca la înmormântare; doi copii mai mari se țineau de coada vacii, iar ceilalți mai mici se țineau de poalele mă-sii.

Bubuie toba, zbiară crainicul, întreabă perceptorul:

- Cine dă mai mult ?

Savu răspunde din mulțime:

- Stați pe loc, domnule perceptor. Uite aici toată datoria femeii. Dați-i vaca și lăsați-o să-și vază de sărăcie.

- Apoi trebuie să îndeplinim formele, domnule...

- Faceți cum știți, banii sunt aici și vaca rămâne a copiilor.

Dar după două luni Savu trece a doua oară prin sat și află că văduva cu cinci copii e îngropată de zece zile !... Se duce la casa orfanilor și-i găsește pe toți nepieptănați, nepremeniți și cu ochii azâr la ceaunul de mămăligă care fierbea pe vatră. Era vreme de muncă și rudele erau pe câmp. Fetița cea mare găsise, de dimineață, mălai de o mămăligă și acum făcea de mâncare fraților.

Savu pricepea că o poruncă nouă vine să întregească pe cele vechi. A rămas lângă orfani. A dres casa, a închis curtea și grădina cu ulucă, a făcut din grădină stearpă grădină de zarzavat și a sădit în inima copiilor cuviința, dragostea de muncă și frica de Dumnezeu.

Când fericitul vodă Carol a împlinit patruzeci de ani de domnie, fata cea mare, Safta, a împlinit optsprezece ani. Un flăcău din sat - fecior de oameni cu stare - a cerut-o în căsătorie. Savu, părinte adoptiv, ia dat-o cu condiția să locuiască în casa orfanilor și să aibă grijă de Miala, copilul cel mai mic. După căsătoria Saftei, Savu s-a mutat cu băieții la Brăila și a făcut dintr-o bojdeucă atelier de cizmărie. Savu începuse să-i învețe meseria mai demult; știau toți să pună tocuri și sprâncene. Acum era vorba să facă din ei calfe și meșteri.

Degrabă, din bojdeucă au trecut într-o prăvălioară. Ucenicii lui Savu erau dezghețați, sârguincioși și simțitori față de puterea sufletească și de jertfele binefăcătorului lor. Treburile au mers înfloritor. Mușteriii au sporit, dar pomenile lui Savu au înțărcat. Mai avea de dat vreo sută și ceva de perechi de încălțăminte, până să ajungă să acopere canonul. Dar Savu se gândea: „Dumnezeu își împacă poruncile și le cumpănește ca un stăpân preaînțelept. Trebuie să dau copiilor o pâine în mână, și pe urmă mă înapoiez la canon"...

Cei trei copii erau acum adolescenți. învățaseră clasele primare în satul lor, învățaseră de la Savu și din cărțile lui învățătura și pravila creștină și deprinseseră temeinic meseria cizmărească.

Cu toți anii trecuți la mijloc, Savu nu uita pe Ibraim, și Ibraim nu uita făgăduiala lui Savu. în fiecare an schimbaseră între ei câteva scrisori. Turcul știa ce piedică mare s-a ivit în calea libertății prietenului său ghiaur și gândea, ca și el, că poruncile lui Allah au precădere și că trebuiesc îndeplinite înaintea dorințelor noastre omenești.

Savu îi scria lui Ibraim (în scrisoare românească, pe care i-o citea acum turcului un funcționar binevoitor de la legația noastră):

„Nădăjduiesc mereu că Dumnezeu îmi va ajuta să văd încă o dată fața Evgheniei tale... Copiii cu care m-am zbătut atâta s-au făcut mari, știu meseria și mi se pare că vor fi oameni de ispravă

şi temători de Dumnezeu... M-am trudit să pun în inima lor cuget cinstit şi drept, tot aşa precum m-am trudit să pun în mâna lor cuţitul, pila şi raşpilul. Milostivul Stăpân a blagoslovit munca mea. Matei e cucernic şi harnic lucrător. Florea e ager şi va ajunge stăpân de cizmărie. Constantin va merge mai departe decât toţi. învaţă pe ascuns şi vrea să dea examene la şcolile mai înalte.

M-am gândit şi mă gândesc mereu, boier Ibraime, în smerenia şi în prostia mea: Poate că aceştia sunt copiii lui Mahmud ! De câte ori, la început, voiam să pornesc în toată lumea turcească şi să întreb pretutindeni: Unde sunt copiii lui Mahmud ? Iată că i-am găsit ! Fata cea mare a avut parte de un om prea cumsecade. M-am înţeles cu el să ţină în casă pe Miala, fata cea mică, şi să-i facă zestre ca unui copil al lui. Şi face întocmai aşa, om de cuvânt şi de omenie ! Dumnezeu să-i întoarcă însutit !

O veste tristă şi târzie - pentru că şi eu am aflat-o foarte târziu - îţi trimit în epistola aceasta: Prietenul nostru Nicolache a închis ochii anul trecut. Al treilea copil i l-a cerut Domnul, mai demult. Aş vrea să mai trec o dată prin Teleorman, şi mai cu seamă prin Turnu, dar mă tem că nici punga, nici vremea nu-mi vor da ascultare...

Aştept să aşez pe bieţii mei orfani în casele câtorva patroni brăileni şi să mă urc îh vapor. Nu te uit, boier Ibraime, şi nu uit că m-am legat cu cuvânt de negustor să viu să-ţi văd casa şi feciorii. Ce va porunci Domnul când voi ajunge în Stambul şi la Eyub, aceea ştie singur el, şi vom auzi la timp şi noi."

III. A MIA PERECHE DE PAPUCI ŞI UN TESTAMENT VERBAL

Zilele trec, Savu a încărunţit, Dunărea, care curge largă şi plumburie prin văzul prăvălioarei lui Savu, poartă spre Sulina şi spre Stambul sute de vapoare şi de caice. Pantofarul şi-a cercetat tovarăşii de meserie şi a ales pe doi dintre ei, ca să le lase în grijă pe copiii lui de suflet. Matei şi Constantin vor fi primiţi la cutare patron, Florea va fi primit la un altul.

Apoi Savu a început să-şi facă propriile socoteli. Pleacă din ţară şi Dumnezeu ştie când se va mai întoarce... Ce va întâlni în Stambul, ce porunci noi va primi, pe ce căi va aduce Domnul la îndeplinire cuvântul sihastrului Silvestru - Savu nu se întreabă şi nu se îngrijeşte. Dumnezeu este pretutindeni la el acasă ! O singură preocupare a răsărit în mintea pantofarului acum, în urmă: să pregătească mai din vreme a mia pereche de încălţăminte, perechea de iertare ! Ce mai lipseşte din mia de perechi va pune mai târziu, când o fi în Stambul, dar perechea cea din urmă să fie gata de mai-nainte...

Şi Savu croieşte o pereche de meşi domneşti, cum se văd la pravoslavnicii ctitori - voievozi şi boieri - zugrăviţi prin mănăstiri: cu carâmbi largi şi răsfrânţi, din piele roşie, albă şi neagră. Cine va purta această încălţăminte, Dumnezeu ştie !... Pantofarul o lucrează ca din porunca unuia care ar fi însuşi sultanul sau patriarhul grec din Ierusalim. Când meşii au fost gata - plini de râuri şi de ochi de păun - Savu şi-a adunat familia lui adoptivă la o cină de despărţire.

în căsuţa de la ţară, unde pantofarul crescuse pe orfani şi unde acum trăia Safta cu bărbatu-său, Savu a pregătit, ca în alte vremuri, cu şorţul dinainte, mâncare pentru toţi. Safta, gospodină tânără, ar fi voit să-1 cruţe pe Savu şi să rostească ea în locul lui. Dar el s-a împotrivit şi când au stat cu toţii la masă, şi s-au închinat, i-a lămurit:

- Am pus iarăşi acest şorţ dinainte şi v-am făcut de mâncare, ca pe când eraţi copii, ca să nu mă uitaţi, ci să mă pomeniţi mereu când n-oi mai fi cu voi... M-a trimis Dumnezeu lângă voi când eraţi mici şi v-am învăţat să munciţi, să fiţi smeriţi, să ţineţi unul la altul şi să vă temeţi de Dumnezeu... Şi acum aceleaşi lucruri vi le spun încă o dată.

Să nu vă fie ruşine de muncă. Dumnezeu mi-a ajutat şi v-am învăţat meseria mea de cizmar. Păstraţi-o şi cinstiţi-o ! Munciţi pentru voi, dar munciţi şi pentru fratele sărac şi necăjit. Să nu vă bucuraţi la bani, să nu vă adunaţi comori aci, pe pământ, împărţiţi cu săracii. Adunaţi-vă comori în vistieriile Domnului

Iisus Christos. Munciți fără trufie. Trăiți smeriți, ca Domnul și ca sfinții apostoli...

Iubiți-vă frățește, voi, cari sunteți frați, dar iubiți deopotrivă și pe ceilalți. Ci ca să iubiți pe toată lumea, trebuie să vă curățați inima de orice trufie și de orice închipuire măreață. Să țineți pe orice om mai bun și mai de preț decât voi, și atunci nu vă va fi greu să-1 iubiți.

Iubiți pe Mântuitorul mai mult decât pe voi înșivă și decât pe toată lumea. Citiți și luminați-vă din ce în ce mai mult, așa precum făceam cu toții și cum știu că faceți și azi.

Domnul îmi poruncește să încep un drum lung. El singur știe când ne vom mai vedea... Dar inima voastră să nu se întristeze.

Safta îl opri din vorbă:

- Unchiule, spune-ne unde te duci, ca să știm și noi, și când ne-om închina, să închinăm pământul înspre partea unde vei fi...

- Oriunde voi fi, și eu și voi suntem de-a pururi în mâna lui Dumnezeu... V-am spus, copiii mei, că acel ce iubește pe Dumnezeu și crede în el din toată inima rămâne fără frică și fără primejdie, ca și cum ar fi pe palma lui Dumnezeu.

E adevărat, plec în călătorie lungă... Dar voi țineți minte ce zice cartea sfântă: *„De aș lua aripile dimineții și m-aș sălășlui la cea mai depărtată margine a mării, și acolo mă va purta mâna ta și dragostea ta mă va ajunge "...*

Ca oameni slabi ce suntem, plecarea aceasta ne întristează. Dar orice plecare și orice despărțire de pe pământ își are în ceruri popasul cel din urmă și bucuria revederii desăvârșite. Dacă va voi Domnul să mă cheme la el, să nu vă întristați, ci să vă bucurați. Fiindcă toți cu toții acolo trebuie să ne întâlnim, în locașurile pe care Domnul ni le-a gătit de mai-nainte.

Drumul meu acum este spre Țarigrad. Mă așteaptă acolo prietenul Ibraim, despre care v-am spus că este milostiv și temător de Dumnezeu. Dar unii despre alții vom avea mereu știre. Tu, Constantine, care ai condei frumos, îmi vei scrie la Țarigrad vești despre tine și despre frații tăi. Voi, Vlade și Săftico, țineți casa, munciți fără preget și aveți grijă de Miala. Voi, Matei și Floreo, străduiți-vă să ieșiți calfe și să deschideți

atelierul vostru. Răbdați și lucrați! Dumnezeu vă va fi într-ajutor. Constantin are călcătură de iubitor de carte. Sprijiniți-1 frățește ! Mi s-ar umple inima de bucurie să-1 văd, într-o zi, meșter în *Sfintele Scripturi,* precum este în cizmărie...

Dragii moșului, veniți unul câte unul să vă binecuvântez și să vă îmbrățișez. Miala tatei, fii cuminte ! Așa, cu fața senină, cu ochii spre soarele nădejdii lui Christos !... Precum a spus el: „Puțin, și iarăși ne vom vedea !"...

Savu Pantofaru a pus în disagă *Noul Testament,* câteva albituri și a mia pereche de papuci. A doua zi, dis-de-dimineață, a plecat pe jos spre Fetești. Și, din sat în sat, a ajuns până la podul cel mare, care stă ca o șa de fier pe spatele cenușiu al Dunării.

IV. PE VAPORUL „COBRA"

De Sf. Ilie, Savu era în Constanța. I-a scris de aci lui Ibraim: „Mai zăbovesc vreo zece zile. Am găsit de lucru, dar într-o săptămână sunt gata." Ibraim a înțeles că pantofarul își strânge bani pentru plata vaporului și i-a trimis, printr-un prieten care venea la Constanța, zece napoleoni de aur. Atunci Savu, bogat mai mult decât avea nevoie, a cercetat în port ce vapoare pleacă spre Stambul, când pleacă fiecare și și-a ales vaporul „Cobra", care mergea până la Atena și la Smirna.

Savu s-a dus pe la scaunele stăpânirilor românești și turcești, a îndeplinit formalitățile necesare și a venit, cu o jumătate de zi mai devreme, pe cheu, lângă vapor. „Cobra" pleca la miezul nopții. Cu alt vapor, Savu îi trimisese lui Ibraim încă o scrisoare, arătându-i în care *zi și pe ce vreme sosește „Cobra" în Bosfor.

Era o după-amiază toridă de vară și tot văzduhul tremura ca dogoarea de la gura cuptorului. Țărmul mării, în dreapta portului, părea o clădire de cărămizi arse, dislocate din simetria inițială. Pe cheu, soarele izbea puternic în caldarâmul de piatră,

în grămezile de cărbuni şi în creştetul călătorilor de clasa a treia care aşteptau ora îmbarcării.

Marea palpita, printre vapoare şi printre otgoanele de sârmă, verzuie şi uleioasă, plină de floarea murdăriilor portului. De nicăieri nu venea nici o boare. De sus de pe dig, infinitul larg albastru părea de smalţ care se coace, nu noian de ape răcoroase, în zările vibratoare şi indescifrabile, ochii marinarilor căutau cu teamă deznodământul brusc al acestei stări de arşiţă, soră cu uraganul.

La umbra celor câteva magazii şi maghernițe de pe cheu, aşteptau, asudaţi şi aprinşi la faţă, pâlcuri-pâlcuri, călătorii îh majoritate turci şi greci. Savu ar fi intrat bucuros în vorbă şi ar fi stat locului lângă ei dacă nu s-ar fi simţit cuprins şi copleşit de zbuciumul focului din văzduh. Ca niciodată, căldura zilei îl neliniştea şi scotea vlaga din el.

A început să se plimbe prin umbra digului, aşteptând zefirii adormiţi în larg, s-a spălat pe ochi de repetate ori şi şi-a poruncit răbdare. Soarele a început să decline. Faţa mării a trecut, enigmatică şi mobilă, printr-un lung şir de aspecte, între soarele care descăleca pe spinarea dealurilor dobrogene şi cortegiul plumburiu al solilor furtunii, zămisliţi din răsărit.

Ceasurile s-au scurs apăsate de temuta apropiere şi de sumbrele profeţii ale nopţii. Sub apăsarea aceasta, călătorii şi-au scos biletele de călătorie, au trecut prin cercetarea vamală şi au început să urce pe vapor. Afară de mulţimea cu turban, cu fes şi cu iaşmac, mai erau câţiva mosafiri de înaltă calitate, câţiva occidentali, câţiva diplomaţi, un ministru în concediu şi un arhimandrit sau vlădică, pelerin spre Muntele Athos.

Când toată lumea a fost pe vapor - mai multă pe covertă decât în cabine - şi căpitanul a început manevra dezlipirii de cheu, un torent de flăcări roşii s-a risipit în spaţiu şi un bubuit adânc a însemnat că vaporul pleacă.

Peste un ceas, în largul mării, uraganul plesni cu nimicitoare vehemenţă. Comandantul vasului şi toată lumea de sub ascultarea sa veghează cu spirit lucid, cu mâini viguroase dansul pe abisul clocotitor. Era şi vânt, era şi ploaie, şi plesnetele lor

cădeau, ca mii de fulgere negre, în catargele, în coastele, în platforma şi mai ales în prora corăbiei. Stăruinţa vijeliosului ocean aerian asupra prorei şi urletele sfâşierii lui în vârful ascuţit şi în catarge răsturnau orice rezistenţă omenească normală. Urechile asurzeau, hainele zburau cu trup cu tot.

împrejurul vaporului clocotea o păcură universală care, sub plugul prorei şi la lumina farurilor de pe catarg, se prefăcea în fantastice havuzuri de viscol şi de omăt. Mişcarea de la proră spre pupă - temutul „tangaj" - începea să se răsfrângă în nervii şi în echilibrul sanitar al călătorilor.

Femeile, copiii, bărbaţii (mai slabi de înger) stăteau întinşi pe coridoare, pe podina holului de clasa a III-a, prin ungherele de pe covertă, unii zbuciumându-se şi muşcând lămâie, alţii toropiţi în aşteptarea alinării. Afară de oamenii vasului, cu ceasuri reglementare de odihnă, şi afară de un neguţător englez, care trecuse prin furtunile Atlanticului, toate lumea cealaltă era trează. Căpitanul, învăluit în mantie se vedea prin visul luminilor bătute de vânt şi de puzderiile mării, încovoiat şi negru, la pâlnia de comandă. Era o vijelie oţerită, dar trecătoare. Zaua ei plesnise într-o parte a cerului, şi stelele eliberate pâlpâiau ca nişte semnale de încurajare. Prizărita dar dârza coajă de nucă începea să simtă că urgia împresurătoare se oboseşte. Departe, în răsăritul de vară, dincolo de fruntea fantomelor dănţuitoare, părea că o înfiorare de timide opalescenţe ridică prima veste că ziua stă să se reverse pe câmpul tragicei licuidităţi.

în acel moment, când căpitanul începea să se convingă că poate fi înlocuit, medicul vasului urcă pe puntea de comandă şi-i făcu acest raport".

- Domnule comandor, am inspectat şi reinspectat pe toată lumea. Am dat mici ajutoare pe ici, pe colea şi totul merge bine, cu o excepţiune. E un călător de clasa a III-a, cetăţean român, de meserie cizmar, cu destinaţia Constantinopol, care înfăţişează nişte tulburări stranii. Ezit să spun ce are: rău de mare, insolaţie, sau un atac de nervi... Am procedat cu prudenţă şi am făcut puţinul pe care mi 1-a îngăduit neclaritatea în care mă găsesc. Omul care a avut până acum câteva eclipse ne cere un lucru

neobişnuit, şi asupra acestui lucru vreau să aud părerea dumneavoastră.

Comandantul se întoarce către „secundul" care veghează lângă el.

- Poruncă de rechemare... Tocmai ce aşteptam... Iţi cedez aripile îngerului păzitor... Ce cere, doctore, bolnavul dumitale ? Dar mai întâi îţi cer eu o ţigare, că pe ale mele le-am isprăvit.

Pogorâră scara unul după altul şi se opriră la adăpost.

- Domnule comandor, urmă doctorul, bolnavul cere un preot. I-am spus deocamdată, în ironie, că vapoarele noastre n-au nici capelă, nici capelan, ca transatlanticele americane... Dar omul nostru mi-a răspuns într-un chip smerit şi serios, care m-a înfiorat: „Domnule doctor, între călătorii vaporului este un preot ortodox... Vă rog spuneţi Cucerniciei sale numai atâta: un bolnav vă cheamă lângă el."

- Doctore dragă, sunt de părere că trebuie să îndeplinim dorinţa acestui om. Dacă preasfinţitul nostru pasager îşi cunoaşte datoria cel puţin cât noi pe a noastră, nici nu se va supăra, nici nu va întârzia să răspundă la chemare... Poate că doarme, poate că veghează... Scrie un bilet şi trimite să i-1 înmâneze. Noapte bună sau... bună dimineaţa, după cum vrei s-o iei şi după cum te vor ierta împrejurările !...

V. UN BOLNAV ÎNTRE DOI TERAPEUŢI

Doctorul cercetează, află că persoana bisericească de pe vapor este arhimandritul Veniamin din Mitropolia Ungro-Vlahiei şi-i scrie aceste rânduri:

„Preacuvioase,

Un călător de pe vaporul nostru se află bolnav, probabil de mai-nainte de plecarea din Constanţa. El ne cere stăruitor asistenţa unui preot. Pentru că pe vasul nostru sunteţi singura persoană ecleziastică ortodoxă, din partea comandorului şi din partea mea, medicul vasului mai jos semnat, primiţi respectuoasă

rugăminte de a veni la căpătâiul bolnavului. El se află în camera de infirmerie. Servitorul cabinei P.C. voastre vă va conduce. Dacă nu puteţi veni imediat, vă rog să-mi răspundeţi un cuvânt."

Doctorul a trimis scrisoarea şi a trecut în infirmeria unde se găsea întins, cu capul sus, într-un hamac, Savu Pantofaru. O somnolenţă neînţeleasă, vecină cu leşinul şi cu inconştienţa, îi ridica orice putere şi stingea pentru el înţelesul timpului şi al locului. Savu zăcea într-un somn letargic. Alăturea, pe un scaun, erau hainele lui aspre, de aba, şi sacul de călătorie.

în loc de orice alt răspuns, arhimandritul Veniamin apăru în uşa cabinei. Doctorul îl pofti ceremonios.

- Intraţi, Preacuvioase. Nu e prea plăcut să chemi pe cineva la ora trei dimineaţa, dar cred că pentru preot, ca şi pentru doctor acestea sunt neplăceri profesionale.

- Domnule doctor, spuneţi mai exact: acestea sunt cortegiul asprei, dar sfintei datorii...

- Preacuvioase... *clientul* nostru îmi inspiră serioase temeri... Putem vorbi franţuzeşte ?

- A votre ai se...

- Deocamdată, cum vedeţi, cred că doarme, dar este un somn care nu mă reasigură. Nu pot să spun cu certitudine dacă mă aflu înaintea unei insolaţii sau înaintea unui... cataclism nervos... Furtuna prin care trecurăm şi tangajul vasului au fost numai un prilej binevenit pentru ascunsa maladie.

L-am manipulat cu prudenţă. I-am administrat câteva fricţiuni energice, i-am pus gheaţă la cap, i-am făcut câteva timide injecţiuni. Bolnavul mă derutează... Trebuie să fi fost cineva cu o excepţională putere fizică. Are o musculatură de oţel şi nici un pic de grăsime. Mai are în partea dreaptă, între coaste, o largă cicatrice a cărei provenienţă şi istorie ar trebui să le cunosc...

- De unde vine ? Cum îl cheamă ? în ce chip v-a cerut ajutorul unui preot ?

- Cred că Savu... cizmar din Brăila... Este a doua oară când cade în acest somn suspect. Când s-a deşteptat din cel dintâi, mi-a cerut, cuviincios şi stăruitor, să-i aduc lângă el pe părintele care s-a îmbarcat pe vapor...

- Pot să întreb de ce nu m-aţi chemat imediat ?

- Preacuvioase, să credeţi că n-am făcut-o din gelozie, ci, pe de o parte, din nelegitimitatea situaţiei şi, pe de altă parte, din datoria de a preveni prealabil pe comandantul vasului.

Arhimandritul tăcu un moment. Pe chipul de marmură sură şi variat scrijelată a celui ce dormea, lumina electrică lăsa loc clarităţilor aurorei. Ritmul surd al pistoanelor, care biruiseră încă o furtună, legăna, invita la odihnă şi aşternea nu ştiu ce temelii de vagă siguranţă.

Cei doi se priveau unul pe altul. Erau amândoi cam de aceeaşi vârstă, 35-40 de ani. Călugărul - subţiratic, pogonat şi cu ceva mireasmă de atavism oriental, medicul - durduliu, ras ca un actor şi cu ochi albaştri într-un cap rotund ca de panteră. Arhimandritul rupse tăcerea:

- ...*Nelegitimitatea situaţiei...* preţioasă expresiune ! De ce ? Pentru că nu sunt preotul vasului ? sau pentru alte cuvinte mai speciale ?

- *Mort reverend, n 'allez pas si loin...* Cum era să viu să dau buzna în cabina Sfinţiei voastre: „Veniţi, că vă reclamă un pasager bolnav"... Şi pe urmă... aveam dreptul de întâietate... trebuia să-1 manipulez întâi eu şi pe urmă să-1 cedez' Sfinţiei voastre...

- Şi dacă o fi acum prea târziu ?

- Conveniţi că n-am nici o vină, Preacuvioase...

- Ca medic, ce aşteptaţi pentru bolnav ?

- Să-1 debarc la Constantinopol - care este şi ţinta călătoriei lui - şi să-1 dau pe mâna poliţiei sanitare a portului. Colegii mei turci vor putea să-1 cerceteze la spital altfel decât pot eu să-1 cercetez în această infirmerie sumară. Sfinţia voastră vă opriţi la Constantinopol ?

- Nu, merg mai departe.

- Atunci, ce este de făcut ? Suntem în aceeaşi situaţie. Dacă bolnavul nu-şi redobândeşte claritatea conştiinţei decât la spital, va găsi acolo cu siguranţă preotul pe care-1 doreşte. Permiteţi-mi să vă exprim o bănuială.

- Vă rog, la dispoziţie.

- Bănuiesc că din punct de vedere... ca să zic aşa, tehnic, şi Sfinţia voastră, ca şi mine, nu aveţi la dispoziţie tot ce vă trebuieşte în cazul de faţă...

- Credeţi ?

- Oricât sunt de ignorant într-ale preoţiei, totuşi, presupun că n-aţi putea acum, pe vapor, să administraţi unui greu bolnav - ceea ce poate nu e cazul nostru - tot ceea ce vă prescrie datoria şi uzul.

- Vă înşelaţi, domnule doctor. Am cu mine tot ce trebuie unui preot în această circumstanţă.

- Veşminte, molitfelnic... cred că aveţi... poate chiar în această valiză pe care aţi adus-o. Dar nu trebuie, oare, şi Sfânta Cuminecătură ?

O undă de paloare şi de devoţiune trecu pe faţa smadă, pasionată şi atentă a arhimandritului Veniamin. Cu un gest de sentinelă lângă uşile în dosul cărora doarme împăratul, preotul răspunse în şoaptă:

- Mai cu seamă Sfânta Cuminecătură...

Doctorul se ridică şi lăsă capul pe piept.

- în cazul acesta, mă închin şi vă las stăpân pe situaţie. Mă duc să mă odihnesc. Mai avem patru ceasuri până la Cheile Bosforului. Dacă aveţi porunci de dat, dacă vi se va părea că trebuie să viu din nou lângă bolnav, iată, soneta asta răspunde la cabina infirmierului. La revedere, Preacuvioase.

- La revedere, domnule doctor.

VI. ÎNTRE CER ŞI MAREA ALINATĂ

Furtuna de peste noapte s-a lăsat, cu norii şi cu fulgerele ei, spre apus şi spre Balcani. Deasupra vaporului, cele din urmă stele se sting o dată cu luminile de pe catarge. în văzduhul răcoros, violentul zbucium de acum câteva ore a scăzut până la boarea de dimineaţă. Imensitatea mării şi a tăriei de deasupra, în faţa zilei ce se naşte, este încă o dată fragedă, preacurată şi fără

nici o amintire, ca în prologul Creațiunii. La răsărit, între cer și mare, porțile străvezii ale luminii încep să se miște ca pe niște imense țâțâni de mărgean fixate orizontal.

întunericul gonit de pretutindeni stăruiește încă în născătoarea za de ape de sub orizontul transfigurat. Dar din vasta câmpie sumbră, în care se alină răscoala valurilor, când și când răzbesc și se ridică stinghere creste albe, rostogolind deodată rubine printre perle. Spre punctul dintre cer și apă, unde converg atâtea coarde trandafirii, marea azvârle un pod colcăitor și strâmt din milioane de lame jucăușe...

Minunea zilnică se reface, matematică și glorioasă. O scoică de porfiră naște din efervescența aurorei și din adâncurile oceanului, strivite și pacificate sub bara de oțel a zării. Soarele crește, lasă în mare capișonul de bujori din prima clipă și se avântă pe linia-i siderală în vibrații de aur și de foc.

Vaporul primește pieziș și în coastă salutul seninei dimineți de august. Peste brazdele largi și liliachii, încă stăruitoare din crâncena arătură de astă-noapte, „Cobra" trece ca o grapă albă cu coamă de întuneric. Cu pieptul ei puternic dărâmă valul din cale-i și-1 preface, ca la scocul morii, într-un măciniș cu inima de zăpadă și cu cunună viorie, care se răstoarnă, pale-pale, și se îneacă în păcura albastră. La grilajul covertei și în foișoarele de sus încep să se adune, în fața soarelui dătător de viață, învioratele victime ale furtunei.

Arhimandritul Veniamin a deschis ferestrele rotunde ale cabinei unde Savu zace ca un liliac spânzurat și primește, pe paginile *Evhologiului,* solia dimineții și reverberarea apelor fugare. A pregătit, pentru acest suflet necunoscut și gata de eterna călătorie, din dumbrava sfintelor rugăciuni seculare, coliba supremei întâlniri. Oricine ar fi el, oricare ar fi fost drumurile lui, intrate acum în amurg, o dată ce a dorit cu dor și a cerut conmesenia la Cina cea de Taină, toate piedicile cad, toate lacătele se deschid și masa slujită de îngeri pogoară din slavă.

Omul bisericii închide cartea și rămâne în reculeasă și de la o vreme cercetătoare așteptare. Bolnavul din hamac stă în pârâul luminilor reflectate și al aerului sărat care pătrunde prin ferestre.

Capul lui cărunt și plebeian are o lumină proprie și o intimă voie bună, dincolo de prestigiul și de bucuria dimineții... O destăinuire de neașteptată și de subjugătoare spiritualitate se desface din figura acestui bătrân, mascat până aci de anonimatul boalei și de grosolanele lui straie de dimie. Din boala biruită sau transformată în definitiv ordin de chemare, sufletul captiv în acest trup trimite în pleoapele închise și în obrajii albi ca floarea de nufăr nu știu ce lumină superioară celei materiale.

Arhimandritul Veniamin, impresionat și cucerit, privește și urmărește această schimbare la față. Cine e acest bătrân cu atâta luminoasă taină sufletească ? Și ce boală enigmatică poate să fie boala lui, când înflorește și înnobilează astfel această figură țărănească ? Știința medicului de pe vas e timidă și dă înapoi. Dar chiar dacă ar fi de față un mare neurolog, un mare medic psihologist, care i-ar fi știința și iscusința în fața eternului mister pe care îl ascund perdelele corporalității noastre ?... De unde vine această expresiune de robitoare frumusețe lăuntrică la acest sărman cizmar, doborât de bătrânețe, de muncă și de ajunare ?...

Arhimandritul Veniamin privește cuprins de admirație această fizionomie atât de revelatoare și de intim iluminată. Dar ca și cum ritmul și avântul gândurilor preotului ar fi zguduit și redeșteptat suspendatul ritm al conștiinței celui adormit, pleoapele acestuia tresăriră, trupul tot se înfiora de viață și Savu Pantofaru deschise niște ochi nesiguri, albaștri și cercetători în lumina horbotată din cabină. Ochii lui Savu ocoliră cabina, ocoliră amintirea întâmplărilor de ieri și de astă-noapte și se opriră, mirați și fericiți, asupra ieromonahului. O undă de energie și de neașteptată sănătate trecu zguduitoare prin trupul cățărat în sforile hamacului. Dar privirea pantofarului evolua de la nuanța fericirii spre ceva imperios și extatic, care zgudui pe preot.

- Preacuvioase... (și vocea pantofarului avea rezonanța vocii lui Lazăr, conștient de minunea petrecută cu el)... Preacuvioase... ori Preasfințite... ești din județul Teleorman !...

- Cu adevărat, sunt teleormănean, răspunse ieromonahul, uimit de siguranța afirmării bătrânului. Și sunt numai arhimandrit.

- Preacuvioase... ești din satul Negară !

- Şi aceasta e adevărat...

- Preacuvioase, eşti botezat de duhovnicul Silvestru !

- Dacă ai fi fost de faţă ori ai aflat-o de la cei ce erau de faţă, ştii mai bine decât mine. Şi eu, şi fraţii mei am fost botezaţi de ieroshimonahul Silvestru.

-Atunci... sfinte părinte... eşti feciorul lui Nicolache Piua-Petri !

- Da, Valeriu, băiatul cel mai mare... azi ieromonahul Veniamin...

- O, milostive şi atotputernice Stăpâne ! O, preadulce Iisuse Christoase !... mari şi minunate sunt lucrurile tale şi nici un cuvânt nu este de ajuns spre lauda minunilor tale ! Degrabă, sfinte părinte ! Deschide-mi tribunalul Mântuitorului ! Este ceasul cel mare ! Fii gata să-mi asculţi mărturisirea ! O clipă de răgaz să-mi dăruieşti, să mă fac cuviincios, pentru sfânta spovedanie... Sfinte părinte, sunt treizeci de ani de când aştept să vii !...

VII. SUPREMA ÎNTÂLNIRE

„Cobra" se apropie de Cheile Bosforului. Din vastul şes fluid se ridică frunţile apropiate, coastele cu chiparoşi şi oraşele a două continente. Rumeli-Fener şi Anatoli-Fener stau faţă în faţă lângă turnurile lor cu semafoare. „Cobra" trece din Marea Neagră în Bosfor în şiragul infinit al năvilor vărsate de Pontul Euxin în băile calde şi albastre ale arhipelagului şi ale Mediteranei.

Primul şi ultimul popas între Constanţa şi Galata este Anatoli-Kavac, popas în largul mării, în aşteptarea formalităţilor de poliţie sanitară. Comandantul corăbiei a isprăvit somnul său uşor şi peticit şi a ieşit în foişor. Ceva mai târziu se arată şi medicul.

- Doctore, care ţi-e raportul ? Ce spunem trimişilor împărăteşti la Anatoli-Kavac ?

- Domnule comandor, bine, pace... Pacientul meu de astă-noapte e un subiect puţin comun... L-am lăsat, după înţelegerea

dintre noi şi după cererea lui, în grija Preacuviosului arhimandrit Veniamin. Mă întâlnii acum câteva minute cu Sfinţia sa... Bolnavul e pe picioare ! Am voit să-l văd imediat, dar arhimandritul m-a rugat să-l las să se reculeagă, probabil în urma unei dramatice confruntări duhovniceşti... Voi coborî în infirmerie peste câteva minute. Arhimandritul Veniamin părea şi el viu interesat de acest *caz profesional...* Fiecare cu meseria şi cu emoţiunile meseriei lui !... în ce mă priveşte, înclin a crede că mă găsesc în faţa unui fenomen de cripto isterie...

- Atunci, doctore, din punct de vedere strict sanitar, suntem cu conştiinţa curată.

- Aştept dezlegarea Sfinţiei sale arhimandritului Veniamin şi cobor să inspectez pe fostul bolnav. Iată pe arhimandrit că vine încoace. Poruncă, Preacuvioase !

- Bună dimineaţa, Preacuvioase !

- Bună dimineaţa, domnule comandor !

- Aşadar, am avut o noapte de furtună şi generală, şi diversă... Toţi i-am adus jertfă de ceasuri fără somn...

- Domnule comandor, frumuseţea şi măreţia vieţii, ca şi a mării stau în diversitate şi în dramatism. Am o rugăminte către dumneavoastră, pe care v-o prezint sub formă interogativă: puteţi îngădui ca bolnavul de astă-noapte să rămână izolat în infirmerie până la Galata ?

- Dar doctorul nostru şi Sfinţia voastră spuneţi că nu mai are nimic...

- E pe picioare, îmbrăcat şi cu mintea fericit de limpede... dar, din chibzuinţă medicului sufletesc, i s-a prescris o oră lungă de singurătate...

- Medicamentul acesta nu ne costă nimic şi putem să i-l acordăm, dar după ce medicul al doilea va face şi el o vizită.

- Iată că am şi plecat.

Comandorul intră în cabină. Preotul rămâne o clipă singur în faţa fermecătoarelor golfuri străjuite de caice şi sub stăpânirea superioară a spovedaniei ascultate. Aceste ţărmuri scăldate în aur şi în azur, pline de milenare monumente şi de amintirea atleţilor creştinătăţii Grigore de Nazianz şi Ioan Gură de Aur,

sunt o priveliște de reazem și de cucernică odihnă pentru inima duhovnicului Veniamin.

Corabia oprește în larg. Rumeli-Kavac și Anatoli-Kavac, despărțite de șoseaua albastră și cu colb de spume a Bosforului, stau pe coastele lor cu case roșii, ca niște ghirlande de maci și de bujori. De sub poalele geamiei din Anatoli-Kavac se desprinde și pornește o barcă cu motor.

După o jumătate de oră, vaporul își urmează calea mai departe, printre șanurile licăritoare, printre dumbrăvile cari pogoară până în mare și printre orașele de avangardă ale marelui oraș împărătesc. Asia și Europa își întind peste Bosfor, în oglinda apelor de safir, amintiri de mii de ani, analele câtorva împărății defuncte și imaginile prăbușite ale trufiei lor arhitectonice.

în același soare cu efuziuni de aur în care se răsfață porturile și coloniile grecești, turnurile bizantine, întrepozitele genoveze, se răsfață azi - efemere și splendide - ușoare foburguri turcești, ridicate din lemnărie și din țiglă. Asia desfoiază pe țărmul Bosforului Beikos, Pașa-Bagce, Kanlidia, Anatoli-Hissar, Beylerbey... Și la risipa ei, Europa răspunde și răspândește în față Buiuk-Dere, Therapia, Stenia, Rumeli-Hissar, Bebek, Arnăut-Keoi, Orta-Keot...

Pe o parte și pe alta, printre treptele de case mohorâte, încep să înflorească, albe, marile palate și marile moschei. în fundul podișului albastru, zgâriat de coșurile vapoarelor, feericul Stambul ridică în slavă coama Vechiului Serai și havuzurile pietrificate ale sutelor de minarete.

„Cobra" își încetinează mersul. Medicul vasului și arhimandritul Veniamin isprăvesc, între Ceragan și Dolma-Bagce, o convorbire întreruptă de mai multe ori.

- Domnule doctor, toată educația și toată știința dumneavoastră v-au înscris printre închinătorii *celor ce se văd...* dar în dosul paravanului fenomenelor sunt sorginți, sunt realități nebănuite și miraculoase !

- Preacuvioase, cred în... microscop, în telescop și în evoluția speciilor.

- Domnule doctor, cred în prezența vie și personală a celui ce creează, fecundează și stăpânește câmpiile infinite ale microscopului și ale telescopului.

- Sunt prea mic ca să înțeleg pe marele și anonimul autor, mă trudesc să studiez opera...

- Studiaz-o, domnule doctor. Numele autorului îl vei găsi în admirabila finalitate a operei, dar până atunci și ca să revenim cumva la punctul de plecare - cazul bolnavului nostru - aduceți-vă aminte de cuvintele lui Hamlet: *„în cer și pe pământ sunt, Horațio, mai multe lucruri decât visează filosofia ta !"...*

- Preacuvioase... ne vedem la masă.

- Spre plăcerea mea, domnule doctor.

Călătorii de pe „Cobra" umplu coverta și foișoarele. Echipajul vaporului, cu comandorul în frunte, veghează și îndreptează linia precaută și precisă a intrării în port. Turnul Galata tronează, în cerul fără de nouri, deasupra babiloniei de călători, de catarge, de culori, de mișcare viermuitoare și de stridențe felurite cari împovărează marea și uscatul.

Arhimandritul Veniamin îl găsește pe Savu adâncit în reveria prelungă în care l-a lăsat. Capul lui pare un vârf muntos, acoperit de nea, gata să se piardă în claritățile unei zile serenisime și dematerializate. Un nimb de taină și de pătrunzătoare solemnitate se simte în jurul acestui umilit, acestui cerșetor, chemat de la răspântii la ospățul împăratului din *Sf. Evanghelie.* Preotul întârziază un minut în tăcerea reculeasă și legănată a cabinei și apoi deșteaptă pe bătrân.

- Galata. . Trebuie să te cobori. Ne despărțim. Să vedem dacă mai recunosc pe Ibraim. L-am văzut de mult, la Turnu, când eram în clasele primare. Am fost la el cu tata. îmi aduc aminte bine cum arăta la față. Dar de atunci a trecut mai mult ca un sfert de veac, și Ibraim trebuie să fie acum bătrân ca un patriarh...

- Preacuvioase părinte... ajungem la țărm... mai bine și mai fericit decât puteam să gândesc eu în nevrednicia mea... Dumnezeu a avut grijă de jertfa sa. Dumnezeu s-a ținut de cuvântul pe care l-a dat lui Simeon. Când vei face calea înapoi, oprește-te în acest oraș și vino la Eyub, la Ibraim... Turcul va fi

fericit să primească în casa lui pe feciorul lui Nicolache Piua-Petri. Uite aici adresa lui Ibraim... Dacă mai sunt şi eu... voi săruta încă o dată mâinile acestea, cari au îndeplinit proorocia sihastrului Silvestru.

Stăpânit de sfântă emoţiune şi cu ochii plini de lacrimi, arhimandritul Veniamin opreşte mişcarea lui Savu, îi prinde mâinile şi i le sărută.

- Nu, tată Savule, acum eşti mai mare decât mine ! Vii de la ospăţul lui Iisus Christos !..

Preotul 1-a luat de braţ pe Savu şi 1-a scos pe covertă, prin mulţimea şi prin înghesuiala călătorilor. S-au oprit mai la o parte şi au început să caute din ochi pe Ibraim în iarmarocul de pe cheu. Dar erau prea mulţi turci la fel de bătrâni, toţi cu cealma, toţi cu anterie şi cu barba până la brâu... Ibraim era de faţă. L-a cunoscut pe Savu şi, până când să-1 vază coborât pe cheu, au început vorba de la distanţă.

Credinciosul Ibraim, încă drept şi viguros sub povara anilor, era fericit că-şi vede prietenul. Dar mare i-a fost surprinderea când a aflat că preotul care stătea lângă Savu este feciorul lui Nicolache Piua-Petri.

- Atunci Dumnezeu mă bucură azi cu bucurie îndoită ! Sunteţi amândoi mosafirii mei.

- Boier Ibraime, va fi cinste şi mulţiimire mare pentru mine să intru în casa prietenului lăudat şi iubit de tata. Dar astăzi nu mă opresc în Constantinopol. Mă duc la Sfântul Munte. Cu ajutorul Domnului, nădăjduiesc că, la înapoiere, voi face popas...

- Te rog cu stăruinţă să vii atunci la mine, la Eyub...

- Mulţumesc, boier Ibraime, tata Savu- mi-a dat adresa dumitale.

- Cuvioase părinte, toată casa mea cinsteşte şi pomeneşte pe Nicolache Piua-Petri. Când mi-a scris Savu că a închis ochii, l-am plâns ca pe un frate. Cum a călătorit fratele Savu ? A îmbătrânit şi el destul...

- Boier Ibraime, ne-a cam zdruncinat marea. Am avut o noapte de furtună şi toţi îi ducem amintirea în spinare.

- Un pic de răbdare, şi fratele Savu scapă de zdruncinul apei. Am, aci alăturea, caicul meu, urcăm în el şi peste o jumătate de ceas suntem acasă.

Savu şi arhimandritul Veniamin se despart cu tainic freamăt. Ibraim, de pe cheu, salută cu mâna la piept. Savu trece, cu hârtiile lui, printre funcţionarii turci şi pogoară de pe vapor cel din urmă. E alb şi luminos ca o zi de iarnă şi se topeşte şi se pierde în soarele virulent, care dogoreşte amfiteatrul Perei şi al Galatei.

- Frate Savule, eşti ostenit... Sprijineşte-te de mine...

- Boier Ibraime, mi-e inimă plină până sus ! Lăudat fie Domnul că ne-a dăruit ceasul de faţă !

- Uite caicul meu e în spatele movilei de cărbuni. Mai avem câţiva paşi...

Cei doi prieteni intră în caic, şi oamenii lui Ibraim îl scot la larg, în splendoarea albastră - cu minarete rigide în cer, cu minarete tremurătoare în apă - a Cornului de Aur...

Dar toate, pentru Savu, îşi schimbă înfăţişarea şi toată plutirea lui pe apă - între cele două ţărmuri, clădite din vistieriile sultanilor din *Halima* şi din istorie - rămâne numai o cadenţă uşoară, simţită vag, între două lumi, una care se topeşte şi alta care se deschide... O amintire subtilă, mai mult a trupului decât a cugetului, însoţeşte ritmul lopeţilor, cari se afundă şi ies ca din untdelemn. A mai trecut Savu, demult, demult, prin această numărătoare astăzi stinsă, atunci toridă... Ceva asemănător apropie depărtările şi uneşte cele două visuri, cum s-ar uni două păraie ihtr-unul singur. Dar spaimele, dar cataractele de jăratic, dar corbii şi zgripţorii de odinioară şi corabia-fantomă care-i remorca şi toată furtuna urletelor răzbunătoare s-au şters în zări albastre şi fericite.

Savu dibuieşte împrejur, ca unul care nu are lumina ochilor.

- Boier Ibraime, unde eşti ?

- Sunt lângă dumneata, frate Savule. Ţi-e rău... Fă-ţi curaj... într-un sfert de ceas, am ajuns.

Din feeria Cornului de Aur, pe care Savu n-o mai vede, răsare alta, superioară, definitivă.

- Eşti lângă mine, boier Ibraime... dar nu te mai văd... Iată că ajungem la liman...

- Mai avem, frate Savule...

- Ce de lume ! Ce de flori! Ce sărbătoare împărătească ! Da' unde suntem ?

Savu s-a ridicat în genunchi, cu mâinile întinse şi cu uşoara lui traistă agăţată de o mână. în faţa lui, extatică şi străvezie, se răsfrâng luminile, misterele şi apropierea unei alte lumi.

- Sunt mulţi... Sunt zeci de mii... Nicolache e printre ei ! E de mână cu copilul cel mic... Este şi mama Uţa şi Iordan... şi părintele Năstase... şi ai mei toţi... mama, tata ! Se dă lumea la o parte, se despart florile şi fac cărare printre ele... Tu eşti ?... Mahmud !... Tu eşti ?... O, cât eşti de frumos !... Ca un sultan eşti îmbrăcat !... Cum ? Ai rămas tot cu imineii ăia cu boturile căscate !... înţeleg, Mahmud ! Ai aşteptat perechea de iertare ! E aici, Mahmud, e aici în sac ! Iată, iată, Mahmud... iată, iubite frate !

Şi Savu smulge din sacul atârnat de cotu-i meşii împărăteşti... Dar picioarele pe care Savu le cuprinde strălucesc goale şi străpunse de piroane ! Şi străpunse de piroane sunt şi mâinile cari pogoară pe capul lui Savu !...

Şi deodată, dincolo - pe planul eternităţii - Savu înţelege totul, iar pe planul de dincoace Savu încremeneşte cu a mia pereche de papuci în braţe...

Ibraim şi oamenii lui - cari au îngheţat cu mâinile pe lopeţi - îşi vin în fire. Ibraim plimbă prelung, pe sub sprâncenele lui albe, o maramă de mătase...

- A murit !...
- A trecut în raiul lui Allah ! răspunde Ibraim.
- Unde-1 ducem acum ?
- La Sivri-tepe, la grădină !

Apoi turcul, închizând ochii amicului său ghiaur şi acoperindu-i faţa cu marama de mătase, îi spuse, în limba plaiurilor valahe:

- Frate Savule... Mahmud, pe care l-ai văzut pretutindeni şi l-ai slujit o viaţă întreagă, se odihneşte în cimitir ghiaur, lângă părinţii tăi... Vino şi tu de te odihneşte în pământ turcesc, lângă părinţii lui Ibraim.

Iubite amice, se împlinesc, anul acesta, patruzeci de ani de când am trimis revistei Viața - *condusă de Al. Vlahuță și dr. Ureche - întâia mea încercare literară. Iar în 1936 vor fi patruzeci de ani de când am debutat, în* Adevărul ilustrat, *cu nuveleta mea* Pe terasă... *Suntem prieteni și aproape colegi, de pe atunci. Debutul meu se învecinează cu debutul tău, la același ziar, și țiu bine minte să era între noi un oarecare joc de întrecere și de copilărească gelozie.*

Au trecut apoi ani mulți. Tu te-ai dedicat studiilor tale migăloase și absorbitoare; eu m-am consacrat teologiei și amvonului. Dar tu ai făcut-o în chip definitiv, înmormântând în Cimitirul rozelor *(bucata ta de debut) orice veleități de literatură imaginativă, pe când eu am rămas fără leac, bântuit de nostalgii și de recidive...*

Ai binevoit, amice, să mă urmărești cu ochi simpatici și, din laboratorul tău de specialist al literaturilor, să-mi dai, din când în când, semne de cordială aprobare.

Prima ta manifestare — scumpă mie - e de acum vreo douăzeci de ani. Erai la Viena, și acolo, la Universitate, înaintea dascălilor tăi, ai încadrat într-o conferință recolta anului meu literar 1910.

Dacă nu mă înșel, dacă nu fac nedreptate cuiva, ești primul specialist conațional care ai binevoit să împodobești portalul literaturii mele cu o torță de entuziastă semnalizare. Știu că au fost câțiva cari s-au plâns că torța ta ba îi îneacă, ba le scoate ochii. Au spus apoi între ei: „Ce să faci !... Se iubesc din copilărie... sunt camarazi de școală"...

De atunci, iubite frate Caracostea, am dat în vileag **Bisericuța din Răzoare. Clopotele din M-rea Neamțu, Răboji pe bradul verde, Caligraful Terțiu, în Pământul Făgăduinței, Roxana, Papucii lui Mahmud,** *alte câteva cărți mai mici... și azi* **Doctorul Taifun.**

M-ai poftit deunăzi la seminarul tău de literatură, în rând cu alți confrați, și mi-ai cerut, pentru studenții tăi, cari umpleau amfiteatrul, să răspund la un chestionar metodic întocmit. Cu acest prilej, m-ai făcut să simt încă o dată continuitatea bunelor tale convingeri în privința literaturii mele și ai accentuat unele rezerve și unele deziderate ale tale, formulate încă de pe vremea intrării mele în milițiile Bisericii.

Direct sau indirect, am căutat, la institutul tău de istorie literară și de folclor, să mă lămuresc asupra acestor filoane de credință și de entuziasm creștin care răzbat pretutindeni prin stratul creațiunii mele literare. Nu știu dacă am izbutit să fac să stea în picioare — în convingerea ta și a tineretului care mă asculta - stâlparul meu de explicații.

Voi rezuma și voi completa, la pragul **Doctorului Taifun,** *cele două conferințe pe cari le-am rostit la seminarul tău, dar nu în literă, ci în spirit.*

Mi-ai spus, de multe ori, între patru ochi: „Intoarce-te la literatură !... întoarce-te la **Gloria Constantini !** *Mai puțin moralism, mai puțină predică în ceea ce scrii !"...*

Scumpe Caracostea, ți-am răspuns și îți voi răspunde de-a pururi: din prisosul inimii vorbim și scriem !... Pe cât este de adevărat că opera de artă este riguros solidară cu mediul, cu timpul și cu ancestralitățile artistului, tot atât este de adevărat că artistul e liber să ungă fruntea operei sale cu mirul credințelor și al idealului la care se închină.

Iată acest ev, în care Dumnezeu ne-a trimis și spectatori, și participanți. Iată oceanul omenesc în care rătăcim și noi, printre alge, printre epave, printre monștri și printre monstruoase deznodăminte... Ce vei face tu, sărman artist, când privești din lucarna ta, la ora aceasta, pe contemporanii tăi, biciuiți de jazul patimilor infernale și învârtind toate dansurile nelegiuirii ?

Ii vei zugrăvi placizi, înțelepți, virtuoși, paznici credincioși ai datoriilor familiale și sociale, sau le vei vârî în ochi cu energie propria lor imagine - capturată în oglinzile tale - ca să se vază cât sunt de respingători și de degradați ?...

Suntem înțeleși. Arta nu poate să mintă. Cine are în el această putere curioasă,să spioneze, să surprindă și să redea legănările, visurile și fosforescențele operei lui Dumnezeu și ale inimii omului este - să vrea, sau să nu vrea - sclavul adevărului. Dar ce face el acum, după ce a adunat în tainicele lui colecții tipuri, caractere, grimase, întâmplări, drame, păcate, infamii... și tot ce i-au descărcat mediul și contimporanii, adeseori cu implicarea și arsura pielii bietului artist, în mii și mii de ocurențe și de complicații ?...

Se va mulțumi el să creeze galerii, spectacole și teatre de păpuși, ascunzând cu totul între culise orice preferințe, orice învățătură și orice destăinuire morală ?...

Așa ceva este cu neputință. Arta pentru artă este o iluzie și o deșartă fanfaronadă. Un artist nu poate să expulzeze din opera de artă propria lui inimă. Și care artist nu vine pe lumea aceasta cu inima plină de doruri, de preferințe, de rancune, de revendicări (o dată ce este solul tainic al unei familii, al unei clase sociale, al unui neam întreg), și care artist, trăind în lumea aceasta, nu adună din câmpiile ei, pe lângă materialul operei viitoare, și înțelesul, și stilul, și dedicația acestei opere ?

Poate că ai prins de veste, din hebdomaderul parizian și literar **Candide,** *despre ancheta pe care Andre Rousseaux o face azi printre scriitorii francezi, cu întrebarea: ce raporturi stabiliți și predicați între* **La chose litteraire et la chose publique ?**

Cred că suntem și aici bine înțeleși. S-a zis cu dreptate că arta este o funcțiune socială. Limitându-ne la literatură și cugetând la câțiva scriitori mai familiari de odinioară și de azi, funcțiunea socială a artei ne apare ca un splendid răsărit de soare. Aristophane, Juvenal, Cervantes, Moliere, La Fontaine, Swift, Caragiale... și alții câțiva din nobila lor familie sunt cei mai chemați ca să ne instruiască și să ne clarifice.

Primim şi aplaudăm verva lor, satira lor necruţătoare, tendinţele lor de pedagogi caustici. în numele bunului-simţ, în numele virtuţii, în numele dreptăţii ofensate, aceşti artişti de geniu ne-au pus pe frontul bunului-simţ, au cenzurat dezordinile noastre şi au răzbunat pe cei nedreptăţiţi.

Scriitorul creştin - dacă are talent - se va justifica de-a pururi cu aceste nume şi exemple. Dacă satira, comedia, fabula... au înaltele lor drepturi justiţiare şi umanitare, cu atât mai mult Evangheliul *lui Iisus Christos şi darul cel pus în slujba lui. Doar Mântuitorul este cel ce a proclamat în lumea aceasta:*

„...Fericiţi cei ce plâng că aceia se vor mângâia...
Fericiţi cei blânzi că aceia vor moşteni pământul...
Fericiţi cei milostivi că aceia se vor milui...
Fericiţi cei curaţi cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu.
Fericiţi făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema"...

Folosind termenii lui Andre Rousseaux, vom conchide, iubite frate Caracostea, că la chose litteraire et la chose du Christ *au fost, pot să fie, vor fi de-a pururi: vase comunicante, căi cu binevenită încrucişare şi domenii fără graniţe duşmane.*

Dar, scumpe doctore al literaturilor şi al psihologiei scriitoriceşti, rezerva ta faţă de literatura creştină are o mare explicaţie şi o perfectă îndreptăţire. Una este să ai talent literar şi alta este să fii (dacă eşti) creştin pravoslavnic. Cea mai frumoasă şi mai intimă credinţă creştină, dacă poate să-ţi dea, în taină, negrăite mulţumiri şi încântări, nu poate să-ţi dea şi darul să cucereşti în scris pe semenii tăi, dacă Vistierul Bunătăţilor şi Dătătorul de viaţă nu ţi-a dăruit suplimentar şi harul poeziei.

Sfiala ta e legitimă. Rezerva ta se tălcuieşte aşa cum o tâlcuiesc eu. Excelentele intenţiuni creştine nu pot să dea viaţă şi valoare unei literaturi produse de autori fără talent, deşi poate buni fii ai Bisericii. în privinţa aceasta eu, unul, am o experienţă sfâşietoare... Sunt oameni cari nu pot să mă ierte nici azi pentru că le-am spus odată: „Preacucemice (sau preasfinte), darurile cu care v-a împodobit biserica nu pot înlocui darul literar, care vă lipseşte !"

Mi se pare că nemuritorul Caragiale a spus în privinţa artei tendenţioase (şi arta creştină este tendenţioasă) cele mai predicabile sentinţe. Cred că era (acum patruzeci de ani !...) după discuţia aldor Vlahuţă, Bacalbaşa, Stere, Ibrăileanu asupra artei pentru artă. în substanţă, Caragiale zicea: Convinge-mă că ai talent, adevărat talent!... Arta nu se împarte în artă pentru artă şi artă tendenţioasă, ci în artă veritabilă şi artă contrafăcută, adică proastă !

Aşadar, iubite amice, nici o tendinţă - cinstită, utilă, legitimă, morală... şi cu atât mai mult creştină - nu poate să constituie vină şi nu poate să aducă descalificare operei de artă. Vină şi descalificare aduc artei numai lipsa de talent şi prostia înfumurată, cari sunt verişoare primare.

*

Ca să spun o vorbă şi despre romanul Doctorul Taifun *- din pragul căruia îţi recapitulez această profesiune de credinţă literară - voi nota că toate* câte am *declarat şi revendicat mai sus au în cazul de faţă o indirectă şi acoperită aplicaţie.*

In Doctorul Taifun, *preocuparea mea creştină rămâne mascată, perceptibilă numai pentru cei ce mă vor citi cu luare-aminte, şi scandalos de absentă, pe de o parte pentru câţiva Tartuffi, cari mă vor amuza, iar pe de altă parte pentru câţiva oameni nevinovaţi, cari mă vor împovăra cu păreri de rău...*

Alte lămuriri, observaţii, preîntâmpinări... asupra acestui roman (afară de acelea cu cari am împăcat curiozitatea câtorva reporteri) le socotesc deocamdată inutile. Doctorul Taifun *trebuie să spună singur ce are de spus.*

Iubite frate Caracostea, nu-mi mai rămâne decât să fac, în cinstea ta, gestul de la inaugurarea unei case: să tai cu foarfecă ghirlanda de flori care barează intrarea !

15 octombrie 1933

D-sale
Domnului profesor universitar
Dimitrie Caracostea
la Facultatea de Litere din Bucureşti

I

- "Aptoxov SeÎTtvov ! A,xu.itpcoc. e6eitvxc.xu.ev I' Am nimerit-o, Dodorache ?... Ajută-mă să alcătuiesc, în cinstea doamnei Aspazia, o mulțumită... vrednică de eroii lui Lucian... Ia să vedem...

- 'Ao7T&£onoa xfjv uu-e-cepav xîepav xvp'x 'AoTiaoia ... xaî Eu^apiOTâ) vjțiîv 6tâ *xr\v...* Cum se zice, Dodorache, amabilitate !... ?... a Sta xfjv *ăya.Q(jio{)\>r]v* i>u.â>v... xaî 6od n&vxa xâ... lucruri alese de mâncare... ajută-mă, Dodorache !...

- 'Ex^exxd s8îp.ccxa...

- xai 6v& Tidvxoc xd exXexxd E6eop.axa... pe cari ni le-ați pus înainte...

- "Tvnep îixpau'EOxe *r\\i\v.*

- Bun !... *nousy sommes !...* ccKep 7iapa0eoaxe *f\\iiv...*[2]

Soția doctorului Hristudorache, măgulită de mulțumirile pe cari celebrul profesor, doctorul Bobircă, ținea să i le facă în această grecească fantomală, rechemată din anii de liceu, râdea cu toți dinții ei frumoşi, neconvențională şi nevinovată.

Apoi, destul de corect româneşte, dar cu o vagă savoare elinească:

- îmi faceți prea multă cinste, domnule profesor. Eu, una, sunt fericită că am ospătat la masa mea pe marele maestru al

[1] Excelentă masă ! Strălucit am prânzit ! *(n.a.).*

[2] Vă sărut mâna, doamnă Aspazia... şi vă mulțumesc pentru... amabilitatea dv. ...şi pentru toate demâncările alese pe cari ni le-ați pus înainte *(n.a.).*

medicinii româneşti şi colegul soţului meu ! Şi măgulită sunt că n-aţi uitat ce-aţi învăţat în şcoală din limba strămoşilor mei...

Doctorul Hristudorache, amicul de totdeauna al ilustrului cardiolog, îşi goli ceaşca de cafea şi, îmbujorat la faţă şi bine dispus, interveni cu prefăcută bănuială:

- Nu ne mai păcăli, Boby dragă !... toate aceste cuvinte greceşti le scoţi tu acum din traistă, după patruzeci de ani de recluziune ?...

- Precum vezi !... Ce, eu am avut prilejul să reîmprospătez ca tine, în Tomisul lui Ovidiu şi lângă o soţie încântătoare - strănepoata eroilor de la Maraton - dacă nu sintaxa, măcar vocabularul grecesc ?...

-*Â d'autres,* dragă Boby !... Probabil că ai recitit pe Xenofon, ai mai deschis pe Demostene, ori cel puţin pe Lucian, de care pomenişi adineaori...

- Să-ţi spun drept, când eram la Paris şi lucram cu Vaquez, aveam un coleg grec din Constantinopol, şi uneori mă lăsam cu el legănat de amintiri filologice... Iar astă-vară, la Techirghiol, mă împrietenisem cu preotul grec din Chişinău.

Doctorul Hristudorache se întâlni ochi în ochi, o clipă, cu nevastă-sa şi schimbă vorba cu dezinvoltură:

- Bine, domnule profesor... Curiozitatea noastră e împăcată... Dar, spune-ne, te rog, ce facem'cu asistolia lui Arvanitide ?... Colegul pe care l-ai văzut astăzi la consult nu prea e tare în cardiologie... Iar eu te-am chemat de urgenţă de la Bucureşti - e adevărat, rugat cu disperare de bietul bolnav - pentru acelaşi cuvânt...

Profesorul se răsturnă puţin pe spătarul scaunului şi, cu oarecare aer de mister, corespunzător unor convingeri de înaltă autopreţuire, suflă între sine şi vechiul său coleg un nour de fum albastru. Doctorul provincial întoarse lucrul în comedie:

- Nu cumva îmi răspunzi fără vorbe, prin acest simbol al fumului din ţigară ?

Doctorul Bobircă se porni pe râs, goni cu mâna meandrele de fum, şi pare că descoperind de-abia acum, prin geamul larg, tumultul mării depărtate, răspunse, sculându-se de la masă:

- Haidem devale, la Cazino, să privim această frumuseţe... *Thalatta ! Thalatta !...* Vă mulţumim din toată inima, dragă

doamnă ! Vă mulţumim de data aceasta româneşte... Vă mulţumeşte Prutul, vă mulţumesc ogoarele Covurluiului natal !

Aspazia, grecoaică fină şi mamă excelentă, care pregătea cu copiii lecţiile lor de la şcoală, răspunse, spre uimirea profesorului:

- ...O, paşă, cât de darnic eşti !...
Să-ţi răsplătească Dumnezeu
Aşa cum îmi plăteşti...

Era acum rândul lui Hristudorache să se simtă intim încântat şi să se exalteze într-un nour de fum de ţigară.

- Bravo, dragă doamnă ! Bravo, Dodorache ! Se putea, oare, ca acest doctor poet să nu-şi aleagă o soţie pe potrivă ?... O, dragii mei, voi sunteţi fericiţi !... Inteligenţă, delicateţe, bună înţelegere casnică, copii sănătoşi... Eu, săracul de mine, sunt milionar, adică preafericit, în opiniunea publică şi pe piaţa medicală, dar sunt un cerşetor în conştiinţa mea, da, un cerşetor la uşile altora...

Aspazia şi Iancu Hristudorache se întâlniră iar ochi în ochi, pe când Bobircă întindea mâinile spre paltonul din cuier. Jupâneasa, care aştepta în dosul stăpânilor, se grăbi să ridice paltonul şi să servească pe importantul musafir.

- Dodorache, arhitectul vine de la Techirghiol cu maşina acum, după-amiază. Trebuie să mă duc cu el neapărat, să văd ce a meşterit la vila mea. Dacă pot să mă înapoiez până diseară la ora trenului, plec chiar astă-seară, dacă nu, atunci mâine de dimineaţă...

- Bine, bine, dar pe la noi tot mai dai un moment. Aşa încât, Aspazio, spune profesorului nostru numai un provizoriu bună ziua...

- Sărut mâinile, doamnă ! La bună vedere ! Arhitectul vine să mă caute aici, la dv. ... Vă rog trimiteţi-1 după noi, la Cazino. Ne plimbăm pe ţărm şi declamăm ca Demostene...

II

Casa doctorului Hristudorache era nu departe de biserica greacă, şi cu ferestrele din etaj privea spre mare. Cei doi prieteni

ieşiră afară, în vântul aspru care sufla în această timpurie zi de toamnă, şi porniră devale. Pe stânga lor, imensitatea lividă şi zbuciumată năvălea, din ce în ce mai sus, printre clădirile golfului şi ale promontoriului.

- Iată muzica favorită ! Iată vremea cea mai bună, care te obligă să constaţi că rezistenţa cojocului e suficientă şi că locomotiva a înghiţit cărbuni din belşug ! Bună masă, mă Dodorache ! Minunată gospodină e nevastă-ta ! Cum îi ziceţi voi acelui pateu delicios, cu spanac ?

- Spanacopita, Boby. E un produs al bucătăriei greceşti.

- Şi marinată aceea, mai clasică decât Homer, şi peştele cu scordolea... şi sarailia de la urmă...

- Toate roduri ale mării şi ale Dobrogei...

- Şi ale mâinilor Aspaziei...

- Numai vinul era de la sfânta Vale Călugărească, trimis de cumnată-meu...

- Dodorache, te fericesc ! Ai găsit în viaţă pe tovarăşul ideal.

- *O, Meliboee !.. Deus nobis haec otia fecit...*

- Da, cred... Desigur că ai dreptate... Dar cum să-1 conjurăm, Dodorache, pe acest *Deus Ignotus* să pună puţină ordine şi puţin noroc şi în inima, şi în viaţa mea ?...

- Ordine şi noroc în inima şi în viaţa ta ? Dar ce-ţi mai trebuie, Boby ?... Nu eşti tu, de aproape cincizeci de ani de când te cunosc, premiantul seriei noastre, studentul cu uimitoare puteri de muncă şi cu strălucite aptitudini, tânărul doctor plecat mai târziu la Paris ca să ajungă, după ani de sârguinţă şi de opere, marele savant, specialistul celebru pe care îl sărbătoreşte azi toată lumea medicală şi şi-1 dispută toţi suferinzii ?... Porecla ta de odinioară, de când eram amândoi elevii profesorului Asaky, azi este o podoabă şi o victorie !... *Doctorul Taifun !...* Pare că e titlul imnului regal al medicinii româneşti >

Ieşiră deasupra boschetelor şi a cuiburilor de flori cari îmbracă promontoriul spre miazăzi. Dar boschetele erau zdrenţuite şi ruginite, iar florile rămase se încovoiau spre pământ, răscolite de vântul aprig. Doctorul Bobircă, pare că

zguduit şi el de apostrofa vechiului său amic, se sprijini de braţul lui, şi într-un suspin îmbrăţişa infinitul învolburat.

- Dodorache, *psihi-mu* !... Vezi tu marea cum este ? Atâta tihnă şi disciplină se află acum în inima mea câtă vezi în colcăiala asta monstruoasă şi în asaltul valurilor mugitoare !... Sunt tulburat, sunt răsturnat, sunt chinuit, Dodorache, mai presus de orice bănuială şi închipuire !... Vorbeşti de lucrările mele, de faima mea şi de regalitatea mea ştiinţifică... îţi aduci tu aminte de rugăciunea lui Hyperion din *Luceafărul* lui Eminescu către părintele tuturor lumilor ?

„Reia-mi al nemuririi nimb
Şi focul din privire,
Şi pentru toate dă-mi în schimb
O oră de iubire !..."

Hristudorache stătu câteva clipe nehotărât şi mut, ca un om care nu ştie cum să sară peste un şanţ ivit fără de veste de-a curmezişul potecii...

- Mi-aduc aminte foarte bine, Boby... că doar la mine Esculap a rămas fără nădragi tocmai de răul muzelor... însă cum se face că tu ai ţinut minte rugăciunea lui Hyperion ?

- Dragul meu, sunt aproape trei ani de zile de când citesc şi iar citesc *Luceafărul* luceafărului nostru naţional... Dodorache, avem înaintea noastră o oră de libertate şi putem s-o prelungim. Ascultă-mi spovedania ! în acest moment ea urcă în mine năvalnică ! Pare că este acest iureş clocotitor şi spumegând care se striveşte, subt ochii noştri, de blocurile cheiului !... Nu pot s-o mai reţin... Icoana modestei, dar trainicei tale fericiri, farmecul cast şi subjugător al soţiei tale, vechea noastră prietenie şi vechile noastre mărturisiri... mă biruiesc şi mă deznoadă... Trebuie să-ţi spun totul !... Trebuie să las pe doctorul Taifun să-şi răcnească tainele cari îl sugrumă, să spulbere concepţiile tale despre situaţia lui de azi şi să arunce în slavă spumele durerii lui... Să stăm colea pe bancă, umăr lângă umăr şi inimă lângă inimă...

m

Se aşezară pe o bancă, solemni ca într-o catedrală, pe când, îh fața lor, orga mării bubuia şi stăruia în tonalități de bas şi de cavernă.

- Scumpe Hristudorache, mă analizez în fața ta şi-ți mărturisesc că mi-e greu, mi-e ruşine, calc pe jeratic cu aceşti paşi de spovedanie, dar în acelaşi timp simt şi o păgânească fericire... Mi-e ruşine de destăinuirea mea, dar sunt criminal de fericit că mă zdrobeşte şi mă dezonorează această povară a tainei mele !... Fericirea ta e cinstită, legitimă, cu nimbul virtuților conjugale... Dragul meu, roşesc să-ți spun că, în fața fericirii tale, fericirea mea se înalță necinstită, furată, adulteră, dogorâtă de focul infamiei !... Ce demon cântă în mine în clipa aceasta ? Ce măgulire misterioasă şi impură mă face să opun starea mea odioasă stării lui binecuvântate ? Vinul tău a fost prea bun... Aspazia ta, cu sfântul ei prestigiu, e prea chemătoare de comparații şi de contraste... Marea aceasta îmbată cu imensitatea şi cu orga ei... Te-ai întrebat tu de ce, astă-vară, am trecut prin Constanța de atâtea ori îh sus şi în jos şi numai de două ori, şi încă pe fugă, am venit să-ți strâng mâna şi să salut pe soția ta ?...

- Marele meu prieten, acesta este un secret al tău, pe care niciodată nu mi-am permis să caut să-1 dezleg cu ajutorul şoaptelor şi al cancanurilor suburbane. Mi-am zis: Bobircă trebuie să aibă cuvintele lui că nu se abate pe la mine şi, într-o zi, îmi va da el însuşi explicația cea mai bună. înțeleaptă mea Aspazie a cugetat la fel şi niciodată nu m-a întrebat ce cred despre zvonurile mahalalei, deşi ştiu că au ajuns şi până la ea.

- Hristudorache, mahalaua are dreptate ! Iubesc ca un smintit o femeie măritată şi am cu ea un copil, pentru care sângerez că nu poartă numele meu !...

Lăuntric zbuciumat şi cu fruntea umedă, doctorul Bobircă se ridică de pe bancă, se căută prin buzunare, dar la urmă nu scoase decât o batistă, pe care o trecu pe fața-i aspră şi rasă.

- Şezi, Boby dragă, şi linişteşte-te. Situația ta e gravă, dar, ca orice lucru omenesc, poate să se schimbe, trebuie să se

schimbe, şi anume, să se schimbe în chip prielnic pentru toată lumea. Cea dintâi întrebare pe care ți-o pune prietenia mea adânc înduioşată este cea mai simplă: De ce n-o desparți de bărbată-său ca să te însori cu ea ? E o cârpeală vulgară, dar universal practicată, şi veche ca Troia şi ca eroii lui Homer !

- De ce, Dodorache, de ce ? E o afacere banală şi uşoară pe care ți-o dezleagă, în câteva luni, un avocat prieten. Dar, în cazul meu ai de-a face cu o încurcătură subtilă, cu un păinjiniş absurd, în care eu - *musca găleata et laureata* - m-am prins prosteşte şi mă zbat de atâta timp, alimentând cronica scandaloasă şi dezolând pe oamenii serioşi...

- Este oare nevoie să-ți mai spun că devotamentul meu şi dorința să-ți fiu de folos sunt mult mai puternice decât curiozitatea de a auzi *un caz interesant* ?... Lămureşte-te şi lămureşte-mă.

IV

- Dragul meu, ne cunoaştem şi suntem prieteni de un veac de om. Am fost colegi în liceu, am fost colegi la Medicină. Tu, cu chipul tău feminin, ai fost totdeauna băiat simpatic, binevenit şi bine primit... Eu am fost urât de când m-a făcut mama. Desigur că biata femeie mă alăpta întorcând capul şi lăcrămând... în şcoală, ții minte că, până când să ajung să mă impun, nu atât cu destoinicia şi cu succesele mele şcolare, pe cât cu pumnii mei, eram martirul clasei. „Bobircă Făt-Frumos" era injuria cea mai concesivă cu care mă mângâiau câțiva colegi mai milostivi... Această infirmitate a mea a fost în taină resortul înverşunării mele la muncă, generatoarea imensei mele ambiții şi explicația inflexibilei mele purtări călugăreşti printre voi, răsfățații soartei şi ai fetelor. Cine se uita la mine ? Pe cine aş fi putut eu să cuceresc cu nasul meu de pătlăgea şi cu obrazul meu alb şi neted... ca un cuib de rândunică ? Eram intim încredințat că inspir oroare oricărei femei, şi mai ales celor însărcinate. Nu

ştiam cum să-mi ascund capul când treceam pe lângă perechile tinere, vesele, fericite de tinereţea şi de frumuseţea lor... Colegul nostru Vlad Gherasimescu - duşmanul meu de altădată, de azi şi de totdeauna - frumosul Vlad, falnicul Vlad, Vlad, sultanul cu sute de cadâne, dar fără harem, fără cheltuială şi fără bătaie de cap, Vlad Gherasimescu a fost de ani de zile (şi mai este şi azi) cununa mea de spini, inchizitorul neştiut al cărnii mele, jeraticul aşternut subt plapuma mea, blestemul zilelor mele, „bestia mea neagră", cauza eclipselor soarelui pentru mine, ori de câte ori îl întâlneam braţ la braţ, ori de câte ori (şi azi !) îl întâlnesc, braţ la braţ, cu o nouă captură !... De patruzeci şi atâţia de ani mă prigoneşte şi mă face să sfârâi pe cărbuni ! Nepotrivirea, antagonismul, războiul a izbucnit din clasa întâi de liceu şi vor ţinea până în lumea cealaltă ! El: efebul splendid, băiatul de boier, linguşitorul dascălilor, tare în sporturi şi mediocru la învăţătură, flacăra trandafirie şi albastră care topea, la distanţă de câfiva metri, orice făclie feminină ! Eu: slutul sluţilor, odrasla unor bieţi pescari din Galaţi - se vede că mama, săraca, pe când mă purta în pântece, se uitase numai la somni şi la broscoi - „tocilarul" clasei, strigoiul din podul internatului şi migrena sexului slab imediat ce dădea cu ochii de mine !

- Nu exagerezi tu, Bobircă ? Ceea ce aud acum din gura ta nu rimează în totul cu amintirile mele...

- Ei, Iancule dragă, cine poate, în anii adolescenţei (unei tragice adolescente) să-şi smulgă cămaşa de la piept şi să-şi arate atâtea bube purulente !... Şi, pe urmă, şi tu erai frumos, Iancule, şi mai eşti şi azi. Ar fi trebuit să găsesc un monstru ca mine ca să-1 fac confidentul disperărilor şi al putreziciunilor inimii mele... Ce-mi rămânea de făcut ? Cine putea să mă mângâie în ascunsa mea nenorocire ? învăţătura şi castitatea ! M-am afundat în cărţi cu frenezie. V-am uimit pe voi, colegii, şi am uimit pe dascăli. Dacă aş fi fost bogat, poate că aş fi căzut în corupţia rece. Aş fi pus la mijloc banii mei, aş fi înflăcărat de „dragoste" pe cele mai frumoase femei de vânzare, şi urâţenia mea ar fi fost proclamată picantă şi provocatoare... Dar sfânta sărăcie mi-a purtat o grijă neadormită până hăt-departe, în preajma doctoratelor.

Furia de învăţătură mi-a rămas în sânge... Cartea era acum tot plămânul meu, toată raţiunea mea de a fi şi, ţi-o mărturisesc, toată răzbunarea mea. Poţi să-ţi închipui tu, Dodorache, tainica mea satisfacţie când, la prezentările clinice, voi, colegii mei, şi în special duduitele noastre camarade, făceaţi cerc în jurul meu şi vă uitaţi la mine cu gura căscată ?... Mă ştiam insuportabil cu figura mea, dar eram o crescândă autoritate. Mă simţeam puternic prin munca mea şi prin distanţa unde lăsasem pe batjocoritorii mei de mai-nainte. Nu mai eram prieten decât cu tine; gonisem gluma şi râsul din viaţa mea, ca nimeni să nu mai cuteze să glumească şi să râdă în faţa sluţeniei mele. Era pe vremea marelui succes al piesei lui Rostand, *Cyrano de Bergerac...* Cine mai mult decât mine înţelegea severitatea acestui falnic nasogan, în faţa cui a-ţi scoate batista să te ştergi la nas era totuna cu a-ţi scoate giulgiul de înmormântare ?... Erai de faţă, la spital, la Mavrogheni, când am făcut scandalul cu Paşaliu şi mi-a pornit porecla de *doctorul Taifun ?*

- Nu eram de faţă şi niciodată n-am ştiut prea bine ce s-a întâmplat.

- De unde până unde, infirmierele şi servitorii din spital mă porecliseră *doctorul Tifon.* Cine ştie cum prinseseră din gura mea acest cuvânt, şi acum eu, fără să ştiu, îl purtam înfipt în căciulă. Colegii mei aud cuvântul (poate l-ai auzit şi tu) şi încep să şi-1 şoptească între ei... Era tot vechea poveste... Era nevoia de-a găsi o poreclă poznaşă pentru cea mai poznaşă mutră de viitor medic. O servitoare naivă, nou venită în spital, m-a învăţat, cu nevinovăţie, pseudonimul meu spitalicesc. M-am hotărât să pândesc împrejurările şi, când mi-o veni bine, să fac un tărăboi de pomină. Eram sătul de sobrichete. Nu mai voiam nici unul. într-o zi, după o operaţie a lui Asaky, pe când studenţii şi infirmierele stăteau grămadă, aud pe nebunul de Paşaliu: „întreabă şi tu pe doctorul Tifon !"...

Stăpân pe mine, dar vulcanic ca un tragedian, am început să răcnesc, să trântesc obiectele pe cari le ajungeam cu mâna şi să declar, la urmă, în auzul înmărmuriţilor mei spectatori, că voi sparge capul oricui va îndrăzni să-mi mai spună doctorul Tifon...

Dar Paşaliu a fost mai tare decât mine. Mare mucalit cum era, şi jucând comedie mai bine decât mine tragedie, exclamă în tăcerea glacială: „Fraţilor, ăsta nu mai e doctorul Tifon, ăsta e doctorul Taifun !"

într-o clipă, am judecat situaţia. Doctorul Taifun era o biruinţă şi un omagiu !... Am izbucnit în râs - şi cu mine toată lumea - şi m-am împăcat pe loc cu autorul noului meu sobrichet, menit celebrităţii...

- Ştiam că doctorul Paşaliu a născocit porecla ta, dar când şi cum nu mai ţineam minte. Eu pe atunci pregăteam internatul. Ţiu minte însă că odată, după ce am ajuns intern, te-am însoţit la Sanatoriul Diaconeselor, unde aveai tu nu ştiu ce bolnav de îngrijit...

- Ei, da... Aşa a început primul capitol sentimental al vieţii mele. Acolo am cunoscut-o pe Fritzi Kostlin, scumpa mea bavareză, întâia mea iubire, soţia mea tainică ani de zile... Cam ştii tu cum au mers treburile... Am vorbit noi de asta şi la Iaşi, în timpul refugiului. Cât de mult sunt pedepsit azi că n-am fost mai hotărât şi am lăsat situaţia încurcată până când m-a apucat războiul !... Dacă mă căsătoream cu Fritzi, inima mea rămânea nepângărită, şi respectul de mine însumi neatins !

- Mergi mai departe, Boby, şi dovedeşte-mi că nu exagerezi...

V

- Priveşte, Hristudorache, cum cad pe marea asta, plină cu spasmuri şi de spume, foarfecele şi forfecuţele pescăruşilor. Ce vor aceste păsări ? Ce caută ele, cu ciocul, în volbura valurilor ? Ai zice că sunt nişte dalbi îngeri de mângâiere şi de pace, trimişi ca să aline pe uriaşa turburată... Ţi-ai găsit ! Aşa graţioase şi angelice cum se văd, aceste păsări sunt nişte pescuitori în apă tulbure, sunt nişte bandiţi pe cont propriu. Aşa păţim şi noi de multe ori în viaţă. în zbuciumul, în durerile sau în trista noastră

izolare, ne pomenim deodată vizitaţi de un vis de frumuseţe, care pe urmă ne ciuguleşte cu cioc de fier !...

- Arată-mi ce-ai păţit tu cu aceste păsări ale cerului.

- Am văzut din biblioteca ta că ţi-am trimis şi ţie, pe când făceam al doilea al meu stagiu la Paris, monografia mea asupra *Maladiei lui Stokes-Adams.* Dar, vai ! nu la Paris era să-mi iasă înainte, atât de tâlhăreşte:

„Fiul cerului albastru
Şi-al iluziei deşerte."

Am cunoscut la Paris numai spitalul Laennec, biblioteca şi laboratorul, câteodată - în ceasuri fugare - muzeele şi concertele lui Enescu şi aproape deloc cealaltă glorie a Parisului: femeia şi petrecerile. Deprinderea ajunsese a doua natură. Eram acum un pătimaş al meseriei şi al cercetărilor migăloase. Bani aveam; urâţenia mea nu mă mai prigonea; ideea răstignitoare că sunt odios femeilor începuse să se risipească înaintea experienţei contradictorii. Dar eu stăteam treaz şi sceptic. Mâ gândeam: averea câştigată, ştiinţa mea medicală, faima şi admiraţia din jurul meu ar putea - pentru cine ştie ce inimă pribeagă - să-mi prefacă obrazul şi să-mi scază urâţenia, însă... ce mă fac cu oglinda din camera mea de culcare ?...

Cunoşti ca şi mine accidentele, crizele nervoase, trăsnetele din senin, păcatele sincere, pe negândite, cum şi pehlivăniile calculate şi cursele pe cari ni le întind, uneori, la consultaţii, clienţii noştri feminini.

- ...Cunoscut, mai-nainte de căsătorie; de atunci încoace... noapte bună !

- Cu tine lucrurile s-au petrecut mai normal decât cu mine... Eu am fost destul de prudent la începutul carierei mele şi m-am poticnit grav tocmai acum; spre bătrâneţe...

- Ce vasăzică habitudinea şi disciplina profesorală !... Dintr-o puzderie de fapte mici, mă duci spre concluzia generală; prin atâtea rigole, mă duci spre canalul colector. Dar mă tem să nu sosească arhitectul tău de la Techirghiol şi să nu-mi ciuntească această nespus de preţioasă oră...

- N-ai nici o grijă. Chiar dacă ar sosi acum, mai are încă treburi prin oraş. Şi apoi îmi dau seama că nu voi izbuti să te fac să pricepi tocmai ilogismul unde vreau să te debarc, tocmai situația absurdă a conştiinței mele: autodescalificarea mea şi fericirea că mă bălăcăresc în noroiul unui Techirghiol din geografia infamiei pure. Iată acum faptul brutal care a schimbat cu totul viața mea de trei ani încoace. într-o zi, acum trei ani, prin august - zi nenorocită când lipseau de lângă mine şi asistentul meu, şi orice alt personal, afară de servitoarea de la scară - vine la ora de consult o doamnă înaltă, zveltă, oacheşă şi mi se plânge că suferă de palpitații. Nu părea nici aristocrată, nici burgheză. Părea mai mult o femeie liberă, o artistă, o studentă, o aventurieră. Era un tip vibratil, dogorâtor, un fel de semiisterică, pe care n-am putut s-o clasific de la prima vedere. M-au sfredelit, însă, deodată ochii ei verzi şi primejdioşi, cari cercau zadarnic să se împăinjineze în nu ştiu ce nedovedită suferință. Nu avea nimic, sau aproape nimic. în schimb, avea un trup vrednic de admirația şi de dalta lui Rodin, cu ascunzişuri de chihlimbar, cu palori de marmură şi cu străveziu țesut de viorele. Ce s-a petrecut atunci cu mine ? Cu ce vrăji, cu ce puteri hipnotice m-a învăluit această andaluză bucureşteană ? Cum a putut ea să înțepe atât de exact nodul vital al mândriei mele bărbăteşti, al seriozității şi al demnității mele de om de ştiință ?...

M-am deşteptat ca dintr-o căzătură din vârful unui copac ! Creatura de flacără şi de aprigă revelație care mă doborâse s-a strecurat din cabinetul meu cu foşniri şi cu mlădieri de şarpe. Am stat multă vreme în urmă, ruşinat, iritat, revoltat împotriva mea însumi...

Unde mi-a fost capul ? Se mai poate, în situația mea şi când mă cheamă cum mă cheamă, asemenea aventură de doctorand ? Au trecut zile, săptămâni şi chiar luni. Au trecut patru luni. Aproape că uitasem de ruşinea întâmplată bietului profesor. Conştiința e o cămilă răbdătoare şi rezistentă... într-o zi, spre iarnă, uitându-mă în salonul de aşteptare la capetele clienților veniți, văd, într-un colț, doi ochi fosforescenți, într-o fată palidă, meridională, încordată de voință şi de intențiune. Rămân pironit

locului. Deschid gura şi spun, ca un actor, cuvintele suflate de nu ştiu ce sufleur al diavolului: „Pe dv. vă rog să veniți astă-seară la ora opt. Cazul dv. e special"...

La ora opt nu mai rămăsese la mine în casă decât bucătăreasa. Vrăjitoarea cu nume necunoscut a venit. Am primit-o cu o febrilitate pe care era cu neputință s-o mai ascund. Am început părinteşte - singura modalitate în care mai puteam să mă mențin: „Ce este, fetițo ?" A izbucnit în plâns şi s-a aruncat la pieptul meu: „Domnule profesor... sunt în luna a patra ! Azi sunt tocmai patru luni de când... am fost la dv."...

Am luat-o de pe mine, mi-au sărit ochelarii cât colo şi am bâlbâit stupiditatea clasică, uzuală de la grajd până la Academie: „A... nu se poate !"

„Vă rog, convingeți-vă şi dv."... Şi într-o clipă fu goală ca *Suzana la baie !*... Ce să-ți mai spun, cum să-ți mai spun ?... A doua oară, a treia oară, a treisprezecea oară... am înțeles că sunt prizonierul unor puteri necunoscute, iraționale, înfricoşate... Am aflat că e măritată, că bărbată-său este şef de serviciu în cutare minister, că au o fetiță care umblă la şcoală...

- Pot să te întreb cum o cheamă ? Cine e bărbată-său ?

- Ba bine că nu !... Doamna Florica Vasilescu-Plopu, soția lui Manole Vasilescu-Plopu.

- Atunci, mahalaua e bine informată...

- Cum naiba să nu fie, când mă tăvălesc în acest bălegar de doi ani şi mai bine !... Trebuie să te încurci cu o femeie măritată ca să ajungi să cunoşti cât de profundă şi de lamentabilă poate să fie degradarea sufletului omenesc...

VI

- în întâlnirile noastre - fireşte, aiurea decât la mine acasă, atâta ar mai fi lipsit ! - am început să bag de seamă şi să aflu că demonul meu cu pielea de rodie are botinele uzate, sau are lenjeria grosolană, sau n-a plătit taxa şcolară pentru fată, sau n-a

plătit rata de amortisment pentru locuinţă, sau n-are bani de vilegiatură.

- înţeleg... Şi au început să vină darurile, belşugul casei lui Vasilescu-Plopu, Techirghiolul şi vila doctorului Taifun, Vlaşca şi Teleormanul !... Vorbeşte-mi despre copil.

- A venit şi el... cu exactitate matematică şi după toate regulile obstetricale. E frumuşel... Şi totuşi, pentru ochiul pătrunzător, seamănă cu mine... Ar trebui să mă mulţumesc cu această evidenţă şi să trag consecinţele. Dar cât sunt de misterioase legile eredităţii şi ce bizare însuşiri de peliculă fotografică are embrionul, mai ales în unele cazuri de isterie ! Floreal (ăsta e numele cu care am răsfăţat-o) este o isterică şi o mitomană. Asemănarea copilului cu mine nu dovedeşte - spre nenorocirea mea şi spre tortura nopţilor mele - în chip peremptoriu că eu sunt autorul.

- Bobircă, prea eşti prăpăstios ! Copilul îţi seamănă, copilul e al tău. Acum, amice, fii bun şi răspunde la câteva întrebări: Femeia pe care o iubeşti... este o agramată ?

- Departe de acolo !... Când a luat-o Vasilescu-Plopu, urma ştiinţele fizico-chimice. Are o inteligenţă ascuţită, ba chiar sofistică. în discuţiile cu ea, eu mai totdeauna ies bătut. Fireşte, nu discutăm despre bolile cordului. Pe urmă, este un cameleon extraordinar: e mahalagioaică, burgheză sau doamnă din lumea mare, după mediul în care poposeşte. Astă-vară, la Techirghiol, cu copiii lângă ea şi cu servitorii mei la dispoziţie, era o... *Haus-frau* desăvârşită.

- Altă întrebare, dragă Boby: Cum e bărbată-său şi... ce pretenţiuni are ?

- Dacă îţi voi spune că nu pot să-1 sufăr, nu ţi-am făcut nici o surpriză. îţi vor schiţa alţii un portret mai bun. Pentru mine e un biurocrat fermentat ca un rocfort. Un tip înalt şi microcefal, cu un nas de babiţă într-o figură de fătălău. Când îi vezi ochii de oaie bolnavă de gălbează, când auzi trivialităţile importante pe cari le debitează şi când observi cum se comportă în faţa ultimelor prosperităţi din casa lui...

- Boby dragă, nu fi nedrept... mai ales cu bietul Vasilescu-Plopu...

- Da, fireşte... Dar te-am prevenit că alţii pot să-ţi facă un pastel mai trandafiriu... Totuşi, se pricepe să viseze cu voce tare în faţa nevestei că i-ar reda libertatea pentru un milion lichid, uitând că locuinţa lor de azi - înscrisă pe numele lui şi treptat achitată - cu mobila din ea... şi câte şi mai câte... mă costă aproape tot atâta...

- Zici că au o fată de şcoală ?

- Da, în clasele primare, internă la călugăriţele de la Pitar-Moşu.

- Tocmai bine: una mie, una ţie !... Ultima întrebare... Dar aici, din păcate, oricare ar fi sagacitatea ta, impresiunile tale, observaţiile tale şi... jurămintele ei, plutim în haosul primordial...

- Am priceput totul !... Ai atins tocmai punga cu puroi... Am nişte nesiguranţe şi nişte bănuieli cari îmi bat îh ţeastă piroanele nebuniei ! Vasilescu-Plopu este şef de serviciu în ministerul lui Vlad Gherasimescu, şi chiar Vlad 1-a făcut cu casă şi 1-a înaintat şef de serviciu acum trei ani, când a intrat în partidul de la cârmă şi a luat secretariatul-general.

vn

Prin vâjâitul şi răbufnelile mării răzbiră chemările ascuţite ale unui claxon de automobil. Doctorul Bobircă îşi consultă ceasornicul.

- Trebuie să fie arhitectul meu, Pogonici.

Hristudorache se ridică în picioare şi privi către portul de unde venea chemarea. O maşină cobora, într-adevăr, pe şoseaua înclinată.

- Păcat ! Cade tocmai când era rândul meu să vorbesc şi să scot o concluzie din toate câte am auzit...

- Dar ţi-am spus că nu e nici o grabă. El mai are treabă prin oraş. Da, este chiar Pogonici. Ne-a văzut şi vine încoace.

Maşina se opri şi arhitectul Pogonici - un vlăjgan cu mâini late cât volanul pe care-1 părăsise - salută, cu pălăria la genunchi, pe profesor.

- Bună ziua, Pogonici. Ai fost exact. Cunoşteai pe colegul meu, doctorul Hristudorache ? Cum merge lucrarea ?

- Domnule profesor, mai am vreo două săptămâni de lucru şi sunt gata. Gata cu totul, şi cu reparaţiile şi cu partea adăugată.

- Bun ! Mi-ai spus la telefon că mai trebuie ceva material. Du-te de-1 alege şi apoi te înapoiezi să mă iei. Noi rămânem aici şi te aşteptăm.

- Prea bine, domnule profesor. Dar permiteţi-mi să vă predau această telegramă, care v-a sosit azi la Techirghiol. Vedeţi: *urgentă...* Am semnat eu pentru dv.

Doctorul Bobircă desfăcu în grabă neaşteptata telegramă şi citi:

„Pupu greu bolnav. Vă rog veniţi primul tren — Floreal".

Dispoziţia şi expansivitatea profesorului se vestejiră dintr-o dată.

- Hristudorache, o veste rea... Citeşte telegrama...

Cu un braţ gârbov de octogenar, îi întinse hârtia. Hristudorache o citi, o învârti şi spuse dârz şi optimist:

- E o veste rea, dar e precipitată. Sunt încredinţat că nu e nici o primejdie.

- Oricum ar fi, trebuie să plec imediat. Ce tren am eu acum spre Bucureşti ?

Arhitectul Pogonici răspunse, părtaş şi el la această tristeţe căzută pe negândite:

- Peste zece minute pleacă ultimul tren de sezon. Am adus de la Techirghiol pe nişte prieteni cu bilete de băi...

- Du-ne la gară ! Dar treci încă o dată pe la doctor pe acasă, să-mi iau lucrurile.

Se aşezară în maşina sprintenă, şi într-o clipă fură la poarta lui Hristudorache.

- Te rog, Hristudorache... nu vreau să arăt soţiei tale această figură opărită... Adu-mi tu ghiozdanul şi valiza. îi vei explica pe urmă ce a venit pe capul meu.

vm

Pe peronul gării, doctorul Bobircă se despărţi de Pogonici:

- Ia tot ce mai trebuie şi peste câteva zile cred că ne revedem...

împreună cu Hristudorache, veni până în dreptul unui vagon de clasa întâia şi, pare că răspunzând unei întrebări din clipa aceea, spuse pripit, mutându-şi bagajele între ele dintr-un braţ în celălalt:

- Bolnavul tău se ridică. Asistolia e curabilă, dar şi revine. Fii sever cu el. Scade-i raţia de alimente. Pune-1 la regim declorurat şi administrează-i digitalină. Cum ? Digitalină în tratament sistematizat. Din când în când, la rigoare, poţi să-i mai faci şi câte-o injecţie intravenoasă cu uabaină... Principalul este să scapi de edemele acumulate, adică să-ţi dezinfiltrezi clientul. Şi dacă îl dezinfiltrezi, trimite-1 la Buziaş.

- Urcă-te, Bobircă. Mai este un minut. Bolnavul meu rămâne, un moment, pe planul al doilea. Mă apasă gândurile şi grija ta. Totuşi, nu ştiu cine mă încredinţează că totul va fi spre bine.

Se îmbrăţişară frăţeşte şi Bobircă se urcă în vagon.

- Până mâine, pe vremea asta, voi avea o telegramă de la tine ?

- Vei avea-o ! Soţiei tale, încă o dată, vii mulţumiri şi vii dezvinovăţiri...

Trenul porni din gară. Marea plină de zbucium, digul bătut de spuirfe, coşurile vapoarelor din port, drumul către miazăzi şi visul coastelor cunoscute - strivit azi de cerul posomorât - trecură încă o dată nostalgice, şi pare că definitiv rechemate prin ochii şi prin tristeţea profesorului. Era singur în compartiment, întinderile Dobrogei, cu sate rare, cu smârcuri uscate acum, spre toamnă, cu străvechi cimitire musulmane, se stinseră încet sub pleoapele amurgului. Podul de la Cernavodă şi Dunărea pustie tresăriră vagi sub puzderiile serii pornite către noapte.

Doctorul Bobircă oscilă ca un pendul, o oră, două, în compartimentul gol... Făcând trei paşi spre uşă şi înapoi trei paşi, către fereastră, şi repetându-se fără intermitenţă şi fără număr, el

se cufundă în noianul amintirilor, pe când trenul-nălucă tăia sumbra odihnă a Bărăganului invizibil.

Doctorul Taifun simțea în el ceva dureros și cald, ca o rană proaspătă ce sângerează. Așadar, acest copil, cu alt nume decât al lui și adăpostit îh casa altuia, a ajuns stăpân pe inimă-i și principiul durerilor și al zbuciumului ceasului de față ! Acum câteva zile, era sănătos, neastâmpărat și îmbujorat, pe aleile cu covor de frunze moarte de la Șosea. Ce a putut să i se întâmple ? De felul lui, copilul e delicat, deși zvăpăiat și voluntar. E vreo boală infecțioasă ? E vreo intoxicație trecătoare ? Și ce manifestări poate să aibă, ca să alarmeze pe Floreal și s-o facă să-i telegrafieze ?

Dacă Pupu e bolnav mai greu, încep iar echivocurile, jena, întâlnirile cu Vasilescu-Plopu, toate detaliile și toți ghimpii unei situații false și rușinoase. Când se va termina această perioadă de tensiune și de nesinceritate ? Zilele de astă-vară petrecute la vila de lângă țărmul mării sunt o chezășie fericită și un îndemn puternic ca să pună capăt șovăielilor și unui provizorat scandalos pentru toată lumea. Oricât ai disprețui părerile vulgului, opiniunea zisă publică are totdeauna ceva dreptate de partea ei. Toți îndrăzneții, toți cinicii și toți corsarii sociali s-au dat de gol foarte des și au dovedit că nici ei nu erau cu totul emancipați față de superstiția socială. Dar, aparte această preocupare, cât de line și de odihnitoare au fost zilele de la Techirghiol, în vila lui răzleață de celelalte, în văzul mării dătătoare de viață și de visuri și lângă această femeie de care se simte legat atât de dureros și de indisolubil ! Vila era o sihăstrie. Cei mai mulți credeau că este închiriată unei familii din București și că doctorul, care vine uneori, și-a rezervat o cameră în etaj. O lună întreagă, Floreal a stat cu Tudorița și cu Pupu, departe de odiosul ei cămin, aci, în vila lui. Tudorița seamănă cu maică-sa. Doctorul, uitând de genealogia ei, începuse s-o iubească și pe ea. Când se uita de sus, de pe terasa vilei, și-i privea pe copii cum se jucau pe plajă, îi învăluia pe amândoi în aceleași gânduri înduioșate și ocrotitoare. Dacă legea divorțului ar permite, ar fi bucuros s-o ia la el pe Floreal cu amândoi copiii...

Dar când va veni această zi a excluderii lui Vasilescu-Plopu ? Floreal a fost tot timpul o delicioasă parteneră. Deocamdată, amică și tovarășă ilegitimă, l-a făcut pe doctor să întrevadă ce-ar fi viața lor laolaltă atunci când el va ieși din potecile încurcate ale îndoielii și ale tergiversării. Din odaia lui de sus - unde părea cufundat în cărți și în pregătirea nu știu cărei lucrări - privea și asculta pe Floreal cum rostea pe copii, cum gospodărea, cum îndruma casa și servitorii. Inteligentă, meșteră să cruțe vremea, oamenii și materialul gospodăresc, stăpână care știe să dea pilda hărniciei, Floreal era sufletul casei și podoaba ei cea mai frumoasă. Și când credeai că e mai obosită sau mai cufundată în treburile bucătăriei, se arăta, deodată, în odaia doctorului Taifun, curată, fragedă, bine mirositoare, și flexibilă, și lipicioasă ca o pisică de Angora !...

Ce folos !... în aceeași vreme, scrisorile anonime picau când la București, când la Techirghiol. Oameni compătimitori și „preocupați numai și numai de reputația și de liniștea marelui savant" îi destăinuiau, când mai ocolit, când mai brutal, că femeia de care vrea să-și lege capul îl păcălește groaznic, că este o ipocrită și o perversă, care își împarte grațiile în trei-patru direcții deodată, că el, bietul om de știință, n-ar avea decât să facă cercetări printre funcționarii ministerului, unde servește de mai multe ori încornoratul Vasilescu-Plopu... etc, etc. Numele secretarului general Vlad Gherasimescu și al nepotului acestuia, Titu Mărgărit - în același timp șeful său de cabinet - erau cele mai pomenite și mai acreditate.

într-o seară, la Techirghiol, când sosise o asemenea scrisoare, doctorul Taifun a vegheat până târziu, plimbându-se prin cameră îngândurat și taciturn. A doua zi, dis-de-dimineață, a găsit lângă el în așternut, pe femeia iubită furișată din odaia copiilor. Plânsese și se strângea la pieptul lui, suspinând și tremurând. A înțeles ce se întâmplase. Scrisoarea rămăsese deschisă pe masă, și Floreal - avertizată și condusă de instinctul ei cel sigur - o găsise și o citise. A evitat orice explicare nu atât din înțelepciune, cât din lașitate. Acest om disciplinat și aspru o viață întreagă, monah al spitalului și al cabinetului de lucru, se

găsea încă o dată, dar mai grav decât în zilele Fredericăi Kâstlin, mut, covârşit de situaţie şi prizonier farmecelor traiului alături de o femeie... Când a mai sosit încă o anonimă - de data aceasta o neruşinată carte poştală - Floreal era pe plajă cu copiii. Doctorul Taifun a dat foc cărţii poştale şi i-a aruncat cenuşa în vântul mării. Dar ce trebuia să crează el despre toate aceste delaţiuni ? Sentimentele şi scopurile delatorilor aveau importanţă numai pentru ei. întrebarea chinuitoare şi persistentă era aceasta: aveau ei, sau nu aveau dreptate ?

Şi aceeaşi întrebare, şi aceleaşi nesiguranţe, şi aceeaşi asfixie a voinţei împovărează pe doctorul Taifun în această oră de călătorie, între Feteşti şi Bucureşti... Când a sosit ziua de plecare, astă-vară, la Techirghiol, Floreal a fost admirabilă în purtarea ei reţinută şi demnă. A venit la el în cabinet şi, ca o fetiţă cuminte care şi-a încheiat vacanţa, i-a spus, înghiţindu-şi lacrimile:

- îţi mulţumesc, domnule profesor. Ai dăruit provizie de sănătate copiilor mei (unul este şi al d-tale) şi ai dăruit câteva zile de tihnă şi de iluziune sărmanului meu suflet...

Doctorul Taifun, zguduit şi torturat, a prins-o în braţe:

- Floreal... ţi-am spus că nu mai vreau să te aud zicându-mi „domnule profesor"... Şi a fost cât pe aci să strige, biruit: „Rămâi, Floreal !... Eşti în casa ta ! Eşti lângă soţul tău !"... dar şi-a adus brusc aminte că găsise în Bucureşti, alaltăieri de dimineaţă, încă o scrisoare anonimă, şi mai precisă şi mai acuzatoare !...

IX

Câteva zile, doctorul Taifun a rămas singur în vila lui de la Techirghiol. Dar cât de pustie arăta acum această vilă ! Grădiniţa de subt ferestre, fără copii şi fără jocurile lor, părea un cimitir fără cruci. Marea largă şi rostogolitoare de safire, plaja clară şi uşor horbotată de valurile domolite rupeau inima cu zădărnicia

lor. Păsările care treceau pe deasupra ţărmului, copiii din vecinătăţi, rămaşi încă lângă marea binefăcătoare, servitorii vilei, fără rost şi fără veselie, i se păreau celui rămas pe gânduri la masa lui de lucru solii unor destăinuiri amare şi târzii. Femeia aceasta a cucerit aspra lui singurătate, ca o cohortă de zorele împletitura de fier a unui grilaj... Cum a putut el să lase vila aceasta fără cei ce se găseau atât de bine în ea ! Cum a putut el să creadă că Floreal mai poate fi smulsă şi expulzată din reveria lui, dintr-o viaţă nouă şi năvalnică (cu cât mai târzie, cu atât mai subjugătoare) şi din toate braţele încordate şi pasionate care o cer înapoi, o cer definitiv în taina arzătoare a stării lui de azi!... Şi pe lângă toate acestea, ce lipsă de inimă, ce egoism feroce, ce pseudoprudenţă revoltătoare, să arunci înapoi într-un menaj dizolvat şi în ghearele infamiei (poate regretate şi părăsite), pe o femeie care-şi cerşeşte redempţiunea şi care ţi-a dăruit un copil!... O fi fost vinovată, o fi încă vinovată, dar ce face el - beneficiarul evident al uşurinţei acestei femei - pentru îndreptarea şi mântuirea ei ? Soţul ei, după lege, începe să fie cutezător şi brutal, după ce atâta vreme a făcut pe heruvimul... Mai poate să încapă vreo amânare ?

în aceste ultime zile de vară, cu marea palpitătoare îh preajmă, cu sfâşietoare păreri de rău în aer, doctorul Taifun a hotărât să prefacă şi să mărească vila lui, în vederea neapăratelor evenimente pe cari le vedea petrecându-se de acum şi până la anul. Preparativele unui apropiat congres medical l-au împiedicat să mai dea pe la Techirghiol. Apelul urgent al lui Hristudorache şi drumul la Constanţa ar fi fost tocmai prilejul binevenit să-şi revază casa şi lucrările efectuate de Pogonici. Dar iată că o ciocnitură violentă îl aruncă înapoi spre Bucureşti !

în ce stare o fi bietul copil ? Şi care dintre lamentabilii lui părinţi este mai vrednic de stimă şi mai uman în ceasul acesta ? Sărmana Floreal îşi frânge mâinile lângă un copil bolnav, pe când tatăl adevărat îşi cultivă, în depărtare, clienţii şi celebritatea, iar celălalt, de paie, pufneşte, înjură şi ameninţă. Dacă el, doctorul Taifun, îşi normaliza situaţia, şi mama şi copilul ar fi fost acum la el acasă, şi măcar atmosfera morală

ajungea respirabilă. Hristudorache vede lucrurile simplist şi sănătos. Mai ai dreptul să fii cunctator şi sofist când copilul seamănă cu tine ? Convorbirea cu Hristudorache a fost un *intermezzo* fericit. Acest prieten, tată de copii legitimi şi soțul unei femei din legiunea clasică, e bun de sfat şi bun la inimă. Lângă el, viața îşi redobândeşte toată puterea şi toată nobila ei seninătate. Hristudorache nu se înşală şi nu-l înşală.

O, de-ar trece cu bine boala lui Pupu şi s-ar reduce toată spaima şi toată alarma numai la aceste triste ceasuri petrecute în tren şi la acest ultim şi decisiv examen de conştiință !

Mai sunt câteva gări până la Bucureşti. Doctorul Taifun îşi lipeşte fruntea întunecată de geamul rece şi caută, spre poalele cerului înnoptat, coama de luminişuri şi de licurici care fâlfâie deasupra marelui oraş. îşi aduce aminte că Pupu, când a împlinit un an, trecând de la regimul pur lactat la altul mai consistent, a dat într-o tulburare gastrică serioasă. Atunci l-a îngrijit doctorul Samuely, un elev inteligent şi devotat. Floreal n-a putut să uite destoinicia lui Samuely în bolile de copii. De ce nu l-a chemat pe acest doctor ? Sau poate că l-a chemat, dar... cine ştie ce ticăloşie nouă s-a ivit deodată în această stare de lucruri, în total ticăloasă şi repulsivă !

Nebuloasa din zarea nopții începe să se diversifice. Fântâni luminoase împung pe ici, pe colo. Sori electrici răsar pe frunțile fabricilor. Sălbile Şoselei Kiseleff se pierd în marea fosforescentă centrală. Trenul intră în labirintul depozitelor şi al atelierelor, micşorându-şi iuțeala, dar înzecind, prin ecou, cascada lui de pocnete şi de vuiete. Dincolo de stelele înfipte în stâlpii stațiunii fără fir, doctorul Taifun se gândeşte: în dreptul acesta e noul cartier, cu casa odiosului Vasilescu-Plopu, dar şi cu iatacul femeii iubite, dar şi cu pătucul lui Pupuşor... Pe cine va găsi în gară doctorul Taifun ? Cum va putea să vază el, astă-seară, pe

micul bolnav ? Preoția lui ştiințifică este degradată şi anulată de scandalul legăturii cu mama adulteră ! Dar trebuie să-i iasă cineva înainte. Floreal, de bună seamă, a aflat care este primul tren cu care el a putut să plece din Constanța...

XI

Doctorul Taifun îşi ia din plasă trusa şi ghiozdanul, rămas nedesfăcut, şi coboară din trenul asediat de hamali. Dar după câțiva paşi făcuți în gloata călătorilor, o pălărie cade respectuoasă sub ochelarii lui.

- Bine-ai sosit, domnule profesor !

Doctorul Taifun se opreşte şi vede, la lumina soarelui electric, o figură subțiratică, aproape feminină, dar de mare preț prin destăinuirile ochilor şi ale surâsului.

- A... bună seara, Samuely !... Ce gând fericit ai avut să vii să mă întâmpini !... Spune-mi, ce face copilul ?

- Uşurat şi liniştit, domnule profesor. îmi pare nespus de rău că doamna Vasilescu v-a alarmat zadarnic şi v-a făcut, probabil, să lăsați încurcate treburile dv. de la Constanța şi de la Techirghiol.

Profesorul îşi ridică pieptul şi respiră profund.

- Doctore, îți mulțumesc din toată inima ! Eşti acelaşi ca totdeauna: alert, discret şi devotat...

- Domnule profesor, elevul n-a uitat şi nu uită niciodată nu pe savantul celebru peste mări şi peste țări, fiindcă uitarea nu ar fi cu putință, dar pe dascălul drept, reconfortant şi părintesc care mi-ați fost... Şi nu uitați nici dv. că sunt din neamul acela care moare când iubeşte.

- Ştiu, Samuely... Ce-a avut copilul ? Acum vreo patru zile era sănătos şi zglobiu...

- O inofensivă otită medie. Doamna Vasilescu s-a speriat de debutul boalei. Copilul a avut temperatură, puls frecvent, se agita,

țipa. Şi necontenit ducea mâna la urechea dreaptă. Cunoşteam pe copil de anul trecut. Noroc că d-na Vasilescu şi-a adus aminte de mine şi a trimis să mă cheme. Am înțeles imediat de ce este vorba. Timpanul era bombat şi roşu, şi perforarea lui era o chestiune de câteva ore. Am făcut paracenteza timpanului şi puroiul a început să curgă, iar temperatura, zvârcolirile şi țipetele au încetat. Totuşi, doamna, mai agitată decât copilul, pe când mă chema pe mine, vă telegrafia şi dv. Grozavă iubire de mamă !... Rar mi s-a mtâmplat să văd atâta zbucium în jurul unui copil bolnav cum am văzut la d-na Vasilescu...

- Cum tratezi acum urechea care supurează ?

- *La sânta natura far a da se !...* I-am făcut câteva spălaturi cu apă oxigenată şi am pus în ureche prima meşă sterilizată.

- Nu mergi mai departe ? Nu vei întrebuința vreo soluție antiseptică, de pildă acid fenic cu glicerina, ca pe vremea mea ?

Doctorul Taifun, ținându-se de brațul ucenicului, care-i ducea trusa, se opri lângă un stâlp de fontă, afară din şuvoiul călătorilor.

- Domnule profesor, este inutil. Puroiul se scurge singur. Trebuie să schimb, din când în când, tifonul. Copilul trebuie mereu culcat pe urechea bolnavă.

- N-ai nici o teamă de complicații ? De vreo propagare a inflamației în celulele mastoidiene ?

- Voi fi mereu lângă copil. Dar cazul mi se pare fără perspective îngrijitoare. Dacă în câteva zile nu sunt mulțumit de evoluția boalei, voi face copilului un autovaccin.

- De unde ştiai că sosesc la ora asta ?

- A ghicit-o d-na Vasilescu. D-sa a avut toată inițiativa. Sunt mesagerul d-sale. Şi prin mine vă roagă să veniți lângă patul micului bolnav.

- Atunci, mergem împreună...

- Mandatul meu este să vă conduc până la d-sa acasă.

- Eu te rog să faci mai mult: să-mi prezinți pe micul bolnav ca odinioară, când erai elevul meu.

- Şi cum am rămas de-a pururi... La poruncă, domnule profesor !

XII

Se urcară într-una din maşinile aliniate la peron şi porniră spre Şosea. Doctorul Taifun îşi dădea seama că inteligentul ucenic cunoştea, direct sau indirect, multe din intimitățile inimii profesorului. Dar, cel puțin verbal, situația trebuia lăsată subt sigiliile desăvârşitei discrețiuni. Pentru aceea, profesorul, deşi torturat de câteva întrebări, nu formulă nici una.

Casa familiei Vasilescu-Plopu era pe lângă Şoseaua Kiseleff, într-unui din cartierele create în anii din urmă. Şoseaua era aproape pustie. Teii presimțitori de toamnă lăsau să cadă, în undele capricioase ale vântului, prima lor recoltă îngălbenită. Unele frunze suflate în sus se izbeau, ca nişte fluturi uriaşi, de lampioanele clătinate.

Profesorul curmă tăcerea şi vorbi ucenicului:

- Doctore, îmi dai voie să-ți cer încă un serviciu ?

- Mai e vorbă, domnule profesor ?!

- Casa Vasilescu ştiu că n-are telefon. De aceea, te rog, când te vei înapoia, treci pe la mine şi vesteşte pe oamenii mei că sunt în Bucureşti, iar ei să spună acelaşi lucru celor ce vor întreba la telefon sau vor veni acasă.

- S-a făcut, domnule profesor ! Dar la ce oră credeți că veți fi acasă ?

- A... curând, peste un ceas, două... Mă asiguri că Pupu e cu totul liniştit...

- îl veți vedea imediat. L-am lăsat doborât de somn. Temperatura, turbulența boalei l-au obosit şi l-au muiat...

Maşina ieşi din aleea teilor şi apucă pe o cale laterală, intrând într-un cartier nou, plin încă de lacune şi locuri virane. Apoi frânse linia dreaptă, şi după mai multe întorsături se opri în fața unei grădinițe cu crizanteme albe, destăinuită de lumina becului din stradă, ca şi de lumina unor ferestre cu tăietură orizontală, modernistă. La oprirea maşinii, o lumină se aprinse în grădiniță şi uşile de la intrare se deschiseră. O servitoare cu bonetă albă pofti pe musafiri să urce în etaj.

XIII

Era o casă nouă, cu puţine lucruri în ea şi din două epoci diferite, din epoca unei existenţe strâmtorate şi din zilele unui trai mai înlesnit, care începea acum. Mama micului bolnav coborî câteva trepte întru întâmpinarea celor ce se urcau pe scară şi le întinse amândouă mâinile cu nişte mişcări febrile şi dezordonate. Apoi, trăgându-i spre ea pe scară în sus, îi lăsă când ajunseră deasupra. Cu vocea scăzută - ca să nu deştepte pe copilul aţipit - începu să se tânguiască:

- Domnule profesor ! Ce-am suferit de la plecarea d-tale ! Câte ceasuri de chin şi de lacrămi am trăit ! Puţin a lipsit să nu înnebunesc şi să nu mă găseşti în cămaşa de forţă !...

- Pentru ce toate acestea, dragă doamnă ? Doar amicul Samuely era, cum a şi fost, la dispoziţia d-tale !

Floreal Vasilescu-Plopu vorbea în şoapte, îşi frângea mâinile, se mlădia, se zbuciuma într-o revărsare de clocotindă sensibilitate.

- Ia să vedem pe Pupuşor...

- îngeraşul mamei !... Doarme, dar nu adânc. Mai suspină, mai scânceşte, dar, slavă lui Dumnezeu, a trecut criza de ţipete şi de zvârcoliri ! Domnule profesor, am crezut că-1 pierd ! Am crezut că mă trăsneşte Dumnezeu !

Intrară câte trei îh odaia de culcare (cu un singur pat îngust, pentru o singură persoană, şi cu pătuceanul copilului, alăturea).

Pupu dormea pe partea dreaptă, cu urechea bolnavă înfundată în pernă. Părul cârlionţat şi pieptănat în sus de degetele mamei arăta o frunte bombată, de viitor om inteligent. Lângă patul copilului era o masă cu flacoane, cu pachete de vată şi cu un ibric electric.

Doctorul Samuely, respectuos dar degajat ca un elev care-şi simte îh el posibilităţi de maestru, recapitula situaţia, chemând martori, cu ambele mâini, când pe micul adormit, când materialul spitalicesc de pe masă.

- în scurt, domnule profesor, copilul este îh afară de orice pericol. Câteva spălaturi pe zi, pe care le voi face eu, şi vindecarea timpanului, pe care va face-o natura generoasă, iată

tot ce mai avem de aşteptat. Cred că va dormi până mâine de dimineaţă... Dacă însă se va deştepta mai devreme, doamna îi va scoate cu precauţiune fitilul din ureche, va şterge uşor, pe dinafară, puroiul scurs şi va pune un alt fitil - din cele pregătite - apoi va culca pe copil tot pe partea dreaptă. Mâine de dimineaţă trec să-1 văd.

- Şi după vizită treci neapărat pe la mine, căci sunt îh drumul d-tale. Deocamdată, eu mai rămân aici. Dacă clientul d-tale se deşteaptă, îl îngrijesc eu. Dar pentru ce, doamnă, nu este mai cald în camera asta ?

- Domnule profesor, este o dispoziţie a mea. Am premenit atmosfera camerei astă-seară şi am rugat pe doamna să nu mai aţâţe focul. Copilul va dormi mai liniştit la 13° de căldură.

- Bine, doctore. Tot ce-ai dispus va fi îndeplinit întocmai.

Uşor măgulit de toată această atitudine aprobativă şi colegială a fostului său profesor, doctorul Samuely sărută mâna mamei, doborâtă într-un fotoliu, şi se îndreptă spre scară, însoţit de zbuciumatul şi mascatul tată.

- Aşadar, mâine dimineaţă, după vizita făcută aici, dai pe la mine... Dar acum opreşte-te din drum şi spune celor de acasă să mă aştepte...

- înţeleşi, domnule profesor !

XIV

Doctorul Taifun reveni în camera de culcare. Deodată, strania femeie, care părea sfârşită de nesomn şi de emoţii, izbucni - din fotoliul unde căzuse - ca dintr-o vatră în aparenţă stinsă: o neaşteptată coloană de scântei şi de flăcări ! Venind în faţa profesorului şi învăluindu-1 ca o flacără, i se rugă cu vocea în surdină:

- Omoară-mă, Bobircă ! Scurtează-mi zilele şi ticăloşia ! Dă-mi ceva să beau şi adoarme-mă pentru vecie ! Nu mai pot

trăi! Nu mai pot răbda ! Dacă n-ar fi între noi bietul copil, astăzi treceai cu roatele trenului peste mine !...

- Vino-ţi în fire, Floreal ! Linişteşte-te, draga mea ! Vom vorbi mâine la mine acasă. Aici nu suntem singuri... Unde este Tudoriţa ? Unde este Vasilescu-Plopu ?

- Nu-mi mai pasă de nimeni şi de nimic ! Ucide-mă şi isprăveşte cu mine !

Doctorul Taifun, încăierat de durerea acestei femei, chinuit de propria-i povară sufletească şi paralizat de teama cine ştie căror martori ascunşi după uşă, se încercă să liniştească pe exaltată:

- Te rog, Floreal, fii înţeleaptă, fii ascultătoare cum ştii să fii de obicei !... Ce pot să-ţi spun aici, când nu ştiu dacă mă auzi, numai tu sau mă aude şi altă lume...

Floreal aruncă la o parte, cu amândouă mâinile, de pe faţa-i înlăcrămată, năvala părului lung şi ondulat şi spuse cu crescândă iritare:

- Nu te aude nimeni ! Tudoriţa e la şcoala ei, la călugăriţe. Servitoarea s-a culcat, iar Vasilescu a plecat azi, pe seară, la Găeşti, să aducă pe maică-sa. Sunt trei zile de când o duc cu el într-o ceartă. Azi a fost să ne omoram !... Nu mai merge ! îmi iau copilul şi mă duc în lume ! Pe Tudoriţa i-o las s-o crească şi s-o înveţe carte... Mă doare inima de ea, draga mamei!... Dar ce putere am ! Cum s-o iau cu mine, cum să-i stric rostul de la şcoală !... De trei zile, de când s-a îmbolnăvit copilul, casa a ajuns un balamuc... Vasilescu urăşte pe Pupu. Simte că nu e copilul lui. Oricât ar fi de nătărău, el ştie bine ce-i spune inima. A început la mine: „Iar s-a îmbolnăvit jigodia asta ! Să nu-mi ceri nici o para, nici pentru doctorii, nici pentru doctor, că nu-ţi dau chiar dacă aş avea... Du-te cu el la doctorul Taifun, mută-te la spital, fă ce-oi şti"... Ce era să fac ?... Te ştiam plecat... Dar nu mi-ar fi fost de ceartă şi de mojiciile lui V?*ilescu... Mi-era de copil ! Mititelul !... Cum se zvârcolea ! Cum ţipa şi-şi băga mâinile în gură şi în ureche !... Şi tată-său, doftorul doftorilor, habar n-avea ! Alerga după bolnavi străini !... Şi acum, când a sosit, ce mă încălzeşte ! Ce este pentru copilul meu şi pentru

mine decât... *domnul profesor !*... Mai depărtat şi mai rece decât bietul Samuely !...

Floreal izbucni în plâns de-a binelea şi se lăsă să cadă în fotoliu. Braţele ei, proptite îh orbitele ochilor, intrară încă o dată în şuvoaiele de fluid abanos.

- îmi sfâşii inima, Floreal ! Te rog, nu mai plânge ! Totul se va îndrepta. Zilele cele bune de la Techirghiol au fost un început şi o chezăşie. Aide, fii cuminte ! Doctorul Taifun e un zănatic... Dar îşi va lua seama şi va intra în rândul lumii şi va aduce acasă la el şi pe Pupu, şi pe Floreal...

Profesorul, înduioşat şi încălzit de toate câte vorbise şi gândise peste zi, se apropie de Floreal şi începu să dezmierde cosiţa ei, rămasă întreagă, în ciuda modei devastatoare.

- Am vorbit astăzi la Constanţa cu amicul meu intim, doctorul Hristudorache, aproape două ceasuri în faţa mării, şi i-am mărturisit toată situaţia mea, toată tragedia conştiinţei mele. Hristudorache are o inimă caldă şi curată. M-a îndemnat prieteneşte...

- Te-a îndemnat să mai aştepţi, să fii prudent, să mă pui subt observaţie... ca şi cum copilul ăsta n-ar fi venit pe lume şi de-abia acum ne încercăm să-1 facem !...

Se ridică brusc şi rămase în faţa lui Bobircă, agresivă, întărâtată, cu un umăr gol şi cu un sân dând buzna prin cosiţă.

Doctorul Taifun se simţi cuprins de o caldă şi scormonitoare laşitate.

- Dimpotrivă, Floreal! Doctorul Hristudorache mă îndeamnă să trag consecinţele şi să te despart urgent de Vasilescu-Plopu.

- Bine că se mai găseşte câte unu care să ne înţeleagă şi pe noi, bietele roabe, şi să ne ţie parte în aceste procese în cari numai bărbaţii au dreptate !

Doctorul Taifun ocoli odaia cu o privire rătăcită şi spioană. văzu capul lui Pupu culcat pe pernă şi prinse pe Floreal, mână în mână.

- Eşti a mea, Floreal ! Rămâi a mea ! Câteva zile de răbdare... Să aşteptăm ziua de mâine...

O privea în ochii verzi, plini de înfricoşată enigmă, imperativi, dureroşi şi vrăjitori. Privea această figură toridă şi oacheşă, de'la sprâncenele arcuite până la gura pasionată şi amară. Privea

rochia de casă, care aci învelea, aci dezvelea frumusețile de ambra palid şi de palizi trandafiri ale trupului tânăr şi dogoritor.

Floreal îşi smulse mâinile din mâinile doctorului Taifun, îşi strânse rochia la piept cu un gest sever şi scaldă pe cardiolog într-o privire amestecată ca un duş scoțian:

- Ziua de mâine, domnule profesor !... Se vede pe cât colo că nu te identifici cu starea mea şi cu mucenicia mea ! Până mâine, cu un copil bolnav pe brațe şi în casa unui om care te-a scos din inima lui şi te urăşte ! Până mâine, când eşti tatăl copilului meu, locuieşti singur într-un palat şi ai câteva milioane adunate, afară de toate celelalte milioane, care se zbat în arterele bolnavilor de inimă !...

Iartă-mă, Bobircă, iartă pe Floreal !... Dar ai milă de copilul nostru ! Ai milă de mine, păcătoasa ! Ia-mă din casa asta care mă duşmăneşte ! Mi se pare că Pupu e în primejdie în fiecare clipă ! Mi se pare că privirile lui Vasilescu cad pe el ca un blestem şi ca o soartă rea...

îşi aduse mâinile la ochi - ca şi cum ar fi fost pline cu apă rece - se scutură, îşi schimbă privirea şi apoi, cu o naturalețe dolentă de mare comediană, îşi aminti că profesorul vine de pe drum:

- Păcatele mele !... am uitat să te întreb dacă ai avut vagon-restaurant, dacă te-ai gândit să mănânci ceva... Să trecem alăturea, să-ți pregătesc un ceai, ori să-ți dau un pahar de vin...

- Floreal... dacă vrei tu... Altfel, nu-mi este aminte nici o clipă...

- Vino, Bobircă... Vino să luăm ceva... Eu, azi, m-am ospătat numai cu supărare şi cu lacrimi...

- Draga mea fetiță ! Este cea din urmă zi a durerilor tale şi a întârzierii mele.

XV

Trecură în camera de alături. Era un fel de încăpere intermediară, între odaia de culcare şi o altă încăpere, transformată în cameră de baie. în mijloc era o masă improvizată.

Pe farfurii erau câteva lucruri de mâncare, aduse gata de afară. Deasupra acestui minuscul bufet rece domina o sticlă cu vin negru, cu sigiliile intacte.

Doctorul Taifun avu, în prima clipă, un freamăt de mirare, apoi o capitulare măgulită, dar la urmă se pierdu într-un nour de neîncredere şi de bănuieli. Inexplicabilă creatură ! Cum a putut ea să mai improvizeze gustarea aceasta, între înjurăturile soțului şi zvârcolirile copilului ?...

- Pentru mine ai grămădit tu aici jambon, cremă de Jiu, *anchois,* fructe, prăjituri, *Pinât noir ?...*

- Dar pentru cine, Boby dragă ? Pentru soacră-mea, care soseşte mâine de la Găeşti ? Ce doreşti, ceai sau vin ?

- Aş vrea un pahar de ceai.

- Un minut, şi totul e gata.

Pe când Floreal pregătea ceaiul, doctorul Taifun se lăsă pe o canapea cu spătarul înalt şi se uită la lucrurile dimprejur. Pe canapea şi pe pereți, pe jos şi pe jilțuri erau câteva scoarțe, lângă fereastră era un mic scriitor. O oglindă, care răsfrângea un colț din camera de culcare, muta dincoace o veche icoană, îmbrăcată în argint, şi candela aprinsă dedesubt. Cu aceste imagini cucernice şi fixe se amestecau mişcările tinere, stinse în rochia de casă, cari evoluau în jurul mesei.

- Eşti bun să te apropii ?

Şezură unul lângă altul şi continuară vorbirea lor şoptită. Copilul dormea-nainte în camera vecină. După o primă ceaşcă de ceai, profesorul se simți flămând. Floreal îi ținu bună tovărăşie şi ridică frumoasele ei brațe goale spre sticla cu Pinot.

- Numai câte un pahar... Dar când mă gândesc că mâine în zori dau năvală în casă Vasilescu şi cu soacră-mea...

i

- Să vedem dacă te mai întâlneşti cu ei...

- Boby, nu te juca aşa cu mine !.. Te-ai jucat de atâtea ori ! Cât de bine eram la Techirghiol! Cum înflorea bietul Pupu ! Cât de drag stăteam noi alături ! Ce ne lipsea ? De ce n-am rămas acolo ? Dragul mamei nu s-ar fi îmbolnăvit. Vasilescu s-ar fi risipit ca un vis urât. Zilele astea de scandal şi de dureri de cap n-ar mai fi fost...

- Toate au rămas în urmă. Ziua care vine este o zi nouă...

- Nu mă amăgeşti, Boby ?

Şi Floreal apleca spre doctorul Taifun ochii ei umezi şi umiliţi, mâinile împreunate a rugăciune şi un sân aproape gol.

- Floreal, astăzi la ţărmul mării, spovedindu-mă bunului meu Hristudorache, am verificat situaţia inimii mele şi am găsit că trebuie să te declar, în faţa lumii, soţia mea, aşa precum eşti în realitate.

- Boby, da' până atunci trebuie să mai treacă un an de zile ! Ce facem astăzi ? Unde mă ascund de zmeoaica de soacră-mea ?

- Floreal, plecăm toţi în noaptea asta. Nu te mai las o clipă ! Vino lângă mine, Floreal !

Doctorul Taifun se ridică de la masă şi, cuprinzând mijlocul amicei sale, o îmbie spre canapeaua cu spătar înalt şi acoperită cu scoarţă.

- Spune, mica mea dragă... Nu eşti tu nevasta mea ? Nu e Pupu copilul nostru ?

- Atunci, de ce ne laşi, Boby, subt acoperişul altuia ?

- Totul s-a isprăvit. Stai colea lângă mine, dulcea mea... Draga mea vrăjitoare...

Conştiinţa doctorului Taifun începu să se clatine şi să pâlpâie, ca o lampă subt un abajur de dantelă. Savantul se dizolvă în vulgara dezordine de gesturi a insului muşcat de patimă. Dar Floreal se smulse din braţele lui, reintră îh rochie, ca o lamă în teacă, şi deodată, rigidă şi glacială, curmă efervescenţa cardiologului.

- Nu, Bobircă !... Nu acum, nu aici, lângă Pupu bolnav ! Şi mai ales nu subt ochii Sfântului Nicolae din icoană !

- Iar sfinţi, iar icoane, iar superstiţiile tale !

- Ssst ! Tu cu medicina ta, eu cu sfinţii şi cu icoanele mele. Eu nu mă pricep în tainele meşteşugului tău; la rândul tău, tu habar n-ai de puterea şi de minunile credinţei.

- Le cunosc, Floreal, dar izvorul lor este altul decât socoteşti tu.

Floreal închise ochii şi încremeni o clipă într-o atitudine de statuă din catedralele Occidentului. Apoi, cu o voce de serafim:

- Am aţipit azi o clipă lângă Pupu, privind printre lacrimi icoana care atârnă în oglinda din faţa noastră: „Sfinte Nicolae, roagă-te pentru bietul meu copil şi pentru mine, păcătoasa !"... Cât oi fi dormit eu, nu ştiu... Poate zece minute... Vedeam mereu capul sfântului moşneag din icoană. Şi iată că ochii lui încep să se mişte, barba lui iese afară din pieptarul de argint şi braţul lui se întinde spre Pupu şi spre mine. Şi deodată, mâna lui se răsfiră deasupra copilului, ca cinci petale de crin, şi apoi se strânse în semnul binecuvântării. Am tresărit. Am îngenuncheat subt Sfânta Icoană şi am plâns mult, uşurată şi mângâiată. O, Sfântul Nicolae e un sfânt puternic ! Duhovnicul meu, când mi-a hărăzit patron pe Sfântul Nicolae, mi-a spus aceste vorbe neuitate: „Fata mea, cere necontenit rugăciunile Sf. Nicolae, arhiepiscopul din Myra Likiei. El are mare trecere la Domnul... El are putere să izbăvească de sărăcie şi de prostituţie !" Statua învie brusc, într-o scăpărare de ochi dilataţi şi îngrijoraţi: Auzi, copilul se deşteaptă ! Şi alergă lângă patul lui Pupu. Doctorul Taifun fu şi el alăturea într-o secundă. Dar Pupu se întoarse puţin pe pernă, scânci prin somn şi începu iar să respire ritmic şi potolit.

XVI

- Aşa, puiul mamei ! Dormi tihnit ! Dormi subt ochii Sfântului Nicolae... O, cât sunt de obosită şi cum aş pune capul pe căpătâi măcar o jumătate de ceas !

- Fata mea dragă ! Culcă-te în toată pacea ! Eu stau lângă Pupu şi-1 veghez.

- Dar n-am stabilit încă nimic... Iată, mai este o oră până la miezul nopţii. La cinci dimineaţa trebuie să ştiu ce fac. Vasilescu aduce încoace pe maică-sa, stăpână în casă. Ne-am certat crâncen şi ne-am dorit unul altuia să nu ne mai întâlnim decât la morgă sau la tribunal! Mâine de dimineaţă, când o intra cucoana Patiţa, maică-sa, pe uşa din faţă, eu trebuie să fug, cu copilul în

brațe, pe la bucătărie. Ce mai aștept eu ? Ce mai aștepți tu ? Cred că nu vrei să mă lași în mâinile cucoanei Pățiții și ale lui Vasilescu, ca să mă găsești pe urmă (plină de vânătăi și cu părul smuls) dacă nu la morgă, apoi cu siguranță la spital... Cucoana Patița este o aprigă femeie. Dacă n-ar fi ținut-o Dumnezeu la Găești, lângă bruma de avere pe care o are acolo și lângă fiică-sa nemăritată, și ar fi fost să vie să trăiască în casă cu fi-său și cu noră-sa, demult, demult se isprăvea cu această nenorocită de căsnicie... Eu nu pot să mai zăbovesc în casa lui Vasilescu. Mi-a spus-o și mi-a răsspus-o: „Pâine și sare, împreună, noi nu putem să mai mâncăm"...

- Liniștește-te, Floreal. Treci în odăiță, culcă-te și dormi. Dacă până la ora două nu te deștepți, vin eu și te scol. Eu mă reped pe urmă acasă și la ora patru dimineața vin cu cel mai confortabil autobuz și... te răpesc, ca în basme și ca în romane... Ileana Cosânzeana și... doctorul Taifun !...

- Slavă ție, Stăpâne ! De când aștept, Boby, să-mi spui acest cuvânt !... O, mulțumesc, mulțumesc !

Floreal se încolăci pe pieptul profesorului, cu ochii plini de lacrimi, cu trupul plin de freamăt.

- Ei, acum du-te de fă nani. Ai trei ceasuri pline.

- Și tu ce vei face ? Sunt câteva cărți colea, pe policioară.

- N-ai nici o grijă. Dacă mi-o fi de citit, ghiozdanul meu e plin. Nu vezi bagajul meu de drum ? O farmacie și o bibliotecă !

- Atunci, noapte bună, Boby...

- Noapte bună... și o sărutare... chezășie...

XVII

Floreal se retrase în odăița de alături, închise ușa de la mijloc și, poate din obișnuință, o întări cu un zăvor ascuns. Doctorul Taifun rămase încă o dată față în față cu el însuși. începu să se plimbe cu pași precauți și înăbușiți între soba din colț și ușa pe care o închisese Floreal. Mai venise de câteva ori în casa lui

Vasilescu-Plopu, totdeauna ca medic gratuit și pentru cazuri străine de cardiologie. Un sentiment penibil și complex stăpânea cugetul savantului când se apropia fie în gând, fie în faptă de această casă de care îl legau patima și rușinea. Pătrunsese și aici, în camera unde se plimba, chemat o dată de Floreal, bolnavă închipuită. Dar acum o privea pe îndelete întâia oară, cu toate detaliile ei.

Era așternută cu un covor adânc, probabil lucrul cel mai de preț din odaie, exceptând icoana ferecată îh argint a Sf. Nicolae, care stătea subt un văl de borangic, în colțul dinspre răsărit. în rând cu icoana, și tot spre răsărit, erau două ferestre mari, dreptunghiulare, tăiate orizontal, după noua factură. Mobila și celelalte obiecte din odaie păreau, toate, ca vârstă și ca pretenții, niște emancipate copile moderne, alături cu o străbunică - icoana cu maramă și cu candelă - în etate de peste o sută de ani. Camera era zugrăvită într-o culoare alburie, tulbure și plină de colb, ca o zi de vară când se apropie un uragan, și câteva paie și câteva fire de telegraf rupte și câteva flori teoretice zburau, rare, pe pereți, în presimțirea tragediei apropiate.

în fața ferestrelor și a icoanei stăteau, perpendicular pe zidul din fund, două paturi, unul mare și unul mic, aproape lipite unul de altul. într-un colț, lângă patul copilului - și despărțită de pat prin măsuța cu flacoane - era o sobă de teracotă albastră. în celălalt colț, lângă patul cel mare, era un șifonier cu oglinzi, pus așa ca să facă un triunghi cu cei doi pereți. între sobă și ușa de intrare era o policioară suspendată și cu câteva cărți pe ea. Un coș de răchită albă, plin cu lemne de fag scurt tăiate și un mănunchi de țăndărele de brad, pentru aprins focul, așteptau la gura sobei.

Doctorul Taifun se așeză într-un fotoliu subt policioara cu cărți și, în respirația calmă a copilului, legănă gânduri de tată risipitor, în sfârșit înapoiat la hotărârea mântuitoare.

De ce a întârziat el până acum ? Pentru ce a lăsat atâta vreme pe copil și pe mamă în această zonă de incertitudine, de dușmănie și de ocară ? Vasilescu-Plopu, chiar dacă ar fi rămas complezent și infam până la urmă, trebuia debarcat și uitat, ca hainele din

noaptea crimei şi ca martorii celui mai penibil capitol din viaţa noastră. Şi cum poţi să te scapi de Vasilescu-Plopu altfel decât prin sfărâmarea căsătoriei lui ?

Doctorul Taifun priveşte înăuntru, pe plaiurile sale intime, şi amestecă, în examenul său, o imensă satisfacţie cu oarecare dojana, pe care însă n-ar primi-o din gura nici unui om de pe pământ. Semenii lui l-au făcut să fie sfios, sihastru şi întunecos, dar în dosul acestui gard, împletit de alţii, el a ştiut să se consolideze într-un egoism masiv şi inexpugnabil. A trăit prea mult pentru el. A adunat bani, celebritate şi o amabilă făţărnicie universală, izolată de oameni şi de umanitate. Binefacerile lui de medic salvator, devotamentul lui profesional şi toată fanfara de filantropie cu care îl escortează universitatea, presa şi spitalul, toate fac parte din mitul fatal legat de paşii celebrităţii. Adevărul este că în faţa patului acestui copil - copilul lui, născut în casa altuia - doctorul Taifun se simte, în ora aceasta, un feroce egoist, asfixiat de tot felul de circumstanţe atenuante şi dulce zdrobit de povara renumelui său cu două motoare: Bobircă şi Taifun...

Ar fi putut să aibă un copil de multă vreme. Dar pe atunci cardiologul nu bănuia viitoarea sa inimă de tată.

Sărmana Fritzi Kosflin, cât de mult ar fi dorit să aibă o păpuşă adevărată, un copil vorace, agăţat de ugerul ei splendid, dar, în aşteptare, inutil !... Bobircă a controlat-o totdeauna riguros şi i-a respins dorinţa cu încăpăţânare. Un pui de om care să semene cu el ? încă un monstru care să ucidă lumea de ilaritate ? încă un suflet răstignit, care să-şi smulgă cuiele şi crucea în douăzeci de ani de muncă, de ambiţie exasperată şi de ascensiune sângerândă ? Biata bavareză ! A plecat de lângă el nu atât din pricina războiului Germaniei, cât din pricina revoltei şi a dezgustului... Bobircă n-a pierdut-o din vedere. Fritzi s-a măritat după încheierea păcii şi s-a răzbunat. Pe fiecare an face câte-un copil!

Desigur că Fritzi avea dreptate. Copilul lor n-ar fi ieşit urât. Pupu e destul de drăgălaş. Are el ceva broscoid în frenologia lui, dar numai atâta cât trebuie unui observator sagace ca să

descopere pe procreator. „Dragul tatei băieţaş ! O să-1 poarte tata iar în braţe, ca pe terasa de la Techirghiol, şi o să-1 înveţe să zică: «tată... tată» în loc de «Doame Sefesol», cum îi zicea astă-vară... Ce va fi el în zilele lui ? Fruntea lui nu te lasă să crezi că va fi un cretin. Poate nu va fi un geniu, dar va fi un om de acută sensibilitate. Hiperestezia maică-sii şi camuflata mea vibralitate nu se pot preface pentru el într-o moştenire antipodică. Dar oricare îi va fi calitatea simţirii - pasională, artistică ori generoasă - la adăpostul averii mele actuale, el nu va cunoaşte calvarul tinereţii lui tată-său"...

Ce bombă neaşteptată a fost Floreal, în viaţa lui ermetică şi egoistă ! Zidurile au cedat exploziei. Singuraticul (bănuitor şi zăvorât) a fost răsturnat de o surpriză a simţurilor. Dar Bobircă simte o ciudată mulţumire în această mare capitulare a vieţii lui. El, cel de altădată, monahul prin constrângere şi prin intimă deznădejde, are astăzi un copil, şi mama copilului este vrăjitoarea Floreal, de aci încolo tovarăşa mărturisită şi acreditată a savantului, convertit la morala vulgară dar sănătoasă.

Profesorul se opreşte o clipă asupra făgăduielii de adineaori: „La ora patru dimineaţa viu, cu cel mai confortabil autobuz, şi te răpesc ca în basme şi ca în romane"... A făgăduit prea mult. însă nu mai este nici o putinţă de amânare. A sosit ceasul din urmă. Chiar dacă lucrurile nu sunt aşa cum le-a anunţat Floreal şi cocoana soacra nu va veni cu fi-său, situaţia este supraîncordată, şi orice întârziere începe să oscileze între absurd şi monstruos. E curios cum nu simte Bobircă înţelesul lucrurilor decât aşa, la intervale mari şi pare că la lumina nu ştiu căror fulgere - zor, dramă, spaimă - ca astă-seară... E nevoie, însă, şi de apropierea stăruitoare a acestei fascinante femei. Profesorul se analizează şi recunoaşte că Floreal are asupra-i, când sunt aproape unul de altul, un imperiu misterios şi înfricoşat. Este peste puterile lui s-o mai dezrădăcineze din pajiştile şi din răzoarele domeniului său psihofiziologic. E ca un arbust prolific şi tenace, care a făcut subt pământ plasă de rădăcini, iar deasupra a întins încă o plasă de flori năvălitoare, cu miros îmbătător, cu sân pasionat şi sângerând. Şi atunci care mai este logica rezistenţei ? Floreal îi

trebuie. E un venin cu care s-a obişnuit pe nesimţite. Şi încă este socoteala cea mai egoistă şi mai cinică. Doar Floreal e mama lui Pupu, şi Pupu e copilul lui, e os din oasele lui !

„Doarme, dragul tatei, doarme dulce... Mâine, când se va deştepta, va fi în casa tatălui său. Echivocul, ticăloşia şi miasmele din jurul acestui pătucean vor fi măturate"...

Doctorul Taifun îşi simte spinarea rece, se scutură din reveria lui meditativă şi priveşte termometrul din perete. „Cred că Samuely exagerează. Aici în odaie începe să fie frig. Un grad sau două de căldură mai mult va fi tocmai ceea ce ne trebuie."

XVIII

înaintea sobei stă coşul cu lemne şi cu surcele. Pe măsuţa de lângă patul copilului e o cutie cu chibrituri. Profesorul va aprinde focul în sobă. Ştia, odinioară, să-1 facă atât de bine şi sunt atâţia ani de când n-a mai pus la probă vechea lui dexteritate...

Deschide uşa sobei cu băgare de seamă şi cu o surcea în mână dă la o parte nişte hârtii de pe grătar. Dar un petec de hârtie alunecă în casă, şi pe colţul lui este *en-tete-ul* unui minister... Doctorul Taifun culege fragmentele şi începe să reconstituie o pagină de scrisoare. Este din Cabinetul secretarului-general, şi autorul este însuşi secretarul Vlad Gherasimescu. Profesorul recunoaşte scrisul vechiului conşcolar, protivnicul din liceu şi din toată viaţa de atunci încoace. E acel scris rotund, clar, elegant, pe care îl urăşte încă de la orele de caligrafie, fiindcă în caligrafie Vlad era, pe cât colo, mai tare decât Bobircă. Răceala de adineaori se preface în sudoare îngheţată. Profesorul aşază cu mâini înfrigurate fragment lângă fragment, caută în sobă încă unul, scăpat din vedere, şi reîncepe. A luat de sus, de pe poliţă, un atlas geografic înscorţat, a reconstituit scrisoarea şi, ţinând în braţe atlasul, ca pe o planşă de capital interes ştiinţific, Bobircă citeşte, sub becul cu capişon... Scrisoarea era din seara

aceea şi fusese adusă, citită şi apoi ruptă degrabă şi aruncată în sobă, puţin mai-nainte de sosirea doctorului Taifun. Vlad scria:

„Scumpa mea Floramie,

M-am grăbit să dau lui Vasilescu-Plopu un concediu de trei zile. (I-aş fi dat, de-aş fi putut, treizeci de ani!:..) Foarte bine ai făcut că ai chemat pe doctorul Samuely. E un bun medic pentru copii. Cred că ai mers prea departe cu spaimele tale... îmi pare grozav de rău că nu pot şi eu să văd pe Pupuşor. Mi se pare că plecarea lui Vasilescu-Plopu nu ne va aduce, de data aceasta, nici un folos. Am pe cap o mie de belele ! Mosafirii polonezi, ultimul scandal cu minoritarii, o lege la care colaborez cu ministrul, un consiliu astă-seară la noi la minister şi un dineu diplomatic mâine seară ! Pare că a fost un făcut să se adune toate o dată !

Dar linişteşte-te, draga mea. Mititelul nostru se va face bine. Perfidă Floramie ! Mi-ai băgat în cap că e al nostru... în sfârşit, dacă n-o fi el, o să fie al doilea... Iată, aci alăturat, suma de lei cinci mii (5.000).

Nu te mira că nu ţi-am trimis pe Neagu, uşierul meu, ci pe uşierul lui Titu. Ticălosul de Neagu s-a îmbătat ca un pahonţ. Noroc că suntem în afară de orele de serviciu, că altfel aş fi în grea cumpănă cu el.

La revedere, dulcea mea descântătoare ! O, dacă s-ar putea să fie în noaptea aceasta... Aş închide mâine gura neveste- mii cu un aplomb supraministerial: - *Ma chere,* a ţinut consiliul până adineaori !..."

Fiinţa sufletească a doctorului Taifun izbucni ca un gheizer gigantic, aruncând perdele de apă fiartă şi bolovani până în cerurile cele mai de sus ale turbării şi ale setei de răzbunare !..'. Durerile copilăriei şi ale tinereţei, necunoscutele rezervoare ale suferinţei lui prefăcute în ambiţie şi îh încordată activitate, rănile tainice ale inimii lui, întunecoasa şi vechea lui duşmănie faţă de camaradul frumos, plin de succese şi sărbătorit, făcură noapte de iad în cugetul savantului, spulberând cu neagra lor vijelie construcţia noţiunilor convenţionale şi toată pojghiţa deprinderilor

sufleteşti, impuse de traiul între oameni... Doctorul Taifun se simţi fiară troglodită !

Aşadar, el este, încă o dată, martirul din liceu, batjocorit de toată lumea, călcat în picioare de Vlad Gherasimescu, înlăturat şi anulat de acest fante unsuros, trivial şi sterp sufleteşte, premiant al pomezilor, al cravatei şi al alcovurilor escaladate ! Dezastrul de astă-seară desfiinţează toată ascensiunea doctorului Taifun, prăbuşeşte o carieră întreagă, profilată pe cerul celebrităţii, şi-1 scoate pe savant dintre ruine: cu statura, cu obrazul şi cu inima ulcerată a elevului de clasa a VH-a Dimitrie Bobircă, faţă în faţă cu superbul adolescent Vlad Gherasimescu, idolul şcolăriţelor pregătite în particular !...

O, dar atunci elevul slut şi scăldat în batjocurile colegilor ştiuse să-şi alcătuiască, îh singurătate, armura sfântului orgoliu, se aruncase cu aprigă voluptate în studiul de zi şi de noapte şi izbutise, tăcut şi tenace, să uimească şi să lase la picioare-i toată generaţia din care făcea parte... Azi armura a plesnit; celebritatea lui se arată arhiridiculă, şi o viaţă întreagă, rezervată şi precaută, compromisă de această curtezană de mahala, care 1-a băgat, până peste creştet, în sacul vicleniei şi al aventurilor ei !

Pe dinaintea ochilor lui Bobircă defilară, pe un fond roşu ca de incendiu, etapele unei fresce libidinoase, în care plastica şi energiile lui Vlad Gherasimescu colaborau cu nuditatea frenetică a infamei de Floreal-Floramie. Din această acuplare ticăloasă a ieşit acest avorton care stoarce preocupările, insomniile şi mistificată duioşie a doctorului Taifun ! Groaznică păcăleală ! Nemaipomenită tragere pe sfoară ! S-au întâlnit doi escroci pasionali, s-au întâlnit doi profesionişti ai libidinei şi ai adulterului, ca să-şi facă cuib şi să-şi ouă plodul în sanctuarul vieţii lui claustrate şi închinate ştiinţei! Morala, umanitatea şi toată profilaxia convenţională sunt prea slabe şi prea timide ca să smulgă pe un savant, util omenirii, din această nimicitoare escrocherie şi, în acelaşi timp, să pedepsească exemplar pe escroci. Savantul însuşi îşi va face dreptate. La îndemâna lui stau mijloace discrete şi suveran expeditive, iar conştiinţa lui în cazul de faţă este o supremă şi unică instanţă judiciară.

„Spurcăciunea asta de copil trebuie suprimat! Sămânţa lui Vlad Gherasimescu trebuie urgisită şi ştearsă de pe faţa pământului! Şi pentru că împotriva mea au pus în mişcare prefăcătoria şi toate aparenţele mironosiţe şi făţarnice, le voi întoarce-o cu aceeaşi măsură ! O criză neprevăzută s-a declarat în starea bolnavului. A avut dureri mari, convulsiuni, spasme. Doctorul Taifun, care se interesa de copil, a voit să-i facă o injecţiune calmantă şi probabil că, la acea oră de noapte şi de enervare, a confundat fiolele. Cine va putea şi cine va cuteza să cerceteze şi să analizeze de aproape împrejurările acestei erori medicale ?"

Doctorul Taifun se adună, crispat, sumbru, satanic îh mijlocul odăii, între patul lui Pupu şi trusa cu veninuri. Cine va îndrăzni măcar să presupună că marele savant, marele iubitor de oameni, a putut, în miez de noapte, să stingă, cu o împunsătură criminală, viaţa unui copil ?...

XIX

Pupu doarme somn de înger. Zbuciumul în care a trăit atâtea ore 1-a sleit de puteri şi 1-a făcut aproape diafan. E un somn adânc şi reparator, care va ţinea mult. Doctorul iese din nemişcarea lui de tragică statuie şi se apropie de capul copilului. Se apleacă asupra lui, privindu-1 cu ochi măriţi, şi tresare brusc, ca un arc ce şi-a descărcat săgeata.

Este spăimântător ! Doctorul Taifun şi-a adus aminte deodată unde a mai văzut el această particulară inscripţie frenologică. A mai văzut-o la un copil de trei ani, într-o fotografie privită în mâinile maică-sii, şi care îl înfăţişa pe el, Dimitrie Bobircă ! Copilul care doarme este leit copilul din fotografia de acum o jumătate de veac !

Cine poate să descurce azi, cu insuficientele cunoştinţe adunate, întortocheatele legi ale eredităţii ? Pupu seamănă cu doctorul Taifun, dar prin ce fenomen de impregnare nervoasă,

sau de fraudă, sau de farsă, datorit unei fiziologii de procreatoare isterică ?...

Cu toată vijelia-i sufletească şi cu toată dezordinea lui logică, doctorul Taifun conveni că Floreal prinsese de veste de existenţa savantului nu numai cu ochii, dar şi cu toată puterea ei de receptivitate sexuală. Atunci de ce această curtezană n-ar fi putut să fie fecundată chiar de doctorul Taifun şi ar fi nevoie de o improbabilă trişerie isterică pentru a explica izbitoarea asemănare a lui Pupu cu torturatul profesor ?

Doctorul Taifun îşi cuprinse capul între palme. Turbarea lui, cruda lui certitudine şi ura lui gata de crimă începură să se clatine. Copilul putea să fie copilul lui... Această asemănare, descoperită într-un fulger de amintire, este un indiciu revelator pentru conştiinţa unui om deprins cu cercetarea adevărului.

Lovit de această intimă nesiguranţă ca de o criză de slăbiciune, doctorul se trase înapoi de lângă patul lui Pupu şi căută un scaun. Atunci dădu cu ochii de fotoliul pe care lăsase scrisoarea fatală. Fântânile mâniei lui ţâşniră din nou, aprige şi clocotinde de ură. Răzbunarea lui n-are ce căuta la patul acestui copil. Oricare ar fi enigma eredităţii lui Pupu, acest biet copil este, cel mult, rodul vinei, dar nu el este vinovatul. Vinovaţii sunt cei doi ticăloşi divulgaţi de această scrisoare criminală, şi în primul loc scelerata care speculează boala fiului ei şi cere bani abjectului tovarăş. Ce-i trebuiau cinci mii de lei acestei curve, când el, doctorul Taifun, îi dăduse, mai săptămânile trecute, de două ori atâta ?... Purtarea ei azvârle lumină într-un colcăitor abis de turpitudine ! Acest monstru nu trebuie să mai trăiască ! Doctorul trebuie să fie acum, imediat, executorul sentinţei de moarte, cu aceeaşi mască dulceagă şi compătimitoare, cu aceeaşi solicitudine de medic care voieşte să facă o injecţie calmantă sau reconfortantă mamei decimate de griji şi de nesomn. Din nenorocire, profesorul a calculat greşit, a exagerat doza, sau a luat o fiolă drept alta. Cine poate să judece vreodată sfintele greşeli ale medicinei, istovite de încordare şi de pasiune umanitară, lângă patul clienţilor ei !...

Atunci, un monstru mai puţin pe lume ! Infernala Floreal ! (sau Floramie, cum îi va scrie pe panglicile mortuare cosmeticianul de Vlad). Auzi, să ceară ea bani şi să vânză durerile lui fiu-său... Dar... poate că i-au trebuit... Doctorul Taifun era plecat. Vasilescu-Plopu o dădea afară cu copil cu tot... De ce adică Floreal era de laudă primind banii profesorului, şi era infamă primind banii lui Vlad Gherasimescu ?...

Deprinderea critică a omului de ştiinţă biruia irezistibil şi începea să pună ordine în cugetul lui devastat de pasiunea elementară. Cine era Bobircă şi cine era Vlad ? în definitiv, două regretabile personaje ! Amanţii unei femei măritate ! Ce drepturi avea doctorul Taifun asupra acestei femei mai mult decât secretarul-general o dată ce amândoi erau pângăritorii căsniciei (unui imbecil, e adevărat) dar unui soţ legitim ? Plăteau amândoi... Erau perfect egali în aceeaşi infamie a preacurviei.

Dreptatea ar cere să meargă mai departe şi să cerceteze şi să pună în imparţială lumină inima, situaţia, cazul special al acestei femei adultere. Printr-o firească răsturnare a sensibilităţii lui bătute de furtună, doctorul o simţi pe vinovată cu totul aproape de el, o simţi pătimaşă şi încolăcită, doborâtă în amintirea lui, în nervii lui, aderentă epidermei lui sufleteşti.

Furia lui se împletici şi căzu alături. Asemenea unui nebun sau unui barbar care ar sta cu ciocanul ridicat deasupra unei capodopere de maestru sculptor şi care, deodată, s-ar simţi fulgerat de nu ştiu ce lumină revelatorie, aşa doctorul Taifun şovăi şi se descumpăni subt povara ideii de-a ucide pe Floreal. Experienţa lui medicală îl făcu să vază pe o masă de morgă ruina rigidă şi glacială a acestui trup atât de armonios, atât de plastic şi de scăldat în nuanţele ambrului...

„Ticăloasa de Floreal! Să mă înşele ea cu protivnicul meu cel mai detestat, cu Vlad Gherasimescu, bestia neagră a vieţii mele !"

Doctorul Taifun se simţi mai întâi ridicul, apoi treptat, pe măsură ce logica lui se dezbăra de broboadele furiei, începu să se simtă odios. Ticăloasa de Floreal ?... Dar el, ilustrul vindecător de oameni, în ce categorie trebuie aşezat ? De ce n-a limpezit, energic şi cinstit, situaţia femeii adultere ? De ce n-a

luat-o în casă la el când s-a încredințat că a ajuns stăpâna lubricității lui, dacă n-a putut să se convingă că Pupu este carne din carnea lui ?

Copleșit, ajuns de oboseală, năvălit de o hoardă de gânduri noi, doctorul Taifun puse pe măsuță atlasul cu scrisoarea lui Vlad și căzu în fotoliu.

XX

Licht, mehr Licht!... Acest imens dezastru pe care-l privește azi în jurul lui cere o lămurire și cere o ispașă. O imperioasă nevoie de logică împinge înainte pe savantul istovit de stearpa lui turbare. Acest sărman copil nu explică nimic, nu poartă nici o vină și nu repară nimic, dacă ar fi făcut ispașa stării de față. Ticăloasa de maică-sa sau abjectul de Vlad se găsesc înjugați prea bine unul lângă altul. O femeie ca Floreal - nenorocită în căminul ei, constrânsă de împrejurări - a putut să evadeze din rândul cuviinței și al datoriei. Cât despre Vlad, el a venit pe lumea aceasta pentru rușine și prostituție. Dezordinea morală din centrul căreia doctorul Taifun privește și deliberează nu poate fi adusă la cauza ei suficientă prin vinovăția celor doi. Și ce reparație, și ce ispașă ar aduc ruprimarea unuia sau altuia ? Profesorul își aduce aminte de fabula lui La Fontaine: *Les animaux malades de la peste.* Unde ar fi judecata și dreptatea când am scoate pe măgar drept marele păcătos, drept unicul vinovat în fața mâniei cerului, și am acoperi pe scelerații veritabili ?

Vinovatul este altcineva, cu altă suprafață și cu altă răspundere ! O liniște stranie limpezește cugetul acestui om, sclavul metodei și pasionatul cercetării. Doctorul Taifun începe să fie mulțumit: a găsit pe marele vinovat ! Din vijelia care trecuse peste el, din cataclismul intim de adineaori, din nebunia care îl împingea spre crimă, profesorul ieșea acum aproape biruitor: avea cuvântul dezastruoasei enigme !

Vinovatul adevărat este el, doctorul Taifun ! Ce caută el aici ? Cine poate fi răspunzător, în primul loc dacă nu exclusiv, de

toată această dezgustătoare aventură, începută acum trei ani ? Pot sta alături, în balanța judecătorului, capriciile și zigzagurile unei isterice cu personalitatea aproape sacerdotală a unui ilustru savant ?

A, nenorocitul de savant! Vinovăția lui urcă până la fatalitate și la antica tragedie. Trebuia să capituleze mai demult. Ar fi fost un noroc universal dacă ieșea din viață încă de odinioară, când a început să-și dea seama că e o povară estetică pentru semenii săi. Vinovăția lui a venit cu el odată în lume. Cu mutra lui antisocială și cu simțirea lui de jupuit de viu, ar fi trebuit să nu întârzie printre oameni. Dar s-a încăpățânat să rămână. S-a închis în mincinosul turn de ivoriu al studiului, al monahismului științific și al renunțării orgolioase. N-a trăit, n-a iubit, n-a făcut nici o nebunie - la vremea când nebuniile sunt iertate - și s-a îmbrăcat sufletește în pielea cu solzi a balaurului din poveste: urâcios, egoist, nedorindu-și progenitură, torturând pe biata Fritzi, singura femeie care s-a lipit de el. Și iată acum că respingătoarea jivină pretinde cum că nu este balaur adevărat, ci este Făt-Frumos, descântat și prefăcut în balaur, și voiește să se dezbrace de solzii claustrului și ai egoismului !

Crimă fără de nume ! Destrăbălarea savantului, apostazia preotului și dezertarea soldatului sunt una și aceeași crimă, privite de la distanțe deosebite și din tribunale diverse.

Crima lui este înfricoșată ! Iubește dincolo de vreme, peste barierele onoarei și în răspăr cu tot trecutul lui de călugăr al laboratorului!

Ce putea să se întâmple, în asemenea condiții, dacă nu nenorocirea de azi ? Cum era să-i rămână credincioasă o femeie - pocit și bătrân cum este - chiar dacă n-ar fi avut stigmatele și strechea isteriei, cum le are Floreal ? Soarta lui este pecetluită. Femeia aceasta este stăpâna crudă a simțirii lui. Se simte închis în rușinoasa lui patimă de sexagenar ca într-o ergastulă de oțel. Nu mai poate trăi fără Floreal ! Și iată - cu dovezi definitive - că tirana cărnii lui e o perversă care-și oferă isteria pe parale !

Concluzia... Concluzia nu poate fi decât una singură. Dezastrul nu poate fi răscumpărat decât într-un singur fel.

(Doctorul Taifun se uită la ceasornic.) „Peste optsprezece minute, când va fi ora două, fiolele mele cu veninuri îmi vor face cel din urmă serviciu, supremul serviciu !"

XXI

Cu o acuitate de viziune proprie imaginativilor şi comedianilor, doctorul Taifun văzu ca înaintea ochilor titlurile mari din ziare:

Moartea profesorului Dimitrie Bobircă... Neaşteptata moarte a ilustrului cardiolog profesor dr. Bobircă... Doliul ştiinţei româneşti...

Şi apoi, rapide ca la cinematograf, subtitlurile articolelor de reportaj: *S-a stins o glorie naţională: „Doctorul Taifun": o poreclă schimbată în renume... O viaţă austeră... Enigma morţii... Moarte firească, sau ?... Casa în care s-a sfârşit amicul omenirii suferinde...*

Profesorul avu o mişcare repulsivă şi goni cu mâna zborul acestor negre libelule... Moartea lui în casa aceasta i se pare o pată dezgustătoare în tot reportajul... Ce vâlvă ! ce cancanuri! ce scandal între confraţi, la Universitate şi la spital!... Se va stabili, fără doar şi poate, că moartea profesorului a fost urmarea unei injecţii suspecte. Chiar dacă amicii şi admiratorii lui din presă vor lăsa peste cauza decesului vălul enigmei sau al abilităţii, totuşi, acest sfârşit, într-o casă unde nu fusese chemat ca medic, între patul unui copil bolnav şi o mamă cu nume prost, şi în absenţa din casă a presupusului părinte... este de o sluţenie care goneşte pe răposat din groapă...

Doctorul Taifun este dator să dea plecării sale din lumea aceasta măcar ceva din seriozitatea şi din prestigiul unei vieţi petrecute în atmosfera austeră a bibliotecii şi a laboratorului. *Tout este perdu, hors l 'honneur !* Profesorul trebuie să facă ultima lui haltă de cugetare, de deliberare şi de energie, acasă, în faţa biroului, martorul muncii lui de patruzeci de ani, şi în mijlocul cărţilor amice. în sfârşit, el nu trebuie să împovăreze şi să pună piatră de poticneală înaintea celor ce vor ridica glasul

la catafalcul lui şi vor aduce, în ceasul despărţirii, salutul ştiinţei şi al omenirii suferinde celui ce a fost - între elevi, între colegi, la spital, pe catedră, în presa şi în literatura medicală universală - profesorul Dimitrie Bobircă !

Doctorul Taifun vede aievea - în Biserica Sf. Gheorghe Nou - o mulţime de capete, făcliile cele mari din cele patru colţuri ale catafalcului şi coroanele de flori subt care se ascunde sicriul cu ilustrele rămăşiţe. Şi o lacrimă alunecă din ochii dedublatului comedian.

Două ore !... Nu e nimic. Va fi un ceas mai târziu, dar va fi la el acasă, între pereţii cari ştiu să mărturisească, în ciuda rătăcirii de azi, eforturile şi nobleţă unei vieţi de apostol.

In amintirea doctorului Taifun începu să se insinueze într-un ritm de farmec sfâşietor şi cu o suavitate ucigaşă (stăruitoare peste cei patruzeci de ani trecuţi din epoca adolescenţii închinate lui Eminescu) cântecul nemuritor al *Despărţirii:*

„Cântări tânguitoare prin zidurile reci
Porni-vor să-mi cerşească repaosul de veci...
Apoi - de vor - m-arunce în margine de drum,
Tot îmi va fi mai bine ca-n ceasul de acum...
Ci tu rămâi în floare ca luna lui april,
Cu ochii mari şi umezi, cu zâmbet de copil;
Din cât eşti de copilă să-ntinereşti mereu,
Să nu mă ştii pe mine, cum nu m-oi şti nici eu !"

Sărmanul Eminescu ! N-o fi scris şi el această genială *Despărţire* după ce găsise, în soba iubitei, vreo scrisoare de la un Vlad Gherasimescu oarecare ?...

Oricum, aici socotelile sunt clare. Adio, Floreal ! Doctorul Taifun nu poate însă să-şi smulgă gândurile incerte, şovăielile conştiinţei şi perdeaua de întuneric agăţată iremediabil de acest piron bătut în inimă-i: Este Pupu copilul lui, ori nu este ?... Poate că mai târziu, în anii lui de bărbăţie şi de luptă, prin caracterul lui, prin destoiniciile lui şi prin biruinţele lui, va spune cine a fost adevăratul lui părinte celor ce vor şti să înţeleagă.

„In definitiv, iată povara de durere, de dezolare şi de ignoranţă pe care o duc cu mine în mormânt. Nu mai ştiu dacă

Pupu e copilul meu ! încolo, toate sunt în ordine. Plecăm *à l'anglaise* şi din casa aceasta, şi din viaţă. Să iau şi scrisoarea lui Vlad, ori s-o las destinatarei ? E mai bine s-o iau cu mine. Dar trebuie să las o chitanţă în locul ei"...

Doctorul Taifun strânse fragmentele scrisorii şi le puse în servietă, apoi, pe o pagină albă, scrise cu litere uriaşe:

„Dragă Floreal, nu mai căuta în sobă scrisoarea secretarului-general, fiindcă am luat-o eu. Adio !"

Aşeză pagina la loc vizibil, pe măsuţă, îşi luă trusa şi servieta şi ieşi din odaie fără nici un zgomot. Scara era suficient luminată de lumina globului electric din faţa casei.

Uşa exterioară era închisă pe dinăuntru cu zăvorul Yale.

XXII

Răcoarea nopţii de toamnă şi tăcerea acestui cartier nou creat împresurară binefăcător fruntea împovărată de hotărâri funeste.

Doctorul Taifun străbătu precaut ocolul cu crizanteme şi, prin portiţa liberă, ieşi pe trotuar. Dar, în acelaşi minut, din colţul trotuarului şi din dosul unui masiv de lilieci se ivi un om de statură înaltă sub o pălărie cu streaşină largă. La doi paşi de doctorul Taifun, omul îşi luă pălăria cu ceremonie şi exclamă mirat:

- Tu eşti, Bobircă ?...

Era Vlad Gherasimescu.

Cea dintâi zvâcnire a resorturilor voinţii profesorului fu să se repeadă la Gherasimescu şi să-1 sfâşie cu unghiile şi cu dinţii. Din fericire, o veche dar neştearsă amintire ţinu frâu şi anihila orice năvală. într-o încăierare de odinioară, cu toată violenţa atacurilor lui Bobircă, Vlad Gherasimescu aruncase pe adversar cu capul într-un morman de nisip. îşi propti atunci călcâiele în trotuar şi, fără să-şi libereze mâinile," ca să întâmpine mâna întinsă a lui Vlad, doctorul Taifun izbucni, dar cu vocea în surdină:

- Ce demon te scoate înainte-mi în această oră supremă a vieţii mele ?

Vlad îşi puse pălăria cam pe ceafă şi îşi vârî mâinile îh buzunarele pardesiului.

Apoi, cu o figură amuzată, dar cu destulă şi concesivă prietenie, privind când la globul electric, când la sumbrul şi duşmănosul său camarad:

- Aşadar, trebuie să treacă o mie de ani ca să vindecăm inima unui cardiolog de micile zgârieturi din anii de şcoală ?...

Doctorul îl privi de jos în sus, cu drăgălăşia unui broscoi care s-a întâlnit cu un cocostârc.

- Ascultă... nu e timp de amintiri şi de recriminări. Poate că o providenţă (în care eu nu cred) te scoate în calea mea, ca să risipeşti din cugetul meu, închinat clarităţii, noaptea unei probleme grele ca mormântul...

- Bobircă, la dispoziţia ta, în eternitate !

- Nu te bucura prea mult. Ne întâlnim într-un minut fatal. Nu ştiu dacă peste câteva ore nu-ţi vei frânge mâinile de toate câte vei afla şi vei vedea...

- Până atunci, Bobircă, eu, unul, regăsesc cu farmec pe camaradul tragedian de altădată... E adevărat că ai cucerit lumea cu ştiinţa şi cu faima ta de doftor, dar cred că mai grozav ai/i fost dacă te făceai actor.

- Diavol intuitiv, care m-ai prigonit şi m-ai persiflat de pe băncile liceului... ţine-ţi gura, că altfel, în loc de solemnitate testamentară, iese o vulgară încăierare !...

Vlad îşi scoase mâinile din buzunare şi le încrucişa pe pieptul lui de semiexcelenţă.

- Este evident că nu eşti în noaptea ta cea mai amabilă !... Dar ivirea ta neaşteptată m-a făcut să pierd din vedere ce caut pe aici. Dacă am văzut bine, ai ieşit din casa lui Vasilescu-Plopu, un dobitoc al meu de funcţionar.

- Ei, şi pe urmă ?

- Tot aici veneam şi eu...

- La dobitocul tău de funcţionar ?

- Nu, la curva de nevastă-sa, ca să-i trag două palme şi un picior undeva...

Bobircă lăsă pe trotuar servieta şi trusa şi sări ca o pisică în gulerul lui Vlad.

- Le-am primit eu, şi palmele şi piciorul !

Gherasimescu se clătină şi se trase înapoi.

- Ai turbat, Bobircă ?

- Domnule secretar-general, m-ai insultat sângeros şi onoarea te obligă să-mi dai neîntârziată satisfacţie !

- Bine, Bobircă. Să discutăm această paradoxală ofensă !

- Vino la mine acasă ! Aici nu putem să ne explicăm. La d-ta acasă, tot atât. Vino, deci, la mine acasă. Trebuie să luminăm în noaptea aceasta toate colţurile iadului !

- încântat şi foarte interesat! Cât pofteşti, cum pofteşti, unde pofteşti !

- Hai, acum, cu mine.

- Te urmez. Dar nu pe jos. Dă-mi voie să te invit în maşina mea, care aşteaptă colea, în strada vecină.

Porniră amândoi de subt globul electric şi drncfaţa casei moderniste, fără ca nici unul să observe cum se zbuciumă, sus, o perdea de la fereastră.

XXIII

Chryslerul ministerial făcu numai câteva minute de lângă Hipodrom şi până în Bulevardul Lascăr Catargiu. Doctorul Taifun arătă şoferului un mic palat, la un colţ de stradă, şi maşina se opri.

Vlad Gherasimescu se coborî cel dintâi şi spuse tare omului de la volan:

- Nu mai aştepta. Eu rămân aici, la d-l profesor Bobircă. Mâine de dimineaţă nu am nevoie de serviciile tale. Eşti liber până după-amiază.

Doctorul Taifun deschise, în grila dinspre bulevard, cu cheile pe cari le avea la el, o poartă secundară şi, tot aşa, în palat, o uşă secretă mascată de o cortină de trandafiri agăţători. Profesorul mergea înainte, şi fostul lui conşcolar, intrigat şi curios, îl urma în tăcere. întoarse mai multe butoane electrice şi trecu prin diferite coridoare, până când ajunse într-un hol pretenţios şi înalt, unde lumina nu era stinsă. Probabil că servitorii, aşteptând pe stăpân, adormiseră şi lăsaseră becurile aprinse... Alături, în sala de aşteptare a clienţilor, acelaşi lucru, cu amănuntul supărător că cineva era trântit pe o canapea şi sforăia...

- A... Iată un scandal pe care-1 voi pedepsi aspru !..

Şi doctorul Taifun trase de picioare pe adormit. Dar şi doctorul Taifun şi Vlad, care se apropiase, căscară ochii mari. Adormitul sări în sus, şovăi o clipă, apoi se lovi cu palmele peste ochi:

- M-am deşteptat de-a-binelea, sau am trecut dintr-un vis într-altul ? Boby şi cu Vlad împreună !...

- Hristudorache al nostru !

- Iancule ! Cum ai ajuns tu în Bucureşti ? Ce vasăzică asta ? Nu mai înţeleg nimic !...

- Bobircă dragă, e foarte simplu. E adevărat că dacă am fi pe vremea lui Euripide ar trebui să încep să rostesc jalnic, ca Polidor:

"Hxo) vexpâ>v xev0u.o)vaxv OXOTOV *nvkaț*
A,ind>v îv' "Ai6c, x°>pk wixvoxax ©cuv[1]

...Dar pe vremea noastră ce minune poate să mai fie ? Am plecat din Constanţa la câteva ceasuri după tine, cu trenul reglementar, şi am ajuns la miezul nopţii în Bucureşti, oraş mare, populat şi fericit[2]. Şi chiar dacă n-aş fi avut un tren atât de potrivit, ai uitat că de la Constanţa la Bucureşti faci cu avionul un ceas şi ceva ? Ajungând aici la tine pe la 12 noaptea, am găsit pe oamenii tăi în aşteptare. Pasămite le-ai trimis cuvânt

[1] Sosesc, lăsând tărâmul celor morţi şi porţile întunericului, unde sălăşluieşte Hades, başca de ceilalţi zei *(Ecuba,* Euripide) («.«.).

[2] *Anabasis,* cârteai, cap. 2 *(n.a.).*

că vii spre miezul nopții, şi veghind noi şi aşteptându-te, am pățit ca fecioarele din *Evanghelie,* cari aşteptau pe mire...

- Ne-ai convins, Dodorache. Cazul tău o fi cazul fecioarelor din *Evanghelie,* dar nu este cazul lui Polidor, fiul Ecubei. Eşti tu în carne şi oase. însă n-a lipsit mult ca eu să ajung să dublez pe Polidor... Să trecem în bibliotecă şi să deşteptăm pe oamenii mei, ca să ne pună samovarul de ceai. Orice ar fi să iasă din întâlnirea şi din dezbaterile noastre, vreau lângă noi susurul samovarului, sfetnicul meu din campanie...

Vlad şi Hristudorache rămăseseră un minut de vorbă, pe când doctorul Taifun îşi chema servitorii şi deschidea uşa bibliotecii, uşă largă şi sculptată ca de biserică. Intrară câte trei în camera înaltă, tencuită pe toți pereții cu rafturi de cărți, în dulapuri deschise, şi se aşezară la masa dreptul ;hiulară din mijloc, subt policandrul cu globuri mate.

Doctorul Taifun avea în față pe Hristudorache. Vlad ocupă latura a treia. Hristudorache ridică două degete în sus, ca la şcoală şi ca la Cameră:

- Vorbesc cel dintâi. Domnule profesor, subita d-tale plecare din Constanța a consternat pe clientul nostru Arvanitide şi pe toată familia lui !! ASevăr îți spun: au plâns când m-am dus la ei şi le-am anunțat că ai plecat fără de veste la Bucureşti, chemat de o telegramă urgentă. Ce să-ți mai istorisesc ce-a mai fost o dată cu criza de lacrimi!... Dar, deşi zgomotoşi şi melodramatici, grecii sunt şi oameni de acțiune. Arvanitide e armator şi arhibogat. S-a dat jos din pat, m-a luat de braț şi m-a dus la casa de bani. Mi-a deschis-o şi mi-a pus subt ochi sertarele, pline cu valută forte. Apoi bietul om mi-a vorbit cu un accent care făcea de prisos orice discuție:

„Ia de aici cât vrei. Ia trenul sau avionul... (Fă cum ştii.) Dar du-te la Bucureşti şi adu-mi înapoi pe profesor. îl voi plăti ca un rege ! însă nu ca un rege îl chem, ci ca un bolnav nenorocit, pe care marea lui datorie de vindecător i-1 pune în sarcină şi pe conştiință."

- Iancule, armatorul tău vine şi mă răstigneşte cu al doilea rând de piroane !...

Doctorul Taifun îşi încleşta pumnii, se posomori groaznic, apoi sări în sus, ca aruncat de resortul unei energii eroice:

- Grecul tău are dreptate ! întâi datoria şi onoarea, întâi cele clare şi apoi cele obnubilate ! Voi amâna totul şi, până când va fi să dau ochi cu moartea, îi voi face încă o farsă: îl voi reține în viață pe Arvanitide ! Vom pleca la Constanța cu primul tren !

Hristudorache se ridică în picioare şi, cu brațele la piept, execută un salamalek oriental.

- Bobircă dragă, să trăieşti ! Mai-nainte de a-i da viață lui Arvanitide, mi-ai dat mie obraz şi crezământ. Şi acum, întrebarea care îmi frige gâtul de când m-ai tras de picioare şi m-ai deşteptat... Bolnavul tău e bine, nu e aşa ?

Cu ochii în jos, cu vocea surdă, doctorul Taifun răspunse:

- E în afară de orice primejdie...

- Slavă ție, Stăpâne ! Deşi tu, Bobircă, eşti straniu de concentrat şi mi-ai spus câteva cuvinte enigmatice, nu mai întreb nimic şi las totul la dispoziția ta. Dar cel puțin tu, Vlade, ai putea să-mi spui de când această schimbare fericită şi cuminte în raporturile dintre voi ?

- Hristudorache, întreabă pe Bobircă... Ne-am întâlnit acum vreo jumătate de oră şi sunt... un fel de captură de război...

Mătăhălos şi liniştit,Vlad Gherasimescu îşi aprinsese o țigare şi o fuma lăsând capul într-o parte.

Doctorul Taifun se ridică dârz, solemn, profesoral, ca la o dispută academică.

- Hristudorache, deşi suntem în jurul unei mese civile, şi în mijlocul ei, în loc de crucifix, va fi un samovar, tu ai, în noaptea aceasta, chemare şi fotoliu de mare judecător... Tu ne prezidezi, tu ne judeci, iar eu şi cu Vlad suntem, în jurul tău, de-a valma, martori, advocați, acuzatori şi acuzați.

- Cu o singură condiție, Bobircă, să nu-1 obligi pe judecător să-şi falsifice natura lui de brav burghez şi să te imiteze în gravitate.

- Ascultă, Hristudorache ! Acuz pe Vlad Gherasimescu că a insultat trivial în fața mea pe o femeie pe care o iubesc.

Am luat asupra mea insulta şi pretind lui Vlad să-mi dea satisfacţie. Dacă nu era situaţia noastră socială, trebuia să umplem imediat de sânge locul unde am auzit insulta,.. Nu ştiu dacă acest sânge nu va trebui să curgă şi acum, cu martori, cu proces-verbal şi cu toate formele duelului...

- Tribunalul primeşte consternat această plângere adusă împotriva lui Vlad Gherasimescu. Când s-a produs insulta şi unde ?

- Acum mai puţin ca un ceas, înaintea casei femeii ce mi-e dragă şi fără ca ea să fie de faţă.

- Vlade, ai cuvântul!

XXIV

Uşa bibliotecii se deschise şi feciorul de casă, ajutat de jupâneasă, aduse şi instala în centrul mesei un maiestuos samovar, cu toată pompa lui de ceşti, de chisele şi de gustări.

După ce servitorii se retraseră, Vlad Gherasimescu, tot cu ţigara între degete, întrebă, jumătate mucalit, jumătate plictisit:

- Onorat tribunal, daţi-mi voie să întreb dacă situaţia mea de acuzat nu desfiinţează sau nu confiscă cumva titlul meu de invitat al profesorului şi colegului Bobircă...

Doctorul Taifun se grăbi să declare, turnând lui Vlad primul pahar de ceai:

- Cele două planuri nu se intersectează: eşti mosafirul meu şi totuşi cel ce m-ai insultat.

- Bine, aşa să fie. Domnule preşedinte, vă rog să suspendaţi şedinţa până după primul pahar.

Degajat şi plin de poftă, ca după un spectacol târziu, secretarul-general se servi copios din toate anexele samovarului. Apoi, cu al treilea pahar în mână, deschise singur şedinţa:

- Scumpe Bobircă, îţi jur că până în noaptea aceasta eu n-am ştiut ce rol, ce parte, ce importanţă are în viaţa ta doamna Floarea Vasilescu-Plopu. Oarecari flecarii mi-au ajuns la ureche.

Dar cine ia în seamă şoaptele mahalalei !... Ce căutam acasă la ea şi pentru ce am rostit acele cuvinte de insultă, pe cari sunt dezolat că le-ai luat asupră-ţi ? Iată adevărul şi iartă-mă că ţi-1 spun pe şleau: Doamna aceasta mă costă o mulţime de parale, şi bărbatî-său, care este funcţionar în ministerul meu, mă costă o mulţime de favoruri, locuinţă, avansare etc, etc. Are un copil îh vârstă de doi ani, şi aproape m-a convins că eu aş fi adevăratul lui părinte. De câteva zile, copilul e bolnav. Doamna mi-a cerut bani şi un concediu de trei zile pentru Vasilescu-Plopu. I-am trimis azi cinci mii de lei. Dar ce s-a întâmplat ? De obicei, curier între noi este uşierul meu Neagu, un om devotat, însă cu dambla. Aseară nu se mai ţinea pe picioare. Atunci am trimis banii şi o scrisoare printr-un alt servitor. Probabil că acest al doilea servitor, după ce mi-a făcut comisionul, a fost imprudent, s-a lăudat faţă de Neagu, a provocat invidia lui... în sfârşit, nu ştiu ce a fost... Atâta numai că, după ce s-au certat şi s-au încăierat, Neagu, încă destul de beat, dă buzna - acum câteva ore - în cabinetul meu şi-mi pune sub nas, cu nişte aere şi cu nişte gesturi pe cari numai marele nostru Ion Brezeanu ar putea să le redea, o scrisoare smulsă din mâinile adversarului: „Ca să se încredinţeze Excelenţa voastră cine sunt oamenii pe cari vreţi să-i faceţi oameni de încredere în locul meu... în locul lui Neagu, câinele credincios al Excelenţei voastre !" Am scrisoarea la mine în buzunar. Este o scrisoare a şefului meu de cabinet şi, în acelaşi timp, spre ruşinea mea, nepotul meu, Titu Mărgărit, către d-na Vasilescu-Plopu. Scrisoarea trebuie să fie de aseară, dar n-are dată, n-are stil, n-are educaţie şi e un monument de destrăbălare şi de anarhie sufletească. Deşi citirea acestei scrisori este penibilă, te rog, iubite Hristudorache, s-o citeşti cu glas tare, căci ea explică, dacă nu şi justifică, exasperarea mea, demersul meu şi insultele pe cari le-am rostit...

Hristudorache luă scrisoarea -. grozav de mototolită, ca un document smuls prin luptă — şi o netezi cu palma sub lumina abundentă şi mată. Era cu *en-tete* oficial. Hristudorache citi:

„Să fiu al dracului, Floflocel, dacă am cu ce plăti manichiura Şi bacşişurile de mâine de la dineul diplomatic ! De câtva timp,

nimic nu mai pică, vorba ăluia de la Sinaia !... Toată nădejdea - şi a mea, şi a ta - este la harpagonul de Hagi-Tudose, adică la unchi-meu... Pă el, Floflocel! Mi se pare că iar s-a oprit barza, cu milioane în cioc, pe coşul ministerului nostru. Scrie-i că s-a îmbolnăvit ploduleţul (al cui este, Floflocel ticălos, al lui ori al meu ?) şi cere-i gologani. Vezi, eu sunt modest, nici inimă de tată nu prea am, nici bani la buzunar...

Da' nu te mai boci atâta ! Lasă, că nu piere sămânţa rea ! Fie că o fi a lui unchi-meu, fie că o fi a mea... îmi cunosc bine rezistenţa neamului!... Un fleac de boală de copil, şi atâta tot!

Nu mai plânge, Bebi,
Nu te izmeni;
Nu mai plânge, Bebi,
Nu mă plictisi !

sau cam aşa ceva... Alivoar, Floflocel! Spune-mi când..."

Hristudorache îşi întrerupse lectura. Scandalizat şi el de ultima frază din scrisoare, rosti mai mult dramatic decât comic:

- Tribunalul nu mai poate citi sfârşitul...

XXV

O tăcere jenată şi grea încovoie capetele celor trei colegi, cari - împovăraţi şi ei de păcate mari şi mici - erau totuşi fiii unei generaţii crescute în cultul formelor exterioare şi în tradiţia convenienţelor civilizate.

în această tăcere prelungită, se auzi din stradă zgomotul unei maşini şi pocnitura portierei care se închide, iar îndată după aceea, în palatul cufundat în tăcere, zbârnâi soneria de la intrare.

După oarecare parlamentare depărtată, amestecată cu paşi cari se apropiau, uşa bibliotecii se deschise şi feciorul se arătă, somnoros şi rău dispus:

- E o doamnă cu un copil în braţe, care voieşte numaidecât să vorbească cu domnul profesor... Zice că e un caz grav...

Surprinşi, dar toţi deodată bănuitori, cei trei colegi se uitară unul la altul. Doctorul Taifun porunci servitorului:

- Pofteşte pe această doamnă aici, în bibliotecă.

Mai înainte ca să fie văzută şi recunoscută, Floreal văzu de departe, din umbră, pe cei ce stăteau în jurul mesei, subt policandrul cu lune pline. Apriga ei intuiţie de mamă şi de femeie în primejdie o făcu să prindă aproape întocmai cuvântul situaţiei. „S-au împăcat ciobanii...Vai de biata lupoaică ! Dar cine o fi celălalt ? Cu ajutorul Sfântului Nicolae, un prieten"...

- Poftiţi, doamnă ! Intraţi.

Floreal apăru în lumină, într-o mantie neagră, lungă, ca de călugăriţă, şi subt un văl des, care o acoperea şi pe ea, şi pe copilul ţinut în braţe. Vălul căzu deodată cu o preciziune pare că învăţată în douăzeci de repetiţii. Ca şi cum n-ar fi văzut decât pe doctorul Taifun, Floreal înainta spre el, arătându-i copilul palid, pare că fără viaţă, şi dând pe spate splendida ei cosiţă de inele negre. Femeia din *Biblie* înfăţişa regelui Solomon copilul pe care trebuia să-1 spintece gealatul !...

Doctorul Hristudorache îngălbeni, fără ca să prindă de veste altcineva decât Floreal, şi se rugă în taină:

„O 0e6c. iA.do0r|Ti p,oi TU au.xpT<oA.<â Î"[1]

Cu glasul în surdină, răguşit de emoţie, dar imperios şi dramatic, Floreal interpelă pe doctorul Taifun:

- Ce otravă i-ai dat copilului, domnule profesor ? De ce este aşa moale ca o cârpă şi nu se mai deşteaptă ? Să nu te fi împins necuratul să-i fi făcut vreo injecţie copilului! Cu mine ţi-ai găsit nănaşa !... Sunt nepoată de ţigancă vrăjitoare, domnule profesor, şi pentru viaţa copiilor mei pun viaţa mea ! Eu nu sunt cocoană de alea care azvârlă copiii în closet ! Dacă nu vrei să înţelegi cine e tat-său, eu sunt mă-sa. Să nu fie vreo drăcie la mijloc, că, aşa cum mă vezi, mă duc să scol din somn pe primul procuror şi bem toţi ceaiul al doilea la Parchet !...

[1] Dumnezeule, îndură-te de mine, păcătosul ! *(n.a.)*.

Mama, plină de dureri, dădea vădit actriței cu mult înainte, şi viața pasionată, alarmată şi sălbatică răscumpăra cu abundență pe femeia vicleană...

Vijelia acestor sentimente, primitive şi irezistibile, răscoli pe cei trei ca pe nişte frunze de toamnă şi-i aruncă în sus de la locurile lor. Se grămădiră în jurul copilului - în primul loc cei doi medici - complex şi divers emoționați.

Hristudorache, care îl vedea pe Pupu întâia oară, îi apucă mânuța, îi urmări pulsul câtva timp şi apoi, contemplând capul galeş, răsturnat pe sânul maică-sii, exclamă ca un Arhimede iluminat, care nu mai ține seama de nimic şi fuge gol din baie:

- Bobircă, este copilul tău ! Este leit capul tău de acum aproape cincizeci de ani, când dădurăm împreună examenul de bursă ! Ți-o afirm cu dovezi pe cari tu le-ai uitat. Am între amintirile mele o fotografie de pe atunci: tu şi eu după ce am izbutit la examenul de bursă. Mai ții minte ? Bietul tata, Dumnezeu să-1 odihnească, ne-a dus pe amândoi la Mandy şi ne-a fotografiat. Păstrez şi azi fotografia. Ți-o arăt astăzi la Constanța ! Extraordinar ! Bobircă, este copilul tău ! Te rog, doamnă, lasă-1 în brațele mele şi linişteşte-te, că nu-1 amenință nici o primejdie. Dă-1 încoace la mine fără teamă; sunt şi eu doftor... Sluga d-tale, doctorul Hristudorache din Constanța...

Apoi, privind la doctorul Taifun şi pipăind bandajul de la urechea copilului:

- Ce a fost ?
- Otită medie, operată.
- Vasăzică, ceva care a trecut...

Cuvintele şi atitudinea lui Hristudorache limpeziră, pentru Floreal, punctele dificile, pozițiile respective şi tot înțelesul strategic al situației. Doctorul din Constanța a rămas şi continuă să fie aliatul ei ! Zguduită de acest ajutor neaşteptat, de duioşia cu care Hristudorache ținea pe Pupu în brațe şi de tăria convingerii lui - Pupu este copilul lui Bobircă ! - Floreal fu gata să izbucnească în lacrimi. Dar, atentă şi intuitivă ca o vulpe, ea zări pe masă, între farfurioare, scrisoarea citită adineaori, îşi comprimă lacrimile şi, făcând nişte cruci mari, pravoslavnice, binecuvânta pe Hristudorache:

- O, domnule doctor Hristudorache ! Dumnezeu să-ți dea tot binele şi tot norocul, d-tale şi familiei d-tale, că vrei să înțelegi adevărul şi nu te dai în lături să-1 mărturiseşti !

- Doamnă, dacă îți inspir această încredere, şi fiindcă mai sunt şi doftor de copii - îndeosebi pentru copiii pe cari mi i-a dăruit Aspazia, nevastă-mea - te rog lasă-1 pe copil în grija mea. Boby dragă, ajută-mă să-i fac un locşor bun între perne, colea, pe canapea...

- Nu, Hristudorache... Dă-mi voie să sun să-i aducă de sus un pled şi o perniță.

- Te rog stăruitor, nu te osteni şi nu-ți osteni oamenii. Am eu un pled excelent şi o perniță făcută de mâna Aspaziei. Vlade, fii bun, adu-mi din hol căpătâiul pe care dormeam adineaori. E sacul meu de noapte.

În acest minut de dizlocare generală, Floreal se apropie de masă şi, cu aerul că-şi pune în ordine mantia de pe ea şi cosița revărsată, fură cu ochii toată scrisoarea lui Titu Mărgărit. Dar Pupu - în brațele abile şi afectuoase ale lui Hristudorache - suspină de câteva ori, porni pare că să plângă şi apoi se cufundă, toropit de somn şi cu capul pe urechea bandajată, în coca de puf, de olandă şi de lână. Floreal alergă lângă el.

- Nici o grijă, doamnă ! Doarme ca un paşă !... E un noroc că doarme atât de bine. Când va binevoi să se deştepte, îi vom premeni pansamentul. Ce doctor 1-a îngrijit ?
- Un elev al profesorului, doctorul Samuely.
- Sau el, sau eu... vom vedea !

XXVI

Floreal întârzie o clipă lângă copil, se apleca asupră-i, îl sărută uşor şi-1 închină.

Apoi, hotărâtă, oțelită de voință şi de planuri superior stăpânite, reveni lângă masă. Cei trei aşteptau în picioare. Bobircă se uita la ceasornjc, fără să-1 vadă; Gherasimescu îşi căuta țigările;

Hristudorache ațintise scrisoarea și pare că întindea mâna ca s-o ascundă.

Cu o cutezanță de mare strateg în fața unui obstacol ce trebuie răsturnat, Floreal opri gestul lui Hristudorache.

- Nu, scumpe doctore !... Las-o aici, la vedere ! Domnule profesor, mai este încă vreme. Domnule secretar-general, luați loc, vă rog... Apoi, indiferentă și superbă, ridică scrisoarea între două degete, se făcu că o străbate într-o clipă și, ca și când ar fi fost o notiță de avocat sau de parlamentar, o păstră între degete, plimbând-o în sus și în jos. Domnilor, erați trei la această masă. Dați-mi voie să ocup eu latura a patra. Dar să-i zicem banca acuzaților. Domnule doctor Hristudorache, deși mi se pare că te văd îh această noapte, ori mai bine în această dimineață, întâia oară în viața mea (ochii lui Hristudorache avură un joc speriat și curios), totuși, simt în d-ta pe cel ce mă înțelege, mă compătimește și poate să-mi susțină procesul. Fii apărătorul meu ! Nu !... fii judecătorul meu, tribunalul meu, divanul care ascultă, cântărește cu înțelepciune și se rostește cu dreptate !

Hristudorache, Vlad și Bobircă se priviră unul pe altul, mirându-se, în conștiința lor, că Floreal îi readuce - pare că în felul unui mediu cu ochii legați - la nivelul și în atmosfera întreruptă adineaori prin invaziunea ei. Hristudorache îi răspunse:

- Doamnă, îmi reînnoiți un mandat și o calitate pe cari le dețineam, prin voința amicilor mei, în momentul când ați intrat în bibliotecă.

- Cu atât mai bine ! Domnule doctor Hristudorache, sunt la tribunal, la Curtea marțială, la Casație... unde poftiți! Ascultă-mă și judecă-mă ! Iată și un început de dosar. Și probabil că mai aveți încă o scrisoare, încă un document îh servieta d-lui profesor... Pe celelalte documente vi le voi prezenta eu, îh copie sufletească... a, un dosar enorm, ud de lacrimi și de sânge... Floreal aruncă scrisoarea dintre degete și lăsă capul în piept, cu aerul că gonește un val de emoțiune intempestivă. Apoi, cu fruntea sus: Domnilor, nu vă cer milă, ci dreptate. întâi dreptate ! Când veți recunoaște că am dreptate și îmi veți da-o, atunci mila dv. va fi nu o pomană, ci un balsam evanghelic. Recunosc că stau înaintea dv.

ca o mare vinovată... Aveți aci de față dovezi zdrobitoare și dv., domnule profesor, și dv., domnule secretar-general - *sauf respect* - sunteți tovarășii mei de infamie și de adulter. Ați citit la mine acasă, d-le profesor, scrisoarea trimisă mie de d-l secretar-general, și din această scrisoare ați înțeles natura raporturilor dintre d-sa și mine, ați înțeles că i-am cerut bani și că l-am făcut să se creadă tatăl copilului meu. Ați citit probabil tot așa aici, între dv., scrisoarea aceasta, scrisă mie de d-l Titu Mărgărit, nepotul și șeful de cabinet al d-lui secretar-general, și ați stabilit aceeași situație, aceeași legătură rușinoasă, aceiași bani ceruți și aceeași mistificare cu paternitatea copilului... Suntem la tălpile ticăloșiei: adulter, mistificare și escrocherie... Și să credeți că nu scot nici o consolație din faptul că partenerii mei aparțin Universității și înaltei administrații...

E adevărat, d-le profesor, că situația dv. față de mine (dacă nu și a mea față de dv.) intră într-o categorie specială. Vom ajunge la ea în curând. în această clipă nu pot goni dinaintea ochilor minții mele icoana atâtor femei cinstite, atâtor venerabile matroane, cari, acum, spre dimineață, dorm între copiii lor, subt candela și icoanele sfinte din perete. Cât am dorit să fiu și eu la fel cu ele !.. Și după ce am căzut și mi-am pângărit căsătoria, cât m-am luptat și m-am rugat să nu cad mai jos, ci să mă opresc măcar aci, între femeile care au greșit, s-au pocăit și au fost iertate... Dar pentru asta trebuia, d-le profesor, să-mi întinzi o mână iertătoare, să mă declari absolvită, fiindcă sunt mama copilului ce mi-ai dăruit, și să-mi dai adăpostul și cinstea numelui d-tale !

XXVII

- Cine sunt, de unde viu și cum am ajuns complicea dv. ? Tatăl meu este un pictor celebru, unul dintre numele glorioase ale picturii românești, mort pe când eram de-abia copilă, și căruia nu i-am zis niciodată tată fiindcă eram copil nelegitim. Mamă-mea era țigancă florăreasă și modelul pictorului. Sunt

câteva pânze vestite, cari o arată pe biată mama, în anii ei - puţini şi grabnici - de oacheşă frumuseţe. A murit înaintea tatei. Au venit atunci rudele mamei, în frunte cu mama bătrâna (toţi ţigani de şatră de prin Vlaşca) şi m-au cerut cu tămbălău. Aşa am auzit de la bunica de culoare albă, care m-a crescut. Tata n-a voit să mă dea şi şi-a gonit rudele cu poliţia. Ce gânduri o fi avut el cu mine, nu ştiu ! A făcut o mare greşală ! Aş fi crescut între ţigani, aş fi trăit după pravilele lor barbare, n-aş fi cunoscut nici infamia socială, nici infamia conştiinţei...

Părăsindu-mă şi tata pe când aveam de-abia trei ani, am trăit în casa bunicăi, o sfântă femeie, vrednică să stea între sfintele din călindar. Fără să fiu copil recunoscut, totuşi, tata a lăsat cu limbă de moarte ca din venitul cutărei case pe care o avea şi el, neamurile să mă crească şi să mă ţină în şcoli. Dar neamurile m-ar fi trimis la mături şi la bidinele. Sfânta bunicuţă însă m-a dus de mână la şcoală, precum mă ducea şi la biserică, şi nu s-a odihnit, şi a alergat, şi s-a zbătut, şi s-a luptat cu toată lumea până ce m-a văzut absolventă a claselor primare şi apoi bursieră într-un mare liceu de fete de aici din Bucureşti.

S-a dovedit că bunica avea dreptate. Nu eram proastă, m-am simţit iubitoare de carte şi am fost mereu printre elevele cari îşi dispută primele distincţiuni. Scumpa bătrânică şi-a încheiat viaţa ei de jertfe, de milostenii şi de cucernicie după ce am trecut examenul de bacalaureat, la care am fost clasificată cea dintâi.

Rudele mele de pe tată s-au grăbit să pună mâna pe venitul căsuţei, rămas mie prin testament verbal. Rudele de pe mamă se risipiseră de mult... Mai văzusem uneori pe mama mamei, căruntă, coroiată, cu pipa în dinţi şi cu ghiocul la brâu.

M-am găsit singură în acest oraş, haotic, crescut şi învârfuit după război cu lopeţile avidităţii şi ale desfrâului. Fată de nouăsprezece ani, urcând scările tuturor autorităţilor şi instituţiilor - subt ochii lubrici ai domnilor de la ghişeuri şi de la biurouri - ca să găsesc ticăloasa de leafă din care să trăiesc şi să-mi sfârşesc studiile universitare... Mă înscrisesem la Facultatea de Ştiinţe şi am trecut anul întâi cu bun examen. Dar cum să merg mai departe ? Cine te ajută să complectezi ori să corectezi cinstit

lipsurile unei educaţii numai teoretice ? Aş fi voit să învăţ vreo meserie manuală, să lucrez noaptea, şi ziua să mă duc la facultate.

M-am îndreptat către unul din foştii prieteni ai tatălui meu, singurul care nu uitase că răposatul lui amic are un copil din flori... Era şi el tot pictor, celebru ca şi tatăl meu, şi un om de o îngerească bunătate. A murit anul trecut. M-a primit cu nobleţe, m-a ajutat adeseori cu bani şi a stăruit să învăţ dactilografia în biuroul unei surori a lui.

Am învăţat dactilografia şi am ajuns, în iuţeală şi în exactitate, pe cele mai bune lucrătoare. Dar am făcut greşala neiertată să nu rămân în acel biurou modest, ci să mă prezint la un concurs de dactilografe deschis de ministerul dv., d-le secretar-general, pe vremea când dv. făceaţi parte din altă formaţie politică şi nu conduceaţi trebile departamentului.

Spre nenorocirea mea, am izbutit la concurs şi am fost repartizată în biuroul d-lui Vasilescu-Plopu. Omul acesta a fost piaza rea a vieţii mele şi pragul peste care am trecut în beciurile infamiei. Domnule secretar-general, când staţi în măreţul dv. biurou şi discutaţi şi dezlegaţi problemele grave ale gospodăriei naţionale, nu simţiţi cum urcă spre dv., din adâncurile piramidei administrative, suspinele şi deznădejdile bietelor femei funcţionare ? Ce atmosferă ! Ce constrângere sufletească ! Ce vastă cultură de bacili ai disoluţiei morale ! De la biurou la biurou, se înnoadă şi se deznoadă zilnic miile de reţele ale ochilor vicleni, ale flirtului, ale cancanului, ale poftei curvare şi precurvare, ale geloziei şi ale spionajului ! Apostolii emancipării femeilor, când trec prin biurourile noastre mixte, trebuie să încerce mari şi înfricoşate zguduiri sufleteşti !...

Am trăit un an de zile în această lume înăbuşitoare şi am căutat s-o neutralizez printr-o muncă încordată şi exemplară. Pe fetele colege le-am câştigat cu răbdarea şi cu purtarea mea totdeauna discretă. Cu şefii mei am dus-o însă greu. Nu mi se întâmplase până aci să văd oameni cari să-şi pună toate silinţele şi să voiască din răsputeri să fie năzuroşi, mojici, tirani, într-o ureche, călcători ai dreptăţii şi ai demnităţii omeneşti. Dar

/

tiranul cel mai nesuferit, caracterul cel mai prefăcut şi mai viclean, sufletul cel mai diform din toată colecţia şefilor mei era şeful de biurou de care depindeam: d. Manole Vasilescu-Plopu.

într-o sâmbătă, înainte de amiază, îmi aduce un vraf de hârtii de copiat şi-mi spune ursuz şi privindu-şi vârful ghetelor: „Să ştii că trebuie să mi le scrii până diseară. Şi mâine, după-prânz, să mi le aduci negreşit acasă, pentru că vreau să le prezint secretarului-general la d-sa Ia domiciliu"...

Era o corvoadă ilegală. N-am protestat, m-am supus, am lucrat hârtiile, şi a doua zi, duminică după-prânz, i le-am adus acasă. D-1 Vasilescu-Plopu, care potrivise lucrurile astfel ca să fie singur, m-a prins în cursă şi m-a necinstit !

Vă daţi seama, judecătorii mei, de prăpastia sufletească în care m-am văzut după fapta fără nume a şefului meu de biurou ? Aşa începea viaţa pentru mine ? Aceasta era realitatea în care trebuia să răsădesc sărmanele mele visuri de fată dornică să muncească cinstit şi să se ţină întocmai de principiile auzite de la bunică-sa ? Acestea erau omenia, mila, probitatea, ocrotirea pe cari o biată fată orfană şi săracă le găsea în inima şi în atitudinea celor chemaţi să-i apere şi să-i asigure moralitatea ?... închipuiţi-vă starea mea sufletească de atunci şi înţelegeţi cum germinează şi evoluează, în sute de cazuri analoage, cruda dezamăgire, răzvrătirea, anarhia şi toate proiectele răzbunătoare !

XXVIII

- Rămăsesem însărcinată... M-am dus la binefăcătorul meu şi i-am spus toată tragica mea întâmplare. Acest om bun şi iubitor de oameni a găsit în fiinţa lui năvala unei sfinte indignări. Era intim prieten cu ministrul nostru de pe atunci. Dar mai-nainte de a ajunge la ministru, a avut câteva întrevederi cu omul care mă necinstise. L-a pus înaintea acestei alternative:

„Ori te căsătoreşti cu funcţionara de care ţi-ai bătut joc, ori te chem la răspundere în faţa ministrului şi a opiniei publice"...

Nici eu n-am rămas cu braţele încrucişate. I-am vârât lui Vasilescu-Plopu între ochi ţeava revolverului: „Ori mă duci la primărie, ori te duce mă-ta la cimitir"...

Şiret, perfid, fără pic de nobleţă precum era, trebuia să fie şi poltron. Nu atât de frica scandalului, cât de frica revolverului, a trebuit să cedeze şi să mototolească la repezeală o căsătorie civilă şi religioasă, pe care am săvârşit-o în Găeşti, târgul său de obârşie. Atunci am cunoscut a doua piază-rea a vieţii mele, pe cocoana Patiţa, mama lui Vasilescu-Plopu.

Ar trebui să umbli şi să răscoleşti multe ţări ca să-i găseşti pereche cocoanei Pătiţii... Vreo câteva luni, când am trăit subt acelaşi acoperiş cu ea, aici, prin Dealul-Spirii, au fost luni de mucenicie şi de răbdare supraomenească. Voia, dragă Doamne, să înveţe pe noră-sa cum să-şi chibzuiască gospodăria şi cum să facă fericirea casei şi a bărbatului. Din mila Domnului, n-a putut să stea până la naşterea fetiţei şi s-a înapoiat lângă cumnată-mea, fată mare, la Găeşti.

Soacră-mea nu m-a iertat niciodată că am intrat în casa lui fiu-său „goală puşcă"... A rămas neclintit încredinţată că eu am sărit în capul lui Vasilescu-Plopu şi că toată neomenia lui a fost, în realitate, o şarlatanie a mea. Soacră-mea mi-a scos ochii fără milă, ca la privighetori, că dacă nu cădeam eu, belea, în vatra lui fii-său, el era să se însoare cu fata unui băcan milionar din Găeşti, pe care cocoana Patiţa o pândea ca pe o cireaşă coaptă.

Am tăcut, am înghiţit, m-am resignat... O mângâiere tristă şi dulce începea să mă cuprindă pe măsură ce mă apropiam de ceasul facerii. Judecătorii mei, fiind bărbaţi, nu puteţi să cunoaşteţi energiile, efluviile şi duioşiile pe cari maternitatea le dăruieşte sexului nostru... Uram pe cel ce mă făcuse, cu sila, mamă, dar iubeam de mai-nainte pe bietul copil, nevinovat de monstruozitatea tatălui...

Părăsisem ministerul imediat după căsătorie, deşi Vasilescu-Plopu mi-a tras din pricina aceasta prima pereche de palme. Voiam din tot sufletul să fiu şi să rămân cinstită. Voiam să nu

mai văd toată ziua, cot la cot cu mine, alți bărbați, toți mai politicoşi şi mai puțin respingători ca Vasilescu-Plopu. Am rămas deci acasă, cosând bonetele şi cămeşuici pentru bietul şi aşteptatul meu odor, cântând de jale şi pregătind de mâncare pentru bărbatul care se înapoia de la biurou.

Am născut în bune condiții. Am îndurat cu tăria strămoaşelor mele oacheşe tratamentul barbar al moaşei din mahala şi am putut să pun îh gura fetiței un uger plin. Cocoana Patița, spre norocul meu, a renunțat să mă mai învețe cum să fiu mamă şi a rămas la Găeşti. Am cumpărat cărți de puericultura, am gonit multe din superstițiile tradiționale de lângă leagănul copilului şi am găsit o ascunsă mulțumire să veghez, ziua şi noaptea, vlăstăraşul care îmbobocea trandafiri de sănătate.

Am trăit trei ani liniştiți şi ascunşi. M-am închis în mine însămi, am citit în taină cât am putut mai mult şi m-am deprins să contrafac în ochii lui Vasilescu-Plopu pe soția cadână, muncind toată ziua, înghițind toate capriciile şi mojiciile bărbatului şi numărând toți paşii copilului. Ieşeam rar din casă, mă feream să leg prietenie cu vecinii şi nu aveam prieten şi sfetnic decât pe înțeleptul părinte Vasilie, parohul parohiei noastre.

Timp de trei ani, Vasilescu-Plopu a găsit aceste condiții de viață casnică aproape pe gustul lui şi acceptabile. Foarte rar îmi cerea să apar cu el în lume şi câteodată - când dădea de bilete gratuite - mă lua la teatru sau la cinema. îmbrăcămintea, toaleta, apa mea de Colonia rămăseseră, tainic, tot în sarcina scumpului meu protector, pictorul şi tatăl meu adoptiv. Lucrul acesta cred că n-a rămas nemirosit de Vasilescu-Plopu, dar s-a făcut n-aude, n-a vede, şi mai pe urmă, pe intuițiile lui fals interpretate, şi-a permis să construiască nişte planuri şi nişte tendințe de o răzvrătitoare infamie. Această letargie conjugală a ținut trei ani. Dar după trei ani a început era construcției cartierelor funcționăreşti, cu facerea tablourilor, cu repartizarea loturilor, cu intervențiile şi cu luptele de influență cari nu puteau să lipsească. Vasilescu-Plopu, urâcios şi nesuferit, cum se simte şi el din când în când, a conceput o idee simplistă şi practică: să se dea la o parte şi să vâre pe nevastă-sa în acest concurs de intrigă şi de favoruri... Lucrurile s-au tărăgănat, miniştrii şi partidele politice au făcut cu schimbul, până când amicii dv. de azi au fost chemați încă o dată la cârma treburilor publice.

Vasilescu-Plopu a început cu mine un fel de curs de morală specială, tratând despre „femeile inteligente" cari, în cazuri grele şi grabnice, pot să ajungă, prin dexteritatea lor firească, acolo unde soții greoi, boccii şi militarizați nu pot să răzbată. Pleca mereu de la pilda soției, să zicem, a unui căpitan, care poate să răzbească la toți şefii soțului ei, pe când el, paralizat de reglementele militare, nu poate... decât să conteze pe abilitatea neveste-sii. în acelaşi timp, Vasilescu-Plopu mă trimitea cu fel de fel de cereri şi de instrucții pe la directorii de serviciu, pe la ingineri şi pe la toți oamenii în mâna cărora ştia sau credea el că stă afacerea viitoarei noastre case.

într-o zi, la masă, revoltată de toate aceste demersuri la care mă împingea soțul filosof şi îndeosebi alarmată de prea marea amabilitate a arhitectului-şef - gata să-mi acorde tot ceea ce cerusem - am intrat într-o crâncenă explicație conjugală.

„Nu înțelegi ce preț îmi cere arhitectul d-tale pentru acest tip de casă şi pentru lotul pe care-1 pofteşti ?"

„Te-am întrebat eu ?"

„Da, dar te întreb eu ! Vrei să cumperi cu cinstea neveste-tii, protecția şi consimțământul acestui om ?"

Atunci Vasilescu-Plopu a avut o mutră şi nişte priviri cari echivalau cu un fel de întoarcere pe țevi, în casă şi în chiuvetă, a dejecțiunilor din hazna.

„Ia ascultă, madam, pe mine nici nu mă cumperi, nici nu mă vinzi ! Ce tot îmi dai zor cu sfielile şi cu scrupulele d-tale ?! Ne cunoaştem de atâția ani... Ce, crezi că eu nu ştiu cu ce plăteşti d-ta ciorapii, pantofii şi parfumurile d-tale ?... Ia să mă slăbeşti !"

I-am răspuns într-un acces de subită nebunie:

„De cine vrei să vorbeşti, canalie ? De tatăl meu adoptiv, de sfântul care mă ajută de când eram copil ?"

„Ba bine că nu ! De sfântul ăla care-ți cumpără chiloți"...

Atâta mai țin minte, că i-am astupat gura cu o palmă straşnică şi m-am prăbuşit lângă masă...

XXIX

- Când m-am ridicat din pat, după câteva zile, am constatat în mine o stranie prefacere sufletească. Pare că un copac care ar fi foşnit multă vreme afară, lângă ferestrele mele, acum izbutise să intre în casă şi s-o umple, toată, cu frunzişul lui... Turpitudinea omului lângă care trăiam mă sfărâmase şi mă lăsase accesibilă sfatului viclean şi ceasului rău. Eram alta, sau cel puţin nu mai simţeam în mine claritatea, convingerile de mai-nainte şi voinţa categorică şi onestă să stau de pază la poarta conştiinţei mele. Eram poate şi bolnavă. Un fir morbid, pornit poate din tainica ereditate, se înmulţea acum rapid în jurul meu şi mă învăluia în plasa lui fatală.

Ceea ce mă îngrijea însă mai mult decât orice erau nişte junghiuri în inimă şi nişte palpitaţii cari mă sufocau şi mă ridicau noaptea de pe pernă. Mai era - acum trei ani - şi o vară înăbuşitoare. Nu putusem să mă clintesc din Bucureşti, nu putusem să trimit pe fetiţă nicăieri, şi Vasilescu-Plopu stătea în capul meu ca o cucuvea pe un turn care e gata să se năruiască.

în aceste condiţii, domnule profesor, m-am hotărât şi am venit într-o zi la orele dv. de consultaţie. Ce s-a întâmplat între noi n-am putut să-mi mai dau seama decât prin crâmpeie de amintire şi prin demonstraţia consecinţelor... După zece zile a fost clar pentru mine că am rămas însărcinată. Fusese ziua de 17 august. în anul următor, exact la 17 mai, am născut pe Pupu. La 17 decembrie am venit şi v-am spus că sunt în luna a patra.

Din nenorocire, domnule secretar-general, în septembrie acelaşi an aţi avut ideea să luaţi asupră-vă afacerea noilor cartiere funcţionăreşti şi să verificaţi întreaga situaţie şi pe toţi beneficiarii.

Floreal făcu o pauză, cu aerul că se apropie de nişte amintiri prea dureroase sau prea greu de exprimat. în severa cameră, căptuşită cu tomuri negre până sub tavan, cei trei foşti colegi ascultau, palizi de insomnie şi de încordare. în măsuri deosebite, fiecare era surprins şi răscolit. Floreal vorbea cu o uşurinţă de orator care se ignoră. Pe lângă aceasta, disciplina gândului şi

alcătuirea frazei dovedeau cu prisos că iubirea ei de carte şi lecturile în taină despre care vorbea nu erau laudă deşartă. Auditorii ei puteau să se creadă la o conferinţă intimă, ţinută de o intelectuală sau de o artistă. Pe măsură ce vorbea, talarul cel negru pe care îl aruncase pe deasupra la plecarea ei de acasă se desfăcea şi atârna ca nişte sepale negre, eliberând inima petalelor de mătase şi de chihlimbar.

Floreal ridică fruntea şi urmă:

- Aţi pus la cale, domnule secretar-general, adunări, discuţii, ceaiuri şi petreceri pentru familiile funcţionarilor şi mi-aţi acordat o foarte măgulitoare luare-aminte. Tot aşa a făcut şi nepotul dv., d-l şef de cabinet Titu Mărgărit. Când a fost vorba să se repartizeze locuinţele şi să se încheie actele de vânzare între minister şi noi, funcţionarii, aţi provocat câteva compariţii în cabinetul dv., şi în locul lui Vasilescu-Plopu am apărut eu, soţie şi mamă nenorocită, ale cărei sfieli, scrupule şi rezistenţe dv. le-aţi brutalizat şi le-aţi doborât. Ca un supliment de ruşine şi de degradare, şeful dv. de cabinet, care înţelegea şi urmărea *tratativele* din biuroul marelui funcţionar, unchiul său, nu voia să se lase cu nimic mai pe jos în îndrăzneală şi în asiduitate.

Aşa am ajuns, judecătorii mei, să primesc, pe de o parte, omagiile, invitaţiile, darurile şi protecţia şefilor soţului meu, iar pe de altă parte, am ajuns să mă bucur de intima prietenie şi de larga generozitate a d-lui profesor Bobircă, cel ce-mi dăruise un copil în ziua de 17 august, deci cu vreo patruzeci de zile mai înainte de tristele complicaţii din septembrie-octombrie, acelaşi an.

Sunt trei ani de când trăiesc în acest abis de ticăloşie. Mint, înşel şi exploatez ! Am adunat în ruşinoasa casă a lui Vasilescu-Plopu tot ce am putut să vă scot din buzunar. Ştiam bine că va trebui să plec odată din această casă, dar strânsura mea era să rămâie copilei mele. Mă simt vinovată şi mă doare inima, îndeosebi când stau faţă în faţă cu această realitate: am sfâşiat inima, încrederea şi proiectele profesorului Bobircă !

Nădăjduiam să ies din casa lui Vasilescu-Plopu altfel decât în aceste condiţii de fugăreală. Nădăjduiam să scot gâtul din jugul infamiei mele, să lepăd numele lui Vasilescu-Plopu şi

tutela dv., d-le secretar-general, şi a nepotului dv. şi să rămân, în toată cinstea inimii şi a trupului, soţia profesorului Bobircă - pe faţă sau în ascuns, după alegere...

Din casa imundului Vasilescu-Plopu am ieşit definitiv în noaptea aceasta. Acum, la ziuă, sosesc în casă cocoana Patiţa şi cu fiu-său, şi primul lor gest ar fi fost să mă arunce în stradă, cu copilul de gât. Atâta câştig am şi eu, că am luat înainte conflictului şi scandalului. Şi acum priviţi-mă cu un copil bolnav pe braţe şi aduceţi-vă aminte de nu ştiu care scenă biblică, unde o mamă nenorocită ca şi mine e gonită din casă şi ajunge în pustiu să-şi vază copilul murind de sete...

Da, judecătorii mei, strig sus şi tare: sunt o femeie adulteră, vicleană şi o escroacă ! Am făcut pe doi mari dregători ai ţării să se creadă autorii copilului meu, le-am stors câte parale am putut şi am măsluit jocul meu până la demascarea de astă-seară ! Şi, în acelaşi timp, am înşelat, am trădat şi am rănit, poate iremediabil, prietenia progresivă, încrederea din ce în ce mai mare şi caldele bune dispoziţii ale celui ce a binevoit să mă facă mamă.

De ce, domnule profesor, n-ai luat înainte împrejurărilor şi ai aşteptat până dincolo de limită ? Chiar dacă nu erai convins că Pupu este copilul d-tale, când ne întâlneam în taină, pe unde mă chemai, şi mă vedeai, lângă pieptul d-tale, supusă, zdrobită, unealta încântării d-tale, cu ochii plini de lacrimi şi cu gura plină de implorări, de ce, domnule profesor, nu ţi-ai călcat pe inimă şi nu m-ai oprit definitiv lângă d-ta, pentru d-ta ?... Ştiai iadul meu de acasă, bănuiai că vor veni peste mine şi alte infidelităţi şi alte turpitudini - poate le şi credeai venite - de ce n-ai vrut să mă ridici cu un ceas mai devreme din canalul din care mă pescuiai numai din când în când, pentru desfătările d-tale ? Pentru cine păstrai palatul acesta, bogăţiile acestea, veniturile d-tale, masa şi servitorii d-tale ? De câte ori, după ce te smulgeai din braţele mele, n-am plâns cu faţa la perete, şi nu te-am rugat la plecare, ca un copil cerşetor: „De ce nu mă opreşti lângă tine ?... Am să fiu cuminte, am să fiu cinstită ! Am să fiu câinele tău credincios !... Iar mă trimiţi lângă omul pe care-l urăsc şi îl înşel ?

Iar mă laşi la voia întâmplării, în bătaia poftelor străine şi la pragul aventurilor ticăloase ?"

Şi astă-vară, la Techirghiol, cum ai putut să sfâşii acea broderie de armonie sufletească, de viaţă comună începută şi de duioşie familială împletită între noi, ceas cu ceas, de bieţii mei copii, dintre cari al doilea este al d-tale ?...

O, domnilor bărbaţi, am dreptul, în ceasul acesta şi în acest proces al meu, să chem în juru-mi - solidare cu mine, ameninţătoare şi răzbunătoare - acele legiuni de martire ale prostituţiei şi ale egoismului dv. Câte din aceste nenorocite, domnule profesor, pe cari le aruncaţi în groapa comună după ce le-aţi măturat din clinici şi din casa de nebuni, n-ar fi fost şi n-ar fi rămas femei cinstite, elemente devotate şi folositoare, dacă primul curtezan, dacă primul tovarăş de greşală (ca să nu mai vorbim de soţul legal) ar fi fost un suflet milostiv, un om cu conştiinţă capabilă de remuşcări, un om întreg, supus greşelii, dar destoinic să fie mare prin pocăinţă şi prin răscumpărare !... Am aşteptat şi eu, domnule profesor, am cerut-o cu lacrimi, am cerut în genunchi mila d-tale omenească, pentru femeia adulteră, dar adulteră cu d-ta şi mamă cu colaborarea d-tale. Şi dacă n-ar fi fost copilul la mijloc, era oare mai puţin adevărat că eram odalisca d-tale, partenera escapadelor d-tale de ilustru şi venerat pontifice al ştiinţei durerilor omeneşti ? Şi ca om cu fruntea înaltă, şi ca gânditor aplecat deasupra bietei mele existenţe de femeie vinovată, d-ta, domnule profesor, n-aveai faţă de mine nici o obligaţie, nici o solidaritate, nici o oră de răzgândire şi de răspundere ?...

O emoţiune autentică, indiscutabilă radia din cuvintele, din ochii scăpărători şi umezi ai vorbitoarei, din ritmul pieptului ei de statuă vie. Doctorul Taifun, doctorul Hristudorache, chiar secretarul-general comprimau în tăcere, dar subt nişte măşti involuntar expresive, taina şi tăria impresiilor lor.

- Judecătorii mei, întrebaţi fiecare inima voastră dacă, în ciuda acestor elemente ale ticăloşiei şi ale vinovăţiei mele, nu simţiţi ridicându-se spre voi şi limpezindu-se amara mea dreptate... Ştiu, o dreptate care osândeşte viaţa, concepţiile

curente, actuala stare juridică şi socială a femeii şi mai cu seamă întâietatea şi egoismul bărbatului. Dar eu nu voiesc să intrăm în acest labirint. Să rămânem la portalul lui. Dacă dreptatea mea vă jigneşte, dați-mi atunci îndurarea voastră ! Dați-o femeiei vinovate, dar femeiei vinovate ajunsă mamă !

Căci iată adevărul! Iată îngeraşul meu păzitor ! Iată apărarea şi dezvinovățirea mea ! Sunt mamă, domnii mei ! Ce puteți să mai argumentați împotriva femeiei adultere, care şi-a răscumpărat crima cu acest preț capital: a rămas însărcinată, a păstrat ispaşa în sânul ei şi a adus societății un copil, un viitor om ! Ce zice lumea, ce spuneți dv. despre această supremă expiație a femeiei care a luat asupra-şi nouă luni de suferință, a trecut prin ceasurile morții şi a făcut tată pe colaboratorul laş, cel ce acum - ocrotit de o lege nedreaptă - se plimbă anonim, liber, cu conştiința aerisită... sau vine să se amestece, străin cu totul, în mulțimea de gură-cască adunată în jurulstâlpului meu de infamie !?...

Vinovată, adulteră, criminală ! Aşa este ! Eu sunt aceea ! Dar iată aici rodul îndrăznelii mele ! Iată prețul meu de răscumpărare ! Iată copilul care (poate un om excepțional, în zilele lui) va ridica deasupra memoriei maicii sale nu numai cortul iertărilor omeneşti, dar, cine ştie... poate semnul unei dispense dumnezeieşti... Ei, domnilor judecători, în decăderea mea, n-am uitat că sunt creştină şi am plâns de multe ori la picioarele duhovnicului meu, înțeleptul părinte Vasilie...

Am învățat din gura lui lucruri despre care probabil că dv. nu aveți nici o idee, oricât sunteți de doctori şi de profesori !

Am isprăvit ! Domnule profesor, domnule secretar-general, dacă credeți că trebuie să vă recuzați în acest proces al meu, recuzați-vă singuri. Eu, una, vă accept judecători. Pe d-ta, domnule doctor Hristudorache, te las suprem arbitru. Ne vedem întâia oară. N-am ştiut despre existența d-tale decât în noaptea aceasta. Şi cred că nici d-ta n-ai auzit de mine de prea multă vreme. Sunteți câte trei un tribunal, pe care-1 primesc. Judecați-mă şi hotărâți !

Un moment de elocventă şi de solemnă tăcere transformă această bibliotecă particulară într-un adevărat templu al dreptății. Floreal căzu pe scaun şi reintră în talarul ei cel negru, ca o lună de vară subt plocada unor nouri furtunoşi. Doctorul Taifun, nemişcat şi concentrat, nu lăsase zbuciumului său lăuntric decât o singură mărturie şi o singură eliberare: spasmul sprâncenelor, care, comunicat ochelarilor, îi făcea jucăuşi şi tragici.

Vlad Gherasimescu, inadecvat situației, stingherit în cinismul şi în vulgaritatea sa funciară, se simțea fiziceşte nenorocit, cu totul fără reazim şi mahmur, fiindcă terminase provizia de țigări, şi cei doi colegi nu putuseră să-i vie într-ajutor. Doctorul Hristudorache, fire meridională, impulsivă şi francă, se zbuciumase în scaun tot timpul, îşi sugrumase cu ultima energie exclamațiile şi întreruperile care-i fierbeau în piept şi-şi făcuse batista mototol. Venise acum momentul să vorbească. Era preşedintele acestui bizar tribunal, care trebuia să judece pe femeia adulteră.

XXX

Se ridică de pe scaun şi, cu paşi nervoşi, făcu ocolul bibliotecii, căutând cu ochii, printre cărțile din rafturi, o anumită carte... O găsi - în raftul cărților decorative şi nefrecventate - o scoase din rând şi o puse pe masă.

Apoi, cu glas vibrator şi într-o ipostază sufletească neaşteptată, proprie să surprinză şi să instruiască pe foştii săi colegi, doctorul Hristudorache se adresă femeiei vinovate:

- Doamnă, o singură pravilă, o singură dreptate şi un singur judecător sunt în stare să se rostească valabil în cazul dv. Iată pravila aci şi iată paragraful care vă priveşte.

Şi Hristudorache citi, cu singulară şi comunicativă solemnitate:

„...Fariseii şi cărturarii aduseră pe o femeie prinsă în precurvie, şi punând-o la mijloc, grăiră către Iisus: «învățătorule, această femeie a fost prinsă asupra faptului de precurvie. Moise ne-a poruncit, în lege, pe unele ca acestea să le omoram cu

pietre. Dar tu ce zici ?» Aceasta o ziceau ca să-l ispitească şi ca să aibă ce cleveti împotriva lui. Ci Iisus s-a plecat jos şi scria cu degetul pe pământ. Ei însă stăruiau cu întrebarea lor. Atunci el s-a ridicat şi le-a zis: «Care dintre voi este fără de păcat să arunce cel dintâi piatra asupra ei».

Şi din nou s-a plecat jos şi scria pe pământ. Când au auzit aceasta, mustraţi de cuget, au ieşit unul câte unul, începând de la cei mai bătrâni şi până la cel din urmă, şi a rămas Iisus singur şi femeia stând la mijloc. Ridicându-se Iisus şi nevăzând pe nimeni, fără numai pe femeie, a întrebat-o: «Femeie, unde sunt pârâşii tăi ? Nu te-a osândit nici unul ?» Ea răspunse: «Nici unul, Doamne». Atunci Iisus i-a zis: «Nu te osândesc nici eu. Du-te, de acum să nu mai păcătui eşti»" (Ioan, VIII, 3-11).

Doctorul Hristudorache închise cartea şi aşteptă câteva clipe.

- Tribunalul de la care aşteptaţi judecata d-tale, doamnă, a intrat în gaură de şarpe ! Dacă fiziceşte ne vezi încă stând la masa aceasta, moralmente ne găsim într-o fugă nebună, gonind după ceilalţi, judecătorii din *Evanghelie.* Şi te rog să afli că pe mine, unul, nu mă mustră cugetul *in abstracto* pentru teoretica mea stare de omenească imperfecţiune. Nu, doamnă ! Ţi se pare că te-ai întâlnit cu mine în noaptea aceasta întâia oară. Te înşeli, doamnă ! Măgarul e mai bătrân. Te-ai întâlnit cu mine astă-vară, la Constanţa, într-o seară tulbure şi asfixiată, când m-am ţinut după d-ta un ceas întreg pe la magazinele pe unde târguiai şi când cu siguranţă că aş fi intrat în vorbă cu d-ta dacă nu te urcai în maşină şi nu plecai (înţeleg azi că la Techirghiol...). N-ai luat seama celui ce se ţinea după d-ta şi n-ai putut să mă recunoşti. Eu te-am recunoscut şi o mărturisesc aici, spre ruşinea sexului din care fac parte şi spre clarificarea procesului d-tale. Şi să crezi, doamnă, că nu te-am uitat deloc. Te-am mai căutat prin Piaţa Ovidiu şi pe la Cazino şi în alte seri... Ţi-o spun eu, soţ model şi tatăl a patru îngeraşi. Ţi-o spun eu, bărbatul unei femei de o puritate spartană şi de o încântătoare complexiune fizică. Ţi-o spun eu, doctorul Hristudorache, asul virtuţilor sociale şi domestice de pe toată coasta dobrogeană !

Am tresărit la ivirea d-tale, cred că am şi îngălbenit, dacă ar fi putut cineva să mă observe... D-ta eşti eroina acestei nopţi ?... D-ta eşti aceea care apelezi la judecata mea imparţială ?... Sunt un ticălos, doamnă ! Şi ţi-o spun pe şleau: e un mare noroc pentru amândoi că între d-ta şi mine este această dublă gratie morală: veneraţia pe care o am pentru sfânta mea Aspazia şi sacra prietenie care mă leagă de profesorul Bobircă. Căci, iată, *„întru fărădelegi m-am zămislit şi în păcate m-a născut maica mea*

Doamnă, amicii mei Bobircă şi Gherasimescu vor spune ce au de spus acum sau altă dată...

Dacă-mi este iertat să anticipez şi să traduc sentimentele lui Vlad, el regretă toată această complicaţie, pe care nu numai că n-a dorit-o, dar nici n-a bănuit-o, şi nu are altă tendinţă decât aceea de a dispărea cu totul dintre Bobircă şi d-ta. Amicul Bobircă are cuvântul cel mai greu şi mai hotărâtor. îl vom auzi la timp. Până atunci, doamnă, eu, doctorul Hristudorache, sunt cu totul la dispoziţia d-tale şi a copilului d-tale. Prietenia mea, casa mea, punga mea, experienţa juridică a fratelui meu, avocatul Hristudorache, de care vei fi auzit, sunt, pentru d-ta, puncte câştigate şi avantaje de cari te poţi folosi din această clipă.

Oricât de sincer, oricât de impetuos era Hristudorache în iureşul său de mărinimie, el amesteca cu bună socoteală şi oarecare abilitate levantină. Doctorul Taifun trebuia provocat şi împins spre alte sentimente. Pasiunea lui pentru Floreal trebuia, pentru utilitatea cauzei, biciuită cu biciul geloziei.

- In concluziune, doamnă... Tribunalul s-a recuzat singur în întregime. Amicul Bobircă, om al metodei şi al prudenţei ştiinţifice, îşi studiază inima şi situaţia. Vlad - nu e aşa, Vlade ? - nu are nimic de adăugat la ceea ce eu am anticipat să spun ca din partea lui. Eu, doamnă, am trecut cu totul de partea d-tale. M-ai câştigat fără rezerve. O achiziţie mediocră, nu zic altfel, dar bună şi ea până va veni alta, superioară, definitivă.

[1] *Psalmul 50,* 6 (w.a.).

XXXI

Doctorul Hristudorache aruncă o privire calculată şi atentă amicului său Bobircă şi voi să se aşeze, dar deodată semnalul telefonic umplu camera poruncitor şi insistent.

Telefonul era alături, în cabinetul de consultaţii al profesorului, şi uşa de la mijloc era înlocuită cu o perdea.

Hristudorache rămase în picioare şi întrebă pe Bobircă:

- îmi dai voie să mă duc să văd cine ce voieşte ?

- Te rog, Hristudorache.

Trecu alături, lumină cabinetul şi ridică receptorul. Liniştea acestui ceas de dimineaţă, acalmia centralei telefonice, sau poate buna instalaţie din casa profesorului dădea o neobişnuită rezonanţă vocii celui ce nu putuse să mai doarmă sau nu dormise toată noaptea.

- Alo ! mă rog frumos, casa domnului profesor Bobircă ?

- Da... casa d-lui profesor Bobircă. Ce doriţi ?

- Mă rog frumos, coconaşul nostru, d. secretar-general Gherasimescu, este acolo la dv. ?

- Nu ştiu ! Să mă duc să întreb. Dar d-ta cine eşti ?

- Eu, mă rog frumos, sunt Iulia, fata din casă de la d. secretar-general.

- Şi ce doreşti ?

- Vă rog să chemaţi la telefon pe d. secretar-general.

- Bine, mă duc să văd. Aşteaptă la telefon.

Hristudorache reintră în bibliotecă.

- Vlade, este o servitoare din casa ta, care vrea să-ţi vorbească.

Vlad era în picioare

- Am auzit de aici. Ai, Bobircă, un telefon... adevărat *enfant terrible* !

Trecu dincolo, după perdea, şi începu convorbirea.

- Alo ! Cine e acolo ? Tu eşti, Iulia ?

- Eu sunt, coconaşule.

- Ce este, Iulia ?

- Mă rog frumos, coconaşule, au întrebat de două ori de dv. de la Preşedinţia Consiliului... aseară târziu şi acum de dimineaţă... Am căutat pretutindeni pe coconaşul Titu, ca să alerge şi să vă dea de veste, dar n-am putut să-1 găsesc nicăieri. Alo !

- Da, Iulia, spune, că te aud foarte bine.

- Atunci am trimis pe sergent la şofer acasă, şi şoferul i-a spus că v-a lăsat la domnul profesor Bobircă.

- Am înţeles, Iulia.

- Da, coconaşule... să vă mai spun... coconita iar v-a aşteptat până târziu. A plâns... I s-a făcut rău. Şi atunci am chemat, tot aşa, pe domnul doftor, vărul coconiţii. A stat domnul doftor la noi până adineaori... până i-a trecut coconiţii.

- Bine aţi făcut, Iulia, foarte bine aţi făcut. Viu şi eu peste o jumătate de ceas. Tu pregăteşte-mi baia. Şi să laşi deschisă portiţa din dos, că am uitat cheile acasă.

- Am înţeles, coconaşule !

- Alo, Iulia...

- Da, coconaşule...

- Pune pe Erji să deretice sus, în locul tău. E ordin de la mine. Şi fără zgomot... Să se odihnească coconita...

Vlad Gherasimescu apăru de după perdea, gata de plecare şi surâzând cu o monstruoasă bonomie. Din nefericire, convorbirea lui telefonică fusese auzită de toată lumea. Hristudorache şi Bobircă îl priveau consternaţi. Floreal trecuse lângă Pupu şi părea că pândeşte să se deştepte.

Placid şi cinic, Vlad îşi legăna cheresteaua când pe un picior când pe altul şi-şi dădu filosofia pe faţă, în câteva vorbe:

- Dragii mei, e aşa şi nu e într-altfel. Şandramaua pocneşte din toate încheieturile. *Votre fameuse familie finit sa carriere.* Pretutindeni dezbinare, minciună şi substituire ! *Allons,* Bobircă, *donne-moi ta main, et crois-moi, mon vieux... dans toute cette affaire il n'y a pas de quoi fouetter un chat.* Apoi se întoarse către Hristudorache: Dragă Hristudorache, mi-a plăcut şi evanghelia ta, şi sinceritatea ta. Dar cum le legi una cu alta ?

- Vlade, nu e prea uşor nici de explicat, nici de îndeplinit...

- A... tu şi grecii tăi aţi umplut mintea oamenilor cu fantasmagorii şi cu ghicitori ! Noroc că faţa pământului se mai schimbă, şi acest dovleac cranian se mai aeriseşte ! La revedere, Hristudorache ! Adio, doamnă !

Floreal nu răspunse.

Doctorul Taifun se simţi obligat să însoţească pe fostul său coleg până la uşa cea mare.

Se despărţiră cu glacială ceremonie.

Dar în aceeaşi clipă o gălăgie infernală şi vâjâitul a două maşini care veneau dinspre Piaţa Victoriei măturară somnul de dimineaţă al bulevardului. Două echipe de cheflii se întorceau spre casă după o ispravă de o noapte întreagă. într-una din maşini, unul dintre beţivani zbiera cu turbare:

- Nu mai plânge, Bebi,
Nu te izmeni;
Nu mai plânge, Bebi,
Nu mă plictisi !

Doctorul Taifun, dincoace de grilă, şi Vlad Gherasimescu, dincolo de grilă, rămaseră o clipă nemişcaţi.

Şi unul, şi altul pricepuseră cine este zurbagiul din maşină. Dar, fără nici o vorbă, profesorul intră în casă, şi secretarul-general apucă pe bulevardul pustiu şi rece.

XXXII

în hol, doctorul Taifun observă că pe o masă din apropiere stă un pachet dreptunghiular şi plat, tare la pipăit ca o cutie de lemn. Vârî capul pe uşa bibliotecii şi întrebă:

- Hristudorache, al tău este pachetul de pe masă ?

- Nu, Boby, eu n-am decât sacul meu de călătorie.

Atunci Floreal se ridică de lângă Pupu şi se apropie.

Cu un grai nuanţat, ca o piatră de opal, Floreal se adresă celor doi prieteni:

- Este pachetul meu. Este icoana marelui meu ocrotitor, Sfanţul Nicolae.

Hristudorache îşi împreună mâinile într-un gest irezistibil de admiraţie.

- Câtă dreptate ai, doamnă ! Cum te înţeleg şi cum te admir !

Doctorul Taifun isprăvi în cugetu-i un lung monolog, plin de oscilări şi de nedumeriri: „Mistică, halucinată, perfidă, vicleană, comediană fără ştiinţă sau cu bună-ştiinţă - nu voi înţelege niciodată ! Un singur lucru e clar: Mi-e dragă până la moarte şi nu mai pot să trăiesc fără de ea."

Hristudorache se îndreptă inspirat către Bobircă:

- *„Multe lucruri sunt în cer şi pe pământ, Horaţio, de cari filosofia ta nici nu visează "*\ Dar e timpul să ajungem la concluzie. Amicii mei dragi, tu, Boby şi d-ta, scumpă doamnă - de aci înainte marea acţionară a prieteniei şi a admiraţiei mele - veniţi încoace. Daţi-mi fiecare mâna dreaptă. Cu dreptul pe care mi-1 dă puternicul sentiment ce mă stăpâneşte şi păşind înaintea reprezentanţilor lui Dumnezeu şi ai societăţii, vă reconciliez şi vă dau în păstrare unul altuia !

Şi Hristudorache puse în mâna lui Bobircă mâna mică pe care Floreal i-o întindea, înflorită cu tot braţul, gol până sus, din talarul de dantelă neagră.

Covârşită de acest moment, aşteptat cu atâta încordare şi de-a lungul atâtor ceasuri grele, Floreal se simţi la capătul rezistenţelor ei trupeşti.

- Cât eşti de bun, doctore Hristudorache şi cât mă voi ruga pentru casa şi pentru copiii d-tale !... Simt că mă sfârşesc... Bobircă, doctore Hristudorache, aveţi grijă de Pupu mamei !

- Boby, să-i dăm să respire puţin eter. Dar de unde să-1 iau ?

- A... de sus, din dormitor, de pe masa mea de noapte.

- Atunci, du-o sus, în dormitor.

Floreal lăsă capul pe pieptul lui Bobircă şi rămase în braţele lui, moale.

-Ajută-mă, Hristudorache...

Hamlet, actul I, scena V *(n.a.).*

- Nu, Bobircă, du-ţi crucea singur ! Aici Simon Chirineul n-ar putea să fie decât un înger şi poate nici un înger, dacă citim un oarecare verset ciudat din *Geneza* lui Moise[1].

XXXIII

Servitorii veniră şi luară de pe masă samovarul şi tot cortegiul lui.

Când se întoarse în bibliotecă, peste câteva minute, doctorul Taifun îl găsi pe Hristudorache cu pana în mână, chibzuind o telegramă către Arvanitide.

- Boby, trebuie să fim diseară la Constanţa. Telegrama aceasta va fi pentru Arvanitide o adevărată injecţie cu strofantină. Nu vom pleca decât după-amiază. Acum de dimineaţă suspendăm serviciul şi mergem să ne odihnim. Eu rămân de veghe lângă copil până va veni doctorul Samuely.

- Pentru asta, replică doctorul Taifun, trebuie să-1 înştiinţez ps Samuely, ca să vie direct încoace şi să nu-şi mai caute clientul la fostul domiciliu. Dă-mi voie să-i telefonez.

Hristudorache refăcu telegrama pe un al doilea sfert de hârtie. Apoi scoase scrisoarea lui Titu Mărgărit de subt mapa unde o strecurase pe nevăzute şi o rupse în bucăţele o dată cu ciorna telegramei.

- Ei, acum, Boby, du-te de închide ochii măcar un ceas.

- Voi încerca, Dodorache, dar nu prea cred că voi izbuti... înţelept a fost acela care a zis: „N-aduce anul ce-aduce ceasul"... Noaptea asta, pentru mine, se rostogoleşte acum ca lăuntrul unui cilindru monstruos, şi toată viaţa mea, şi toate zilele trăite, şi toată închipuirea a ce mai sunt, şi toată închipuirea a ce mai pot să fiu în viitor se inelează şi se răstoarnă, la infinit, înăuntrul cilindrului şi cu cilindru cu tot. Pare că de ieri după-amiază,

[1] *Geneză,* 6, 1-2 (n.a.).

când stăteam amândoi în faţa mării, şi până azi au trecut peste mine o mie de ani şi o mie de oceane... Scumpe Iancule, ai căzut în noaptea aceasta ca un sol împărătesc, care aleargă să omoare calul şi ajunge, cu firmanul de graţiere, tocmai când osânditul era cu gâtul în juvăţ.

- Boby dragă, bietul împărat - ca să glumim puţin - este bolnav de asistolie şi tu eşti adevăratul dătător de firmane mântuitoare.

- Voi face tot ce voi putea ca să scap pe grecul tău. Dar ce ciudate sunt conjuncturile vieţii ! Boala lui Arvanitide, alarma lui, sosirea ta mă scot din impasul cel mai înfricoşat al vieţii mele ! Dodorache, frate scump, lasă pe nebunul de Taifun să cuprindă grumajii tăi...

- ...Dar să-mi dea, în acelaşi timp, cuvânt solemn că va urma întocmai câteva sfaturi pe care i le voi înfăţişa.

- Scumpe Dodorache, mi se pare că am intrat pe calea sfaturilor tale mai demult.

- Ascultă, Boby, nu te împotrivi, nu te tulbura, nu stingheri cu nimic misticismul acestei extraordinare femei, care de aci înainte va fi soţia ta. Fă cum am făcut şi eu. Supune-te şi fii isonarul ei. Dacă mi-ai luat seama, încep să am călcătură ecleziastică. Sunt seminaristul neveste-mii. Boby dragă, îmi vine să cred că femeile au dreptate. Noi, bărbaţii, în ceasul de faţă, am încurcat iţele civilizaţiei, ale politicei, ale economiei mondiale, ale sufletului, ale pământului şi ale cerului într-un mod inexplicabil ! Poate că tocmai femeile le vor descurca... în orice caz, noi, bărbaţii, nu mai avem dreptul să fim înfumuraţi şi dispreţuitori... Când este vorba mai ales de devinaţia lor mistică şi de uimitoarele lor certitudini, cum să zic, metafizice, aici cred că trebuie, pentru sănătatea noastră sufletească şi pentru însorirea acestei clipe pământeşti, să le urmăm cu docilitate, dacă nu şi cu convingere. Ce vrei ! Ochii sufleteşti ai acestor feline umane văd razele ultraviolete ale misteriosului nostru cosmos !

Acum, Boby, încă un sfat pe care ţi-1 dau, sau o favoare pe care ţi-o cer. Toată lumea merge la Constanţa. în locul lui Samuely, mă instalez eu infirmier şi doctor lângă copil. Călătoria

îl va distra şi-1 va tonifica. La, noapte dormiţi toţi în casa mea, sau la hotelul „Palace" după cum veţi binevoi a alege.

Mâine, după ce vom consolida inima lui Arvanitide, plecăm cu toţii la Techirghiol, la vila profesorului Bobircă, şi stabilim acolo un provizoriu dar confortabil cartier de toamnă. Nu te gândi la nici o piedică. Arvanitide va aşterne cu valută forte toate drumurile tale, de la Eforie la Constanţa şi înapoi.

- Dodorache, toate bune ! Se vede că eşti, cât direct, cât indirect, urmaşul acelor cutezători corăbieri - negustori şi poeţi - cari ne-au dăruit Tomisul şi toate florile Pontului Euxin... Dar dă-mi voie să-ţi fac câteva obiecţiuni.

- Nu acum ! Să le faci după ce vei dormi un ceas, două. Acum porunceşte să vie un om de serviciu să ducă telegrama. O dau urgentă. Aşa ! *Ende gut, alles gut.*

- Pune-ţi în minte însă,Dodorache, că, pentru raţiuni de antică morală, trebuie să cerem diseară găzduire nu doamnei Aspazia Hristudorache, ci hotelului „Palace"...

XXXIV

Nu trecuse un sfert de oră de când doctorul Taifun trecuse în cabinetul său de consultaţiuni, şi Hristudorache (care se plimba printre rafturi, veghind somnul lui Pupu şi clasificând elementele dramei din noaptea aceea) se pomeni cu un musafir vioi, mlădios şi cu aerul de obişnuit al casei.

Hristudorache şovăi o clipă şi apoi îi întinse amândouă mîinile:

- Eşti doctorul Samuely ?

- Da, domnule doctor, nu m-aţi uitat. Ne-am întâlnit de câteva ori şi la Constanţa şi la Techirghiol-sat (la coloniile şcolare) acum vreo trei ani...

- Foarte adevărat ! Te felicit pentru rapiditatea cu care îţi serveşti bolnavii ! Nu mai vorbesc de competinţă, fiindcă, iată,

profesorul d-tale, în casa căruia ne găsim, continuă să-ţi dea bile albe şi astăzi, după atâţia ani de la ultimele examene. De-abia adineaori ţi-a telefonat profesorul. Trebuie să fii foarte matinal, dacă mai pot zice aşa, o dată ce i-ai luat dimineţii cu mult înainte. Ia să stăm colea, la masă. Ce e aici ? Trusa d-tale ?

- Da şi nu prea ! Veţi vedea imediat. Trebuie să ştiţi, însă, că nu sunt eu vinovat dacă sosesc aproape imediat după chemarea domnului profesor. Clientul meu...

- Iată clientul d-tale doarme colea, ca un diadoh, înfăşurat îh pledul meu...

- A... daţi-mi voie să-i spun un mic *bonjour*... Da... în regulă ! Clientul meu trebuia să doarmă fără întrerupere cel puţin zece ore. De la nouă seara până la şapte dimineaţa, şi chiar până la opt. Aşa încât nu aveam nevoie să mă grăbesc prea mult. Dar un incident neprevăzut m-a făcut să sar din pat şi să încep dimineaţa mai devreme.

- Altceva decât chemarea telefonică a profesorului ?

- Chemarea domnului profesor a venit pe urmă şi mi-a explicat, în parte, lucrurile.

- Şezi, doctore, te rog. Dar prealabil... eşti aici mai de casă decât mine. Să chemăm pe fecior să ne pregătească... Ce vrei, ceai, cafea ? Eu sunt constănţean, şi la noi cafeaua de dimineaţă este articol dogmatic.

- Iau şi eu tot o cafea, dar să-mi daţi voie să mă ocup eu de această afacere.

- Cum asta ?

- Eu, afară de pretinsele sau realele mele aptitudini medicale, am nişte neastâmpărate predispoziţii de bucătar. Uneori, pe clienţii mei excepţionali îi servesc nu numai ca medic, dar şi ca bucătăreasă.

- Doctore dragă, eşti căsătorit ?

- Nu încă.

- Atunci, trebuie să te căsătoreşti, neapărat, cu o intelectuală. Ar fi păcat să te devalorezi ! Voieşti, prin urmare, să pregăteşti d-ta cafeaua...

- Tot mă duc să pregătesc, pentru clientul meu, tapioca cu lapte... Iată aici cel mai bun lapte din Bucureşti... Şi iată şi tapioca. Aceasta am luat-o ca prevedere. Când profesorul mi-a telefonat că trebuie să-mi caut clientul aici, la d-sa acasă, mi-am luat toate măsurile.

- Dar spune-mi, te rog, ce incident te-a făcut să te scoli cu noaptea în cap ?

Doctorul Samuely făcu o mică pauză de tăcere subtilă şi surâzătoare. Apoi, cu o oarecare sprinţară importanţă:

- Domnule doctor, sunt elevul devotat al marelui nostru profesor şi cunosc pe clientul care doarme de când a venit pe lume. Deci şi pe maică-sa şi o mulţime de alte lucruri... Am cinstea să fiu tot atât de devotat doamnei Floreal, cât sunt şi dascălului meu...

Doctorul Hristudorache se scarpină după ureche.

- Cunosc, deci, pe Vasilescu-Plopu şi tot interesantul său cazier. Ceea ce a fost însă mai prost este că şi Vasilescu-Plopu cunoaşte foarte bine adresa mea. Şi acum, de dimineaţă, pe la ora şase, m-am pomenit cu el la mine acasă, răcnind ca un energumen că (aici un calificativ de mahalagiu) nevastă-sa a fugit de acasă şi a luat cu ea tot ce aveau mai de preţ... argintăria, toate albiturile de masă şi de pat, încă nu ştiu mai ce şi... icoana din perete !

L-am întrebat, drapându-mă în halatul meu de noapte şi încrucişând braţele: „Vii să mi te plângi ca unui prieten, sau ca unui complice al soţiei d-tale ?"

S-a făcut că se domoleşte şi mi-a răspuns, privindu-mă pieziş: „Dacă te bănuiam de complicitate, intram aici cu porunca procurorului. Viu numai să-ţi spun - ca să auză din gura d-tale şi (aici iar calificativul)... aia de nevastă-mea - că mă duc la Parchet să depun plângere împotriva ei. Oriunde s-o fi vârât, Parchetul îi va da de urmă."

Despre copil, despre boala lui, nici o vorbă ! Totuşi, el presupunea că voi fi chemat azi lângă copil şi că, deci, voi da ochi cu maică-sa...

Am încercat să dau curs gândurilor lui Vasilescu-Plopu şi, în acelaşi timp, să-i verific seriozitatea ameninţărilor.

„Domnule Vasilescu, ce să-ţi spun... sunt surprins şi dezolat de această întâmplare familială. Dar fii şi d-ta ceva mai discret, în astfel de lucruri trebuie mult tact şi multă răbdare. Ce să faci... aşa e lumea... Ştii cum zice Eminescu: *«Toate-s praf... Lumea-i cum este, şi ca dânsa suntem noi.»*... O să te duci la Parchet, da, pentru despărţire. Dar pentru argintărie şi albituri... Doar jumătate din ele erau şi ale soţiei d-tale"...

Dar Vasilescu-Plopu nu e permeabil nici pentru poezia lui Eminescu, nici pentru dreptatea elementară.

- Doctore dragă, îmi vine să cred că acest individ sau minţea, sau fusese zadarnic alarmat de maică-sa, cocoana Patiţa, care, văzând casa răscolită, o fi crezut că noră-sa a golit toate dulapurile... Doamna Floreal a luat cu ea numai copilul şi icoana din perete... aşa, ca prin *Iliada* sau *Eneida*...

Doctorul Samuely surâse cu sceptică condescendenţă:

- Doamna Floreal e ceva mai practică decât Enea... Ca să câştig vreme şi să mai pun un băţ în roatele psihologiei lui Vasilescu-Plopu, i-am spus:

„Cât despre faptul că soţia d-tale a luat şi icoana din perete, aici orice procuror care a citit *Biblia* va fi în mare cumpănă să-ţi dea dreptate"...

Vasilescu-Plopu mă privea curios, cu ochii lui de porc, camuflat în oaie.

- Doctore dragă, curios te privesc şi eu, însă... declinând restul cu modestie...

„Orice procuror care cunoaşte *Biblia* va fi în mare cumpănă să judece fapta soţiei d-tale, fiindcă îţi va aduce aminte de cazul Rahelei, care, plecând din casa tatălui ei Laban, a luat cu ea şi «terafimii» patriarhului"[1]...

Hristudorache începu să râdă:

- Tocmai ! bravo ! Ce-a zis Vasilescu-Plopu ?

- Această amintire din *Biblie* a fost şi mai rău primită decât citatul din Eminescu. Vasilescu-Plopu şi-a trântit căciula în cap şi a plecat bombănind: „Ia lasă-mă în pace cu jidanii d-tale !"

[1] *Geneză,* 31, 34-35 *(n.a.).*

- Totuşi, nouă ne rămâne un câştig... Trebuie să vorbesc chiar azi cu fratele meu, avocatul Hristudorache, ca să ia toate măsurile de ariergardă.

XXXV

A patra zi, un soare generos de toamnă încălzea oblic, dar cu puteri văratice, coasta Mării Negre, de la Constanţa la Mangalia. Artificialele orăşele Eforia, Techirghiol-sat şi Carmen Sylva construiau în soare şi în azur vetrele lor arhitectonice, aproape stinse, o dată cu începutul lui septembrie. Lacul sur şi verde dintre dealurile cu ondulaţii joase stătea pustiu, sleit, după frământările şi după exploatările unei veri întregi. Câmpia dobrogeană suia şi cobora, desfăşurând ogoarele tunse de recoltă şi drumurile albe, cu căruţe puţine, una în deal şi alta în vale.

Vila doctorului Taifun era una din cele trei-patru vile care-şi prelungeau viaţa în toamnă aci, în cartierul Techirghiol-Eforie. Oamenii arhitectului Pogonici isprăveau din daltă, din pensulă şi din ciocan partea care fusese adăogată vilei în ultimul timp. Spre mare, vila, cu balcoanele şi cu terasa ei suspendată, începea să întindă timpuria umbră a după-amiezii. Podişul înalt al mării, crescând din miliarde de safire şi de topaze, venea, paradoxal, până în dreptul ochilor celor ce isprăveau prânzul pe terasă în dulcea moleşală tomnatică şi în adormirea obştească a zefirilor din larg. Soarele, care trecuse în coasta vilei, învăluia încă terasa şi pe comeseni, răzbind prin umbrela uriaşă desfăcută deasupra mesei.

Floreal dezlegă şerveţelul de la gâtul lui Pupu, îi puse căciuliţă cu precauţiune şi cam la o parte, peste bandajul de la ureche, şi-1 ridică în braţe.

- Pe noi iertaţi-ne, domnule profesor şi domnule doctor. Mergem să căutăm melcişori prin nisip şi să ne bucurăm de ora aceasta de soare fără vânt. Pa, domnule profesor ! Pa, domnule doctor !

- Venim şi noi, Floreal Să stingem lulelile astea şi coborâm...

Floreal porni pe scări în jos, cu copilul în braţe, într-o fericită armonie de umeri involţi, de şolduri care ondulau impecabil şi de pulpe încordate la descinderea din treaptă în treaptă. Se simţea în ea ritmul şi hegemonia biruinţelor străbune asupra acestor poveri infantile, purtate prin veacuri, din Orient spre Occident. în ochi, în zâmbet, în braţele care pluteau în mânecile largi şi străvezii, în făptura ei întreagă de brună arzătoare era un farmec imperios de poemă senzuală orientală şi de grădină de rodii escaladată şi jefuită.

- Dodorache dragă, să mai bem un păhărel. Vinul ăsta italienesc are mai mult zahăr decât alcool.

Doctorul Taifun turnă şi bău cel dintâi.

- Ei, amice, iată-ne faţă în faţă cu visul împlinit !...

- Boby dragă, suportă-ţi fericirea cu resignare. Pe lângă mine, tu eşti un începător. De-abia acum începi să cunoşti acele zile de beatitudine casnică - interminabile, serenisime, dulci să-ţi vină leşin - când ai dori, cu nebunie, un *intermezzo,* oricare ar fi el, un pui de ceartă, un joc de-a gelozia, o reconciliere cu ceva lacrimi...

Hristudorache îşi goli paharul şi apoi, amestecând comedia cu persuasiunile vinului băut:

- Hei, Bobircă dragă: *on n 'est pas heureux impunement !*

- Hristudorache amice, pe cât mi se pare mie, eu nu sunt ameninţat din latura aceasta, ci din altele.

- Tâlcuieşte mie parabola aceasta, adică din care laturi vezi tu venind ameninţarea ?

- Hristudorache, azi întâia oară iau cu Floreal. ca să zic aşa, o masă civilă, adică o masă la care mai ia parte încă o persoană de sex masculin. Până acum, îţi închipuieşti prea bine că mesele noastre erau mese între patru ochi, deci mese la cari nu vezi nimic, nu observi nimic şi de unde pleci mai orb decât intraseşi. întâia oară am prilejul să văd pe Floreal cum se comportă la masă cu un bărbat, altul decât mine.

- Ei, da, Bobircă, şi cari sunt observaţiile tale ?

- Ai răbdare. Ştiinţa când observă nu se precipită.

- Să te auzim !

- Hristudorache, am făcut o lungă comparație mintală între atitudinea soției tale, când eram musafirul tău, deunăzi, şi atitudinea pe care o are Floreal față cu tine şi tu față cu Floreal.

- încep să înțeleg. Zi mai departe...

- Dragul meu, vreau să fiu în ceasul acesta un găgăuț, un Vlăduțu-mamei, un buchinist absurd, un savant care se ramoleşte, un ignorant care trebuie trimis de urgență la şcoala lui Freud...Vreau să fiu orice ți-ar trece ție prin cap, dar trebuie să-ți spun pe şleau: Eu stau lângă Aspazia ta la masă ca lângă soră-mea sau lângă mama (deşi e atât de frumoasă şi de soră cu vechile statui greceşti), pe când tu nu poți să spui acelaşi lucru când stai cum ai stat acum lângă Floreal...

Hristudorache îşi împreună mâinile ca în fața unei catastrofe:

- Boby, ce să admir întâi, sfânta ta naivitate sau sinceritatea ta de savant ?

- Ca să fiu mai liber în examenul meu, voi lua alt termen de comparație. Am cunoscut de aproape pe Fritzi Kostlin, o fată încântătoare, pe care ai văzut-o de câteva ori şi tu... Cine lua foc când trecea pe lângă Fritzi Kostlin ? Stăteam ceasuri întregi unul lângă altul, ba şi dormeam spate la spate, ca doi camarazi, uitând cu totul că suntem bărbat şi femeie. Cine poate să uite o clipă că e bărbat când stă alături de Floreal ?...

Hristudorache izbucni în hohote:

- Boby, eşti fără pereche şi între erudiți, şi între copiii înțărcați! Eşti mai prunc decât Pupu, care, la cei doi anişori ai lui - după teoriile lui Freud - trebuie să fie mai savant decât tine ! Dragul meu, ce vrei tu să stabileşti ? Că Aspazia şi Fritzi Kostlin sunt nişte femei care nu tulbură decât pe bărbații lor, la... ceasuri reglementare, pe când Floreal, Elena lui Menelaos, Aspazia lui Pericle, Marozzia şi Teodora au tulburat veacurile şi împărățiile... Mare descoperire, Boby ! Principiul lui Arhimede descoperit de tine la Techirghiol, după ce, acum două mii şi mai bine de ani, geometrul grec îl descoperise în Siracuza !

- Dodorache, râzi de mine în toată voia, fiindcă asta am şi voit şi asta am căutat !

- Acum, la masă, sau mai-nainte ?

- Şi acum, şi mai-nainte.

- Asta înseamnează că trebuie să surprind şi să rețiu, din pârâul rândurilor tale, o rădăcioară de întristare şi de amărăciune...

- *77faut en rabattre...* Nu e vorba de o adevărată amărăciune, cât e vorba de această deprindere amară de a analiza şi de a străpunge toate fenomenele din jurul nostru.

- Scumpe Bobircă, să lăsăm la o parte jargonul nostru medical şi toate pretențiile şi subtilitățile psihanalizei. Nu-ți creşte inima când vezi lângă Floreal încă un bărbat, fie el chiar doctorul Hristudorache, Fenixul virtuților conjugale dobrogene (afară de acea uşoară măgărie pe care am mărturisit-o în adunarea poporului, adică în *ecclesia).* Probabil că aceeaşi vicleană nelinişte m-ar împresura şi pe mine, aşezat în alte condiții şi lângă o soție ceva mai puțin frigidă ca Aspazia. în treacăt vorbind, iaşmacul cadânelor - acest glorios simbol al unei lumi înmormântate în romanele lui Pierre Loti - avea, când avea, utilitatea şi filosofia lui. Hristudorache se opri. Ia să vedem cât e ceasul... La ora trei trebuie să fiu lângă Arvanitide. La iaşmac şi la harem nu ne mai putem gândi. Azi, când mai toți suntem, din convingere sau din modă, partizanii revendicărilor feministe, vom tăcea şi vom înghiți, sau, mai lăudabil, vom căuta viitoarele metode de educație şi de transformare a naturii rebele.

Dragă Boby, ai un prim mijloc să pui stavilă impresiilor tale stingheritoare: nu primi pe nimeni în casă. închide pe această femeie, la care ții cu patimă, într-un harem al izolării. Iarna care vine, mai ales, va fi foarte prielnică pentru experiență. Cred că Floreal, cel puțin deocamdată, va fi cu totul încântată să se izoleze, să citească şi să-şi crească copilul. Ce va fi mai târziu, Domnul ştie !...

Ceea ce ai făcut însă, scumpe amice, trebuia să faci. Uite, colo în Constanța, lângă cazinoul care se vede atât de limpede în acest moment, am simțit foarte bine că ți-a sosit vremea să te bagi la stăpân. Iar deunăzi, noaptea, când te-am văzut fatal şi

livid, mi-am sprs: „Rău cu rău, dar mai rău fără rău"... Auzi, vine maşina lui Arvanitide. Poate să mai aştepte, nu voi întârzia.

- Spune lui Arvanitide încă o dată că nu trebuie să mai glumească, ci să urmeze cu severitate regimul declorurat pe care i l-am impus. Nu putem abuza de injecţii.

- Ce vrei, Boby ! Grec obişnuit cu marea şi cu peştele sărat !

Pe drumul gol, bătut de soarele simţitor oblic, venea, cu o lungă coadă de pulbere răscolită, Fordul armatorului din Constanţa. Intră în curtea vilei şi bătu claxonul de înştiinţare.

Doctorul Hristudorache se ridică de la masă şi vorbi cu şoferul:

- Plecăm peste zece minute.

Apoi reveni lângă doctorul Taifun şi privi spre ţărmul cu poteci şi cu snopi de dalia, pe unde se vedeau, lângă înfioratul sân al mării, două siluete: una înaltă, roşie, şi alta mititică, albă.

- Floreal şi cu Pupu s-au dus prea departe, nu pot să-i mai ajung. Fii interpretul politeţelor mele. Dar ascultă ce mai am de spus. De când e lumea lume femeile au fost unele univire şi altele plurivire. Religiunea Mântuitorului, care stă cu picioarele pe pământ, dar cu fruntea răzbate în ceruri, printre naramzii paradisului, a binecuvântat univiratul, a întemeiat pe el căsătoria creştină şi i-a poruncit bărbatului: „Fii şi tu la fel! Mulţumeşte-te cu o singură femeie !"

Bărbatul a fost mai totdeauna călcătorul poruncii: femeia a fost multă vreme (şi prin părţile noastre este şi azi) castă şi univiră.

Femeia plurivira a avut, în şiragul vremurilor şi al transformărilor sociale, felurite nume, porecle şi ponoase. Evreii o ucideau cu pietre. Grecii - mai păcătoşi - o numeau hetairă, dar o lăsau uneori să se cocoţeze până la sânul lui Pericle. Creştinii, mai târziu, o plimbau prin târg în pielea goală, călare pe măgar şi cu faţa spre coada dobitocului.

Noi, cei de azi, am trecut departe peste vocabularul şi peste procedeele înaintaşilor noştri. O femeie plurivira astăzi nu se mai numeşte nici curvă, nici precurvară... Englezii - aceşti negustori de nomenclatură mondială - i-au inventat un nume nou... O femeie plurivira e o femeie cu... *sex-appeal !*

Scumpe Boby, iată lucruri de cari trebuie să te ocupi acum, la bătrâneţe, alături de cardiologia ta. Practic vorbind, afară de porunca severului Moise - ucideţi cu pietre pe adulteră ! - la care nu trebuie să ne mai gândim nici măcar la Techirghiol-Eforie, afară de terapeutica bisericii creştine (nu uita că Floreal are un duhovnic, care-ţi va fi mai de folos decât toată lumea) eu, unul, în acest moment, nu pot să-ţi recomand decât sfatul provizoriu, dar cu adevărat sibilin, al anticului Homer, cu alte cuvinte, sentinţa pe care am învăţat-o odinioară, pe dinafară, la profesorul nostru Nicolae Barbu:

Ouvep.eot<; Tpcoxc, xccî euxvfiu.i&ac, AxaiouX
xoifjo' ocţiqu Yuvatxî XP ovov &^Yea TIEOXEIV[1]

[1] „Nu e o crimă ca troienii şi aheii, cu frumoasele pulpare, pentru o astfel de femeie să îndure suferinţe multă vreme" *(Iliada,* III 156-157} *(n.a.).*

ADDENDA

MARGO

ÎN TREN

E prea cald şi convorbirea celor din vagon ajunge pătimaşă. Socialistul de lângă uşă a intrat din nou în vorbă, cu gesturi de tribună, cu ochi înflăcăraţi, şi elocinţa lui - o lopată de fier ! - aruncă cenuşă şi jăratec peste zdrenţele şi peste putregaiul „acestei ruşinoase societăţi burghezo-capitaliste". Margo, plictisită, închide cartea, se ridică în picioare la fereastră, întorcând spatele către cel ce vociferează şi-şi reazimă fruntea de bara rece. Noroc că e lângă fereastră ! Huruitul roţilor acoperă mânia revoltatului ca şi exclamările şi întreruperile celorlalţi. Trenul a plecat din Tg. Frumos şi urcă spre Ruginoasa în gâfâitul greu şi rărit al locomotivei.

„Cum poate cineva să-şi bolnăvească nervii şi să-şi spargă pieptul pentru lucruri cari nu-1 privesc, pentru oameni cu cari nu are nici în clin nici în mânecă !... Ce-i pasă acestui socialist de surghiunul mitropolitului şi de procesiunea la Căldăruşani ?"

Dispreţuitoare, şi mai ales supărată că nu-şi poate urmări citirea, Margo lasă afară, în vioiciunea curentului, căpuşorul ei cu şuviţe nebunatice şi arămii, căutând să-şi asurzească auzul în zarva trenului târât pe creastă în sus. Vorbele dinăuntru se amestecă, se afundă şi se pierd în păcănitul ritmic. Valea largă - plină de lumină şi de sclipiri de apă - prin care au tot venit, de la Iaşi, se îngustează şi se adânceşte. Pogoanele cu iarbă înaltă, călcată uşor din spic în spic, de adierea zefirilor dimineţii, trestia şi păpurica înflorită rămân în urmă, cu bălţile lor ascunse. Velinţe-velinţe de semănături coboară de pe coaste şi se împreună în vale, printr-un chenar capricios şi inegal. Pe unele

locuri, coasta e prea repede şi acolo porumbarii şi măceşii cresc în pâlcuri înfigându-se ca nişte buloane de siguranţă, în terenul pornit să se prevale. Dimineaţa e diafană şi aurie. Şiragul văilor străbătute se pare ochiului care priveşte în urmă numai un fum albastru, persistent în strălucirea soarelui, şi lăsat în dâră şerpuitoare de trenul grăbit să ajungă la podul Şiretului.

Margo priveşte printre gene această fragedă şi luminoasă dimineaţă de iunie şi, uitând un moment supărătoarea discuţie din vagon, trece iarăşi, cu gândul, în lumea închipuirei şi a magiei literare din cartea ţinută la piept cu mâna stângă. îndată după cel din urmă examen, a cumpărat cartea cea nouă a poetului Teodor Moscu-Duţu - *Suflete pribege* - o colecţie de nuvele, „scrise într-o fermecătoare limbă românească şi cu o profunzime de analiză psihologică unică în tânăra noastră literatură". Revede în ochii ei, uşor împerdelaţi de păinjenişul genelor, plaiurile, zările, chipurile şi mai cu seamă lupta de dureri şi de suflete pe care talentul poetului a pus-o, cu atâta vibraţie în cartea lui măiastră. Ce lucru sfânt, ce lucru mare este talentul literar ! Şi cât talent are poetul Moscu-Duţu !... Tot ce scrie el e numai duioşie şi tristeţă. De ce e atât de trist omul acesta ? în viaţa lui intimă s-a petrecut, nu prea de mult, o dramă sfâşietoare... Dar tot ce a scris el, şi mai nou şi mai vechi, respiră aceeaşi nespusă melancolie...

Tocmai atunci, numele poetului admirat, rostit la spatele Margaretei, birui vuietul trenului în mers. Mirată, Margo îşi întoarse puţin capul, ca să audă cine şi ce vorbeşte despre poet. Era socialistul de la uşă, care, cu un ton amar şi îndurerat, jelea pe Moscu-Duţu.

- îl priveam toţi ca pe profetul nostru ! A scris pagini strălucite, pline de durere şi de revoltă socială. Unele din poeziile lui sunt inspirate de cea mai nobilă iubire pentru dezmoşteniţii acestei societăţi... Altele sunt satire sângeroase la adresa celor nemiloşi şi îmbuibaţi... Era al nostru şi ne mândream cu el ! Ei, nu ! Burghezia dv. ni l-a furat ! L-a momit, i-a luat ochii, l-a însurat cu o odraslă bogată, egoistă şi perversă şi l-a nenorocit !...

Margo îşi luă iar locul pe canapea şi se prefăcu că citeşte mai departe. Dar observă că toată lumea ia aminte şi ascultă la tânguirea socialistului. Pe aceeaşi canapea cu Margareta şedeau, la rând, mătuşă-sa Bica Piersiceanu (o fată bătrână şi urâtă), preotul Dorofteі Irugă, neam cu ele, şi fiul preotului, seminaristul Vasile. Pe canapeaua din faţă şedeau, tot de la fereastră înspre uşă, Rebeca şi Marcu Hartenstein, o pereche de ovrei din Tg. Neamţ, apoi un gospodar cărunt din Fălticeni şi în fine apostolul socialist Fulgenţiu Siminoc. Marcu Hartenstein întrebă curios:

- Cum s-a nenorocit un om aşa de învăţat, dacă s-a căsătorit cu-o fată bogată ?

- S-a nenorocit, d-le Marcu, răspunse cu năduf socialistul, tocmai aşa cum se nenoroceşte o fată de-ale dv., când se botează şi trece prin căsătorie între goi.

Marcu şi Rebeca se priviră uimiţi.

- Ce spui ?! zise Rebeca. Dar dădu cu ochii de barba venerabilă şi inspicată a părintelui Dorofteі Irugă şi ramase aiurită.

Preotul interveni cu fineţe.

- De ce faceţi, d-le Siminoc, comparaţii nepotrivite ! Scriitorul dv., dacă a fost nefericit în căsnicia lui, a fost din cauze intime necunoscute. Mi se pare că a fost la mijloc o infidelitate, o trădare din partea unui prieten... dar nicidecum un credo social.

- Nu, Preacucernice, vă înşelaţi ! Poetul Moscu-Duţu, căsătorindu-se cu o burgheză crescută în lux, în idei meschine şi în ură cu cei nevoiaşi, a făcut, cum se zice, o mezalianţă. El, fiul din popor, el, proletarul intelectual hrănit cu ideile lui Karl Marx, el cântăreţul ţărănimii iobage, a căzut, ca din cer, în casa unor burghezi avari, strâmţi la minte şi strânşi la pungă, în casa unor parveniţi, îmbogăţiţi din spolierea robilor pământului, şi pe lângă o femeie cu tot atât suflet cât păpuşile acelea cari zic *papă !... mamă !...*

Seriozitatea şi accentul tragic al socialistului, ciocnindu-se pe neşteptate, în atenţia celor ce ascultau, cu această imitare puerilă, scânteia fu inevitabilă - toţi pufniră de râs. Gospodarul

din Fălticeni, fericit de acest incident, care descrețea pe toată lumea, se perpeli pe spătarul canapelei...

- Da' mucalit mi-ai fost, cucoane.

Fulgențiu Siminoc, deşi tainic măgulit de succesul pe care-1 avusese fără să-1 pregătească, îşi păstră cumpătul şi gravitatea lui amară. Suspină adânc, spre a goni definitiv veselia auditorului şi biciui mai departe.

PROFET ÎN ȚARA LUI

- O, s-a simțit profund strein, în lumea în care îl aruncase orbirea lui prostească (citiți romanul lui *La răspântie)* şi şi-a dat seama, dar prea târziu, de fatalitatea pasului făcut. Urmările acestei revoluții din viața poetului s-au dat curând pe față... Dezorientare, alergări în sus şi în jos de şoricel prins în capcană, lipsă de putere în tot ce-a mai scris de la apostazie încoace şi arțag şi scărmăneli cu vechii lui tovarăşi... A început să se certe cu noi, pentru lucruri evidente ca lumina zilei. A deschis o polemică terminată cu înfundarea lui, ne-a tăgăduit, ne-a batjocorit, ne-a insultat... Noi, fireşte, nu puteam să ne lăsăm împroşcați cu noroi... Şi-am ieşit cu toții păgubaşi şi deochiați ! Dar pe când de noi se lepăda, de familia lui prin alianță nu se putea lipi în ruptul capului. Şi soția, şi socrii, şi tot neamul i-au rămas streini şi inimici. Iar când amicul burghez binevoitor s-a ivit să consoleze pe plictisita şi nefericita burgheză - soția nenorocitului renegat - atunci căsătoria cea nefirească s-a dizolvat în adulter.

Trădarea soției a fost un amănunt secundar. în casa trântorilor noştri sociali aceasta e o regulă atât de comună şi de acceptată, încât despre un adulter se vorbeşte ca despre un fapt sportiv, la ora ceaiului şi a lenei elegante. Dar prostul nostru de Moscu-Duțu, ieşit dintr-o clasă pentru care cinstea căsătoriei e lucru mare, trebuia să ia aventura în tragic precum a şi luat-o şi să ajungă - dat afară pe fereastră şi ruşinat - tot între noi, familia lui

firească. Iată unde duce prietenia cu trântorii şi cu îmbuibații; iată cât de scump se plătesc compromisurile şi mezalianțele !... De aceea eu unul sunt duşmanul ireductibil al acestei societăți burghezo-capitaliste ! De aceea nu pierd niciodată prilejul să arăt cât de interesată şi de fățarnică e burghezia în tot ce întreprinde, fie chiar şi atunci când se face mironosiță şi se duce la Căldăruşani să sărute papucii unui mitropolit caterisit pentru arghirofilie, trufie, ierosilie şi alte păcate burghezo-călugăreşti !

Siminoc termină cu un gest larg care seceră jumătate din compartiment şi înfundă în canapea pe seminaristul Vasile şi pe gospodarul din Fălticeni. Din vorba lui, se dădeau pe față formulele cursive ale doctrinei socialiste, obişnuința cu tribuna şi naivitatea unui apostolat purtat cu destulă suficiență. Margo nu putu pricepe bine cum alunecase convorbirea asupra poetului ei iubit, dar concluzia lui Siminoc era de ajuns. Socialistul dădea cu pumnii şi cu picioarele, oriunde nemerea. Orice împrejurare era binevenită, orice incident era favorabil pentru exercițiile lui de gimnastică burghezofobă.

Cei din compartiment rămăseseră cam în aer. Bica Piersiceanu reveni cea dintâi, la iglița şi la împletitura ei. Marcu şi Rebeca surâseră vag. Gospodarul din Fălticeni ceru un armistițiu.

- Ira !... d-le Siminoc ! dar n-o fi naiba aşa di negru cum îl zugrăveşti mata. Ce păcatele ! suntem oameni toți, şi mai bogați şi mai săraci. Fiecare avem şi bune şi rele.

Părintele Doroftei căuta, cu mâna stângă, în barba-i înspicată, un răspuns pe care figura Sf. sale cuvioasă şi fină îl făgăduia interesant. Numai seminaristul Vasile nu stătea la îndoială. în ochii băietanului se citea o sinceră admirație pentru profetul socialist.

Margo nu mai era supărată. Aprecierile lui Fulgențiu Siminoc asupra poetului Moscu-Duțu o mulțumeau şi o întăreau şi mai mult în convingerile proprii. Iar destăinuirea din urmă, cu pretinsa dezorientare a poetului şi cu nenorocirea lui familială, o înduioşa într-un chip intim şi neînțeles.

Părintele Doroftei privi pe socialist cu bunătate, făcu un gest introductiv şi voi să înceapă, dar fluierul locomotivei dădu de veste că gara Ruginoasa e aci.

Siminoc se ridică în picioare, luă din plasa de deasupra o pălărie largă de plăieş şi ascunzându-se în ea până la sprâncene făcu o mişcare resignată şi nobil obosită:

- Trebuie să mă dau jos aici la Ruginoasa... Ţelul meu, fireşte, sunt atelierile din Paşcani, sunt acele sute de proletari, încovoiaţi pe nicovală, orbiţi de fum şi de scântei, sunt acei tovarăşi ai lui Vulcan, pedepsiţi în Tartar cu făurirea săgeţilor lui Jupiter - pentru ca deasupra, colo în Olimp, să huzurească zeiţele lascive, zeii beţi de şampanie şi tatăl lor, Zeus Nefelegeretes, Capitalul ! Dar mă dau jos la Ruginoasa. Dacă m-aş coborî de-a dreptul la Paşcani s-ar cutremura gardiştii, ipocomisarii, comisarii, prefecţii şi toate sârmele de telegraf, până la Bucureşti !... La revedere, Preacucernice ! la revedere, d-le Marcu (sper să trec peste vreo două săptămâni prin Tg. Neamţ); la revedere, moş Andronică; vă salut, doamnelor !...

Siminoc pieri în coridor, mai înainte ca îmbulzeala şi vulgaritatea mişcărilor, fatale într-un vagon ajuns în staţie, să jignească ceva din maiestatea tribunului.

Copacii din grădina fostului palat, heleşteul părăginit şi stăvilarul plin de muşchi se iviră prin ferestrele fugare. Părintele Doroftei, prea apăsat de ceea ce voia să spună, se uită la moş Andronică şi, cu modificările cerute de plecarea lui Siminoc, începu dibuind.

- îl cunosc de mic copil - de pe când răposatul tată-său, cu toţi ai lui, era la noi în Bacău, inginer al judeţului... A învăţat multă carte; a fost la Paris.

- Mie-mi spui ! fu răspunsul. Mi-i olecuţă de nepot !... Ştii pe preuteasa Profiriţa... pe bătrâna, pe cuscră-mea, de Profiriţa... Ei, preuteasa Profiriţa e vară cu cocoana Aglaia, care i-a crescut pe băieţii iştia, după ce a murit întâia nevastă a lui Siminoc; ştii că pe cocoana Aglaia a luat-o încoace, la bătrâneţe.

- Da, da, da... interveni Marcu Hartenstein, iluminat. Aşa e; el nu e făcut cu cucoana Aglaia. Siminoc, bătrânul, cu cucoana Aglaia a avut numai două fete...

Crestele palatului lui Cuza Vodă apărură tăiate în cer albastru, dar imediat gara Ruginoasa acoperi palatul cu silueta ei galbenă şi crenelată.

- Păcat de băieţii iştia, urmă părintele Doroftei, întorcându-se uşor spre Bica Piersiceanu şi spre Marcu Hartenstein, şi păcat de banii pe cari îi cheltuim cu instrucţiunea lor prin ţări streine. In loc să revie printre noi cu idei şi cu sisteme sănătoase, aplicabile ţărişoarei noastre, cu planuri de viaţă şi de muncă potrivite nevoilor şi puţinei noastre dezvoltări, poftim de vezi că ei ne aduc visurile cele mai cutezătoare ale gânditorilor streini, idei care aşteaptă să fie puse la probă de-abia de aci înainte, mă rog ! tot ce este trufanda, pe piaţa teoriilor, în lumea întreagă !

GARA PAŞCANI

Părintele Doroftei, om cinstit, judecător în consistoriul Episcopiei Romanului, îşi dădu seama, că la rândul Sf. sale, vorbise prea înalt şi că nu era - cu atari observaţii - pe potriva celor ce-1 ascultau. De fapt, numai Margareta şi Vasile îi pricepeau tot gândul. Totuşi, Bica Piersiceanu zise şi ea la nimereală, moţăind din cap pe împletitura pe care o migălea.

- Aşa e, părinte Doroftei, îi îngrijim, îi facem mari, cheltuim cu ei şi cât avem şi cât n-avem, şi când să te bucuri şi tu de sacrificiile făcute, te miri ce le tună prin cap, ce drum greşit apucă şi în ce râpă te răstoarnă !... de aceea, zic eu tot mereu copiilor istoria care se ridică.

Dar Marcu Hartenstein îi luă vorba. Avea o idee care-1 ispitea prea mult, ca s-o mai poată stăpâni.

- Să mă iertaţi, duduie, să mă iertaţi, părinte Doroftei, dar la noi, ovreii, este mai bine decât la dv... Sunt şi la noi destui ovrei cari n-au vreme şi cari n-au pricepere să îndrumeze un copil... Dar oricât de sărac şi de prost o fi ovreiul, el aleargă la rabin !... Rabinul nostru este totdeauna un om cu multă înţelepciune şi cu

multă carte... (Marcu zâmbi cu satisfacție și urmă concesiv.) Nu zic, aveți și dv. preoți învățați, mitropoliți mari... (Aici Marcu își aduse aminte de procesul sinodal din București și se gândi că n-a nimerit-o bine.) Sunt și la dv. vlădici sfinți, ca părintele Narcis de la M-rea Neamțului, dar nu-i căutați și nu-i întrebați toată ziua, cum facem noi cu rabinul nostru... Rabinul nostru nu se supără... De ce a învățat el atâta carte și de ce este el atât de înțelept ? Numai pentru el ? Ce să facă el cu tot ce știe ? Trebuie să ne dea și nouă cari nu suntem preoți, cari n-avem nici putere nici vreme să stăm toată ziua cu nasul în carte... De aceea, mergem la rabin și rabinul nu se supără și ne dă povață totdeauna, când ne trebuie și unde trebuie... Iacă eu am șapte copii, să-mi trăiască... (- Rabecă, am să spun părintelui ce era să pățim noi cu Ștrul acum doi ani...)

Conductorul se ivi în ușă:

- Biletele pentru Pașcani, domnilor !

în spinarea conductorilor apăru un biet ovrei jerpelit, cu o figură îngrijată, care făcu semn lui Marcu Hartenstein să iasă în coridor. Noul venit avea nevoie de ajutorul lui Marcu, într-o afacere în care conductorul se arăta prea dificil. Povestea cu Ștrul rămase uitată. Trenul intră în colivia podului de pe Șiret și într-o truruială de ferărie rostogolită trecu peste volburile cenușii ale râului venit mare în urma ploilor din zilele trecute. Călătorii se mișcară de la locurile lor și gara Pașcani, atelierele, locuințele și bisericuța ei catolică se iviră galbene și negre, din linia imensă, onduloasă și verde a livezilor din valea Șiretului.

- Mergeți la M-rea Agapia, duduie ? întrebă, cu geanta în mână, Rabeca Hartenstein pe Margo.

- Da, doamnă, mergem la M-rea Agapia.

- Și ați scris cuiva, să vă trimeată trăsura, la Pașcani ?

- Da, da... Mătușa mea s-a înțeles cu maicele, la cari am luat casa, și maicele ne-au scris că trăsura ne așteaptă de azi de dimineață, aci la gară...

- Duduie, dacă n-a venit trăsura, să n-aveți grijă; mergeți cu noi. Noi n-avem nici un bagaj și suntem numai doi... Marcu stă

pe capră și noi câte trele în trăsură... Și ne costă pe fiecare mai ieftin.

- Vă mulțumesc, doamnă; să vedem ce găsim la gară.

Călătorii se salutară și se despărțiră. Gospodarul din Fălticeni se ducea acasă, la grădina lui cu meri și cu perji. Rudele Margaretei, preotul Irugă și seminaristul Vasile se înapoiau la Bacău, unde părintele consistoriu era paroh, față bisericească cu mare vază. Dar până una alta, coborâră cu toții din vagonul înțesat și anume între linii, dincolo de primele două, rezervate celor două trenuri mari cari vin din sus și din jos și se întâlnesc dimineața la Pașcani. Preotul și fiu-său ajutară pe Bica și pe Margo să se strecoare prin obșteasca îmbulzeală și fiecare mai luă câteva din bagajele și din pachetele celor două călătoare, prea multe pentru un singur hamal. Vasile se întorcea acasă, după examenele fericit isprăvite. Toată povara lui era în vagonul de bagaje.

- Ce de omărie, sfinte Dumnezeule ! gâfâi mătușa Bica. Toți iștia să fie călători ?

- A, nu... răspunse preotul. Cei mai mulți sunt ovrei din Pașcani... negustori, samsari, comisionari, cari așteaptă comisioane, noutăți, tovarăși, bani... Și, poftim și birjari cari așteaptă muștereii...

- Vezi, părinte moșule, să nu pierdeți trenul, păcatele mele...

- Fii pe pace, nepoată Bică; mai avem douăzeci și cinci de minute... Uite cum să facem: să trecem de-a dreptul în dosul gărei, să vedem dacă a venit trăsura și dacă a venit, să vă așezăm lucrurile îh trăsură... Pe urmă, dacă aveți plăcere, veniți cu noi în restaurant și gustați ceva...

- Ira... da' ce ne trebuie restaurantul... avem cu noi merinde berechet !... Mai întâi, să văd cufărul scos de la bagaje.

- Dă recipisa încoacea... să se repeadă tregherul să-1 scoată.

Margareta și Vasile veneau în urmă.

- Prinde-te de brațul meu, duduie, zise Vasile, după oarecare ezitare, când văzu că Margareta, împinsă încoace și încolo, înainta greu, prin mulțimea haotică și viermuitoare.

Margo se prinse de brațul oferit și Vasile, cu capul în piept, despică energic, măgulit de-o fericire vagă, gloata celor cu treabă sau fără treabă cari încurcau peronul.

- Vasile, am observat că te uitai la oratorul din vagon cu niște ochi plini de admirație...

- E adevărat, duduie Margo.

- Atunci cum rămâne cu sentința lui moș Doroftei ? Cine are dreptate, tatăl tău sau socialistul ?

- Duduie, îmi ceri lucruri grele... între două trenuri, unul din care de-abia mă cobor și altul cu care trebuie să plec, peste douăzeci de minute... Cum să-ți spun ? Și socialistul și tatăl meu, fiecare în felul lui, are dreptate... Dar dreptatea unuia este, ca să zică așa, la miazănoapte, iar a celuilalt la miazăzi, așa încât nu se poate întâlni una cu alta...

- Taci, Vasile ! Așa sofiști ieșiți voi din seminar ?

- Râzi de mine! Vezi, cine mă pune să-ți răspund... Mă voi despăgubi altă dată... Azi mă mulțumesc să-ți spun că admiram pe socialist pentru două lucruri: întâi fiindcă vorbea cu multă convingere (deși cu destulă naivitate) și al doilea, fiindcă avea stofă de orator... Convingerea și darul vorbirei, pentru noi, seminariștii, sunt lucruri de mare preț.

UN POPAS

Margo simți în sufletu-i acel necaz ușor pe care îl încercăm uneori când auzim din gura cuiva, crezut de noi prea copil sau prea nătărău, răspunsuri de o neașteptată istețime. „Când s-a deșteptat băiatul ăsta ? Acum doi ani, în vacanță, la Bacău, mi se părea un bleg și un adormit..." Margo nu mai avu vreme de replică. Mătușa Bica o chema cu nerăbdare.

- Vino, fată hăi, să vedem odată ce pachete avem și câte am pierdut !

- N-ai grijă, tanti, că n-am pierdut nici unul !

Erau în dosul gărei. Așezară pachetele grămadă mai la o parte, subt ferestrele restaurantului și numărară; nu lipsea nici unul. Mătușa Bica dădu slavă lui Dumnezeu:

- Am atâta grijă, pe drum, cu buclucurile istea !... Să vedem acum ce noroc avem cu trăsura...

în coprinsul larg din dosul gărei, erau vreo zece trăsuri cari așteptau, cele mai multe cu vizitii ovrei. Vehiculele, caii și conducătorii prezentau celui ce i-ar fi văzut întâia oară o priveliște deosebit de curioasă. Trăsurile erau cenușii de praf, postavul dinăuntru era soios și sfâșiat, pernele plesnite toate, ca broasca din fabulă. Poditul și toată curelăria arătau pline de noroi, scofâlcite și scorojite. Dobitoacele cari trăgeau la aceste trăsuri stăteau, în soarele de iunie, triste și deșirate ca subt o ploaie de noiembrie. Coastele, șira spinărei și șoldurile lor erau externe corpului, ca un fel de șa macabră, pusă pentru călărețul care poartă în mână coasa simbolică. Iar despre țăsală parcă mai trebuia să treacă o mie de ani până la născocirea ei.

Vizitii acestor cai erau tot atât de pitorești. Mai toți purtau niște cizme grele, boccii și unse (în alte timpuri) cu păcură. De greutatea lor, mersul ajungea un fel de bocăneală împiedicată și posacă. Deși era cald, nu toți aruncaseră căciulile și unii le mai țineau și acum, îndesate în jos, cu urechi cu tot, până spre vârful nasului. Hainele acestor oameni triști erau tăvălite și cu zecimi de petice. Câțiva aveau barbă lungă și inextricabilă, dar nici unul perciuni, ca fiind nepotriviți cu meseria birjărească. La întrebarea părintelui Doroftei:

- Cine dintre voi e de la Agapia ? mai toți se găsiră că sunt de prin partea locului. Atunci părintele consistoriot întrebă mai deslușit:

- Care dintre voi a fost trimis, aici, de maicele Negară ?

Un țăran, care sta la o parte, alergă înaintea Cucerniciei sale:

- Eu, sărut mâinile...

- Ai vreo țidulă de la maice ?

- Iacă îndată; o am aici... Băgă mâna în chimir, scoase un ștergar și din ștergar o hârtioară chitită.

Birjarii ovrei se depărtară şi se amestecară cu ceilalţi călători, veniţi pentru mănăstirile sau pentru staţiunile balneare din preajma mănăstirilor nemţene.

Părintele Doroftei citi... „Bine aţi venit... Vă trimit pe Ion Mihalache, om de încredere, vizitiu încercat...

L-am tocmit cu cincisprezece lei, Paşcani-Agapia...

Să ne sosiţi sănătoşele... Xenia Negară."

- Bine, bade Mihalache; trage trăsura încoace... Nepoată Bico, v-a venit cufărul... Ei, apoi, călătoriţi cu sănătate ! S-auzim de bine. Arătaţi maicilor Negară închinăciunile noastre... Dacă s-o putea, mai târziu ne repezim şi noi câteva zile pe la Agapia. Bade Mihalache, mergi cu grijă. Dumnezeu să vă călăuzească !

- Sărutăm dreapta, cinstite părinte. Fiţi în bună pace.

Vasile îşi luă şi el ziua bună de la cele două rude şi dispăru după preot, printre grupurile pestriţe cari ieşeau din gară, se tocmeau cu birjarii, sau încărcau bagaje în trăsurile cenuşii şi derăpănate. Printre aceste trăsuri risipite în dosul gărei era una cu o înfăţişare aparte, un fel de cutie galbenă dreptunghiulară, cu ferestre în părţi, cu uşă în fund şi cu un gard de fier, deasupra. Aceasta era diligenta din Târgu Neamţ. Caii cari trăgeau la ea erau cele mai nenorocite dobitoace nu numai de pe calea Paşcani-Tg. Neamţ, dar de pe toate căile pământului.

Ion Mihalache era vizitiu vechi. Mistui, mai întâi, în trăsura lui largă şi mai bine îngrijită decât celelalte, legăturile şi cutiile celor două călătoare. După aceea, ajutat de hamal, aşeză cufărul pe o scândură pusă anume subt coşul trăsurii şi cu o frânghie zdravănă îl legă acolo să nu mai mişte, petrecând, de mai multe ori, frânghia prin tortele cufărului şi pe după capetele unei vergele de fier, care susţinea cele două arcuri. Drumul putea să fie de sute de kilometri, cufărul legat subt coş, nu mai putea să cadă, decât după smulgerea toartelor. Peste cufăr, Ion Mihalache puse un braţ de fân şi peste fân burduful chitit şi prins, să nu se mai desfacă.

Margo zăbovea lângă trăsură privind lucrul nepripit şi temeinic al ţăranului. Era un om de stat mijlociu, purta plete retezate şi cărunte, pălărie de plăieş, strâmtari albi, zeghe de

şiac şi bocanci. încolo un obraz de nepătruns, aspru, neras şi nişte ochi tăietori, fără comunicativitate. Margo îşi aduse aminte de lucruri citite, de literatura bucolică la modă pe atunci, de *Făclia de Paşti* a lui Caragiale... şi de depărtarea, de obicei considerabilă, dintre viaţa aşa cum ne-o prezintă cărţile şi aşa cum este ea, când ne aplecăm asupră-i şi privim cu ochii proprii. „Nici aceşti ovrei nu sunt de invidiat, nici badea Mihalache nu e vrednic de plâns..."

- De-amu, suntem gata, duduie. Mai aveţi ceva de târguit ?

- Ce să mai avem, bade Mihalache, mila Domnului şi rugăciunile Născătoarei.

- Atunci, suiţi în trăsură !

Mătuşa Bica se închină cucernică:

- Doamne ajută !

Margo, din obişnuinţă, din imitaţie, voi să facă la fel, dar mâna i se opri în zăbranicul înnodat subt bărbie şi se prefăcu că-1 înnoadă mai bine. „Pentru ce un semn văzut, care nu se mai potriveşte cu intimitatea gândurilor mele !"

PE DRUM DE ŢARA

Târgul Paşcanilor - din punct de vedere administrativ simplă comună rurală - începe din dosul gărei, cu o linie lungă de prăvălii, învăluite vara în praful trăsurilor, înecate, restul anului, în mocirle şi în bălţi endemice. Fiindcă terenul e prea jos şi Şiretul prea aproape, toate casele din această parte a târguşorului sunt igrasioase până subt bagdadie. Nici gara n-a scăpat. în restaurantul gărei igrasia decorează toţi pereţii. Dar laşi gara în urmă, treci printre dughenile, şandramalele şi căsuţele îngropate de lucrătorii lor din atelier şi iai şoseaua largă spre Paşcanii de sus. Şoseaua urcă destul de repede, pe lângă o grădină cu arbori nalţi, adunaţi în masiv puternic împrejurul unei case pe care nu poţi s-o vezi bine niciodată şi care poate să fie o vilă desfătată,

în mijlocul parcului stăpânitor din deal în vale. Orice car, orice trăsură urcă şi coboară această coastă cu mare pază.

Tot târgul Paşcanilor stă în vreo două străzi lungi şi paralele trase pe vârful dealului, şi în câteva uliţe strâmte, murdare, greu văzute de soare. Pe cele două străzi s-au aşezat atâţia negustoraşi ovrei câţi au putut să încapă - băcani, cizmari, brutari, mici marchidani, fierari, cârciumari - ale căror prăvălii sunt căutate, şase zile pe săptămână, de ţărănimea din satele vecine, afară de ziua de sâmbătă, când târguşorul e închis. Vara însă în timpul când mii de călători se duc şi se întorc, prin gara Paşcani, chemaţi de mănăstirile şi de băile din poalele Munţilor Neamţului, acest târguşor e deosebit de însufleţit şi de interesant. Cârduri de copii, cu ochi verzi, cu păr de flacără se joacă pe stradă sau se opresc şi se uită cu sfială la „purăţul" călător. Câte un patriarh în halat lung, cu barba şi cu perciunii ninşi se sprijină în toiag şi, domol, îşi face cale printre veselul alăstăriş al lui Israel. Gospodinele roşii şi rotunde, cu mâinile petrecute subt pestelcă, privesc din uşile prăvăliilor sau ceartă pe ştrengarii de pe uliţă. Ţărani, în port alb, cu sumanul aninat pe un umăr, se îmbulzesc prin dughenile cu sticle în fereastră.

Vizitiul opreşte trăsura în dreptul negustorului prieten care-i cere un franc din tocmă, pentru un pahar cu vin, o chiflă şi o bucată de caş. „Caş de Dorna, cocoane, care nu se mai dovedeşte... Puteţi să luaţi o roată întreagă..." Nici Ion Mihalache nu poate să treacă peste unele reguli birjăreşti. Până la M-rea Agapia e cale de cinci ceasuri, cu un popas la Podul Moldovei, spre amiază. Un pahar cu vin, un covrig, câteva măsline... amăgesc oleacă foamea, până la Iţic sin Iţic, de la Podul Moldovei.

Câteva trăsuri pornesc înainte, alte câteva vin din urmă. Diligenta este cea mai zăbavnică, fiindcă ia din gară corespondenţa şi pachetele aduse de trenuri şi la oficiul poştal Paşcani descarcă o parte din ele.

Trăsura lasă uliţa cea mare, lasă la colţ, pe stânga, casa arătoasă şi coprinsă a rabinului şi apucă şoseaua, spre codrul Paşcanilor. Locuinţele se răresc şi dispar; holdele încep să se

împânzească pe coastele din ce în ce mai nalte. O lumină scăpărătoare şi cu aur în ea îmbracă tot pământul în olean şi în dragoste de viaţă. După ploile de până mai deunăzi, cari au adăpat răzoarele şi au stâmpărat colbăria drumului, cerul arată prielnic şi albastru, fără nici o tulburare, fără pic de nouri, cât coprinde ochiul încântat, de la Lespezi spre Stolniceni şi din dealul Paşcanilor spre Ruginoasa. Soarele e sus; căldura se înteţeşte. Dar cum se ridică coşul trăsurei, când valea Şiretului se dezveleşte din ce în ce mai largă şi mai povestitoare, când dealurile, scăldate în abur uşor şi fericit, se încovoaie, pline de sămănături şi de nuanţe ! Deschizi umbrelele şi priveşti nesăturat - ÎQ dreapta, în stânga şi înapoi - măreţia crescând a perspectivelor, a Şiretului, domn dornic, dar uneori tiran nimicitor, a pământului Moldovei, cel plin de armonie şi de unde.

Pe aproape de drum, printre grânele înalte şi printre copacii rari sunt risipite câteva cătune - unul încolăcit împrejurul unei bisericuţe. Sunt Gâşteştii, Boştenii Sodomeni şi mai spre miazănoapte, Topile, agăţate deasupra acestei văi, prin care se scurg atâtea trenuri, pe linia ferată, şi atâtea valuri, pe Şiret.

Coama păduroasă a Paşcanilor se apropie şi creşte, depărtările Şiretului se şterg în licărirea soarelui şi în zăpuşeala zilei. Adieri uşoare clatină spicul grânelor şi puzderia de romănite, crescute pretutindeni, pe linia mejdimelor şi prin ocoalele nearate. Ca o minge mititică, aruncată iar şi iar spre cerul cald şi albastru, ciocârlia se ridică şi se lasă peste holdele dogorâte de soare.

Mătuşa Bica declară că îi este foame şi desface pe genunchi o cutie în care, de acasă, a pus cu grijă demâncare pentru o zi întreagă. Margo îi spune:

- Tanti dragă, d-ta mănâncă şi eu îţi ţiu umbrela... Mie fă-mi numai o tartină cu unt şi cu icre.

Trăsura merge la deal, caii ţin capul în pământ. Ion Mihalache s-a dat jos de pe capră şi merge în pas cu ei, răsucind o ţigară şi îndemnându-i:

- I, mă, i-i !...

Pe vârful dealului este conacul moşiei Paşcanilor, altădată proprietatea Roznovenilor, astăzi trecută în alte mâini. Casa conacului are înfăţişarea unei vile, înconjurată într-o parte de grădină, într-alta de pădure. în coastele casei, creşte un stejar bătrân, băgat ca într-o colivie în cheresteaua unei scări largi, ocolitoare, pe treptele căreia te urci, până subt crengile de sus ale stejarului.

Privind din vârful dealului spre răsărit, valea lăsată în urmă arată, încă o dată, şarpele argintat al râului, păinjinişul alburiu şi indistinct al podului dintre Ruginoasa şi Paşcani şi satele risipite: Fântânele, Brăteştii, Lunca, Blăgeştii şi Conţeştii - înecate în luncile Şiretului.

Aceste înfăţişări desfăşurate când mai aproape când mai departe, subt unda aurie şi fierbinte a soarelui de iunie, îi sunt Margaretei familiare. Frumuseţea lor caută în sufletu-i ecoul amintirei. A mai făcut drumul acesta spre M-rea Agapia, de două ori. întâia oară, cu şapte ani din urmă, când de-abia terminase clasele primare; e a doua oară după patru ani, când trecuse în cursul liceal superior. Şi atunci ca şi acum era numai cu mătuşa Bica, adevărata ei mamă, fiindcă aceea care a născut-o i-a fost întotdeauna o streină, un suflet rece şi nepăsător.

DEBORA

Abel Pavel merge călare, în fruntea micului convoi de închinători internaţionali, plecat din Mănăstirea Vatoped, spre Mănăstirea Zografu. în sufletul lui se adună în fluviu de încântare toate câte cuprind ochii şi suspinul, în această grădină închinată Sfintei Fecioare. Drumul dintre cele două mănăstiri este o anticipare a cărărilor Paradisului... Abel Pavel uită un moment şirul zilelor de până aci, odiseea unui an întreg, petrecut prin schiturile din patrie, convorbirile lui cu duhovnicul Veniamin, înapoiat de la Ierusalim, şi dureroasa dramă a propriei conştiinţe... E cerul prea aproape ! Marea care până adineaori spăla cu dalbe spume ţărmul încovoiat, acum, albastră şi ireală, ca un basm mitologic, se lasă în jos şi se resfiră spre ostroave depănate şi aurii, cu nume de altădată, din mitologie şi din istorie. Coasta peninsulei atonite, capricioasă şi stâncoasă, desparte valurile cerului de covoarele onduloase ale mării şi între ele desfăşoară sălbatice şi miresmate dumbrăvi.

Merg în convoi: un pictor cehoslovac, un învăţat francez şi un călugăr rutean ortodox. Sunt toţi călări pe catâri, cu bagajele atârnate de samare şi pe lângă mosafiri merg pe jos stăpânii catârilor. Abel Pavel a pornit înainte, bucuros să se depărteze şi să-şi lase gândurile vagabonde pe această coastă sfinţită şi de Dumnezeu şi de oameni. Ceilalţi tovarăşi vin la distanţe mari unul de altul. Pictorul e la urmă de tot. Ochiul lui extaziat şî ager aleargă vultureşte peste acest amfiteatru de castani şi de dafini, de smochini şi de mărăcini balsamici, se cufundă jos în prăpăstiile verzi, cu funduri nevăzute, dar suplinite de bara de

safir a mării, şi se reînalță spre crestele muiate în soare. A schițat cu mâna înfrigurată după primele trepte urcate, spre coama păduroasă, înfățişarea M-rei Vatopedu, văzută oblic, din cărarea suitoare a țărmului. Carnetul lui de pictor se acoperă ceas cu ceas. A făcut încă o schiță - tot M-rea Vatopedu - când de sus de pe un platou cu dafini a văzut deodată, între mare şi brâiele codrilor, profilul sacru şi bizantin al lavrei imperiale... Dar ce poți să notezi şi să culegi, mai întâi, din această peninsulă a frumuseților ieratice ?...

învățatul francez se luptă să adapteze pentru priceperea şi analfabetismul însoțitorului grec elineasca lui Demostene. Călugărul rutean a înțeles că stăpânul catârului pe care călăreşte ştie ceva limbă rusească şi înnoadă cu el o convorbire primitivă.

Abel Pavel merge în fruntea convoiului. De multă vreme n-a mai simțit, ca azi, de jur-împrejurul inimii, farmecul însorit şi liberator al naturii generoase. Cărăruia urmată - prin poiene, printre stâncile picate din fruntea Atonului, printre hățişurile îmbălsămate - duce tot în sus, descriind o scară de zigzaguri, deocamdată toate în văzul mării şi al soarelui prevestitor de seară, iar mai apoi în taina crescândă a dumbrăvilor ajunse codri. Cum se numesc, cum recunoşti toate aceste odrasle ale pământului şi ale stâncii, toate aceste vii podoabe - flori şi arbuşti, buruieni şi copaci - cari îmbracă lumea lui Dumnezeu şi îndeosebi acest ca şi ostrov al Preacuratei ?...

Sunt dafinii clasici, sunt mulți smochini sălbatici, sunt castani, sunt un neam de stejari de climă caldă, dar sunt mulțime de copăcei necunoscuți, aceştia cu floare galbenă, ceilalți cu frunza lată, ca o palmă de uriaş, de-un verde negru de bronz antic, şi mai ales acele familii numeroase şi drag mirositoare, cari dau văzduhului peninsulei această respirație de cădelnițe, oscilând m mințile unor îngeri invizibili...

Abel Pavel pogoară ochii asupra sa însuşi... Umil preot ortoaox, călare apostoleşte pe acest dobitoc blând şi înțelept şi răzbătând codrii Sfântului Munte, într-o zi de mai... Câte gânduri, cât zbucium, câte dureri au trecut pe albia inimii lui, de acum un an şi până azi!... A trebuit să se despartă de enoria lui.

A trebuit - cu câtă sfâşiere sufletească ! - să lase pe copiii pe cari îi adunase în mică şcoală catehetică, pe oamenii de bunăvoință şi cucernici cari veneau la adunările de seara; a trebuit să lase o întreagă situație preoțească, un popor întreg duhovnicesc, un curent mântuitor pornit spre ascultarea *Evangheliei* şi peste toate acestea: visul lui de flacără apostolică şi de piatră disciplinată arhitectonic: catedrala săracilor, gata de biruință, în mijlocul viitoarei mănăstiri a Sf. Vasilie !... A trebuit să treacă prin focul jertfei poruncite de Mântuitorul: *Dacă ochiul tău cel drept te sminteşte pe tine, scoate-l şi aruncă-l de la tine... Dacă mâna ta cea dreaptă te sminteşte pe tine, taie-o şi aruncă-o de la tine...*

Cumplite au fost zilele de după sfâşiere ! Haine au fost ceasurile petrecute în zbucium şi în întuneric !... Dureros, amar, încet ca veacul, un început de amorțire a lăsat peste inima lui şi pătrunderea rătăcirei lui 1-a readus pe calea înțelepciunei creştine... Era la mijloc un păcat. Şi ce putea să fie altceva, când atâta dureroasă răzvrătire urla hi cugetul lui ?... Cum se numeşte izvorul tuturor suferințelor şi al tuturor nenorocirilor noastre ? De unde, dacă nu din străvechiul păcat, au pornit în lume, prin milioane şi milioane de inimi omeneşti, dezordinea, nelegiuirea, trufia, ura dintre oameni şi veninul voluptăților ?... Duhovnicul Abel Pavel, deşi la începutul carierii şi al experienței, nu avea nevoie să adăste până la sosirea duhovnicului Veniamin ca să desfacă în părțile componente o problemă de proprie conştiință.

Roxana era fiica lui duhovnicească, iar el, Abel Pavel, era vistiernicul tainelor ei şi al mântuirii ei sufleteşti. Ce duhovnic țăran, ce călugăr, preot grămătic, s-ar fi putut încurca în judecarea unei pricine atât de simple ? Trebuia să fie dârjenia patimei şi viclenia diavolului, ca să-1 răstoarne, de pe linia logicei elementare, şi să-1 lase, nopți întregi, să bâjbâie în fundul prăpastiei: *Poate să fie Roxana soția lui ?...*

Abel Pavel îşi trece încet pe frunte o mână plină cu răcoroase frunze de dafin.

Duhovnicul Veniamin, sosind în țară, a găsit pe ucenic în situația descrisă de Sf. Pavel:

„Pe această temelie, care ce zidește: aur, argint, pietre scumpe, lemne, fân ori trestie: lucrul fiecăruia se va face cunoscut... Focul însuşi va cerca-o. Dacă lucrul lui pe care l-a clădit va rămânea, va lua plată. Dacă lucrul lui va crede, va fi păgubaş de plată, dar el se va mântui, aşa însă ca prin foc..." (1 Corinteni 3, 12-15).

Totul era pierdut, afară doar de cinstea duhovnicului !... Părintele Veniamin a judecat înțelepțește. Ar fi fost o mare pierdere pentru credință, dacă munca din parohia lui Abel Pavel şi începută catedrală ar fi rămas la întâmplarea cine ştie cărei succesiuni. Bătrânul duhovnic s-a hotărât să înlocuiască pe ucenicul căzut pe front şi să termine lucrul Domnului. Iar lui Abel Pavel i-a dat sfatul unei călătorii la Locurile Sfinte.

A pornit spre Locurile Sfinte, dar trecând încă o dată Carpații, ca să revadă căminul sfânt în care trăia şi-1 aştepta bătrâna lui mamă. Apoi, mai târziu, a plecat pe apă spre Stambul, spre Salonic şi spre Sf. Munte... Dar cerul nu i-a fost senin, în cale, şi libertatea cugetului lui e încă enigmatică...

Prietenia Deborei îl însoţeşte - în pelerinajul lui, cu pasul şi cu gândul - ca un nour de dulce amintire, de măgulire, de părere de rău şi de nelinişte vinovată... Această fată, frumoasă ca străbunicile ei din *Biblie,* inteligentă şi bogată i-a dovedit şi-i dovedeşte o amiciție vigilentă şi absolut atingătoare. N-a putut să urmeze nici unul din sfaturile ei şi n-a putut să se folosească de ospitalitatea regală pe care i-a oferit-o în atâtea rânduri - mai ales de un an încoace - şi în țară şi peste graniță... A cerut luminile duhovnicului Veniamin asupra acestei pricini, generatoare de cine ştie ce complicații viitoare... Veniamin i-a răspuns avar şi categoric: *„Fiți înțelepți ca şerpii şi curați ca porumbița !"*

De departe, ori de aproape, în lumea aceasta sau în cealaltă, Abel Pavel nu poate să uite generozitatea Deborei şi calitatea ei de ctitoră, la zămislirea catedralei visurilor lui. Această fiică a *Vechiului Testament* a voit să fie şi a fost urzitoarea unei biserici creştine !

A văzut-o, în acest an din urmă, numai de câteva ori... Umblând din mănăstire în mănăstire, ocolind Bucureştii (şi din propriu îndemn şi din porunca duhovnicului) a văzut-o pe Debora o dată la Sinaia şi de două ori la M-rea Neamțu. Ea venea la mănăstire cu maşina, de la o moşie a lor din Botoşani... I s-a arătat, totdeauna, mângâioasă, compătimitoare, gata de servicii şi de sacrificii, numai să-i fi spus Abel Pavel care anume... Când s-au văzut, ultima oară, astă-primavară, şi urcau dealul dinspre Vovidenie - față în față cu fostul ospiciu unde Eminescu a petrecut o amară jumătate de an - Debora i-a spus cu nişte ochi cari străbăteau în viitor, dincolo de perdelele momentului şi ale prejudecăților:

- Plec în Eretz-Israel... Ne vom întâlni în preajma Sionului... *La anul, la Ierusalim !...*

Abel Pavel nu putea să-i ascundă îndemnurile lui Veniamin şi planul lui de călătorie. I-a spus deci că, într-adevăr, şi el va porni, îhtr-o zi, spre Soare-Răsare. Debora, atunci, i-a răspuns cu simplitatea unui camarad:

- Banii, cari te aşteaptă de atâta vreme, te aşteaptă, cu atât mai mare cuvânt, de data asta...

Oricât de mult ar zăbovi Abel Pavel - bănuitor, iscoditor, îndărătnic - în fața acestei prietenii a Deborei, el nu poate vedea decât delicatețǎ, discrețiune şi devotament... Fata aceasta s-a purtat şi se poartă cu el ca un înger întrupat !...

Ea a plecat acum o lună, cu vaporul „Dacia" spre coastele biblice. După trei săptămâni, a plecat şi el spre Sf. Munte. Sunt câteva zile de când a venit de la Salonic la Dafne, portul sfintei peninsule; a urcat la Kareia, capitala republicei monahale, să-şi ia binecuvântarea de rigoare şi a poposit două nopți la schitul rusesc Sf. Andrei. Azi de dimineață, a plecat cu cei câtiva tovarăşi spre Vatoped şi spre Zografu. S-a înțeles cu Debora să-şi scrie unul altuia; ea să-i scrie la poşta din Kareia şi el la poşta din Ierusalim.

Călăuza lui Abel Pavel îi dă de veste că sosesc la Zografu. Pe cărări cari dau devale, împletindu-se cu viroagele adânci ale unui torent, altădată vijelios, azi subțire şi ascuns, micul convoi se descurcă cu greu dintre hăţişurile desfătate şi rumenite de soarele în amurg. Marea dinspre răsărit nu se mai vede. Au

căzut, peste ea, rânduri-rânduri, perdele de platani, de stejari şi de arbuşti lucioşi, ca muiaţi în untdelemn. Marea dinspre apus e prea departe. Până acolo pârâul Zografu mai trebuie să facă o mie de zvârcoliri, să ocolească platouri şi masive cari stau într-un picior şi să adape câteva grădini de legume (mândria călugărilor bulgari), de la mănăstirea din deal.

în faţa călătorilor, coprinşi de umbra serii, apare, roşie în soare, vechea ctitorie a lui Ştefan, domnul Moldovei. E aşezată ca într-o lojă de chiparoşi, deasupra unei văi destul de largi şi plină de răzoare grădinăreşti.

E o cetate tare, cu poartă ferecată, cu ganguri sonore şi numai când ai intrat înăuntru: o mănăstire plină de pace, de trandafiri şi de altare. Abel Pavel şi ceilalţi tovarăşi pun înainte, tâlmaci, pe călugărul rutean. Este un supliment de bună recomandaţie, pe lângă epistola irenică a Epistasiei din Kareia.

Călugării bulgari sunt primitori, buni gospodari, iubitori de ordine şi de curăţie ca nişte adevăraţi soldaţi. Chinovia lor este o cazarmă care aşteaptă nu ştiu ce inspecţie regală. Are trei caturi, pe cât de puternice, pe atât de aeriane, trei rânduri de pridvoare suprapuse şi cascade de vrejuri şi de flori. Două biserici, una mică şi veche - a voievozilor Moldovei - alta mare şi mai nouă, stau alături, între obeliscurile arhicentenare ale unor chiparoşi cari poate au văzut pe vistiernicii lui Ştefan.

Sus în mănăstire sunt coridoare largi, pardosite cu cărămidă, sunt cişmele şi jgheaburi de piatră, la fiecare coridor, şi chilii nenumărate... După întâlnirea obligatorie şi ceremonioasă cu stareţul chinoviei, mosafirii sunt poftiţi jos în trapeză, ca să guste, în rând cu călugării, vegetariana masă monahală...

învăţatul francez, pictorul cehoslovac şi iconomul mănăstirii, care e un poliglot, rămân de vorbă în balconul arhondaricului. Călugărul rutean şi Abel Pavel se duc la chilii.

Chilia lui Abel Pavel dă spre codrul de chiparoşi. între chilia lui şi cer se ridică, printre stele, turla unui paraclis. Abel Pavel deschide larg fereastra şi rămâne, înfiorat şi cucernic, ca la pragul unei catedrale înnoptate...

In tăcerea aceasta, pe care o prezidează din cerurile sumbru albastre candelabrele aprinse ale altarelor eterne, sufletul lui Abel Pavel adună şi sintetizează impresiile şi învăţătura ultimelor zile. Se găseşte, cu evidenţă, în faţa piscurilor înţelepciunei pământeşti. Creşterea lui trudnică, ucenicia lui lângă duhovnicul Veniamin, experienţa şi cugetarea lui de soldat al lui Iisus Christos îl ridică fără greş pe aripile largei înţelegeri, până la înălţimea acestui ceas de sihastră contemplaţie. De câte ori, altădată, în seri de visare sau de muncă pastorală, în nopţi de lectură sau de rugăciune, n-a suspinat şi n-a dorit el o fericită sosire la Muntele Athos !... De patru zile, poposeşte între cele douăzeci de mănăstiri, pe împărătească peninsulă athonită, în acest colţ unic de pe pământ, unde cerul, marea, convulsiunile stâncii şi efuziunea lumei vegetale înalţă un sacru foişor, pentru popasul îngerilor şi al inimii omeneşti...

Aici este cel din urmă conac pe care putem să ni-l dorim !... Tot ce va veni mai pe urmă este pogorâre în vale şi în mediocritate !...

Totuşi Abel Pavel a privit şi priveşte în juru-i cu ochi treji... încântarea aceasta duhovnicească: să fii în Sf. Munte, între mări albastre, sub coroană de paltini centenari şi în preajma unor chinovii, cari sunt comori de sfinte odoare, de cărţi şi de documente, nu desfiinţează şi nu acoperă sărmana, uneori meschina realitate a elementului omenesc. Şi aici, deşi în condiţiile cele mai riguroase şi subt garanţia celor mai originale măsuri, omul rămâne mic, trufaş, răufăcător, ascuns, formalist, plin de eresuri, plin de prejudecăţi şi de lepra strămoşească !... Dar în aceste majorităţi monahale, roabe formalismului şi crustei petrificate, câte personalităţi neaşteptate, câte fântâni sufleteşti cu elanuri până la cer, câţi nobili refugiaţi, din furtunile nimicniciei pământeşti !...

A găsit, printre rândurile lor negre şi anonime, un profesor de matematici, un ofiţer rus din fosta gardă imperială, un celebru învăţat grec... Abel Pavel însă nu poate să nu recunoască - intim îndurerat - că un neînvins amurg duhovnicesc se întinde peste această fortăreaţă a creştinismului ortodox. Egoismul naţional, de după marele război, prăbuşirea Bisericei Ruseşti, confuziunea

nebiruită din sufletele, din ţările şi din bisericile ortodoxe, se regăsesc în Sf. Munte, captate şi trecute ca printr-o lentilă paradoxală. Nu ţi-ar veni să crezi că tocmai în această peninsulă, suspendată deasupra deşertăciunei, a neroziei şi a sterpelor noastre lupte, ai putea să găseşti punctul arzător, focarul unde converge totul !

Abel Pavel îşi reaminteşte de aceste vorbe spuse în şoaptă de către un călugăr cu care se dăduse în vorbă: - Să ştii că războiul, când se va aprinde încă o dată, se aprinde de la Sf. Munte !...

A fost, pe lângă toate, şi este jalnic impresionat de viaţa monahilor români din această eparhie a statului elen... Sunt călugării cei mai umili: risipiţi pe la toate schiturile şi mănăstirile, slugi celorlalţi călugări de alte neamuri, dezbinaţi între ei, ignoranţi şi devastaţi duhovniceşte de problema calendaristică !...

Ce folos că numele şi chipurile voievozilor români te întâmpină mai în toate mănăstirile ! Ce folos că Zimbrul şi Vulturul stau săpate în stejar, chiar în marea mănăstire rusească a Sf. Panteleimon !... Ignoranţa, dezorientarea şi rebeliunea veştejesc şi ucid, îh Sf. Munte, viţa duhovnicească, sădită de părinţi !...

Abel Pavel scrutează noaptea de violete şi de diamante care înfăşoară sfânta peninsulă şi vede, ca într-o viziune, ce-ar putea să fie in viitor - în concepţia şi în fapta unui mare urmaş al lui Antim Ivireanu - viaţa, reorganizarea şi menirea monahismului românesc din Sf. Munte... Este ori nu este definitiv stabilit că Biserica pe pământ însemnează castrele lui Iisus Christos în eternă încordare şi în eternă poziţiune războinică; faţă în faţă cu aberaţiunea şi nelegiuirea acestei lumi ? Atunci, la ce şcoală militară superioară am putea să trimitem, mai nimerit, noi ortodocşii, pe viitorii noştri generali ?... Şi ce mândră afirmare românească ar fi aici, lângă sfintele temelii puse de voievozii şi de boierii neamului nostru, acest fel de... *Ecole du Mont Athos,* pe care diplomaţia diplomaţilor noştri şi indestructibila simpatie elino-română ar putea să ne-o negocieze şi să ne-o acorde !...

O, fireşte, n-am trimite la Sf. Munte copii din seminar şi plăpânzi licenţiaţi în teologie... Am trimite legionari reveniţi de pe front; am trimite oameni excepţionali, preocupaţi şi împovăraţi

cu proiecte de lucrări, stăpâniţi de planuri eroice şi arzătoare sete mistică.

...Şi care ar putea să fie partea lui de contribuţie şi rolul lui, în această uriaşă operă de recucerire sufletească şi teritorială, în numele energiei religioase româneşti ? Ce cale imensă şi apostolească ! Ce lupte în jurul birourilor diplomatice şi ecleziastice ! Ce stânci de mutat din loc şi uneori de aruncat în aer ! Cine ar putea să-i fie icoană, ajutător cu slova lui de foc de altădată şi, azi, intercesor la tronul împăratului tuturor biruinţelor, dacă nu marele străbătător de ţări şi mări, apostolul neamurilor şi atletul creştinătăţii, Pavel cel din Tarsul Ciliciei !...

A trecut pe aici prin apropiere, acum douăzeci de veacuri. A privit, în faţa Salonicului, Olimpul de pe care el însuşi, Pavel, dădea jos toată camarila mitologică. A văzut, cel puţin în zarea apelor, şi printre profilele insulelor, profilul Muntelui Athos. O, cât ar trebui, azi, în această lume care pare că îşi dă singură drumul în cataractele Apocalipsului, energia incomparabilă, puterea de comandă şi geniul renovator al dumnezeiescului Pavel !

*

A doua zi, Abel Pavel, cu aceiaşi tovarăşi, pogorî din M-rea Zografu la „arsanaua" Zografului - un turn la ţărmul mării, ridicat de voievozii Moldovei - şi apoi, pe linia desfătată şi capricioasă dintre păduri şi mare, cercetă, în treacăt, mănăstirile Dochiaru şi Xenofonu şi ajunse, seara, la marea lavră rusească a Sf. Panteleimon.

A treia zi, găsi la poşta din Kareia următoarea scrisoare, din partea Deborei:

„Ierusalim...
(din otelul călugăresc «Notre Dame de France»).

Scumpe apostole, cred că eşti astăzi în Kareia. Presupun că ai primit cele câteva cuvinte laconice pe cari ţi le-am trimis din Eretz-Israel. Sunt din nou în Ierusalim.

Am cercetat Haifa, Iafa, Emekul (valea minunilor) şi acum fac un popas mai lung în cetatea străbunului David. Sunt

împovărată şi ameţită ca o ...albină, care se înapoiază la stup, după o zi de strânsură, într-o pădure de tei...

Ce să-ţi spun mai întâi ? înduioşarea mea cucernică în faţa acestei vetre pline de poveştile trecutului şi de jalea zidurilor ??... Desfătarea ochilor şi a epidermei mele, sub cerul fără pereche al Palestinei şi în îmbrăţişarea zefirilor lui ? Sau entuziasmul bahic al convingerilor mele sioniste, băut - cupă după cupă - în douăzeci de colonii, vizitate până astăzi ?...

îţi spun însă, pe faţă, că mă sfiesc de ispitele efuziunei literare. Ceea ce văd acum în jurul meu mă învaţă o învăţătură nouă: Cât de mult poate să facă omul, uitând că ştie să vorbească şi (după cazuri) să şi scrie...

Crede-mă: mi-e ruşine să-ţi destăinuiesc fericirea sufletului meu, când văd şi constat că acei ce mi-o prilejuiesc sunt atât de muţi în măreaţa lor activitate... Dar voi birui sfiala aceasta. Trebuie să-ţi scriu, cât de sumar, cum renaşte din cenuşă eternul Phoenix şi cât de mult doresc să vii încoace să priveşti cu ochii d-tale cea mai nouă minune a Dumnezeului pe care îl serveşti.

Am cercetat până acum de două ori Galileea, am cercetat ţărmul Tiberiadei, am cercetat coloniile de lângă Iordan, am cercetat coloniile de pe ţărmul mării şi te aştept să vii să întreprind cu d-ta o călătorie până la izvoarele Iordanului. Am văzut la marginea pustiului cum apar deodată insule de portocali, ogoare grase şi pâlcuri de locuinţe, cu apă curentă şi cu electricitate... Am văzut, pe fundul unor foste smârcuri, stătătoare de sute de ani, dar acum gonite ca prin minune, dumbrăvi de eucaliptus, grădini prospere şi gospodării ultramoderne... Am văzut pretutindeni oameni - de multe ori, copii! - muncind din greu, tăcând ca glia şi zâmbind sub pălăriile lor coloniale, ca nişte Buda, convertiţi la sionism !

Am înţeles, am interpretat cu fericire şi sunt gata să ţi-o prezint această lume nouă, colonizată în ţara *Bibliei...* Dar sunt nepricepută şi dezorientată în faţa monumentelor trecutului... îndeosebi, mă intimidează această severă şi inextricabilă cetate pe care o privesc din fereastra odăii mele, de la «Notre Dame de France»... Stă în faţa mea ca o enigmă arhitectonică; stă ca o sfidare şi ca o ameninţare...

Numai d-ta poţi să mi-o faci amicală şi accesibilă... Dar toate celelalte coline presărate cu rămăşiţe milenare, dar atâtea sanctuare ajunse cioburi, dar toată această augustă «hagada», izvorâtoare pretutindeni, din peşteri, din ziduri, din morminte regale şi din autentice fântâni, zidite de Patriarhi ?...

Am nevoie de inima, de ştiinţa şi de comentariile d-tale... Cât mai întârziezi, departe de ţara biblică ? Ştiu prea bine că, în aceste zile, eşti şi d-ta tot în pământ sfânt... Dar o sfinţenie rigidă şi exclusivă, pe care n-o înţeleg şi care mă ţine la distanţă (şi fiziceşte şi moralmente)... Mai ştiu că scumpul meu stareţ Abel Pavel este un fel de... *hapax legomenon* al lui.Dumnezeu, o întâlnire armonioasă şi inimitabilă între Sion şi Athos, între credinţa lui Abraham şi misterul Golgotei...

Scrie-mi şi bucură-mă cu vestea mult dorită. Am fost pe Cârmei, pe Tabor, pe dealul Scopus, la Hebron şi la Betleem, în Nazaret şi în Capernaum... Şi am răspuns mereu reveriei, nedumeririlor, întrebărilor şi contrazicerilor inimii mele: Domoliţi-vă şi aşteptaţi! Cel pe care vi l-am făgăduit: soseşte !"

NOTE ŞI COMENTARII

în ziarul *Cuvântul,* nr. 1997, din 11 noiembrie 1930, p. 3, ca şi în alte câteva ziare de mare tiraj, se anunţa că, la 15 noiembrie 1930, va apărea la Editura „Naţionala" S. Ciornei, romanul *Roxana* de Gala Galaction, fapt care „va constitui marele eveniment literar al anului". într-adevăr, în ziua de 15 noiembrie 1930, la librăria Editurii „Naţionala" S. Ciornei a fost lansat romanul *Roxana,* Gala Galaction acordând autografe cititorilor. Evenimentul i-a oferit scriitorului o vie satisfacţie, cum va mărturisi în articolul *Din ziua de autografe,* apărut în *Curentul,* nr. 1021, din 24 noiembrie 1930, p. 3: „Am înţeles, adânc surprins şi emoţionat, că ziua autografelor este sărbătoarea amicilor necunoscuţi. Regăseam, în amintire, o vorbă a lui Anatole France, şi în felurite variante am scris-o pe fruntea palidă a volumului proaspăt desfăcut: *Amicii necunoscuţi sunt cei mai siguri !"* Chiar în ziua lansării romanului, în *Cuvântul,* nr. 2001, din 15 noiembrie 1930, p. 1, Ion Călugăru îi consacră un întreg articol de întâmpinare, salutând reîntoarcerea scriitorului la creaţia epică: „Gala Galaction, acest meşter neîntrecut al prozei româneşti, se lăsa aşteptat. De prea multă vreme." Cu o rapiditate demnă de consemnat, a doua zi după lansarea romanului, Ion Dumitre seu publică în *Curentid,* nr. 1013, din 16 noiembrie 1930, p. 1, o primă cronică literară, intitulată *Romanul ispitelor: „Roxana",* intuind esenţa conflictului moral şi psihologic: „Cine a citit *La porte etroite* a lui Gide, poate mărturisi cât patetic şi câtă dureroasă ironie pot învălui existenţa unui slujitor al altarelor, prins în tragica alternativă dintre chemările dumnezeieşti şi îndemnurile iscate din străfunzimile nămolurilor terestre. Un astfel de roman al ispitelor dezlănţuite în sufletul de adolescent al unui preot este şi *Roxana:* aventura unui ostaş al lui Christos, ale cărui avânturi religioase sunt treptat şi insensibil alterate de subterana presiune a senzualităţii, pentru a se nărui în cele din urmă în deznădejdea îndoielilor şi în bezna abdicărilor finale."

Se pare că anumiţi cititori au avut unele obiecţii faţă de modul în care Gala Galaction a evocat raporturile preotului Abel Pavel cu Mitropolitul Primat şi cu evreica Debora, şi de aceea scriitorul, poate pentru a preveni şi alte neclarităţi, a ţinut să se explice prin articolul *în jurul „Roxanei",* publicat în *Dimineaţa,* nr. 8593, din 22 noiembrie

1930, p. 3: „Sunt nevoit să răspund unor întrebări şi unor nedumeriri cari, în chip firesc, încep să ispitească pe cititorii mei. Pentru înlesnirea mea şi pentru grabnica bună înţelegere la care vreau să ajungem, voi porni de la o analogie literară cunoscută multora.

Romanul *Le Nabab* al lui Alphonse Daudet a ridicat, în zilele apariţipţ lui, valuri de discuţii şi de incriminări. Autorul făcea să treacă, pe scena închipuirilor sale, personagii ilustre cari trăiseră sau cari trăiau. O mască destul de transparentă era menită să păzească şi să consoleze unele susceptibilităţi. Celebrul duce de Morny, de pildă, era ducele de Mora, şi alte deghizări de nume şi situaţii puneau o barieră de-abia suficientă curiozităţilor inutile sau calomnioase.

Alphonse Daudet n-a trecut fără vamă şt fără protestări pe dinaintea unei anumite categorii de cititori. Drepturi, depline şi egale, şi de o parte şi de alta ! Cum poţi să stăvileşti libertatea unui scriitor de a-şi aduna informaţiile, documentele, ecourile, chipurile şi frunzele scuturate, spulberate de vijelia vieţii, până sus, la mansarda lui ? Iar de altă parte, cum poţi să opreşti pe cititorul tău să nu te judece şi să nu te descoasă, cum îi pofteşte inima, o dată ce ai azvârlit, în piaţa atenţiunei generale, fabulele şi visurile cari îţi alungă somnul ?

Autorul romanului *Le Nabab* a făcut valabile, în faţa acuzatorilor, drepturile sale de liberă documentare. Cititorii săi, cei supăraţi, au vorbit de ingratitudinea lui Alphonse Daudet, faţă de binefăcătorul său de altădată, atotputernicul duce de Morny, cel ce apărea acum, pe scenă, sub masca ducelui de Mora. Alphonse Daudet a mai adăugat: *Sunt încredinţat căfelul cum îl înfăţişez eu pe duce, în romanul meu, i-ar fi plăcut şi lui.*

Este necesară rechemarea acestui caz literar de la sfârşitul veacului trecut, pentru pilduirea şi ferirea noastră de inutile discuţiuni. Cartea pe care o clădeşti din imagini, din visuri, din închipuiri şi din miragii trebuie să răspundă, drept vorbind, la o singură şi severă întrebare: Cel ce te-a scris, te-a scris cu talent, ori ba ?

Romanul *Roxana* e smuls din conştiinţa şi din experienţa dureroasă a unui preot tânăr, entuziast şi visător. Este un roman ecleziastic. Literatura românească din zilele noastre a pornit să se ocupe cu interes de viaţa noastră ecleziastică. Nu numai cu verva şi cu comicul din neîntrecutul *Timotei Mucenicul,* nu numai cu umorul smeritului între ieromonahi al talentatului Damian Stănoiu. Literatura noastră - dacă nu mă înşel - se întoarce spre lumea bisericească, cu seriozitatea şi cu conştiinţa (unor bogate zăcăminte, găsite) pe cari le simţim în *Păcat* al lui I. L. Caragiale.

In romanul *Roxana* sunt chipuri şi situaţii cari îndreptăţesc comentarul. Liber să fie ! dar nu departe de intenţiile autorului. Viaţa bisericească mi-e prea scumpă, convingerile şi luptele mele cred că nu mai sunt, pentru nimeni, făclie pusă subt obroc şi libertatea mea de scriitor poartă inelul unei logodne indestructibile. Aşadar, subt silueta

Marelui Vlădică nu pot admite nici o inscripţie, nici un grafitto, furişat şi bănuitor.

Aceleaşi neînţelegeri şi aceleaşi căi greşite aş vrea să le deconsiliez, când e vorba de personagiul Deborei. E o fragedă apariţie din lumea desenelor lui Lilien şi din lumea realităţilor noastre. Ce obstacole găsiţi în calea acestei fiice a bancherului Simon, în stare să-i interzică dărnicia de care dă dovadă ? Că este sionistă şi că prin urmare n-ar putea fi darnică, pentru nevoile religioase ale unui cartier de oropsiţi creştini ? Se poate obiecţiune mai sărăcăcioasă şi mai jignitoare, pentru această impulsivă copilă, dar generoasă şi iubitoare de oameni ?

Ce-o face pe Debora să dăruiască lui Abel Pavel vastul teren pe care într-o zi se va ridica, biruitoare, mănăstirea săracilor ? Ştiu şi eu ? îmi vine a crede că romanul meu răspunde suficient celui ce are obichruinţa lecturii cercetătoare.

De mai-nainte ridic însă un dig provizoriu în faţa oricăror revărsări de intempestivă curiozitate: Debora înfloreşte, cu toate gândurile şi cu toate rezervele inimii, ceva mai târziu, într-un ronTan viitor: *Mă iubeşti tu, Simope ?*

Până atunci, presupunerile şi pariurile socotesc că sunt inutile. Tot ceea ce pot să,fac astăzi este să-mi apăr eroina de conjecturile triviale. Debora e ţ»r4a inteligentă, prea subtil ţesută sufleteşte şi prea mândră de neamul şi de ideologia lui Israel ca să poată să-şi dea tainele pe faţă, ori să le fie infidelă la apropierea şi întrebările unui cititor sau unui recenzent superficial al romanului *Roxana.*

Ca previziune finală, voi spune totuşi că mă aştept la multe confuziuni şi ia destule ciudăţenii şi scrise şi nescrise, în judecarea şi în comentarea acestui roman. Viaţa pe care voiesc s-o fac admisibilă şi cursivă, pentru cititorii mei, este prea sufletească şi prea specială.

Dar — *alea jac ta est.'"*

O analiză aprofundată a romanului *Roxana* întreprinde Eugen Ionescu, în *Fapta,* nr. 8, din 29 noiembrie 1930, nr. 7, relevând: „Romanul cuprinde o tragedie religioasă a întinării ofrandei şi a incompletitudinii sacrificiului. Cât şi - eternă vină, - nedeplina tărie sufletească a preotului, care nu este imun atingerii păcatului: «şerpii veninoşi l-au muşcat.» Pâcâtuirea se săvârşeşte măcar prin gând; sau prin frolarea păcatului. Ofranda, - catedrala pentru săraci pe care Abel Pavel năzuieşte să o înalţe, - nu este acceptată de Dumnezeu din impuritatea conştiinţelor ctitorilor: Ceaur, - cel dintâi, - Roxana, Debora şi însuşi părintele Abel Pavel." Sacrificiul este deturnat în alte scopuri, neacceptate de Divinitate, iar curăţenia sufletească a preotului Abel Pavel este biruită prin vicleana insinuare a păcatului, tema fundamentală a întregii literaturi a lui Gala Galaction, a luptei dintre virtute şi păcat, dintre dogmă şi instinct, dintre veghe sănătoasă şi reverie culpabilă. In acest sens, Eugen Ionescu subliniază: „Clădirea catedralei şi a chiliilor pentru săraci (sentimentul de tragică neîmplinire este semn al refuzului

Divin) devine utilă unor politicieni şi unor vremelnice partide, unor prelaţi farisei şi vicleni. Puritatea sufletească a părintelui Abel nu a putut fi, pe faţă, cu arme drepte biruită; ci, indirect. Este durerea unei sfinţenii eşuate, prin pătrunderea impurului filon al imperfecţiunii." Construirea catedralei eşuează, argumentează Eugen Ionescu, pentru că, „personagiile lumeşti, pentru ei nu pentru Dumnezeu, clădeau catedrala; iar captarea celor doi împuterniciţi şi bogaţi ctitori este dobândită de Roxana şi Debora nu din puritate, din lilială credinţă, ci prin păcat. Preotul însuşi este şovăitor. Cartea se încheie asupra pedepsei divine şi a îngrozitoarei tragedii şi dezorientări sufleteşti a lui Abel Pavel cel imperfect."

în receptarea romanului *Roxana,* cei mai de seamă cronicari literari ai timpului au intuit cu exactitate substanţa sa ideatică, natura conflictului, însă fiecare în parte a relevat valenţe cu semnificaţii pregnante, nuanţarea variată şi subtilitatea modalităţilor artistice. în cronica sa apărută în *Adevărul literar şi artistic,* nr. 521, din 30 noiembrie 1930, p. 7, Al. A. Philippide aprecia elogios măiestria cu care Gala Galaction a asigurat romanului un echilibru interior, făcându-1 incitant printr-o desăvârşită gradare a efectelor, printr-o fină pătrundere în structura intimă a personajelor, mai mult subînţeleasă decât dezvăluită direct, uşor de sesizat în evoluţia ei. „Părintele Galaction - scria Al. A. Philippide - a dovedit cu *Roxana* că e un mare artist. Nu atât prin conflictul romanului, simplu şi limpede, cât prin meşteşugul cu care a dozat şi gradat efectele. A ştiut să nu lămurească prea mult unele aspecte şi să insiste just cât trebuia pentru a da eroilor săi o aparenţă puţin enigmatică. Dar, încă o dată, ceea ce e enigmatic în *Roxana* este numai aparent. Este drept, conflictul romanului e destul de special, din pricina eroului care nu e un om obişnuit, nici prin firea lui, nici (mai ales) prin rolul lui în societate. Mişcările, gesturile, faptele personagiilor se pot însă bănui de la început." Aşa cum vor remarca şi alţi comentatori ai romanului, sfârşitul acestuia era considerat de Al. A. Philippide ieşit din comun, fără un deznodământ precis, însă tocmai de aceea având o amplă reverberaţie sugestivă: „Sfârşitul, numai, este neaşteptat, şi tocmai de asta, de un efect profund. Acest sfârşit, de altfel, dovedeşte arta mare a autorului." în încheierea cronicii sale, Al. A. Philippide afirma categoric că *Roxana* este „o carte interesantă, o carte de o reală frumuseţe".

în cronica literară pe care i-a dedicat-o în *Vremea,* nr. 154, din 14 decembrie 1930, p. 3, Pompiliu Constantinescu situa romanul *Roxana* în cadrul specific al literaturii lui Gala Galaction, al personalităţii sale duale în care s-au împletit „limbile de foc ale păcatului şi candoarea unui anahoret care-şi înalţă sufletul extaziat spre divinitate". Din această „îmbinare originală şi-a plămădit sufletele patetice ale eroilor săi şi mai cu seamă ale eroinelor sale," romanul *Roxana* fiind „alcătuit din aceleaşi alternanţe de simţire, în materialul său originar, care este şi cel mai preţios." în romanul *Roxana,* Pompiliu Constantinescu descifrează pendularea scriitorului între dogmă şi instinct, confruntare pe care şi noi am numit-o cândva dintre Dionysos şi Apollo, misionarul creştin înfruntându-se cu ispita unei vieţi al cărei narcotic îl îmbie sâ-i guste farmecele trecătoare. „Punctul de plecare al *Roxanei* - subliniază Pompiliu Constantinescu - este în acest instinct de propagandist creştin, care vrea să-şi materializeze visul într-o biserică şi să-şi mângâie sufletul în apostolatul evanghelic. Călugărul Abel Pavel, eroul romanului, simbolizează ideologia de ecleziast pragmatic a părintelui Galaction; cu ajutorul lui încearcă să-şi romanţeze ideile despre biserica ortodoxă, despre datoria morală a preotului în societate, conceput ca un ascet integral şi ca un frate umil al celor dezmoşteniţi. Dar iluminatul Pavel, suflet de mucenic urzit din pilda cărţilor religioase şi din învăţătura unui duhovnic absent din roman, şi căruia i se confesează într-o predică monotonă ca un soliloc, se izbeşte de două mari piedici: puterea pământească constituită sub forma politică şi demonul cărnii întrupat în Roxana, soţia industriaşului politician Ceaur, care-1 clatină în puritatea lui, prin iubire, şi Debora, fiica bancherului Simon, exaltată de ideea restauraţiei sioniste, diletantă hrănită cu romane moderne de un dubios misticism, fată emancipată în care colcăie şerpii dorinţelor erotice. Călugărul Abel e un vizionar încolţit între doi duşmani: forţa politică şi coalizarea surdă a două femei, care, sub aparenţele docile de agenţi ai evanghelismului, îşi emulează viclenia să dezlănţuie virilitatea candidă şi proaspătă a neexperimentatului apostol." Romanul *Roxana,* conchide Pompiliu Constantinescu, îşi propune să fie o „conciliere a dogmelor şi a iubirii, rezolvată în cerul pur al stărilor mistice şi materiale." Această rezolvare nu-1 satisface însă pe critic, considerând-o „o ambiguă împerechere a moralistului cu poetul."

Deznodământul romanului a fost privit de Perpessicius dintr-o altă perspectivă, în cronica sa publicată în *Cuvântul,* nr. 2037, din 21 decembrie 1930, p. 1, refugierea preotului Abel Pavel la Mănăstirea Cernica fiind motivată prin „căutarea unei reculegeri", pentru că „ispita apropierii de Roxana îi tulburase liniştea sufletească şi-1 descumpănise. O briză de pasiune, abia simţită, trece prin viaţa părintelui Abel Pavel, şi arta părintelui Galaction este cu atât mai preţioasă cu cât, fără să stăruiască asupra acestor stări larvare, le sugerează cu suficientă discreţie." Referindu-se la faptul că Gala Galaction şi-a anunţat continuarea romanului, sub titlul *Debora* (ceea ce nu s-a mai întâmplat, cum vom arăta în *Addenda* acestui volum), Perpessicius sugera această ipoteză: „Dacă austrul pasional bate, oricât de înfrânt, în paginile acestea de patetism creştin, poate în virtutea reminiscenţelor lui din vechime, iubirea se îmbracă, aici, în odăjdii mistice, şi ortodoxa Roxana, ca şi sionista Debora s-ar putea să fie simple şi trecătoare tipare ale aceluiaşi zel apostolic şi obiectivărilor lui !"

O sugestivă paralelă între nuvela *De la noi, la Cladova,* a lui Gala Galaction, şi romanul *Roxana,* face Const. D. Ionescu în *Gândirea,* nr.

12, din decembrie 1930, p. 482. în ambele scrieri, eroul principal este un preot. Aşa cum am demonstrat şi în monografia noastră, Popa Tonea este însă un om ca toţi oamenii şi nimic din ce e omenesc nu-i este străin, de aceea trăieşte cu intensitate fiorul dragostei pentru Borivoje, lupta sa lăuntrică ducându-se aprig între puritate sufletească şi ispită vinovată, iar când îşi înfrânge chemarea trupului, se duce singuratic pe malul Dunării şi exclamă sfâşietor: „Acum mă duc să plâng pe cununa biruinţii mele." în cronica sa, Const. D. Ionescu nu evocă aceste aspecte, considerând însă, pe bună dreptate, că Popa Tonea „e în aceeaşi măsură om şi slujitor al Mântuitorului." Faţă de nuvelă, romanul i se pare „un urcuş", adică o întrupare ideală a preotului creştin ortodox în persoana lui Abel Pavel: „Părintele Abel Pavel e clădit din duh şi trup. Şi asemenea oricărei vieţi cunoaşte beţia iluziilor şi sumbrul căderii. Autorul său n-a sacrificat teologiei suflul existenţei. Le-a pus de acord şi a întruchipat un om întreg care se zbate între cerul viziunilor sale şi realităţile umane, ostile sau aşezate de-a curmezişul drumului ca nişte gropi satanice. Abel Pavel, lipsit de artificios, trăieşte. Nu a ţâşnit din retorta de alchimie teologală. Tocmai de aceea trezeşte în substraturile noastre emoţionale fiorul preţios estetic. Pentru că opera nu s-a desprins dintr-o *intenţie.* N-a fost stimulată de *tendinţă.* Preotul n-a împins pe scriitor. Amândoi au colaborat."

La apariţie, romanul *Roxana* s-a bucurat de un larg ecou, fiind consemnat în variate publicaţii periodice, cu mijloacele mai mult sau mai puţin modeste ale comentatorilor, însă cu aprehensiune. De pildă, în *Revista scriitoarelor şi scriitorilor români,* nr. 12, din decembrie 1930, p. 157, Mărgărita Miller-Verghi afirma că Gala Galaction are „prilejul să ne arate că mai presus de faptele diverse romanţate cu care se mulţumesc de obicei autorii, există o comoară neatinsă încă, de stări sufleteşti primordiale, de taine discret păstrate care pot da unei opere un interes arzător". Autoarea recenziei aprecia că Abel Pavel „e sincer, e simplu chiar când sondează adânci ascunzişuri, e naiv ca toţi blagosloviţii şi cu aparenta învingere a măreţului lui plan cu care se termină cartea nu ne lasă descurajaţi, ci simţim că undeva, nu ştim unde, nici când, Abel Pavel îşi va clădi nepieritoarea catedrală". în *Raze de lumină,* „revista studenţilor în Teologie din Bucureşti", nr. 1, din ianuarie-februarie 1931, p. 48, Teodor N. Manolache îşi exprima satisfacţia firească a viziunii sale spirituale că „Părintele Gala Galaction a îmbogăţit literatura românească cu un frumos roman cu caracter teologic pastoral."

Aşa cum am mai menţionat, asupra deznodământului romanului s-au emis diferite opinii. în *Dreptatea,* nr. 1001, din 8 februarie 1931, p. 1, M. Sevastos era de părere că în rezolvarea conflictului Gala Galaction a ştiut să evite anecdoticul senzaţional, finalul oferind cititorului sugestia unei posibile interpretări: „Fără ca eroii să treacă, materialmente, la dragoste, autorul opreşte acţiunea acolo unde visurile creştineşti s-au frânt sub lovitura patimei. Cu chipul acesta romanul nu satisface anecdotic pe cititorul senzaţional; el termină însă artistic conflictul între cele două lumi, deschizând lărgi perspective cititorului rafinat. Drama acestui roman se desfăşură în adâncul sufletului eroilor. Nu izbucneşte decât din când în când, ca acele râuri subterane cari licăresc o clipă la suprafaţă pentru ca iarăşi să dispară sub pământ." în *Viaţa românească,* nr. 2, din februarie 1931, p. 204, Al. A. Philippide a revenit asupra romanului, apreciind că este „un roman psihologic în bunul şi adevăratul sens al cuvântului. Nu este o carte facilă. Se spun în ea mai multe lucruri decât se afirmă făţiş. Este o carte de sugestii. Dar, în acelaşi timp, are acţiune, dramatism, conflict sufletesc." Al. A. Philippide este şi el de acord că finalul romanului este lucrat cu mult meşteşug artistic, lăsând cititorul să-şi imagineze singur evoluţia ulterioară a eroului, însă consideră că Gala Galaction trebuia, totuşi, să fi oferit o portiţă de pătrundere în perspectiva viitorului: „Către ultimele pagini te întrebi mereu: ce va face preotul, cum va reacţiona în faţa întâmplărilor neprevăzute care l-au copleşit deodată ? La această întrebare autorul nu dă nici un răspuns. Părintele Galaction a ştiut să justifice acest sfârşit prin meşteşugul şi arta cu care l-a compus. Este un sfârşit neaşteptat şi tulburător. Fiecare lector poate soluţiona atitudinea viitoare a lui Abel Pavel cum vrea. Ar fi trebuit, poate, ca autorul să fi sugerat şi el o soluţie. E evident că a vrut să insufle lectorului incertitudinea eroului său. A izbutit. Dar, încă o dată, cred că ar fi trebuit măcar un început de soluţie. Preotul Abel Pavel *trebuie* să ia o atitudine, oricare ar fi. Aşa e omeneşte. Ca semnificaţie omenească, sfârşitul nu satisface pe deplin."

în mod surprinzător, romanul *Roxana* n-a intrat în atenţia lui G. Călinescu. Nu l-a comentat în presa vremii, dar, mai ales, nu l-a menţionat deloc în *Istoria literaturii române,* ediţia I (Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1941, p. 602), ediţia a II-a, revăzută şi adăugită (Editura Minerva, 1982, p. 678), în capitolul consacrat lui Gala Galaction.

Romanul *Roxana* a fost reeditat de noi, pentru prima dată, în volumul I din ediţia de *Opere alese,* apărută în 1 956, la ESPLA, împreună cu romanele *Papucii lui Mahmud* şi *Doctorul Taifun.* în articolul *Trei romane de Gala Galaction,* publicat în *Gazeta literară,* nr. 43, din 25 octombrie 1956, p. 2, Horia Stancu le prezenta de pe poziţia dogmatismului proletcultist, nevăzând în aceste romane decât „amestecul unui viguros realism cu concepţiile idealiste, religioase", iar în *Roxana,* scria recenzentul, „am admirat încă mai mult partea de observaţie realistă, critica făcută mai sever, portretizarea ironică, satirică a personajelor". Comentarii asemănătoare întâlnim şi în recenzia semnată de Aurel Martin în *Scânteia,* nr. 3764, din 28 noiembrie 1956, p. 2: „Biruinţa laturii realiste e evidentă şi într-un roman ca *Roxana,* chemat să pună în lumină, prin spovedania preotului Abel Pavel, incertitudinile unui cleric pe care canoanele ecleziatice îl determină să fugă de ispita iubirii pământene. Drama preotului, fără a egala însă în

intensitate şi omenesc pe aceea a semenului său Tonea din nuvela *De la noi, la Cladova* - are clare suporturi realizate care depăşesc însă problema raporturilor dintre Abel şi Roxana, reliefând cu mai multă putere relaţiile dintre preotul însufleţit de idealuri nobile şi societatea care-1 înconjoară. Prin Abel Pavel, romancierul prezintă, în ultimă analiză, un tip uman model - de factura lui Nicolae Apostol din cunoscuta carte a lui Cezar Petrescu - aflat în ciocnire cu reprezentanţii claselor exploatatoare ce împiedicau ridicarea economică şi culturală a maselor de nevoiaşi. Asemenea lui Cezar Petrescu, şi autorul *Roxanei* are, astfel, prilejul să creioneze nu numai fizionomii exemplare, ci şi tipuri veridice de indivizi, sclavi ai propriilor interese meschine, exponenţi ai clasei exploatatoare, cum e, de pildă, îmbogăţitul de război Atanasie Ceaur, cel iubitor de arginţi şi de parvenire politică şi socială." La reluarea romanului în colecţia „Biblioteca pentru toţi", la EPL, în 1967, comentariile din presă erau încă tributare generalităţilor stereotipe. în articolul *Romanele unui mare scriitor,* apărut în *Scânteia,* nr. 7499, din 21 octombrie 1967, p. 4, Pompiliu Mareea era de părere că acestea „conţin atâtea pagini zguduitoare, sunt pătrunse de un mesaj umanist aşa de înalt şi sunt propulsate de un temperament artistic atât de puternic, încât lectura lor emoţionează de fiecare dată".

în acea perioadă, mai precis în 1958, Dinu Pillat a elaborat, în cadrul Institutului de Istorie Literară şi Folclor, sub conducerea lui G. Călinescu, un studiu monografic despre Gala Galaction scutit de interpretările sociologizante. Studiul a fost însă publicat abia în 1978, în volumul postum *Itinerarii istorico-literare* (Editura Minerva, p. 156), îngrijit de George Muntean. *Roxana,* scria Dinu Pillat, „reconstituie pregnant procesul dilemelor interioare, care se pun unui preot idealist în executarea misiunii sale. Prin însăşi natura subiectului, autorul se află în sfera cea mai proprie spiritului său de observaţie, de unde nota de autenticitate psihologică pe care o prezintă romanul." Dinu Pillat lua şi el în discuţie finalul romanului, aprobându-1 ca fiind de „o discreţie desăvârşită".

O analiză amplă a romanelor lui Gala Galaction am întreprins în " monografia noastră apărută în 1967, la EPL, la care trimitem pe cititorul interesat. Puncte de vedere similare cu ale noastre a formulat şi Adrian Anghelescu, în postfaţa ediţiei din seria .Arcade" a Editurii Minerva, apărută în 1983, în care au fost incluse cele trei romane ale lui Gala Galaction, rămânând pentru altă ediţie romanul *La răspântie de veacuri.* în *Roxana,* autorul postfeţei sesizează înfruntarea unor elemente contrastante, „o frapantă deosebire între imaginea pe care Abel Pavel o proiectează în exterior - aceea a unei cucernice şi evlavioase feţe bisericeşti - şi cea, disimulată cu grijă, a omului descumpănit, asaltat şi preocupat de ispite lumeşti". Adrian Anghelescu subliniază că „drama lăuntrică, impasul moral pe care le trăieşte în final Abel decurg din vinovata sa indecizie, din nehotărârea şi slăbiciunea de a nu fi optat integral şi hotărât pentru una sau alta din păi, fapt ce îi zdruncină încrederea în sine, găsindu-se astfel nevrednic de ctitoria săracilor, de profesiunea sa, dar şi de Roxana, pe care în secret o iubeşte. El este într-un fel victima propriei disimulări şi prudenţe." Sub aspect documentar, menţionăm şi cartea *Gala Galaction* a preotului Gheorghe Cunescu, apărută la Editura Arhiepiscopiei Tomisului şi Dunării de jos, în 1989, în care romanele sunt rezumate strict informativ, cu accent pe latura religioasă.

Roxana inaugurează o nouă coordonată majoră a operei şi personalităţii lui Gala Galaction, impunându-1 ca romancier.

PAPUCII LUI MAHMUD

Cel de al doilea roman al lui Gala Galaction, *Papucii lui Mahmud,* a apărut la începutul anului 1932, în Editura „Adevărul" din Bucureşti. Spre deosebire de *Roxana,* noul roman s-a bucurat, îndată după publicarea sa, de atenţia lui G. Călinescu, prezentându-1 într-o cronică de întâmpinare în *Adevărul literar şi artistic,* nr. 579, din 10 ianuarie 1932, p. 7: „Compusă de un scriitor de valoare, cartea aceasta are nevoie de mai puţine cuvinte decât oricare alta, într-atât însuşirile ei sunt în evidenţa oricui. în primul rând este de remarcat stilul admirabil, omogen, modern totodată, dar uşor parfumat cu demnitatea şi culoarea unei naraţiuni de caracter biblic. Propriu-zis, scrierea părintelui Galaction nu este un roman, ci o parabolă în chip de lungă naraţiune, stil *Vieţile sfinţilor.* învăţătura, ce face onoare autorului, care este preot, este aceea din parabola Samariteanului, adică o libertate de gândire religioasă în virtutea căreia «frăţia şi dragostea omenească n-au hotare şi trebuie să se întindă şi să coprindă pe toţi oamenii de orice neam şi de orice lege.» Şi, într-adevăr, în această povestire ni se înfăţişează în penumbră sublima prietenie dintre un creştin ortodox, un turc şi un evreu.

Eroul principal, Savu Pantofaru, e un caz mistic. îmbătându-se pentru prima oară în viaţa lui cuminte, pe vremea războiului de la 1877, ucide un prizonier turc bolnav de tifos, dintr-un subconştient religios rigid, care-1 făcea să urască pe cei de altă lege. îmbolnăvindu-se apoi el însuşi de aceeaşi boală, se deşteaptă din ea prefăcut sufleteşte. Căinţa îl sugrumă şi nu-şi găseşte liniştea decât primind canonul de a încălţa de pomană o mie de săraci, ceea ce ani îndelungi continuă să facă, scornindu-şi porecla de Hagi-Papuc. Deoarece autorul tinde să dovedească ceva, stilul nu este întotdeauna obiectiv şi adesea persoanele vorbesc cu limba scriitorului, adică foarte înflorat, ca de pildă: «Când mă gândesc, Stambulul mi se pare o rodie plesnită în felii şi printre felii, în loc să curgă zeamă roşie, curge apa mării...» Aşa vorbeşte un om

destul de simplu la minte. Dar asta nu scade meritul cărţii, care trebuie citită ca o naraţiune din *Mineiu,.* Suavă, plină de luminişuri spirituale, această operă este nu numai o scriere foarte valoroasă şi o izbândă stilistică, dar şi o scriere morală bună de pus în mâinile tinerilor."

După câtva timp, G. Călinescu a revenit asupra acestui roman, consacrându-i o amplă analiză *în Adevărul literar şi artistic,* nr. 584, din 14 februarie 1932, p. 4. Criticul pornea de la premisa că „adevărata problemă, rodnică pentru un literat care atacă teritoriul religios, este viaţa morală", precizând că „aceasta a făcut părintele Gala Galaction şi de aceea romanul său se mişcă pe realităţi sufleteşti inteligibile oricui". După ce rezumă conţinutul romanului, G. Călinescu relevă că „povestirea părintelui Gala Galaction cuprinde o parabolă. Cazul de conştiinţă ceformează temelia psihologică a romanului este sentimentul păcatului şi frica de sancţiunea divină, adică un aspect aL problemei salvării. Justiţia divină se exercită numai în cuprinsul imperiului creştinătăţii, păgânii sunt ei scoşi de sub legile divine ? Omorul pantofarului devine mai puţin vinovat făptuit dintr-un subconştient creştin împotriva unui păgân ? Conştiinţa morală a ucigaşului se dovedeşte astfel mai largă decât cadrul ei religios şi-şi are ca. atare rezidenţa într-un principiu universal, căruia o confesiune îi este - o expresiune numai parţială." Substanţialitatea creştină & romanului *Papucii lui Mahmud* era apreciată pozitiv de G. Călinescu în raport cu ideile şi manifestările curentului literar promovat de revista *Gândirea:* „In vreme ce foarte mulţi tineri mireni fac profesie din misticism şi ortodoxie şi ne oferă de la o vreme încoace, sub aripa neagră a d-lui Nichifor Crainic, o literatură cu îngeri, herubi, serafimi, exaclamaţii cu majusculă ca *O, Doamne, La Tine, Doamne, Pre Tine, Părinte* şi alte asemenea formule de pietate creştină; în vreme ce unii merg şi mai departe şi fac minuni, ca de-o pildă îmblânziri de urşi, împuşcări de îngeri, ţinere de cărbuni aprinşi în mână, călătorii la Sfântul Munte sub directa călăuzire a Duhului Sfânt, alţi scriitori, care se întâmplă a fi prin chiar rostul lor social mai apropiaţi de biserica ortodoxă, dau semne de cuminţenie şi de seriozitate aşa ue edificatoare, încât e o datorie aproape , din parte-ne să le manifestăm viul nostru sentiment de admiraţie şi respect. Scriitorul Gala Galaction, care este preot în ordinea lumească, a înţeles că ortodoxismul revistelor noastre literare n-are de-a face cu problemele vieţii creştine, că mistica, pe de o parte, şi politica teologică, pe de alta, sunt ziduri exterioare ale contemplaţiei religioase, ce apar în jurul unei tradiţii confesionale îndelungi şi că^ prin urmare, a înfăţişa privelişti paradisiace şi fericiri serafice înseamnă să proiectezi în afară-propriul lirism, ce poate fi o construcţie lăudabilă esteticeşte, dar-în contradicţie cu datele obiective ale religiei însăşi." Creştinismul *ha* Gala Galaction, subliniază G. Călinescu, are o nobilă esenţă şi reverberaţie umanitară: „Aşadar, în vreme ce la gândirişti creştinismul se concretizează, izolând pe membrii săi într-un orgoliu nu numai de opinie, ci şi de rasă, ortodoxismul fiind un adevărat rasism, la preotul ortodox Galaction orizontul se lărgeşte într-o îngăduinţă umanitară de o evidentă nobleţe:

«...Stau şi mă întreb câteodată, în prostia mea, zice pantofarul, cum va ieşi de la Judecata viitoare. Ovreiul care a ţinut la legea părinţilor, sau turcul care şi-a dat viaţa pentru credinţa în Allah ?» Iar părintele Năstase răspunde: «într-o pricină ca asta ne găsim ca acei copii din poveste, în inima pădurii fără de cărări... Să ne întoarcem acasă pe poteca însemnată cu cenuşă şi să nu ne îndoim nici o clipă că la Judecata lui Dumnezeu dreptatea va străluci ca soarele. Toţi vom fi judecaţi cu dreptate. Cum, ce fel, după ce pravilă, o ştie judecătorul cel ceresc.» «Iisus Christos ne învaţă, zice alt erou, că frăţia şi dragostea omenească n-au hotare şi trebuie să se întindă şi să coprindă pe toţi oamenii de orice neam şi de orice lege.»" în aceasta constă, remarcă G. Călinescu, „umanitarismul, sau, mai bine zis, cosmopolitismul religios monist al scrierii de faţă".

Psihologiceşte, „demarcarea celor două faze ale conştiinţei morale a eroului prin accidentul îmbolnăvirii de tifos" este „remarcabilă", apreciază G. Călinescu, detaliind: „Pe latura obiectivă, boala explică opiniei publice schimbarea aşa de însemnată produsă în firea eroului, deşi aceasta este cauzată de raţiuni mai adânci, de un examen duhovnicesc necunoscut celor din afară. Pe latura subiectivă, boala înlesneşte autorului analiza mustrării cugetului şi a orientării spiritului, ca, de exemplu, în foarte izbutita descriere a delirului." Analizând modalităţile artistice din acest roman, G. Călinescu releva expresivitatea stilistică: „Pentru ca să-şi adapteze limba naturii deosebite a povestirii, scriitorul şi-a făcut un stil de naraţie lungă, cu limpidităţi alergătoare şi parfumuri biblice, de o plastică verbală proprie, în care descripţia scurtă sau dialogul repede se succedează ca nişte crengi rupte pe cursul unui şuvoi. întocmai ca în *Vieţile sfinţilor* sau chiar ca în nuvela străveche, autorul, în urmărirea unei obiectivităţi de principiu, neglijează verosimilitatea parţială a elocuţiunii, compunând dialoguri într-un stil unitar subiectiv, valoros ca expresie, fictiv ca document, nu lipsit totuşi de savoare."

în *Istoria literaturii române* (Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1941, p. 602), G. Călinescu reia ideea că romanul *Papucii lui Mahmud* „e mai degrabă o parabolă decât un roman, pe ideea unui cosmopolitism religios", însă formulează un alt punct de vedere, amendând umanitarismul creştin al lui Gala Galaction, considerându-1 „nobil, fără îndoială, dar necanonic", deoarece „a susţine că nu se poate şti după ce pravilă va judeca Dumnezeu la marele Judeţ, că toţi suntem în condiţia rătăcirii şi că prin urmare s-ar putea ca Judecătorul să folosească pravila judaică ori buddhistă, înseamnă a sfărâma valoarea adevărului revelat, a susţine că Iisus ne-a înşelat făcându-ne să credem în mesagiu! lui şi să osândim obtuzitatea evreilor care însă pot deţine

adevărul ultim." Prin acest relativism, conchidea G. Călinescu, „Gala Galaction e voltairian, tară să-şi dea seama probabil".

Asupra romanului *Papucii lui Mahmud* s-au pronunţat diverşi comentatori, alături de cronicari literari consacraţi situându-se şi unii recenzenţi cu un statut critic mai puţin notoriu, dar care au făcut unele observaţii ce merită a fi reţinute. D« pildă, în *Rampa,* nr. 4204, din 25 ianuarie 1932, p. 4, Horia Groza intuia forţa sugestivă cu care Gala Galaction înfăţişa conştiinţa torturată a lui Savu Pantofaru din timpul bolii, viziunile apocaliptice care îl zguduiau, construite cu mare artă din „imagini motorii şi auditive de pur modernism", amintind de *Dedalus* al lui James Joyce. O filiaţie cu literatura universală stabileşte şi Pompiliu Constantinescu, în cronica apărută în *Vremea, nr.* 223, din 31 ianuarie 1932, p. 3, relevând măiestria desăvârşită cu care Gala Galaction armonizează logic şi transpune clar, echilibrat şi expresiv, coordonatele etice şi sensurile moralizatoare ale mesajului umanitarist, în spiritul toleranţei şi al bunei înţelegeri între oameni de diferite confesiuni religioase. Romanul, remarcă Pompiliu Constantinescu, este „mai mult o povestire filosofică, un tâlc de toleranţă religioasă, în genul «romanelor» lui Voltaire şi Anatole France. Atmosfera istorică, decorul naturii, structura personagiilor, logica prestabilită a faptelor şi psihologiilor, coincidenţa de simpatie a eroilor principali acopăr cu abilitate intenţiile moralizatoare ale operei. Ideea concilierii confesiilor în substratul comun al umanitarismului şi omeniei străbate în *Papucii lui Mahmud* ca o uşoară disertare, accidentală şi încadrată de fapte, ca un comentariu complimentar, fără a fi nici pedant, nici retoric şi împovărător. D. Galaction a frecventat cu folos spiritul de disertă subtilitate al povestirilor lui France, respectând necesitatea de imprevizibil a imaginaţiei, şi farmecul agrementului pitoresc şi de expresie. *Papucii lui Mahmud* literalizează o temă şi propagă o atitudine etică, în limitele atrăgătoare ale unui ponderat fantezism. Chiar întâlnirile melodramatice dintre eroi, ca aceea între ieromonahul Veniamin, fiul spiritual al schimnicului Silvestru, sortit să ridice ispăşirea lui Savu Pantofaru pe care-1 spovedeşte, în ajunul morţii, pe vasul «Cobra», în drum spre prietenul lui, Ibraim, se încadrează în logica povestirii; tot astfel, scenele de aspect senzaţional, ca înmormântarea lui Mahmud, ucis de Savu, într-un moment de inconştienţă alcoolică, alături de părinţii lui creştini sau simetrica lui înhumare în pământul turcesc devin ilustrări suportabile ale temei. împăcaţi în moarte, Mahmud şi Savu se contopesc în unitatea marelui mister şi se egalizează dincolo de diferenţele confesionale." Tema atât de generoasă a romanului, precizează Pompiliu Constantinescu, e slujită de valenţele artistice specifice personalităţii lui Gala Galaction: „Povestitorul calm şi supravegheat în expresie, poetul evocator de nostalgii de conştiinţă, descriptivul poetic îşi împart cu echilibru lucid sarcina de a duce la bun sfârşit pe moralistul toleranţei confesionale".

Romanul *Papucii lui Mahmud* a primit din partea lui Perpessicius *(Opere,* voi. 5, Editura Minerva, 1972, p. 234) calificativul de „admirabil", realizând o impresionantă fuziune între structura artistică reclamată cu necesitate de construcţia epică şi mesajul etic înălţător al religiei creştine: „Deşi roman, în strictul înţeles al cuvântului şi după cea mai scolastică dintre terminologii, *Papucii lui Mahamud* înseamnă în acelaşi timp una din cele mai impresionante lecturi morale, una din cele mai emoţionante predici creştine, rivalizând, dacă nu şi întrecând acele «vieţi ale sfinţilor», unde miracolul creştin îndreaptă, aproape întotdeauna, cumpenile. Aşa fiind, nu cred să greşim dacă prezicem romanului *Papucii lui Mahmud* un destin literar, egal în proporţii aceluia pe care, în trecutul nostru cultural, l-au deţinut povestirile hagiografice. Un destin pe care l-ar binemerita, cu atât mai mult, cu cât pe deasupra substanţei spirituale, romanul nu cedează nici o clipă din prerogativele sale, autonome." Perpessicius distinge cu o rară fineţe osmoza sublimă, în substanţa naraţiunii, a suflului divin, a dumnezeirii, cu firescul vieţii pământene, omeneşti, într-o finalitate apoteotică: *papucii lui Mahmud* este romanul unui proces de conştiinţă sau, ca să întrebuinţăm o expresie a autorului, romanul lui Cain, pornit la drum cu faptele lui Abel, romanul prezenţei ilimitate a Domnului, dar romanul în care oamenii îşi trăiesc viaţa aceasta de pe pământ, cu necazuri, cu bucurii, cu nădejdi, cu înfruntări şi cu deziluzii, aşa cum Savu Pantofaru, juruit severului canon duhovnicesc, se ridică deasupra lanţurilor şi se răscumpără prin viaţa de mucenic rătăcitor, în care îi place să se umilească. în actul acesta de renunţare integrală şi de smerenie creştină, stă şi începutul acelei înfrângeri a păcatului, dar şi taina acelei umanizări intime a eroului şi aventurilor, umanizare ce imprimă un contur aşa de patetic eroului Savu Pantofaru." Perpessicius situează romanul *Papucii lui Mahmud* la o înaltă cotă artistică, insistând „asupra acestui îmbinat caracter al romanului, asupra acestei fuziuni consumate între predică şi epică, pentru a sublinia în ce măsură arta, făurită toată din odoare şi ornamente, de spiritualitate şi de expresie, a părintelui Gala Galaction, s-a depăşit pe sine şi câtă distanţă a străbătut de la întâile pagini extatice până la organizarea acestei vieţi de erou umil, în peripeţiile căruia trăiesc laolaltă creştinul timpurilor eroice şi omul de înfrăţire obştească pe care timpurile de astăzi îl solicită, şi pe care literatura părintelui Gala Galaction îl propovăduieşte la tot pasul".

Romanul l-a impresionat şi pe poetul Adrian Maniu, stabilindu-i afinităţi în literatura universală, într-un articol apărut în *Adevărul,* nr. 14763, din 17 februarie 1932, p. 1: „E o carte ciudată, căreia nu-i găsim loc în bibliotecă decât între Dostoievski şi Anatole France, pentru că nu ne zugrăveşte numai «crima şi osânda» sau mistica rugăciune a «saltimbancului faţă de Preacurata», ci o cucernică ispăşire apropiată a miracolului - după o necugetată fărădelege, săvârşită de un biet păpucar într-o clipă de beţie". Adrian Maniu afirma cu convingere că „Părintele

Gala Galaction a făurit un mare roman românesc", argumentând: „în fața noastră pătimesc și se zbuciumă oameni simpli, dar înfăptuiți din lut sfânt și greu, pe care numai slava îi poate arăta. Romanul părintelui Gala Galaction e, înainte de toate, o carte pasionantă prin simțământ de omenie - ce recheamă marile întrebări veșnice poate ale întregii lumi în fața întregei credințe dezbătută pașnic între turc, evreu și creștin." Calitățile artistice ale romanului- erau scoase în evidență de Mihail Sebastian în *România literară,* nr. 1, din 20 februarie 1932, p. 3: „Povestea este bine încheiată, paginile de psihologie sunt înlocuite cu pagini de evocare, scrisul retoric cu un scris simplu, calm, arareori înfiorat de amintiri și emoții ce vin de departe. O legendă dintre cele mai frumoase, scrisă într-un stil de zile mari. Și «stil de zile mari» nu vrea să spună stil împodobit, ci inspirat." Mihail Sebastian admitea, admirativ, că romanul realizează „această minune de a schimba un apolog evanghelic într-o poveste veridică". Despre valoarea artistică superioară a romanului se vorbea și în recenzia *Drama pocăinței,* semnată Petronius, *in Dimineața,* nr. 9041, din 26 februarie 1932, p. 3: „Gala Galaction a deșteptat cu meșteșugul său scriitoricesc aceste drame profunde și sfâșietoare ale sufletului omenesc, dându-le însă și mângâierea marii vrăji artistice, consolantă ca o împărtășanie și sfântă ca o duhovnicească iertare de păcate".

în cronica sa literară publicată în *Adevărul,* nr. 14777, din 4 martie 1932, p. 1, Șerban Cioculescu aprecia îndeosebi modul în care Gala Galaction și-a structurat personajul său central, Savu Pantofaru, considerat a fi cea mai expresivă întrupare a viziunii creștine specifice scriitorului: „Savu e creștinul primitiv, reintegrat formulei sale firești printr-un canon care nu-i diformează ființa, ci o aduce la expresia ei naturală. Mai puțin individual, așadar, Savu este act pur de bunătate și frăție creștinească, în tradiția evanghelică, și poate, deși ireală, cea mai pură plăsmuire a creatorului său." Noblețea mesajului creștin, sublinia Șerban Cioculescu, e asigurată și de farmecul intrinsec al stilului lui Gala Galaction: „într-o fermecătoare limbă, tară excesele imputate uneori, de neologisme, autorul a cristalizat cea mai curată sinteză a principiilor sale creștine, fără tendințe și tezism. Romanul lui Gala Galaction e o povestire limpede, cristalină, ca o privire de azur peste universul întinat. Este o faptă frumoasă și o carte frumoasă."

în *Convorbiri literare,* din martie-aprilie 1932, p. 319, C. Gerota arăta că „frumusețea romanului constă nu în intrigă, ci în analiza psihologică", demonstrând că puterea de emoționare a dramei sufletești pe care o trăiește Savu Pantofaru izvorăște din firescul comportamentului său uman, din viziunea profund omenească pe care scriitorul o proiectează asupra eroului său: „Autorul, ca să ne dezvăluie toate frământările sufletești ale lui Savu, s-a folosit de anume situații, cu ajutorul cărora sufletul lui Savu devine transparent ca o sticlă. Deși romanul nu e *ă these,* căci n-are nimic retoric, tendențios, totuși măreția

religiunilor e admirabil redată, mai ales a celei creștine. Pornind de la povestea lui *Nathan der Weise,* autorul pune în scenă un creștin adevărat, care trăiește sub povara unei căințe. Abnegarea de la o viață avută, împărțirea averei, disprețul banului, ajutorarea săracului, comandamente sublime creștine, dar abstracte și greu de realizat, autorul le-a făcut concrete printr-o povestire având tot aerul naturalului. Savu Pantofaru nu e un iluminat, nu e un bigot religios, un maniac sau un ascetic. Nu e nici un filosof care să privească lucrurile omenești prin perspectiva zădărniciilor omenești, ci e un om, dar un om care a păcătuit. Latura etică e consecința celei psihologice, căci mustrarea de cuget îl îndeamnă să îmbrățișeze etica religioasă. El vrea dintr-un egoism omenesc, din setea de liniște să capete liniștea pe care nu o are. Liniștea nu i-o dă decât biserica. Dacă Savu Pantofaru ar fi un peregrin medieval, supus de bunăvoie la flagelații sau călătoria la Ierusalim, romanul ar fi lipsit de omenesc. Aici e tot meritul autorului, de a transpune o problemă etică în mijlocul psihologiei omenești." Intitulându-și articolul *Un roman creștin,* apărut în *Adevărul literar și artistic,* nr. 613, din 4 septembrie 1932, p. 2, Victor N. Popescu se concentra asupra acestei caracterizări: „Romanul *Papucii lui Mahmud* este o profundă realizare de analiză psihologică a sufletului omenesc, care în urma unei crize, provocată de dualismul firii noastre intime, cucerește împăcarea prin dezvoltarea unei puternice conștiințe religioase. Toată evoluția lui Savu Pantofaru este drumul unui convertit religios și de aceea această carte este o realizare de adâncă pătrundere religioasă, plină de bunătatea creștină."

In acest impresionant ansamblu de aprecieri elogioase, obiective, nu s-a auzit decât țipătul strident al ziarului profascist *Zvastica,* din 15 februarie 1932, în care Gala Galaction era hulit cu furie, iar romanul *Papucii lui Mahmud* era etichetat drept „rodul unei munci scârbavnice", era împroșcat cu injurii pentru că ar susține „cumetria tuturor credințelor religioase." Un articol denigrator, cu titlul *Un sfânt, dătător de papuci,* a publicat și T. Pisani, *în Argus,* nr. 5634, din 25 ianuarie 1932, p. 1, depreciind romanul ca fiind „o povestire în limba volapilk și cu atâtea «dureroase sughițuri»".

La reeditarea romanului în primul volum de *Opere alese* (ESPLA, 1956), Horia Stancu îl comenta, în articolul *Trei romane de Gala Galaction,* apărut în *Gazeta literară,* nr. 43, din 25 octombrie 1 956, p. 2, prin aceeași prismă sociologizantă și limitată, potrivit căreia „conținutul real este dat tocmai de cunoașterea și dragostea pentru popor, spre care merge treptat meșterul Savu, și care se face indiferent de naționalitate." Ediția din 1956 a fost comentată și de Al. Săndulescu, în *Viața românească,* nr. 11, din noiembrie 1956, p. 225, în care insistă mai ales asupra romanului *Papucii lui Mahmud.* în articolul său, intitulat *Intre dogmă religioasă și umanitarism,* Al. Săndulescu se lăsa condus de aceleași concepții deformante ale epocii proletcultiste, detașându-se de esența religioasă, creștină, a romanului, arătând că aici „scriitorul a

preluat motivul lui Cain, vrând să evidenţieze necesitatea spovedaniei şi a canonului", dar că „nu prin revelaţie mistică se susţine procesul psihologic al ucigaşului involuntar Savu, ci prin înseşi elementele lui reale. Noi reţinem ca absolut autentice frământările sufleteşti ale eroului, nu în vederea tezei pe care vrea s-o demonstreze autorul, ci pentru că ele sunt veridice şi conforme cu viaţa." Al. Săndulescu declara că „nu subscriem desigur cu modul în care propune autorul rezolvarea acestei crize morale", conchizând, eronat: „Concepţia mistică a îngustat viziunea scriitorului".

în studiul monografic consacrat lui Gala Galaction, în 1958, inclus în volumul postum *Itinerarii istorico-literare* (Editura Minerva, p. 159), Dinu Pillat preia ideea lui G. Călinescu potrivit căreia romanul *Papucii lui Mahmud* este o „parabolă", demonstrând „cum un om, chiar şi cu o crimă pe suflet, poate să se mântuiască în concepţia creştină, dacă se pocăieşte şi se supune smerit canonului primit de la duhovnicul său." Intr-un omagiu academic adus lui Gala Galaction cu prilejul împlinirii vârstei de 80 de ani, în 1959, inclus în volumul *Consideraţii confortabile* (Editura Eminescu, 1970, p. 211), Al. Philippide relua ideea comună comentatorilor romanului, şi anume că „tema este aceea a concilierii religiilor, temă ilustrată de Lessing în *Nathan der Weise",* însă accentua că „valoarea acestui roman stă şi în execuţie, în tratarea detaliilor, cu alte cuvinte în stil. Aici, şi datorită subiectului, şi datorită epocii, contemporane cu copilăria scriitorului, scriitorul se găseşte şi se simte într-adevăr la el acasă. Temă, epocă, locuri - totul este prielnic dezvoltării la maximum a talentului său şi a convingerilor sale morale, cu alte cuvinte a întregii sale personalităţi în toată complexitatea ei, sub o simplicitate aparentă."

în primul volum din sinteza *Literatura română intre cele două războaie mondiale* (Editura Minerva, 1972), consacrat prozei, Ov. S. Crohmălniceanu nu-1 tratează pe Gala Galaction, considerând că scriitorul, prin fondul de aur al operei sale, nuvelele, îşi află locul în epoca de la începutul secolului al XX-lea până la primul război mondial. Subscriind la aceeaşi periodizare, Dumitru Micu îl prezintă monografic în exegeza sa *început de secol* (Editura Minerva, 1970, p. 329) şi Const. Ciopraga în *Literatura română între 1900 şi 1918* (Editura Junimea, 1970, p. 465). Deşi, în subtext, strecoară conjunctural formulări dubitative, Dumitru Micu izbuteşte totuşi să se apropie de semnificaţia esenţială a romanului *Papucii lui Mahmud:* „Asemenea altor opere ale autorului, această scriere e o exemplificare narativă a unui text evanghelic, şi anume a cuvintelor lui Iisus că acei ce ajută pe nenorociţi îl ajută pe el însuşi. Şi în *Papucii lui Mahmud,* aşadar, ca şi în *Roxana* şi alte lucrări, scriitorul apelează la autoritatea unui verset din cartea de temelie a creştinismului, *Evanghelia,* pentru a da mai multă greutate propagandei sale umanitare. în concepţia lui, împrumutată de la întemeietorul credinţei creştine, cea mai de preţ calitate a omului ar fi

mila faţă de aproapele; în ea s-ar concretiza suprema dragoste de oameni, care, la rândul său, ar reprezenta un mod al iubirii de Dumnezeu." Pentru Const. Ciopraga, romanul nu oferă decât „o remarcabilă analiză a remuşcării", ideea concilierii religiilor fiind un miraj de domeniul romantismului ",

DOCTORUL TAIFUN

Cel de al treilea roman al lui Gala Galaction, *Doctorul Taifun,* a apărut la Editura „Cultura Naţională", în 1933. încă de la începutul anului, când romanul se afla în curs de apariţie, dându-şi seama că noua sa scriere ar putea provoca controverse şi chiar nemulţumiri, Gala Galaction ţine să le preîntâmpine printr-o serie de explicaţii, prima sa intervenţie în acest sens fiind un *Răvaş către un prieten,* publicat în *Dimineaţa,* nr. 9345, din 2 ianuarie 1933, p. 3: „E vorba mereu de *Doctorul Taifun...* Fantoma aceasta mă prigoneşte de nu mai ştiu câţi ani de zile. Cred că de vreo douăzeci de ani. La început, avea o poveste, făcea cutare ispravă şi isprăvea în cutare fel. De vreo trei ani şi-a pus altă marcă, a căzut la altă patimă şi vrea să mă convingă că drumul lui trebuie să fie aşa şi nu într-altfel. Am căutat şi m-am luptat să mătur pe acest doctor de la uşa mea... în definitiv, *Doctorul Taifun* e un caracter, e un om din vechea gardă. Violenţa şi nebunia care suflă peste el câteva ierni nu-1 spulberă cu fundamente cu tot. Omul meu păstrează în vijelie o ultimă rezistenţă. La doi paşi de prăpastia suicidului, el se opreşte şi-şi înfige roţile în stâncă, aidoma ca un automobil, pe care-1 salvează o supremă încordare combinată a muşchilor conducătorului şi a frânelor maşinii. Doctorul meu rămâne om, biruieşte ca om." Un nou articol explicativ, intitulat chiar *Doctorul Taifun,* publică Gala Galaction în *România literară,* nr. 82, din 30 septembrie 1933, p. 1, afirmând că personajele şi conflictul i-au fost sugerate de realităţile epocii sale şi le-a zugrăvit în mod obiectiv, imparţial, chiar dacă l-au nemulţumit. „Persoanele pe cari le veţi întâlni în romanul *Doctorul Taifun* sunt furate, cu coada ochiului, din stradă, din tren, din saloane şi din cronica imensă a ziarelor şi a vieţii bucureştene. Nu sunt bucuros deloc de intriga şi de fabula fără apogeu moral care leagă pe eroii mei. Aşa i-am întâlnit, aşa i-am zugrăvit. Preocupările şi tendinţele mele de scriitor creştin au rămas, în acest roman, reduse la proporţiile şi la poziţiunea unei simple candele, atârnate într-un ungher, într-o casă unde păcatul şi pasiunea au răsturnat comandamentele şi cuviinţa moralei." într-un interviu acordat lui Al. Robot, publicat cu titlul *Unde s-a întâlnit Gala Galaction cu doctorul Taifun şi cu înţeleptul Origen,* în *Rampa,* nr. 4724, din 12 octombrie 1933, p. 1, scriitorul declara: „Acest roman conţine drama

conștiinței unui medic celebru, în luptă cu un puternic sentiment, în fața căruia trebuie să capituleze, dar după o oscilație de câteva ceasuri între asasinat și suicid". La întrebarea cum a creat „personalitatea lui Taifun" și dacă „corespunde unei realități cunoscute", Gala Galaction reiterează mărturia că în conturarea acestui personaj a sintetizat trăsăturile și comportamentul mai multor prototipuri, observate în mediul social al vremii sale, finalizate și cu contribuția propriilor sale convingeri: „Doctorul Taifun e o veche cunoștință a caietelor mele de însemnări literare intime. M-am întâlnit cu el întâia oară acum vreo douăzeci de ani într-o comună din județul Mehedinți, Grecești sau Butoiești, dacă mai țin bine minte. L-am urmărit pe acest medic firește atât în realitate cât și în concepția mea până când, cu anii, a ajuns celebrul doctor Taifun, un cardiolog cercetat și sărbătorit de toată lumea. S-a întâmplat însă ca doctorul Taifun să circule în câmpul meu de observație sub mai multe chipuri și în mai multe exemplare. Așa încât când a fost vorba să-mi precizez și să-mi delimitez personajul, a trebuit să fac o selecție între caracterele și faptele care erau necesare pentru psihologia personajului meu." Interesantă este și precizarea scriitorului că eroina romanului, Floreal, se identifică într-o mare măsură cu semenele ei din aceeași epocă: „Acest personaj feminin este studiat și redat aproape așa cum l-am pescuit la țărmul realității".

Un prim comentariu asupra romanului, datorat lui Camil Baltazar, în *România literară,* nr. 85, din 11 noiembrie 1933, p. 1, pledează pentru absolvirea de păcat a ușuratecei Floreal, în spiritul învățăturii creștine, infuzată discret în rezolvarea conflictului: „în orice alt mediu cinic al onorabilei burghezii și de oameni crescuți la sânul dur al realității, pledoaria aceasta patetică ar fi căzut ca o găunoasă baliverna. Dar în mediul prezidat de suava lumină evanghelică a acestei cărți, pledoaria pasionantă a demonicei curtezane ia o alură de mare sentință justițiară. Și cumpăna nu se poate să nu se aplece, împăciuitoare, spre ea, iar spiritul de înalt creștinism care plutește ca o efuziune tainică între rânduri, o absolvă până la urmă ca pe altă Magdalenă de toate păcatele."

Cea dintâi reacție negativă împotriva romanului *Doctorul Taifun* a venit din partea lui Pompiliu Constantinescu, în cronica literară publicată în *Vremea,* nr. 314, din 19 noiembrie 1933, p. 7. Diatriba sa se îndreaptă asupra eroinei Floreal Vasilescu-Plopu, „pe care d. Galaction o prezintă când ca pe o isterică primejdioasă, când ca pe o intelectuală subțire, când ca pe o mahalagioaică în stil caragialian". Criticul o consideră „monstru moral și victimă a societății, perversă interesată și mamă deznădăjduită". Dar, „atât de hibrid alcătuită, Floarea-Floreal-Florami este un simplu pretext care servește scriitorului să dezvolte o problemă socială și etică, aceea a femeii adultere. Concluzia moralistului este aceea din parabola lui Iisus: «Care dintre voi este fără de păcat să arunce cel dintâi piatra asupra ei»." Celelalte personaje ale romanului sunt considerate de Pompiliu Constantinescu „de o artificialitate

esențială", sunt „simple manechine mișcate de voința povestitorului scoase din vitrina dialecticei sale evanghelice, spre a-și demonstra o opinie. Căci ce este acel doctor, *deux ex machina,* numit Hristudorache amic al lui Bobircă și judecător suprem, în complicata dramă de conștiință a eroului, când descoperă turpitudinea fantomalei Floreal, decât un mandatar al scriitorului ? Vorbind ca din carte, cu citate din clasici eleni, însurat cu un model de virtute, nu mai puțin clasica Aspazia (Pericle nu apare însă în persoană), Hristudorache e un concept, dar nu o persoană. Dacă politicianul Vlad Gherasimescu, amantul monstrului Floarea-Floreal-Florami, este mai realist prezentat, e în schimb atât de șters, încât nu era nici o pagubă să fi lipsit din roman, după cum al treilea amant, Titu Mărgărit, este mai autentic printr-o scrisoare vulgară adresată «plurivirei» Floreal decât prin umbra lui umană. Rămâne în centrul romanului doctorul Bobircă, a cărui tragedie putea fi urmărită într-un revelator monolog interior. Dar când Taifun își dă seama de mocirla în care înoată, dispare din atenția noastră și în locul lui vorbește scriitorul."

Inițial, în cronica publicată în *Adevărul literar și artistic,* nr. 676, din 19 noiembrie 1933, p. 7, G. Călinescu aprecia elogios romanul *Doctorul Taifun,* considerându-1 „o carte admirabilă, o fermecătoare analiză a unui caz psihologic și social". în substanța romanului, G. Călinescu descifrează semnificația creștină a intenției lui Gala Galaction bazată pe învățătura lui Iisus Christos despre femeia desfrânată: „Care dintre voi este fără de păcat să arunce cel dintâi piatra asupra ei." Criticul admite că „este surprinzător modul cum autorul a îmbrăcat în valori literare această predică directă" și susține că „explicația trebuie s-o căutăm în ritmul dramatic al compunerii." Fiind de părere că „adevărul sufletesc stă în elocuția frenetică a acuzatei, în feminitatea ei înflăcărată și pătimașă", G. Călinescu afirmă că romanul „se citește de la început până la sfârșit cu încordare și interes pentru oameni și problemă, și încheierea este, verdict favorabil pentru artist, nu consimțirea la tendința autorului, ci o predispoziție către contemplarea în liniște a eroilor și a concepțiilor lor". în *Istoria literaturii române* (Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1941, p. 603), G. Călinescu și-a revizuit însă opinia formulată inițial asupra romanului și, admițând în principiu preceptul creștin al lui Iisus Christos referitor la femeia păcătoasă, invocat de scriitor, nu-i găsește totuși aplicarea practică din deznodământul romanului: „Ca orice teză neabsorbită în fapte, predica aceasta pentru Magdalenă răspândește în juru-i un aer glacial și de altfel nici nu convinge rațiunea, căci dacă iertarea și speranța în mizericordia divină sunt îndreptățite, motive de ordin sanitar și eugenie ne împiedică să ne însoțim cu prostituate și să admitem promiscuitatea".

în *Adevărul,* nr. 15301, din 21 noiembrie 1933, p. 3, Lascăr Sebastian făcea aprecieri contradictorii. La început, scria: „Drama din sufletul doctorului Taifun și cealaltă dramă, intimă și mocnită la început,

izbucnitoare la sfârşit, a femeii adultere, constituiesc pagini de zguduire sufletească". Apoi, cu toate că „lunga spovedanie de la sfârşitul romanului" i-a apărut,judecând-o rece, ca puţin verosimilă", nu ezită să-şi schimbe opinia, motivând că „e atâta zbucium, atâta căldură, atâta evocare dureroasă şi atât de crudă dreptate, în această spovedanie, încât n-ai vreme s-o judeci cu răceală".

Aprecierile tranşant defavorabile, uneori expuse fără menajamente, n-au întârziat să apară. în *Gând românesc,* nr. 7, din noiembrie 1933, p. 354, L Chinezu formula sentenţios: „Romanul nu e bine făcut; după suava şi atât de armonioasa poveste din *Papucii lui Mahmud,* el înseamnă un pas înapoi". Punctul de vedere negativ era formulat astfel de C. Gerota, în *Convorbiri literare,* din decembrie 1933, p. 995: „Lipsă de psihologie, acţiune convenţională, aşezată nu pentru ea însăşi, ci să ilustreze o idee biblică: iertarea este o calitate de înaltă nobleţe morală. Iar ca iertarea să fie motivată, atenuează vina femeii prin imoralitatea mediului. O femeie cade în ziua de azi fiindcă în viaţa ei nu are decât duşmani: bărbaţii. Nu i se deschide o uşă, fără să-şi păteze cinstea, nu i se face cel mai mic bine, dacă nu cedează bărbaţilor libidinoşi. Nu e vina femeii care cade, ci a bărbaţilor ce-o silesc să nu fie cinstită. Tema e discutabilă şi poate fi susţinută şi pro, şi contra. Dar nu asta caut eu în roman. Eu caut oameni cari să trăiască, nu figurine duse automat de autor; eu caut voinţe tragice nu discuţiuni academice sau pledoarii ca la Curtea cu juri." Negăsind ceea ce căuta, C. Gerota trăgea concluzia că „romanul e conceput alături de artă".

O scurtă recenzie superficială publică Romulus Dianu în *Curentul,* nr. 2120, din 25 decembrie 1933, p. 2, limitându-se să informeze că romanul „prezintă creştineşte o problemă dintre cele mai frecvente în zilele noastre: problema unei maternităţi cu regretabile antecedente. O maternitate care absolvă şi amnistiază Creaţia, care purifică şi renaşte pe creator."

Pentru a demonstra „cât de neizbutit" este *Doctorul Taifun,* Octav Şuluţiu făcea o legătură între afirmaţiile lui Gala Galaction din prefaţa romanului şi inconsistenţa realizării lui, scriind în *Familia,* nr. 1, din martie 1934, p. 90: „în primul rând Gala Galaction a vrut să facă un roman cu teză, cu tendinţă. A vrut să scuze femeia păcătoasă, aşa cum a scuzat-o Iisus în *Evanghelie.* Şi a vrut s-o facă tocmai raportându-se la *Evanghelie* şi alăturând cele două cazuri. Dar a eşuat aici de două ori.

întâi pentru că opera de artă nu se face cu pledoarie, cu tendinţă deci. Spre a se apăra împotriva unor eventuale obiecţiuni în acest sens, Gala Galaction a făcut o prefaţă în care reia ideile lui Caragiale în privinţa artei pentru artă şi a artei cu tendinţă şi susţine că nu aici stă problema, ci în dilema: ai talent sau n-ai talent. Gala Galaction încheie lăsând să se înţeleagă că romanul său e scuzat de a avea tendinţă, căci e scris cu talent. Las la o parte faptul că preotul Galaction cade în păcatul capital al orgoliului, atribuindu-şi sieşi ceea ce ar trebui să lase ca alţii să-i

atribuie. Dar, recunoscând că Gala Galaction are mare talent, mă mir că acest talent lipseşte *total* din *Doctorul Taifun.* O spun şi-mi pare rău. Deci a eşuat Gala Galaction întâi pentru că *a pledat fără talent.*

în al doilea rând, apropierea între Floreal şi între Păcătoasa din *Evanghelie* e nulă şi neavenită. Căci autorul o socoate pe Floreal nevinovată de păcatele ei, încercând să o scuze pe alte căi, omeneşti. Dar, Păcătoasa din *Evanghelie* e păcătoasă voluntar, nu păcătoasă involuntar, ca Floreal. De aici deci o nesimilitudine în comparaţie. Şi e inutil să mai cauţi a scuza pe Floreal bisericeşte, când ai scuzat-o omeneşte. Dar a scuzat-o oare autorul omeneşte măcar ? Aici stă problema. Şi rezultatul ei este: Nu ! Pentru că în construirea psihologiei acestei femei autorul a creat o contradicţie: este Floreal o isterică, sau numai un instrument docil în mâinile unui soţ avid de bani şi situaţie şi care vrea să ajungă la ele punând la bătaie trupul soţiei sale. în prima jumătate a romanului autorul ne descrie femeia ca pe o nevropată şi ca pe o ipocrită, mare actriţă, căutând să-1 ameţească pe doctorul Bobircă alias Taifun cu farmecile ei femeieşti ca şi cu prefăcătoria. Deodată, în a doua jumătate, Floreal devine o sfântă, o martiră, care n-a păcătuit decât pentru că a fost constrânsă. Gala Galaction a făcut un personaj cu două psihologii, cari se bat cap în cap. Am putea riposta femeii că putea să refuze de a se supune cerinţelor bărbatului, să fugă, să se sinucidă. Am putea deci să stăm stupefiaţi în faţa credulităţii a trei bărbaţi în toată firea cari se uită în gura femeii de unde iese un discurs de roman foileton cu contesă cerşetoare şi cu femei rele şi bărbaţi venali, cari fac să sufere pe o biată nevinovată. Iată că şi în scuzarea omenească, Gala Galaction a dat greş, dovedind că n-are stofă de avocat şi că trebuie să se rezume de a absolvi păcatele enoriaşilor ca simplu duhovnic, fără să caute a le scuza prin argumente psihologice sau juridice.

în ce priveşte psihologia lui Bobircă ea e nu mai puţin inexactă omeneşte. Când pleacă de la femeia care l-a înşelat, acest om care e un violent, are puterea să stea de vorbă cu adversarul, să meargă acasă cu el, să puie samovarul şi să bea ceai cu prietenul ! Hristudorache, Vlad Gherasimescu sunt inexistenţi ca psihologie. în neconstruirea caracterelor văd al doilea mare eşec al *Doctorului Taifun."*

în finalul comentariului, Octav Şuluţiu adăuga o altă carenţă a romanului: „Stilul de asemenea lasă de dorit. în prima parte stil de melodramă. în a doua de parodie. Vorbirea personagiilor e sinistră."

O opinie negativă asupra romanului a avut şi Ovidiu Papadima, în articolul de sinteză *Gala Galaction sau nostalgia clasicismului,* din aprilie 1936, reprodus în volumul *Creatorii şi lumea lor* (Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1943, p. 272), scriind: „Părintele Galaction a ancorat în *etic,* cu toate preocupările sale de scriitor: *Doctorul Taifun.* A fost însă mai mult o deviere decât o înaintare pe acelaşi drum. Căci simpla problematică etică - fără conţinutul robust de viaţă actuală pe care să-1 coloreze cu lumina ei înaltă - nu poate duce

decât la artificiu: la pledoarie sau la acuzare. Ceea ce a şi fost *Doctorul Taifun* — o pledoarie literară în accepţiunea cea mai romantică a cuvântului. [...] In *Doctorul Taifun* părintele Galaction a vrut să îndreptăţească o răzvrătire - patosul femeii plurivire. Şi era firesc să nu izbutească."

De asemenea, romanul a fost receptat nefavorabil de Dinu Pillat în studiul monografic amintit, arătând că „totul rămâne artificial, melodramatic, de o lipsă de autenticitate flagrantă". în *început de secol,* Dumitru Micu nu s-a oprit asupra romanului *Doctorul Taifun.* în schimb, în *Literatura română între 1900 şi 1918,* Const. Ciopraga îi găseşte afinităţi cu *învierea* de Lev Tolstoi. Finalul romanului, „ca soluţie etică, e tolstoian", dar nu convinge: „Zguduit de argumentele celei stigmatizate, doctorul Taifun se căsătoreşte cu eroina, - gest reparator dar singular şi, în fond, neverosimil. Nu e, nici pe departe, dramatica analiză din opera prozatorului rus, ci o clemenţă universală, în care limitele dintre viciu şi moral dispar." La o concluzie defavorabilă romanului *Doctorul Taifun* aj ungea şi Adrian Anghelescu, în postfaţa ediţiei din seria „Arcade" a Editurii Minerva, la care ne-am mai referit: „Finalul romanului este convenţional, previzibil ca, de altfel, şi evoluţia personajelor. Ceea ce se anunţa iniţial ca un grav proces de conştiinţă, eşuează într-o pseudodramă, în burlesc şi caricatural, prin cabotinismul sentimental al protagoniştilor."

ADDENDA

MARGO

La 25 octombrie 1918, Gala Galaction nota în *Jurnal* (voi. II, Editura Minerva, 1977, p. 22): „Am încercat să strecor în ziarul *Lumina* romanul *Margo,* la care am început să lucrez anul trecut şi pe care, numai constrâns, aş putea să-1 duc mai departe. Au apărut vreo cinci foiletoane şi trebuie să mă opresc, fiindcă marele secretar al ziarului, dl. B. Brănişteanu, îmi declară, în numele cititorilor, că aceste foiletoane, pe săptămână unul, sunt uitate, de la număr la număr, încurcă şi enervează (d-sa, cel puţin, aşa pătimeşte). Voi încerca aiurea, anume la *Renaşterea,* acolo e prim-redactor amicul Streitman, o minte cu totul altfel stilizată decât a lui B. Brănişteanu. Şi dacă nu izbutesc nici acolo ? Ştiu eu ! Rămâne totul baltă. Romanul nu se mai sfârşeşte şi celelalte, cari erau să vină după el, rămân în fericitul Inefabil. Aveam, adică, de gând, să dau la lumină, cu încetul, o serie de vreo 4-5 romane, legate între ele. Aceste romane înfăţişează o frescă socială românească, întinsă pe un semicerc mural de vreo 20 de ani, începând de la 1896, până la 1916. Sunt ani din viaţa mea, plini de întâmplări cunoscute, trăiţi şi simţiţi, şi aş vrea să-i dăruiesc literaturei româneşti. Titlurile romanelor întrevăzute ar fi următoarele: *Margo — O lecţie asupra lui John Stuart Mi 11 — Canonul VI trulan — Un filosof necunoscut* - şi încă un titlu pentru romanul ultim, cu viziuni din anii 1915-1916."

Cele cinci foiletoane din romanul *Margo* au apărut, de fapt, în revista *Cartea vremii* (continuatoarea ziarului *Lumina),* an. III, nr. 1, 1 noiembrie 1918, p. 17; nr. 2, 15 noiembrie 1918, p. 28; nr. 3, 1 decembrie 1918, p. 44; nr. 4-5, 1 ianuarie 1919, p. 73; nr. 10, 15 martie 1919, p. 160.

Romanul *O lecţie asupra lui John Stuart Mi 11,* proiectat în 1918, a devenit ulterior romanul *La răspântie de veacuri,* apărut în 1935, care va fi inclus în volumul următor al ediţiei noastre.

DEBORA

Gala Galaction a intenţionat să continue romanul *Roxana,* proiectându-1 într-o trilogie. în articolul *Reverii şi proiecte literare,* publicat în revista *Adam,* din 15 decembrie 1930, menţiona: „După *Roxana,* vreau să mai scriu două romane afiliate (aşadar o trilogie): *Mă iubeşti, Simone ! ...* şi *Pax."* Peste trei ani, într-un interviu acordat lui S. Preda şi apărut în *Viaţa literară,* nr. 147, din 1-15 octombrie 1933, p. 1, făcea aceeaşi precizare, dar propunea, pentru romanele ulterioare ale trilogiei, alte titluri: „Romanele viitoare ale ciclului se vor numi probabil *Intre Abel şi Debora,* iar al doilea *Insula Pathmos.* Eroul pe care-1 urmăresc este acelaşi preot Abel Pavel, care apare în *Roxana."* Abia în 1935, în volumul colectiv de *Nuvele inedite* (Editura „Adevărul", p. 199), publică un singur fragment, intitulat *Debora,* care, în mod cert, trebuia să facă parte din cel de al doilea roman al trilogiei, *Intre Abel şi Debora.*

CUPRINS